שו״ת · אחרונים · פני יצחק

פני יצחק חלק ו

רבי יצחק אבולעפיה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני יצחק חלק ו

רבי יצחק אבולעפיה

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-יצחק-חלק-ו/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

שו"ת פני יצחק ח"ו אה"ע 5
סימן א 5
סימן ב 14
סימן ג 22
סימן ד 31
סימן ה 51
סימן ו 59
שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ 66
סימן א 66
סימן ב 71
סימן ג 82
סימן ד 88
סימן ה 97
סימן ו 101
שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ ענינים נפרדים 115
שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ לשונות הרמב"ם ז"ל 140
דרוש לפרשת זכור 198
ב דרוש לפרשת זכור 210
ג דרוש לשבת זכור 237
ד דרוש לשבת זכור 257
ה דרוש לשבת זכור 270
א דרוש שבת הגדול 286
ג דרוש לשבת הגדול 304
ג דרוש לשבת הגדול 351
ד דרוש לשבת הגדול 378
דרושים 392
ד דרוש לשבת תשובה 396
ב דרוש לשבת תשובה 429
ג דרוש לשבת תשובה 449
ד דרוש לשבת תשובה 468
ה דרוש לשבת תשובה 497

ו דרוש לשבת תשובה 530
ז דרוש לשבת תשובה 548
ח דרוש לשבת תשובה 572
ט דרוש לשבת תשובה 595

שו"ת פני יצחק ח"ו אה"ע

סימן א

שאלה בחור אחד שבא מארץ מולדתו בירות יע"א לפה עירנו זאת דמשק יע"א ופיתה והסית נערה אחת בת טובים להתקדש לו והוליך אותה לגינה אחת הסמוכה לעיר הזאת בתוך התחום ממש וקידש אותה עפ"י ב' או ג' עדים וקיבלנו עדותם בזה אחר זה, וזה נוסח העדיות שלהם:

במותב תלתא כחדא הוינא נחנא ב"ד דח"ל כד אתא קודמנא ה"ר יוסף הי"ו בן ה"ר יחיה הכהן בקארי נ"ע, ואחר האיום והגיזום כדמ"ל ואחר הדו"ח ע"ן וע"י באם לא יגיד ונשא עונו, עמד על רגליו והעיד בתוע"ג איך יום ששי כשהוא עובר לטייל במקום הנקרא ציפאנייה, קרא לו איש אחד והוא אינו יודע אותו אם ישראל או אי"ש וראה עומדים שם שני אנשים עברים והם האחד יוסף צפדי והשני יצחק כ"פ'יף הי"ו ושתי בנות אינו יודע אותם ותפס האחד שאינו ידוע לו אם ישראל או אי"ש כנז' לבת אחת מידה ונתן לה ריאל מגידי אחד ואמ"ל הרי את מקו' לי בטבעת כדמו"י, וחזר הדברים בל' ערבי ואמ"ל אינתי מקדסה אילי בהל מגידי, ושאל אותה בת מי את אמ"ל מה לך לידע אמרה לו אני התקבלתי הקידושין כשיתבעו אותך להעיד תדע אותי בת מי אני וחקרנו ממנו אם לקח מעות בעד שט"ו הר"י הנז' ובתחילה אמר שלקח אחר קבלת הקי' ושוב אמר שהתנה עמו קודם הקי' על סך ריאל אחד ולקחו אחר קבלת הקי' ואח"כ אמר שלקח הריאל מגידי קודם ואח"כ נתן לה הקי' והעיד הוא על קבלת הקי'. ושאלנו אותו אם השנים האחרים לקחו שט"ו והשיב שאינו יודע גם שאלנו אותו אם ב' עדים הנז' שמעו וראו כל סדר קבלת הקי' והשיב שראו אבל אינו יודע אם שמעו הדברים מפיו או לא. גם שאלנו אותו אם אמר להם שיעידו עליו והשיב שאמר להם תעידו ותומ"י נתן לה הריאל מצידי ובעוד ידו בידה אמר לה כנז'. ושאלנו אותו על החודש ובכמה בחודש והשיב שאינו יודע. שאלנו אותו קודם הפסח או אחה"פ השיב אחה"פ אך היא בשנה זו. ואחר כ"ז הלכנו אני והשנים הנז' יחד ובעודנו הולכים יחד שאלתי אותם מי הוא זה שקידש ואת מי קידש והשיבוני זה אחד מבירות ן' אל כייאט והבת היא בת סי' שלמה הלוי נ"ע כ"ז העיד לפנינו בתו"ע גו"ש ע"ן וע"י והיה זה ביום ששי ח"י לחו' סיון ש' סת"ר ליצי' והשו"ב וקיים. ויען שהב' עדים הנז' שנמצאו עם הר"י הנז' בעת הקי' לא נמצאו היום הזה בעיר לכן הוכרחנו לקבל עדותו לבדו לפי שעה וקבלנו עדותו בפני דודה סי' אליאו הלוי הי"ו שהיא שלחה אותו במקומה אך המקדש הוא בעי"ת בירות יע"א ושלחנו לו ע"י מע' ח"ר משה ידיד הלוי הי"ו שיבא בשביל לקבל העדיות בפניו ולא רצה לבא

והעתקנו אותה מל' הקודש ללשון ערבי או"ב תב"ת ביום הנז' וקיים. צ"ל במ"ק הצעיר הצעיר יצחק משה משה פרץ יאודה הכהן אבואלעפיא ס"ט ס"ט טראב ס"ט:

במותב תלתא כחדא הוינא נחנא ב"ד דח"ל כד אתא קדמנא ה"ר יצחק כיפ"יף הי"ו ואחר האיום והגיזים כדחזי ואחר הדו"ח ע"ן וע"י באם לא יגיד וכו' מד על רגליו והעיד בתוע"ג ע"ן וע"י היות אמו"ק שביום ששי אחר הפסח בי' ימים מעלה מטה היו יורדים מכפר גובר הוא ויוסף צפדי הנז' הי"ו שעה ג' מהיום והגיעו לגינה הנק' צופאנייה ומצאו שם בחור אחד שנודע להם אח"כ שהוא ן' כ"יאט הי"ו ואת שמו לא הגיד להם ולא ידעו שמו ולא שם אביו וחשבו אותו שהוא איש ערל, ועמו היה ב' בנות אחת מהנה נודע לו אח"כ שהיא בת אסתמבולי ועמה בת אחרת משרתת, ומצאו ביד בת אסתמבולי שעה אחת וכסתך אחד ולא ידעו אם הם שלה או של אחרים ותיכף עמד הבחור הנז' והוציא ריאל מגידי אחד מחיקו ותפס היד השנית של בת אסתמבולי הנז' ובעודו בכפה אמ"ל הרי את מקודשת לי כדמו"י. והבת הנז' קיבלה המגידי הנז' ועירבה אותו עם השעה והכסתך הנז' שהיה בידה השנית ואמרה לעדים הנז' שהיא קבלה הקי' הנז' מטוב רצונה וברשות אמה ועמד העד הנז' ואמר להמקדש הנז' שלא אעיד לך על הקי' הנז' כ"א עד שתתן לכל אחד ממנו ריאל מגידי אחד כמו שנתת ליוסף בקארי הי"ו בפניהם מיד עמד ונתן לכל אחד מהם מגידי אחד כדי שיעידו על הקי' הנז' ואמר להם המקדש הנז' זה תלוי בצואריכם אם לא תעידו וכתב את מותם והניח הניר בחיקו ע"כ באו דברי העד הנז' והועתקה עדותו מל' ערבי ללה"ק תב"ת ויען שהמקדש הנז' אינו בעיר ושלחנו אחריו ולא בא הוכרחנו לקבל עדות הנז' שלא בפניו אך היה עמנו המורשה של הבת ושאלנו אותי באיזה חודש היה הקי' אמר שאינו יודע וקיבלנו עדותו כראוי ולראית אמו"ק כוח"ש פה דמשק יע"א היום כ' לחו' סיון ש' הסת"ר ליצירה והשו"ב וקיים. צ"ל במ"ק הצעיר הצעיר יצחק משה מרדכי חיים יאודה הכהן אבולעפיא ס"ט משען ס"ט טראב ס"ט:

במותב תלתא כחדנא הוינא נחנא ב"ד דח"ל כד אתא קדמנא ה"ר יוסף צפידי הי"ו בן יצחק צפידי נ"ע ואחר האיים והגיזום כדחזי באם לא יגיד וכו' עמד על רגליו והעיד ע"ן וע"י בתוע"ג שביום ו' שאחה"פ קודם חצות היה מטייל על עין המים שבצופאנייה מחמת שאינו בקו הבריאות יצא מביתו לטייל שם ושם מצא לב' אנשים והם ן' אל כ'פ'יף שהיה שמש בתיקון חצות וגם יוסף בקארי הי"ו ובאה עגלה אחת ובתוכה ב' בנות האחת בת סי' שלמה הלוי ביך נ"ע והשנית בת כוו' שלמה מנחם פרחי הי"ו ואת שמם לא ידע. ומצא עמהם בחור אחד שלא ידע שמו ישם אביו ומי הוא וירדו מן העגלה והביאו ליוסף

הנז' ינתן לו הבחור הנז' שהיה בעגלה ריאל מצידי אחד ואמ"ל כדי שתעיד ולקח המגידי מידו וקיבל אותו בחיקו ולא ידע אח"כ מה נעשה ולא שמע מה היו מדברים כו"ע ולא ראה כלים יהלך לדרכו ע"כ היי עדות העד יוסף צפ'די הנז' והעתקנו דבריו אי"ב תב"ת וקיבלנו עדותו בפני המורשים של הבת והם כו' דוד אפ' אסתמבולי הי"ו והר' דיד לאלי הי"ו ויען שהמקדש הנז' הוא בבירות ושלחנו אחריו ולא בא כי כן קיבלנו עדות כל העדים הנז' שלא בפניו כנז"ל ולראית אמו"ץ כוח"ש פה דמשק יע"א והיה זה ביום א"ך טוב לחו' סיון ש' הסת"ר ליצירה וקיים. צ"ל הצעיר יצחק משה מרדכי חיים יהודא חיים אבואלעפיא ס"ט משען ס"ט הכהן ס"ט יורנו המורה מה משפט הנערה הזאת ומעשיה האם צריכה גט או"ל עפ"י העדיות האלו ויבא שכמ"ה:

תשובה כשאני לעצמי נבהלתי מראות נעויתי משמוע ונלאיתי נשוא לעמוד בדין עסק ביש בנדונות כאלו כאשר הארכתי בעניותי בספרי הקטנים פנ"י ח"א וח"ב ויותר מהמה בסה"ק פנ"י ח"ה בנדונות הקי' בשני עדים כאשר יראה המעיין בדברי שם לבטל מעשה ידיהם של עידי הקי' של המקדש שלא יחרוך רמייה צידו ולא תעשינה ידיו תושיה ולשבר מתלעות עול כאשר חובה עלינו להפך בזכות בנות ישראל שלא לנהוג בהן מנהג הפקר לעשותן כשבויות חרב כאשר האריכו הפוס' ז"ל ראשונים גם אחרונים ובפרט בעירנו זאת דמשק יע"א כי פשתה המספחת ורבו המתפרצים לקדש בב' עדים שלא ברשות אביהם ואמם לאסור אותה בזיקים ולעגנם בכבלי ברזל וכבר צוח ככרוכיא על עירנו זאת הרה"ג ח"ד בדר ראש"ל כמהרד"ח ז"ל בס"ה נדיב לב ח"ב אה"ע סי' ח' וז"ל שם. אנא נפשאי כתבית יהבית אשיחה במר רוחי מדאגה מדבר כי ראיתי שערוריה בעיר דמשק יע"א רבו המתפרצים הנותנים עיניהם בבנות יש' המיוחסות בירכתי ביתם ופורשים רשת עמל ואון לקדשן ובאמת ושקר יזמינו על הקי' לעגן אותן כשבויות חרב זה דרכם כסל למו כאשר וכו' ולית דין צ"ב הראוי לכל בע"ן לחוש על כבוד בנות יש' ואיכא בזה קדושת ש"ש לשבר מתלעות עול ועיני רשעים תכלינה הנותנים עיניהם בבנות הארץ ולא יחרוך רמיה צידו ולא תעשינה ידיהם תושיה וכו' עכל"ה ע"ש. ובכן גם בנד"ז זאת חובתי ואעשנה לקיים דברי חכמים ולבטל מעשה ידי הפריצים דלא יהנו מעשייהו ויצאתי לחפשי בס' הפוס' ז"ל ומצאתי פתח תקוה לפטור הנערה הזאת דנ"ד ולהתירה בלא גט עפ"י הטעמים שנבאר בס"ד וזה החלי וה"א יעזור לי:

הנה טרם כל מצוה לאודועי באתר דמתבעי זה כלל גדול כאשר לימדונו להועיל רבני וגאוני תקיפי ארעא דיש' רבני עיה"ק ירושת"ו ב"ד הגדול שבירושלם ז"ל אשר האריכו למעניתם וברוח בינתם המה ראו בחכמתם ברוך שבחר בהם ובמשנתם שכל המקדש

אשה בב' עדים בעיר דמשק יע"א היפך ההסכמה הידועה הנעשית שם בזמן הרה"ג מהרמ"ג ז"ל הובאה בס"ה ברך משה ריש סי' נ"ל הנה הנערה הזאת תו' יוצאה מאיסור תורה ואין בה אלא איסור דרבנן כמ"ש הרבנים הנז' ז"ל בתשו' הרמת"ה הבאה בס"ה נדיב לב סוס"י ח' הנז' וז"ל מעתה תבנא לדיננא וכו' שכבר כתבנו דבענין ההסכמה לבטל הקי' ולהפקיר הכסף בכח ב"ד יפה לרוב רובא דרבוותא יצאנו מחשש קי' תו' ולא בעיא גיטא אלא משום חומרא דרבנן וכו' עכ"ל ע"ש. מעתה כיון שיצאה הנערה הזאת מאיסור תו' לרובא דרבוותא כמ"ש הרבנים הנז' כנז"ל לא נשאר עליה כ"א איסור דרבנן כנז' ובפרט דאיכא בררה חזקה דפנויה דמסייע לה לכל ספק שיפול בקידושיה כידוע וכמו שהארכתי בזה בסה"ק פנ"י ח"א ומשם באר"ה כי כן הבא נבא לבאר הספיקות שחלו להיות בנדון זה ואלו הן:

זה יצא ראשונה הודאת עידי הקי' הנז'. ב' עדים הראשו' שהם יוסף בקארי ויצחק כיפ'יף הי"ו הנז' אשר הועתקה עדותם לעיל גם את הא' גם את הב' הודו ולא בישו שקיבלו שכרם מיד המקדש לכל אי"א סך ריאל מגידי אחד כנז' א"כ לפי"ז הא קי"ל הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה כדתנן במתני' דבכורות פ' עד כמה ופסקה מור"ם ז"ל בש"ע ח"מ סי' ל"ד סי"ח וז"ל כל מי שנוטל שכר להעיד עדותו בטילה כמו הניטל שכר לדון וכו' ואינם צריכים הכרזה אלא הדין והעדות בטל מעצמו וכו' ע"ש ומרן החבי"ב בכנה"ג ח"מ סי' ט' הביא דין זה משם ס' מישרים נ"ב ס"ז ע"ש והא ודאי שלא הביא דין זה משם ס' המישרים כ"א משום סיום דברי המישרים שאם החזיר הממון עדותו קיימת דאלו לעיקר הדין משנה ערוכה היא בידינו ופסקה מור"ם ז"ל כנז"ל ולא היה צריך להביאו משם המישרים ופשוט. ומה שהשמיט מרן ז"ל דין זה בש"ע ה"ט כמ"ש הרב אורח משפט ז"ל סי' ל"ז הגב"י אות כ"ד שסמך מרן ז"ל עמ"ש לעיל סי' ל"ג כל הפסולין לדון פסולים להעיד וכלל שם רבינו בעה"ט ז"ל כל שיש להם צד הנאה בדבר ולעיל סי' ט' פסק דהנוטל שכר לדון דיניו בטלים וכו' עכ"ל ע"ש. ולא היה צריך הרב ז"ל להביא מדברי הבעה"ט ז"ל דהרי מרן בעצמו ז"ל כ"כ בפי' ריש סי' ל"ז וז"ל כל עדות שיש לאדם צד הנאה בה פסול להעיד וכו' ע"ש וכבר רמז בב"י דין זה בש"ע סי' כ"ח מחי' י"ט משם המישרים ע"ש. והנה אמת שדין זה הנוטל שכר להעיד עדותו בטילה אינו אלא מדרבנן כמ"ש הר"ן ז"ל ס"פ האיש מקדש פ"ב דקי' דאינו אלא קנסא דרבנן הוא משום דעבר על מה אני בחנם ורמזו מרן ב"י שם מחו' י"ט הנז' והבי"ד הר"ן ז"ל הרב ארע"ד ז"ל באות ע' אות תע"ד ע"ש. והכי תפסי במושלם הפוס' ז"ל דאינו אלא דרבנן כאשר יראה המעיין מ"מ מלבד דמהריב"ל ז"ל הבי"ד מרן החבי"ב בכנה"ג ח"מ סי' כ"ח אות קל"ט ארי עלה

ונסתפק דנוטל שכר יותר מדאי כדי להעיד אם עדותו בטילה מדאו' או"ל ע"ש ובנ"ד דודאי השכר שלקחו העדים חשיב ודאי יותר מדאי. עוד זאת דכבר הקדמנו דלדעת רובא דרבוותא ז"ל בנ"ד אין כאן איסור תו' מכח ההסכמה כנז' משם רבני עי"ק ירושת"ו והסכים על ידם הרב המחבר ראש"ל כמהרד"ח ז"ל שם כיעו"ש. וכיון שאין כאן אלא איסור דרבנן אתי דרבנן ומבטל איסור דרבנן:

והגאון בעל פתחי תשו' ז"ל סי' ל"ד אות כ"ח כתב משם מהריב"ל ז"ל דכ"ג ע"ב מסתפק בפיסול העדים שנטלו שכר להעיד אם הוא מדאו' או מדרבנן וכ' משם הגהות רעק"א ז"ל דדייק מל' הרמ"א ז"ל דלקמן משמע דהוא רק פסול מדרבנן וכו' ע"ש. והרואה יראה דמהריב"ל ז"ל לא נסתפק כ"א בנוטל שכר יותר מדאי ברם היכא דנטל שכר מועט אזיל ומודה דאינו אלא מדרבנן ואין כאן מחלוקת דין מהריב"ל ומור"ם ז"ל די"ל דגם מור"ם ז"ל לא איירי כ"א בנטל שכר מועט וכבר האריכו הפוס' ז"ל בד' מהריב"ל ז"ל ושקו"ט בדבריו כמו שיראה המעיין בס' קול ן' לוי סי' ה' ובס' בתי כהונה ח"ב סי' כ"ו ובשאר פוס' ז"ל לא ע"ט האסף פה:

והגם דהרשב"א ז"ל בתשו' ח"ג סי' הביאה מרן ב"י ז"ל בח"מ סי' כ"ח העלה דכל שאינו מחויב להעיד מן הדין ונטל שכר להעיד כשר לעדות וכו' יע"ש מ"מ לא אמרה למילתיה הרשב"א ז"ל כ"א בעדים שנטלו שכר הליכה כדי לילך ולראות הענין להעיד בהם כל כה"ג דנ"ד שכפו"ד העדות הא' הנז' בקב"ע הא' ההוא אמר שהיה מטייל שם לרעות בגנים מאליו ופגע בהבחור הנז' וביקש ממנו שיהיה עד בדבר ולקח שכרו כנז' בקב"ע שלו א"כ אין כאן שכר הליכה. וכשראה הקידושין בעיניו לא הי"ל ליטול שכר כדי להעיד כשאירע זה המעשה בפניו ובודאי זה נכלל בכלל הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה. ובפרט העד הב' שהעיד שאחר שראה הקי' תבע ונטל שכר אחר שכבר חל חיוב עליו דאם לא יגיד וכו'. הא ודאי דבר פשוט דהוי בכלל הנוטל שכר להעיד עד"ב. והגם דאינו אלא מדרבנן הנה כבר כתבנו שגם נערה זו דנ"ד לית בה איסור תורה מכח ההסכמה העשויה בעירנו יע"א לדעת רובא דרבוותא ולית בה כ"א איסור דרבנן כמ"ש רבני וגאוני עיה"ק ירושת"ו וא"כ אתי דרבנן ומפיק דרבנן ועוד דאפי' לדעת קצת רובא דרבוותא דס"ל דאכתי לא נפקא מאיסור תורה מ"מ יש לסמוך ולצרף ס' הרי"ף והעיטור ושאר גאונים ז"ל דס"ל דגם המקדש בפיסולי עדות דרבנן בטלה עדותם לגמרי. ומהרשד"ם ושאר גדולי הפוס' ז"ל הבי"ד הכנה"ג באה"ע סי' מ"ב הגב"י אות ק"ל שעשו בנ"ד ס"ס להקל לגמרי עפ"י פלוגתא דרבוותא הנז' בדין קרובי האם אי פסולים מד"ת או מד"ס ואת"ל מדרבנן שמא הלכה כהרי"ף ודעי' הנז' יעש"ב ולא היה להם ספק אחר בהפקעת

הקי' מכח ההסכמה כדאיכא בנ"ד ולא שום ס' אחר ועכ"ז הסכימו להקל לגמרי בס"ס הנז' בצירוף ס' הרי"ף ודעי' כנז"ל ומוכח מנייהו נמי דגם עד הפסול מדבריהם פוסל נמי עד הב' הכשר שנצטרף עמו וכמובן. ועם דס' הרי"ף ודעי' הנז' הם מיעוט נגד רוב דרוב ככל הפוס' פליגי ע"ד הרי"ף ז"ל וסברי מרנן דהמקדש בפיסולי עדות מדרבנן צריכה גט כיון דמדאוריית' הם כשרים לעדות. וא"כ כיון דהוי ס' הרי"ף הנז' מיעוט נגד רוב לא חשיב ס"ס כיון דאינו שקולי מ"מ בנ"ד לא הוצרכנו לס' הרי"ף ז"ל ודעי' הנז' כ"א לס' מיעוט הפוס' דס"ל דאכתי ל"ן מאיסור תו' גם מכח ההסכמה כנז' א"כ הו"ל בנ"ד מיעוט נגד מיעוט וא"ש האי ס"ס כמהרשד"ם גם בנ"ד וכמובן:

ולפי"ז י"ל דהגם דנימא דעדות עד הא' לא בטלה מחמת שנטל שכר קודם שהעיד משא"כ האמת לענ"ד כנז"ל מ"מ כיון שנצטרפה עם העדות הב' נפסל גם הוא ונתבטלה גם עדותו כנז"ל והגם דנימא דעדותו קיימת מ"מ אין כאן אלא עד אחד דהו"ל מקדש בע"א דאין חוששין לקי' שלו היכא דאיכא ספיקי אחריני בהדיה כמ"ש אני עני במ"א בארוכה כהסכמת כל הפוס' ז"ל: וכ"כ הגאון הרב שער אשר ז"ל בתשו' אה"ע סי' ל"א דצ"ד סע"ד דנפסל עד הכשר כשנצטרף עם העד הב' הפסול וז"ל שם. והגם דלסברת היש מורים שהביא הרב כנה"ג ז"ל בח"מ סי' ל"ו הגהט"ו סק"א שלמדו מד' התוס' שאעפ"י שנמצא אחד מהם קרוב או פסול לא אמרינן דנתבטלה כל העדות אלא דלא ליהוי כב' עדים אבל לע"א מיהא מהני ואכתי יש לחוש לס' הסמ"ג שחוששש במקדש בע"א להצריכה גט מ"מ כבר הסכימו כל רבני האח' ז"ל דאין לחוש לס' זו כלל ובהוזמנו שניהם לעדות ונמצא אחד מהן קרוב ופסול אין כאן קי' כלל וכמו שכ"כ בתשו' אביר יעקב אה"ע סי' כ"ד דקמ"ג שאסף וקבץ כל הצורך בזה כיעו"ש:

וגם למ"ש להרב מש"ל בפ"ה מה"ע שהביא תשו' הריב"ש סי' קס"ח וקצ"ה דס"ל דבנמצא אחד פסול בנגיעת דבר לא אמרינן דנתבטלה כל העדות והגם דהרא"ש בתשו' סי' י"ג כלל ג' והבעה"ת שנ"א ח"ד סי' ח' פליגי עליה דהריב"ש וס"ל דנתבטלה כל העדות מ"מ כ' הרב דרשום בזכרונו דרוב הפוס' ס"ל כהריב"ש וסו"ד הניחו בצ"ע יע"ש מ"מ כיון דמידי ס' ל"ן הרי אית לן ס"ס בענין זה מצד פסלות זה העד לבד ס' אי נתבטלה כל העדות כדעת הרא"ש ובעה"ת ואת"ל כדעת הריב"ש דבפסלות זה דנוגע בדבר לא נתבטלה כל העדות ואכתי לא פלטינן ממקדש בע"א דילמא קי"ל במקדש בע"א דאין חוששין כלל לקידושיו כמו שפשטה ההוראה מכל האחרונים בזה וכמו שכ"כ בתשו' הרב אביר יעקב ז"ל שם שאסף וקבץ גם בזה יעש"ב עכ"ל ז"ל ע"ש. ודון מינה ואו"ב וכמובן. ומ"ג דנוטל שכר להעיד דעדותו בטלה כנז"ל אינו משום לתא דנגיעת דבר הוא

דבטלה עדותו אלא משום גזירת הכתוב הוא דבטלה עדותו דהו"ל ממש כדין נמצא אחד מהן קרוב או פסול דבטלה כל העדות כס' הפוס' ז"ל. ובפרט שכבר כתבנו שגם העד הא' חשיב שפיר כנוטל שכר להעיד דעדותו בטלה כיון שאין כאן שכר הליכה דשם נמצא וכאן היה כנז"ל ופשוט:

עוד איכא תרי ספיקי אחריני בנ"ד והם גדולים ועצומים מאד. חדא מצד חומר של ההסכמה אי פקעי הקי' לגמרי או"ל. ועוד שנית מצד פסלות העדים אם נפסלים העדים מכח שמעלו בחרם ההסכמה גם לאותו עדות או"ד מכאן ולהבא הם נפסלים כמו שהארכתי בעניותי בסה"ק פנ"י ח"א וח"ב וח"ה יעש"ב. וכ"כ הגאון שער אשר ז"ל שם סי' ל"א דצ"ה ע"א וז"ל. תו איכא ריעותי אחריני אימתני ותקיפא בהנך תרי סהדי אפי' שהיו שניהם כשרים גמורים מ"ט שהוזמנו לכך לקדש אשה שלא בפני יו"ד ובזה נפסלו לעדות מצד חומר ההסכמה הידועה שהובאה במהרשד"ם אה"ע סי' כ"א ובשאר מ"ת וכו' וסו"ד ספיקא הוי אם נפסלו העדים באותה שעה והקי' בטלים או"ל יע"ש. וגם מצד המקדש עצמו איכא ריעותי אחריתי דכיון שעבר על החרם מההסכמה הופקעו הקידושין לגמרי כמ"ש מהר"י בי רב ז"ל דודאי כשתקנו החכמים התקנה לא היתה כונתם אלא לאפקועי הקי' דאל"כ מה הועילו בתקנתם והרבה מרבני האח' ז"ל נמשכו אחריהם ותפסו אותו לס' אחר וכו' באופן דמצד ההסכמה יש לנו תרי ספיקי גמורים לעשות ס"ס ולבטל הקי' כ"ש בהצטרף שאר הספקות וכו' עכ"ל יעש"ב:

ואם כה אמר וכתב איש רבי' הגאון הנז"ל שהם ריעותי אחריני אימתני ותקיפא על אותה ההסכמה שנעשית בעוב"י שאלוניקי יע"א שאינה כ"כ ככל תוקף וחוזק כהסכמת דנ"ד הנעשית בעוב"י דמשק יע"א אשר רבני וגאוני עיה"ק ת"ו ז"ל צללו במים אדירים ואסמכוה רבנן שהיא מוסכמת לרוב הפוס' עד שכתבו שיצאה מאיסור תו' לרובא דרבוותא כנז"ל א"כ ודאי הגמור שהם תרי ספיקי רברבי וב ס' הא' הנז' הו"ל תלתא ספיקי ורוב האח' ס"ל דבתלתא ס' לכ"ע מהניא לפוטרה בלא גט כמ"ש הגאון שע"א ז"ל סוס"י כ"ט והרב משכה"ר ז"ל בכמה דוכתי וכמ"ש בעניותי בזה בסה"ק פנ"י ח"ב וח"ה בארוכה יע"ש ואין צורך לכפול הדברים ומשם באר"ה:

איברא לכאורה נראה דבנ"ד לא שייכי הני תרי ספיקי הבאים מכח ההסכמה הנז"ל שהם ספק הפקעת הקי' מכח ההסכמה וספק פסלות העדים לעדות זו ג"כ כיון שהמקדש הנז' הוא מעיר אחרת בירות יע"א ולא שייך לכרגא דמלכא בהדה עיר דמשק יע"א כידוע כיון שכן כבר כ' הרשב"ץ והמבי"ט ז"ל בח"א סי' כ"ו דכל שהוא מעיר אחרת שאין בו הסכמה לא חל עליו הסכמה של עיר אחרת כיון דל"ש בכרגא בהדייהו יע"ש וכבר

הבאתי דבריהם ז"ל בסה"ק פנ"י ח"ב סי' יו"ד יע"ש. וא"כ אזדו להו הנהו תרי ספיקי דכתיבנא בעניותין לעיל מכח חרם ההסכמה העשויה בעירנו זאת דמשק יע"א בזמן הרב הג' מהרמ"ג ז"ל הנז' וגם לפי"ז חזר הדין להיות בנ"ד דקיימא באיסור תו' המתקדש הנז' וכמובן:

אמנם לענד"ן דאכתי יש לומר דחל חרם ההסכמה על המקדש דנ"ד אף שהוא מעיר אחרת כיון דהוא מעיר קטנה ואנשים בה מעט לגבי עיר דמשק יע"א שהיא עיר גדולה של חכמים וש"ס כידוע א"כ ודאי העיר בירות נגררת אחר ההסכמות ותקנות הנעשות בעיר דמשק יע"א כמ"ש הפוס' ז"ל בהסכמות של חזקות הנעשות בעוב"י שאלוניקי יע"א ובעוב"י קושטא יע"א ובעוב"י אזמיר יע"א שכל עיירות הקרובים להם נגררים אחר תקנות והסכמות העשויות בש' עיירות הגדולות הנז' ועיין בכנה"ג ובמט"ש ח"מ סי' ק"מ שהאריכו בזה משם הפוס' ז"ל יעש"ב וה"ה בנ"ד אמרי' הכי דעיר בירות נגררת מסתמא בתר תקנות והסכמות הנעשות בעירנו זאת דמשק יע"א וכנז"ל ואת"ל דכיון דעיר בירות רחוקה מעיר דמשק יע"א מהלך ג' ימים א"כ אינה נגררת אחר דמשק יע"א והסכמותיהם. ועיין בתשו' החס"ל אלקלעי ז"ל ח"מ סי' ל"ז מ"ש בזה יעש"ב. מ"מ אכתי מטע"א י"ל דחל על המקדש דנ"ד חרם של ההסכמה של דמשק יע"א אף שהוא מארץ רחוקה משום דקי"ל נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. והגם דכ' המבי"ט ז"ל שם סי' כ"ו הנז' דהוי חומרא דאתי לידי קולא כיעו"ש שאני התם דלא אישתכח בד' הרב המבי"ט ז"ל שום ס' אחר רק ס' ההסכמה לחוד ולזה כ' דהוא חומרא דאתי לידי הקולא משא"כ בנ"ד דאשתכח תלתא או ד' ספיקי ולא באנו לסמוך להקל לפוטרה בלא גט מכח ש' ההסכמה לחוד הא ודאי דבכה"ג גם הרב המבי"ט ז"ל אזיל ומודה דנותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם ולא הויא חומרא דאתי לידי קולא ובכן חזר הדין דחל על המקדש דנ"ד חומר ההסכמה עליו ועל עידיו ונפ"מ מאיסור תו' מכח ההסכמה דדן וכמ"ש רבני וגאוני עיה"ק ירושת"ו ז"ל והדברים ברורים:

וכדי לצאת י"ח הרב מהרח"ף ז"ל דמצריך ד' ספיקי לפוטרה בלא גט הנה נמצא וצ"ד ס' רביעי והוא דהעד הא' ההוא אמר דאמר לה בעת נתינת כסף הקי' הרי את מקו' לי בטבעת כדמו"י והנה תיבת בטבעת אין לה מקום כלל כיון שלא נתן לה טבעת כ"א מטבע כסף ודל מהכא תיבת בטבעת והו"ל כאלו לא אמ"ל כלום לא בכסף ולא תיבת בזה. גם העד הב' העיד בפי' שלא אמר כ"א הרי את מקו' לי ולא אמר בזה כלל והו"ל פלו' דרבוותא דאיכא מאן דס"ל דאינה מקו' כלל וס' מיהא הוי כאשר הארכתי בעניותין בסה"ק פנ"י ח"ה סי' ט' דפ"א ע"א ומשם באר"ה. א"כ הרי כאן ס' ד' ולכ"ע שריא הנערה

הנז' להתנסבה בלא גט ובתוס' נופך אני אביא עוד מש' מהר"ח רומאנו ז"ל בתשו' כי באה בס"ה ישמח לב אה"ע סי' ח' על אותו עד דנ"ד שהעיד שאמ"ל המקדש הרי את מקדשת וגמגם בה הרב הנז' ז"ל טובא וז"ל כי לדברי העד הא' אין כאן קי' כלל יען מילת מקדשת היא פועל יוצא לאחרים ופירושה שהיא תקדש אותו ותתפרש דברים אחרים א"כ ליכא עדות כלל עכ"ל והסכים על ידו הרב המחבר ז"ל שם די"ז ע"ד וז"ל גם לדברי העד הראשון שאמר מקדשת ומלה זו מתפרשת לכמה פי' שונים כמ"ש הרב הפו' נר"ו והגם דאנן סהדי בכונת הבחור המקדש שרצה לקדשה לעצמו ומקדשת שאמר היינו מקודשת אלא שלא ידע להוציא המלה מחמת תמרות דאית ביה מ"מ אין אנו הולכים אחר האומדנא והכוונה דבעינן בקי' פיו ולבו שוין ודב"ז פשוט הוא מאד בס' הפוס' ז"ל ומכללם מהרשד"ם ז"ל סי' י"א שכתב דאעפ"י שלא כיוין אלא לבתו של ר' יוסף מ"מ בנד"ז אין אנו הולכים אחר כוונתו ואמרינן דברים שבלב אינן דברים לכ"ע יעש"ב ודון מנייהו ואו"ב שאמר העד דנ"ד מקדשת וק"ל:

אתאן לעדות העד הג' האחרון הנז"ל במס' עדיות הנז"ל הנה הגם שאין בעדותו ממש לא לרחק ולא לקרב לא לאסור ולא להתיר כיון שבפיו ובשפתיו מילה לאמר שלא ראה ולא שמע כלל מ"מ אהניא לן עדותו לסניף מיהא כיון שהוא מוכחש מהעד הב' הנז' שהעיד שהיו שניהם יחד בכפר גובר וחזרו שניהם כאחד, ונמצאו שם עם המקדש והמתקדשת ואלו העד הג' הלזה העיד בפי' שיצא מביתו לטייל שם ולא היה בגובר כלל ולא גרעא האי הכחשה מדין אם הוכחשו בבדיקות שלדעת מהרימ"ט ודעי' ז"ל עדותם בטלה גם אם הוכחשו הבדיקות וכבר הארכתי בזה אני עני בסה"ק פנ"י ח"א סוס"י יו"ד ומשם באר"ה. ובנ"ד בלי ספק חד מנייהו קא משקר ולא מהניא עדותו כלל: עוד זאת איכא הכחשה אחריתי מזה העד לב' עדים הא' דכיון שהיו כולם שלשתם כאחד עם המקדש והמתקדשת הנז' ושני עדים הא' ראו ושמעו הקי' והוא העיד שלא ראה ולא שמע בודאי דהוי הכחשה גמורה ביניהם כיון שהיו כולם במעמד אחד ואולם לזה י"ל דאין דבריו של אחד במקום שנים שכנגדו ועפ"י ב' עדים יקום דבר אלא דעפ"י ספקות הנז' בהצמדם יחד מתבטלת עדותם לגמרי ואין כאן קי' כלל:

כל זה כתבתי בעניותי לצדד בהיתר הנערה הזאת ולפוטרה בלא גט כלל כדי שלא לפוסלה מן הכהונה ולא לאוסרה על קרובותיו ומפני תיקון העולם כדי שלא יבואו פריצי הדור לנהוג בבנות ישר' המיוחסות ולעשותן כשבויות חרב כנז"ל. וכבר כ' הגאון שער אשר ז"ל בסוס"י כ"ט דכל היכא שיש מקום לפטור הנערה בלא גט עפ"י ספק ספיקא המצריך אותה גט לחומרא עונו ישא וכבר אני עני בסה"ק פנ"י ח"א סי' ט"ז הארכתי שם

ובשאר תשו' ואכמ"ל: הנלע"ד כתבתי בהיתר הנערה הזאת בלא גט להלכה ולא למעשה וצו"י י"מ וימ"ן אכי"ר:

פי המדבר אנא זעירא דמן חבריא והוא הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ב

שאלה ראובן פיתה לאלמנה אחת קטנה שעם שהוא נשוי אשה ויש לו בנים ממנה הנה הוא מוכן לגרש את אשתו בגט ברצונה הטוב ודעת רצונו לקדשה לזו ולישאנה אחר שיגרש לאשתו ונתפתית עמו האלמנה הנז' והוליכה עמו לגינה הסמוכה לעיר וקידשה בעד אחד ריק ופוחז שהוליכו עמו ראובן הנז' להעיד לו ובאו לפנינו המקדש והמתקדשת וזה, העד עמהם והעיד ע"ג לפני ג' ב"ד שבעודו אומר לה הרי את מקודשת לי בכסף זה וידו על ידה נתן לה כסף הקי' והודית האלמנה הנז' שכך היה המעשה אבל היא לא קבלה ממנו כסף הקי' אלא אדעתא שהבטיחה בינו לבינה שעתיד הוא לגרש לאשתו בגט ושוב ישאנה אבל בעת נתינת הקי' לפני העד הנז' לא דיברו כלום מזה ואשתו הא' לא רצתה להתגרש ממנו בשום אופן ובדה"ק מנעוהו לראובן מלגרשה לאשתו הא' בע"כ היותו מושבע ועומד לה שלא ישא אא"ע ושלא יגרשנה בע"כ כנהוג ובכן חזרה בה האלמנה מלישא אותו ודינא קבעייא אם הדין נותן לפוטרה בלא גט או צריכה הימנו גט והאיש ראובן הנז' הוא בשם ישראל יכונה והוא איש חיל ממונה מצד המל' יר"ה ולא ישמע לקול מורים לגרש אלמנה זו בגט כי נתן עיניו בממונה וידו תקיפא כי כן יורנו מ"ק אם הדין נותן לפוטרה בלא גט ולמצוה רבה תחשב להציל עשוק ויבא שכמ"ה:

תשובה להיות כי נכמרו רחמי על האלמנה הלזו שנלכדה ברשת זו ואין מידו מציל הנה יגעתי, ומצאתי לה צדדי היתר שלא להצריכה ממנו כלל ובפרט כדי שלא יחרוך רמיה צידו כמשז"ל דאשכחנא בנ"ד תלת ספיקי רויחי לפוטרה בלא גט זה יצא ראשונה דהנה נודע דקי' בעד אחד אינם אלא ס' קידושין והגם שכל רבני האח' ז"ל החמירו להצריכה גט מ"מ הם אמרו דאין להחמיר רק בדליכא ריעותי וס' אחריני ברם בדאיכא תו תרי ס' אחריני לכ"ע תו אינה צריכה גט כלל ולהיות שכבר הארכתי בעניותי בפרט זה בכמה תשו' בסה"ק פנ"י ח"א סיו"ד ובסי' י"ג ובסה"ק פנ"י ח"ה בסי' ז' וט' וי"א עש"ב א"כ אין צורך כעת לכפול הדברים דמשם באר"ה שכן עלתה הסכמת כל רבני האח' ז"ל לבטל קי' ע"א בתרי ס' אחריני לבד הס' הא' הנז' וע"ע בס' הבהיר דברי שמואל הנד"מ להרב מהר"ש ארדיטי ז"ל באה"ע סי' צ"ב שכ"כ יעש"ב. וזאת מצאתי בנ"ד עוד תרי ס' רברבי מלבד הס' הא' דקי' בע"א והם מצד הפקעת הקי' ופסלות העדים מכח הסכמת עירנו יע"א שלא יקדש כי אם ביו"ד וברשות חבר עיר כידוע והובאה בס' ברך משה גלאנטי

מ"ד ז"ל ריש סי' ל"ג יע"ש דבהא איפליגו רבוותא ז"ל אי נפקעין הקי' ואי נפסלו העדים גם לאותה עדות מכח ההסכמה הלזו או לא וכבר הארכתי אני עני גם בזה בסה"ק פנ"י ח"א סי' י"ג וט"ז ובפנ"י ח"ב מדע"ג ואילך ובפנ"י ח"ה בכל תשו' הנ"ל ואסיקנא בעניותין התם להתירה בלא גט בכח הני תרי ס' שמצד ההסכמה הנז' בצירוף ס' אחר יעש"ב. וע"ע בתשו' הגאון שער אשר ז"ל באה"ע סי' ל"א שהביא לנ"ד תרי ספיקי הללו דמצד ההסכמה הנז' וכתב שהם ריעותי אמתני ונקיפי טובא עש"ב ואם הגאון ז"ל כ"כ על הסכמת רבני עירו שי' דלא הוזכר בה הפקעת כסף הקי' כלל כ"ש וק"ו דאמרי' הכי בהאי הסכמה דפה דמשק יע"א אשר עמדו כבר עליה רבני עיה"ק ירושת"ו בתשו' הרמתה הבאה בס' נדיב לב ח"ב אה"ע סי' ח' ואישרוה וקיימוה באשרתה דדייני ועלתה הסכמתם דעפ"י הסכמה זו יצאה המתקדשת אפי' בב' עדים ושניהם מודים אשה יוצאה מאיסור תורה לגמרי כיעוש"ב א"כ כ"ש בנ"ד דאין כאן רק קי' בעד אחד דבלאו"ה רבו הסוברים דהא דחייש לקי' בעד א' אינו אלא מדרבנן כמ"ש בשמם הגאון הרב שער אשר ז"ל שם סי' כ"ט וסיים עלה דאפי' לפי מ"ש מד' הרמב"ן דר"פ חייש מדאורייתא מ"מ כל לגבי דידן דרובא דקמאי ובתראי ס"ל דקי' בעד א' אינם כלום וגם דאית לה חזקה דפנויה א"כ כיון דאית לן רובא וחזקת דהיתרא פשיטא ודאי דמפקנא אית לה מדאורייתא והו"ל בדרבנן ופשיטא ודאי דאזלינן לקולא לכ"ע מבלי שום פקפוק כלל וכו' עכתד"ק עש"ב ודון מניה ואוקי באתרין דכוותה ממש וכמובן וכ"כ הרב דברי שמואל ז"ל הנז' שם בסי' ב' דקכ"א ע"א יעוש"ב. ועם דהגאון הרב שער אשר ז"ל בסי' ל"א הנז' לא הסכימה דעתו להקל לגמרי כי אם בריבוי ספיקי כמבואר בד"ק שם מ"מ לא תידוק מניה דאי לא אשתכח רק ג' ספיקי לא היה מסכים להתירה בלא גט דהא ודאי ליתא שהרי מני"ר גופיה שם בסס"י כ"ט עלה בהסכמה להתירה בלא גט בתלת ס' לחודייהו ותמה שם ע"ד מהרח"פ ז"ל דמצריך ד' ס' כדי להתירה בלא גט דליתא כיעו"ש אלא משום דבאותו נדון דבסי' ל"א נפק דק ואשכח ס' אחריני נמי לכך כתב כן וכמו כן י"ל בנדון רבני ירוש' ת"ו דבנדיב לב הנז' וכמובן והרב עבודת הש"ס ז"ל בתשו' אה"ע סי' ט"ו דפקפק טובא בהוראת הגאון הרב שער אשר ז"ל דבסי' ל"א הנז' כיעוש"ב לא ראה תשו' הגאון הנז' גופיה שבסי' כ"ט הנז' כנראה מדב"ק דלא שלטו עיק' כי אם בהדייא דסי' ל"א וברור. והגם דהקי' דנ"ד היו בגינה דחוץ לעיר וי"ל דלא גזרו בהסכמת עירנו יע"א רק על המקדש תוך העיר דוקא ולא על חוץ לעיר כמ"ש הרשב"א ז"ל בח"א סי' תק"ן והוב"ד במוהריק"ו שורש פ"ד יע"ש. הנה מ"מ כיון דבנ"ד גינה זו היא סמוכה לעיר ממש כנז' בשאלה א"כ הו"ל תוך תחומה של עיר ודינה כתוך העיר ממש ועיין בתשו' הרב מהר"י בי רב ז"ל סי' על

כפר גובר הקרובה לדמשק מהלך שליש שעה ורחוקה מהעיר יותר מהגינה הנז' בכמה מילין כנודע וע"ע בתשו' הרב החסיד ראש"ל רב אג"ן ז"ל בס' חוקי חיים סי' מ"ש בזה יע"ש. ומ"ש הרב מהר"ח רומאנו ז"ל בתשו', כי באה בס' ישמ"ל סי' ז' שהסכמת דמשק היא גם על המקדש חוץ לעיר יע"ש אחהמ"ר לא דק שפיר בלשון ההסכמה דילן הנ"ל כמבוארת בס' ברך משה כנז"ל:

איך שיהיה עלה בידינו היתר גמור לאלמנה זו דנ"ד בתלת ספיקי הנז' כהסכמת הגאון הרב שער אשר ז"ל בסי' כ"ט הנז' וכהסכמת רבני וגאוני עוב"י תוניס יע"א כמ"ש בשמם הרב ערוך השולחן אה"ע סי' מ"ב וכ"כ הרב משכה"ר ברדצ"ו ע"א וע"ב וכמ"ש בשמם הרב אוזן אהרן ז"ל במע' החי"ת אות ה' יעש"ב וכבר הארכתי קצת בזה בתשו' שבס' פנ"י ת"ה יעש"ב: וכדי לצאת יד"ח הרב מהרח"ף ז"ל דמצריך ד' ספיקי כדי להקל בלא גט הנה כדי לעשות ד"ץ אביא עוד ס' אחר והוא זה אשר הולידו מהראנ"ח ז"ל בח"א סי' ס"ח דיש צד קולא מצד סברת הסוברים דאדם שנשבע שלא לעשות דבר אחד ועשאו דאי עביד לא מהני וכבר נמצא להמרדכי ומהרי"ו שפסקו כן וכיון דרבים הם צדדי הס' ראוי לסמוך עליהם בנ"ד יע"ש וכבר בכמה תשו' שלי הבאים בסה"ק פנ"י ח"א וח"ב וח"ה הבאתי בעניותי גם סניף זה כנדונות ההם בס' קידושין להקל לגמרי ושכ"כ כמה מרבני האח' ז"ל ושהרב שער המלך ז"ל בה' גירושין אסיק דהרמב"ם פסק כרבא דאי עביד ל"מ יעש"ב ועתה ראיתי מ"ש הגאון החק"ל ז"ל בא"ח סס"י ע"א שכ' דאין במ"ח זו דאביי ורבא בירור אי הל' כאביי או כרבא וכו' יע"ש ולא זכר שר להשעה"מ דהכריח דקי"ל כרבא כנז"ל ובכן גם בנד"ז חזי לאצטרופי האי ס' בהדי הנך ג' ספיקי הנז"ל וגם הרב מהרח"ף ז"ל אזיל ומודה דיש להקל לגמרי להתירה בלא גט כלל וברור:

ומה גם לדעת הרב בני חיי ז"ל ביו"ד סי' של"ד דס"ל דבחרמי ציבור אי עביד ל"מ לכ"ע יעו"ש והסכמה זו דנ"ד בחרמי ציבור היא כנודע אך לד' הגאון החק"ל ז"ל ביו"ד ח"ב סי' מ"ט ובח"א דח"מ סי' קי"א דקס"ד ע"א דפליג ע"ד הבנ"ח ז"ל עכ"פ הדרן לד' המ"ר ומהרי"ו ולמהראנ"ח ז"ל ולרבני האח' דנסתייעו גם הם להקל מדבריהם ז"ל גם בחרמי ציבור הם המדברים כיעושד"ק ובפרט דבנ"ד הרי ראובן המקדש דנ"ד עבר ג"כ על שבועתו עצמו שנשבע לאשתו הא' שלא ישא אא"ע וכו' ואתאן לס' המרדכי ומהרי"ו ז"ל דס"ל דאי עביד ל"מ וס' מיהא הוי וכבר בסה"ק פנ"י ח"ב דע"ה ע"ד ובפנ"י ח"ה בתשו' הנ"ל נרגשתי מפלי"ד אי קי' בכלל נישואין או"ל עכ"פ אסיקנא התם דג"ז מידי פלו"ד ל"ן ומינה לנד"ן וכמובן. זאת תורת העולה הלענד"ן דאלמנה זו דנ"ד שריא להתנסבא למי שתרצה בלי גט מראובן דנ"ד כלל כנלע"ד לדינא דוקא ואם יסכימו עמי תרי מרבנן

דפקיע שמייהו וכ"ש ב"ד הגדול שבירוש' ת"ו הע"י גם למעשה גם ידי תכון עמהם וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

הסכמת מע' הרבנים הגדולים ב"ד הגדול שבירושת"ו על הפס"ד הנ"ל וז"ל הטהור:

ראה ראינו האי פס"ד דשדר לן מע' הרה"ג שלשלת יוחסין סבא דמשפטים כמהר"ר יצחק אבואלעפיא הי"ו ר"מ ור"מ בעוב"י דמשק יע"א ומגודל ענוותנותו ביקש מאיתנו שנסכים עמו להל' ולמ' להציל את האשה הזאת מכבלי העיגון בהיות כי המקדש הנז' ידו תקיפא ואין בידם לכופו שיגרשנה בג"כ וע"ז עמד בכל עז בכחא דרותקא ומצא ד' ס' להתירה בלא גט ואנן מה נענה אבתריה דלא הניח לנו מקום להתגדר בו רק הראנו הג' מאליפית מרובבות בקיצור נמרץ והנה בדין זה דהמקדש בעד א' דפ' מרן דא"ח לקי' כבר הבאתי בס' "ישא איש דמ"ח ע"ג מ"ש הרה"ג המשי"ח לישר' ז"ל בס' כרך של רומי ומובא בס' שער אשר ובא למנין פ"ה אחד דס"ל דהמק' בע"א א"ח לקי' ורבו המתירים על האוסרים ושם הבאת תשו' הרשב"ץ ח"ד דמ"ד ע"ג דאחר שהבי"ד הרשב"א דסבר דהמק' בע"א דא"ח לקי' וכ' דלא נמצא חולק בזה רק הסמ"ג והרא"ם ז"ל [לא כן דרבים נינהו דקאי בס' הסמ"ג אלא דרבו המתירים] והבי"ד הרשב"א שכתב לתלמידו שבעט בהוראתו עי"ש ומה שנפלאתי על הרב כפי אהרן ח"א בהל' קי' סי' א' עש"ב נקוט מיהא דכל דאיכא כמה ריעותי בג' וכ"ש בד' ס' כ"ע מודו דמותרת בלא גט כמ"ש ה"ה נר"ו וכ"כ הרב ויקרא אברהם ז"ל בסי' ו' שנשתמש בס' הד' דמהראנ"ח ז"ל וכ' דסניף גדול הוא להתירה בלא נט וכ"כ המשכה"ר במע' הק' אות כ"ט ובגנזי חיים דקכ"ד אות ח' ועיין בס' ויקר"א הנז' שם דמצא כמה ריעותי אחריני ואפ' דאיזה מהם שייכי לנ"ד להרבות בס' להתירה בשופי הגם דאינם צריכות עוד מצינו מ"ש הרשב"ץ ח"ד סי' ק"ל בא' שהוציא קול בעיר שהוא עשיר ועי"ז קידש אשה אחת בעד א' ואח"ז נודע שהוא איש עני וע"ז כתב הרב ז"ל דמותרת בלא גט יעש"ב מילתא בטעמא מחמת דהטעה אותה כיעו"ש וה"נ בנ"ד דהטעה אותה שרוצה לגרש לאשתו הא' דהוי קי' טעות ולית לן ד' ס' הנז' דפשיטא דמותרת בלא גט וכמ"ש ה"ה פחד יצ"ו:

אלא דאשכחן בתשו' הרב חת"ס ז"ל באה"ע סי' פ"ב והוב"ד בס' פ"ת אה"ע סי' ח"ל סכ"ד בההיא דע"מ שאני עשיר ונמצא עני דכתב להדיא דלא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ולכשיבא לידי נתחכם בענין זה וגם, כי בנ"ש אא"צ לב"ז דאפי' לו יהא שהתנה בפי' ע"מ שאני עשיר ולמידן מי הגיד לו לזה השואל שאינו עשיר ולמידן באמת וכו' עש"ב ומ"מ בנ"ד גם החת"ס ז"ל יודה דאפי' ס' קי' ליכא דבנ"ד כי הקי' היו אחר שגילה דעתו

עמה שרוצה לגרש הא' ופיתה אותה בזה כדי שתתקדש לו והיא גם היא קבלה כסף הקי' אדעתא דהכי דכל כהא הגם שלא התנה לה כן בשעת הקידושין אמרינן אם נתקיים התנאי דהיינו הגילוי דעתא מקו' ואם לאו אינה מקו' דבגילוי דעתא כל דהו מהני ואית לן למימר דאדעתא דהכי נתרצית בקי' אם יגרש הא' הא לאו"ה לא ליהוו קי' ותהיה מותרת בלא גט דהא כל דאיכא הוכחה ואומ"ד רבתי די"ל שפיר דמעולם לא תתרצה להתקדש לו אם לא יגרש לא' דמי יכנס בזה להיות לה צרתה בצידה והגם דאתתא בכל דהוא ניח"ל הי"ד היכא דלא היה גילוי דעת מקודם אבל בנ"ד דאיכא הוכחה ואומ"ד דלא נתקדשה לו אלא אדעתא שיגרשנה לא' והרי גילתה דעתה דלא ניחא לה בכל דהוא וא"כ יש לנו לומר דהגם דלא התנה כן בעת, הקי' גילוי מילתא כה"ג דלא נתרצית משע"ר כי אם בזאת הא ודאי ל"א בזה אתתא בב"ד ניח"ל וכ"ן ממ"ש החת"ס שם סי' פ"ה ד"ס ע"ב בד"ה מבואר מדבריו היכא דאיכא הוכחה וראיה ברורה לאותם דברים שבלב הוו דברים מן התורה רק משום חומרא אינו נכון לדון על דשב' והתם לא הוה בלאו"ה שום אומ"ד אלא לפי הנ"ד לא היה ראוי אותו המקדש לאשה כמותה וע"ז כתב שזה אינה אומ"ד כלל דאתתא בב"ד ניח"ל כנ"ל פי' כוונתו וא"כ אם יש לנו ממ"א טעם דלא שייך לומר אתתא בב"ד ניח"ל ליכא תו איסורא דאורייתא רק משים חומרא דא"א ובסו"ד כתב וכיון שאין בקי' הללו שום חשש מדאורייתא א"כ כשיצורף לזה ג"כ אומ"ד הלז יש לסמוך להקל עכ"ל עש"ב וה"נ בנ"ד כיון דאית לן חזקה דגופא דהיא פנויה היתה וקי' בע"א דמדאורייתא לא היו קי' ואית לן כל הני ריעותי ואיכא אומ"ד כנז"ל וכ"ש דאית לן ד' ספיקי להתירה כמ"ש ה"ה יצ"ו הא ודאי אין חששא בקי' הללי והרי היא מותרת לעלמא בשופי כ"ע בלא גט וראוי לנעול דלת בפני המקדש הזה אשר מאס את אשת נעוריו בהיות לו בנים והלך בשרירות לבו להרע וכיון דמדאורייתא אתתא דא שריא להתנסבא בלא גט אין לנו לבקש חומרות ובפרט כי קשה הדבר לכוף אותו לגרש בגט כנז' בשאלה וכיאודה ועוד לקרא באנו עה"ח פעה"ק ירוש' ת"ו אנן ב"ד דח"ל בש"א שבט תרנ"ט ברב עז ושלום:

הצעיר הצעיר הצעיר יוסף נסים שמואל נסים. וידאל ב' חנוך בורלה ס"ט ס"ט אנג'יל ס"ט:

תשובתי על פס"ד דשדר לן רב אחאי גאון מע' הרב המובהק ואח לברק כש"ת כמהר"ר בכור אהרן אלחדיף הי"ו וביקש ממני גם במכתב למ"ר לעיין בו ולחוות דעי גם אני ולעשות רצונו חפצתי וזה החלי בעז"ה צורי וגואלי: הן כל ראו עיני את השאלה ואת אשר נגזר עליה מניה דמני"ר נר"ו אשר האריך הרחיב כיד ה' הטובה עליו ע"כ פרט ופרט

ולא הניח פינה וזוית מסש"ק הפוס' ז"ל ועלתה הסכמתו דלהיותו מוחזק בממון שלוה מאחד מרבני העיר א"כ בידו מסור דגל הקי"ל כמ"ד דחייבים הכוללות יע"א לפרוע לו כל קצבת הג' שנים שנתחייבו לו וקי"ל כמ"ד דמצי לגבות הכל אפי' מחד מנייהו ככל הכתיב בד"ק בארוכה וכיון דכל עיקר תביעתו אינו אלא על פרט זה כל שהוא עיקר א"כ אין צורך עוד לשאת ולתת בדבר הלכה בשאר הפרטים הבאים בדב"ק נר"ו דמאי דהוה הוה ולמנפ"מ להאריך בהם: אמנם על עיקר תביעתו הנ"ל לזאת אשיב אל לבי שחיוב הכולל תלוי אם הפסידוהו ממ"א או לא ואם יברר כת"ר בירור גמור שעל ידי ששלחו אחריו לבא אצלם ולמנותו על העיר רב ושליט והעתיקוהו ממקומו וגרמו לו בזה הפסד ממון ממ"א ולא איתיה בתקנתא להההוא פסידא דלא הדרא בהא ודאי חיובא רמיא עלייהו לשלם לו כל קצבתו בעד כל הג' שנים שנתחייבו לו כהסכמת גדולי הפוס' ז"ל ועד אחרון הרה"ג ראש"ל רבין חסידא רב אג"ן ז"ל בתשו' כי באה בס' הבהיר חוקי חיים סי' ז"ך וכן העליתי אני עני בסה"ק פנ"י ח"ג סי' יו"ד וכמ"ש כ"ז כת"ר נר"ו בפס"ד שלו ובשפלנו זכר לנו בדי"ב ע"א וסיים עלה מני"ר יצ"ו דיכול לברר הפסדו וא"כ אחר הבירור אין מקום לפוטרם מחיובם כלל אכן אנכי הרואה בכל דברי גדולי הפוס' ז"ל הנז' דלא חשבי הפסידוהו ממ"א אם לא היכא שכבר היה רב או שוחט מלמד וחזן בעיר אחרת ובאו בני עיר אחרת ושלחו אחריו והעתיקוהו ממקומו ואדהכי והכי הפסיד אותו המינוי שהי"ל כבר או שהי"ל עסק פרקמטיא ועי"ז הפסיד בה מן הקרן אזי חשיב שפיר הפסידוהו ממ"א מאי דלא שייך כ"ז בנ"ד וא"כ אין מקום לחייב הכולל יכב"ץ כיון שלא הפסידוהו ממ"א אחד מהפסדות הנ"ל וחזיתיה למר יצ"ו בפס"ד שלו שם, די"ב ע"ב חזר והודה בזה שכ"כ וז"ל אך ממ"א נפל פתא בבירא לנ"ד שאין לי ליקח שכר כלל וכו' השתא דאתית להכי אהניא לן מהא מד' הרבנים הנז' דחייבים לתת לי מיהא שגרמו לי וכו' כיון שאני תפוס וכו' אין שו"א יכול להוציאם מידי כלל עכ"ל:

ואני אומר דאי מצד שהוא תפוס כדקאמר מר יצ"ו לדידי אי מיהא לה אירייא דלענד"ן נר' ברור דאין בתפיסתו כלל ולא חשיב מר יצ"ו מוחזק כלל כמ"ש לקמן בס"ד. ברם באמת לא היה צריך כת"ר לחייבם מטע"ז בהוצאותיו כלל אחר שכבר הרב מים שאל בח"מ סי' א' אסיק להל' ולמעשה על נדון שלו דחייבים לשלם ההוצאות וישבע הלה ויטול יעש"ב ובודאי דאם הוצאותיו ברורים להם נוטל מהם בלי שבועה כלל וזה פשוט. אך מה שנתעצם כת"ר יצ"ו להחשיב עצמו מוחזק להיותו תפוס מנכסי חד מנייהו שלוה ממנו כת"ר יצ"ו ומכח זה ס"ל למר דהוא נקרא מוחזק ובידו להרים דגל דקי"ל בכל ספק וס' שנפל בנד"ז דפליגי ביה רבוותא ז"ל כמבואר כן בדב"ק נר"ו אנא דאמרי לדבר הזה

יסלח הנדון דלא כן אנדי עמדי משום דכיון דכת"ר יצ"ו לוה ודאי בשטר יהיה בעיס' או במכר ושכירות או באו"א בודאי דכתיב בגויה נאמנות וכו' וגה השטר מקויים או יכול להתקיים בנקל הא ודאי בכה"ג קי"ל אין נזקקין אלא לתובע תחילה וחיובא רמיא עליה דמר יצ"ו לפרוע תחי' וראש סך השטר כולו קו"פ כשיתבענו המלוה בזמן הפרעון באין אומר ואין דברים ולא מצי כת"ר יצ"ו לעכב הפרעון בעבור הטו"ת שיש לו על הכולל יכב"ץ דה"ל רווחת הנזקקין לתובע תחי' כמ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' כ"ד ס"א ופירש עלה מור"ם ז"ל וז"ל פי ראובן תובע לש' בענין שאי"ל פרעתי וש' משיב יש לך משלי כו"ך וכו' אעפ"י שאנו יודעים שי"ל עדים בדבר נזקקין לתובע תחי' וצריך לשלם לו מיד וכו' ע"כ וכתב הסמ"ע שם שדעת מרן ז"ל שבכל ענין נזקקים לתובע תחי' אפי' להוציא ממון יע"ש:

וכן מבואר להדיא דעת מרן ז"ל שפסק בשה"ט ח"מ סי' פ"ה בתשו' הרשב"א ז"ל שהביאה מרן ז"ל גופיה בב"י ח"מ שם ובסי' כ"ד וז"ל מרן ז"ל ראובן נתחייב לש' ק"ק ושמעון חייב לראובן ק' וכבר עמד שמעון עם ראובן בדין על הק' ונתחייב בדין ואמר שמעון לראובן אתה כבר חייב לי ק"ק תחסר מהם ק' כנגד ק' זו השיב ראובן אני לא עמדתי עמך בדין על הק"ק וכמדומה לי שאני פטור מהם אם שטר של שמעון מקויים הדין עמו עכ"ל: הרי בהדיא שלא נפטר שמעון מהק' אלא מכח שיש בידו שטר מקויים ובעבור זה שומעין לו והדין עמו אבל אם שטרו לא היה מקויים אפי' צווח שחייב לו ראובן אין שומעין לו אלא יפרע הק' תחילה ואח"כ יעמוד עם ראובן בדין על הק"ק א"כ מכאן ראיה ברורה שדעת מרן ז"ל הנזקקין לתובע תחי' אפי' להוציא היכא דבידו שטר מקויים וכדברי הסמ"ע וברור וגדולה מזו כתב המרדכי בריש פ"ק דמציעא וז"ל ויש פוס' דאם אדם תובע מחבירו מנה והלה אומר לו הן ודאי שאני חייב לך ק' אלא שאני תופסו עבור ק' שאתה חייב לי או עבור חפץ וכו' לאו כל כמניה אלא ב"ד אומרים לו תן לו המנה שהודית וכו' וכן פירש"י גבי נזקקין לתובע תחילה וכו' עכ"ל הרי דאפי' שאין ביד התובע שטר כלל כיון שהודה הנתבע סגי לחייבו ולהוציא ממנו הק' תחילה וכמבואר ודברי המרדכי הללו הביאם מרן ז"ל בב"י ח"מ סי' ע"ה בסתם ובלי חולק והא ודאי דהכי ס"ל למרן ז"ל כיון דבסי' כ"ד פסק בפירש"י ז"ל וכמובן ודלא כריא"ז ז"ל הוב"ד בשלה"ג בפ' הפרה דס"ל למר דאם היה התובע לנתבע חוב בשטר והנתבע תובעו דבר הראוי לפרעון שטרו כגון שתבעו חייב אתה לי כו"ך מטבע ממ"א הרי זה כאילו טוענו ששטרו פרוע והכל תביעה אחת עכ"ל ונראה ברור דריא"ז ז"ל פליג ממ"ש המרדכי בפ"ק דמציעא משם יש פוס' כ"כ בתשו' ב' המאורות הגדו' סי' ו' דפ"ג ע"ד הריא"ז והמרדכי הנ"ל

פליגי בהאי דינא יעש"ב דכיון דמרן ז"ל בב"י לא הביי"ד ריא"ז ז"ל הנז' כלל רק הביי"ד המרדכי הנז' דוקא ובסי' כ"ד פסק כרש"י ובסי' פ"ה פסק כהרשב"א ז"ל והודאת הנתבע שחייב לתובע הו"ל כמו שטר מקויים א"כ ודאי דלא ס"ל למרן כריא"ז דהכל תביעה אחת ופשוט ועוד דריא"ז ז"ל מיירי בשטר שביד התובע אין בו נאמנות משו"ה ס"ל למר דהו"ל כאילו טוענו ששטרו פרוע דהכל תביעה אחת כיון דהנתבע יכו"ל פרעתי כמ"ש מרן ז"ל גופיה בסי' ע"ה יע"ש משא"כ בשטר שיש בו נאמנות שאינו יכו"ל הנתבע פרעתי ודאי דגם ריא"ז מודה דלא הוי תביעה אחת וברור וכ"כ הגאון מהרי"ו ז"ל בסי' א"ך וז"ל אבל אומר אני הא דיכול לעכב הלואה או פקדון בשביל שום תביעה הי"ד בטענת מיגו וכו' ועוד סברא גדולה היא דאל"כ אתרעו כל שטרי דעלמא דכל מי שיש לו שטר על חבירו יטעון הלה יש לי עליך תביעות וכו' א"כ הלה יאכל ויחדי ולא שבקת חיי דכל מי שנתחייב לחבירו אפי' בשטר ידחה אותו ויצטרך לעשות פשרה וזו א"צ לפנים עכ"ל וע"ע לו ז"ל בסי' קמ"ט שכתב שם וז"ל ומה שהוא רוצה להיות נידון בב"ד אשר הוא שייך שמה נראה דכיון דדינו חרוץ ופשוט הוא דחייב לפרוע מטעם שכ' אין צריך למיחת בהדיה לב"ד אלא זה יפרע מיד ואם יש לו דין על הר"ד יתבענו לדין ודמיא וכו' ומהא הביא ראיה מהר"מ בפ"ז מה"ש בהגמ' מי שנתחייב בדין ואמר יש לי ראיה להחזיר הדין דאין ממתינים לו אלא יפרע מיד וכו' עכ"ל יע"ש ועדיפא מינה פסק מרן ז"ל בח"מ סי' ק"ז דכשיש ביד המלוה שטר מקויים יורדים לנכסי לוה אפי שלא בפניו וא"צ לישבע אם כתוב בו נאמנות וכו' ואין חוששין לשוכר יע"ש וא"כ בנד"ן דינא הכי דאינו יכול הלוה לעכב על המלוה פרעון חובו בעבור תביעה שי"ל על הכולל כיון שביד המלוה שטר מקויים ובנאמנות וממילא לא חשיב הלוה תו מוחזק לטעון קי"ל כלל וכמדובר וליכא למידחי ולמימר דכיון דאסיק הש"ס דבב"ק דמו' כדאמרי נהרדעי דפעמים נזקקין לנתבע תחי' היכא דזיילי נכסיה וכ"כ מור"ם ז"ל שם סי' כ"ד יע"ש דש"מ דכל היכא דימשך נזק לנתבע אין נזקקין לתובע תחי' א"כ בנ"ד אפשר שימשך נזק לנתבע אם יפרע חובו תחי' שבזה יפסיד טענת קי"ל שהיה יכו"ל בהיותו מוחזק בחוב שעליו וכשיפרע החוב שעליו תחי' נמצא דהכולל הוא המוחזק ויזכו בדין בט' קי"ל וכיוצא בזה כתב הרב מהר"י חנדאלי ז"ל בס' שני המאוה"ג דקל"ח ע"א והביי"ד המט"ש שם סי' כ"ד אות כ' וז"ל היכא דאם אנו מגרעין כח הנתבע כגון דאית ליה טענת רבית באופן דאינו חייב לפרוע אבל אם יפרע אין מוציאין מידו דאינו יכול להוציא מיד התובע בכה"ג נזקקין לנתבע תחי' דהוי כזיילי נכסיה דלוה וכו' עכ"ל וא"כ בנד"ן לכאורה נימא הכי וכמדובר: אכן בקושטא הא ליתא כלל בנ"ד דכבר מילתא אמורה דכשלא הפסידהו ממ"א כנ"ד

אין שום חיוב על הכולל לפרוע לו כלום כנז"ל א"כ אין לו עוד שום טענת קי"ל כדי לזכות בדינו אם הוא מוחזק ואפי' יהיבנא ליה כל דיליה דאיכא חיוב על הכולל לפרוע לו קצבת כל הג' שנים מ"מ אינו יכול לתפוס ולגבות כל חובו מחד מנייהו אפי' יהיה הוא מוחזק כיון דאנן אתכא דמרן סמכינן וכבר מרן ז"ל בסי' ע"ז דחה סברת מהריק"ו ז"ל וס"ל למרן שם דכל אחד מהקהל לא מיחייב רק בחלק המגיע עליו דלא כמוהריק"ו וכבר הארכתי אני עני בזה בסה"ק פנ"י ח"ג סי' יו"ד והכי אסיקנא בעניותין התם דלא כסברת הרב כפי אהרן ז"ל ולא מצי המוחזק לטעון קי"ל כסברת הכפ"א ז"ל דסברתו זרה ויחידאה ודחויה לגמרי כמ"ש בעניותי שם והדברים ברורים ע"כ משלי והנלע"ד כתבתי להלכה ולמעשה וצו"י י"מ וימ"ן ויאיר עינינו בתורתו אמן כי"ר:

פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא הצעיר יצחק משה אבולעפיא ס"ט: ראיתי בתשו' הרב אבני שוהם ז"ל בדצ"ב ע"ד שסמך דעתו על מ"ש הרב פ"מ ז"ל בח"א סי' ד"ן שדעת מרן ז"ל בתשו' אה"ע דיני כתובה סי' א' דהבא מכח ס' תקנה הגם דהוא מוחזק מוציאין מידי ליתנו להבא מכח דינא דאורייתא ומכח זה העלה בנ"ד דכיון דבא"י ת"ו קבלו עליהם הוראות מרן ז"ל גם במ"ש בתשו' א"כ לא זכו בתפיסתם כוללות א"י ת"ו כלל כיון דהוי נגד מרן ז"ל עכתד"ק יע"ש וכשאני לעצמי כבר כתבתי בעניותי בסה"ק פנ"י ח"ה דרט"ו פ"ג דנלע"ד ברור דשאני נדון מרן ז"ל כיעיש"ב והא קמן דרבני עיה"ק ירוש' ת"ו שבזמן הרב אבני שוהם ז"ל הנז' לא הסכימו לדעתו וזכו בתפיסתם ולא חשו להוראתו הנז' כלל וכן מבואר יוצא מתשו' הרב בני בנימין וקרב איש הבאה כבר באותה תשו' שלי שבסה"ק פנ"י ח"ה שם דהנז' שגם המה בחכמתם לא נרגשו מתשו' מרן ז"ל הנז' דבודאי דס"ל דשאני ההיא תשו' דמרן ז"ל וכדכתיבנא אנן בעניותין ואני תמיה יותר על הרב ירים משה ז"ל בתשו' ח"מ סי' כ"ג דמ"ה ע"ב בד"ה האמנם וכו' דנמשך אחר תשו' הרב אבני שוהם ז"ל במ"ש בד' מרן ז"ל ופסק הדין כוותיה וכטעמיה כיעו"ש ונראה ברור שלא ראה דברי מרן שבתשו' הנז' במקומם זולתי סמך על מ"ש הרב אבני שוהם ז"ל ותל"מ והוא פלא:

סימן ג

נשאלתי על אודות ראובן שאחר שכבר נשא ליבמתו בכתו' וקידושין כתחז"ל ובא עליה פעם ושתים ושלש ונכנסה בו רוח עועים ומאס ובגד בה ורצונו לגרשה בגט כריתות בלתי לפרוע לה כתובתה משלם כי אם הבגדים והמטלטלין הנמצאים איתה בבית דוקא אשר לא יעלו לחצי כתיבתה ואם לא תתרצה יבמתו בזה וגם הב"ד יסכימו עמה שאינו יכול לגרשה עד שיפרע לה כל כתובתה הנה הוא ימיר דתו לגמרי כדי להנצל ממנה

וכן עשה מעשה והלך אצל הערלים והמיר דתו לדתם וכל עוד שלא נעשה רצונו לגרשה ממנו בגט לא יחזור בו מהמרתו כלל והאשה יבמתו הנז' אינה רוצה לקבל ממנו גם בשום אופן כ"א עד שיפרע לה כל כתו' משלם וראובן היבם הנז' כ"ע ידעי ליה שאין לו מה לפרוע לה זולת מטלטלי הבית כנ"ל הנה כי כן יורנו מו"ץ אם יש אופן ותיקון כדי שלא יהיה ראובן הנז' נטמע בין הערלים לגמרי אפי' שלא תתרצה יבמתו לקבל הגט בפרעון מט' הבית כנז' ולמצוה רבה תחשב לו להציל נפש אחת מישראל ולהחזירו לדת ישראל ויבא שכמ"ה:

תשובה הן אמת דרוב ככל הפוס' ז"ל ס"ל דאפי' שרואים ב"ד שיש לחוש שיצא לת"ר עכ"ז לא יניחו בעבור זה מלדון ולעשות כהלכה כמ"ש התה"ד ז"ל בפו"ך שלו סי' לק"ח שכ"כ משם הגדולים ז"ל ובהפסק מור"ם ז"ל ביו"ד סי' של"ד והכי ס"ל לרוב בנין ורוב מנין שהתירו ליסר ולהעניש לרשעים ואין לנו לחוש שמא יצאו לת"ר אך קצת פוסקים ז"ל חלקו ע"ז וס"ל דיש לחוש פן יצאו לת"ר וכמ"ש הט"ז ז"ל שם בסי' של"ד ואחריו נמשכו כמה רבנים הוב"ד בס' פחד יצחק דק"ג ע"ד ואילך כיעוש"ב וכבר מרן החבי"ף ז"ל בס' חיים ושלום ח"א סי' י"ב מדל"ב ע"ב ואילך עמד בזה ואסף איש טהור כל סברות הפוס' ז"ל ובדל"ב ע"ב כ' וז"ל ומ"מ אנן בדידן אחרי ראית כו"כ רבנים ר"ב ור"מ שהתירו' בהדיא ליסר ולהעניש לרשע הגם שיצא לת"ר יכו' אית לן למינקט כוותייהו ומ"ג כי מסתבר טעמייהו והוא ברור כשמש לעיני הכל דאם באנו לחוש לזה לא שבקת חיי וח"ו מתבטל קיום התירה לגמרי וכמ"ש הרדב"ז ז"ל אלא דעכ"פ צריך מיתון הרבה ולהיות מתיעץ עם זקני העיר ושופטי הארץ לבקש אופנים שלא יבא הדבר לידי תקלה וכמ"ש מהרדב"ז בתשו' הנז"ל וגם הרשב"א ז"ל בח"ה סי' רח"ל אשר דיבר בקדשו בזה וכיוצא בזה שצריך הנהגה ומיתון במועצות ודעת כמו שיעו"ש עכ"ל מהרח"פ ז"ל הצל"ע עש"ב:

ובכן מאחר עלות כ"ז הא ודאי גם אנן בדידן אזלינן בתר רובא דס"ל דחובה עלינו להעמיד משפטי הדת על תלה ככל הבא מידנו הגם שיצאו לת"ר המורדים בזה לית לן למיחש בהו כי הדין יקוב את ההר וכמבואר אלא דמאחר שכתב הרדב"ז ז"ל שצריך מיתון לבקש אופנים שלא יבא הדבר לידי תקלה ושכ"כ הרשב"א ז"ל וכמ"ש מהרח"פ ז"ל וכנז"ל:

פניתי אני הדל לבקש אופן בנ"ד שלא יבא הדבר לידי תקלה וכנז"ל הנה אנכי עפר לא מצאתי אופן נאות שלא יבא הדבר לידי תקלה כ"א בזאת לסמוך על, הורהת הרב מהר"ר רחמים אריה אברהם הכהן אריאש ז"ל והבי"ד הרב מהרח"פ ז"ל שם דל"ב ע"ד שכתב צדדים להתיר במקום חרם רגמ"ה וחומר השבועה באיש הנשוי ומושבע שלא ישא אא"ע דאם יש לחוש להמיר דתו דיש להקל לישא אא"ע יע"ש והגם כי הרב מהרח"פ ז"ל שם:

סמוך ונראה ראו הביא לנו דהרב מהר"י נבארו ז"ל בספר מבין דבר משו"ת כת"י בתשו' אה"ע חלק על הרב הנז' ברור אתו הנז' ולחלק יצא בין, חרם לשבועה דבקו"ע לשוא"ת בדברי מרן החבי"ב ז"ל בתשו' בע"ח אה"ע סי' א' ד"ה ע"א יע"ש והרב מהרח"פ ז"ל לא הסכים להתיר בנ"ד אלא מכח שאותו האיש דנ"ד כבר התירו לו שבועתו שנשבע ע"י ג' אנשים פעם ושתים כיעוש"ב בדל"ג ע"א מוכח דאם לא היה בנ"ד שכבר התירו לו השבועה הוה אזיל כשיטת הכנה"ג והרב מהר"ן ז"ל דמחמיר באיסור שבועה שלא לעבור בקו"ע משום חשש פן ימיר דתו וכמובן:

אמנם כ"ז איננו אלא במונח דשבועת החתן הכתובה בכתובות דכל אינשי דעלמא דלא יגרשנה בע"כ ושלא ישא אשה א"ע כנהוג הנה היא שבועה חמורה מאד ככל שאר שבועת ה' שנשבעין בעלמא ולזה גם בשבועת החתן הנז' החמירו בה טובא דאיסור שבועה דחמירא טוב רביע עליה ואין פוטר אותו ממנה בשום צד ואופן כלל ומשו"ה ס"ל למרן החבי"ב ז"ל בתשו' אה"ע סי' א' הנז' דאין להקל בשבועה ובפרט כשהיא בקו"ע ואחריו נמשכו הרב מהרי"ן ומהרח"ף ז"ל בנדון הנז' להחמיר במקום דאיכא שבועה הגם דיש לחוש פן ימיר דתו ויצא לת"ר והנה אמת דהכי נמי סברי כו"כ רבוותא ז"ל להחמיר גם בהאי שבועה כידוע בסש"ך הפוס' ז"ל ואנא עניא נמי הוה רהיטנא אבתרייהו להחמיר גם בשבועת החתן הנז"ל כמבואר בסה"ק פנ"י ח"א סי' ט"ו וזולתה דאסיקנא בעניותין התם להחמיר גם בס' שבועה זו ודלא כדס"ל להרה"ג ראש"ל מהרמ"ס ולהרב מר ואהלות ז"ל דהקילו טובא בהאי שבועה ושם דחיתי דב"ק בב' ידים והארכתי אני עני בזה שם ומשם בא"ה. ואולם האמת אגיד ולא אכחד דשוב כתבתי בעניותי בתשו' אחרת כת"י אשר לי בדין מורדת דמאיס עלי דהשתא הכא שזכינו לאור לסש"ך של רבני וגאוני עוב"י שאלוניקי יע"א שברור לפנינו וחזינא להו בספריהם הנחמדים דעלתה הסכמתם להקל בהאי שבועה דחתן דלא דמי לשאר שבועה שנשבע אדם לחבירו מכמה טעמי תריצי כמשי"ר בס"ה דברי שמואל הנ"מ להרב מהר"ש ארדיטי ז"ל בתשו' אה"ע סי' ח' דקמ"א ע"א וז"ל ומ"ג דאיכא עוד כמה ספקות בשבועה הלזו שנשבע בשעת הנישואין וכו' יצא ראשון דהשתא הכא אנן קיימין דנשבע בת"כ ויש מ"ש דאין להחמיר בשבועה בת"כ וכמ"ש מהריק"ו ז"ל יכו' והבי"ד הרב המחבר ס' מעט מים בשארית הפליטה סי' כ"ו דעמד שם במי שמרדה אשתו עליו אם יש היתר לשבועתו ועמד וימודד אר"ש מכמה ס' שיש בשבועה זו ותחי' וראש הבי"ד מהריק"ו הנז' וכו' וכו' גם המחנ"א הל"ש סי' ג' הביא י"א דכל דליכא שם ולא כינוי ליכא כ"כ חומר שבועה אלא איסור בעלמא ושי"א דהוי מד"ק ושהפ"מ כ' דאפי' איסור ליכא ובס'

חו"ש למהרח"ף ז"ל סי' ו' בתשו' הרב השואל עשאו ס' לנ"ד יע"ש ומשום מ"ש ע"ד המב"ה כבר הכריע הרב טל אורות דאין זה הזכרת ה'. ואת רב"ע מ"ש הכר"ש אה"ע סי' י"ב וכו' ולדעתם ותצא דינא דמתירים לכתחילה שלא מדעתה וכו' באופן כפי הרשום בכתב מכל אלין רבוותא דלית לן למיחש לשבועה זו מכמה אנפי דחלו בשבועה דנ"ד כנז"ל וכו' א"כ מפאת זה נראה דאין לנו לחוש בית מיחוש מכח שבו' זו ע"כ עכ"ל הרב ד"ש הנז"ל יעש"ב. וכ"כ עוד הרב מעט מים גופיה בספרו שיורי טהרה מע' ש' אות מ"ה ופ"ח ופ"ט יעש"ב והכי ס"ל למני"ר הרב עבודת השם ז"ל אה"ע סי' י"ח בתשו' כי באה בס' צל הכסף ח"ב סי' יו"ד עש"ב גם הרב נוכח השולחן אה"ע סוס"י ט"ו אסף וקיבץ כמה ס' בהאי שבו' דנ"ד יעש"ב וכ"כ הרב טוב לישראל בתשו' הבאה בסו"ס הנז' גם הרב שב' סוס"י שו' פקפק טובא בשבועה כיעו"ש וע"ע בס' דברי שמואל הנז' שם סי' ט' יו"ד י"א שחזר וכתב שם יותר ממ"ש בסי' ח' הנז' יעש"ב וכבר העתקתי כל דברי רבנינו שאלוניקי ז"ל הנז' בתשו' כ"י הנז"ל יותר בארוכה והעליתי שם דאחרי הודיע אלהים אותנו את כ"ז הא ודאי דהכי נקטינן להקל בהאי שבועה דנ"ד כיון דרבנן בתראי ז"ל הנז"ל כן עתה עלתה הסכמתם להקל בריבוי הספקות דאשתכח ובהיכי שבועה דנ"ד הגם דבכל חד ס' מנייהו איכא לדחויי מ"מ בהצמדם יחד פשוט מאד דיש להקל לגמרי ולא אמרינן בכה"ג ס' שבועה להחמיר ודלא כדאסיקנ' בעניותין התם בסי' ט"ו דהדרי בי כעת אחר ראותי כל דברי הפוס' ז"ל הנז' דבאלו אמרו לסמו' והם אמת ודבריה' אמת ובכן גם בנ"ד יש להקל בשבועה זו דשלא ישא אא"ע עפ"י כל הס' הנז"ל ולהתיר לו לישא אא"ע כדי שלא ימיר דתו וכהוראת מהר"א אריאס ז"ל הנז' וכנז"ל מלבד דעיקר החילוק דמהראנ"ח ז"ל בין קו"ע לשוא"ת דעלה סמיך מרן החבי"ב ז"ל בתשו' הנז' רבים לוחמים עליו וככתוב אצלי בסה"ק פנ"י ח"א סי' ט"ו הנז' וכ"כ הגאון שער אשר ז"ל בח"א סי' ושם דחה דברי הגאון החק"ל דסייעו למהראנ"ח בחי' הנז' מדברי הראשונים הנמק"י והריטב"א ז"ל וכבר הבאתי ד"ק בסי' ט"ו הנ"ל ואסיקנא התם כוותיה וכטעמיה משום חשש ס' שבועה להחמיר כיעוש"ב הנה הגאון הרב שע"א הנז' ז"ל דחה ראייתו בב' ידיו קודש כיעוש"ב וא"כ ודאי דיש להקל בשבועה זו גם בקו"ע כרוב ככל הפוס' ז"ל דלא חיישי לספיקו דמהראנ"ח ז"ל הנז' וכמדובר. והרב מהרי"ן דפליג ע"ד הרב אריאס ז"ל מכח חי' דמהראנ"ח ז"ל לא עמד בזה ככל הצורך וסמך ע"ד מרן החבי"ב ז"ל דחייש לס' דמהראנ"ח ז"ל ותו לא גם הרב אריאס ז"ל גופיה ומהרי"ן ז"ל בר פלוגתיה בדין הנז' שניהם ז"ל לא עמדו ככל הצורך בעיקר שבועה זו דהחתן כנ"ד דאית בה כמה ס' וס"ס טובא כמ"ש רבני שאלוניקי ז"ל הנז' והדין עמהם דקילא טובא שבועה זו ולית בה

חומר שבועה כלל ככל האמור ומדובר: והשתא דאתינן להכי יש לדון בשופי גמור דכדי שלא ימיר דתו ראובן זה דנ"ד הגם דשרינן ליה לישא אשה אחרת כהסכמת הרב אריאס הנז' ז"ל ודלא כמהר"י דפליג עליה וכנז"ל מ"מ אי חזינן דלא יהבי ליה איתתא אחריתי כ"ז דאגידא ביה האי אתתא הא ודאי דשרינן ליה נמי לגרש לזו בע"כ ולית לן למיחש לשבועתו אשר נשבע לה בעת הנישואין שלא יגרשנה בע"כ כשם דלא חיישינן לאותה שבועה שנשבע לה שלא ישא אא"ע משום דהני תרי שבועות קילי טובא וכנז"ל ומשום חששא דפן ימיר דתו הבעל כי היכי דדחינן לשבועתו דשלא ישא אא"ע כהסכמת הרב אריאס ז"ל כנז"ל ה"נ דחינן להאי שבועה דלא יגרשנה בע"כ כיון דלא יהבי ליה אחריתי כ"ז דאגידא ביה האי איתתא ומאי דהרב אריאס ז"ל הנז' לא התיר בנ"ד אלא שישא אחרת ולא ימיר דתו ואילו לשבועת הבעל שלא יגרשנה בע"כ לא נטה דעתו להתיר לו לגרשה בע"כ משום חשש המרת הדת פ' לו' באחד מב' פנים או דבנדון שלו היה הבעל מוצא אשה אחרת הגם דאגידא ביה אתתיה קמייתא כמ"ש הרב כהונת עולם ז"ל בתשו' סי' נ"א והבי"ד הרב מהר"י ישראל ז"ל בתשו' כי באה בס' חיים ושלום סי' ו' די"ז ע"ד שהחזיק במעוז הך טענתא דטעין הבעל דכ"ז דאגידא ביה אשתו הא' לא יהבי ליה אשה אחרת דטענה הנשמעת היא ואייתי בידיה מ"ש הרב כה"ע ז"ל שם מ"ש הרב מהר"מ ד"ב ז"ל דמתשו' הריב"ש ז"ל נראה דתוכל לעכב וישא אשה אחרת ושוב דחה מכת תשו' הרשב"ץ והמבי"ט והרב כה"ע ז"ל מר הוא דאמר דע"כ לא אמרה הריב"ש ז"ל אלא בנ"ד שכבר מצא אחרת שנתרצית לו על הראשונה כמבואר שם ובכה"ג ודאי למה יגרשנה בע"כ ותמות ברעב שאין בידו לפרוע לה כתובתה לזה דן שיהא נשוי ויפרנס שתיהם הלאו"ה ודאי דמצי לגרש מטעם דלא יהבי ליה אחריתי ומסתמא דינינן הכי ואף שאין לו לפרוע כתובתה לית לן בה וכו' עכ"ל הרב כה"ע ז"ל שם וסיים עלה מהרי"ש ז"ל שם וז"ל וכן ראיתי למהר"ש יצחק ז"ל בתשו' כי באה בס' עוללות הכרם סי' ו' דמה"ט פסק בנ"ש שכל ב"ד יפה יתיר לו לכתחי' בין לגרשה בין לישא וההיא דמהריב"ל מתוקמא בענין שהיה מוצא ליקח אחרת עש"ב עכ"ל הרב מהר"י ישראל ז"ל יע"ש וא"כ אפשר דגם בנדון הרב אריאס ז"ל מתוקם שפיר דמירי שהיה מוצא לישא אחרת עליה הגם דאנידא ביה קמייתא כמ"ש הרב כה"ע בעד מהריב"ל ז"ל אבל אין לו' דטעמיה דהרב אריאס ז"ל דהתיר לבעל שישא ולא לגרשה בע"כ משום דאף הוא ראה דדין זה דאי אגידא ביה קמייתא ולא יהבין ליה אחריתי דאזי מותר לגרשה בע"כ כדס"ל להכה"ע ולמהר"ש ז"ל הנז' אין דבריו מוסכמים מכל שהרי מהרח"ש והכר"ש ומהריק"ו ז"ל פליגי בזה כמ"ש בשמם הרב מהר"י ישראל ז"ל בסו"ד הנז' וסיים עלה דמידי ס' ל"ן יע"ש א"כ

הו"ל ס' שבועה להחמיר ומשו"ה לא הורה להתיר לגרשה בע"כ הגם דלא יהבין ליה אחריתי כ"ז דאגידא ביה קמייתא דהא ודאי ליתא דא"כ גם משום חשש המרת הדת לא הי"ל להתיר לישא אחרת כיון דרוב הפוס' ס"ל דיקוב הדין את ההר ול"ח להמרת דתו וא"כ הו"ל ס' שבועה להחמיר כדחייש לה מר בשבועה דשלא לגרשה בע"כ משום ס' שבועה אל"ו דעיקר טעמיה דהרב אריאס ז"ל דלא התיר אלא לישא אחרת דה"ט משום דבנ"ד הוו יהבין ליה אחריתי הגם דקמייתא אכתי אגידא ביה וכנז"ל ולהיות כי הרב מהרח"פ ז"ל הבי"ד הרב אריאס ז"ל בקצר אמיץ ולא הודיענו דנדון ההוא איך היה לזה עכצ"ל דאפשר דאיירי במצא אחרת שנתרצית לבעל שישאנה הגם דאגידא ביה קמייתא וכנז"ל כי היכי דאוקים הרב כה"ע ז"ל לדמהריב"ל ז"ל וכנז"ל ברם היכא דבריר לן דלא יהבין ליה אחריתי כל זמן דאגידא ביה קמייתא דשרי ליה לגרשה בע"כ כי היכי דשרינן ליה לישא אשה אמרת כהוראתו ז"ל וברור. וע"ע בתשו' הרב הון יוסף סי' א' שפסק בפשיטות בנ"ד שמותר הבעל לישא אחרת ואי לא יהבי ליה אחריתי כיון דאגידא ביה קמייתא דשרי ליה לגרשה בע"כ והסכימו עמו כל רבני וגאוני תקיפי ארעא דישראל ירושת"ו ועל צבאם הגאון החק"ל ז"ל יעש"ב ולא חששו לס' הכר"ש ז"ל ומהריק"ו ז"ל דהחמירו שלא לגרשה בע"כ אפי' היכא דלא יהבי ליה אחריתי כ"ז דאגידא ביה הא' יעש"ב. והגם דנדון שלהם של הרב מהר"י ישראל ז"ל אינו כנ"ד ולא כנדון דהרב אריאס ז"ל והנה מקום לו' דשאני נדונותיהם מנ"ד וכמבואר מ"מ אין אנו מדמים הנדונות בשוה אלא לדעת הרב אריאס ז"ל דהתיר לישא אחרת מחשש המר"ד א"כ לדידיה כל הנדונות שוים ואין לחלק ביניהם לדעתו ז"ל וכמובן:

ועוד אי נדון שנשאל עליו הרב אריאס ז"ל היה שלא היה יכול הבעל לישא אחרת כ"ז דאנתתיה קמייתא אגידא ביה א"כ מה הועיל הרב הנז' ז"ל להתיר לו לישא אחרת כיון דלא יהבי ליה אחריתי כ"ז דקמייתא אגידא ביה אל"ו צ"ל דאיירי התם דהיה מוצא אחרת לישאנה הגם דאגידא ביה קמייתא וזה ברור ומוכרח:

הפן הב' בטעם הראת הרב אריאס ז"ל הנז' שהתיר לבעל לישא אחרת מחששא שמא ימיר דתו ולא התיר לו לגרשה להא' בע"כ משום חששא זו עצמה אפ"ל דה"ט משום דהוא ז"ל אזיל בשיטת מהריב"ל ז"ל דס"ל דמתירין לי לישא אחרת ונמשכו אחריו כו"כ פוס' ז"ל כמו שכבר הארכתי בעניותי בזה בסה"ק פנ"י ח"א סי' ט"ו יעש"ב ומשם באר"ה ולא נפלאת היא ולא רחוקה הסברא לו' דגם הרב אריאס ז"ל אזיל בשיטה זו משו"ה לא התיר לבעל דנ"ד לישא אחרת דוקא וכמובן:

ואגב אורחין ראיתי בתשו' הרב מהרח"ף ז"ל בס' חיים ושלום סי' ז' דכ"א ע"ב שכתב וז"ל ורואה אנכי בס' הפוס' שלמים וכן רבים שלענין לישא אחרת הורו היתר בשופי ולענין לגרשה בע"כ חשו שלא להתיר וכן אנו רואים מעשים בכל יום דלענין לישא אא"ע אפי' שלא מדעתה ורשותה התירו לעשות מעשה ואילו לתת לה גט בע"כ לא ראינו שהתירו בהדיא לעשות מעשה והנה לס' הפוס' דס"ל דתקנת חרם רגמ"ר שלא יגרשנה בע"כ היא יותר אמתני ותקיפא לא תיבעי לך דמצינו טו"ט להחמיר בתקנה זו שלא יגרשנה בע"כ יותר מתקנת שלא לישא ב' נשים אלא אפי' לס' הפוס' דס"ל דשתיהן שוו בשיעורייהו ואפי' לס' הפוס' דס"ל דאדרבא תקנה שלא יגרשנה בע"כ קילא טפי מתקנת שלא לישא ב' נשים עכ"ז נ"ל טעם לדבר למה שהחמירו בזאת התקנה שלא יגרשנה בע"כ מתקנת שלא לישא ב' נשים יען ענין שלא לישא ב' נשים הוא דאדם בחירי מצד עצמו ואינו עומד כנגדו האשה הא' ברם לעשות מעשה לתת גט בע"כ כיון שהאשה הבעלת דינו היא כנגדו קשה גירושין בכה"ג לעשות לכן חששו בדבר שלא לעשות מעשה זה כזה לתת גט בע"כ וכו' עכ"ל יעש"ב ולא זכיתי להבין חילוקו וטעמו זה דהא גם תקנת חרגמ"ה או שבועת הבעל לאשתו הא' שלא ישא אא"ע קנה היא ג"כ כנגד אשתו הא' דהן אמת דשבועתו שלא יגרשה בע"כ הנה היא בגוף האשה הא' ממש משא"כ אם ישא אא"ע אינו בגוף אשתו הא' ממש מ"מ השבועה דשלא ישא אא"ע היא ג"כ על גוף האשה הא' דלהכי משביעין אותו שלא ישא אא"ע עליה דייקא הילכך מחוורתא בטעם הדבר דישא אחרת עליהן ולא יגרשנה להא' בע"כ דה"ט משום שורת ד"א כדכ' מהריב"ל ז"ל טע"ז ויליף לה מדברי הרמב"ם ז"ל כיעו"ש והוא הנכון באמת ומשו"ה הוא שכתב הרב אריאס ז"ל דמותר לישא אחרת ולא יגרש להא' בע"כ דאזיל בשיטת מהריב"ל ז"ל ודעימיה דסברי הכי וכמדובר וה"ט דאסר לגרש בע"כ משום דרך ארץ וכנז"ל. אך כבר כתבנו לעיל דכ"ז אינו אלא משום דס"ל דאיכא חומר שבועה גם בשבועת החתן לאשתו בשעת נישואין ברם אחר שכבר העלו רבני וגאוני עוב"י שי' דיש להקל בשבועה זו משום דאית בה ס"ס טובא וכנז"ל א"כ מה לי שבועה שלא ישא אא"ע מה לי שבועה דשלא יגרשנה בע"כ הכל שוו בשיעורייהו דאית בתרוויהו ס"ס טובא וכי היכי דשרינן ליה לישא אא"ע פן ימיר דתו ה"ה והוא הט' דיש להתיר לו לגרשה בע"כ מטע"ז נמי ובפרט דדעת מרן ז"ל בש"ע סי' קי"ט דיכול אדם לגרש אשתו בע"כ וכתבו הרב ג"פ והרב גט מקושר להרב מהרי"ן ז"ל שם דבאתריה דמרן ז"ל מצי כל אדם לגרש אשתו בע"כ והבי"ד מהרח"פ ז"ל בס' חיים ושלום סי' ז' דכ"א ע"ב יע"ש ואי משום ס' שבועה להחמיר כבר הסכימו רבני שי' האח' ז"ל דדל שבועה מהכא כיון דאית בה ס"ס טובא וכמדובר וא"כ אי לא יהבי

ליה אחריתי להאי גברא דנ"ד כ"ז דאגידא ביה קמייתא שרינן ליה לגרשה להא' בע"כ משום חשש פן ימיר דתו כמ"ש הרב אריאס ז"ל וגם מהרי"ן ז"ל דפליג עליה אינו אלא משום דאזיל בשיטת הפוס' ז"ל דס"ל דאיכא חומר שבועה גם בשבועת החתן אבל אחר שזכינו. לתורת רבני שי' האח' ז"ל הנז' דאשכחו מה ס"ס טובא הא ודאי דנקטינן להקל לגמרי וגם מהרי"ן ז"ל אלו היה עומד בעיקר שבועה זו ודאי דהוה משכח בה ס"ס טובא והיה מודה להקל בה לגמרי וזה ברור:

פש גבן דהגם דשרינן ליה גם לגרש בע"כ מ"מ כיון דאין לאל ידו לפרוע לה כל סכי כתובתה לכאורה נראה דהדין נותן דלא מצי לגרש בע"כ כיון דאין לאל ידו לפרוע לה כל סכי כתובתה אמנם כבר עמד ע"ז ג"כ מהרח"פ ז"ל שם בס' חיים ושלום:

פש גבן ערעור חד דהגם דסלקא לן הלכתא להתירו לישא אא"ע ואי לא יהבי ליה אחריתי כ"ז דאגידא ביה האי קמייתא מצי לגרשה לקמייתא בע"כ כנז"ל מ"מ כיון דאין לאל ידו לפרוע לה כל כתובתה ואם דל הוא זה הנה עכ"פ תוכל לעכב על ידו מלישא אא"ע כיון דל"מ למיקם בסיפוקייהו וגם מעכבת עליו שלא לגרשה בע"כ עד שיפרע לה כתובתה במושלם ולא יעשה שתים רעות לגרשה בט"כ ושלא, לפרוע לה כתובתה הא ודאי לקתה מדת הדין לגמרי אמנם גם ע"ז כבר למדנוהו מתורתם של ראשונים הפוס' וכבר עמד ע"ז מהרח"פ ז"ל בס' חיים ושלום סי' א' ד"ט ע"ד בד"ה ומ"מ וכו' דשם אסף איש טהור לכל להקת הפוס' ז"ל הם המדברים בפרט זה וזו הלכה העלו שלמים וכן רבים מגדולי הראשו' רובא דרובא מרבני האח' אשר הסכימו להלכה ולמעשה במקום שהדין נותן דיכול לגרשה או לישא אא"ע ולית בזה לא משום חרגמ"ה וגם לא משום חומר שבועה א"כ כשהוא עני אחר שיחקרו ב"ד בדו"ח ובינם לשמים נראה להם שאם יעכבו אותו מלגרש או מלישא בשביל פרעון כתובתה ליתיה בתקנתא שיכול לפרוע א"כ אחרי זאת נראה שאין לעכבו בעבור פרעון הכתובה וישאר חוב עליו וכמ"ש כן בהדיא הרדב"ז ז"ל ח"ג סי' תקס"ו ומ"ג שהוא צורך גדול ומצוה רבה היא הרי מצינו לכמה רבני האח' וכו' להתיר לו לכתחי' ומתירין לו שבועתו ויהבי טעמא הוא צורך גדול דאין לך צורך גדול ודבר מצוה יותר מזה להציל האדם מהרהורי עבירה וכו' ואנ"ס שלא יוכל האדם להתאפק וכו' דצערו של איש מרובה משל אשה וכיון שכן אין לנו להחמיר לעכבו בפרעון כתו' במקום שאין תקוה וכו' ואינו מן השם לעכבו יכול על מגן ושיעבור על ד"ח ככל האמור ומרגלא בפומאי לו' שכל עיכוב שבאים לעכב וליסר למי שחייב ממון כדי שיפרע לבע"ח אי איכא הפסד ממון גבוה שמבטלו בזה מקיום התו' והמצוה באיזה אופן שיהיה מיראי הוראה אני להפסיד ממון גבוה מה שנוגע לעבודת ה' נגד זה שיגבה

ממונו אפי' אם יש לו ואינו רוצה לשלם כאשר ביארתי בסה"ק חקק"ל ח"ב סוס"י ה' דכ"ו ע"ג יעש"ב וכ"ש נ"ד שאין לו לפרוע כי איש עני הוא וכו' עכ"ל הטהור. וגדולה מזו כתב מהר"י ישראל ז"ל בתשו' כי באה בס' חיים ושלום הנז' סי' ו' סי"ט ע"ב בענין מהות דבר מצוה שבעבורה מתירין למי שנשבע לאשתו להתירו שלא מדעתה בדבר מצוה ע"ז כתב הרב ז"ל דאפי' כבר קיים פו"ר מ"מ משום מצוה דבבוקר זרע זרעך וכו' ואפי' מצוה דרבנן כמ"ש הר"ן ז"ל ועוד מאחר דמאיסה ליה אשתו זאת ואינו יכול לבא עליה והשרוי בלא אשה שרוי בלא טובה ואין אדם ניצול מהרהורי עבירה ואית ליה צערא טובא וא"כ בודאי דשפיר חשיב דבר מצוה וכו' וכ"כ הרב כה"ע ז"ל כשאינו יכול לבא עליה ואינו ניצול מן החטא חשיב שפיר דבר מצוה עכ"ל יעש"ב:

הנה מלבד איתנהו כל הני טעמי הנז"ל עוד איתנהו בנ"ד ויותר מהמה תו איכא המרת הדת לגמרי עד שכמעט חלף הלך לו אצל הערלים ופער פיו לחרף ולגדף דת יש' כאשר שמענו מפי מגידי אמת וגם בשב"ק עוסק במלאכתו ובשתיית פיפא ובאכילתו עם הערלים כל האסור לנו מה"ת ועדיין ג"כ לא קיים מצות פו"ר כו"ע דזה קרוב לחמשה שנים ולא יבצר שבהיותו עמה שבא עליה כו"כ ועכ"ז לא ילדה לו כלל ומאיסה עליה טובא וגם ההוא אמר שבעת שירצה לבא עליה נדמית לו דמות דיוקנו של אחיו המת בעלה של אשה זו ומיד נרתע ושב לאחוריו לגמרי ובודאי דאין לך צערא דגופא וביטול מצוה גדול מזה וראוי להתירו לכתחי' אפי' שלא מדעתה ואפי' התרה כמעט א"צ כיון דעיקר שבו' זה דבעל לאשתו קילא טובא מכמה ריעותי כנז"ל וברור: וגם בענין איסור גירושי אשה ראשונה כבר עמד בזה הרב מהרח"ף ז"ל שם סי' א' הנ"ל בארוכה כיד ה' הטובה עליו יע"ש שהתיר מכח ס"ס ודון מינה ואו"ב. ובהיותי עסוק בתשו' הרב מהרח"ף ז"ל הנז' בסי' א' הנז' אורו עיני בראותי בדב"ק שם ד"ו ע"א שכתב וז"ל ואינה ה' לידי קונט' כ"י משו"ת ממורנו הרב המו' מהר"ר יצחק בכור נאבארו ז"ל הנק' בשם ס' מבין דבר בחאה"ע במ"ש להשיב על פסק אחד מרב אחאי הרב כמהר"ר רחמים אריה אברהם הכהן אריאס ז"ל וז"ל גם מ"ש ה"ה אברהם רחימא נר"ו ע"ע שבא בשאלה שרוצה לגרשה בע"כ אם יכול או"ל והביא הס"ס דכ' ה"ה ודחאו מרן החבי"ב שם בתשו' סי' א' ורו"מ כת"ר נר"ו כ' דהרב כר"ש ומ"ד הרב דרך עץ החיים סברו וקבלו ס"ס הדין להתיר וא"כ בנ"ד מצי לגרשה יע"ש. ובזה אתנח לן חקירתנו שחקרנו בדבריו לעיל דמה טעם התיר בנדון דידיה להשיאו א"ע כדי שלא ימיר דתו ואינו מתיר לגרשה בע"כ משום המרת הדת ואוקימנא ליה דאיירי במוצא אשה אחרת להנשא לו הגם דאגידא ביה אתתיה קמייתא כנז"ל והן עתה דראיתי דבריו אלה שרצה להתיר גם שבו' דשלא לגרשה

בע"כ משום ס"ס כנז"ל א"כ איפה אזדא לה הא אוקמתא הנ"ל וכמובן. ועכצ"ל דהט' דידיה שלא התיר במסקנתו כ"א בשבו' שלא ישא אא"ע דוקא א"כ עכצ"ל כאוקמתא השנית וכמדובר לעיל:

זאת תו' העולה מכל האמור דבנ"ד שרי ליה לישא אא"ע אם ימצא ושתנשא לו הגם דאגידא ביה איתתיה קמייתא ואי לא משכח שרינן ליה לגרשה בע"כ ג"כ פן ימיר דתו כנלע"ד לענין דינא להלכה ולא למעשה עד אשר יסכימו בעלי הוראה רבנן דפקיע שמייהו והם רשאים ולא אני. פי המדבר אנא זעירא דמן חבריא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ד

שאלה ראובן בחור נשא אשה בחורה בת עשרים שנה מו"מ ובליל חופתה לא יכול לבא עליה מחמת חולשתו ושוב פירסה נדה והלכה לבית אביה אחר ז' ימי חופתה והלך בעלה לבית אביה להביאה אצלו לבית אביו ואביה השיבו שביום טהרתה ישלח אותה אצלו וכן היה ששלחו אותה אביה ואמה בליל טהרתה ולא הניחתו לבא עליה בשום אופן כלל וקודם טהרתה הלך ראובן הנז' אצל רופאים מומחים מאד ובדקו אותו והבטיחוהו ונתנו לו כתב תעודה מהם שהוא בריא מאד רק מעט חולשת הגוף יש לו וברפואות מועטים יהיה לו כח גברא כדרך כל הארץ וביום הא' לטהרתה שנית בא אביה אצלה ולא היה בעלה שם ועמדו היא ואביה ולקחו כל תכשיטיה ובגדיה והמתנות שנתנו קרובי הבעל הכל כאש"ל והלכו לדרכם לבית אביה וכבא ראובן לביתו מצא הכל ריקם ריקם והלך הוא ואביו לקבול עליו לבדה"ץ והב"ד שלחו אחריה לבא לב"ד והיא שלחה לב"ד כתב ידה בחתימת ידה שהיא אינה חפצה בו כלל וגם מקודם שנשאת עמו לא היתה חפצה בו כלל רק אביה ואמה הכריתוה לינשא עמו והגם שהוא בריא עדיף ובכח גברא ככל הבריאים עכ"ז אינה רוצה בו כלל. ובהגיע הכתב שלה לב"ד וראו כל הכתוב שלחו אחריה פ"ב שצריך שתבא לב"ד דוקא ותיכף באו לב"ד היא ואביה והודית לב"ד שהמכתב הוא ממנה מכתב ידה וחתי' ממש וחזרה ואמרה לב"ד יותר ממ"ש בכתב ידה ושהיא מואסת אותו ואינה חפצה בו גם מקודם הנישואין וכשמוע ב"ד את דבריה התרו בה התראה גדולה וכה אמרו לה דעי שאם לא תחזור אצל בעלה הרי את מפסדת כתובתיך ואין ליך עליו מזונות עוד כלל והיתה תשובתה שע"מ כן לא תחזור לבעלה בשום אופן כלל והלכו לדרכם לבית אביה ולא יספה שוב אליו עוד כלל ובכן יורנו מ"ץ מה משפט הנערה הזאת ומעשיה ואם חייבים בדין היא ואביה בהוצאות

הבעל ואביו שהוציאו בצורכי החופה או לא על הכל יורנו המורה לצדקה ויכתוב ע"ס חוקה ויבא שכמ"ה:

תשובה כבר נודע החילוק וההפרש שיש בין מורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה למורדת דמאיס עלי דכמה שירות וסברות חלוקות יש בס' ש"ך הפוס' ראשונים ואח' ז"ל כמשי"ר המעיין בד"ק הלא בספרתם ספיר גזרתם ומשם באר"ה כי לא ע"ט האסף פה וכיון שאנו אין לנו אלא דעת הרמב"ם ז"ל ומרן ז"ל מארי דאתרין א"כ אין צורך להביא פה אלא דעתם וסברתם ז"ל דוקא ותל"מ:

והנה אם נדון אשה זאת דנ"ד כדין מורדת דמאיס עלי ולא בעינא ליה הנה דעת מרן ז"ל מבואר בשה"ט סי' ע"ז דדינא הוי דמפסדת כתובתה מיד ואינה נוטלת אלא בלאותיה הקיימות אפי' לא תפסה אותם ואם תפסה אותם אפילו קודם שיתן לה גט אין מוציאין מידה ואם רצה הבעל לגרשה מיד יכול לגרשה אפי' תוך יב"ח אבל אין כופין אותו לגרשה אפי' אחר עבור יב"ח למרדה ואינה צריכה הכרזה ד' שבתות כלל. ואם נדון אותה למורדת דבעינא ליה וכו' אזי צריכי ב"ד תחי' וראש להתרות בה בפי' שאם תעמוד במרדה יב"ח הנה היא מפסדת כתובתה ומזונותיה ואחר התראה זאת מכריזין עליה בב"כ וב"מד' שבתות בכל יום ויום זה אח"ז שפלונית מרדה על בעלה יאחר גמר כל ההכרזות מתרין בה הב"ד פ"ב כבראשונה ואם עמדה במרדה חוזרין ב"ד ונמלכין בה בהתראה קודם פיסוק הדין ושוב פוס' את דינה שאיבדה כתובתה לגמרי זולת מה שהכניסה לי שהם בלאותיה הקיימים שאם כבר תפסתם לא מפקינן מינה ואם לא תפסתם אינו נותן להם מהם כלום כמבואר כ"ז בדברי מרן ז"ל שם ס"ב וס"ג יע"ש:

אמנם האמת יורה דרכו דלענד"ן ברור דאשה זאת דנ"ד אין לדונה כ"א כדין מורדת דמאיס עלי ולא חשיבא מורדת דבעינא ליה וכו' כלל ממ"ש בפה מלא לבדה"ץ שאינה חפצה בו וכו' כנז"ל וא"כ לא בעיא תו הכרזה אפי' שבת אחד כלל כמ"ש מרן וש"פ ז"ל והגם דלא אמרה בפי' דאינה חפצה בו ולא בכתובתו וזכרון כתובתה לא נשמע מפיה כלל מ"מ כיון דבדה"ץ התרו בה בפי' שהיא מפסדת כתובתה ומזונותיה וסברה וקבילה עלה התראתם הו"ל כאילו היא עצמה אמרה בפי' שהיא מפסדת כתו' ומזו' וכאלו אמרה לא הוא ולא כתובתו כמ"ש הרדב"ז ז"ל בחדשות סי' שס"ד וז"ל ואפי' שלא אמרה בהדיא הכי אלא שהתרו בה דעי שאם לא תחזורי ביך הפסדת כתובתיך והיא עדיין במרדה הפסידה כתובתא עכ"ל יע"ש. ומבואר עוד בסוד"ק שם דאי אמרה מאיס עלי לא הוא ולא כתובתו ולא אמרה ג"כ רק שיגרשני לא הויא מחילה בטעות יע"ש. ובנ"ד דלא אמרה רק שיגרשני כלל הא ודאי דא"צ הב"ד שיאמרו לה בהתראתם שאינם יכולים לכופו לגרשה

דלא הצריך הרדב"ז ז"ל שם שיאמרו לה כן א"ד באומרת היא רק שיגרשני אזי צריכי הב"ד שיאמרו לה ג"כ שאינם יכולים לכופו לגרשה כדי שלא תטעון אח"כ טענת מחי' בטעות הא אם היא עצמה לא אמרה דיבור זה דרק שיגרשני א"צ הב"ד לומר לה שאינם יכולים לכופו לגרשה כמבואר להדיא הכי בד' הרדב"ז הנז' יע"ש. והגם דהרי"פ והרא"ש ודעי' ז"ל הסכימו לדון בזה"ז כדינא דמתבתא דתקינו במורדת דמאיס עלי וכו' דיהיב לה גיטא לאלתר והבי"ד מור"ם ז"ל שם סי' ע"ז יע"ש מ"מ אנו אין לנו אלא דעת מרן ז"ל שכ' בב"י שם סי' ע"ז שלא התקינו הגאונים תקנה זו אלא לדורם בלבד ושעכשיו בטלה תקנה זו וכו' יע"ש וכ"כ מהרשד"ם ז"ל באה"ע סי' קל"ה יע"ש:

והגם דלד' הרמב"ם והתוס' וש"פ ז"ל דהא דמשהינן לה, יב"ח ה"ד במורדת דבעינא ליה ולא במורדת דמ"ע כמבואר בד' הפוס' ז"ל וכ"ן דעת מרן ז"ל שם ס"ב יע"ש מ"מ כיון דש"ך הראשו' ז"ל הצריכו שהיית יב"ח גם במורדת דמ"ע ולד' הרשב"א וקצת מפרשים ז"ל אדרבא דוקא במורדת דמ"ע הוא דאמרינן בש"ס דמשהינן לה יב"ח ולא במורדת דבע"ל כידוע א"כ בנ"ד דאיכא שבועה בכתו' שלא יגרשנה בע"כ ושלא ישא אא"ע וכו' א"כ הו"ל ס' שבועה כיון דפליגי בה רבוותא קמאי כנז"ל ואזלי' בס' שבועה לחומרא ומשהינן לה יב"ח דוקא ולא שרינן ליה לגרשה בע"כ ולא לישא אא"ע אלא אחר עבור יב"ח אם לא חזרה בה וכמבואר:

אמנם פש גבן לצאת י"ח הרשב"ש ז"ל בסי' מ"ה שנשאל על נדון כזה והשיב דזו בודאי אינה מורדת דבע"ל שהרי אינה טוענת בע"ל ומצע"ל שהרי הוא שמאסתי וכ"ן שהוא האמת שאינה רוצה בו ומצטרתו שאילו היתה זו נשואה זה ימים היה אפשר לטעון כך אבל זו עדיין לא נבעלה והדבר ברור והדעת נוטה שאין הדבר הזה מחמת שמצערתו ואע"ג דבארוסה ג"כ מצינו בע"ל ומצע"ל היינו כשאומרת כן בפירוש אבל זו אינה טוענת טענה זו וגם טענת מאיס עלי אני אומר שאינו בנדון זה שיותר הוא נמצא דכ"ז באירוסין או בנישואין אחר שנבעלה ולא בזו שעדיין ל"ן שיותר יש לתלות שמחמת יראת הבעילה היא בורחת ולא מחמת שהוא מאיס עלה ע"כ אני אומר שטוב הדבר שלא למהר לחתוך הדין להחמיצו וכו' וכיון שתבעל לו פעם וב' אם עמדה במרדה ואו' מאיס עלי תפסיד כתו' יכו' עכ"ל:

ולפי"ז גם בנ"ד לכאורה י"ל דלא חשיבא מורדת דמ"ע ולא מורדת דבע"ל וכו' כיון שעדיין ל"ן וכמ"ש הרב ז"ל וכנז"ל:

אכן מלבד דבנ"ד הרי היא טוענת בפי' מפיה ומפי כתב ידה שהיא אינה רוצה בו ומואסתו כנז' בשאלה ואין מקום עוד לתלות שמחמת יראת הבעילה היא בורחת כיון

שכבר גלתה דעתה בב"ד שאינה חפצה בו והתרו. בה ב"ד וקבלה עליה התראתם כנז' בשאלה דנ"ד. עוד זאת דכבר כ' הרב אהל יצחק ז"ל בתשו' אה"ע סי' ח' דבאשה גדולה בשנים מודה הרשב"ש ז"ל דהגם דעדיין ל"ן יש לה דין מורדת דמ"ע דהקטנות היא שגורם לה להתפחד ובעבור הימים ע"י פיוסים תחזור בה אבל בגדולה מודה הרב ז"ל דדין מורדת יש לה יע"ש וא"כ בנד"ן דהיא גדולה בשנים יותר מבת כ' שנה הא ודאי דדין מורדת דמ"ע יש לה וכמדובר:

ועם שהרב עה"ש ז"ל באה"ע סי' ע"ז אות ג' כ' ע"ד הרשב"ש ז"ל הנ"ל דנראה דאפי' גדולה יש להחמיץ הדין ולפייסו אולי מאיזה סיבה יע"ש לא פליג ע"ד הרב אה"י ז"ל הנז' כלל אלא דס"ל למר דעכ"פ גם בגדולה יש להחמיץ הדין והיינו כדס"ל למהרשד"ם ז"ל בכל דין מורדת דבעלמא דנתחבטו בו הפוס' ז"ל ולכך יש להחמיץ הדין כידוע וזה פשוט: ומה גם שהיא מודית מפיה ועפ"י כתב ידה שמקודם נישואיה לא היתה רוצה בו כלל ואביה ואמה השיאוה עמו בע"כ של"ב א"כ מטע"ז לחוד יש לדון בה דהיא מורדת דמ"ע באין ס' וכמ"ש הרשב"ש ז"ל בסי' צ"ג דבכה"ג אפי' הסוברים שלא לכוף לגרש בטוענת מ"ע יודו בזה שכופין לגרש דמ"ש שלא לכוף הוא מחשש שמא ענ"ב ובזו אם הדבר מפורסם שבע"כ השיאוה נסתלקה חששא זאת וכו' יעש"ב ועי' להכנה"ג אה"ע סי' ע"ז הגב"י אות י"ט מ"ש בזה יע"ש וע"ע בס' א"ר סי' י"ג דמוכח מד"ק דגם הראשו' ז"ל בכלל ל"ה סי' א' אזיל בשיטה זאת יע"ש, ודון מינה ואוק"ב דגם מטע"ז חשיבא מורדת דמ"ע והגם דבנ"ד אשר זאת לא נתנה אמתלא לדבריה כלל מפני מה מאיס עלה ואינה רוצה בו עכ"ז אית לה דין מורדת דמ"ע כמ"ת מד' מור"ם ז"ל בהגהה סי' ע"ט ס"ג וז"ל וי"א דכ"ז וכו' וכמ"ש ג"כ הרב חלקת מחוקק ז"ל שם ס"ק כ"ה יע"ש וברור:

ומעתה אחר שעלה בידנו דאשה זו דנ"ד יש לה דין מורדת דמ"ע באין ס' כלל ככל האמור הן עתה נדעה נרדפה לדעת אם יוכל לגרשה בע"כ או לישא אא"ע אם אינו רוצה לגרשה אפי' אחר עבור יב"ח ולא חזרה בה ממרדה כלל או"ד דלא מצי בע"כ ולא לישא אא"ע כ"ז שהיא רוצה להתגרש בגט מכח אריא דשבועתא דרביע עלה שנשבע לה בכתו' שלא לגרשה בע"כ ושלא לישא אא"ע כידוע:

והנה אנכי עפר כבר עמדתי בעניותי בפרט זה בארוכה בסה"ק פנ"י ח"א סי' ט"ו ככל אשר השיגה ידי יד כהה מפ"ס ומפ"ס הפוס' ראשו' ואח' ז"ל אשר שלטו עיני בהם בו בפרק יעש"ב וכעת לקצר אני צריך ואני אביא פה מה שנוגע לענין דינא בנ"ד ותל"מ:

הנה שם הבאתי בעניותי מ"ש הגאון החק"ל ז"ל בח"ג מיו"ד סי' פ"ז דכתב דמאי דמספק"ל למהראנ"ח ז"ל אי גם כשעובר על שבועתו בקום עשה אמרינן לדעתא דהכי

ל"ן או"ד דוקא בעוב"ר בשוא"ת הוא דאמרינן הכי ולא כשעובר בקו"ע וע"ז כ' הגאון החק"ל ז"ל שם דהריטב"א והנמק"י ז"ל פשיטא להו לחומרא ואין ס' דאילו ראו הפוס' ז"ל את דבריהם לא היו חולקין ע"ד הראשו' יעש"ב ושכ"ס מר בריה דרב הרה"ג ראש"ל מהרד"ח ז"ל בס' הבהיר נדיב לב ח"א דקנ"ז ע"א יעש"ב ועפיד"ק הסכמתי בעניותי שם דפ"א ע"א באותו נדון דלית דין ולית דיין שיוכל להורות היתר לראובן הלזה לעבור על שבועתו בקו"ע יעש"ב. וכ"ז אינו אלא משום דבו בפרק לא מצאתי שום חולק ע"ד הגאון החק"ל ז"ל הנז"ל:

ואולם אחז"ר נד"מ ס' הנורא שער אשר להגאון מהר"א קובו ז"ל וזכינו לאור תורתו ברוך שחלק מחכמתו והנה ראיתי בדב"ק באה"ע סי' ב' דל"ז ע"א שעמד בהאי ספיקא דמהראנ"ח ז"ל שם דל"ו ע"ד וז"ל ואין לפקפק הכא ממ"ש מהראנ"ח וכו' משום דרבים לוחמים עליו וסברי בקו"ע וכו' ושו"ר דגם מהראנ"ח גופיה לא עמד טעמו בו וכו' הרי מבואר דהדר מר משמעתיה וכו' הן אמת שאנכי הרואה בתשו' תק"ל וכו' ולדידי ע"כ לא נאמרו דברי הריטב"א והנמק"י א"ד בכגון ההיא דנדרי אונסין וכו' באופן דבאידך דהראנ"ח דסי' ך' דגם באומ"ד ברורה חילק ידע דבקו"ע ל"א אדעתא דהכי שפיר חולקין עליו מהריב"ל ומהרח"ש ורבים דעי' ול"ק להו מההיא דהריטב"א והנמק"י וכאמור וכו' עכ"ל הטהור יעש"ב. ודבריו נאמנו מאד ובפרט דלא לאשווי פלוגתא בין הראשונים הרטב"א והנמק"י ז"ל עם שאר גדולי הפוס' ז"ל הבאים אחריהם וכמה קשה הדבר לומר דלא ראו דברי הראשונים ז"ל גם שם דל"ז ע"ב בזכרונותיו אות ב' כתב הגאון מהרא"ק ז"ל דס' מהראנ"ח הנז' הוא הפך דעת כל הפוס' ז"ל וכו' יע"ש. ועוד אור נגה עלינו ס' הבהיר דברי שמואל הנד"מ להגאון הרב מהר"ש ארדיטי ז"ל חד מרבני וגאוני עוב"י שאלוניקי יע"א ושם ראיתי בתשו' הרמתה באה"ע סוס"י ו' שהבי"ד הגאון מהרא"ק ז"ל הנז' וסמך ב' ידיו קדש עליו ושכ"כ החס"ל אה"ע סי' ד' יעש"ב:

ולפי"ז אין לנו לחוש עוד למ"ש הגאון החק"ל והרב מר בריה ז"ל הנז"ל ונקטי' עיקר כב' המאורות הגדולים הרבנים האח' ז"ל הנז"ל דהלכתא כבתראי וחזר הדין לתפוס עיקר ככל רוב הפוס' ז"ל דס"ל דגם בקו"ע אמרי' אדעתא דהכי ל"ן ואין ספיקו דמהראנ"ח ז"ל מוציא מידי ודאן של כל הפוס' ז"ל דקיימי דלא כוותיה וממ"ש הריטב"א והנמק"י ז"ל לא תברא כלל ככל מ"ש הגאון מהרא"ק ז"ל כנז"ל ודלא כדאסיקנא בעניותין באותה תשובה דסי' ט"ו הנז"ל וכמדובר:

והנה שם בתשו' דסי' ט"ו הנ"ל הבאתי אני עני שם בדפ"ג ע"ג ס' פ"מ והרב מטה יוסף והרדב"ז ומהריק"ש ז"ל והרב פאת נגב ז"ל בסי' ט"ו כולהו ס"ל דאף דהיא רוצה להגרש

בגט והוא אינו רוצה לגרשה מתירים לו לישא אא"ע לאחר יב"ח לכ"ע וע"ז כתבתי אני עני שם דשאני כולהו נדונות הפוס' ז"ל הללו דאיירי במורדת דמ"ע מבלי שום טעם ואמתלא למאיסתה בו וכו' יעש"ב. ולפי"ז בנד"ן כיון שלא נתנה שום טעם ואמתלא למאיסתה בו לגמרי הא ודאי דאין זה אלא משום שעיניה נתנה באחר וראוי לקנוס אותה להתיר לו לישא אא"ע אפי' שהיא מסכמת לקבל גט כיון שהוא אינו רוצה לגרשה וכסברת גדולי הפוס' ז"ל הנז"ל וליכא למיחש בנ"ד פן תצא לתרבות רעות כדחיישנא אנן בעניותין בנדון של אותה תשו' דסי' ט"ו הנז"ל כיעו"ש דהכה כיון שלא נתנה טעם ואמתלא למרדתה בו ראוי והגון הוא לקונסה כמ"ש מהראנ"ח בסי' מ"א ואין לחוש לשלא תצא לת"ר כיון דהיא בת טובים ואביה ואמה חיים וקיימים מנכבדי העיר מיראי ה' וחושבי שמו וזה פשוט. וכבר נודע מ"ש הרב מטה יוסף והגי"ר ז"ל בגו"ר ח"מ כלל ג' סי' כ"ט ו"ל דבמצרים יע"א נהגו לפסוק כהרדב"ז ומהריק"ש ז"ל אף שהם נגד הרמב"ם ומרן ז"ל כיעוש"ב:

והגם דבאותה תשו' דסי' ט"ו הנ"ל שם בדפ"ו ע"א בד"ה ועוד וכו' העליתי בעניותי דכיון דקי"ל ס' שבועה להחמיר אין להתיר לו לישא אא"ע כשאינו רוצה לגרש לזו וכו' יעש"ב מ"מ כיון דהאי נדון דמסיקנא ביה השתא מעשה שהיה בעוב"י מצרים יע"א היה ושם קיימו וקיבלו הוראות הרדב"ז ומהריק"ש ז"ל כידוע א"כ הרי לפנינו דהרדב"ז ומהריק"ש ז"ל בפי' אתמר מפ"ק דשרינן ליה לישא אא"ע כשאינו רוצה לגרש לזו כנז"ל א"כ תו לית לן למיחש בנ"ד לכת החולקין ולהחמיר משום ספק שבועה כלל וכמובן: ועוד דהנה אמת דהתם בסי' ט"ו הנז' אסיקנא בעניותין להחמיר גם בס' שבועה דחתן מכמה אנפי ודלא כדס"ל להרה"ג ראש"ל מהר"מ סווזין ז"ל והרב מר ואהלות ז"ל המקילין טובא בהאי שבועה דחתן וכנ"ד והארכתי בעניותי בזה כיעוש"ב:

אמנם האמת אגיד דהשתא הכא שיצאו לאור סש"ך של רבני וגאוני עוב"י שאלוניקי יע"א האח' ז"ל וזכינו לאורם והנה ראיתי בדב"ק דרובם ככולם עלתה הסכמתם להקל בשבועה דחתן כגוונא דנ"ד ראשון בק' מני"ר הרה"ג מהר"ש ארדיטי ז"ל בתשו' דברי שמואל הנד"מ באה"ע סי' ח' דקמ"א ע"א דאחר שעלתה הסכמתו כמ"ש הרב הגאון שער אשר ז"ל דלא כמ"ש החק"ל ז"ל וככל מ"ש באותה תשובה דבסס"י ו' הנז"ל וסיים עלה בסי' ח' וז"ל באופן דכפי כל האמור ומדובר תורה יוצאה לנ"ד דיכול הבעל לישא אא"ע ואם מפאת חרגמ"ה והשבועה וכו' לית לן בה דבזה אמרינן א"ד ל"ן הנה כתב עוד שם וז"ל ומ"ג דאיכא עוד כמה ספיקות בשבועה הלזו שנשבע בשעת הנישואין שלא לגרשה בע"כ ושלא ישא אא"ע והנה יצא ראשון דהשתא הכא אנן קיימין דנשבע בת"כ ויש

מ"ש דאין להחמיר בשבועה בת"כ וכמ"ש מהריק"ו ז"ל וכו' הבי"ד הרב המחבר ס' מעט מים בשארית הפליטה סי' כ"ו דעמד שם במי שמרדה אשתו עליו או אמרה מאסתיהו וכו' אם יש היתר לשבועתו שלא ישא אא"ע ועמד וימודד אר"ש מכמה ספיקות שיש בשבועה זו ותחי' וראש הבי"ד מהריק"ו הנז"ל וכו' וגם הביא לנו דהרב מחנ"א ז"ל בה"ש סס"י ב' סיים בהך שבועה דהחתן וז"ל ועוד אחרת יש בנ"ד להקל וכו' וגם הביא דהרב מהרח"פ ז"ל בס' חו"ש סי' ה' דט"ז הקל מה"ט דהוי כת"כ וכו' והגם די"ח מ"מ מידי ס' ל"ן וחשבנן ליה ס' כפי"ד קצת פוס' דס"ל להקל מה"ט וכו' וגם הביא סברת הי"א דאין להחמיר בשבועת ת"כ מטעם דאין השבועה ע"י בעל דבר אלא ע"י סרסור וגם בזה הביא מ"ש מהריק"ו בש"ו נ"ב הנז' בשם רב אחד דאין להחמיר בשבועה דבת"כ אלא כשתקעו כפם זל"ז הנשבע והמשביע ולא כשהוא ע"י סרסור וכ' דהר"מ מפאדובה ז"ל סי' ט' אחר שהבי"ד מהר"ם בזה החזיק את דבריו דהכי ס"ל להרשב"א וכו' וגם הביא מהעדב"י סי' ל"א דס"ח ע"ג הוסיף עוד לומר דכיון דהמנהג פשוט שאין הנשבע נותן ת"כ לכלה בעצמה אלא ע"י החזן נראה דאין להחמיר כולי האי וכו' ועוד כתב ט"א מ"ש העדב"י סי' מ"ב דשבועה שלא הזכיר בה שום שם ולא כינוי אין בו לאו דלא תשא ואין לה דין חומר השבועה יע"ש ומינה דלדעתו יש להקל בשבו' החתן דאין בה לא שם ולא כינוי גם המהנ"א הל"ש סי' ג' הביא י"א דכל דליכא שם ליכא כ"כ חומר שבועה אלא איסור בעלמא ושי"א דהוי מד"ק ושהרפ"מ כ' דאפי' איסור ליכא וכו' ובס' חו"ש למהרח"פ ז"ל סי' ו' בתשו' הרב השואל עשאו ס' לנ"ד יע"ש ומשום מ"ש ע"ד המב"ה כבר הכריע הרב טל אורות ד"ה ע"ב דאין זה הזכרת ה'. ואת רב"ע מ"ש הרב כר"ש אה"ע סי' י"ב וכו' ולדעתם ותצא דינא דמתירים לכתחי' שלא מדעתו וכו' באופן כפי הרשום בכתב מכל אלין רבוותא דלית לן למיחש בנ"ד בשבועה זו מכמה אנפי מס' וס"ס דחלו בשבועה הנז' כנז"ל והגם שראיתי בס' צל הכסף בדק"י להרה"ג שהאריך בענין שבו' הנז' ומה הוא דהכריע דת"כ שיש עמו שבועה דמחמרינן וכו' מ"מ מידי פלוגתא ל"ן ועדין יש לנו לעשות ס"ס בנ"ד מט' השבועה הנז"ל א"כ מפאת זה נראה דאין לנו בית מיחוש מכח השבועה וכו' עכ"ל הרה"ג מהרש"א ז"ל הנ"ל והכי ס"ל למני"ר הרב מהר"ש מטאלון ז"ל בס' הבהיר ח"ב סיו"ד יעש"ב גם הרב נוכח השולחן ז"ל באה"ע סוס"י ט"ו אסף איש טהור כמה ספקות בהאי שבועה דנ"ד כיעוש"ב גם הרב טוב לישראל ז"ל בתשו' הבאה בסו"ס האריך קצת בזה יע"ש גם הרב שבט בנימין ז"ל סוס"י ש"ו פקפק טובא בשבועה זו כיעו"ש וכזאת וכזאת חזר וכתב הרב מהר"ש ארדיטי ז"ל בס' דברי שמואל הנז' שם בסי' ט' ויו"ד וי"א יותר ממ"ש בתשו' ח' הנז' יעש"ב גם הרב שיורי טהרה ז"ל במע'

שי"ן אות מ"ה ופ"ח ופ"ט האריך והסכים כן כמ"ש הוא עצמו בס' שארית הפליטה הנז' יע"ש: באופן דהעולה מדברי כולם דיש להקל טובא בשבועה זה דנ"ד בצירוף כל הס' ובהצמדם יחד ומה גם דאיכא יותר מד' ספיקי דאפי' באיסור ערוה החמורה מקילינן בה אפי' בתלת ספיקי וכהסכמת הרב משכה"ר ז"ל במע' הק' והגאון הרב שער אשר ז"ל באה"ע סי' כ"ט כמ"ש בשמם אני עני בתשו' אחרת בדין קידושין יעש"ב וכבר כתב הרב שבט בנימין ז"ל בסי' ש"א דקמ"א ע"ד משם מהרח"ש ז"ל דבס"ס יש להקל גם בב' ספקות דאפי' במידי דאורייתא אזלי' ביה לקולא יע"ש:

ואחרי הודיע אלקים אותנו את כ"ז הא ודאי דהכי נקטינן להקל בהאי שבועה דנ"ד כיון דרוב האח' ז"ל הסכימו כן בצירוף כל הס' וס"ס הגם דבכל חד ס' מנייהו איכא למידחי ולמשדי ביה נרגא מ"מ בהצמדם יחד פשיטא דיש להקל לגמרי ולא אמרינן בכה"ג ס' שבועה להחמיר ודלא כדאסיקנא בעניותין באותה תשו' דח"א סי' ט"ו דלא היא אחר ראותי כל דברי הפוס' האח' ז"ל הנ"ל והדברים ברורים:

ועפ"י מ"ש הרב מהרש"א ז"ל הנ"ל בסי' ט' הנ"ל להנצל בנ"ד מההיא דנשבע לדעת ולתועלת חבירו ואי חשיב הבעל קבל טובת הנאה ממנה או לא ואי מצ"ל אדעתא דהכי ל"ן וגם אם מכח התנאי הכתוב בכתובה או מכח המנהג דנהוג עלמא שלא לישא ב' נשים לא מצי הבעל לישא אא"ע ועל כולם פקח עיניו הרב הנז' ז"ל וראה ויתר את כל הפקפוקים הנז' בטוט"ו יעש"ב נפלאות מתורתו ברוך שחלק מחכמתו ודון מניה ואוקי באתרין דגם בנ"ד לית לן למיחש מכל הפקפוקים הנ"ל עפ"י כל הטעמים הברורים שכתב הוא ז"ל שם ומשם באר"ה ואכמ"ל בזה דלקצר אני צריך כמש"ל:

מעתה נדעה נרדפה היכי לידיינו דייני אם חייבת הכלה המורדת הלזו ואביה בכל ההוצאות שהוציאו החתן ואביו לצורך נישואיה כיון שע"י חזרתה ומרדה בו גרמו להם הפסד ואיבוד ממון:

ואען ואומר דכבר נשאל ע"ז הרב משכה"ר ז"ל במע' מ"ס אות רי"ט על נ"ד בראובן שנכנס לחופה עם ארוסתו בימי נדתה ובליל טהרתה מיאנה בו ואבי החתן דינא קא בעי דמי המוהר וההוצאות והשיב הרב ז"ל שזה הדבר מפורש יוצא בפ' מ"ש דקמ"א ומאי דפליגי בה הרמב"ם והראב"ד ז"ל וכו' ועל השנות דבר ההוצאות יכו' איברא דע"כ התם מיירי בחזרה בה בעודה ארוסה אבל בנכנסה לחופה אבע"ל בפ' אעפ"י אי חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה ואת"ל חח"ק פירסה נדה מהו' חופה דחזיא לביאה בעי' או"ד לא שנא תיקו וכיון שכן אם הכלה תפוסה לא מ"מ אלא דמרן ז"ל בש"ע רס"י ס"א פסיק ותני דאינה כאשתו אלא היא עדין כארוסה מאחר שהיתה נדה וכו' ואנן בדידן בתריה

דמרן גרירי וכו' תבנא לדיננא כיון דדייניגן לה כדין ארוסה א"כ הדר דינא כחזרה בה מן האירוסין וצריכה לשלם כל דמי ההוצאות וכ"ש המוהר שנתן לה וכו' אתד"ק ז"ל:

ולפי"ז בנ"ד דבלילה ראשונה היתה טהורה לבעלה אלא דהוא לא יכול לבא עליה מסיבת חולשתו יש להסתפק אי חשיב נ"ד חופה דחזיא לביאה או לא ודמי לבעיית רב אשי בפירסה נדה דסלקא בתיקו:

והנה הרה"ג הגאון המפורסם ראש"ל מהרר"א אשכנזי ז"ל בתשו' כי באה בס' הבהיר בני בנימין וקרב איש ח"א סי' ל"ז כתב דיכולים אנו לפרש דבעיא קמייתא דרבין מיירי שלא נבעלה מחמת אונסו דבעל או שלא:

רצה לבעול ברצונו ולעולם בשעת החופה ראוי היה כאיש גבורתו לבא עליה ולזאת יקרא חיבת חופה אף של"ן אבל אי מעיק' לית ליה כח גברא לא יקרא חיבת חופה כיון שאינה ראויה לביאה וז"ש רב אשי את"ל חיבת חופה קונה חופה הראויה לביאה דהיינו כאיש גבורתו אלא שנאנס ורב אשי דנקט פירסה נדה ה"ה באין לו גבורת אנשים מבע"ל דאינה ראויה לביאה באמת וכ"כ מהרש"ג סי' ל"ו דה"ה אין לו ג"א דין זה נכנס בכלל בעיית ר"א וכ"כ בס' בני אהובה וכו' אתד"ק יעש"ב נמצ"ל דכפי"ז היכא דנכנסה לחופה ול"ן מחסרון כח גברא הו"ל כפירסה נדה ולדעת הרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל דפסקו דחופת נדה אינה קונה כלל ה"ה באין לו ג"א א"כ דינא יתיב דחייבת לשלם כל הוצאות החתן ואביו דהו"ל כחזרה בה מן האירוסין כמ"ש הרב משכה"ר ז"ל וכמובן:

אלא דבתר הכי צידד עוד הגאון הנ"ל ז"ל וז"ל אמנם י"ל עוד דהנך ב' בעיי חדא אי נכנסה לחופה ול"ן היינו מצד החתן דלית ליה כח גברא ובעיא ב' מצד הכלה של"ן משום דפירסה נדה ושכן הבין ריצב"א ז"ל מינה מרן ז"ל דפ' כהרמב"ם דבעיא קמייתא נפשטה באת"ל וכו' גם הבי"ד הגאון יעלת חן דאסיק דמהניא חופה אעפ"י שאינו יכול לבעול וכו' אתד"ק ועש"ב:

ולפי"ז לשיטת הרב משכה"ר ז"ל דס"ל דלא מחייבינן למורדת בהוצאות אלא דוקא כשחזרה בה מן האירוסין דומיא ממש לפסק הרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל בסי' נ' כמבואר בד"ק א"כ בנ"ד דלא נבעלה מחסרון כח:

גברא דספיקא הוי אי נכנס דין זה בכלל בעיא קמייתא דרבין דאיפשיטא באת"ל או"ד דין זה נכלל עם בעיית רב אשי דסלקא בתיקו א"כ אם היא ואביה מוחזקים לא מפקינן מנייהו גם לדידן דקבלנו הוראות הרמב"ם ומרן ז"ל כיון דס' דדינא דפלו' דרבוותא בפי' הבעיות הנ"ל:

הוי וכמבואר:

ואולם סברת הרב משכה"ר ז"ל הנ"ל קל"ט דהא כיון דמדינא דגרמי קא מחייבי לה הרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל כמ"ש הרב"ש ז"ל שם סי' ן' א"כ מה לי חזרה בה מן האירוסין מה לי מן הנישואין דבדי"ד אין לחלק בין דא לדא כלל כנודע:

וגדולה מזו חזינא בתשו' הרב מהרמ"ג ז"ל בס' ברך משה סי' ה' דנשאל במי שנשבר ויש עליו חובות הרבה ומטה ידו והבטיחו חבירו להלוותו סך מה כדי לפרוע חובותיו ואמ"ל תלך ותכתוב עליך שט"ח ואני אלוה לך והלך וכתב שט"ח ע"ע ופרע שכר הסופר ושוב פשט לו חבירו את הרגל ולא רצה להלוותו והלה טוען עליו שגרם לו הפסד ממון עי"ז ופשיט לה הרב ז"ל לחייבו מהאי פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד ז"ל ושם בדף ז"ך ע"ב אסיק וזה לשונו והיוצא לנו מזה דבין לפי המשל"מ ובין להש"ך אנן דבתר מרן גרירי ופסקה מרן בסי' ן' א"כ שמעון דנ"ד חייב מדיד"ג לקיים הבטחתו וכו' יע"ש וכ"כ עוד שם בע"ג יע"ש:

הרי דהרב ז"ל דימה נ"ד למ"ש מרן ז"ל באה"ע סי' ן' הגם דבנ"ד לא שייך לו' דחזר בו מן הנישואין ולא מן האירוסין כמובן ובודאי דה"ט דהרב ז"ל משום דכיון דמדיד"ג אתינן עלה לחייב החוזר בו אין לחלק בדיד"ג כלל וכמדובר וגם בחזרו בהם החתן או הכלה אחר השידוכין וקודם אירוסין נשאל ע"ז מני"ר הרה"ג ראש"ל כש"ת יש"א ברכה נר"ו בתשו' כי באה בס' הבהיר בני בנימין וקרב איש סי' כ"ט בח"א אי מיחייב החוזר בו לשלם ההוצאות ופסק הרב נר"ו דאבי הכלה התובע הוצאותיו הדין עמו שחייב אבי החתן לשלם לו מדיד"ג לדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל ופירשו הטעם שגרם לאבד ממון חבירו ושוב יצא לחלק מנדונו לנדון הרמב"ם ומרן ז"ל אשר חילוקו לא שייך בנ"ד כלל כמשי"ר הרואה ואייתי בידיה לתשו' מוהריק"ו ז"ל דבשורש קל"ג ומ"ש עליו הרב תנא ז"ל במשל"מ וסיים עלה וז"ל באופן כי דעתו של הרמב"ם ז"ל במ"ח הוא שנוי בין המשל"מ והנחב"ך ודעת מרן ז"ל לא ידענו ועל הרוב דקאי בשיטת הרמב"ם ז"ל מאחר שהעתיק דבריו ממש זולת מור"ם דפסקיה להך דינא דמוהריק"ו ובכן נפל הס' גם בד' מרן ז"ל אם גם בדינו דמוהריק"ו מחייב להגורם כמ"ש המשל"מ בעד הרמב"ם ומינה תורה יוצאה לנ"ד דחייב אבי החתן או אפשר דס"ל כמ"ש הנחב"ך ומינה יוצא לנ"ד דפטור אבי החתן וכו' אם הוא מוחזק עכ"ל יעש"ב והסכים עמו שם הגאון ראש"ל גדול הנאמר באברהם ז"ל יעש"ב. והרואה יראה דמרן ז"ל בב"י ח"מ סי' של"א שהעתיק תשו' מוהריק"ו ז"ל הנז' בסתם כיעו"ש ויותר קרוב לומר דס"ל למרן ז"ל בד' מוהריק"ו ז"ל כמ"ש הש"ך ז"ל שם סי' של"ג ע"ד מוהריק"ו והבי"ד הבאה"ט ז"ל שם ולכל הדברות לא נסתפק הרה"ג ראש"ל יש"ב הנז' נר"ו בד' מרן ז"ל אם בנ"ד שיצא לחלק הנחב"ך מני"ר

נר"ו מנדון מוהריק"ו לנדון הרמב"ם ומרן ז"ל ומינה לנדונו כיעו"ש מאי דלא שייך החי' הנז' בנ"ד כמש"ל וא"כ בנ"ד גם הרה"נ ראש"ל הנ"ל נר"ו אזיל ומודה דחייבים הכלה ואביה לפרוע הוצאות החתן ואביו בצורכי החופה ואפילו הם מוחזקים מפקינן מנייהו ואם ימאנו ויסרבו מלפרוע ההוצאות שוהד"ן דיכול החתן לישא אא"ע ולא יגרשנה לזו עד שיפרעו לו ולאביו כל הוצאות החופה וכ"ד הרדב"ז ומהריק"ש ז"ל שהתירו לבעל לישא אא"ע הגם שלא ירצה הוא לגרש לזו וכמ"ש בשמם הרב פאת נגב ז"ל וכמדובר וע"ע למהרשד"ם ז"ל בתשו' אה"ע סי' ל"ב דכתב דאע"ג דבעלמא הגורם אינו חייב בנדון כיוצא בזה נחתינן לאומ"ד הבריות כי הוא מוכרח במעשיו בהכרח גמור כי גדול כבוד הבריות ואחר שהמנהג בעיר בדברים הללו אדעתא דהכי נחתי והו"ל כמזיק בידים ממש יעש"ב וכ"כ הרב ב"ח ז"ל באה"ע סי' ן' דהכא אעפ"י דגרמא הוא מ"מ חשבינן ליה כאילו הוציא הוצאות על פיו כיון שנהגו כל אנשי המדינה לעשות סעודה ויאכיל לריעיו וכו' ואין אחד שלא יוציא הוצאות כאלו הילכך דינא הוא שישלם את הכל כי דיד"ג הוא כאילו ציוה לו להוציא הוצאות כאלו ואינו בכלל גרמא בנזקין דפטור וכו' עכ"ל יע"ש גם הרב ברך משה ז"ל שם יצא לחלק מדינו דהרמב"ם הנ"ל לדין המוכר זרעיני גינה דמניה השיג הראב"ד להרמב"ם ז"ל דשאני התם דבשעה שמכר לו הזרעונים אכתי לא הזיקו בשום דבר וכו' אבל בנשתדכה והוציא הוצאות הנהוגים ושוב חזרה הרי תו"מ בחזרתה נמשך לו ההיזק שהלכו לו הוצאותיו לאיבוד להכי חייביה הרמב"ם לשלומי וכו' כיון שעפי"ד ניזוק מיחייבא וכו' אתד"ק יעש"ב ודון מינייהו ואוקי באתרין דודאי שוהד"ן דמיחייבי הכלה ואביה לשלם לאבי החתן ובנו כל הוצאותיהם בחופתה אע"ג דהם עשו הנזק בשלהם ובחי' הפוס' ז"ל הנ"ל וברור:

והגם דבאתרי דתפסי דגל הקי"ל מודינא דמצי המוחזק לטעון קי"ל כהראב"ד ודעימיה דפטרי יתיה מ"מ אנן בדידן דבאתריה דהרמב"ם ומר"ן ז"ל קיימינן כותייהו נקטינן גם להוציא פשוט וע"ע בתשו' הרב מר בריה דהרב מגן גבורים ז"ל הבאה בסוף הספר שעמד בזה ככל הצורך ומאי דאסיק מר התם דהיכא דהנכסים ביד שליש נקטי' כהרמב"ם ורבותיו ז"ל יע"ש ה"ט משום דגם באתריה דמר תפסי דגל דקי"ל כידוע משא"כ אנן בדידן וכמדובר: עם דכל טעמייהו דהרמב"ם ומרן ז"ל דמיחייבי בהוצאות אינו אלא מדד"ג וכנז"ל וכ"כ הרב חלקת מחוקק ז"ל שם ובדד"ג הצריכו הראשונים ז"ל שיהיה כל הד' חי' דינים הנאמרים באמת בדבריהם ז"ל כדי לחייב מדד"ג ואי בציר חד מנייהו לא חשיב אלא גרמא ופטור הגורם לד' הסוברים דכל הד' חי' צריכי לחייב בדד"ג כידוע:

אכן מ"מ מלבד דכיון דכבר הרמב"ם ומרן ז"ל בסי' ן' הנ"ל פסקו הדין בפשיטות לחייב החוזר בו כנז"ל א"כ מוכח להדיא דס"ל להרמב"ם ז"ל ומרן ז"ל חדא מתרתי או דכל הנהו ארבע חילוקים שכתבו ז"ל כולהו איתנהו בהאי דינא או נאמר דס"ל להרמב"ם ומרן ז"ל דלא בעינן כל הד' חי' הנז' בדברי הראשו' ז"ל כדי לחייב מדיד"ג וכמו שכן כתב הרב ברך משה גלאנטי ז"ל בסי' הנז' ושכ"כ הרב משש"ש ז"ל בסי' קי"ב וכו' יעש"ב ובנ"ד אין צורך לחקור איך הוי בריא היזקא דכיון דחזרה בה אין לך בריא היזקא גדול מזה ולזה חייבוה הרמב"ם ומרן ז"ל כשחזרה בתשלומי ההוצאות ופשוט:

ואנכי לא ידעתי אמאי הרב מהרמ"ג ז"ל לא נסתייע מדברי הסמ"ע שבסי' שפ"ו דס"ל להדיא בדעת הרמב"ם ומרן ז"ל דלא שנא להו בין גרמא לגרמי דזה וזה חייב כיעו"ש והוא תנא דמסייע ליה טובא וכ"כ הרב מנחת זכרון ז"ל בדב"ה וז"ל אתה למד שדעת הרמב"ם ודעי' דמחייבי בכל הני דפטור רבא בש"ס וכו' היינו משום דלא ס"ל כר"מ דדאין דד"ג אבל לדידן דמסקינן ר"מ אין חי' כלל בין דד"ג לגרמא ובכולם חייב וכי' עכ"ל יעש"ב וגם אני עני עמדתי קצת בזה בסה"ק פנ"י ח"א סי' כ"ד קצ"א וקצ"ב יעש"ב:

איך שיהיה עלה בידינו דעפ"י הדין חייבים הכלה ואביה בכל הוצאות הבעל ואביו לדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל ומפקינן מנייהו וכמדובר: זו בלבד פש גבן לברורי אי מאי דקא מיחיבי לה הרמב"ם רבותיו ומרן ז"ל לשלומי אם הי"ד היכא דהדרא בה הכלה במרד ובמעל ובשאט ובנפש בלתי שום סיבה ושום טעם מספיק לחזרתה דזה מוכח שכל כוונתה להזיק לבעלה ולאביו ולהפסידם הוצאיתיהם או"ד דגם באינה מתכוונת להזיקם כלל אלא להנאת עצמה קא מיכוונא מחמת שהחתן שלה קלקל מעשיו וכיוצא בזה ונותנת טעם ואמתלא לחזרתה אלא שעי"ז נמשך הנזק וההפסד ממון לבעלה ולאביי אי גם בכה"ג מחייבי לה מדיד"ג או לא:

וראיתי בתשו' גדול אחרון הרב נוכח השולחן ז"ל באה"ע סי' י"ג עמד בזה בנ"ד ושקו"ט בהאי דינא טובא ואייתי בידיה פלוגתא דרבוותא ז"ל דפליגי אם היורש יכול למחול שט"ח שחייב לאביו ואביו מכרו לזולת אם יכול היורש למחול השט"ח ההוא לעצמו ועמד בזה בדעת מרן ז"ל בש"ע כמאן סבר וראו הביא לנו לשון מרן ז"ל שבש"ע ח"מ סי' ס"ו סכ"ג דבתחי' סתם דאינו יכול היורש למחול לעצמו ושוב כתב וי"א דגם היורש יכו"ל לעצמו וכתב הסמ"ע שם דלסברת י"א דגם דיכו"ל לעצמו מ"מ משלם מה שקבל ושהרב ש"ך שם פליג עליה וס"ל למר דלי"א פטור לגמרי משום שלא כיון להזיק וכתב ע"ז הרב הנז' ז"ל דמדהביא מרן ז"ל בש"ע סברת י"א ולא השמיטה ודאי דלא הביאה בש"ע אלא כדי לישען עליה המוחזק וכ"ש וק"ו דבנ"ד אין אנו צריכים לכ"ז שהרי מרן בש"ע אה"ע

סי' ק"ה ס"ו פסק כי"א דיכו"ל ונראה ודאי שדעתו לפסוק כן אפי' להוציא מיד המוחזק ומזה עמד מתמיה ע"ד הרב"ש והח"מ ז"ל דס"ל דחיוב דיד"ג הוא אפי' שמתכוין להנאתו וכו' והניח ד"ק בצ"ע יעש"ב. והנה מ"ש הרב ז"ל דודאי דלא הביא מרן ז"ל סברת י"א אלא כדי לישען עליה המוחזק וכו' כן אמת דהכי אסיקנא נמי אנן בעניותין בסה"ק לב נשבר סי' ה' כיעש"ב אמנם הרב מר שארי מהר"מ פאדרו ז"ל בס' הבהיר צדק ומשפט בכמה דוכתי ס"ל למר ז"ל בפשוט דלא אמרה הרב כנה"ג ז"ל למלתיה דנא רק לאתרי דתפסי דגל הקי"ל משא"כ אנן דאתכא דמרן ז"ל סמכינן אכללין סמכינן דדעת מרן ז"ל לפסוק כהסתם גם להוציא כיעו"ש ולפי"ז אין דברי הרב נכח השולחן ז"ל מוסכמים מכל דהאיכא רב תנא דפליג עלן וכמובן:

גם מ"ש עוד הרב הנז' ז"ל דהגם שכ"כ התוס' בכתובו' דכ"ו בשם י"מ מ"מ רוב המפ' לא כ"כ וכו' ע"כ הנה הרואה יראה להש"ך גופיה שם סקפ"ב שכתב בפי' שכדברי הסמ"ע כ"ן דעת רוב הפוס' וכ"ן עיקר דאף לעצמו מוחל וכן פסק המחבר גופיה באה"ע סי' ק"ה ס"ו ומיהו צריך לשלם מדד"ג אפי' לא כיון להזיק כדמוכח בש"ם ופוס' ובכמה דוכתי וכו' עכ"ל הרי להדיא דהרש"ך ז"ל גופיה הכי ס"ל בפשיטות גמור שכ"ן דעת רוב הפוס' הפך מ"ש הוא ז"ל אלא דלפ"ז אנכי לא ידעתי אמאי נייד הש"ך ז"ל מלומר כן בד' מרן ז"ל וכמ"ש הסמ"ע כיון דהוא עצמו הכי ס"ל למר ושכן דעת רוב הפוס' ז"ל ובודאי דלא שבקינן פשיטות הסמ"ע והב"ש והח"מ ז"ל שכ"כ בד' מרן ז"ל מפני סברת הש"ך ז"ל דפליג ע"ד הסמ"ע כדעת מרן ז"ל דאי משום דמלשון מרן ז"ל מורה בפי' דלדיעה זו פטור מכלום כמ"ש הרב נכח השולחן ז"ל הא לא מכרעא כלל די"ל כמ"ש הסמ"ע ובפרישה דלדיעה קמייתא חייב לשלם כל החוב ולדיעה בתרייתא אינו משלם מדד"ג אלא הדמים שקבל א"נ כמ"ש הב"ש והח"מ דאיכא בינייהו קטן כיעו"ש ומה שנסתייע עוד מדברי הגד"ת והרב"ח ז"ל הרואה יראה דגם הם ז"ל לא כ"כ רק כדעת הטור ז"ל וגם בדרך ובלשון אפשר אמרה הרב"ח ז"ל כיעו"ש:

ומ"מ גם הרב נכח השולחן ו"ל לא ס"ל לפטור כי אם בגוונא דנ"ד שחזרה בה הכלה משום דהמשודך קלקל מעשיו או מפני עניותו והיא נתכוונה להנאת עצמה ולא להזיקו ולא כתבו הרמב"ם ומרן ז"ל דאם חזרה חייבת אלא דוקה היכא שנתכוונה להזיק וגם כל שאר הטעמים שכתב הוא ז"ל בתר הכי לפטור בנ"ד כולהו לא שייכי בנ"ד כיון שחזרה בה מבלי שום טעם וסיבה כלל ובכה"ג גם הרב הנז' ז"ל אזיל ומודה דחייבים הכלה ואביה בכל הוצאות הבעל ואביו וכמשי"ר המעיין היטב בדב"ק שס והדברים ברורים:

עוד ראיתי תשובת הרה"ג מהרמב"ן ז"ל שבס' הבהיר בני בנימין וקרב איש ח"ב סי' י"ב דגם מני"ר ז"ל עמד בזה בנ"ד היכא דמכוין להנאתו ועי"ז נמשך נזק לחבירו אי חייב מדד"ג ובתר דעלתה הסכמתו כדעת הרמב"ם ז"ל דמחייב גם בזה מדד"ג סיים עלה דהטור ומרן ז"ל בח"מ סי' ס"ו סתמי כהראב"ד ז"ל דס"ל דכל היכא דמכוין להנאתו אף דממילא היזק לחבריה פטור וציין להרב"ח והש"ך דחלקו על הסמ"ע וא"כ הרי הכנה"ג] הב"ח והש"ך דפטרי מכח קי"ל כוותייהו וכו' אתד"ק יעש"ב ואחהמ"ר הראויה אליו מהכנה"ג ז"ל אין ראיה, לדידן שקבלנו גם הוראות הרמב"ם ז"ל וא"כ אף את"ל דדעת מרן ז"ל במ"ח הוא שנוי ואין הכרע בדבריו מ"מ הרי לפננו דעת הרמב"ם ז"ל דמחייב מדד"ג גם באופן זה ואין יכו"ל המוחזק קי"ל דלא כוותיה גם ממ"ש הרב"ח ז"ל אין ראיה כלל כיון דלא כ"כ אלא בד' הטור ובל' אפשר כמש"ל גם ממ"ש הש"ך ז"ל בד' מרן ז"ל אין ראיה כ"כ כיון דהוא עצמו כתב בתר הכי דמיהו צריך לשלם מדד"ג ושכן דעת רוב הפו' וכו' כנז"ל ודבריו שבסקפ"א קשים לשמוע דעשה למרן ז"ל דס"ל הפך דעת רוב הפוס' כנז"ל גם מ"ש עוד הרב הנז' ז"ל דאפי' להסמ"ע ז"ל מה שחייב לשלם הוא מה שקבל דבזה יש סברא לומר דאפי' מאן דלא דאין דד"ג מחייב מעות שקבל וכו' ע"כ הרואה יראה להש"ך גופיה בסקפ"ב שכתב בפי' דחיובו הוא מדיד"ג דוקא כיעו"ש ומ"ש עוד הרב הנז' ז"ל דמה שהוצרך הוא ז"ל למינקט סברת מ"ש דמוחל לעצמו אף דסתם מרן הכא דאינו יכו"ל משום דבאה"ע סי' ק"ה פסק בפשי' כמ"ד דמוחל לעצמו וכו' עכ"ל תמהני דלא זכר שר מ"ש שם הרב"ש והח"מ ז"ל דגם לסברא זו דמוחל לעצמו חייב לשלם מדיד"ג ותו"ק דלדבריו ז"ל צ"ל דגם בש"ע אה"ע סי' ן' דפסק מרן כהרמב"ם דאם חזרה בה הכלה חייבת לשלם ההוצאות דהי"ד היכא דכוונתה להזיק וכמה הדבר ק' לשמוע דבר זה:

ועוד נראה ברור דאשתמיט מהרב נוכח השולחן ומהרמב"ן ז"ל תשו' הגאון פנים מאירות ז"ל בח"א סי' פ"ב דכתב להדיא על נ"ד דחשיב מזיק גמור וחייב לשלם) ההוצאות אע"ג דלא היה כוונתו להזיק רק להציל את שלו שיהיה מוחזק וכל חייליה דמר שהרי מבואר בח"מ סי' ס"ו סכ"ג ובסמ"ע ובש"ך שם דהיכא דחייב מדד"ג חייב אפי' לא כיון להזיק וכו' יע"ש והו"ד בפ"ת ח"מ סי' רצ"ב אות ה' יע"ש:

הרי להדיא דגם היא ז"ל הוכיח במישור דחיוב מדיד"ג הוא אפי' שלא כיון להזיק אלא לטובתו נתכוון ועכ"ז חייב מד"ד וראייתו מדין הנז' בח"מ סי' ס"ו סכ"ג וליכא למימר דהוכחתו וראייתו אינו אלא מסברא קמייתא שהביאה מרן בסתם ברם לסברת י"א אנה"ן דפטור מכלום דהא ודאי ליתא דא"כ איך חייבו הרב ז"ל מדיד"ג ולא פטריה מכח קי"ל

כיון שהוא המוחזק אלא ודאי דס"ל למר דגם לס' י"א חייב מד"ד וכדס"ל להסמ"ע והש"ך והב"ש והח"מ ז"ל ואין כאן טענת קי"ל כלל אך אכתי קל"ט דאכתי הי"ל להרב ז"ל לפוטרו בטענת קי"ל כהראב"ד ודעימיה ז"ל וכעת צל"ע:

איך שיהיה הנה אמת דבנ"ד גם הרב בני בנימין ז"ל:

מודה דחייבים הכלה ואביה לשלם מדיד"ג כיון דחזרה בה בלי שום טעם וסיבה ואפי' טענת לטובתי נתכוונתי לא בא בפיה ואפי' תטעון כן בפי' אין שומעין לה דתואנה היא מבקשת לפטור עצמה ולאביה והדברים פשוטים: וצופה אנכי במ"ש הרב דברי שמואל הנז' ז"ל בתשו' אה"ע סיו"ד בדקניט ע"א שנשאל ע"ז בנ"ד בכלה אחר שכבר נשאת ובא עליה ביאה א' שוב מרדה בו וברחה לבית אביה אם חייבים היא או אביה בהוצאות של אבי החתן או לא ואייתי בידה פלוגתא הנז' דהרמב"ם ורבותיו עם הראב"ד ז"ל ומ"ש הפוס' אח' ז"ל ובתר דאסיק דיכו"ל המוחזק קי"ל מר כי אתריה דתפסי דגל:

הקי"ל הדר אייתי לן תשו' הרב מר בריה דהרב מ"ג. ז"ל הנז"ל וסיים עלה הוא ז"ל וז"ל באופן דלמדנו מדבריו תרתי חדא דאם האשה חזרה בה מן הנישואין חייבתמדיד"ג וכו' שנית ג"כ למדנו מד' היכא שידעו בה שהיה בה מום ולא גילו דעתו לבעל חייבים בהוצאות והיינו אביה ואמה והיא פטורה לפי שהיא לא רימתה לבעלה ולפי האמור יוצא לנו בנ"ד שהיא כבר גילתה דעתה לאביה ולאמה שלא היתה מתרצית בנישואין א"כ היא לא גרמה שום נזק עי"ז אלא אביה ואמה גרמו שכפתוה שתנשא לזה הבעל ואינו יכול לתפוס מן הנדוניא בשביל ההוצאות שהוציא בצורכי החופה ויש לבעל לטעון על אביה ואמה שהם גרמו לו היזק הנז' לפי שכבר היא הודיעה להם וכיון שהיה להם ידיעה מזה ולא גילו אוזן הם חייבים לשלם וכו' עכ"ל: והנה מה שפטר הרב ז"ל להאשה משום דכבר גילתה דעתה לאביה וכו' כנז"ל הא ודאי צ"ל דאותה כלה היתה קטנה בשנים ונתפחדה מדברי אביה ואמה שאיימו והגזימו עליה שהם ממיתים אותה אם לא תנשא עם זה ומטע"ז פטרה הרב ז"ל מחיוב תשלומי ההוצאות משא"כ בנ"ד דהאשה היא גדולה בשנים ולא איימו עליה אביה ואמה כלל והיתה יכולה לבלתי תנשא עם זה ולא היו יכולים אביה ואמה לכפותה ולהכריחה להנשא בע"כ שאין אשה מתקדשת אלא לרצונה ובפרט בימים הרעים האלה שנתרבית החציפות והעזות והחפשיות והחירות א"כ ודא דהיא עצמה ידה במעל וכיוונה להזיק לבעלה ולאביו ולהפסידם ממונם ובודאי דבכה"ג גם הרב מהרש"א ז"ל הנ"ל יודה בנ"ד דגם היא חייבת בתשלומי הוצאות הבעל ואביו באין תפונה כלל וכמדובר: גם מ"ש עוד הרב הנז' שם בתר הכי דגם אביה ואמה פטורים הם מתש' ההוצאות מטעם הנ"ל דכשתכנס לחופה אפשר דהיא מתפייסת וכו' ואינו

בריא היזקא וגם איכא מרבוותא דס"ל דבעינן שיכוין להזיק והכא בנ"ד אינם מכוונים להזיק וכו' עכ"ל גם טע"ז ליתיה בנ"ד לדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דהגם דאינם מכוונים להזיק חייב מדד"ג ולא מצ"ל לטובתי נתכוונתי לד' הסמ"ע והב"ש והח"מ ז"ל וכן דעת הפר"ח ז"ל הבי"ד הרב נוכח השולחן ז"ל יע"ש וגם כבר כתבנו דלד' הרמב"ם ומרן ז"ל אין חילוק בדין מדיד"ג לגרמא דבכולהו מחייבי למאי דקי"ל כר"מ דדאין דד"ג כמש"ל וגם י"ל בפשוט דגם הרב מהרש"א ז"ל הנ"ל לא סמך לבו לפטור האב והאם מתש' ההוצאות על טע"ז לחודיה כי אם בצירוף עוד הב' טעמים שכתב הוא עצמו בתר הכי לפוטרם מתש' ואחרון עיקר וזה כלל גדול בידנו מגדולי הפוס' ז"ל דכל פוסק שכותב כמה טעמים לפטור או לחייב בנדון שלו אין ללמוד מטעם אחד שלו משום די"ל דגם הוא ז"ל לא סמך על אותו טעם לבדי כי אם בצירוף שאר הט' שלו ככתוב אצלי במ"א וכיון דשאר הט' שכתב הרב ז"ל בתר הכי לא שייכי בנ"ד א"כ אין לנו לסמוך על טעמו הא' לפטור וכמדובר והדברים ברורים:

זאת תורת העולה מכל האמור ומדובר מריש ועד כען דאשה זו דנ"ד אית לה דין מורדת דמאיס עלה בלתי ס' ועכ"ז ממתינים לה עד י"ב חדש ואם לא חזרה בה תוך היב"ח דינא יתיב דהפסידה כתובה וכל תנאי כתובה כיון שכבר התרו בה בדה"ק מתחי' וראש וכשירצה הבעל לגרשה אין לה ליטול אלא בלאותיה הקיימות אפי' לא היתה תפוסה וכעת שהיא תפוסה בהם לא מפקינן מינה אפי' שלא נתגרשה עדין אבל כל מה שתפסה משל בעלה יותר מבלאותיה וגם המתנות שנתנו לבעלה קרוביו ומיודעיו בחופתו אם תפסה אותם חייבת בדין להחזירם לבעלה דאין לה לתפוס וליטול אלא בלאותיה שהכניסה עמה מבית אביה ה דוקא ולא יותר ואם יסרבו היא ואביה ואמה מלהחזירם לבעלה ולא צייתי לדינא הרשות נתונה מצד הדין לבעלה לישא אשה אחרת עליה אחר עבור יב"ח ולעכב גירושיה לזו עד שתחזיר לו כל מה שתפסה יותר מבלאותיה וגם עד שישלמו לבעלה ולאביו היא ואביה כל הוצאות החופה עפ"י עדים כשרים ואין לבעל לחוש לא מכח שבועתו שנשבע לה שלא ישא אא"ע כפי הוראת הרדב"ז ומהריק"ש ז"ל מארי דאתרייהו וגם אין לו לחוש ג"כ לא מכח התנאי הכתוב בכתובתה ולא מצד המנהג דנהוג עלמא שלא לישא ב' נשים כפי הנלמד מתורת הרב דברי שמואל ז"ל הנ"ל כמש"ל זה נלע"ד ברור לענין דינא דוקא אך למעשה הדבר מסור ביה רבני וגאוני תקיפי ארעא קדישתא ב"ד הגדול שבירוש' ת"ו הע"י ועל צבאם מע' הרב הגאון ראש"ל כקש"ת כמהר"ר יש"א ברכה נר"ו ואם אזכה ויעלו דברי אלה לרצון לפני כת"ר מ"ט ומ"ן ישמח

לבי גם אני וגם ידי תכון עמהם להלכה ולמעשה ואם לאו דברי לעו והיו כלא היו וצור ישראל י"מ וימ"ן כיר"א נאום הגבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

אמר הכותב יא"ה ס"ט הנה אמת אגיד שאחר החיתום הפס"ד הנז"ל אשר בו סמכתי ע"ד הסמ"ע ז"ל ושאר רבני האח' ז"ל דס"ל דגם מרן ז"ל אזיל כשיטת הרמב"ם ודעמיה ז"ל דלא מחלקי בין דינא דגרמי לגרמא ובכולהו מחייבי וגם אפי' שלא היתה כוונת הגורם להזיק ככל מ"ש בשמם אני עני לפנים האר"ש ומשם באר"ה הן עתה אנכי הרואה דהרב ש"ך ז"ל בח"מ סי' שפ"ו הנ"ל אזיל ומודה להסמ"ע ז"ל דכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל אך פליג עליה בדעת מרן ז"ל וס"ל למר דמרן ז"ל אזיל בשיטת רוב הראשונים ז"ל דמחלקי טובא מדינא דגרמי לגרמא דבגרמי חייב אי איתנהו ביה כל החי' הנאמרים באמת בדברי התוס' והרא"ש ודעימייהו ז"ל ובגרמא פטור בדיני אדם לגמרי כמשי"ר המעיין במ"ש הרש"ך ז"ל שם בסק"ה יע"ש וכן כתבתי אני עני בשמו בסה"ק פנ"י ח"א סי' כ"ד כיעו"ש ולפי"ז נמצא דלדעת הש"ך ז"ל מרן ז"ל פליג ע"ד הרמב"ם וסיי' דלא מחלקי בין דיד"ג לגרמא ובכולהו ס"ל לחייב וס"ל למרן ז"ל כדס"ל לרוב הראשונים ז"ל דמחלקי בין דיד"ג לגרמא וכנז"ל ולנו לדעת דבאתרי דידן דקבלנו הוראות הרמב"ם ומרן ז"ל גם להוציא כידוע היכי לידיינו דייני בהאי דינא אי כהרמב"ם או כמרן ז"ל כיון דתרוויהו ז"ל הם מארי דאתרין ז"ל:

וראיתי בס' ש"ץ הפוס' ז"ל שנחלקו בזה דלדעת הרב משאת משה ז"ל מאן דעבד כמר לא משתבש ומ"ד כמר למ"ש ולדעת הרב גו"ר ז"ל אזלינן בתר מרן ז"ל דהוא בתראה וכ"כ הגאון החק"ל ז"ל באה"ע סי' מ"ה ד"ק ע"ד יע"ש וכבר הארכתי בעניותי בזה בתשו' כי באה בס' ישמ"ל ח"מ סי' ה' ובסה"ק לב נשבר סי' ה' יעש"ב. והרב חש"ש ז"ל בכללי הקי"ל אות ט' אייתי בידיה פלוגתייהו דרבנן הנז' ולא הכריע כיעו"ש אך הגאון החק"ל ז"ל במה"ב ח"מ סי' כ"ד אסיק דאין לנו לדון אלא כס' שהיא כרוב הפוס' ז"ל יע"ש וא"כ גם בדין זה רוב הפוס' ז"ל ס"ל לחלק מדד"ג לגרמא דלא כדס"ל להרמב"ם ודעימיה ז"ל ואתי מרן ז"ל כוותייהו וכטעמייהו ובודאי דדיינינן כמרן ז"ל לפטור המוחזק אם הנדון אינו אלא גרמא דבציר חד מהנהו תנאים שכתבו הראשי' ז"ל כנז"ל וע"ע באורח משפט בכללי הקי"ל אות י"ג מ"ש עוד במח' שקול בפוס' יע"ש:

אמנם נלע"ד דלא אמרו כן הרבנים האח' ז"ל הכי אלא היכא דבריר לן דעת מרן ז"ל דס"ל להדיא דלא כהרמב"ם ז"ל ואין חולק בזה משא"כ בכה"ג דהסמ"ע ז"ל ס"ל להדיא כדעת מרן ז"ל דס"ל כהרמב"ם ז"ל והכי נמי נקטו בפשיטות כל רבני האח' ז"ל הנ"ל א"כ לפי"ז

הו"ל דעת מרן ספק דפלו"ד ודעת הרמב"ם ז"ל ודאי ואין ס' מוציא מידי ודאי ובכה"ג אפשר דראוי לנו למיזל בתר דעת הרמב"ם גם להוציא וכמובן ברם י"ל דאפשר דדמיא האי מילתא למ"ש הפוס' ז"ל בפוסק שסובלים דבריו ב' פי' דמצי המוחזק לטעון קי"ל כהאי פירושא כמ"ש בשמם בעלי כללי הקי"ל ע"ע הלא בספרתם וה"נ דכוותה וכמובן ועיין להרב שמן המר ז"ל בדק"ד דכשנפל ס' בכוונת מרן ז"ל יכו"ל המוחזק קי"ל כהאי פי' יע"ש:

שו"ר דליתיה להאי חילוקא דאמרן בעניותין דאת זה ראיתי בתשו' הרב מהר"י בי רב ז"ל כי באה בתשו' מרן ז"ל שבס' אבק"ר סי' קמ"ו שכתוב בתוה"ק וז"ל וכי תימא שראובן גרם לאבד ממון שמעון כיון שלא השיבו וכו' א"כ היי גרמא בנזקין ופטור וכו' עכ"ל יעש"ב ומרן ז"ל עלה בהסכמה איתו עמו שם וז"ל הדין דין אמת כמו שפסקת ומהטעמים שכתבת וכו' עכ"ל יע"ש א"כ הרי מרן ז"ל מסכים הולך דיש לחלק מגרמי לגרמא וגרמא פטור דלא כדס"ל להרמב"ם ודעמיה דאי הוה ס"ל כהרמב"ם ז"ל הו"ל לחייב גם בגרמא כיון דס"ל להרמב"ם דאין חילוק מגרמי לגרמא דבכולהו חייב אלא ודאי מכאן מוכח דהאמת כמ"ש הרש"ך ז"ל בד' מרן ז"ל דס"ל כרוב הפוס' ז"ל דמחלקי בין גרמי לגרמא וכמבוא' ודלא כהסמ"ע ז"ל דכייל למרן בהדי הרמב"ם ז"ל דליתא וכמדובר:

ושו"ר יותר הדבר מפורש בדברי מרן ז"ל בתשו' אבק"ר סי' פ"ז דנ"ח סע"ב שכתב וז"ל ועוד דאפי' היה מתברר שהוא לימדה למאן לא היה חייב משום דאין זה דד"ג אלא גרמא בנזקין דפטור שהרי כתבו התוס' וכו' ועפ"י הדברים האלה אף אם היה מתברר שהר"י לימדה למאן היה פטור וכו' עכ"ל ושם בסי' פ"ח דנ"ט ע"ג השיגו למרן ז"ל הרב מהר"ש ן' וירגא ז"ל וז"ל עוד כתב כי אף אם לימדה למאן הוא גרמא בעלמא ולא דד"ג וכו' במחילה ממנו ומכ"ת אנן אין לנו אלא דברי הרמב"ם מארי דאתרין שהוא מכחיש אותם חי' כי הנה הטור כ' בשם הרמב"ם בסי' שפ"ו כי המסלק כרים וכסתות חייב המסל' ולכל אותם החי' המסל' פטור שכ"כ הרא"ש שם בהגוזל עצים וז"ל והיכא דהוא בעצמו עושה ההיזק לממון חבירו ובריא היזקא הוא הנקרא דד"ג וכו' עד אבל המסלק כרים אע"ג דבריא היזקא לא עשה מעשה בגוף הממון ע"כ וכן בחילוק ב' כתב וז"ל ועי"ל היכא דבשעת מעשה נעשה ההיזק נקרא דד"ג וכו' עד אבל המסלק כרים לא נשבר הכלי עד שהגיע לארץ ע"כ הרי ג' החי' מסלק הכרים פטור ולד' הרמב"ם חייב הרי הוכחה גמורה שאינו סובר כאותם החי' עוד הביא הטור בסי' הנז' פרטים אחרים דלד' הרמב"ם חייבים ולד' הרא"ש הסוב' באותם חי' פטורים דהיינו דוחק מטבע חבירו עד שנפל לים או שפיחת צורתו שכתב הטור דלד' הרא"ש פטור ולד' ר"מ חייב הוכחנו, שהרמב"ם אינו סובר

כאותם חילוקים וכו' איך שיהיה אנו אין לנו אלא דברי הר"מ שכמותו נהגנו וכו' עכ"ל יעש"ב ועל זה השיבו מרן ז"ל שם סי' פ"ט ד"ס ע"ד וז"ל הן לו יהי כדבריו שהרמב"ם חולק על החי' שחילק ר"י מאחר שהתוס' והרא"ש ומרדכי והרמב"ן והרשב"א סוברים כחילוקים שכתבתי וגם תה"ד דבתרא טובא וגם הר"מ וכו' ודאי דכוותייהו נקטינן ואף אם הרמב"ם מארי דאתרין במקום אפוקי ממונא ובמקום כל הני רבוואתא אין בנו כח אפי' אם היה מתברר שהוא לימדה וכו' עכ"ל יעש"ב:

הרי לפנינו מפורש יוצא מפ"ק מרן ז"ל גופיה דהוא אזיל כשיטת רוב הראשונים ז"ל דמחלקי מדד"ג לגרמא דלא כהרמב"ם ז"ל וכמ"ש הרש"ך ז"ל ודבר ה' בפיהו אמת ודלא כדס"ל להסמ"ע ז"ל ונמשכו אחריו כל האח' ז"ל דכיילי למרן ז"ל בהדי הרמב"ם דס"ל דאין לחלק מדד"ג לגרמא למאי דקי"ל כר"ם דדאין דד"ג דמכולם נעלם מהם תשו' מרן ז"ל הנז"ל ותמהני טוב על הרב מנחת זכרון ז"ל הנז"ל דזכר עשה לתשו' מהרי"ב ז"ל דבאבק"ר סי' קמ"ו ועכ"ז כייל למרן ז"ל בהדי הרמב"ם וסי' ז"ל והוא פלא מלבד שנעלם מניה דמר תשו' מרן ז"ל דבסי' פ"ט הנז' והדברים מתמיהים:

ותו כתב מרן ז"ל שם סי' פ"ט אח"ז וז"ל ועוד שלדברי הרמב"ם נמי פטור שהרי הרמב"ם סובר דכל שלא נתכוון להזיק לא דיינינן ליה דד"ג והיא דעת הרי"ף) ובנ"ד אף אם הר"י לימדה למאן לא נתכוון להזיק להר"א ב אלא להועיל ליתומה וכו' עכ"ל יע"ש:

וכזאת וכזאת חזר מרן ז"ל בסוד"ק שם וכ"כ וז"ל ואפי' אם היה מתברר לנו שהוא היה המלמדה מאן היה פטור, משום דאיני אלא גורם וגרמא בנזקין פטור ועוד שלא נתכוון להזיק להר"א אלא להועיל ליתומה ואמה כמש"ל ולדברי הכל פטור וכו' עכ"ל יע"ש ודברי מרן ז"ל אלו שכתב דכל דלא נתכוון להזיק לכ"ע פטור הם סייעתא רבתי למ"ש הרב אדמת קודש ז"ל בח"ב ח"מ סי' ד' שכ"כ וז"ל ואפי' לסברת הרמב"ם וסי' ז"ל דס"ל דאין חילוק בין דד"ג לגרמא וכו' מ"מ הכא נ"ד מודה הרמב"ם ז"ל דפטור לוי מהטעם שכ' השואל שטען לוי שהוא לא נתכוין להזיק וכו' עכ"ל יעש"ב וכ"כ הרב חס"ל אלקלעי ז"ל בתשו' ח"מ סי' י"ד ובסי' י"ט יעש"ב והנה לפננו מרן ז"ל בתשו' הנז' דס"ל הכי להדיא והוא ת"ק דמסייע להו ז"ל ודלא כהרב מנחת זכרון ז"ל שם שהעלה דבגורם היזק ניכר אף דמכוין להנאתו אליבא דכל הני רבוותא חייב אלא דהטור לבד הוא דס"ל דפטור וכו' עי"ש וליתא דכ"ז גרם לו שלא ראה תשו' מרן ז"ל דסי' פ"ט הנז"ל וכמדובר:

זו בלבד אני תמיה טובא ע"ד מרן ז"ל שבסי' פ"ט דאזיל בשיטת רוב הפוס' הראשונים ז"ל דמחלקי בין דד"ג לגרמא דלא כהרמב"ם ז"ל כנז"ל דא"כ אמאי פסק מרן ז"ל בשה"ט סי' שפ"ו ס"א בדוחף מטבע של חבירו עד שירד לים דחיב וכן הפוחת מטבע ש"ח דחייב

אעפ"י שלא חיסרו וכן בס"ג פסק מרן דהמסלק הכרים חייב דכיון דס"ל למרן ז"ל בתשו' זו דסי' פ"ט דלא כהרמב"ם ז"ל הרי לכל אותם החילוקים שכתבו הרא"ש והתוס' ז"ל כל הני דיני דפסקם מרן ז"ל לחיובא לד' הרא"ש ודעמיה ז"ל כולהו פטירי וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגהה שם וכמ"ש הרב מהר"ש ן' וירגא ז"ל למרן ז"ל וא"כ כפי"ד מרן ז"ל בסי' פ"ט הנז' הי"ל למרן ז"ל לפסוק בש"ע סי' שפ"ו הנז' לפטור וכדעת התוס' והרא"ש ודעי' ז"ל ולכאורה הדבר תמוה אצלי מאד ולא ידענא מה להשיב ולא ראיתי לשום פוסק אחרון שהביא תשו' מרן ז"ל הנז' ונתעורר ע"ז כלל וכעת צל"ע רב:

ועוד אני תמיה ע"ד מרן ז"ל הנז' שכתב שגם לד' הרמב"ם ז"ל כל שלא נתכוון להזיק פטור כלז"ל דהא כיון דהרמב"ם ז"ל הוא מכת הסוברים דדינא דגרמי דינא הוא ולא קנסא כמ"ש מהרח"ש ז"ל בח"א דק"ה ע"א וק"ו ע"א וע"ב יע"ש א"כ לא שנא אם מתכוין להזיק לשאינו מתכוין דבכל גוונא חייב כדה"ק הכי החס"ל שם דקי"ד ע"ד ע"ד הרב אד"ק ז"ל יע"ש וכיון דמרן ז"ל הכי ס"ל למר כד' הרמב"ם ז"ל כדס"ל להרב אד"ק ז"ל א"כ תחול עליו ג"כ הקו' הנז' כמובן ויגדל התימה יותר דמרן ז"ל בס' הקצר הכי ס"ל נמי דד"ג דינא דאורייתא הוא ולא קנסא כמ"ש הרב בית יצחק דצ"ו ע"א וסיים עלה וז"ל נמצא דדעת רובא דרבוותא דד"ג הוי דאורייתא והמה גדולי ההוראה וכו' יע"ש והא ודאי אתמהא טובא אם לא שנאמר דמרן ז"ל בב"י ובש"ע חזר בו ממ"ש הוא עצמו בתשובה הנז' הנז"ל כיון דהש"ע חיברו מרן ז"ל בסוף ימיו כמ"ש הרב י"מ ז"ל בכללי הש"ע אות ב' משם מהריק"ש ז"ל והגם דסיים מהריק"ש ז"ל וכתב עוד דמפני חולשת מרן ז"ל נמצאו בו דברים רבים שלא דקדק בהם יע"ש מ"מ ליכא למימר הכי בכה"ג דעסקינן ביה אנן כיון דדבריו שבש"ע הם בנויים עפ"י הקדמתו שכתב שם שהולך תמיד עפ"י ג' עמודי ההוראה או בתרי מנייהו כיעו"ש א"כ גם הכא בדד"ג הרי הרי"ף והרמב"ם ז"ל בשיטא חדא קיימי דלמאי דקי"ל כר"מ דדד"ג אין לחלק בין גרמי לגרמא ולהכי פסק מרן ז"ל בש"ע כוותייהו ובדקדוק גדול פסק כן בש"ע עפ"י הכלל שמסר בידנו בהקדמתו ופשוט ואין לנו לומר אלא שחזר בו בש"ע ממ"ש בתשו' הנז' וכמדובר ותו י"ל דכיון דמרן ז"ל בתשו' סותר עצמו למ"ש בב"י ובש"ע הא ודאי דמ"ש בפסקיו בב"י ובש"ע הוא העיקר נגד מ"ש בתשו' כמ"ש מרן גופיה בסי' קט"ז בשם הר"י בן הרא"ש ז"ל ע"ד הרא"ש ז"ל כשסותר מפסקיו לתשו' יע"ש וכ"כ הכנה"ג בכללי הפוס' סי' ס"ט ובכנה"ג ח"מ סי' ע"ב הגהט"ו אות ס"ח ואילך יע"ש וכ"כ הרב נ"ש ז"ל ומרן מהריט"א ז"ל בשמיו"ט סי' כ' על מור"ם ז"ל כשסותר בתשו' למ"ש בס' המפה יע"ש וה"ה דאמרינן הכי גם בדעת מרן ז"ל וכ"כ להדיא הרב מר ואהלות ז"ל באה"ע דל"ו על מרן ז"ל עצמו יע"ש ואכתי הדבר צאת"ג

ועיין עוד בס' כל החיים להר' מהרח"ף ז"ל בכללי מרן ז"ל מ"ש בזה ואכמ"ל וצור ישראל י"מ וימ"ן אכי"ר כ"ד אנא זעירא דמן חברייא: הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ה

נשאלתי על אודות ראובן שהוציא קול שקדש נערה אחת בת ישראל בשני עדים לבד בעי"ת בירות יע"א ועדי הקדושין הם פ' ופ' בשמם ובכנוים ואחר עבור כמה ימים נלב"ע ראובן הנז' וחל"ש ויש לו אח פה עירנו דמשק יע"א ועמדו ג' ב"ד בבירות יע"א וחקרו לדעת מי הם עידי הקדושין הנז' ומצאו שאחד מן העדים הנז' נסע לעירו בבל יע"א לדור שם והביאו להעד הב' לקבל עדותו וקבלו עדותו בג' ב"ד החתומים בקב"ע שעשו וז"ן:
במותב תלתא כחדא הוינא אנן ב"ד דח"ל כד אתא קדמנא ה"ר שלמה מהדב שק"ו הי"ו בן ה"ר מרדכי מהדב הי"ו להעיד על הקידושין שעשה זה אהרן הכהן צבאן נ"ע בן שחאדה הכהן צבאן נ"ע ואחר האיום והגיזום, באם לא יניד וכו' ואלו דבריו בעדות נאמנה אנא סלים שק"ו ביאע בוט"ה בדרבי קבאלית קשלית אל דרגון חצ"ר אהרן כליב נ"ע ברפק וואחד בוג דאדי, קלי אל בג בגדאדי אלזי כאן ברפ"ק הנז' כליף כ"אטרך אסמע הל כלמתין סחבני מן בצטתי אלד"י אביע בהא אל בוט"ה למווצ"ע לטוויה ורחת מעהום מקדאר ארבע אדרוע מן בצעתי וולדת אמו לאהרן כליב ת"ם אסמהא מזל בנת אל חכים וברפקהא בנת צבייה לא אעלם בהא ולא באסמהא ולא אצלהא, באל חאצ"ר קאם אהרן נ"ע ולבם אל צבייה הנז' אל כ'אתם וקאל להא הרי את מקודשת לי ואל כמאליה נק'לו אל בוג, דאדי אלד'י כאן מעו, אל תאריך לם יערף לא ימי השבוע ולא ימי החדש ולא במספר החדש ולא באיזה חדש זולת זכירתו שהיה מוכר בוט'א והיא ביעהא באל ציף וגירו מא בקא ענדי שי אערפיכוס. וסלים הנז' קרקפתא דלא מנח תפלי, חילול שבת בפרהסיא ומפיו שהגיד לפנינו על ענייניו הנז"ל ע"כ כתבנו וח"ש על קב"ע מלה במלה:
פה העיר בירות יע"א ביום ח"י תמוז סתר"ה לפ"ג והשו"ב וקיים הצעיר הצעיר משה אהרן אליאו דבאח יאודה ן' לא"א כמהר"ר ידיד הלוי ס"ט ס"ט דוד ששון ס"ט ע"כ באה נוסח הקב"ע מעי"ת בירות יע"א והועתקה מגוף העיקרי אות באות תיבה בתיבה עוד קב"ע פה דמשק יע"א וז"ל: במותב תלתא כחדא הוינא נחנא ב"ד דח"ל כד אתא קדמנא כד אתו קדמנא ה"ר משה דיב טבירו הי"ו והר' אברהם הכהן ארזי הי"ו והר' שמעון בן משה הכהן הי"ו והעידו לפנינו בתורת ע"ג ע"ן וע"י אם לא יגיד וכו' שהם יודעים בבירור שסלים בן מרדכי שק"ו הוא רשע גמור ומחלל ש"ש בפרהסיא ואוכל נבלות וטריפות ושותה סיגאר"א בשבת ושכן ראו אותו בעיניהם ואין הפרש בינו לבין העכו"ם כמלא נימא כי כן קבלנו עדות העדים הנז' כאשר שמענו מפיהם ולראית אמו"ץ

כתבנו וח"ש פה דמשק יע"א ביום... חשון ש' התרס"ב ליצירה והשו"ב וקיים. צ"ל במ"ק הצעיר הצעיר יצחק משה מרדכי חיים צאלח הכהן אבולעפיא ס"ט משען ס"ט צ'ורא ס"ט והנה חקרו ב"ד, על שם העד הב' הבבלי הנז' והוברר להם שזה שמו שאול משה עטאר הי"ו וכתבו לבדה"ץ שבבבל יע"א לחקור עליו ולהביאו לפניהם ולקבל עדותו בפניהם וכן עשו וז"ן תשובתם הרמתה וז"ל:

אותותינו אלה יבואו להגיד מק"ך מבי"ק זמנו י"ב אלול העבר ובו נמצא כתוב על אודות אחד שקדש בת אחת בפני ב"ע ואחד מהם לא נתקבלה בב"ד. ולהיות כי המקדש נלב"ע ונשארה ארוסתו זקוקה ליבם או לחליצה בקש רו"ם שנעשה קב"ע מהאיש העד השני הנז' ושמו שאול משה עטאר הי"ו ואחר החיפוש מצאנו ראינו ובא לפנינו ושאלנו את פיו:

במותב תלתא כחדא וכו' ואחר האיום והגיזום וכו' אמר שאינו זוכר מזה כלום וגם כ"ז שהיתי בעי"ת בירות יע"א איני זוכר שום עדות שקדש שום אדם לפני אשה מעולם והיה זה בחמשה ימים לחדש מרחשון הנז"ל. ומעכ"ת קיצר במקום שהיה לו להאריך כי לא זכר שם האיש המקדש ולא שם האשה המתקדשת ולא שם העד הא' שהיה עמו כי אולי מחמת השמות היה זוכר הענין. ובכן כבודו יגדל כחומה וכמגדל כנה"ר וכנפש צעירי הצאן הבאים עה"ח ברוב עוז ושלום:

הצעיר הצעיר יחזקאל משה עזרה צאלח משה חיים שלמה הלוי ס"ט אדם ס"ט דוד ס"ט:

ושוב אחר כמה חדשים חזרו בדה"ץ של דמשק יע"א וכתבו שנית לרבני בבל יע"א הנז"ל והעתיקו להם נוסח קב"ע של העד הא' הנז' כדי שממנו אולי יזכור העד הב' הנז' כן עשו ב"ד של בבל ושלחו בכתב לבדה"ץ של פה עירנו כי בא העד הב' פעם ב' וכתבו שראה מעשה ונזכר וחזר והעיד בכל עדות העד הא' הנז"ל. וגם הוברר לנו שהנערה הנז' פ' בת פ' ושאלנו את פיה אם אמת הדבר שנתקדשה כנז' וזאת אומרת שהנה אמת נכון הדבר מעשה שהיה כך היה כי כן יורנו מו"ץ מה משפט הנערה הזאת ומעשיה לפי העדיות הנז' כי נשארה היא זקוקה ליבום וחליצה וקשה הדבר לחלוץ כי בזה נפסלת לכהן והיא בת כהן ג"כ ולמצוה תחשב להצילה מכבלי העיגון אם יש לה צד זכות תולה לה ייבא שכמ"ה:

תשובה הלא לאמונה כי לא היתי רוצה להטפל בזה להשיב לשואלי דבר בענין זה ואולם להיות כי הנערה הנז' היא מתושבי עירנו יע"א ונכמרו רחמי עליה שלא תהיה זקוקה ליבום אי לחליצה וגם באו קרוביה אצלי ודינא קא בעו ולא יכולתי להמלט מהם מאשר

שחובה מוטלת עלי לדון בין איש יבין רעהו ובפרט לתקנת עגונות מפני תיקון העו' זאת חובתי ואעשנה לחוות דעי בדרך קצרה כי לא אוכל להאריך מכמה טעמי יזה החלי וה"א יעזר לי: ואען ואומר הגם דלא צילא דעתאי ואני זקנתי ושבתי ואור עיני גם הם אין אתי ולא אוכל לבא בארוכה ולשאת ולתת בדבר הלכה וגם מיראי הוראה אני ובפרט בדבר שבערוה חמורה עכ"ז הנה באתי היום בקצירת האומר לאסוף ולקבץ כל הספיקות שנפלו בקי' הללו מפאת העדים אשר מהם ובהצטרף כולם נוכל להקל ולפטור הנערה בלא כלום ולבטל הקי' לגמרי אם יסכימו עמי מו"ר רבני הדור הי"ו:

זה יצא א' עדות הב"ד מקבלי עדות הא' הנז' שהם מעידים בעדאם על העד הנז' עצמו שהוא פסול לעדות להיותו בעל עבירות דאורייתא כנז' בקב"ע הנז' שהוא קרקפתא דלא מנח תפילי ומחלל ש"ק בפרהסיא כנז"ל ואין לך פסול לעדות גדול מזה ואין לך עדות גמורה עליו לפוסלו גדולה מזאת ובפרט שבאו שנתקבלה עדות ג' אחרים ג"כ שהעידו עליו כזאת וכזאת כנז' בשאלה. הגם שנאמר שהעידו עליו כולם שלא בפניו ואנן קי"ל דאין לפסול העד כ"א בפניו כידוע מ"מ הרי כ' מור"ם ז"ל בתשו' סי' י"ב דאם קבלו עידי קי' שלא בפניו אשר יכולין ג"כ לקבל עדים לפוסלו של"ב יע"ש וע"ז סמכו רבני וגאוני עיה"ק ירושת"ו בתשו' הרמת"ה כי באה בס' נדיב לב ח"ב סי' ח' יע"ש וגם הגאו"ן נו"ב בתשו' סי' ע"ב בח"א חשש לדברי מור"ם הנז' ויצא לחלק מנ"ד לנ"ד יע"ש וגם יש לסמוך על ס' הפוס' ז"ל דס"ל דבדיעבד מהני קב"ע של"ב ודנין על פיה כמו שהארכתי בעניותי בסה"ק פנ"י ח"א סי' יו"ד יעש"ב וא"כ דל מהכא עדות העד הא' הנז' לגמרי:

פש גבן העדות של העד הבבלי הנז' וגם בעדותו יש להסתפק כיון שמתחי' אמר בפה מלא שאינו זוכר כלל ושוב חזר ואמר שנזכר כבר ידוע פלוגתא דרבוותא ז"ל דאפליגו בזה דאי אמר בתחי' איני זוכר אם יכול לחזור ולהגיד או לא כמו שאסף וקיבץ הגאון הר' ברכ"י ז"ל בח"מ סי' כ"ט אות א' וז"ל אם אמר איני זוכר אינו יכול לחזור ולהעיד מהר"ר בצלאל בתשו' סי' כ"א וכ"ן הסכמ' הר' בני אהרן סי' צ"ה אבל הר' פני משה בח"א סי' טו"ב ד"מ ע"ד הסכים דאם אמר איני זוכר יכול לו' אח"ך נזכרתי ועיין כנה"ג הגב"י אות נ"ט. ועיין בתשו' מהר"י אירגאז סי' טו"ב ושו"ת שמש צדקה א"ה סי' א' וי"א א"ה סי' מ"ב הגב"י אות מ"ב עכ"ל יע"ש והרואה יראה דדין זה במח' הוא שינוי אם חוזר ומגיד או"ל וא"כ גם בעדות הבבלי הנז' נפל בו הספק הנז' אם חוזר ומגיד או"ל וספקא דרבוותא דנא חזי לאצטרופי עם שאר ספיקות שנפלו בנדון זה ומ"ג דגם לדעת הסו' דחוזר ומגיד יודו בנ"ד דלא מהניא עדותו כלל להיותו שנצטרף עם העד הא' שהוא פסול מדאורייתא ואנן קי"ל נמצא א' מהן קרוב או פסול עדות כולן בטלה כידוע:

עוד יש להסתפק בדברי העד הפסול הנז' שהמקדש הנז' הלביש להבת את הטבעת ואמ"ל הרי את וכו' נראה מדבריו שנתן לה הטבעת קודם אמירת הרי את וכו' והו"ל שתיקותא דלאחר מ"מ דלא מהני לרוב הפוס' ז"ל ומה שיש לצדד לו שבעודו נותן לה אמ"ל עכ"ז מידי ספקא לא נפקא וכבר הארכתי בזה בסה"ק פנ"י ח"ב ד"ע ע"ב ומשם בארה"ו ועש"ב:

עוד יש להסתפק בנ"ד דמדברי העדים ניכר שלא הכירוה' כיון שלא הזכירו שמה ילא שם אביה כנזכר בקב"ע בזה נפל הספק אי בעינן שיכירו אותה בשעת קו' או סגי אם יכירוה עכשיו ויאמרו שזאת היא המתקדשת בפניהם אי מהני או"ל הנה אנכי הרואה דהדבר זה לא נמלטנו מפלוגתא דרבוותא ז"ל דהנה מהריב"ל ז"ל בח"ב סי' ק"ה כ' דעדים שאינם מכירים לאשה אם האשה מכחשת הרי זה ספק קי' ואם היא מודה הוי קי' גמו' יע"ש ומהרש"ך ז"ל בח"ב סי' קל"ד כ' דאם מכחשת אינה מקודשת כלל יע"ש וה"ה המבי"ט ז"ל בח"א סי' רכ"ז כ' דאפי' היא מודה אינה מקו' ואפי' הכירוה אח"כ צריך שתהיה הממאנת בעין ויחזור ויאמר לה הרי את וכו' ותאמר הן כדי שלא תהיה שתיקותא דלאחר מ"מ יע"ש והרדב"ז ח"א סי' קכ"ו כ' דכל שמכיר העד לאשה אח"ך הוי מקו' גמורה יע"ש והו"ד ז"ל בכנה"ג אה"ע ובאה"ט סי' מ"ב ס"ק י"ד יע"ש והנה בנ"ד רחוק המציאות שיבואו עדים לפה עירנו להכירה וא"כ לד' המבי"ט ז"ל אינה מקו':

והגם שהגאון בעל פ"ת ז"ל בסי' ל"א סק"ה ובסי' מ"ב ס"ק י"ב ד"ג הביא לנו ס' הר' קהלת יעקב, ז"ל שפקפק בזה והר' ישועות יעקב ז"ל שכ' בפשי' היפך ס' ה' המבי"ט ז"ל להפריז על המדה וכ' וז"ל חלילה: לסמוך בזה על המבי"ט הנז' אף לעשותו סניף להיתר אחר ע"ש מ"מ ס' קי' מיהא הוי לדעת מהריב"ל ז"ל וכנז"ל:

עוד יש להסתפק מכח העדים שעברו על ההסכמה ונפסלו לעדות הן אמת נתברר לי מפי מגידי אמת שגם בעיר ברות יע"א יש להם הסכמה בגזרת נח"ש ע"פ העדים שיעידו בעדות קי' כשהם ב' עדים לבד בלתי י' מישראל והוכרזה הסכמתם ברבים גם עיני ראו ולא זר ההסכמה עצמה שבאה להם מעיה"ק ירוש' תוב"ב מחו"ר וגאוני עיה"ק ירושת"ו שגם המה ראו בחכמתם כי פסתה המספחת בעי"ת בירות יע"א והסכימו בכל אלות התו' גזירת נח"ש בכל תו"ח על המקדש ועל עידי הקי' וחרמו' ונידוים ולטותא דרבנן ושאלתי את פי חכמי העיר בכ"ת והגידו לי שהוכרזה הסכמה זאת ברבים בב"כ וב"מ. והיתה תשו' אלי שכבר מזה ז"ר הוכרזה ברבים כידוע וא"כ לפ"ז אתאן לפלוגתא דרבוותא ז"ל אם הופקעו הקו' ואם נפסלו העדים גם לאותה עדות כאשר הארכתי) בעניותי בכמה

מתשובותי הבאים בסה"ק פנ"י ח"א וח"ב וח"ה כאשר יראה המעיין שם ואין צריך לכפול הדברים:

הרי לפנינו כמה ספיקות וס"ס אשר בהצטרפות כולם יחד יש, מקום להקל לפטור הנערה דנ"ד בלא יבום ובלא, חליצה כדי שלא לפוסלה מכהונה והיא כהנת כידוע וכשאני לעצמי דעתי נוטה לפוטרה בלא כלום ואולם להיותי מיראי הוראה איני סומך על דעתי עד שיסכימו עמי רו"ח וגאוני תקיפי ארעא דישראל עיה"ק ירושת"ו ומר מני"ר ה' הגאון ראש"ל מרן מלכא כמהר"ר יש"א ברכה נר"ו אזי אף ידי תכון עההם להלכה ולמעשה וצו"י י"מ וימ"ן אכי"ר הלכ"ד אנא זעירא דמן חבריא הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

אנכי הרואה את השאלה הזאת המוצנת למעלה ותשובתה בצדה שהשיב עליה חד מן קמייא רב משרשיא מע' הר' הגדול מעוז ומגדול ממשפחת ר"ם כי ביצחק יקרא נ"י ואשכח כמה ספיקות להתיר הנערה הזאת ואותו קיים מצות שלוח לעיין עלה דמלתא ולגלות דעתי קלה כמו שהיא להיות כדל מסכים להוראתו: ויען כי טרדות הזמן לא נתנוני השב רוחי לבא בארוכה לשאת ולתת בדבר הלכה כדמ"ל מה גם באיסור ערוה החמורה ברם מפני כבוד מע' הרב המופ' נרו יאיר לא יכולתי מלט ולבא בדברות ב' בקוצר אמיץ אם מותרת הנערה לינשא כאשר הסכים מע' הר' המופ' נ"י עליון למעלה וזה החלי בעזר צורי וגואלי:

והנה מע' הר' המופ' נ"י הסכים בטעמא דהתירא משום ששה ספיקות שחלו בנדון הנז' א' פיסול העד הא' הגם שנתקבל כל העדות שלא בפניו מידי ספיקא לא נפקא. ב' בעדות העד הב' שתחילה אמר איני זוכר ואח"ך אמר כאשר הגידו לי הנדון נזכר מהעדות. ג' אם נתבטל גם עדות הב' מחמת שנצטרף עם העד הפסול. ד' דלפי דברי העד הא'. שהלביש הטבעת תחי' ואח"ך אמר לה הרי את וכו' הו"ל שתיקותא דלאחר מ"מ. ה' שהעדים לא הכירוה כיון שלא הזכירו שמה ושם אביה. ו' נפסלו העדים מחמת שעברו על ההסכמה: ואען ואומר דלע"ד נראה ברור כמ"ש מע' הר' המו' יצ"ו דקי' הללו לית בהו חילות ידים כלל לפי"ד להצריכה הימנו גט ואשיב יען כי מלבד מ"ש הר' המופ' עליון למעלה על הספק הא' דהגם שנתקבל פיסול העד שלא בפניו מ"מ מידי פלוגתא לא נפקא ולדעת רוב הפו' מהני יעויין להכנה"ג אה"ע סי' מ"ב הגהב"י אות קע"ח ודלא כהרנו"ב חא"ע סי' ע"ב העולה על כולנה בנ"ד נלע"ד כי לדעת כ"ע הגם שקבלו העדות שלא בפני העד הפסו' מהני מאחר כי העד בעצמו העיז פניו ומפיו הגיד להמקבלי העדות כל ענינו הרעים ואע"ג דאין אדם משים עצמו רשע היינו דוקא כשלא באו עדים אח"ך להעיד בב"ד

על פסלותו אבל אם העידו אח"ך ב' או ג' עדים על העבירות שהודה הוא עצמו עליהם ויותר מזה הרי הוא דבר ברור שהאמת כן הוא ובדבר ברור לא בעינן שיקובל העדות בפני בע"ד וכדכתב הר' ב"י חו"מ סי' כ"ח בשם מצאתי כתוב יעו"ש ועוד ראיה ממ"ש הרי"פ בתשו' הביאה הטור שם סי' פ"ז ויעויין להכנה"ג שם דכ' דכיון דהודה בדבר אי"צ שיעידי העדים היודעים בפיסולו בב"ד יעו"ש ועוד דלפי דברי העדים הוא שהוא מוחזק לבעל עבירות עד שאין הפרש בינו לבין הגוים כ"א בשם יהודי לבד וכשהוא מוחזק לכך באנו למ"ש הכנה"ג אה"ע סי' מ"ב הגהב"י אות קע"ח וקע"ט שמפני חזקתו פוסלין אותו ואין צריך לקבל עדות יעו"ש באות ק"פ וקפ"א וכ"ש שאין צריך לקב"ע בפניו וכמ"ש מורי בתשו' סי' י"ב יעו"ש:

ועתה נעמוד על עדות העד הכשר אי מאני או לא מאחר דנצטרף עם העד הפסו' בטל עדותו ואין כאן אפי' עד א' בקי' והגם דלדעת המורה המובא בתשו' מהר"י פאדווה בסי' ל"ז אין עדותו בטילה וכן נראה דעת הריב"ש בתשו' סי' רס"ו ויעוי' לה' עדות ביעקב סי' ח"י מ"מ הר' מהר"י פאדווה דחה ס' המורה הנז' בשתי ידים ולזה הסכימו הר' מהרשד"ם ומהר"י אדרב"י ומשפטי שמואל ומשפט צדק ומהר"י קאפסאלי ומהר"א מוטל הוב"ד בתשו' כנה"ג בס' עדות ביעקב סי' י"ז ויעויין להר' כלי הכסף ח"ב דל"א ע"ד שהביא משם תשו' מהר"א אלפנדרי ומשאת משה חאה"ע שדחו ס' הר' עדות ביעקב וראיתו ועי' להר' עבודת הש"ס דק"ה ע"א שהביא תשו' מרן אה"ע סי' ב' שכ' בפשי' למ"ש הסמ"ג והרא"ם דחוששין לקי' ע"א היינו דוקא שקי' בע"א לבד אבל היכא דנמצא ע"א פסו' כנ"ד אין כאן עדות כלל ויעו"ש דכ' ג"כ דלפי מ"ש מהריב"ל ומהרלב"ח אף הריב"ש יודה בזה וכ"ש אם נצטרף מ"ש הכנה"ג שם וז"ל ואפי' להחולקים דיש לחוש לקי' ע"א ואפי' שהיו ב' והא' קרוב או פסו' היינו כשהעד ואחר כשר לכ"ע אבל בנ"ד שהעד הא' פסו' לכ"ע והעד הב' פסול לדעת קצת מרבוותא משום שעבר על ההסכמה הא ודאי שגם החו' יודו שגם עדות הב' בטל ואין חוששין לקי' שנעשו בעד א' כזה כלל כלל לא יעו"ש הוב"ד בצל הכסף שם ע"ג: גם מ"ש מע' הר' הפו' בענין העד הב' שבתחי' אמר איני זוכר ישוב חזר ואמר שנזכר דהוי פלוגתא דרבוות' אם יכול לחזור ולהגיד וכמ"ש הר' ברכ"י חו"מ סי' כ"ט יעי"ש מלבד זה נלע"ד דגם החולקין יודו בנ"ד דאין יכול לחזור ולהגיד לא מבעיא לדברי הסמ"ע שחילק בין כשאומר איני זוכר עתה לבין איני זוכר סתם אלא אפי' להר' פ"מ החו' על הסמ"ע מ"מ כשאומר העד איני יודע לדברי רובא דרובא דרבוותא ס"ל דאינו חוזר ומגיד יעוי' בב"י שם ומורם וט"ז ואורות ונחלת צבי ופ"מ בכולהו ס"ל כן ונ"ד אלים בל' זה שאמר העד שאינו זוכר מזה כלום וכל זמן שהיתי

בבירות יע"א איני זוכר שום עדו' של קי' שקי' שום אדם אשה לפני מעי' דל' זה עדיף יותר ממי שאמר איני יודע ואח"ך נזכר וכמ"ש הר' פ"מ בטענא דמלתא דכשאמר איני זוכר לא אמר מלתא פסיקתא דאפ' דיש לו ידיעה בדבר אלא שאינו זוכר אך אם תחי' אמר איני יודע הוי מלתא פסיקתא שאינו יודע לו עדו' יעו"ש ובנ"ד פסיק למלתיה בכל דבריו שאחר שאמר איני זוכר הוסיף מזה כלום ושכל זמן שהיה בבירות לא קי' אדם שום אשה מעו' הא ודאי דאליבא דכ"ע לא יוכל העד הזה להעי' בעדו' קי' שנעשו לפניו בעיר בירות בהמשך הזמן אשר היה שם כו"ע:

והנה במ"ש מני"ר יצ"ו שנראה מדברי העד שנתן לה הטבעת קו' אמירת הרי את וכו' והו"ל שתיקותא דלאחר מ"מ דלא מהני לרוב הפו' ז"ל נלע"ד דבנ"ד אינו נכנס בסוג שתיקותא דלאחר מ"מ דהא אפליגו רבא ור"ה בריה דרב יהושוע דרב' ס"ל דדין בא לידה תחי' דלא מהני כלום. ור"ה ס"ל אם נתן לה בתו' קי' ואח"ך אמר וכו' ושתקא מהני כיון דלא השליכה מידה אמרינן דנתרצית לקי' ורוב הפו' חשו להא דר"ה ה"ה הרי"ף והטור והרא"ש והש"ע ולדעתם צריכה גט מספק זולת הרמב"ם והרשב"א דס"ל דהלכתא כרבא דאינה מקו' וא"כ בנ"ד דהיתה הנערה עם אמו של המק' ממתינות במקו' מיוחד להמק' והעדים עד שבאו והלביש המקדש את הטבעת בידה לפני עדים ואח"ך אמר לה וכו' והיא לא השליכה מידה דהא ודאי אין לך גילוי דעת גדול מזה שנתרצית לקבל קידושיה ממנו ולקחת הטבעת בתו' קי' ולא בתו' מתנה וכמו שכן ראיתי לעט"ר הגאון מהרד"ח ז"ל בס' נדיב לב ח"ב דכ"ז ע"ד דכ' דכל שראינו מתוך מעשיה דרצונה להתקדש בין בתחי' הקי' וקודם להם ובין אחר הקי' מהני דבחדא מניהו סגי ומסני וחוששין לקידושיה יעו"ש כ"ש בנ"ד שמתחי' וע"ס ראינו שחפצה ורצונה להתקדש לזה כאמו'. ועוד יש לצדד ולפרש בדברי העד דהאמירה היה בשעת הלבישה כאשר מני"ר יצ"ו צידד שנוכל לפ' כן שבעודו נותן לה אמר לה וכמו שכן ראיתי להר' הגדו' מהרא"ש ז"ל הביאו עע"ר הגאון אחד היה אברהם ז"ל בפס' המובא בס' ישמח לב דק"ח ע"ב ד"ה והנה דהדין כן בנדונו שאמר העד שנתן בידה ואמ"ל דנוכל לפ' דבריו שבעודו נותן לה אמ"ל יעו"ש:

וגדולה מזאת צידד לו' הר' כנה"ג סי' כ"ח הגה"ט ס"ק כ"ט בנדונו שאמר המקדש לעדים הוו עלי עדים שנתתים בתו' קי' דמשמע שכבר נתן המעות ואח"ך אמ"ל אפי"ה כ' הר' ז"ל שנוכל לפרש בכונת המק' באומרו שנתתים דהוא בלשון עתיד דר"ל שאני נותן כאשר מצינו בתורה עבר במקום עתיד נתתי כרם השדה קח ממני יעו"ש וכ"ש וק"ו בנדון ד' שסעד מנפר על מה שהיה שהלבוש ואמר שר"ל שבעודו מלביש אמ"ל וא"כ מצד זה נלע"ד שהדין נותן דחיישינן לקי':

ואולי מרעותות הנז' בתחי' דברינו שביארנו כי אין בקי' הללו שום עדות המועיל לפי"ד כנז"ל מספיק להתיר לנערה הזאת שלא להצריכה חליצה או יבום כו"ע ובהצטרפות רעותא אחרת אשר אתרע בהאי סהדותא דנ"ד אשר לא הוזכרה בדברי מני"ר יצ"ו והוא דהעד הא' ההוא אמר שלא ידע באיזה יום או חדש היה המעשה כ"א באומדנא שהיה בימות הקיץ והגם דרובא דרבוותא הסכימו דבדיני קידו' לא בעי דו"ח מ"מ כששאלו אותו ואמר איני יודע באיזה יום לד' הש"ך בח"מ סי' ל"ג עדותו בטילה היא ומבוטלת והגם דס' הש"ך דחוייה מרוב הפוס' יעו' בס' ישמח לב אה"ע סי' י"א מ"מ בדין מרומה כנ"ד דנתפסה הנערה מאם המקדש והביאה עמה ברחוב כדי שתקבל קי' מבנה בלא דעת אביה ואמה אין לך דין מרומה גדו' מזה ויעויין לה' נדיב לב סי' ח' פסק רבני עיה"ק ורישת"ו דכתבו וז"ל אמנם כיון דנ"ד הוא דין מרומה דאי אפ' שתתקדש אשה בת טובים בחורה בלא שידוכין ובלא דעת אביה ובלא ברכת אירוסין כ"ש שיש תקנה בעיר עשויה בכל תוקף לגדור הפרצה הזאת וכיון שכן הכל מודים דבעינן דו"ח וכאשר כתבו ר"י בתשו' הביאה המרדכי והביאה מרן והרשב"א סי' א' ר"ט וכדאמרינן בסנהדרין וכו' וכ"כ מרן בתשו' סי' ב' דמשום טעמים הנז' משוו ליה דין מרומה יעו"ש וא"כ אף אם לא היו מקבלי עדות עושים דו"ח היה עדותם בטל כ"ש דבנדון דידן עשו דו"ח ולא ידעו באיזה יום היה המעשה דהא ודאי עדותן בטל אליבא דכו"ע:

איש יהיה מכל אלין רעותות דחילו בקי' הללו הן מצד פוסו' העד הא' וגם שלא נזכר באיזה יום היה המעשה הן מצד שהעד הב' שתחי' לא נזכר בעדות כלל ואחר שנזכר העיד כהעד הא' שלא ידע באיזה יום היה המעשה הן מצד דנצטרף עם העד הפסו' הן מצד דעבר על ההסכמה הן מצד דהו"ל איסור לאו דיבמה לשוק וכמ"ש עט"ר הגאון מהר"א אשכנזי זלה"ה בתשו' הנז"ל לד' מהריט"א זלה"ה על כל אלין דהוו נלע"ד דהנערה הזאת שריא לאנסובי לכל גבר דתצביין כאשר הורה גבר מע' הר' הפו' עליון למעלה יצ"ו אם יסכים עמנו עט"ר הר' הגאון המפורסם ראש"ל כקש"ת כמהר"ד יש"א ברכה שיחלא אזי ישמח לבי גם אני כ"ד הצעיר וזעיר וידאל ב' חנוך אנג'יל ס"ט: אנא נפשאי ראש"ל הח"מ חזי הוית כתבא דראשי'ם האי פ' דינא של הר' הגדול רב משרשיא מבני עליה חד מן קאמייא כמהר"ר יצחק אבואלעפיא נר"ו בשאלה הנז"ל והסכים עמו הר' המופ' מר דינא ח"ק כמהר"ר וידאל אנגי'ל נר"ו ושאלו ממני אחוה דעי וכשאני לעצמי הן בעון כהו עיני מראות ואין בכחי לתפוס קסת הסופר. ולחפש בספרים כאשר הייתי בימי קדם ואולם זכורני כי מלתא כדנא אפי' אם היה העד הנז' מעיד לפו"ד כבר פ' מרן ז"ל שקבלנו הוראתו בסי' מ"ב ס' ב' דהמקדש בעד א' אין חוששין לקידושין כ"ש שגם בעד הב' יש

להסתפק בעדותו ובפרט לפי מ"ש הר' הפו' השני יצ"ו שהכריע דכיון שאמר איני זוכר שנתקדשה אשה לפני בבירות יע"א דודאי אין עדותו מועיל והו"ל אין כאן עדות כלל וקי"ל דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקי' אפי' שניהם מודים כמ"ש הרבנים הנ"ל יצ"ו ושעבר על ההסכמה לפו"ד אין זה מכריע דכיון שהיה ג"כ מארץ אחרת מעיר בבל הא ודאי לא ידע מהסכמה זאת עכ"פ גם בלא הך טעמא עפ"י השאלה המוצגת לפנינו הנני מסכי'ם ומערי'ב בהיתירה להך איתתא כאשר העלו הרבנים טובים השנים הנז"ל והדין דין אמת והאל ברחמיו יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. ועד"א ח"ש פעיה"ק ירושלם ת"ו בש"א לחו' כסליו התרס"ב. הצעיר יעקב שאול אלישר ס"ט בא סי' יש"א ברכה הי"ו:

סימן ו

נתתי לבי למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א כל הני נשי דידן, ללבוש פאה נכרית הנקראת פירוק"א לכסות שער ראשן בפאה נכרית ולצאת בהם לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רה"ר בלי כיסוי מטפחת על ראשיהן כלל דלכאורה נראה דהוא הפך הדין ממש דהגם דהרב שלה"ג ז"ל בפ' במה, אשה אמתני' דאשה יוצאה בכבול ופאה נכרית כתב וז"ל נלע"ד להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלעז ממ"ש שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת ופי' המפ' דהיא מגבעת ידבקו בו שער נאה הרבה ותשים אותו האשה על ראש' כדי שתתקשט וכו' ומ"ש להדיא דמותרות בנות ישראל להתקשט בהם דשער באשה דאמרו לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרן ממש וכו' ואין לומר שהיו משימות צעיף או סודר על הפאה נכרית דא"כ מאי אהני ההוא קישוט וכו' אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולים וכו' עכ"ל וכ"כ עוד הוא עצמי בפ' מי שאמר גבי מ"ש התם בש"ס ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית יע"ש הנה הגם דהוא ז"ל ס"ל הכי מ"מ רבים לוחמים עליו דכל הבאים אחריו חלקו עליו ודחו ראיותיו בב' ידיהם קדש כמיש"ר הרואה בת' הרב באר שבע דצ"ג ע"ב וע"ג שהוא והרב מהרי"ק ז"ל הקיפוהו בחבילות קושיות והויות עד שעשאוהו כטועה ח"ו כיעש"ב וכן הרב אליה רבה בא"ח סי' ש"ג והרב שאלת יעבץ בח"א סי' ט' והכנה"ג א"ח סי' ש"ג הקשו עליו ודחו דבריו לגמרי וע"ע להרב ברכ"י ז"ל א"ח סי' ע"ה וסי' ש"ג השיגם דכבר קדמם הרב מהרי"ק והרב ב"ש ובס' מחב"ר סי' ש"ג כתב דכבר הרב שאלת יעבץ בח"ב התנצל שלא היה בידו ס' ב"ש יעש"ב. באופן שכל הפוס' הנז' נדחה קרו להוראת השלה"ג ז"ל הנ"ל ואיך נהגו נשי עירנו כוותיה מאחר שחלקו עליו ולא נמצא תנא דמסייע ליה כלל וכיון

דהוי מילתא דאיסורה אין לנו לסמוך עליו להתיר והא ודאי דלא נהגו כן להתיר פאה נכרית אלא משום דסבורים הן ובעליהן דליכא איסור כלל וא"כ אין זה אלא מנהג בטעות וראוי לבטל מנהגם ולמונעם לגמרי כמ"ש הפוס' ז"ל דכל מנהג שנהגו בחושבם דליכא איסור וסבורים הם דהוא היתר גמור הו"ל מנהג בטעות וצריך לבטלו מכל וכל כידוע. הגם דמנהג דנ"ד הוא קדמון מזה שנים רבות יותר ממ' שנה והיו כמה רבנים מארי דאתרין ז"ל והיו רואים שכן נהגו ולא מיחו בידן כלל וליכא למימר שגם המה בחכמתם טעו וכסבורין היו דהוא מותר גמור ולזה שתקו ולא מיחו דחלילה לן לתלות בוקי סריקי בהו שטעו בדין ח"ו וא"כ לא הוי מנהג בטעות כלל מ"מ כבר כתב הרא"ש ז"ל בתשו' כלל נ"ה סיו"ד דמנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפי' הנהיגו גדולים את המנהג דאין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה וכו' עכ"ל יע"ש. וכ"כ הרדב"ז ז"ל בישנות סי' ע"ג וצ"ד משם הרא"ה והריטב"א ז"ל דבמנהג להקל אין חוששין לו לעולם ואפי' היה עפ"י גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו צד איסור ומיהו במקום שאין דאיסור ברור וכו' ואם הטעות מוכרע אין חכמה וא"ת וא"ע לנגד ה' וכו' עכ"ל יעש"ב וכ"כ הרשב"ץ בחי' לר"ה דט"ו אהא דאמרינן התם במקום איסורא כי נהגו מי שבקינן להי דאפי' נהגו בזה וסומכין להם על חכם אין שומעין להם שכבר נתבטלו דברי אותו חכם מפני שרבו חביריו עליו ה"ה כמי שאינו עכ"ל והן הם דברי התוס' ז"ל שם בר"ה דט"ו הנז' שכ' דכיון דאיכא איסורא דה"ל כרבנן אית לן לאהדורי וכו' יע"ש וכ"כ עוד הרשב"ץ ז"ל בח"ב סי' ן' ומר בריה הרשב"ש ז"ל בסי' קי"ט וכ' ש"כ הרשב"א ז"ל יע"ש והרב זרע אמת ז"ל בח"ג סי' מ"א הבי"ד הרב מהרח"ף ז"ל בחקק"ל ח"א יו"ד סי' ט"ל הכריח דמנהג של איסור אפי' הונהג עפ"י מארי דאתרא מבטלין אותו ואפ' יהיה איזה רב ומורה הוראות שהתיר להם ועפ"י דיבורו נהגו היתר יש לבטל המנהג עפ"י הדין ממ"ש הפוס' ומכללם מרן בב"י יו"ד סי' ס"ה וכו' דהיכא דנהגו איסור עפ"י הוראת חכם והיו כל הפוס' חולקין בזה ומתירים הוי מנהג בטעות ומבטלין את המנהג וכו' וא"כ כ"ש כשנהגו היתר בדבר האסור וכו' דודאי דיש לבטל המנהג בכח גדול וביד חזקה וזו אצ"ל והאריכות בזה ללא צורך עכ"ל עש"ב וע"ע להרה"ג ראש"ל מהרד"ח ז"ל בס' נד"ל ח"א סי' מ"ה שהאריך להוכיח כן יעש"ב וכ"כ בסי' צ"ו:

אשר מכ"ז יש לתמוה על מ"ש הרב לשון למודים ז"ל בדע"ט ע"ג שלימד זכות על מה שנהגו בעירו שחותכין בשבת שחל בו מילה בד הדס גדול לכמה בדים ולחלקם לכמה בנ"א להריח בו דאפי' יהיה ס' בדין כיון שכבר נהגו ונעשה ברבים מקדם קדמתה בפני כמה גדולי עולם כנודע שכמה גברי רבוותא הוו בעיר זו אין בידנו לבטל המנהג שלעולם

אל ישנה אדם ממנהג המדינה וכל חיליה דמר מדברי הגאון מוהריק"ו ז"ל יעש"ב ולפי האמור מתורת הראשונים ז"ל הנז"ל לית לן לקיים המנהג משום שנהגו כן בפני כמה גדולי עולם כנז"ל:

והנה אמת דהגאון מוהריק"ו ז"ל בשורש ט' ס"ל למר דאפי' מנהג שהוא נגד התו' אין דוחין אותו ובשורש ד"ן כתב דאפי' יבא אליאו זל"ט לבטל את המנהג אין שומעין לו כמ"ש בש"ס דיבמות אם יב"א ויאמר אין חולצין בסנדל אין שו"ל ואין לומר דדוקא במנהג קבוע ומוחזק בישר' כמנהג חליצת סנדל הוא דאין שו"ל לאליאו אבל בשאר סתם מנהג שומעין לבטלו עפ"י גדול הדור אלא אפי' בסתם מנהג אין שומעין ואין לחלק בין מנהג למנהג וכו' אתד"ק יעש"ב והרב מהרש"ל ז"ל בס' ב"ד ש"ש א"ח סי' י"ז עמד על שנהגו דהש"ץ כופל הקריאה בס"ת לכמה עולים בלי תוס' פסוקים חדשים כלל דהרב עמנואל חי ריקי ז"ל אסיק דאיסורא קא עביד ולא צריך למעבד הכי וצריך לבטל המנהג הנז' וע"ז השיבו מהרש"ל ז"ל ומר הוא דאמר שכל מה שנהגו ישראל שכינה מוסכמת עמהם ואין ראוי לשום אדם לעשות חיפוש מחיפוש לסתור המנהג וכל קדמוננו אחזו צער בראותם שום מנהג שנתפשט בעיר אחת ואין יכולת בידם לבטלו והרואה יראה להרב הפוסק הקדמון מוהריק"ו סי' ט' כמה הפליג לדבר בזה שאל ישנה אדם מן המנהג והבי"ד מתשו' הרב מהררא"א ז"ל שהבי"ר מהירוש' דאמר זאת או' מנהג מבטל הלכה וכו' הרי דמנהג מבטל הלכה ודוחה דין התלמוד וכו' עוד הביא מוהריק"ו ראיה דאפי' נגד ההלכה אזלינן בתר מנהגא ואפי' לענין איסורא ושאין לחלק בין מנהג דכל העולם למנהג של מדינה אחת וכו' וסיים עלה מהרש"ל ז"ל וז"ל ועיין בכל התשו' דמוהריק"ו שממנה ימצא אדם מרגוע נפשו שאין כח ביד שום אדם לבטל המנהג אפי' שהוא נגד הש"ס וכבוד ציבור הוא בקיום מנהגם וזלזול גדול בביטולו וחיישינן דילמא אתו לאנצויי וכן חשש רב האי גאון ולא ביטל המנהג אעפ"י שאינו מתוקן וכו' עכ"ל יעש"ב וע"ע בב"ד ש"ש יו"ד סי' י"ט גדולה תשו' מהרב מהר"א לניאדו ז"ל בדין עלי גפנים שהאריך הרחיב בענין זה דמנהג מבטל הל' ואייתי תשו' מוהריק"ו הנז' ודבסי' ק"כ ומ"ש עלה הרב משא מלך והרב באר שבע ומהר"י שטיין ז"ל והפר"ח בא"ח סי' תצ"ו ושקו"ט בדבריהם טובא ובדפ"ז ע"א כתב וז"ל מאי דנפק"ל לענין דינא מכל ה"מ מעלייתא דאמו"ר קמאי ובתראי הנה לדברי מוהריק"ו הא דאמרו מנהג מבטל הלכה אף גבי איסורא הוא כמש"ל וכ"כ הרב ת"י סי' ק"ך וכו' והרב מ"מ והב"ש תמהו עליו טובא והק' מדידיה אדידיה ודחו דבריו מהל' וכו' ולדעתם יש חילוק בין איסור דאורייתא לדרבנן דבאיסור דאו' אין מקום למנהג כלל אבל באיסור דרבנן המנהג מבטל הל' וכ"כ הרב ב"ש לדעת מהרי"ש אמנם

לפי דרכנו לד' מהרי"ש אפי' לענין איסור יש חילוק בין היכא דאיכא מח' בדבר אזלינן בתר המנהג אף כנגד הרוב אבל היכא דליכא פלו' וכ"ע מודו והלכה פסיקה אין המנהג מבטלה וכמ"ש בהדיא בסו"ד כמש"ל ואין חי' מאיסורא דרבנן לדאורייתא וכו' עכתד"ק יעש"ב וכדבריו ז"ל כ"כ הרב מהריב"ץ ז"ל בס' זרע יעקב סי' ה' דהיכא דנתפשט המנהג להקל באיסור מדרבנן וי"ל ע"מ שיסמוכו אין למחות בידם אפי' שהמנהג נגד רוב הפוס' ודחה שם דברי הפר"ח ז"ל יעש"ב וע"ע בס' כפי אהרן ח"ב יו"ד סי' ה' ד"ל ע"א שכ"כ וז"ל דמצינו כעין זה בענייני מנהגי איסור דקהל שהנהיגו איזה קולא עפ"י איזה פוסק אין רשאים הבאים אחריהם לתפוס סברת האוסרים ולהחמיר כדי שלא להוציא לעז על הראשו' וכן אזהרה שמענו לכל ב"ד שאין רשאים להחמיר בדבר שהקלו הראשו' עפ"י ס' איזה פוסק וכו' עכ"ל יע"ש ויש לי להוכיח דגם מרן ז"ל בשה"ט ס"ל הכי שבא"ח סי' ש"ג סי"ח הביא באחרונה סברת יש שלימדו זכות על הנשים שנהגו האידנא בכל תכשיטין שנהגו כן עפ"י סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין אפי' לחצר שאינה מעורבת יע"ש הרי להדיא דס"ל למרן שכל שנהגו להקל עפ"י סברא אחת הגם דרבים פליגי עליה ומדהביא סברתם באחרונה ש"מ דהכי ס"ל בלימוד זכות זה דכל שיש למנהג כסא וסמוכות עפ"י איזה פוסק לא מחינן בידייהו כנז"ל:

והגם דהרב כנה"ג בא"ח סי' שמ"ה כתב דדעת מרן ז"ל כהרמב"ם ז"ל דס"ל דגם בזה"ז אית לן דין רה"ר אף שאין ס' רבוא בוקעין בו כל שהוא רחב ט"ז אמה יע"ש וגם הרב ברכ"י בסי' שמ"ה אות ב' הכי ס"ל למר בדעת מרן ז"ל דמ"ש מרן בסי' ש"ג דהאידנא לית לן רה"ר אין זה דעת עצמו אלא הם דברי אותם שלימדו זכות על הנשים ולעולם מרן ז"ל שם בסי' ש"ג ס"ל למר כסברת הסתם שהביא ברישא דסתם דאסור לצאת בחצר שא"מ שכן דעתי להלכה ושוב הביא שאר סברות דמסורת בידנו דדעתו לפסוק דסברא שמביא בסתם ובזה תריץ יטי"ב משה"ק הרב יא"ה ז"ל ע"ד מרן ז"ל מסי' ש"ג לסי' שמ"ה יע"ש וכ"כ בס' מחב"ר סי' ש"ג ושמ"ה יע"ש הנה מלבד שאין דבריהם ז"ל מוסכמים שכן הוא דעת מרן ז"ל כמו שיר' המעיין במ"ש המג"א והרט"ז ז"ל שם סי' שמ"ה ובבאה"ט שם סק"ח יע"ש וכ"כ להדיא הגאון הרב שער אשר ז"ל בח"א אה"ע סי' ג' דל"ח סע"ב וז"ל ואי משום ההוצאה מרה"ר לרה"י ולד' הרמב"ם וכו' עבר אדאורייתא מ"מ רבו החולקים עליהם וס"ל דעכשיו אין לנו רה"ר גמיר כיון שאין ס' רבוא עוברים בו בכל יום הו"ל כל רה"ר שלנו כרמלית וכמ"ש מרן מח' זו בש"ע א"ח סי' שמ"ה ונחלקו רבני האח' בדעת מרן אי דעתו כמו שסתם כאן בסי' שמ"ה כד' הרמב"ם ודעי' או כמ"ש מפורש בדבריו בסי' ש"ג דפסק כד' הפוס' המקילין כיעי"ש הרי להדיא שכ' שנחלקו האח' בד' מרן ז"ל

וגם פשי"ל למר בד' מרן בסי' ש"ג דפסק כד' הפוס' המקילין כנז"ל הפך ממ"ש שכנה"ג והברכ"י ז"ל אלא שדבריו ז"ל אלו הם לד' החולקין ע"ד השכנה"ג והברכ"י וכמובן וע"ע בערך השולחן א"ח סי' ש"ג ושמ"ה ובמקו' שציינם הוא ז"ל שם ואכמ"ל:

עוד זאת לענד"ן דהא דסי' ש"ג נטולה היא מהמסורת שבידנו שדעת מרן ז"ל לפסוק כהסתם דא"כ מה ענה מרן ז"ל למ"ש התוס' והר"ש ובעה"ת ז"ל דהאידנא נהגו הנשים לצאת בטבעות ותכשיטין שכל רה"ר שלנו כרמלית הוא כמ"ש מרן ז"ל בב"י שם והבי"ד בשה"ט דהאידנא נהגו וכו' ש"מ דגם בזמנו נהגו כן ואי ס"ל מרן ז"ל כסברת הסתם לאסור מדינא מה יענה להאידנא שנהגו לצאת בכל דבר האסור מדינא אם לא שנאמר בד' מרן ז"ל חד מג' טעמים שהביא אחר הסתם או דס"ל כס' הי"א דאייתי בתר הסתם דס"ל דהכל מותר לצאת בו בחצר אפי' שא"מ דהוא י"א בתרא נגד הי"א קמא או דס"ל כס' יש שאמרו דהגם דמדינא אסורות אלא דכיון דלא ישמעו לנו מוטב וכו' או דס"ל כיש שלימדו עליהם זכות דהשתא דלית לן רה"ר גמור הו"ל כל רה"ר שלנו כרמלית וכו' ומותר והיותר נראה דס"ל למרן כהאי סברא בתרא מדהביאה באחרונה עכ"פ מוכרח דס"ל למרן ז"ל הכי כיון שנהגו הני נשי להקל לצאת בהם גם לרה"ר דילן א"כ ודאי האי דינא דמרן אף שסתם תחי' כד' האוסרים אין דין זה בכלל המסורת שבידנו דאין לו' דלד' האוסרים קא עברי הני נשי אאיסורא דאטו כי נהגו הכי מי שבקינן להו כדאמרי' הכי בר"ה דט"ו וכנז"ל והכי ס"ל למרן ז"ל בכמה דוכתי שיש לבטל המנהג במקום איסור דרבנן כמשי"ר המעיין ואיך הכא אי לדידיה אית לן דין רה"ר גם בזה"ז היכי שביק להו מרן להני נשי לצאת בהם גם לרה"ר דהוי איסורא דאורייתא לדידיה אי ס"ל כהרמב"ם ודעי' אל"ו מוכ' אנו לומר כדכתי בעניותין ולדבר הזה יסלח"ו הצדיקים השכנה"ג והברכ"י ז"ל וכמבואר וע"ע במ"ש מרן ז"ל בב"י אה"ע סי' מ"ב משם מ"ך שכתב דגם על חילול שבת אם עבר על איסור מוקצה או אפי' על הוצאה בזה"ז אין פיסולו אלא מד' וצריך הכרזה יע"ש ולא כתב עליו מרן כלום ואי הוה ס"ל כהרמב"ם הא ודאי שהיה חולק על המ"ך לומר דא"צ הכרזה וברור: איך שיהיה הדרן לנ"ד כיון דאיכא סברא זו דהרב שלה"ג ז"ל ודאי דיש ללמד זכות ג"כ בנ"ד להני נשי דנהגו לצאת בפאה נכרית אפי' שיוצאים בה גם לרה"ר הגם דהבאים אחר שלה"ג ז"ל דחו דבריו מהלכה לגמרי מ"מ הני נשי י"ל על מה שיסמוכו דלא מפני שדחו הפוס' סברתו נאמר דהרי הוא כמי שאינו וראוי לנו לבטל מנהגם דעכ"פ מידי סברתו לא יצאנו ואפשר וקרוב לודאי דאם היה בחיים עדנה היה מתרץ בשופי כל משה"ק מהרי"ק והבאר שבע ושאר הפוס' ז"ל כנודע וכבר הארכתי אני עני בהיתר הקאמביו ע"י שליח בסה"ק פנ"י ח"א סי' ז' דאסיקנא בעניותין להתיר

מכח המנהג ושם הבאתי מ"ש הרב באר המים יו"ד סי' ל"ח והגאון החק"ל ושאר פוסי' הם המדברים בזה יעש"ב וע"ע בסה"ק פנ"י ח"ה יו"ד סי' א' דט"ו ריש ע"ג ובדקס"ב ע"ד ובדקפ"ד ע"א יעו"ש ואכמ"ל:

ורואה אנכי דלא הרב שלה"ג לחודיה קאי בס' זו להתיר פיאה נכרית אלא גם הגאון מור"ם ז"ל בא"ח סי' ע"ה קאי כוותיה דעל מ"ש מרן ז"ל שם דהבתולות שדרכן לילך פרועות ראש מותר לקרות ק"ש כנגדן סיים עלה מור"ם ז"ל וז"ל וה"ה שערות של נשים שרגילין לצאת חוץ לצמתן וכ"ש שער נכרית אפי' דרכה לכסות עכ"ל וע"ע שם בבאה"ט סק"ח משם עט"ז מ"ש עוד בזה יע"ש הרי דגם מור"ם והעט"ז פשי"ל דשרי ללבוש פאה נכרית דאל"כ היל"ל דמיהו איסורא איכא גם הרב באה"ט באה"ע סי' קט"ו וסקיו"ד הבי"ד שלה"ג ז"ל בסתם בלי שום חולק יע"ש:

ועוד יש ללמד עליהם זכות להניחן במנהגן כיון דברור לן דאינן נמנעים מללבוש פאה נכרית ואפי' הכרזנו והתרינו בהם לבטל מנהגן לא מקבלי מינן כלל הנה ודאי בכה"ג אמרינן הנח להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין כדכתבו הרא"ש והר"ן ז"ל והר"ש בשם רבי' ש"ש ז"ל דהגם דמדינא אסורות אלא שכיון שלא ישמעו מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות יע"ש והבי"ד מרן ז"ל בב"י סי' ש"ג על איסור לצאת בשאר תכשיטין דנהגו לצאת ולא מחינן בהו מט' הנז' דמוטב וכו' וגם בש"ע שם הבי"ד מרן ז"ל כנז"ל גם מור"ם ז"ל בדרכי משה סי' ש"א אות ב' בדין דאסור לאיש לצאת בשבת בט' שאין עליה חותם כתב וז"ל והמ"מ כתב דמוטב שיהיו שוגגין ולכן נהגו להקל וכ"כ הרמב"ן והרשב"א עכ"ל וכ"כ התוס' והרא"ש דמטעם מוטב וכו' נהיגי עכשיו לצאת בתכשיטין ולא מוחין בהם עכ"ל יע"ש ודון מנייהו ואוקי באתרין וכבר הארכתי אני עני בזה בסה"ק פנ"י ח"א סי' א' עש"ב ואכמ"ל כעת ומשם בא"ה:

וכל זה הוא במונח גמור דאיכא בפאה נכרית איסורא דרבנן דגזרינן פאה נכרית אטו שער עצמן להכי הוא דאצטריכנא להתיר להן עפ"י הטעמים הנ"ל וכמדובר:

אמנם אנכי הרואה דבכה"ג דנ"ד שכל הלובשים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרה"ר בשווקים. וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של חברותיהן שאין הרבים בוקעין בהם כלל וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רה"ר או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף ואינן פושטין אותו בדרך כלל ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכין מחצרן לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו

לחצר ההוא כידוע וא"כ כל כה"ג אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל כיון דאפי' בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת ע"ד יאודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד כמ"ש מרן ז"ל באה"ע סי' קט"ו ס"ד וכתב הבאה"ט ז"ל שם דבחצר שאין רבים בוקעין בו לרש"י והתוס' ליכא איסור אפי' הוא, פרוע לגמרי אבל הסמ"ג הבי"ד הירוש' אפי' בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וכו' יע"ש וכ"ז מיירי בשער עצמה ממש אלא משום דבזוה"ק החמיר מאד בגילוי שער עצמן אפי' כל דהוא גם הנשים הן החמירו ע"ע לבלתי ראות שערן כלל ומכסין שערן בפאה נכרית דלא החמירו בזוה"ק כי אם בשער עצמן ממש אבל אם פאה נכרית ע"ג שער עצמה אפי' תלך לשוק בלי רדיד כלל לא הוי עוברת עד"י וכ"ש מחצר לחצר וברור וגם לדעת הפוס' דפליגי ע"ד השלה"ג ואסרי פ"ן אינו אלא פי דרכנו מדברי השלה"ג ז"ל דהוא מתיר לגמרי לילך בפאה נכרית מגולית לשוק ולרה"ר בלי כיסוי רדיד כלל ובהא הוא דפליגי עליה אבל בחצר שלהן ומחצר לחצר שאין רבים בוקעין בהם ואפי' שרבים ב"ב ולרה"ר ולשוק אם הן מכוסות בציעיף מכף רגל ועד ראש ועד בכלל ולא פשטי הציעיף בדרך כלל בהא ודאי כולהו אזלי ומודו דהיתר גמור הוא ואין למחות בידם כלל והכי מוכחי להדיא דברי הרב באר שבע משם מהרי"ק ז"ל שכ"כ בתוד"ק וז"ל ואפי' אי היה יהבינן ליה להחכם הנז' וכו' עד מ"ש ואפי' משום מנהג צניעות ליכא וכו' יעש"ב הרי בהדיא דבחצר שא"ר ב"ב כ"ע מידי דשרי להי לגמרי וא"כ בנד"ן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר והיה נל"ל דגם הרב שלה"ג גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שא"ר ב"ב ובדרך רה"ר או בשוק הן מכוסות בציעיף כנז"ל ומ"ש בסי"ד אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות ע"כ לא שהולכות בהם לרה"ר ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בציעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו ז"ל. ועפ"י האמור דבכה"ג דנ"ד דהיתר ברור וליכא איסורא אפי' דרבנן כלל ניצולים אנחנו מסברת רוב הפוס' ז"ל דס"ל דאפי' באיסורין דרבנן כי נהגו להקל לא שבקינן להו ומחינן בידייהו ומבטלינן למנהגייהו וכמו שאסף איש טהור הוא הרב מהר"מ סתיהון ז"ל בס' כנסיה לש"ש בפסק האינדולקו מדנ"ד ע"ב בד"ה גם וכו' עד דס"א ע"א דאסיק התם דרובא דרבוותא ס"ל דאפי' באיסורין דרבנן כי נהגו להקל לא שבקינן להו ואע"ג דאשכחן לקצת רבוותא מיעוטא דמיעוטא דס"ל דבאיסור דרבנן מהני מנהגא הא ודאי דלא קי"ל כוותייהו נגד כולהו הנך רבוותא רובא דאיתיה קמן וכו' עכתד"ק יעש"ב וע"ע בס' הבהיר שער אשר להגאון מהרא"ק ז"ל בח"א יו"ד סי' י"א דכ"א ע"א וע"ב מ"ש בזה עש"ב דלפי האמור דלית כאן בהאי נ"ד שום לתא דאיסורא אפי'

מדרבנן ככל הנז"ל הא ודאי דכ"ע מודו דשבקינן להו במנהגייהו ולית לן למחות בידייהו ואין חולק ע"ז כלל וככל האמור ומדובר הנלע"ד כתבתי לדינא ולהלכה ולמעשה וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

הסכמת רבני צובה יע"א על הפס"ד הנז"ל וז"ל מענותנותיה דמני"ר הרב הגדול מוה"ר רב"י אב"א נר"ו הנז' עליון למעלה אותנו ציוה והוא פקד עלינו לבא עה"ח ולבלתי סור מן המצוה פ"ק לא מרינו ועברנו בכל דב"ק בתשו' הרמתה לאורכה ולרחבה וניחזי אנן שכל דבריו אמו"ץ וא"צ חיזוק ויפה דן את הדין אמת לאמיתו ראה ויתר לבית יעקב אלו הנשים ללבוש פאה נכרית וכולהו טעמי דיהיב בשירותא הלכתא נינהו ומפיו אנו חיים ומי כמוהו מורה והכי נהיגי נשי דידן בפני רבנן קמאי ובתראי וע"ד אמת וצדק באנו כיאודה ועוד לקרא וח"ש פה אר"ץ יע"א בחדש זיו איר דהאי שתא שנת והחכמ"ה תע"ז לחכ"ם לפ"ק ברוב עוז ושלום:

הצעיר הצעיר בכור מזרחי משה ה"ר יצחק הררי יצחק לבטון ס"ט ס"ט ס"ט וכה דיבר אלי חד מנייהו מלכי הרבנים הנז' הי"ו בתוך כתבו הטהור ששלח לי עם הסכמתם הרמתה הנז"ל וז"ל גם הפס"ד בענין פאה נכרית מאפס הפנאי לא למדתי בו בארוכה כי זכורני מימי קדם בימי מהר"א סתיהון ומהר"א שמאע ז"ל המחבר ס' קרבן אשר היינו פלוגתייהו ונהגו להיתרא וכעת הסכימו הב"ד יצ"ו כוותיה דמר יצ"ו וש"ש. הצעיר משה ח"ר יצחק הררי ס"ט:

שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ

סימן א

אמר המחבר יא"ה ס"ט דברי אלה הבאים לפנינו בס"ד הם סובבים על ב' תשו' של הרה"ג ראב"ד מקודש בעוב"י אזמיר יע"א כקש"ת כמהר"ר בנימין חיים פונטרימילי זצוק"ל הבאים בס' ישמ"ל ח"מ סי' אשר שלח אותם לידי יד כהה בעודו בחיים זצ"ל ואני הדל בו בפרק הרציתי דברי אלה לו וזה לשוני:

אנא דאמרי בהורמנותיה דמני"ר וללמד זכות על התובע תוקפו של יוסף באתי בקצר אמיץ לגלות אזני צדיק דיודע אני בטיב הענין אשר לא ידע בו רו"מ כת"ר להיותו בריחוק מקום ואני מן המערכה באתי והוא הדבר כי בני דודיו של יוסף הנז' מעולם לא טענו טענת חזקה הבאה בראשונה בפס"ד של הרב שמ"ח כלל כלל לא ואפי' חוץ לב"ד ואפי' בינם לבינו לא ביטו בשפתיהם האי טענת חזקה כלל כי אם יוסף הנז' בהיותו בעיה"ק

ירוש' ת"ו בשירות אדוננו המלך יר"ה נתחכם ועשה סדר שאלה מדעתו וחשב כי אין להם לבני דודיו לטעון עליו כי אם טענת חזקה דוקא ותל"מ ולזה סידר הטענה הנז' בשאלתי הנז' משם בני דודיו ומסר שאלתו הנז' ביד רב הח"י וזיכה אותו בדין עפ"י טענותיו הבאים בשאלתו הנז' ובא רעהו וחקרו מני"ר הרב מהרמ"ף ז"ל ואח"ז חזר לביתו סי' יוסף הנז' ותבע לבני דודיו בדין פה העירה יע"א ובני דודיו יצאו לטעון לפני ב"ד טענת ירושה ודשמא אביהם קנה ממנו חלקו ושטר הי"ל ואבד ונמצא א"כ שזוהי טענתם דוקא ואין זולתה כלל לא בב"ד ולא חוץ לב"ד ולא ביניהם לבינו כלל כנז"ל: והגם דכת"ר בתשו' הרמתה הב' בסוד"ק נרגש מזה וצידד בזה וז"ל ואם אחר כל ההוכחות הברורות האלה ימצא מי שמפקפק ונודד כנף או אפשר שיטענו בני דודיו דאפי' חוץ לב"ד לא טענו טענת חזקה ויכחישו ליוסף כי הוא בדה הדברים מלבו רק עתה שעמדו בב"ד הוא שטענו טענת ירושה בשמא קנה אביהם הנה הגם דלא אפשר לבני דודיו לישבע או לקבל ח"ס אם ידעו בבירור שקנה אביהם מיוסף מאחר שלא טענו זה בבריא אלא דשמא קנה ושטר הי"ל ואבד ואיך יקבלו ח"ס שידעו בבריא מ"מ איתיה בתקנתא שישבע יוסף או יקבל ח"ס דאמת יהגה חיכו הן שתחילה טענו חוץ לב"ד טענת חזקה והן שמעולם לא מכר ולא נתן חלקי לדודיו בשום זמן כלל וכו' יבזה יאמנו דבריו ויטול חלקי בחצר הנז' בשופי וכו' עכ"ל הטהור:

ואני תמיה טובא דמאחר דעקרינן טענת חזקה לגמרי ולא טעני כי אם טענת ירושה הרי לפנינו הלכה ברורה ומוסכמת מש"ס ופוס' דהבא מחמת ירושה א"צ שום טענה אחרת כלל כמ"ש כת"ר גופיה בפס"ד שלו גם את הא' גם את הב' זכר עשה לדין זה ולא רמי על היורשים שום שבועה כלל שידעו בבירור שאביהם קנה ממני חלקו כידוע וזה פשוט ובריר וכ"כ להדיא הרב ידי דוד קראסו ז"ל בסי' ל"ד דאפי' שבועה לא בעי ואין עליהם רק ח"ס שאינם יודעים בבריא שאביהם לא קנה ומ"ש כוד כת"ר דאיתיה בתקנתא דישבע יוסף וכו' הנה שבועה שתחי' טענו ט' חזקה דל מהכא דהוא נמי אזיל ומודה שלא טענו א' חזקה כלל אפי' חוץ לב"ד כנז"ל וגם שבועה שלא מכר ג"ז איני דא"כ שנאמן המערער בשבועתו שלא מכר אפי' נגד יורשי הנתבע א"כ היכי משכחת ליה דין זה דהבא מחמת ירושה דא"צ שום טענה אחרת הא יכול התובע המערער לישבע שלא מכר ויטול חלקו מהם כנ"ד:

אתאן למ"ש כת"ר בפס"ד שלו הראשון לסלק טענת מכר או מתנה הנז' מדין יורד ברשות דאין לו חזקה לעולם וכיון דעד שנת תקצ"ד היה מר דודו יורד ברשות בתו' שאלה או שכ"י כמבואר משטר הפיטורין שכתוב בו להדיא חוץ מן הקרקעות א"כ כיון שלא ירד

מתחי' בתו' מקח שוב אין לו חזקה בהסכמת הריב"ש וסיי' והגם דאיכא רבוותא דפליגי ע"ז מ"מ אוקי ארעא בחמ"ק וככל הכ' בד"ק שם בארוכה ואנכי לא ידעתי אמאי כת"ר לא עמד בפרט זה על דעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו למען דעת כמאן ס"ל וכבר הרב עזרת נשים בתשו' הוכיח במישור דמרן ס"ל דיורד ברשות' וא"ח וכי"א בתרא שהביא מרן בש"ע ח"מ סי' ק"ן ס"ג יע"ש והגם דמרן שם לא איירי אלא בידוע שירד בה בתו' משכונא וגם ידוע ששלמו ימי המשכונא מ"מ ה"ה נמי בכה"ג דנ"ד שירד דודו בסתם כבר כ' כת"ר יצ"ו בפס"ד שלו הא' משם מהרח"ש סי' ד"ן דגם בזה איכא רבוותא דפליגי על ר"י ז"ל וס"ל דאפי"ה יל"ח יע"ש אלא דבזה י"ל דכיון דסברת ר"י הביאה מרן בשה"ט שם סס"ג בשם יש מי שכתב ולא הביא סברת החולקים על ר"י ש"מ דס"ל כר"י ז"ל דאין לו חזקה ובפרט למ"ש הש"ך שם דבזה כ"ע מודים יע"ש ומ"מ לא דמי נ"ד להא דר"י ז"ל דהתם עכ"פ העידו העדים ששדה זו משכונא אצלו אלא שאינם יודעים לכמה שנים לא כן הכא דלית לן הוכחה שדודו ברשות ירד עד שנת תקצ"ד כי אם מכח שטר הפיטורין שנכתב בו חוץ מן הקרקעות ולא יש עדות אחרת ושום בירור אחר כלל זולתו וכיון דיש לצדד בשטר הפיטו' הנז' דלא קאי כי אם על חלקו מירושת מ"ד ז"ל דוקא וכמ"ש הרב מהרמ"ף ז"ל בפס"ד שלו המובא בס' ישמח לב שם א"כ נמצא שאין כאן עדות ברורה שהיה דודו יורד ברשות בכל חלקו של יוסף מתחי' וראש ומה גם דהרב עז"ן נקיט בפשוט דס"ל למרן דבל יורד ברשות יל"ח ולא פלוג בינייהו כלל ודוקא היכא דירד בה בתו' משכונא ואינם יודעים לכמה שנים הוא דסבר מרן דאל"ח ומה גם די"ל דדמי נ"ד למ"ש עוד מרן שם סס"ג וז"ל ואם העידו שמשכנה אצלו סתם משנה א' ואילך יל"ח וכו' ע"כ וגם בנ"ד משנת קצ"ד ואילך יל"ח וטענינן להו דאחר הפיטורין תו"מ קנה ממנו כל חלקו שי' ויל"ח כנז' ותו דלא יהיה אלא במ"ח שנויה וכדכ' מהרח"ש ז"ל, מ"מ הרי מרן ז"ל באבק"ר סי' קכ"ו ס"ל כרשב"ם דהיכא דקימא ארעא תיקום כמ"ש כת"ר עצמו בפס"ד הראשון ומה שדחה לזה כת"ר שם דכל שחמ"ק היא ברורה ומוסכמת לכ"ע אמרי' אוקי ארעא בחמ"ק וגם מרן יודה לזה וכמסקנת הרב מהרא"ק ז"ל בחק"ל ח"מ ח"ב סי' פ"ג עכד"ק לדבר הזה יסלח האדון נר"ו שהרי נדון מרן והראיה שהביא שם לדינו בתרווייהו מיירי דחמ"ק היא ברורה לעין כל ואפי"ה ס"ל למרן בש"ע דא הוה ר"י בתוכה לא הוה מפקינן מניה נמצא דהגם דחמ"ק ברורה אפי"ה ס"ל למרן כרשב"ם וזאת היתה השגת הרב מ"ץ נר"ו עליה דמני"ר וממני יצאו הדברים ומ"ש כת"ר לתרץ לזה בפס"ד שלו הב' הנה לפי האמור אכתי לא העלה מזור כלל וכמובן גם מ"ש לתרץ השגת המ"ץ נר"ו שהשיגו מד' הרב אורח משפט דהדר ביה ממיקאל בת' הנז' וכ' כת"ר דהא

נמי לא תברא לדידן וכו' ע"כ. הניחא אם היה דודו של יוסף חי וקים וטוען דלקוחה היא. בידו מיוסף הוה מחייבינן לדודו להביא עדים וראיה שלקוחה היא בידו או אם היו בני דודו טוענים שהם לקחוה מי הוה מחייבינן להו נמי להביא עדים וראיה אמנם השתא הכא דבני דודיו באים בט' ירושה ובשמא אביהם קנה ממנו אין שום פוסק המחייבם להביא ראיה ועדים שאביהם לקחה מיוסף דאל"כ האי דינא דהבא מחמת ירושה דא"צ שום טענה אחרת היכי משכחת ליה כמש"ל וכ"כ הרב ידי דוד ז"ל שם סי' ו' דיו"ד ע"ג ב"ה הגהה וכו' יע"ש ואין שום דבר סת"ר לזה לא מדברי אגו"ב ולא מד' מהרי"ש ז"ל בר פלוגתיה כמשי"ר המעיין ומני"ר נר"ו גופיה אזיל ומודה לכל זה בפס"ד הא' בסוד"ק וז"ל והגם דהא מילתא הוי פלו"ד אי ר"י היה דר בתוך הבית או לא מ"מ לנ"ד לא נפ"מ מידי ולעולם זכות יוסף שרו"ק בחלקו וכמתבאר בד' אגו"ב וכו' ובני דודיו שאומרים שאיבד חזקתו עליהם להר' איך איבד חזקתו אם יאמרו דמחמת שיצא משם ולא תבע שכירות ל' שנה הוי חזקה שאני"ט וכמש"ל ומה גם שיש טעם לשתיקתו ואם יאמרו דחזרו ולקחו הרי כתיבנא דכל דמעי"ק נחתי ברשות אי"ן לו' לקחתי עד שיראה השטר או יביאו עדים ואם יאמרו שהם באים מחמת ירושה וא"צ טענה הרי הארכנו בתחי"ד דבנ"ד לא שייך דין בא מחמת ירושה ואנן לא טענינן להו מכמה טעמי דכתיבנא וכו' עכ"ל נר"ו הרי שלא מצא מני"ר גופיה שום סתירה לטענת ירושה כי אם מכח מ"ש מר גופיה בתחי"ד דבנ"ד ל"ש האי טענה וכו' והיינו משום דהיה סבור כת"ר נר"ו דבני דודיו טענו תחילה טענה ודאית לחובתם שהיא טענת חזקה והוכיח במישור מני"ר מדברי. הרשב"א והמגיד ז"ל שכתבו שכל זמן שהיורש טוען בריא אין אנו טוענים לו עוד שום טענה ודייינין ליה כפי טענתו והאריך כת"ר נר"ו אמנם כיון דהשתא הכא אתבריר דמעיקרא לא טענו שום טענה ודאית גרועה לחובתם כלל. זולתי זוהי טענתם מתחי' וראש שהם באים מחמת ירושה ותל"מ ככל הנז"ל א"כ הביננו תורתך דמנל"ן להוציא מידם ולחייבם להביא עדים וראיה שלקוחה היא ביד אביהם הא ודאי זה אינו וכמדובר:

אתאן לההוא טעמא אחרינא שכתב כת"ר בפס"ד הא' וז"ל ומצד אחר נראה דלא מצו בני דודיו לטעון חזרנו ולקחנו שהרי מכר זה צריך שומא וכו' ובכי הא כבר כתב מהראנ"ח וכו' ומזה למד הרב ידי דוד סי' ל"ד וכו' ה"ה בנ"ד לא מצו טעני לקחנו דמאן שם להו כיון שאין דמיו קצובין וכו' עכ"ל נר"ו הנה הרואה יראה דעיקר טעמיה דמהראנ"ח שם אינו אלא משום דליכא חיוב ברור עד שיעמוד למשפט בפני דייני החזקות וכו' ואידך טעמא דצריך שומא ומאן ש"ל נקטיה מהראנ"ח במכ"ש וכו' כמבואר בד"ק וזה עצמו

חילוקו הב' של הרב י"ד ז"ל שם יעו"ש ותו דהגם דיהיבנא ליה כל דיליה אינו אלא אם היו טוענים שהם עצמם חזרו ולקחו:

ואולם כבר כתיבנא דהם לא טענו כן כלל רק טענו דהם באים מאמת ירושה דבודאי אין לטעון על אביהם מאן שם, ליה כיון דאילו היה בחיים עדנה היה יכול לברר מאן ש"ל וברור:

ומ"ש כת"ר בשם הרב ידי דוד דפשיט לספקו דמרן החבי"ב ז"ל אי מהימן לומר פ' ופ' שמו לי החזקה והלכו להם למדה"י או מתו ופרעתי וכ' כת"ר דהרב י"ד הוכיח דלא מהימן ומניה יליף מר לנ"ד דל"מ לטעון כן ע"כ אנא דאמרי דהנה אמת דתחי' וראש הכי בדל"ד ע"א דפשט לספק הנז' דלא מהימן למטען הכי ברם בתר הכי בדל"ה סע"ג הדר פשיט דמהימן לטעון כן כל בתר איפכא ממ"ש בדל"ד ע"א ותריץ יט'ב דברי עצמו יע"ש וא"כ איך תפס כת"ר לעיקר דברייי ז"ל הראשוני' והוא פלא ולפי"ז הא ודאי דבריו האח' עיקר לדינא ובנד"ן מהימני בני דודיו של יוסף למטען הכי ואנן נמי טענינן להו הכי אלא דאין אנו צריכים כיון שהם לא באו בטענת עצמם כלל וכמדובר וע"ע להרב י"ד גופיה בסי' ה' בדין חזקת חנות דלא נרגש שם מדברי מהראנ"ח ז"ל הנז' כל והדין עמו משום דהחילוק מבואר וכנז"ל ופשוט:

עוד כתב כת"ר נר"ו וז"ל ועוד טעם אחר איכא בנ"ד דלא מצו בני דודיו לטעון אתה מכרת לנו או לאבינו ושטר הי"ל ואבד דלא נאמר כן אלא היכא דאין טעם לשתיקתו למה שלא מיחה יוסף בבני דודיו כ"כ זמן וכו' אבל אם יש ליוסף טעם במה שלא מיחה הו"ל לבני דודיו לאסוקי אדעתייהו דכיון דיש טעם לשתיקתו הרי חזקתם בלא שטר לאו מידי הוא ואכמ"ל לאזדהורי בשטר המכר גם אחר ג"ש וכו' ה"נ בנ"ד מלבד דיש טעם לשתיקתו דאחי ושותפי נינהו ולא קפדי אהדדי ודינייהו כשו"ת דאל"ח כמ"ש הרשב"א דבמה שירשו מאביהם ה"ה כשו"ת ואינם מחזיקין זע"ז באותה ירושה וכו' זאת ועוד דכיון דמעי"ק ירדו ברשות וכו' עכ"ל נר"ו:

לזאת אשיב דמלבד דלא כ"כ הרב הון רב אלא לענין דיכו"ל שטרך בידי מאי בעי זאת ועוד דבפי' כ' הרשב"א ז"ל דגם באחי ושותפי במה שירשו מאביהם אם יש בו דין חלוקה מחזיקין זע"ז יעו"ש וע"ע להרב במ"ח מוצירי ח"א ח"מ סיו"ד דהאריך בזה עש"ב ובנ"ד הרי יש בו דין חלוקת בתים הגם שבחצר אין בו דין חלוקה כיון דבבתים יש בהם דין חלוקה מחזיקים זע"ז וע"ע בס' באר בשדה בתשו' הבאה בתחי' הס' ובס' ויוסף אברהם סי' י"א שהאריך להוכיח דאפי' אין בו דין חלוקה כלל אם אין כל הוצאתם ביחד ואין להם כיס אחד לכולם מחזיקין זע"ז לרוב הפוס' ז"ל אפי' לד' מרן גם בממון או קרקע

שירשו מאביהם עש"ב ואכמ"ל גם טענת יורה ברשות דאל"ח ליתא בנ"ד לדידן דקבלנו דעת מרן ז"ל וא"כ הי"ל ליוסף למחות וא"ת דלאו כ"ע דינא גמירי א"כ גם על בני דודו או דודו נימא הכין דלאו דינא גמירי ומשו"ה לא נזהרו לשמור שטר המכר באופן דאכתי טע"ז אין בו כדאי כ"כ להוציא מידם בטענה זו וכמובן ע"כ באו דברי אלה אליו ששלחתי ליד"ק בחיים חייתו ולא השיבני דבר כנראה דשתיקה כהודאה דמיא וע"ע במ"ש אני עני בסה"ק פנ"י ח"ג ח"מ סי' א' ואכמ"ל עוד בזה הנלע"ד כתבתי וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ב

שאלה מעיר צפורי יע"א מהק"ק הנז' שואלים כענין שרצונם למנות רב ושליט על הארץ דבר אחד לדור מלבד הרבנים הדיינים הקבועים בעירם כמנהגם מקדמת דנא ולא נמצא בחכמי וברבני עירם הראוי לכך כי אם שני ת"ח רשומים שוים בחכמה ובמנין וביראה ונחלקו אנשי העיר במינוי חד מנייהו ורוב הק"ק המה הסכימו למנות עליהם לראובן שהוא אחד מטובים הב' הנז' דוקא להיות שמזה שנים רבות היה הרב מר אביו ז"ל רב ושליט בעירם אלא שאחר כמה שנים בחיים חייתו עקר דירתו מעירם וישכון כבוד בעיה"ק ירוש' ת"ו ושם עלה שמים והיתה מנוחתו כבוד וכשעקר דירתו מצפורי הוכרחו אנשי העיר למנות במקומו רבנים אחרים בזא"ז עד עתה וכיון שגם אחר שעקר דירתו הרב הנז' ז"ל מעירם עד יום שעלה שמים עדין היתה מצודתו פרוסה על עירו ועל שער מקומו וכל הרבנים שנתמנו אחריו כולם סרים למשמעתי והיה חותם בכתבי השד"ר שלהם ברישׁ הבא כידוע א"כ איפה עלתה הסכמת רוב הק"ק דציפורי למנות לראובן בן הרב הנז' ז"ל שזהו הטוב והישר בעיני אלקים ואדם היותו יורש זכות ושררת אביו לכהן תחת אביו וכמאמר נז"י תחת אבותיך יהיו בניך וכו' ואולם כת המועטת מן הק"ק הנז' רצונם למנות לשמעון החכם הב' אפי' שאין לו חזקת בתי אבות ברבנות ושררה שם וטוענים נגד רוב הק"ק שאין לו זכות לראובן בשררת הרב מר אביו ז"ל מכמה טעמי חדא דכיון דהרב אבי ראובן ז"ל עקר דירתו מהם א"כ איבד חזקתו ואין לבנו ראובן עוד שום זכות ליירש שררת אביו ז"ל:

שנית דכיון דראובן הנז' היה קטן ורך בשנים באותו זמן א"כ נדחה קרו ליה והואיל ואידחי אידחי. ועוד בא שלישיה דבמינוי שררה ורבנות ליכא חזקה וירושה כלל דתורה מונחת בק"ז כל הבא ליטול נוטל כתרה ש"ת. ואת רב"ע דכיון דאחר שעלה שמים הרב מר אביו ז"ל חזר ראובן בנו לדור בצפורי והיו מתמנים רבנים אחרים והוא היה ראוי אז להתמנות רב ושליט ומדלא תבע חזקת ושררת אביו ז"ל במינוי זה א"כ מדשתק ולא

תבע ודאי דמחל זכות חזקתו וליכא עדיפות לראובן יותר מחבירו שמעון הנז' והם רצונם למנות לשמעון דוקא כי כן יורנו מ"ץ אם יכולים רוב הציבור את המיעוט או הדין עם כת המיעוט ויבא שכמ"ה:

תשובה הלא לאמונה שלא הייתי חפץ להשיב שואלי דבר בדין זה כלל כדי שלא להכעיס בסלע המ"ח ובפרט שאין הדבר נוגע לעירי ודי לי לעמוד בשלי ואולם להפצרת השואל כי רבה היא לא יכולתי המלט ולאפס הפנאי לא אבא בארוכה רק בקצ'ר אמיץ וזה החלי בעז"ה צורי וגואלי:

ואען ואומר דהנה אמת לכאורה נראה דטענות כת המיעוט הנז' טענות חזקות הם ודינא קא משתעו כאשר אבאר בס"ד:

דהנה מה שטענו דכיון דהרב אביו של ראובן כבר עקר דירתו איבד חזקתו אנכי הרואה שכל חילייהו אינו אלא משום שכן הסכימו רוב הפוס' ז"ל בדיני חזקות בבתים וחנויות ששוכרים ישראל מהעכו"ם שהשוכר זוכה בחזקה כפי תקנות והסכמות הראשונים ז"ל שכל המחזיק זוכה בחזקתו ואם עקר דירתו איבד חזקתו כמו שיראה הרואה בסש"ך הפוס' ז"ל ע"ע הלא בספרתם וכתב הגאון החק"ל ז"ל בח"מ ח"א סי' קי"א דקס"ה ע"ב דלא אלימא חזקת המינוי מחזקת קרקעות הנז' דאדרבא אשכחן בחזקת קרקעות הנז' עדיפות טפי בכמה מילי וביאר אותם הגאון הנז' שם ומשם באר"ה והרב הקדוש מהרח"ף ז"ל בס' רוח חיים ח"מ סי' א' אות ט' כתב משם מר זקנו הגאון הנז' ז"ל דגם במינוי רבנות אם עקר דירתו פקע מניה זכות המינוי יע"ש גם מה שטענו עוד דהואיל ואידחי אידחי הנה אמת דגם טענה זו טענה טובה היא שכ"כ הפוס' ז"ל גבי תוקע וכיוצא בו ועד אחרן עין רואה בס' הבהיר יש"א איש הנד"מ בדצ"ו ע"ג בס' השלישי של אותו נדון עמד בזה הרב מהר"י ן' וינסטי ז"ל ואסף איש טהור להקת הפוס' דכ"כ יעש"ב והסכים עמו הרב הגאון ראש"ל ישב"ב נר"ו יעש"ב גם מה שטענו עוד דבמינוי רבנות ליכא דין ירושה דתורה מונחת וכו' הכי חזינא בתשובת מהרשד"ם יו"ד סי' פ"ה שכ"כ להדיא יעש"ב ולזה הסכים הגאון חת"ס בא"ח סי' י"ב והרב ברכות המים דקנ"ז יעש"ב:

אמנם אחר הראות היטב בנקל יש לדחות כל הטענות הנ"ל לפו"ד. דהנה על טענתם הא' מצד שעקר דירתי הרב ז"ל אבי ראובן א"כ האב עצמו איבד חזקתו כנז"ל הנה לפנינו הרב הגאון החק"ל ז"ל בחק"ל מ"ב ח"מ סי' י"א העיד בגודולו דבעיה"ק ירוש' ת"י לא נהגו לדון למי שעקר דירתו שאיבד חזקתי והיה טעמו משום דהכל מעלי' לירוש' יע"ש הרי דבירוש' ת"ו דנים דיני חזקות דקרקעות עכו"ם עפ"י תקנות והסכמות הראש' ז"ל עכ"ז מכ"ש בעיר צפורי שאין דנים דיני חזקות הנז' כלל כפי מה שנתברר לי מנהגם

בודאי דלא נהגו לדון דין זה דעוקר דירתו דאיבד חזקתו ומינה דגם בחזקת המינוי ודאי דלא דיינו הכי ופשוט והגם דהגאון החק"ל ז"ל איירי במי שיש לו חזקת קרקע בתוך ירוש' ת"ו ושוב עקר דירתו משם לחי"ל ואהא הוא דקאמר מר דלא איבד חזקתו שהי"ל בתוככי ירוש' ת"ו כמבואר בנ"ד שם מ"מ זיל בתר טעמא דידיה ומינה נפיק דגם למי שהי"ל חזקת קרקע בחו"ל ועקר דירתו לירוש' ת"ו דלא איבד חזקתו מטע"ז גופיה דהכל מעלין לירוש' וכיון דכל חילייהו דכת המיעוט דקא טעני הכי בנ"ד ילפי לה מדין חזקת קרקעות דעכו"ם א"כ כיון שבחזקת קרקעות הנז' גופיהו לית להו דיני חזקות הנז' ודאי דגם בחזקת המינוי לית להו האי דינא דהעוקר דירתו איבד חזקתי דאם ר' לא שנאה וכו' ופשוט:

ועם דמרן החבי"ף ז"ל בס' רוח חיים הבין בדברי הגאון מר זקנו ז"ל דס"ל דגם הרב העוקר דירתו איבד חזקת מינויו כנז"ל אחהמ"ר אין כן הבנת דברי הגאון מ"ז ז"ל אלא דכוונתו ברורה דאם איזה יחיד או יחידים העוקרים דירתם מעירם שהמה היו תחת ממשלת רב עירם בהיותם דרים שם עכ"ז כשעקרו דירתם מאותה העיר פקע מהרב של עירם זכות המינוי שהי"ל עליהם זהו אמיתות הבנת דבריו ז"ל לענ"ד כדמוכחי דב"ק להדיא הכין ודברי נכדו הרב מהרח"ף ז"ל שלא הבין כן צל"ע ובודאי הגמור דזהו דעת עליון הרה"ג ראש"ל מהרד"ח ז"ל מר, בריה דרב הגאון החק"ל ז"ל שכתב בס' הבהיר נד"ל ח"א סי' ק"י דרי"ט ע"ד שהדין עם רוב הציבור הבאים בטענת ירושה שזוכה הבן ברבנות העיר מכח ירושת אביו שהיה רב בעירם וכשהלך לא"י מינו אחרים תחתיו ועכשיו מינו לבנו במקום אביו דזכותו הוא מכח ירושה וע"ז כתב דמצד זה נר' שהדין עמהם וכו' עכ"ל וכפי הבנת הרב מהרח"ף ז"ל הנז' הוי דלא כדס"ל להרב הגאון מר אביו ז"ל ודוחק לומר דלא ראה חשו' הרב אביו ז"ל שבחק"ל ח"מ הנז' דמי לנו גדול ורב בקי במילי דאבוה כוותיה דמר בריה ז"ל אל"ו דס"ל למר דגם הגאון מר אביו ז"ל לא איירי ברב העיר שעקר דירתו אלא איירי ביחיד העוקר דירתו כנז' א"נ דס"ל למר כדכתב הגאון מר אביו ז"ל במ"ב הנז' דאם עקר דירתו והלך לא"י לא איבד זכותו רב העיר כנז"ל וכיון דגם בנדון דהרב מהרד"ח ז"ל איירי שהלך לא"י ת"ו משו"ה פסק הוא ז"ל שהדין עמהם:

ומה גם דחזקת וזכיית המינוי אינו אלא מדינא דאוריית' ומדין מלך ילפינן לה לכל מילי דשררה כידוע וא"כ מנ"ל לומר דאי עקר דירתו איבד זכותו וחזקת המינוי שלו וזהו דעת עליון הרב מהרד"ח ז"ל שלא נרגש לומר דכיון שהאב עקר, דירתו איבד זכותו והדברים פשוטים ובפרט בנ"ד דנתבאר בשאלה דהגם דהרב ז"ל עקר דירתו מהם אכתי מצודתו פרוסה וכו' א"כ זכותיה בקופתיה קאי ולא פקע מניה לכ"ע דומיא למ"ש גדולי הפוס'

ז"ל בעיקר דין חזקות דקרקעות דאם עקר דירתו המחזיק והניח שם מטלטלי ביתו לא איבד חזקתו כמ"ש כל גדולי הפוסקים הו"ד בכנה"ג ח"מ סי' ק"ם ובמט"ש שם ובתשובת בירך יצחק די פאס ז"ל ח"מ סי' יו"ד ובחס"ל סי' ובש"ף ז"ל ע"ע ואכמ"ל בזה:

גם על טענתם הב' שטענו דהואיל ואידחי בהיותו קטן אידחי לגמרי לא צדקו בזה כלל דלא אמרינן הכי אלא דוקא בש"ץ ובתוקע וכיוצא בהם דאין דין שמירה נוהג בהם מדב"ת כדרך דמשמרין לבן מלך ולשאר שררות דילפינן להו מדין המלוכה וכדאסיק הכי הגאון החק"נ ז"ל בא"ח סי' ח"י דכיון דזכיית בן בחזנות ובתקיעה אינו אלא ממנהגא הרי לא נהגי בהם דין שמירה וכו' יעש"ב ולפי"ז כיון דמינוי שררה אינו מכח מנהג אלא מד כדבעינן מימר קמן בס"ד ודאי דיש לדון דין שמירה להב עד אשר יגדל ובפרט לסברת הרב זר"א ז"ל ושני גדולי הדור שהסכימו עמי דס"ל דגם בשאר מינוים נוהג בהם דין שמירה כ"ש במינוי רבנות ושררה כנ"ד ועם דהגאון החק"ל ז"ל שם צידד בסברתם ומר הוא דאמר דגם הם ז"ל מודו דאין דין שמירה נוהג בדבר התלוי במנהג אלא דלא אתשיל קמייהו וכו' יע"ש מ"מ בתר הכי אסיק התם מני"ר גופיה דממ"ש הזר"א שם דקמ"א ע"א נראה דס"ל דדין שמירה דשררה נוהג ג"כ בשאר מינויים ושוב צידד לו' דגם הזר"א לא ס"ל הכי אלא לנ"ד דשניא משאר המינויים שהרי אם ימתינו לקטן אין להם היזק כלל וכו' יע"ש וא"כ גם בנ"ד אין לכל בני העיר היזק כלל אם ישמרו לקטן זכות ירושתו שהרי כבר היו ממנים רבנים אחרים בזא"ז כנז"ל:

ומה גם דחזינא תו להגאון החק"ל ז"ל שם בסוד"ק דהכריע שדין שמירה ליתיה בשאר מינויים שהרי בנין אב לכל המינויים אינו אלא מלך בדין שמירה זו וא"כ י"ל דדוקא מלך ודדמי ליה ישנו בדין שמירה שהרי אמר לישתמיש איניש וכו' כדמצינו בראב"ע וכו' יע"ש נמצ"ל דבמינו שררה דהוי דב"ת נוהג דין שמירה ולא אמרינן הואיל ואדחי אידחי ודון מניה ואוקי באתרין וכמובן:

גם מה שטענו עוד דבמינוי רבנות לית ביה דין ירושה וכתבנו לעיל דהכי ס"ל למהרשד"ם וכו' הרואה יראה דרבו החולקים על סברת מהרשד"ם ז"ל הנז"ל כמ"ש הכנה"ג בא"ח סי' ג"ן וכבר האריך בזה הגאון החק"ל ז"ל ביו"ד ח"ג סי' ק"י ואסיק דרובא דרבוותא פליגי עליה ושם בדק"ה ע"ג הכריע וז"ל ומ"ש עיקר לענ"ד הוא שאם באים בני העיר למנות רב מופלג בחכמה אשר אין לו יחס עם זה שבא מכח ירושה שהדין עמם אבל בלאו"ה הבן קודם וכו' עכ"ל ולפי"ז בנ"ד דשני הרבנים הללו הם שוים ביראה ובחכמה ואין בין זל"ז שום הפרש כלל ודאי דהבן קודם וכמסקנת הגאון הנז' ז"ל וכמדובר וע"ע בתשו' הרב מהר"י ן' ויניסטי הנז' שם סי' הנז' שדחה כל מ"ש הרב ברכות המים ז"ל בטוט"ו

ואסיק לדינא דבכל המינויים יש בהם דין ירושה גם במינוי רבנות דלא כמהרשד"ם ודלא כהרב ברכות המים ז"ל יעש"ב וע"ע בתשו' הרב נוכח השולחן ז"ל בח"מ סי' ט' שהעלה דעיקר סברת הרב הלק"ט ז"ל גם בתוקע במ"ח הוא שנוי יעש"ב וא"כ הגם דנימא דגם דין ירושה, דרבנות ושררה דמי לדין ירושת התוקע לבנו משא"כ האמת כמש"ל מ"מ פלוגתא דרבוותא ומידי ס' בדאורייתא לא נפיק דס' דאורייתא לחומרא וכמ"ש לקמן בס"ד ותו דגם מהרשד"ם ודעימיה לא איירי כי אם במינוי רבנות ודיינות משא"כ במינוי דנ"ד דאינו אלא, מידי, דשררותא ובנ"ד אינו אלא מידי דשררותא דמתא דוקא דכבר יש להם בעיר דיינים ורבנים קבועים להורות להם את החוקים ואת התורות ולא צריכי תו רק לרב ושליט אשר על פיו יחנו דבר א' לדיר א"כ אין מינוי זה אלא מינוי שררה ובהא ליכא פלוגתא וכ"ע מודו בכה"ג זוכה הבן בשררת אביו ופשוט:

ועי"ל דהגם דנימא דאכתי נ"ד מידי פלוגתא דרבוותא לא נפיק מכח הטענות הנ"ל מ"מ כבר לימדנו להועיל הרב גו"ר ז"ל ביו"ד כלל ג' סי' ז' ומר הוא דאמר דהגם שיהיו פנים מטין לומר דאין הבן קודם מ"מ לא ימלט מלהיות ס' בדבר והו"ל ס' תורה ונקטינן ביה לחומרא שאם נעמיד אחר י"ל אי קא עברי על ד"ת ואם נעמיד הבן אין הפסד בדבר שאם הבן זוכה מד"ת מוטב ואם אינו זוכה מד"ת אין עוון והפסד בזה וכו' יע"ש והבי"ד הרב דב"מ ז"ל ביו"ד סי' א' וקלסיה טובא דראויים הדברים למ"ש יע"ש גם מרן מהריט"א ז"ל בס' הבהיר שמיו"ט סי' ו' הסכים לד"ק כיעו"ש ומזה נלמוד דבכל ס' שיפול בעיקר דין ירושת הבן בשררת אביו דנקטינן ביה לחומרא כיון דהו"ל ס' תורה וכדברי הרבני' ז"ל הנז"ל וברור:

והגם דהרב החסיד מהרי"א ז"ל בס' ארעא דרבנן אות שפ"ה כתב דעיקר מינוי שררה דקי"ל מעלין בק' וא"מ אינו אלא מדרבנן יע"ש מ"מ הרי הרב גו"ר והדב"מ ומהריט"א ז"ל והגאון החק"ל ז"ל בכמה דוכתי פליגי עליה וס"ל דגם במינוי שררה הוי דאורייתא וכ"כ הרב אוזן אהרן במע' השי"ן ובס' כפי אהרן ח"ב יו"ד סי' ז' יע"ש והחק"ל ז"ל בס' מערכי לב ח"א הניח דברי מהרי"א ז"ל הנ"ל בצ"ע יע"ש ומרן מהריט"א ז"ל שם סי' ו' כתב להדיא דסתמיות דברי הריב"ש וש"פ שלמדו דין זה מד' הרמב"ם דס"ל דכל השררות שוים הם בדינם וכיון דבשאר שררות הוא מן התורה ה"ה בשררה דמורה הוראה וכו' ואפי' נשבעו לא חלה שבו' של יח"ס בזה דמעיק' שבו' בטעות היתה דאילו היו יודעים מעיק' דאיסורא קא עבדי לדחות את בן הרב אשר לא כדת ש"ת דמן הדין הבן יורש מקום אביו אנ"ס דלא ניח"ל למעבד איסורא כהאי ובפר דפשט דברי הפוס' הוא דדין זה הוא מדאורייתא דהבן יורש מקום אביו אף בכתר תורה וכו' עכ"ל עש"ב וכ"כ להדיא

הרב פורת יוסף ז"ל בתשו' יעש"ב וידוע דעיקר דין מעלין בק' וא"מ נפיק מדין ירושת המינויים כמ"ש הגאון החק"ל בא"ח וביו"ד סי' הנז' ויליף לה ממ"ש מהריק"ו ז"ל וכו' ואסיק מר וז"ל באופן דבמינוי כתר תורה אי אית בה ירושה וחזקה פליגי בה וכו' יע"ש וכמש"ל וכבר מילתא אמורה דע"כ לא פליגי אלא במינוי רבנות דדיינות לא כן בשאר שררותא דמתא כ"ע מודו דהוי דב"ת ומינוי זה דנ"ד אינו אלא בשררותא דמתא ולא במינוי רבנות דדיינות דהוי כתר תורה כיון דכבר יש אלקים שופטים בארץ וכמש"ל: ואפי' את"ל דנד"ן הוי בכלל רבנות דכתר תורה משא"כ האמת כנז"ל עכ"ז הדין נותן בפשוט למנות בנ"ד את הבן הבא מכח ירושה הוא ולא אחר משום דכבר נודע מ"ש הר"ן ז"ל בתשו' הביאה מרן ז"ל ביו"ד בב"י סי' רכ"ח דבמילתא דפליגי בה רבנן אי הוי דאוריית' או דרבנן דאי רובא דרבוותא ס"ל דהוי דאורייתא אזלינן אנן בתרייהו וכל ס' שיפול בההוא מילתא חשיב שפיר ס' תורה ואזלינן ביה לחומרא יע"ש והכי נקטי כל הפוס' ז"ל וכמ"ש הרב חיד"א ז"ל בס' עין זוכר מע' הס' אות כ"ו זולתי הרב קול אליאו ז"ל פקפק בכלל זה וציין דבריו הרב חיד"א ז"ל שם ואין דבריו עומדים נגד כל הנהו רבוותא ז"ל דס"ל כהר"ן ז"ל אך משה"ק עליו הרב חיד"א ז"ל שם דאשתמיטתיה להרב קול אליאו תשו' הר"ן ז"ל הנ"ל לדבר הזה יסלח אדוני דכבר נרגש הק"א ז"ל מתשו' הר"ן ז"ל הנ"ל אלא שהעיקר מדברי הט"ז ז"ל יע"ש וכ"כ הגאון הרב שער אשר ז"ל בח"א דק"א ע"ג בפשיטות כמ"ש הר"ן ז"ל כמדבר על הידוע יע"ש וע"ע להרב ערך השולחן ז"ל ביו"ד סי' קי"ט שכ"כ משם כמה פוס' ז"ל אלא שגם הוא ז"ל לא ראה שכבר הרב קול אליאו גופיה נרגש מדברי מרן ז"ל והוא פלא:

אתאן לטענתם האחרונה שטענו דכיון דאחר שגדל הבן והיה ראוי ליירש שררת אביו והיו מתמנים רבנים אחרים והוא שתק ולא תבע זכות ירושתו במקום אביו הרי מחל זכותו וחזקת ירושתו כנז' בשאלה אנא דאמרי דגם בהא לא צדקו בטענתם זו כלל כמ"ש הרה"ג ראש"ל כמהרד"ח ז"ל בס' הבהיר נדיב לב ח"א סי' ק"י לחלק יצא מדין התוקע דהלק"ט ז"ל לנ"ד שהוא דין מינוי רבנות וז"ל אבל כשהוא ראוי ולא מינו אותו לא מיקרי דחייה וכו' וכ"ש במרבץ תורה בעוב"י דהוי שררה גדולה לא שייך לשאול חלקם בפיהם אפי' קל שבקלים וכגו"ד לא הוי דחיה ולא מחילה וכ"מ מד' הגו"ר והרב"מ וכ"מ מד' הגאון מ"א בא"ח סי' ח"י וכו' דכל שלא נפסל מדינא והיה ראוי לא מיקרי דיחוי וזוכה בירושתו ואפילו באינו ראוי משום חומרא דרבנן כגון שאינו נשוי ולא נתמלא זקנו רפיא בידיה לו' דאיבד זכותו ופסק דימנו אחר במקומו עד שיתמלא זקנו והיינו בש"ץ דלדעתו זכות ירושתו ממנהג ולא מדינא אבל בשררת הרבנות דהוי מדינא לד' כל הפוס' וכו'

ודאי כשאין בבן דבר הפוסל והוא ראוי ליכנס תחת אביו ועברו עליו את הדרך ולא מינו אותו מי שם פה לומר דאיבד חזקת ירושתו דאין זה כי אם שלא היה כח בידו להעמיד דינו ולהחזיק בשלו וכשסייעוהו מן השמים זוכה בשלו והכי פשי' לומר להרב מהרא"ן הוב"ד בשמיו"ט סי' ו' אפי' קבלו הב' בשבועה יכולים לסלקו ולמנות את בן הראשון הפך סב' הלק"ט וכו' עכ"ל יעש"ב ודון מניה ואוקי באתרין דכיון דאין בבן שום דבר הפוסל והוא ראוי למלא מקום אביו אפי' שתק כל הזמן שעבר ולא תבע את זכותו מחמת ירושה לא הוי שתיקותיה כמחילה כלל וכהסכמת הרב הנז' ז"ל וברור: ומה גם דאיכא בנ"ד טעם כעיקר לשתיקתו דה"ט משום דאחר הרב אביו ז"ל עד עתה כל הרבנים שנתמנו אחריו המה היו גדולי הדור רבנים עצומים ובאים בימים וגדולים ממנו בחכמה ובמנין ואין לו פה לתבוע חזקת הרב אביו ולסלקם וחלק להם כבוד כ"ז היותם רבנים ע"פ האדמה כמ"ש בזה הגאון החק"ל ז"ל בא"ח וביו"ד כידוע זוהי סיבה גדולה וטעם כעיקר לשתיקתו בזמניהם משא"כ השתא הכא דלא נשאר בעיר מי שגדול ממנו אלא בשוים עסקינן יפה עשו רוב בני העיר לבחור בבן הבא מכח ירושה דאל"ה קא עברי על איסור תורה ואין מקום עוד לומר דמדשתק ודאי מחל דליתא כלל וכמדובר:

ופוק חזי דאפי' בחזקת קרקעות בתי עכו"ם שזוכה המחזיק בחזקתו בהם שעמדו בזה גדולי הפוס' ואח' ז"ל אי עבר כמה שנים ולא תבע דמי חזקתו אי הוי שתיקה כמחילה או לא כמשי"ר הרואה בסש"ץ הפוס' הם המדברים בדיני חזקות הבאים בכנה"ג ח"מ ובמט"ש סי' ק"ס ע"ע מ"מ כתב מרן החבי"ב ז"ל בתשו' בע"ח ח"מ סי' ר"ל הגם דדין זה בע"ח הוא שנוי אינו אלא אי איבד דמי חזקתו של השנים שעברו אבל זכות החזקה עצמה לכ"ע לא איבד זכותו מכאן ולהבא יעש"ב וע"ע בחקק"ל ח"ב סי' ח"ן ובישרי לב דנ"ו ע"ב אות נ"ה ובס' אורח משפט סי' ק"ם הגב"י אות י"ז ובז"כל ח"ג ח"מ מע' ח' יע"ש ואכמ"ל בזה א"כ גם בנ"ד אין לומר דאיבד זכותו של מכאן ולהבא כלל מכח שתיקתו לשעבר וברור:

ועם דהגאון החק"ל ז"ל בח"מ ח"א דקס"ה ע"ב פקפק בזה על נ"ד שהוא מינוי רבנות באומרו דהאי מינוי דרבנות לא אלים מזכות מחזיק בבית עכו"ם מכמה טעמי וכיון שכן הרי מצינו בענין חזקת קרקע שכתב רשד"ם דאם שתק כמה שנים ולא תבע איבד חזקתו וכו' סיים עלה דמ"מ מדעת רשד"ם והכנה"ג והבנ"א לא יצאנו וא"כ י"ל לנ"ד כיון שידע מהר"ר יקיר במינוי מהר"ם ושתק ולא ערער וגם ששימש במינויו ח' שנים ולא ערער תלינן דמחל זכותו וכו' עכ"ל ולפי ד"ק לכאורה יראה דגם בנ"ד י"ל כן וכמובן: אכן

בקושטא נראה החי' בריר דשאני התם דאין טעם לשתיקת מהרר"י אבל כל שיש טעם נכון לשתקיתו וכנ"ד כמש"ל הא ודאי דלא איבד זכיתו כלל וכמדובר:

ובעיקר מ"ש הגאון החק"ל ז"ל דלא אלים זכות שררה ומינוי מזכות מחזיק בבתי עכו"ם וכו' כנז"ל אני תמיה טובא דכיון דס"ל למר דזכות המינוי והשררה הוא מדין מעלין בק' וא"מ גם דין דמעלין בק' מדין ירושת המנויים נפיק דהוי דב"ת כמ"ש מני"ר גופיה לעיל מזה וכ"כ בחק"ל א"ח ויו"ד וספיקו לחומרא כיעו"ש א"כ היכי מדמי להו לדין חזקות הבתים הנז' דאינם אלא מדבריהם מכח תקנת הראשו' והסכמותיהם כידוע ועם דאשכחן דהחמירו בתקנות והסכמות החזקות הנז' כמה חומרי דליתנהו בדין המינויים שאני התם דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וכבר השרישנו הר"ן ז"ל דבכל ס' שיפול בשל תורה אזלינן לחומרא כנז"ל וא"כ כיון דהוא ז"ל פשיטא ליה דזכיות השררה והמינויים הוי דב"ת אפי"ה דהגם דנפל ס' אי שתק ולא תבע אי איבד חזקתו או לא דפליגי בה רבוותא דאייתינהו הוא ז"ל מ"מ הו"ל למיזל לחומרא ככל ס' דאורייתא היכא דרוב הפוס' ס"ל דהוי דב"ת ואין לנו לדון בנ"ד דמחל זכותו ע"י שתיקתו ואיך מני"ר דן את הדין כל בתר איפכא הא ודאי אתמהא טובא לכאורה אמנם כבר ראיתי בסוד"ק של הגאון ז"ל שלא עמד בדעתו בטעם הנז' וסו"ד כתב דאכתי לא בריר ליה אי זכר מהר"ם במינויו או"ל ואם היה הדין בא לפניו היה מפשר שינהגו המינוי בין שניהם ומתקריא ארעא דרבנן יע"ש נר' להדיא שלא עמד טעמו בו והדר מר מסברתיה קמייתא וכמובן:

העולה מכל האמור דיפה כיוונו רוב הקהל לבחור ולמנות את הבן החכם הבא מחמת ירושה לרב ושליט על הארץ ועל הדרים כי כן שוהד"ן ואם לא היו בוחרים בו הוו עבדי איסורא דאורייתא וכמ"ש מרן מהריט"א ז"ל והגאון מהרא"ן והחק"ל ומר בריה ז"ל וככל האמור ומדובר:

פש גבן למען דעת אי יכולים מיעוט אנשי הקהל למחות ביד הרוב שאינם חפצים במינוי החכם הבא מכח ירושה או"ד דיכולים הרוב לכוף למיעוט במינוי זה הבא מחמת ירושה: ואעז ואומר דנלע"ד ברור בנ"ד דיכולים הרוב לכוף למיעוט למנות את הבא מחמת ירושה דוקא וכמו שאבאר בס"ד:

דאיברא דאנכי עפר בסה"ק פנ"י ח"ג ח"מ סי' ט' בדל"ז ע"א וע"ב כתבתי בעניותי שם דדעת מרן ז"ל בש"ע א"ח סי' ג"ן ס"ג ס"ל למר דבמינוי ש"ץ אפי' יחיד מוחה ושה"ה והוא הטעם דיסבור הכי במינוי דיינים דאפי' יחיד יכול למחות ולו' איני רוצה בזה אלא בזה וכ"ש אי הוו המוחין יחידים טובא דודאי הדין עמהם ואינם יכולים הרוב לכופם והבאתי שם שכ"כ הכנה"ג שם משם מהרשד"ם והרב"א ז"ל וכו' כיעו"ש:

אמנם שוב הבאתי שם מ"ש עוד הכנה"ג ז"ל שם שכתב דהדבר תמוה שיהיה היחיד מוחה במינוי החכם מר"ת ושכן המנהג שאין משגיחין במיעוט המוחין וגם אייתי לן תשו' הרב מהר"ש הלוי ז"ל שביו"ד סי' ח' דפליג בהדיא ע"ד מהרשד"ם ז"ל וס"ל למר דלמינוי החכם המר"ת אפי' המיעוט יכולים לכוף לרוב משום דהוי מיגדר מילתא בקו"ע ושוב כתב הכנה"ג ז"ל די"ל דלא פליגי דהרשד"ם איירי במי שאינו ראוי להיות מר"ת דבזה אפי' יחיד כופה ומוחה ומהר"ש הלוי איירי במי שראוי להיות חכם ועי"ל דלא דיבר מהרשד"ם ז"ל אלא כשהיחיד מונע למנות את זה אבל הוא מסכים למנות אחר אבל אם מוחה שאינו רוצה למנות מר"ת בקהל הא ודאי פשיטא דאין במחאתו כלום ואפי' המיעוט כופין להרוב כמ"ש מהר"ש הלוי וכו' עכ"ל יעש"ב: ועפיד"ק העליתי בעניותי שם באותו נדון דהדין עם כת המיעוט עפ"י הני תרי יעש"ב מילתא כטעמא אמנם בנדון זה לענד"ן ברור דעפ"י תרי חילוקי דהכנה"ג הנז"ל אדרבא הדין נותן דיכולים הרוב לכוף לכת המיעוט המוחין והממאנים במינוי החכם הבא מכח ירושה ולא מיבעיא לחילוק ראשון דמרן החבי"ב ז"ל דמהרשד"ם איירי במי שאינו ראוי להיות מר"ת כנז"ל דליתיה האי חילוקא בנ"ד דכבר נתבאר בשאלה דשניהם שוים בחכמה וביראה ובמנין ושניהם ראויים להיות מר"ת א"כ בכגו"ד גם מהרשד"ם ז"ל מודה דאין היחיד מוחה והרוב כופה את המיעוט וכדס"ל למהר"ש הלוי ז"ל כנז"ל: אלא גם לחי' הב' הנז' כבר סיים עלה מרן החבי"ב, ז"ל דיראה לו דאף ביחיד המסכים למנות אחר אם אותו שמסכימים בו הרוב למנותו הוא ראוי יותר מזה שרוצים המיעוט למנותו פשיטא דיכולים הרוב לכוף להמיעוט וכו' עכ"ל ובכן בנ"ד כיון שזה החכם שהסכימו בו הרוב למנותו כיון אית ביה עדיפות טפי שבא מחמת ירושה דאורייתא וכל אבותיו היו רבנים ושליטים באותה העיר עצמה מה שא"כ בהחכם הב' שרוצים בו המיעוט שלא יש לו חזקת בתי אבות ולא בא מכח ירושה כלל א"כ הא דהחכם הבא מחמת ירושה הוא ראוי והגון יותר מהב"א ויפה כיוונו כת המרובין לבחור בו דוקא שכן שוה ד'ן לקיים מצוה דאורייתא ואי לא יעשו כן איסורא הוו עבדי לעבור על דב"ת ויכולים הרוב לכוף להמיעוט כנ"ד בלתי ס' כלל: ופוק חזי מ"ש הגאון החק"ל ז"ל בא"ח סי' ע"א רבותא טפי דאפי' כבר מינו הציבור לאיש זר לש"ץ ולא מינו לבן הש"ץ צידד הוא ז"ל בד"ק אף ע"ג דיש מקום לומר דכיון דלגבי בן הש"ץ הקדום יש לחוש לספק איסור תורה אם מינוי זה הוי כשאר המינויים ואילו לגבי הב' אע"ג דיש לחוש בסילוקו לס' תורה שהרי אם מינוי זה הוי כשאר המינויים הא קי"ל מעלין בק' והוי דב"ת מ"מ זה הב' שייך באיסור דבן הש"ץ ראשון דהי"ל לחוש להאי ס' וצריך הוא לצאת מידי ס' אך בן הש"ץ אין לו לחוש לס' איסור של זה שהביא הוא עליו

וכיון שכן זה הב' צריך שיסתלק מעצמו משום חשש איסור וכיון שהוא סילק א"ע לא שייך ביה שום איסור ואף אם אינו רוצה יכולי' אנו להעבירו לאפרושי מאיסורא וכו' עכ"ל יעש"ב ועם דבתר הכי צידד עוד לדחות כ"ז כמבואר בד"ק שם ע"ד מ"מ זו הלכה העלה בסוד"ק שם דאם ירצו בני הקהל למנות אחר ולבטל חזקת בנו של ראובן מ"מ אין זה דרך לצאת יד"ש והטוב בעיני אלקים ואדם שימנו לבן ראובן מאחר שכבר זכה במקצת ומה גם בס' איסור צריכים לצי"ש כך נראה נכון שיעשו לעבודת שמים עכ"ל:

ואם כ"ז כתב הגאון ז"ל אף אחר שכבר מינו איש זר א"כ כ"ש שיש להם לעשות כן קודם שמינו שום אדם דודאי צריכים הם למנות את החכם הבא מחמת ירושה הוא ולא אחר להנצל מס' איסור תורה וכדברי הגאון ז"ל וכנז"ל:

וגם אם כ"ז כתב הרב ז"ל במינוי בן ש"ץ דאית ביה ס' אי מינוי הש"ץ הוי כשאר המינויים או לא א"כ כ"ש במינוי חכם מר"ת כשהוא בן הרב הקדום דלכ"ע הוי מינויו דב"ת זולת הרב אר"ד ז"ל דס"ל דהוי מדרבנן דודאי בכה"ג יכולים הרוב לכוף המיעוט וכ"כ הרב ראש"ל מהרד"ק ז"ל בס' נט"ל ח"א סי' ק"י ע"ד הגאון מר אביו ז"ל הנז"ל כיעו"ש והדברים פשוטים:

והגם דאנא עניא אסיקנא בעניותין באותה תשו' דסי' ט' הנז' דמרן ז"ל אזיל בשיטת הרב ז"ל בסי' כ"ה שיצא לחלק בין ב' תשו' הרשב"א דבתקנות וגדרים ראוי לילך אחר הרוב אבל בענייני ציבור כמינויים וכיוצא הרי כולם שו"ת הם והמיעוט יכולים למחות ולחילוק זה הסכימו המ"מ והכנה"ג והרב מחנה יאודה קצין ז"ל הכריח דכן הוא דעת מרן ז"ל ג"כ והבאתי דב"ק שם והסכמתי אני עני לדב"ק מכח ההכרחיו' שכ' הרב הנז' ודלא כמהרש"ל ז"ל כיעיש"ב:

הנה עכ"ז אין לנו לדון כן בנ"ד ולו' דדעת מרן ז"ל במינויים אפי' יחיד מוחה דשאני נ"ד מכמה טעמי חדא דאכתי יש לנו לדון בנ"ד כהנהו תרי חילוקי דחדית לן הרב כנה"ג ז"ל כנז"ל באיזה אופן יכיל היחיד למחות וכמש"ל:

ועוד דכיון דהרב מהרש"ל ז"ל רב תנא הוא ופליג ע"ד הרב מחנה יאודה קצין ז"ל שם א"כ הדר הו"ל ס' איסור תורה ואזלינן ביה לחומרא דאין היחיד מוחה והרוב יכולים לכפות את המיעוט בנ"ד כיון דהרוב הסכימו כדת ש"ת וככל האמור ומדובר:

ועלית על כולנה שכבר הרב כנה"ג ז"ל העיד בגודלו שמנהג פשוט הוא שאין משגיחין במוחין כנז"ל ומאחר שכן המנהג הגם דנימא דאין כן דעת מרן ז"ל אלא כמ"ש הרב מחי"ק ז"ל הנ"ל מ"מ אזלינן בתר מנהגא דוקא כידוע: והן עתה ראיתי תשו' הרב פורת יוסף ז"ל דח"מ סי' ב' דעמד בזה על נ"ד ושקו"ט טובא בס' מהרשד"ם ז"ל הנז' דס"ל

דאפי' יחיד מוחה ואסיק דס' יחידאה היא ואייתי בידיה תרי חילוקי דהכנה"ג ז"ל הנז' ופסק בנ"ד כשני החי' הנז' דאיתנהו בנ"ד וגם סמך דעתו ז"ל על עדות ההכנה"ג ז"ל שהעיד על המנהג דאין משגיחין ביחיד המוחה וגם כתב שם הרב הנז' טעם אחר ושייך נמי לנ"ד והוא זה דהיכא דליכא חסרון כיס ליחיד המוחה בעיקר המינוי של הרוב אלא שרוצה למנות אחר בהא י"ל דאזלינן אחר הסכמת הרוב כיון דהספק שנפל אינו אלא על מי משניהם הא ודאי דהסכמת הרוב עדיף ויליף לה מר מתשו' מהראנ"ח ז"ל יעש"ב ובנ"ד ליכא חסרון כיס כלל לא לכת הרוב ולא לכת המיעוט כי הרב המתמנה לזה אין לו שום פרס מהקהל כלל כמו שנתברר לי שכן מנהגם וא"כ הא ודאי דאזלינן בתר רובא שהסכימו למנות למי שבא מחמת ירושה דממ"ן שפיר עבדי למנותו דאי הדין נותן למנותו מכח זכות ירושה א"כ יפה עשו למנותו לו דוקא דבזה הם מקיימים מ"ע דאורייתא ואם אין הדין נותן למנותו מכח ירושה מ"מ אם יתמנה אין מגיע לצבור שום נזק והפסד במינויו וכמש"ל משם הגו"ר והדב"מ ומהריט"א והחק"ל ז"ל ואדרבא אם יסכימו למנות אחר יש לחוש דעבדי איסורא דאורייתא וכנז"ל ושכ"כ הרב מהרד"ח ז"ל בנד"ל ח"א דרי"ט ע"ב וכמש"ל:

עוד כתב הרב פורת יוסף ז"ל שם דאף מעיק' כשבאים למנותו ויחיד מוחה בלתי טעם אין שומעין לו וכ"כ ההכנה"ג בא"ח סי' ג"ן משם מהרי"ו ועוד דלו יהא אלא כי היחיד המוחה מעיק' עדיף כחו וחשיב כרבים מוחין הנה אפי' לגבי רבים כל שהם אומרים שלא כהלכה והיחיד שכנגדם אומר כהלכה שומעין לו וכד' מהרימ"ט סי' ס"ט וכו' אתד"ק עש"ב ובנ"ד כת המיעוט אומרים שלא כהלכה ואין שומעין להם מכ"ש מדין רבים שאומרים שלא כהל' דאין שו"ל כנז"ל:

ועוד תראה בתשו' הרב פורת יוסף ז"ל הנז' שכתב עוד דאם היחיד המוחה רוצה למנות לבן הרב הקודם בטענת ירושה שירש זכות הרבנות מאביו ואביו הוריש זכותו לבנו אחריו כמ"ש הרמב"ם וכו' והריב"ש בסי' רע"א בעובדא דמהר"ר יוחנן בטעמו הראשון שמצד האב ראוי לזכות בנו, אחריו בכל מילי דשררה על הציבור וזכות ירושה הוא דב"ת וכמ"ש וכו' א"כ עפ"י כל האמור י"ל דהחכם שרוצה היחיד למנותו יש לו סרך וזכות מכח אבי ולו משפט הירושה בשררה זו וכו' יעש"ב שלא מצא מקום הרב ז"ל לדחות הבא מכח ירושה כי אם מכח שאינו ממלא מקום אביו וכו' כיעו"ש וא"כ בנ"ד דלא שייכי הנהו טעמי שכ' הרב הנז' על נדון שלו ודאי דדינא יתיב דאפי' יחיד המוחה שרוצה למנות את הבן הבא מכח ירושה היינו שומעין לו כ"ש השתא דהן רבים המסכימים למנותו והיחיד מוחה בלי טעם מספיק דודאי הדין עם רוב הציבור וכופין את כת המיעוט להסכים

עמהם לחוש לאיסור תורה וככל האמור ומדובר כנלע"ד ברור וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א הלכ"ד אנא זעירא דמן חברייא:
הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ג

את זה שלח לי לשמי מע' הרב העצום ס"ר ל"ו נאמר כמהר"ר מאיר ששון עג'מי הי"ו חד מחו"ר עוב"י צובה יע"א על דבר הרשאת שליח קידושין ששלח לפה עירנו דמשק יע"א והיה בה פקפוקים לפו"ד והחזרתיה קודם מעשה הקי' לכתוב ולשלוח אחרת כדין וכהל' וכן עשה ושלח הרב הנז' הרשאה אחרת ואולם השיגה ידו בכתב מיוחד לי לשמי לסלק הפקפוקים וזאת היתה תשו' וז"ל הזהב וההדר"ת כל שהוא תפארת הועתק פה מגוף כתבו העיקרי אב"א תב"ת:
אב בחכמה תורה חתומה האדם הגדול בענקים דולה מים מבורות עמוקים לו זרוע עם גבורה החכמה והמדע ודברים עתיקים מני"ר הרה"ג מעוז ומגדול כמהר"ר נר"ו פחד יצחק בעזרו והיה אדירו כיר"א. יסע קדים ש"ח וש"ן כל שאני זכאי באמירתו כאיש גבורתו והדר מצלינא למען יחי המלך לעולם וכסא כת"ר יהיה. נכון ובריא אולם כיר"א. הנה עט"י ע"ט סופר מאי"ר כי מזה ימים נשלח מאיתי הרשאת קידושין למח"ק ותשב אחור דתהו בה רבנן ולא ידעתי מי הוא המשיב ובכן עשיתי ד"ץ ומלאתי שאלתם:
אכן אעיק' דדינא פירכא ושרטטתי וכתבתי ב' שורות ערוכות ושמורות לפני כת"ר למען ישים כת"ר עין השגחתו עליהם וברוב חכמתו ובקיאותו יודיעני ברוב ענותנותו אם אני זכאי באמירתו. הנה חמיתי ראיתי אור כתב מן כוו' משה חיים חזן טוטח ובתוכו רצוף הרשאת הקי' השבה אחור מעי"ת דמשק יע"א ותהי בה משם הרבנים מכמה טעמי ומזה אחזו בעכ"ב הקי' ומתוך דברי יתבאר מאי דתהו בה רבנן והוא מ"ש חדא שאין בהרשאה שם אבי המורשה שמלבד דאבע"א קרא וכו' עמדנו ע"ז ולא עלה בידינו ומפני דוחק השעה השמטנו אותו ולא בדרך מקרה וחסרון ידיעה ולא היה להם לדחות אותה והיה להם להכשיר מקו' הגט דהרי אפי' בגט אם השמיט אבי המגרש או אבי המתגרשת כשר כמ"ש מרן באה"ע סי' קכ"ט ס"ט וכ"ש בנ"ד ואי משום ב' יב"ש הרי פ' מרן ז"ל בח"מ סי' מ"ט ס"ד אבל הם מוציאים שטר על אחר וכו' שכל מי שהשטר יוצא מתח"י אנן מחזקינן ליה כשלו וה"נ כיון שהשטר יוצא מתח"י משה חזן מחזקינן ליה שלו ולא אמרי' שמא לא הרשה אותו אלא לחבירו ובפרט דעמיה צוותא כת"י החתן בשמו:
גם מ"ש שצריך הקי' שיהיו מממון המשלח דוקא. ג"ז אינו שכבר פ' מור"ם שם ס"ו בדין שליח א' אם יוכל לעשות ב' אם לא מסר הבעל הקי' רק ציוה אותו לקדשה בכל כסף

שירצה אין עושה שליח ע"כ משמע דאם רצה לקדשה הוא בעצמו בכל כסף שירצה רשאי ובנ"ד כתוב בפי' שמורשה לקדשה בכל סך שירצה הא ודאי מהני ויוכל לקדשה בכל סך שירצה וכ"ש וק"ו שהורשה לקבל סך מ' לירה קרוביה והרי הם של החתן ויכול לקדש לו מהם לירה מקרוביה והרי הם של החתן ויכול לקדש לו מהם אשה ולית דין צריך בישש: עוד מ"ש שאין בשטר ההרשאה קיום ב"ד. אין בדבריהם ממש שלפי דעת מרן באה"ע סי' ל"ה שא"צ עדים במינוי האיש שליח לקדש לו אשה רק שהשליח והמשלח מודים בדבר ובנ"ד הרי כת"י המשלח וההרשאה בתוכו וכת"י יכול להתקיים מכמה כתבים ששלח להם במשך השידוכין וכן כת"י העדים שהם החתומים בשטר השידוכין והמשודך והמשודכת עברו ביניהם כמה ויכוחים ולא טענו זע"ז כלום שהשטר מזויף הרי שניהם מודים בחת"י העדים ויכול להתקיים כתי' ההרשאה משם ובפרט שח"י אני החותם א' כבר באה חת"י בכתב שנשלח למע' הרב חד מינן ועד אור תורה עם השד"ר חר"ע הכהן הי"ו ויכול להתקיים משם:

ומ"ש מור"ם בהגהה דל"מ הוראה רק אם הודה בפני עדים בדרך הודאה ע"כ מלבד שכבר השיגו ה' הדרישה דמה ענין הגהה זו לכאן עוד זאת שגם דח"מ סק"ה כתב ע"ד מור"ם הנז' ואין נראה להצריך כאן בשליחות להולכה לומר אתם עדים רק שלא יהיה הדבר, כמצחק או לשום אמתלא ע"כ ועיין תשו' הרדב"ז חדשות סי' תקל"ז דאפי' לכתחי' והשליח קבלה וקדש בשטר בלתי מקויים וה' מהרי"ט אה"ע סי' מ"ג כתב דשליחות קי' סגי בכתב דוקא ולא הצריכו עדים אלא בשליח קבלה יעו"ש בד' האח' וכ"ש בנ"ד שיש שטר בעדים וקי"ל עדים החתומים וכו' ובפרט שכוו' משה מנשה בכת"י בא לצוותא על רזא דנא הרי כאילו מעיד על השטר שאינו מזוייף וכ"י הנז' ידוע וכן מ"ש שיחתום החתן בשטר ההרשאה מילתא דלא צריכא שהרי הוא בעצמו ששלח ההרשאה תו' כת"י:

באופן שלא היה להם לעכב ולדחות ההרשאה בב' ידים ולעכב החופה על מגן ואינו לפו"ד ואפי"ה לעשות ד"ץ קיימתי שפיר גזרתם ובכן כסא כת"ר יגדל וכו' וחלותי היא שכת"ר ילמוד דבר זה וימחול כבודו להודיעני אם האמת כן או"ל. כ"ד החותם פצ"י שלהי אלול ש' התרנ"ח ברב עוז ושלום. הצעיר מאיר ששון עג'מי ס"ט וזאת תשובתי אליו:

למאיר ובא מני"ר רב חביבא עינא ולבא הרב ועצום ספרא רבה כמה"ר מאיר ששון עג'מי מעוב"י צובה יהי שמו לעולם כיר"א:

בתר דכפילנא ש"ר מודע לבינה מקבלת מאורות דב"ק על דבר חזרת ההרשאה אשר החזרתיה אני עני שלדעתיה דמר יצ"ו לא היה צורך להחזירה כמ"ש רו"מ יצ"ו בדב"ק

וביקש ממני לשנות פרק זה ולהודיעו דעתי המעט הוא וכשאני לעצמי האמת אגיד שלא צדק רו"מ בכל דבריו נר"ו וכמו שאבאר בס"ד:

הנה על מה שלא נמצא כתוב באותה הרשאה שם אבי המורשה כתב ע"ז רו"מ דמלבד דאבע"א וכו' עמדו ע"ז ולא עלה בידם ומפני דוחק השעה השמיטו אותו ולא בדרך מקרה וחסרון ידיעה ושהיה לנו להכשיר מק"ו דגט דהרי אף בגט וכו' וכ"ש בנ"ד וכו' עכ"ל יצ"ו ותמהני איך הסכימו המה בחכמתם להשמיט שם אביו מפני דוחק השעה דמה הפסד ונזק היה מגיע למקדש אם יעכבו ההרשאה עד שיחקרו מפה עירנו על שם אביו:

ופוק חזי מ"ש הגאון הרב שער אשר ז"ל באה"ע סי' מ"ד כמה הגדיל התימה על גאוני עיה"ק ירוש' ת"ו ששלחו גט ע"י שליח לעוב"י שאלוניקי יע"א עם סי דוואר דאיך לא חששו לס' הגאונים האוסרים בדליכא שום דוחק דהא חזינן כמה אורחי ופרחי הולכים ובאים מהתם להכא ע"י הבאפו'ריס וכיון דכל שעתא מתרחיש להו שליח ישראל להביא הגט הו"ל השתא כמקום קרו ושיירות מצויות דלאו שעת הדחק מיקרי לפי"ד רוב הפוס' ז"ל וכו' עכ"ל יעש"ב:

ואם הגאון ז"ל כתב כן על עיה"ק ירוש' ת"ו לשאלוניקי יע"א דהוי מקום קרוב ושכיחי שיירתא וארחי ופרחי טובא ולאו שעת הדחק מיקרי כנז"ל א"כ כ"ש ק"ו דחשיב מעוב"י צובה יע"א לפה דמשק יע"א מקום קרוב בודאי הגמור דע"י הפושטא מגיע הכתב בג' ימים ובתוך שבעת ימים מגיע התשו' להתם והיו יכולים להמתין עד שישאלו על שם אבי המורשה ומאי שעת הדחק שייך פה כיון דהוא שליח קידושין ואין כאן חשש עיגון בזה כלל ומה ראו על ככה למהר ולשלוח ההרשאה בלי הזכרת שם אבי השליח הא ודאי אתמהא טובא וליכא למימר דמאחר דכבר באה ההרשאה חשיב בדיעבד דהא ודאי ליתא דאפי' בגט השלוח ע"י שליח הולכה מעיר לעיר בלי הזכרת שם אבי המגרש או אבי המתגרשת כמה וכמה מגדולי הפוס' ז"ל לא החשיבוהו בדיעבד אלא כשכבר ניתן הגט ביד האשה אבל קודם שנמסר לידה לא התירו ליתנו לה לכתחי' כמ"ש הג"ף שם סקמ"ג דכל שעדין לא נתגרשה בגט זה שלא נכתב בו שמות האבות אינו בסוג בדיעבד יעש"ב וכ"כ להדיא הרב משאת משה בשניות אה"ע סוס"י יו"ד וכ"כ הב"ש בסי' קכ"ט הנז' סק"ד וע"ע בג"ף שם סקע"ז וכ"כ רש"ל בישו"ש בפ' השולח סי' ח"י וי"ט ועדיפא מינה כתב גאון אחד הוב"ד בתשו' מור"ם ז"ל סי' נ"ו שהשיגו על רב שכנגדו שהורה על גט שכתבו שם אבי המגרש שהיה משומד בשם של יהדות לבד משום דבדיעבד אחר שכבר ניתן ביד האשה דכשר וע"ז השיגו ומר הוא דאמר דכיון דיכול לתקן בכתיבת גט אחר כשר אינו קרוי דיעבד אלא חשיב לכתחי' וכן אירע מעשה לפני מהרי"ל על גט

שהיה כשר בדיעבד והצריך ליתן גט אחר מטעם דכיון דיכול לתקן חשיב לכתחי' יע"ש הרי דאפי' היכא דכבר ניתן הגט ליד האשה חשיב לכתחי' כ"ש קודם שינתן הגט לידה דלא הוי כבדיעבד ולא אשכחן כחה דהיתרא למוסרו לאשה לכתחי' וכ"ש וק"ו בהרשאת קידושין דלא נכתב שם אבי השליח הא ודאי דקודם הקידושין לא חשיב דיעבד כלל כיון דאיתיה בתקנתא לכתוב ולשלוח אחרת בשמו ושם אביו כיון דהמקום קרוב, ואין עיגון ולא שעת הדחק בזה כלל והגם דרבים מהפוס' ס"ל דאחר שכבר נכתב ונחתם הגט מיקרי דיעבד אפי' שלא נמסר עדין ליד האשה כידוע מ"מ כיון דמידי פלוגתא ל"ן אפי' בגט יש להחמיר לצאת יד"ח הסוברים דדוקא אחר שכבר נתגרשה באותו גט הוא דכשר דחשיב דיעבד ולא קודם שניתן לידה וגם י"ל דאפי' המתירים גם קודם שניתן יודו בנ"ד דיש להחמיר שלא לקדש האשה בהרשאה זו משום דהעדר שם אביו ניכר מגוף הגט וההרשאה דקי' שהרי חסר שם אביו לפנינו והרואה ההרשאה אינו יודע מי הוא השליח הקי' כיון דאיכא איש אחר בשמו וככינויו וחיישינן לתרי יוסף כמ"ש הגאון נוב"י ז"ל במ"ת אה"ע סי' קי"ג ולכך דחו רבנן להחמיר בזה דחשיב כלכתחי' וכבר הגאון הרב שערי אשר ז"ל שם סי' מ"ג עמד בזה בנ"ד שבא גט מנ"א יע"א ולא נמצא כתוב בו שם אבי המגרש וגם בההרשאה ל כתבו רק שם השליח לבד והאריך הרחיב הרב ז"ל בזה ולא מצא היתר ליתנו לה לכתחי' כי אם מטעם שהיה שם חשש עיגון יעש"ב א"כ דון מניה דהיכא דליכא חשש עיגון כנ"ד וליכא שעת הדחק דאכתי לא נתקדשה האשה בהרשאה זו א"כ ודאי דאם יקדשנה בהרשאה זו אין ספק דלכתחי' מיקרי ולא מצי לקדשה בהרשאה זו לכתחילה וכמדובר והדברים ברורים:

ומ"ש עוד רו"מ וז"ל ואי משום תרי יב"ש וכו' ע"כ הא נמי ליתא דבנ"ד ליכא חשש תרי יב"ש רק כל החששא היא לתרי משה חזן דאיתנהו פה עמנו היום ולא ידעינן מתוך גוף ההרשאה הי מנייהו השליח של הקי' דאילו לתרי יב"ש ליכא למיחש בנ"ד כיון דאין שמות אבותיהם שוים וכיון דאינו ניכר בנ"ד מגוף ההרשאה הי מנייהו השליח אפי' בגט ואפי' לסברת ר"א דס"ל עידי מסירה כרתי ולא בעי שיהיה הגט מוכח מתוכו מ"מ בשטר הרשאה דקידושין בעינן שיהיה מוכח מתוך ההרשאה מי הוא משניהם שליח קי' וכמ"ש הרב הגאון שער אשר שם דאפי' בגט אם לא נזכר שם האבות ראוי להחמיר כיון דהעדרם ניכר וכמש"ל וגם כתבו הפוס' ז"ל דגם בגט לא מכשרינן בדיעבד בדלא הוזכרו שם האבות כי אם דוקא היכא דלא אפשר בגט אחר וכמ"ש הרב גט מקושר בולה ז"ל בסי' ד"ן יעש"ב ולא דמי נ"ד למ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' מ"ט כב' יב"ש המוציאים שט"ח זע"ז דכל אחד מהם המוציא שטר על חבירו מחזקינן ליה בשלו דשאני הכא בהרשאת

קי' דבעינן מוכח מתוכו כנז"ל וברור ומ"ש עוד וז"ל ובפרט דעמיה צוותא כתי' החתן בשמו ג"ז אינה ראיה לפי האמור דבעינן בהרשאה מוכח מתוכה וליכא בנ"ד וגם כתי' החתן הנם כתובים בשמו דוקא ולא בשם אביו ג"כ ופשוט: ומה גם שהרי בדין קיום ב"ד קי"ל בש"ע ח"מ סי' מ"ו דאין מקיימין אלא מב' שטרות של ב' שדות וכו' או מב' שטרי כתובות וכו' יע"ש וכתב מור"ם שם דאין לקיים השטר מאיגרת שכתב יע"ש וכתב הסמ"ע שם דה"ט משום דאין אדם מדקדק בכתיבת האיגרת וכו' יע"ש וא"כ אין מקום עוד למ"ש רו"מ יצ"ו שיכולים לקיים ההרשאה מכתי' המשלח ומכמה כתבים וכו' ע"כ דהא ליתא כלל וכמדובר וא"כ לפי"ז אדרבא אין בדבריו ממש גם בפרט זה ופשוט:

ומ"ש דאין צריך שיהיו הקי' מממון המשלח ממ"ש מור"ם ז"ל דאם ציוה אותו לקדשה בכל כסף שירצה רשאי וכו' ע"כ גם בזה לא כיון יפה דאנן באיסור ערוה החמורה חיישינן לכל הסברות להחמיר כמ"ש הגאון מהריט"א ז"ל כידוע וכל שלא שלח המקדש את כסף הקי' משלו הרי לדעת מהרימ"ט ז"ל בח"א סי' קכ"ז הו"ל ההרשא' מילי וס"ל למר דמילי לא ממסרן גם לשליח ראשון כיעו"ש והגם שרבים לוחמים עליו בזה כידוע מ"מ מידי סברתו לא יצאנו והו"ל ספק קי' ונ"מ אם פשטה ידה וקבלה קי' גמורים מאיש אחר הילכך לצאת יד"ח סברת מהרימ"ט ז"ל כתבנו שצריך שישלח החתן המשלח כסף הקי' לחוש לכל הסברות להחמיר וכמובן ועם שהרב מחנה אפרים ז"ל בהל' שלוחין סוס"י ו' כתב משם המרדכי בפ' האיש מקדש משם הרב מדרוויש ז"ל דשליח קי' מילי קחשיב ואפי' מסר בידו הטבעת ושכ"כ בתוס' רי"ד יע"ש התם מיירי לענין שאין השליח א' עושה שליח ב' אפי' שמסר לו הטבעת וכבר מור"ם ז"ל שם הביא סברא זו בשם י"א דבכל ענין אין השליח א' עושה שליח ב' כיעו"ש אבל לענין שליח א' לא דיברו ז"ל הראשונים הנז' דהוו מילי ול"מ לשליח זולתי מהרימ"ט ז"ל דחדית לן האי דינא דאפי' בשליח א' הוו מילי אם לא מסר בידו כסף הקי' וראוי לנו לחוש לסברתו להחמיר וכנז"ל: איברא דאם באנו לחוש לכל הסברות להחמיר בנ"ד היה לנו לחוש לחומרא שלא לשלוח הרשאת הקי' עם בי דוואר דכתב מור"ם ז"ל שם סי' ל"ה סס"ו וז"ל השולח כתב ע"י עכו"ם לחבירו ישראל שבמ"א וממנהו להיות שלוחו לקדש לו אשה י"א שדינו כמו בגיטין שיתבאר לקמן סי' קמ"א וי"א דגבי קי' לכ"ע מקודשת מדאורייתא ע"כ ועם דמרן ז"ל בשה"ט סי' קמ"א סל"ה פסק כהרא"ש והטור ז"ל ושכן נוהגין באשכנז וצרפת עפ"י ר"ת ז"ל מ"מ הרי כתב מור"ם ז"ל שם די"ח וס"ל דאין למנות שליח הולכה ע"י כתב ושלא ראה נוהגין כן יע"ש וע"ע בפתחי תשו' שם סקל"ה מ"ש בזה אשר מכח סברת רוב הפוס' ז"ל החולקים ע"ד הרא"ש והטור ומרן ז"ל שהביא מור"ם ז"ל תמה טובא

הגאון הרב שער אשר ז"ל סי' הנז' שלא חששו לס' רוב הפוס' המחמירים לשלוח הגט וההרשאה ע"י בי דוואר כיעו"ש וכמש"ל וא"כ גם בהרשאת שליח קי' היה לנו להחמיר לחוש לס' המחמירים לשלוח ע"י בי דוואר כיון דבאיסור ערוה חיישינן לכל הסברות להחמיר ואיך אנו מכשירים הרשאת קי' הבאה ע"י הבי דוואר וכנ"ד שבאה ההרשאה ע"י בי דוואר זה היה נר' לערער בהרשא' זו דנ"ד כפי הקדום וכמובן:

אמנם בקושטא דאי מהא לא אירייא כלל דכבר פשטה ההוראה להתיר לשלוח גם גט והרשאה ע"י בי דוואר אפי' שלא במקום עיגון ושלא יש שעת הדחק כמ"ש הרב אוזן אהרן ז"ל במזה"ג אשר לו אות וכ"כ הרב הוראה דב"ד ז"ל בכמה דוכתי וכ"כ הרב תעלומות לב נר"ו בח"ב אה"ע סי' יע"ש וכן אנו נוהגים גם לכתחי' ומעשים בכל יום וא"כ אין אחר המנהג שום פקפוק וערעור כלל לא כן בהדיא פלוגתא אי מילי ממסרן לשליח א' או לא ובפרט היכא דלא מסר המשלח לשלוחו הטבעת או כסף הקי' רק הרשהו לקדשה בכל כסף שירצה כנ"ד דודאי דיש לחוש בזה לד' מהרימ"ט ז"ל להחמיר וכנז"ל והדברים ברורים:

ומ"ש עוד וז"ל וכ"ש וק"ו שהורשה לקבל מ' לירא מקרובי הכלה והרי הם של חתן ויכול לקדש לו מהם אשה ולית דין צריך בושש עכ"ל:

אנא דאמרי דהא נמי ליתא דכיון דהסך הנז' הוא מנדוניית הכלה ועדין לא נכתבו עליו בכתובה אינם שלו עדין כלל ואם יקדשנה השליח מהם לא חלו הקי' כלל כיון שהם ממונה והו"ל כנתנה היא ואמר הוא דל"מ רק אם הוא אדם חשוב משא"כ בנ"ד וזה פשוט וברור:

עו"כ רו"מ וז"ל עוד מ"ש שאין בשטר ההרשאה קיום ב"ד אין בדבריהם ממש שלפי"ד מרן סי' ל"ה שאין צריך עדים במינוי שליח הולכה רק שהשליח והמשלח מודים בדבר ובנ"ד הרי כתי' המשלח וההרשאה בתוכו וכו' עכ"ל ואני תמיה טובא עליה דמר איך מלאו לבו לכתוב שאין בדברינו ממש וראויים דברים אלו למי שאמרם שהוא הוא שאין בדבריו ממש מתרי טעמי תריצי חדא שהרי מרן גופיה שם סיים עלה וז"ל וי"א שגם בשליחות האיש צריך עדים ע"כ וכיון דמרן גופיה חש להביא בשה"ט ס' י"א והיא סברת הראב"ד והר"ן והמרדכי בשם ראבי"ה כמ"ש בב"י ובב"מ פ"ג דאישות דין ט"ו יעש"ב הא ודאי לא העלה סברתם על שה"ט אלא כדי לחוש לסברתם ובלאו"ה כבר כתבנו דאנן בדידן חיישינן לכל הסברות להחמיר להצריך עדים אפי' אם שניהם מודים בדבר וכיון דצריך עדים הא ודאי צריכי קיום ב"ד מדרבנן דהא דקי"ל עדים החתומים על השטר וכו' אינו אלא מדאורייתא אבל רבנן הצריכו קיום כידוע:

ומ"ש דבנ"ד הרי כתי' המשלח וכו' עסה"ל כבר נדחו דבריו אלה לעיל מכח מ"ש מרן ז"ל בח"מ סי' מ"ו כנז"ל וא"צ לכפול הדברים וע"ע בס' הבהיר שמחת יו"ט סי' ז' וסי' ח' ואפי' הודאת המשלח מפיו ליכא בנ"ד רק מפי כתבו ול"מ ול"מ ומ"ש שכתי' כוו' משה מנשה יצ"ו ידוע ע"כ אם אצלם ידוע הנה אצלנו אינו ידוע כלל ומפי איגרותיו אין לקיים וכנ"זל ופשוט:

באופן שאין בכל דבריו מראש וע"ס שום טעם מספיק להכשיר הרשאה הא' לכתחי' מכל הטעמים שכתבנו ויפה עשינו שהחזרנוה ריקם ואולם גם בנוסח הרשאה הב' ששלח לנו כת"ר מצאנו בה תרי ט"ס חדא שבהקנאת דא"ק השמיטו תיבת מאחוזתו וכתבו סתם אני מקנה לו דא"ק ואגבן וכו' והיה להם לכתוב דא"ק מאחוזתי אמנם הכשרנוה גם לכתחי' דתלינן בט"ס הניכר גם שכחו לכתוב מקום כתיבת ההרשאה שהיא פצ"י ואף ג"ז הכשרנוה כפסק מרן בח"מ סי' מ"ג סכ"ב יע"ש ותל"מ וצי"י י"מ וימ"ן כיר"א פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

סימן ד

שאלה ראובן הסוחר מכר סחורה בהקפה לזמן מה וכתב עליו שטר קמבייאליה לאותו זמן לאורדין ראובן כנהוג וראובן הנז' מכר הקמבייאליה הנז' בפחות לגוי אחד וכתב לו גירו באחריות עליו כמנהג שאין קונים הקמבייאליה ממנו עד שיכתוב לו המוכר גירו באחריות עליו ובהגיע הזמן של הפרעון ותבע הגוי לשמעון הלוה הראשין הנז' ושמעון פושט לו את הרגל ולא רצה לפרוע לגוי הקמבייאל' הנז' כלל והגוי חזר על ראובן שעשה לו הג'ירו באח' והידיעו שלא רצה שמעון לפרוע לו ולא לכתוב שמו בקמבייאליה שקבל עליו אחריות הקרן והרבית שמכאן ואילך והוא רוצה לעשות פורטיסטו על שניהם וראובן הנז' חשש על עצמו שלא ירד מכבודו בעשיית הפורטיסטו וכתב להגוי תוך הקמבייאל' שהוא מקבל עליו עוד אח' הקרן והרבית עד שיפרע לו שמעון החוב הנז' ושוב תפס ראובן מנכסי שמעון דבר מה ואמר לשמעון שלא יחזיר לו מה שתפס עד שיביא לו מהגוי הנז' הקמבייאל' הנז' כיון שנתחייב לו בה גם על הרבית וטען שמעון דאינו חייב לפרוע הרבית דהרי זה כמי שלוה והלוה לישראל ברבית וגם בדיניהם אם לא כתב שמו בהגעת הזמן תוך הקמ' או שלא עשה עליו הגוי פורטיסטו אינו חייב לפרוע הרבית ומהי"ת שיפרע הרבית לגוי בחיוב ראובן שחייב את עצמו לגוי וכתב שמו בפ' ואיהו דאפסיד אנפשיה דמי הכניסו בערבות זו כיון שלא הרשהו להיות ערב בעדו אחר הגעת זמן הפרעון וראובן טוען עליו דכיון דנתפשט המנהג בין הסוחרים למכור הקמ'

לגויים והנה היא כתובה למאמרו של ראובן ויודעים הקונים שהמוכר כותב שמו על הקמ' בפ' כדי שיקנו השט"ח מהם הו"ל בעת שלוה על תנאי כך שיהיה ערב בעדו על הקרן והרבית ומה שטען ש' כיון שלא חתם שמו כנהוג א"כ אינו חייב בדיניהם אין בדבריו ממש, כי אינו בדין שיתעסק בממון ולא יפרע הרבית דמה לי אם מסרב לפרוע הרבי' או אם מסרב לפרוע הקרן ג"כ ועיקר כוונתו כדי לחזור הגוי על הערב ראובן וכיון שראובן ערב בהיתר אפילו כבר פרע ראובן הרבית לגוי חייב ש' לפרוע לראובן מה שפרע בעדו ע"כ באו טענותיהם מצד אל צד יורנו מ"ץ הדין עם מי ושכמ"ה: תשובה הנה אמת דלכאורה נראה דהדין עם שמעון בטענותיו דכיון דבדיניהם לא מיחייב לשלם הרבית לגוי כיון שלא עשה עליו פורטיסטו לחייבו ברבית דמשם ואילך א"כ מנהג הסוחרים הוא העיקר אצלנו לדון אותם כמנהג הסוחרים דוקא כידוע וראובן שחייב עצמו ברבית ג"כ איהו דאפסיד אנפשיה ולכבוד עצמו הוא חושש שלא יכתוב עליו פור':

אמנם אנכי הרואה דמתרי טעמי יש מקום לחייב לשמעון ברבית עפ"י דיננו והוא חדא עפ"י מ"ש מהרשד"ם ז"ל בח"מ סי' קע"ט וקפ"ג דשותף המעכב ממון השות' חייב לשלם הרבית שפורע שותפו בשביל אותו ממון מדינא דגרמי יעש"ב וכתב מרן החבי"ב ז"ל בתשו' בע"ח יו"ד סי' קפ"ב ובבע"ח ח"מ ח"ב סי' כ"ח והובאה תשובתו עוד בתחילת שכנה"ג ליו"ד ירמזה ג"כ בכנה"ג סי' קס"ט בהגב"י אות כ"ט דאין סברא לחלק בין שותף לאחר כיעו"ש ואוקי לדינא דמהרשד"ם המחייב מדד"ג דה"ט משום דהלוה דהישראל לא ירד עם הישראל לפרוע הרבית משו"ה מחייבינן ליה לפרוע הרבית שפרע חבירו מדד"ג כיון דאינו משלם מט' חיוב רבית אלא מפני שבא לחבירו היזק על ידו משו"ה מחייבינן ליה לפרוע ההיזק מדד"ג ובהכי תריץ ייטיב מאי דק"ל למר מדין ישראל האומר לחבירו לוה לי מעות מן גוי וכו' וגם בהכי אוקים דברי המ"ך שהביא מרן ב"י ביו"ד סי' קס"ט וסיים עלה מרן החבי"ב שם וז"ל נמצ"ל שתשו' מהרשד"ם והמ"ך דכל שלא ירד הלוה אדעתא דרבית ועיכב הנכסים בידו דחייב לשלם כל פסידא דמטי למלוה ע"י השיהוי אפילו רבית ממש דרך הלוואה וכו' ושו"ר להרדב"ז בח"א סי' קע"ח שכתב דאם יש עדים שראובן תבע את ש' שעיכב את, הסחורה בז' היוקר וכו' חייב מדד"ג ומדין מזיק יע"ש וכן הסכים ע"ז מהרש"א ז"ל שם סי' קפ"ד יע"ש ועל תשו' הרדב"ז הנז' הסכימו עליה ב' גדולי הדור הרב ב"ד ז"ל בח"מ סי' כ"א והדב"מ ח"ג סי' ד' יע"ש וכ"כ הרב"ד ז"ל ביו"ד סי' פ"ו יע"ש וכיון דכל הני רבוותא ס"ל הכי להל' ולמעשה לאפוקי ממונא דחייב לשלם מדד"ג ומדין מזיק גמור ע"י עיכוב נכסים שעשה ומתחייב בכל פסידא דמטי למלוה ע"י השיהוי אפי' רבית ממש דרך הלוואה ובכה"ג איכא לפרושי דין המ"כ ככל הנז"ל א"כ

תורה יוצאת לנ"ד נמי ששמעון חייב בדין לשלם לראובן כל פסידא דידיה שגרם לו ש' בעיכובו מלפרוע לגוי אפי' שהוא רבית ממש דרך הלוואה וכהסכמת גדולי הפוס' ז"ל הנז"ל כיון שלא ירד שמעון עם ראובן בשעת ההלוואה לפרוע רבית שאחר זמן פרעון הקמ' אמטו"ל מחייבינן ליה לפרוע הרבית שפרע חבירו בעדו מדד"ג ולא מיחזי כרבית אלא מפני שבא לחבירו היזק בסיבתו הוא דמיחייב לפרוע ההיזק וכדברי מרן החבי"ב ז"ל והרב"ד וככל הנז"ל ולזה הסכים הרב באר המים ז"ל ביו"ד סי' ל"ח דכ"ב ע"א וע"ב ואייתי בידיה להקת הפוס' ז"ל הנז"ל והגם שהביא ג"כ סברת הרב מהר"ם ד"ב ז"ל דס"ל בפשוט דעיכוב הנכסים לא הוי רק גרמא בעלמא ולא דינא דגרמי יע"ש הנה מלבד שכבר השיגו הרב באה"מ ז"ל דאשתמיט מניה תשו' הרדב"ז ומהרשד"ם ז"ל וסיים עלה דאנן בדידן כוותייהו דרבנן קמאי אזלינן וכ"ש דרבנן בתראי הסכימו כן להל' ולמעשה יע"ש עוד זאת דאפי' יהיה הלוה מוחזק לא מצ"ל קי"ל כמהרמד"ב ז"ל כיון דסברתיה יחידאה היא נגד כל הפוס' ז"ל ול"א קי"ל כיחידאה כידוע ותו דאנן בדידן גרירי בתר מרן ז"ל וכבר כתב הסמ"ע ז"ל בריש סי' שפ"ז דהרמב"ם ומרן ז"ל לא מחלקי בין גרמי לגרמא ובכולהו מחייבי לגורם כיון דקי"ל כר"מ דדאין דד"ג יע"ש ואחריו נמשכו כמה מרבני האח' ז"ל ככתוב אצלי במ"א בארוכה ושם הבאתי בעניותי דהרש"ך ז"ל שם סק"ד מודה להסמ"ע בדעת הרמב"ם ופליג עליה בד' מרן ז"ל ושמשני תשו' מרן ז"ל באבק"ר מסייעי ליה להרש"ך ז"ל דלא ס"ל להמרן כהרמב"ם בהאי דינא אלא ס"ל למר כד' הראשונים דמפלגי בינייהו דמחייבי בגרמי ופטרי בגרמא ושם הקשיתי בעניותי דא"כ איך פסק מרן בש"ע כהרמב"ם בכמה דינים שאינם אלא גרמא והארכתי בזה יעש"ב ואכמ"ל דכיון דראובן הוא תפוס ומוחזק מנכסי שמעון כנז' בשאלה עליו להרים דגל הקי"ל כמ"ד דחייב מדד"ג ודלא כמהרמד"בז"ל וקי"ל כהסמ"ע ודעימיה דהגם מרן כשיטת הרמב"ם קאי דגם בגרמא חייב הגורם וגם לשיטת מהרמד"ב חייב הגורם אפי' נימא דאינו אלא גרמא וכמובן והא ודאי דאין סברא לחלק בין עיכוב נכסים לעיכוב פרעון ההלוואה דהא ודאי תורה אחת להם וכמובן:

הטעם האחר שיש מקום לחייב שמעון ברבית שפורע ראובן לגוי הוא מעיקר ההוא דינא דאייתי לן מרן ז"ל בב"י משם מ"ך וז"ל ישראל שלוה מגוי לצורך ישראל חבירו מותר לאותו ישראל שהוא שליח לקבל הרבית מיד ישראל חבירו וליתנו לנכרי דאע"ג דאין שליחות לנכרי לישראל יש שליחות ואותו שקיבל המעות מיד הנכרי לצורך חבירו וישראל המשלח הוא הלוה ולא השליח עכ"ל וכתב הרב מהר"א ששון ז"ל בסי' קע"ז דלדעת המ"כ דאף בלא הזכרת השם של המשלח וקביל עליה השליח אח' כתבו גדולי

הדור שבזמנו דל"ד המ"כ מותר מן הדין דהרי השליח לוה מהגוי בשליחות הישראל ואף שלא פי' שמו והרבית נפרע ע"י מ"מ כל שלא לוה לצורך עצמו לאו לוה מיקרי ולד' הרא"ש והטור הו"ל אב"ר וכו' יע"ש והכי מפ' לה הרב פ"מ בח"ב סי' כ"ב וכתב שם שכן דעת מרן ז"ל יעש"ב והכי ס"ל להגאון מהר"מ מנרבונא ז"ל כמ"ש בשמו הרשב"א ז"ל בתשו' הביאה מרן ב"י סי' קס"ט בדין נאמני הקהל ששמע משמו של הרמב"ן ששמע משם אחד מחכמי נרבונא שהנאמנים הם באפיט' של הקהל ולווין ופורעים בשבילם וכו' יע"ש וכ"כ הרב ז"ל בש"מ בפ' אזן עלה דהניחם עג"ק והפטר וכו' בשם הרמב"ן וז"ל בתשו' לרבנא משה וכו' הורה דמותר לישר' לומר לישר' חבירו לוה לי מעות מן הגוי ברבית דכיון דישראל עושה שליח ידו של זה הנוטל מן הגוי כיד שולחו שהוא ישראל ב' וכאילו הוא עצמו לוה מן הגוי וכו' יע"ש גם הרב בעה"ת ז"ל בשער מ"ו ח"ד העתיק דברי הגאון מהרמ"מ ז"ל הנז' בארוכה וסיים עלה וז"ל וכבר פי' בו רבים ונהגו בו היתר וכל הזקנים והח' שהיו לפנינו וכן בכל סביבותנו וכו' ואפ' שהם מתירים את הדבר משום חיי דברייתא מכמה פנים שהעולם דחוק וחסר וכו' שאין פרוטה מצויה וכו' גם השלטונים כמה פעמים מטילים מס על הקהל נחוץ וא"א להשהות פעמים ויעמדו ב' או ג' מן הטובים ולווים בשליחות הנשארים וכו' ולא היה שום אדם חולק ומערער בדבר וכו' עכ"ל יעש"ב וכ"כ הרב מהר"מ ב"ב ז"ל בתשו' הארוכו' סי' שצ"א כדעת מהרמ"מ ודעי' וכן דעת הרב העיטור ז"ל כמ"ש הרב מהר"ש חסון ז"ל בס' מש"י סי' כ"ח יע"ש וגם סברת המ"כ שהביא מרן ב"י פשטה אזלא כוותייהו דרבנן קמאי דמותר מן הדין לפרוע השליח הרבית דכל שלא ליווה לצורך עצמו לאו לוה מיקרי יע"ש והכי ס"ל למר הרב מחנ"א בהל' שלוחין סי' י"ב יע"ש כמ"ש כ"ז הרב באה"מ ז"ל שם דכ"ב ע"ג וע"ד יעש"ב ושם אסף איש טהור סברת החולקים ע"ז ה"ה הרמב"ן והרשב"א והיש מחמירים שהביא בעה"ת שם והמבי"ט ח"ג סי' ע"ב ומהראד"ב סי' ז' והפרמ"א ח"א סי' א"ך יעש"ב וכיון שדין זה במח' שנוי כנז' הו"ל ס' בפלו' דרבוותא באיסור דרבנן דכבר הרב באה"מ ז"ל שם דכ"ב ע"ד הוכיח במישור מדקדוק דברי הרמב"ן דגם לדידיה דאוסר אינו אלא לכתחי' משום דמיחזי כרבית ואב"ר הוא ושכ"כ הרב מהרש"ח שם לד' הרמב"ן שכ"כ בחי' יע"ש והכי דייק נמי בד' הרשב"א ובל' בעה"ת ובל' הרמב"ן שם ושכן יש לכוין דברי הנ"י והרא"ש והטור ז"ל בדין זה וזהו ממש דעת גדולי הדור שבו' מהרא"ש דס"ל הכי מטעם שלא תהיה מ"ח מן הק' אה"ק דלמר מותר גמור ולמר אסור מהתו' דהוי ר"ק ושנראין דבריהם בטוט"ו משום דאפושי פלו' ל"מ וא"נ דהוי מילתא דתמיהא וכו' וכן מצא להרב כנה"ג שם סי' קס"ט בהגהט"ז אות כ"ז שכ' בשם מהרמ"י והרמ"ה דאיסור

השליח הוא מדבריהם ושכן דעת הב"ח ומהרשד"ם והפ"מ בח"א סי' נ"א ובח"ב סי' כ"ב ובח"ג סי' ס"א תשו' מהר"י ושם סי' ל"ב וכן דעת הש"ך יו"ד סי' קס"ט סקג"ן יע"ש והכי מוכח מהת"כ דדריש קרא דאת כספך ולא כסף אחרים דאפי' קביל עליה אח' מותר מהתו' ושכ"כ הרב זרע אברהם יו"ד סי' ב' דגם הראשו' ס"ל דרבית ע"י שליח מדרבנן הוא דאסור והו"ל אב"ר וסיים עלה הבאה"מ ז"ל שם דכ"ג ע"ב וז"ל והשתא דאתינן להכי דזכי לן רחמנא להך דרשא דת"כ דלא חשיב מלוה ברבית אלא כשמלוה מנכסי עצמו ודכוותה נמי לא חשיב לוה אלא כשלוה לצורך עצמו ואשכחן נמי לרבוותא בתראי בפי' אתמר מס' דנפשייהו דס"ל הכי דבהני תרי גווני מדאוריי' משרא שרי ולא אסיר אלא מדרבנן משום דמיחזי כרבית והו"ל אב"ר ולעומת זה אית קמן דעת מהר"מ מנרבונא וסיי' אמבוהא דר"ק ותקיפי כמ"ש שכן פי' בו רבים ונהגו בו היתר וכל הח' והזק' שהיו לפננו וכן בכל סבי' וכן דעת מהרמב"ב בארוכות סי' שצ"א דכל שאינו לוה לצורך עצמו אלא לצורך המשלח אלא שהשליח ק"ע א"ח לאו לוה מיקרי ומותר אפי' מדרבנן ולצד זה הוא דעת המ"כ א"כ איפא עכ"ל דהך דרשא דת"כ צ"ל דע"כ לא פליגי רבוותא בהך דינא אלא אי אסיר מדרבנן או"ל ברם מדאו' משרא שרי לכ"ע עכ"ל הצל"ע ובכן כיון דהאיסור הוא מדרבנן למ"ד ואיכא רובא קמן דס"ל דשרי לגמרי גם מדרבנן הו"ל ס' איסור דרבנן ואזלינן בספקו להקל ככל ס' איסור דרבנן דבעלמא ובפרט היכא דהשליח הוא מוחזק דמצ"ל קי"ל כהמתירים גם מדרבנן והגם דמרן ז"ל בשה"ט יו"ד סי' קס"ט פסק לאסור כהרא"ש והטור ז"ל היכא דליכא משכון והיכא דהגוי סומך על השליח ומקבל עליו השליח אחריות לגוי ואנן בתריה דמרן גרירי מ"מ כיון דגם מרן ז"ל ס"ל דאיסור השליח והערב אינם אלא מדרבנן כמ"ש הרב פרמ"א ז"ל שם בדין הערב והרב באה"מ ז"ל שם דכ"ג ע"ג בדין רבית ע"י שליח ומנהג קדום ממרן ז"ל דנהגו היתר רבים וזקנים וחכמים רבית ע"י שליח כמ"ש מהר"מ מנרבונא וסיי' ז"ל א"כ כיון דקודם מרן נהגו בו היתר כבר גילה דעתו מרן ז"ל בהקדמתו דהיכא דנהוג נהוג ואינו חולק על המנהג הגם דמדינא אסיר מדרבנן לדידיה נמי וכמו שכתבתי בעניותי במ"א בפרט זה ואכמ"ל בזה כעת:

והנה נ"ד אינו המלוה הא' שהוא הסוחר אלא שליח או ערב ומה שטען שמעון שלא הרשהו להיות ערב אין בטענתו ממש כלל כיון דכתב לו בקמבייאליה שלוה למאמרו סך כו"ך א"כ בדיבור זה שכתב למאמר פ' הורה בעצמו שזה הסוחר רוצה למוכרה לזולת בפחות כדי לגבות מעותיו ומוכרח הסוחר הזה לכתוב תוך הכ"מ ג'ירו באחריותו שאם לא יפרעם שמעון בזמנו מוכרח הגוי לחזור על ראובן בכח הג'ירו שכתב לו תוך הקמבייאליה וכדי שלא ירד כבודו בעשיית הפורטיסטו עליו הוכרח ג"כ לחייב עצמו

בחתי' שהוא חייב לפרוע הרבית ג"כ דמשם ואילך והו"ל ראובן הסוחר אינו אלא או שליח או ערב דאלת"ה למה לו לשמעון לכתוב תוך הקמ' שהיא למאמר פ' הי"ל לכותבה לשם ראובן הסוחר דוקא ולא למאמרו דבהכי הו"ל לוה ממנו לבדו ולא היה יכול ראובן למוכרה לאחרים כלל אל"ו משום דידע שמעון שראובן מוכרח למוכרה משו"ה כתב למאמרו ובלתי ג"ירו באח' לא יקנו ממנו כלל וא"כ פשוט מאד דשמעון עשאו לראובן שליח ללוות בעדו ג"כ מהזולת באח' על השליח וכפי האמור לדעת המ"כ והראשונים הנז' מותר לגמרי לקבל ראובן הרבית משמעון וליתנם לגוי דלא חשיב ראובן מלוה ללוה כיון שלא לוה מגוי לצורך עצמו ומנכסי עצמו כלל אלא לצורך שמעון הלוה הא' וגם הגוי עצמו יודע ומכיר ללוה הא' כיון שכתוב הקמ' שבידו עליו וככל מה שהעלה הרב באה"מ ז"ל שם ישכן הוא דעת מרן כמ"ש הרפ"מ בח"ב סי' כ"ב כנז"ל א"כ תורה יוצאה בהינומא דחייב בדין שמעון לפרוע הרבית לגוי אפי' ע"י ראובן הסוחר ואין כאן איסור לתא דרבית כלל וככל האמור ומדובר: וגם אם נדון לראובן דנ"ד דלא גרע מערב דעלמא כיון ששמעון הקונה הרשהו להיות ערב בעדו כמ"ש הקמ' לאורדין של ראובן זה מורה שכתב לו כן אדעתא למכור הכמ' בפחות ולא יוכל למוכרה ראובן כי אם ע"י שיכתוב ויחתום בגירו לקונה אותה באח' כל הקמ' עליו אם לא יפרענה הראשון שהוא שמעון מוכר ראובן לכתוב על עצמו אח' הקרן והרבית כדי שלא יתבזה בעשיית פורטיסטו עליו א"כ הי"ל בכל ערב בעד חבירו לגוי ואתאן לפלו' דמהרי"ק עם הטור ז"ל ביו"ד רס"י ק"ע בהיכא דלא קביל עליה הגוי שלא יתבע הערב בתחי' ועבר ונעשה הישראל ערב ופרע לגוי בשבילו צריך הלוה שישלם לו כל ההפסד שהפסיד מחמתו דדוקא לכתחי' הוא דאסור אבל בדיעבד ישלם לו כל ההפסד זוהי סברת מהרי"ק ז"ל ורבינו הטור ז"ל פליג עליה שם וכתב ע"ז דאינו נראה דכיון שיש בו צד איסור למה נחייבנו לפרוע באיסור לומר לו תן רבית עכ"ל ומרן ז"ל בשה"ט השמיט האי פלו"ד הלזו אך מיר"ם ז"ל בד"מ ובהגהה שם פסק כהטור ז"ל והרב"ח ז"ל שם פסק כמהרי"ק והרב באה"מ שם דכ"ג ע"ג הסכים עם הרב"ח ז"ל דלא כהרפ"מ ז"ל משום דהן בדין ערב דאין איסורו אלא מדרבנן וכ"ן דעת מרן בסי' ק"ע כמ"ש הרב פרמ"א בסי' כ"א והן בדין דהא ג"כ מדרבנן ושכ"כ הנ"י דדין השליח אנו למדים מדין ערב וערב גופיה הוא מדרבנן ודיו לבא מן הדין וכו' יעש"ב וכיון דהו"ל כאיסור דרבנן וראובן דנ"ד הוא המוחזק ומצ"ל קי"ל כמהרי"ק ודעי' כמ"ש הכנה"ג שם ולכ"ע לא מפקינן מניה דלא גרע מאב"ר הגם דמור"ם פ' כהטור ז"ל כ"ש לד' מהרי"ק ז"ל וכמובן וגם מטעם שכתב עוד הרב באה"מ ז"ל שם בתר הכי דמדקדוק דברי הטור משמע דס"ל דמדינא חייב לשלם גם הרבית דהו"ל פסידא דאתי

מחמתיה כדס"ל למהרי"ק אלא דאין הדיין יכול לחייבו בדין לפרוע באיסור רבית מטעם שאינו יכול הדיין לומר לו תן רבית משום דאתו לזלזולי באיסור רבית ע"י הוראת הדיין דלא מש"ל לאינשי דמשום פסידא הוא דאתו לחיוביה דלאו כ"ע דינא גמירי ומכח זה זיכה הרב הנז' ז"ל בנ"ד להפ"אטור אפי' לאפוקי ממונא מהסוחרים שהם חייבים מצד עצמן לשלם לו כל סכום הרבית אשר פרע שכן שוה"ד מחייבת אפי' לד' רבינו הטור ז"ל אתד"ק עש"ב ולפי"ז כ"ש בנ"ד דראובן הוא מוחזק ויכו"ל הדיין לעמוד בתפיסתו שתפס משמעון ואין צורך לדיין לומר לשמעון הלוה תן רבית כיון דכבר שכנגדו הוא תפוס ועומד ובכה"ג ודאי דשרי גם להטור ז"ל דהרי בנדון הרב הנז' פסק וחייב ואמר להסוחרים שיפרעו הרבית להפ'אטור, דהוא ממש כאלו אמר להם תנו לו רבית ועכ"ז התיר הרב ז"ל כנז' כ"ש בנ"ד דעדיף טפי כנז"ל:

ואחד חכם רב ומ"ץ גבר בעז יצ"ו הביא ראיה לנ"ד להתיר ללוה לפרוע הרבית לערב שלו ממ"ש הכנה"ג ביו"ד סי' ק"ע הגהט"ו אות ח' וז"ל וה"ה אם לוה לזמן פ' ונתערב לו חבירו ובאותו הזמן לא פרע לו הישראל והוצרך הערב לקצוב זמן אחר בריות שמתירים להיות ערב שישלם הלוה כל מה שקצב עמו לזמן ב' עכ"ל והוא כנ"ד ממש והיא ראיה נכונה לענ"ד לנ"ד ויפה כיון הרב מ"ץ נר"ו הנ"ל אך ק"ל דהא כל שלא קבל עליו הגוי שלא לתבוע לערב תחי' אסור להיות ערב ואי מיירי דעבר והיה ערב הלא אתאן לפלו"ד דמהרי"ק עם הטור ז"ל ואי משום דכבר נתערב פ"א בהיתר שלא היתה ברבית משו"ה היתר לו להיות ערב ברבית פ"ב מנל"ן הא וכעת צ"י לכאורה: אמנם כבר כתבו הרא"ש והטור ז"ל ופסקיה מור"ם ז"ל בהגהה שם דהאידנא שרי להיות ערב לגוי בעד ישראל חבירו אף שלא קבל עליו הגוי שלא לתבוע לערב תחי' דהאידנא אפי' בסתם הו"ל כקביל עליה הגוי הכי דאינהו נמי דייני הכי כדיננו וא"כ ליתא תו שום איסורא מלהיות ערב וכל דליכא שום צד איסור חייב הלוה לפרוע לערב כל הפסדו גם הרבית אפי' לד' הטור ז"ל וכמ"ש הכנה"ג שם ברישׁ אות ח' הנז' ורוח ה' דיבר בו שכ"כ מהר"מ ז"ל בתשו' הביאה המרדכי ז"ל בפ' הגוזל דמחמת שהעמידו אצלו ערב באה לו הצרה הזאת וכו' יע"ש ומינה) יליף המבי"ט ז"ל בח"ג סי' קנ"ו דכל שהגיע נזק לשליח מחמת המשלח הרי המשלח חייב מן הדין לשלם לשליח מי הנזק וההפסד יע"ש ודברי מהר"מ הנז' הם הלכה פסוקה ומוסכמת כמ"ש הרא"ש והטור בח"מ סי' קל"א ס"ז ופסקה מרן שם ואין חולק ע"ז כלל כמ"ש הרב באה" ז"ל שם וכיון דאסיקנא דאין שום צד איסור בנ"ד הא ודאי לכ"ע חייב הלוה לשלם כל הפסד וככל האמור ומדובר:

גם מטעם המנהג הקדמון שנהגו מזמן מהר"ם מנרבינהק ז"ל וכל קדושים עמו כנז"ל להתיר ללוות ברבית מן הגוי ע"י שליח כבר האריך הרחיב בזה הרב באה"מ ז"ל שם סוס"י ל"ח דאישר וקיים המנהג הנז' מחמת התפשטותו כיעו"ש וגם אני עני הארכתי בזה בסה"ק פנ"י ח"א סי' ז' בהיתר הקאמביוס עש"ב ושוב יצא לאור וראיתי ל ז"ל בתשו' יו"ד הלכות רבית סי' ה' שהאריך הרחיב בזה א"כ אין צורך להאריך בזה כעת דמשם באר"ה היתר ברור לנ"ד וחייב ללוה לשלם קרן ורבית ליד הגוי אפי' שיהיה הפרעון ע"י שליח ישראל ואחרי כותבי כ"ז עינע ראו תשובת הרב כפי אהרן ז"ל ח"ב סי' ה' שנשאל בדין שותף שלוה ברבית מגוי ושם בדכ"ח ע"א אייתו לן האי פלו"ד דאיפליגו בדין ישראל שלוה רבית ע"י שליח אי אסור מדאורייתא או אב"ר הוי ומדרבנן ששורש דב"ז נתבאר בד' מהרא"ש סי' קע"ז והוא והטו' ז"ל והנמק"י וכו' ורא' לגדולי הדור שאמרו דאינו אלא אב"ר דרבנן ובדכ"ט ע"א כתב דיש הרבה מן הראשונים חולקים ע"ז ה"ה מהר"מ הנרבונה הוב"ד בבעה"ת שמ"ו ח"ד וכו' ועם שהפרמ"א כתב דסברא יחידאה היא מ"מ הרב"מ דחה דבריו בטו"ט וכ"כ המכת"ל יו"ד סי' י"ו וכו' באופן דחמשה מהראשו' כאן נמצאו מסכימים לד' המ"ך שהביא הב"י וכו' עכתד"ק יעש"ב ולא זכר שר תשובת הרפ"מ ז"ל בח"ב סי' כ"ב שכ' דדעת מרן ז"ל כד' המ"כ דכל שלא לוה לצורך עצמו לאו לוה מיקרי ולד' הרא"ש והטור אב"ר הוי כמ"ש בשמו הרב באה"מ ז"ל דכ"ב ע"ב ואין ס' פ"מ ח"ב מצוי אצלי למען דעת במאי אוקים מ"ש מרן ז"ל סי' קס"ט סי"ז ואפ"ל דהפ"מ ס"ל בדעת מרן לאסור ברם אינו אלא מדרבנן כדס"ל להרא"ש והטור ופליג מרן ע"ד המ"כ ולדידן לא נ"מ מידי הגם דנימא דמרן אוסר מ"מ כבר כתבתי בעניותי לעיל ובסה"ק פנ"י ח"א דל"ב ע"ג דכבר נהגו להתיר רבית ע"י שליח מזמן מהר"מ מנרבונא וכל קדושים עמו וכמ"ש הרב מ"מ יו"ד סי' י"ז דמאותו זמן נהגו בפשוט התר רבית ע"י שליח ישראל מהגוי ונתפשט ההיתר ובקבלת אח' שיקבל עליו השליח הישראל ובלי הזכרת שם הלוה כלל כמ"ש הגאו' הנז' ואין זה מנהג חדש מדלת העם אלא מזמן קדמון קודם מרן בזמן רב וכיון שכן הגם דקבלנו אח"כ דעת מרן ז"ל עכ"ז במקום מנהג קדום לא קבלנו כמ"ש השו"ג ז"ל בא"ח סי' תצ"ה ס"ט ובכלליו למרן סט"ו עש"ב א"כ הגם דמרן ז"ל פסק לאסור כהרא"ש והטור ז"ל לית לן בה כיון דנהגו היתר מקודם קבלתנו דעת מרן ז"ל ותו כיון דגם מרן ס"ל דאיסור זה אינו אלא מדרבנן וכיון דראובן הוא תפוס ומוחזק הא קי"ל דאב"ר אינה יוצאה בדיינים ומדין שליח נלמד לדין ערב דשקולים הם ויבואו ב' כמ"ש בבאה"מ ז"ל וכנז"ל ולהיותי אך עסוק בצורכי ציבור ויחיד לא יכולתי להאריך עוד יותר מזה והנלע"ד כתבתי וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:
וזאת תשובת הרב המובהק המאיר כברק ראב"ד מקודש בעוב"י צובה יע"א נרו יאיר לע"ל כיר"א. וז"ל הטהור:
ראש הממשלה רבה דעמיה ונהורא שרא עמיה. מה טובו ומה. ראש וקציו דן ידין דינא שלמא. ראש הלבנון לדידיה אזהר רחמנא כמו השחר עלה אור יממא. הרב הגדול פחד יצחק נר"ו ירום ונשא וגבה מאד ותכון מלכותו לעד לעולם ברמ"ה כיר"א:
ראש אמיר אימור דאמרי אנא יהא שלמא רבה וקרוא לפניו אברך ליפוש חיי כולהו שני כשני אליאו חי ומלא ברכת ה' אמור רבנן בטעמא. זאת אומרת מ"ק ואילך זה כתיה"ק הגיעני כפול ב' פס"ד והיו לי למשיב נפש תנתן לי נפשי בשאלתי כי כיוונתי לדעת קדושים לפו"ד בענין פס"ד הרבית איברא מ"ש רו"מ כת"ר בענין המלוה הא' שהוא הסוחר דאינו אלא שליח או ערב וכו' וא"כ פשוט מאד דשמעון עשאו לראובן שליח ללוות בעדו וכו' וכפי האמור לד' המ"ך והראשונים הנז' מותר לגמרי וכו' אמת אגיד דמקוצר דעתי לבי מגמגם בזה דאימת הוי ראובן שליח שמעון ללוות בעדו ונכניס את עצמנו בסלע המ"ח בס' המ"ך שהביא מרן ב"י אשר לכאורה היא הפך פסק מרן בשה"ט סי' קס"ט לאסור איסר בלוה ע"י שליח כיון שמתחילה ראובן מכר סחורתו לשמעון בשטר הקמבייאל ומכר שטרו לגוי מהיכא תיתי דליהוי ראובן שליח שמעון ללוות בעדו ואפי' את"ל למפרע דלא פרע שמעון בזמנו נמצא שהמכר בטל והו"ל ראובן לוה מן הגוי מ"מ לא מיקרי שליח שמעון מאחר שכבר הלוה לו סחורתו והו"ל לוה שלו כיצד חזר להיות ראובן שלוחו ללוות בעדו מן הגוי אלא ודאי נד"ד ראובן הסוחר אינו אלא כדין ערב ממש וכמ"ש רו"מ בסו"ד:
עו"כ מעכ"ת משם אחד חכם שהביא ראיה להתיר בנ"ד ממ"ש מרן החבי"ב בכנה"ג יו"ד סי' קס"ט אות ח' וסיים עלה והיא ראיה נכונה וכו' וקשיתיה למר דברי הכנה"ג דהא כל שלא קבל עליו הגוי וכו' לכ"ע אסור וכו' לענד"ן דלק"מ דכוונתו במ"ש שמתירים להיות ערב היינו בענין שקבל עליו לתבוע הלוה תחילה ולא לערב ושפתיו ברור מללו כנד"ד ממש ותל"מ: עו"כ מעכ"ת בפסקא דדינא וז"ל ותו דכיון דגם מרן בש"ע ס"ל וכו' דאב"ר הוי א"כ כיון דראובן הוא מוחזק ותפוס הא קי"ל דאינה יוצאה בדיינים וכו' לא הבנתי כוונתו דהי"ד כשאכל המלוה מדעת הלוה האב"ר ולא אם תפס ממ"א כמ"ש בש"ע סי' קס"א. אמנם נאמר כיון שהוא ס' פלו"ד המוחזק יכו"ל קי"ל את זה כתבתי בעניותי לפי מיעוט שכלי יראה וירצה לפני מי שגדול גאון עוזינו יאריך ימים ושנות חיים כיר"א גם פס"ד הב' בענין פאה נכרית מאפס הפנאי לא למדתי בו בארוכה כי זכורני כי בימי

קדם בימי מהר"א סתיהון ומהר"א שמאע ז"ל המחבר ס' קרבן אשר היינו פלוגתייהו ונהגו להיתרא וכעת הסכימו הב"ד יצ"ו כוותיה דמר יצ"ו כ"ד אנכי איש צעיר זעירא דתלמידייא המצפה לברכתו והוא זעירי:

הצעיר משה ח"ר יצחק הררי ס"ט:

וזאת תשובתי על דברי הר' משה איש האלקי' הנז' יצ"ו לאפס הפנאי אין ארו"ך אליו ולקצר אני צריך הנה מ"ש מר יצ"ו דמהיכא תיתי דליהוי ראובן שליח של שמעון וכו' כבר ביארתי הטעם בפס"ד הנ"ל דכיון דשמעון כתב הקמבייאל למאמרו של ראובן ר"ל לאורדין שלו משם ראיה שעשאו שליח ללוות בעדו ברבית מהגויים דאלת"ה הי"ל לכתוב סתם דלוה מראובן לבדו ולא הי"ל לאורדין שלו וזה פשוט:

ומ"ש ההכנה"ג בסי' ק"ע מירי בקבל עליו הגוי לתבוע ללוה תחי' נלע"ד שזה דוחק עצום והנלע"ד לומר דט"ס נפל בדברי הכנה"ג ובמקום תיבת שמתירים צ"ל שמותר והיא סברת עצמו ומה שכתבתי אני עליו דמנ"ל הא לק"מ כיון דהוא סברא דיליה ואיהו ידע טפי מינן:

ומ"ש עוד רו"מ דמרן ז"ל בסי' קס"א פסק דלא אמרו אב"ר אינה יוצאה בדיינים אלא דוקא כשאכל המלוה מדעת הלוה וכו' ותריץ יתיב דכיון דהוא ספט"ר המוחזק יכו"ל קי"ל ולא היכא דתפס ממ"א וכו' ע"כ לענד"ן דלא בא מרן למעוטי אלא היכא שקודם שאכל טען עליו שלא יאכל והוא הוציא ממנו ע"כ בדיני העכו"ם או בדיין ישראל שטעה והכריחו לשלם דבכה"ג יוצאה בדיינים כדסיים עלה מרן ז"ל הכי התם להדיא אמנם היכא דלא הוי הכי וכבר הוא תפס משל לוה ממ"א גם מרן יודה דאינה יוצאה בדיינים: ועוד כיון דבנ"ד הרשהו הלוה למלוה ללוות בעדו מגוי ברבית במ"ש הקמבייאל' לאורדין פ' הו"ל כאילו הוא התפיסו מדעתו דלא תיסק אדעתין שהרשהו ללוות ברבית אדעתא שראובן יפרע הרבית והוא ליכול וליחדי הא ודאי ליתא ומה שתירץ מר יצ"ו דכיון דפלו"ד הוי המוחזק יכו"ל קי"ל תמהני דבהאי דינא דכתביה מרן שם ס"ד לית ביה פלוגתא כלל ואפי' את"ל דאית ביה פלוגתא היכי מצ"ל קי"ל נגד מרן ז"ל ופשוט ע"כ משלי וא"ש את"ם פי המדבר שיח יצחק ס"ט:

סימן ה

מ"ש אני עני על הפס"ד שמסר בידי מע' הרב הגדול כש"ת כמהר"ר שלמה אליעזר אלפנדרי המכונה מירקאדו הי"ו לחוות דעי גם אני ולעשות ד"ץ חפצתי וזה החלי בעז"ה צורי וגואלי:

הנה חזיתיה למני"ר יצ"ו דעמד ע"ד מהרשד"ם ז"ל בתשו' ח"מ סי' שצ"ט דפשי"ל למר דלא ילפינן ממונא מאיסורא דלא כמ"ש מהרי"ף ז"ל בר פלוגתיה באותו נדון ותמה עליו מני"ר יצ"ו דהא דלא ילפינן ממונא מאיסורא אינו אלא היכא דאי ילפינן ממונא מאיסורא היינו מוציאין ממון מחזקת מאריה לא כן היכא דהוא לאוקמי ממונא בחזקת מאריה לכ"ע ילפינן מאיסורא ונסתייע מר יצ"ו מדברי התוס' והרא"ש והראשונים ז"ל שהוב"ד בש"מ להר"ב ז"ל לכתובות ולקמא ומציעא ככל הכ' בד"ק ולענד"ן דהא דקי"ל חזקת ממון אלימא טובא וגדול כח המוחזק לאו מטעם דילפינן לה מאיסורא אלא הט' משום דסמכינן מיעוטא לחזקה והו"ל פלגא ופלגא ולכך אין הולכין בממון אחר הרוב כמ"ש התוס' ז"ל בקמא דז"ך ע"ב בד"ה קמל"ן וכו' א"נ משום דקי"ל הפקר ב"ד הפקר כמ"ש רש"י בפ' השולח דל"ד ע"ב בד"ה התם ממונא וכו' יע"ש:

ותו דלאוקומי ממונא בחזקתיה אפי' בב' פוס' דמסייעילמיחזק מוק' לממונא גביה ולא מפקינן מניה אי היה ילפינן לה מאיסו' הוה לן למיזל בת"ר כדקי"ל באיסורא:

ומ"ש כת"ר יצ"ו דכל שהוא לאוקומי ממונא ילפינן מאיסורא במכ"ש ושכ"כ הר"ן וכו' ע"כ ליתא דלא כתב הר"ן ז"ל דילפינן מאיסורא למיזל בת"ר רק מר הוא דאמר דכיון דרובא גוים נינהו לא מיחייב בהשבת אבידה דאזלינן בת"ר כשאר איסורין וה"ל דדמי הך מילתא לשא' איסורין דכיון דאי אמרי' דחייב להשיב אבידה אי לא השיב קא עביד איסורא דעבר אמימרא דרחמנא והוי כשאר איסורי דקא עבר עלייהו ולהכי אי רובא גוים נינהו לא מיחייב בהשבת אבידה דאזלינן בת"ר כשאר איסורין וזה ברור:

ותו דכיון דקא ילפינן ממונא מאיסורא במכ"ש כדס"ל למני"ר יצ"ו הרי כתבו התוס' ז"ל בקידושין דכ"ח ע"ב בד"ה נאמרה וכו' דהיכא דאיכא ק"ו ילפינן ממונא מאיסורא וכמ"ש הרב עצמות יוסף שם וכ"כ הרב יבין שמועה בדקכ"ג ע"א יע"ש והרב עושה שלום ד"ס ע"א נ"ט לשבח בהא משום דהא דלא ילפינן ממונא מאיסורא הט' משום דהאיסור חמיר מממון דכמה קולי איכא בממונא ולזה אנן לא ילפינן ממונא מאיסורא אמנם היכא דאיכא ק"ו הא קי"ל דאדם דן ק"ו מעצמו והוא הל' למשה מסיני דעבדינן ק"י דהא אנן לא ילפינן מדעתינו אלא הוא מן התורה עכ"ל והוא טעם נכון והרב משק ביתי אות רפ"ה סייעו מדברי רש"י דברכות שכ"כ להדייא דממונא קיל מאיסורא והשיגו ממ"ש התוס' במציעא ד"ך דטפי אנו מחמירים בממון יע"ש: ואגב אורחין ראיתי מ"ש הרב מר בריה ז"ל ע"ד הרב ע"ש הנז' ולקמ' דפשוט מאד דתיבת אין הבאה בדברי הע"ש ט"ס הניכר היא וכצ"ל אדם דן ק"ו מעצמו וברור. ולא חזינא בדברי התוס' והרא"ש שבפ' אלו נערות דט"ל ושבספ"ק דכתובות גבי מצא תינוק וכו' ובדברי הראשונים שהוב"ד

בש"מ דהרב"א ז"ל שם ובדברי הרב מח"מ ז"ל שבסי' ד' סקל"ב דאייתינהו כת"ר לראייה לדבריו לא חזינא אנא עניא שום דבר סת"ר למ"ש מהרשד"ם ז"ל דלא ילפינן ממונא מאיסורא וחלילה לומר על מהרשד"ם ז"ל דלא ראה מ"ש התוס' והרא"ש ז"ל כיון דכל רז לא אניס ליה ומה גם דכל חיליה דמהרשד"ם ז"ל דס"ל דממונא מאיסורא לא ילפינן היא ממ"ש התוס' ז"ל בקידושין כמבואר בד"ק כיעו"ש:

ועוד דאפי' למטוניה דמני"ר יצ"ו דהיכא דהוא לאוקומי ממונא ילפינן מאיסורא ומשום דבספק כל דהוא מוק' ממונא ולא מפקינן מיד המוחזק כמו שכ"כ כת"ר נר"ו להדיא מ"מ התינח אי איכא ספק אפילו כל דהוא אזי מוק' ממונא בחזקת מאריה דאמרינן הממע"ה אמנם אי ליכא באיזה נדון שום ס' בדין כלל וכגוונא דנדון מהרשד"ם דבסי' שצ"ט הנז' גופיה דהן קדם הוכיח במישור ובירר הדין דחייבים אנשי פטרץ לפרוע עם אנשי העיר המתגוררים בה במסים המוטלות עליהם ואין חולק ע"ז כלל עד שכתב שם שזה ברור כשמש א"כ בדין הוא דאף שדעתם לחזור לעירם חייבים הם לסייע לאנשי העיר ולא ילפינן מההיא דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם היכא דדעתו לחזור דממונא מאיסורא לא ילפינן כיון דאין שום ספק בדין ההוא לפוטרם ולאוקומי ממונא בחזקתייהו ובודאי דבכה"ג מפקינן מנייהו וזה פשוט לענ"ד:

ומה שהק' מהרח"ש ז"ל דברי מהרשד"ם ז"ל אהדדי ממ"ש בסי' רכ"ז לדסי' שצ"ט והוצרכו מהרח"ש ומגי"ר יצ"ו לידחק ולחלק בין הנדונות ככתוב בד"ק יצ"ו לדידי אין צורך לידחק כדבריהם כלל די"ל דשאני ההיא דסי' רכ"ז דקא יליף ממונא מאיסו' היכא דדעתו לחזור והנה מלבד דאשתמיט מניה תשו' מהרשד"ם ז"ל דבסי' הנז' דכל הראשונים והאח' ז"ל נקטי בפשיטות איפכא וכו' דהט' משום דאינו אלא גילוי מילתא ולאו ילפותא גמורה דכל דהוי גילוי מילתא ילפינן ממונא מאיסורא כמ"ש הגאון הרב צבי ז"ל בסי' קט"ז הבי"ד הרב י"מ ז"ל אות מ"ב דהיכא דאינו אלא גילוי מילתא בעלמא ילפינן ממונא מאיסורא ובנדון מהרשד"ם דבסי' רכ"ז בלאו"ה ס למהרשד"ם שם דכיון דראובן יצא לדעת מעירו איבד זכותו חזקתו מכח תקנות והסכמות החזקות והיינו ודאי דלא תקינו רבנן הכי אלא היכא דעקר דירתו ואין דעתו לחזור כלל בכה"ג הוא דאיבד חזקתו לא כן אם דעתו לחזור וע"ז כתב דיש ראיה לזה מההיא דנותנים עליו ח"מ שיצא משם אם דעת לחזור דאין זה אלא גילוי מילתא בעלמא דבהא שפיר ילפינן ממונא מאיסורא וכמדובר:

ומ"ש מהרשד"ם שם בסוד"ק וז"ל אבל אם יתברר הדבר שהיה דעתו לחזור אז איבד זכות החזקה עכ"ל הא ודאי דט"ס הניכר נפל בד"ק וחסר תיבת וכצ"ל אז לא איבד וכו' או שצ"ל אם יתברר שלא היה דעתו לחזור אז איבד וכו' כמובן:

והרב שבת של מי ז"ל בקונט' יעקב לחק שבסו"ס ס' הנז' סי' ל"ו אסיק להלכה דממונא מאיסורא ילפינן עש"ב והבאתי ד"ק אני עני בסה"ק פני יצחק ח"א דקנ"ב ע"ג יע"ש וראיתי בד"ק דכל חיליה דמר אינו אל מסוגיין דקמא דל"ז מדיליף תלמודא התם נגיחה מווסתות מוכח דס"ל לש"ס בפשיטות דילפינן ממונא מאיסור ומכח זה דחה לדברי הרב י"מ ולדברי הרב צבי ז"ל שבסי' א"ך יעש"ב:

והנה מלבד דאשתמיט מניה תשו' מהרשד"ם ז"ל דבסי' שצ"ט הנז' דקרי בחייל דממונא מאיסורא לא ילפינן עוד זאת תמה עליו הרב משק ביתי סוף אות רפ"ד יע"ש ומה שנתעצם מאד הרב יעקב לחק שם בראייתו ממאי דקא יליף הש"ס נגיחות מווסתות לענד"ן דבנקל יש לדחות דשאני התם דהנגיחות והווסתות תרוויהו טעם אחד להם כמ"ש הרא"ש ז"ל בפסקיו והבי"ד הוא עצמו לעיל ועי"ל דשאני התם דאינו אלא גילוי מילתא בעלמא כנז"ל גם אשתמיט מניה דמר תשו' הרב צבי ז"ל דבסי' קט"ז הנ"ל:

ומה שנסתייע עוד ממ"ש הרב פני יאושוע בשיטתו לכתובות ולקידושין דבעלמא ילפינן ממונא מאיסורא לא סיימו קמיה סיום דבריו ז"ל שכתב דזהו דוקא מדאורייי' דילפינן ממונא מאיסורא יע"ש והיינו משום דס"ל למרן דהא דקי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא אזלינן בת"ר כדין האיסורין ולהכי ס"ל דמדאורייתא ילפינן ממונא מאיסורא כדדייק הרב ז"ל הני בלישניה כיעו"ש והרב קמ"ר ז"ל ח"ב סי' י"ב נסתפק בזה אי הא דקי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב הוא מדאורייתא או מדרבנן ותחילה הוכיח מד' התוס' דמציעא דאינו אלא מדרבנן ומשום לתא דגזל החמירו בשוא"ת ושוב הוכיח מהתוס' דבב"ק דס"ל דהוי מדאורייתא יע"ש וא"כ י"ל דה' פני"י ז"ל אזיל בשיטת התוס' דמציעא דהוי מדרבנן וכ"כ הרב נאמן שמואל בסי' ק"א דזכיית קי"ל במיעוט נג רוב אינו אלא מדרבנן יע"ש אמנם הגאון החק"ל ביו"ד ח"ב סי' מ"ו חלק עליו והכריח דהוא מדאורייתא יע"ש וע"ע להרב ירים משה בכללי הקי"ל אות כ"ד ואות קכ"א מ"ש בזה ואכמ"ל בזה כעת. ועפי"ד התוס' דמציעא דס"ל דהא דאין הולכין אחר הרוב בממון אינו אלא מדרבנן כנז' סרה מהר תמיהת הרב שעה"מ ז"ל בהל' טומאת מת פ"ט הי"ב מדקי"ל גבי פדיון דחייב לפדות הבן מבן חדש תפדה ולא חיישי' שמא טריפה הוא משום דאזלינן בת"ר והק' הרב ז"ל שם דהן עוד היום ק' דהא קי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב ופדיון הבן ממונה הוא והצ"מ יע"ש דלפי"ד התוס' דמציעא אינו אלא מדרבנן דאין הולכין בממון אחר הרוב אבל מדאורייתא גם בממון אזלינן בת"ר לפי"ז לקמ' וכמובן וע"ע בס' חוקי חיים דקכ"ז ע"ב משה"ק ע"ד השעה"מ ז"ל הנז' וע"ע בס'

יאודה יעלה בדקכ"ג ע"ג אות כ"ט שכתב עליו שכל דבריו אינם אלא דברי תימה וכו' יע"ש וע"ע בס' נח"ל ח"א דפ"ו ע"ג מ"ש בזה יע"ש ואכמ"ל בזה כעת:
ומשה"ק עוד הרב יעקב לחק שם על הרב י"מ ז"ל דיליף מהירוש' שהביא הה"מ דממונא מאיסורא לא ילפינן דאיך לא ראה מ"ש הגמי"י שם דפסק הפך הירוש' ופסקה מור"ם ז"ל בסי' רכ"ב יע"ש אנא דאמרי דגם הוא לא ראה מ"ש הרב פ"מ בפ' כיצד הל' י"א בפי' הירוש' הנז' שתמה על הגמי"י והרמ"א ז"ל בזה דהא בירוש' הוא מבואר דאינו נאמן יע"ש וע"ע בס' נחלת צבי סי' רכ"ב מ"ש בזה ולא ראה גם הוא מ"ש הרב קה"ע שם:
ומ"ש עוד הרב יעל"ח שם דאיכא ט"ס הניכר בדברי הגמי"י במ"ש דהירוש' אינו מסיק דליתא דאדרבא מסיק ומסיק דבקידושין נאמן ובמכירה לא וט"ס הוא עי"ש יש לתמוה דאי ס"ל להגמי"י דהירוש' מסיק דבמכירה אינו נאמן היכי פסק בתר הכי דנאמן גם במכירה הפך הירוש' כיון דבש"ס דילן לא מצינו דפליג על הירושל' בדין זה ודבריו צל"ע כעת. והנה אמת דבסה"ק פנ"י ח"א דקנ"ב ע"ג הנז' נטה דעתי הענייה בתר דברי הרב יעקב לחק הנז' כיעו"ש ואולם השתא הכא הדרי בי דהאמת יורה דרכו דאין דבריו מוכרחים ומדי פלו' לא נפקא וכמבואר. ומה גם דהרשב"א ז"ל בתשו'. סי' תתקס"ה והבי"ד מרן ב"י סי' ז"ל הוה ס"ל להלכה דממונא מאיסורא ילפינן וכמ"ש הה"מ ז"ל בפ"ז מהל' שכירות דיליף שכירות בית מדין נדרים ושוב ביטל דעתו נגד דעת הראשונים משום דהוי אפוקי ממונא והרמב"ם ומרן ז"ל בסי' שי"ב פסקו דלא כהרשב"א גם בנדרים וע"ע להרב דרישה שם סי' שי"ב סי"ד ובכנה"ג שם הגב"י מ"ש בזה ואכמ"ל בזה כעת:
(עכ"ן וחע"ד).:

סימן ו

זאת מעט"י להודיע נאמנה כי מזה ימים במספר ירחים הגיעני פס"ד שו"ת ארוכה מאר"ש מדה ממע' רב רחומאי הרב המובהק כמהר"ר בכור אהרן אלחדיף יצ"ו חד מחו"ר עיה"ק טברי' ת"ו ונדון השאלה הוא בראובן ששלח לשמעון לעיר אחרת שימכור לו הקרקע שלו שיש לו שם ומצא שמעון השליח הנז' שם ללוי הדר שם שרוצה לקנות ממנו אותו קרקע ופסקו ביניהם דמי הקרקע בסך כו"ך ושוב שמע יאודה הדר שם הענין הנז' ורצה גם הוא לקנותה והלך אצל שמעון השליח והוסיף לו סך מה יותר ממה שנתן לוי בדמי הקרקע ההוא והבטיחו שמעון למוכרה לו דוקא ואמר לו תכין המעות דמי הקרקע ואני אמכור לך הקרקע והלך יאודה לבית הבאנק שיש לו עליהם סך מה ותבע מהם לפורעם לו ויען שתביעתו מהם היתה בתוך זמן הפרעון ומנהג הבאנק שכל התובע מעותיו מהם תוך הזמן פורעים לו סך הקרן שלו דוקא ואוכלים עליו כל הרבית שעלה

לו ממעותיו עד יום הפרעון ויאודה הנז' בההיא הנאה שחפץ לקנות הקרקע הנז' מח בסכי הרבית ולקח מהם הקרן שלו דוקא והלך עם מעותיו אצל שמעון הנז' כדי לפרוע לו דמי הקרקע וימכור לו בהם הקרקע ובבואו אל שמעון אמר לו כבר מכרתי הקרקע ללוי הקונה הא' וקבלתי ממנו המעות ונשאר יאודה בפחי נפש ודינא קבעי משמעון השליח וטוען עליו שגרם לו הפסד הרבית של מעותיו וחייב לפורעם לו ושמעון טוען כנגדו שעפ"י הדין אינו חייב בהפסדו כלום כי כן נשאל מע' הרב הפוסק הנז' ע"ז והאריך הרחיב בתשו' ושלח לי הפס"ד שלו וביקש ממני לעיין בדב"ק ולהסכים איתו עמו בדין זה וכשאני לעצמי עיינתי היטב בדין זה ובדב"ק אשר עלתה הסכמתו לפטור לשמעון מתשלומי נזק יאודה להיותו מוחזק ולא מצאתי בכל דב"ק טעם מספיק וחלקתי עליו בדין ושלחתי לו הפס"ד שלו ומ"ש אני עליו כאשר יבואר לקמן בס"ד ויען שלא נשאר בידי העתק הפס"ד שלו זוהי סיבה שלא העתקתי ד"ק פה זולתי העתק מ"ש אני בעניי וזאת היתה תשובתי וז"ל:

הנה תחי"ד בקדשו עמד בדין אם יש לחייב המשלח בהפסד ממון דיאודה או"ד יש לחייב השליח דוקא מדין פושע ואסיק וז"ל הנה מלבד דנ"ד הוא עדיף שלא לחייבו מנדון הרשב"א יען כי גם פה טוען מי יימר וכו' עכ"ל ולענד"ן דאכתי חייב השליח דפושע הוי ועל טענת מי יימר אם הלה טוענו בריא חייב הוא לישבע ובנדון הרשב"א ז"ל ממש ואין שום חי' ביניהם כלל וכ"כ להדיא הרדב"ז ז"ל בחדשות סי' קע"ב יע"ש ואם טוענו שמא חייב הלה לקבל ח"ס שהפסיד הרבית בגרמתו ואם הדבר ברור שכן הוא מנהג הבנקו"ס אין עליו אפי' ח"ס וחייב השליח בתשלומי נזקו שגרם לו עו"כ ה"ה נר"ו וז"ל דאפי' דנימא דאמ"ל תכין המעות אפי"ה פטור מלשלם ועיקרא וכו' ובנ"ד ליכא למקנסיה כיון שבעל המעות הוא המזיק את עצמו וכו' עכ"ל הנה זוהי סברת הראב"ד ז"ל בפ"ו דזו"מ דפליג על הרמב"ם בדין אם חזרה הכלה דהרמב"ם חייבה בכל הוצאות הבעל הגם דהוא הזיק עצמו בהוצאותיו והשיגו הראב"ד שם דס"ל דפטורה מטע"ז עצמו שהוא הזיק א"ע יע"ש ואנן קי"ל כהרמב"ם, וכן פסק מרן ז"ל באה"ע סי' ן' כוותיה וכטעמיה דהרמב"ם ז"ל ודלא כהראב"ד כיעו"ש וא"כ טע"ז שכ' רו"מ דבנ"ד ליכא למקנסיה משום שהוא הזיק א"ע זהו דלא כהלכתא וכמבואר:

עו"כ וז"ל והרא"ש וכו' וכתב החס"ל וכו' אתאן לנ"ד דאינו בודאי הזיק עפ"י דיבורו וכו' עכ"ל ותמהני איך יאמר קדוש דאינו בודאי דהא ודאי הזיקו היזק גמור כיון שכבר חזר בו מדיבורו ומכר לזולתו א"כ אין לך היזק ברור גדול מזה ופשוט:

ומ"ש עוד וז"ל ונ"ד לא במזיד אלא בשוגג דלא ידע דהבאנק וכו' עכ"ל הנה הגם דנימא דהיכא דלא ידע פטור מתשלומים כדס"ל לכמה פוס' ז"ל כמ"ש הרב מנחת זכרון באות ד' יעש"ב מ"מ שבועה או ח"ס מיהא בעי אם טוענו בריא דידע או שמא ואין פוטר אותו מהם וברור. ומ"ש עוד וז"ל וגם לא הוי בריא היזקא כיון דלא ידע וכו' ע"כ הנה זוהי עצמה טענה קמייתא ועליה אנו דנים דעכ"פ שבועה או ח"ס מיהא בעי שלא ידע כנז"ל: ומ"ש עוד וז"ל ועוד כי בנ"ד ההיזק תלוי ביד אחרים שהוא בעל המעות וכו' ע"כ לא הבינותי דכיון דהוא הבטיחו למכור לו ואמ"ל תכין המעות א"כ מוכרח לקבל מעותיו בלי רבית שלהם כדי לקנות הקרקע דאית ליה הנאה טפי בקנותו הקרקע ולא סגי בלאו"ה ולא דמי למ"ש אני עני בסה"ק פנ"י ח"א סי' כ"ד וברור. וגם ל"ד למ"ש עוד אני עני בסה"ק פנ"י ח"ג סי' ח' אחר החיתום דשאני הכא דעפ"י הבטחתו ודיבורו עשה מעשה לגבות מעותיו בלא רבית כדי לקנות הקרקע. ומ"ש עוד דיכו"ל קי"ל דהוי קנסא וכו' ע"כ הנה אפי"ה מה הרויח בזה דאכתי יש לחייבו משום קנסא אפי' שהוא מוחזק אם לא ישבע דלא ידע ותו דהרמב"ם ומרן ז"ל דאנן קי"ל כוותיהו ס"ל כהרמב"ן ז"ל דד"ג דינא דאורייתא הוא ולא קנסא כמ"ש מהרח"ש ז"ל הוב"ד בס' מנחת זכרון שם וכ"כ הרב בית יצחק דצ"ו ע"ב דרובא דרבוותא ומרן ז"להכי ס"ל דדינא הוא ולא קנסא יע"ש ולא מצ"ל קי"ל דהוי קנסא ופשוט: ובהכי אזדא ליה נמי מ"ש עוד רו"מ וז"ל דבנ"ד לא כיון להזיק וכו' ע"כ דכיון דאנן קי"ל דד"ג דינא היא ולא קנסא הא ודאי דבדאורייתא לא שנא בין נתכוון להזיק ללא נתכוון כדהק' כן הרב חס"ל ז"ל שם דקי"ד ע"ד על הרב אד"ק ז"ל יע"ש:

ומ"ש עוד ב' תשו' הרשב"א ותשו' הרב חוו"י ז"ל וסיים עלייהו וז"ל וקח לך ממנו לנ"ד בכל פרט ופרט ע"כ הנה הרשב"א אזיל בשיטת התוס' והרא"ש ז"ל דמחלקי מדד"ג לגרמא ומצרכי ד' תנאים כדי לחייב מדד"ג לא כן אנן בדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דלמאי דקי"ל כר"מ דדאין דד"ג אין חילוק מגרמי לגרמא דבכל אופן חייב הגורם וכמ"ש הסמ"ע ברס"י שפ"ו כ"כ מור"ם בתשו' הביאה מרן החבי"ב ז"ל בכנה"ג סי' שפ"ו והרב חיי עולם בפ' בראשית דרוש ב' וכ"כ כמה פוס' ז"ל ועד אחרון הרב מנחת זכרון ז"ל שם וא"כ הגם דנימא דנ"ד אינו אלא גרמא אכתי לדידן יש לחייבו בתשלומי נזקו כיון דבריא היזקא הוא כשעבר על דיבורו ומכר לזולתו וע"ע לקמן מ"ש בזה:

גם מ"ש עוד וז"ל עו"כ החוו"י וכו' ומכ"ש בנ"ד דהוא המוחזק ע"כ ג"ז ליתא דשאני הכא דעפ"י דיבורו נעשה מעשה שאמ"ל תכין המעות וגם דיבורו חשיב מעשה גמור כמ"ש החוו"י ז"ל עצמו שם לעיל מזה והבי"ד רו"מ בשמו. ומאי דאייתי בידיה דברי הש"ך

שבסי' שפ"ו לקמן אבאר אי מצי המוחזק לו' קי"ל כוותיה דהש"ך ז"ל במ"ש בדעת עליון מרן ז"ל ומשם באר"ה. ומ"ש עוד מש' הש"ך לסברת ריצב"א כבר מילתא אמורה דאנן קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דד"ג דינא הוא ולא קנסא כנז"ל גם מאי דיליף מר מתשו' מהרשד"ם דבסי' של"ב ות"ס וסיים עלה מר וז"ל אשר משם תורה יוצאה בהינומא לנ"ד וכו' ע"כ לדידי לא שמיה מתיא כלל בתר דאנן קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דאין חילוק מגרמי לגרמא דבכולהו חייב הגורם היזק כל שההיזק בריא כגוונא דנ"ד כמש"ל וספר קצות החושן ח"ב אינו נמצא אצלינו לראות ד"ק בשורשן היעמדו ד"ק ז"ל בדעת הרמב"ם ומרן ז"ל דאיכא למיקם טובא בד"ק ז"ל מכמה דינים, שפסקו הרמב"ם ומרן בסי' שפ"ו לחיובא הגם דאינם אלא גרמא לשיטת ר"י והרא"ש ודעי' ז"ל דמחלקי מגרמי לגרמא ולקמן אעמוד בזה בס"ד:

ומאי דרמי ומק' מר מתשו' הרשב"א דבח"ג סי' ר"ז ולמ"ש הכנה"ג בסי' שפ"ו איני רואה ריח ק"ו כלל אם לא שנאמר שכיוון מר לקו' הרב מ"ז ז"ל הנז' שם דכ"ב ע"א יע"ש וע"ע להרב בני בנימין ז"ל ח"ב סי' י"ב מ"ש בזה. גם מ"ש מר ע"ד רש"י ע"ע בס' מ"ז שם מ"ש בזה ובפוס' שציין שם ואכמ"ל. עו"כ וז"ל ואקחך אל מ"א וכו' ובנ"ד ליכא כל ה"מ עכ"ל הנה אנכי הרואה דנ"ד דמי ממש למ"ש הרמב"ן ז"ל דכל הגורם ומחמת גרמתו בא לחבירו היזק שא"א אלא באותו היזק ואינו תלוי בד' אחרים אלא בשעה שגרם בא ההיזק או עת"ל כגו"ד מחייב ר"מ ונקרא בריא היזקא ע"כ ונד"ן דכוותה ממש שמחמת שמכר לזולת הפך הבטחתו ודיבורו שאמ"ל תכין המעות תכף ומיד בשעת המכירה לזולתו בא לחבירו זה היזק גמור וא"א לגבות מעותיו אלא בהפסדו הרבית כדי לקנות אותו קרקע וגם אינו תלוי בד' אחרים רק בדעת עצמו של המוכר שמכר לזולתו מדעת עצמו א"כ הו"ל בריא היזקא גמור וכמדובר:

עו"כ וז"ל ואלכה לי וכו' תשוב תראה וכו' ולדידן טעם ריצב"א הוא משום קנס וכו' בנ"ד ליכא למקנסיה כיון שבעל המעות הוא הזיק את עצמו עכ"ל הנה כבר כתבתי דזוהי סברת הראב"ד ז"ל דפליג על הרמב"ם בפ"ו דזו"מ מטע"ז גופיה ואנן קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל באה"ע סי' ן' דלא שנא להו אם מזיק הוא א"ע או"ל דמ"מ חייב הגורם מדד"ג דדינא הוא ולא קנסא דלא כס' ריצב"א וכמ"ש הרב מהרמ"ג ז"ל בתשו' בירך משה ח"מ ס ה' יעש"ב: גם מ"ש מתשו' הרתה"ד ז"ל לא מכרעא כלל דגם הוא ז"ל אזיל בשיטת התוס' ור"י והרא"ש ז"ל דמחלקי מגרמי לגרמא ואנן קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל כנז"ל ובהכי אזדא ליה נמי מ"ש עוד רו"מ וז"ל ראה תראה וכו' והיינו ממש כנ"ד וא"כ יכו"ל המוחזק קי"ל

ופטור ע"כ וליתא דאנן קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל ולא מצ"ל קי"ל דלא כוותייהו כמדובר.
עו"כ וז"ל תשוב תראה וכו' ע"כ לא ידעתי כוונתו בזה כלל:
עו"כ וז"ל אציגה נא וכו' ואתה תחזה מכל האמור לפטור בנ"ד המשולל וכו' ע"כ ולפי האמור ליתא דאנן קי"ל כהרמב"ם ומרן דמחייבי גם בגרמא היכא דהוי בריא היזקא כנ"ד:
עו"כ וז"ל ומצאתי עוד טעמא רבה לפטור בנ"ד וכו' ומ"מ לגבי המוחזק אין מי שיוכל להוציא מידו כיון דבעה"ת וכו' ע"כ ולא ראה דכמה דיות נשתפכו בזה בס' הפוס' מלבד הרב ח"מ שציין רו"מ דאסיק דלא כמר כיעו"ש עוד ליעיין מר בתשו' הרב נוכח השולחן אה"ע סי' י"ג ובתשו' הרב. בני בנימין ח"מ סי' י"ב ובמ"ש הרב, מ"ז שם ומהם יראה דאין מקום לפטור המוחזק בנ"ד כלל כמשי"ר המעיין וברור:
גם מ"ש לתשו' חכמי לוניל עיין להר' מ"ז ז"ל שם מ"ש בזה. גם מ"ש עוד וז"ל גם מהרמב"ם ח"ב בפי"ג מהל' מאכ"א וכו' אשר מזה מוכח דדוקא במכוין להזיק הוא דחייב ושו"ר שכבר קדמו בזה המחנ"א וכו' עכ"ל וליעיין מר מ"ש על דבריו ז"ל הרב מ"ז שם והרב נוכח השולחן והרב בני בנימין ז"ל שם:
גם משה"ק מר ממ"ש הרמב"ם בהל' חובל ושלא מצא מי שנרגש מסתירת ד"ק לדידי איני רואה שום דבר סת"ר לו דבהל' חובל פליגי הרמב"ם והראב"ד היכא:
דאינו מתכוין להזיק רק להנאת עצמו דלהרמב"ם במזיד חייב ולהראב"ד פטור ובהל' מאכ"א איירי היכא דאינו מתכוין להזיקו לאסור יינו וגם לא כיון להנאת עצמו רק כגון שהוא שוגג או מוטעה דסבר דבנגיעתו ביין לא מיחייב בתשלומין אבל בשאר נזקין חייב דקי"ל אדם מוסד לעולם וכו' כמ"ש מרן ז"ל שם במאכ"א בכ"מ יע"ש וע"ע להרב שער יאודה ז"ל דס"ג ע"ג מ"ש ע"ד המחנ"א ז"ל ודחה דבריו וע"ע בבני בנימין שם ובזה סרה מהר תלונתו ע"ד הכנה"ג או הגד"ת דמדוע לא נרגשו מהסתירה דמניה וביה דלקמ' וכמובן:
ומאי דחילק ידע מר מסברא דנפשיה ומר הוא דאמר דלעולם אימא לך וכו' ע"כ תמהני טובא דא"כ אמאי הרמב"ם ז"ל שם לא נקט רק גוי שנגע ביינו של ישראל דרבוותא טפי הול"ל דאפי' שתה ממנו ג"כ חייב לשלם כיון דנאסר היין על ידו ותו דאי גם במכוין להנאתו לשתות חייב א"כ אמאי לא השיגו הראב"ד שם כדהשיגו בהל' חובל וזה ג"כ ק' ע"ד הרב שער יאודה ז"ל הנ"ל כמובן הילכך מחוורתא כדכתי' בעניותין דבהל' מאכ"א לא איירי כלל במכוין להנאת עצמו ואנה"ן דהיכא דקא מכוין להנאתו לשתות ויודע דעי"ז נאסר היין דחייב בתש' אלא דבדא לא איירי התם דכבר נלמד זה ממ"ש בהל' חובל

ולכך לא השיגו הראב"ד שם בהל' מאכ"א אלא איירי בשוגג ומוטעה כנז"ל וכ"כ הרב בני בנימין ז"ל שם דכ"ט ע"ד יע"ש:

ומ"ש עוד מר וז"ל וא"כ יכו"ל קי"ל כהראב"ד וכו' ע"כ ליתא לדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן דס"ל דאם חזרה בה הכלה דחייבת בכל הוצאות הבעל הגם דלא נתכוונה רק להנאת עצמה:

עוד זאת דבנ"ד מאי להנאת עצמו איכא הכא כדי לזכותו בט' קי"ל כהראב"ד דנהפוך הוא דאם היה מקיים דיבורו למכור לזה הוה אית ליה הנאה טפי כיון שהוסיף לו בדמי הקרקע יותר מהסך של הקונה הא' ונמצא דכעת שחזר המוכר מדיבורו ומכר לראשון הפסיד עצמו בההוא טופיינא וגם גרם נזק והפסד ממון הרבית לזה הב' ומתחייב בתש':

ומה גם דהרב חיי עולם ז"ל שם בד"ט ע"ב העלה דהרמב"ן והתוס' והרא"ש והר"ן והר"י ז"ל כולהו ס"ל דכל שמכרן להזיק אפי' שהוא בשביל הנאתו חייב וסברת הראב"ד דפוטר במכוין להנאתו סברא זו אינה מתקבלת והיא נגד כמה גדולי הפוס' ומ"ש הכנה"ג והמח"א דיש כמה פוס' דס"ל הכי וכו' כמש"ל כבר הוכחתי לענ"ד דזה אינו ולא יש בס' זו כי אם הטור לבד דגם מד' הראב"ד נראה שחזר בו וכו' יע"ש וכ"כ הרב מ"ז שם בד"ל ע"א יעש"ב ושם דחה סברת המח"א דכייל להרמב"ם בהדי הטור ז"ל כיעו"ש ולענד"ן דמסייע ליה דהוא דינא דכ' הרמב"ם בפ"ו דזו"מ ופסקה מרן באה"ע סי' ן' דאם חזרה בה הכלה חייבת בכל הוצאות הבעל מדד"ג הגם דודאי דמאי דחזרה בה אינו אלא להנאתה ולא כיוונה להזיק לבעל ועכ"ז חייבת ומ"ש מרן בח"מ סי' ס"ו בסתם כס' הראב"ד והטור ז"ל לאו למימרא דס"ל למרן כוותייהו בעלמא היכא דמכוין להנאתו פטור דהא ודאי ליתא כיון דבש"ע אה"ע סי' ן' מבואר דס"ל דאף במכוין להנאתו חייב מדד"ג אלא התם שאני דס"ל למרן בח"מ סי' ס"ו כיש מ"ש דאייתי בתר הכי דאף לעצמו יכול למחול דהגם דבעלמא קי"ל בד' מרן בסתם וי"א דדעת מרן כהסתם הכא שאני דחזינא למרן באה"ע סי' ק"ה דפסק בפשיטות כמ"ד דמוחל לעצמו וזוהי ס' רוב הפוס' כמ"ש הרב בני בנימין סי' י"ב ד"ל סוף ע"א יע"ש וגם ידוע מ"ש האח' ז"ל דש"ע אה"ע חיברו מרן באחרונה ולא תידוק מניה דס"ל בעלמא דכל שמכוין להנאתו פטור. ומה גם די"ל כמ"ש הסמ"ע שם דגם לד' התוס' חייב לשלם ללוקח מה שנתן אעפ"י שאין כוונתו להזיק וכ"כ הש"ך ז"ל שם דלדינא חייב לשלם כל החוב רק בדעת מרן בחלק הש"ך שם על הסמ"ע יע"ש ולא ירדתי לסו"ד הש"ך ז"ל דכיון דס"ל למר דלדינא חייב לשלם כל החוב אפי' שאין כוונתו להזיק רק להנאת עצמו הוא מכוין א"כ אמאי נייד מלמימר הכי בד' מרן ז"ל ובפרט דהכי מוכחי להדיא דברי מרן שבאה"ע סי' ן' דאף דלא נתכוונה הכלה בחזרה בה רק להנאת

עצמה עכ"ז חייבת לשלם מדד"ג אשר מזה קל"ט נמי למ"ש הרב בני בנימין ז"ל שם בד"ל ע"א ובע"ב דאסיק התם בד' מרן דס"ל דהיכא דמכוין להנאת עצמו דפטור ולא זכר שר מ"ש מרן גופיה באה"ע סי' ן' ומה גם דלא זכר דגם הרב ח"מ והרב"ש ז"ל שם בסי' ק"ה ס"ל בפשי' כהסמ"ע דאף דהיורש יכול למחול לעצמו מ"מ חייב לשלם מדד"ג יע"ש ועם דהרב נוכח השולחן סי' י"ג ס"ל בד' מרן דגם בסי' ק"ה פטור היורש היכא דמתכוין להנאתו ודחה דברי הח"מ והב"ש ז"ל דנר' מדבריהם דבגדול חייב מדד"ג אפי' שמתכוין להנאתו ופליג הוא ז"ל באומרו דמלשון מרן בח"מ סי' ס"ו מודה להדיא דלדיעה זו פטור מתש' ושיותר נר' כמ"ש הש"ך דפטור מכלום ודלא כהסמ"ע והח"מ והב"ש ז"ל והניח ד"ק בצ"ע ואסיק דלא איירי הרמב"ם ומרן בסי' ן' בחזרה בה הכלה אלא כשכוונתה להזיקו מבלי שום טעם וסיבה אך אם כיוונה להנאתה גם הרמב"ם ומרן מודו דפטורה מתש' כיעו"ש ואחהמ"ר אעיקרא מ"ש דמלשון מרן וכו' יש לדחות בנקל די"ל כמ"ש הסמ"ע דלס' קמייתא חייב לשלם כל החוב ולס' בתריתא חייב לשלם מה שקבל וג"ז מדד"ג ולא לפוטרו בלא כלום: גם מאי דאוקי מלתייהו דהרמב"ם ומרן שבסי' ן' דאיירי במתכוונת להזיקו הא ודאי ליתא דלא משכחת לה שתחזור בה הכלה כדי להזיקו מבלי שום סיבה וכבר הרב פרה"א ז"ל בח"ב דפ"א ע"ד אסיק לדינא דפסקינן לחייב בדד"ג אע"ג שאינו מכוין להזיק רק להנאת עצמו יע"ש. ומ"ש עליו הרב בני בנימין שם שדבריו תמוהים וכו' יע"ש הנה נתבאר דאדרבא דברי עצמו הם התמוהים מכח מ"ש מרן ז"ל באה"ע סי' ן' וכמדובר:

עו"כ וז"ל עוד זאת אחרת דגם הרמב"ם אזיל ומודה היות שהוא נתכוון לטובת בעל המעות וכו' עכ"ל ואתמהא טובא דמאי טיבותיה כיון דבעל המעות ניחא ליה בהפסדו הרבית כדי לקנות הקרקע דיותר טוב הוא לו קנייתו הקרקע טובא ובשלמא אם היה השליח המוכר מקיים לו דיבורו והבטחתו ומכר לו הקרקע ושוב הלה יטעון עליו שהפסידו הרבית לא היינו שומעין לו כלל דטענינן ליה שפיר דלטובת הלוקח נתכוון השליח כיון שרצונו לקנות ממנו הקרקע ברם השתא דהשליח המוכר חזר בו מדיבורו ומכר לזולתו יותר בזול היכי מצ"ל דלטובת הלוקח נתכוון הא ודאי דאין זה אלא לרעתו ולהזיקו נתכוון בודאי וברור:

ומ"ש דנ"ד לאו בריא היזקא וכו' כבר נתבאר דאין לך בה"ז יותר מזה כיון שחזר בו מדיבורו ומכר לזולתו. ומ"ש שהדבר ברור שלא ידע וכו' אנא דאמרי דעכ"פ שבועה או ח"ס מיהא בעי כמש"ל ומ"ש דאנן בעינן נתכוון להזיק וכו' ע"כ ליתא דמבואר יוצא מדברי מרן ז"ל בכ"מ שבפרק י"ג דמאכ"א דנ"ל דבעלמא חוץ מנגיעת העכו"ם ביין לא

בעינן נתכוון להזיק דאדם מועד לעולם כנז"ל וע"ע לקמן מ"ש עוד בזה בסו"ד: עו"כ וז"ל אתאן לתשו' הרב מכת"ל וכו' ואני ב"א בקשתי ול"מ וכו' ולא עוד אלא דמאי אפי' וכו' עסה"ל ואחד הרואה בכנה"ג ח"מ סי' שפ"ו הגהט"ו אות צ"ד שכ"כ להדיא משם הרמב"ן יע"ש ובודאי דעל לשון זה קאי המכת"ל ופשוט וא"צ עוד לידחק להגיה בד"ק כלל ובפרט מ"ש מר להגיה דאפי' במזיד פטור הא ודאי ליתא כיון דהרמב"ן ז"ל שם ס"ל דד"ג דינא הוא ולא קנסא ואיך יתכן לומר דאפי' במזיד פטור ומ"ש המכת"ל ע"ד הרמב"ן דה"ט משום דכיון דד"ג אינו אלא קנסא לא קנסינן שוגג וכו' עכ"ל הנה ברור דטע"ז אינו אלא למ"ד דד"ג קנסא הוא ולא דינא כמ"ש להדיא הכי הרמב"ן גופיה אשר במאמרו שם דקי"א ע"ד דאילו הרמב"ן גופיה ס"ל להדיא דדינא הוא ולא קנסא וחייב בין במזיד בין בשוגג וכ"כ שם בדקי"ב ע"ב א"כ עכצ"ל דמ"ש הכנה"ג בשם הרמב"ן דפטור אפי' בשוגג ר"ל לא מיבעיא באונס דפטור אלא אפי' בשוגג וזה אינו אלא למ"ד קנסא הוא ולא דינא וכמ"ש מר גופיה בד' הרמב"ם ז"ל ולא ידעתי אמאי נייד מר מלומר כן גם להרמב"ן ושו"ר בתשו' הרב חס"ל אלקלעי ז"ל בח"מ סי' י"ט דקכ"א ע"ב שהבין האי אפי' בשוגג דר"ל דאפי' בדד"ג בשוגג פטור יע"ש: ומ"ש עוד מר יצ"ו דאם נגרוס הרמב"ם במ"ם במ"ם א"ש דהא איהו ס"ל דהוי קנס וכו' עכ"ל ג"ז אינו דלא ראה מ"ש מהרח"ש וה' בית יצחק ז"ל הנז' שכתבו להדיא דס"ל להרמב"ם ומרן ז"ל דד"ג דינא הוא ולא קנסא כמש"ל ומ"ש הרמב"ם בהל' חובל אינו אלא בהיזק שאינו ניכר דהתם הוא דס"ל דפטור באונס ובשוגג וכדס"ל להרמב"ן שם דקי"ב ובריש דקי"ג וכמ"ש הרב מ"ז ז"ל שם ואילו הכנה"ג והמכת"ל איירי בהיזק הניכר והדברים ברורים: עו"כ וז"ל שו"ר להמח"א וכו' במ"ש ולכאורה וכו' הלא היא ק"ו עצומה וגם במ"ש היה נראה וכו' ע"כ ולא ראה שהרב שער יאודה והרב נוכח השולחן ז"ל דחי ד"ק וראייתי ודצ"ע יע"ש:

ומ"ש עוד וז"ל ומ"מ לגבי המוחזק וכו' עסה"ל כבר כתבתי דבנ"ד ליתיה להאי טעמא דאין כוונתו להזיק אלא היא להנאת עצמו משום דלא זו בלבד דלית למוכר זה שום הנאה במוכרו לזולת זה עוד זאת, אדרבא הפסיד עצמו מההיא טופינא דאוסיף ליה זה וא"כ כל מ"ש מר בזה לא שייך בנ"ד כלל וכמובן:

גם מאי דאסף וקבץ סברות הפוס' ז"ל וסיים עלייהו מר וז"ל ובנ"ד היא לא עשה כלים וכו' וכ"ש בנ"ד שלא עשה שום מעשה וכו' עכ"ל אנא דאמרי דכל מ"ש הפוס' הנז' אינו אלא לאתרייהו דתפסי דגל הקי"ל לא כן אנן בדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דאין חי' מגרמי לגרמא וגם ס"ל דד"ג דינא היא ולא קנסא וגם דיבורו חשיב מעשה כמ"ש

הכנה"ג בסי' שפ"ו וכ"כ החוו"י וש"פ ז"ל וגם כשמכר לזולתו בקו"ע הפך דיבורו אין לך נתכוון להזיק גדול מזה וכמדובר:

ומ"ש עוד דבנ"ד מכ"ש דבשעה שאמ"ל להכין המעות לא עשה מעשה ופסקיה לגיריה ע"כ לא הבנתי כוונתו דמה שייך לו' בנ"ד פסקיה לגיריה. ומ"ש עוד דבנ"ד לא הי"ל לאסוקי אדעתיה וכו' ע"כ כבד הקדמתי דשבועה דאיני יודע או ח"ס מיהא בעי כנז"ל. ומ"ש עוד וז"ל גם שם הבי"ד מוהריק"ו ש"ו קל"ג וכו' ע"כ לא ראה מ"ש בזה הרב בירך משה סי' ה' הנז' והרב ראש"ל וש"ב נר"ו בס' בני בנימין וקרב איש ח"א סי' כ"ט יעש"ב ובתשו' כת"י אשר לי עמדתי קצת על דבריו נר"ו יע"ש:

גם מ"ש עוד וז"ל ומה גם דהוא המוחזק ויכו"ל קי"ל כהרא"ש וכל האח' שפסקו כרבה וכו' ע"כ אתמהא דאיך יאמר קי"ל נגד הרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל שפסקו דלא כרבה וקבלנו הוראותם כידוע:

ומ"ש וז"ל והרב חס"ל סי' י"ט פטר בנ"ד משום שלא נתכוון להזיק במזיד וממנו ניקח לנ"ד ע"כ הנה מלבד דבאתריה דמר החס"ל ז"ל תפסי דגל הקי"ל ומשו"ה הרב ז"ל פטר בנ"ד עוד זאת דודאי בנ"ד כשחזר בו מדיבורו ומכר לראשון בפחות אין לך נתכוון להזיק גדול מזה כמש"ל. ומ"ש עוד דנ"ד עדיף שהוא עפ"י הדיבור כבר כתבתי דבבגו"ד הדיבור חשיב מעשה גמור: גם מ"ש משם הרב אד"ק ח"ב סי' ד' דאפי' הרמב"ם ודעי' דמחייבי גם בגרמא אינו אלא במתכוין להזיק וכן' ע"כ הנה מלבד משה"ק עליו החס"ל ז"ל עוד אני תמיה עליו שדבריו ז"ל הם הפך מ"ש מרן ז"ל בב"מ בפ"ג דמאכ"א דכתב בפי' דקי"ל אדם מועד לעולם חייב בין בשוגג בין במזיד בדברים שהם ידועים לכ"ע שהם נזקין ואין טענת שוגג או אינו מתכוין פוטרתו וכו' יע"ש ואיך לא זכר שר הרב אד"ק ז"ל דברי מרן אלו ואנו אין לנו אלא דעת מרן ז"ל:

גם מאי דיליף מר מדברי החס"ל וסיים וז"ל אשר מזה ניקח לנ"ד דלאו היזק ניכר הוא ולא מזיד הוא וכו' ע"כ תמהני טובא דהא אין לך היזק ניכר גדול מזה שמכר במזיד הקרקע לזולתו וגרם לו נזק שהפסידו הרבית ולא קיים הבטחתו ודיבורו לזה בלי שום טעם ובשום הנאה כי אם בשאט ובנפש כנז"ל:

גם מאי דיליף מר מג' תשו' דמהרק"ף ז"ל שבחקק"ל ח"ב הנה לענד"ן דאין מהם שום ראיה לפטור בנ"ד כלל וכמ"ש בס"ד דממ"ש בסי' ל"ג דהדבר בא ממילא וכו' לא דמי לנ"ד דהשליח עשה מעשה רב דמכר בידים הקרקע לזולת זה בפחות ובודאי שאין כוונתו רק להרע לו דאל"כ קודם שמכר הי"ל לימלך עם זה אם יקנה או לא וברור:

גם ממ"ש בסי' ל"ד ליכא שום ראיה לנ"ד דשאני התם דמצי טעין שהוא לטובת בעל המטבע לא כן הכא בנ"ד כיון שמכר לזולת זה שקליה לטיבותיה לגמרי והוברר היזק זה בהדיא:

גם ממ"ש בסי' ט"ל שאני התם דלא כיון להזיק לשוכר הא' כי אם כל כוונתו בעד עצמו אלא דעי"ז הגיע נזק ממילא לשוכר הא' וכל כה"ג יש לפוטרו וכמ"ש הרב נוכח השולחן דט"ו ע"ג דכל שהוא חושש לנזק עצמו אין לי לחוש על נזק חבירו ופטור מדד"ג כיעו"ש וכל ראיותיו לא שייכי לנ"ד ולנדון מהרח"ף ז"ל דסי' ט"ל שייכי וכמשי"ר המעיין. גס מאי דיליף מר מד' הפרה"א ז"ל וסיים עלה מר וז"ל וא"כ בנ"ד שלא באו לידו כלל כי אם בעל המעות הוא המזיק א"ע פשוט וברור דאין לחייבו כלל ע"כ כבר כתבתי דזוהי ס' הראב"ד ואנן לא קי"ל כוותיה אלא כהרמב"ם ומרן באה"ע סי' ן' וכמדובר ואין זה ענין למ"ש הפרה"א וברור:

ומ"ש עוד וז"ל ובפרט למ"ש השליח דהי"ל להמתין עד בא זמן הפרעון ואזי יביא מעותיו ע"כ לדידי אינה טענה כלל דתשו' בצידה כי ירא להמתין שמא השליח לא ימתין לו וימלך וימכו הקרקי לזולתו ולכך ניח"ל להפסי' הרבי' כדי שיקנה הקרקע ממנו והא קמן דהגם שלא המתין כבר מכר השליח הקרקע לזולתו וכ"ש אם היה ממתין עד זמן הפרעון ומן הפעולות יוודעו הכחות ופשוט:

ומ"ש עוד אשרי וכו' אף ג"ז היתה יתירה דמעיק' לא כיון ולא עשה שום מעשה להרע בדבר וכו' עסה"ל גם לזאת כבר מילתי אמורה דהשליח המוכר במוכרו לאחרים עשה מעשה גדול ועבר על דיבורו וגרם הפסד ממון לזה בסומכי נפשו שיקנה הקרקע דבהא ודאי מתחייב השליח בדד"ג ופשוט: ומ"ש עוד וז"ל וגם דהוי להנאתו וכו' ע"כ ליתא דכיון דמכר לזולתו נאבדה הנאתו והוברר היזקו שהפסיד הרבית בלא שום תועלת לו:

ומ"ש עוד וז"ל וכ"ש לפי"ד ש' שלא אמר לו כלום ע"כ הא ודאי דכל הנז"ל אינו אלא במונח דאמ"ל תכין המעות אך אם הוא מכחיש שלא אמ"ל כן והלה טוענו בריא שאמ"ל כן ודאי אינו חייב השליח ממון רק שבועת היסת שלא אמ"ל כלום ואם הלה טוענו שמא חייב השליח לקבל ח"ס ותל"מ:

ומאי דיליף תו מר מד' הפרה"א ח"ב די"ט ע"א וסיים מר וז"ל וכ"ש בנ"ד, שלטובה נתכוון שיהיו המעות מוכנים בידו בכדי שיוכל למכור לו תו"מ וכו' עכ"ל הא ניחא אם היה עומד בדיבורו ומוכר לו ברם השתא הכא דעבר ע"ד ומכר לזולתו שקליה לטיבותיה לגמרי ופשוט ובהכי אזדא ליה נמי מאי דיליף מר תו מתשו' מהרש"ך ח"ד סי' ל"ב וה"ה כמבואר. גם מ"ש עור וז"ל ולעילא מן כל וכו' ע"כ כבר כתבתי דשאני אתרי דתפסי דגל

הקי"ל מאתרי דידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל וא"כ מאי מייתי מתשו' הרפ"מ ומהרש"ך והפרמ"א ז"ל דבאתרייהו תפסי דגל הקי"ל וגם ראייתו מד' הרב פרמ"א ז"ל היכא דהנזק בא ע"י שניהם וכ' מר ע"ז וז"ל א"כ ה"ה וההי"ט בנ"ד דהוא גרם לעצמו והו"ל כבא הנזק ע"י גרמת ב' דפטור עכ"ל לענד"ן דלא דמי נ"ד למ"ש הפרמ"א והפרה"א ז"ל דכיון דהשליח הבטיחו ונתן לו דיבור שיכין המעות וימכור לו הקרקע א"כ מוכרח זה הקונה להפסיד הריבית כדי שיקנה הקרקע וכשמכר לזולתו נמצא למפרע שהוא לבדו הגורם הנזק ופשוט: וכן מאי דיליף תו מר מד' הש"ך דיש לפטור גורם דגורם ונ"ד הו"ל גורם דגורם לדבר הזה יסלח דנ"ד אינו אלא גורם דוקא ולא חשיב גורם דגורם כלל והגם דע"י בעל המעות היה ההפסד דרבית לא משום הא חשיב השליח גורם דגורם כיון דבעל המעות סמוך לבו ע"ד השליח שאמ"ל תכין המעות א"כ מוכרח בעל המעות ללכת אצל הבאנק לגבות מעותיו בלא הרבית בההיא הנאה דיקנה הקרקע ומה יעשה אותו הבן ובודאי דהשליח המוכר הוא לבדו הגורם וחייב בדד"ג:

גם מאי דאייתי תו מר תשו' הרב משי"ש ז"ל ודמהר"ש הלוי ז"ל ויליף מנייהו לנ"ד בנקל יל"ד דלא דמו לנ"ד וכמו שנתבאר גם מאי דיליף תו מד' הרב המאירי ז"ל אם כח אחר מעורב בו ודימה נ"ד דכח אחר שהוא בעה"מ מעורב בו גם זה אינו דלא חשיב נ"ד כח אחר מעורב בו כיון דהוא סמך על דיבור השליח המוכר והא דכח אחר מעורב בו היינו כמ"ש הרב בני בנימין ז"ל שם דכ"ט ע"ג לתרץ בעד הראב"ד ז"ל יעו"ש וברור:

ומאי דאייתי מתשו' הפרמ"א והשבו"י ז"ל דפליגי היכא שאין כוונתו להזיק. הגה כבר הוכחנו מד' מרן כ"מ שבפי"ג דמאכ"א דלמאי דקי"ל אדם מועד לעולם אין לחלק בין אם כוונתו להזיק או לא וגם הם ז"ל לא אמרוה אלא היכא דכוונתו להציל את שלו. וע"ע בפתחי תשו' סי' רצ"ב דאייתי דברי הגאו' הנ"ל ובנ"ד הרי השליח הזיקו ליאודה בקו"ע שמכר לאחרים ולא לו וכמדובר:

תו האריך הרחיב להביא ראיות מדיני שבת דלא חשיב הדיבור מעשה ממש ואסיק דדוקא בדיבור שהוא עושה מעשה אבל בדיבור דלא עביד מעשה הוא אלא ע"י אחרים נעשה המעשה כנ"ד אין הדיבור כמעשה וכו' ככל הכ' בדב"ק יצ"ו ולענד"ן דכ"ז לא שייך בנ"ד דכבר נתבאר דחיוב דד"ג הוא שייך גם בדיבור לבד כנז"ל וכיון דיאודה דנ"ד סמך על הדיבור של המוכר שאמ"ל תכין המעות והמוכר לא עמד בדיבורו הו"ל היזק גמור וחייב בדד"ג ונ"ד דמי ממש למ"ש הגאון מהר"ר מינץ ז"ל בסי' ט"ל והבי"ד הכנה"ג סי' שפ"ו אות נ"ג שנשאל בראובן שאמר לשמעון שאם יתן לו הבית שהוא דר בו יהיה בן עירו לשאת בעול העיר ואמ"ל שמעון שיתנהו לו ועפ"י דיבורו הלך ונתפשר עם אנשי

העיר ונעשה בן עיר ואח"ך חזר בו שמעון ולא רצה לתת לו הבית אעפ"י שראובן מוצא לשכור בית אחר באותה העיר אם אינו רוצה לבא אם לא יתן לו שמעון הבית חייב שמעון לשלם לראובן כל ההיזק שגרם בענין המסים שפורע ראובן בעיר שמעון עכ"ל. הרי להדיא דאפי' בדיבור ובהבטחת שמעון לראובן והמעשה דפשרת המסים היתה ע"י ראובן עצמו עכ"ז אם חזר בו שמעון מדיבורו מתחייב לשלם לראובן כל ההיזק שגרם לו מדד"ג ונד"ן דכוותה ממש וכמובן. וע"ע בתשו' הרדב"ז ז"ל ח"ג סי' תשנ"ט דכן מבואר בד"ק יע"ש. גם מ"ש עוד משם המש"ש ומהרשד"ם ז"ל הנה לפי האמור ליכא מנייהו שום ראיה לנ"ד לפטור כלל כמשי"ר הרואה:

גם מ"ש עוד משם הרב מים החיים ז"ל שכתב דלא נעלם ההלכה פסוקה דגרמא בניזקין פטור וכו' ע"כ לדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דאין חי' מגרמי לגרמא דלמאי דקי"ל כר"מ דדאין דד"ג בכולהו מחייבינן כנז"ל א"כ לית לן למסמך ע"ד הרב הנז' ופשוט:

ומ"ש עוד וז"ל וא"כ כ"ש וק"ו לנ"ד דבדיבורא בעלמא לא יתחייב ובפרט למ"ד בזרק כלי וכו' דפטור הביאו מור"ם וכו' עכ"ל לא ידעתי היכי מייתי ראיה לפטור הפך דעת הרמב"ם ומרן דקי"ל כוותייהו והוא פלא: גם מאי דיליף במכ"ש לנ"ד ממ"ש החס"ל בדקט"ו ע"ב הרואה יראה דלא כ"כ הרב ז"ל אלא כדי לחלק מדד"ג לגרמא אך בגרמי ממש אין מקום לחלק ביניהם ולדידי נ"ל ברור דנ"ד גרמי הוי ולא גרמא כיון דמכר הקרקע לזולת הפך דיבורו והבטחתו לזה והוא בריא היזקא גמור דתכף שמכר לזולתו מיד הוברר היזק זה בהפסדו רבית מעותיו ללא תועלת והניזק לא גרם היזק לעצמו אלא אדעתא שיקנה הקרקע ודומה נ"ד ממש לנדון מהרמ"מ הנ"ל וברור:

עוד העתיק רו"מ מ"ש הכנה"ג בסי' שפ"ח הגב"י אות ס"ו בדין מוסר וזה אינו מענינינו דאנן עסקינן בגורם נזק ממון לחבירו אחר שנתן לו דיבור והבטיחו דלענד"ן ברור דהו"ל בה"ז גמור וחייב לשלם מדד"ג ולו יהא דאינו אלא גרמא הרי קי"ל כהרמב"ם ומרן דלא מחלקי מגרמי לגרמא ול"ד למסור דעסיק ביה דהכנה"ג ז"ל וזה פשוט דשנא ושנא דין מסור לדד"ג כידוע:

ומאי דיליף תו ממ"ש מהרח"פ ז"ל בחקק"ל דקמ"א ע"ב אנכי הרואה דאדרבא משם ראיה לחייבו גם בנ"ד כיון דעפ"י דיבורו הלך יאודה ועשה מעשה לגבות מעותיו בלי רבית כדי לקנות ממנו הקרקע וכשחזר בו השליח המוכר מדיבורו ומכר לזולתו א"כ נמצא בסיבתו הפסיד הרבית ולזה הוא מתחייב בדד"ג דומה ממש למ"ש הרב הנז' ז"ל וברור:

גם מ"ש עוד מר מתשו' הרב הנז' ז"ל דבסי' מ' דיליף מתשו' הרב מש"ש ז"ל דבסי' קי"ב דקא מחייב להמוסיף בשכירות מתרי טעמי אי משום דד"ג ואי משום דחשיב מזיק בידים הוי וכו' יע"ש אנא דאמרי דאדרבא נילף מנייהו לחייב בנ"ד מדד"ג וכ"ש אם נסמוך ע"ד המש"ש לחייבו מדין מזיק בידים כיון דעפ"י דיבורו עבד הלה מעשה שגבה מעותיו והפסיד הרבית אלא דהגאון החק"ל ז"ל בח"ג דיו"ד סי' ע' רב תנא הוא ופליג על הרב משפטי שמואל ז"ל בטעמו הב' דמידי ס' לא נפיק כיעו"ש אבל בטעמו הראשון דמחייב בדד"ג אזיל ומודה גם הוא ז"ל דחייב מדד"ג כמבואר יוצא בדבריו ז"ל וברור. דבדד"ג לא בעינן דאתעביד מעשה בדיבורו דלא כ"כ הרב מש"ש ז"ל אלא לאחשוביה מזיק בידים כיעו"ש והדברים ברורים:

ומ"ש עוד מר דעפ"י מ"ש בעניותי והרב החרי"ף נר"ו בסה"ק פנ"י ח"א סי' כ"ד תורה יוצאה בהינומא דכולם פטורים ובפרט בנ"ד דלא הוי בריא היזקא לדבר הזה יסלח דכל לגבי דידי אין לך בה"ז בנ"ד גדול מזה כנז"ל ול"ד אבל מ"ש אנן בעניותין שם וברור. ועל מאי דאסיק מר לעיל דדוקא בדיבור דאתעביד מעשה על ידו חשיב הדיבור כמעשה כנז"ל הנה הרואה יראה בש"ס דשבת דקי"ט דאמרי' התם להדיא דכל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו נעשה שותף להקב"ה במ"ב אמר"א מנין שהדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו ע"כ הרי להדיא דהדיבור חשיב כמעשה הגם דלא אתעביד מעשה על ידו דומיא דהאומר ויכולו דלא עבד שום מעשה על ידו עכ"ז נעשה שותף במ"ב. ומשה"ק הגאון החק"ל ז"ל ביו"ד ח"ג סי' מ' ד"ח ע"ג על דברי ר"א הנז' דהיכי מפיק הדיבור כמעשה דפשט הכתוב דבדיבור לבד נעשו השמים בכחו של הקב"ה ואיך נלמוד מזה דדיבור כמעשה וכו' יע"ש נלע"ד לתרץ דר"א מסתמיך ואזיל לדרשת ר"ה דלעיל מניה דדרש כל האומר ויכולו נעשה שותף לה' במ"ב ומזה יליף ר"ה דדיבור כמעשה ועלה אמר"א לסיועיה לר"ה דדיבור כמעשה מקרא דבדבר ה' שמים נעשו וא"כ הרי מדברי ר"ה למדנו דדיבור לחוד חשיב מעשה אפי' שלא נעשה בדיבורו שום מעשה בפועל וכ"כ מהרש"א ז"ל בחי' אגדות דשני המאמרים הנז' תלוים זה בזה כיעו"ש וכ"כ הרי"ף ז"ל שם יע"ש ומ"מ הרי אסיק הגאון החק"ל ז"ל שם דשיטת התוס' ז"ל דברי יחיד הם יע"ש. תו חזיתיה למר שעמד על נדון זה אם יהיה חייב המוכר מדין מזיק שעבודו ש"ח ואסיק דיכול המוחזק לו' קי"ל ולדידי אין צורך לכל האריכות שלו בזה כיון שדעת מרן בש"ע לפטור המזיק שש"ח במ"ש אני עני בסה"ק פנ"י ח"ב דקי"א יע"ש א"כ אין צורך לטענת קי"ל ואולם ברור אצלי דאין נד"ז בסוג מזיק שש"ח אלא הוא מזיק ממנו ש"ח ממש כנז"ל: באופן דלענד"ן לדינא דלדידן דקי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל דס"ל דאין חילוק

מגרמי לגרמא דבכל גוונא מחייבי למאי דקי"ל כר"מ דדאין דד"ג כמ"ש הסמ"ע ומור"ם ז"ל בתשו' סי' ע"ח והבי"ד הכנה"ג בסי' שפ"ו ואחריהם נמשכו כל רבני האח' כמ"ש הרב כר"ש ב פ"ה ושפ' אח' ז"ל א"כ לפי"ז הגם דנימא דנ"ד אינו אלא גרמא בעלמא הא קי"ל כהרמב"ם ומרן ז"ל גם להוציא ולכל הדברות לא נפיק נ"ד מידי גרמא ועכ"ז חייב הגורם בתשלומין ומה גם דלדידי אין ס' דחשיב שפיר גרמי כיון דבריא היזקא גמור הוי וכמש"ל וברור. ובתשו' אחרת כת"י אשר לי עמדתי בזה ושם הבאתי בעניותי מ"ש הרב מטה אהרן בדס"ג ע"ד וגם עמדתי בדעת מרן ז"ל במ"ש בתשו' אבק"ר בסי' קמ"ו ובסי' פ"ט שדבריו ז"ל שם הפך מ"ש בש"ע שפסק כהרמב"ם ז"ל והעלתי בעניותי שם דהעיקר כמ"ש בש"ע דוקא דקאי בשיטת הרמב"ם כמ"ש מור"ם והסמ"ע והכר"ש והאח' ג"ל ודלא כמ"ש הש"ך והרב קצה"ח ז"ל ומשם באר"ה ואכתי הדבר צאת"ג אם יוכל השליח לטעון קי"ל כמרן בתשו' וכהרב ש"ך וקצה"ח או"ל:

אמנם מטעם אחר רואה אני לפטור את השליח המוכר מתשלומי נזק יאודה כיון דהוא אינו אלא מניעת הרווח דלא חשיב הפסד ולא מיחייב בדד"ג וככתוב אצלי במ"א ושם הבאתי מ"ש הכנה"ג סי' שפ"ו והרב בני חיי ובס' קול בן לוי ובס' חיי עולם ובס' שמחת יאודה ובס' חוקי חיים סי' ז"ך ובש"פ ז"ל והארכתי בזה שם וע"ע בסוף תשובת הרב דברי שמואל הנד"מ להרה"ג מהר"ש ארדיטי ז"ל בח"מ סוס"י א"ך דר"מ ע"א מ"ש בזה יע"ש ואכמ"ל כעת גם בזה. וא"כ מצי המוחזק לטעון קי"ל כרוב הפוס' דפטרי יתיה אפי' באתרי דמרן ז"ל כיון דאין בירור בדברי מרן כמאן ס"ל דאי מההיא דסי' של"ג כבר נדחה קרו לה הרב חוקי חיים והרב משכה"ר במע' השי"ן אות פ' והרב נוכח השולחן בתשו' סי' מ' יע"ש ואין לחלק ממניעת הריוח שלו שהיה לו מקדמת דנא לשאר מניעת הריוח שהיה עתיד הוא להרויח אם לא היה גורם לו האחר הנזק דאין שום טעם וסברא לחלק מזל"ז וע"ע במשכה"ר מע' המ"ם אות ובס' יד מלאכי בכללי הדינים בסי' תמ"ח ובס' ארעא דישראל מע' המ"ם ואכמ"ל בזה לאפס הפנאי הנלע"ד כתבתי לדינא וצו"י י"מ וימ"ן כיר"א הלא כ"ד זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

שו"ר דמצד אחר יש לפטור השליח המוכר מתשלומי נזק הלוקח הב' שהיה רוצה לקנות אותו קרקע והוא ממ"ש הרב ב"ד ז"ל בח"מ סי' ק"ז והבי"ד הרב מט"ש ז"ל בסי' ק"ץ במי שמכר חפציו בזול כדי לקנות קרקע שהבטיחו המוכר למכור לו ושוב חזר בו המוכר והלוקח תובע ממנו מה שהפסיד במכירת חפציו ופסק הרב"ד ז"ל דפטור המוכר מלשלם כלום דהלוקח איהו דאפסיד אנפשיה דהי"ל להתנות ויליף לה מדברי הרמ"ה

ז"ל שהבי"ד הטור ז"ל בח"מ סי' קמ"א סל"א יעש"ב, ונד"ן דכוותה ממש דאיהו דאפסיד אנפשיה דהי"ל להתנות על המוכר וכנז"ל וכן ראיתי בתשו' הרב ירים משה ז"ל בח"מ סי' ז"ך שנשאל כנדון הרב ב"ד ז"ל ואייתי בידיה תשו' הר' ב"ד ז"ל הנז' וסייעו מסוגייא ערוכה) שבפ' האומנים דע"ז ע"ב דתניא התם הרי שמכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מהם ק"ק זוז בזמן שהמוכר חוזר בו י"ד לוקח עה"ע וכו' רצה אומר לו תן לי קרקע כנגד מעותי מהיכן מגבהו מעידית שבנכסיו ויהיב טעמא רב אחא התם משום דמאן דזבן ארעא באלפא זוזי אחולי אחיל ומזבין נכסיה והו"ל כניזק ופירש"י דסתם איש הקונה קרקע גדולה כזו אין לו מעות כ"כ מצויות אצלו אא"כ מוכר מטלטליו וצריך למכור בזול וכי חוזר בו מוכר נמצא זה ניזק על ידו וכו' עכ"ל הרי דלא חייבוהו רבנן למוכר כי אם כנגד המעות שקבל דוקא וכ"כ התוס', ז"ל שם ומזה תמה על הרב"ד ז"ל שלמד דינו מד' הרמ"ה והוא ש"ס ערוך ורש"י ותוס' כנז"ל וסיים עלה דעכ"פ גם הראיה שהביא הרב"ד ז"ל מד' הרמ"ה היא ראיה ברורה והדין דין אמת שהלוקח אינו דאפסיד אנפשיה מדהי"ל להתנות ושוב ראה בתשו' הרב משר"א ח"א סי' ק"ל שעמד ע"ז וכו' וגדולה מזו כתב הרב מהרש"ך ז"ל שם דאפי' אמר הלוקח למוכר כשהיו עסוקים בענין גמר המקח שצריך הוא למכור החפצים כדי להביא לו המעות עכ"ז פטור המוכר דחושש המוכר דשלא להשביע א"ע אומר שצריך למכור החפצים וכו' יעש"ב ודון מניה ואוקי באתרין וכמובן. וע"ע להרב משכה"ר ז"ל בדק"פ ע"א אות ע"ב שפסק כהרב"ד ז"ל וציין לסוגייא הנז' ולהתוס' ולהטור ז"ל יע"ש ולפי"ז יש לפטור המוכר אפי' שלא היה מוחזק כיון דדין זה הוא מסכים בלי חולק וכמבואר וע"ע בתשו' הרב ירים משה שם בתר הכי דעמד בדיני דד"ג בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד ודר"י וריצב"א ז"ל והאריך בזה יעש"ב ואכמ"ל עוד בזה כעת:

שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ ענינים נפרדים

א) כתב הרב הקדוש עט"ר מרן זקני מהרח"א זצוק"ל זיע"א בס' הבהיר מק"ק בד"ב ע"ב בד"ה א"נ ק"ל למר וכו' והק' הרשב"א דא"כ למה גלו וכו' וי"ל שע"מ כן נתן להם א"י וכו' וקשה דאי הכי למה נתחייבו מיתה בבית ראשון וכו' ולטעם הרשב"א אף שיתחייבו גלות מיתה אין חייבים וצ"ע עכ"ל ז"ל ובהורמנותיה דמני"ר נלע"ד ליישב דכיון שנתן להם הארץ ע"מ לשמור התורה והמצות בודאי שקבלו ג"כ עונשיה כשיעברו על מצות התורה ותכף שעברו עליהם היו ראוים להתגרש מן הארץ וכל זמן שלא נתגרשו מא"י מחוייבים בעונשי התורה והמצות וכשראה ה' דאפי' העניש לא חזרו בהם ולא שבו

מדרכם הרעה עמד וגירשם מן הארץ ומשה"ק הרשב"א דא"כ למה גלו כלול בקושייתו דכ"ש למה הענישם כיון דאית להו טענת מודעא רבה כנלע"ד וק"ל:

וע"ע לעט"ר הרב מ"ז ז"ל שם בדט"ו ע"ב שכתב דבז' מצות ב"ן שקבלום קודם מת"ת לא שייך אונס ולכך נענשו בעגל ובשטים דע"ז וג"ע הם מז' מצות ב"ן ומשום דמשמע דעל ביטול תורה ובזיון ת"ח גלו הוצרך הרשב"א לתת טעם משום ויתן להם אר"ג וכו' עכ"ל עי"ש הרי דגם מני"ר גופיה ס"ל למר דמשום ז' מצוות ב"ן כע"ז וג"ע וש"ד דהוו נמי בבית ראשון חייבים עונש מיתה כיון דלית' בהו טענת מודעא וא"כ בזה יתורץ שפיר תמיהתו פה ע"ד הרשב"א ז"ל הנז"ל וכמובן:

אך זוהי שק' על מ"ש בדט"ו הנז' דכפי דרז"ל דישראל בעגל עע"ז בשיתוף הרי ב"ן אינם מזהרים על השיתוף כידוע א"כ לפי"ז גם בעגל יש להם ט' מודעא ולמה נענשו ויש ליישב ודו"ק:

ב) עוד כתב עט"ר הרב הק' מ"ז ז"ל שם בד"ח ע"א בד"ה א"נ יודע העתים נחלקו במ"ש בפ' הנחנקין לענין זקן ממרא דרע"ק ס"ל דמשמרין אותו עד הרגל דכתיב וכל העם ישמעו ויראו ור"י ס"ל אין מענין דינו אלא ממיתין אותו מיד דמי כתיב יראו וייראו ישמעו כתיב והרמב"ם פסק כרע"ק ואילו בפי"ח דעדות לענין עדים זוממים לפמ"ש מרן פסק כר"י ולא ידעתי מה חילוק יש ביניהם דבכולהו כתיב ישמעו וייראו וצ"ע עכ"ל וכבר כתב מרן ז"ל בכ"מ שם בפי"ח דעדות דין ז' דלא פליגי רע"ק ור"י אלא בזקן ממרא משום דסבר רע"ק דמשמרים אותו עד הרגל ולא אשכחן דפליג עליה דר"י אלא בזקן ממרא אבל באינך דצריכי הכרזה כיון דלא אשכחן ליה דפלוג מסתמא כר"י ס"ל וכו' עכ"ל יע"ש דבר הלמד מדב"ק דבכולהו פסק הרמב"ם כרע"ק משום דהל' כרע"ק מחבירו וכמ"ש מרן ז"ל גופיה בפ"ג דממרים דין ח' יע"ש וכל עצמו דמרן ז"ל בדב"ק הנז' אינו אלא להוכיח במישור דמ"ש הרמב"ם ז"ל דההכרזה צ"ל בכל המקומות לכל הנהו ד' לזה כתב מרן ז"ל דזה נלמד מדין זקן ממרא אליבא דר"י דאמר כותבין ושולחין לכל המקו' ואפי' רע"ק דפליג וכו' כנז"ל נמצא דבכולהו פסק הרמב"ם ז"ל כרע"ק וכסתם ברייתא דבפ' הנחנקין דפ"ט דתני ד' צריכי הכרזה דגם רע"ק מודה דכולהו הני ד' בעו הכרזה דלא אשכחן לרע"ק דפליג אסתם ברייתא הנז' וכ"כ הגאון הרא"ם ז"ל בפ' שופטים בדין זקן ממרא שגם רע"ק מודה דזקן ממרא בעי הכרזה דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתם בהמתנה זו עד הרגל אם לא יכריזו בב"ד להודיע ענייני להעם אבל המח' שבינו ובין ר"י אינו אלא בהמתנה וכו' שהרי הרמב"ם שפסק לגבי זקן ממרא כרע"ק כתב אח"כ ד' צריכי הכרזה וכו' יע"ש:

ובעיקר תמיהת עט"ר הרמ"ז ז"ל דלא ידע מה חילוק יש וכו' והצ"ע כבר עמד בזה הגאון הרא"ם ז"ל שם בסוד"ק וכתב הרב נחלת יעקב ז"ל שם דה"ה דהוה מצי להק' מעדים זוממין אלא דחדא מנייהו נקט אלא דכתב הנח"י דקו' מעיק' ליתא וכו' יעש"ב:

ועם דהרב מהרד"ף ז"ל בס' משכיל לדוד שם בפ' שופטים דחה דברי הרב נח"י ז"ל יע"ש אנא דאמרי דעם שנודה לו במאי דפליג ע"ד הנח"י במ"ש אבע"א סברא דיש מקום לומר בדבריו ז"ל דאיפכא מסתברא מ"מ במ"ש הנח"י אבע"א קרא בהא ודאי נלע"ד דהאמת עם הנח"י דקא יהיב טעמא למילתיה דהיינו מדמשני קרא בדיבוריה לומר בזקן ממרא וכל העם ובאינך כתיב וכל ישראל והנשארים ומדשינה בזקן ממרא לומר וכל העם משמע דכל העם העולים לרגל דאי הוה אמר וכל ישראל לא הו"א דמשמרים אותו עד הרגל דא"א להיות כל ישראל המה יעלו לרגל דהאיכא זקן וחולה ודכוותייהו דאינם עולין לרגל ומדכתב וכל העם ש"מ דכל העם הנמצאים ברגל וענין ההכרזה נפק"ל מדכ' ישמעו לכך סבר רע"ק דבעינן המתנה עד הרגל והכרזה בכל המקו' ובהכי נתיישבה שפיר קו' הרא"ם ז"ל וכמ"ש הנח"י ז"ל וכמובן וגם הרב משכיל לדוד ז"ל שם נ"ט לשבח מדיליה לחלק מדין זקן ממרא לאינך כיעו"ש והוא ג"כ טעם נכון לענ"ד וק"ל:

ג) עוד כתב עט"ר הרמ"ז ז"ל שם דכ"א ע"ב אות קל"ח וז"ל אף ע"ז פקח עיניו מ"ש בן תימא בפ' אלו דברים חגיגת י"ד יוצא בה ידי שמחה ולא ידי חגיגה והלא לבן תימא חגיגת י"ד דאורייתא דיליף זבח חג הפסח ודינה כפסח לכל דבריה ותוס' ס"ל דדחיא שבת לבן תימא דהויא חובה כיון דהיא מדאורייתא וכו' ואיני יודע איך כ' מרן בפ"ב דחגיגה דגם לבן תימא אינה חובה וכו' וצ"ע עכ"ל:

ואפ"ל דס"ל למרן ז"ל דהרמב"ם ז"ל ס"ל כרש"י דס"ל דלבן תימא נמי חגיגת י"ד רשות ואינה דוחה שבת כדכתבו התוס' ז"ל בשמו שם בפ' אלו דברים ד"ע ע"ב בד"ה מט' דבן דורתאי וכו' עי"ש וכ"כ הלח"ם שם בפ"ב דחגיגה דרבינו ז"ל פליג אתוס' וס"ל דאע"ג דהיא מן התורה לא אמרה תורה אלא רשות אם ירצה וכו' ולפי"ז אפי' לבן תימא דאית ליה מקרא דהוי כפסח דרחמנא אקשייה יכולים אנו לומר דהוי רשות ורחמנא לא אמר אלא אם עשאה שתהיה כפסח אבל לא שתהיה חובה כפסח ודלא כהראב"ד וכ"כ הרב בכ"מ וכו' עכ"ל יע"ש:

ובהכי ניחא מאי דהוה ק"ל קצת אסתמא דש"ס דהתם דאסיפא דמתני' דתני התם דנאכלת לב' ימים ולילה אחת עלה קאמר הש"ס מתני' דלא כב"ת אי איתא דבן תימא ס"ל חגיגת י"ד חובה ודחייא שבת אלא ודאי דס"ל לתלמודא כס' רש"י והרמב"ם ז"ל כמ"ש מרן כ"מ ולח"מ ז"ל דגם בן תימא מודה דחגיגת י"ד רשות ולא דחיא שבת ולא

ידעתי מה יענו התוס' ז"ל לזה: אלא דראיתי בתוס' ז"ל בפ' תמיד נשחט דנ"ט ע"ב בד"ה בי"ד שחל להיות בשבת וכו' דפשיטא להו התם דגם לבן תימא מודה דל"ד שבת ולזה ק"ל משם רשב"א לבן תימא היכי מתוקם האי קרא בשבת הא מודה דל"ד שבת כדמוכח התם ותירצו די"ל דבן תימא יסבור כרי"ש א"נ דב"ת יפרש כהירוש' עכ"ל עי"ש הרי דפשיטא להו הכא כל בתר איפכא והוי סייעתא רבתי להרמב"ם ולמרן כ"מ ז"ל ולהלח"ם ז"ל וכמובן:

ומשה"ק עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל וז"ל ועדיין קשה וכו' ומה תיקן מרן לקו' זו וצ"ע ע"כ הן אמת דלא תי' מרן קו' זו אמנם כתב וז"ל ובאמת דלשון לפיכך ק' כמ"ש דמשום שהיא רשות יוצא בה יד"ח שמחה דאם היתה חובה לא היה יוצא בה י"ח שמחה והניח קו זו בקושיא וכ"כ הלח"מ ז"ל שם וז"ל ומ"מ לשין לפיכך שכ' רבינו ק' וצ"ע עכ"ל א"כ לא משום דלא תי' כלום לקו' זו יקשה עלייהו אמאי לא תי' מרן לקו' זו ונניח דבריו בצ"ע ואולי דכוונתו ע"ד הרמב"ם שכ' לפיכך וכו' וכמו שהניח הלח"מ קו' זו ע"ד הרמב"ם בצ"ע. גם מ"ש עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל שם באות קל"ט וז"ל ע"ז לא תי' מרן ולא מהרי"ק וכו' ע"כ עיין בלח"מ שם בפ"ב דחגיגה הי"ג שהק' כן יע"ש וע"ע בס' מק"ק שם דקל"ב סוף ע"א ובס' עץ החיים בלשונות הרמב"ם ד"ו סע"ב מ"ש עוד בזה יע"ש ואכמ"ל:

ד) עוד כתב עט"ר הרמ"ז זלה"ה שם דכ"ב ע"א אות ק"מ וז"ל ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב דחגיגה באומר הרי עלי תודה שאצא בה יד"ח חגיגה חייב להביאה ואינו יוצא בה יד"ח והשיגו הראב"ד דכשאמר ואצא אינו יוצא משא"כ באומר שאצא יוצא יד"ח שע"מ כן נדר ותי' מרן דאין חילוק דוגמת מ"ש הרי עלי תודה מן החולין ולחמה מן המעשר יביא היא ולחמה מן החולין האמת דרבינו פסק כן פי"ו דמעה"ק ולא השיגו הראב"ד הט' משום דאמר בוי"ו ולחמה מן המעשר משא"כ כאן דאמר שאצא השיגו שהשי"ן הוי תנאי וע"מ כך נדר ומה תי' מרן וצ"ע עכ"ל. ובהורמנותיה דמר י"ל דתי' מרן ז"ל הנה הוא מבואר יפה בדברי רש"י והתוס' ז"ל בפ"ב דביצה די"ט ע"ב דקאמר הש"ס לא צריכא דאע"ג דפריש וכו' ופירש"י דאע"נ דפריש דכשנד' התודה פירש ע"מ שאצא בה עכ"ל הרי דס"ל בעשי' דאיירי בדפרי' בל' ע"מ ואפי"ה פשי' ליה ר"י נדור ואינו יוצא ופירש"י נדוד על התורה ואינו יוצא ודח"ג וכו' דכיון דאמר הרי עלי נתחייב דאמ"ל כמס"ל וכי הדר אמר ע"מ לאו מילתא היא עכ"ל הרי דאפי' אמר ע"מ ל"מ וכ"ש אם לא אמר ע"מ אלא אמר שאצא דאינו יוצא בה ידי חגיגה וכדברי הרמב"ם ומרן ז"ל. וגם התוס' ז"ל שם בד"ך ע"א בד"ה נזיר וכו' כתבו כפירש"י וכטעמו ממש יע"ש ולפי"ז גם באומר הרי עלי תודה מן החולין ולחמה מה"מ דדינא הוא שיביא היא ולחמה מן החולין הא ודאי דאפי' אמר ע"מ

שאביא לחמה מן המעשר לא יביא גם לחמה אלא מן החולין דכיון דאמר הרי עלי תודה נתחייב בתודה ובלחמה דאמ"ל כמס"ל וכי הדר אמר ע"מ לאו מילתא היא וכדפירש"י והתוס' ז"ל וכמדובר ולאו משום דאמר ולחמה בוי"ו הוא דאמרינן דלא יביא לחמה אלא מן החולין כדס"ל להרא"ד גבי חגיגה דהרמב"ם ז"ל ס"ל כטעם שכתבו רש"י והתוס' ז"ל הנז' והכי מוכחי דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ו דמעה"ק הט"ז שכ' וז"ל אמר הרי עלי תודה מה"ח ולחמה מה"מ לא יביא לתמה אלא מהח' שהרי הוא נדר בקרבן תודה והתודה אינה באה אלא עם הלחם מן התורה עכ"ל הרי להדיא שנ"ט שהרי נדר בקרבן תודה וכו' והוא ממש כפירש"י והתוס' ז"ל וא"כ אפי' כי אמר על מנת בתר הכי לאו מילתא היא ומה שלא השיגו הראב"ד שם בפי"ו דמעה"ק אינה ראיה די"ל דסמך על מ"ש כאן בהל' חגיגה דכאן מבואר לשון הרמב"ם טפי דאינו מחלק בין לשון שאצא ללשון ואצא וראיה לזה שגם בהל' נזירות האומר ע"מ שאגלח ממעות מעשר ב' ה"ז נזיר ואינו מביא קרבנותיו אלא מן החולין יע"ש ובודאי דגם התם טעמו ונימוקו עמו דכיון דאמר תחי' הריני נזיר כבר חל עליו כל דיני נזיר וכי הדר אמר ע"מ וכו' לאו מילתא היא וכפירש"י והתוס' ז"ל גבי חגיגה ונזיר כנז"ל וגם שם בהל"ן לא השיגו הראב"ד כלל דמסתמיך ואזיל אמ"ש כאן בהל' חגיגה ודלא כמ"ש הלח"מ ז"ל בהל' חגיגה דתירץ דגבי נזיר שאני דאין יכול להתנות ע"ז דכיון דחל נזירותו ונהג בו לא מביא קרבנותיו מן המעשר אבל לא עשאן תודה אלא בתנאי כך עכ"ל ולא זכיתי להבין תירוצו דגם הראב"ד נחת להאי חי' דנזיר שאני א"כ גם גבי הרי עלי תודה שאצא בה ידי חגיגה וגבי הריני נזיר ואגלח היל"ל הכי דכיון דאמר הרי עלי תודה כבר חל הנדר עליו ולא מצי תו להתנות שום תנאי וכן גבי הריני נזיר ואגלח כבר חל הנזירות עליו ואינו יכול להתנות עוד שום תנאי כמו הריני נזיר ע"מ שאגלח ממעות. מעשר ב' דל"מ תנאה ואמאי גבי תודה מהני תנאה באומר שאצא ויוצא בה ידי חגיגה ומה חילוק והפרש יש בין זה לזה וגם לא ידעתי אמאי הוצרך לומר ונהג נזירותו הלא אפי' מדין לא נהג כבר חל עליו נדר הנזירות כמו האומר הרי עלי וכו' ותו קל"ט דהא בפ"ב דביצה די"ט ע"ב בחדא מחתא נקטינהו לתרוויהו הרי עלי תודה וכו' הריני נזיר ואגלח מוכח דדינייהו שוה וכ"כ התוס' ז"ל שם ד"ך ע"א להדיא דבין בנזיר בין בהרי עלי תודה ל"מ תנאה יע"ש ודברי הרב לח"מ ז"ל צל"ע כעת:

ה) עוד כתב עט"ר הרמ"ז ז"ל שם בזבח פסח דכ"ב ע"ב אות קמ"ד וז"ל וכוונתו וכו' ולפי"ז מ"ש מרן ז"ל בשם. מהרי"ק דמיירי בטופל וכו' אין לו קיום דלא שייך טופל במעשר בהמה וכו' עכ"ל. וכבר הק' כן הרב לח"מ ז"ל ע"ע. ולענד"ן אפ"ל עפ"י מ"ש מרן ז"ל בכ"מ בפ"ו דבכורות דין ה' בסוד"ק וז"ל ולפי"ז הא דתניא במעשר נאמר לא יגאל ואינו

נמכר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום אסמכתא בעלמא הוא דמדאורייתא לא מיתסרא מכירתו אלא תמים חי דומיא דתמורה עכ"ל ולפי"ז י"ל דהרמב"ם ז"ל בהל' חגיגה מיירי בעבר ומכר אותו שחוט דשפיר קנאו הלוקח מדאורייתא ועל אלו המעות קאמר הרמב"ם כאן בהל' חגיגה דיוצא יד"ח שלמי חגיגה במעשר בהמה ועל אלו המעות קאמר הרמב"ם ז"ל כאן בהל' חגיגה דהיינו במעות מעשר בהמה וטופל המעות וסמך אדלעיל וכמ"ש מהרי"ק ז"ל וכמובן:

ו) עו"כ שם אות קמ"ט וז"ל א"נ וכו' והשיב מרן דכיון דזריזין וכו' לשומרה וכו' ותמיהא דאי הכי היכי שרינן בפסח ליתן תבלין ואינם זריזין ואיך תי' מרן בזריזין פסח יוכיח גם הראב"ד למה לא השיגו בפסח מחשש) חימוץ וי"ל דש"ה שנותן תבלין מרובות דייקא נמי דקתני תיבל ובפסח כתב נתן משמע דבר מועט וכו' עכ"ל ובהורמנותיה דמר יש לדחות דקדוקו זה שהרי כתב שם הה"מ ז"ל בהל' חו"מ שדין הרמב"ם הוא מהתוספתא דקתני יוצאין במצה מתובלת בין שתיבלה וכו' ע"כ הרי להדיא דקאמר שתיבלה וכמ"ש בהל' מעה"ק תיבל וכו' ותוק' לפי דקדוקו הנז' דא"כ הי"ל להרמב"ם ז"ל לחלק בהדיא בין דבר מועט למרובה מכ"ש להתוס' עצמה דנקטה לשון שתיבל הו"ל לפלוגי בין מעט להרבה אלא ודאי דס"ל להרמב"ם דאין באלו חשש חימוץ כלל אם מעט ואם הרבה וכ"כ הרב מנדל עז ז"ל שם בפ"ה דהל' חו"מ דדין זה דהרמב"ם שהתיר ליתן תבלין לתוך הבצק הוא לקוח מהתוס' דתניא יוצאין במצה מתובלת וכו' ולעיל מזה הכריח הרב מ"ע ז"ל שם מן הסוגיא דבכל ענין קמיירי בין בזריזין בין שאינם זריזין יע"ש ובהגמי"י שם הביא שורש הדין ממ"ש בפ' דקומץ רבה מצה שתיבלה בקצח וכו' ובכל מיני תבלין אלא שנקראת מצה מתובלת יע"ש הרי לפנינו דלא כחילוק והפך הדקדוק הנ"ל. ומ"ש מרן ז"ל בכ"מ בהל' מעה"ק דכיון דזריזין הם יכולים לשומרה וכו' היינו דבא ליישב בזה אפי' לשיטת הראב"ד דס"ל דחיישינן לחימוץ מ"מ בזריזין לא חיישינן לחימוץ כמ"ש דנילושת בפושרין ודל מהכא קו' הראב"ד ז"ל ברם אנה"ן לדידיה דהרמב"ם ליכא חשש חימוץ כלל ואת"ל דיש חשש חימוץ הכל יודעין לשומרה אפי' שאינם זריזין וכן פסק מרן ז"ל בש"ע א"ח סי' תנ"ה ס"ו וז"ל לש המצה בקצח וכו' כשרה וכו' ע"כ הרי דמרן נקט לש המצה דהוא טפי משמע מלשון תיבל דלש מוכח דמידי דנותן תבלין מרובין וכמובן. ומאי דנקט מרן לשון לש וכו' דמשמע בדיעבד ואילו הרמב"ם כתב לשון מותר דלכתתי' מ"ש דמותר הנה מרן ז"ל תפס כלשון הטור דנקט לש ובב"י כתב שם ע"ד הטור שכ"כ הרמב"ם ולא נרגש מזה כלל אלא דהטור נקט כלשון הש"ס דמנחות דנקט תיבלה וכו' דמ"ש בדיעבד ומ"מ סיים עלה מרן שם בב"י וז"ל ומ"מ ילפינן דתבלין אינם מחמצין

ע"כ והוא ממש כדכתי' בעניותין בד' הרמב"ם ז"ל וכמובן גם הקו' הב' דהק' דאמאי לא השיגו הראב"ד בפסח גם הרב לח"מ הק' כן שם בפי"ב דמעה"ק הי"ז וז"ל ובדברי הראב"ד וכו' יע"ש ולדידי נ"ל ברור שעל הכל השיגו ולאו אודויי אודוי ליה כלל וראיה לזה מדתפס הראב"ד השגתו תחי' דיבר ע"ד הרמב"ם דקאמר מותר ליתן תבלין וכו' ואי השגתו אינה אלא על מה שהתיר ללוש במים ושמן ודבש לא הי"ל לתפוס השגתו על תחי"ד הרמב"ם כלל רק הי"ל להביא השגתו על מ"ש וכן מותר ללוש וכו' אלא ודאי שעל הכל השיגו וכדסיים הלח"מ גופיה בלשון ואפי' וכו' יע"ש וכ"ן שהבין הרב מגדל עוז ז"ל שם כיעו"ש ומשה"ק ע"ז הרב לח"מ ז"ל דמ"מ קשה אמאי אסר הרב ללוש שיירי מנחת הסולת בתבלין משום חימוץ יע"ש י"ל דס"ל להראב"ד דהגם דהכהנים זריזין הם מ"מ לכתחי' אסור ללוש והכי דייקי דברי הראב"ד שכ' אבל ללוש וכו' דהיינו ללוש לכתחי' ואפ"ל דגם הרמב"ם מודה בזה ולכך נקט תיבל השיריים וכו' דה"ל בדיעבד אכן בהל' חו"מ דנקט הרמב"ם לשון מותר וכו' דס"ל לכתחי' ע"ז השיגו הראב"ד שם שעל הכל השיגו כמדובר:

ז) עו"כ שם במק"ק דמ"ב ע"א בד"ה וא"ת בפר"א וכו' ומרן בפ"ה מהל' יסוה"ת הק' מרחב"ת ומריב"ב וכו' וההיא דאלישע אינה ראיה שכבר קיים אותו מצות תפילין וגם לא אמ"ל שמקיים גזירתו וכו' וליתא דאם מחוייב למסור גם על מ"ע לא הי"ל ליטלן מראשו מוכרח שבמ"ע אינו חייב למסור עצמו זוהי כוונת הר"ן וכו' עכ"ל ולענד"ן דמ"ש מרן ז"ל בכ"מ וגם לא אמר וכו' אין כוונתו לתרץ תי' אחר בפ"ע דהיינו התי' הא' משום דכבר קיים ומשו"ה נטלן מראשו ותי' ב' שגם לא אמר וכו' ור"ל דאפי' את"ל שעדין לא קיים י"ל שלא אמר וכו' דזה ודאי אינו אלא כוונת מרן ז"ל הכל תי' האחד הוא ועיקר התירוץ הוא משום דכבר קיים ומשו"ה נטלן מראשו ומ"ש עוד שגם לא אמר וכו' כוונתו להודיענו דאי הוה אמר הכי אפי' שכבר קיים מצות תפילין אסור כיון דמודה דהוא מקיים גזירתו ובשעת שמד אסור לקיים גזירתו להכי כתב מרן ז"ל דהכא איכא תרתי לטיבותא דמלבד דכבר קיים מצ"ת גם לא אמר שום דבר לקסדור שיובן ממנו שהוא מקיים גזירתו ותרוויהו צריכי הכא והא בלא הא לא סגי ושפיר כתב מרן ז"ל ודבריו נכונים. וע"ע שם במק"ק דק"ז ע"ב מ"ש עוד ע"ד מרן ז"צ עי"ש וגם בס' הבהיר חנן אלהים דמ"ד ע"א בד"ה ויראה וכו' חזר הרב ז"ל וכתב שם ככל. מ"ש במק"ק דמ"ב הנז' יע"ש. ולעיקר הכרח הר"ן ז"ל וקושייתו מההיא דאלישע אפ"ל עפ"י מ"ש הרב של"ה ז"ל הו"ד בס' פתח עינים בד"ה ד"ך דמצות קידוש השם אינה ככל המצות שצריך לחזר אחריהם אלה מצות ק"ה אין לו לאדם לרדוף אחריה כדי להרוג עצמו והעושה כן מתחייב בנפשו

אבל המצוה היא שאם יארע לו באונס ונתפס אז מחוייב למסור נפשו לקדש את ה' וז"ש רע"ק עכשיו שבאה לידי וכו' עכתדד ולפי"ז לק"מ על אלישע למה הסירן מראשו כיון שמדין לא נתפס וכמובן: ח) עו"כ הרב הקדוש הרמ"ז ז"ל במק"ק דט"ו ע"א בד"ה ויתכן וכו' וז"ל ומ"ש מרן פ"ג דע"ז דאונס דמיתה כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי באונס ההיזק ליתא דאביי מהמן יליף ואונס דמיתה הוה כמשז"ל מדוע אתה עובר ומפילנו בחרב וצ"ע עכ"ל הנה דברי מרן הם דברי הריב"ש ז"ל כמ"ש מרן ז"ל בשמו והריב"ש בתשו' הנז' כ' להדיא דבהמן ליכא אונס מיתה אלא אונס ההיזק ולא חש להא דהילקוט הנז' משום דס"ל להריב"ש דאביי דאמר דהמוכר מיראה חייב עכ"צל דלא ס"ל לאביי ההיא דילקוט אלא ס"ל דאין בהמן אלא נזק משו"ה העובד מיראת היזק חייב אע"ג דלא קבלו לאלוה דאילו הוה בהמן אונס מיתה הוה מודה אביי דפטור כמבואר בברייתות שהביא הרב ז"ל גם הר"ן ז"ל בחי' הביא מהרמב"ן ז"ל שפירש מיראת אדם שלא יזיקנו ובודאי דס"ל דבהמן נמי לא היה סכנת נפשות דלא כהילקוט דאביי דהוא בתרא פליג על הילקוט דאין בהמן אונס מיתה וכבר ראיתי להכנה"ג ז"ל שתמה עליו כתמיהת עט"ר הרמ"ז ז"ל הנ"ל ולפי האמור י"ל דאביי לא ס"ל כהילקוט וכמדובר:

וגם י"ל דגם מהילקוט הנ"ל י"ל דהם היו סוברים שיש בדבר ס' סכנת נפשות משו"ה הם אמרו למרדכי מדוע וכו' אבל מרדכי הצדיק ידע שפיר דלית חשש מיתה כלל והא דלא השיב להם כן י"ל דהיה ירא שלא יתרשלו ישר' מלעשות תשובה או שהיה ירא פן ישמע המן ויתקנא ויתגרה בו וכמשז"ל וגם מה היה מועיל באמור להם דליכא אונס מיתה הא אכתי יאמרו להם דאיכא אונם היזק עכ"פ והלכה כרבא דפוטר ולמה תחמיר על עצמך הפך הדין ועי"ל דאפשר דס"ל לרש"י ז"ל כסברת הרמ"ך ז"ל הבי"ד מרן ז"ל בכ"מ בפ"ה מהל' יסוה"ת דס"ל דאם עבד ע"ז באונס אחר שהתרו בו חייב מב"ד דדוקא מכרת הוא דפטור באונס דרחמנא לבא בעי ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק ואי לא קבליה לאלוה לאו כלום הוא אבל מיתת ב"ד שהיא בעדים והתראה כיון שעבד אחר ההתראה חייב יעוש"ב וא"כ ל"ק מהאי ברייתא על אביי דאיהו איירי במב"ד:

אך ק' לפי"ז דא"כ איך הכא פוטר בכה"ג ממב"ד אי סברת הרמ"ך ז"ל מוסכמת ותלונתו דהרמ"ך לא על הרמב"ם אלא על רבא גופיה דפטר והיה אפ"ל דכל כוונת הרמ"ך ז"ל אינו אלא להק' ע"ד הרמב"ם ז"ל שכ' ואצ"ל מב"ד וע"ז קא רמי דצריך וצריך האי מכח הא אית ל"ה פירכא כדכתב אבל אנה"ן דלפי האמת דקי"ל כרבא גם ממב"ד פטור וצריכי תרוויהו לאשמועינן דפטור מכרת וגם מבמ"ד גם היה מקום לומר דס"ל להרמ"ך דאביי ורבא לאו מיראת אדם איירי דבהא כ"ע מודו דחייב כיון שהתרו בו אלא מפרש לה כדפי'

הרמב"ם ז"ל אלא דחזינא הרוב ככל הראשונים ז"ל פליגי ע"ד הרמב"ם ז"ל בפי' הנז' וכבר האריך בזה הרב כנסיה שהיא לש"ש ז"ל יעש"ב וע"ע בס' מק"ק הנז' בדק"ו ע"א מ"ש בזה ע"ד מרן ז"ל בכ"מ יע"ש ואכמ"ל:

ט) עו"כ עט"ר הרמ"ז ז"ל שם במק"ק דל"ז ע"ב וז"ל תו איכא למידק על מ"ש מכאן מודעה רבה ממ"ש הב"י ח"מ סי' ר"ה עמ"ש תליוה וזבין ז"ז אגב אונסא וזוזי גמר ומק' ממ"ש בפ' הניזקין ג' גזירות גזרו א' יב' כיון דקטלי גמר ומק' וזוזי ליכא וי"ל דגזירת מלך א"נ אונס דמיתה גמר ומק' בלא זוזי ע"כ וא"כ ה"נ גזירת מלך ואונס מיתה איכא ובטלה מודעא וכו' ולקמ' עמ"ש העיטור הבי"ד מור"ם שם דכשאנסוהו לקנות אינו מועיל רק כשאנסוהו למכור ה"נ אנסם השי"ת שיקנו התורה והמצות ומודעא טובא הויא וכו' עכ"ל ותירוצו זה לא אתי שפיר רק לסברת העיטור ז"ל ורמ"א ז"ל אכן הרואה יראה דרבים לוחמים עליו בחי' זה כמ"ש הרב מהרח"ש ז"ל בקונטריס מודעא דז"ך ע"א יעש"ב גם הרב ח"מ והב"ש ז"ל באה"ע סי' מ"ב חלקו עליו יע"ש וכן מבואר בשיטת הרשב"א לקידושין פ"ק כיעו"ש וא"כ לדידהו הדק"ל:

ותו דגם העיטור ומור"ם ז"ל מודו דהיכא דאיכא אונס מיתה ממש כגון גזירה קמייתא ומציעתא וכ"ש כעין הרוגי מלחמה או גזירת מלך הא ודאי כי היכי דאמרינן במוכר באונס מיתה או גז"מ דגמר ומק' בלא זוזי ה"ה בקונה באונס מיתה או ג"מ דגמר וקני והדק"ל דלפי"ז בטלה לה מו"ר דאורייתא וכדהק' מני"ר ז"ל כנז"ל וכן הק' ג"כ המשל"מ ז"ל בריש פיו"ד דמכירה והצ"ע ע"ד המרדכי שבפ' הניזקין יע"ש גם הרב מ"מ ח"מ סי' ל"ו דקי"ט ע"ד עמד בזה וכתב דבאמת צריכה רבה יעש"ב. וגם הרב תורת חסד ז"ל הוב"ד בס' פרמ"א ח"א סי' י"ז דמ"ט ע"א עמד בזה וכתב לתרץ עפ"י חילוק מהד"מ ז"ל שחולק דגבי מקרקעי דלא מחסרי גובינא שייך לומר אגב אונסא גמומ"ק ליה לסקריקון אבל גבי מ"ט דמחסרי גובינא ל"ק הסי"ק ובהכי מתישב שפיר דהתם נמי בקבלת התורה לא היה שם נתינה ממש רק חיוב ושעבוד וכו' ועוד חילק חי' אחד מדיליה מדבר תמידי ותדירי להיכא דאינו רק פ"א יעש"ב:

ואני ברגליו אעבורה דנלע"ד לומר דאעיק' דדינא כיון דאיכא מודעא רבה על כל התורה בכלל ג"כ דעל כל דיני ביטול מודעא דאיכא בפוס' ובש"ס על כולם איכא מודעא רבה דכפיית ההר דומיא למ"ש הפוס' ז"ל דהיכא דכתוב במודעא דאף אם יכתבו בשטר המכר או הפשרה בביטול וכו' וגם בפיסול וכו' ע"ד הרשב"א כנהוג עכ"ז הכל בטל מכח, מודעא זו דהמודעא קיימת והביטול והפיסול עדים וקבלת דעת הרשב"א ז"ל בטלים נגד מודעא הקודמת כידוע ה"ה והוא הטעם במודעא רבה דאורייתא כל הדינים המבטלים

אותה מודעא רבה בטלי להו לגמרי כיון דאיכא מודעא רבה דכפיית ההר על כל התורה בכללותה ותו לקמ' מכל דיני ביטול מודעא דבעלמא וכמובן וק"ל: י) עוד כתב עט"ר הרמ"ז ז"ל שם במק"ק בזבח פסח ד"ז ע"א וז"ל ובחי' הלכות כתב דפליג שמואל עם רבא ורבא שהתיר כאן מתיר במנחות ואשתמיטתיה שהרמב"ם בפ"ו מהל' חומץ פסק דמותר ללתות ובפ"ב ממע"ק פסק דחטי מנחות אין לותתין וק' הני תרי פסקי אהדדי ויראה דמשו"ה כ' הרמב"ם וטוחנין אותם מיד משא"כ במנחות דא"א לטוחנן מיד דבעו ש' שיפה ות"ק בעיטה וכיון דמשהו להו כולי האי יחמיצו וכו' עכ"ל:

הנה מ"ש הרב ז"ל דכיון דמשהו להו כולי האי יחמיצו משמע דס"ל דודאי יחמיצו וכן השכל מחייב דבודאי יחמיצו ומזה קל"ט ע"ד הרמב"ם שבפי"ב ממעה"ק ה"ך דאמאי כתב שם שמא יחמיצו הא בודאי יחמיצו כיון דבעו ש' שיפה ות"ק בעיטה מקמי טחינה ותוק' במ"ש עוד שם שהרי בחוץ לותתין אותם דמה נ"ט הוא זה דהא הגם דהיתה הלתיתה בפנים במקום זריזין ליתסר כיון דע"כ משהו להו למעבד בהו ש' שיפה ונק' בעיטה דודאי יחמיצו אם לא שנאמר דליכא אלא חששא דשמא יחמיצו כדכ' הרמב"ם וחיישינן בהי יותר מלתיתה דחטי דפסחא כיון דתכף ומיד טוחנין אותם דפסח ומ"ש הרמב"ם בהל' חו"מ שמא ישהו ויחמיצו האי שמא קאי על השהייה דשמא ישהו ועי"ז שמא יחמיצו:

אך אנכי עבד לא ידעתי מנל"ן לומר דהלתיתה דחטי דמנחות תהיה קודם שיפה ובעיטא אימא דהוו הלתיתה אחר השיפה והבעיטה משום הסרת הקליפה ואח"כ לותתין וטוחנין אותם מיד וכמ"ש הרמב"ם בהל' חו"מ ומנ"ל להרמב"ם דהשיפה והבעיטה היו אחר הלתיתה כדי לחוש שמא יחמיצו כיון דמשהו אותם כולי האיל והדק"ל דבחיטי מנחות פסק כשמואל ובחיטי דפסחא פסק כרבא. ונלע"ד לחלק דהט' דפסק כרבא בחיטי דפסחא דשרי ללתות משום דודאי אינשי זהירי טובא מחשש חימוץ דקאי בכרת דמה"ט אפשר דאסרי הגאונים ז"ל ללתות הגם דרבא התיר ללתות משום דס"ל להגאונים דכיון דאיכא איסור כרת ואין אנו בקיאים בלתיתה אסרוה לגמרי משא"כ בחטים דמנחות דליכא כרת רק מ"ע דליהוי מצה אתו לזלזולי וחיישי' לחימוץ גם לרבא. ולדעת הגאון מהרש"א ז"ל דס"ל דרבא מתיר גם בחטי דמנחות כנז"ל לכאורה קל"ט דא"כ מאי קאמר הש"ס בפסחים ד"מ ע"א בתר דנפיק אמר מ"ט לא אימא ליה מהא דאמר"ז אמר"י אמר שמואל חטים דמנחות אין לותתין אותם וקא ק"ל סולת וכו' ע"כ דמאי ראיה מדשמואל אליבא דרבא דס"ל דשרי ללתות גם במנחות ומשו"ה קרי להו סולת ואדרבא דגם דבפסח רשות דשרי ללתות אם ירצה מ"מ במנחות חובה ללתות משום דבעי" סולת נקייה וא"א

בלא לתיתה ותוק' דאי רבא פליג אשמואל א"כ גם כי רב הונא ובי רבא בר אבין דלתתי מוכרח אליבא דמהרש"א ז"ל דגם אינהו פליגי אשמואל וא"כ ק"ט איך יפסוק הרמב"ם במנחות כשמואל ושביק להני תלת אמוראי בתראי דעבדי עובדא דלא כשמואל ואמאי ל"ק תלמודא אמילתייהו ופליגא דשמואל דאמר אין לותתין וכו' ותו איך לא חששו כל הני אמוראי לסברת שמואל דאסר ואשמואל גופיה יל"ד דאמאי נקט מילתיה בחיטי דמנחות דלא נהיגי בזה"ז ולא אמרה לסברתו בחטי דפסחא דנהיגי גם בזה"ז אלא מוכרח דכולהו מודו לשמואל בחטי דמנחות לאסור אי מטעמא דכתב עט"ר הרמ"ז ז"ל ואי מט' דכתיבנא בעניותין כנז"ל דהשתא לא הוה מצי תלמודא להק' מדינא דשמואל דאסר הלתיתה במנחות על מאן דשרו בפסח וכקו' מהרש"א ז"ל די"ל בפשיטות דשאני לתיתה דפסח מלתיתה דמנחות וכיון דרבא והני אמוראי אזלי ומודו לשמואל א"כ שפיר קאמר ר"פ בתרא דנפיק וכו' ויתכן ששמע רבא בתר הכי להא דשמואל דאין לותתין הדר ביה רבא ממ"ש תחילה מדברייתא דתני יוצאין בפת נקייה ואי אפשר נקייה בלא לתיתה דאין זה הכרח דאפי' בלא לתיתה נקראת נקייה וסולת וכדשמואל וחזר ואמר מצוה ללתות דשאני הכא גבי פסח דגלי קרא דבעי לתיתה משא"כ במנחות כנז"ל ודברי הגאון מהרש"א ז"ל צל"ע כעת. ולאפס הפנאי ולרוב חולשתי לא יכולתי לתור ולחפש בסש"ץ מפרשי הש"ס ז"ל על מס' פסחים למען דעת אם קדמוני וכבר עמדו בזה ע"ד הגאון מהרש"א ז"ל הנז"ל. וע"ע לעט"ר הרמ"ז ז"ל שם בס' מק"ק דקע"א סע"א וריש ע"ב שדבריו שם הם הפך מ"ש הוא עצמו בד"ז הנ"ל ולפי ד"ק שם יפה כתב הרמב"ם בחטי מנחות לשון שמא יחמיצו כמובן. וע"ע לו ז"ל שם במק"ק בדצ"ב ואילך מ"ש עוד בזה ודו"ק: יא) עו"כ הרב הק' עט"ר הרמ"ז ז"ל שם בזבח פסח ד"ט ע"ב בד"ה א"נ ראה וכו' וז"ל והרמב"ם פ"ג דזכיה מבואר דפסק כשמואל וכו' ואיני יודע מה הי"ל למרן בכ"מ שהק' להמ"מ דרבינו פ' כרב דליתא כדכתיבנא והוא עצמו ספר דנדרים כתב דפ' כשמואל ותרתי בעי שמואל וכו' עכ"ל: והנה מלבד מ"ש בהל' נדרים גם בב"י אה"ע סי' פ"ה הבי"ד הרא"ש והר"ן שכ' דהרמב"ם פ' כשמואל וכן פסק הוא עצמו בבד"ה שם וביו"ד סי' רכ"ב בב"י שם וזה הפך מ"ש בהל' זכייה והנה אמת דלולא מ"ש מרן בכל דוכתי הנז' הוה מצ"ל דס"ל למרן בהל' זכייה כדס"ל להרב מגדל עז שם בפ"ז דנדרים דהרמב"ם פסק כרב וכר"מ וכו' ותמה ע"ד הראב"ד ז"ל שכ' שם דהרמב"ם שנה משנתו כשמואל דלא היא אלא פסק כרב ושכ"ד ר"ת כרב דאיסורא הוא וכו' יע"ש. אך מה נענה לכל דוכתי הנ"ל דס"ל למרן בפי' דהרמב"ם פסק כשמואל והכי נקטינן דלא כדס"ל להמ"ע ז"ל ותו דאי מרן ז"ל בכ"מ בהל' זכייה אזיל בשיטת המ"ע ז"ל הנ"ל לא היה

כותב מרן בהל' זכייה דצריך טעם למה פסק כרב דהא בדברי המ"ע ז"ל הנז' מבואר הטעם כמ"ש ר"ת ז"ל וגם כיון שכבר גילה דעתו מרן בג' מקומות הנ"ל תו לא מצ"ל בעד מרן ז"ל שבהל' זכייה דנוסחא מוטעית נזדמנה לו דפסק כרב כמ"ש הרב מ"ע ז"ל שם בעד הראב"ד ז"ל יע"ש כיון דכבר מרן ז"ל גילה דעתו בתלת דוכתי הנ"ל וכמדובר. שו"ר שכבר עמדו ע"ד מרן כ"מ הנ"ל הרב לח"מ שם בהל' זכייה והרב תויו"ט בפי"א דנדרים והרב מהר"י הלוי ז"ל בסי' צ' ומהריט"ץ סי' קנ"ב והגד"ת ז"ל בדמ"ג ע"ד והמשל"מ ז"ל שם בהל' זכייה ע"ע הלא בספרתם ואכמ"ל:

יב) עו"כ עט"ר הרמ"ז ז"ל שם בזבח פסח דט"ז ע"א אות צ' וז"ל א"נ שמע מ"ש בפ' אלו עוברין וכן מי שיצא מירוש' ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מע"ה ופירש"י דכתיב בקדש באש תשרף והק' התוס' אי הכי מ"ל עבר צופים או לא בדאורייתא אין לחלק וי"ל דוקא בק"ק ומדרבנן גזרינן קדשים קלים אטו ק"ק ותמוהים דבריהם דבפ' כ"צ אמרינן דכל פיסולי הק' בין ק"ק בין קק"ל גמרא גמירי לה וק"ו מעיק' דל מהכא דהכי גמ"ל ועיין בתי"ט עכ"ל: ולענד"ן די"ל דמ"ש התם בפ' כ"ץ דפ"ב גגמ"ל היינו לומר דגם קק"ל אם נפסלו בעו שריפה וכדפירש"י התם ומאי דפריך התם בתר הכי דהשתא דאמרינן כל פיסולי הק' בשריפה ל"ש ק"ק ול"ש קק"ל גגמ"ל בקדש באש תשרף למ"ל ומשני ההוא מבע"ל ששריפתה בק' היינו שצריך לשורפן בעזרה כדפירש"י התם והי"ד ק"ק ואימורי קק"ל אבל בשר קק"ל דנאכלין בכל העיר שריפתן נמי בכל העיר כדתנן התם במתני' דפ"א ע"ב נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותהם או על גגותהם וכ"כ רש"י בדפ"ב ריש ע"ב יע"ש ולפי"ז א"ש דברי התוס' דבפ' אלו עוברין דאינהו איירי על מקום השריפה דמה שהצריכו חכמים לשרוף הני דהכא לפני הבירה היינו גזירה אטו ק"ק ומ"ש בפ' כ"ץ דפ"ב דגמרא גמ"ל היינו על עיקר הדין דבעו שריפה ולא נאמר דלא בעו שריפה כלל דגמרא גמ"ל דבעו שריפה ושאני אימורי קק"ל מבשר קק"ל וכמדובר וגם דברי הרב תויו"ט ז"ל י"ל כדכתי' בעניותין ודו"ק:

יג) עוד כתב עט"ר הרמ"ז ז"ל שם בז"פ די"ז אות ק"ו וז"ל ואמרתם זבח פסח הוא לה' בעינן שתהיה היא לה' כמ"ש בירוש' וכו' וכמ"ש הרא"ש בפ' כ"ש והמ"מ בפ"ו מהל' חו"מ דאיכא מ"ד דבדיעבד יוצא במצה גזולה ממ"ש בירוש' הדא דתימא בתחי' אבל בסוף דמים חייב ולא כתיב מצתכם וליתא דסוף הירוש' דאמר אלה המצוות מוכח דגם בדיעבד אינו יוצא וכו' ע"כ ובודאי שכ"ז הם דברי הה"מ ז"ל ולא דברי עצמו שהרי הה"מ ז"ל גופיה כתב כן להדיא וז"ל וסוף הירוש' אינו נראה כן אלא לא יצא עכ"ל.

ובהורמנותייהו אמינא דמסו"ד הירוש' ליכא סתירה לסברת יש מי שכתב די"ל דכוונת הירוש' דאינה מצוה כתיקנה ברם בדיעבד יוצא בה יד"ח וכן מוכח ממ"ש הרא"ש בפסקיו בפ' כ"ש דאייתי תחי"ד הירוש' ושוב הבי"ד סוף הירוש' שאמרו אינה מצוה וסיים עלה וז"ל ואפשר דפליגי הני אמוראי ואית לדון כיון שלא עשאן כמצוותן אינה מצוה ולא יצא יד"ח עכ"ל הרי דלא ס"ל בפשוט דפליגי אלא כמסתפק משום דיש צד לומר דלא פליגי וכ"ע מודו דבדיעבד יוצא בה יד"ח וא"כ י"ל דהיש מי שכ' הכי ס"ל דלא פליגי ולכ"ע בדיעבד יצא לס' ימ"ש הנז"ל ועיין למרן ב"י א"ח סי' קצ"ו ובהחונים עליו ובס' נחמד למראה ח"א דקע"ה ע"ב מ"ש בכוונת הירוש' הנז' וע"ע בס' מק"ק דצ"ו ע"א בד"ה או שגזלה וכו' מ"ש עוד בזה יע"ש: יד) עו"כ עט"ר הרמ"ז שם ז"ל בזבח פסח דיו"ד ע"א אות ע"א וז"ל א"נ שמע מש"ה תושב ושכיר לי"ב הרמב"ם ס"ל דבגר תושב ושכיר מיירי קרא ואינהו לא מחייבי לקיים המצות אלא לדידן אזהר קרא שלא יאכילום וקרינן ביה לא יאכל והראב"ד ס"ל דלישראל שלא נמנה עליו אתא קרא ולדידיה אזה"ר שלא יאכל בו האי גר ערל מכל ערל נפיק ותי' מרן האי לשלא נמנה עליו מתכוסו נפיק ואי משום דנפיק מכל ערל מיירי בערבי מהול א"נ גר שמל ול"ט וליתא דמתכוסו לא יש לאו אתא האי קרא לאשמועי' שאם אכל לוקה. גם מ"ש דמיירי בערבי מהול ליתא דאכתי דין ערל לו וכו' עכ"ל ונלע"ד ליישב ולומר דכיון דכל עיקר, הילפותא דילפינן שנמנין על ק"פ אינו אלא מדכ' תכוסו על השה כמ"ש הרמב"ם ברפ"ב דק"פ ואין כאן אלא מ"ע ואם אכל מי שלא נמנה אינו לוקה כיון דלא עבר כ"א אמ"ע א"כ מה נשתנה העבד ישראל השכיר שאם אכל בלא מינוי שילקה ותו אזהרה זו דכל ערל ותושב ושכיר לי"ב אינם אלא על ישראל המאכיל שלא יאכיל עמו ערל ותושב ושכיר ומשום דלא כתיב בהדיא לא תאכילום אין לוקין עליו כדכתב מרן כ"מ שם בפ"ט דק"פ ה"ז ולהראב"ד ז"ל אזהרה זו היא על המאכיל שלא יאכיל עמו אפי' ישראל שהוא תושבו או שכירו בלא מינוי ועל לאו זה כבר כתב הרמב"ם ז"ל שם בדין ז' דהמאכיל עובר בל"ת ואינו לוקה והט' כמ"ש מרן בכ"מ שם וכנז"ל ולא הם אזהרה על האוכל כלל וא"כ איך ילקה האוכל בלא מינוי כיון דאינו באזהרה ומה גם דדברי מרן כ"מ הנ"ל שכתב דאתא קרא לתושב ושכיר גבעוני או ערבי מהול הם לקוחים מהמכילתא הביאה הרא"ם ז"ל בפ' בא בד"ה כגון ערבי מהול וכו' יע"ש ומ"ש עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל דאכתי דין ערל לו כמ"ש לענין נדרים וכו' לזה י"ל דשאני נדרים דקי"ל בהו הלך אחר לשון בני אדם דלא מיקרו מולים בלבנ"א כי אם ישראל שמל ופרע ולא גוי וערבי מהול אבל בלישנא דקרא דקאמר וכל ערל לי"ב נכלל בכלל ערל ערבי וגבעוני מהול וכמ"ש הרא"ם שם וע"ע בס' עץ החיים בפ' בא דס"ו

ע"ג בד"ה א"נ עמ"ש הרמב"ם וכו' שכ' וז"ל ועיין מ"ש מרן שדבריו צ"ע עכ"ל והא ודאי שכוונתו למשה"ק פה בזבח פסח הנז"ל והנלע"ד כתבתי ודו"ק:

טו) עו"כ שם בדי"א ע"ב אות ן' בד"ה א"נ שואל מר וכו' משה"ק ע"ד מרן ז"ל בכ"מ והצ"ע יע"ש ובזאת הק' מני"ר גם בס' מק"ק בדק"ל ע"א והצ"ע יע"ש ובעץ החיים בלשונות הרמב"ם בד"ו ע"ג וע"ד יע"ש ולפי חומר הקו' אפ"ל דס"ל למרן ז"ל דהגם דלענין כרת קיל חמץ מעורב במינו משאר איסורין מ"מ אית ביה חומרא מצד אחר שהחמירה תורה בו לחייבו מלקות ביש בו כזית בכא"פ כד שריף ליה משרף משא"כ בשאר איסורין דאמרינן בהו דאי שריף להו משרף בטלה דעתו אצל כ"א ופטור ושאני תערובת חמץ דדריש ר"א כל מחמצת לעירוב חמץ דאי איכא כזית בכא"פ אפי' דמשרף שריף ליה חייב מלקות וזהו כוונת הרמב"ם ז"ל בפט"ו ממאכ"א שכ' וז"ל ואל תתמה על חמץ בפסח וכו' יע"ש כלו' דכשם שהחמירה תורה בתערובת חמץ מקרא דכל מחמצת דלוקה בדאיכא כזית בכא"פ כד שריף ליה משא"כ בשאר איסורין משו"ה החמירו בו רז"ל לאוסרו במשהו גם שלא במינו ודו"ק:

טז) עוד כתב שם די"א ע"ב אות נ"א בד"ה א"נ ראה מ"ש בפ' כ"צ וכו' וז"ל ויש תימה על הרמב"ם וכו' וצ"ע יע"ש ואפ"ל דס"ל להרמב"ם כתי' התוס' ז"ל שם בסוגייא הנז' דע"ה ע"א בד"ה הא לאו"ה וכו' וז"ל וי"ל נהי דנחלת דקרא היינו עוממות מ"מ סתם נחלות דמשנה ובריייתא הוו לוחשות עכ"ל וא"כ מ"ש הרמב"ם סתם חתכו ובישלו ע"ג גחלים כשר סתמו כפירושו דבלוחשות איירי כלישנא דברייתא דרבי וק"ל:

יז) עוד כתב שם דיו"ד ע"ב וז"ל והילך לשון הרמב"ם וכו' וקשו תרתי וכו' הפך ס' מרן יע"ש ולפי חה"ן אפ"ל לישב דעת מרן ז"ל דהא דמק' תלמודא לרבנו האי ובשל ולא משני דמבע"ל לצלי קדר משום הא ריבויא אתא דווקא לצ"ק א"כ ק' דלא ליכתוב לא מיעוטו דבמים ולא ריבוייא דבשל מבושל ולימא לא תאכלו ממנו נא ובשל ותל"מ וממילא הוה ידעינן דצ"ק דנתבשל במימי עצמו דחייב דהא לא כתיב במים אל"ו דאצ"ט הריבוי למילתא אחריתי דהיינו לצלאו ואח"כ בישלו וממילא השתא נתרבה ג"כ לצ"ק וא"ת סו"ס למה לי במים לא ליכתוב אלא ובשל מבושל הא ל"ק די"ל דרבותא אשמועינן קרא דאפי' במים לא יבשל וכ"ש בשאר משקין דרבנן דמפקי שאר משקין מק"ו ומה דהשמיט הרמב"ם הק"ו י"ל דס"ל דאין מזהירין מן הדין כדהק' התוס' ז"ל בסוגיין ולא ניחא ליה בתירוצם ורבנן דרבי גופייהו אפשר דס"ל כמ"ד מזהירין מן הדין ובהא לית הל' כוותייהו ובהכי ניחא נמי הקושייא שלישית שהק' עט"ר הרמ"ז ז"ל די"ל דמשו"ה נקט הש"ס לקמן בע"ב רבי ולא רבנן משום דלרבנן עיקר קרא אתא לצלאו ואח"כ בשלו

ולא לצ"ק כמש"ל וא"ת סו"ס לפי האמת לרבי דבעי ריבוייא משום שאר משקין וצ"ק למ"ל ריבוייא ומיעוטא ליכתוב נא ומבושל וסגי וי"ל דס"ל לרבי דאי הוה כתיב הכי הו"א דקרא קא מזהיר כדרך רוב העולם שמבשלים במים דוקא ולא בשאר משקין וגם לא עבדי צ"ק להכי אצ"ט ריבויא ומיעוטא אבל רבנן דהכי לא ס"ל הכי וכדכתיבנא:

והנה מדברי הרב לח"מ' ועט"ר הרמ"ז ז"ל נראה דס"ל דהרמב"ם פסק כרבי ולפי"ז קל"ט דא"כ אמאי השמיט הרמב"ם דינא דאם בישלו מבעוד יום ואכלו משחשיכה דלרבי חייב מכח שינויא דקרא דאמר ובשל מבושל כדאסיק הש"ס התם בע"ב וצל"ע כעת:

ורש"י ז"ל בפ' בא נקט דרשא דרבי דיליף שאר משקין מריבוייא דבשל מבושל יע"ש ומאי דנקט בד' ושביק רבנן הגם דנימא דהל' כרבנן דר' מ"מ דרכו של רש"י לפרש אליבא דמאן דפשטיה דקרא מוכח טפי כוותיה אפי' דאין הל' כמותו א"נ דס"ל כמ"ד אין מזהירין מן הדין ורבנן דר' דנפק"ל שאר משקין מק"ו סברי דמזהירין מה"ד ולא קי"ל כוותייהו בהא א"נ דס"ל רבנן דר' כתירוץ התוס' ז"ל ורש"י לא ניח"ל בתירוצם משו"ה פסק כרבי: והגאון הרא"ם ז"ל לא נרגש על רש"י ז"ל מזה כלום רק כתב ע"ד רש"י שהם מהמכילתא ובמכילתא איפליגו בזה ר"ע ור' ישמעאל דרע"ק הוא דיליף שאר משקין מריבוייא דבשל מבושל ורי"ש יליף שאר משקין מק"ו עי"ש והשתא א"ש דרש"י ז"ל בפי' התורה תפס כרע"ק דהלכה כרע"ק מחבירו ורבנן דרבי דבברייתא דאייתי הש"ס הוא ניהו רע"ק ומאחר דהש"ס נקט סברת רע"ק בשם רבנן ודאי משום דהלכתא הכי הויא כרע"ק מחבירו הו"ל כאילו רבים פליגי עליה דרבי:

אכן הרב נחלת יעקב ז"ל שם דחה דברי מרן כ"מ דס"ל דהרמב"ם פסק כרבנן ואסיק דאדרבא הרמב"ם פ' כרבי ולא כרבנן משום דבמכילתא שנו בשם רע"ק דהל' כוותיה לגבי רי"ש ואולי גם בש"ס היה גורס הרמב"ם רע"ק במקום רבנן וקי"ל הל' כרע"ק אפי' מחביריו וכו' עכ"ל יעש"ב והנה מ"ש משום דבמכילתא שנו בשם רע"ק ניחא. אך מה שהוסיף עוד לומר דקי"ל הלכה כרע"ק אפי' מחביריו הא ודאי ליתא ופוק חזי מ"ש הר' יד מלאכי ז"ל בכלל זה סי' קע"ב כמה שפך חמתו ע"ד הרט"ז ז"ל שכ"כ וכתב עליו וז"ל ושארי ליה מאריה שטעה בפשי' בגלוי וידוע לפני כל יודעי דו"ד וכו' עי"ש וע"ע בס' משק ביתי אות קמ"ו מ"ש בזה. ועוד דגם עליו יעבור קוש' התימה למאי דס"ל. דהרמב"ם פ' כרבי דא"כ אמאי השמיט הרמב"ם דינא דאם בישלו מבע"י וכו' דלרבי חייב כמש"ל ודבריו צל"ע:

והרא"ם ז"ל בפ' בא עמ"ש רש"י ז"ל ובשל מבושל מ"מ ופי' בין במים בין בשאר משקין הק' ע"ז דאי הכי לא ליכתוב קרא לא במים ולא ובשל אלא ליכתוב נא ומבושל ותירוצו

דחוק וכבר דחהו הנח"י ז"ל וגם מה שתירץ הוא ז"ל לא הונח לי דאכתי ק' במים למה לי הילכך מחוורתא כדשנינן בעניותין והכי חזינא השתא בס' משכיל לדוד שם דק"ל הכי ותי' ב' תי' ותי' קמא דידיה הוא ממש כמ"ש בעניותין אכן תירוצו הב' דאצ"ט במים לאסור מים דשפוד עם שהוא נכון מ"מ לפי"ז יהיה איסורי הצלי בשפוד שאינו של המון מדאורייתא וזה אינו אלא מדרבנן הוא דאסור וכמ"ש מרן ז"ל בכ"מ פ"ח דק"פ ה"ט וז"ל היו בוררין לצלייתו וכו' יע"ש וע"ע בס' מק"ק דצ"ו ע"א ובס' עץ החיים בל' הרמב"ם ד"ו ע"ב ואני הדל הנלע"ד כתבתי ודו"ק:

חי) עוד כתב עט"ר הרמ"ז ז"ל שם בס' מק"ק בחי' לעירובין בדנ"ה ע"ב בד"ה הריני נזיר וכו' וז"ל ובלח"מ הק' דלטעם רבינו חד בשבת לישתרי וי"ל דאליהו יבא ב' ימים קודם המשיח ולפני יום לאו"ד וליתא דא"כ נ"ט הש"ס דשרי בשבת דלא אתא אליהו אתמול ודילמא אתא בה' בשבת מוכ"ל דלפני יום דוקא וחזרה הקו' והבן עכ"ל. וכן הק' עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל בס' ישרש יעקב בחי' לעירובין ע"ד הלח"מ ז"ל יע"ש:

ואפ"ל דכוונת הרב לח"מ ז"ל כמבואר בד"ק דהט' שהוכרח הש"ס למיהב האי טעמא משום דהאי סוגייא אתיא כר"ש דס"ל ספק נזירות לחומרא וא"כ ע"כ מוכרח לומר דטעמא דשרי בשבת משום דלא יתכן לבא בשבת כיון דאין אליהו בא בע"ש ומוכרח ג"כ דס"ל דלפני יום דוקא אבל לדידן דקי"ל דספק נזירות להקל אם יש תחומין וכו' א"כ אין אנו צריכים עוד לומר דטעמא דשבת דשרי כטעם הש"ס אלא טעמא דשבת דשרי משום ס' אם יש תחומין ולא אתי או יש תחומין ואתי וכיון דהוי ס' אזלינן לקולא ושרי בשבת דס' נזירות להקל ובכן אין אנו צ"ל דלפני יום דוקא דאנה"ן יבא אליהו אפי' קודם ב' וג' ימים וא"כ ממילא בחד בשבת אסור דיתכן בא אליהו ביום ד' או ביום ה' והמשיח יבא יום א' בשבת ודו"ק ושו"ר להגאון רב חיד"א ז"ל בס' פתח עינים בחי' לעירובין דאייתי בידיה קו' עט"ר הרמ"ז ז"ל ע"ד הלח"מ ז"ל ותי' בקצר אמיץ ונראה ברור שנתכוונתי לדעת עליון בתי' הנז' כיעו"ש ד"ק. יט) עו"כ שם במק"ק בחי' לפ"ח דלולב ע"ד הרמב"ם כ' שם דאם היה הלולב מאשרה הנעבדת אעפ"י שביטלו האשרה מלעובדה או שהיה של עיר הנדחת פסול היה של ע"ז לא יטול לכתחי' ואם נטל יצא וכתב ע"ז מרן בכ"מ שם וז"ל אבל כך נל"ל דלד' רבינו דין לולב ושופר של ע"ז כך הוא דקודם ביטול לא יצא דמכתת שיעוריה וכו' ודין האשרה כל שמתחי' נטעו להיות נעבד אפי' ביטלו אם נטל לא יצא והי"ד שם בפ' כה"ק בעי ר"ל המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחי' לכך לא תבע"ל דאפי' להדיוט נמי אסיר כי תבע"ל נטעו ולבסוף עבדו דשרו להדיוט וכו' פשיטא דאפי' נתבטלה מאיסה למצוה ופסול בדיעבד וכיון דחזינן

דבאילן דנטעו מתחי' לכך קאמר לא תבע"ל לומר דפשוט הוא ולא חזינן מאן דפליג כוותיה נקטי' וכו' עכ"ל מרן ז"ל ותמה עליו עט"ר הרמ"ז ז"ל שהרי ממ"ש בש"ס דבנטעה מתחי' לכך לא תבע"ל דאפי' להדיוט אסיר מ"ש דקודם ביטול איירי דאי לאחר ביטול הק' דלהדיוט אסיר והא לאחר ביטול לא אסיר להדיוט אל"ו מוכרח דקודם ביטול איירי וכו' עכ"ל יע"ש:

ובהורמנותיה דמר אפ"ל דמרן ז"ל מפרש דמ"ש הש"ס בנטעו מתחי' לכך לא תב"ל ר"ל אפי' לאחר ביטול פסול למצוה והט' משום דקודם ביטול גם להדיוט אסיר וא"כ דין הוא דגם אחר ביטול מאיס לגבוה הגם דשרי להדיוט כי תבע"ל בנטעו ואח"כ עבדו דבכה"ג בין קודם ביטול בין לאחר ביטול שרי להדיוט מהו למצוה וכמו כן מוכרחים אנו לפרש כוונת הש"ס הכי לד' התוס' ז"ל שם בע"ז דמ"ז ע"א בד"ה מי מאיס וכו' שכתבו דר"ל איירי לאחר ביטול יע"ש וק' עלייהו כקו' הנז' ועכצ"ל כדכתיבנא בד' מרן ז"ל ושו"ר להגאון מהרש"א ז"ל שם מ"ש ע"ד התוס' יע"ש ומ"מ אפי' לדבריו ז"ל שכ' דמשום רב דימי נקטי התוס' אחר ביטול אכתי צ"ל בעיית ר"ל כנז"ל בד' מרן וכמובן. וכן ראיתי בס' מע"ח שכ' ע"ד התוס' וז"ל וממנו נקח למרן ז"ל דה"נ יפרש לה ודו"ק:

אך זוהי שק' ע"ד מרן ז"ל במ"ש דלא חזינא מאן דפליג עליה דהא רב דימי דאמר באשרה שביטלה קמבע"ל אי יש דיחוי וכו' ודאי דפליג ע"ז דלרב דימי אפי' באשרה שנאסרה להדיוט אחר ביטול לא מאיס אלא מספק אם יש דיחוי או"ל ואיך כ' מרן דלא חזא מאן דפליג ע"ז. ואפ"ל דס"ל למרן בד' הרמב"ם דלקושטא דמילתא בעיית ר"ל היא כדהוה ס"ה מעיק' דמשום מיאוס קמבע"ל מדחזינן לתלמודא בתר הכי בבעיית ר"פ דבעי המשתחוה לבהמה וכו' דקאמר הש"ס אי תכלת דציצית היינו בעיא דר"ל ולפי"ד רב דימי בעית ר"ל אינו מט' מיאוס למצוה או"ל אלא משום דמספק"ל אי יש דיחוי או"ל א"כ עכצ"ל דס"ל לסתמא דש"ס דבעית ר"ל והר"פ הוא לענין מיאוס דלא כרב דימי וכדמוכח הכי להדיא מפירש"י ז"ל וז"ל אי תכלת דציצית וקמבע"ל הואיל ודבר מצוה הוא אי מאיס נעבד כלגבוה או"ל עכ"ל. הרי להדיא דגם בעית הר"פ דהיינו בעיית ר"ל לענין מיאוס דלא כרב דימי והגם דנימא דרב דימי ס"ל דמשום מיאוס אין להסתפק דודאי לא מאיס רק הספק הוא אם יש דיחוי או לא הוא דמספק"ל לר"ל מ"מ כיון דסתמא דתלמודא ס"ל דלענין מיאוס הוא דמספק"ל לר"ל ולר"פ מינה נפק"ל לדידהו היכא דנטעו מתחי' לכך אפי' לאחר ביטול מאיס הואיל דקודם ביטול הוה אסיר להדיוט וז"ש מרן ז"ל כיון דלא חזינא מ"ד עליה כלו' דסברת האומרים דלענין מיאוס מספק"ל לר"ל ליכא מאן דפליג עליה במ"ש דבנטעו מתחי' לכך אפי' אחר ביטול מאיס הואיל ואסיר להדיוט

קודם ביטול בזה פשיטא ליה דליכא מאן דפליג עליה לומר דגם בזה ליכא מיאוס. ובהכי ניחא לי נמי משה"ק עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל שם וז"ל ועק' דהול"ל זה הדין בנטעו ולבסוף עבדו דע"ז היתה הבעיא דמאיס לגבוה ועק' מאחר דלא נפשטה הבעיא אי מיאוס זה מדרבנן הול"ל לקולא ע"כ דלפי האמור א"ש דמ"ש הרמב"ם אינו הבעיא עצמה אלא מאי דפשיטא ליה דהיינו בנטעו מתחי' לכך דאפי' אחר בטול מאיס דליכא מאן דפליג בהא לד' הסוברים דלענין מיאוס מספק"ל ואזלינן לחומרא אבל בנטעו ולבסוף עבדו ודאי דאזלינן לקולא הואיל ולא נאסר מעולם להדיוט. גם משה"ק עוד ע"ד מרן כ"מ דסנדל דתקרובת ע"ז למה אסור וכן הק' מני"ר גופיה ז"ל שם במק"ק דקכ"ו ע"א ובס' עה"ח בל' הרמב"ם יע"ש. י"ל בדוחק דהא ודאי בדין הוא שיהיה כשר כיון דלא בעי שיעור ברם הואיל דהוא אסור בהנאה לעולם מאיס למצוה ולכך פסול לחליצה אך משה"ק עוד עט"ר הרמ"ז ז"ל בדקכ"ו ובעה"ח שם ע"ד מרן שבהל' לולב דע"ז של עכו"ם בדיעבד יצא ותמה עליו ממ"ש בהל' איסורי מזבח פ"ד והצ"ע יע"ש. אפ"ל דבהל' אמ"ז מיירי באשרה שנטעה מתחי' לע"ז דבהא אפי' שנתבטלה מאיסר למצוה ואפי' בדיעבד וכדין לולב דאשרה וה"ה לעצי המערכה מאשרה שביטלה פסילי לגמרי ובאוקמתא דרב דימי דאמר באשרה שביטלה מבע"ל אם יש דיחוי וע"ז כ' מרן בהל' א"מ דאזלינן לחומרא וכיון דלענין לולב למצוה מס' פסלינן ליה וכיון דבאשרה שביטלה עיקר הבעיא דר"ל ומשו"ה מס' אי יש דיחוי פסלינן ליה א"כ מכ"ש דפסלינן ליה לגיזרין למערכה והכל מיירי באשרה שביטלה ובאוק' דר"ד ולהכי נקט הרמב"ם ז"ל אשרה ולא נקט אילן שנטעו ולבסוף עבדו דבההיא אם הוא של גוי לאחר ביטול שרי בדיעבד אם איסור מיאוס מדרבנן וכן ראיתי בדברי הלח"מ בפ"ה דאמ"ז ה"ז שכ"כ יעש"ב. והרב משל"מ ז"ל שם כתב דיליף לה מרן מההיא דהמשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה וכו' ואין צורך לזה דבפי' אמרי בירוש' וכו' יע"ש ודברי הירוש' הנז' הם ממש באוק' דרב דימי דאוקי בעית ר"ל באשרה שביטלה שכן מפורש בירוש' הנ"ל דתחי' אמר הכל מודים וכו' והדר אמר ר"ל בעי מהו שיביא ממנה לולב וכו' ואומרו ממנה ר"ל מן האשרה ההיא ומדקאמר תחי' הכל מודים וכו' ובלולב בעי רשב"ל ש"מ דעצי המערכה חמירי טפי לזה כתב מרן דכיון דלענין לולב וכו' מכ"ש וכו' וכמובן יע"ע בס' נחמד למראה ח"א דע"ה ע"ב מ"ש בזה ודו"ק: שוב דקדקתי ובינותי באמרי קדוש עט"ר הרמ"ז ז"ל במ"ש בעה"ח ד"ב ע"א הנז' ובמק"ק דקכ"ו ע"א ובדע"ח ע"א מדקדוק דב"ק שכ' והסכימו יכו' נר' ברור דר"ל שהסכימו המ"מ והכ"מ דע"ז של גוי שביטלה יוצא יד"ח א"כ מינה ילפינן דס"ל דבאילן שנטעו ולבסוף עבדו דמבע"ל לר"ל ללישנא קמא דש"ס דאמר דבהא בעי ר"ל

ומיירי קודם ביטול אזלינן לחומרא כיון דבלולב בעינן דוקא שביטלה אזי יוצא י"ח וזהו שפסק הרמב"ם בהלל' ציצית די"א המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית וכ' מרן שם דהיא בעיא דל"א ולחומרא וה"ה ללולב קודם ביטול ובעית רב דימי המשתחוה לבהמה וכו' מיירי ואח"כ ביטלה וכן בלולב איירי נמי בדקל שנטעו ולבסוף עבדו ואח"כ ביטלו דבתרוויהו אזלינן לקולא כהסכמת המ"מ והכ"מ בפ"ח מהל' לולב וכפי"ז נמצאו דברי מרן כ"מ סתרי אהדדי דבהל' אמ"ז מוכח מד"ק שם דבעית רב דימי היא באשרה שנטעה מתחי' לכך ואילו בפ"ח דלולב כתב דהא פשיטא לר"ל כנז"ל וא"כ ע"כ דבעית רב דימי לא מתוקמא אלא בנטעו ולבסוף עבדו כנז"ל זהו תורף קו' ז"ל ולפי"ז כל מ"ש אני עני לעיל בישוב דברי מרן ז"ל ליתא כלל וכמובן. וע"ע בס' לשון למודים סי' תרמ"ו מ"ש בזה יעש"ב:

עוד אני תמיה ע"ד מרן בכ"מ שבפ"ח דלולב הנז' דלפי פירושו שם אכתי ק' דאמאי לא חילק הרמב"ם בע"ז בין קודם ביטול ללאחר ביטול וכמו שכן הק' הלח"מ ז"ל בפ"א דשופר דין ג' ע"ד הה"מ ז"ל יע"ש. וכן נמי ק"ל לשיטת מרן ז"ל בהל' לולב הנז' ממ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' יבום וז"ל אבל סנדל של ת"ק ע"ז וכו' דאמאי לא נקט רבותא טפי אפי' בע"ז של עכו"ם קודם ביטול ולזה י"ל כמ"ש התוס' ז"ל בסוכה דל"ב ע"א בד"ה באשרה דמשה וכו' וז"ל ור"ת מפרש וכו' ובפ' מ"ח דק"ג מפליג בין סנדל דע"ז לסנדל של ת"ק ע"ז דאין לו' ביטול ולא פליג בשל ע"ז גופיה בין קודם ביטול בין לאח"ב אגב אורחיה קמל"ן דת"ק ע"ז אינה בטילה עולמית וכו' עכ"ל וה"נ י"ל בד' הרמב"ם שבהל' יבום לדעת מרן כ"מ וכמובן:

והנה מדברי הרב שלה"ג ז"ל שבפ' כל הצלמים משמע דס"ל בד' הרמב"ם ז"ל כמ"ש מרן ז"ל בד' הרמב"ם שכ"כ וז"ל וגם מיימוני כתב בפ"ח דע"ז דהעכו"ם העובדי' ההרים והגבעות והאילנות והבהמה וכו' הרי אלו מותרי' וצ"ע דבפ"ק דציצית כתב המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית וי"ל בצמר שגדל בה בזמן שהיתה נעבדת וכו' א"נ אפשר דמותרת בהנאה ומשום דמאיס כלפי גבוה פוסל אותו דסלקא בתיקו בגמ' בפרקין ופסק לחומרא ומהא דאמרי' המשתחוה לבהמה קרניה פסולים לשופר עכ"ל והק' עליו הרב כפות תמרים ז"ל וז"ל ותמהני על התי' הב' שכ' דהט' משום דמאיס למצוה כמו לגבוה ולא הרגיש דזה א"א דהרי הם מכשירים שופר ולולב וסנדל דע"ז אע"ג דאסור להדיוט משום דמלל"ן כ"ש דיש להכשיר למצוה מידי דשרי להדיוט גם התי' הא' אינו נכון דהא שופר ולולב דע"ז דגוי מכשירים אותו קודם ביטול אע"ג דאסור להדיוט וצ"ע עכ"ל. והרואה יראה דדברי שלה"ג הם ע"ד הרמב"ם ולא ע"ד הטור ואפשר דהשלה"ג ס"ל בד'

הרמב"ם כדס"ל למרן כ"מ בהל' לולב דלא הכשיר הרמב"ם בדיעבד אלא בע"ז של גוי אחר הביטול כמש"ל וא"כ יש, לחלק בין משתחוה לבהמה דלגבוה אסיר מדאורייתא כדילפינן לה בש"ס דתמורה בפ' כל האסורי' מקרא דמן הבקר להוציא את הנעבד וא"כ דין הוא דלגבי מצוה יהיה פסול אפי' בדיעבד אכן בע"ז דגוי דביטלוה דאפי' לגבוה לא פסילי אלא מדרבנן דין הוא דלגבי מצוה נחתינן דרגא ולכתחי' לא יטול ואם נטל יצא וע"ע בשלה"ג שם בפ' ר' ישמעאל שכ' דאין אדם אוסר דשא"ש מן התורה אפי' לגבוה הואיל דלהדיוט אינו אוסר אלא מדרבנן קנסו יע"ש ה"ה בע"ז שביטלה דמן התורה בין להדיוט בין לגבוה שרי אלא דמדרבנן אסור דכפי"ז יע"ן ב' התי' שתי' השלה"ג לישב דעת הרמב"ם דהואיל דס"ל בד' הרמב"ם דאינו מכשיר בע"ז בדיעבד אלא לאחר ביטול אבל קודם ביטול פסול גם בדיעבד א"כ גם בנטעו ואח"כ עבדו פסול גם בדיעבד קודם ביטול ומה"ט נמי סיים עלה השלה"ג דמהא דאמרי' יוצא הדין דהמשתחוה לבהמה קרניה פסולים לשופר כנז"ל:

והרב שכנה"ג ז"ל יו"ד סי' קמ"ה שקו"ט טובא בד' שלה"ג ובסוד"ק כתב וז"ל ולא מצאתי דבר יותר מתיישב אלא כשנאמר שדעתם דהמשתחוה לדקל לולבו אסור אפי' בדיעבד וצ"ע עכ"ל עש"ב ודבריו קשים לשמוע דאיך אפ"ל כן בד' הטור ז"ל שהרי הטור ס"ל בלולב ושופר ובסנדל דחליצה דאפי' של ע"ז עצמה קודם ביטול יוצא יד"ח בדיעבד וא"כ מה סברא יש למחמיר במשתחוה לדקל שהוא נעבד במחובר דלהדיוט שרי שיהיה פסול גם בדיעבד הא ודאי אתמהא טובא וצ"ע:

ואגב אורחין ראיתי לעמוד במ"ש הה"מ ז"ל בפ"ח מהל' לולב הנז"ל במ"ש וז"ל ורבינו כ' בדין האשרה אפי' בטלוה וכ' בסתם בע"ז יצא ולא חילק בין עכו"ם לישראל לא באשרה ולא בע"ז והוא עצמו כתב בפ"ח דע"ז שלענין ביטול אשרה דגוי י"ל ביטול ודישראל אין לה ביטול וכאן לא חי' וצ"ל שהוא גורם כאן מהב"ב בקצת נוסחאות והט' דאשרה היא דעיקר נטיעתה להיות האילן נעבד וזהו פי' באשרה דעשה ר"ל שהזכיר משה וכ"כ רבינו וכו' וכיון שנטיעת האילן היתה מתחי' להיות נעבד בדין הוא שיפסל משא"כ בע"ז וצ"ע עכ"ל. ודבריו ז"ל סובלים כמה פי' דאפ"ל דכוונתו לחלק בין אילן שנטעו מתחי' לעובדו לאילן שנטעו ולבסוף עבדו דהיינו שעשאו ע"ז במחובר דבזה אמר רבא לא יטול ואם נטל כשר. וז"ש הרמב"ם שם אבל בע"ז דגוי קודם ביטול:

לא הוצרך להשמיענו דהואיל דלשריפה ולביעור קיימא כתותי מכתת שיעוריה וכדמפרש ר"ת ז"ל כמ"ש התוס' בשמו כנז"ל ונר' שכן הבין הלח"מ ז"ל בפ"א דשופר דבע"ז דגוי קודם ביטול לד' הה"מ ז"ל לא יטול יע"ש. ובהל' לולב על דין זה רמז על

מ"ש בהל' שופר יע"ש וא"כ לפי"ז צ"ל דהרמב"ם ס"ל דבעיית ר"ל המשתחוה לדקל וכו' לכתחי' קמבע"ל ופסק לחומרא או בדיעבד מספק"ל לר"ל ודחה הרמב"ם אותה בעיא מקמי פשיטותיה דרבא אמנם אכתי ק' אמאי פסק בהל' ציצית בעיא דר"פ לחומרא דמזה מוכח להדיא דס"ל דבעיא דר"פ הוא:

אדיעבד אם נטל יצא יד"ח או לא ופסק הוא ז"ל לחו' דלא יצא אפי' בדיעבד וא"כ בהכרח צ"ל הגם בעיא דר"ל במשתחוה לדקל דבדיעבד קא מספק"ל והיה צריך ג"כ לפסוק לחו' דפסול כדמוכח בסוגיין דע"ז דמ"ז הנ"ל דאמרינן אי תכלת דציצית היינו בעיא דר"ל ומשני אנה"נ וכו' וא"כ מאחר דהבעיא דר"פ הוא בדיעבד א"כ גם הבעיא דר"ל הוא בדיעבד וכשם דהבעיא דר"פ לחומרא היה לו לפסוק לחו' גם לדר"ל ואיך פסק בלולב דע"ז דבדיעבד כשר ובשלמא לולא דברי הה"מ ז"ל הוה מצ"ל דהרמב"ם ס"ל דרבא דאמר בלולב דע"ז אם נטל כשר הי"ד אחר ביטול ופסק הרמב"ם כרבא דאם נטל כשר ומה שלא פי' דבריו הרמב"ם בהל' לולב דאם נטל כשר דהיינו לאחר ביטול לזה י"ל דמאחר דבאשרה כתב בפי' לאסור אפי' שביטלוה סיים עלה דלולב דע"ז שביטלוה, כשר בדיעבד ברם להה"מ ז"ל דאינו מחלק בין, קודם ביטול ללאח"ב ק"ט דאמאי בהל' ציצית פסק לחומרא אפי' בדיעבד ובלולב הכשיר בדיעבד כיון דהני, תרי בעיות דר"ל והר"פ שניהם שוים בענין זה כנז"ל איברא דגם בלתי דברי הה"מ ז"ל אכתי ק' ע"ד הרמב"ם אי ס"ל לחלק מקודם ביטול ללאח"ב דא"כ אמאי בהל' שופר פסק שופר של ע"ז אין תוקעין בו לכתחי' ואם תקע יצא דלמה לא חילק בו בין קודם ביטול ללאח"ב וכן ג"כ ק' מ"ש בהל' יבום פ"ד בסנדל דע"ז לא תחלוץ בו ואם חלצה כשרה דלמה לא חי' מקודם ביטול ללאח"ב והתם יגדל התימה יותר דבהכרח צ"ל התם דאיירי בע"ז קודם ביטול מדכתב שם ואעפ"י שהוא אסור בהנאה יע"ש ואי מיירי אחר ביטול הוא מותר בהנאה:

וע"ק שכ' עוד שם דסנדל דתקרובת ע"ז פסול ואי איתא דסנדל של ע"ז מיירי לאח"ב ליפלוג וליתני בסנדל דע"ז גופיה דקודם ביטול פסול לגמרי וע"ק דבהל' לולב פסק דאשרה אפי' בטלוה פסולה אפי' בדיעבד ואיל בהל' ביכורים פ"ב פסק דאשרה שביטלוה אין מביאים ממנה ביכורים שהביכורים כקדשי מקדש הם ע"כ ומדיהיב טעמא שהם כקדשי מק' מוכח דאי לאו ה"ט הוה מייתינן מינה ביכורים ואמאי הא כבר פסק בלולב דאשרה דאפי' ביטלוה פסולה. וע"ק דאמאי פסק בפי"א דפרה דאזוב דאשרה ודעיר הנדחת ודע"ז ושל תרומה טמאה פסול ולא מפליג התם באשרה וע"ז בין קודם ביטול ללאח"ב משמע דס"ל דדדין אשרה ודין ע"ז שניהם שוים ואילו בהל' לולב אך חילק ביניהם והדבר תמוה. וכמו כן ק"ל ע"ד הה"מ ז"ל הנז' דכיון דאוקמינן לדעתו

דברי הרמב"ם שבהל' לולב דאיירי דוקא בנטעו ואח"כ עבדו ובדיעבד יצא מט' מחובר א"כ צ"ל בהכרח דמ"ש הרמב"ם בהל' שופר שופר של ע"ז סתם דמיירי במשתחוה לבהמה שקרנותיה פסולים לכתחי' ובדיעבד כשרים או דמיירי אחר ביטול וכל כהאי לא הי"ל לסתום כולי האי וכן ג"כ ק' מ"ש הרמב"ם בהל' יבום והתם א"א לאוקומי כלל דמיירי בהשתחוה לבהמה ועשה מעורה סנדל או לאחר ביטול שהרי כתב שמניחים ברגל צורה דמשמע על דא נחית ועוד שכ' אעפ"י שהוא אסור בהנאה ותו ממ"ש שם דסנדל של תקרובת ע"ז פסול מוכח דעד השתא איירי בע"ז ומשמשיה דבדיעבד כשר ועוד אמאי הוצרך בביכורי' למיהב טעמא דהן כק' מק' ולזה י"ל דגבי ביכורים מיירי באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואף דבכה"ג ל"ש ביטול י"ל שביטל מלעובדה:

ועוד אפ"ל בעיקר דברי הה"מ ז"ל דבחלקו"ת ישית בין אשרה שנטעה מתחי' לכך דאפי' אחר ביטול פסול לבין שאר מיני' ע"ז וסתם הרמב"ם להכשיר בדיעבד בין קודם ביטול בין לאח"ב והיינו הא דרבא דמיירי בע"ז סתם וא"כ צ"ל בהכרח דה"ה באשרה שנטעה שלא לשם ע"ז ואח"כ עבדה דבדיעבד כשר וא"כ ק' אמאי פסק בהל' ציצית המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית מאחר שהוא מכשיר אפי' ע"ז גופה גבי לולב ושופר וחליצה וכ"ש דהי"ל להכשיר נעבד בבע"ח או במחובר וכן נמי אכתי ק' עליו מ"ש הרמב"ם בפי"א דפרה דאזוב דאשרה ודע"ז פסול דאמאי של ע"ז פסול ולזה היינו יכו"ל דהתם מיירי בע"ז דישראל דבה מודה הה"מ ז"ל דלהרמב"ם פסול האזוב שלה דדמי לאשרה. אמנם מרן ז"ל בכ"מ בפ"ח דלולב נר' שהבין בד' הה"מ ז"ל דאפי' בע"ז דישראל בדיעבד כשר ומשו"ה הוק"ל ע"ד הה"מ מפ' כסוי הדם יע"ש ונר' ברור דמה שהביאו למרן להבין כן בד' הה"מ ז"ל דהוא מדהה"מ ז"ל תלה הטעם לאילן שנטעו מתחי' לעובדו דנאסר משום מהב"ב מכלל דכל מידי אחרינא שעיקרו לא היה בעבירה לא קרינן ביה מהב"ב ועוד דקדק כן ממ"ש הה"מ ז"ל דהרמב"ם סתם דבריו ולא חילק בין ישראל לגוי לא באשרה ולא בע"ז מכלל דעפ"י דברי עצמו ניחא מה שסתם דבריו הרמב"ם ז"ל: ואולם נלע"ד דלא מכרעא מילתא כ"כ דאפ"ל דהט' שכ' הה"מ ז"ל באילן שנטעו מתחי' לעובדו דאסור משום דהוי מהב"ב מתחלה היינו לתת טעם אמאי דאסור אפי' אחר שנתבטלה האשרה אבל מ"מ טעמא דכת תי מ"ש לא אידחי וא"כ בע"ז דישראל נאסור מה"ט והרמב"ם נקט אשרה משום כתותי מ"ש וכל דדמי לה ובתר הכי אשמועי' דאשרה אסורה אפי' אחר ביטול מט' מהב"ב כיון שמתחי' נטיעתה נאסרה ובהכי א"ש פי' הה"מ ז"ל דההיא דסו"ף כיסוי הדם מוקי לה בע"ז דישראל ברם ההיא דציצית אכתי ק' כלל העולה כפי פי' זה שפירשנו

בד' הה"מ ז"ל הדין יוצא כפי"ד הרמב"ם ז"ל דבע"ז של גוי אפי' קודם ביטול כשר בדיעבד אבל בע"ז דישראל פסול ובכה"ג מתוקמא ההיא דסו"ף כיסוי הדם וכמדובר:

והרב לח"מ ז"ל בפ"ח דלולב כ' בקיצור וז"ל הב"י בכ"מ הבין בד' ה"ה ז"ל דע"ז של גוי שלא ביטלה וכן של ישראל אם נטל יצא ועפי"ז הק' עליו ואין הדבר כן וכו' יע"ש ומ"ש הוא ז"ל בהבנת דברי ה"ה ז"ל ה"ה כתובים בפ"א דשופר דהן קדם הבין בד' ה"ה ז"ל דהכל מיירי אחר ביטול ובאשרה אסור גם אח"ב מט' מהב"ב ושל ע"ז אח"ב לא מפסל משום מהב"ב אבל קודם ביטול אסור דכ"ש דהוי מהב"ב טפי ואחר שהק' ע"ז שוב בירר דרך לעצמו בישוב דעת הרמב"ם ותכלית הק' הוא והרמב"ם ס"ל דה"ל כההיא בעיא דבפ' כה"צ דמ"ז הנז' ועפ"י שיטת רב דימי דאוקי בעיא דר"ל באשרה שנטעה מתחי' לכך וקמבע"ל אי יש דיחוי או לא ופסק הרמב"ם לחומרא דיש דיחוי ואע"ג דבפ' לולב הגזול פשיט לתלמודא התם דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי מ"מ באשרה שאני דאין בידו לבטלה אם לא ע"י עכו"ם ובאשרה אפי' ביטלה מעיו"ט פסול כיון שהתיקון לא אתי ממילא משא"כ גבי הדס אתד"ק: והאדון אבינו הזקן עט"ר הרב מהרח"א ז"ל שם במק"ק הק' עליו קו' חזקה וז"ל וליתא דבפ' לולב הגזול אמרי' וכו' ומעתה מאחר שביטלה מעיו"ט והוי כקרבן מחוסר זמן למה יפסל תדע דנקטם מעיו"ט ועלתה תמרה מעיו"ט כשר ואי איתא ליפסול דאין בידו להעלותו תמרה ומ"ט יש באשרה שביטלה מעיו"ט לומר דיש בו תורת דיחוי לא אמרו אדם מעולם ותו דאי איתא לחי' הלח"מ ז"ל הוה מצי לשנויי שאני כיסוי דאתי ממילא משא"כ אשרה דצריכה מעשה בביטולה עכ"ל כצ"ל וכוונתו ברורה להק' דכפי חי' התוס' דכל היכא דבידו לתקנו אפי' דאתי ע"י מעשה כגון דהיו ענביו מרובים דצריך למעטם בידים הסברא נותנת דלית ביה דין דיחוי ובדבר דאין בידו לתקנו יותר סברא לו' דאית ביה תורת דיחוי א"כ מוכר דאשרה אם ביטלה מעיו"ט כשרה תדע דהא עלתה בו תמרה ואשרה לשניהם יש דיחוי מחד טעמא והוא משום דאין בידו לתקנו ואפי"ה ל"מ האי טעמא לומר דיש דיחוי אלא אם עלתה בו תמרה ביו"ט דוקא אבל אם עלתה מעיו"ט כשרה ואפי' דאין בידו לתקנו וא"כ מאחר דטעם המחייב הדיחוי אינו מחייב כשנתקן מעיו"ט מה טעם לומר דיש בו תורת דיחוי באשרה מפני שהתיקון לא אתי ממילא אלא צריך לעשותו בידים אדרבא הטעם דלא יהיה בו תורת דיחוי הוא היכא דעושה התיקון בידים כמו ענביו מרובות וטעם המחייב הדיחוי הוא להפך א"כ איך אפשר להפך הסברות ותו אי איתא לחי' הלח"מ א"כ אמאי לא דחה הש"ס בפ' כה"ץ דמ"ז ההיא דכיסוי וכו' זה נ"ל ברור בכוונת דב"ק והיא קו' עצומה ע"ד הלח"מ לית נגר די ופרקינה והוצרכתי לבאר ד"ק מפני שקיצר מאד בדבריו

ז"ל כדי שלא יטעו המעיינים בהבנתם וישיאו דב"ק לכוונה אחרת שאינה אמיתית, ולי אני עבדו תו קל"ט ע"ד הלח"מ הנ"ל דלדבריו דמכריח מדנקט רב דימי באשרה שביטלה קא מבע"ל ונקט הכי בסתם ולא פי' שביטלה מעיו"ט כדנקט גבי הדס משמע דבאשרה אפי' נתבטלה מעיו"ט פסולה א"כ תק"ל להמרדכי ז"ל שכ' בפ' ראוהו ב"ד וז"ל ור"ת פי' דאפי' בע"ז דנכרי לא יצא רק דוקא לאחר ביטולמעיו"ט ודוקא בדיעבד אבל ביטול בי בעיא היא בפ' כה"ץ ולא אפשיטא עכ"ל יע"ש:

ואי איתא דאיכא לדיוקי כדיוקא דהרב לח"מ מדאמר רב דימי סתם באשרה שביטלה דמשמע אפי' שביטלה מעיו"ט א"כ מאי דוחקיה דהמרדכי לאוקומי הבעיא בנתבטלה האשרה ביו"ט לוקמא אפי' ביטלה מעיו"ט ואי משום דס"ל לר"ת דאחר ביטול אם נטל יצא היינו משום דהגם דלר"ל לד' רב דימי מבע"ל הא לרבא פשיטא ליה כמ"ש התוס' ז"ל בפ' מצות חליצה יע"ש אלא ודאי משום דליתיה להאי דיוקא דהלח"מ ז"ל וכמובן וגם התוס' ז"ל בפ' לולב הגזול דל"ב בד"ה באשרה וכו' תירצו לד' ר"ת ז"ל כמ"ש המרדכי והביאו ראיה דאשרה שנתבטלה מעיו"ט כשרה מדין עלתה בו תמרה מעיו"ט יע"ש ואי איתא דיש לחלק ביניהם מאי ראיה מייתו התוס' מדין עלתה בו תמרה. תו ק"ל ע"ד הלח"מ ז"ל במ"ש עוד שם בהל' שופר בסיד"ק הנ"ל וז"ל אבל כל דבר שנאסר של ע"ז אעפ"י שביטלו אח"כ לד' רבינו אם נטל לא יצא משום דיש דיחוי עכ"ל. ואנכי לא ידעתי מה יענה למ"ש הרמב"ם גופיה בפ"ד מהל' יבום וז"ל סנדל המוסגר והמוחלט של ע"ז וכו' לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה ואעפ"י שהוא אסור בהנאה אבל סנדל של תקרובת ע"ז ושל עיה"נ חליצתה פסולה ע"כ וכתב הה"מ שם דבגמרא ליכא של עיה"נ ולמדה רבינו מדין תקרובת ע"ז יע"ש ובכ"מ שם ושם ראיתי כתוב הגהה וז"ל לפי גי' הה"מ שלא היה כתוב עיה"נ וכמ"ש הכ"מ תימה על רבינו איך הוציאו מדמיון דתקרובת ע"ז דלא כהירוש' שכ' בהדיא הכל מודים בסנדל דעה"נ שהוא כשר דכתיב חלוץ הנעל מ"מ עכ"ל. ולא ידעתי מאי ק"ל להרב המגיה דודאי הירוש' ס"ל דגם סנדל דתק' ע"ז כשר מדכ' חלוץ הנעל מ"מ ברם לתלמודא דידן דס"ל דסנדל דתק' ע"ז פסול גם בדיעבד ולא דרשי חלוץ הנעל מ"מ הא ודאי דה"ה סנדל דעיה"נ פסול ומאי ק"ל ואפשר דכוונתו לומר להק' ע"ד הרמב"ם דכיון דבש"ס דילן לא הוזכר סנדל דעיה"נ א"כ אמאי לא פי' דטעמא דסנדל דתק' ע"ז דפסול משים דלאו להליכה עביד ונמצא לפי"ז דלא פליג ש"ס דילן עם הירוש' כמובן וע"ע להרב יד המלך ז"ל שם בפ"ד דיבום מ"ש ע"ד הה"מ ז"ל בדין זה עי"ש: איך שיהיה נמצ"ל דס"ל להרמב"ם דאעפ"י שהוא אסור בהנאה חליצתה כשרה ודוקא בשל תק' ע"ז ישל עיה"נ אמרינן דחליצתה פסולה וא"כ תק"ל להרב לח"מ

שכ' דלד' הרמב"ם כל דבר שנאסר דע"ז אפי' שביטלו אח"ך אם נטל לא יצא משום דיש דיחוי דא"כ מה טעם גבי סנדל דע"ז דלא חיישינן לדיחוי וליכא למימר דשאני חליצה דכתיב חלוץ הנעל מ"מ כמ"ש בירוש' כנז"ל ועם דתלמודא דידן לא ס"ל הכי גבי תק' דע"ז ודעיה"נ מ"מ מהניא מיהא הך דרשא לתשמישי ע"ז דקילי דאית להו ביטול דהא ודאי ליתא דהא גבי שופר אמרי' בירוש' יום תרועה יהיה לכם מ"מ ואפי"ה כתב הלח"מ גופיה דאם תקע בדבר האסור בהנאה לא יצא ואפי' לאחר ביטול ומאי שנא חליצה משופר ותו דהרמב"ם ז"ל שם בפ"א מהל' שופר דין ג' לא ס"ל כהך דרשא דירוש' דדרשי יו"ת י"ל מ"מ כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ שם משם מהר"מ ז"ל יע"ש ותו ק"ל ע"ד הלח"מ ז"ל דאילו בהל' שופר הכריע דלא כה"ה ז"ל דהרמב"ם ס"ל דרבא מיירי באשרה שנטעה ולבסוף עבדה ופי' דברי הרמב"ם עפ"י יסוד זה ואילו בפ"ד מהל' איסורי מזבח על מ"ש הרמב"ם שם אשרה שביטלה אין מביאין ממנה גיזרין למערכה כתב שם הלח"מ דהרמב"ם מחלק בין אשרה לע"ז יע"ש ולפי דבריו ז"ל בהל' שופר הרמב"ם ז"ל מחלק בין אשרה שנטעה מתחי' לכך לאשרה שנטעה ולבסוף עבדה כנז"ל וא"כ דבריו סתראי נינהו והיותר ק' ע"ד הלח"מ הללו שבהל' שופר שכ' בסו"ד וז"ל ובשופר קאמר שופר של עכו"ם ר"ל שופר של ע"ז של עכו"ם כלו' שלא נאסרה מפני שהשתחוה לבהמה ובע"ח אינם נאסרין ומ"מ לא יטול לכתחי' עכ"ל והוא תימה דא"כ אמאי פסק בהל' ציצית המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית ומשמע אפי' בדיעבד פסול והא דבע"ח אי"ן אמאי פסול אפי' בדיעבד וכבר הרב לשון לימודים בד"ה ע"ב הק' כן ע"ד הלח"מ ז"ל יעו"ש:

והרב כפות תמרים בחי' שם כתב דמ"ש הרמב"ם דאשרה הגם דנתבטלה לא יצא נפק"ל ממ"ש בפ' כה"ץ כי אתא רב דימי אמר באשרה שביטלה קמבע"ל לר"ל אם יש דיחוי ולא אפשיטא ונקטי' לחו' וסבור הרמב"ם דאין לפשוט בעיא זו ממש"ל גבי היו ענביו וכו' דשאני התם שהוא דיחוי שהי"ל שעת הכושר מעיק' אבל אשרה דהוא אילן שנטעו לשם ע"ז דמשעת נטיעה היה לשם ע"ז ולא הי"ל שעת הכושר מעולם בהא דוקא מבע"ל לר"ל ונקטי' לחומרא עכ"ל. וקל"ט דא"כ איך אמרו עלה בגמ' תיפשוט ליה כיסהו הרוח וכו' והא ודאי התם הי"ל שעת הכושר קודם שכיסהו הרוח משו"ה דין הוא שלא יהיה דיחוי משא"כ גבי אשרה שלא הי"ל שעת הכושר מעיק' ותו קל"ט ממאי דבעי ר"י בפ' לולב הגזול דל"ג ע"א נקטם ראשו מעי"ט ועלתה בו תמרה ביו"ט מהו יש דיחוי וכו' דאמאי לא פשטוה מהיו ענביו וכו' דאין דיחוי דהתם נמי הי"ל שעת הכושר קודם שנקטם שהיה כשר אלא ודאי צ"ל דלא פשטוה מהתם כמ"ש התוס' ז"ל משום דהא דעלתה בו תמרה

אין בידו א"כ אימא נמי דה"ט דאשרה משום דאין בידו דאין ישראל מבטל ע"ז ומנ"ל להרמב"ם למצא טעם אחר דלא שייך לדין נקטם ועלתה בו תמרה:
עו"כ הרב הנז' ז"ל שם דהרמב"ם ס"ל דע"ז של ישר' אינה טעונה שריפה אבל תק' ע"ז טעונה שריפה ומ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהל' ע"ז שוחק או זורה לרוח או שורף ומטיל לים ט"ס הוא וצ"ל שוחק וזורה לרוח ומטיל לים עכ"ל יע"ש ותמהני ע"ז טובא שהרי הרמב"ם ז"ל בפ"ח דע"ז ה"ז כתב וז"ל כיצד מאבד ע"ז ושאר דברים האסורים בגללה כגון משמשיה ותקרובת שלה שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח ע"כ הא קמן כלילינהו כולהו כחדא הע"ז עם משמשיה ותקרובתה דאכולהו קאמר שוחק וכו' ואיך כתב הוא ז"ל דתקרובת ע"ז לבד טעונה שריפה ול"מ שחיקה לבד ואם נאמר דכוונתו ז"ל אינו אלא על תק' ע"ז דישראל דיש בה חומרא יותר מתק' ע"ז דגוי אכתי תק"ל דהא הרמב"ם ז"ל לא ביאר באיזה ע"ז מיירי ולפי דברי הרב ז"ל משמע דהבין מלשון הרמב"ם דבכל ע"ז מיירי וא"כ כשם דע"ז דנקט הרמב"ם ברישא בכל ע"ז מיירי בין דגוי בין דישראל ה"ה בסיפא דנקט תקרובת שלה בכל ענין תקרובת מיירי בין דישראל בין דגוי ומ"ש דשורף דנקט הרמב"ם ט"ס הוא כבר קדמו בזה הרב ש"י בהגהותיו והבי"ד הרב כנה"ג יו"ד סוס"י קמ"ו הגב"י אות א"ך וכתב שכ"ן מהשגת הרמ"ך ושכ"כ הה"מ וכו' יע"ש והנה אמת שכן מוכח ג"כ מד' הטוש"ע שם שלא כתבו שורף כלל וכבר כ' מרן בב"י ובכ"מ שם דשריפ' זו למה יע"ש אמנם הרב משל"מ ז"ל שם בפ"ח דע"ז ה"ו עמ"ש שם או שורף וכו' אייתי בידיה דברי התוס' דחולין דפ"ח שכתבו דכל ע"ז תחילתה בשריפה דומיא דעגל ומזה תמה ע"ד הטור יו"ד מסי' כ"ח למ"ש בסי' קמ"ו יע"ש שהצ"ע ותמיהתו זו תחול גם ע"ד מרן בש"ע יו"ד סי' כ"ח שכ' שם בדברי הטור ואיל בסי' קמ"ו לא כתב שורף וצ"ע ודו"ק:

שו"ת פני יצחק ח"ו חו"מ לשונות הרמב"ם ז"ל

א) כתב הרמב"ם ז"ל בסופ"ה מהל שבת וז"ל יוה"ך שח"ל בע"ש לא היו תוקעין חל במ"ש ל"ת ול"מ. יו"ט שח"ל בע"ש תוק' ול"מ חל לאחר השבת וכו' עכ"ל וכ' ע"ז ההמז"ל וז"ל ויתבאר בה' ק"ה שבזמננו שאין מקדשין עפ"י הראייה אין יוה"ך חל לעולם לא בע"ש ולא במ"ש עכ"ל הנה מזה מוכח להדיא דדעת הרמב"ם ז"ל הוא דבזמן שהיו מק' עפ"י הראייה הוה חייל תרי שבי בהדדי וכמו שכ"כ להדיא הרמב"ם בריש פ"ו דק"ה ובסופ"ח שם ומה"ט נמי פסק הרמב"ם בפ"א דתמידין ומוס' דחלבי שבת קרבין בלילי יו"ט אם חל יו"ט במ"ש אבל אין קרבין בליל יוה"ך וכו' יע"ש והט' דלשיטתיה אזיל דבזמן הראייה

היו חלין תרי שבי בהדדי ולא היו דוחין הקביעה מימי אד"ו וגדולה מזו כתב הרמב"ם ז"ל גופיה בפי' המשניות בפי"א דמנחות אמתני' דח"ל יוה"ך בע"ש וכו' וז"ל וזה דוחה טענת מי שכופר ומאמין דיוה"ך לא היה מעולם לא ביום ו' ולא ביום א' וכו' עכ"ל יעש"ב: אמנם הבאים אחריו הק' עליו מהסוגייא דבפ' החליל עיין להרב המפרש בהל' ק"ה פ"ז ה"ז ולהלח"מ פי"א דתמידין ולהתוי"ט בפי"א דמנחות יעש"ב. ולי אני הדל נלע"ד דהרמב"ם ז"ל דחה הך סוגייא דהחליל מקמי מימרת רב חסדא דברפ"ב דיו"ט דדריש קרא דלאין נכון לו למי שלא הניח ע"ת אי"ד למי שלא הי"ל ע"ת אבל מי. שהי"ל ולא הניח פושע הוא יע"ש דמבואר מזה דאותו היום היה יו"ט שח"ל בע"ש מדהוצרכו לע"ת וידוע דיו"ט דר"ה היה כדפירש"י בנחמיה ח' ומבואר שם בכתוב שהיה ביום א' לחדש הז' ע"ש הרי דרב חסדא ס"ל דבזמן שהיו מק' עפיה"ר היה חל ר"ה בע"ש ולא היו דוחין אד"ו ומדלא אוקי מילתיה דר"ח הש"ס התם משום דס"ל כאחרים מוכח דדרשת ר"ח אתיא אליבא דכ"ע וא"כ לר"ח מתני' דפט"ו דשבת דתנן חלבי שבת וכו' ובריית"א דיוה"ך שחל בע"ש ל"ת ול"מ אתיין ככ"ע בין לרבנן בין לאחרים דהיכא דמק' עפיה"ר אין דוחין אד"ו כלל ופלוגתיה אינה אלא היכא דקבעינן ר"ח עפ"י החש' בזה"ז ודלא כסוגיית דפ' החליל הנז"ל:

וגם מסוגייא דהירושלמי בפ"ק דע"ז מוכח נמי דבזמן הראייה היה חל יוה"ך בע"ש והכי איתא התם אמתני' דר' ישמעאל אומר ג' לפניהם וג' לאחריהם אסורין חברייא אמרי טעמא דרי"ש משום בריה דמועדא וכו' אמר"י קרא מסייע לחברייא וביום כ"ד לחודש הזה נאספו בנ"י בצום ובשקים ואדמה עליהם ולמא לא בכ"ג משום בריה דמועדא אין נימא דהוא בשבתא לית יכיל דאת מחשבת ליה ואת משכח צומא רבה בחד בשבתא ומה בה ולית ר"ן מיקל למאן דמעבר ליה מן אתריה אמר"י ב"מ אנא חשבתיה ולא הוה בשבתא ע"כ הירוש' וה"פ דחברייא אמרי ט' דרי"ש משום בריה דמועדא כלומר דעושין אחר אידם מועד קטן וקרו ליה בריה דמועדא משום דהוא קטן לגבי חגם כמו חוליא ובר חוליא וכיוצא ה"נ מועדא ובר מועדא אמרי' דמקרא דנחמיה איכא לסיועי לחברייא דלא התענו בכ"ג משום דהוא בריה דמועדא דהיינו אסרו חג וכיון דחזינן דאנן בדידן עבדינן בריה דמועדא הגם דאנן לא עבדינן רק יום אחד ס"ל לרי"ש דאסרינן בעכו"ם ג' ימים לאחריהם ברם רבנן דרי"ש עכצ"ל דס"ל דהגם דאנן עבדינן בריה דמועדא מ"מ בעכו"ם לא גזרינן הואיל דעבר אידם גופיה שהוא העיקרי לא חיישינן תו שמא לאחר אידם אזיל ומודה דאי איתא דרבנן דרי"ש ס"ל דגם אנן בדידן לא עבדינן בריה דמועדא כלל ומאי דלא התענו בכ"ג מטעמא אחרינא א"כ מאי ראיה מייתי ר' יודן לסיועי לחברייא מההוא

קרא דנחמיה מדלא אתו בכ"ג אימא דלא אתו מט"א כדס"ל לרבנן דרי"ש אל"ו צ"ל דבין רבנן בין רי"ש ס"ל דמאי דלא התענו בכ"ג אינו אלא משום דאנן עבדינן בריה דמועדא ופלוגתייהו אינה אלא אי גם בעכו"ם גזרינן משום בריה דמועדא דידהו או"ל ומשו"ה אמרי' קרא מסייע לחברייא והדר קאמר הירוש' אי נימא דהוה יום כ"ג בשבתא כלו' א"ת דלדידן לית לן בריה דמו' כלל וא"כ ליכא תו סייעתא לחברייא ומאי דלא התענו בכ"ג הט' הוא משום דיום כ"ג ח"ל בשבת לז"א לית יכיל כלו' דא"א להיות חל בשבת דא"כ יבא יוה"ך בא' בשבת וזה אי אפשר מפני דדחינן ליה שלא יבא יוה"ך בא' בשבת והדר פריך מה בה ר"ל מה בכך אם יחול יוה"ך בא' בשבת לית ר"ן מיקל למאן דמעבר ליה מן אתריה כיון דמק' עפיה"ר כדס"ל להרמב"ם דעפיה"ר היו קובעים גם באד"ו ולא היו דוחין כלל וחדית ליה ר"י ב"מ ואמר דאנא חשבתיה ולא הוה בשבתא שידע וחשב חש' המולדות ונתברר לו דאותה שנה דנחמיה לא הוה ר"ה באד"ו וממילא יום כ"ג תשרי לא הוה בשבתא וא"כ מאי דלא אתו ביום כ"ג אינו אלא משום דהוה בריה דמועדא כן הוא פי' הירוש' הנז' עפ"י מ"ש האגור ז"ל הבי"ד מרן ז"ל בב"י א"ח סי' תצ"ד ושבולי הלקט הבי"ד הברכ"י ז"ל סי' הנז' ובס' מחב"ר שם השיג על הפ"מ מפרש הירוש' שפי' פי' בריה דמועדא באו"א יע"ש ובברכ"י שם השיג על המשל"מ והתוס' ז"ל שלא נזכרו הם ג"כ מהירוש' הנז' יעש"ב גם בס' חומת אנך בנחמיה ח' השיג ע"ד הרב קרבן חגיגה יע"ש וע"ע בס' עין זוכר מע' ב' אות מ"ג שחזר והשיג כן על פי' הפ"מ יע"ש:

אלא דלכאורה ק' על הירוש' הללו דהיכי קאמר אין נימא דהוה בשבתא לית יכיל שהרי אליבא ישמעאל קיימינן התם והרי רי"ש גופיה קאמר במתני' דפט"ו דשבת דחלבי שבת קרבין ביוה"ך א"כ הרי לדידיה אית מציאות דחל יוה"ך בחד בשבת ולדידיה ליכא לתרוצי דעפ"י הראייה חל דהא הירוש' קאי אזמן דנחמיה ואפי"ה ס"ל לש"ס דירוש' דלא חל:

ואולם י"ל דממתני' דשבת ליכא ראיה די"ל דכוונת רי"ש לומר דאם היה במציאות דהוה חל יוה"ך בא' בשבת דינא הוא דחלבי שבת קרבין ביוה"ך מעין מ"ש הרמב"ם בפי' המשנה בפי"א דמנחות דאי לא הוה מעשה דהבבליים לא היה ראיה מאותה משנה יע"ש וכ"כ הרב לח"מ בפ"א דתמידים למ"ש הרמב"ם שם ההיא מתני' דחלבי שבת דהוה מצ"ל הכי יעו"ש:

דבר הלמד דגם הירוש' הנז' הוא דבז' הראייה היה אפ' לקבוע ר"ה באד"ו כדס"ל לרב חסדא בתלמודי ואע"ג דפליג הירוש' הנז' אדרב חסדא על ההוא יומא דר"ה דבז' נחמיה דכפי"ד הירוש' ההוא יומא דר"ה לא היה ביום ו' כדאמרי' אנא חשבתיה וכו' ואילו ר"ח

דריש לקרא דאין נכון לו כנז' דס"ל דהיה בע"ש מ"מ במאי דס"ל לר"ח דבז' הראיה יכול לחול ר"ה בע"ש שוים הם וס"ל להרמב"ם דמסתמא גם רבנן דאחרים ס"ל הכי דאי איתא דפלוגתייהו דרבנן ואחרים היא אף בז' הראייה לא הו"ל למסתם סתומי וז"ש הר בפי' המשנה דמנחות דהרבה דברים יש בגמ' שמחזיקים זה וכמובן: איברא דמשנת פ' החליל גופה דקתני אין מוסיפין על מ"ח תקיעות ק"ט לסברת הרמב"ם דמכח זה אמרי' עלה בש"ס התם דכי מקלע יו"ט א' של חג בע"ש דחינן ליה משום יוה"ך ומה יענה הרמב"ם להאי מתני' גופה וזוהי עיקר תמיהת הגדולים הנז' ז"ל מעיקר המשנה הלזו דקתני מ"ח תקיעות ולא יותר ועכצ"ל דה"ט דמתני' כדאמרי' עלה בסוגייא הנז':

והנלע"ד לומר דהרמב"ם ס"ל דמעיקר המשנה דקתני אין מוסיפין על מ"ח לא תברא לסברתיה כלל אלא אדרבא על הסוגייא דאתמר התם עלה ק"ל דמאחר דניחא ליה לש"ס מ"ש תנא אין מוסיפין על מ"ח לא נקט על נ"א למר ועל ז"ן למר להיכא דחל ע"פ בשבת דהט' משום דהתנא על הרוב דיבר שברוב השנים לא חייל ע"פ בשבת וא"כ באותו הרוב אין התוס' אלא בע"ש שבתוך החג א"כ מאי פריך אטו ע"ש שבתוך החג מי איתיה בכל שנה דמאי קו' הא התנא מיירי ברוב השנים דאינו חל בע"ש יוט"א של חג והואיל דברוב השנים איכא תוס' תקיעות עד מ"ח נקט התנא ע"ש שבתוך החג ואנה"ן דאי אתרמי דחל יוט"א של חג לא והיו מ"ח תקיעות כי היכי דאם חל ע"פ בשבת דהוו למר נ"א ולמר ז"ן והגם דנימא דהמקשן דהק' אטו וכו' דייק מלישנא דהתרצן דמשני כי קתני מדי דאיתיה בכל שנה כלו' כל החלוקות השנויות במשנה איתנהו בכל שנה ועלייהו קתני אין מוסיפין על מ"ח ואהא הק' אטו ע"ש שבתוך החג מי איתיה בכל שנה הנה עם דנימא הכי בכוונת המקשן מ"מ ליכא תיובתא מהך מתני' למאן דס"ל דבז' הראייה היו קובעין גם באד"ו דהם יתרצו שהתנא מדבר ברוב וכמדובר ולהכי נקט ע"ש שתוך החג ולא נקט נמי ע"פ שחל ע"פ בשבת וכמובן:

גם מסוגייא דבר"ה ד"ך ע"א דאמרי' התם כי אתא עולא אמר עברוה לאלול וכו' והא תני רבה בר שמואל כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם ר"ח כזה ראה וחדש אמ"ר ל"ק כאן לעברו כאן לקדשו אביי אמר ל"ק הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי רבא אמר האי דתני רבה ב"ש אחרים היא דאמרי אין בין וכו' ע"כ הסוגייא ומשמע מהאי סוגייא דאפי' בז' הראיה פליגי רבנן ואחרים דלרבנן דחינן אד"ו ולאחרים לא דחינן לצורך וכדמשמע מפירש"י התם ומ"מ הא ל"ק להרמב"ם דהוא ז"ל מפרש לכל הסוגייא דהתם דאיירי היכא דלא באו עדים ביום ל' ובאו אחר כמה ימים כמ"ש הרמב"ם בהל' ק"ה בפ"ג מדין ט"ו ואילך והלח"מ שם האריך בזה עש"ב. גם

מ"ש התם בר"ה ד"ך ע"ב מאן תנא דפליג עליה אחרים וכו' מצ"ל דמיירי היכא דמקדשין עפ"י החש' כיעו"ש:

אך מאי דאיכא לעיוני הוא בסוגייא דערכין ד"ט ע"ב דאייתי תלמודא התם סברת אחרים דאין בין וכו' ופריך עלה אחרים מניינא אתא לאשמועי' כלו' דהול"ל אין מעברין את החדש לצורך אלא לעולם א' חסר וא' מלא וממילא ידעינן דאין בין זל"ז אלא ד' ימים ומשני הא קמל"ן דלא בעינן לקדש עפ"י הראייה כלו' דאילו הוה אמר אין מעברין החדש לצורך הו"א דהי"ד היכא דבאו עדים ביום ל' שראו הלבנה ומקדשין עפ"י הראייה אבל היכא דלא באו עדים ביום ל' הו"א דס"ל דמעברין את החדש כדי שיבואו עדים יום ל"א ויקדשו החדש על פיהם דמצוה לקדש עפיה"ר קמל"ן דלא בעינן ואפי' דליכא עדים אם היה החדש מהחסרים לא מעברינן ליה עיין ברש"י שם משמע דפלוגתייהו דאחרים ורבנן היינו אפי' בז' שמקדשין עפ"י הראייה ואי לאו דנקטו אחרים מניינא הו"א דפלוגתייהו הוי היכא דבאו עדים ביום ל' דלרבנן מעברין לצורך ולאחרים אין מעברין לצורך וזהו הפך סברת הרמב"ם דס"ל דעפ"י הראייה ליכא מ"ד דמעברין לצורך:

ואפ"ל דהוא ז"ל מפרש הסוגייא הכי דאי אחרים לא הוו אמרי מניינא הו"א דמ"ש אין מעברין את החדש לצורך היינו היכא דאתו סהדי ביום ל' ולא פליגי רבנן עליה והו"א דליכא פלוגתא כלל ברם השתא דנקטו מנינא שמעינן דאפי' היכא דלא באו עדים קאמרי אחרים אין עברין לצורך וממילא נפק"ל פלוגתא בזה בין רבנן לאחרים דלרבנן בכה"ג דלא אתו סהדי מעברינן כנלע"ד לישב לד' הרמב"ם דלא תק"ל מסוגייא זו:

אך סוגייא דשבת דפ"ז ע"ב היא ודאי נגד סבר הרמב"ם ז"ל דאיתא התם תא שמע ויהי בחדש הא' בשנה הב' בא' לחדש הוקם המשכן ומדריש ירחא דניסן בחד בשבת דאשתקד בד' בשבת דתניא אחרים אומרים וכו' ע"כ מוכח להדיא דס"ל לסתמא דתלמודא דאחרים איירי נמי גם בז' שהיו מקדשין עפ"י הראייה מכלל דלרבנן דפליגי אאחרים ס"ל דאפי' בז' שהיו מק' עפ"י הראייה מעברין לצורך הפך ס' הרמב"ם ז"ל דס"ל דלכ"ע עפ"י הראייה אין מעברין לצורך ויכול להיות חל יוה"ך בהדי שבת ואין לנו לו' אלא דס"ל להרמב"ם דסוגייא זו אזלא בשיטת סוגיין דבפ' החליל אלא דדוחק עצום הוא זה לדחות הני תרי סוגיי דמורין להדיא דפלו' דרבנן ואחרים היא גם היכא דהיו מק' עפיה"ר וכן מוכחי פשטא דכל הסוגייאות ולתפוס' עיקר כס' רב חסדא וכהירוש' דבפ"ק דע"ז הנ"ל:

ולכן התוס' ז"ל בשבת דקי"ד ע"א בד"ה חלבי שבת כתבו וז"ל אומר ר"י דכל היכא דתני תרי שבי דהוו בהדי הדדי אתי כאחרים וכו' ע"כ כלומר דלרבנן דאחרים א"א לחול תרי

שבי בהדדי ומוכח מזה דס"ל להתוס' דגם בז' הראייה היו מכוונים שלא יחול שבת ויוה"ך זה אח"ז וברור וכ"כ התוס' ז"ל בפסחים דח"ן ע"ב בד"ה כאילו וכו' יע"ש:

אך זוהי שק' לד' התוס' ז"ל ההיא מתני' דבפי"א דמנחות דמייתי מינה הרמב"ם ז"ל סייעתא רבתי דלכ"ע בז' הראייה חיילי תרי שבי בהדי הדדי מדתנן התם הבבליים היו אוכלים אותו כשהוא חי וקי"ל בכל דוכתא מעשה רב ואיך יתכן שיהיה מ"ח וכמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה הנז':

והנלע"ד לומר דהתוס' ז"ל ס"ל דההיא מתני' דקתני א"ל בע"ש הוא ע"ד תנאי אי אתרמי ומה שדחה הרמב"ם לזה שם ממ"ש הבבליים וכו' י"ל דס"ל להתוס' דהבבליים היו אוכלים אותו חי בשאר הימיים ומשו"ה קתני דאי אתרמי דחל יוה"ך בע"ש בודאי דהבבליים היו אוכלים אותו חי הואיל דבלאו"ה כן עושין בכל יום תמיד, אלא דחזינא להתוס' עצמם שם במנחות ד"ק ע"א בד"ה ששונאין וכו' שכתבו וז"ל ומה שמזכירין אותם לגנאי על שאוכלים את השעירים חיין אע"ג דמצוה קעבדי שלא יבואו לידי נותר לפי שהרגילו עצמם כמו כן לאוכלם חיין אף בכל השנים דמיחזי כרעבתנותא עכ"ל משמע מד"ק דמחמת שהיו אוכלים השעירים חיין ביוה"ך שחל בע"ש שלא יבואו לידי נותר הרגילו עצמם כן גם בשאר השנים א"כ משמע דמעשה הבבליים דקתני במתני' אינו ע"ד תנאי אלא דקושטא דמילתא כך היו עושין וא"כ הדק"ל ע"ד התוס' ז"ל דס"ל דרבנן דאחרים פליגי גם בז' הראיי' דמאחר דבמתני' קתני הבבליים וכו' תו לא מסתבר לו' דאיכא פלוגתא וכד' הרמב"ם בפה"מ ועכצ"ל לד' ר"י בפסחים דס"ל דלרבנן דאחרים ליכא תרי שבי בהדי הדדי אפי' בז' הראייה כנז"ל צ"ל הסוגייא דפ"ק דביצה דדריש רב חסדא קרא דלאין נכון לו למי שלא הי"ל להניח ע"ת דמוכח דס"ל דאותה שנה היה ר"ה בע"ש צ"ל חדא מתרתי או דרב חסדא אזיל בשיטת אחרים דאמרי אין בין וכו' או דההיא סוגייא פליגא אהני סוגייאות) דקאמרי דפלו' דרבנן ואחרים אף בז' הראייה ורב חסדא ס"ל דבז' הראייה ליכא פלוגתא: ואם כנים הדברים דכתיבנא יתורץ שפיר משה"ק הרב פ"מ ז"ל מפרש הירוש' בפ"ק דע"ז ומטי בה משם:

הרב פני יהושוע ז"ל והרב חיד"א ז"ל בברכ"י א"ח סי' תצ"ד מטי בה משם הגאון מהר"א ברודא ז"ל וכ"כ בס' פתח עינים בחי' לר"ה על די"ט שהק' מההיא דרב חסדא על מ"ש התוס' בר"ה די"ט ע"ב בד"ה מימות עזרא וכו' דבימי עזרא עיברוה לאלול דההיא שתא מדלא נאספו בכ"ג אלא בכ"ד יע"ש והקשו הגאונים הנז' דמה הכרח הוא זה לפי שיטת רב חסדא דר"ה דההיא שתא הוה בע"ש א"כ צא וחשוב יום כ"ג תשרי היה בשבת ומש"ה לא התענו בו עד יום כ"ד ולעולם נימא דלא עיברו לאלול באותה שנה והם ז"ל תי' לזה

ע"ש. והרב אבני שוהם בחי' לר"ה על די"ט הביא קו' זו משם שמעתי מק' וסיים עלה דבאמת קו' חזקה היא זו והצ"ע יע"ש ואם שמע לא קרא דקו' זאת של כת הקו' היא וספרין פתיחו כנז"ל והוא פלא. ולפום מ"ד בעניותין דהתוס' ס"ל דדברי רב חסדא דחויין הם או משום דס"ל כאחרים דאין בין וכו' ואנן קי"ל כרבנן או משום דס"ל לר"ח דבז' הראייה לא פליגי רבנן ואחרים בדעת הרמב"ם הפך שאר סוגייות ולא קי"ל כר"ח מעתה תו ל"ק כלל מדר"ח וההכרח דהתוס' הוא לפי סברתם דס"ל דאף בז' הראייה היו דוחין אד"ו ולשיטתייהו אזלי דכל היכא דאמרי תרי שבי בהדי הדדי אתיא כאחרים ואינהו ס"ל כרבנן משו"ה מכריחים שפיר וכמובן:

פש גבן לישב סיום דברי התוס' שבר"ה די"ט בד"ה מימות עזרא וכו' שכתבו וז"ל ואין לומר דשבקוה לתעניתייהו יום כ"ג משום מחרת יו"ט וכו' דמאז לא היו נוהגין בו ועוד שהרי דבר שבציבור הוא אע"כ דעיברוה לאלול ע"כ והרב פ"מ מפ' הירוש' פ"ק דע"ז והרב ברכ"י א"ח סי' תצ"ד והרב המגיה שבס' אור יקרות הבי"ד הרב חיד"א במחב"ר סי' תצ"ד אות ד' המה ראו כן תמהו ע"ד התוס' הללו מהירוש' דפ"ק דע"ז הנ"ל דאסיקו דהט' דלא התענו בכ"ג משום בריה דמועדא ובפרט למש"ל בעניותין דגם רבנן דר' ישמעאל אזלי ומודו בזה. וא"כ איך כתבו התוס' בפשי' דלא היו נוהגין בו והרב חיד"א בברכ"י שם נדחק מאד יעש"ב. ולי אני הדל הנלע"ד לו' דהתוס' ס"ל דש"ס דילן פליג ע"ד הירוש' הלזה וס"ל דליכא. ראיה ולא סייעתא לחברייא דאמרי דטעמא דרי"ש דאסר משום בריה דמועדא והיינו ממ"ש בש"ס דילן בפ"ק דע"ז ד"ו וד"ז ע"ב אמר שמואל יום אחד לדברי רי"ש לעולם אסור כלו' דהעכו"ם העושים בכל שבוע יום א' איד לרי"ש דאסר ג"י לפניהם וג"י לאחריהם נמצא דלעולם יום א' אסור לשאת ולתת עמהם ולא שבקי רווחא להתיר בשום פנים דחשוב יום א' כיום אידם דעלמא כמ"ש התוס' שם בד"ה הן וכו' יע"ש ואי איתא דט' דרי"ש היינו משום בריה דמועדא דומיא דידן מנ"ל לשמואל לומר דאוסר רי"ש גם ביום א' הא אנן בדידן לית לן רק בריה דמועדא ולא בריה דשבתא אל"ו דלא ס"ל לשמואל דט' דרי"ש משום בריה דמועדא ואי שמואל אזיל ומודה דקרא דנחמיה דלא אתו בכ"ג דהט' משום בריה דמועדא א"כ אמאי לא ס"ל לשמואל דה"ט דרי"ש נמי וכהירוש' דאמר קרא מסייע לחברייא וכו' דבשלמא לרבנן דרי"ש דס"ל לאחריהם שרי מוכרח לומר דס"ל לרבנן דהגם דאנן עבדינן בריה דמועדא מ"מ בגוים לא יתחשב וכמש"ל אבל לרי"ש דאסר לאחריהם ואנן בדידן עבדינן בריה דמועדא אמאי לא נימא דה"ט דרי"ש דאסר לאחריהם ודוקא אחר אידם אסר ג' ימים ומנ"ל לשמואל דיום א' אסור לעולם לרי"ש אל"ו דשמואל ס"ל דמקרא דנחמיה ליכא ראיה לו' דמשום בריה דמועדא

לא התענו בכ"ג משום דבאותו זמן לא נהגו כן וגם דדבר שבציבור הוא כמ"ש התוס' והא דכתיב ביום כ"ד נאספו וכו' היינו יום כ"ד מיום הא' ועבורי עיברו לאלול דההיא שתא וכמ"ש הרב חיד"א ז"ל בברכ"י דקמ"ט ע"ד בד"ה הן אמת וכו' בד' התוס' ז"ל. שו"ר להגאון החק"ל ז"ל בא"ח סי' קי"ג מדרל"ד ואילך שכבר עמד בכ"ז והאריך הרחיב למעניתו עש"ב נפלאות מתורתו. ואני הדל הנלע"ד כתבתי טרם ראותי ד"ק ומשנה זו לא זזה ממקומה דלא יבצר מאיזה דבר תורה שנתחדש בה כמשי"ר המעיין:

וראיתי בס' הרב אהלי יצחק בונאן ז"ל בחי' לכריתות בדקי"א ע"א שכתב וז"ל ועוד אני תמיה על הרמב"ם שהביא הך בבא דשבת ויוה"כ לפניו וכו' והא לדידן דלא קי"ל כאחרים וכו' א"א למקלע תרי שבי בהדי הדדי וכו' עכ"ל ולא זכר דהרמב"ם ס"ל דבזמן שהיו מקדשין עפ"י הראייה הוה חייל תרי שבי בהדי הדדי ולא היו דוחין אד"ו ככל הנז"ל. ולהכי פסק הך בבא דשבת ויוה"כ לפניו ואיך עשה עצמו מעלומי העין והוא פלא עצום מאד וכמבואר:

ב) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד דשקלים ה"ד וז"ל מבקרי מומין וכו' נ"ב עיין להרב לב שלם ז"ל שם שתמה דאמאי לא פסק הרמב"ם מ"ש בכתו' גבי ההיא דנשים האורגות וכו' וצ"ע עכ"ל ובעיני יפלא דהרי הרמב"ם ז"ל בהל' ב' פסק פרוכות של היכל תחת בנין עשויות ואינם באים מתרומת הלשכה אלא מקדשי בדה"ב אבל פרוכות של שערים באים מתרומת הלשכה עכ"ל הרי שכבר פסקה וכמ"ש מרן ז"ל בכ"מ:

ומה שהק' עוד דאמאי השמיט ההיא דירוש' דת"ח המלמדים וכו' והצ"ע גם זה תמוה שהרי כבר פסק הרמב"ם בהל' זו עצמה וז"ל ת"ח המלמדים הל"ש לכהנים וה"ל קמיצה וכו' נוטלים שכרן מתרומת הלשכה ואטו הרמב"ם ז"ל כי רוכלא הוא לפסוק וליזיל זריקה קבלה ג"כ והלא כולהו שוו בדינייהו ופסק לתרתי דצריכים לימוד גדול טפי מזריקה וקבלה ולדינא ה"ה נמי לאינך וזה פשוט דנוטלים שכרן ג"כ מתרו' הלשכה וברור:

ג) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה דשקלים ה"א וז"ל תרומת הלשכה וכו' והמלח וכו' ע"כ. וכתב הגאון הרב מרכבת המשנה אשכנזי ז"ל דנפק"ל לרבינו מדאמרי' בש"ס דמנחות דכ"א מה עצים משל ציבור אף מלח משל"ץ ובפי' המשנה ספ"ו דשקלים כתב ובכל מקום שאומר משל"ץ הכוונה מתרו' הלשכה עכ"ל:

ולא ידעתי למה הוצרך ללמוד כן למד מלמד והרי בהדיא אמרי' בכתובות דק"ה בעא מניה ר"ה מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדה"ב צורך מזבח נינהו ומקדשי בדה"ב אתו או"ד צורך קרבן נינהו ומתרומת הלשכה היו עושין אותם וכו' ע"כ הרי בהדיא דכל

שהוא לצורך קרבן אתי מתרוה"ל ואין לנו צורך קרבן כמלח ככתוב בתורה ומאי דאצט' הש"ס דמנחות הנז' לאוכוחי דמלח אתי משל ציבור מעצים ומדכ' ביה ברית לא לענין הבאת המלח מתרו' הלשכה דזה פשוט כיון שהוא צורך קרבן אלא הילפותא דהתם לשיהיה המלח משל ציבור לכל מין קרבן בין דיחיד בין דצבור וכמ"ש התם בש"ס יכול האומר עלי מנחה יביא מלח מביתו וכו' יע"ש ומוכרחים אנו לו' כן דאלת"ה אלא דעיקר ילפותא דהש"ס אתא ללמדנו מהיכן מביאים המלח אי מתרומת הלשכה או משיירי הלשכה א"כ מאי דאמרי' תו התם ועצים מנל"ן ויליף מדתניא יכול האומר עלי עולה יביא עצים מביתו כדרך שמביא נסכים ת"ל עה"ע אשר ע"ה אשר ע"ה מה מזבח מש"ץ אף עצים ואש מש"ץ ואי נימא דהילפותא הוי נמי ללמד מהיכן באים אי מתרוה"ל או משירי הלשכה א"כ הו"ל להרמב"ם לפסוק שהעצים יביאום משיירי הלשכה ולא מתרוה"ל דומיא דמזבח העולה שפסק הוא ז"ל שם ה"ח שהוא בא משיירי הלשכה א"כ גם עצים דהיקישן הכ' למזבח היה צריך שיבואו משיירי הלשכה ואילו בדין א' פסק להדיא דגם העצים באים מתרומת הלשכה אל"ו כדאמרן וק"ל:

ד) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד דסוטה דין י"א וז"ל מתקן בב' כוסות וכו' נ"ב דבריו מבוארים בסוטה דיו"ד אלא דהתם בעי הש"ס השקה בסיב מהו בשפופרת מהו דרך שתייה בכך וכו' תיקו יע"ש. ולא ראיתי להרמב"ם ז"ל שפסק בעיות הללו כדפסק שאר בעיות דבעי הש"ס התם ולא מצאתי דבר מספיק ולא למי שהעיר עליו בזה:

ה) עו"כ הרמב"ם ז"ל בפי"א דפרה דין ד' שמצות אזוב ג' קלחין ובכל קלח וקלח גבעול אחד ע"כ נ"ב עיין להר"ש ז"ל שפי' במתני' הנז' ובהם ג' גבעולים שיהא בכל קלח ג' גבעולין וכן פירש"י בשבת דק"ט ע"ב עי"ש ויש לתמוה לפי"ז במאי פליגי ת"ק ור"י במתני' דקתני סיפא ריא של ג' ג' ולפי' הרמב"ם ניחא ותו קל"ט דרש"י גופיה בפ"ק דסוכה די"ג פי' שם כדפי' הרמב"ם ז"ל עי"ש ובתוס' שם בד"ה ובהם וכו' שהכריחו כן מסיפא דמתני' וכנז"ל וצ"ע ודו"ק:

ו) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפילין דין י"ג וז"ל ס"ת תפילין ומזוזות שכ' אפיקורוס ישרפו וכ' מרן כ"מ אפיקורוס אדוק בע"ז יע"ש נ"ב עיין בר"ה די"ז דפירש"י אפיקו' זה המבזה ת"ח וכן אמרינן בסנהדרין דצ"ט מאי אפיקי' רב ור"ח אמרי זה המבזה ת"ח עי"ש וצ"ע: ז) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב דעבדים דין ב' וז"ל אם פגעה שנת השמיטה בכלל וכו' וכ' ע"ז מרן בכ"מ שכן נלמד מהמכילתא והירוש' יע"ש נ"ב גמרא ערוכה הוא בש"ס דילן בנדה דמ"ח ובערכין דח"י יע"ש וצ"ע:

ח) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א דחגיגה וז"ל ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף וכו' ועיין מ"ש מרן ז"ל בכ"מ בשם מהרי"ק ז"ל ושמעתי שהרב מהר"י זאבי ז"ל הביא ראיה נכונה ממ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' קידוש החדש פ"ד שאין מעברין השנה מפני הגוזלות וכו' עי"ש:
ט) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז דמעילה ה"ה וז"ל כשפוסקין עם האומנים לבנות וכו' פוסקין עמהם אמר כו"ך בכו"ך סלע באמה בת ך' אצבע וכשמושחין וכו' ע"כ. וק"ל דאמת הבנין הוי בת ו' טפחים וכל טפח בת ד' אצבעות בגודל וכמ"ש הרמב"ם עצמו בפיה"מ פי"ז דכלים וע"ע בהל' שבת ספי"ז ובהל' ס"ת פ"ט נמצא דאמת הבנין היתה בת כ"ד אצבעות וכשמושחין באמה יתירה אצבע ועיין בכורות ד"מ וצ"ע:
י) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א דפיסולי המוק' דין ו' וז"ל וכל דם הקדשים וכו' והק' מרן שם מדתנן וכו' משמע מדאורייתא מדתני הציץ מרצה עכ"ל. נ"ב קל"ט דהרי הש"ס התם מק' נמי מהא על מה הציץ מרצה ואפי"ה אוקמה דרבנן אע"ג דתני מרצה וצ"ע:
יא) כתב הרמב"ם בפ"ד דפיסולי המוק' דין ב' וז"ל נטמאו מקצת האיברים שורף את הטמאים נ"ב עמ"ש מרן בכ"מ ודבריו תמוהים שדין זה הוא סוגייא בפסחים דס"ב ע"א וז"ל ומאי לא עשה בה מק' טו' ככל טו' דאילו איטמי חד מהאברים שרפינן ליה ואידך אכלינן ליה יע"ש וצ"ע:
יב) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ך דמכירה ה"א וז"ל המבקש מחבירו לקנות מקח וכו' נ"ב דין זה הוא מהתוס' כמ"ש מרן בכ"מ ועיין בתשו' מהר"מ ב"ב ז"ל סי' תת"ט שנשאל על נדון כזה ולא ידעתי למה לא הביא ראיה מתוס' הלזו ומ"ש שם מדין אונאה אינו מובן כפי התוס' וצ"ע:
יג) כתב הרמב"ם בריש פ"ד דטוען בית זה מלא וכו' נ"ב עמ"ש הרב לח"מ ז"ל שם וק"ל על תירוצו דאמאי קתני מתני' זה אומר עד הזיז וז"א עד החלון חייב הול"ל רבותא טפי דז"א בית זה מלא וז"א עד החלון ליחייב בית זה מלא חשיב דבר שבמדה ותו ק' דאמרינן התם הכל לאתויי בית זה מלא הרי בהדיא דהאומר בית זה מלא הו"ל טוען דבר שבמדה וצ"ע: יד) כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' איסורי מזבח הל' ו' וז"ל הנעבד בין שעבד שלו בין של חבירו בין באונס בין ברצון אסרה והשיגו הראב"ד דבשל חבירו דוקא שעשה מעשה ותי' מרן דלהדיוט דוקא צריך מעשה ולא לגבוה יע"ש וקל"ט דהרמב"ם בפ"ח דע"ז ה"א פסק דלהדיוט אפי' עביד מעשה לא אסרה וכן פסק מרן ז"ל וצ"ע:
טו) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' ק"פ דין ו' וז"ל מי שאבד פסחו ומצאו וכו' והשיגו הראב"ד זה שיבוש וכו' ותי' מרן בכ"מ דאפ"ל דרבינו ס"ל דמתני' דתני ירעה עד שיסתאב כמ"ד בע"ח נדחין וכו' עי"ש וק"ל ממ"ש בתמורה דכ"ג ע"א גבי הכל מודים שאם

משך אחת והקריבה שהב' וכו' ופירש"י ואפי' משך האבודה ונתכפר בה וכו' יע"ש כל הסוגייא והרמב"ם בפ"ד מהל' פיה"מ ה"ג כתב וז"ל המפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ונמצאת הא' וכו' ונתכפר בה האחרת תמות וכו' ע"כ הרי דאע"ג דקי"ל כרב דאמר אין בעח"ן ס"ל להרמב"ם ז"ל דהיכא דהוי דיחוי בידים הוי דיחוי וה"נ בפסח למה הב' יקרב שלמים הרי דיחוי בידים הוא והול"ל ירעה עד שיסתאב והדרא קו' הראב"ד למקומה וצ"ע:

טו) כתב הרמב"ם בפ"ב דתמידין דין ה' וז"ל ד' פייסות וכו' הפייס הא' מי שתורם וכו' נ"ב עיין בלח"מ שם ובתוס' יו"ט בפ"ה דתמיד מ"ה שכ' וז"ל ואיני יודע מנ"ל להרמב"ם יע"ש ואני תמיה עוד דבפ"ג דתמידין ה"ז כתב הרמב"ם וז"ל ומקדים לפניהם זה שדישן את המזבח וכו' וזה שבידו המחתה וכו' משמע דתרי נינהו ואיך כתב בפ"ד דמי שדישן הוא מכניס המחתה דוקא וצ"ע:

יז) כתב הרמב"ם ז"ל בפכ"ד דאישות דין י"ד וז"ל העוברת על דת וכו' אם רצה להוציא ה"ז נותן כתובה אחר שתשבע שלא עברה וכ' הה"מ דאם אינו ידוע שעברה נר' דאינו יכול להשביעה כיון ששטר כתו' בידה ואחזוקי אינשי ברשיעי ל"מ ע"כ ותמה עליו הרב מלך שלם ז"ל בדפ"ט ע"ג דמאי שנא ממ"ש הרמב"ם ז"ל שם בהי"ז מי שראה אשתו שזינתה וכו' משביעה וכו' וק' למה משביעה כיון ששטר כתו' בידה הלא אחזוקי אינשי רשיעי ל"מ וצ"ע יע"ש. והנה אם תמיהתו ע"ד ה"ה ז"ל כבר ה"ה ז"ל פליג התם ע"ד הרמב"ם בזה. וגם יש לחלק בין הנושאים דמ"ש ה"ה ז"ל ברי"ד איירי התם דאינו ידוע לבעלה כלל רק טוען עליה ט' ס' דשמא עברה על דת בהא ס"ל להה"ה ז"ל דאינו יכול להשביעה על ט' ס' משא"כ בדין י"ז איירי בטוען עליה הבעל ט' בריא שראה אותה שזינתה ובזה ודאי יכול להשביעה דלאו מחמת אחזוקי וכו' הוא בא להשביעה אלא מכח ט' ודאי וזה ברור וק"ל: חי) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז דשגגות דין ו' וז"ל עשה תולדות של אב זה וכו' יראה לי שהוא חייב ב' חטאות וכו' ע"כ ועיין להרב מלך שלם ז"ל בדק"א ע"ב ובדק"ן ע"ב שהביא ראיות מהש"ס דמדינא דש"ס דינא הכי הוא ולמה תלה הדין בדעתו עי"ש והרואה יראה דלק"מ דבכל ראיותיו לא נתבאר בהדיא בעשה תולדה של אב זה ותולדה דאב אחר דחייב ב' חטאות אם עשאן בהעלם אחד ומשו"ה לא הוקשה למרן ז"ל ע"ד הרמב"ם מהנהו ראיות שהביא הוא ז"ל והדיוק דדייק הוא ז"ל בנקל יש לדחותו וק"ל:

יט) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' חנוכה הי"ב אפי' אין לו מה יאכל וכו' וכתב הלח"מ וז"ל כתב ה"ה נר' שלמדו ממ"ש בהל' חמץ ומצה שאפי' עני שבישראל לא יפחות מד'

כוסות והט' משום פרסומי ניסא וכ"ש בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום ע"כ וק' דלאו מכ"ש הוא אלא מה"ה דמאי אולמיה דנ"ח מד' כוסות וצ"ע עכ"ל:

ואפ"ל דמאי דעדיף נ"ח מד' כוסות הט' דנ"ח לברר הדבר והפרסום ואין זולתו לא כן הפסח דאיכא כמה ענינים דמוכחי הפרסום אלא דהד' כוסות הם פרסום טפי משאר ענייני פסח אמטו"ל נר חנוכה אתי במכ"ש וברור: כ) כתב הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהל' מאכ"א הכ"ד וז"ל אסור לבטל איסורין של תורה לכתחי' ואם ביטל ה"ז מותר ואעפי"כ קנסו אותו חכמים ואסרו הכל וי"ל שכיון שהוא קנס אין אוסרין תערובת זו אלא ע"ז שביטל האיסור אבל לאחרים הכל מותר עכ"ל וכתב ע"ז מרן ז"ל בכ"מ וז"ל נראה שלמד כן מדין מבשל בשבת וכו' עכ"ל. ולכאורה לא היה צריך מרן לזה שהרי דין זה מבואר בש"ס בעיא דאפשיטא במס' בכורות דל"ד וז" בעי ר"י מר"ז הצורם אוזן בכור מהו לקנוס בנו אחריו ופשיט ליה מדין שביעית דלבריה לא קנסו וכן בגיטין דמ"ד ובמ"ק די"ג וכת' התוס' ז"ל בבכורות שם בד"ה הטיבה וכו' דאע"ג דצורם אוזן בכור דאורייתא מ"מ פשיט משביעית וכו' עכ"ל הנה מוכח להדיא מכל הני סוגיי דיש לדמות קנסות דרבנן אהדדי וכ"כ הגאון מהריט"א ז"ל בס' הליו"ט דקמ"ב ע"ד יעו"ש עוד מוכח משם דהגם דנימא דס"ל להרמב"ם ז"ל דאיסור ביטול איסורין הוא מדאורייתא וכמ"ש הש"ך והפר"ח ביו"ד סי' צ"ט עי"ש מ"מ איכא למילף מהתם דלדידיה דוקא קנסו ולא לבריה וה"ה לאחריני נמי לא קנסו אי לא מתהני המבטל מהאי איסורא אבל אי המבטל מתהני מניה כגון דמוכרו או נותנו במתנה דאית ליה ט"ה ודאי בזה לא איירי הרמב"ם ז"ל ועיין בטור ובב"י יו"ד סי' צ"ט ובודאי דלא הוא ז"ל אלא בדלא מתהני מניה איהו גופיה כלל וא"כ מה לי בריה מ"ל אחריני:

ועוד דלפי"ד מרן ז"ל הנז' נראה דהי"ד לד' ר"י דקי"ל כוותיה גבי מעשה שבת דלאחרים שרי וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' שבת אבל לר"י הסנדלר דאוסר שם גם לאחריני כדאיתא בב"ק דמ"ט ובכמה דוכתי בש"ס א"כ יוצא לנו דה"ה ה"נ אוסר גם לאחרים ולכאורה הדבר תמוה דמנ"ל לעשות פלוגתא חדתא מה שלא נתבאר בש"ס וגמירי אפושי פלוגתא ל"מ דאימא שאני מעשה שבת כדאיתא התם דכתיב ביה קדש ודריש מה קדש אסור באכילה גם מעשה שבת וכן נמי י"ל גם לר"י שאני התם דמיעטיה קרא היא קדש ואמ"ק וא"כ ליכא למילף ממעשה שבת לא לאיסור ולא להיתר:

אמנם גבי מבטל איסור דלאחרים לא קנסו אתי לכ"ע כמו גבי בכור ושביעית ובפרט למאי דרב תנא ז"ל בס' פר"ד דמ"ב ע"ג דאפי' מאן דס"ל דביטול איסור הוא מדאורייתא ויליף לה מזרוע בשלה מ"מ פשיטא דאינו אלא איסורא בעלמא ואפי' לאו ליכא יעו"ש

א"כ אתי ההיתר לאחריני במכ"ש מבכור ושביעית וכמובן. וע"ע בס' ערך השולחן יו"ד סי' צ"ט אות ד' מ"ש בזה עש"ב:

וכדי לבאר וליישב דברי מרן ז"ל תחילה וראש יש לעמוד בסוגייא דחולין דקט"ו עלה דאמר רב אשי מנין לבב"ח שאסור מן התורה דכתיב לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך ה"ה בב"ת ופריך אי הכי מעשה שבת ליתסר ומשני ש"ה דאמ"ק קדש היא ועיין פירש"י שם והק' התוס' שם בד"ה כל וכו' וז"ל וא"ת צורם אוזן בכור ליתסר אפי' צרמו גוי וי"ל דשרי רחמנא קדשים כצבי וכאיל א"כ אינו דבר מתועב עכ"ל. וכוונתם ז"ל דכמו גבי בב"ח דאפי' שלא בעבירה בישלו כגון ע"י קטן אפי"ה אסור וכמ"ש רש"י ז"ל שם ה"נ גבי בכור ליתסר אפי' צרמו גוי ולרבותא נקטו אפי' צרמו גוי דבלאו"ה אפי' בישראל יש להק' כמ"ש בבכורות שם לבריה לא קנסו מוכח דאינו אלא קנסא אבל מדאורייתא אפי' צרמו ישר' מותר וע"ז תי' מדשרי רחמנא קדשים שהוממו כצבי וכאייל א"כ ש"מ לא דרשינן קרא דלא תאכל כ"ת לענין בכור וממילא אפי' ישראל מותר מן התורה וכ"כ התוס' בפ"ק דתמורה ד"ד ע"ב בד"ה רבא וז"ל דדוקא בב"ח דהואיל אפי' ממילא אסור אבל צורם אוזן דממילא מותר אינו בבל תאכל אפי' נעשה בידים עכ"ל הרי להדיא דס"ל להתוס' דכיון דממילא מותר ה"ה אפי' בידים והתם קאי דק' אדברי רבא דאמר כל מילתא דאמר"ח ל"ת א"ע ל"מ ומקשו מבכור ומתרצים כן א"כ משמע אפי' בעבירה מותר וכ"כ ג"כ התוס' שם בבכורות בד"ה ומי קניס וכו' וז"ל דאפי' לרבא דאמר א"ע ל"מ מ"מ הכא שרי האי בכור מדאורייתא דהא יש בו מום והאי גברא לית בו נגע עכ"ל ובשינוי לשונם קצת רצו לבאר דבריהם קצת יותר דבין ע"י אדם בעבירה בין מאליו נפל המום כיון דהשתא מיהא לא חזי להקרבה א"כ הוא מותר כצבי וכאייל והענין אחד אע"ג דיש שינוי לשון וברור דאזלי לשיטתייהו ודבריהם עניים במ"א ועשירים במ"א וכ"כ עוד התוס' ז"ל שם וז"ל וא"ת דבספרי פ' ראה תניא המטיל מום בבכור ואוכלו עובר על לא תאכל כ"ת אלמא דמדאורייתא אסיר וי"ל לרבנן דסברי כאחרים דדרשי התם בפיסולי המוק' הכ' מדבר או בבישול בב"ח וכו' ואין לאסור שחיטה על אותו מום מל"ת כ"ת כבב"ח וכלאי זרעים ומעשה שבת שיש לחלק עוד תי' א"נ אסמכתא בעלמא עכ"ל ומ"ש שיש לחלק ולא ביארו החי' כוונתם דהחי' ברור דשאני בב"ח וכל"ז ומ"ש דהשתא מיהא באיסורייהו קיימי והאיסור רביע בגופייהו משא"כ האי בכור השתא מיהא אית ביה מום ואינו ראוי עוד למזבח וכמ"ש בסמוך ולכך סתמו דבריהם פה וא"כ הרי מוכח להדיא דמתוך שהתירה תורה בבכור כצבי וכאייל א"כ לא דמו אשארא ולית בבכור לאו דלא תאכל כ"ת והוא ממש כדבריהם במס' חולין די"ל מדשרי רחמנא וכו' א"כ אינו

דבר מתועב ע"כ הרי ממש מכוונים דבריהם יחד ובתירוצם סליק דאפי' בידים צרם אוזן בכור בעבירה אפי"ה ליכא משום לא תאכל כ"ת כמ"ש התם משום קנסא כמ"ש התוס' ז"ל התם וכ"כ הפר"ח ז"ל ביו"ד סס"י ס"ד וכן גבי סירוס דכתבו התוס' לעיל מניה ועיין להרב שם חדש בעמוד מאכלות ד"ב רע"ב יע"ש:

ומ"ש עוד התוס' ז"ל כלאי זרעים ומעשה שבת וכו' היינו אי לא גלי קרא בהו להדיא וכמ"ש הכא בסוגיין דחולין הנז' וכמובן:

והרב זרע אברהם ז"ל בחי' לחולין דהנז' אייתי בידיה משה"ק הרא"ם ז"ל בפ' ראה ע"פ לא תאכל כ"ת ע"ד התוס' ז"ל וכתב הוא ז"ל דכוונת התוס' מעיק' ס"ד דהמום הוא תועבה והקשו לר"א דדקדק בדבריו בספרי ואמר מנין לצורם ולא אמר מנין לאוזן בכור שנצרם משמע דליכא איסורא אלא אם עבר וצרם בידים ותי' דאין המום תועבה אלא הצורם במזיד הוא תועבה והתורה קנסה אותו ואחרים קנסו מדרבנן אתד"ק וכוונת דבריו דבשלמא גבי בב"ח אסור אפי' ממילא דלא אשכחן היתר בהדיא ממילא אסור הכל משא"כ גבי בכור דגלי רחמנא כצבי וכאייל ואשכחן דאזהר לא תאכל כ"ת אמרי' שאני הכא דקנסה התורה אבל ע"י קטן הוי כמו ממילא. אלא דלענד"ן דבריו דחוקים טובא דמ"מ לא הי"ל להתוס' לסתום כולי האי ולא עוד אלא דצ"ל דהכא קרי תועבה לעושה העבירה והכא לגוף הדבר הנעשה וזה דוחק עצום כי בכל מקום גוף הדבר הנעשה תועבה מיקרי ומסתמיות דברי התוס' דחולין ובכורות ותמורה מוכח איפכא דכל היכא דדרשי לא תאכל כ"ת סברי כוותיה דרשינן בין בעבירה בין וכו' אבל בבכור דשרייה רחמנא אדרבא שרי אפי' בידים בעבירה וההכרח לזה דלכאורה יקשה אליבא דרבא דס"ל אי עביד ל"מ א"כ אמאי איצט' קרא דל"ת כל תועבה לבכור לר"א דבספרי ולפסולי המוק'' לרבנן דהתם וכי תימא דהוה ס"ד מדהומם מאליו מותר ה"נ בידים וכמ"ש התוס' בבכורות ובתמורה הלא עליה אני דן דנימא דוקא מאליו אבל בידים קנסיה רחמנא דכל מילתא דאמר"ח ל"ת א"ע ל"מ והתם ודאי משום דעבר אמימרא דרח' וכקו' הרא"ם ז"ל אל"ו מוכרח כדפרש"י ז"ל דמשום כל תועבה אפי' שלא בעבירה ומאי דנקט ר"א הצורם הוא לאו דוקא ופי' אחד הצורם יהיה מי שיהיה אפי' קטן ואינו יכו"ל אוזן בכור שנצרם דמשמע נצרם מאליו וליתא לכך אמר הצורם וה"ה דהיה יכו"ל שהוטל בו מום כמ"ש הרמב"ם בה' בכורות יע"ש:

עוד יש להכריח משבת גופיה שכ' הרמב"ם ז"ל בהל' שבת בפ"ג ה"א דכשתיעשה המלאכה מאליה בשבת וכו' התירו לכתחי' יע"ש ולכאו' ק' דנימא היא קדש ואין מעק' היינו מעשה שבת מאליהן וקרא דלא תאכל כ"ת אהני לאסור העושה בידים:

איברא דזה פשוט דהתם פשיטא דלא מיקרי מעשה שבת כיון דהתחיל מקודם שבת אכן אכתי י"ל דקרא דקדש היא לשלא בעבירה וקרא דלא תכ"ת איירי בעובר אבל אי אמרינן גם מיעט לשלא בעבירה ממילא ליכא לאו דלתכ"ת דכל אשר תיעבתי הוא אפי' לשלא בעבירה ובדליכא כל תועבה בשלא בעבירה ה"ה דליכא גם בעבירה:

אמנם יש לדחות דהתם בב"ק דע"ט אמרי' יכול אפי' בשוגג ת"ל מחלליה במזיד אמ"ל ולא בשוגג משמע מאי דמיעט רחמנא במזיד איירי דסמוך למחלליה. והשתא מש"ל דאמאי צריך קרא דלתכ"ת לרבא דס"ל א"ע ל"מ י"ל דאצט' קרא דלתכ"ת לאסור גם בהנאה דאי מהתם לא היה אסור רק באכילה. אלא דממ"ק בכלאי זרעים שהק' בגמ' שם דליתסרו וכו' ומשני מדאסר כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי דאכתי ק' דנימא דאסר רחמנא אפי' שלא בעבירה מכלל דלהדיוט שרי שלא בעבירה אבל בעבירה אסיר ואילו לא כתב רחמנא איסור לגבוה הי"א הכל אסור אפי' להדיוט ואפי' שלא בעבירה השתא דכ' רחמנא איסור לגבוה כדי למעט דלהדיוט בעבירה דוקא אסור אלא ודאי כיון דמשמעות תועבה גוף הדבר העשוי בין בעבירה בין שלא בעבירה ומדנתמעט א"כ לאו תועבה הוא ונתמעט לגמרי:

שו"ר בס' הרב מגילת ספר לאוין דס"ט ע"ד ובד"ע שהניח קו' זו בצ"ע יע"ש. ומרן מהריט"א ז"ל בהליו"ט בדק"מ ע"א אייתי דברי התוס' דבבכורות בד"ה ומי קניס וכו' הנז"ל שכתבו בסתם ויש לחלק ולא ביארו לנו החילוק ומה הוא דאמר דכוונתם לחלק דשאני מטיל מום בבכור משום דאתי מק"ו דקדשים שנעבדה בהם עבירה ואזלי לשטתייהו דגרסי בחולין השתא לגבוה שרי להדיוט מיבעייא כמ"ש בד"ה חורש וכו' דקדשים שנעבדה בהם עבירה נתמעטו מקרא דמיד ב"ן לא תקריבו את אלה אלה א"א מקריב אבל וכו' ומטיל מום בבכור דכוותייהו נמי נתמעטו מהתם דכיון דלגבי הדיוט בעל מום מותר אין לאסור משום דנעשה בעבירה שהרי לגבוה אין האיסור משום שבא בעבירה אלא משום המום גופיה ואפי' ממילא א"כ הנעשה בעבירה מותר להדיוט דהשתא לגבוה שרי וכו' ומ"ש התוס' שם בד"ה כל אשר וכו' ותי' דשרי רחמנא וכו' לא הוצרכו לזה אלא לגי' רש"י אבל לגירסתם בלאו"ה י"ל עפי"ה והן אמת אפי' לגי' רש"י אפ"ל כן דבכור אתי בק"ו וכו' אלא דלרש"י סוגיין דהכא לא איירי דליתסרו וכו' אלא הזרעים ולא אתו מהאי ק"ו דאינם בע"ח וכו' עכתד"ק עש"ב. והרואה יראה דגם לפירושו אכתי ק' אם עיקר הטעם בבכור משום דאתי בק"ו דאין המום גורם אלא העבירה ואתיא בק"ו ולכך הוא דלא דרשינן לא תאכל כ"ת גבי בכור א"כ קדשים יוכיחו ואי שאני לן מקדשים שנעבדה בהם עבירה דהכא בקדשים שהוממו ניכר יותר העבירה בגוף הקרבן

ע"ד שכ' התוס' שם בד"ה חורש וכו' בסו"ד יע"ש א"כ גבי בכור נמי נימא הכי וע"ק על סתמיות התוס' ז"ל שהרי ר"א דרש בספרי וצ"ל דבכור ניכר יותר כנז"ל וכל קו' הרא"ם ז"ל בדוכתייהו קיימי:

אמנם דא עקא מ"ש הרב ז"ל דהתוס' לא הוצרכו לזה אלא לגי' רש"י דק"ט דלפי האמת אי לאו תירוצם שתי' דשרי רחמנא כצבי וכאייל קושייתם חזקה דליכא למילף בכור מק"ו מקדשים שנעבדה בהם עבירה כגון חורש וחוסם וכיוצא דלגבוה שרי אע"ג דבכור נמי בע"ח נינהו דאנא אמינא שהמום הוא שגרם להם ואפי' לגבוה אסירי מה"ט וה"ה להדיוט שאין העבירה גורמת אלא המום מה תאמר שהרי קדשים שהוממו מאליהן מותרים להדיוט ומזה יש להוכיח שאין המום גורם אלא העבירה והכא בעבירה אפי' לגבוה שרי אי לאו שיש בהם דאפי' מאליו הוא אסור לגבוה ומכיון דלהדיוט שרי מאליו מהכא ש"מ שהעבירה היא הגורמת וא"כ אתי בק"ו דהשתא לגבוה קדשים שנעבדה בהם עבירה שרו כ"ש להדיוט א"כ זהו מה שתי' התוס' ז"ל דמדשרי רחמנא קדשים שהוממו מאליהן אין המום הוא המתועב עד שיאסר להדיוט אלא העבירה והעבירה שרי אפי' לגבוה ומכ"ש להדיוט הרי דצריכים אנחנו למודעי אפי' לפי גירסתם וכ"ש למ"ש מהריט"א ז"ל דאפי' לרש"י נפק"ל נמי בע"ח מהך ק"ו ואיך יתכן לו' דלשיטת התוס' אין הם צריכים לזה ותו דהרי אנן קחזינן בספרי בפ' ראה דר"א דריש קרא דלא תאכל כ"ת לבכור ואחרים דרשוהו לפסולי המוק' ולסברתייהו מוכרח לחלק דשאני הני דניכר העבירה בגופייהו טפי וא"כ כגו"ד צריכה רבה לאודועי דלא כל אדם דן ק"ו זה מדעתו:

עו"כ הרב מהריט"א ז"ל שם דהתוס' ז"ל הכא מקשו לר"א דבספרי דוקא ותי' מדשרי רחמנא וכו' עש"ב שדרך ובא לו קרוב מעט למ"ש הזר"א ז"ל הנ"ל וע"ע למהריט"א ז"ל שם שהבי"ד הפר"ח ז"ל שביו"ד סי' ס"ד ומ"ש עליו יעש"ב. ברם דא עקא במ"ש הרא"ם ז"ל שם בסו"ד שהק' ע"ד הרמב"ם דבפ"ב דבכורות המטיל מום בבכור אסור מקנסא ור"א בספרי דריש ליה מקרא דלא תאכל כ"ת וכתב דשמא פסק כאחרים דבספרי דפליגי אדר"א וכתב עליו הפר"ח דנעלם ממנו סוגיין דבכורות בלי ס' יע"ש וכ"כ המשל"מ בפ"ד דבכורות בתוך התשו' בד"ה ודע וכו' וסיים וז"ל אך מה שקשה לזה הוא מש"ר בפח"י דפיה"מ וכו' וזהו סברת ר"א דספרי והוא דבר תימה דאנן לא קי"ל הכי וכו' ואם הרב רוצה לחלק בין שאר קדשים לבכור לא ידענו מהיכן הוליד זה וצ"ע ע"כ. ולכאורה יגדל התימה במ"ש דזוהי ס' ר"א דספרי שהרי התוס' והרא"ם ז"ל מוכח דזוהי ס' אחרים ולא ס' ר"א ולעיל מזה הביא ג"כ דברי התוס' שכ"כ בהדיא ועם דהתוס' תי' בתר הכי דא"נ אסמכתא בעלמא מ"מ לא לס' אחרים לבד כ"כ אלא גם לר"א וא"כ ממ"נ ק' דאם נאמר

אסמכתא א"כ רבינו פסק דלא כמאן ואי ס"ל דהוא דרשה גמורה א"כ פסק כאחרים וא"כ ק' במה נחה דעתו מן התוס' יותר מד' הרמב"ם ולא עוד אלא שהרא"ם ז"ל כתב בפי' דרבינו פסק כאחרים:

והרב ספרי דבי רב בדרי"ח כתב ע"ד וז"ל אחהמ"ר שרבי' פ' כאחרים ע"כ ולא נתעורר עוד עולם שהבי"ד התוס' והרא"ם ז"ל ועדיין לחלוחית הדיו קיימת:

והנלע"ד ליישב דעת עליונים למע' בהקדים להבין מ"ש בספרי פ' ראה וז"ל לא תאכל כ"ת רא"א מנין לצורם אוזן בכור ואכל ממנה עובר בל"ת ת"ל ל"ת כ"ת אחרים אומרים בפיסולי המוק' הכ' מדבר וכו' ע"כ וכדי להבין במאי פליגי ר"א ואחרים נקדים מ"ד תו התם בספרי בפ' שופטים ע"פ לא תזבח וכו' על מום עובר בל"ת ולא השוחט בדרום כך היא הגי' הנכונה ועמ"ש הרב ספרי דב"ר דרל"ו ע"ג וסיים הספרי עלה יכול המקדים קדשים זל"ז וכו' ואין מק"ק זל"ז עובר בל"ת אשר יהיה בו מום אין לי אלא שנולד תם ונעשה ב"מ נולד במום מנין ת"ל כל דבר רע מנין בעל גרב יבלת וחזזית ת"ל כל ד"ר מנין לחולה וזקן ומזוהם ת"ל שור ושה כד"ר ומנין לקדשים ששחטן חוץ לזמנם וחוץ למקו' שעובר בל"ת ת"ל כל דב"ר שתלוי בדבר ומנין לרובע ונרבע מוקצה ונעבד ת"ל תועבת ה' ומנין לאתנן מחיר וכלאים טריפה ויוצא דופן ת"ל כי תועבת וכו' ע"כ:

והנה הרמב"ם ז"ל בפ"א דאיסורי מזבח ה"ד כתב דעיקר דלא תזבח אתא למום עובר וחזזית וגרב לח דאכולהו עוברין בל"ת וכולהו נק' מום עובר כמ"ש בפ"ב שם ה"ז יעו"ש ואכולהו לקי ועל חטאת ששחטה בדרום לא לקי עלה ועיין הטעם בס' דבי רב שם וכ"ש המקדים קדשים זל"ז דלא לקי אפי' לרבנן יע"ש וכן בעל מום מעיקרו נראה דלקי עליה מדסתם הרמב"ם ז"ל וכתב השוחט בע"מ לשם קרבן לוקה ולא חילק ובמקדיש דקדק וכ' שנפל בו מום ועיין במ"ע ובכ"מ שם ובעל גרב וכו' היינו מום עובר הנז' וקדשים ששחטן בחוץ היינו שחישב עליו וז"ש ברפח"י דפהמו"ק דלא לקי אמחשבה וכמ"ש בזבחים דכ"ט ועי"ש בס' דבי רב וחולה וכו' ורובע וכו' כולם אינם נק' מום קבוע ולא נפדין אלא צריך שימתינו להם עד שיפול בהם מום קבוע ואם שחטן והקריבם לא לקי כמ"ש הרמב"ם בפ"ב ה"ז ועיין במרן כ"מ שם ואתנן וכו' לוקה מכח לאו אחר דלא תביא אתנן ממילא ילפינן דקרא אתא לאשמועינן למקריב בע"מ עובר וכ"ש בע"מ קבוע דכתוב בהדיא ואפי' נולד בו וכן נכלל בזה כל הני שאין מומן קבוע אלא כיון דלא אתפרש להדיא לא לקי עלייהו חוץ מאתנן דכתיב בהדיא וכן למחשב נמי אלא דאנן קי"ל דאין לוקין על לאו שאב"מ וכן השאר שהם לאו שבכללות כמבואר במרן כ"מ שם וע"ע בספרי פ' ראה ע"פ כל הבכור וברפ"פ מומין דל"ג למ"ל דכתיבי כל הנך בבכור ובמוק' ובאדם

יע"ש. ועי"ש בתוס' דבתר דגלי קרא ילפי' הני מהני וע"ע להרמב"ם פ"ב דבכורות נמצא דגם בכור אם הקריבו במום עובר לוקה חוץ מהנך דגם בקדשים לא לקי והשתא לאחרים ילפי בג"ש לכל הני שפסולים למזבח ולכלל הדיוט לא באו כגון שאין בהם מום קבוע ממש בין שנפסל ע"י מחשבה בין ע"י מעשה כגון רובע בין שנפל בו מום עובר שנפסל לקרבן ולהדיוט לא בא כל אלו האוכל מהם כזית לוקה וז"ש הרמב"ם בפי"ח מה' פיה"מ ה"ג וז"ל כל קרבן שנאמר שהוא פסול בין שנפסל במחשבה בין במעשה בין שאירע בו דבר שפסלו כל האוכל כזית במזיד לוקה שנאמר לא תאכל כ"ת מפי השמועה למדו שאין הכ' מדבר אלא בפיה"מ עכ"ל ומזה אנו למדין דמ"ש רבינו פיה"מ ר"ל שנפסלו ועדיין לא באו לכלל הדיוט עד שיפול בהם מום קבוע ואז אם קדשים יפדו ויאכלו במומן ואם בכור יאכל לכהנים ולשון פיה"מ דקאמרי אחרים בספרי לאו דוקא דכולהו אתרבו למנין ומ"ש בהל' בכורות פ"א הט"ז כהן שאכל כזית מבכור תמים לוקה ההיא מיירי אפי' הקריבו ואכלו חוץ לחומה אבל לא הקריבו מהכא נפקא ועיין בפי"א מה' מעה"ק דין ה' ודין ו' ובש"ס מכות בדי"ז וי"ח ולענין קדשים דבעו פדייה הוא מ"ע עיין בפ"א דאיסורי מזבח היו"ד ולענין אם אכל בלא פדייה לא נתבאר בדברי רבינו ונראה דאינו לוקה מאחר דביטל מ"ע ובדיעבד אם פדה אפי' שוה מנה בפרוטה ה"ז פדוי כמ"ש בפ"ז דערכין:

וא"כ מוכח מכאן דבכור ושאר קדשים ישוו בשיעורייהו בלאו זה בכל כל ואע"ג דחזינן איזו קולא בבכור הנה אמת דיש בזה מה שאין בזה וע"ע בס' הליו"ט דקל"ב כמה חומרות בבכור יותר מקדשים ובא הכתוב ולימד על שניהם דבחדא מחתא נינהו חוץ ממאי דפריש בהו להדיא כגון פדיון וכתבו התוס' ז"ל בבכורות דמ"ג דכולהו ילפי מהדדי דבתר דגלי גלי יע"ש: ומעתה נראה דזהו שהיה סובר הרא"ם ז"ל מעיק' דהרמב"ם כיון שפסק בהל' פה"מ דקדשים שהוטל בהם מום וכו' והיינו כר"א דהכי דריש להאי קרא גבי בכור וה"ה לשאר פיה"מ ולזה הוק"ל מפ"ב דבכו' דפסק שהוא קנסא הגם דהכי איתא בש"ס דילן בבכו' דל"ד מ"מ כיון דדעתו לפסוק כר"א ק"ל טובא וע"ז תי' דפסק כאחרים ור"ל דאחרים ור"א דבספרי בהא נמי פליגי דלאחרים מלבד דדרשי ליה בפיה"פ הכ' מדבר תו מרבי מהאי קרא לשאר פיה"מ לענין הטלת מום אבל לא איתברר טעמא דאחרים בהדיא ולזה כתב הרא"ם ז"ל בלשון ושמא ולא החליט הענין ולזה ג"כ לא השיג בכח מדידהו דכתבו התם בפיסולי המוק' ורבנן ס"ל כאחרים והיה לו להק' עליהם בכח שגם בפיה"מ יש חילוק בין ממילא להוטל בידים משום דכבר ידע הרא"ם ז"ל דכוונתם לו' דאיירי בפה"מ ואפי' במומין שנפלו מאליהם בין ע"י מחשבה בין במעשה דכולהו שוו

בענין זה ואפי' הבכור והט' כמ"ש דפסולים לגבוה ולא הותרו עדיין להדיוט ולכך הק' עליהם הרא"ם ז"ל מכח הסברא דיכולים אנו לחלק בין מום הנעשה מאליו להנעשה בידים אחר שראה סברא זו ברש"י והרמב"ם ז"ל שחילקו כן והפר"ח ז"ל מחמת דלא זכר מ"ד הרמב"ם שבפי"ח מה' פיה"מ הנז"ל לכן כתב עליו מ"ש:

ועפי"ז הנה נתבאר כוונת המשל"מ ז"ל שכ' שזהו סבר ר"א וכו' והדין עמו שהוא ז"ל כבר עמד על שורשן של דברים שבספרי וידע ברוח מבינתו דס' אחרי לאו לענין זה אמורה והשוו בה בין הבכור בין שאר קדשים ומ"ש הרמב"ם בפי"ח בתר הכי דפיה"מ ה"ה וכן קדשים שהוטל בהם מום וכו' ההיא סברת ר"א דדריש שם הכי ובכור דנקט ר"א לאו"ד אלא ה"ה לשאר קדשים אלא דפלוגתייהו היא דר"א דריש לצורם בין בבכור בין בשאר המוקדשין דכולהו דין אחד להם לענין זה ואחרים אוקמוהו לקרא בפיה"מ ר"ל שנפסלו ע"י איזה סיבה כנז"ל ורבינו ז"ל דפ' גם ההיא דר"א א"כ ק"ט ואם דעתו לומר דס"ל כאחרים ולאחרים גם לענין צורם במוקדשין איירי ופליגי עליה דר"א בבכור לענין זה דוקא מנ"ל לחלק בדין זה יותר מן השאר ומהיכן יליף הא ומעתה יתבאר דמ"ש מהריט"א ז"ל שם לחלק בין בכור לשאר פיה"מ מן הסברא הגם דחזיתיה למר שכ' קרוב למ"ש אני עני דאחרים למדו מן הג"ש למחשבה וכו' עש"ב מ"מ אני עני הארכתי בשורשן של דברים ומתוך דברי נתבאר יפה דאין לחלק כלל מן הסברא אחר שהושוו לכל דבר ויש בזה מה שאין בזה הצד השוה שבשניהם כל שזה לוקה זה לוקה ומהריט"א ז"ל לא נזכר מ"ד המשל"מ ז"ל ולכן לא עמד בזה כמצטרך. ולעיקר דברי הרמב"ם ז"ל אכתי צ"ת והא ודאי דמצא עזר לדבריו ואנחנו לא נדע שורש לדבריו ז"ל ומ"ש מהריט"א ז"ל שם דקמ"א ע"ג משם הבנ"י ז"ל לחלק מזמן בהמ"ק לזה"ז ודחה ד"ק הדין עמו כמשי"ר המעיין ועפי"ה נבא לבאר משה"ק התוס' ז"ל בחולין שם בד"ה חורש על רש"י שכ' דבב"ח ל"א האי ק"ו דמסתבר דכל שתיעבתי קאי אבב"ח דקא אכיל תועבה גופה אבל האי לא אכיל החרישה עצמה אלא הבא ממנה ולפינן משבת והק' התוס' דאמאי לא יחשב בישול שבת תועבה גופה כמו הבישול דבב"ח וכתב הרא"ם ז"ל ע"ז דמודה רש"י דבישול שבת נמי הוא גוף התועבה אלא דרחמנא שרייה לגבי שבת וכו' ע"כ:

ולענד"ן דכוונת התוס' ז"ל דהנה רש"י הק' אמאי לא ילפינן בב"ח משבת ותי' דבישול שבת לאו האיסור גופיה וכו' וע"ז הק' התוס' דבישול שבת נמי הוא תועבה גופיה ור"ל דהדרא קו' רש"י לדוכתה דאמאי לא נילף גם בב"ח משבת ולא עלה ע"ד התוס' דבישול שבת ליתסר כיון דכ' קדש היא וע"ז כתב הרא"ם ז"ל לתרץ קו' התוס' דמסתברא דבב"ח אסריה רח' מקרא דלתכ"ת כל שתיעבתי דאליבא דרב אשי האי קרא לבב"ח הוא דאתא

וגבי בישול שבת שרייה רח' ממיעוטא דהיא וא"ת חורש בשו"ח נילף מבב"ח דכל היכא דאיכא למילף ולהקיש בדאורייתא לחומרא מקישינן ולא לקולא לז"א דהא ליתא. דשאני חורש דלאו הוא תועבה גופה וע"ע בתוס' חולין דק"א ע"ב בד"ה שבת וכו' שכתבו דלא ילפינן מבב"ח משום דחידוש הוא יע"ש. וא"כ יש ללמוד משבת יותר וע"ע בס' תוע"ר גאטיניו מ"ש בזה ונלע"ד כדכתי' בעניותין ולזה כיון הרא"ם ז"ל. ובהכי א"ש מ"ש רש"י ז"ל שם בסוף הסוגייא בד"ה לא אמרה תורה וכו' דהוה מצ"ל דכולהו ילפי משבת וכו' ולכאורה ק' דהוא סותר הקודם מש"ל אך עפי"ה הנה נכון דודאי מודה רש"י דבישול שבת גופיה אסיר ואפי"ה הא מיעטיה קרא אלא דבתחי' הסוגייא הוה ס"ד דרש"י דנילף לחומרא ולזה כתב דחורש בשו"ח יותר סברא דנילף לקולא ושוב נרגש מכלאי זרעים דאינהו גופייהו תועבה ותי' וא"כ השתא דמצינו דבר דאפי' איהו גופיה כגון כלאים שרייה רחמנא ודאי מקישינן לקולא דלא ראי שבת כראי זרעים וכו' וילפי' לקולא משבת ולא היה צריך יכו' ואפי"ה יותר ניחא ליה להביא כל דבר מגופיה ודו"ק: ודרך אגב ראיתי לעמוד עוד במ"ש התוס' שם באותו דיבור וז"ל וא"ת למ"ל קרא דאלה תפ"ל וכו' עכ"ל ועיין במהרש"א ובמע"ח ז"ל והזר"א ז"ל שם כתב מסברא דנפשיה כד' הח"ה בהרחבה יותר יעו"ש. ולי אני הדל י"ל בדרך חורפא וידוקדק בדבריהם במ"ש ברובע דבמיתה עי"ש ונלע"ד כוונת ד"ק ז"ל דלמ"ל קרא דמן הבהמה להוציא הרובע הרי אסור הכל אפי' להדיוט משום לתא דלא תאכל כ"ת ומדהוציא רובע ממילא מוכח דלא דרשינן קרא דלתכ"ת להכי וממילא מותר וא"כ למ"ל קרא דאלה וא"ת דאפי"ה אמרינן דדוקא להדיוט מותר אבל מ"מ אסור לגבוה דמ"מ מצינו דלגבי גבוה איקרי תועבה מדכ' לא תזבח וכו' כי תועבת וילפי' בג"ש כדדרשי בספרי וכמש"ל וה"נ דרשינן לענין מטיל מום וכמו שכן הוא לפי האמת דעת הרמב"ם כנז"ל וא"כ כל קדשים שנעבדה בהם עבירה יהיו אסורין כרובע בעד אחד דאינו במיתה דאי בב' עדים דחייב מיתה בלאו"ה אסור דנפק"ל ממשקה ישראל כדכ' התוס' בתמורה דכ"ח בד"ה טול וכו' יע"ש וא"כ ה"ה כל קדשים שנעבדה בהם עבירה לכך אצט' אלה להתירם מ"מ נילף חורש וחוסם וכו' להדיוט שרי וליכא לתא דלתכ"ת מרובע בשני עדים דשרי להדיוט קודם שנגמר דינו דלמה אצט' קרא דממשקה ישראל לאוסרו לגבוה הרי הכל אסור לגבוה אלא ודאי דהתם להתיר קודם שנגמר דינו ועי"ש בתוס' ז"ל וא"כ ליכא לתא דלתכ"ת להדיוט וא"כ אייתר מן הבהמה דלא אצט' להדיוט דילפינן מק"ו דנרבע בב' עדים כנז"ל אלא ודאי להוציא את הרובע ואתא להתיר חורש וחוסם אפי' לגבוה וא"כ למ"ל קרא דאלה ותירצו אי לאו אלה הו"א כל קדשים שנעבדה בהם עבירה בפי' הוא אסור לגבוה מדכ' מן הבקר למעט נעבד וה"ה

שאר קדשים דלא ראי זה וכו' הצד השוה שבהם שנעבדה בהם עבירה ולא הוה מפלגינן בהו מסברא ותלתא קראי צריכי ממשקה ישר' להתיר להדיוט וכדי דלא תימא מותר הכל לגבוה דהכי משמע ממשקה ישראל יקריב לגבוה קמל"ן מן הבהמה לאסור הרובע לגבוה וכדי דלא תימא שאר קדשים מותרים קמל"ן מן הבקר לאוסרן ומ"ש ממשקה ישראל דוקא לענין שלא נגמר דינו אבל אם נגמר אסור הכל לגבוה מקראי דמן הבהמה ומן הבקר דדוקא הני מומין אסורים לגבוה ולא קדשים שנעבדה בהם עבירה דהכל מותרים לגבוה חוץ מהני דאימעיטו בפי' כמו נרבע ונעבד אבל השאר מותרים ודו"ק:

אך את זה יש לחקור לדעת רוב הראשונים ז"ל דס"ל דהא דקי"ל אין מבטלים איסור לכתחי' הוא מדאורייתא א"כ אמאי לא יהיה אסור גם לאחרים ואפי' שלא בעבירה כגון ע"י קטן מלתא דלתכ"ת וכי תימא משום דגלי קרא דאם נתערב ברוב ממילא שרי כדאיתא בזבחים דע"ב ופירש"י מדכ' אחר"ל יע"ש זה אינו דבכור לר"א דבספרי יוכיח וגם פיסולי המוק' לד' הרמב"ם יוכיחו דממילא שרי וע"י אדם אסירי:

אשר עפי"ז י"ל מ"ש הריב"ש סי' שמ"ט והבי"ד מור"ם יו"ד סי' קכ"א על המשימין חלב בין הנסרים בקנקנים של עץ בסדקין שכ' הריב"ש שם וז"ל ועוד דהיין הנוגע בחלב ה"ה מתבטל וכו' ואין זה כמבטל איסור לכתחי' כיון שאין כוונתו לבטל האיסור וליהנות ממנו אלא כוונתו לתקן הכלי ולהדביק סדקיו וראיה לזה מכלי מדין שאמרה תורה להגעילן ובודאי בבת יומא דיבר הכ' למאן דס"ל נטל"פ מותר וא"כ למ"ד איסור ביטול האסורין מדאורייתא מה הועילה ההגעלה והלא אפי' היה במים שיעור לבטל פליטת הכלי עדיין המים אסורין וחוזרין ואוסרין הכלי הנגעל וכו' אלא שאין זה מבטל איסור כיון שאין כוונתו וכו' ע"כ והק' עליו הפר"ח ז"ל דגם למ"ד מדאורייתא מ"מ אם כבר ביטלו מבוטל מדאו' ולא אסרוהו אלא משום קנסא והטעם כיון דממילא אשכחן דשרי גם בידים שרי ע"כ. ולפי האמור אין זו ראיה וכוונת הריב"ש פשוטה דמ"ש למ"ד איסור ביטול מדאו' ר"ל אפי' עבר וביטל בידים כגון בכור לר"א ופיסולי המוק' לס' אחרים דבספרי. ועוד דלפי האמת אמאי לא יהיה אסור אפי' בדיעבד כנז"ל ולזה י"ל כמש"ל בס"ד ומ"מ כיון דיש לאיזה תנאים דלפי סברתם וטעמם אסור אפי' בדיעבד דגם דלית הל' כוותייהו מ"מ מה יענו מענין הגעלה ומהם נקח לדידן להכריח דכל שאין מתכוין לבטל האיסור לא מיקרי מבטל וע"ע להרב עה"ש שם שהביא מח' הראשו' ז"ל באיסור הבלוע בכלי אי שרי לבטלו או"ד דהוא כמו איסור בעין ואסור לבטלו מדאו' עש"ב. ועמ"ש אני עני בכלל זה בסה"ק פנ"י ח"ד במע' א' אות ט' יע"ש:

ולעיקר חקירתנו זו הנ"ל י"ל לפי מ"ש רש"י ז"ל בסוף הסוגייא דחולין הנז' שם דכולהו נפקי אחר האמת משבת בק"ו כמש"ל:

איברא לד' התוס' ז"ל דהתם בד"ה חורש וכו' דלא ס"ל ק"ו שכתבו דהזרעים והדישה לא מתסרי מטעם דלא תחסום אסור משום בהמה וכו' יע"ש אפשר דאזלי לטעמייהו דכל היכא דממילא שרי גם בידים מותר אמנם להרמב"ס ורש"י והרא"ם ז"ל דסברי לפלוגי בין ממילא לבין בידים מוכרחים לו' דילפי משבת לפי האמת כמ"ש רש"י ז"ל. אך זוהי שק"ט לדעת ריו"ח הסנדלר דס"ל דמעשה שבת אסורים באכילה א"כ מהיכן יליף היתר ביטול איסור לאחרים למ"ד א"כ ביטול הוא מדאו' וכעין זה כתב מהרש"א ז"ל בחולין שם בד"ה היא קדש דלר"י הסנדלר חורש וחוסם ליתסרו דלא אתו בק"ו דהרי מעשה שבת גופייהו אסורים אבל לגי' התוס' שם השתא לגבוה שרי ניחא אבל ביטול איסור דלאו בע"ח נינהו לא אתו מק"ו דהשתא לגבוה כמ"ש התוס' ז"ל שם. ובס' הרב א"ד ז"ל בחי' שם כתב ע"ד מהרש"א הלכך אצט' קדש כדי למעט דוקא שבת אסורה משא"כ חורש וכו' עי"ש ודבריו תמוהים דאדרבא נימא איפכא כתב קדש לאוסרו באכילה ובמזיד דוקא משא"כ חורש בין בשוגג ובין בהנאה נמי אסור מקרא דלתכ"ת:

עוד תי' שם דגם ר"י הסנדלר דריש קדש היא בדרך מיעוט דוקא שבת הא חורש מותר יע"ש ולהאי תי' י"ל בדוחק דאי כוונת הכ' לאשמועינן הא בחורש אסור אפי' בהנאה למ"ל מיעוטא דהיא הרי בלאו"ה קי"ל לחומרא מקישינן ולא לקולא אל"ו מ"ד היא א אלא ללמדנו דהא בעלמא מותר לגמרי אכן יש לדחות כמש"ל דחורש סברא הוא לקולא מקישינן דאין הזרעים גופייהו בעבירה אלא השור והחמור וא"כ נימא דתיבת היא באה למעט חורש דאסור אפי' בהנאה וא"כ אין זו ראיה. והנלע"ד ליישב קו' מהרש"א ז"ל דחורש וחוסם הזרעים והדישה נפקי בק"ו מכלאים ואותו ואת בנו דאפי' אינהו גופייהו האיסור כמ"ש רש"י ז"ל אפי"ה מותרים כ"ש הני דלאו אינהו גופייהו וק"ל וא"כ לענין היתר ביטול איסור לאחרים דמק"ו דהשתא לגבוה וכו' לא אתו דלאו בע"ח נינהו וגם מק"ו דשבת לא אתו דאפשר לדמותם יותר לבב"ח. וכה"ג יש לחקור דפ"ד דשביעית גבי מתני' דהתם דילפי' מינה בש"ס דבכורות דל"ד ע"ב גבי בכור דלא קנסו בנו אחריו. והתוס' ז"ל שם בד"ה הטיבה וכו' מספק"ל אי חרישה מדרבנן או דאורייתא יעו"ש. ומדברי הרמב"ם דריש הל' שמטה משמע דאע"ג דאינו לוקה על החרישה אבל מ"מ ביטל מ"ע כ"ן מדבריו ושם בפ"ד ה"א כתב שדה שנטייבה בשבי' וצמחה פירותיה מותרים וציין עלה מרן בכ"מ בת"כ והיתה שבת הארץ מהשבות אתה אוכל ואא"א מן השמור יע"ש והק"א ז"ל בפ' בהר דרל"ז ע"ד כתב דלא בא הכ' אלא לאסור לנו שלא

נשמור פי' שלא נעבוד עכ"ל מוכח מדבריו דמן הכתוב לא אתפרש בהדיא להיתרא אלא מסתמא כיון דלא בא הכ' אלא ללמד שלא נעבוד והתוס' בגטין דמ"ד ע"ב כתבו משם ר"ח דחרש בה חרישה יתירתא דהוי מדאורייתא יע"ש. ומאחר דלא בא הכ' אלא ללמד שלא נעבוד א"כ מנל"ן לאסור את שכבר עבר כפי מ"ש הק"א ז"ל הנ"ל. והשתא יש לחקור דנימא יהיה אסור מלתא דלא תאכל כ"ת והן הספיחין שיצאו מאליהן אחר החרישה' יהיו אסורין והן לקנוס בנו ואחרים שלא יזרעו על אותה חרישה ועיקר החקירה לשיטת התוס' ז"ל שפי' בסוגיין דחולין שם בד"ה חורש דהזרעים והדישה בשור וחמור לא ליתסרו דחורש משום הבהמה עצמה ואפי' בלא חרישה בכלאים לוקה השתא הכא בחרישה בשביעית החרישה בקרקע הוא האיסור וליתסר משום לאו דלתכ"ת אבל לרש"י ז"ל אפ' דאתיא משבת בק"ו. שבתי וראיתי דגם לס' התוס' י"ל לטעמייהו דמדחזינן דהתיר רחמנא ספיחי שביעית א"כ ליכא בהו לתא דלתכ"ת כמש"ל לענין ביטול איסור וס"ל אפי' לר"א קרא אסמכתא בעלמא דאלת"ה נימא צורם אוזן בכור לר"א יוכיח וכמש"ל:

עי"ל לשיטת התוס' ז"ל דה"נ בשביעית לא צריך קרא להתיר דדמי למ"ש גבי חורש וחוסם כמ"ש הרב נחמד למראה ז"ל ח"א ע"ד הירוש' בדקי"ח ע"ב משם מהרי"ק ז"ל דמחלק בין ההיא דנטיעה לחרישה והוא דהתם אין ההנאה והפירות ממה שעשה אביו אלא ממה שהוא זורע ואין לאסור עליו שלא יזרענה משום שחרשה אביו אבל כאן ההנאה עצמה והפירות הם מנטיעות איסור באים ולכך חייב לעקור האיסור יע"ש. ולכאורה י"ל עפ"י חילוק זה דכיון דהזריעה מילתא באנפי נפשה היא א"כ אפי' דעבד איסור בחרישה מותר לזורעה וליכא לאו דלתכ"ת:

ברם הרואה יראה דחילוק מהרי"ק ז"ל אינו מוסכם וכבר בא חכם גבר בעז מני"ר הרב נחמד למראה ז"ל דאייתי לן האי חילוקא דמהרי"ק ז"ל שם ודחה דבריו מג' סוגיות דש"ס יעש"ב גם בספרו הבהיר מעשה אברהם יו"ד סי' מ"ד ד"ק ע"ב וע"ג כתב משם מהרש"ח ז"ל הגם התוס' ז"ל בחולין לא ס"ל כחי' מהרי"ק ז"ל יעש"ב. וא"כ חקירתנו הנז"ל הדרא לדוכתה וכמובן: ועוד זאת יש לחקור גבי העושה מלאכה בחול המועד להרמב"ן ודעימיה דס"ל שהוא דאורייתא עיין בס' ארעא דרבנן אות רנ"ה ובעין זוכר שם אמאי לא אסרו ליהנות מאותה מלאכה משום דכל שתיעבתי וכו' דכעין קו' אלו הק' הרב מגילת, ספר לאוין ד"ע ע"א דיאסרו גזל ורבית ואונאה דהא תיעבתי לך הוא יע"ש גם הרב פר"ח ז"ל ביו"ד סי' ק"י סקי"ג כתב דהנזרע בנחל איתן אסור דנפק"ל מכל שתיעבתי יע"ש. וא"כ גם העושה מלאכה בחוה"מ תהיה אסורה מכל שתיעבתי. אשר מכ"ז יש

להוכיח כד' התוס' ז"ל דכל דממילא שרי ה אפי' בידים דאלת"ה לא הי"ל להש"ס לסתום והול"ל דיפילינן משבת כמו חורש וחוסם והגם די"ל דחדא מנייהו נקט מ"מ לד' התוס' ניחא טפי דכל אלו אינם דומין כלל ובהכי א"ש מ"ש הרב משל"מ ז"ל בפ"ד דבכורות הנז' שהקיפו להרא"ם ז"ל בהלכות כתנורו ש"ע שם דר"ל כמה פרטים יש שלא חקרו בהם וסתמייהו נראה הטעם בהם מצד עצמם דכיון דממילא שרי ה"ה בידים וה"ה נמי לד' רש"י דיליף משבת ולר"י הסנדלר ליכא ילפותא ככל הני דכתיבנא:

וכפי האמור נתבארו דברי מרן כ"מ ז"ל שבפט"ו דמאכ"א שכתב דילפי' משבת והוינן בה לעיל אך השתא א"ש דרבינו ז"ל לית ליה כס' התוס' ז"ל שהרי בפיסולי המוק' חילק בין מאליו לעל ידי אדם וה"נ לדעתו לר"א דבסיפרי לבכור וה"נ לרש"י והרא"ם ז"ל ומוכרח לומר דכל הני אליבא דר' יאודה דלאחרים שרי וכולהו ילפי משבת וכמובן:

והרב נח"ל ז"ל שם הק' משם הרב מטה אפרים ז"ל דמאי שנא חמץ דקנסו בנו ואחרים משאר איסורי קנס ותי' דשאני חמץ כדי שלא יעבור לשנה הבאה בב"י וחייב מלקות משא"כ בביטול איסור דליכא מלקות ובזה תי' הוא ז"ל קו' מהריט"א ז"ל על הר"ן ז"ל יעש"ב. ואחהמ"ר מכבודם התי' הנז' לא הונח לי שהרי עיקר מאי דיליף הרמב"ם ז"ל לביטול איסורין הוא מדין מעשה שבת כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ וכנז"ל ובמעשה שבת קי"ל דאפי' במזיד דסמוך למחלליה שרי לאחריני גם על חילוק הגאון נוב"י ז"ל שהביאו הנח"ל ז"ל שם איכא למיפרך משבת דמעשה שבת אסורין לו לעולם ואפי"ה שרי לאחריני. גם מ"ש עוד הרב הנז' ז"ל דשאני גבי בכור דאינו לוקה כבר דחה דבריו הרב מהרש"ח ז"ל בס' מעשה אברהם שם ושפיר קאמר מר בדחייתוכמשי"ר המעיין. ועל דברי הריב"ש ז"ל הנ"ל שכתב דאי לאו משום דאינו מכוין לבטל האיסור היה הדין נותן לאסור הכלים כנז"ל תמה עליו הפר"ח ז"ל סי' קכ"א הנז' דמאי מייתי ראיה מהגעלה דשאני התם דגלי קרא דמהני יע"ש וכוונתו פשוטה דמקשי לשיטת הריב"ש דלעולם נימא אפי' אם עבר יהא אסור והגעלה שאני דגלי קרא שם דוקא:

ולענד"ן דיש לתמוה בהפך מדפריך בסוגיין דחולין הנז' משילוח הקן ומשני דלא אמרה תורה שלח לתקלה ופירש"י ליתסר האם באכילה לעולם דהא נעבדה בה עבירה ל"א אפי' שילחה דהא תיעבתי וכו' ע"כ. והשתא אי אמרינן ביטול איסור אפי' דיעבד אסור או מטעם עבירה או משום תיעבתי א"כ מדגלי רחמנא גבי הגעלה דשרי ש"מ דמותר וליכא שום איסורא כמו שילוח הקן דכמי דהתם בעלי חיים אינם מתבטלין אפי' באלף כדכ' הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' איסורי מזבח הי"ב ועיין למרן כ"מ שם ה"נ אי אמרינן אי ביטלו אסור הכל ואינו מתבטל אי משום תועבה אפי' בשוגג ואי משום אי עביד ל"מ

במזיד וכיון דאשכחן בענין הגעלה התירה תורה א"כ הוא מותר וכי תימא דמ"ש הריב"ש דהתם אינו מכוין לבטל האיסור כדי לחזור ולאוכלו אלא לנקות. הכלי ולהכשירו א"כ ק' מאי משני בגמ' לא אמרה תורה וכו' אימא דשאני הכא דאינו מכוין לשלח האם כדי שתתבטל ברוב כדי לאוכלה אח"כ אלא כוונתו להנצל מעבירה דניתקו הכ' לעשה ואין ללמוד משם דהאם מותרת בכל אופן ובדוחק י"ל דהתם בש"ס מאי דילפי' הוא זה דהאם מותרת אבל הכא דבעינן למילף שגם לבטל אסור שלא ע"י הגעלה מנל"ן שיהיה מותר ודו"ק דבר הלמד מכל האמור דדין זה דביטול איסור לדעת: רבוותא קמאי ז"ל דס"ל דהוא מדאורייתא מוכרח לומר דילפינן משבת דלאחרים שרי ולדידיה אסור משום קנסא והכי נמי צ"ל לסברת אחרים דבסיפרי אבל למאן דלא דריש היא קדש לר"י הסנדלר וכן מאן דלא ילפי ק"ו משבת ודרשי לא תאכל כל תועבה כר"א עבדינן יוכיח מבכור דממילא שרי ועכ"ז קא דריש לתכ"ת וא"כ תיקשי לן ביטול איסור וצ"ל אסמכתא בעלמא ולא דרשה גמורה ולס' הריב"ש מוכח דס"ל דאפי' בדיעבד אסור וכבר פי' דבריו דלאו הלכתא קאמר אלא מביא ראיה ממאן דסברי הכי כיעו"ש: ובקוטב זה אפ"ל דרך דרש כוונת מאמר תמוה וז"ל בתורתו של ר"מ כתוב כתנות אור ע"כ בהק' עוד מ"ש בסיפרי בפ' ראה ע"פ לא תאכלנו לרבות בב"ח והק' מהריט"א ז"ל שם בהליו"ט דמנ"ל לרבות בב"ח מהאי קרא ותי' דס"ל כר"מ דאמר בפ"ק דנדה ד"ט ע"א דלר"מ דם נעכר ונ"ח ויליף לה מדכ' מי יתן טהור וכו' ובפ"ק דמכילתין ד"ו ע"ב אמרינן דהיתר חלב חידוש הוא כיון דדם נעכר ונ"ח ותחילתו היה דם נדה וחייב כרת ועכשיו דנעשה חלב הוא מותר יע"ש. וא"כ ענין בב"ת דבר הלמד מענינו דקרא איירי באזהרת הדם ולזה הזהיר לא תאכלנו דהגם דחלב לחודיה שרי ונפק מאיסור דם מ"מ בתערובת בב"ח לא תאכלנו:

עו"כ הרב ז"ל שם דהני תנאי דלא ילפי איסור בב"ח מקרא דלתכ"ת אלא מקראי אחריני הט' משום דלא דרשי כל אשר תיעבתי לך, ה"ה בב"א יעשד"ק. ומינה לענין ביטול איסורין ליכא איסור תועבה וא"כ הנה מבואר דר"מ ס"ל דהיתר חלב חידוש הוא וא"כ קרא דלא תאכלנו דבר הלמד מענינו לרבות בב"ח וכן מצינו דאחרים דפליגי על ר"א בספרי דדרשי קרא דלתכ"ת לפיסולי המוק' ולס' התוס' והמשל"מ ז"ל אחרים לא דרשי מלתכ"ת כי אם לפיה"מ דוקא כמש"ל:

והשתא יובן שפיר המד' תמוה הנז' בתורתו של ר"מ וכו' כלו' מכח תורתו דר"מ דס"ל ביטול איסור בין בשוגג בין במזיד ביטלו ה"ה בטל ומותר דהא לדידיה לא דריש כל אשר תיעבתי כנז"ל וא"כ אמאי נענש אדה"ר כיון דלא אכל מעה"ד עד שנתערב בהיתר ברוב כמ"ש המפשז"ל הבי"ד הלקט יוסף ערך אדם אות ח' ע"ש וע"ע בס' ט"ך בדמ"ג ע"ג

מ"ש ע"ז ובס' יד המלך בפ' בראשית ובשאר מפז"ל וא"כ בשלמא אי דרשינן לתכ"ת י"ל אפי' בשוגג אסור כמ"ש רש"י בין בעבירה בין שלא בעבירה אסור כבב"ח אבל כיון דלא דריש לתכ"ת א"כ במזיד ליכא אלא קנס חכמים ובזמן עדין לא קנסו ומכח זה אמו"ר בתורתו דר"מ כתוב כתנות אור דידוע משז"ל דקודם שחטא אדה"ר הי"ל כתנות אור ואחר החטא ובזע פורפירא דיליה עשה לו כתנות עור אבל בתורת ר"מ כתוב כתנות אור אפי' אחר כך דלפי האמת ס"ל לר"מ דלא חטא אדה"ר כלל וכמדובר:

והגם דבש"ס דע"ז דס"ו אייתי ברייתא דר"י בשם ר"מ דאמר מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין וע"ו ת"ל לא תאכל כ"ת מוכח דגם ר"מ דריש לקרא דא דלתכ"ת ומכאן הק' הרב נר מצוה בח"א דע"ז דבסיפרי דרשי אחרים האי קרא לפיה"מ ותי' דהאי אחרים דבסיפרי לאו ר"מ הם יע"ש. וזה סותר לדברינו לעיל וכמובן. אמנם כבר בא חכם הרב שם חדש ז"ל בריש עמוד מאכלות ד"א ע"א הבי"ד הרב נ"מ הנ"ל ודחהו בב' יד"ק וכ' דאחרים דסיפרי היינו ר"מ וס"ל דקרא משתעי בפיה"מ מן הג"ש כדאיתא התם בספרי ומריבוייא דכל מפיק לצירוף עכתד"ק יע"ש ודלא כמ"ש הרב אהלי יצחק ז"ל בחי' לחולין דקט"ו ע"א בד"ה שם נ"מ וכו' דאצטריך לא תאכל לכדדרשי בע"ז דס"ו ע"א לאיסורין שבתורה דמצטרפין זע"ז ובהכי ניחא ליה קו' הרב ע"י ז"ל יע"ש דליתא דהצירוף נפיק מתיבת כל כנז"ל ומעתה הנה מוכח דר"מ ואחרים חד סברא נינהו דלא דרשי עיקר קרא דלתכ"ת לשאר איסורין שבתורה רק לפיה"מ מן הג"ש וכמש"ל ואשאר איסורין שבתורה שמצטרפין זע"ז נפק"ל מתיבת כל דאינהו בלאו"ה אסירי וגילוי מילתא בעלמא שמצטרפין זע"ז. וכן מ"ש התוס' ז"ל שם בד"ה כל הלוקין על לאו זה שכתבו דהיכא דהאיסור מפורש כל אחד לבדו כגון בכל איסורין דבעלמא אי חזינן מהכא דמצטרפי לא חשבינן לאו שבכללות עכ"ל. משמע דאם עיקר האיסור, היה מזה הכתוב אין לוקין עליו דהוי לאו שבכללות אלא דהכא גילוי מילתא הוא ועיקר האיסור מפורש כל חד לחודיה וא"כ א"ש דר"מ היינו אחרים וחד שיטה נינהו ועיין להרמב"ם ז"ל בפ"ד דמאכ"א ובהל' שגגות פ"ו ה"ז דלא פסק להאי ברייתא דר"מ וע"ע להרב שם חדש ז"ל שם: ובזה אפ"ל כוונת מאמרז"ל וז"ל כיון שהראית חוה לאדה"ר דם נדה מיד אכל מעה"ד ע"כ והוא תמוה מאד ולדרכנו יובן דר"ל שחוה הביאה לו ראיה מדם נדה דנמכר ונעשה חלב וא"כ קרא דלא תאכלנו דבר הלמד מענינו לבב"ח ומוכרח לומר דלא דרשינן קרא דלתכ"ת וא"כ אפי' ביטל האיסור במזיד ליכא איסורא לאוכלו כי אם מתורת קנם. וא"כ אם ביטלו ברוב בשוגג מותר גמור ולזה מיד אכל:

וזה אפ"ל כוונת רז"ל דשאלו מלה"ש להקב"ה למה קנסת מיתה על אדה"ר אמ"ל מצוה קלה צויתיו ועבר עליה וכו' ע"כ ונראה דכוונת מלה"ש לומר דלא דרשי' קרא דלתכ"ת וא"כ בשוגג מותר גמור ובמזיד אינו רק מקנסא וס"ל למלה"ש דהיכא דלא ידע הדין שוגג חשיב וכדס"ל הכי לכמה רבוותא ז"ל כידוע ולכך טענו למה וכו' קנסת דייקא דאפי' במזיד אינו אלא מקנסא וליתביה משום לתכ"ת ולזה השיבם ה' דלא בשביל שאכל תועבה גזרתי מיתה עליו אלא מצוה קלה היא דהיינו אסור לבטלו לכתחי' ואפי' לאו כמ"ש המשל"מ ז"ל אלא הט' משום שעבר עליה והמרה את פי ה' דאפי' במלך ב"ו כל אשר ימרה את פיו יומת כ"ש ממ"ה הקב"ה וז"ש עבר עליה א"נ דס"ל להקב"ה דהאומר מותר ל"ח שוגג כב"ן אלא מזיד מיקרי וכמ"ש הרב בן פ"ץ בפ' בראשית יע"ש:

ובזה אפ"ל כה"כ האשה אשר נתת עמדי וכו' דכבר כתבנו דלדעת ר"י הסנדלר דדריש קדש ולכם ליכא ילפותא להיתר אכילה בביטול איסורין אחר שנתבטלו דלדידיה י"ל דאסור כמעשה שבת אבל למאן דדריש היא קדש ואמ"ק א"כ כולהו ילפי' היתר אכילה בק"ו משבת וליכא לתא דלתכ"ת וז"ש אדה"ר לה' האשה וכו' הי"א דייקא דאשה חכמה דרשה תיבת הי"א קדש היא דייקא ללמדנו דאין מע"ק וה"ה לכל האיסורין ומכח זה נתנה לי ואוכל אכלתי ואוכל דאחר שנתבטל עה"ד ברוב היתר שרי לאוכלו גם לכתחי' דלא עדיף ממעשה שבת וכי תימא דא"כ במה יתקיים קרא דלתכ"ת הא ל"ק כלל די"ל דאיירי בבכור לר"א דסיפרי או בפיסולי המוק' דוקא וכדס"ל לאחרים: ובזה אפ"ל כה"כ מה אהבתי תורתך כל היום הי"א שיחתי וה"ה כמבואר וק"ל:

וזה אפשר כוונת רז"ל דכשאמר קין לאדה"ר עשיתי תשו' וכו' מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת דמשבת ראיה גמורה להיתר אכילת איסור אחר שנתבטל ברוב דהוא ג"כ שוגג היה וא"ת דדרשינן לאסור מלתכ"ת וממילא גם בשוגג אסור הא ליתא דשבת יוכיח דלא דרשי' לאסור מלתכ"ת וק"ל: וזה אפשר כוונתם ז"ל במ"ש דהאשה דחפה הנחש על אילן עה"ד ואמ"ל כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה ע"כ ויל"ד אומרו כשם שאין מיתה דהול"ל כשם שלא מתה בנגיעה כך באכילה לא מו"ת וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש בש"ס בפ' אלו הן הלוקין די"ד ע"ב וז"ל תניא כוותיה דר"ל בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל או אינו אלא אזהרה לנוגע ת"ל ואל המקדש ל"ת מקיש קדש למק' מה מק' דבר שיש בו נטילת נשמה גם כל דבר שיש בו נט"ן ואי בנגיעה מי איכא נט"ן ופירש"י נט"ן והיינו אכילה שענש עליה כרת דאילו בנגיעה ליכא כרת ע"כ והנה חוה כששמעה מאדה"ר שאסר להם ה' עה"ד חשבה דאפקיד רחמנא בל' נגיעה כדכ' בכל קדש ל"ת והיא אזהרה לאוכל ולכך אמרה לנחש שכן ציוה ה' לא תאכלו ממנו ולא

תגעו בו כלו' שעיקר אזהרת ה' על עה"ד עיקרה היא לא תגעו בו ומינה ילפינן אכילה ולזה דחפה הנחש עד שנגעה בו אז אמר לה כשם דבכל התורה אין מיתה בנגיעה דליכא נט"ן שאין ענוש כרת על הנגיעה כך באכילה דנפקא מנגיעה ודאי דליכא מיתה באכילה המובן מנגיעה וק"ל:

ועפ"י דרכינו יובן בהק"ע מ"ש בבכורות דל"ד וז"ל ומי קניס ר"א לעולם ורמינהי מי שהי"ל בהרת ונקצצה טהור קצצה במתכוין רא"א לכשיוולד לו נגע אחר יטהר הימנו ע"כ ולפום פשט הסוגייא משמע דר"א נמי גם גבי בכור אסור משום קנסא אבל התוס' ס"ל דר"א ס"ל אסור מדאורייתא אפי' כשעבר משום לתכ"ת ופירכת הש"ס היינו אחר שיפול בו מום א' וב' למ"ל ליקנסו ע"כ. ומזה תק"ל אם עבר וביטל איסור אמאי מותר מדאורייתא וכי תימא דכיון דממילא שרי ש"מ אינו מתועב הא ליתא דבכור יוכיח אע"ג דממילא שרי מ"מ בידים אסריה רחמנא אפי' בדיעבד ובכן א"ש מ"ש חוה ולא תגעו בו כוונתה משום דלתכ"ת וא"כ אפי' ע"י ביטול אסור אפי' בדיעבד יז"ש ולא תגעו בו לבטלו בידים והנחש בלבל דעתה והקשה לה מנגיעת הבהרת דהתם הק' מינה לבכור ואי איתא דאיכא לתא דלתכ"ת מאי מקשי בגמ' כמ"ש התוס' ז"ל אלא דבש"ס מקשי דשניהם מכח קנסא ולא דרשינן לתכ"ת וא"כ אפי' ביטלו במזיד ליכא איסור באכילתו ולז"א אח"כ הנחש השיאני ופירש"י הטעני ר"ל הטעני בפי' הסוגייא דמ"ש בגמ' ומי קניס ופריך מדין בהרת אין הכוונה לאסור מעכשיו מט' קנסא אלא לכשיפול בו מום א' וב' ולעולם דריש לתכ"ת וק"ל:

ואגב אורחין ראיתי לעמוד במ"ש התם בחולין דקי"ז תניא רשב"י אומר משום ר"ש בב"ח אסור באכילה ומותר בהנאה מג"ש וכו' ע"כ מוכח מזה דלא ס"ל לרשב"י דרשא דלתכ"ת וכ"כ מהריט"א ז"ל שם דכל הני תנאי ואמוראי דילפי איסור בב"ח מקראי אחריני כולהו פליגי ע"ד ר"א יע"ש ולכאורה ק"ק ממ"ד בזוה"ק בפ' משפטים דקכ"ה ע"ב ר"י שרי למיכל תרנגולא בחלב אמ"ל ר"ש אסיר לך וכו' דחומרא אית ביה כבעירא לשחיטה וכו' וכתיב לתכ"ת כל לאכללא כולא ע"כ והנה מ"ש ר"ש דחומרא אית ביה וכו' לכאו' תמוה דמתחי' אמ"ל לר"י אסיר לך אמרין לנזירא ס"ס וכו' ש"מ דהוא חומרא מדרבנן והדר אמר כבעירא לשחיטה מש' דאסור מדאורייתא שהרי אבמ"ה הוא וכן משמע מדדריש תיבת כל דלתכ"ת ותו ק' דלפי"ז יהיה אסור בהנאה ג"כ מלתכ"ת ותו"ק דהוי הפך דידיה אדידיה ובדוחק י"ל דכיון דאמר דאית ביה חומרא כבעירא וכו' אינו אלא חומרא דרבנן בכ"פ הדמיון כבעירא דבעי שחיטה א"נ י"ל כבעירה לשחיטה היינו בן פקועה דניתר

בשחיטת אמו ומדרבנן בעי שחיטה מפני הרואים ומ"ש כל לאכללא כולא אינו אלא אסמכתא בעלמא כמ"ש התוס' בבכורות דל"ד בד"ה ומי קניס וכו' עי"ש ודו"ק:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל מאמז"ל בפ"ב דברכות אמר"י כד הוה מסיים ר"מ ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי אדם שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נח"ר ליוצרו גדל בש"ט ונפטר בש"ט מה"ע ועליו א"ש בח' טוב שם וכו' ע"כ:

ולכאורה יל"ד דלמה ר"מ דוקא היה אומר כן ולא בסיום ספר אחר וכבר המפז"ל לדרכם פנו ואענה חלקי גם אני דאפשר לפ' עפי"ה רק נקדים עוד משז"ל בב"ר בבראשית פט"ו וז"ל רחב"ח אמר ראוי היה אדה"ר שלא יטעום טעם מיתה ולמה נקנסה עליו מיתה אלא צפה הקב"ה שנ"נ וחירם מ"ץ עתידין לעשות עצמם אלוהות לפיכך נקנסה עליו מיתה אמ"ל ר"י א"כ יגזור מיתה על הרשעים ולא על הצ' וכו' ע"כ מוכח דלרחב"ח ס"ל דאלמלא לא חטא אדה"ר היה חי וקיים לעולם והוק"ל לר"י דא"כ היה ראוי שלא ימותו הצ"ג אל"ו דהמיתה היא הכרחית לאדם כדי שיזדכך בעפר ועי"ז תזכה נשמתו לעלות לעולם הרוחני כמ"ש רבי' האר"י ז"ל כידוע. וכבר הקדמנו דר"מ ס"ל דם נעכר ונעשה חלב ולא דריש לתכ"ת כל שתיעבתי דאחרים דהיינו ר"מ דרשי ליה בסיפרי לפיסולי המוק' ולדידיה קרא דלא תאכלנו קאי לבב"ח דבר הלמד מענינו וכמ"ש מהריט"א ז"ל וכנז"ל וא"כ ליכא לתא דלתכ"ת אפי' לבב"ח וכ"ש לביטול איסור ברוב היתר ולהכי בתורתו דר"מ כתוב כתנות אור דלדידיה לא חטא אדה"ר וא"כ מוכרח לומר כריו"ח דאמר לרחב"ח דבלאו"ה המיתה הכרחית לצדיק ורשע וז"ש בפ"ב דברכות אמריו"ח דאזיל לטעמיה דס"ל בב"ר דהמיתה הכרחית והיה ריו"ח מביא סייעתא לסברתו מר"מ דכד הוה מסיים ספרא דאיוב דכתיב בגוויה מי יתן טהור מטמא ומניה יליף דחלב לחודיה שרי וחידוש היא דדם נעכר ונעשה חלב ומזה מוכח לקרא דלא כלנו דהיא דבר הלמד מענינו דקאי לבב"ח וא"כ לא דרשינן קרא דלתכ"ת אפי' לבב"ח ומכ"ש לביטול איסור וא"כ אדה"ר שעירב עה"ד ברוב היתר ואכלו לא חטא בזה ואמאי נקנסה עליו מיתה ולזה שחול היה מתרץ ר"מ ואומר דסוף אדם למות בלאו"ה מט' שכ' רבי' הק' האר"י ז"ל כנז"ל ולא בחטאו מת שהרי סוף בהמה לשחיטה שהיה מביא ראיה מסוגיין דבכורות דלא קנסינן עולמית ואי איתא דדרשי' לתכ"ת א"כ היה אסור עולמית אל"ו קרא דלתכ"ת אסמכתא בעלמא כתי' ב' דהתוס' ז"ל שם או דאיירי קרא דלתכ"ת בפיסולי המוק' דוקא כמש"ל ועוד שהרי הכל למיתה הם עומדים דמקרה אחד לצדיק ולרשע ואי איתא דאדה"ר בחטאו מת חלילה לאל להמית צדיק כרשע והי"ל לקנוס מיתה על

הרשעים דוקא כמ"ש בב"ר אלא ודאי דעיקר טעם המיתה כמ"ש האר"י ז"ל כנז"ל לזה סיים ר"מ ואמר אשרי מי שעמלו בתורה וכו' וק"ל וז"ש רז"ל בתורתו דר"מ והנה טוב מאד זה המות וה"ה כמבואר עפי"ה:

ועוד אפ"ל סיום דברי ר"מ אשרי וכו' כמ"ש מהראנ"ח בדרשותיו בפ' צו דר"י היה מפסיק לתפלה שלא להחזיק עצמו שתורתו אומנותו ובזה פי' מהרח"פ ז"ל בס' עתרת החיים דק"ל כה"כ אליך ה' אקרא בתורת ה' תמיד ואפי"ה אני מפסיק לתפלה וז"ש ואל ה' אתחנן יע"ש:

וזאת היתה כוונת ר"מ באומרו אשרי מי שעמלו בתורה וגם עושה נח"ר ליוצרו להתפלל אל ה' שהתפלה היא במקום קרבן דכתיב ביה ריח ניחוח לה' ונאמר ונשלמה פרים שפתינו. ולזה אפשר כיוונו אנשי כנה"ג לומר באלהי נצור וכו' פתח לבי בתורתך שתהיה תורתי אומנותי ואעפי"כ אחרי מצותיך תרדוף נפשי מאליה להפסיק מעסק תורתי לקיים מ"ע ועבדתם את ה"א עבודה זו תפילה וז"ש והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצוותך וכו' וה"ה כמבואר:

א"נ כוונת ר"מ בסיום הנז' במשז"ל דכשמכוין האדם במצות פו"ר לשמה אזי ממשיך נשמה קדושה להבן הנוצר ויהיה אותו הבן צ"ג ואיתא בש"ס מאן דרחים ודמוקיר ודדחיל וכו' הוויין ליה בנין וכו' והרב עמק יאושוע חקר דמאן לימא לן דאביו גרם לו להיות צדיק אימא איהו גרם לעצמו וכו' יע"ש. ולענד"ן התי' פשוט דאם בקטנותו בוצין בוצין עה"ת ועה"ע אזי מוכח דאביו גרם לו ואם מקטנותו לא היה טוב ואח"כ כשגדל נעשה טוב ושקדן בתורה ויראה אז ודאי דאיהו גרם לעצמו ואמרז"ל ואת עמלנו אלו הבנים וז"ש ר"מ אשרי מי שעמלו אלו הבנים בניו בתורה וכי תימא אמאי תלינן עיקר השבח באב ולא בבן עצמו דהוא גרם לעצמו לז"א גדל בש"ט מקטנותו מוכח דאשרי האב שזה ילד וק"ל:

כא) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' חנוכה היו"ד וז"ל חצר שיש בה ב' פתחים בשני רוחות צריכה ב' נרות שמא יאמרו העוברים וכו' ומרן ז"ל תמה בדין זה דמאי שנא מהעובר אחורי בהכ"נ בשעה שהציבור מתפללים דאמרינן אי איכא לבהכ"נ פתחא אחרינא לא חשדינן ליה דאימור מאידך פתחא עייל וה"נ נימא באידך פתחא אדליק ותי' ב' תי' וגם הבאים אחריו יצאו לחלק באו"א ע"ע הלא בספרתם:

ולעד"ן חילוק ברור דבבהכ"נ שיש לה ב' פתחים אם א' רואה לחבירו עובר אחורי בהכ"נ אומר בפתח הב' עייל כמו שאירע לו עצמו באיזה יום גם הוא מניח פתח זה ונכנס בב' א"כ דן לחבירו ג"כ שכן הוא עושה כמוהו בדומים משא"כ בחצר שי"ל ב' פתחים דאחד

מעיר שימצא שי"ל ב' פתחים בחצרו א"כ מי שחושד אותו הוא מי שאין לי ב' פתחים בחצירו אלא פתח אחד וא"כ לגבי דידיה איכא חשדא ולא יעלה בדעת זה החושד שזה האיש יש לו ב' פתחים בחצירו כיון דרוב הבתים והחצרות אין להם כי אם פתח אחד לא כן אם היה עובר אדם אחד שי"ל ב' פתחים בחצירו ג"כ והדליק בפתח אחד ועובר על חצר חבירו שיש לו ב' פתחים והוא עבר על פתח אחד שברוח אחד וראה שלא הדליק באותו פתח אינו חושדו לו' כשם שלא הדליק בפתח זה כך לא הדליק בפתח הב' דהא הוא עצמו לא הדליק רק בפתח אחד שברוח אחד וכמו שהדליק הוא באחד כן ידליק הב' בפתח הב' וליכא חשדא כנלע"ד שזהו שזהו חי' נכון:

אכן מרן ז"ל תירץ דבבהכ"ן ליכא חשדא משום דליכא דררא דממונא והק' ע"ז הרב פר"ח ז"ל ממ"ש בפ"ק דקידושין אין תלמיד רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית וכתבו התוס' ז"ל דדוקא בתלמידים הדרים בבית הרב אבל תלמידים אחרים חייבים לקום אפי' ק' פעמים מפני החשד אלמא דחיישינן לחשדא אפי' דליכא חסרון כיס ע"כ. ולענד"ן דלק"מ דהא מיהא בתלמידים הדרים בבית הרב וידוע זה לכל אינם חייבים רק שחרית וערבית וא"כ כשנכנס אחד מבחוץ בבוקר אצל הרב וקם הרב ללכת למ"א או נכנס ולא קם התלמיד מפניו ליכא חשדא דהרואה אומר כבר קם קודם לכן הגם דאפ' לחושדו שלא קם מקודם כלל לא חשדינן ליה כיון דליכא דררא דממונא והתלמיד דר בבית הרב די"ל דכבר יצא יד"ח קודם לכן אבל בתלמיד הדר בחוץ וידוע לכל שהוא דר בחוץ ונכנס תלמיד זה בבית הרב עם אנשים אחרים וקם הרב או נכנס אח"ך ולא קם זה מפניו איכא לחושדו דלא אמרי אינשי שכבר בא בבוקר לפני רבו וקם מפניו דכיון דאינו דר עמו אומרים עכשיו בא וחשדי ביה לכך חייב לעמוד מפניו בכל פעם ועוד דכפי האמת התלמיד חייב לעמוד בפני רבו בכל פעם אלא דבתלמיד הדר עם רבו כדי שלא יהיה כבוד רבו מרובה מכבוד שמים אמרו דאינו רשאי לעמוד רק שו"ע משא"כ כשאינו דר עמו דאז באים אצלו התלמידים ודאי אחר זמן התפלה ודאי חייבים לעמוד מפניו אפי' ק' פעמים כיון דלא שייך לומר שלא יהיה כבודו יותר מרובה מכבוד שמים שהחיוב מוטל עליו להתפלל מעומד בבוקר ובערב לא כן התלמיד אינו מחוייב לבא לפני רבו כדי לקום מפניו אלא אם בא החיוב מוטל עליו לקום מפניו אבל התלמיד הדר בבית רבו מהבוקר אור כשרואהו לרבו חייב לקום כיון שהוא שם אז שייך שפיר הטעם שלא יהיה כבודו מרובה שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית וא"כ אפי' אם פעם אחת במקרה בבוקר היה לפני רבו ויצא י"ח בקימה שיש בה הידור כיון שהנכנסים והיוצאים יודעים שזה התלמיד אינו דר בבית הרב וא"כ מחוייב לעמוד בכל פעם ורואים שלא קם

חושדים אותו ואינם אומרים שבבוקר כבר יצא י"ח כיון שאינו מחוייב לילך אצל רבו מחמת שאינו דר עמו וברור. והרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' ת"ת פסק וז"ל תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד תמיד וכו' ע"כ ומרן ז"ל בכ"מ שם הבי"ד התוס' וז"ל וכתבו התוס' דה"מ בבהמ"ד אבל בחוץ חייב לעמוד אפי' כמה פעמים כדי שלא יראה כמזלזל בכבוד רבו עכ"ל נראה שהבין בכוונת התוס' דמשום חשדא שמא לא קם מפניו בבוקר ליכא אלא דכשהוא חוץ ממקומו איכא זילותא כשלא יקום מפניו ואזדא לה קו', הפר"ח ז"ל הנז' לגמרי וכמובן. וע"ע ביד אהרן סי' תרע"א ובס' ערך השולחן שס מ"ש בזה ואכמ"ל:

כב) עו"כ הרמב"ם ז"ל שם בפ"ד מהל' חנוכה דין י"א וז"ל אורח וכו' ומשתתף עמהם בשמן וכו' וכתב הגו"ר ז"ל בס' גן המלך סי' מ"א דאם האורח אתכא דבעה"ב סמיך לגמרי אינו צריך להשתתף עמהם יע"ש והקשו עליו המפז"ל מד' הרא"ש שהבי"ד הטור ז"ל סי' תרע"ז ומד' הרשב"א הבי"ד מרן בב"י שם מדין הבן אצל אביו דאיכא חשדא ול"ל דהגו"ר מירי כשידוע לכל דאתכא דבעה"ב קא סמיך והרא"ש והטור מירי כשאין ידוע לכל דהא ליתא דאי איכא חשדא מי לא עסקינן דאפ' בה שעתא יבא אדם מעיר אחרת שאינו יודע זה ותו דטפי ידוע לכל שהבן סמוך אתכא דאבוה ממה שידוע דאכסנאי סמיך אתכא דבעה"ב ותו מה נענה לתשו' הרשב"א ז"ל אכן נלע"ד דחי' הגו"ר הנז' הוא מוסבר ומוטעם מאד ולא נעלם ממנו ח"ו דברי הרא"ש והרשב"א ז"ל דכבר כ' הגו"ר הט' בפי' כיון דידוע דאתכא דבעה"ב סמיך ול"ד לבן אצל אביו ולא לאוכל אצל חבירו דבן אצל אביו אפי' דהוא נשוי וב"ב עמו ואת"ל דאינו נשוי מ"מ כשיש לו בית מיוחד לא אמרי אינשי דאתכא דאבוה סמיך ואיכא חשדא ומכ"ש האוכל אצל חבירו דלאו אכסנאי קרו ליה לא כן האכסנאי דהוא ממקום אחר ונתארח אצל בעה"ב קלא אית ליה כיון שרואים אותו שאינו קונה שום מידי דמיכל א"כ ליכא חשדא לא כן בן אצל אביו דמעשים בכל יום דכשהבן גדל בשנים ויש אשה ובנים רובא דעלמא נפרד הבן מאביו לגמרי וגם רובא דעלמא מקבלים אורחים בביתם חנם אין כסף ואם איזה אכסנאי נותן הוצאה לבעה"ב שאינו מרווח קלא אית ליה ולהכי כשיש לו חדר מיוחד חייב להדליק לבדו כיון שאומרים כיון שי"ל בית מיוחד ודאי שאוכל בפ"ע ג"כ וק"ל:

כג) כתב הרמב"ם ז"ל בפט"ז דמכירה הי"ד וז"ל השוחט את הבכור וכו' וכ' הה"מ ז"ל דדין זה הוא משנה בבכורות דל"ז ע"א והנה גרסי' התם ת"ר המוכר בשר לחבירו ונמצא בכור וכו' מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים רשב"א אומר דברים שהנפש קצה בהם יחזיר להם הדמים ושאין הנפש קצה בהם ינכה להם מן הדמים ואלו דברים שאין

הנפש קצה בהם בכורות טבלים ויי"ן ואלו דברים שהנפש קצה בהם נבילות וטריפות שקצים ורמשים ע"כ והא ודאי דלא פליגי ת"ק ורשב"א בהא דמחלק בין דברים שהנפש קצה בהם לדברי' שאין הנפש ק"ב אבע"א סברא אבע"א גמרא אבע"א סברא כיון דנפשו ש"א ק"ב ודאי דלא חשיב הנאה מה שאכל לכך אינו מנכה לו דמי אכילתו ואבע"א גמרא מדלא נקטי רבנן ורשב"א נבילות וטריפות מוכח דבהא לא פליגי וכ"ע מודו בנבילות וטריפות שיחזיר את הדמים בלי ניכוי דמי אכילתו משום דנפשו של אדם קצה בהם. ואי פליגי רבנן ורשב"א אינו אלא בדברים שאין הנפש קצה בהם דרבנן ס"ל דהגם דנהנה במה שאכל אפי"ה לא ינכה לו כדי הנאתו משום קנסא דקא ספי ליה איסורא ורשב"א לא קניס ומנכי לו דמי הנאתו והא ודאי דהכי הוא משום דאפושי פלוגתא לא מפשינן ונפ"מ לדינא דאי אמרינן דמשום דקא ספי ליה איסורא קנסינן ליה הי"ד אם מכר לו במזיד אבל אם מכר לו בשוגג דלא ידע דאיסורא הוא וזבין ליה ואי אמרינן הט' משום דהוו דברים שנפשו של אדם קצה בהם ולא מיקרי הנאה כלל א"כ אפי' מכר לו בשוגג לא ישלם לו דמים משום דלא חשיבא ליה הנאה וחייב המוכר להחזיר ללוקח כל הדמים שלקח הימנו בעד דמי הנבילה והטריפה דכל מה שאכל אינו הנאה לו משעה שנודע לו: ולפי"ז קל"ט על מ"ש הש"ך ז"ל ביו"ד סי' קי"ט סקכ"ד שכ' וז"ל ומ"ש אכל והוא יחזיר את הדמים משום קנס רש"י בכורות ולפי"ז משמע דוקא כשידוע שהיה יודע שהם מדברים האסורים ומכרם במזיד קנסינן ליה הא לאו"ה לא דאפשר שוגג היה וכ"כ הנמק"י וכו' עכ"ל. ולכאורה ק"ט דבטריפה ונבילה הט' משום דנפשו ש"א ק"ב ובהא לא פליגי רבנן ורשב"א וכמדובר ורש"י ז"ל בבכורות דכ' משום קנס לא על חלוקת נבילה קאי אלא ארישא דנמצא בכור קאי ואם כוונתו ז"ל עמ"ש רש"י התם דאם מכרוהו הלוקחים הואיל ולא גרם להו איסורא וכו' דהוי כחלוקת השוחט ונמצאת טריפה ומניה יליף מר הש"ך ז"ל דדעת רש"י משום קנס אי מהא לא אריא דרש"י ז"ל לאו למימרא דאם אכלו קנסינן ליה דגרם ליה איסורא אלא קא יהיב טעמא למילתא דאם מכרוהו לגויים דמנכין לו כיון דאין שום צד לומר דלא ינכה:

איברא דעיקר תמיהתנו היא ע"ד הנמק"י ז"ל דעליו מסתמיך ואזיל הש"ך ז"ל ושו"ר להרב מחנ"א ז"ל בהל"מ שכבר עמד ואסיק דלא כהש"ך ז"ל והנמק"י ז"ל יעש"ב. ואפ"ל בישוב דעת הנמק"י והש"ך ז"ל במ"ש התוס' ז"ל בע"ז דכ"ו ע"ב בד"ה וחד וכו' וז"ל תימא מדתני פ"ב דהוריות וכו' ואיזהו מומר דסתמו מין פי' דמחלב לא ידעינן אם אכלו לתיאבון משום שהוא טוב לאכול ומשו"ה קאמר זה האוכל נו"ט פי' נבילה שמתה מחמת חולי וטריפה שנשברה מפרקתה שמתה והולכת ואינה ראויה לאכילה וא"כ לא אכל אותה

אלא להכעיס אבל לא מירי כשנשחטה בסכין פגום דלא הוה קרוי מין בסתמא דשמא אכלה לתיאבון שהיא טובה לאכול עכ"ל:

ולכאורה התוס' ז"ל באו בנבילות וטריפות דכיון דהם מאיסי ונפשו ש"א קצה בהם ואפי"ה אכלם ודאי כוונתו להכעיס בהם ביי"ן עדין הדבר שקול דמנ"ל דשתה להכעיס אימא משום שהוא טוב לשתייה ולתיאבון שתה וא"כ למה נקרא מין בסתמא אם שתה יי"ן:

ואולם אפ"ל דהנה התם בע"ז ד"ל ע"ב אמרי' אמר"א אמר"י משום ריב"ב ג' יינות הם יי"ן אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית סתם יינם אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית וכו' ותו איתא התם דס"ב ע"א במתני' דהשוכר את הפועל לעשות עמו ביי"ן קא חשיב יין שנתנסך לע"ז כע"ז גופה יע"ש א"כ ע"ז ודאי קאמר ר"י דאם שתה ממנו ודאי מיקרי מין כיון דלהכעיס עושה אלא שקיצרו התוס' ז"ל וסמכו על המבין:

עכ"פ נמצ"ל מדברי התוס' הללו דיש ב' מיני נבילות וטריפות ויי"ן דאם מתה מחמת חולי או נשברה מפרקתה ויין שנתנסך לע"ז ממש הני חמירי טובא ולכך נקרא מין גמור א"כ הא דמודו רבנן לרשב"א בסוגיית הנז' דחשיב להו מדברים שנפשו של אדם קצה בהם בנבילה שמתה מחמת חולי וטריפה שנשברה מפרקתה והא דתני מתני' השוחט את הפרה ונודע שהיא טריפה סתמא קתני ומירי אפי' בדברים שאין נפשו של אדם קצ"ב כגון בסכין פגום ואפי"ה קתני מתני' דיחזיר להם את הדמים וצריכה רבה לטעמא דמילתא דכיון דנהנה באכילתו למה לא ינכה דמי אכילתו וצ"ל דהט' משום דספי להו איסורא שהאכילם דבר איסור ולהכי קנסינן ליה ושפיר כתבו הנמק"י והש"ך ז"ל דמשום קנסא הוא ולמדו מזה דדוקא במזיד וכל חילייהו מהתוס' ז"ל כנז"ל:

וראיתי בתוס' דבכורות דל"ז ע"א בד"ה ויי"ן וכו' שכ' וז"ל ואע"ג קאמר דסתמו הוי מין ביי"ן כמו בנבילות מ"מ לא חשיב נפש קצה בו עכ"ל ולפי"ז הדק"ל דמאי אתא ר"י למימר ואיזהו מומר וכו' וקחשיב ותני שתיית יי"ן ואולם עפ"י האמור מדברי התוס' דע"ז הנ"ל דאיכא תרי מיני יי"ן והמתנסך לע"ז חמיר טובא וחשיב כע"ז עצמה משא"כ סתם יינם לא מחמרינן ביה כולי האי והא דקחשיב ליה ר"י לשותה יי"ן בסתמו מירי בשותה יי"ן ממש שנתנסך לע"ז וההיא דבכורות דקחשיב יי"ן בהדי דברים שאי"ן ש"א ק"ב איירי בסתם יינם ועליה קאמרי התוס' דמ"מ לא חשיב נפש קצה בו כיון דסתם יינם הוא:

אכן זוהי שק' דאמאי רשב"א בברייתא דבכורות קפסיק ותני נבילות וטריפות דמאיסי וביין נקט סתם יינן דאין נפשו ש"א קצה בו והול"ל יין שנתנסך לע"ז בהדי דברים שנפשו ש"א קצה בהם וליערבינהו וליתנינהו כחדא:

ואפ"ל דאמרי' בש"ס דיו"ט דט"ל ע"א דפריך התם מאי שנא ע"ז מהקדש ומשני ע"ז דמאיסי בדילי אינשי מינה הק' דל"מ לא בדילי אינשי מניה גזרו ביה רבנן ועיין ברש"י התם וכיון דהכי פסיק ותני תלמודא דע"ז מאיסה א"כ מי שרואה שנתנסך יין לע"ז ואפי"ה שותהו הא ודאי דלהכעיס קא מכוין להכי חשיב ליה ריו"ח בש"ס דע"ז מין גמור בסתמו ברם לענין מקח וממכר דלא ידע הקונה שנתנסך לע"ז ממש ושותהו כדרך השותים במזרקי יין סתם יינם כיון שאין מאיסותו ניכרת מצד עצמו אמטו"ל ינכה לו דמי שתייתו ולעולם בין בסוגיית בכורות בין בסוגיית הוריות מיירי ביי"ן שנתנסך לע"ז ממש וזה שדקדקו התוס' דבכורות לו' מ"מ לא חשיב נפש קצה בו ר"ל כיון דאינו רואהו שנתנסך לע"ז ועיין להרב באר שבע ז"ל בחי' להוריות דח"י ע"א שהניח הדבר בצ"ע יע"ש ולא זכר מ"ש התוס' ז"ל דבבכורות הנ"ל ולפי האמור הנה נכון וע"ע להרב ערך השולחן ז"ל א"ח סי' קצ"ו אות ב' שכ"כ דמ"ש בהוריות דהשותה יי"ן בסתם הוי צדוקי דנפש קצה בו כמו נבו"ט היינו ביי"ן שנתנסך ממש לע"ז והא דאמר"י יי"ן אין הנפש קצה בו מיירי בסתם יינם וכו' יע"ש:

והנה בסיפא דמתני' דבכורות קתני וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טריפה מ"ש אכלו ויחזיר להם את הדמים וכו' מכרוהו לנכרים או הטילוהו לכלבים ישלמו לו דמי הטריפה ופי' הר"ב ז"ל והוא יחזיר להם את המותר וגבי בכור לא תני מכרוהו לנכרי דבכור תמים אסור בהנאה עכ"ל. וק"ק דאמאי נקט תיבת תמים דהא אפי' נמצא בו מום כיון שנשחט שלא עפ"י מומחה אסור כמ"ש הגאון התויו"ט ז"ל במשנה זו והגם דכתב לוקמיה אחזקתיה בחזקת תמים מ"מ הו"ל לפרושי ולא לינקוט תמים סתמא וכנראה דלזה כיון הב"ד ז"ל שם ודלא כהבנת השל"ד ז"ל בד' הב"ד ז"ל. ומ"ש הרב של"ד ז"ל מדיליה וז"ל דה"ק מתני' שאם לא אכלו הקונים הבשר אלא מכרוהו וכו' א"נ אחר שנודע ללוקחים שהבשר היתה טריפה ולא יכלו לאוכלה ומכרוה לנכרים וכו' ישלמו וכו' והשתא הרגיש הר"ב דאמאי לא תנן נמי בבכור שאם כשידעו הלוקחים שהמוכר לא הראהו לחכם מכרוהו הם לגויים וכו' ישלמו וכו' וניח"ל דלא מצי למיתני הכי דהא אם נודע להם שלא ראהו חכם אם היה בו מום קבוע או"ל ה"ה בחזקת תמים וכשם שאסור באכילה כך אסור בהנאה עכ"ל והנחתו זאת שהניח מונח שלא מכרוהו אלא אחר שנודע להם לא ידענא מנ"ל הא ואדרבא אם כדבריו א"כ מעיקרא אין להם לחזור על המוכר כיון דנשתמשו בו אחר שנודע המום וכדפסק הרמב"ם ז"ל פט"ו ה"ג ומרן ז"ל בש"ע ח"מ סי' רל"ב ס"ה ולמה יחזרו על המוכר ודבריו צל"ע:

והרב תויו"ט ז"ל שם תמה ע"ד הר"ב ז"ל דהגם דאסור בהנאה אינו תופס דמיו וכו' ע"כ וכוונתו פשוטה דקא מתמה דמה דאסור בהנאה הי"ד גופו של בכור אבל דמיו מותרים וא"כ יכול המוכר לנכות מה שקיבלו הלוקחים בעד הבשר שמכרו ובהכי אזדא ליה מ"ש הרב של"ד ז"ל ע"ד התויו"ט הללו וז"ל באמת לא ידענא מ"ק וכו' עי"ש דמר לשיטתיה אזיל כנז"ל וכבר מילתא אמורה דאי כפי הנחתו אין להם על המוכר חזרה כפי הדין וכמדובר: עו"כ הרב תויו"ט ז"ל וז"ל אבל נ"ל וכו' ע"כ וכוונתו מבוארת דהוא ז"ל הבין בקו' הר"ב ז"ל דק"ל להר"ב ז"ל דכשם שאמרו בטריפה אם מכרוהו לנכרי ה"נ הול"ל בבכור נמי דאם מכרוהו לנכרים ינכו לו מן הדמים ותי' מדיליה דכיון דהוא בחזקת בעל מום הגם דמותר למוכרו לגוי מ"מ וכו' ומאי דדייק לו' לנכרים ולא כתב למכרו סתם משום דאי הו"א הכי הוה במשמע אפי' לישראל וכבר הסכימו הפוס' ז"ל שהוא מקח טעות והדרי זביני ואם היה מוכר לישראל היה חוזר עליו ולוקח מעותיו ממנו כדינו ואיהו דינו עם המוכר אך מ"ש עוד התויו"ט ז"ל וז"ל ותני לה גבי טריפה וה"ה גבי בכור אי אתרמי הכי ע"כ כלומר דאי אתרמי בבכור דהלוקחים מכרוהו לנכרים דינכו לו למוכר מה שקבלו בעד מה שמכרו הנה מוכח מד"ק להדיא דשרי לאתהנויי והגם דהם איסורי הנאה כיון דלא נהנה מגופן אלא במעותהם שרי ולכאורה זה הפך דברי רש"י ז"ל בע"ז דנ"ד ע"ב בד"ה למעוטי וכו' והתוס' ז"ל שם דס"ב ע"א בד"ה והתנן וכו' עי"ש: אכן במ"ש התוס' דה"נ גבי שביעית המעות אינם אסורים לאחרים וכו' לא ידעתי לכאורה מה כיונו בזה ואפ"ל דתיבת ה"נ שכ' התוס' ר"ל כמו אפי' ובאו לחזק קושייתם שהק' מערלה דלאחריני שרו וע"ז נסתייעו משביעית דאפי' גבי שביעית דאיסור תורה היא המעות שביד אחרים אינם אסורים לאחרים כדאמר לעיל בפ' ר"י דהכי איתא התם דנ"ד ע"ב הא כיצד לקח בפירות שביעית בשר וכו' אלו ואלו מתבערין בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר נכנסו דגים וכו' ומשמע להו להתוס' דה"ה אם קנה באותם מעות בשר שהבשר נתפס והמעות שביד אחרים מותרים כנלע"ד בכוונתם והגאון מהרש"א והרב מע"ח ז"ל הניחו הדבר בצ"ע והמעיין יבחר וכן התוס' ז"ל בחולין ד"ד החליטו הענין דלעצמו אסור הפך מ"ש הרב תויו"ט ז"ל וע"ע בש"ך ח"מ סי' רל"ד שדחה דבריו יע"ש: ואנכי הרואה דהאי פלוגתא דהר"ב עם התויו"ט ז"ל היא פלוגתא דקמאי כמשי"ר המעיין במ"ש הרמב"ם בפ"ח מהל' מאכ"א דין ט"ז ובה"ה ז"ל שם והיש מן המפ' הם רש"י והתוס' והרא"ש ז"ל ובהכי סרו מהר כל מה שהקשיתי עליו לעיל והשיכותי מעליו את תלונות הש"ך ז"ל ואם נפשך לומר דאפי' הרמב"ם לא אמרה כי אם בדיעבד אף אתה אמור לו דכיון שנמכר ודאי חשיב דיעבד ופשוט:

ודרך אגב ראיתי מה שנסתפק הרב משל"מ ז"ל שם בפט"ו דמכירה במי שמכר איסורי הנאה ופשיט ליה מד' בעה"ת שכ' ולא עשה דמים והבין דהיינו שלא מכרן קודם לכן לאדם אחר ולקח הדמים והלוה אותם לזה אלא נתן הפירות עצמם לזה כדי שיפרע לו דמים אח"כ ובזה פשט ספיקו יע"ש ולבבי לא כן יחשוב ולענד"ן דיש לפרש כוונת בעה"ת בדרך פשוטה דמ"ש ולא עשה דמים היינו שהלוה לו פירות כדי שיפרע לו פירות אח"כ ומשו"ה לא קנה אבל אם הלוה לו פירות ועשה דמים שעשו סכום דמי שיווין הדר דינא דספיקא הוי ועיקר ספקו דרב תנא ז"ל בדוכתיה קאי וכשי"ר המעיין ודו"ק:

נו) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' ע"ז היו"ד וז"ל ס' ע"ז אסור וס"ס מותר וכו' ועיין למרן ז"ל בכ"מ שם וכתב הרב לח"מ ז"ל שם וז"ל ומ"ש אפי' לכוסות ב' ממ"ש שם בברייתא דרמוני בדן מריכא לג' ומג' למ"א מותרים ופירש"י בגמ' ג' ר"ל ב' והיא וכו' ע"כ ובודאי דמ"ש ופירש"י הוא ט"ס ופי' בגמ' דהא בפי' אתמר הכי בש"ס ובזה הקשו הכנה"ג יו"ד סי' ק"י ושאר מפרשי הרמב"ם עמ"ש מרן ז"ל בכ"מ בפי"ו דמאכ"א שכ' וז"ל אלא שהוא ז"ל מפ' דמרבא לג' היינו שנפל מהתערובת לב' אחרים יכו' ע"כ דש"ס ערוך הוא מאי תלת תרי והוא וכמ"ש איהו גופיה בפ"ז דע"ז והצ"ע ע"ע ולא הרגישו כן ע"ד הלח"מ שכ' ופירש"י כנז"ל:

והקשה מרן ז"ל בכ"מ שם בהל' ע"ז דמאי שנא דבע"ז התיר בב' תערובות ובהל' מאכ"א ברימוני בדן הצריך ג' תערובות להתיר ותי' דברימוני בדן החמירו טפי מע"ז מפני שהוא דבר דאפ' שיהי"ל מתירים אם יתפרדו הרימונים וכו' עכ"ל. ועט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל בס' מק"ק הק' עליו דלהרמב"ם ס"ם שרי בדשי למ' כדכ' המ"מ בפ"א דיו"ט הפך תי' מרן וכו' יע"ש. וכן הק' הפר"ח ז"ל ובהורמנותייהו דרבנן קדישי אפ"ל במה שילה"ק עוד להרמב"ם דהתיר בס' ביצה בתערובת אחת ואילו בס' ע"ז וברימוני בדן הצריך לפחות ב' תערובות ומאי שנא וכדהק' כן הרא"ה ז"ל בבדה"ב ע"ד הרשב"א שבתורת הבית דק"ג והרשב"א גופיה במשמרת הבית וז"ל א"ה המחבר הזה בס' טריפה אמרה שנתערבה באחרים והתופס טעה במ"ש דכיון דאין כאן ודאי טריפה אלא ס' אפשר היה לומר אפי' לא פי' כלל מותר וכו' מדין ס"ס אי"ל לא זהו שנפל ואת"ל זהו שנפל שמא כשר היה, וכן דעת ר"ת עכ"ל. וא"כ ליכא לאקשויי על מרן ז"ל מהתם דשאני התם דליכא אלא ס' איסור משו"ה לא מצרכינן ביה ב' תערובות נמי ואע"ג דהוי דשיל"מ כיון דאיכא ס"ס המתהפך וכמ"ש הרשב"א ז"ל ודו"ק:

עוד אפ"ל דס"ל למרן ז"ל כמ"ש הגמי"י שם בפט"ז מהל' מאכ"א אות ה' ע"ד הרמב"ם שבהיו"ד וז"ל וכדבריו אלה פי' ר"י דהא דתניא ברישׁ מס' ביצה ביצה שנתערבה באלף

כולם אסורות קאי על ספק ביצה טריפה דסוף הברייתא דכל דבר שהוא ס' איסור דאו' אם נתערב אינו חשוב אלא חד ס' ואם הוא בריה או דבר שבמנין או ראוי להתכבד אפי' באלף לא בטיל אא"כ יש ב' ביטולין ברוב דהשתא מהתו' מותר בביטול א' אלא דמדרבנן אסיר משום דבר שבמנין והשתא מותרות מס"ס וכו' ודלא כר"ת שפי' וכו' קאי על הודאי דתחי' הברייתא וכו' עכ"ל. וכ"כ הרט"ז ז"ל ביו"ד סי' ק"י סק"ח דהטור ס"ל כר"ת והרשב"א ז"ל והרמב"ם ז"ל ס"ל כר"י כמ"ש ההגמי"י ז"ל ממ"ש והרב אליה רבה וזוטא בדס"ג ע"א דיבר קשות נגד הט"ז והשיגו מדין ע"ז דסגי בב' תערובות יע"ש ולא ראה להגמי"י הנז"ל ומשה"ק עליו מדין ע"ז דסגי בב' תע' י"ל כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ בתי' קו' זאת כנו"ל:

אך מ"ש הרט"ז ז"ל דהטור ס"ל כר"ת והרשב"א ק"ט דהטור סי' ק"ב פסק בס' ביצה כס' ר"י ואילו בסי' ק"י פסק דסגי בב' תערובות וזה כס' ר"ת וארכבה אתרי ריכשי דכפי דברי הרט"ז ז"ל הא בהא תליא ולולא דבריו א"ש דברי רבי' הטור ז"ל יחד דהרי כתב הרשב"א ז"ל שם דע"כ לא פליג ר"י על ר"ת אלא כשהספק א' בגוף והב' בתערובת אבל כששני הס' באים מב' תערובות מודה ר"י לר"ת יע"ש. ודברי רבי' הטור מתיישבים שפיר עפ"י סברת ר"י וכמ"ש הרשב"א אבל לד' הרט"ז ק"ט וצ"ע וע"ע להרא"ש ז"ל בתשו' כלל ב' סי' ב' שכ' כפי' ר"י ואילו בפסקיו פסק כר"ת שכ"כ וז"ל בפסקיו ביצה שנולדה ביו"ט אסורה וכו' אפי' נתערבה באלף כולם אסורות וכו' אפי' סי' ביצה וכו' ע"כ הרי להדיא דס"ל האי דנתערבה באלף אודאי ביצה קאי ולא על ס' ביצה שנולדה ביו"ט ולכאורה דבריו סתרי אהדדי ודו"ק. ובכן אפ"ל דגם מרן ז"ל בכ"מ ס"ל הכי בד' הרמב"ם ז"ל דלא כהר' ז"ל וכמובן:

ובהכי אפ"ל משה"ק רא"ח ז"ל ע"ד הש"ך ז"ל שיצא לחלק מדין ע"ז דבהנאה לבד הוא דשרי משו"ה בב' תערובות סגי משא"כ רימוני בדן דאנו רוצים להתירם באכילה משו"ה אסרינן בס"ס יע"ש ביו"ד סי' ק"י ותמהו עליו עט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל בס' עץ החיים בל' הרמב"ם ד"ו ע"א דאי הכי ביצה שנולדה ביו"ט אמאי שרינן באכילה בס"ס וגם הוי דשיל"מ וכן הק' על הש"ך הגאון הכרו"פ שם סי' ק"י והרב צרור החיים ז"ל שם וחילייהו מדברי הה"מ ז"ל הנ"ל אך עפי"ה בד' מרן ז"ל א"ש גם חי' הש"ך ז"ל וכמש"ל בס"ד:

עוד הקשו עט"ר הרמ"ז ז"ל שם במק"ק דהנ"ז והרב צה"ח ז"ל שם ע"ד מרן בכ"מ הנז' דכ' דההחמירו בריימוני בדן מט' דישל"מ והק' ממ"ש בזבחים דע"ד אמר"ן אמ"ר טבעת ע"ז שנתערבה בק' ונפל א' לים היתרי כולם הוא דאמר כר"א דאמר"א אם קרב ראש אחד יקרבו כולם והאמר"א לא התיר ר"א אלא ב' אמ"ל תרתי קאמינא אמר"ל חבית

תרומה שנתערבה בק' חביות ונפל א' לים הותרו כולם וצריכי דאי ע"ז אין לה מתירי' אבל תרומה יל"מ א"נ חבית מנכרא נפילתה וטבעת ל"מ ע"כ ורבינו בטבעת ע"ז הצריך שנפלו ב' ובפט"ו דתרו' התיר בחבית אחת ונ"ט מרן דמשום חומר ע"ז הצריך ב' ע"כ ולפי"ז גם בנפלה לים יש ס"ס וכו' ותרומה יל"מ למוכרה לכהן ואפי' בנפלו בנפלו ב' ליתסר ורבינו התיר בא' ובע"ז דאין ל"מ הצריך ב' עכ"ל. ונלע"ד לישב דעת מרן ז"ל והוא דחזינא להרמב"ם ז"ל בפט"ו דמאכ"א דין י"א שכ' דערלה וכלאי הכרם וחלב ודם וכן תרומות נתנו חכמים בהם שיעור שאין בהם דרך היתר לכל אדם וכ' מרן בכ"מ שם דס"ל לרבינו דעם דתרומה הוי דשיל"מ אי משום דמותרת לכהנים אי משום דאי בעי מתשיל עלה כ"ז לא חשיבא דשיל"מ כיון דאינה מותרת לכל אדם וכו' יע"ש:

ולכאורה קל"ט דהרי בסוגייא דזבחים דמ"ד ע"ב קאמר הש"ס להדיא דתרומה הוי דשיל"מ כיון דמצי למוכרה לכהן כנז"ל היכי מני לה הרמב"ם בהדי דברים שאי ל"מ ועכצ"ל דרבינו ז"ל אזיל בשיטת הריטב"א ז"ל הבי"ד הרב שעה"מ ז"ל בפט"ו דמאכ"א סוף היו"ד וז"ל ומ"כ בשם מהר"ש הלוי בגיליון הטור יו"ד סי' ק"ב וכו' וזיכני ה' ומצאתי שהיא קו' הריטב"א ז"ל במציעא דנ"ג וז"ל וק"ל דהכא אמרי' דתרומה דשיל"מ היא דשריא לכהן ולישראל לעולם אסור ובמס' זבחים גרסי' חבית של תרומה וכו' וי"ל דהתם הכי קאמר יל"מ דראויה לכהן ולאו"ה יל"מ והיינו דקאמר אבל תרומה דשיל"מ לכהן אימא לא בטלה קמל"ן דבטלה כיון דאין ל"מ לישראל וקי' מעיק' ליתא עכ"ל. ובהכי תריץ יטי"ב השעה"מ ז"ל שם משהק' הרב החבי"ב ביו"ד סי' ק"י סקמ"ז להאוסרים דשיל"מ בנפל א' מהם לים דאיך פ' לחלוק על תלמוד ערוך וכו' וכפי"ד הריטב"א ז"ל לק"מ דלפום מאי דמסיק קמל"ן היינו משום דתרומה אין ל"מ לישראל דלעולם אסור אבל לדשיל"מ ל"מ נפל א' מהם לים עכ"ל ובכן י"ל דגם הרמב"ם ז"ל ה"נ ס"ל בפי' הסוגייא דזבחים הנז' וכדברי הריטב"א ז"ל והכי דייקי שפיר דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בדין י"א הנ"ל וז"ל וכן תרומות נתנו ח' בהם שיעור שאין בהם דרך היתר לכל אדם כלי' דעם דלכהנים שריא מ"מ כיון דלא שריא לכל אדם מישראל הו"ל דבר שאין לו מתירים וכמ"ש מרן כ"מ בתי' קמאכנז"ל ומוכרחים אנו לימר כן בפי' הסוגייא דזבחים הנז' כפי' הריטב"א ז"ל דאלת"ה תק"ל מסוגייא דנדרים דנ"ח דתניא התם רש"א כל דבר שיל"מ כגון וכו וכל דבר שאל"מ כגון תרומה וכו' נתנו בהם ח' שיעור וכו' ע"כ הרי דקא חשיב תרומה תחי' וראש בכל דבר שאל"מ וזה לכאורה הפך הסוגייא דזבחים הנז' אלא ודאי עכצ"ל בפי' הסוגיא דזבחים כפי' הריטב"א ז"ל ולק"מ על מרן כ"מ ז"ל וכמובן:

וכמו כן יש להוכיח דהעיקר בפי' הסו' דזבחים הנז' כפי' הריטב"א ז"ל דוקא דתרומה לא חשיבא דשיל"מ אף דיכול למוכרה לכהן כיון דלישראל אסורה לעולם דהכי איתא להדיא ביבמות דפ"ב ע"א דקא פריך התם לר"ל מ"ש רישא ומ"ש סיפא ומשני ר"א סיפא משום דהו"ל דשיל"מ דאפי' באלף ל"ב וסיים עלה הש"ס, דהא דר"א בדותא היא למאן אי לכהן הא משרא שרי ואי לישראל לעולם אסור ופירש"י בדותא היא דהא דקיל"ן דשיל"מ ל"ב כגון דמשתריא למחר למאן דאסירא ליה השתא כגון ביצה שנולדה ביו"ט עפ"ל ולכאו' הך סוגייא נר' הפך אותה סו' דזבחים דע"ד הנז' דהתם בזבחים חשיב לתרומה דשיל"מ אל"ו עכצ"ל דפי' הסוגייא דזבחים הוא כפי' הריטב"א ולעולם תרומה חשיבא דשאל"מ לפום קושטא דמילתא וכמדובר. וכמו כן צ"ל דהכי ס"ל נמי להתוס' ז"ל שם ביבמות דפ"ב ע"א בד"ה משום וכו' דהקשו בסו"ד וז"ל ומיהו ק' למאי דס"ד השתא אמאי תרומה טהורה עולה בא' וק' עכ"ל ולכאו' ק"ט דאמאי הק' למאי דס"ד השתא דהא שס' ערוך הוא בזבחים דע"ד דתרומה חשיב דשיל"מ ותק"ל אמאי עולה בא' וק' אל"ו צ"ל דס"ל להתוס' ז"ל נמי כפי' הריטב"א בסו' דזבחים ולהכי לא ק"ל רק לרב אשי וכמובן. וע"ע בס' עץ החיים בל' הרמב"ם ד"ו ע"ג שהק' עוד על מרן ז"ל בכ"מ שבט"ו דתרומות שכ' דאין לתרומה דין דשיל"מ דזה סותר למ"ש מרן כ"מ גופיה בפ"ה דנדרים דתרומה שאני דהוי דשיל"מ והצ"ע יע"ש. ולענד"ן דגם מ"ש מרן ז"ל בהל' נדרים יש לכוונם עם מ"ש בש"ס דנדרים ועם מ"ש הוא עצמו בפט"ו דתרומות וכמ"ש עט"ר הרמ"ז ז"ל גופיה שם לקו' הלח"מ ז"ל ולזה לא כתב מרן בהל' נדרים בפשיטות דתרומה הוי דשיל"מ אלא בלשון אפשר אמרה למילתיה כיעו"ש ודו"ק:

והר"ן ז"ל בס"פ בתרא דע"ז כתב וז"ל ומסתברא חבית של יי"ן שנתערבה באחרים של היתר שאם נפלה אחת לים הותרו כולם בין בייי"ן בין בכל איסורין דקי"ל כרב בפ' התערובות דע"ד אמ"ר טבעת ע"ז וכו' וגבי חבית נמי אמרי' אמר"ל חבית של תרומה שנתערבה בק' חביות ונפלה אחת מהם לים הותרו כולם ולפום פשטא מ"ש דאף בהיתר אכילה קמיירי ר"ל אלא דאיכא נוסחי דגרסי אמ"ר לא התיר ר"ל אלא חבית אבל לא תאנה ולפי"ז לא שרינן בהכי אלא בהנאה אבל באכילה לא וכן דעת הרמב"ם אבל בירוש' מ"ש דאפי' באכילה שרי וכו' עכ"ל יע"ש:

ועפי"ד הר"ן ז"ל הללו סרה מהר תמיהת מרן הרמ"ז מהרח"א ז"ל בס' מק"ק ע"ד הרב ש"ך ז"ל שתירץ דרימוני בדן דהוי היתר אכילה צריך ג' תערובות אבל ע"ז דהוי היתר הנאה בב' תערובות סגי ועמד מתמיה על חי' זה מדין תרומה דהוי היתר אכילה התיר הרמב"ם באחת שנפלה ובע"ז דהוא היתר הנאה הצריך ב' והצ"ע יע"ש וכן הק' הרב

צרור החיים ז"ל יע"ש. ולפי"ד הר"ן ז"ל גם הרמב"ם לא התיר בתרומה ג"כ אלא בהנאה ולא באכילה וא"כ תו לק"מ ע"ד הש"ך ז"ל בחי' הנז' וכמובן:

אכן עיקר דברי הר"ן ז"ל דאמר דכן דעת הרמב"ם ז"ל צל"ע רב שהרי הרמב"ם בפט"ו דתרומות דין ב' התיר בתרומה גם באכילה שכ' וז"ל חבית סתומה שנתערבה בק' חביות ונפלה אחת מהם לים הגדול הותרו כולם וכו' משא"כ בתאנה שנפלה למאה וכו' לפי שהחבית נפילתה ניכרת ותאנה וכיוצא בה אי"ן ניכרת ע"כ וכ' מרן ז"ל בכ"מ דפסק כר"ל וכרבה נגד ר"י יע"ש הרי מוכח להדיא דשרי גם באכילה בחבית של תרומה כמ"ש הר"ן עצמו שם דלישנא קמא שרינן בחבית גם באכילה והרי הרמב"ם פסק כל"ק כנז"ל: ותו ק"ל ע"ד הר"ן ז"ל שכ' דלפום פשטא מ"ש אפי' באכילה דמאי משמע דקאמר דהא ודאי דלהתיר באכילה איירי ר"ל כיון דתרומה בלאו"ה מותרת בהנאה ולא אתא ר"ל אלא להתיר אכילה וכמו שכ"כ להדיא הרשב"א ז"ל בתורת הבית וז"ל עוד י"א דלא אמרו להתיר באכילה אלא בהנאה וכ"ז אינו מחוור וכו' וכ"כ הרמב"ן ז"ל והביא ראיה דהא התם בחבית תרומה איירינן ותרומה בהנאה משרא שרייא ודאי לא איצט' להתיר אלא באכילה וכו' עכ"ל וממילא אין מקום להגיה בדברי הר"ן ז"ל הרמב"ן במקום הרמב"ם שהרי גם הרמב"ן ס"ל נמי דלא אצטריך להתיר תרומה אלא באכילה כיון דבלאו"ה מותרת בהנאה כנז"ל:

והרב פר"ח ז"ל שם בס"י תירץ וז"ל ולכן נל"ל שסבור הרב ז"ל דנהי דבע"ז שרינן בודא בס"ס חדא דהכי מוכחא פשטא דברייתא דקתני ס' ע"ז אסור וס"ס מותר אלמא דס"ס מותר ותו דהכי מוכח מהדיא דפי' ארבעים וכו' עכ"ל עש"ב ותמה עליו הרב מרכבת המשנה אלפאנדרי ז"ל בדט"ו ע"ג דלא השגיח בסו"ד הברייתא דקתני כיצד כוס של ע"ז שנפל לאוצר מלא כוסות כולם אסורים פירש א' לרבא ומריבא לריבא מותרים ע"כ הרי דבפי' הצריך ג' תערובות להיתר וצ"ע אם לא וכו' עכ"ל והרואה יראה דלא ע"ד הפר"ח ז"ל תלונתו זאת כי אם על רב עצמו דאמר התם בזבחים דע"ד טבעת ע"ז שנתערבה בק' טבעות ופי' מ' למ"א וס' למ"א פירשה אחת מ"מ אינה אוסרת א' מס' אוסרת ואוק' בש"ס דאם פירשו מ' כולם למ"א אינן אוסרות ס' למ"א אוסרות ופירש"י הכי נתערבו המ' באחרות הו"ל ס"ס של ע"ז עכ"ל הרי להדיא דהאי ברייתא דקתני ס' ע"ז אסור וס"ס מותר אליבא דרב מתוקמא וקשה שהרי רב התיר אפי' בב' תערובות ואילו בברייתא הצריך ג' תערובות ועו"ק בברייתא עצמה הנז' מרישא לסיפא דברישא קתני דבס"ס חד מותרת ובסיפא הצריך ג' תערובות וכדק"ל הכי להתוס' ז"ל שם בזבחים דע"ד ע"א בד"ה פירש א' מהם לריבא ומריבא לריבא וז"ל לא איצט' מריבא לריבא אלא למימר מאן דאסר אסר

בכולהו א"נ וכו' עכ"ל יע"ש וזוהי כוונת הפר"ח ז"ל שכ' דהכי מוכחא פשט הברייתא ומההיא דפי' מ' דבחד ס"ס סגי כנלע"ד נכון:

ועל מ"ש הרמב"ם ז"ל שם פ"ז דין יו"ד בטבעת ע"ז שנתערבה בכמה טבעות ונפל ב' מהם לים הגדול הותרו כולם הק' עליו מרן ז"ל בכ"מ דאמאי בפט"ו דתרומות התיר בנפל א' ולא הצריך שיפלו ב' כמו בטבעת ותי' דאפ' דסבר דבטבעת דאתמר אתמר אבל בחבית תרו' דלא אתמר בא' סגי ומיהו ק' דכי מצריך בגמ' דר"ן ודר"ל הול"ל דל"ד וכו' ושמא י"ל דהמ"ל הכי אלא דעדיפא מינה קאמר וכו' והשתא דאתינן להכי נתיישב למה גבי תרומה פסק רבינו בחבית אחת שנפלה הותרו כלם ובטבעת הצריך ב' דחבית אחת נפילתה ניכרת ובטבעת א' ל"מ נפילתה כלל ולכך לא הותרו השאר וכו' עכ"ל וכתב עליו עט"ר הרמ"ז ז"ל שם במק"ק דקי"ג סע"ב וז"ל וליתא דאי הכי אמאי הוצרכו לעשות צריכות מדר"ן לדר"ל הלא ר"ן דמיירי בטבעות פי' נפלה א' ר"ל זוג אחד ור"ל דמיירי בחבית אחת לחוד וכו' עכד"ק ובתר דלחיכנא עפרא דתותי רגלוהי יש לתרץ שהרי כבר מרן ז"ל בתחי"ד כתב דהיכא דאתמר אתמר וכו' דזהו כעין תי' זה שכ' הוא ז"ל דבטבעות בעי' ב' ובחבית די בחדא ושוב הוק"ל למרן ז"ל הקו' דידיה גופה דהול"ל דלא דמו אהדדי דחביות דמנכרי שרי באחת ובטבעות בעי' ב' ועלה תי' דהומ"ל הכי אלא דעדיפא מינה קאמר וכו' ותי' זה עצמו צודק גם הכא בסוד"ק כמובן: ועל משה"ק עוד מר"ן ז"ל שם בכ"מ דהכא בטבעת ע"ז פסק רבינו כר"ן ורב ובפט"ו דתרו' פסק ג"כ כר"ל ואילו בפ"ו מהל' פיסולי המוק' פסק כרבנן דר"א ותי' יע"ש:

והרב חק נתן בחי' לזבחים שם תי' באו"א וז"ל וכל"ל דרבינו מפ' הכי רב דאמר כר"א דסבר אפי' בקדשים אמרי' הכי אבל רב ס"ל כר"א בקדשים דחמירי שנקרבין עג"ה וס"ל דגם רבנן לא פליגי אדר"א אלא בק' וכו' יעש"ב. וקל"ט דאי רבנן לא פליגי אלא בק' א"כ אמאי תי' רבא דרב דאמר כר"א הא מילתיה דרב א"ש גם לרבנן דע"כ לא פליגי אלא בק' אבל מידי אחרינא דאינו קרב עג"ה בע"ז ותרומה מודו רבנן וכמ"ש הוא ז"ל: ואפ"ל בדוחק דמ"ש רבא רב דאמר כר"א כפי סברת המקשן קא משני הכי דלית ליה חילוקא בין קדשים למילי אחריני לדידיה אמר רבא אפי' לסברתך דאין לחלק מקדשים לשאר מילי מתרץ לך אנא דרב דאמר כר"א מיהו לקושטא דמילתא רב המרחק ביניהם דקדשים חמירי לכך אפי' אחת בריבא ימותו כולם משא"כ בשאר איסורין וק"ל:

והרדב"ז ז"ל בל' הרמב"ם ז"ל סי' ג"ל כתב וז"ל ורב ס"ל כר"ש דאפי' בע"ז ס"ס מותר כסתם ברייתא דקתני ס' אסור ס"ס מותרת וכו' וזהו הדין הא' שכ' הרב ז"ל ונקט כלישנא דסתם ברייתא ומ"ש פירש כוס א' מן התערובות ונפל לכוסות ב' זוהי הגי' הנכונה והיינו

דקתני פירש א' מהם לריבא וכמילתיה דר"ש ומריבא לג' ולא נחית הרב אי נפל לתוך ג' או לב' אלא הכוונה לתערובת ב' דאיכא ס"ס אבל מדלא פי' אלא סתם מ"ש ליה דאפי' לא נפל אלא לב' והוא מותרין כתי' הגמ' וכו' עכ"ל:

וקל"ט דנהי דהכא לא פי' דבריו רבינו מ"מ הט' משום דאין כאן מקומו דדברי ר"ש ברימוני בדן נאמרו והתם בפט"ו דמאכ"א היו"ד פירש דבריו הרמב"ם ז"ל דבשנים והוא סגי וילמד סתום מן המפו' שם שכ' להדייא וז"ל נפל רימון א' מן התערובת הזאת לב' רימוני אחרים וכו' ע"כ הרי להדייא דשם פי' דבריו להדיא דבב' והוא סגי ולאו מסתמא ילפינן לה אלא בפי' אתמר וכמבואר:

עו"כ הרדב"ז ז"ל שם וז"ל והא דאמרי' בגמ' ואבע"א ס"ל כר"א אדשמואל קאי ולא אדר"ש ורש"י ז"ל כ' ב' הלשונות וכ' דזה עיקר דקאי אדשמואל והתוס' כתבו דאדר"ש קאי עיקר אפי' תימא דסברת רבינו דאדר"ש קאי מ"מ תי' קמא עיקר דשנים והוא קאמר חדא דמוק' לר"ש כר"א דאמר לא התיר ר"א אלא ב' ב' הילכך דליהוי ד' כדי שיהנה מהם ב' ב' ותו דאי משום דא ל"א דהא מצי ליהנות בב"א הילכך לא בעינן דליהוו ד' עכ"ל. ולא זכיתי להבין ד"ק דהיכי מצ"ל אליבא דרבינו דאדר"ש קאי כדי שיהנה מהם ב' ב' ואליבא דר"א דהא רבינו ז"ל פי' להא דר"א דבשעת הקרבה קאי דבעינן שיקרבו ב' יחד והיה הנשאר אפי' אחד אחד וכמ"ש רבינו בדין טבעת ונפלו ב' ועיין בכ"מ ובלחם ודו"ק. ובס' יקר תפארת להרדב"ז ז"ל גופיה על מ"ש רבינו בפט"ו דתרומות חבית סתומה וכו' כתב הוא ז"ל שם וז"ל שם אמר"ל חבית של תרומה וכו' ואמ"ר לא התיר ר"ל אלא חבית וכו' ור"י אמר אפי' תאנה נמי וסובר דהל' כר"ל חדא כיון דבת"ד לא אידכר פלוגתא דר"י וכו' ותו דר"י ורבא מפ' מלתיה דר"ל וכו' ואע"ג דקאמר תלמודא ואבע"א כר"א ס"ל ל"ק דאפ' דלא ליהוי הל' לא כר"א דיחידאה הוא ולא כשמואל דקאי כוותיה וליהוי הל' כר"ל לגבי תרומה וכ"ש אי הא דקאמר תלמודא אדר"ש קאי והו"ל ר"ש ור"א תרי והל' כוותייהו וכ"כ רבינו פ"ז דע"ז וכו' וכן פסק הש"ס בס"פ כה"ק לתרווייהו וכו' עכ"ל: ולכאורה נר' דברי הרדב"ז ז"ל סתראי נינהו מ"ש בל' הרמב"ם למ"ש הכא דבל' הרמב"ם כ' דמ"מ תי' קמא עיקר כי היכי דמוק' לר"ש כר"א וכו' ואילו הכא כ' דכ"ש א"א דאדר"ש קאי דהו"ל ר"ש ור"א תרי והל' כוותייהו דא"כ הי"ל לרבינו להצריך שיפול תערובת הא' דוקא לתוך ג' ולא לתוך ב' ותו"ק במ"ש דכן פסק הש"ס בס"פ כה"ק לתרווייהו דמפשט ד"ק משמע שצריך שיפול מהתערובת הא' דוקא לתוך ג' ולא לתוך ב' וכר"א דהכי מוכחי ד"ק דאף אי נימא דאדר"ש קאי היינו ר"א דאמר ואחרות באחרות יוליך הנאה לים המלח דס"פ כה"ק:

ואנכי לא ידעתי היאך יתפרש כוותיה ר"ש ורש"י והתוס' ז"ל והרב ז"ל גופיה הכא בלשונות פי' סבר לה כר"א היינו ר' אלעזר אליבא דר"א דלא התיר אלא בב' אבל אחת אחת לא ולהכי מצריך ר"ש שיפול לתוך ג' והוא ד' הוו כדי שיהנה מהם ב' ב' כנז"ל:

עו"כ הרדב"ז ז"ל שם בלשונות הנז"ל וז"ל ומ"מ סברת הרב ז"ל כס' רש"י כמש"ל הילכך אם פי' א' מן התערובת ג' דקתני נפל א' מהם לתוך ריבא ומריבא לריבא מותרין וכן באידך קתני ומג' למ"א משמע אבל תערובת ב' לא כד' הראב"ד ז"ל הא ל"ק דשני תערובות מותרים ונ"מ וכו' ולד' הראב"ד ק"ל שאסר תערובת ב' כיון דאיכא ס"ס אמאי אסור לד' תנא דברייתא דהיינו ר"ש ותו דהכי הול"ל פי' א' מהם לריבא אסורים ומריבא לריבא מותרים ולדעתו ז"ל צל"ע עכ"ל:

והנה מפשט ד"ק משמע דס"ל למר בד' הרמב"ם ז"ל דאפי' כדר"ש תערובת ב' מותר ובזה הונח לו ז"ל דל"ק להרמב"ם כדק"ל למר לד' הראב"ד ז"ל וא"כ זוהי שקשה דהרי הרמב"ם ז"ל פסק להא דרימוני בדן בפט"ו דמאכ"א היו"ד ואסר תערובת ב' והצריך שם ג' תערובות כיעו"ש וא"כ גם על הרמב"ם ז"ל תק"ל כדק"ל לדעת הראב"ד ז"ל וכמובן:

עו"כ הרדב"ז ז"ל שם בל' וז"ל ונל"ל דכ"ע אית להו הא דר"ן ודר"ל היכא דנפל לים הגדול שאינה בעין כלל תלינן איסורא בהאי דאזל לאיבוד אבל היכא דמית חד מנייהו לא תלייא ביה דאע"ג דמית הא איתיה קמן וכו' עכ"ל וגם ע"ז קל"ט דהא עיקר פלוגתייהו דרבנן ור"א הוא בשכבר קרב ראש אחד מהם וליתיה קמן ואפי"ה חלקו רבנן על ר"א דאפי' קרבו כולם חוץ מא' מהם יצא לבית השריפה והיכי כ' הוא ז"ל דבנפל לים הגדול כ"ע מודו דאמרינן איסורא נפל כיון דליתיה קמן דהא גם בדליתיה קמן ס"ל לרבנן דר"א דהנשאר יצאו לבהש"ר ומשו"ה אמרינן נמי דאם מת א' מהם ימותו כולם ול"ל דההיא דימותו כולם אתיא אליבא דר"א ודלא כרבנן דר"א דהא ודאי ליתא דהרי הרמב"ם ז"ל בפ"ו דפיסולי המוק' פסק להא דימותו כולם וגם בו בפרק פסק כרבנן דר"א כיעו"ש וצ"ע כעת:

כה) כתב הרמב"ם ז"ל בפיו"ד דמקוואות ה"ד וז"ל כל המקוואות הנמצאות בארץ העמים פסולין וכו' וכל וכו' הטמא שירד לטבול ס' טבל וכו' ואפי' טבל ס' יש בו מ' סאה וכו' ב' מקוואות א' יש בו מ' סאה וא' אין בו וירד וטבל בא' מהם ואין ידוע באיזה מהם טבל ספיקו טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיוודע שטבל כראוי וכן מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברה"י בין ברה"ר כל הטהרות שנעשו ע"ג למפרע טמאים עד שיוודע זמן שנמדד בו והיה שלם וכו' עכ"ל. ויש לדקדק לכאורה דשם בו בפרק בדין ז' משמע הפך זה ששם כתב וז"ל ב' מקואות א' כשר וא' פסול וטבל בא' מהם מטומאה

חמורה ועשה טהרות הרי אלו תלויות טבל בב' ועשה טהורות הא' תלויות והב' טהורות וכו' עכ"ל. ומדקאמר תלויות ול"א טמאות משמע דהוי האי גברא ס' טמא שמא טבל במקוה הכשר ואילו לעיל בדין ו' כתב דהוא בחזקת טמא כשהיה וכדמוכח הכי בפ"ק דנדה ד"א ע"ב ורמי הש"ס התם חבית למקוה דמ"ט במקוה ודאי ובחבית ס' ור"ש סובר דברה"י תולין וברה"ר טהור ורבינו פסק כרבנן דבין ברה"ר ובין ברה"י טמא וא לומר דמ"ש בדין ו' דטמא דר"ל טמא מספק ומ"ש וכן מקוה שנמדד וכו' טמאים ר"ל טמאים ודאי דהא כדאיתיה והא כדאיתיה כדתריץ להו הכי הרב שעה"מ ז"ל בפ"ה דתרומות יע"ש דלענד"ן דא"א לומר כן מכמה טעמי חדא דקאמר וכן מקוה וכו' ועוד דמה חילוק יש בין מקוה שנמדד ונמצא חסר דס"ל דטמא ודאי לדין ב' מקוואות דס"ל דטמא מס' כיון דהוא היה טמא ודאי ויצא לנו ס' בטבילתו זו אם היא כשרה או"ל ותו דעל שניהם הוא אומר עד שיוודע לך שטבל כראוי ואדרבא בדין ב' מקוואות כתב טעם יותר חזק לפי שהטמא בחזקתו וכיון דקי"ל העמד דבר על חזקתו הוי ודאי טמא ותו דא"א הא כדאיתיה וכו' ובדין ב' מקוואות הוא טמא מספק אמאי מפרשי הרמב"ם ז"ל לא הוק' להם ע"ד רבינו ז"ל כי אם ק"ל דבמקוה ס"ל דהוא טמא ודאי ובפ"ה דתרומות הכ"ה גבי חבית יין דנמצאת חומץ פסק דמג' ימים משעת טעימה הוי ודאי יין ומשם ואילך ספק הא עדיפא מינה הו"ל לאקשויי דידיה אדידיה ממ"ש בפרק אחד גופיה מדין מקוה שנמדד דהוי טמא ודאי לדין ב' מקוואות דרישא דהוי טמא ספק דמאי איכא בין דא לדא כיון דהאי גברא היה טמא ודאי ויצא לנו ספק אם טבל במקוה כשר ומה חי' יש לחלק ביניהם ואם נאמר כד' הרב הנז' ז"ל דיש חי' וטעם נכון לחלק מדין ב' מקוואות לדין מקוה שנמדד דבסיפא א"כ יתורץ שפיר בזה לחלק מדין חבית דהוי ס' ומה הכרח לו לחי' אחר שיש בין חבית למקוה דמאי דרמי הש"ס דנדה מדין חבית למקוה הוא לס' ריב"ל דאמר ג' ימים אח' ודאי חומץ וכו' אבל לר"י דאמר ג' ימים הראשונים ודאי יין לק"מ עש"ב דזהו התי' עצמו שתי' הרב פר"ח ז"ל בחי' לגיטין דל"ב וז"ל וי"ל שסבור וכו' ומשו"ה מכאן ולהלן ס' וכו' עכ"ל והוא עצמו תי' הרב שעה"מ ז"ל ואיך הוא ז"ל כתב דתי' הפר"ח מגומגם וכו' באופן שלא ירדתי לסו"ד בזה:

נקוט מיהא דהוא ז"ל רצה לתרץ ולחלק שיש בין מקוה לחבית ובתי' זה לא יגהה מזור לקושיית דמה הפרש יש בין דין ב' מקוואות דרישא לדין מקוה שנמדד דבסיפא ואם היה מבאר לו בפי' החי' שביניהם ומ"ט לומר הא כדאיתיה וכו' לא היינו צריכים לדחוקי נפשין דהאי דפסק בחבית דהוי ס' משום דפירכת הש"ס מדין חבית למקוה היינו לס' ריב"ל וכו' כנז"ל דזה דוחק עצום ולכן הנלע"ד לתרץ דברי הרמב"ם אלו עצמם מדין

ו' לדין ז' דאמאי בב' מקוואות פסק דטהרותיו תלויות ובדין ו' פסק דהוי טמא ודאי: והן קדם נובין ונדון בפלו' דב"ש וב"ה דבריש נדה דבש"א כל הנשים דיין שעתן ובה"א מפקידה לפקידה והק' בש"ס מאי שנא ממקוה ומחבית ומשני דאיכא ב' לריעותא ובאשה ליכא אלא חדא לריעותא והדר רמי הש"ש חבית אמקוה מ"ש הכא ודאי והכא טמא וכו' וכולהו מסוטה גמרינן להו והק' לרבנן מה סוטה ברה"ר טהור אף מקוה כן וכו' ואבע"א יליף סוף טו' מתחי' טו' ורבנן לא ילפי ואוקי גברא אחזקתיה דמס' ל"מ ליה מטומאתיה וכו' ע"כ הסוגייא א"כ ב"ש למה אמרו כל הנשים דיין שעתן כיון דהוי ס' ברה"י ספקו טמא ודאי וק' לב"ה דאמרי תולין ול"א ודאי והתוס' ז"ל תי' שפיר להא דאע"ג דילפינן ס' טו' ברה"י מסוטה דעשאוה כודאי כסוטה מה סוטה היא מכאן ולהבא אף כל ס' טו' ברה"י טמא מכאן ולהבא וגבי אשה למצ"ל שהיא טמאה למפרע דליכא ילפותה מסוטה כלל דסוטה קודם שנסתרה היתה בחזקת כשרות בודאי ואע"ג דנסתרה אח"ך משם ואילך עשאוה כודאי ועיין תוס' דנדה דבורא קמא:

אלא דפש גבן קו' אחריתי כפי"ז כשאמרו בגמ' וכולהו מסוטה גמרינן לה רבנן אמרי כי סוטה מה סוטה ס' ועשאוה כודאי וכו' והק' אי מה סוטה ברה"י וכו' הא עדיפא מינה הו"ל לאקשויי אי מה סוטה טמאה מכאן ולהבא גם מקוה יהיה טמא משעה שנמדד ונמצא חסר דכל הטהרות שעושין בו מכאן ולהבא יהיו טמאין אבל לא למפרע ולפי האוק' דאבע"א דרבנן לא ילפי סוף טו' מתחי' טו' ושאני מקוה דהוא סוף טו' ומוקמינן ליה אחזקתיה שהיה טמא ול"ד לסוטה כלל אתי שפיר. אך לפי מה שרצה לתרץ הרב משל"מ ז"ל בפיו"ד דמקוואות לתרי דיני דחבית ומקוה וז"ל עוד נ"ל דנפ"מ טובא וכו' עכ"ל יעש"ב. לפי"ז ק"ט דלמה יהיה בסוף טו' בין ברה"ר בין ברה"י כל הטהרות שנעשו למפרע טמאות ודאי דכי היכי דתחי' טו' ברה"י ס' נגע ילפינן לה מסוטה ובסוטה הוא מכאן ולהבא דוקא כמו כן בסוף טו' בין ברה"ר בין ברה"י דדיו לבא מן הדין להיות כנדון ועו"ק לפי תירוצו דכפי האבע"א מפורש טעמא דאוקמינן ליה בחזקתיה דהיה טמא ודאי וכל מקום דאמרינן אוקמיה אחזקתיה בין לכשרות בין לפסלות היינו ודאי וכמ"ש בש"ס חולין דיו"ד וא"כ למה אנו צריכים ללמוד דשאני טומאה דעשה הכ' ספיקה כודאה ברה"י אף הם עושים ספיקה כודאה ברה"ר וכפי האמור מתיישב שפיר הני תרי דיעי דהרמב"ם ז"ל הנז' הכי דבדין ו' בשני מקוואות א' יש בו מ' סאה וא' אין בו וטבל בא' מהם וא"י באיזה מהם טבל ספיקו טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיוודע שטבל כראוי וכן מקוה שנמדד וכו' לא הוי טעמא משום דילפי' לה מסוטה אלא משום העמד טמא בחזקתו ולא אמרינן העמד מקוה בחזקתו דהרי חסר לפנינו ומטע"ז מוק' לטובל בחזקתו

שהיה טמא דלשון חזקה לא שייך אלא בדבר ספק דאמרי' העמד אותו בחזקתו אבל בדין ז' לא שייך לו' הרי חסר לפנינו דשני המקואות מלאים ושלמים הם אך אחד מהם פסול כגון שנכנס אחד והוציא ג' לוגין מאחד מהם והשליך בתוכו ג' לוגין מים שאובין ואין אנו יודעים מי מהם הפסול וטבל בא' מהם מטומאה חמורה ועשה טהרות הרי אלו תלויות וכו' והט' דאית לן תרי חזקות עצומות חדא דאיש זה שטבל בא' מהם היה בחזקת טמא וגם אלו הטהרות היו בחזקת טהורים וגם המקוה אינו חסר אלא ב' מקואות הם אחד כשר וא' פסול ואין ידוע באיזה מהם טבל איך נאמר זה שהיה טמא העמידהו על חזקתו אדרבא נימא העמד טהרות בחזקתם וטבל במקוה הכשר ולכך מספיקא תולין ברם כשהוא חסר לפנינו החזקה דהעמד אותו על חזקתו שהיה טמא היא חזקה אלימתא הואיל וחסר לפנינו ועיין תוס' חולין דיו"ד ע"א בד"ה סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי שהקשו ממקוה שנמדד ונמצא חסר ותי' עי"ש וא"כ ב' מקואות א' כשר וא' פסול מצ"ל מקוה אתרעאי אדם לא אתרעאי וק"ל:

ולעיקר קו' הראשונים ע"ד הרמב"ם דמאי שנא חבית ממקוה דבמקוה טמא ודאי וחבית ספק נלע"ד ליישב דבחבית סובר כרבנן דיין וחומץ מין אחד הם ואם תרם חומץ ודאי על היין תרומתו תרומה וכשלא ידע שהוא חומץ ותרם ממנו על היין אין תרומתו תרומה דהו"ל תרומה בטעות א"כ כשלא ידע מעיק' בשעה שתרם אם היה חומץ או יין ה"ז תרומה ויחזור ויתרום דהו"ל ספק ולא דמי כלל למקוה דהתם אם היה יודע בשעה שטבל שהיה חסר ודאי שהוא טמא ודאי לא כן הכא אם היה יודע שנעשה חומץ ואפי"ה תרם במזיד תרומתו תרומה והרב מרכבת המשנה אשכנזי ז"ל שם בפיו"ד דמקואות ה"ו כתב לתרץ עיקר הקו' הנ"ל וז"ל שכפי הנראה מלשון רבינו שכתב עד שיוודע זמן שנמדד והיה שלם משמע דמפרש דאיירי במקוה שלא ידענו לו חזקת מקוה ולפי"ז אין התחלה לקו' הגמ' דרמי חבית אמקוה דהחי ביניהם מבואר דשאני חבית דאית לה חזקה בודאי שהרי היה בודק את החבית ונמצא יין ומשו"ה שפיר אמרינן העמד יין על חזקתו אע"ג דאיכא תרתי לריעותא כיון דאיכא חזקה כנגד ב' לריעותא הו"ל ס' טומאה למפרע משא"כ במקוה דליכא חזקה ברורה כנגד ב' לריעותא שהרי לא הוברר מעולם שהיה בו מ' סאה משו"ה טמא ודאי למפרע ובהכרח הא דדמי הש"ס חבית אמקוה אזדא אליבא דריב"ל וכו' דס"ל דחמרא מתתאי עקר ויש ס' שמא בשעה שהיה בודק היה חומץ מתתאי וכו' דא"כ גם בחבית ליכא חזקה ברורה נגד ב' לריעותא ושפיר רמי חבית אמקוה משא"כ לד' רבינו דפסק כר"י דהרי יש לו חזקת טהרה גבי חבית שפיר מתוקמא מתני' דחבית כרבנן ולק"מ מחבית למקור כמ"ש עכ"ל:

ונראה ברור שלא ראה הסוגייא דבריש נדה כל השקו"ט דש"ס התם משה"ק לב"ש ולב"ה מהך מתני' דמקוה שנמדד ונמצא חסר לשמאי ק' למפרע ולהלל ק' דהכא ודאי ומשני שאני התם דהעמד טמא על חזקתו ופריך אדרבא העמד מקוה ע"ח וכו' ומאי שנא מחבית וכו' יע"ש וכפי דבריו לק"מ דמקוה שאני שלא הוברר כלל מעולם שהיה בו מ' סאה וגם לא זכר מ"ש בפ' כל הגט אמר"א חלוקין עליו חביריו על ראב"ש דתנן מקוה שנמדד וכו' ופריך בגמ' פשיטא מ"ד מאי למפרע מעת לעת קמל"ן וכו' ע"כ ואי איתא לסברתו דאיירי שלא הוברר מעת לעת איך הוה ס"ד לומר דלמפרע הוא מעת לעת ולמאי דדייק מר לשון רבינו שכ' עד שיוודע וכו' כוונתו היא מפקידה לפקידה וכמ"ש הרב תויו"ט ז"ל במס' תרומות דלאפוקי ראב"ש דאמר מעת לעת קמל"ן רבינו דהיינו למפרע מעת שנמדד והיה שלם ומלבד כ"ז הרי בש"ס ב"ב בפ' המוכר שהביא הוא עצמו ריב"ל גופיה אמר מר התם אפי' את"ל מעילאי עקר וכו' יע"ש וצ"ע:

והרב מחנ"א ז"ל הל' אישות ס' ג' אייתי סוגייא דפ' בכל מערבין גבי מתני' תרומה ונטמאת וכו' ומה שפירש"י ז"ל עלה והק' הוא ז"ל וז"ל וק"ל דהא איכא שם ב' לריעותא חדא אדם בחזקת שלא עירב וכי תימא דאיכא תרומה אחזקתה שהיתה בחזקת טהורה הרי טמאה לפניך וכל דאיכא ב' לריעותא אפי' ברה"ר טמא דחשיב ודאי ואתרע חזקתה דהעמד תרומה אחזקתה וכו' עכ"ל:

ואפ"ל דליכא ב' לריעותא אלא חדא ריעותא היא ומ"ש דהעמד אדם בחזקת שלא עירב אינה רעותא דהרי עירב לפנינו והריעותא היא דהרי טמאה לפניך והיא בספק אם מבע"י נטמאת או משחיכה והיא חדא ריעותא ודכוותה איכא חזקה דהעמד תרומה אחזקתה וכפי קושייתו א"כ במקוה ובחבית דאמרינן בריש נדה דאיכא ב' לריעותא העמד טמא על חזקתו שהיה טמא ובחזקת טהרה דמקוה הרי חסר לפנינו למה לא אמרו חמר דאיכא תלת ריעותי חדא דהעמד אדם בחזקת שלא טבל ועוד העמד אותו בחזקת שהיה טמא ועוד הרי המקוה חסר לפנינו וזה לא שמענו מעולם דאיך אנו יכו"ל העמד אותו בחזקת שלא טבל דהרי טבל אלא העמד אותו בחזקת טמא כמו שהיה אפי' דטבל עד שיוודע לך דטבל כראוי הרי חדא ריעותא ועוד ריעותא אחרת דהרי חסר לפנינו אבל זה שעירב בודאי בתרומה ואח"כ מצאה שנטמאה אי מספק"ל אם מבע"י נטמאה או שמא בין השמשות נטמאה לא יש כי אם חזקה אחת לקולא וחדא לחומרא העמד אדם על חזקת עירוב ביתו ואימור לא עירב דהרי טמאה לפנינו והעמד תרומה אחזקתה ועירב ודוק:

והוא ז"ל תי' לקושייתו דע"כ ל"א הכי דכל היכא דאיכא ב' לריעותא ליתרע לה חזקה דכשרות דמעיק' אלא בחזקת דמקוה דכיון דאשתכח חסר איתרע חזקתיה דמעיק'

משום דאי"ל חסר ואתאי חסר ואתאי ואיתרע ליה חזקה דמקמי הכי טובא ולא ידעינן מאימת הילכך ריע טפי מתרומה דל"ש לו' הכי וכו' אתד"ק וקל"ט דא"כ אמאי דחק הש"ס לתרוצי דאירי במקוה שלא נמדד הול"ל הרי חסר לפניך וי"ל חסר ואתאי משא"כ בתרומה וצ"ע. ועיין פירש"י במתני' דטמא שירד לטבול יע"ש:

עוד תי' הרב הנז' ז"ל וז"ל נ"ל דר"מ ור"י אית להו דאפי' היכא דאיכא ב' לריעותא ספיקא הוי ומשו"ה אמר ר"מ במקוה שלא נמדד ונמצא חסר ספיקו טהור היכא דנטמא בטומאה קלה ואפי' ר"י לא פליג עליה אלא בדלא נמדד המקוה וכדמשני רבא הא אם היה נמדד אזלי בתר חזקה דמקוה כיון דס' הוא כדרבנן אזלינן לקולא ול"א כיון דאיכא ב' לריעותא דהעמד טמא ע"ח ועוד הרי חסר והוי ודאי אלא ס"ל כר"ש דפליג אחכמים וס"ל ברה"ר טהורות ומשו"ה גבי עירוב אע"ג דאיכא ב' לריעותא מכשיר כיון דהוי ספק בדרבנן ולפי"ז וכו' וא"ש השתא וכו' ובפ' הרמב"ם שם ה"ז חושש למפרע וכו' עכ"ל ותמהני טובא דמהיכן יצא לו דר"י ור"מ ס"ל כר"ש דאנה"ן דבטו' דדבריהם לא פליג ר"י עליה דר"מ אלא כשלא נמדד המקוה הא אם היה נמדד אזלינן בתר חזקה דמקוה כיון דס' כרבנן הוא אזלינן לקולא ול"א כיון דאיכא ב' לריעותא ורבנן גופייהו מודו בזה ולא פליגי אלא בטומאה דאורייתא אבל לעולם בטמא שירד לטבול ס' טבל ס' לא טבל ס"ל לר"מ דס' טמא ואוק' ליה אחזקתיה ורבנן ג"כ במקוה שנמדד מודו דאוק' ליה אחזקתיה והרמב"ם פסק כן בטומאה חמורה וא"כ אמאי פסק בפ"ה דתרומות דהוי ספק וכפי ד"ק ז"ל נמצאו דברי הרמב"ם סתרי אהדדי דכיון דבהל' תרומות פסק כר"ש משום דר"מ ור"י סברי כוותיה א"כ בפיו"ד דמקואות פסק כרבנן בטומאה חמורה דאורייתא ומה ענין טומאה דדבריהם דס"ל ר"מ ור"י כר"ש עם טומאה דאוריתא. ותו ק"ל במ"ש הרב ז"ל דהשתא א"ש שבפרק כל הגט וכו' דכפי"ז לא הי"ל להש"ס להק' לראב"ש מרבנן דהא ראב"ש ס"ל כר"ש ור"מ ור"י והיל' להק' לראב"ש מסברת ר"ש דאמר ברה"ר טהור וברה"י חולין למפרע ודבריו ז"ל צל"ע:

ולעיקר קושייתו ממ"ש בפ' כל הגט חלוקין עליו חביריו וכו', אפ"ל דהנה ודאי דאשה לא דמייא לסוטה ממש כדי שיהיה ספיקה כודאי טו' דסוטה דבסוטה איכא רגלים מוכיחים דאמ"ל אל תסתרי עם פ' ונסתרה וב"ה ורבנן ס"ל דגם במקוה שנמדד ונמצא חסר טמא ודאי כיון דהרי חסר לפנינו וחסר ואתאי אבל באשה ליכא רגלים לדבר המוכיחות שבאה לה מקודם וכותלי בית הרחם העמידוה דמי יימר הילכך הוי ס' ותולין וכמדובר. וא"כ סוגיין דפ' כל הגט מ"ש ר"א חלוקין וכו' היינו דבמקוה אמרו דכל הטהרות שנעשו למפרע טמאין ודאי משום דדמיא לסוטה והכא דלא שייך למימר ודאי שנאבדו מקודם

דמי יימר כיון דלא יש רגלים לדבר כמו סוטה והכא שייך לו' חושש מספק אבל אמאי לא אמר חושש למפרע מספק כמו חביריו שאמרו כל הטהרות שנעשו למפרע טמאות אלא דהתם שייך ודאי כמו סוטה והכא ספק א"כ מדקאמר מעל"ע מוכרח שחלוקין עליו חביריו וק"ל: ועי"ל דהבנת הגמ' כך הוא פשיטא דחלוקין ע"ח דכאן אמר"א ה"ז חושש והוי ספק והתם אמרו רבנן ודאי טמא לזה תי' ר"א מ"ד מהו למפרע מעל"ע וא"כ אינם חלוקין אלא דר"א קאמר ס ורבנן אמרי ודאי קמל"ן דבתרתי פליגי מודאי לספק וממעל"ע אל מפרע אבל אי לא הוה אמר ר"א חלוקין וכו' הו"א מאי למפרע מעל"ע וק"ל וכפי תי' רבא בעירובין דל"ו במקוה שלא נמדד ולפי"ז ליכא למימר העמד מקוה על חזקתו אבל בתרומה אע"ג דבשעה שנכנס שבת לא ראה אותו אם נטמא או נשרף אמרינן העמד תרומה אחזקתה כמו בשעה שהניח אותה הנה ודאי אשתמיט מהרב מרכבת המשנה אשכנזי ז"ל הנ"ל סוגייא זו דהוא ז"ל כתב דבהכרח הא דרמי הש"ס חבית אמקוה אזדא אליבא דריב"ל דס"ל בב"ב דחמרא מתתאה עקר ויש ס' שמא בשעה שהיה בודק היה חומץ מתתאי וא"כ גם בחבית ליכא חזקה ברורה נגד התרתי לריעותא והיא כמקוה שלא נמדד מעולם ולא הי"ל חזקת מקוה ודוק: והרב ט"ז ז"ל ביו"ד סי' ר"א סקפ"ה כתב וז"ל ואפי' טבל פי' דעוד מצינו ס' אחר אפי' אם ודאי טבל מ"מ יש ס' אם טבל במ' סאה דהמקוה לפנינו ונמצא חסר ואין אנו יודעים אם בשעת טבילה היה חסר או היה שלם ואח"כ נחסר כ"כ הר"ש ונר' מזה וכו' וק' ע"ז מ"ש ב"י משם הר"ן וכו' וצ"ל וכו' יע"ש:
ולכאורה היה נ"ל שדקדוק הדייק מד' הר"ן שהוא הפך דיוקו בד' הר"ש הנה זה במח' הוא שנוי ג"כ בין רש"י והתוס' ז"ל בפ' בכל מערבין דל"ה דבמאי דקא פריך תלמודא התם וסבר ר"מ ס' לחומרא התנן טמא שירד לטבול וכו' ואפי' טבל ס' יש בו מ' סאה וכו' כתב רש"י וז"ל ס' טבל במ' סאה שהמקוה לפנינו ונמצא חסר ואא"י אם בשעת טבילה היה חסר או שלם ואח"כ חסר או"ל עכ"ל ואוקים רבא להאי מתני' במקוה שלא נמדד דוק מינה טעמא דנמצא חסר דלאו"ה אעפ"י שלא הוחזק מעולם ואפשר באותה שעה שטבל היה חסר אפי"ה לא חיישינן לזה כיון דלא נמצא חסר איך יתכן לחוש שהיה חסר כשטבל ואתי כפי' הר"ש ז"ל וכדדייק מניה הרט"ז ז"ל כנז"ל אכן התוס' ז"ל התם הקשו דאדרבא העמד מקוה ע"ח וכו' אלא דלא מיירי הכא במקוה שנמדד ונמצא חסר עכ"ל מוכח מדק' דהכא לא נמצא חסר ואפי"ה כיון שלא הוחזק בחזקת כשרות טמא הרי מוכח כד' הר"ן כדדייק מניה הרט"ז ז"ל וכמובן:
והאמת דיכולים אנו לומר דגם התוס' ס"ל כרש"י דדייקינן מדק' דהיכא שנמדד ונמצא שלם במקוה שלא הוחזק לא אמרינן דשמא בשעה שטבל היה חסר כיון שכבר נמדד

ויהי בשלם אבל מתני' אירי שלא נמדד מעולם וכשטבל נמי אינו לפנינו המקוה כדי לידע אם יש בו מ' סאה או"ל לכך העמד טמא אחזקתו:

אמנם בקושטא אין אנו יכולים כס' הט"ז ז"ל דבמקוה שלא הוחזק כלל בחזקת כשר וטבל בו ואח"כ נמצא שלם דהוא טהור כיון דזה היה בחזקת טמא ודאי הרי הוא בחזקתו עד שיוודע לך שטבל כראוי כמשי"ר המעיין בסוגיית הש"ס הנ"ל ובחולין ד"ט ודיו"ד אמרינן התם טבל ועלה ונמצא דבר חוצץ וכו' לא על"ט וכו' והא הכא ודאי טבל ואתי ס' ומוציא מידי ודאי דהעמד טמא ע"ח דלא אתי ס' אם בשעה שטבל היה בו מ' סאה או"ל ומטהר לזה שהיה בודאי טמא ואדרבא הדיוק הנר' מלשון הוא האמת ודלא כמ"ש הט"ז ז"ל דהר"ן כ"כ לרווחא דמילתא:

ומאי דדייק מר מדברי הר"ש ז"ל אחהמ"ר לאי דיוקא הוא דהר"ש פי' מתני' במקוה שהי"ל חזקת כשרות מקודם וטבל בו ונמצא אח"כ חסר ברם לרבא דמשני במקוה שלא נמדד מעולם אפי' לא נמצא חסר וכמ"ש התוס' ז"ל הנז"ל וכפי האמור לא אתי שפיר מ"ש המחנ"א ז"ל בסוגייא הלזו וכמובן ודו"ק: ולפום מאי דסבר הרט"ז ז"ל דבמקוה שלא הוחזק בכשרות מעולם וטבל בו ואח"כ מצאוהו שלם דעלתה לו טבילה הגם דאיכא לספוקי דשמא דבשעה שטבל היה חסר כנז"ל:

הנה עפי"ז אני מסתפק שלא נטל קבלה מעולם ובדקוהו אחר שכבר שחט ונמצא שהוא בקי ומומחה מי אמרינן דכל מה ששחט קודם היה כשר אפי' דאיכא למיחש דהשתא למד יפה אבל קודם ששחט לא היה יודע כלל דומיא דמקוה שלא הי"ל מעולם חזקת כשרות וטבל ואח"כ נמצא שלם דעל"ט או"ד שאני מקוה דאין אנו יודעים שדרכו להתמעט אבל הכא בהאי גברא אנו יודעים שדרכו ללמוד ואפשר שבקרוב למד ותו דאפי' נימא דנ"ד דמי למקוה הא גם במקוה גופיה הי"ד מזמן קרוב כגון דטבל אתמול והיום ראינוהו שלם דודאי טפי מזה לא אמרינן דעלתה לו טבילה גם להרט"ז ז"ל כיון דלא הוחזק בכשרות א"כ הכא בנ"ד איכא לספוקי במה ששחט אתמול דוקא אי הוי דומיא דמקוה ואין מטריפין שחיטתו אבל מה ששחט קודם לכן מטריפין או"ד לא שנא:

ולכאורה י"ל דאפשר דדמי האי למ"ש המרדכי ז"ל בפ' מי שמת במלמד שהתנה עמו הבעה"ב לנסותו אם יודע ללמוד ולא ניסוהו תחילה דאמרינן כיון דהשתא ידע מעיק' נמי ידע ואזלינן בתר השתא יע"ש א"כ ה"ה בנ"ד נימא הכי ובלאו"ה ודאי לא מטרפינן הבשר והכלים כיון דקי"ל רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם והרי הוא יודע וכשר לפנינו:

והרט"ז ז"ל ביו"ד סי' א' על מ"ש מור"ם ז"ל שם דאם נבדק איזה שוחט ובודק ונמצא שא"י אם נטל קבלה פ"א אין מטריפין למפרע מה ששחט דאמרי' השתא הוא דאיתרע

והרבה הרט"ז ז"ל שם להק' ע"ז וז"ל וק"ל מדברי התוס' דשם הקשו מההיא דריש נדה מקוה שנמדד ונמצא חסר דכל הטהרות טמאות דהרי חס"ל והעמד טמא ע"ח ול"א מקוה אתרעאי אדם ל"א וכו' ותי' ג' תי' ולא שייכי גבי זה ששחט וכו' עכ"ל. ולענד"ן דיש לחלק ביניהם דהאי דלא אמרי' במקוה דמקוה אתרעאי ולא אדם הט' משום דבהאי מקוה טבל וא"כ כי אמרינן מקוה אתרע אדם נמי אתרעאי ובשוחט ששחט בסכין בדוק ואחר שחיטה לא נבדק הסכין מיד ואח"כ נמצא פגום האי דמי ממש למקוה שנמדד אח"כ ונמצא חסר ולפיכך הקשו התוס' שפיר דכי היכי דאמרינן בסכין סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי ה"ה במקוה אמאי ל"א הכי ולזה תי' ג' תי' אבל בנ"ד דהאי שוחט דנטל פ"א קבלה ואח"כ נמצא שאינו יודע אמרינן שפיר אדם אתרעאי בהמה לא אתרעאי דהריעותא דאדם הא קמן והריעותא דהבהמה ליתא קמן לכך שייך שפיר לומר בהמה לא אתרעאי משא"כ בסכין ומקוה דהריעותא קמן דשחט בסכין זו וטבל בהאי מקוה ולפיכך הרב האגודה ז"ל מסוגיין דכי היכי דאמרינן סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי כמו כן אדם אתרעאי בהמה לא אתרעאי ואזדו להו כל תמיהות הט"ז ז"ל והדין כמ"ש האגודה ומור"ם ז"ל וכמבואר. ועל מ"ש עוד ע"ד הרשב"א ז"ל סי' רי"ח דמניה למד מור"ם ז"ל דאם נטל קבלה פ"א אין מטריפין למפרע דאי איתא דכוונת הרשב"א דבמקום שיש חזקה שפיר סמכינן אחזקה א"כ מאי מייתי מההיא דסכין וכו' עי"ש:

לענד"ן שכוונת הרשב"א ז"ל פשוטה לד' רמ"א ז"ל דאין אומרים העמד דבר על חזקתו אלא מי שהוחזק בתחי' כסכין שנבדקה ושחט בו ואח"כ נמצא פגום וכן במקוה שנמדד ואפי"ה פליגי בהו כלו' דבסכין שנבדק שייך שפיר לו' העמד סכין על חזקתו וכן במקוה שהי"ל חזקת כשרות וטבל בו ואח"כ נמדד ונמצא חסר שייך לומר העמד אותו מקוה ע"ח שהי"ל מקודם ואחר שטבל אתרעאי ואפי"ה פליגי בהו משא"כ הכא איזה חזקה יש לו כלו' לא שייך לו' האי לישנא דחזקה דהא לא אתחזק. אבל אנה"ן אי הו"ל להאי חזקה מקודם שנטל קבלה ואח"כ אתרעאי אינו דומה למקוה ולא לסכין הנפגם בתר הכי בלי שבירת עצמות בה דהכא כיון דאיכא ריעותא לפנינו באותו דבר עצמו שהיתה לו בו החזקה אתרעאי חזקתיה דבהאי סכין גופיה שהוא פגום לפנינו שחט ובהאי מקוה שחסר לפנינו טבל, לא כן זה האדם אפשר דאפי' דנימא דכיון דהשתא לא ידע גם בשעה ששחט לא ידע מ"מ אפשר ששחט כראוי ולכך פסק רמ"א דאין מטריפין למפרע והשתא א"ש דברי הרשב"א ז"ל הנ"ל דליכא לאקשויי מה ענין סכין אצל מקוה דדמינהו הרשב"א ז"ל דאיכא הפרש בינייהו טובא דבסכין קודם שחיטה בדק אותו ותכף שחט לא כן במקוה דקודם טבילה לא בדק אותו ועוד דאפי' ראב"ש דפליג במקוה מודה דמעת

לעת חיישינן וכפי האמור ניחא דהאי דאייתי מסכין ומקוה היינו דשייך למימר האי לישנא דהעמד דבר על חזקתו שהי"ל מקודם ואפי"ה פליגי והאי כדאיתיה והא כדאיתיה דבמקוה דקודם טבילה לא נמדד אפי' דהי"ל חזקת כשרות מטמאין רבנן לגמרי ור"א מעל"ע משא"כ הכא דמאן דמתיר מתיר לגמרי משום דאיכא האי טיבותא דבדק אותו קודם ששחט ולא שייך הכא מעת לעת וכמובן:

ומיהו הרב פר"ח ז"ל ביו"ד סי' א' הסכים לדינא עם קרב ט"ז ז"ל דלא כמור"ם ז"ל יעש"ב. והרב נקודות הכסף ז"ל הבי"ד הבאה"ט שם פליג ע"ד הרט"ז ז"ל וע"ע בהרב ערך השולחן ז"ל שם אות ד' מ"ש בזה ובאות ו' יע"ש:

ובעיקר הספק דילן נראה הדבר מבואר בדברי הרשב"א ז"ל בתורת הבית ד"ו ע"א דעלה דאמרינן בש"ס דחולין דאפי' דאין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הל' שחיטה מותר ליתן לו לכתחילה לשחוט ומותר לאכול משחיטתו שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל ביו"ד סי' א' יע"ש וכתב ע"ז הרשב"א ז"ל שם דהיינו על סמך שיבדקנו אחר השחיטה אם הוא מומחה ולא חיישינן למישתלי ואכיל בלא בדיקה משום דלרווחא דמילתא שיילינן ליה עכ"ל והבי"ד הבאה"ט שם סק"ג יע"ש דוק מינה דאם בדקוהו ומצאוהו יודע יפה ומומחה מותר גמור לאכול ממה ששחט קודם לכן ואין מקום עוד להסתפק כלל וברור:

ט) כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' חובל ומזיק דין ה' וז"ל הכהנים שפיגלו את הזבח במזיד חייבים בשוגג פטורים ע"כ. והק' הרב משל"מ ז"ל שם דמאי אירייא שפיגלו דהיינו מחשבה דחוץ לזמנו דאפי' מחשבה דשלא לשמו דהקרבן כשר אפי"ה חייבים כיון דקי"ל שלא עלו לבעלים לשם חובה וכו' עכ"ל ולענד"ן לתרץ בהק' מ"ד בנדרים דל"ו ע"א הכהנים שפיגלו במקדש במזיד חייבים בשוגג פטורים אלא שפיגולם פיגול וכתב הר"ן ז"ל שם עלה וז"ל וקי"ל בפ"ב דחולין דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה וכו' ע"כ והק' עליו המפז"ל דבפי' כתב הר"ן איפכא בחולין דלא הביא הר"ן שם אלא סברת ר"ן דאמר התם דאין אדם אוסר דשא"ש אפי' ע"י מעשה ומוכח דהכי הלכתא וכ"כ מרן ז"ל בכ"מ בפ"ח דע"ז דין א' ובב"י יו"ד סי' קמ"ז יע"ש ואיך יאמר הר"ן בנדרים וקי"ל וכו' ולפי חומר הנושא י"ל כמ"ש הרב הפרישה ביו"ד סי' ד' על מ"ש הטור ז"ל שאין אדם מישראל אוסר דשא"ש שודאי לא כיון לאוסרו אלא לצערו משמע הא אם כיון יכול לאוסרו עכ"ל נר' מד"ק דר"ל דמ"ש ר"ן דאא"א דשא"ש הי"ד היכא דמכוין לצערו אבל גם כיון לאוסרו מודה ר"ן דאדם אוסר דשא"ש בכה"ג וכ"כ הכנה"ג שם סי' ד' באות י"א מהגהט"ו ובהגב"י שם אות ז' יע"ש וי"ל דה"נ ס"ל להר"ן ז"ל וכמובן ולמדנו מזה

דגם בשוגג פיגולם פיגול ואינו קרב ע"ג המזבח ואי הוה הש"ס אומר הכהנים שזבחו שלא לשמן במזיד חייבים בשוגג פטורים לא הוה מצ"ל אלא שפיגולם פיגול דהא כשר להקרבה רק שלא עלו לבעלים לש"ח א"כ כיון דרצה הש"ס לאשמועינן דפיגולם פיגול גם בשוגג להכי הוכרח למינקט שפיגלו דהיינו ששחטו חוץ לזמנו דאז ודאי פיגול הוא ואין לדחות דלימא שזבחו של"ש במזיד חייבים ובשוגג פטורים ולא יאמר אלא שפ"פ דהרי מצינו להמשל"מ ז"ל שתירץ לקושייתו דאפשר בפיגלו שהקרבן נפסל חייב לשלם אך היכא דהקרבן כשר אינו חייב לשלם שהרי כבר הביא דורון ע"כ דון מינה למאי דתריצנא דרצה הש"ס להודיענו אלא שפ"פ ודוק: עוד הק' הרב ז"ל דעדיין יש לתמוה דאמאי נקט פיגלו דהיינו מחשבה חוץ לזמנו וכמ"ש רש"י והר"מ בפיה"מ דהלא אף במחשבה דחוץ למקומו דאינו פיגול פשיטא דחייבים לשלם כיון שהקרבן נפסל וכ"ת דפיגלו ל"ד מ"מ י"ל על רש"י והר"מ דנקטו חוץ למקומו והניח הדבר צ"ת ולענד"ן ליישב דודאי כיון שהקרבן נפסל למזבח חייבים לשלם והש"ס חדא מנייהו נקט וא"כ רש"י והר"מ שבאו לפרש תיבת שפיגלו ודאי דמוכרחים לפ' דהיינו חוץ לזמנו ואולם לדינא בין חוץ לזמנו בין חוץ למקו' במזיד חייבים כיון שהקרבן נפסל למזבח וק"ל:

והרא"ש ז"ל בנדרים שם כתב וז"ל שפיגלו בא' מד' עבודות לאוכלו או להקריבו חוץ לזמנו או חוץ למקומו עכ"ל וקל"ט דאיך פי' תיבת שפיגלו על חוץ למקומו דהא לא חשיב פיגול אלא דוקא בחוץ לזמנו ואם ר"ל דכיון שנפסל חייב לשלם הול"ל שפיגלו חוץ לזמנו וה"ה אם חשבו חוץ למקו' דחייבים כיון שנפסל הקרבן ויותר יש לתמוה ע"ד הר"ן ז"ל שם בפ' הניזקין שפי' ששחטו הזבח לאוכלו חוץ למקומו ע"כ וק"ט דהא זה לא הוי פיגול אלא פסול ומתני' תני שפיגלו וצ"ע:

והנה מלשון רש"י ז"ל הנז' נראה דס"ל דפיגלו היינו ששחטו וחישבו חוץ לז' וכו' ולא הורצו לבעלים ע"כ מ"ש מדבריו דלא הורצו לבעלים לגמרי דהרי אסור להקריבם עג"ה ולפי"ז ק"ל ע"ד רש"י גופיה שכ' בקמא ד"ד ע"א גבי מאי דרמי הש"ס התם לר"ח דתני כד' אבות נזיקין למעוטי מסור ומפגל ופריך בשלמא מפגל בק' לא קמיירי אלא מסור מ"ט שאני מסור דבדיבורא הוא ובדיבורא ל"ק ופירש"י ומפגל כהן ששחט קרבן ישראל חטאת לשם שלמים דאין הקרבן עולה לחובת בעליו וצריך אחר ע"כ משמע דה"א יהיה שלמי נדבה וק"ט דהא בגטין פי' דהכהנים חייבים לשלם כיון דאינו עולה לבעלים ומ"ש בקמא דה"א יהיה לשלמי נדבה זה אינו אלא דוקא כששחט הכהן שלא לשמו דאז פטורים הכהנים מתשלומין וצריכים הבעלים להביא אחר לחובתו וזה הוי שלמי נדבה והיינו דתנן בזבחים כל הזבחים שנזבחו של"ש כשרים אלא שלא עלו לבעלים לש"ח

וה"ט משום דהקרבן כשר ודוקא היכא שהבעלים הביאו לקרבן עולה ישחטו הכהנים לשם שלמים אבל היכא שהבעלים הביאו קרבן לשם חטאת דנאכלת ליום ולילה אחת ושחטו הכהנים לשם שלמים הנאכלים לב' ימים ולילה אחת דהשתא הו"ל חישבו לאכול חוץ לזמנו הו"ל פיגול ממש והנראה דלזה כיון הרב משל"מ ז"ל דציין לשונות רש"י דבב"ק וכתב עלה ועיין בפ"ב דמנחות וכו' יע"ש וכוונתו ז"ל להק' דלכאורה ממ"ש רש"י בקמא נראה דחטאת שחישבו לשם שלמים דלא עלה לו לשם חטאת כי אם לשם שלמים וצריך להביא אחר לשם חטאת ורש"י פי' איפכא שם במנחות גבי פלוגתא דרב ורבה דרב סבר עקירה בטעות הוי עקירה ורבא אמר דלא הוי עקירה אמ"ר ומותבינן אשמעתין הכהנים שפיגלו וכו' ותני עלה פיגולן פיגול היכי דמי אילימא דידע חטאת היא וקא מחשב בה לש"ש הא שוגגין הוא הא מזידין הם וכו' ופירש"י ומחשב בה לש"ש לאוכלן ב' ימים ולילה אחת דהשתא חישב חוץ לזמנו דפיגול הוא דדין חטאת יום ולילה עכ"ל. הרי דבחישב על חטאת לשלמים פיגול הוא ואסור להקרבה וא"כ איך כ' רש"י בקמא דבחטאת לש"ש דצריך להביא אחר דמשמע דלשם שלמים עולה בנדבה ושרי להקריבו עג"ה דהא הוי כמחשב לאוכלו חוץ לזמנו ואסיר להקריבו עג"ה ז"ן כוונת המשל"מ ז"ל וברור דצריך לדלג מלשון רש"י דקמא תיבת לחובת בעליו וכצ"ל ואין הקרבן עולה וצריך אחר וכן מצאתי מוגה כן:

והרב פר"ח ז"ל במים חיים הבי"ד הרמב"ם שבפי' המשנה דהמטמא והמדמע והמנסך שפי' המנסך בב' דרכים שהם מערב ומנסך ממש לע"ז שידע שהיין אסור והזיד בנזק ולא ידע שהוא חייב סקילה לפי שאם היה יודע לא היה חייב בתשלומין דא"א מת ומשלם יע"ש והרבה לתמוה עליו הרב הנז' מדקי"ל בכל דבר עבירה שחייב עליה מיתה אפי' בשוגג פטור מתש' כמ"ש הרמב"ם גופיה בפיה"מ בפ"ב דכתובות יע"ש ובאמת דלכאו' נר' דקו' אלימתא היא: אמנם אפ"ל דהעיקר כמ"ש בכתובות אך מ"ש בגיטין קאי על הב' דרכים שכ' בפי' מנסך דהם בש"ס פלוגתא דרב ושמואל דרב ס"ל מנסך ממש. לע"ז ושמואל אמר מערב ואמרינן עלה בש"ס מ"ד מערב מ"ט ל"א מנסך אמ"ל מנסך קי"ל בדר"מ ואידך כדר"י דמשעת הגבהה קנה ומתחייב בנפשו ל"מ עד שינסך יע"ש בסוגייא א"כ לפי"ז ז"ש הרמב"ם דהדרך הב' מנסך לע"ז והיינו סברת רב דס"ל כר"י דמשעת הגבהה קנה וחייב בתשלומין ומתחייב בנפשו לא הוי עד שינסך לע"ז משו"ה כתב הר"מ ז"ל דחייב בתש' ומ"ש שלא היה יודע שחייב סקילה וכו' לאו דוקא דהא לרב דס"ל כר"י אפי' היה יודע שחייב סקילה היה חייב בתש' כנז' כנלע"ד ליישב לפי חומר הנושא בדוחק: ותו אמרינן בש"ס התם ולמ"ד מנסך מ"ט ל"א מערב אמ"ל מערב

היינו מדשמע ואידך קנסא הוא ומקנסא לא ילפינן הנה מבואר דרב דאמר מנסך ממש לע"ז ול"א מערב, משום דס"ל דקמ"ק ילפינן וא"כ היינו מדמע ושמואל דאמר מערב משום דס"ל דקמ"ק לא ילפינן ומסוגיא זו תמהו הרב ש"ך ז"ל בח"מ סי' שפ"ב סק"א והרב משל"מ ז"ל בפ"א דחובל דין ה' על הרי"פ והרא"ש ז"ל שכ' בפ' החובל דאיכא מ"ד דהא דחייבו הג' יו"ד זהובים קנסא הוא ומקנסא לא גמרינן וסיימו עלה וז"ל וכד מעיינת בגמ' לא משכחת להאי סברא דאי ס"ד קנסא אמאי אמר מינה רב וכו' ע"כ והדבר תמוה דהא רב סבר דקמ"ק ילפינן כדאמרי' בגטין בסוגיין הנז' והצ"ע יע"ש. וע"ע במ"ש הרב הקדוש עט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל בס' עץ החיים בפ' שלח לך שחילק בין היכא דחסריה ממונא להיכא דלא חסריה ממונא יע"ש ולדידי נ"ל ליישב במ"ש רש"י ז"ל התם בגיטין דנ"ג ע"ב גבי פלוגתא דר"מ ור"י דר"מ סבר המטמא ומדמע ומנסך א' שוגג וא' מזיד חייב דקנסו שוגג אטו מזיד ור"י ס"ל לא קנסו שוגג אטו מזיד ודמו בש"ז. דר"מ אדר"מ ודר"י אדר"י מדין מבשל בשבת ותי' דר"מ אדר"מ ל"ק דכי קניס כדרבנן אך בדאורייתא לא קניס ודר"י אדר"י ל"ק כי קניס בדאורייתא אך בדרבנן ל"ק ופירש"י המטמא וכו' איסורא דרבנן הוא דכיון דלא שמיה היזק אין כאן איסורא דאורייתא וד"ס צריכים חיזוק הילכך קניס גם בשוגג אבל בישול בשבת איסור תורה הוא ול"ש דעברי עליה הילכך לא קניס ור"י באיסור תורה חמור קניס להחזיקו אך בדרבנן ל"ק בשוגג ע"כ למדנו מד' רש"י הללו דבין ר"מ בין ר"י דהמטמא ומדמע איסורא דרבנן עביד וכ"ן מד' הרי"ף ז"ל בריש קמא יע"ש וא"כ י"ל דס"ל דהרי"ף והרא"ש ז"ל בפ' החובל דלא פליג רב עליה דשמואל אלא דוקא בדבר איסור או מדאורייתא או מדרבנן ומשו"ה אמר רב דמערב היינו מדמע דקמ"ק ילפינן במידי דאיסורא דוקא אבל בההיא דשורי דהגת וכו' ודכיסוי הדם דלא עביד שום איסורא בהני ודאי מודה רב לשמואל דקמ"ק לי' משום דלמצוה קא מכוין ומדיליף רב התם בפ' החובל מכיסוי הדם ודאי דמדינא הוי ולא קנסא דבכה"ג אי קנסא הוא לא הוה רב גמר מינה דבכה"ג כ"ע מודו דקמ"ק לי' וא"ש דברי הרי"ף והרא"ש ז"ל דבפ' החובל הנז' וכמובן. אמנם דאיכא מ"ד דאייתו הרי"פ ז"ל ס"ל למר דבכל גוונא ס"ל, לרב דילפינן קמ"ק בין היכא דעביד איסור ובין היכא דלא עביד איסור ומשו"ה גמר רב מינה הגם דקנסא הוא ברם למאי דקי"ל כשמואל דלי' קמ"ק צ"ל דהאי דינא דר"ג קנסא הוא ול"א גמרינן מניה לדינא, אחרינא וכן צ"ל לחילוק עט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל הנ"ל דהאיכא מ"ד לית ליה האי חילוקא בין חסריה לדלא חסריה דבכל גוונא ס"ל דקנסא הוא וקמ"ק לי' דהלכה כשמואל אכן הרי"פ והרא"ש ז"ל קא מדחו לסברת איכא מ"ד כפי שיטתם דמחלקי כסברת רב כנז"ל:

ועיקר כסא וסמוכות דהרי"פ והרא"ש ז"ל הוא ממ"ד בחולין אבע"ל שכר מצוה או שכר ברכה למנ"מ לכוס ברה"מ דאי שכר ברכה חייב מ' זהובים ופשיט דשכר ברכה ואי איתא כס' מ"ד דהא דחייבו ר"ג יו"ד זהובים בכיסוי הדם קנסא הוא ולא גמרינן מינה בכל גוונא מאי קמבע"ל רבא בחולין אי שכר מצוה או שכ' הא אפי' אי הוי שכר מצוה הא דכוס של ברכת המזון לא הוה חייב כלום דלא גמרינן מכיסוי הדם כיון דקנסא הוא וקמ"ק לי' אלו מוכרח דדינא היא ולא קנסא ומאי דדחו הרי"ף והרא"ש סברת איכא מ"ד מההיא סוגייא דהחובל ולא מהא דחולין משום דקא דחו ליה מסוגייא בדוכתה מינה ובה ופשוט:

ודעת הרמב"ם ז"ל נ"ל ברור דאזיל בשיטת הרי"ל והרא"ש ז"ל דס"ל להלכה כשמואל דקמ"ק לא ילפינן ממ"ש בפ"ז דחובל ומזיק המזיק ממון חבירו היזק שא"א וכו' ה"ז פטור מתש' אבל מד"ס אמרו הואיל והפסיד דמיהן ה"ז חייב לשלם וכו' ור"ל דהמזיק היזק דא"א מן התורה פטור אבל מד"ס חייבו לשלם ותני והדר מפרש הי"ד כגון דמטמא וכו' דחייבום חכמים אף דהוו היזק שא"א ולא זולתם דלא ילפינן קמ"ק ומ"ש הרמב"ם וכן כל כיוצא בזה קאי אמ"ש בתר הכי בדין ה' הכהנים שפיגלו וכו' וזה הוי ג"כ קנס דרבנן אע"ג דהוי היזק שא"נ ואי משום דפסק דהעושה מלאכה בפ"ח ובמ"ח דבמזיד חייב והשיגו הראב"ד כבר תי' הה"מ ז"ל דהוה מצ"ל וליטעמיך וכו' יע"ש ולעולם דהרמב"ם פסק כשמואל דקמ"ק לי' ומ"ש הראב"ד דהט' משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו הוא מכוין ומשו"ה לא קנסו בו מזיד משמע דהוק"ל דאפי' לשמואל לא מצ"ל ולטעמיך דהכא בפרת חטאת ובמ"ח להנאתו הוא מכוין ולא קנסו בו חכמים וע"ז תי' הה"מ ז"ל דהא ל"ק דאטו מטמא ואינך אי הוה בהו הנאה מי מפטרי זה נר' דהכריחו להרמב"ם ז"ל דגם אליבא דשמואל העושה מלאכה בפרת חטאת חייב אבל הרמב"ן ז"ל דעתו כהראב"ד שכתב דלשמואל דוקא תלתא קנסו רבנן דהיינו המטמא ומדמע ומנסך ותל"מ והכי ס"ל להראב"ד ולעולם דהרי"פ והרמב"ם והרא"ש והראב"ד והרשב"א ז"ל כולם פסקו כשמואל דקמ"ק לי' אלא דהרמב"ם ס"ל דגם אליבא דשמואל העושה מלאכה בפ"ח במזיד חייב וא"כ הרמב"ם ז"ל ג"כ דפסק בדין י"ג וי"ד דשור שעומד להריגה ואילן לקציצה וכו' דחייב קנס כפי ראות הדיינים ואח"כ כתב ויש מ"ש שנותן ד"ק יו"ד זהובים א"ש כהרי"ף והרא"ש ובזה אזדא לה תמיהת המשל"מ ז"ל ע"ד הרמב"ם דאיך פסק דלא כהרי"ף וכו' ומתמיהתו זו מוכח דהבין כהש"ך ז"ל שכ' בסי' שפ"ה סק"א דהרמב"ם פסק כרב מדכתב כללא דמזיק ממון חבירו וגם מדכ' וכן כל כיוצא בזה משמע דפסק כרב דאי כשמואל דוקא הני תלתא ותו לא ולדידי אי משום הא ל"א דכבר כתבנו דהרמב"ם

מפרש ואזיל דמזיק ממון חבירו אע"ג דהוי היזק שא"נ אפי"ה חייבוהו מד"ס כיצד הרי שטימא וכו' כלו' דוקא להני תלת ותו לא ומ"ש וכן כיוצא בזה היינו כהנים שפיגלו וכו' דבהא קנסו ג"כ חכמי' וממ"ש העושה מלאכה בפ"ח ל"ק ג"כ דכבר כתבנו דאפי' אליבא דשמואל חייב ומ"ש דהמנסך חייב לשלם וחייב ג"כ סקילה וכתב ה"ה דהוי כרב ל"ק וכמ"ש עט"ר הרמ"ז ז"ל שם דהט' דפסק כרב דלשמואל קי"ל בדר"מ וא"כ נמצ"ל דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל בשיטה אחת קיימי ונמצ"ל דאע"ג דקי"ל היזק שא"נ לש"ה מ"מ במטמא ומדמע ומנסך ועושה מלאכה בפ"ח ומ"ח קנסו חכמים דבמזיד חייב ובשוגג פטור:

והנה הרא"ש ז"ל בקמא דקי"א כתב דהא דפריך בגיטין מהעושה מלאכה בפ"ח ומשני דהט' דפטור משום דליכא אלא מחשבה בעלמא והוי גרמא ופטור היינו כרבנן דר"מ דלית להו דינא דגרמי אבל לר"מ חייב בד"א וכתב הרב פר"ח ז"ל במיים חיים בחי' לגיטין דנ"ג דזה הפך דעת הרמב"ם דהא איהו פסק דדדיינן דד"ג ואעפי"כ פסקה להך דהעושה מלאכה דפטור מד"א ועוד אני תמיה בד' הרא"ש דלעיל בסמוך כתב דהעושה מלאכה בפ"ח הוי גרמא בנזקין ופטור לר"מ וזה הפך מ"ש בכאן וצ"ע עכ"ל. והנה למה שהק' מד' הרמב"ם דפסק הא והא הפך הרא"ש י"ל דאי אמרינן דכוונת הרא"ש לומר דהא דפריך בהניזקין למ"ד היזק שא"נ שמיה היזק מהעושה מלאכה בפ"ח ובמ"ח דפטור מד"א ומשני דהט' דפטור משום דליכא אלא מחשבה בעלמא והוי גרמא ופטור היינו כרבנן דר"מ דלית להו דד"ג וא"כ קושיית הש"ס ותי' הוי אליבא דרבנן דר"מ א"כ למה ליה להש"ס לאוק' טעמא דפטור משום דליכא אלא מחשבה בעלמא דהא אפי' אם עשה בה מעשה פטור משום דרבנן דר"מ לא דייני דד"ג אל"ו דכוונת הרא"ש הכי הוי דהא דפריך בהניזקין מעושה מלאכה בפ"ח ומ"ח פטור מד"א האי ברייתא אתי כרבנן דר"מ דלית להו דד"ג ומשו"ה פטור מד"א ואפי' עשה בה מעשה וכ"ש כשאינו רק במחשבה אבל לר"מ מחייב בד"א וא"ש אוקמתא דש"ס דטעמא דפטור משום דליכא אלא מחשבה גרידא דאזי פטור מד"א אבל אם עשה במעשה חייב ג"כ בד"א דהל' כר"מ דדאין דד"ג וא"ש פסקי הרמב"ם עם הרא"ש דהעושה מלאכה בפ"ח חייב לשלם דקי"ל כר"מ אבל הכניסה לרבקה והסיח דעתו ממ"ח פטור מד"א משום דליכא אלא מחשבה בעלמא. ובזה ל"ק מד' הרא"ש דלעיל מזה דהרואה יר' מ"ש רש"י בקמא דנ"ו ע"א דפי' עושה מלאכה בפ"ח ובמ"ח ששקל כנגדם משקולות והן נפסלים וכו' עי"ש. ומ"ש הרא"ש דהוי גרמא בנז' היינו היכא דאינו אלא במחשבה גרידא דזה הוי גרמא בנז' ופטור לכ"ע גם לר"מ ודו"ק. וע"ע מ"ש עוד אני עני כבר בסה"ק פנ"י ח"ה במע' המ"ם באות מזיק

ממון חבירו וכו' ובמע' הקו"ף באות קנסא מקנסא וכו' יעש"ב וזה שכתבתי כאן הוא מה שנתחדש לי כעת לפענ"ד והמעיין את אשר יבחר בו יקריב אליו ולא נצרכא אלא לפלפולא בעלמא דחדי ביה קובה"ו כידוע:

דרוש לפרשת זכור

דרוש לשבת זכור. איתא במד"ר ס' תצוה וז"ל זית רענן יפה פ"ת קרא ה' שמך וכי לא נקראו ישראל אלא כזית בלבד והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל כגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע, תאנה כבכורה בתאנה בראשיתה וכו' וקראם בכל מיני שלחין שנא' שלחייך פר"ר ובא ירמיה לומר זית רענן אלא לומר לך מה זית זה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו וחובטין אותו ומעלין אותו לגת וטוחנין ומקיפין אותו בחבלים ומביאים אבנים ונותנים עליהם ואח"כ נותנים את שמנן. כך ישראל באים אוה"ע וחובטין אותם ואח"כ עושין תשובה והקב"ה עונה להם שנא' בצר לך וכו' דב"א כל המשקין אדם מערב ואינו יודע איזהו תחתון ואיזהו עליון אבל השמן אפי' אתה מערבו בכל מיני משקין שבעולם הוא צף למעלה מהם כך ישראל בז' שעושין רש"מ הם למעלה מכל האומות שנא' ונתנך ה"א עליון וכו' הוי זית רענן קרא ה' שמך עכ"ל:

הנה מתבאר מזה המאמר דבז' שישראל ערש"מ הם למעלה מכל האומות וכן אמרו רז"ל דבז' שישר' ערש"מ אין כל אומה ולשון יכולים לשלוט בהם והכי איתא בב"ר פ' תולדות וז"ל הקול קול יעקב לא עמדו פילוסופים גדולים כבלעם וכו' נתכנסו כל אוה"ע אצל בלעם ואמ"ל תאמר שאנו יכולים להזדווג לאומה זו, אמ"ל לכו חזרו על בת"כ ובמ"ד שלהם אם מצאתם אותם מצפצפים בקולם אין אתם יכו"ל שכך בירכם יעקב אביהם הקול ק"י וכו' בז' שקול יעקב בבת"כ ובב"מ אין יכו"ל וכו' עכ"ל וצל"ד מה חכמה נמצא בבלעם כ"כ בזה דהרי אפי' דרדקי דבי רב יודעים זה ולפי פשוטו אפ"ל דבש"ס איתא הקול וכו' בזמן שהקול ק"י אין הידים יד"ע וכו' והרב ח"א ז"ל הק' ע"ז דקרא מוכח איפכא ותי' דיש אם למסורת והקל כתיב חסר ו' ע"כ וזה שחידש להם בלעם בז' שהם מצפצפין בקולם תמיד ע"ד או' כסוס עגור כן אצפצף בלי התרשלות ודייק לה מדכ' הקל ק"י ויש אם למסורת דהקל כתיב דמ"ש התרשלות וק"ל:

ולעיקר דקדוק הח"א ז"ל הנ"ל אפ"ל דפשטיה דקרא דיצחק אע"ה אתמוהי קא מתמה כי ראה בחוש המישוש שהידים י"ע שעירות ובקול מורה דהוא קול יעקב כדפירש"י ז"ל דיעקב רגיל בפיו ש"ש ומזה תמה ואמר דהקול מוכח דהוא קי"ע והידים י"ע אתמהא ולזה דרשת רז"ל הנז' באה על דרך פשוטו של מקרא דלכאו' יל"ד מה בא הכ' ללמדנו

שתמה יצחק ע"ז ולז"א דקרא אתא לדרשא כדרך פשוטו דתמה יצחק אע"ה הקול קי"ע דרגיל ש"ש בפיו וא"כ אין עשיו יכול לשלוט בו ואיך הידים י"ע הא לא אפשר לכן הוכרחו לדרוש בזמן שאין הקקי"ע אין הידים י"ע דהשלילה כן מחייבת מן החיוב: ובזה אפ"ל כה"כ מה טובו אהליך יעקב וכו' כנחלים נטיו וכו' דבלעם לשיטתיה אזיל וז"א מה טובו וכו' ואימתי בז' שהם מתמידים בלי התרשלות ע"ד סוס עגור וכו' כנז"ל:

אמנם צל"ד טעם כעיקר מ"ט תליא בהקול קי"ע ותו דהול"ל בז' שישר' ערש"מ וכו' כנז"ל וקודם שנבא אל, הענין אנכי אדרוש במצוות זכור בפה וא"ת בלב כדאי' במגילה די"ז וכתבו שם התוס' דזהו מ"ש בשבת שלפני פורים פר' זכור ע"כ וכ' החינוך בפ' בא ובפ' בהר דשאני זכירת עמלק מכל זכירות שבתורה דיש מהם בפה ויש מהם בלב כגון שבת ויצי"מ וזבה ועומר וכיוצא וכו' ע"כ וע"ז יש לחקור דע"מ וע"מ עשה ה' ככה בזכירת עמלק דהצריך תרתי א' בפה וא' בלב דמאי שנא משאר זכירות שבתורה ועוד יל"ח דע"מ כל החרדה הזאת לצוות ולישבע למחות אז"ע יותר מכל שאר אוה"ע המצירים לישראל ואעפי"כ לא גזר ולא נשבע ה' למחות זכרם ואדרבא פי ה' דיבר ע"י נביאו וגר זאב עם כבש ודרז"ל דאוה"ע יהיו כגרים עם ישראל ולא ירעו ולא ישחיתו ועוד נאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו' ולא עליהם היה הקצף כזרע עמלק וכן עשיו כתיב ביה ולא יהיה שריד לבית עשיו ועל עמלק קפיד רחמנא לאבד זכרו מה"ע ואפי' אילן או בית דעמלק צריך לאבדם שלא יאמרו שהם דעמלק כידוע והדבר הקשה דלמה זה כ"כ שפך חמתו. על העצים ואבנים שנקראו של עמלק הלא דבר:

ולזה י"ל דהט' משום אשר קרך בדרך וכפירש"י ז"ל. אלא דאכתי צל"ד דלפי המתבאר מכל האמור דבז' שישר' ערש"מ אין כל או"ל וכו' ובז' שא"ע רש"מ כך גזר ה' שיהיו אוה"ע חובטין אותם כדי שיחזרו בתשו' ועמלק בא עליהם על כמה עוונות שנמצאו בישראל כדרז"ל ובפרט על שרפו ידיהם מהתו' וא"כ הרי עמלק עשה רצון ה' כדי שיחזרו בתשו' וא"ת דבשביל שהוא ראשון לפור' ומי הכניסו בתגר זה ויכול להתקיים ע"י זולתו א"כ ע"מ תחול הגזירה כיון דמ"מ מוכרח דאומה מאוה"ע יתגרו בהם ועד"ז חקרו הרמב"ם והראב"ד ז"ל בעונש פרעה והמצריים כידוע:

וכדי ליישב כ"ז הן קדם נבין משז"ל ע"פ אשר קרך בדרך ב' פי' והבי"ד רש"י ז"ל בפ' תצא א' קרך כפשוטו לשון מקרה והזדמנות דאין קרך אלא נזדמן לך. והפי' הב' הוא לשון קרירות משל לאמבטי וכו' ובא זה וישב בתוכה אעפ"י שנכווה בה קירר אותה בפני אחרים יע"ש, והרב דרכי היום ז"ל בדקל"ט כ' משם מהראנ"ח ז"ל דמ"ד לשון קרירות מוכח שבא לנקום נקם ולקנות שם אפי' שלא הצליח קנה שם רע לעצמו ומ"ד מקרה

מוכרח דלא כיוון לקנות שם דאדרבא עבדים שניצולו מן השביה הנלחם בהם הוא כסיל דאטו אדם גבור נלחם עם נשים אתד"ק יע"ש ולדרכנו יובן באו"א בד"ק משז"ל דעמלק בא להלחם עם ישר' על נסותם את ה' היש ה' בקרבם ואם יודע מה שבלבנו נעבדנו:

והרב יע"ד ז"ל פי' הענין מטעם שלא קבלו ישר' את התורה אח"כ מלב ומנפש כי אם א' בפה וא' בלב באונס מיראת האש הגדו' ומכפיית ההר כמשז"ל מכאן מודעא רבה לאורייתא מה תאמר שעכ"פ יש בידם זכות פיהם וברית כרותה לשפתים ודברים שבלב אינם דברים לזה ג"כ בא עמלק בכח זקנו עשיו שהוא ג"כ יש בידו זכות כיבוד אביו ועם שבפיו ובשפתיו כיבדו ולבו רחק ממנו כי ציד בפיו ולכן בא ונלחם עמהם ובזה ניח"ל דרשת הקול קי"ע, וכו' דר"ל כשהקול לחודיה קול יעקב ולבו רחק ממנו אזי הידים יד"ע כי הוא ג"כ זכות כיבוד אביו כי ציד בפיו אתד"ק יעש"ב ועפיד"ק א"ש נמי כוונת מאמרז"ל הלכו אצל בלעם וכו' מצפצפין בקולם ר"ל ע"ד כסום עגור כן אצפצף בלי פניה בלב אלא כציפור אשר פיו ולבו שוים אזי אין האומות יכולים עליהם וק"ל:

עוד נקדים מ"ש הרב מהרש"י ז"ל בס' וישלח דרוש א' וז"ל שיעקב התפלל אל ה' על עשיו פלטה נפשי מרשע חרבך שבא בכח ברכה דעל חרבך תחיה דבלי ס' להיות עשיו מכבד אביו בהונו ובחרבו לצוד ציד ולשחוט בחרב כמש"ה שנא' כליך וכו' לזה נתברך ועח"ת עכ"ל יעש"ב:

אשר בזה נלע"ד ליתן טעם כעיקר למשז"ל דעמלק בא להלחם בישראל לנקום נקמת עשיו זקנו על הבכורה שלקח יעקב ממנו עיין בז"ב ח"ב ס' תצוה כ"כ מהתרגום ב' והבי"ד הרב תל"ד אמאדו ז"ל בדקמ"ד ע"ג יע"ש. ויש לחקור דמה ראה עתה לנקום נקמת הבכורה ולהבין הענין נקדים עוד מ"ש הרב מהרש"י ז"ל שם דברכת יצחק ליעקב היתה בפה ולא מלב ונפש דכוונתו היתה שהוא עשיו יע"ש:

ובעיקר מכירת עשיו הבכורה ליעקב אשכחן בה נמי דמכירתו היתה א' בפה וא' בלב כמשז"ל בב"ר דהביא עמו כת של פריצים ואמ"ל ניכול מדיליה וניחוך עילויה וכו' ורוה"ק או' וכו' אלו מיכאל וגבריאל וכו' וכתבו הבכורה ליעקב ע"כ וא"כ בלבו דעשיו לא היה רצונו למכור והקב"ה הסכים במכירה עם יעקב לפי שיטתו דס"ל דברים שבלב א"ד והעיקר הוא ברית כרותה לשפתים כי ציד בפיו ועשה מודעה ע"ז במ"ש ניכול וכו' והקב"ה הסכים עם יעקב וקיים המכר בידו:

ובזה אפ"ל דלמה זה לא בחר ה' רק במיכאל וגבריאל ולא זולתם ובשלמא על מיכאל ניחא דהוא שר ישראל אבל גבריאל ק' אך עפי"ה הנה נכון בהק"ע מ"ש הגאון היע"ד ז"ל משם זוה"ק דגבריאל בקי במח"ש שבלב שנמסר לו רז זה יען שהוא על החלומות

שהם באים מהרהורא דלבא יעו"ש ולפי"ז הדבר פשוט דכיון דגבריאל בקי בהרהור הלב ויודע מ"ש עשיו בלבו בעת שמכר הבכורה ואעפי"כ העיד במכר וחתם שהבכורה ליעקב דהסכים ודן אותו לעשיו לפי שטתו כי ציד בפיו כאמור וכן הברכות נתקיימו ביד יעקב ג"כ מטע"ז עצמו שדן לעשיו כסברתו והוא מכ"מ כנז'. ולזה צווח עשיו באו' הכי קרא שמו וכו' דתרווייהו הבכורה והברכות חד טעמא אית להו משום דס"ל ליעקב ברית כרותה לשפתים ודברים שבלב א"ד ודן אותי מכ"מ לפי שטתי כי צייד בפיו וק"ל:

ובזה א"ש דכשהיו ישראל ברפידים שרפו ידיהם מן התורה והיו מהרהרים בלבם על התורה שלא יקבלוה מלבם כאשר הוכיח סופם ע"ת ויפתוהו בפיהם וכו' וחשבו שאינו יודע ח"ו בלב ולכן בא עמלק עליהם לנקום נקמת עשיו זקנו בדו"ד ע"ד הבכורה שהוא לא מכר מלבו דאם כה יאמרו דדברים שבלב א"ד והמכירה קיימת בכח הפה שמכר א"כ יכול להלחם בהם בכח זקנו עשיו שבירכו אביו עח"ת בזכות שיש בידו כבוד אב כי ציד בפיו וכך היא המדה אף שהקול קי"ע עכ"ז הידים יד"ע כנז"ל ואם כה יאמרו דאין בידם עון על שרפו ידיהם מהתו' דהעיקר הוא מה שבלב א"כ ל"ו יאתה לערער על הבכורה מכח ירושתו מזקנו וק"ל:

הנה מבואר יוצא דבא עמלק לטעון על הבכורה מכח ירושת זקנו בעבור שישר' לא קבלו התורה בלבם וטען בממ"ן בדו"ד כנז"ל:

ענ"ק משז"ל ורש"י ז"ל ע"פ עד בא השמש הבי"ד שהיו העמלקים מחשבין את השעות באיזה שעה הם נוצחים והעמיד משה את החמה וערבב את השעות וכ' היע"ד ז"ל שם דנ"א דלכך נתן ה' התורה לישראל וכ' אין מזל לישראל ואין המזל מכריחם ומתחי' היו סבורים שגם הם תחת המזל ולזה טענו אנוסים היינו ואין כוונתם להמרות פי עליון אלא היו טוענים אנוסים אנו מחמת המזל יע"ש:

ענ"ק מ"ש בתנחומא והבי"ד רש"י ז"ל ע"פ ויבא עמלק מלה"ד וכו' בא בנו ונשכו הכלב וכו' כ"ז שמזכיר חטאו או"ל זכור היאך נשכך הכלב כך ישראל וכו' ע"כ וצל"ד מה היתה כוונתם ז"ל לכנות שם כלב לעמלק ולא בשם חיה אחרת הנושכת והיע"ד ז"ל בדל"ה פי' במשז"ל ע"פ יכרסמנה חזיר מיער למה ע' שביער תלויה אם ישר' זכאים נעשית א' והוא חזיר מיאר יאור לא זכו ח"ו אז חזיר מיער נושך ומזיק ע"כ ופי' הוא ז"ל במ"ש בכלים כל חיות העולים מהים ליבשה מתים חוץ מן הכלב וז"ש דישראל באותו זמן דעמלק היו זכאים כדכ' זכרתי לך ח"ן וא"כ איך בא עמלק להלחם הא הוו יאור ולכך כשבא עמלק נדמה ככלב אפי' העולה מיאור מ"מ יחיה ולא ימות ביבשה ולכך בא להלחם בישר' עכתד"ק ואע"ג דכ' ברפידים על שרפו וכו' וכתב רש"י וכ"ז שמזכיר

חטאו וכו' מ"מ נר' דלא נחשב להם עון יען שהיו כעבדים היוצאים כעת בדרך מטורפים ואין ראוים כעת להענישם וכדפירש"י ע"פ בדרך בצאתכם ממצרים ואתה עיף ויגע ולא ירא עמלק אלהים מלהרע לך יע"ש. וזה י"ל רמז הכ' עשה עמי אות לטובה שהיא אות אל"ף הקטנה שבאותיות במספר וא"כ הוי חזיר מיאור ואינם יכו' לשלוט בי ויראו שונאי ויבושו וכו' וק"ל:

ובזה יומתק אצלי כוונתם ז"ל בב"ר ע"פ ויראו אותו מרחוק אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים וישמע ראובן וי"מ ע"כ והוא תמוה מה עלה בדעתם לשסות בו כלבים ולא מין חיה אחרת ועוד מה התנצלות עשה עליו ראובן שהרי אמז"ל והבור רק אב"מ אבל נחוע"ק יש בו וקי"ל בדין נפל לגוב של נחוע"ק מעידים עליו שמת דאגב דוחקייהו מזקי אכן עפי"ה א"ש דהשבטים היו יודעים דיוסף זכאי בדינו ואמרי נשסה בו הכלבים דאפי' זכאי עכ"פ לא ינצל עפ"י הטבע דאפי' יהיו כלבים עולים מן הים אינו מת ומזיק לזה בא ראובן והשליכו לבור נחוע"ק דאזי כיון שהוא זכאי יהיו הנחוע"ק כעולים מן הים שהם ימותו ולא יזיקוהו כדניאל וק"ל:

ומעתה יתבאר שפיר כוונת הני תרי לישני במאי פליגי דהנה נתבאר דעמלק הכין עצמו בג' דברים לנצח לישראל הן מצד שטוענים אנוסים הם בלב והן שחשב המזלות באיזה שעה הוא נוצח והן דימה עצמו לכלב דהגם דלפי האמת הוא אדם ולא כלב מ"מ קריאת השם מהניא ליה כמו שינוי שם החולה וכשם כידור דשמא גרים ולכן קרא עצמו כלב ככלב העולה מן הים דמזיק ואינו מת ונתבאר ג"כ שעיקר ביאתו היתה על הבכורה דלו משפט הירושה וכל שאר אוה"ע קבלה היתה בידם דבז' דישר' עושין רש"מ אין כל אומה ולשון יכו"ל בהם רק בדור בלעם לא ידעו ובלעם הודיעם שכן קבלה בידם מזמן יעקב ועשיו הקל קי"ע וכו':

ובכן השתא א"ש דמ"ד קרך לשון קרירות ס"ל שבא בטעות לנקום נקם על הבכורה כמ"ש מהראנ"ח כי לו משפט הירושה בדו"ד לפני מלכים יתיצב עם כל שופטי ארץ אכן כל אוה"ע המה ראו כן תמהו שהדין עמו ואין בידם יכולת להציל עשיק מ"ע יען דאין יכולים לשלוט בישראל רק בז' שא"ע רש"מ דקבלה היא בידם כנז"ל ובא עמלק ונתחכם לבא בז' שהיו רפויים מהתו' דאם יטענו אנוסים בלב הרי תופסם בממ"ן דאם כה יאמרו דהרהורא דלבא עדיף הוא טוען על הבכורה ואם כה יאמרו דברים שבלב א"ד ובידם זכות קבלת התורה בפה גם הוא זוכה בדינו מכח הברכה דעל חרבך תחיה כי ציד בפיו ואם כה יאמרו אנוסים הם מחמת המזל ואין כוונתם ח"ו להמרות פי עליון א"כ יש מזל לישראל והנה הוא מחשב המזלות והשעות ואם ישובו בתשו' ש' דאז אין שום

אומה יכו"ל בהם מ"מ נובח ככלב ועי"ז אפי' כשעושין רש"מ מ"מ יכול לעמוד כנגדם וזהו דבקריאת עצמו שם כלב הוא שולט בהם וזהו שדקדקו רז"ל בד"ק לומר שהיו כל אוה"ע מתייראים מהם וכו' ובא זה והתחיל וכו' שהראה להם מקום להתגרות בישר' יכו"ל בהם בכל עת והגם דעמלק לא עלתה בידו קנה שם רע לעצמו שעכ"פ הכינוי ושם רע של כלב קנה לעצמו שלא נאבד לגמרי:

וז"א כה"כ ויחלוש יהושע א"ע וא"ע ל"ח ומתרגמינן על פתגם דחרב דהיינו ר"ל באותו הט' שבא בכח ברכת ועל חרבך לא יכול עליהם אבל בט' כלב הולך וחזק ולכן לא נאבד לגמרי ולזה כיוון הכא בעל המשל ואמר קנה שם רע דייקא לעצמו דהיינו להציל עצמו עכ"פ:

אמנם מ"ד קרך לשון מקרה ס"ל לאידך גיסא דאדרבא לעג וקלס היה עמלק בעיני כל אוה"ע ולא הודו לו בתחבולתו ובזה גדל עונו מנשוא ויצא הקצף עליו למחות שמו וזכרו דאם מצד שבא לטעון על הבכורה אין האמת איתו דמ"מ בז' שישראל ערש"מ כך היא המדה דזכו בבכורה ובברכות אפי' שהיו א' בפה וא' בלב ואם בשביל שרפו מהתו' בשביל אונס הלב או מחמת המזל מ"מ אין להענישם בשביל זה שהרי היו מטורפים בדרך וקרא צווח זכרתי לך ח"ן כנז"ל והנה נודע מדרז"ל ע"פ ויושע ה' דאפי' שר מצרים נטבע תחי' ואח"כ המצריים כדכ' יפקוד ה' על צבא המרום וכו' וכתב הרב מטה אהרן בפי' ההגדה דישראל יצאו ממצרים ברד"ו שנה דעיקר גלות מצרים היה בעון מכירת יוסף שאחיו עשרת השבטים גרמו לו שפירש מאביו כ"ב שנה והשבטים כיפרו יו"ד שנים על שמתו בארץ טמאה ויו"ד פעמים כ"ב הם ר"ך שנה הסר מהם יו"ד נשארו רד"ו ומדה"ד טענה עליהם שעברו על וגונב איש וכו' ומדה"ר לימדה זכות עליהם דשור גנבו ולא איש ע"כ המורם מזה דמה שיצאו ברד"ו הוא בזמנם דעיקר הגלות הוא בעון מכירת יוסף שעברו השבטים על וגונב איש ואעפ"י שמדה"ר טענה דלא איש גנבו אלא שור מ"מ אדם הוא ויש להוכיח מזה דקריאת ושינוי השם ל"מ ובזה נדחית טענת עמלק דנבח ככלבא דשינוי השם ל"מ:

ובזה יובן כוונת רז"ל זכור בפה וא"ת בלב דלכאו' ק"ט דאמאי אצט' פה להזהיר על הלב ג"כ ותו דאמאי העניש ה' בכ"ז לז"א משום דחציף כולי האי שהרי שמעו עמים ירגזון על טענותיו שבא לתופסם על טענת אנוסים היינו א' בפה וא' בלב לערער מזה על הבכורה או שבא מצד טענת המזלות או משום כינה שמו כלב סרוח אשר פי ה' יקבנו וטח מראות עיניו היותם בדרך בשעת טירופם וא"כ אין לתפוס עליהם על שרפו וכו' וה' אהבם ואמ"ל זכרתי לך ח"ן וכו' וא"כ אין להאשימם ע"ז בו בפרק הגם שיש בידו

טעם כעיקר וטענה אלימתא מ"מ זכו בעת"ה אם בשביל קריאת שמו כלב רע הרי שינוי השם רע הזה ל"מ ליה וז"ש בצאתכם ממצרים דהוא בזמנם דהגלות היה בעון מכירת יוסף שעברו השבטים ע"פ וגונב איש הגם דאיש כתיב בפ' ולא שור כטענת מדה"ר מ"מ קריאת השם לא אהניא להו ואם בשביל שמחשב את השעות והמזלות הלא תראה בשעת קי"ס שעיקר גאולת ישראל מצרים היתה בקי"ס שם ויושע ה' א"י ממ"צ ששידד המע' ופקד ה' על צבא המרום במרום תחי' ומי יעמוד בסוד ה' וא"כ כל טענותיו דעמלק מהבל ימעטו ומכח כ"ז נעשה עמלק לעג וקלס לכל באי עולם ולכן כל אוה"ע לא סרו למשמעתו מתחי' וראש עד שנפרש קרך לשון מקרה דכך קרה לו ונשתטה ויצא לקראת נשק בלא דעת ותבונה ומדחציף כולי האי יצא הקצף עליו מאת ה' יותר משאר אוה"ע המצירים לישר' וציוה לישראל זכור בפה וא"ת בלב נגד טענת עמלק כנז"ל וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כוונתם ז"ל בפ"ק דבכורות ד"ז ע"ב ע"פ ויבא עמלק אמר"ח שאלתי את ר"א הגדול בבי מותבא רבה מהו לשון רפידים אמ"ל רפדים שמה כתנאי רא"א רפדים שמה רי"א שריפו עצמם מהתו' וכה"א ולא פנו אבות אל בנים מרפיון ידים ע"כ וכ' מהרימ"ט ז"ל בדרשותיו דצ"ט דמאן דדריש מסורת כשמה רפידם הכוונה קאי על כ"ב יכו"ל ח"ו שרף ידם ועזרתם של ישר' מלהושיע ח"ו כדכ' צור ילדך תשי וכו' ואי דרשינן ברפידים מלא היינו שרפו ידיהם מהתו' ופי' לפי דרכו יעש"ב. ולדרכנו א"ש דפליגי בב' טעמים מהנז"ל הא' קריאת שמו כלב והב' שבא לטעון על הבכורה כי לא מכר מלבו כמו שהם רפו ידיהם מהתו' בט' אנוסים וגם ויחלוש וכו' דלא יכול להחליש כי אם בט' דעל חרבך אבל בט' כינוי השם רע בכלב קנה לעצמו להציל עצמו ובזה לא יכול עליו להאבידו לגמרי כנז"ל. והרב דרכי הים בדקל"ז דקדק עוד במ"ש בש"ס כתנאי דמנ"מ דלימא כתנאי ופי' לפי דרכו יע"ש ולדרכנו י"ל דפליגי הני תנאי בפלו' דפליגי בתיבת קרך דחד אמר דקרא כפשטיה וחד אמר לשון קרירות דמ"ד קרא כפשטיה לשון מקרה ס"ל כהאי תנא דאמר רפידים שמה כפשטיה ואפי' שאין בידם שום חטא ועון כנז"ל ומ"ד רפידים על שרפו וכו' ס"ל כאותו מ"ד לשון קרירות וזה הענין תלוי אי דרשינן קרא כפשטיה בדוכתי אחריני כגון קרא דרוח אלקים מרחפת ע"פ המים כפשטיה ואיכא מ"ד דקאי על התשו' שקדמה לעולם והדברים עתיקים:

המורם מכ"ז למר כדא"ל ולמכדא"ל דלצד השוה שבהם מ"מ הפריז על המדה דהגם דעיקר מה שבא לטעון על הבכורה הוא מכח ברכת ועל חרבך מ"מ לחד מ"ד שעשה טענה חדשה שיוכלו הוא ושאר אוה"ע להלחם בישר' אפי' שערש"מ והחציף ביותר

וכ"ז גרם לו שבא לערער על הבכורה שהיא היתה קנין גרוע בפה ולא בלב ואפי' שהם עתה ישעבדו לבם ג"כ לאביהם שבשמים מ"מ נבח ככלבא ויקרא לו נוב"ח בשמו:
ובכן כעת הותרו כל הס' והחקירות שחקרנו לעיל דבשביל שבא על שרפו וכו' והיתה קבלתם א' בפה וא' בלב ע"כ הזהירה תורה זכור בפה וא"ת בלב כנז"ל דעמלק בא לתופסם על טענת אנוסים בקבלת התורה שלא קבלוה בלב ולזה בא עמלק וחגר חרבו מטענת ממ"ן כנז"ל וכך היא המדה בז' שהקל קי"ע וכו' ומזה יוצא לנו תוכחת מגולה שצריכים אנו לעבוד את ה' מלב ונפש ואז יגדל נא כח ה' להכרית אז"ע מתחת ומ"ש התוס' והחינוך וש"פ ז"ל דצריך לקרות פ' זכור בס"ת ולא סגי לקיים מצוה זו בפה בלי ס"ת הט' הוא יען דעמלק קרא עצמו כלב ובא לשלוט בהם בכל אופן שיהיה ומה יש ביד ישראל לעשות כי אין כחם אלא בפיהם הקול קי"ע ועמלק הרשע תפס כלי אומנותם ועשה חכמה ע"י קריאת שמו כלב נבח ככלבא שעי"ז אין יכולים לו לזה הוכרח ה' להצילם ונשבע בשמו הגדול למחות אז"ע כי אין השם שלם וכו' כי היכי דעמלק בא להלחם בכח שקרא שמו כלב גם הוא ית' נלחם עמו בשמו הגדול דאין ישר' יכולים עליו לזה הזהירה תורה שנקרא בס"ת פ' זכור בציבור כדי לעורר הכח העליון ולהוסיף כח בפמליא של מעלה להלחם בסוד תורה שבכתב ותורה שבע"פ והוא אומרם ז"ל דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד וכו' כידוע ליודעי חן:
ולפי"ז נתבאר הטעם דמה שקצף ה' על עמלק למחות שמו וזכרו מן העולם יותר מכל שאר אוה"ע יען ידוע שכל האומות המשעבדים לישראל משום דכך היתה הגזירה מאת ה' דבזמן שישר' ערש"מ אין כל אומה ולשון וכו' אבל בז' שא"ע רש"מ באים אוה"ע וחובטין אותם עד שישובו ישר' בתשו' והמה אוה"ע מקל ורצועה של ישראל כי חיות הנה חיות השדה העכו"ם על דרך זכו חזיר מיאור לא זכו חזיר מיער ח"ו והגם שהקב"ה נפרע היינו ע"ד מגלגלין חובה ע"י חייב אבל עכ"פ מידם היתה זאת מהרסיך וכו' משא"כ זרע עמלק שכל מגמתם לאבד לישראל אפי' אם הם זכאים ומה יעשה ישראל ועמלק בחכמתו עשה אופן וסיבה לשלא יוכלו ישראל להנצל ע"י שקנה שם רע ככלב שב על קיאו לכן מדה כ"מ גזר עליהם ה' לאבד שמם וזכרם דייקא ואפי' עץ ואבן שיזכר עליהם שם עמלק אע"ג שהם עץ ואבן מ"מ קריאת השם אהניא ליהו לאבדם מה"ע וזהו ממש מכ"מ דעמלק אעפ"י שהוא אדם נתחזק בקריאת שמו כלב ה"נ כל דבר שיקרא על שמו העיקרי קריאתו על שמו מחייבתו למחותו לגמרי ולא יזכר כל הנקרא בשם עמלק עוד:
ובהכי ניחא נמי מש"ל על עשיו דכתיב ביה ולא יהיה שריד לבית עשיו שהחמיר וקצף עליו יותר משאר העכו"ם ועכ"ז לא קצף עליו למחות שמו וזכרו מה"ע כמ"ש בעמלק

אלא יובן הטעם בהק' עוד מ"ש הרב מהרש"א ז"ל בחא"ג פ"ק דמגילה ע"פ בדניאל וארו וכו' חיותא אכלא ומדקא וכו' דכשישראל ערש"מ מזקת בידה ולא בשיניה ובהפך בידיה ושיניה ובזה פי' כה"כ הקול קי"ע אפי"ה הידים יד"ע ידים דוקא ולא השינים וכו' יעו"ש הרי מבואר דגם עשיו נתחכם בתחבולתו לאבד את ישראל אפי' שעושין רש"מ לכן גזר עליו ה' לאבדו מה"ע אכן עמלק הרע נתחכם יותר לאבד את ישראל הן בידיו ובשיניו ובכל כחו ע"י קריאת שם עצמו כלב נובח בשמו לכן עליו היה הקצף יותר ויותר לאבד זכרו אפי' בעצים ובאבנים כנז"ל: ועפ"י קוטב זה יש לתרץ לענ"ד חקירת חכם הגאון הרב מערכי לב ז"ל בח"א דצ"ג ע"א לדעת הרא"ש ז"ל שכתב בפסקיו בר"פ ג' שאכלו דר"א ששיחרר עבדו והשלימו ליו"ד הט' משום דהיה שבת זכור ופרשת זכור הוי מדאורייתא וכו' יע"ש וכ"כ הרב תה"ד ז"ל סי' ק"ח יע"ש וק"ל להגאון הנז' ז"ל שם שהרי בדורו של ר"א הותרו עמוני לבא בקהל מטעם דכבר נתערבו משבא סנחריב ובלבל כל העולם ואיך היה בזמנו מצוות זכור דב"ת וכו' ותריץ יט"ב בג' אופנים טובים ונכוחים יעש"ב. ולפי דרכנו הנה נכון דשאני עמלק דהקפיד קרא לאבד שמו וזכרו וכל הנקרא אפי' בעץ ואבן ובבהמה כנז"ל ואין הטעם בשביל שהיו של עמלק אלא העיקר הוא שלא יתגלגל להזכיר שם עמלק על ידם ומזה למדנו שכל אומה שקנו שם רע לעצמם ומכנים אותם בשם עמלקים אפי' בזה"ז שהם מעורבים ברוב שאר אוה"ע ובטלי להו ברובא מן התורה מ"מ כיון שנקראים בשם עמלקים ועל ידם יזכר שם עמלק ציוה ה' למחותם ולקיים בהם תמחה אז"ע זכר עמלק דייקא שכך היא עיקר המצוה דקפיד רחמנא שלא יזכר עוד שם עמלק בעולם ומילתא בטעמא כנז"ל:

ובזה יובן כוונת הכ' געלת גוים וכו' ודרז"ל זה עמלק אבדת רשע וכו' והבי"ד הרב מע"ל הנז' שם ולז"א שמם מחית לעולם ועד כמ"ש בתורה מדור דור אפי' שנתערבו ואינם ידועים מ"מ כל הנקרא בשמם מחית ותמחה לעת"ל דמצוה זו נוהגת לדורות:

ובזה יתורץ ג"כ משה"ק עוד הגאון הנז' ז"ל שם דכיון דעברו ק"ע שנים משבא סנחריב ובלבל העולם לזמן הרשע המן הרע איך נודע יחוס המן שהוא מזרע אגג ועמלק קאתי ותי' דאולי היה לו כתב יחס אך קשה ממ"ש בתרגום שמה שנהרגו ע"ה אלף דהם מדבית עמלק וכ"כ הרב מנ"ה ז"ל וי"ל בדוחק עכד"ק יעש"ב. ולפי האמור ניחא שאפי' שכבר נתערבו מ"מ היו נקראים בשם עמלקים כמו שיש אומות בזה"ז שקורין אותם בשם עמלק וקריאת השם הרע הזה מחייבת למחותם תו ומ"ש התרגום מדבית עמלק ר"ל דהמון העם מכנים אותם בשם עמלק וא"כ לא דמו זרע עמלק לעמון ומואב וד' אומות שהותרו מטעם שנתערבו בז' סנחריב כיון שלא נשאר שמם עליהם עוד כלל וברור:

ובזה י"ל קו' הראשונים ז"ל ממ"ש בפ"ק דמגילה דאמרו חכמי ישראל לאחש' מיום שגלינו מארצנו וכו' זיל לגבי עמון ומואב וכו' דזה הוי הפך הסוגייא דברכות דכ"ח שהותרו ד' אומות מט' דבא סנחריב וכו' וכדהק' הר"ש ז"ל בפ"ד דידים יע"ש והבי"ד הגאון הרב מע"ל ז"ל שם בסוף ע"ג יע"ש ולענ"ד י"ל דהכי קאמרי ליה לאחש' מיום שחרב בהמ"ק וגלינו מארצנו דייקא דאנחנו בעצמנו גלינו ואין אנו מיושבים בדעתנו כעת לפי שידוע דגלות בבל ע' שנה ומסתמא היה זה בחצי הזמן הן חסר הן יתר וכיון שכן אנו בעצמנו גרים ומבולבלים בדעתנו זיל לגבי עמון ומואב שקורין אותם המון העם עמון ומואב בשם אומתם שאפי' שגם הם גלו משבא סנחריב מ"מ יש להם ק"ע שנים מיום שגלו אבותיהם ואבות אבותיהם ואין אלו אשר הם חיים עדנה הם בעצמם שגלו ע"י סנחריב אלא הדורות שקדמו להם. והנה אלו שהם בחיים הם מיושבים שקטים ושאננים כחמר טב דיתיב על דורדייה דייקא ולזה דייקי קרא כדכ' שאנן מואב ושקט מנעוריו דייקא ובגולה לא הלך ודמו לחמר טב דיתיב ע"ד שמקודם כשהיה היין חדש היה עכור ותוסס ושוב ברוב הימים נח ושקט ויתיב על דורדייה ונכון הוא. והתוס' ז"ל בפ"ק דמגילה די"ב ע"ב כתבו דמואב לא נתבלבל יע"ש: ולעיקר חקירת המע"ל ז"ל הנז' על המן הרשע דמהיכן נודע שהוא מז"ע כיון דמק"ע שנים כבר בא סנחריב וכו' אפ"ל עוד במ"ש הסמ"ג בלאוין קי"ו דהא דבלבל סנחריב היינו שאר העם מהאומות האסורים אבל בני מלכים ושריהם שהם אנשי שם דהם במקום שהם לעולם הולכים לזכר אבותם הם נזכרים ובאיסורם הם עומדים לעולם יע"ש ולפי"ז אפ"ל דגם המן וכל אותם שנהרגו בשושן וכל הע"ה אלף המה היו בני מלכים ושריהם אנשי שם דבאיסורם הם עומדים וכ"ד הסמ"ג ז"ל כנ"ל והרב נר מצוה ז"ל ח"א דקס"ו ע"ג הבי"ד הסמ"ג הנז' ובזה תריץ יתיב מ"ש בגטין דז"ן ע"ב דמבני בניו של המן לימדו תורה בבני ברק וכן אנטונינוס שבא מן עשיו הוא אדום יע"ש ואכמ"ל:

נחזור לענייננו ואומר דעפ"י הטעמים דלעיל הנה נכון לענ"ד כה"כ זכור את אעל"ע בדרך וכו' דבא לרמוז שבא עמלק בט' הבכורה ועל שרפו וכו' כנ"ל ולז"א בדרך בשעת טירופכם וגם בצאתכם ממצ' וכל חיליה מכח קריאת שמו כלב ולא אהני ליה ול"מ ולזה והיה בהניח וכו' וע"י שאתם מיושבים אזי תוכלו לעבוד את ה' בפה ובלב שוים יחד ואז תמחה אז"ע וכו' כנז"ל: ועפ"י קוטב זה אפ"ל המשך הכתו' בשמואל א' סי' ט"ו ויאמר שמואל אל שאול וכו' פקדתי וכו' ויאמר שאול חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריך וכו' והדק' רבו דאיך יאמר שמעתי וגם הקימותי ועיל"ד במ"ש ואת כל העם החרים לפי חרב מנ"מ אם בפי חרב או בחנית וכידון וגם למ"ל להביא משל מחטאת קסם ורש"י פי'

הפצר תוספת וצל"ד מה בא לתת לו מוסר בזה: אכן לדרכנו יובן הכל ובהק"ע משז"ל ביומא דכ"ב ע"פ וירב בנחל אמר"מ על עסקי נחל בשעה שאמר לשאול לך והכית א"ע אמר שאול אם בשביל נפש אחת אמרה תו' הביאו ע"ע כל הנפשות הללו עאכו"כ אם אדם חטא וכו' מיד יצאה ב"ק ואמ"ל אל תהי צדיק הרבה ע"כ ויל"ד דכיון שציוהו בפי מאיש וכו' עד שור א"כ איך נכנס בדעתו לעשות ק"ו הנ"ל דאית ביה כמה פירכות. אכן עפי"ה יובן הכל דביאת עמלק היתה על שרפו ומצא מקום בזה לנקום נק' עשיו זקנו על הבכורה וטען ממ"ן ורצה להתנקם מהם בכח ברכת על חרבך תחיה וזה הבין שאול מד' שמואל שאמ"ל אשר שם לו בדרך כלו' בשעת טירופם כמש"ל דאין לחייבם כעת על שרפו וכו' וגם בעלותם ממצרים ודרשו בו בשעת גאולתם ר"ל ששידד המע' והוא בא לחשב את השעות משום שהיו מתפחדים מן המזלות וכנז"ל וא"כ לפי"ז נמצא שכל טעמו דעמלק לא היה אלא בשביל לחייבם על שרפו וכו' דכך היא המדה בז' שהקול קי"ע וכו' וא"כ עתה שבאו אל הישוב ובא"י שיצאו מתחת המזלות דא"י אינה תחת המזלות דהיא ארץ אשר ה"א דורש אותה וגם בטלה ט' מודעא כמ"ש הרשב"א ז"ל א"כ הגיע עת וזמן לבטל טענותיו ולהלחם עמו ולנצחו עפי"י הדין והאמת ולכן לך והכית וכו' וכששמע כן שאול וירב בנחל כמשז"ל ע"ע נחל ונשא ק"ו ונכנס בחקירה הנ"ל דמאי שנא דקצף ה' על עמלק כל כך דאם בשביל קרך הלא אם לא תבא אומת עמלק תבא אומה אחרת וכך היא המדה ומעולם לא קצף ה' כ"כ לאבד שאר אומות בשביל זה וכ"ש וק"ו לאבד גם בהמה ועץ ואבן שנק' שם עמלק עליהם והיה בדין אפי' הקטנים שבהם לפוטרם ממיתה וכ"ש וק"ו לקצוף על הבהמות האלה הצאן מה עשו אכן כשמוע שאול ב"ק יוצאת אל תהי צדיק הרבה עם שחזר בו והמית גם לקטנים אבל מ"מ לא רצה לחייב מיתה גם אל הצאן והמיטב ובפרט דדייק שאול הכי ממ"ש הב"ק א"ת צדיק הרב"ה דמשמע צדיק הרבה לא יהיה אבל צדיק מעט יהיה וכן דקדק הרב תה"ל אמאדו ז"ל בדק"מ יע"ש ולזה נשא ק"ו ויחמול על מיטב הצאן ולכך אמר לשמואל הקימותי א"ד ה' אשר ציוני על עמלק לאבדו הגם שהיה מהראוי לחמול אפי' על הקטנים עכ"ז לא חמלתי יען לפי דעתי ק"ל דמאי שנא אומה זו וכו' ובפרט כי מצא מקום בע"ח לגבות א"ח בט' אונס דהיו א' בפה וא' בלב וכך היא המדה להתגרות בהם בכח על חרבך אבל הא מיהא טעה בזה יען היו בדרך ולזה נתחייב אבל מ"מ הקטנים ואלה הצאן מ"ע ואעפי"כ לא חמלתי רק על מיטב הצאן דאם אדם חטא וכו' ובזה ידוקדק מ"ש ואת כל העם החרים לפי חרב עפ"ד כד' התרגום בפ' ויחלוש כנז"ל ור"ל על טענת דע"ח תחיה בזה החליש כחו אבל על שבא בשם כלב לא יכול לו למחותו לגמרי כנז"ל וכן ג"כ עשה שאול כפי

מה שהבין בדברי שמואל דעיקר חיובו ועונשו על שבא בט' על חרבך לזה החרים את כל העם לפ"ח ומסיבה זו ויחמול על מיטב הצאן דלפי שיטה זו אין מקום לחייב הצאן וז"ש הקימותי אד"ה:

אכן שמואל רוח אחרת איתו במ"ש לו בעלותו ממצרים דר"ל דמשם מוכח דקריאת השם ל"מ מידי שהרי יצאו ברד"ו בזמנם כיון דגלות מצרים היה בעון מכ"י ולא אהני מ"ש שור ואפי"ה החציף עמלק ובא בשם כלב בחושבו דשינוי השם מועלת ומשו"ה גזר ה' עליו למחות שמו מכ"מ ומ"ש לו עתה לך הוא כמשז"ל דשאול שמו כשם רבו כ"ב יכול והוא נסתר על כן נקרא שאול בתו' השאלה אבל עיקר שמו כש"ר ולכן רצה ה' לעשותו שליח בדב"ז כדי לקיים שבועתו כי יד על כס יה וכו' עכד"ק ולפי דרכנו א"ש דכיון שבא בקריאת שם רע נובח בשמו לכן נשבע ה' שילחם בשמו אפי' לפי שטתו דשינוי השם מהני אפי"ה ילחם ה' עמו בשמו כב"י ויעקר את שמו ולכך אמ"ל שמואל עתה לך כי עליך המלאכה לגמור כי אתה בעל השם ואתה מקיים שבועת ה' ושאול הבין הדברי כפשטן כנז"ל ואמר לשמואל הקימותי וכו' וע"ז השיבו שמואל ומה קול הצאן הזה באזני כי כבר אמרתי לך דיבור בעלותו ממצרים דבאתי לרמוז לך על ענין קריאת השם דע"ז קצף ה' עליו לאבד זכרון שמו וא"כ אפי' הצאן חייבים מיתה יען כי יזכר שם עמלק עליהם ולזה השיבו שאול מעמלקי הביאום ולא שהם עצמם עמלקים כי אלה הצאן מה עשו למען זבוח לה' דהכוונה כמ"ש הרב ש"י ז"ל ע"פ ויקחו לי תרומה במ"ש מהרד"ך ז"ל ע"ד ר"ת ז"ל דס"ל דשבועת ערבות מואב היתה באונס דק"ל ממ"ש נודרין להרגין וכו' ובלבד שיאמר בלבו היום ותי' דשאני התם דלא ידעי בלב בנ"א משא"כ ה' בוחן לבות א"כ היו אנוסים גם בלב וז"ש ויקחו לי תרומה וא"כ ציווי ה' הוי אונס בפה ובלב לז"א אשר ידבנו לבו דייקא ולא בחיוב וז"ש למען זבוח לה' דבזה אזלי ומודו דיודע ה' מה בלבם ומתנדבים בלב שלם בלי אונס לבטל טענת אנוסים היינו דלזה בא עמלק כנז"ל השיבו שמואל הלא אם קטון א"ב ראש שב"י אתה וכו' דהרגיש שמואל דשאול טעה בחושבו שכל חיובו דעמלק אינו אלא בשביל דביאתו היתה על שרפו וכו' בט' אנוסים וא"כ לפי"ז כל מי שימלוך על ישראל יכול להלחם בעמלק יען דלא ידע דעמלק נלחם מכח שקרא עצמו כלב דבזה אין מי שיוכל עליו כי אם ששמו כשם רבו וז"א אם קטן א"ב כא' המלכים וכא' העם ליתא כי ראש ש"י אתה וימשחך ה' ר"ל ע"י כי שם ה' נקר"ע להלחם בעמלק שבא בכח שינוי השם נובח בשמו ולזה ציוך ה' לך והכית וכו' למחות שמם לגמרי ולא שמעת בקול ה' וכו' ויאמר שאול שמעתי בקול ה' דהיינו בת קול וגם ואלך בדרך דהיינו תפוס לשון א' בדרך בשעת טירופכם דמשם מוכח דבא לסלק

טענת אונס דע"ז בא עמלק על שרפו וכו' וא"כ מ"ש אח"כ בצאתכם ממצ' היינו ג"כ לסלק טענת אונס שהיו סבורים אנוסים היו מכח המזל וע"ז בא עמלק ומזה דנתי באמת שלא יתחייבו הבהמות דאלה הצאן מ"ע וגם אשר שלחני ה' ע"י ב"ק א"ת צדיק הרבה כנז' המעט צדיק אהיה ולזה גם הקטנים החרמתי רק הצאן לקח העם לזבוח לה' לסלק טענת אונם השיבו שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים וכו' דאפי' להבנתך אדרבא בזה יורה טענת האונס הן בפה והן בלב ויטענו אנוסים היינו בק' התו' לגמרי ולא יבחר ה' כי אם לשמוע בקולו בלתי שום ט' אונס כלל יותר מזבח טוב ר"ל בנדיבות הלב ובזה יורה שיש אונס בשאר דברים אם בלב ובזה לא בחר ה' ועוד דלסברתך דלא היה להם ט' אונס כי אם מט' יראתם מן המזלות ושלזה בא עמלק עליהם בצאתם ממצרים והק"ו שעשית ק"ו פריכא הוא דממקום שבאת כי כל הגויים והעכו"ם באים לשעבד את ישראל הוא כמו מקל ורצועה אבל לא להתחכם עליהם בפמליא ש"מ ולחשב השעות אלא דוקא לרדות בהם כדי שיעשו תשו' ועמלק לא כן עשה אלא לאבדם לגמרי ונלחם עמהם ועם פמליא ש"מ וכיון שכן צריך לעוקרו ולאבד שמו לגמרי ואון ותרפים הפצר פירש"י לשון תוספת לדרכנו רמז לו עוד על עמלק שעשה תוס' חכמה באוון מחשבותיו ולזה מכח שבועת ה' שנשבע בשמו למחות ז"ע דמזה מוכח דהלא דבר ובודאי דמשום דעמלק ג"כ בא נובח בשמו וע"כ גזר ה' כן לעקר את שמו לגמרי ולא היה לך להתחכם ע"ד שבועת ה' ושציונו בנבואה וציויתיך אני בפי' ע"ז. אזי הודה שאול ואמר חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריך וק"ל:

ולפי האמור הכא אבא לבאר מארז"ל הניצב פה דלפי דרכנו מ"ד מה זית חובטין אותו כך ישראל ס"ל דעיקר טעם שרפו וכו' היה מט' אונס א' בפה וא' בלב ולזה כשאוה"ע חובטין אותם אזי עושין תשו' מלב ונפש כדכ' בצר לך וכו' ואזי תתבטל טענתם אך הדבר אחר ה"ל דח"ו שהם טוענים אנוסים אלא מכח המזל היו יראים וז"ש כך ישראל כשערש"מ אזי הם למעלה מן המזל ומכל העכו"ם דכולם הם תחת המזל וישראל למעלה ולזה נמשלו לזית שצף למעלה על כל שאר משקין וק"ל. בילאו"א:

ב דרוש לפרשת זכור

מליצה ודרוש לשבת זכור שדרשתי בק"ק הלועזים יכב"ץ פה דמשק יע"א. איתא במד' וז"ל ר"ל בשם ר"א בר"ח אומר כ"ז שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם אבד זרעו ש"ע מה"ע השם והכסא שלמים מה טעם האויב תמו חרבות לנצח מה כתיב בתריה וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם עכ"ל:

מי ומי ההולכים בלכתם ילכו בסוף ובראש את מי אשלח ומי. בראש אמיר ספיר"ת האומר הן קדם הוה מספ"ר קומ"י. אגב אסיפ"א פתיחא מעין חתימה החותמת הכר נא למי. מילתא דאתייא מביניי"א ביני ביני דנקיט סידרא יקר מחרו"ז אספר מעשה יה לכל האותו"ת אתייא ותמהייא והדריה לכלליה שיתי שומי אל פתח השער שער עמי:

מי חכם ויבן אלה מפלאות תמים דעים, מ"ט ומה נעים, גדול העצה ורב העלילייה. דחביבא ליה כנס"י ברתיה דיעקב כגפן פורייה. עביד להו נטירותא יתירתא כאישון בת עין לעלמי עלמייא. כרחם אב על בנים אבינו אב הרחמן רועה נאמן הבוחר בעמו ישראל באהבה כי יעקב בחר לו יה. עזרם ומגינם הוא הבוטחים בה' ויהי להם למושיע ויך צריו אחור מכה טרייה. שבכל דור ודור הם עומדים עלינו לכלותנו ומקפי לן ספסלי לאוגייא. רבים קמים עלינו ואתה ה' מגן בעדנו כבודנו ומרים ראשנו צורנו וגואלנו משבחנא לאלהנא דבשמייא. אשר לא עזב ולא יעזוב את חסידיו זרע ישראל שבטי יה. לא זז מחבבן עד אשר שאמר להם שמעוני אחי ולאומי: מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה"א בכל קראנו אליו ויושיע לנו הוא מושיענו הוא יושיענו ישע יה. לכו חזו מפעלות אלהים מאי דקמן בקום עלינו אדם בליעל זה המן זרע מרעים נין עמלק הנה אלה רשעים שחיק טמייא. ויהי בימי אחשורוש המולך מעצמו מלך טפש היה. בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חרטומייא ואחשדרפנייא. עבד לחם רב מאכלות אסורות ויין נסיכם קדלי וחזירי וכל בהמה עגלה יפה ופיפייה. אף הוא היה מתכוין לאעבורי אחסנתא ולאעבורינהו אדתא לבני גלותא ייתון ביני עממייא לאכול ולשתות עמהם ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם ויעבדו את עצביהם ולזנות את בנותיהם בני ערבובייא. זה דרכו כסל ורשתו אשר טמן הוא המן ופתאים עברו ונענשו ויאכלו זבחי מתים ח"י אלף מישראל לא שמרו ברית אל כאשר זמם וכאשר דימה כן היה. זוהי שחייבתם גדולה לגימה כי נהנו מסעודתו של אותו רשע והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות אשכלות מרורות מדהרות דהרות אוכלי עמי:

מי נתן יעקב למשיסה וישראל לעשות כרצון איש זה המן איש צר ואויב אמר למהומן ויט ישראל בקי בהטייה. גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים רעה ומצורעה הנידחה והצולעה נתכוונה לרעה אף הנשים בכלל לא תחנם לא תתן להם חנייה. ביום הז' כטוב לב המלך ביין גזר גזירתא לאתויי האי מטרוניתא פשוט נבילתא להראות העמים והשרים את יפיה. וישלח ה' מלאך ועשה לה זנב ההוה אמר איתוהא ניהלאי בעירום ובחוסר כל ערום ועריה. ותמאן המלכה ושתי לבא אצלו העזה פניה ותאמר לא כה תאמרו להההוא

שטייא. בר אהורייריה דאבא לא יעשה אפי' לשפחה הגיורת והשבויה. כי בת מלך אנכי לא תהא כזאת בישמעאל אתה ידעת שבתי וקומי:

מי הקשה אליו ותתפעם רוחו על פתגמא דנא כסיל הוציא כל רוחו גזר אומר וכן היה. ויהי דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין הנהו דייניא. הדיוט קופץ בראש ויען ממוכן זה המן עבד לא נאמן לא על המלך לבדו עותה בת קטלא היא משום מיגדר מילתא למיחש מיהא בעייא. כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן כי ירא אנכי ראיתי שערורייה. בת מות היא ונווסקו כל הנשים למען ידעו הני נשי בישי להיות כל איש שורר בביתו אלה בני שרייה. ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה משח זיתא דכיא. ויעש המלך כדבר ממוכן מה' יצא הדבר תבא בתה של שרה אסתר מן התורה אשה יקרה הצדקת הכשרה ליהודים היתה אורה בת דודו של מרדכי הצדיק מירא דכייא. ותלקח אסתר אל בית המלך בשמן המר ובתמרוקי הנשים אפרסמונא דכייא. ומרדכי ציוה לה אשר לא תגיד את עמה ואת מולדתה בת מי:

מי זה מחשיך שם חושך לאור ביום גידל המלך אחשורוש את המן ונהי נהיה. וכל עבדי המלך לפניו יכרעו וישתחוו לו אחשדרפנייא וסגנייא. גבה לב הבליעל שם שם לו צלם על לבו ובקרבו ישים אורבו מרורת פתנים בקרבו והן ברוחו רמייה. ומרדכי ל"י ול"י ומידי עוברו לפניו פושט לו את הרגל ויאמר לו עבדי אתה עבדא בישא סורי הגפן נכרייה. כלום יש עבד מורד ברבו ויפג לבו עבדא דמאן נכסי דמאן גזעא בישא עבדא רעייא. וימלא המן על מרדכי חימה ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו חשב מחשבות מכלות עינים ומדיבות זר מעשהו עבודתו נכריה. לאובדא ולהשמדא הפריז על המדה כל עם מרדכי עם חכם ונבון ולהשכיר חציו מדם חלל ושביה. השב"י ישראל אנשים ונשים וטף בכלל כי שם בלל כל עצמותי תאמרנה ה' מי:

מי נטה עליו קו תוהו הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש וירא כי באדר מת רעיא מהימנא ועלטה היה. ולא ידע כי בו נולד הוא נביאנו רוענו דזיו ליה כבר בתייא. וזכות הלידה יכולה היא שתגן ויקם משה ויושיעם עמו עז ותושייה. לית מאן דידע לאשתעויי לישנא בישא כהמן לשון רמיה. כה אמר אל המלך אחש' ישנו עם אחד מפוזר ומפורד ודתיהם שונות מפקי לשתא בשה"י פה"י ומתפללים אל אלוהיהם לאובדא לכולהו אומייא ועממייא. ואינון אמרי דאתי להו מלכא משיחא דמטמרן ליה גליין, ברוח שפתיו ימית ולאומים תחת רגליו כיקד יקוד משרפות סיד ואין בהם הנייה. אם על המלך טוב יכתב לאבדם ויאמר להשמידם ונראה מה יהיו חלומותיהם אימת אתי משיחא דידהו דין גלי רזייא. ועשרת אלפים כ"כ אשקול להביא אל גנזי המלך עלי

דידי רמיא. ויענהו המלך פי כסיל מחיתה לו הכסף נתון לך והעם עשה בו כטוב בעיניך אתה יכול לעמוד על אופייה. ויסר המלך את טבעתו וילבש אותו ויאמר לו כתוב וחתום זה שמי: מי אלה כעב תעופינה קראו למקוננות ותבואינה כי המלך והמן שניהם נתלו ובהסכמה עלו לעקור ולשרש הגפן בית ישראל יחד בל אפייא. וכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים לבתים לבדים געו כולם בבכייה. ויספדו שם מספד מר בלב חמרמר כי שדי המר שק ואפר יוצע לרבים תאניה ואניה. טובה תוכחת את כל ונוכחת הסרת הטבעת ואת כוס קובעת צעק לבם אל ה' צווחי ככרוכייא. ויקרע מרדכי את בגדיו איש מדיו ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה דא עקא גדולה ומרה צרה כמבכירה ברחובות קריה. ויען ויאמר מר לנו מר כי באו בנים עד משבר אוי מה היה. אהה ה' אלהים אוי מה היה לנו הכרע הכרעתנו וכוס התרעלה השקיתנו הנה יד ה' הויה. אין לנו אלהים זולתך סלה מלך עוזר ומושיע ומגן אנה ה' קומה והושיענו פדנו והצילנו אנו ליה ועינינו ליה. עינינו לך תלויות ולרחמיך צופיות עד שתחננו הפלא חסדיך עמנו כמאז וכמקדם באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה. חוס וחננו וחמול ורחם עלינו והושיענו עשה למען שמך צורי וגואלי יה. פן יאמרו ידינו רמה אתה הוא מלכי מקדם פועל ישועות ה' איש מלחמה עזי וזמרת יה. גם איש שלומי:

מי זאת הנשקפה כמו שחר שמעה ילתא אילת השחר היא אסתר המלכה רעדה אחזתה חיל כיולדה ותשלח לו התך לדעת מ"ז ועמ"ז ע"מ וע"מ כל החרדה ומה צרה היה. ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו בן בנו של קרהו אשר שם לו בדרך בצאת ישראל ממצרים מאן דנכית ליה חויא. ואת פרשת הכסף ופתשגן כתב הדת נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה מעשה שהיה. לבא אל המלך לבקש מלפניו על עמה צוער"ה ועניה. ותען אסתר ותאמר לו כי שם בסתר המלך אהלו צדק יקראהו לרגלו דמי עלי כאר"יא. יריאה אני ממנו פן יבא והכני מכת מות על דעילית בלא בר מה לתבן את הבר מה אני להפוך דתו וגזירתו שפשטה בכל אומייא ולישנייא. לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן דין רישיה תביר ודין קטיע לישן ויקראו צום ובכי שלשת ימים לילה ויום ויזעקו אל אל נורא ואיום לא טעמו מאומה על המחיה. גם אני ונערותי אצום כן וארוצה ואבואה אל המלך אשר לא כדת שתי בה' מחסי אודה יה. ויהי לי לישועה לבטל הגזירה הרעה ולהפוך הקערה והצרה על ראש הצר הצורר כדמ"ל אנכי לכרמי:

מי יתן תבא שאלתי ובקשתי כאשר עם לבבי להפוך את לבו אשתני לעילוייא. ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ובהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה אז אמרה אלי אלי למה עזבתני בתא מכמר שמתני כקיר נטוי גדר הדחויה. אתה אלי בים אלי

בסיני קול פחדים באזני אל ההרים אשא עיני ואליך נשאתי נפשי צור קדושי אנא ה' הושיעני מפי אריה עיני לשמיא. ויהי כראות המלך את אסתר נשאה חן בעיניו ויושט לה את שרביט הזהב שלפניו ותקרב אסתר ותגע בראשו ותכרע ותשתחוה והוד והדר תשוה ותחי נפשה אליה נפש חייה. ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה חוט של חסד משוך אליה חוסנא סגייא. ויאמר לה המלך מה לך ידידתי צלעי ומצודתי עד חצי מלכותי ותען ותאמר לו שאלתי ובקשתי מאתך תהלתי בך נפשי חסיה. יבא המלך והמן היום הזה אל המשתה, אשר עשיתי לו להמן כי בו בחרתי מכל אומיא ויאמר המלך מהרו את המן לעשות רצונה והוא לא ידע כי תואנה ופחים לו טענה עבדא עליה קנוניא. ותעש אסתר כסברת כולהו תנאי ואמוראי ורבנן סבוראי מילתא טבתא מילתא דשויא. ויצא המן ביום ההוא שמח וטו"ל וגם למחר קרוא ליה עם המלך לבית משתיא. והיה כראותו למרדכי יושב ולא קם ולא זע ממתו חמחו בערה בו ורוח רעה נכנס בקרבו ויבא אל ביתו בחימה שפוכה צווח בייא בייא. כל זה איננו שוה לי אך זה חלי בכל עת אשר אני רואה למרדכי הבו עצה אתם אחי לדחותו ולהאבידו והוא לא ידע מי נדחה מפני מי: מי ראה כאלה שס"ה יועצים היו לו וזרש אשתו עדיפא מכולהו ועלית על כולנה הבית והעלייה. נזרקה העצה מכולם יחד שם פחדו פחד עשה זאת איפה בסוד נכמס ע"י חכם חרשים עץ גבוה חמשים לתלות את מרדכי קדש קדשים במקום שהנשמה תלויה. ובא עם המלך והיית א'ח שמח וטוב לב משתה תמיד והוא צול"ח את אשר עדיין לא היה. וייטב הדבר בעיניו ויעש העץ תנא לו הכין קל נחית משמיא. ביה בליליא נדדה שנת המלך כי רוח קנאה ביעתתו ורוח קמעא עוכרתו וקינא את אשתו מדוע בחרה בהמן מכל עממיא. ההוא אמר להביא לפניו ספר הזכרונות לרשת משכנות דין כתבא די רשים דוכרן פתגמיא. ויהיו נקראים לפני המלך אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש אשר בקשו לשלוח יד במלך בסם הממית שם ס'ס לו כמכת חלל דמיא. ארי נעשה שואל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ויענוהו לא נעשה עמו דבר עדין תלויה. והמן בא בקדרותא דצפרא לאמר למלך לתלות את מרדכי וישאל המלך מי בחצר וישיבוהו דבר הוא המן ויאמר יבא ויבא בתר דבעיא. ענה מלכא אימא לי איזי לאיש אהובי ועליזי אשר אני חפץ ביקרו גמולו אשלם לו תשלומי מעלייא. אמר נבל בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר ליותר ממני ספו ליה מאליה. ויאמר המן יביאו לבוש מלכות וסוס המלך ונתון כתר מל' בראשו ושר גדול מהפרתמים היה יהיה עבד לרוץ לפניו כרוזא קרי בחייל נותן הודייה. כה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו נגיד ומצוה לאומי: מי שמע כזאת שומע לעצה נכנסו דבריו באזני המלך ויאמר לו כן יהיה וכן יקום הדבר אשר היה. כן משפטיך אתה

חרצת מהר ועשה כן למרדכי היהודי הלוך וקראת אתה לפניו בקול גדול דין גלי רזיא. ויען המן ויאמר לו מארי מלכא איש כזה דל ורזה די לו במתנה אחת כפלים לתושיה. קח נא את ברכתי מרוב הונים ותן לו השיבו המלך זה וזה יהיה לו האי בר טבייא. ויפול המן לרגליו ויבך ויתחנן לו בי אדוני שלח נא ביד תשלח קשה עלי הדבר יציבא בארעא וגייורא בשמי שמייא. נתון תתן לו מדינה ומתנה בתוס' מרובה מבי גנזייא. ויענהו המלך אל תפל דבר ליהוי כדין וכדין ויעש כן אזיל ועינוהי מטיפין בבכי יותן בחצר גינת ביתן קבעוה בכיה. מפיו לפידים יהלוכו בקול מר ובלב חמרמר אין הקב"ה בא בטרוניא. עלו בו עצבים רבים מכאובים בושת ופגם וצער הלוך ילך ובכה כעבדא קמי מאריה והעיר שושן עיר הומיה. שמעת ברתיה קמת בטיהר"א ועאלת לאיגרא שקלת לעציצא מלא קיא צואה ושפכת ארישיה ואדיקני דאבוהא וע"כ גופו הא גופא קשיא. וישא המן את עיניו וירא את בתו והיא גם היא ראתה אותו כי את אביה היא מחללת ותשפוך לארץ מררתה בצאת נפשה כי מתה מבושתה וכלימתה אוי לה לאותה בושה ולאותה כלימה והמן במהומה גדולה ושלהבת עולה שלהבת יה. והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש ולבו מר כלענה ורוש מן המלך אחשורוש גזירה עומדת לעומתו וערפל חתולתו כי שם ביתו דואג האדומי:

מי ישום אלם גני אפרקדאן אשתקיל מלוליה ממאי דמטא ליה צרות תכופות צרת הבת וצרת מרדכי שתים רעות אתרע מזליה נצחו טלייא. ויענוהו יועציו ושריו וזרש אשתו אתו לנחומי צעירי קא מצערו ליה משלו הוסיפו לו יגון על יגונו הכי שפר קדמייהו להחוויא. אם מזרע היהודים מרדכי נפול תפול לפניו כי יאר ה' פניו וצדיק הוא בעיניו ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה והנה סריסי המלך הגיעוהו והבהילוהו לבא אל משתה אסתר גם ביום הב' להשקותו את קובעת כוס התרעלה ולבערו כאשר יבער הגלל עד תומו ולא יוסיף ה' להקימו ליטרקיה חוייא. ויהי בהיותם במשתה היין ויאמר המלך לאסתר מה שאלתך ותעש ותפול לפני רגליו ודמעתה על לחייה. ותען ותאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדוני המלך תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי ונפשנו לו חייה. כי נמכרנו אני ועמי אחי ולאומי להשמדא ולאובדא יתן מעלמייא. ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי זה דרך האב כי ימכור איש את בתו לאמה כאמה העברייה. ויען המלך ויאמר לה מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן באומה הנבחרת סולת נקייה. אף היא תשיב אמריה איש צר ואויב המן הרע הזה נקלה ונבזה והמן נבעת כי ראה כי כלתה אליו הרעה רועה התרועעה חשך משחור תארו ויורד רירו מרוב פחדו וצערו נהפכו פניו כשולי קדרה וייצר לו צרה כמבכירה הכרת פניו ענתה בו ניכר שפחמי:

מי פקד עליו יגלו שמים עוונו בא אליהו הנביא ז"ל בדמות חרבונה ויגד למלך גם הנה העץ אשר עשה המן ראשו מגיע השמימה לתלות עליו את מרדכי אשר דיבר טוב על המלך ויבז בעיניו חכמת המסכן בזויה, הנו ניצב ועומד בבית המן ויאמר המלך תלוהו עליו בדידיה תלייא. ויתלו את המן ואת בניו זרע מרעים הנה אלה רשעים בנים משחיתים חטאים ורעים בני רשיעייא. כולם נסקרו בסקירה ונתלו בחדא זקיפה אגב אסיפה ואבי אבות הטומאה לעילא מנהון זקיף כחווייא. וישבות המ"ן ממחרת הפסח הוא וכל זרעו איתו וגם זרש אשתו ספו תמו וירדו שאולה שאול תחתייה. ובטילת גזירתא משום ביעתותא כי המן בן המדתא ליהוי בשמתא צורר היהודים חשב מחשבות מכלות עינים ומדיבות ונהפוך הוא דהפך עליו בלהות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם זרע עמלק אובא טמייא. ליהודים היתה אורה זו תורה וזו שכרה ששון יקר וגדולה לך ה' דומייה תהלה קול ששון וקול שמחה מטי עד צית שמיא. ישראל נמשלו לכוכבים במסילותם בזכות אבותם ינשאו לאומתם ויברכם ביום ההוא ברוך עמי:

מי אל גדול כאלהים המעדיף טובו עלינו דחס רחמנא עלן ברוך אלהינו שפדאנו ממות לחיים והגדיל לעשות עמנו לטובה אות מעשה נסים ונפלאות והימים האלה נזכרים ונעשים אתקשו זכירה לעשייה. הכל חייבים להודות לה' כי גבר עלינו חסדו כן יתן לידידו המכיר בניסו היינו דאהנייא. הכל חייבים במקרא מגילה קריאתה זוהי הלילא כמאן דאמר הללויה. ועשות אותו יום משתה ושמחה ומשלוח מנות ולאביונים מתנות לשמח לב נדכאים יאכלו ענוים כל הנשמה תהלל יה. ויוסף ישראל תוספת דאורייתא נפק אודיתא ליקרא דאורייתא כי עזי וזמרת יה. ויומא כי האידנא שבת זכור קבעוה חובה מכנפי ואתו לבי כנישתא קדמה שכינתא ואתייא. דורשין במילי דאגדתא ובהלכתא גברוותא במילי דפורייא. איש לפי שכלו ולפי מהללו בתורת ה' תמימה מצות ה' מאירה ברה כחמה ואני בתומי:

מי אנכי רש ואיש תככים אך ורק מיעוטין ואכין ידענא בנפשאי ערכי עלי פחות שבערכין ומה מני יהלוך לדבר דבר ולעמוד בק"ק רבה יפה שתיקה נאלמתי דומיה. ברם זאת חובתי ואעשנה ואם לא ישובח לא יגונה ומה' מענה קול שיח יצחק את אשר כבר היה. בהורמנותייהו דרבנן קדישי אלה ראשי וכל הק"ק הזה מחנה שכינה זה אשר מחזה שדי יחזה עם ה' אלה ישראל קדושים מן הגזע ומן השרשים זרע בירך ה' העם בחר לו יה. ומתוכם כעין החשמל נכבדי ויחידי ושועי גבירי וידידי מע' הגבירי' הרמי' מבחר עצמים משו"ן והמה חכמי' זרעא מעלייא ועל צבאם רבנן ותלמידיהון וכל כנוותהון הח' הש' הדו"מ הרבנים המובהקים מזו' דנהירין להו שבילי דשמייא. ה' צבאות יגן עליהם

הם ובניהם וכל אשר להם יושיבם לנצח ויגבהו ואל שדי יריק לנו ולהם ברכה עד בלי די ויאמר לצרה דיה. כן יאמר ה' בעל הרצון ואמרי פי והגיוני יהיו לרצון שמעוני אחי ולכו לחמו בלחמי:

וזה החלי בעזר משדי צורי וגואלי יה:

ישתבח היוצר ויתעלה הבורא אשר גבר חסדו עמנו בימי מרדכי ואסתר להציל ממות נפשנו ולהחיותנו כהיום הזה ככתוב במגילת אסתר וז"ל ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע וכו' ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו וכו' ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו וכו' וכו' וכו' וי"ל במ"ש כתב הדת מאי כתב הדת הזה דהדת מאן דכר שמיה דהול"ל כתב הגזירה גם להבין אומרו לעיל והדת ניתנה וכו' דמהו דת זה דקאמר ומהו או' ניתנה דהול"ל והגזירה נגזרה בשושן הבירה:

ואפ"ל לענ"ד במ"ש הגאון הרב ע"ד ז"ל בכוונת משז"ל חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' ופי' הוא ז"ל דיש כאן ממ"ן דלכאורה אם כאשר בזו המגילה פשוט דאחש' אמר מי הוא זה וכו' לכאו' תמוה דשכח מה שנתן מזה ג' ימים להמן את טבעתו ואפי' הכסף מיאן לקחת ולמה שתק המן ולא התנצל עצמו לפני המלך באותה שעה כי כלתה אליו הרעה הי"ל כי לא עינה מלבו והיה הכל בהסכמתו ומנוקה הוא מן העון הזה לגמרי:

ואולם יובן דבלאו"ה י"ל במ"ש המן על ישראל דהוא מפוזר ומפורד ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך א"ע וכי זה כדאי לשפוך דמם ארצה מבלי השאיר שריד עוללים ויונקים הזה נימוס המשפט וברור שהמלך וכסאו ידין במישרים עכ"פ כפי הטבע ונימוס השכל אם היה מלך שוטה איך רצו עמים רבים מאותם המדינות לשמוע בקולו ולא מרו את דברו לכן הנכון כי המן בתחבולותיו אמר אל המלך שהיהודים יש להם דתות מיוחדים מדת המלך ואינם עושים כדת המלך וראוי לבטל דתם נגד דת המלך ולא ישמע ולא יזכר דתם כי אם יקיימו דת המלך כי הוא שליט בארץ והכל עבדים לו וחייבים לשמור דתו ולא דת אחר כלל וז"ש המן אף שהיה עם אחד בארץ כעת הוא מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך והם עבדים לך ועכ"ז דתיהם שונות וכו' כי כן יכתב לאבדם וזהו על הדתות שלהם שהם שונות מ"ע הם המה הדתות יהיו נאבדים והם חייבים לשמור דת המלך לבד ולא יזכר ולא יפקד דתם כלל וזהו ג"כ מענין מרדכי כי ביטל דת המלך עבור דתו ואמר המן דלא יתכן כי אם ראוי לאבד כל הדתות נגד דת המלך ובזה רצה המלך ושמע לו כי כן רצון המלך שיהיו הכל מודים לדתו כאשר עוד היום בגולה בין העכו"ם אשר מבטלים ד"ת נגד נימוס משפטם באו' כי להם הארץ והמן היסב מלת

לאבדם על האומה ולא על הדת וכתב להשמיד וכו' וזה היה מתחבולה וערמה וזיוף ולכן אמרה אסתר דאלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי נימוס עבדים עוד היום בארצות מזרח ומערב וספרד מבלי לעשות הם שום נימוס כלל רק הוא אסור וקשור בדת של רבו ומה שרוצה רבו לעשות בו עושה אבל להשמיד וכו' לז"א מי הוא זה וכו' דמעולם לא עלה על לבו להרוג אומה שלמה על דברים כאלו ולכך המן נבעת כי נגלו תחבולותיו וכו' וכו' עכ"ל הצל"ע יעש"ב. וכפי"ז הנה נכון מ"ש ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות א"א וכו' דהנה ודאי המן הרשע לא זייף וכתב להשמיד וכו' רק למדינות אחרות חוץ משושן אך לשושן עצמה מקום המלך עצמו לא כתב אלא להשמידם דוקא ור"ל להעבירם מדתם ולעשותם משומדים דוקא כמשז"ל ישראל משומד שאני וזהו ככל אשר דיבר המן עם המלך שיבטלו דתם נגד דת המלך כי נתיירא המן אם יכתוב גם בשושן להשמיד להרוג וכו' פן יוודע הדבר למלך ויחרה אפו עליו שכתב בשמו אשר לא ציוהו ולזה ודאי שלא כתב בשושן כי אם להשמידם מדתם וז"ש, כתב הדת להשמידם דקאי ההשמדה מדתם ולזה דייק קרא לו כתב הדת וגם והדת ניתנה בשושן ר"ל שלא נגזר על ישראל שבשושן רק ביטול הדת שלהם דוקא. ברם לשאר מדינות כתב בפי' להשמיד להרוג וכו' ר"ל תחי' לעשותם מומרים ומשומדים ואם לא ירצו להמיר דתם אזי הרשות בידם להרוג ולאבד וז"ש ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר לשקול לאבדם לגמרי ולא לדתם דווקא אלא לאבדם בהריגה ממש. וגם את פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם דהיינו להמיר דתם נתן לו להראות את אסתר רמאותיה דהמן וזיופו דעבד תרתי דסתרן ובכן אם תגיד כ"ז למלך בודאי יהרגהו להמן ויבטל הגזירה לגמרי וק"ל:

ועל דרך זה פי' הכתו' הנז"ל הרב קול יעקב שאול ז"ל באו"א עפ"י מ"ש הרב מהר"ן רוזילייו ז"ל בכוונת מ"ש בירוש' נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו בס' סכנה להשמיד וכו' דק"ט דמאי ספקא איכא בנשים דהא מקרא מלא טף ונשים וא"כ כולם היו בודאי כנה דלהשמיד ופי' הוא ז"ל במשז"ל וז"ל אם על המלך טוב יכתב לאבדם וכו' אמ"ל לית אנא ידע מנייניהון אמ"ל כד נפקו ישראל ממצרים היו ת"ר אלף ע"כ חד וחד אנא יהיב לך ק' זוזי ע"כ ולפי"ז מוכח דלא מכר רק הזכרים וכו' וזהו מה שמכר לו רק הגברים דוקא ובעיקר הטעם שנגזרה גזירה זו על הזכרים דוקא ולא על הנשים כתב הרב נ"י ז"ל דגזירת המן היתה בעוון מכירת יוסף ולא היו במכירת יוסף רק השבטים מכרוהו אבל נשים לא היתה ידם במעל ולא עליהם תחול הגזירה וח"ו להיותם נאספות בלא משפט אך אמנם המן הרע הפר חק ברית המכירה וזייף לכתוב גזירה כוללת גם לטף

ונשים ואם ימצא מערער ע"ז לומר למה גזרת גם על הטו"ן יבטל הגזירה מהם מפחד המלך שלא היו במכירה הנשים ואם אין מערער וישאר הענין סתום לא ינצלו גם הטו"ן וז"ש בירוש' שאף הן בס' סכנה כי האנשים היו בודאי אך הנשים הן בס' דייקא אם ימצא מערער על המכירה אתד"ק וכתב הרב ק"י ז"ל לפיד"ז המן הרשע לא נתן הדת בשושן עצמה כי אם להרוג האנשים דוקא אך לשאר מדינות המלך כתב בפי' גם הטו"ן דרחוק הדבר שיוודע למלך ממקו' הרחוקים וזהו מ"ש מרדכי לאסתר ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול כלו' דמשם ראיה דלא קנה מאחש' כי אם הגברים לבד ואת פתשגן כתב הדת אש"ן בשושן שלא כתב הנשים בכלל הגזירה כלל מפחדו מהמלך נתן לו להראותה איך שתי הגזירות סתרן אהדדי וגם שהמלך לא גזר על הנשים ואם תגיד כ"ז למלך בודאי יהרגהו להמן ותתבטל הגזירה לגמרי אתד"ק ודפח"ח. ועפ"י ד"ק של הרב מהר"ן רוזילייו ז"ל הנז' אפ"ל המשך הכתו' הנז' באו"א בהדק' עוד במ"ש לדעת מ"ז ועל מ"ז דקאי על מ"ז שפת יתר דהוה סגי באו' לדעת מ"ז גם אומרו את כל א"ק ודרז"ל ב"ב ש"ק כמד"א אשר קרך בדרך דמה לו להזכיר לה לזקנו הרשע טפל ממרא ובודאי הלא דבר הוא עיל"ד דכיון דכבר הגיד לה את פרשת הכסף למה הוצרך להראות לה את פתשגן כתב הדת ובתר הכי לצוות לה לבא אל המלך וכו' ותו יל"ד מהו כוונתה בהגיד למרדכי שכל עבדי המלך וכו' דבודאי גם הוא הוה ידע לה להאי מילתא ועכ"ז ציווה לה לבא אל המלך וכו':

ואולם במ"ש מהר"ן והק"י ז"ל הנז' א"ש הכל ובהק' עוד מ"ש הגאון הרב חוות יאיר ז"ל בסי' קמ"ו שנשאל בב' אנשים עבריים נצים ושלף א' מהם סכינו והרג לחבירו וברח הרוצח ובתחי' נתעורר לעשות תשו' ואח"ך פרק עול ונעשה ריש בריוני עם חברי גנבים ונתפס על גניבה בב"ה של המל' ונשאל אם יכולים להשתדל להצילו או לא ואת"ל דלא אם קרובי הנרצח יכולים למוסרו למלכות כדין גואל הדם והשיב הרב ז"ל דהחכם שהורה דקרובי הנרצח יכו' למוסרו דברים בטלים הם אכן אם יכו' להצילו או לא לכאו' במ"ח הוא שנוי דגרסי' בנידה דס"א הנהו בני גלילאה דנפק עלייהו קלא דקטלי נפשא אתו לקמיה דר"ט אמ"ל ליטמרן מר אמ"ל היכי נעביד אי לא אטמרתון חזו לכו איטמרינכו הא אמו"ר האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא בעי למיחש מיהא בעי זילו אתון אטמרו נפשייכו ופירש"י למיחש מ"ב ושמא אתם הרגתם ואסור להצילכם עכ"ל אלמא מש' דכל המחוייב מיתה אסור להצילו ואולם התוס' שם כתבו דבשאלתות מפרש שמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך והיינו דקאמר למיחש מ"ב שיש לחוש ללה"ר להאמינו גבי זה ליזהר שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים משמע לסברת רא"ג ז"ל מותר

להצילו כל דליכא נזקי והפסד לא לו ולא לאחרים ושוב צידד לו' דרא"ג ז"ל לא פליג ע"ד רש"י ז"ל יעש"ב. וכתב ע"ז הרב ק"י שאול ז"ל דע"כ לא ס"ל לרא"ג ז"ל דכל דאיכא הפסד לו או לאחרים לא יציל הי"ד כשאין הוא בכלל הגזירה אבל אם הוא בכלל חשש סכנה ויש יכולת בידו להציל א"ע ודאי שמצוה להציל את אחרים ג"כ יעש"ב:

ובזה פי' הרב בפ"צ ז"ל כה"כ ויבא עמלק וילחם עי"ב ויאמר משה א"י בחר לנו אנשים וכו' ויעש יהושע וכו' דיל"ד דמאי לנו דקאמר דודאי לכל ישראל והם בכלל בא עמלק ומהו או וצא עיל"ד במ"ש ויעש יהושע וכו' דפשיטא דקיים מ"ש לו רבו אכן דרז"ל ברפידים שרפו ידיהם מהתו' וע"ז שיסה ה' בהם את הכלב זה עמלק נמצא דישראל באותו זמן היו חייבים עונש וכלייה יען פרקו עול תורה ובכן באנו למח' רא"ג ורש"י ז"ל דלרש"י אסור להצילם ולד' רא"ג ז"ל מותר ואם הלכה כרש"י ז"ל אסור להצילם יען נתפסו על אותו עון וידוע משז"ל דהט' שציוה משה את יהושע להלחם בעמלק משום דמזרעא דיוסף הוא ואין עשיו וזרעו נופל אלא ביד ב"ב של רחל ובכן אתו הני קראי על נכון דהן קדם הציע הכ' ואמר ויבא עמלק וילחם עי"ב על שרפו וכו' וה"ט שבא עליהם עמלק ולד' רש"י כל שנתפסו על אותו עון אסור להצילם מי שבידו להציל ומי הוא זה שבידו להציל זה יהושע דמזרעא דיוסף אתי לז"א מרע"ה ליהושע בחר לנו אנשים וצא וכו' לרמוז לו דל"ד נ"ד לסברת רש"י דע"כ לא ס"ל לרש"י דאסור להציל אינו אלא דוקא אם המלכות אינה הורגת רק להרוצח בכה"ג ס"ל לרש"י דאסור להציל משא"כ אם המל' הורגת טובים ורעים ודאי דהטובים חייבים להצילו עצמם ולאחרים וכה"ג בענין עמלק דאף דישראל חטאו מ"מ האיכא משה ויהושע וכמה חסידי עליון דלא חטאו ואם לא יצילום נלכדים הטובים בעון הרעים ולז"א בחר לנו לנו דייקא כלומר בשבילנו ובעבורנו לנו וכיוצא בנו וצא הלחם בעמלק ואין כאן איסור אפי' לד' רש"י דבכה"ג מלבד שאין כאן איסור אדרבא חייב אתה בזה וכ"ש לסברת רא"ג ז"ל דהל' כוותיה דשרי להציל גם לרוצח ותו נמי דבכה"ג דהוא בכלל הסכנה ויכול להציל דינא הוי דיציל גם לאחרי' וגם אנחנו נתונים בצרה ויש יכולת בידך להציל עצמך יכול אתה בדין להציל גם אחרים עמך ויעש יהושע כאשר אמ"ל משה כלו' בשביל ציווי משה רבו עשה כן להכנס בסכנה להציל דאל"ה איהו גופיה הוה ס"ל כרש"י דאסור להציל והוא ס"ל דאין לחלק בין אי איכא אחרים טובים בהדייהו או לא דכיון דה' לו ציוה לעמלק לבא להלחם בישראל בעוונם אין לנו להלחם בו ואי משום משה וכיוצא בו הקב"ה יצילם אכן יהושע ביטל דעתו נגד דעת רבו ותכף כאשר אמ"ל משה צא הלחם לא עבר ע"ד רבו אתד"ק יעש"ב:

ובכן נבא לכוונת הכתו' דידן ומרדכי ידע ואיתא בילקוט אמר מרדכי יודע אני שנגזר עליהם כלייה מיום שכרעו לצלמו של נ"נ וה"נ ס"ל לרשב"י דמה שנתחייבו שש"י כלייה הט' מפני שהשתחוו לצלם נ"נ כדאיתא בפ"ק דמגילה וא"כ באנו למח' רש"י ורא"ג ז"ל הנז"ל דלד' רש"י אסור להצילם ולד' רא"ג ז"ל מותר ואם הלכה כס' רש"י אסור להצילם יען כפרו בה' ועע"ז ונתפסו על אותו עון ומשו"ה שיסה ה' בהם את הכלב זה המן לנקום נקם מהם ולזה ויקרע מרדכי א"ב וכו' דנפק מרדכי דק ואשכח כחה דהיתרא להצלת ישראל אפי' לד' רש"י דבכה"ג דנ"ד גם רש"י מודה דשרי להציל דע"כ לא ס"ל לרש"י דאסור אלא דוקא אם המלכות אינה הורגת טו"ר רק רעים דוקא משא"כ אם הורגת טו"ר כגזירת המן הרשע ודאי דהטובי' שבהם מחוייבים הם להציל עצמם ולאחרים הרעים עמהם ג"כ כיון דהגזירה היא כוללת להשמיד וכו' את כל היהודי' טו"ר ואף דרוב ישראל חטאו בצלם נ"נ מ"מ האיכא חמ"ו דלא השתחוו לצלם וגם אם נאמר דטעם שנתחייבו כלייה מפני שנהנו וכו' האיכא מרדכי ואסתר ותשב"ר ושאר צ"ג שלא חטאו ולא נהנו מסעודתו של אותו רשע ולהכי וילבש שק ואפר ויזעק זעקה זו תפלה שיצילם ה' לכולם יחד טו"ר כיון דאין כאן איסור אפי' לרש"י וכ"ש לד' רא"ג ז"ל דהל' כוותיה דמתיר להציל גם לרוצח עצמו ותו דבכה"ג דהוו מרדכי ואסתר בכלל הגזירה ובסכנת להשמיד דינא יתיב דיכול להציל ג"כ לאחרים עמו לכ"ע כנז"ל ולזה ויצא בתוך העיר להתפלל בעדו ובעד כל קהל ישר' אמנם אסתר המלכה קים לה כרש"י דאוסר וס"ל נמי דאין לחלק בין דאיכא טובים בהדייהו או לא כיון דה' לו ציוה להמן לנקום נקם מישראל בעוונם אין לה ולמרדכי להתפלל בעדם להצילם ואי משום דידהו דמרדכי ואסתר ושאר צ"ג הקב"ה מעצמו יצילם לבדם ולכך ותשלח בגדים וכו' ולא קבל ולזה ותשלח אסתר להתך ותצווהו ע"מ לד' מה זה הוא עומד בשק ואפר ואי הוא בשביל גזירת המן על מ"ז הוא מתפלל בעדם מאחר דבעוונם מאת ה' היתה זאת להם והא קמן דעת רש"י ז"ל דאוסר להנילם ולכך ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ב"ב ש"ק כדרז"ל דרמז לה דזה המן ב"ב ש"ק עמלק הרשע להורות לה דכשם דבז' עמלק נתחייבו שש"י כלייה על שרפו וכו' ועל נסותם את ה' וכו' ולרש"י ז"ל אסור להצילם ואיך הצילום משה ויהושע אל"ו צ"ל דשאני התם בז' עמלק דגם רש"י ז"ל אזיל ומודה דשרי להציל לכולם יחד לפי דהיה הורג טו"ר וכ"ש לד' רא"ג ז"ל דשרי לגמרי בכל גוונא וכ"ש דהוו אינהו משה ויהושע בכלל הגזירה בודאי דינא הכי לכ"ע להציל גם לאחרים כנז"ל וא"כ ה"ה והו"א הטעם כעת בימי המן הגיד לה מרדכי את פרשת הכסף לאבדם וכו' ודייק לומר כל היהודים

דר"ל טובים ורעים וגם הוא בכלל הגזירה ובכה"ג לכ"ע היכא דבידו להציל יכו"ל גם לאחרים כיון דמרדכי הוי בכלל הגזירה:

אכן מרדכי הצדיק עדיין היה חושש דשמא אסתר ס"ל כס' רש"י ז"ל דאסור להציל ושאני נדון דעמלק דמשה ויהושע נמי הוו בכלל הגזירה והסכנה ולהכי קאמ"ל הלחם בעמלק דכיון דהוו בכלל הסכנה ויש יכולת בידו להציל דינא הוא דיכו"ל גם לאחרים אבל כל מי שהוא אינו בכלל הגזירה אסור להציל לאחרים ואין לחלק בין דאיכא טובים בהדייהו או לא אלא איהי דידיה סברתה דכל שהוא אינו בכלל הגזירה לא מצי להציל והיתה חושבת בדעתה דהיא עצמה וכל שאר הנשים אינם בכלל הגזירה כיון דלא מכר המלך אחש' להמן רק הגברים לבד כנז"ל אלא דהמן הרשע זייף וכתב גם הטו"ן בכלל הגזירה ולא ידעה אסתר מהזיוף הזה רק היתה יודעת דברים כפשטן הזכרים לבד וא"כ כיון דהיא אינה בכלל הגזירה אסור לה להצילם כד' רש"י ז"ל ולז"א ואת פתשגן וכו' להראות לה נוסח הגזירה גם להטו"ן וא"כ גם היא בכלל הגזירה והסכנה וא"כ גם רש"י ז"ל יודה בכה"ג כיון דהיא ג"כ בכלל הסכנה א"כ תו אין לה לחוש מסברת רש"י ז"ל כלל ומחוייבת היא לבא אל המלך להתחנן לו על עצמה וגם לבקש מלפניו על עמה דכיון דיכול להציל עצמו יכו"ל גם לאחרים עמו כנז"ל:

ותאמר אסתר כל עבדי המלך וכו' וזה ודאי סכנה אך זיוף המן הוא ספק סכנה דאפשר בא יבא איזה מערער עליו ויגיד למלך זיופו של המן ותתבטל גזירת המן מהנשים לגמרי וא"כ אין אני בודאי בכלל הגזירה אלא בספק ואין ס' מוציא מידי ודאי ובכה"ג דעת רש"י ז"ל דאסור לה להציל: לזה שלח לאמר לה אל תדמי וכו' לסמוך על איזה מערער על המן בזיופו שזייף והוסיף גם הטו"ן ויהיו הנשים פטורות מזאת הגזירה דהרי אין מי שיערער ואם החרש תחרישי וכו' וכשמוע אסתר את דבריו הודית לסברתו ואמ"ל א"כ לך כנוס וכו' וק"ל ועם שראיתי להרב ק"י שאול ז"ל בדרוש פורים שכבר קדמני ודרך בדרך זו בפי' הכתו' הנז' עפ"י פלוגתא דרש"י ורא"ג ז"ל הנז' כיעוש"ב מ"מ הרואה יראה כי רב המרחק ממ"ש בעניותי למ"ש איהו ז"ל כמשי"ר המעיין:

ועפי"ז אפ"ל כוונת מאמרז"ל במד' מג"א וז"ל באותה שעה בא אליהו ז"ל אצל אבות העולם ואצל מרע"ה בבהלה ואמ"ל עד מתי אתם דוממים בשינה ואין אתם משגיחין בצרה שבניכ' שרויין בה וכו' אמ"ל מפני מה אמ"ל מפני שנהנו וכו' אמ"ל אם הם עברו על התורה מה אנו עושי' וכו' חזר אליהו ז"ל אצל מרע"ה ואמ"ל הי רועה נאמן כמה פעמים עמדת בפרץ על ישראל ובטלת גזירה לבלתי השחית שנאמר לולא משה בחירו וכו' מה תענה על הצרה הזאת כי באו בנים עד משבר אמ"ל מרע"ה כלום יש אדם כשר

ביניהם אמ"ל יש ושמו מרדכי אמ"ל לך והודיעו כדי שיעמוד בתפלה משם ואני מכאן ונבקש עליהם רחמים לפני הקב"ה וכו' מיד ומרדכי ידע וכו' עכ"ל. גם בתרגום רבתי איתא והובא בס' מנ"ה וז"ל וכאשר ראה מרדכי הצדיק הגזירה שנגזרה ואת האגרת שנחתמה קרע את בגדיו וכו' ואמר אוי כמה גדולה גזירה זאת לא על חציינו גזר וחציינו הניח אלא על כל הגפן כולה וכו' עכ"ל:

והנה טרם כל צל"ד למה אבות העולם עמדו מנגד ותכף ומיד השיבוהו לאליהו ז"ל אם הם וכו' ולמה לא עמדו בתפלה כמרע"ה ומאי דעתייהו בזה: וכבר ראיתי בס' הין רב שנרגש מזה ופי' הוא ס"ל במ"ש בע"ז בפ' כל הצלמים אסורים דברי רע"ק וחכ"א מותרים וע"ז אסורה ופירש"י צלמים אנדירטי של מלכים וידוע סברת רשב"י דמה שנתחייבו שש"י כלייה מפני שהשתחוו לצלם נ"נ ואותו הצלם היה אנדירטי של מלכים כידוע ואם נאמר דהלכה כרע"ק דהצלמים אסורים א"כ ישראל ח"ו חייבים כלייה ואם הלכה כחכמים דפליגי עליה דרע"ק אין בישראל שהשתחוו לצלם נ"נ שום עון אשר חטא וכתבו הרב עיר דוד והגאון היע"ד ז"ל דמכח שנהנו מסעודתו של אחש' נתעורר עליהם עון השתחויתםלצלם נ"נ ע"ע מילתא בטעמא ואכמ"ל. ועפי"ז א"ש דהאבות עם מרע"ה פליגי בפלוגתא דרע"ק ורבנן הנ"ל דהאבות ס"ל כרע"ק דס"ל כל הצלמים אסורים וכיון שהם שמעו מפי אליהו ז"ל דנהנו מסעודת אחש' א"כ למפרע נתעורר עליהם עון השתחוייתם לצלם נ"נ אשר זה ג"כ היתה כוונת אליהו ז"ל דנקיט בידיה עון זה שנהנו שזהו הטעם שאמרוהו תלמידי רשב"י שהוא מופרך מכח קושיית רשב"י לתלמידיו דא"כ של שושן יהרגו ושבק לטעמיה דרשב"י דאמר מפני שהשתחוו לצלם נ"ל שהוא העיקר אלא מוכרח דכוונתו דמכח מה שנהנו למפרע נתייבו על השתחוייתם לצלם נ"נ הרשע וכנז"ל וכיון שכן ס"ל לאבות העולם דשוב אין לישראל ריוח והצלה מגזירה זאת ומשו"ה אמר לאליהו ז"ל אם הם עברו על התורה מה לנו לעשות. ברם מרע"ה ס"ל כרבנן דכל הצלמים מותרים וא"כ יש לישר' ריוח והצלה מגזירה זאת דצלם נ"נ אנדירטי היה ומותרים הם וישראל פטירי מאותו עון לגמרי ומשו"ה שאל מרע"ה לאליהו ז"ל וכשהודיעו שכבר נחתמה הגזירה שאל אותו אם בדם חתומה או בטיט כדמסיים הכי התם במד' הנ"ל דאם בטיט היא חתומה ודאי דהקב"ה פסק הל' כרבנן ואם בדם חתומה ודאי דס"ל כרע"ק והשיבו אליהו ז"ל דבטיט היא חתימה ופסק כרבנן ולזה תכף ומיד עמד משה בתפילה ויחל משה אתד"ק בתוס' נופך קצת כמשי"ר הרואה:

ועפ"י ד"ק אפ"ל לענ"ד כוונת המסרה וז"ל נעשה ונשמע ונשמע קולו ונשמע פתגם המלך ע"כ ולכאורה נראה דליכא שום קשר ושייכות להני תלתא ונשמע אהדדי וחוץ מדרכנו

אפ"ל במ"ש פ"ק דמגילה דכהנים מבטלים עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה ומכאן סמכו בית רבי שמבטלין ת"ת ובאים לשמוע מ"מ יע"ש וז"ש נעשה ונשמע שהיא התורה ונשמע קולו בבואו אל הקדש שהיא העבודה ונשמע פתגם המלך שהיא מקרא מגילה אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא יותר מכולם דהתורה והעבודה נדחים מפניה כנז"ל וק"ל:

אכן עפי"ד הרב הון רב ז"ל הנ"ל אפ"ל המסרה הנז' באו"א והכי קאמר דכיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע איך הם השתחוו לצלם נ"נ והיותר תמה על מרע"ה איך עמד בתפילה ונשמע קולו בתמיהא לז"א ונשמע פתגם המלך כי הקב"ה ברחמיו חתם הגזירה בטיט להורות נתן דהל' כרבנן ואין הגזירה מתקיימת שלא חטאו ישראל ולזה עמד בתפילה לבקש רחמים עליהם וק"ל: ובזה אפ"ל כה"כ וירא המן כי אין מרדכי כו"מ לו וימלא המן חימה ויבז בעיניו וכו' כי הגידו לו וכו' ויל"ד דתיבת לו היא יתירה דהוה סגי באו' וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה ואנן ידעינן דעליו קאמר מכח קרא דסליק מניה ועיל"ד אם מרדכי חטא לו אלה הצאן מה עשו שאר ישראל וגם מה הגידו לו דסתם הגדה אינה נאמרת רק ע"ד חידוש שלא היה יודע מקודם והכא מה דבר חדש הגידו לו דאם הוא שהם יהודים הלא זה הדבר כבר ידוע לו מקדמת דנא ואין כל חדש:

אכן עפ"י פלוגתא דר"ע ורבנן שבפ' כל הצלמים הנז"ל א"ש הכל דידוע משז"ל דהמן היה חקוק על בגדו דמות צלם והוא ג"כ אנדירטי של מלכים ולרבנן דפליגי על ר"ע כל הצלמים כאלו מותרים וקי"ל דהלכתא כוותייהו דיחיד ורבים הל' כרבים וא"כ המן הרשע בראותו כי אין מרדכי כו"מ דס"ל כר"ע דכל הצלמים אסורים ושבק סברת חכמים דפליגי על ר"ע ושרו להו מכח זה שפט בדעתו דמרדכי בתר דידיה קאזיל להמרות כבודו ולא משום דהדין כן דאל"כ הי"ל לפסוק הל' כחכמים דרבים נינהו ומדלא פסק כוותייהו הבין המן שאין זה א במזיד ובמעל ממרדכי וז"ש וירא המן כי אין מרדכי כו"מ לו לו דייקא ולא משום דדינייהו הכי ולזה וימלא המן חימה וגם ויבז בעיניו לש"י במ"ל כי הגידו לו המגידים את עם מרדכי שכבר השתחוו לצלם נ"נ ואי איתא לסברת מרדכי דפסק הל' כר"ע דאוסר א"כ למפרע מתחייבים הם על מה שהשתחוו לצלם נ"נ וכדס"ל הכי לרשב"י כנז"ל וק"ל: ועפ"י האמור לעיל פלוגתא דרש"י ורא"ג ז"ל הנ"ל אפ"ל דהט' דאבות העולם לא רצו לבקש רחמי' על ישראל להצילם משום דס"ל כס' רש"י ז"ל דכיון דישר' נתפסו בעוונם אסור להצילם ולא ס"ל לחלק בין היכא דאיכא טובים בהדייהו ואם הם בכלל הסכנה או לא דבכל גוונא ס"ל כרש"י דאוסר משו"ה נסוגו אחור ואמרו לאליהו ז"ל אם הם וכו' ובהכי נמי א"ש מה שהוצרך מרע"ה לשאול מאליהו ז"ל אם

יש אדם צדיק ביניהם או לא ואמ"ל אליהו ז"ל שיש ושמו מרדכי ואמ"ל מרע"ה שהוא יתפלל משם והוא מרע"ה מכאן דאטו לא תספיק תפלת מרע"ה לבדו הא ודאי אתמהא טובא לכאורה אכן עם האמור א"ש דמרע"ה מלבד דס"ל למר דהל' אזלא כס' רא"ג ז"ל דשרי להציל בכל גוונא עוד זאת רצה לצאת יד"ח דעת רש"י ז"ל וס"ל לחלק גם בד' רש"י דאי איכא טובים בהדייהו והם בכלל הסכנה לכ"ע שרי להציל הכל בבת אחת טו"ר משו"ה שאול שאל האיש משה איש האלהים לאליהו ז"ל אם יש צדיק ביניהם יעמוד בתפלה להציל עצמו ואחרים עמו ואני אעמוד מכאן בתפלה למשה להצילם אף שאיני בכלל הסכנה עמהם כיון דהל' אזלא כרא"ג ז"ל דס"ל דשרי בכל גוונא וכמדובר וק"ל:

ובהכי א"ש נמי מ"ש מרדכי הצדיק דלא על חציינו גזר וכו' דצל"ד דהיכי הוה ניחא ליה אם הגזירה היתה על חצי לבד דהא אפי' לא היתה הגזירה רק על נפש אחת מישראל היה צריך לצעוק ולהתפלל אל ה' בעבורו כ"ש וק"ו על חצי אומה הישראלית:

אמנם עפי"ד א"ש דכוונת מרדכי הצדיק להוציא מלב איזה אדם מאן דס"ל כרש"י ז"ל דס"ל דאסור להצילם לזה הורה להם מרדכי דלא יחושו בנ"ד לסברת רש"י ז"ל משום דכיון דהגזירה כוללת טובים ורעים וכולהו בכלל הסכנה ודאי דבכה"ג גם רש"י ז"ל מודה דשרי וז"ש לא על חציינו וכו' וק"ל. עוד אפ"ל כוונת מרדכי במה שהוצרך לשלוח לאסתר את פתשגן כתב הדת ג"כ דהט' כמ"ש הרב מהרמ"א ז"ל דהמן אמר יכתב לעבדם כלו' להיות לו לעבדים ולזה הסכים עמו המלך אחש' אלא דבתר הכי המן הרע זייף וכתב לאבדם ובזה פי' הוא ז"ל כה"כ כי נמכרנו אני ועמי וכו' ואלו לעבדים וכו' יעש"ב. ולזה תחילה וראש הודיעה מרדכי לאסתר את פ' הכסף ושהמלך אחש' לא הסכים במכירת ישראל להמן רק לעבדם דוקא והמן זייף וכתב לאבדם לגמרי וכדי שלא יטעון המן שהסופר טעה וכתב לאבדם במקום לעבדם כדאיתא כמה אינשי שקורין לעייני"ן אלפי"ן ולאלפי"ן עייני"ן לזה שלח לה מרדכי את פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות לה דשם כתב בפי' להשמידם ובזה אין לו עוד מקום ופתחון פה להמן לתלות בט"ס כלל ובודאי כשומעו כזאת המלך אחש' את זיופו יקצוף מאד על המן ויבטל גזירתו ומכירתו לגמרי ויהפוך גזירת להשמיד וכו' על המן הרע וכמו שכן היה אח"ך וק"ל:

ואפ"ל המשך הכתו' הנאמרים במג"א במכירת ישראל להמן וכה תארם ויאמר המן ישנו עם א' מפוזר ומפורד בכ"מ מל' ודתיהם שונות מ"ע ואת דתי המלך א"ע ולמלך אש"ל אם על המלך טוב וכו' וכו' ויל"ד אומרו ישנו עם אחד דהול"ל יש עם ומאי אחד דקאמר גם תיבת ישנו אין לה מובן ורז"ל נרגשו מזה והם אמרו אלוההם של אלו ישן

ח"ו ותו מ"ש מפוזר וכו' דמשמע דאם היו מקובצים במקום אחד אין ראוי לאבדם ותו למאי אצטריך המן לומר לו בכל מדינות מל' דמאי נפ"מ אם הם במדינות או בכפרים ועיירות ובתרגום רבתי איתא דאמ"ל המן איתיא עמא חד מבדר ומתפרש ביני עממייא ואומייא ולישנייא ומקצת מנהון דיירין בכל פלכי מלכותך וכו' ע"כ וצל"ד למה הוצרך להמעיט לישראל הדרים בכל מלכותו גם יל"ד באו' ודתיהם שונות מ"ע דמה חידוש הוא זה דודאי גם המלך וכ"ע ידעי דדת ישראל לחוד ובפ"ק דמגילה איתא שאמ"ל המן שינהון רברבין אוכלים ושותים הרבה ואומרים שה"י פה"י ומכניסים פחת בממונו של עולם עכ"ל וצל"ד מאי כוונתו בזה דלפי פשוטן של דברים ק"ט דאטו ישראל מדידיה קא אכלי ועינו צרה בשלהם העל זה יתחייבו מיתה אתמהא טובא גם או' ואת דתי המלך א"ע ופירש"י שאינם נותנים מסים ואר' יל"ד דמאי לישנא בישא הוא זה עד שמכח זה ראוי לאבדם גם יל"ד אומרו יכתב לאבדם מאי יכתב דקאמר הול"ל יגזור לאבדם כי דבר המלך אין להשיב עיל"ד או' ועשרת אלפים וכו' דמה צורך לאריכות כ"ז הלשון דבקצור הול"ל ויו"ד אלפים כ"כ אתן למלך ותל"מ גם מאי נתון דקאמר ומאי כוונתו באו' והעם לעשות בו כטוב בעיניך:

ואפ"ל ולייישב כל הדקדוקים הנז"ל בהק' מ"ש בש"ס בפ' לא יחפור דא"ך ע"ב אמר"ה בריה דר"י פשיט' לי דבר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב ופירש"י מעכב עליו מלעשות אומנותו ולהביא סחורתו כאן למכור ואי שייך בכרגא דמלכא שנותן כסף גולגלתו למושל העיר הזאת לא מצי בר מתא לעכב עליו מלמכור סחורתו ולעשות אומנותו עכ"ל ומבואר שם בש"ס טעמא דמצי מעכב משום דאמ"ל קא פסקת לחיות דידן יע"ש וכתב המרדכי ופסקו מור"ם ז"ל בח"מ סי' קנ"ו דבני עיר שברחו אל ישוב אחר מפני סכנת דבר או רעב אין בני אותה העיר והישוב יכולים לעכב בידם מלהרויח בהיותם אצלם כשיעור חיותם עד יעבור זעם וכפי טיפול ביתם ומיעוט עסקם ישאו בעול כרגא דמלכא עמהם וכו' עכ"ל יע"ש. וכתב הרב כנה"ג ז"ל שם משם גדולי הפוס' ז"ל דהא דאי לא שייך בכרגא מצו לעכב אינו אלא היכא שבאו לתוך מדינתם עצמה אבל אם ישבו להם בכפרים של מדינה אחרת ובגבולותיה ובסביבותיה הם מסתחרים שם לא מצו לעכב עליהם בני המדינה כלל ואפי' דלא שייכי בכרגא דמל' יע"ש וכתב מרן ז"ל בב"י שם דלפי ריבוי העם המלך מטיל מס ודמי למשז"ל מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא וכו' יעש"ב: ואם המלך או השר של אותה המדינה פטר ומחל להאורחים הבאים לעירו ממסים ואר' שלו לגמרי צל"ד מה יהא דינם של האורחים הללו מי נימא דכיון שאין פורעים מס בהדייהו של בני אותה העיר עכ"פ מצו לעכובי או"ד כיון דפטר

אותם המלך אין הציבור של אותה העיר יכו"ל עליהם ולכאורה הסברה נותנת שיכול לטעון עליהם כיון דהמלך מטיל מסים ואר' לפי ריבוי העם ומה שמיקל ע"ז הוא מכביד ע"ז ואינו מפסיד המלך כלום ובני העיר הנותני' מס' הם מפסידים מה שפורעים בעד אלו האורחים וגם פסקי לחיותייהו בדין היא שיכו"ל עליהם שלא יהיו נושאים ונותנים בעירם שלא יקפחו פרנסתם וכ"כ הריב"ש ז"ל להדיא בסי' קל"ב וז"ל וכ"ש בזה שמביא סחו' וקונה ומוכר בעיר שבני העיר יכו"ל עליו דפסיק לחיותם אא"כ פורע מס עמהם וכו' עכ"ל וכ"כ מהרש"ך ז"ל בח"ב סי' קמ"ד יע"ש גם מוהריק"ו ז"ל בש"ו קכ"ב מוכח דס"ל הכי יע"ש אך מהרשד"ם ז"ל בסי' שס"ד תמה ע"ד מוהריק"ו בזה והעלה דאפי' נושא ונותן בעיר ל"מ לעכובי והביא ראיה מתשו' רבי' אביגדור ז"ל דס"ל דפרדכת לאו דוקא דאפי' בעשיר ונו"ן בעירם ל"מ לעכובי עליו יעש"ב וכן הסכים הרב משא מלך ז"ל בדי"ט יע"ש א"כ נמ"ל דדין זה במ"ח הוא שנוי כנז"ל ולענין דינא קי"ל דלענין מסים הרבים הם המוחזקים נגד היחיד או היחידים המתדיינים עמהם אמנם אם היחידים הללו הם ג"כ רבים שהם יו"ד בני אדם וכ"ש אם הם יותר מיו"ד אלא שבני העיר שכנגדם הם ציבור ורבים יותר מהם בזה כתב הכנה"ג בסי' קס"ג הגב"י אות רי"ו משם מוהריק"ו והמ"מ ז"ל דכיון דהרוב תובעי' לאלו היחידים מיקרו יחידים נגד הציבור הרבים יותר מהם והציבור הם המוחזקים נגד היחידים לענין מסים לטעון קי"ל אכן מדברי הרב תה"ד ז"ל סי' שס"א מוכח דאם הם יו"ד או יותר לא הוו הציבור מוחזקים לגבייהו דכל בי עשרה קהל איקרי יע"ש ועכ"פ המתבאר מדברי כולם דאם האורחים הללו הם רבים יותר מבני אותה העיר וכגון שהם מקובצים כולם כאחד בעיר אחת ובאו כולם לעיר אחרת והם הרבה יותר מבני אותה העיר, אז ודאי הם הנק' מוחזקים נגד בני אותה העיר עצמה ולא מצו בני אותה העיר לעכב עליהם בטענה שאין פורעים מס עמהם דיכו"ל האורחים הנז' קי"ל כמהרשד"ם ודעימיה דמהני להו פיטור המלך ול"מ לעכובי עלייהו כלל ועם דמוהריק"ו ז"ל בשו' א' כתב דע"כ לא חשיבי הרבים מוחזקים אינו אלא לגבי יחיד מבני עירם המתדיין עמהם בעניני מסים אבל אם היחיד או היחידי' הללו הם גרים בארץ לא להם שבאו מעירם לגור שם לא הוו בני אותה העיר מוחזקים לגבייהו כלל יעש"ב. מ"מ כתבו האח' ז"ל דאם זה היחיד או היחידים שבאו לגור שם עמדו שם ימים רבים ונשתקעו ונתיישנו שם או שאין להם תקוה והבטחה לחזור לעירם כלל ודאי דהו"ל ממש כבני אותה העיר ובני העיר אם הם רבים יותר מהם חשיבי מוחזקים לגבייהו בלתי ס' כלל עוד נקדים מ"ש הרב ז"ב ז"ל דמתחי' נתיירא אתש' להטיל מס על ישראל באשר לבו נוקפו דשמא יצאו מתחת ידו כיון שקרב זמן הגאולה והיה צריך להחניף להם ולא

להכעיסם בכובד המס יע"ש ולפי"ז הו"ל ישראל שבכל מלכותו פטורים מטעם המלך ממסים ואר' כדי שיהיו תמיד אצלו ולא יצאו ממלכותו לעד לעולם:

מעתה נבא אל ביאור הכתו' הנ"ל דהנה המן הרשע כבר קדמה לו הידיעה דהמלך כבר פטרם לישראל מכל מיני מס"ו כנ"ל ועכ"ז עמד כעת להלשין עליהם אל המלך ולעכב על ידם מכח הדין דקי"ל דבר מתא מצי לעכב אב"מ אחריתי שלא לשאת ולתת ולהרויח בעירם משום דפסקי לחיותייהו דבני העיר ואפי' שפטרם המלך ממס"ו עכ"ז ס"ל דל"מ להו פיטור המלך כיון דמה שמיקל ע"ז מכביד ע"ז וכד' מוהריק"ו והריב"ש ומהרש"ך ז"ל וכנז"ל וכדי שלא יטעון עליו אחש' בעד ישראל שתחת ממשלתו דהא איכא מהרשד"ם וסייעתיה דמסייעי להו בדין לישראל וס"ל דכיון שכבר פטרם המלך ממסים ואר' לא מצו תו בני העיר לעכובי עלייהו כלל וכנז"ל וגם כדי שלא יטעון אחש' בעדם דישראל הו"ל כדין בני עיר אחת שברחו לעיר אחרת מחמת סכנה וכשיעבור זעם ישובו לארצם דהא אחש' בההוא פחדא הוה יתיב שמא היום או למחר יצאו מתחת ידו דמה"ט היא שפטרם מכל מין מסים וכנז"ל וא"כ לפי"ז לא מצו בני העיר לעכובי עלייהו כלל וכמ"ש המרדכי ומור"ם ז"ל וכנז"ל וגם לפי"ז הו"ל ישראל יחידים מעיר אחרת ולא הוו בני מלכות אחש' מוחזקים לגבי ישראל אפי' לענין מסים וכדברי מוהריקו ז"ל וכנז"ל:

ולזה המן הרשע חכם להרע הציע בתחי"ד הצעות לסתור כל מה שיכו"ל אחש' בעד ישראל וכה אמר ישנו עם ובדיבור זה רמז לו תרתי חדא כי אלהיהם של אלו ישן ח"ו כדרז"ל ואין לישראל עוד פתח תקוה שישובו אל עירם ואל ש"מ כלל ועוד רמז לו דישראל נתיישנו ונשתקעו אצלך ואין דעתם לחזור לעירם כלל וא"כ אין לדון אותם כיחידים דעיר אחרת המתדיינים עם בני העיר שאינה שלהם שלא להחשיבם מוחזקים לבני אותה העיר עצמה אלא ודאי דהם כבני אותה העיר עצמה ממש ובני העיר הרבים מהם הם המוחזקים לגבייהו ומצו לעכב ע"י אפי' שיש להם פיטור מן המלך וכדס"ל להריב"ש ודעימיה ודלא כמהרשד"ם ודעימיה ושמא תאמר דהן עם בני ישראל הם רבים יותר מבני עירנו והם הנק' מוחזקים לגבי דידן לז"א דלא היא אלא אחד כלומר דאינם אלא כדין יחיד אחד המתדיין עם הצבור וז"ש אחד ותו חדית ליה חי' אחר דבשלמא אם היו כל עם בנ"י מקובצים אצלנו בעיר אחת מעיירותינו והם הרבים יותר מבני אותה העיר אז היה הדין עמך לטעון בעדם דאינהו חשיבי מוחזקים כיון שהם רבים יותר מבני העיר עצמה הבאים לעכב על ידם דשפיר הו"ל ישראל מוחזקים לגבי דידן ברם השתא הכא הנה הוא מפוזר ומפורד בה"ע וכמ"ש בתרגום רבתי דישראל כולם מיבדרי בין

עממייא ואומייא ומקצת מנהון בכמ"מ ואינם כולם במקום א' וכל בני עיר ועיר שלך הם רבים יותר לגבייהו ומוחזקים לגבי דידהו ומצו לעכובי עלייהו:
וכי תימא דהם יושבים בכפרים ולא מצו בני המדינות לעכב עליהם וכמ"ש הכנה"ג ז"ל וכנז"ל תדע לך דלא היא אלא הם יושבים בכל מדינות מל' במדינות דייקא ולא בכפרים וא"כ דינא יתיב דמצו בני המדינות תושבי העיר לעכובי עלייהו אפי' שפטרם המלך וכ"ד הריב"ש ודעימיה וכנז"ל: וא"ת מנין אתה יודע שהם מרויחים הרבה במשאם ומתנם כדי לטעון עלייהו דקא פסקי לחיותייהו דבני העיר ולעכב ע"י לז"א ודתיהם שונות מכל עם ודרז"ל דאמ"ל שינהון רברבין וכו' ואומרים שה"י פה"י ומפזרים ממון רב להוצאותיהם ומכניסים פחת בממונו ש"ע ובודאי שכל ההוצאות המרובות שלהם הם מרויחים אותם מבני עירנו שנו"ן עמהם ואם לא היו נו"ן הם במדינותנו היינו מרויחים מהם אותו הריוח ולא היו הם מפזרים ממון רב לעונג שבת ויו"ט:
זאת ועוד אפי' תרצה לדון אותם כבני עיר אחרת שברחו מעירם מפני הסכנה אפי"ה לא היו יכו' להרויח רק כדי חיותם לבד ואיך הללו אוכלים למעדנים ממה שמרויחים יותר מכדי חיותם הפך הדין שלהם וז"ש ואת דתי המלך מלש"ע אינם עושים דהא בדינייהו בר מתא מצי מעכב אב"מ אחריתי משום דפסקי לחיותייהו והם אינם מקיימים דתי המלך מלש"ע וא"כ למלך אין שוה להניחם פטורים ממסים ואר' להקל מעליהם ולהכביד עול המס שלך על תושבי עירך דאפי' תדון אותם כדין הבורח מעירו מפחד סכנה עכ"ז הרי בדינם חייבים הם לשאת בעול המס עם בני העיר וכדסיימו המרדכי ומור"ם ז"ל כנז"ל וכיון דהם אינם נושאים בעול המס עמנו כלל א"כ אפי' להסתחר להרויח כדי חיותם לא מצו וכ"ש שאינם יכו' להרויח יותר מכדי חיותם וא"כ למלך אין שוה להניחם פטורים כלל אלא אם על המלך טוב יכתב לעבדם במסים ואר' כמ"ש מהרמ"א ז"ל דהגם דאתה המלך פטרת אותם כיון דאותו פיטור אינו אלא בדיבור לבד הן עתה יכתב לעבדם וע"י כתיבה אתייא כתיבה ומבטלת דיבור הקודם ואם כה תעשה לכתוב לעבדם במס"ו אני מבטיחך ואני ערב בדבר שתרויח מהם בכל שנה יו"ד אלפים כ"כ ואני מחויב לשקול אותם ע"י עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך ולהיות המלך אחש' יותר שונא לישראל מהמן כמשז"ל לזה נכנסו דברי נרגן באזניו והיתה תשו' להמן הכסף נתון לך כלו' איני חושש בשביל הכסף שיבא לי מהם ממסים שלהם והרי הוא מו"מ נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך ולזה כשמוע המן את דברי אחש' שנתן לו רשות לעשות בעם כטוב בעיניו לכך שינה וכתב לאבדם וכו' ולזה אחר שנתלה המן ונתבטלה גזירתו עמד אחש' עצמו וישם מס על הארץ ואיי הים שכבר נכנסו דברי המן באזניו ועשו בו רושם והטיל

מס"ו גם על ישראל וק"ל. ואחז"ר ראיתי בס' יושב אהלים שכבר דרך במקצת בדרך זה בביאור הכתו' הנ"ל יעש"ב:

א"נ אפ"ל באו"א כוונת הכתו' הנז' בהדק במ"ש מפוזר וכו' דמאי נפקותא אית להמן הרשע אם הם מפוזרים או מקובצים במ"א והמפרז"ל פי' במשז"ל דההוא מינא טען לריב"ק כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות כידוע והמפרז"ל תי' ע"ז דע"י ישיבתנו בא"י אית לן דין קבוע כידוע וזהו טענת המן דהן אמת הן קדם בהיותם על אדמתם יש להם טענת קבוע לבטל טענת רובא דאוה"ע והדין עמהם שלא להשתוות עמנו לעע"ז ברם השתא הכא הוא עם מפוזר בה"ע וא"כ מה טעם יש להם שלא לשמור דתי המלך אחש' לעע"ז כרובא דידן והא ודאי אין זה כי אם מורדים במל' נינהו וח"מ ולמלך אין שוה להניחם בחיים אתד"ק כמשי"ר הרואה:

ולענד"ן לפרש הכתו' הנז' עד"ז באו"א כל בתר איפכא מפי' המפרז"ל הנז' והוא בהק' את הידוע משז"ל דכ"מ שנאמר במגילה המלך קאי על מלכו ש"ע כידוע וא"כ גם במ"ש המן ואת דתי המלך א"ע צ"ל על מלכו ש"ע וכוונתו לומר דעם שישראל הם כעת בגלות מפוזר ומפורד ובטלה לה טענת קבוע כנז' עכ"ז אדרבא היותם מפוזר ומפורד בה"ע דא אהניא להו לבטל טענת רובא דאוה"ע ואינם יכולים להשתוות עמנו לעע"ז בטענת המין הנז' ועכ"ז הם עובדים ע"ז כמונו ומחזיקי' בטענת אוה"ע הנז' ואת דתי המלך מלכו ש"ע אינם עושים באומרם דכיון שהשי"ת הגלה אותנו בארצות העמים אזדא לה טענת קבוע ואחר"ל כתיב וכמשז"ל במד"ר דאמרו ישראל לפני הקב"ה כיון שהגליתנו מארצנו בדין הוא שלא נשמור התו' והמצוות ע"כ והט' דידהו משום, דאזדא להו טענת קבוע. אמנם לא ידעו ול"י ישראל דכיון שהם מפוזרים אנה ואנה ואינם מקובצים במ"א בגלותם ליכא למטען עלייהו טענת המין הנז' כלל:

והענין הוא עפ"י, מ"ש הרב ברית יעקב פיתוסי ז"ל בדל"א ע"ג בביטול טענת רבים דההוא מינא הנז' עפ"י מ"ש מרן ז"ל בב"י ח"מ סי' י"ג בשם הרשב"א ז"ל בתשו' וז"ל שאלת ראובן ושמעון ביררו להם יו"ד אנשים לדון דיניהם וקבלום עליהם דאם נחלקו ילכו בת"ר דידהו ואדהכי והכי פירש חד מנייהו לעלמא והט' דנו דינם ורובא דמינכר דידהו חייבו לזה ופטרו לזה אם דיניהם דין או לא תשו' אין ד"ד דל"מ רובא אלא דוקא היכא דבוועד כולהו יתבי אהדדי ושקו"ט אמנם היכא דאזיל חד לעלמא תו לא מיקרי בהנשארים רובא כלל דאפשר אם היה עמהם היה נותן מקום להפך והיו מודים לו עכ"ד וה"נ דכוותה בשלמא אי הוו כולהו ישראל בהדי הדדי ושקו"ט בהדי אוה"ע ונצחום אז יש מקום לטענה זו אמנם כיון דישראל פזורים בין האומות מי נתן יעקב דליבטיל בין

אוה"ע והלא מעשים בכל יום חד מינן נצח כו"כ עכו"ם וכ"ש אי הוו כולהו ישראל יחד וא"כ נפלה בבירא עמיקא טענת ההוא מינא. ובזה פירש הוא ז"ל משז"ל בפסחים דפ"ז ע"ב מ"ד צדקות פזרונו עם ישראל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיזרן לבין האומות וכו' ע"כ ועפי"ה ה"ה כמבואר יעש"ב. ועפ"י ד"ק אפ"ל כה"כ פיזר נתן לאביוני' צדקתו ע"ל קרנו תרום וכו' כלומר שהקב"ה פיזרם לישראל וצדקה עשה עמהם בפיזורם כדי שקרנו של ישר' תרום כ' בביטול טענת המין כנז"ל ועפי"ז אפ"ל ג"כ כה"כ ביחזקאל סי' ל"ו וכת' ודבר אליהם כה אמר ה' הנה אני לוקח את בני ישר' מבין הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אותם מסביב וא"ת אך ה החלי דע"י קבוצם הדרה לדוכתה טענת ההוא מינא דאחר"ל כתיב דכ"ז דישראל הם שה פזורה בין אוה"ע ליתא לטענת רובא דידהו כלל וכמ"ש הרשב"א ז"ל כנז"ל ברם השתא הכא דקא אמרת וקבצתי אותם מסביב א"כ חיישינן שמא יטענו עלינו אוה"ע טענת המין הנז' לז"א עוד והבאתי אותם אל אדמתם והאיכא תי' קמא דכל קבוע ואין כאן עוד טענת רבים דאוה"ע כלל וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ שבתהלים וכ"ת לאמר לך אתן את ארץ כנען ח"ן בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה ויתהלכו וכו' לא הניח אדם לעושקם ויוכח עליהם מלכים. וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש בש"ס דנזיר די"ב צא וקדש לי אשה סתם אם מת השליח ה"ה אסור בכל הנשים דחזקת שליח ע"ש ופריך הש"ס התם מקן מפורשת שפרח אחד מהם לאויר העולם דאין תקנה לב' וצריך להביא זוג אחר ואילו שאר קינין י"ל תקנה ואמאי כל חדא נימא האי ניהו ונמצא מתכפר בקרבן של חבירו ומשני קא אמינא אנא אשה דלא ניידא ופירש"י דכל כבודה בת מלך פנימה וכי תימא אשה נמי ניידא דאימור בשוקא אשכחה וקידשה התם הדרא לניחותא ולקביעותה והו"ל קבוע ע"כ הסוגייא ועי"ש בפירש"י ז"ל נמ"ל דמטעם כל כבודה במ"פ אמרינן באשה כל קבוע וכו' וזש"ה לאמר לך אתן את ארץ כנען להיות לכם דין קבוע לבטל טענת רבים דאוה"ע משום כי אתם המעט מכל העמים וז"ש בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה וע"י שאתם גרים בה מתבטלת טענת רבים דאוה"ע וגם אחר הגלות ויתהלכו מגוי אל גוי וכו' עכ"ז לא הדרא עלייכו טענת המין דהא הדרי לניחותייכו ולקביעותייכו וז"ש דהגם שהם יתהלכו מגוי א"ג עכ"ז לא הניח אדם לעושקם לכופם לעע"ז בט' רבים דאוה"ע משום ויוכח עליהם מלכים ר"ל משום כל כבודה בת מ"פ דמשם ראיה דהדרי לניחותייכו וכתי' הש"ס דנזיר הנז' וק"ל. וע"ע בס' הבהיר זכות הרבים ב"פ וק"ל: אמנם עפ"י דרכנו בביטול טענת רבים דאוה"ע עפי"ד הרשב"א ז"ל הנז"ל א"ש נמי וז"ש לאמר כלו' בעבור לאמר לאחרים אלו אוה"ע לבטל טענתם לך אתן את ארץ כנען משום היותכם מתי מעט וע"י שנתתי לכם את הארץ נעשה

לכם דין קבוע ואזדא לה טענת רבים דידהו וגם אחר הגלות ע"י שאני מפזר אתכם בין העמים ויתהלכו מגוי אל גוי וכו' בטלה לה טענת רובא דידהו וכדעת הרשב"א ז"ל ובזה אזדא לה ההיא טענה ולא הניח אדם לעושקם בכח טענת רובא דידהו הנז' וכנז"ל וק"ל. וע"ע להרב ברית יעקב שם דפירש הכתוב הנז' עד"ז באו"א יע"ש:

ובכן זהו כוונת המן הרשע באו' ישנו עם אחד שהיה שרוי מתחילה במקום אחד ולא היו יכולים לעע"ז בכח טענת רבים דאוה"ע כיון שהיה להם דין קבוע וכעת דאזל קביעותייהו הם נגררים אחר אוה"ע לעע"ז באומרם דאין להם עוד פה להשיב לאוה"ע על טענתם כי רבים הם וכתוב בתורתנו אחר"ל ואולם אין הדין עם ישראל בזה לעבור על רצון קוניהם דאדרבא כיון שהם מפוזרי' בין העמים בזה יש להם תי' מרווח לבטל טענת רבים דאוה"ע וכד' הרשב"א הנ"ל ועכ"ז ואת דתי המלך מלש"ע א"ע בסומכי נפשם על טענת רבים דאוה"ע ואין זה אלא במרד ובמעל בהפקרא ניח"ל ואפי' המורד במל' ב"ו ח"מ כ"ש המורד במל' שמים ובודאי דלמלך אין שוה להניחם וק"ל: ועפי"ד הרב ברית יעקב ז"ל בתי' עפי"ד הרשב"א ז"ל הנ"ל אפ"ל כה"כ בישעיה סי' מ"ט וכ"ת קרוב מצדיקי מי יריב איתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי הן ה"א יעזור לי מי הוא ירשיעני הן כולם כבגד יבלו עש יאכלם ורבו הדקדוקים בהני קראי:

ואולם עפי"ה יבואו ע"ן ובהק' עוד כמה תי' הנאמרים באמת במפרז"ל בביטול טענת ההוא מינא הנ"ל תיתי חדא דקי"ל רוב וקרוב דמוכח אזלינן בתר הקרוב דמוכח וכן קרוב דאתי מכח סברא אלימתא אזלינן בתריה והקב"ה קרוב לנו מכח סברא אלימתא טובא מכל האותות והנסו"ן שעשה עמנו במצרים ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה"א וכמ"ש כ"ז המפרז"ל כידוע. זאת שנית תשו' ריב"ק לתלמידיו דכיון דכל אומה מאוה"ע עובדת למין ע"ז שלהם וישראל כולם כאחד עובדים להקב"ה לבדו א"כ אם יעמדו למנין ישראל נגד כל אומה ואומה המה יעלו ישראל רבים יותר מכל אומה אחת מאוה"ע ועוד תי' דישראל ע"י המילה הם מצויינים דכל הגויים ערלים א"כ הו"ל ישר' כדבר איסור הניכר שאינו בטל ברוב והכי איתא בש"ס דאמ"ל ההוא מינא לר"פ תא וניהוי לעמא חד אמ"ל אנן דמהלינן לא מצינן למיהוי כוותייכו אתו דל"מ מציתו למהוי כוותן כידוע עוד תי' דישראל ע"י שהם קמים בתח"מ א"כ נמנים המתים עם החיים משא"כ אוה"ע עוד תי' הרב ברית יעקב הנ"ל עפי"ד הרשב"א ז"ל כנז"ל:

ובכן ז"ש הנביא אם יבואו אוה"ע לבטל אותנו מלעבוד את ה' בטענת רובא דידהו כטענת אותו המין יש לנו הרבה תשו' בדבר זה לבטל טענתם זאת חדא קרוב מצדיקי כלו' מכח כי קרוב לנו ה' קורבה דמוכחא טובא ואתייא מכח סברא אלימתא זה עצמו מצדיק אותי

לסתור טענת רובא דידהו ועוד מי יריב איתי ר"ל כל מי מהאומות אשר יריב איתי לטעון עלי טענה זאת אני נחשבת רוב כנגד כל אומה ואומה בפ"ע ועוד נעמדה יחד למשפט שם רמז לתי' הרב ברית יעקב ז"ל עפי"ד הרשב"א ז"ל הנ"ל ור"ל דעתה דאנו פזורים בין אוה"ע לא חשיב רובא דידהו רובא כלל דאפשר אם נעמדה יחד למשפט ויהיו כל ישראל במקום אחד לדין עם אוה"ע על טענתם הנז' אנו נוצחים לאוה"ע באיזה טענה שיטעון חד מינן עלייהו כנז"ל:

ועוד מי בעל משפטי יגש אלי כלו' מי בעל משפטי הטוען עלי טענת רובא יגש אלי שם רמז אל המילה כדפירש"י ז"ל ע"פ גשו נא אלי ויגשו יע"ש דכיון דע"י המילה אנו מצויינים הו"ל כדבר איסור הניכר דלא בטיל ברוב ואדרבא הוא יגש אלי ולא אני אליו וכמשז"ל אנן דמהלינן וכו'. ועוד תי' אחר דהן ה' אלהים יעזור לי דהוא ציוה לי שלא לעע"ז עם שציוונ ג"כ אחר"ל והפה שהתיר הוא הפה שאסר וא"כ מי הוא ירשיעני יחייבני לעע"ז. ועוד תי' אחר דהן כולם כבגד יבלו ע"י דאין עפרם ננער בתח"ה משא"כ אנו עם אלהי אברהם קמים בתח"ה ונמנים מתים עם החיים ונמצינו רבים מאד יותר מכל אוה"ע וק"ל:

ובזה אפשר להמתיק פי' המפרז"ל בקראי דדהע"ה רבים אומרים לנפשי כלו' שטוענים עלי טענת רבים כנז"ל ואתה ה' מגן בעדי שפיזרת אותי בין אוה"עאנה ואנה דעי"ז אני נוצח לאוה"ע כתי' הבר"י ז"ל כנ"ל. ועוד כבודי דישראל י"ל דין חתיכה הראויה להתכבד דאפי' באלף לא בטלה ועוד ומרים ראשי ע"ד כי תשא את ראש בנ"י דהו"ל דבר שבמנין דאפי' באלף ל"ב. ועוד קולי אל ה' אקרא כי הוא אמר אחר"ל והוא ציוה לי ג"כ לא יהיה לך א"א ע"פ ועוד ויעננ מהר קדשי סלה דע"י נתינתו הארץ לנו אית לן דין קבוע ואפי' אחר שהגלנו מארצנו הדרן לניחותין ולקביעותין כנז"ל. ועוד דאני ע"י תח"ה אני נחשב אפי אחר המיתה כאלו שכבתי ואישנה והקיצותי בתח"ה ובזה נמנים המתים עם החיים כנז"ל. ועוד כי ה' יסמכני בקירבה דמוכחה ובסברא אלימתא טובא דעדיפא מרובא דידהו: ובכן מכח כל אלו התי' לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלי האי טענת רבים הנז"ל וק"ל. הדרן להנהו קראי דהמן ישנו עם אחד וכו' דאפ"ל באו"א והוא בהק' סברת הרמב"ם ורבותיו ז"ל דס"ל דאין אד מתחייב בדשא"ק אפי' בקנין כמ"ש בפיו"ד דמכירה יע"ש ועם דכל הפוס' ז"ל הבאים אחריהם חלקו ע"ד והסכימו דבקנין אדם מתחייב גם בדשא"ק עכ"פ כתבו הפוס' ז"ל דהמוחזק מצ"ל קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל כידוע. ובדין מקח וממכר דשא"ק כתב מהרש"ח ז"ל בתשו' הבי"ד הכנה"ג בח"מ סי' ס' הגב"י אות ל"ה דבמוכר לחבירו דשא"ק גם הרמב"ם ורבותיו אזלי ומודו דמהני יע"ש והרב חש"ש

ז"ל שם סקל"ב כתב דהרב נ"ש ז"ל הוכיח מד' הפוס' דלא ס"ל חי' זה דמהרש"ח ז"ל וגם הרב משל"מ ז"ל שם כתב דהריטב"א ז"ל פליג ע"ד מהרש"ח הנז' יע"ש:

באופן דגם במוכר דשא"ק פליגי ביה רבוותא ז"ל דא"א מוכר דשא"ק לד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל כנז"ל. עוד כתב הרב כנה"ג ז"ל שם אות מ"ה דע"י שליח יכול להתחייב גם בדשא"ק לכ"ע וכ"כ עוד הרב הנז' בסי' קכ"ח הגב"י אות ז"ך יע"ש. עוד כתב הכנה"ג סי' "ז הגב"י אות קכ"ד משם מהרא"ג ז"ל דאפי' להרמב"ם ורבותיו ז"ל אם כתב החיוב בשטר דאפי' דהוא דשא"ק מתחייב יעש"ב. ועם דהרב שמחת יאודה ז"ל בסי' ע"ה פליג ע"ז יע"ש מ"מ כתבו האח' ז"ל דאם כתב השטר של החיוב או המכר בכל חו"ת ובכל חז"ס לכ"ע מהני אפי' דהוי דשא"ק דכיון דמהני לדשלב"ל דגרע טפי כ"ש דמהני לדשא"ק וברור:

עוד כתב הרב נח"ב ז"ל והבי"ד הרב שמע יעקב ז"ל פ' ויגש דהמלך מתחייב גם בדשא"ק לכ"ע כמש"ה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך ע"ג יע"ש וכ"כ הרב דרכי איש ז"ל בדרוש שבת זכור דהמלך מצי להקנות גם דבר שאינו מסויים יעש"ב:

והרב מהר"י, באסאן ז"ל בסי' ד"ן כתב וז"ל ובקצרה אני אומר שגדר הענין להבדיל בין דשא"ק לד"ק הוא שכל דבר אשר לא יוכל לימנות לדעת מספרו בעת החיוב וההקנאה זהו דשא"ק אבל דבר דאפ' להימנות אעפ"י שהוא לא מנאם איהו דאפסיד אנפשיה דכיון שהיה בידו למנות ולא מנה גמר ומקני ומזה דן בנ"ד בראובן שנתן כל נכסיו במ"ב לאשתו והשואל רצה לבטל המתנה מט' דשא"ק והוא ז"ל חלק עליו כיון שהיה הנותן יכול למנות נכסיו שנתן יעש"ב:

ענ"ק חקירת הרב כנה"ג ז"ל בח"מ סי' כ"ה בכללי הקי"ל אות י"ב, במי שזוכה בט' קי"ל אם חייב לשלם בדיני שמים או לא והאריך בזה וסו"ד אסיק דפוק חזי מאי עמא דבר שלא ראינו בפוס' המזכים בט' קי"ל שיאמרו חייב לצאת יד"ש אין גם אחד שיבאר כזה יע"ש והרב יד אליאו בסי' ע"ח הבי"ד המט"ש שם אות ע"ח כתב דאפי' מדת חסידות ליכא יע"ש. ובכן נבא לביאור הכתו' הנ"ל דהנה המן הרשע ביקש לקנות את ישראל מאחש' הקנאה ברורה שלא יהיה עליו שום ערעור בדין כלל. ברם דא תברתיה היותם ישראל מפוזר ומפורד בה"ע ולא מצי איהו למנותם לדעת מספרם וכיון שכן הו"ל דשא"ק ולהרמב"ם ורבותיו ז"ל לא קנה כלום דישראל המוחזקים בגופים מצ"ל קי"ל כהרמב"ם ורבותיו וקי"ל כמ"ד דגם במכר ס"ל דל"מ בדשא"ק והמכר בטל ואפשר דגם אחש' יחזור בו ג"כ בט' קי"ל הנ"ל וז"ש המן ישנו עם אחד שהיה מקובץ במקום אחד והיה ידוע מנינם ומספרם אבל כעת הוא מפו"מ בה"ע ואין אני יכול כעת למנותם ולדעת מספרם

ואני חפץ לקנותם ממך הקנאה ברורה בלי שום ערעור ופקפוק כלל ולא מצאתי תיקון לזה לצאת י"ח דעת הרמב"ם ורבותיו ז"ל כדי שלא יטענו קי"ל כי אם בזאת מטעם שהם יושבים בכל מדינות מל' ואתה בידך לגזור אומר בכתי' המלך ע"כ שרי המדינות למנותם ולדעת מספרם כדרך שעשה דהע"ה שמנה אותם ע"י יואב כידוע. וא"כ כיון שאתה יכול לעשות כן הגם שתמכרם לי כעת בלתי דעת מניינם המכר קיים לכ"ע ט' דאיהו דאפסיד אנפשיה וכמ"ש מהרי"ב ז"ל וכנז"ל ומה שהוצרכתי לטעם זה משום שזה העם שאני רוצה לקנותם ממך דתיהם שונות מכל עם כלו' שיש להם דת ודין ששונים ההלכה והדין מכל עם אלו הת"ח הפוס' ז"ל וכמשז"ל ע"פ הגד לעמי פשעם אלו הת"ח כידוע. וכלו' דיש להם דין קים לי וכשימצאו תרי פוס' המזכי' למוחזק טוענים קי"ל לזכות המוחזק אפי' שאותם ב' פוס' המזכים להמוחזק הם נגד כל שאר הפוס' עכ"ז אינם משגיחים בס' רוב הפוס' המחייבים כלל וזה הדין עצמו שיש להעם הזה לזכות המוחזק בט' קי"ל כב' פוס' לא נמצא כזה בשום דת זולתם כלל ולא עוד אלא שגם את דתי המלך מלש"ע אינם עושים דאפי' לצאת ידי שמים לצאת יד"ח רוב הפוס' המחייבים ואפי' מדת קונם שהוא מדת חסידות לית להו לקיים החיוב והמכר בדשא"ק עפי"ד רובא דרבוותא ע"ד הרמב"ם ורבותיו לית להו ולזה הוצרכתי למצא תיקון וטעם נכון לכ"ע עפי"ד מהרי"ב ז"ל וכנז"ל כדי שלא יוכלו לטעון קי"ל כלל וגם אתה אינך יכו"ל קי"ל בעדם לבטל המכר מט' מהרי"ב ז"ל וז"ש ולמלך אין שוה להניחם לטעון קי"ל בעדם כלל מט' מהרי"ב ז"ל וכנז"ל: א"נ אפ"ל דרמז לו ג"כ במ"ש ואת דתי המלך א"ע דר"ל דמטע"ז דדשא"ק ומצ"ל קי"ל הם פוטרים עצמם מלקיים מצוות התורה שלהם מטעם דהו"ל דשא"ק וטוענים קי"ל כמ"ד דאין אדם מתחייב בדשא"ק וכדחזינן להרב מתת יד ז"ל בפ' כי תשא שחקר כזאת על קבלת התו' והמצוות דהו"ל דבשא"ק ואיך נתחייבו ישר' בקבלתה ובקיומה יעש"ב. וזה רמז לו המן הרע באו' ואת דתי המלך מלש"ע אינם עושים בט' דהו"ל דשא"ק וקי"ל כמ"ד דל"מ וא"כ בנ"ד במכירה זו למלך אין שוה להניחם לטעון כן כלל:

א"נ דכיון שהם אינם מקיימים תורת ה' הו"ל מורדים במל' והמורד במל' ח"מ ולזה למלך א"ש להניחם. ואולם חשש המן הרשע פן יאמר לו אחש' דלמה יומתו כיון דדינא קא משתעו דהכי אית להו דינא דקים לי ובדין הוא שיהיו פטורים מקיום התורה והמצוות ואי להם דין מורד במל' וגם מה שאתה רוצה לקנותם ממני עפי"ד מהרי"ב ז"ל כיון דבידי למנותם וכנז"ל הא אשכחן להרב שנות ימין ז"ל דפ"ד ע"ד דהוכיח במישור דהרמב"ן ז"ל פליג ע"ז יעוש"ב. וא"כ אכתי זוכים ישראל בנפשם לבטל המכר בתרי קי"ל ואנן טענינן להו הכי וכידוע. לזה המן הרשע נפק דק ואשכח כמה טעמי תריצי הנאמרים באמת

בישוב חקירת הרב מתתיה ז"ל הנז"ל והם המה מישך שייכי לקיום המכר הנז' אשר עפ"י כל הני טעמי לית לן תו למיחש כלל והמכר קיים לכ"ע אשר מכח כל הני טעמי נתחייבו ישראל בקיום התו' והמצוות לכ"ע הגם דהו"ל דשא"ק וכמו שנקבצו באו כל הני טעמי בס' ש"ץ המפרז"ל ועד אחרון בס' הבהיר ברכת מועדיך לחיים ח"א בדרוש א' למתן תורה ובח"ב בדרוש פורים ובס' ראה חיים סדר נח יעש"ב. ולא הוצרך המן להזכיר רק הטעמים דשייכי נמי לקיים המכר בידו וכמו שיתבאר בס"ד: זה יצא ראשונה אם על המלך טוב שם רמז למש"ל משם הרב נח"ב ז"ל דהמלך יכול להתחייב ולמכור דשא"ק כנז"ל וז"ש אם על המלך טוב דמלך שאני. ועוד טעם ב' יכתב לאבדם ולא אמר יכתוב לרמוז למ"ש הכנה"ג דע"י שליח יכול להתחייב גם בדשא"ק כנז"ל ולז"א יכתב כלו' ע"י שליח וכיון דהמכר יהיה ע"י שליח אפי' דהוי דשא"ק מהני לכ"ע וכנז"ל. ועוד טעם ג' שכתב מהרש"ח ז"ל דע"כ לא אמרו הרמב"ם ורבותיו דאא"מ בדשא"ק אינו אלא בדרך מתנה וג"ח בלתי שום הנאה ובלא כסף ובלא מחיר אבל אם המתחייב קבל איזה הנאה גמר ומקני כנז"ל:

וז"ש ועשרת אלפים כ"כ אשקול וכו' ואין לך הנאה וכסף ומחיר גדול מזה וגם יש לך ג"כ הנאת הנקימה מישראל דעדיפא טפי מהנאת ממון כמ"ש הפוס' ז"ל כידוע ויותר היה אחש' שונא לישראל מהמן כמשז"ל משל לבעלי התל והחריץ כידוע ולזה סיים המן ואמר ביהודים לאבדם דלדידך הויא הנאה גדולה יותר מהנאת ממון ולכ"ע מהני:

עוד רצה המן לרמוז לו באומרו יכתב וכו' למ"ש הכנה"ג בסי' ר"ז משם מהרא"ג ז"ל דאם כתב החיוב בשטר קנה לכ"ע ועם דהרב שמ"י ז"ל פליג עליה כמש"ל מ"מ אם כתב השטר בכל ח"ס לכ"ע מהני אפי' לדשלב"ל וכ"ש לדשא"ק כנז"ל וז"ש המן יכתב וכו' ר"ל יכתב באופן היותר מועיל וכיון דאיכא כתיבה בשטר ובכל ח"ס מהני לכ"ע:

והנה המלך אחש' מרוב שנאתו עם ישראל נכנסו דברי נרגן באזניו והסכים עמו למכור לו עדת ישראל ולא עוד אלא עלתה הסכמתו למוכרם לו מכח הטעם הראשון שאמ"ל המן דכל לגבי מלך יכול להתחייב גם בדשא"ק לכ"ע וכנז"ל ולזה דייק קרא לומר הכא ויאמר המלך להמן ולא אמר ויאמר המלך אחש' כנז' בשאר קראי אלא אמר פה המלך סתם לרמוז לו דמטע"ז לחודיה סגי ומסגי לקיים המכר בידו ולא צרכינן תו לטעמי אחריני כלל וז"ש הכסף נתון לך ר"ל אין צורך להאי טעמא דהנאה כלל והוא נתון לך כלו' טעם זה דהנאה ניתן ליאמר להדיוט כמוך שאינו מלך לא לגבי דידי שאני מלך ומלך שאני וכמדובר וק"ל:

ובזה אפ"ל כוונתם ז"ל במד' דאמ"ל אחש' להמן לית אנא ידע מניינהון אמ"ל כשיצאו ממצרים היו ס' רבא וכו' ע"כ וצל"ד דמאי איכפת ליה לידע מניינם ברם הוא הדבר אשר דיברנו דחשש אחש' לס' הרמב"ם ורבותיו ז"ל הנז' וחשש ג"כ לס' הרמב"ן ז"ל דרב תנא הוא ופלי"ג ע"ד מהרי"ב ז"ל וכנז"ל ואפשר ג"כ דגם בדתי פרס ומדי ובנימוסם ה"נ אית להו דאין אדם מתחייב בדשא"ק ולכך חש להא אחש' ושאול שאל מהמן ולזה השיבו המן להפיס דעתו דמניינם ת"ר אלף כדי שלא לחוש משום לתא דדשא"ק וכמובן: וזה אפשר כוונת אסתר באומרה למרדכי מה זה ועמ"ז כלו' דמה כל החרדה הזאת כיון דהמכר בטל לפו"ד כיון שהוא דשא"ק ולכך ויגד לו מרדכי וכו' ר"ל דהמן הרשע הסביר למלך אחש' כמה יעלה מניינם ומספרם של ישראל והו"ל דב"ק ואת פרשת הכסף כי היכי דלימטי הנאה למלך וגם את פתשגן כתב הדת נתן לי דאיכא כתב בכל ח"ס דבהכי לכ"ע מהני הגם דהוא דשא"ק וגם ציוה עליה לבא אל המלך רמז לה בתיבת המלך סתם דמלך שאני וא"כ מצד הדין אין מקום לבטל המכר הזה כלל ואין תרופה כי אם להתחנן לו ולבקש מלפניו בדרך תחינה ובקשה ובודאי יחזור בו כיון שהמכר היה על עמה ואין לך מקח טעות גדול מזה וז"ש על עמה וק"ל:

וזה אפשר טעם נכון למה שקבלו ישר' את התורה מחדש בימי אחש' וכמש"ה מה ראו על ככה וכו' קיימו וקבלו כלו' מה ראו על ככה לקבל התו' מחדש לז"א משום מה הגיע עליהם במכירת אחש' להמן שנט' שונים לקיום המכר בידו והם צודקים גם לקבלת התו' לזה קיימו מה שקבלו כבר שידעו והבינו שאין להם מקום לטעון טענת דשא"ק עפ"י הטעמים הנז"ל וק"ל:

ג דרוש לשבת זכור

דרוש ג' לשבת זכור:

ידוע הדבר ומפורסם הענין גודל החיוב המוטל עלינו לקיים מ"ע דזכור את אשר עשה לך עמלק וכו' ושאול המלך ע"ה. נענש על עוברו פי ה' אשר ציווהו ע"י שמואל הנביא ע"ה ככתוב בשמואל א' סי' ט"ו כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק לישר' אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים ועתה לך והכית א"ע והחרמתם את כל אשר לו וכו'. ויל"ד דמה לו להציע כל זה דבקצור הול"ל לך והכית א"ע וכו' ועיל"ד במ"ש אשר שם לו דתיבת לי יתירה ולפי פשוטו אפ"ל בחקירת המפרז"ל דכיון דעמלק בא להלחם בישראל בעון שרפו ידיהם מהתי' או בעוון נסותם את ה' או בעוון המשקולות וכמשז"ל כידוע. א"כ למה יומת עמלק וגם בעוון ישר' שלא שמרו שבת כמשז"ל א"כ אין לעמלק עון א"ח

ואמאי חרה אף ה' עליו כ"כ והם אמרו טעם נכון עפ"י משז"ל שבצאת ישראל ממצרים תכף ומיד עמד עמלק וכנס לכל אוה"ע ובאו להלחם בישר' והתפלל מרע"ה ודיממם ושוב חזר עמלק ועמו לבדם פ"ב ונלחמו בישר' א"כ הואיל שתכף לצאתם ממצרים שעדיין לא חטאו ישראל כלל חשב מזימות לבא להלחם בישר' א"כ תחילתו הוכיח על סופו שגם בלא חטא מישר' היה לוחם עמהם ומשו"ה ראוי עמלק ועמו לחרות בו אף ה' כ"כ אתד"ק. והנה הקב"ה רצה לצוות לשאול להנקם מעמלק משום דעמלק הוא היה ראש הפעור שרצה להלחם בישר' תחי' וראש בצאתם ממצ' וכדי שלא יאמר שאול שהדין עם עמלק בביאתו פ"ב דהיתה על חטאם כנ"ל לזה הציע לו הצעה זאת וכה אמר ה' פקדתי אא"ע לישראל אשר שם לו לו דייקא כלומר שלא היתה כוונתו לבא בשביל חטאם כדי שנאמר למה יומת שהרי כבר בא עליהם בדרך בעלותו ממצרים ר"ל בעת עלותו ממצ' ממש בא וכנס לכל אוה"ע כדי להלחם בישראל ואותה שעה עדיין לא חטאו ישראל כלל ותחילתו הוכיח ע"ס דגם בלא חטא בא עליהם פ"ב א"כ עתה לך והכית א"ע וכו' וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א בהדק עוד תיבת שהיא יתור נפיש לכאורה ועוד יש לחקור על עמלק הרשע דאמאי בביאה א' כנס לכל אוה"ע להלחם בישראל ובבואו פ"ב בא הוא ועמו לבד ולא כנס לכל אוה"ע כבראשונה וצל"ד דמעיק' מ"ס ולבסוף מ"ס ועוד יל"ד על שאול בחיר ה' איך עבר אמימרא דרחמנא אשר צייוהו להחרי' א"ע ואת כל אשר לו והוא לא עשה כן וצל"ד מה היה סביר בזה ולא עוד אלא דאמ"ל לשמואל הקימותי דבר ה' ונהפוך הוא ומצורף לזה נבין ג"כ כה"כ במג"א ויאמר המן ישנו עם אחד מו"מ וכו' דיל"ד דלמאי אצט' נו' שהיה עם אחד ועתה מו"מ דמאי נפק"ל מדברים אלו וגם להבין דרז"ל במ"ש שאמר המן לאחש' דישראל מאבדים ממונם בשה"י פה"י דאמאי לא הזכיר רק שתים זו שבת ופסח ותו לא וגם להבין הויכוח שעבר בין מרדכי עם אסתר הכתוב שם ויגד לו מרדכי את כל אש"ק ודרז"ל ב"ב ש"ק דלאיזה צורך הזכירה לזקנו עמלק הרשע וגם בתחי' אמר לאבדם ובתר הכי אמר להשמידם שינוי זה הלא דבר הוא ומאי את כל דקאמר וגם כפל החרש תחרישי למה ומאי בעת הזאת דקאמר לה דמשמע דאם עברה השעה והעת הזאת לא תועיל עוד כניסתה אל המלך והא ודאי ליתא ועיל"ד אמאי קילל לבית אביה ג"כ מה עשו ותו מה צורך לו' לה עוד אם לעת כזאת וכו'. ואגב נבין ג"כ כה"כ כתוב זאת זכרון בס' וכו' דיל"ד דתיבת זאת יתירה וגם או' מלחמה לה' בעמלק דמאי לה' דקאמר והול"ל מלחמה בעמלק וגם להבין כה"כ במ"ש ולא ירא אלהים ופירש"י ולא ירא

עמלק אלהים דמאי חידוש הוא זה דעמלק לא י"א דהא ודאי פשיטא טובא ועיל"ד במ"ש זכור אאעל"ע בדרך בצאתכם ממצ' דאמאי אצט' להאריך לו בדרך בצאתכם ממצרים: וכדי ליישב כ"ז נקדים פלוגתייהו דרבנן וריב"ב בפ' הנשרפין גבי יו"ד בנ"א שהכו אדם אחד ומת בין שהכוהו בבת אחת בין בזא"ז כולם פטורים ריב"ב אומר בזא"ז האח' חייב ומפ' הש"ס התם דפליגי בקרא דאיש כי יכה כל נפש אדם דרבנן סברי כל נפש כולה נפש מש' אבל כד"ן פטור וריב"ב סבר כל נכש כל דהוא נפש מש' יע"ש:

ובפ"ק דסוטה אמרי' הבה נתחכמה לו בואו ונתחכם וכו' נדוצם במים שכבר נשבע ה' שלא יביא מבול לעולם ולא ידעו שע"כ העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא א"נ אפי' על אומה א' א"מ אבל הם באים מאליהם ונופלים במים וכתב הרב נאות יעקב ז"ל דהני ב' לישני פליגי בפלו' דרבנן וריב"ב הנז' דלי"ק ס"ל כרבנן ולי"ב ס"ל כריב"ב דבשבו' המבול כתוב לא יכרת כל בשר ולא אוסיף להכות את כל חי ובאנו למח' רבנן וריב"ב הנז' ובשבו' ה' הנ"ל לאו"ד שלא יביא מבול אלא ה"ה לשאר, מיתות ביש' דהא סתם קרא להכות אכ"ח כמשז"ל שאמר אאע"ה להקב"ה מה אתה מערים על השבו' וכו' כמ"ש הרב שא"י ז"ל בדפ"ה ע"ג:

ובזה פי' הוא ז"ל שם ויכוח בלק ובלעם שהיה מקום לבלעם להשיגו לבלק שכבר נשבע ה' שלא יוסיף להכות אכ"ח ומה יועיל הוא באו' כלם ע"כ תחי' דברי בלק היה לאמר הנה עם י"מ הנה כיסה אע"ה כלו' סימא את עין אותה הארץ ואבדה אומת מצ' בכללה א"כ זה מורה דלא היתה השבו' רק להכות אכ"ח אבל על אומה א' מביא א"כ איפה עתה לכה ארה לי את העם הזה אומה אתת ולזה השיבו בלעם מה אקוב וכו' כלו' לא אמרו על אומה אחת מביא אלא בשאר אוה"ע אבל אומה הישר' שאלמלא היא היה חוזר העולם לתו"ב וכו' והם צורים וגבעות שהעולם ע"ע נחשבים הם כאלו הביא מבול ע"כ העולם וכו' וכדרך שכ' מהרי"ק ע"פ כי מי נח זאת לי וכו' אתד"ק עש"ב. ומדחזינן להקב"ה במצרים דאפי' שהם אומה אחת לא הביא מבול עליהם רק הם מעצמם באו ונפלו במים מזה מוכח דס"ל להקב"ה כלי"ב דסוטה וכריב"ב הנז' דכל כל דהוא מש' וא"כ קרא דכל בשר וכל חי כל דהוא נמי מש' דומיא דקרא דכל נפש ובאמת דקי"ל כרבנן דריב"ב אבל מ"מ בדיני שמים מיהא חייב אפי' בכל דהוא כמ"ש הרב דינא דחיי והרב מהר"ח ב"ע ז"ל בפ' וישב והרב שער אשר בדרשותיו ז"ל יעש"ב:

וזה אפשר כוונת בלעם להשיגו לבלק במ"ש הנה עם יצא וכו' כמ"ש הרב שא"י ז"ל כנז"ל לזה השיגו בלעם דאדרבא משם ראיה לסתור דהתם במצ' נמי אפי' שהם אומה אחת לא הביא מבול עליהם אלא הם באו ונפלו במים וז"א מה אקוב לא קבה אל וכו

דהקב"ה פסק להל' בדיני שמים כריב"ב וא"כ מה אזעום כיון שלא זעם ה' כבר על אומת מצרים וז"ש אל מוציאם ממצרים כלו' משם ראיה חותכת דבדי"ש פסק כריב"ב דכל אפי' כד' מ"ש וק"ל: ובזה אפ"ל כה"כ אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים א"ת שם נפלו וכו' בהק"ע פלו' דאמוראי בפ"ק דסוטה דמר סבר דת"ח צריך שיהיה בו אחד מח' שבשמינית ומ"ס ל"מ ול"מ דמי זוטר מד' תועבת ה' כל ג"ל ופי' ז"ל דהני אמוראי פליגי בפלו' דרבנן וריב"ב הנז' וידוע מ"ש בקהלת כ"ח עתים י"ד מהם לטובה וי"ד מהם לרעה ובזה פי' בידך עיתותי הנז' הצילני מי"ד שהם לרעה והם אויבי ורודפי ובזה פי' האר"י ז"ל בשה"פ ודוד מנגן בי"ד יע"ש וזה אפ"ל בכה"כ שומר נפשות חסידיו מי"ד ר"ל שומרם מהי"ד הרעים שהם ראוים לרשעים יצילם לחסידיו מהם וק"ל. וז"ש אל תבואני אפי' כל דהוא רגל גאוה ובזה אני מרויח טובא שהי"ד עתים הרעות הראוים לרשעים אל תנידני לא יבא עלי מהם אפי' כל דהוא דגם קרא דלא יעיר כל חמתו אפי' כל דהוא חימה לא יעיר לשיטתי דאני סבור במדת הגאוה דכל גבה לב אפי' כל דהוא במשמע וא"ת דהא חזינן איפכא ס"ל להקב"ה במצרים שאיבד את אומת מצרים מט' שהם אומה אחת נמצא דס"ל להקב"ה דכל כוליה מ"ש אבל כל דהוא שרי ומקצת חימה יעיר לז"א דהא ליתא דשם נפלו בפ"א מאליהם במים כנז"ל וק"ל:

והגאון הרב שער אשר ז"ל שם דטו"ב ע"ב פי' הני קראי עד"ז באו"א עפ"י דרכו יע"ש:

ועפי"ז פי' הרב חיד"א ז"ל בראש דוד פ' נצבים כוונת משז"ל אין תפילתו של אדם נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר וכו' דמי שהוא עניו מאד ס"ל דכל גבה לב אפי' כ"ד אסור מינה נמי צ"ל דגם בקרא דלעובדו בכל לבבכם וידוע דעל הרוב א"א לאדם לכוין בכל תפילתו בכל לבו בלתי תערובת שום הרהור בד"א כלל ואם זה המתפלל י"ל מעט גאוה ודאי דס"ל דקרא דכל גבה לב עד דאיכא גב"ל הוא דאסור אבל מקצת גאוה שרי א"כ ודאי לשיטתו גם קרא דלעובדו בכ"ל צריך שיכוין בכל תפילתו בכל לבו אבל כל דהוא כוונת הלב ל"מ ליה כלל ולכך אין תפילתו שא"ן אא"ע משים עניו ורך מאד כבשר דיסבור דכל גב"ל אפי' כ"ד אסור ואם עושה כן הקב"ה מקבל תפילתו אפי' שלא תהיה כולה בכוונת הלב דהשי"ת משלם לו כפעלו ונותן לו כמדתו אתד"ק יע"ש:

ועפיד"ק אפ"ל כה"כ והוא רחום וכו' ולא יעיר כ"ח ויזכור כי בשר המה בהק"ע משז"ל בפ"ק דתענית אמר"א אין תפילתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו וכו' אוקים רשב"ן אמורא עליה ודרש ויפתוהו וכו' ואעפי"כ והוא רחום וכו' ל"ק הא ביחיד הא בציבור והרב שער אשר ז"ל שם דט"ז ע"ב כתב דמכאן הק' השא"י עמ"ש הרמב"ם דהציבור כ"ז שעושים תשו' וצועקים בלב שלם הם נענים דאמאי בעי גבי ציבור שיהא

לבם שלם אחר דגבי ציבור הא אמרינן דהגם דלבם ל"ן עמו והוא רחים י"ע ולייש דעת הרמב"ם יצא לתרץ ב' תי' הא' דמ"ש הציבור אפי' בלא לב שלם נענין הי"ד להיות עושה מחצה ודייק קרא דכ' ולא יעיר כ"ח דמש' כ"ח לא עביד הא מחצה עביד ולא יענו בכל עד שגם המה יקראוהו בלב שלם ברם הניחא אי כל כולו מש' אך א"א כ"ד מש' ולא יעיר כ"ח כלל אפי' כ"ד א"כ הדק"ל ע"ד הרמב"ם וצריכים אנו לתי' ב' שתי' הרב שם דס"ל להרמב"ם דקרא דויפתוהו בפיהם בכל ישראל איירי ולציבור כהאי הוא דקאמר בש"ס דנפיש זכותייהו טובא דאף בלא לב שלם והוא רחום י"ע אבל כל שארי ציבור כיחידים דמו לענין זה יעש"ב:

נמצ"ל דהאי קרא דלא יעיר כ"ח איירי בכל ישראל כדור המדבר בהו אמרי' אפי' כ"ד חימה אין לו עליהם ועכצ"ל דהט' דידהו משום דבעת מ"ת העיד הכ' עליהם ויחן שם ישראל דנעשו כולם כאיש אחד חבירים ואין זה אלא ממדת חבה שהיה להם זע"ז דאין לך דבר שגורם פירוד לבבות כי אם מכח מדת הגאוה כידוע והיינו דמסיים קרא דתדע לך טעמא מאי דלא יעיר כ"ח דאפי' מקצת חימה אין לו הט' משום כי ויזכור כי בשר המה שהם משימים עצמם כבשר רך וטוב מרוב ענוותנותם ודרשי כל גבה לב אפי' כ"ד אסור משו"ה גם הקב"ה שילם להם כפעלם וכמדתם ולא יעיר עליהם כ"ח אפי' כ"ד חימה אין לו וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ בפ' ראה ואת כל שללה וכו' ושרפת באש את כל שללה ולא ידבק מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים וכו' דר"ל דלא תסבור דהאי כל שללה דאמרתי לך היינו כוליה מש' אבל מקצת וכ"ד שרי לז"א לא ידבק מאומה אפי' כ"ד למען דבזה גם קרא דלא יעיר כ"ח דריש ליה אפי' כ"ד וז"ש למען ישוב ה' מחרון אפו לגמרי ונתן לך רחמים וכו' וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם וכו' למה ה' יח"א בעמך אשר הוצאת מאמ"ץ וכו' דהנה בכאן תפס ה' השיטה כרבנן דריב"ב וכלישנא קמא דפ"ק דסוטה דכל כוליה מש' אבל על אומה שרי ולכך אמר ויחר אפי בהם ואכלם כיון שהם אומה אחת ולזה טען לפניו מרע"ה בדרך תפלה למה ה' יחא"ב משום שהם אומה אחת הלא לא כן תפסת השיטה באומת מצרים וז"ש אשר הוצאת ממצרים דמהתם מוכח דס"ל דכל אפי' כ"ד מש' ולזה לא הבאת מבול עליהם במקומם עד שהם מעצמם באו במים וק"ל:

וזה אפשר כה"כ לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל לכלותם בעגל דס"ל להקב"ה דלא יעיר כ"ח אפי' כ"ד חימה אין לו בהם כי ה' אלהיו עמו ובדיני שמים

ס"ל כריב"ב וראיה לזה אל מוציאם ממצרים כנז"ל וק"ל: ובזה אפ"ל מאמר ז"ל מעשה בריב"ח שהלך לרומי ואמ"ל יש תינוק ישראל בב"ה הלך ועמד על פתח ב"ה ואמר מי נתן למשסה וכו' ענהו אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו וכו' אמר ריב"ח מובטחני וכו' והקושי מבואר ואולם עפי"ד יע"ן דריב"ח רצה לבחון התינוק אם יש בו ריח תורה ונכנס ריב"ח בחקי' הנז' דמאחר דקי"ל כרבנן דריב"ב א"כ מאיזה טעם נתחייבו ישר' בח' בהמ"ק ובגלות כיון דכולם חטאו בב"א או בזא"ז כולם פטורים וא"כ מי נתן למשסה וכו' לזה השיבו אותו תינוק דאין זה אלא בדיני אדם אך בדיני שמים חייבים וז"ש הלא ה' כלו' דדין זה הוא דיני שמים זו חטאנו לו, לו דייקא לא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו בדרכיו ובתורתו דייקא דבשמים ממעל פסקו הל' כריב"ב דכל כ"ד מש' והם לא חששו לדי"ש ולזה נתחייבו וק"ל:

וזה אפ' כה"כ על מה אבדה הארץ ויאמר ה' ע"ע א"ת תורתי דייקא וכנז"ל וק"ל. וזה אפ' ג"כ כה"כ כי לקח טוב נ"ל שהיא התורה הפוטרת אתכם מכל חטאתכם בין אם חטאו בב"א בין בזא"ז כולכם פטו' בדיני אדם כרבנן דריב"ב אך דעו לכם כי תורתי שאני סובר בדיני שמים כריב"ב אל תעזובו וצריך שתשמרו עצמכם גם מדי"ש ולא תבטחו על דיני אדם לבד וק"ל: גם בזה אפ"ל כוונתם ז"ל בפ' הניזקין במ"ש ענוותנותיה דר"ז ן' אבקולס היא החריבה וכו' כלו' מכח שהיה עניו מאד ודרש כל גבה לב אפי' כ"ד מש' כריב"ב וגם לא אפשר שכל ישראל יחטאו בב"א כי אם בזא"ז ולא ידענו מי היה האחרון לזה נתחייבו כל ישראל וק"ל והוא קרוב למ"ש המפרז"ל בביאור מאמר זה כידוע והבי"ד הרב שא"י ז"ל בפ' טהור יע"ש:

ובזה יובן כה"כ אחת דיבר אלהים וכו' כלו' תיבת כ"ל נפש אחת דיבר אלהים ועל תיבת כל הלזו נאמרו בה ב' פי' מרבנן וריב"ב וז"ש ב' זו שמעתי וא"כ ק' למה נתחייבו ישראל בחבהמ"ק ובגלות כיון דהל' כרבנן דריב"ב לז"א כי עז לאלהים דשאני דין שמים מדי"א ולך ה' חסד כי את"ה דייקא אתה דפסקת בדי"ש הל' כריב"ב דכל כ"ד מש' מטע"ז תשלם לאיש המתפלל אליך אפי' שאינו מתכוין בכל תפלתו בכל לבו כרוב ככל בני אדם שאינם יכולים לכוין בכל תפלתם בכל לבם בלתי שום הרהור ודרשי כל דכתיב גבי תפלה כ"ד מש' ואתה דן בדי"ש הכי ומשלם להם כמעשיהם וק"ל: וזה אפ' כה"כ האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם מתחינתי אפי' שאינה כולה בכוונת כל לבי עכ"ז הקשיבה לי ועננני ותתפוס השיטה כריב"ב דכל כ"ד מש' ובזה אני ניצול מקול אויב וכו' ובאף ישטמוני באו' אלי דהלכתא כרבנן דריב"ב ולא יעיר כל חמתו כל חמתו ל"י אבל מקצת חימה יעיר ומזה יראה ורעד י"ב וכו' ואנא בעי ומתחנן ישיא מות עלימו וכו' דאין הדין עמהם

בזה כי אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני כי הוא ית' פוסק כריב"ב דכל כ"ד משמע ובזה פדה בשלום נפשי כי ברבים היו עמדי שרוב ככל בנ"א אינם יכולים לכוין בכל תפלתם כל לבם דלא יבצר מאיזה הרהור וכמ"ש הרב חיד"א ז"ל וק"ל:

וזה אפ' כה"כ למה ה' תעמוד ברחוק כיון דאתה דן בד"ש כריב"ב ואיך תעמוד ברחוק ותעלים עיניך מתפלתנו לעתות בצרה אפי' שאינה בכל לב הדר ואמר דודאי אין זה אלא מחמת גאות רשע המתגאה קצת דסבר כל גבה לב כוליה מש' הא מקצת גאוה שרי ומינה נמי קרא דלא יעיר כ"ח כל חמתו לא יעיר הא מקצת חימה יעיר ובגאות רשע ובסברתו זאת ידלק עני דבהדי הוצא לקי כרבא ועפ"י שיטת הרשע יתפסו במזימות זו חשבו דאתה דן אותם כמדתם וק"ל:

ובזה יובן כה"כ צעקו וה' שמע אפי' שלא נתכוונו בכל תפלתם בכל לבם רק בכל דהוא לב עכ"ז וה' הוא וב"ד פסקי כריב"ב ושומע צעקתם ומכל צרותם הצילם אפי' כ"ד צרה משום כי קרוב ה' לנשברי לב הענוים ודרשי כל גבה לב אפי' כ"ד ואת ד"ר יושיע דמשלם להם כפעלם ועם כי רבות רעות צדיק עכ"ז מכולם יצילנו ה' ושומר כ"ע כל דייקא דאפי' אחת מהנה ל"ן כלו' דאפי' כ"ד חימה אין לו בהם אך תמותת רשע המתגאה רעה ושונאי צדיק יאשמו דדן אותם כשיטתם וק"ל:

הדרן לדאתן עלה למען דעת עמלק הרשע מעיק' מאי סבר לכנוס כל אוה"ע להלחם בישר' ולבסוף מ"ס שבא הוא ועמו לבדם וילחם בישראל כנז"ל. אכן עפי"ד נחה שקטה חקירתני זאת והוא דעמלק בתחי' הוה ס"ל כלישנא קמא דפ"ק דסוטה דאמר ע"כ העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא ולכך מעיק' נתיירא על עצמו ועל עמו להלחם לבדם עם ישראל פן יענישם ה' לכלותם לגמרי כיון שהם אומה אחת דוקא משו"ה כנס כל אוה"ע יחד דהוה ס"ל דכל כוליה מש' אבל כ"ד שרי ואומה אחת שרי ליה לכלותה:

ברם בתר הכי שב מידיעתו והדר ביה מסברתו הא' וס"ל השתא כלישנא בתרא דסוטה דגם על אומה אחת אינו מביא דכל כ"ד מש' דוקא והכריע כן מדלא הביא ה' מבול על אומת מצרים במקומם אפי' שהם רק אומה אחת אלא הם מאליהם באו ונטבעו בי"ס ש"מ דהעיקר כלי"ב דסוטה וגם הוכיח כן בראותו אחר ביאתו הא' שחטאו ישראל בחילול שבת שיצאו מן העם ללקוט וקצף ה' עליהם ואמר עד אנה מאנתם וכו' הגם שלא עשו רק מלאכה אחת מט"ל מלאכות והתורה אמרה לא תעשה כל מלאכה ואי איתא דכל כוליה מש' א"כ לא היו חייבים ישראל בעוון חילול שבת כיון דהם לא עשו רק אחת מהנה אל"ו ש"מ דהל' כריב"ב דכל כ"ד מש' ואפי' על אומה א' אינו מביא ולזה בבואו פ"ב על ישר' לא חשש לכנוס עמו כל אוה"ע רק אומתו לבדה ונלחמו בישר' על חטאם בחילול

שבת ועל שרפו וכו' דכיון שבא על חטאם חשב בדעתו עמלק כי לא יתנקם ממנו ה' כיון דגם על אומה אחת אינו מביא וישראל חטאם ישאו דהתורה אמרה בפ' תבא והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצוותיו וחוקותיו וכו' ארור וכו' וכל כ"ד מש' והוא לא דציבור כדור המדבר נפיש זכותייהו וכששבים אל ה' ומתפללים אליו הם נענים ונמחלי' עוונותיהם וכתי' ב' של הרב שא"י ז"ל הנז"ל ולז"א מרע"ה מחר אנכי ניצב וכו' ויהי ידיו אמונה דתפלת מרע"ה השקול כס' רבא עשתה פעולה וכאשר ירים משה וכו' וגבר ישראל וכדרשתם ז"ל וע"י תפלתו נענו ויחלוש יהושע וכו' וק"ל:

וזה אפ' כה"כ זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים שם רמז על ביאת עמלק פעם ראשונה דכנס לכל אוה"ע דהוא ס"ל דכל כוליה מש' ולא ירא עמלק אלהים, דלא חש לדיני שמים דפסקי כריב"ב דכל כ"ד מש' ולזה והיה בהניח ה"א לך מכ"ל אויביך מסביב כאשר הבטחתיך בתורה בפ' משפטים ונתתי לפניך את כ"ל אויבך עורף ומשם תדע ותבין דכל אפי' כ"ד מש' ובזה מתחייב עמלק על ביאתו פ"ב ואז תמחה אז"ע דעפ"י שטתו הא' אני דן אותו ומשלם לו כפעלו וק"ל:

ולכן שמואל הנביא ע"ה ציווהו לשאול בדבר ה' ואמ"ל כה אמר ה' פקדתי את אע"ע לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצ' שם רמז לשתי ביאות של עמלק כנז"ל והקב"ה רצה להודיע לשאול שהוא רוצה לדון לעמלק וכל עמו בדי"ש כנרמז בתיבות כה אמר ה' והיינו על בואו פ"א שכנס לכל אוה"ע ורצה להלחם בישר' בעת עלותו ממצ' שעדיין לא חטא ישראל כלל והוה ס"ל לעמלק בעת ההיא דכל כוליה מש' וע"כ העולם אבל על אומה אחת מביא כנז"ל:

ולזה תחי"ד קדשו שמואל הנע"ה עם שאול פתח דבריו יאיר כה אמר ה' צבאות ר"ל בדי"ש דפסקי הל' כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' אלא דהקב"ה רוצה לדונו כשיטתו וכסברתו הא' דס"ל כל כוליה מש' אבל כ"ד ואומה אחת שרי ועמלק וגונדא דיליה אינם רק אומה אחת וז"ש פקדתי את אעע"ל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצ' דהיינו בפ"א כנ"ל עתה אין ועתה אלא תשו' וכלומר דגם בביאת עמלק פ"ב על חטאם דישראל דהדר עמלק וסבר דכל כ"ד מש' וכיון דישראל חטאו בטח עמלק שלא יענישהו ה' כיון שגם על אומה אינו מביא אכן עתה דעשו ישראל תשו' על חטאם כבר נמחל עוונם וא"כ לך והכית א"ע והחרמתם את כל אשר לו כל דייקא אפי' כ"ד מש':

אמנם שאול המלך ע"ה לא נחת להבין עומק כוונתי דברי ה' במ"ש לו שמואל כה אמר ה' וכו' בעלותו ממצ' דר"ל דרצונו לדונו על פעם ראשונה שכנס לכל אוה"ע דהוה ס"ל דכל כוליה מש' דטעה בזה דהאמת הוא דכל כ"ד מש' והוא ית' רוצה לדונו כשיטתו

הא' ורמז זה לשאול ושאול לא נרמז וחשב גם הוא דמ"ש ה' והחרמתם את כל אש"ל דהאי כל כוליה מש' אבל כ"ד שרי כרבנן דריב"ב דהכי קי"ל בדיני אדם ולא ידע לחלק מד"א לד"ש וכדרמז לו ה' כן באו' כה אמר ה' ולזה שאול ע"ה הניח לאגג מ"ע חי וצאן ובקר דהו"ל:

כל דהוא שרי:

ולזה אמ"ל הקב"ה לשמואל הנע"ה ניחמתי וכו' כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים כלו' דלא עבד כדיני שמים דבד"ש הל' כריב"ב דכל כ"ד מש'. אכן שאול הע"ה בראותו לשמואל אח"כ חשב דבדין עבד דקי"ל כרבנן דריב"ב דכל כוליה מש' אבל כ"ד שרי ולז"א הקימותי את דבר ה' כיון דהכי קי"ל כרבנן דריב"ב ולכך כעס עליו שמואל וא"ל וישלחך ה' דייקא בדרך שם רמז למ"ש לו בתחי"ד בדרך בעלותו ממצ' דרמז לך דרצונו לדון עמלק כשיטתו הא' ובדי"ש דכל אפי' כ"ד מש' ואמר לך והחרמת וכו' עד כלותם כלו' דמ"ש לך בתחי"ד והחרמתם את כל אשר לו הכוונה היא עד כלותם ואפי' כ"ד מש' ולמה לא שמעת בקול ה' ר"ל לדונו כדי"ש עד גמירא ותפסת שיטת דיני אדם ותעט אל השלל ומזה נמשך לך עוד רעה חולה דגם בקרא דכל גבה לב ואל תטמאו בכל אלה תסבור ג"כ דכל כוליה מש' אבל מקצת שרי וז"א ותעש הרע בעיני ה' ויען כי מאסת את דבר ה' ולא רצית לדון לעמלק כדי"ש לזה וימאסך ה' וכו' וק"ל:

איכו השתא אתאן לקראי דמגילת אסתר הנ"ל ונקדים עוד מ"ש הרב תורת חיים ז"ל בחי' לסנהדרין אפלוגתא דרבנן וריב"ב הנ"ל דכמה קראי רהטי ואזלי כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' כמו קרא דלא יעיר כ"ח וקרא דאל יבא בכל עת אל הק' דלא שייך לפ' בכל עת לא יבא אבל לפעמים יבא דהא אסור לו לבא כ"א פ"א בשנה אל"ו דכל דהוא עת קאמר שלא יבא כי אם בזאת דהיינו ביוה"ך וכן קרא דאל תטמאו בכל אלה דהוא אפי' בא' מכל אלה דהט' משום דדרשי' כל אפי' כ"ד ואל תטמאו בכ"ד מאלה יע"ש וכ"כ בכס"ן בפ' אח"מ משם החק"ק ז"ל דמוכרח דקושטא קאי כמ"ד כל כ"ד מש' יע"ש: עוד נקדים סוגייא דפסחים דס"א דאיתא התם תניא וכל ערל לא יאכל בו יכול יפסול בני חבורה הבאים עמו ת"ל וכל ערל כולה ערלה פסלה מקצתה ל"פ וכ"ת ה"ה לזריקה ת"ל זאת חוקת הפסח אצל ערל זאת מיעוטא הוא זאת דבשחיטה הוא דכולה ערלה פסלה אבל בזריקה אפי' כולה ערלה ל"פ הכי אוקים לה רבה אבל רב חסדא דריש התם איפכא זאת לחומרא דזאת מיעוטא היא זאת דבשחיטה דוקא מקצת ערלה ל"פ אבל בזריקה אפי' מק' ערלה פסלה ומותיב להו רב אשי התם ממאי דהאי כל כולה ערלה מש' דילמא האי כל אפי' כ"ד ערל מ"ש כתב רחמנא זאת עד דאיכא כולה ערלה לא פסלה לש' שחיטה

ל"ש זריקה אלא אמר"א בהאי קרא קא מפלגי ונרצה לו לכפר עליו ולא על חבירו מ"ס חבירו דומיא דידיה דבר כפרה הוא ומ"ס ערל נמי כיון דבר חיוב הוא בר כפרה הוא ע"כ וכתבו התוס' ז"ל שם ע"ד רב אשי דאמר כתב רחמנא זאת עד דאיכא כ"ע תימא א"כ לישתוק מכל ותו לא צריך זאת ועוד נימא איפכא דזאת כולה ערלה משׁ' כת"ר כל אפי' כ"ד וי"ל דידע דאיצט'תיבת כל לשום דרשא אחרת ואיצט' תיבת זאת לגלויי דלא נידרוש מתיבת כל אפי' כ"ד אבל אי הוה דרשי' איפכא לא הוה ידעינן כלל תיבת זאת למאי אתא עכ"ל יע"ש:

נמצא דלרב אשי דהל' כוותיה נפק"ל מתיבת זאת דכתב רח' גבי פסח מוכח דסתם תיבת כל דכתיבי בקראי אחריני בעלמא דלא כתיב נמי בהדה תיבת זאת רק תיבת כל דוקא אמרינן ודאי דכל כ"ד משׁ' ואמטו"ל הו"א דגם קרא דכל ערל אפי' כ"ד ערלה פסלה וכדי דלא נימא הדין אצט' רחמנא למכתב גבה תיבת זאת לו' לך דכאן בק"פ אינו פסול רק עד דאיכא כולה ערלה לאפוקי מסברת רבה ור"ח דס"ל דכל כולה משׁ' ואצ' רחמנא לכתוב זאת למעוטי זריקה למר לקולא ולמר לחו' כנז"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ אם תחנה עלי מחנה ל"י לבי אם תע"מ בזאת אני בוטח דלכאו' יל"ד אמאי נקט הלב דוקא ולא אמר סתם לא אירא וגם הול"ל אם תחנה עלי מחנה ומלחמה לא אירא ואמאי פלגינהו בתרי בבי ומאי בזאת דקאמר אכן עפי"ה יע"ן דכבר הוכחנו דלרב אשי דדחה דברי רבה ור"ח ואוקים תיבת כל ערל דר"ל אפי' כ"ד אלא דהתם בק"פ אצט' לכתוב תיבת זאת ג"כ ללמדנו דדוקא כולה ערלה פסלה ולא כ"ד ערל א"כ ש"מ דבעלמא כל היכא דכתיב תיבת כל לחודה אפי' כ"ד משׁ' ומינה נמי דגם קרא דלעובדו בכ"ל וקרא דלא אוסיף להכות את כל חי ול"י כל בשר ודלא יעיר כ"ח הפי' האמיתי הוא דאפי' כ"ד משמע ולז"א דא"כ אף אם תחנה עלי מחנה של קטיגורים לקטרג עלי שלא כיוונתי בכל לבי בכל תפלתי עכ"ז לא ירא לבי שלא כיוון לבי בכל תפלתי כיון דהאמת הוא דכל אפי' כ"ד משׁ' וגם אם תקום עלי מלחמה לכלותני בכל האומה או אפי' במקצתה איני מתייירא מהם כלל בטענתם שטוענים דכל כוליה משׁ' אבל מקצת שרי דהא בזא"ת אני בוטח כלו' בתיבת זאת הנכתבה בתורה גבי ק"פ אני בוטח דממנה ראיה חותכת דבעלמא כל תיבת כל סתם משמעותה אפי' כ"ד וכנז"ל וק"ל:

ובזה פי הרב שער אשר ז"ל שם כה"כ כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כ"ן מקצוף עלייך ומ"ב דר"ל דבענין מי נח לעולם זאת לי זאת חוקת הפסח דכ' בתו' דמינה מוכח דבעלמא כל כ"ד משׁ' וא"כ ממילא כשנשבעתי שם מעבור מי נח עוד דהיינו לא יכרת כל בשר אינו אלא על הארץ ר"ל אפי' על ארץ אחת אינו מביא וממילא

ודאי דכן נשבעתי מק"ע ומ"ב דהיינו לא יעיר כ"ח אפי' כ"ד חימה אין לי וז"ש מק"ע ומגעור בך אפי' נערה כ"ד כלל יע"ש ודפח"ח:

ובזה אפ"ל כה"כ אני ה' דיברתי אם לא זאת אעשה להם במדבר הזה יתמו וש"י דהנה בפ' חלק איפליגו ר"א ורע"ק על דור המדבר דר"א ס"ל דיש להם חלק לעוה"ב ורע"ק ס"ל דאין להם חלק לעוה"ב מדכ' בהאי קרא במדבר הזה יתמו בעוה"ז וש"י לעוה"ב ורבים שאלו דמה יענה ר"א בהאי ילפותא דרע"ק והמפרז"ל לדרכם פנו וגם אני בעוניי פי' במ"א בפנים שונים ואכמ"ל. והן עתה עפ"י דרכנו אפ"ל דר"א מפרש להאי קרא דהכי קאמר אני ה' דיברתי תיבת זאת גבי ק"פ לגלויי בק"פ דלא תימא כל ערל אפי' כ"ד ערל פוסל בק"פ כנז"ל ומינה ילפינן דבעלמא כל היכא דכ' תיבת כל בלא תיבת זאת היינו אפי' כ"ד משמע וא"כ מכח זה איני יכול עתה לכלותם כולם בבת אחת כיון דכל אפי' כ"ד מש' וקרא דלא אוסיף להכות את כל חי וכל בשר דאפי' כ"ד חי וכ"ד בשר ומכ"ש אומה אחת שבועתי חלה עליה ולזה הוכרחתי להמתין עליהם למות מעצמם במדבר הזה במשך מ' שנה דאם לא זאת כלו' דאלו לא נכתבה תיבת זאת גבי ק"פ הייתי דן דכל כוליה מש' וכדס"ל לרבה ור"ח וכרבנן דריב"ב ומינה הו"א דגם תיבות כל דכתיבי בקרא דלא אוסיף וכו' פירושם הוה כולייהו מש' אבל מקצת ואומה אחת שרי וכן בקרא דלא יעיר כל חמתו הו"א כ"ח לא יעיר הא מקצת חימה יעיר וא"כ אלולי תיבת זאת דבק"פ הוה עבידנא בהו כלייה כולם בב"א תכף ומיד במדבר הזה יתמו ושם ימותו לעוה"ב אבל השתא דכתיבנא תיבת זאת בק"פ לא מצינא למעבד בהו הכי כלל ואני מניחם נעים ונדים במדבר עד תום כל הדור לכפר עוונם להיותם גולים ומטולטלים לזכותם בזה להיות להם חלק לעוה"ב וק"ל: ובזה אפ"ל עוד כה"כ וזכרתי את בריתי וכו' ואף גם זאת בהיותם וכו', ל"מ ול"ג וכו' דר"ל דמלבד שזכות אבותם וזכות הארץ מסייעתם עוד זאת גם מתיבת זאת הכתוב בק"פ דמינה מוכח בפי' דכל היכא דכתיב כל סתמא בלי תיבת זאת אפי' כ"ד מש' ומה"ט לא מאסתים ול"ג ע"ד מש"ה מקצוף עלייך ומ"ב לכלותם כדי שלא להפר בריתי אותם אשר נשבעתי להם מק"ע ומ"ב דכל אפי כ"ד מש' וכ"ת דהא קי"ל כרבנן דריב"ב דכל כוליה מש' אבל כ"ד פטור. לז"א זהו דוקא בדיני אדם ולא בד"ש וז"ש כי אני ה"א ובדיני שמים אני פוסק כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' וראיה לזה וזכרתי להם ב"ר אשר הוצאתי אותם מ"מ והתם לא הבאתי מבול עליהם במקומם אפי' שאינם רק אומה אחת אלא הם מעצמם באו לי"ס משם ראיה כי אני ה' ס"ל כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' וק"ל:

וזה אפ' כוונת אביגייל במ"ש לדהע"ה ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב וכו' דהנה העיד הכ' על דהע"ה לכל דרכיו משכיל ולזה אמרה לו שאם יחטא עמה אזי צ"ל בהכרח דמה שהעיד הכ' עליו לכל דרכיו משכיל כוליה מש' ולא אפי' כל דהוא וא"כ תהיה תיבת זאת הכתובה גבי ק"פ לפוקה ולמכשול לב לאדוני דהא לא מצינן תו לומר אלא כל היכא דכ' כל סתם ר"ל אפי' כ"ד מש' מה שלא היה כן בדהע"ה אם היה חוטא עמה וק"ל:
וזה אפ' כוונת דהע"ה באו' זאת נחמתי וכו' וזאת היתה לי וכו' ובזאת ידעתי וכו' כי הנה העיד עליו הכ' לכל דרכיו משכיל ובהאי תיבת כל באנו לפלו' דרבנן וריב"ב אי כוליה בעינן ולא אפי' כ"ד או אפי' כ"ד במש' ושונאי דוד ס"ל דהל' כרבנן דריב"ב דכל כוליה מש' ולאו"ד כל דהוא וה"נ לכל דרכיו כוליה בעינן ודוד חטא ח"ו בב"ש ובאורייה אך אי אמרינן דכל אפי' כ"ד מש' א"כ לא חטא דוד בב"ש ובאורייה כלל דהא העיד עליו הכ' לכל דרכיו משכיל והיינו אפי' חטא כ"ד לא הוה ביה כלל ודהע"ה נפק דק ואשכח ראייה עצומה דכל תיבת כל סתמא אפי' כ"ד מש' מדאצט' רחמנא למכתב זא"ת בק"פ ש"מ דבעלמא סתם כל אפי' כ"ד מש' ויפה העיד עליו הכ' לכל דרכיו משכיל וז"ש זא"ת נחמתי וכו' זא"ת היתה לי וכו' בזא"ת ידעתי וכו' וק"ל:
א"נ דהע"ה קאמר על כללות ישראל ור"ל דכיון דמכח תיבת זאת גבי ק"פ מינה מוכח דסתם תיבת כל בעלמא היינו אפי' כ"ד מש' א"כ גם קראי דכל חי וכל בשר וכל חמתו אפי' כ"ד מש' ולז"א זא"ת נחמתי וכו' זא"ת היתה לי וכו' בזא"ת ידעתי וכו' וק"ל:
וזה אפשר כוונת מאמרז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' וה' עמו וכו' כלו' מכל הכתובה בדוד הע"ה לכל דרכיו משכיל אומר דוד חטא ח"ו דס"ל כרבנן דריב"ב דכל כוליה מש' אבל כ"ד פטור לז"א אינו אלא טועה דהא וה' עמו הוא וב"ד בדיני שמים פסקי הל' כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' א"כ כיון דה' עמו איך אפשר לבא חטא על ידו וק"ל. וזה אפשר כה"כ הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תע"ל כלו' כיון שהוא יודע תע"ל וא"א לאדם לכוין בכל תפלתו בכל לבו בלתי שום הרהור כלל לכך כתב רחמנא תיבת זאת בק"פ ללמדנו דבעלמא כל אפי' כ"ד וא"כ ה"ה בקרא דלעובדו בכ"ל אפי' בכל דהוא לבי סגי וק"ל:
וזה אפשר כה"כ שמרה זא"ת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך וכו' וה"ה כמבואר וק"ל:
מעתה נבא לבאר קראי דמגילה דהנה המן הרשע מסתמיך ואזיל כשיטת זקנו עמלק הרשע במאי דהיה סבור בבואו בפ"א להלחם בישראל שכנס לכל אוה"ע דהוה ס"ל דכל כוליה מש' כרבנן דריב"ב ועל אומה אחת מביא וכל חמתו לא יעיר אבל מקצת חימה יעיר ולזה אמר לאחש' שמלך בכיפה כמשז"ל ישנו עם אחד שהם רק אומה אחת

וס"ל נמי כתי' קמא שתי' הרב שא"י ז"ל דתפלת ציבור עושה מחצה דמן הנמנע שיוכלו להתפלל בכל לבם בכל תפלתם ועבודתם על הרוב כנז"ל משם הרב חיד"א ז"ל וידוע מ"ש הרב דת ודין ז"ל דמלת לאבדם משתמעא לתרי אנפי או לאבדם לגמרי או כאבידה המתבקשת או כמ"ש מהרמ"א ז"ל דיכתב לעבדם כנז"ל וא"כ אפי' אם יתפללו אינה עושה תפלתם רק מחצה ויהיו כאבידה המתבקשת או לעבדם במסים ואר' וכי תימא דבציבור קי"ל אפי' כ"ד חימה לא יעיר ואפי' שלא התפללו בלב שלם וכתי' ב' דהרב שא"י ז"ל הנ"ל לז"א דתירוץ זה לא שייך הכא דהא הוא מפוזר ומפורד בה"ע בכמ"מ ולא דמו לאותו ציבור דדור המדבר ששם היו כולם מקובצי' יחד וכנז"ל. ועוד ודתיהם שונות דאינהו גופייהו ס"ל דהל' כרבנן דריב"ב משום דרבים נינהו נגד יחיד ריב"ב וזה רמז באו' שונות מלשון שונה הלכות ורבנן ס"ל דכל נפש כוליה נפש מש' וגם רמז לו באו' שונות ר"ל משונות מינם ובם דבקרא דאל תטמאו בכל אלה ס"ל אפי' באחת מאלה וכן בקרא דכל גבה לב אית מנהון דס"ל אפי' כ"ד מש' ואית מנהון דס"ל כוליה מש' אבל פורתא שרי ולא השוו מדותיהם בכל הדינים שלהם וגם רמז לו שדתיהם משונות מכל דתי העמים שכל דתי העמים השוו מדותיהם משא"כ עם זה וא"ת מתייירא אתה מאלהיהם דבדיני שמים פסקי כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' לז"א לא תחוש לזה כיון דהם עצמם את דתי המלך מלש"ע אינם עושים דלא דייני כדי"ש כלל א"כ תן להם כפעלם ובדיני אדם שלהם ולמלך אין שוה להניחם בנחת בשלוה כלל אם על המלך טוב יכתב לאבדם ומשתמעא לתרי אנפי כנז"ל כיון שהם אינם רק אומה אחת וכל כוליה מש' אבל מקצת פטור וכיון דאתה המלך מלכת בכיפה ע"כ העולם וכבר נשבע ה' שע"כ העולם אינו מביא א"כ אין לו להתיירא מאלהיהם כלל וק"ל:

ולזה אחש' שהיה שונא ישראל יותר מהמן כמשז"ל נכנסו דברי המן באזניו ותו"מ הסכים עמו כיון שהם אינם רק אומה אחת וכל כוליה מש' וכרבנן דריב"ב וכנז"ל. ואולם המן הרשע דא קשיתיה טובא והעלימה מאחס' והיא מקרא דאל יבא בכל עת אל הק' דמשם מוכח להדיא דכל אפי' כ"ד מש' וכנז"ל דאילו מקרא דאל תטמאו בכל אלה דס"ל לישראל אפ' באחת מאלה אי"ל דהם החמירו מאליהם שלא ליטמא אפי' בחדא מנייהו ולעולם דכל כוליה מש' ולא אפי' כ"ד ברם דא עקתיה קרא דאל יבא בכל עת דהתם צ"ל אפי' כ"ד עת אל יבא מדקא מסיים קרא כי אם בזאת יבא וכו':

ולזה אמר המן וכ"ז איננו שוה לי בכל עת שם רמז להאי קרא דאל יבא בכל עת דמניה מוכח דכל אפי' כ"ד מש' ומכח האי קרא אני רואה למרדכי היהודי יושב בשעה"מ כלו' אני רואהו שיש לו ישיבה וקיום בעולם כיון דהיא בשער ר"ל בשיטת המלך מלש"ע

דס"ל דכל אפי' כ"ד מש' וק"ל: ולזה שלחה אסתר להתך אל מרדכי לדעת מ"ז ועמ"ז כלו' כיצד אופן הגזירה ועל מה אדניה הטבעו ומה ראיה יש לו לסתור סברתם הנ"ל ולכך ויגד לו מרדכי את כ"ל כלו' כל חילייהו דהמן ואחש' הוא מתיבת כל דכתיב בשבועת ה' דכל חי וכל בשר וכ"ת דבכולהו ס"ל כל כוליה מש' אבל כ"ד שרי כדהוה ס"ל לזקנו עמלק הרשע הנקרא בשם קרהו והמן ב"ב ש"ק לשיטתו אזיל וכמש"ל וגם הודיעה ע"י התך דהמן הרשע פיתה ורימה לאחש' לכתוב לאבדם דמש' תרי אנפי או לעבדם והוא זייף וכ' להשמידם וז"ש ואת פ' הכסף וכו' ואת פתשגן כתב הדת להש' נתן לו להראותה זיופו שלא הניח לכתוב לאבדם דמש' לתרי אנפי והוה מצי אחש' לתרץ דיבוריה דפי' לאבדם אינו להשמיד וכו' רק כאבידה המתבקשת אבל עכשיו שזייף וכתב להשמידם אין עוד שום פי' לטובה כלל כי כן צריכה רבה שתבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו ע"ע בדרך תחינה ובקשה אולי יש תקוה:

והנה אסתר כשומעה כ"ז הבינה בדעתה שטענת המן הרשע דכל כוליה מש' ולא אפי' כ"ד היא טענה חזקה כיון דאנן בדיננו הכי קי"ל להל' כרבנן דריב"ב ולא ידעה שום ראיה לסתור דלאו כ"ע דינא גמירי וכ"ש דהני נשי לא גמירי וסברי כמשז"ל ולזה שלחה אסתר לו' למרדכי דביאתה אל המלך בלי רשות להצילם הוא ספק להצלתם וכניסתה אצלו בלי רשות הוא ודאי בחיוב מיתה כי אחת דתו להמית ואין ס' מוציא מידי ודאי ואיך תכניס עצמה בסכנת נפשות ודאי משום ס' הצלת ישראל וזה גרם לה מחסרון ידיעתה להביא ראיה מההוא קרא דאל יבא בכל עת ומקרא דזאת חוקת הפסח דמתרווייהו מוכח להדייא דכל אפי' כ"ד משמע וכנז"ל ולזה שלח לאמר לה אל תדמי וכו' כלו' אל חחשבי כי המה יאבדו ואתה תעמוד כי אם החרש של שאול אביך דגם הוא אזל בשיטה זו דכל כוליה מש' ולא אפי' כ"ד ואת ג"כ תחרישי ותעלימי עין משתי ראיות הללו שהם בע"ת ר"ל קרא דבכל עת גם הזאת ר"ל קרא דזאת חוקת הפסח דמתרווייהו מוכח דכל אפי' כ"ד מש' תדעי לך שריוח והצלה י"ל ממ"א דהיינו מקרא דאל תטמאו בכל אלה ולא רצה להזכיר לה מקרא זה בפי' אפי' ברמז רק דיבר לה בלשון נסתר ונקי ומי יודע אם לע"ת כזא"ת שם רמז לתרי קראי דבכל עת וזאת חה"פ תרווייהו אצט' לזה"ז שתגיעי למלכות ולהתחנן לו להנצל כל ישראל מגזירה זאת. וכשמוע אסתר את הראיות הללו סברה וקבילת עלה כיון דודאי מתרי קראי הללו מוכח דכל אפי' כ"ד מש' ומינה דאפי' על אומה אחת אינו מביא ואפי' כ"ד חימה לא יעיר אכן מ"מ צריך ג"כ להתפלל אל ה' בלב שלם בכל תפלתם כיון שאינם מקובצים כדור המדבר רק הנמצאים בשושן כדי

שיהיו נענים לגמרי ולא לעשות מחצה ולז"א א"כ איפה לך כנוס וכו' ועי"ז מתבטלת הגזירה לגמרי וכתי' א' דהרב שא"י ז"ל וכמובן:

ובזה א"ש מ"ש המן לאחש' על ישראל שהם אומרים שה"י פה"י אשר דקדקנו לעיל דאמאי לא נקט רק שבת ופסח דוקא ולא סוכות ושאר י"ט אכן עם האמור הנה נכון דכל חילייהו דישראל דס"ל דכל אפי' כ"ד מש' אינו אלא מקרא דלא תעשה כ"ל מלאכה דחייב סקילה אפי' על מלאכה אחת ומקרא דכ' בחג הפסח זאת חוקת הפסח ולהכי לא נקט אלא שתים זו שבת ופסח דוקא: ולזה אמרה אסתר לאחש' כי נמכרנו אני ועמי להשמיד ואלו וכו' החרשתי כלו' דאלו לא היה מזייף המן נוסח הגזירה מלאבדם להשמידם החרשתי דמצית אמרת אני כוונתי היתה לאבדם כאבידה המתבקשת או לעבדם והו"ל כל דהוא חימה יעיר ולא כל חמתו אך השתא שזייף וכ' להשמיד וכו' אפי' תאמר דהל' כרבנן דריב"ב דכל כוליה מש' אבל על אומה אחת מביא הי"ד בדיני אדם אך בד"ש חייב דס"ל כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' ואין הצר מצורר חושש בנזק ממלך מלש"ע דמחייב אותך בד"ש וק"ל:

ובזה אפ"ל כוונת מאמרז"ל אלי אלי למה עזבתני אלי בים אלי בסיני דמן הים מוכח דכל אפי' כ"ד מש' מדלא הביא מבול על המצריים במקומם כנז"ל מזה מוכח כלישנא בתרא דבפ"ק דסוטה דאפי' על אומה אחת אינו מביא וגם קרא דכל גבה לב אפי' כ"ד גאוה אסור וגם ידוע משז"ל דהניח ה' כל הרים וגבעות ולא השרה שכינתו במ"ת רק בסיני להורות מדת הענוה כידוע דס"ל דכל אפי' כ"ד משמע וז"ש אסתר אלי בים אלי בסיני דמתרווייהו מוכח דהעיקר כמ"ד דכל אפי' כ"ד מש' וא"כ צ"ל דאפי' על אומה אחת אינו מביא וא"כ למה עזבתני עתה לבטל גזירת המן ואחש' דס"ל איפכא וכנז"ל וק"ל: וזה אפשר כה"כ כתוב זאת זכרון בס' ושים בא"י כי מחה אמחה אז"ע שם רמז בתיבת זאת שבגבי ק"פ דמינה ילפינן דכל סתם בעלמא אפי' כ"ד מש' ותיבת זאת הנז' מועלת לישראל שבזמן המן ואחש' כי מחה אמחה את זכר עמלק כמשז"ל דתיבות מח"ה אמח"ה בגימט' זה המן וגם נלע"ד דתיבות א"ת זכ"ר במ"ק כתיבות ז"ה המ"ן במ"ק דוק ותשכח. אכן שים באזני' סוד זה תלחוש לו באזניו כדי שלא יתרשלו ישראל שבאותו הדור מלעשות תשו' ותפלה דהקב"ה מתאוה לתפלתם ש"ץ וכידוע:

וזה אפשר טעם נכון למשז"ל דגזירת המן היתה בעוון מכירת יוסף דמאי שייכות יש זל"ז ברם כתבו ז"ל דהשבטים נתכוונו לפטור עצמם בדיני אדם מדין עשרה בנ"א שהכו לאחד דכולם פטורים כרבנן דריב"ב אך בדיני שמים מה עשו שיתפו לשכינה עמהם כדי להסכים עמהם גם בדי"ש ולזה שילם להם ה' מכ"מ שמכרם אחש' להמן דגם הוא אזל

כשיטתייהו דכל נפש כוליה מש' ולא כ"ד ובתר שעשו תשו' ותפלה ביטל ה' גזירתם בדיני שמים דפסקי כריב"ב דאפי' כ"ד מש' וק"ל:

ובזה יובן כה"כ אבן מאסו הבונים וכו' דאבן הוא כינוי לישראל כמש"ה משם רועה אבן ישראל מאסו הבונים שהם אוה"ע כדפירש"י ז"ל שם וקאי על אחש' והמן שמאסו בישראל ורצו לעוקרם ח"ו מן העולם ולא עלתה בידם אלא אדרבא כנסת ישראל היא היתה לראש פינה וא"ת במה זכו ישראל להנצל מהם כיון דקי"ל כריב"ב דכל נפש כוליה מש' לז"א מאת ה' כלו' בדיני שמים דפסקי כריב"ב וגם היתה זא'ת תיבת זאת הכתו' בק"פ דמשם הוכחה ברורה דסתם תיבת כל בעלמא ר"ל אפי' כ"ד וכדס"ל לרב אשי וכ"ת תק"ל לרב אשי דאמאי לא נימא איפכא וכקו' התוס' ז"ל התם וכנז"ל לז"א דאי הו"א איפכא לא הוה ידעינן תיבת זאת למאי אצט' וכתי' התוס' ז"ל הנ"ל וז"ש היא נפלאת בעינינו אך זה היום עשה ה' בדי"ש דדייני כריב"ב דכל כ"ד מש' ולזה נגילה ונשמחה בו ובישועתו וק"ל:

ובזה יובן כה"כ ודרז"ל פנה אל תפלת הערער ולא בזה א"ת תכתב זאת לדור אחרון וע"ן יהלל יה ודרז"ל לדור אחרון בימי מרדכי ואסתר ע"כ והוא שכבר הקדמנו מ"ש הרב חיד"א ז"ל בכוונת רז"ל במ"ש דאין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר דר"ל עניו ודריש כל גבה לב אפי' כ"ד אסור ומינה נמי דגם בקרא דלעובדו בכ"ל פי' אפי' כ"ד סגי כיון דלא אפשר לאדם לכוין יפה בכל לבו בכל תפלתו ועכ"ז הקב"ה מקבל תפלת העניו דגמולו ישלם לו מכ"מ וכנז"ל וז"ש פנה אל תפלת הערער שהוא העניו כערער בערבה ולא בזה א"ת אפי' שהיתה בלי כוונה בכל לבו והט' משום דדריש כל כ"ד מש' והו"ל מכ"מ וא"ת מנל"ן לו' דכל כ"ד מש' אימא כוליה מש'. לז"א תכתב זא"ת דהיינו קרא יתירה דזאת חוקת הפסח דאצט' לגלויי דבעלמא סתם כל כ"ד מש' ותועיל לנו לדור אחרון בימי מרדכי ואסתר כנ"ל וא"ת אמאי הניח הקב"ה סתום וחתום ולא גילה לנו בפי' דכל כ"ד מש' לז"א כדי שעם נברא יהלל יה כלו' דאל"כ היו מתרשלים ישראל מלעשות תשו' ותפלה והקב"ה מתאוה לתפלתם ש"ץ כנז"ל וק"ל:

ובזה יובן מדרז"ל וז"ל אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשתעשה תשועה לישראל בימי מר' ואסתר זכרני ה' בע' עכ"ל והוא תמוה לכאו' ועפי"ד יע"ן דכבר כתבנו דדהע"ה העיד עליו הכתוב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו ובהאי תיבת כל באנו לפלו' דרבנן וריב"ב אי כוליה מש' או אפי' כ"ד כדחזינן האי ספק גופיה בקראי דכל חי וכל בשר וכל חמתו וכל גבה לב כנז"ל ושונאי דהע"ה הוה ס"ל דכל כוליה מש' ודוד חטא ח"ו באורייה וב"ש לז"א דהע"ה רבש"ע כשתעשה תשועה בז' מר' ואסתר אזי יתברר לכל

דכל אפי' כ"ד מש' ומשם יתבאר לשונאיו דיפה העיד עליו הכ' לכל דרכיו דאפי' כ"ד חטא ליח ביה כלל וק"ל:

וזה אפשר כה"כ אברכה את ה' בכ"ל ע"ת וכו' כלו' אברך את ה' שכתב בתו' ואל יבא בכ"ל עת דמשם ראיה חותכת דכל אפי' כ"ד מש' ובזה תמיד תהלתו בפי אני מתפלל לפניו בפי דייקא ולא בכוונת כל לבי דכיון דמעקרא דבכל עת נפק"ל אפי כ"ד א"כ ה"ה נמי בקרא דלעובדו בכ"ל אפי' כ"ד לב סגי וא"ת דהא קי"ל כרבנן דריב"ב דס"ל כל נפש כוליה נפש מש' לז"א בה' תתהלל נפשי כלו' בדיני שמים שאני דפסקי הל' כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' אכן זהו דוקא לענוים דדרשי נמי כל גבה לב אפי' כ"ד אסור וז"ש ישמעו ענוים וישמחו כנז"ל וא"כ גדלו לה' איתי שאני ג"כ עניו כמ"ש ואנכי תולעת ול"א ולא גבה לבי וכו' ונרוממה שמו יחדיו ועי"ז דרשתי את ה' וענני אף שלא כיונתי בתפלתי בכל לבי עכ"ז וענני וגם מכל מגורותי הצילני דאפי' כ"ד חימה לא יעיר עלי כלל כנז"ל וק"ל:

וזה אפשר ג"כ כה"כ פי צדיק יהגה חכמה וכו' דקאי על מרדכי הצדיק פיו יהגה חכמה לסתור טענת המן הרשע דס"ל להמן כל כולו מש' ולשונו דמרדכי תדבר משפט שאין הדין עם המן בסברתו הנז' והט' דמרדכי משום דתורת אלהיו בלבו דבדי"ש הכי ס"ל דכל אפי' כ"ד מש' ובזה בטוח היה מרדכי בה' דלא תעמוד אשוריו שלא תאונה להם רעה ועם כי צופה רשע זה המן לצדיק זה מרדכי ומבקש להמיתו עכ"ז ה' לא יעזבנו בידו דבדי"ש תיבת כל אפי' כ"ד מש' וק"ל:

וזה עצמו רמז הכ' ותשועת צדיקים שהם מר' ואסתר ובני דורם תשועתם באה מה' בדי"ש דפסקי הל' כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' ולכך ויעזרם ה' דייקא ויפלטם מרשעים אלו המן ואחש' ויושיעם כי חסו בו, בו דייקא וק"ל: ובזה אפ"ל עוד כה"כ וכ"ת כ"ל היום כלימתי נגדי וכו' כלומר מכח כל הכתוב בתו' כל בשר וכל חי וכל חמתו מהם כלימתי נגדי וכו' מקול מחרף וכו' דס"ל כל כוליה מש' אבל מקצת שרי אבל האמת הוא דאין הדין עמהם בזה כלל שהרי כ"ל זא"ת דכתיבי גבי ק"פ כ"ל ערל וזא"ת חוקת הפסח באתנו כלו' לא אצט' לכותבם שם אלא לגלויי ע"כ תיבת כל סתמא בעלמא דר"ל אפי' כ"ד מש' ובזה אנו בטוחים ולא שכחנוך וכו' אפי' כי הכיתנו וכו' וכ"ת אי תיבת זאת דבק"פ לא אצט' אלא לגלויי על תיבת כל ערל דלא תימא אפי' כ"ד ערל פוסל וכדאיקים הכי רב אשי א"כ תק"ל דלא ליכתוב לא תיבת זאת ולא תיבת כל ועו"ק דנימא איפכא וכדהקשו התוס' ז"ל עליה דרב אשי כנז"ל לז"א הלא אלהים יחקור זא"ת כלו' אי הו"א איפכא דזאת אפי' כ"ד ערל ואתייא תיבת כל לו' עד דאיכא כוליה ערל וכדס"ל לרבה ור"ח אזי לא הוה ידעינן תיבת זאת למאי אתייא וכתי' התוס' ז"ל וז"ש אי הו"א איפכא אזי הלא

אלהים לבדו יחקור זאת למאי אצט' אבל אין איתנו יודע למאי אצט' ותו כי הוא יודע תע"ל שאינו יכול שום אדם לכוין בכל לבו בכל תפלתו וקרא צווח לעובדו בכ"ל וא"כ לא הוות שבקת חיי להתקבל תפלותנו לפניו ית' אל"ו צ"ל דכל אפי' כ"ד מש' א"כ גם קרא דכל חמתו אפי' כ"ד חימה אין לו כנז"ל וק"ל. וזה אפשר כוונת אנשי כנה"ג ז"ל בנוסח עזרת אבותינו וכו' ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר על זא"ת שבחו אהובים וכו' דתיבת על זאת לכאורה אין לה הבנה דהול"ל על זה וכו':

אכן כבר הקדמנו דמדחזינן ליה להקב"ה דלא הביא מבול על אומת מצרים במקומם אלא הם באו מעצמם לי"ס מזה מוכח דכל אפי' כ"ד מש' וראיה עצומה לזה מדכתב בתו' זאת חוקת הפסח וכנז"ל וז"ש ויכסו מים צריהם מכאן ראייה דכל אפי' כ"ד מש' ולזה עשה ה' שהם עצמם יבואו לים משום דס"ל להקב"ה דכל אפי' כ"ד מש' ואפי' על אומה אחת אינו מביא וכלישנא בתר דסוטה וזה אינו אלא מדכ' זאת חוקת הפסח וז"ש על זא"ת הכתובה גבי ק"פ שבחו אהובים דאי לאו האי זא"ת הו"א דכל תיבת כל דכתיבי בכל הנהו קראי כוליה מש' אבל השתא דכתיב זאת בק"פ ש"מ דהיכא דכתיב סתם כל בעלמא אפי' כ"ד מש' וכמדובר וק"ל:

ובזה אפ"ל מאי דאיפליגו ר"ל ור"י בפ' חלק דקי"א בקרא דישעיה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק אמר"ל למי שמשייר אפי' חק אחד אמ"ל ריו"ח לא ניחא ליה למארייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפי' לא עשה ולמד אפי' חק אחד וכו' יע"ש ועיין בחידושי אגדות שכ' שכן הוא בילקוט יע"ש וצל"ד במאי פליגי ר"י ור"ל ואמאי ריו"ח תלה הדבר במארייהו ולא בדידיה דהול"ל ור"י אמר אפי' וכו' ואולם אפ"ל דפליגי בפי' ההוא קרא דכתיב בתורה בפ' כי תבא והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כ"ל מצוותיו וחוקותיו וכו' ארור וכו' ופליגי בפלו' דרבנן וריב"ב הנ"ל דר"ל ס"ל כרבנן כל כוליה מש' ולזה את כל כוליה מש' ואם חיסר חד מנייהו קאי בארור ולכך קא דריש לבלי חק למי ששייר אפי' חק אחד ולזה השיגו ריו"ח דהן אמת דהכי קי"ל בדיני אדם כרבנן דריב"ב אמנם בדיני שמים פסקי כריב"ב דכל אפי' כ"ד מש' וז"ש לא ניחא למארייהו וכו' דבשמים ממעל דייני כל כ"ד כריב"ב ולכך צ"ל דגם קרא דארור הנז' אפי' כ"ד מש' וצ"ל לפי"ז דכוונת הכ' דישעיה דלכן הרחיבה שאול וכו' דהוא דיני שמים דפי' לבלי חק למי שלא קיים אפי' חק אחד דכל כ"ד מש' בדי"ש כנז"ל וק"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל מאמרז"ל בפ' וישלח וז"ל אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורה אותו ואת בנו ל"ת ביום אחד אם יבא רשע זה ויהרוג את בני ואת אמם כאחד ס"ת שאתה עתיד ליתן בסיני מי יקרא בו עכ"ל ויל"ד דאם תלונתו על התורה דלא ישאר מי

שיקבלנה א"כ לא הי"ל להביא קרא דשור ושה וכו' ועיל"ד אומרו בסיני דמש' דאם היה במ"א לא הוה ק"ל כלל. ותו מה"ל אומרת מי יקרא בו דהול"ל מי יקבלנו או מי יקיימנו דבאומרו מי יקרא בו מש' דלא קשייתיה אלא על הקריאה בו דוקא ולא על קבלת התו' וקיומה. אמנם עפ"י קוטב הנ"ל אפשר דהכל יע"ן בהקדים עוד מ"ד בחולין דע"ו ת"ר אותו ואת בני נוהג בכלאים ובכוי רא"א כלאים הבא מן העז ורחל או"ב נוהג בו כוי אין או"ב נוהג בו אמר"ח איזהו כוי שנחלקו בו ר"א וחכמים זה הבא מן התייש וצבייה היכי דמי אילימא בתייש הבא על הצבייה וילדה וקא שחיט לה ולברה והאמר"ח הכל מודים בהיא צבייה ובנה תייש דפטור דשה ובנו אמ"ר ולא צבי ובנו אלא בצבי הבא על התיישה וילדה וקא שחיט לה ולברה והאמר"ח הכל מודים בהיא תיישה ובנה צבי שחייב דשה אמ"ר ובנו כל דהוא ומשני לעולם בתייש הבא על הצבייה וילדה בת והבת ילדה בן ושחיט לה ולברה רבנן סברי חוששין לזרע האב ושה אפי' מקצת שה ור"א סבר א"ח לזרע האב ושה אפי' מק' שה לא אמרינן יע"ש:

תו אמרינן בבכורות ד"ג רי"א המקבל בהמה מן העכו"ם וילדה מעלין אותה בשיווייה ונותן לכהן חצי דמיה וחכ"א כ"ז שיד גוי באמצע פטור מן הבכורה וב' מקרא אחד דרשו כל בכור בכור אפי' מקצת בכור במש' כתב רחמנא כל עד דאיכא כוליה בכור דישראל ור"י סבר בכור כוליה בכור מש' כתב רחמנא כל אפי' כל דהוא אי אית לישראל חייב בבכורה יע"ש וכבר הקדמנו דמאי דפליגי אמוראי בפ"ק דסוטה בקרא דתועבת ה' כל גבה לב דפי' ז"ל דפליגי בהאי פלו' אי כל כוליה מש' או אפי' כ"ד כנז"ל: עוד נקדים מ"ש בפ"ק דסוטה ע"פ ואת דכא ושפל רוח דפליגי ביה ר"ן ור"ח חד אמר איתי דכא וחד אמר אני את דכא ומסתברא כמ"ד אני את דכא שהרי הניח הקב"ה כל ההרים וגבעות ולא השרה שכינתו אלא בהר סיני וגם לא הגביה הר סיני למעלה יע"ש נמצא דנתינת התו' על הר סיני להורות מדת הענוה כי רבה היא. ובזה פי' בעניותי כה"כ אתם ראיתם כי מן השמים דיברתי עמכם ודרז"ל מכאן שהרכין השמים ושה"ש על הר סיני וא"כ לא תעשון אית"י כלו' לא תדרשו כמ"ד איתי דכא אלא העיקר כמ"ד אני את דכא וק"ל:

אך מ"מ יש ללמוד מזה ראיה גמורה למ"ד דמעט גאוה שרי לת"ח דאי איתא כמ"ד לא מינה ול"מ דמי זוטר וכו' א"כ הי"ל להקב"ה לתת התורה בארץ מישור ואדרבא במקום היותר עמוק ומדהשרה שכינתו עכ"פ בסיני ש"מ דת"ח צריך שיהיה בו מעט גאוה אחד מח' שבח' להורות דעכ"פ צריך שיהיה בו גאוה מעט הת"ח כמו הר סיני שהוא עכ"פ הר גבוה מעט:

עוד נקדים חקירת רז"ל דאיך זכו ישראל בתורה ולא המלאכים כיון שיש למלה"ש טענת דינא דבר מצרא וניחא להו משום דהאבות קיימו כל התורה והו"ל ישראל בני בעלים הראשונים ולגבי בין בעלים הא' ליתא לטענת דינא דב"מ:

אך התינח אם האבות יצאו מכלל ב"ן אבל אם לא יצאו עד מתן תורה צ"ל תירוץ אחר והוא דקי"ל דמעשה גדול מתלמוד כדאיתא בק"י ד"מ והו"ל פסידא דמוכר אם היתה למלאכים כיון שאין בהם מעשה המצוות:

ענ"ק דישראל נקראו שה פזורה ישראל אכן באמת אינם שה ממש שהרי הם בני אדם ברם לפי מ"ש דמכח נתינת התורה לישראל בהר סיני ולא במישור ובמקום עמוק דאתא להורות דמקצת גאוה שרי כנז"ל א"כ ודאי דס"ל להקב"ה דגבה לב אפי' כ"ד אסור לזה כתב רחמנא כל לומר עד דאיכא כולו גבה לב אסור הא פורתא שרי א"כ איפה גם בשור ושה דכתיב באותו ואת בנו ודאי דס"ל להקב"ה שה אפי' מקצת שה במשמע א"כ הא ודאי דגם ישראל לא נפקי מתורת שה במקצת שה דהוא כל דהוא שה כיון דעכ"פ נקראו שה וא"כ כשיבא עשיו הרשע ויהרוג את השבטים ואמם יחד הו"ל בכלל אותו ואת בנו כנז"ל דשה אפי' מקצת שה וחייב עשיו:

אלא דאכתי י"ל דהן אמת דישראל נקראו שה אך היינו דוקא משעה שיצאו מכלל ב"ן במתן תורה ונעשו ישראל שכן כתוב שה פזורה ישראל אבל האבות לא יצאו עדיין לא יצאו מכלל ב"ן אמנם אם נאמר כן א"כ הדק"ל איך זכו ישראל בתורה ולא המלאכים הלא מדינא דב"מ היא ראויה דוקא למלאכים דלפי"ז דהאבות לא יצאו מכלל ב"ן אינם נקראים בעלים הראשונים וגם בהיות שיש להם דין ב"ן אי אפשר שיהיו בנים למקום דהכי תנן באבות חביבין ישראל שנקראו בנים למקום ישראל דייקא שיצאו מכלל ב"ן וא"כ באיזה טעם זכו ישראל בתורה ולא מלה"ש ועכצ"ל דהט' משום דמעשה גדול מת"ת דאי אמרינן דתלמוד גדול ממעשה כדס"ל לר"מ במס' קידושין ד"מ ודאי דהתורה היתה יותר שייכא למלה"ש שהם אלף פעמים יותר מבני אדם ואם נאמר דמעשה גדול א"כ ודאי דהתורה יותר שייכא לבני אדם והו"ל פסידא דמוכר דאף דמלה"ש הם לומדים הרבה מ"מ העיקר חסר אצלם שהוא המעשה:

ובכן נבא לביאור המד' הנ"ל דז"ש יעאע"ה רבש"ע כתבת בתו' ושור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד אם יבא רשע זה ויהרוג אם על בנים יחד מוכרח מזה דס"ל דשה כולו שה משמע וא"כ גם קרא דגבה לב כולו גבה לב משמע ואתייא תיבת כל לומר דאפי' כל דהוא גבה לב אסור א"כ ס"ת שאתה עתיד ליתן בהר סיני קשה דלמה בהר סיני דעכ"פ הוא גבוה קצת אדרבא הי"ל בעומק כיון דכל גבה לב אפי' כל דהוא משמע וכי תימא

דלעולם ס"ל להקב"ה דשה אפי' מקצת שה אלא שהאבות והשבטים לא יצאו מכלל ב"ן ודוקא ישראל נקראו שה כדכ' שה פזורה ישראל א"כ ניחזי אנן במה זכו ישראל בתורה ולא המלאכים דהתירוץ הראשון דישראל הו"ל בן בעלים הראשו' לא שייך תו לאומרו ולא דין בנים כנז"ל ועכצ"ל התירוץ הב' דהט' משום דהמעשה גדול מתלמוד וא"כ מי יקרא בו דכולם ירוצו אחר המעשה המצוות ולא ילמדו בו כי אם מעט בתחי' כדי לדעת דיני המצוות דוקא אבל לא לשם קריאה ולימוד כיון שהם רואים דמעשה גדול מתלמוד וכמ"ש התוס' ז"ל שם בקי' ד"מ בד"ה תלמוד גדול וכו' יע"ש וק"ל. בילאו"א:

ד דרוש לשבת זכור

דרוש ד לשבת זכור שדרשתיו בק"ק דמשק יע"א בבהכ"נ הגדולה הכב"ץ בשנת תרנ"ט אתן שנת כי ראיתי חמס וריב בעיר לפ"ק. איתא במד"ר וז"ל רבי לוי בשם ר' אחא ב"ר חנינא אומר כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם אבד זרעו של עמלק מן העולם השם שלם והכסא שלם מה טעם האויב תמו חרבות לנצח מה כתיב בתריה וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם עכ"ל:

ידוע הדבר ומפורסם הענין עאכ"ו טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו כעל כל אשר גמלנו ברחמיו וברוב חסדיו והצל הצילנו מיד המן הרשע נין עמלק אבא טמיא הצר הצורר אשר ביקש להשמידנו גם להכריתנו וכמ"ש דהע"ה לולא ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל וכו' בקום עלינו אדם ואמרז"ל זה המן אדם ולא מלך כידוע ורבים שאלו דמנ"מ אם הוא אדם ולא מלך והם אמרו דאם היה מלך הרי מקרא מלא לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו ובודאי שה' ברחמיו יטה לב המלך להצלת ישראל אבל אדם הדיוט בעלמא הנה הוא בחירי ברצון ולא יבצר ממנו כל אשר יזם לעשות ובזה פי' ז"ל כה"כ עבדים משלו בנו וכו' וכה"כ ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני דכיון שהסיר ה' לשאול ממלכותו בדברו לשמואל דיבורו ית' חשוב כמעשה ונעשה שאול כאחד העם בחירי ברצון וע"י בחירתו יכול להורגו לשמואל:

אשר בזה נ"ט לשבח הרב יד שלמה ז"ל בדרשותיו דזהו ההפרש שיש בין נס חנוכה לנס פורים דהנס דחנוכה היה הגזירה הקשה ממלך יון ולב מלך ביד ה' ונקל הוא להנצל מידו אך נס פורים ההצלה היתה מיד המן הרשע הבחירי ברצון ולזה יגדל הנס דפורים יותר מנס חנוכה יעש"ב ולז"א דהע"ה לולא ה' שהי"ל בקום עלינו אדם ולא מלך דזהו חוץ מן הטבע להנצל מידו לבטל בחירתו כנז"ל:

ולענ"ד אפ"ל כל בתר איפכא דאם היה הגזירה מאת המלך לבדו ולא היתה בעצת המן הרשע כלל היה הדבר קשה מאד להטות לבבו לטובה אחר שכבר יצאה הגזירה מאיתו לבדו דגמירי מלכותא לא הדרא ומ"ש שהע"ה לב מלך ביד ה' וכו' אינו אלא קודם שהוציא המלך מחשבתו הרעה לפועל אזי לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו ברם אחר שכבר הוציא גזירתו מן הכח אל הפועל הסברא נותנת שאינו חוזר בו דמלכותא לא הדרא ואולם הנס הגדול שהיה לנו מאת ה' הוא בקום עלינו אדם זה המן ולא המלך לבדו דעי"ז ריוח והצלה עמד לנו לבטל גזירת המלך כי המן הרשע הטעהו ומצא מקום המלך אחש' לחזור בו באומרו כי המן הטעהו ולא מלבו היתה זאת וז"ש דהע"ה לולא ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך שאם היה המלך לבדו גוזר כן בלתי יד המן במעל רחוק מאד שיחזור בו דגמירי מל' ל"ה וכנז"ל וק"ל: וז"ש ואתם כתבו על היהודים כטוב וכו' כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב הכוונה דאחש' לימד למרדכי ואסתר לכתוב כטוב בעיניהם ר"ל לתלות הטעות של הגזירה הא' בהמן כי הוא הטעהו למלך כמו שכן היה המעשה באמת ונתן טעם לדבריו למה הוא מצווה אותם לכתוב כן משום דאל"ה כתב אשר נכתב כבר בשם המלך אין להשיב כיון דגמירי מלכותא לא הדרא וכנז"ל וק"ל:

והרב מהרימ"ט ז"ל בדרשותיו פי' באו"א והוא זה דהקב"ה יתש"ל עושה עמנו נסו"ן גדולות לבדו ומושיענו מתוך עצתם של שונאי ישראל אשר יתייעצו עלינו לרעה ונהפוך הוא אלהים חשבה לטובה כאשר מצינו בהמן הרשע אשר הוא יעץ להרוג את ושתי וזה עצמו היה לטובתנו כי נלקחה אסתר למלך ואחות לנו בב"ה וז"ש הנביא בשם ה' כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך כלומר מתוך המכה עצמה תהיה הרפואה וז"ש לולא ה' שהי"ל בקום עלינו אדם ולא מלך דהנה המן הרשע באיכות עצתו לאבד את ישראל הסתיר עצה מן המלך לומר לו ישנו עם אחד מו"מ בכ"מ מלכותך דר"ל הגוי כולו כאן נמצאו וכאן היו ופיזורם אינו אלא בכמ"מ אבל לא חוצה לה בשאר מלכיות והמן הרע העמיק עצה להסתיר ממנו שהיו ישראל גם בשאר מלכיות אחרות במצרים עד צרפת וגלות ירוש' אשר בספרד שאם היה מגלה הדבר הזה אל המלך אחש' היה לאחש' טענה מספקת שלא להסכים עם המן דלא ליקרו ליה מל' קטיעא וזאת היתה טענת אסתר דאילו לעבדים ולש' נמכרנו החרשתי שאין בזה גרמא ובזיון למלך אבל להשמיד זה נזק המלך דקרו ליה מל"ק ולהיות המן אדם ולא מלך יעץ לפי דרכו ואין הצר חושש בנזק המלך וזאת היתה שברונו דהמן ע"כ אמר דהע"ה לולא ה' שהי"ל וכו' כי מועצות של המן הרע הזה אדם ולא מלך הן הם עיוותה של האומה הישראלית והן הם

תיקוניה והנב"י פתח לה פתחא דמגילתא דזהו פתחא שלכך הקדים לספר הוא אחש' המולך מהודו וע"כ מסוף העולם וע"ס ובתר הכי על קכ"ז מדינות בזה הוא ית' הקדים רפואה למכה שאילו היה שליט ע"כ המל' כבתחי' לא היה הוכחה לאסתר להבאיש את ריחו דהמן הרשע אתד"ק ודפח"ח:

ועפ"י ד"ק אפ"ל כה"כ שומר נפשות חסידיו מיד רשעי' יצילם כלו' מתוך ידם ועצתם של רשעים היועצים להרע לישראל מינם ובם יבא לישראל ריוח והצלה כנז"ל וק"ל:

וגם עפ"י דב"ק הנ"ל י"ל טעם נכון למה שהתחילה המגילה לספר במל' אחש' ובהריגת ושתי אשר לכאורה נראה דכ"ז הוא ללא צורך להנס הנוגע לנו דלא היה צ"ל אלא מאיש יהודי וכו' ועפ"י האמור הנה נכון וכמובן: ובזה אפ"ל כה"כ ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלהים:

לפניכם וכו' ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהי' וישימני לאב וכו' הכוונה דמתוך עצתכם הרעה עלי למכור אותי הנה ממנה נושעתי מן האלהים לשום לכם שארית בארץ וכו' ולהשימני לאב וכו' וכן אמר להם אחר פטירת יעקב אביהם אל תיראו כי התחת אלהים אני אתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה וכו' כלומר מתוך עצתם ומחשבתם עליו הרעה ממנה באה התשועה והטובה כנז"ל וק"ל:

ובאו"א אפ"ל לענ"ד כוונתם ז"ל במ"ש בקום עלינו אדם ולא מלך במשרז"ל בברכות דס"ג ובב"ב ד"ו ע"א דאפי' ריש גרגותא משמייא מוקמו ליה כלומר אפי' ריש גרגותא דהיא ממשלה קטנה ושפלה מי ישאוב מים תחילה ומי אחריו אפי' זה משמייא מוקמו ליה בהשגחת השי"ת ודרשי לה מדכתיב המתנשא לכל לראש שמתנשאין ומכריזין עליו מן השמים לכל לראש לכל מין שררה תהיה מה שתהיה יע"ש:

אשר זה אפשר כוונת מרע"ה באומרו לקרח לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מה הוא כי תלינו עליו דלכאורה יפלא על מרע"ה דמאין לו לדון לקרח ועדתו שהם נועדים על ה' דהא באמת אינם מערערי' רק עליהם דוקא שנטלו לעצמם המלכות והכהונה ונתקנאו מהם ואמ"ל מדוע תתנשאו אתם ולא זולתכם ולא מצינו שנועדו על הקב"ה כלל:

אכן עפ"י האמור הנה נכון דכיון דאפי' ריש גרגותא משמייא מוקמו ליה א"כ כ"ש רב ומ"ץ וכ"ש מלך וכ"ג דודאי משמייא מוקמו להו וכמש"ה ראה קראתי בשם בצלאל וכו' ואין ממנין פרנס על הציבור וכו' וכמשז"ל כידוע וכל המערער כנגדם להסירם מגדולתם כאילו הם מהרהרים אחר השכינה ממש וא"כ ודאי דתלונת ותרעומת קרח, ועדתו אינו אלא על ה' דוקא שהוא ית"ש גידלם ונישאם על ישראל ואהרן מה הוא כי תלינו עליו כי

הוא לא נתמנה לכ"ג מעצמו כי אם על פי ה' דוקא ומאהרן יקחו ראיה עליו שגם הוא לא נטל המלכות כי אם עפ"י ה' דוקא אלא דלרוב ענוותנותו לא הזכיר עצמו ג"כ וק"ל: וזה עצמו רמז מרע"ה לקרח ועדתו באומרו המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם לעמוד וכו' כלו' דאפי' אתם לא נתמינתם מעצמכם אלא א' אלהי ישראל נתמנו אלא עפ"י ה' ומה לכם כי תצעקו וביקשתם גם כהונה הפך רצון ה' הא ודאי אתמהא טובא וק"ל: וזה אפשר כוונת דהע"ה במזמור ד"ן באו' אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך. תדיינני ופירש"י תדיינני תנקום את נקמתי כמו כי ידון ה' עמו ונ"ט כי זרים קמו עלי ועריצים ב"ן לא שמו אלהים לנגדם סלה הנה אלהים עוזר לי ה' בסומכי נפשי ישיב הרע לשוררי באמתך הבדיל אתכם לשרתו וא"כ כ"ש הם המה משה ואהרן שלא הצמיתם וכן במזמור פ"ו אמר אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים ב"ן ולא שמוך לנגדם ופירש"י שם זדים קמו עלי דואג ואחיתופל ולא שמוך לנגדם פירש"י לא זכרו אשר ראו שמשחני שמואל על פיך ע"כ וגם על אדוננו דהע"ה יפלא על אומרו לא שמו ולא שמוך לנגדם דאטו כל אדם העושה מח' עם זולתו היתכן לשפוט עליו שלא שם פחד ה' לנגד עיניו, אתמהא ? אכן עפי"ה יע"ן וז"ש אלהים בשמך מדה"ד הושיעני ובגבורתך לא במה"ר אלא במדה"ד דוקא תדיינני תנקום נקמתי מהם יען כי זרים קמו עלי ועב"ן שהם דואג ואחי' לערער על רבנותי ומלכותי ומטילים מום בק' עלי דידי באומרם דאני פסול לבא' בקהל ומכ"ש להיות מלך ולא שמוך לנגדם וכן לא שמו אלהים לנגדם שאתה משחתני ע"י שמואל להיות מלך על ישראל ולא ידעו ולא יבינו דאפי' ריש גרגותא משמייא מוקמו ליה מכ"ש רב ומ"ץ וכ"ש מלך וכיון שהם מערערים עלי כזאת הא ודאי לא עלי ערעורם ותלונתם כי אם עליך דוקא אתה ה' דוקא חזר ואמר הנה אלהים עוזר לי ה' בסומכי נפשי ר"ל שמדה"ד ומה"ר כולם הסכימו לעזתני והוא ית"ש ישיב הרע לשוררי וכרעתם יצמיתם וז"ש באמתך הצמיתם וז"ש עוד אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני ירצה דבין מדה"ד בין מה"ר שניהם כאחד הסכימו עלי להיות מלך על ישראל ובכן ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה בתפלתו אל ה' שכל הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו כמוץ וכו' וישמע ה' קולי פדה בשלום נפשי מקרב לי האויבים והשונאים שלי שהם דואג ואחיתופל הקרובים אצלי ומראין לי תומה ותחתיה ערמה דעלייהו קאי השתא לעיל מניה באמרו מקול אויב מפני עקת רשע וכו' ופירש"י שם שהם דואג ואחי' יע"ש ובא בנ"ט כי ברבים היו עמדי היו לשעבר עמדי ועכשיו נהפכו לשונאי' לי אשר אין חליפות למו לאותם הרודפין אותי אין נותנים לבם אל חליפתם אינם חרדים מיום המיתה כדפירש"י ז"ל התם א"נ כפירוש הרד"ק ז"ל יע"ש וגם ולא יראו אלהים שהוא משח אותי

למלך על ישראל עכ"ז אין פחד אלהים לנגד עיניהם אמר עוד שלח ידיו בשלומיו פירש"י זה אחיתופל הרשע שלח ידיו בשלומיו במי שהיה שוקט ושלום עמו ע"כ ובזה חילל בריתו של הקב"ה שכרת ברית עם דהע"ה כמש"ה כרתי ברית לבחירי וכו' וק"ל:

וזאת היתה כוונת רז"ל באומרם בקום עלינו אדם ולא מלך דאם הוא מלך אין אנו יכולים להתרעם ולהתלונן עליו כיון דאפי' ריש גרגותא משמייא מוקמו ליה כ"ש מלך ממש ברם עתה שהוא הדיוט ולא מלך יכולים אנו להתרעם ולהתפלל אל ה' להפר עצתו ולקלקל מחשבתו ולהשיב גמולו בראשו כמו שכן היה בהמן הרע כי במה נחשב הוא:

ולזה הלא תראה שבכל הכתו' הנאמרים במגילת אסתר לא מצינו שום נגיעת כבוד על המלך אחש' כלל עם שהיה שונא לישראל יותר מהמן כמשז"ל משל לבעל התל ובעל החריץ כידוע אכן להיות אחש' מלך ומשמייא מוקמו ליה משו"ה לא נגעו בכבודו כלל שאם היו נוגעים בכבודו יהיו נועדים על ה' שמינהו מלך כמ"ש מרע"ה לקרח ועדתו כנז"ל רק להמן הרשע כי הוא אדם הדיוט ולא מלך נגעו בו וע"י תפלה וצעקה אל ה' והפיר עצתו הרעה ותלו אותו ואת בניו וז"ש לולא ה' שהי"ל בקום עלינו אדם ולא מלך שאם היה מלך לא היינו עושים כלום כנז"ל וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א הפך מהנז"ל דהנה זאת מצינו שגם המן גידלו ונישאו המלך מכל השרים ולא גרע מריש גרגותא דמשמייא מוקמו ליה כנז"ל וכיון שכן קשה הדבר להנצל ממנו ולהפר עצתו ומחשבתו הרעה ואלו היה אדם אחר הדיוט מאינשי דעלמא בנקל היינו יכולים להפר עצתו אכן בקום עלינו אדם זה המן שהמלך גידלו ומשמייא אוקמו ליה זו רעה חולה ומ"ש אדם ולא מלך כלומר אדם אפי' שאינו מלך ולזה אמרז"ל זה המן אשר גידלו המלך ולא אדם הדיוט בעלמא ולכן לולא ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל והטעם שהצילנו ה' ממנו כי המן הרשע ביקש להשמיד ח"ו את כל אומת ישראל לגמרי והקב"ה כבר הבטיחנו שלא יכלה אותנו כמש"ה כי בכל הגויים אעשה כלה ואותך לא אע"כ גם נשבע ה' שלא יחליף אותנו באומה אחרת. גם אמרז"ל ע"פ כי כארבע רוחות השמים פיזרתי אתכם ב"י דר"ל כשם דד' רוחות השמים קיימים לעולם כן ישראל חיים וקיימים לעולם. ובזה פי' ז"ל כה"כ שא נא עיניך צפונה ונגבה קדמה וימה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה ככתוב אצלי במ"א וא"כ הגם דנימא דהמן הרשע משמייא אוקמוהו מ"מ גם ישראל משמייא אוקמוה להו להיותם חיים וקיימים לע"ל ושלא יעשה בהם כלייה ח"ו ושלא יחליפם באומה אחרת וז"ש לולא ה' שהי"ל שהבטיחנו כזאת וכזאת זה הועיל לנו בקום עלינו אדם זה המן הרשע שלא הניחו ה' להוציא מחשבתו הרעה עלינו מן הכח אל הפועל שכבר קדמה ואתייא לן הבטחותיו יתברך כנז"ל וק"ל:

ולזה כשנתרעמו עבדי המלך אשר בשעה"מ על מרדכי באומרם אליו מדוע אתה עובר את מצוות המלך מלכו ש"ע כיון דאפי' ריש גרגותא משמייא אוקמו ליה ולא הטה אוזן לדבריהם ומרדכי לא יכרע ול"י כי הגיד להם אשר הוא יהודי מזרע ישראל שכבר הבטיחנו ה' שלא יכלה אותנו ולא יחליפנו באו"א וחו"ק. לע"ל כד' רוחות השמים ולזה איני מתיירא מהמן הגם דמשמייא אוק' ליה הלא גם בנו דיבר ה' וכנז"ל ולזה ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם כנז"ל והמן הרשע נמלא חימה ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו ורצה לקעקע כל הבירה הפך הבטחת ה' לישראל ולא עלתה בידו ותלו אותו וכו':

ולזה כשחזר המן לביתו אבל וחפוי ראש אמ"ל זרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר וכו' לא תוכ"ל כי נת"ל כלומר אם הוא מזרע ישראל לא תוכל לו שכבר הבטיחם ה' שלא יכלה אותם ולא יחליפם כנז"ל וקדמו הבטחותיו למעשיך וכל דיבור שיצא מפי ה' לטובה אינו חוזר בו לעולם וק"ל: אמנם אכתי פש גבן למען דעת דכיון דמזמור זה דלולא ה' שהיה לנו אמרו דהע"ה ברוה"ק על תשועת ה' לישראל בזמן הרשע הוא המן א"כ איפא צל"ד דמאי שיטתיה דדהע"ה עצמו לשורר ולומר שיר המעלות לדוד לולא ה' וכו' דבכל ט"ו שיר המעלות ברובם לא אמר כזאת שיר המעלות לדוד רק שיר המעלות סתם ובמקום שאמר שיר המעלות לדוד מישך שייך ביה דהע"ה עצמו ברם הכא מה שייכות אית ליה לדהע"ה בתשועת ה' מהמן הרשע עד שיאמר שיר המע' לדוד דמזה נראה דתשועת ה' לישראל מהמן מגיע לו ממנה איזה טובה לעצמו ולז"א שיר המע' לדוד ואנחנו לא נדע לכאורה מה ענינו ובודאי הלא דבר:

שו"ר דהכי איתא בדרז"ל ע"פ זכרני ה' ברצון עמך וכו'. שאמר דוד להקב"ה רבש"ע כשתעשה תשועה לישראל ע"י מרדכי ואסתר זוכרני ה' ב"ע פק"ב עכ"ל וכבר עמדו בזה המפרז"ל לבאר המד' הנ"ל:

והרב אשד הנחלים ז"ל פירש המאמר הנ"ל במ"ש הרב מד"ת ז"ל דהטעם שלא הרג דהע"ה לשמעי כשקללו ק"ן מדין מורד במל' דחייב מיתה ומלך שמחל ע"כ אכ"מ הט' הוא משום שצפה דוד ברוה"ק שעתיד לצאת משמעי מרדכי ואסתר שעל ידם ינצלו ישראל מגזירת המן יע"ש:

ובזה פי' ז"ל כה"כ ועתה אל תנקהו כלומר עתה שכבר יצא ממנו מזרעו מרדכי ואסתר אל תנקהו כי קודם לא יכולתי להורגו משום האי זרעא מעלייא דהוה עתיד למיפק מיניה כנז"ל אמנם עתה אל תנקהו וכמובן. והנה שונאי דהע"ה שהם דואג ואחיתופל היו הם מהרהרי' אחר דהע"ה שעשה שלא כדין במה שלא הרגו לשמעי מדין מורד במל' ולא

היה יכול דהע"ה לגלות להם טעמו ונימוקו דהט' שלא הרגו משום דעתיד לצאת ממנו מרדכי ואסתר כנז"ל משום דחשש אם יודיע להם סוד זה חברך חברא אית ליה עד שיגיע הדבר לדור מרדכי ואסתר והיו מתרשלים לעשות תשובה כיון דהם יודעים ומובטחים דבלאו"ה תבא להם התשועה ע"י מרדכי ואסתר כיון דבעבורם לא הרג דוד לשמעי ולכך היה דהע"ה שומע חרפתו ואינו משיב והניח הדבר כמוס אצלו זולתי כה אמר זכרני ה' ברצון עמך ודרז"ל דכוונתו לומר כשתעשה תשועה וכו' דאז יוודע לכל ישראל טעמו ונימוקו עמו הזה דמשו"ה לא הרגו לשמעי שלא יתרשלו מלשוב בתשו' בדורו של מרדכי ואסתר כנז"ל. ועד"ז פי' עט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל כה"כ כתוב זאת זכרון בספר ושים באזנ"י כמ"ש אצלי במ"א ובזה פי' הרב ח"ד ז"ל כה"כ כי לא אויב יחרפני ואשא וכו' ואסת"ר ממנו יעש"ב:

אשר עפי"ז אפ"ל כה"כ כל היום חרפוני אויבי וכו' מפני זעמך וקצפך כי נשאתני ותשליכני וכו' פנה אל תפלת הערער וכו' תכתב זאת וכו': ואיתא במד' וז"ל תכתב זאת לדור אחרון בימי מרדכי ואסתר ועם נברא יהלל יה שנעשו בריה חדשה עכ"ל. וצל"ד ע"מ וע"מ היו אויבי דוד מחרפים אותו ומהו כוונתו באומרו כי נשאתני ותשליכני וגם במ"ש פנה אל תפלת הערער פתח בל' יחיד וסיים בל' רבים וגם צל"ד מה ענין דור אחרון בז' מרדכי ואסתר עם דהע"ה:

אכן עפי"ה הנה נכון בהק"ע משז"ל טעם אחר למה שלא הרג דוד לשמעי מאחר דהוא ח"מ מדין מורד במל' דהט' משום דבזמן שקלל שמעי לדוד קללה נמרצת היה דוד רדוף מאבשלום ולא היה אז לדוד דין מלך לחייב מיתה להמורד בו מדין מורד במל' כיון דירד ממלכותו באותם הימים ודין הדיוט היה לדוד בו בפרק ואחר שנהרג אבשלום חזרו ישראל והמליכוהו מחדש לדוד. ובזה אפ"ל שזאת היתה כוונת אביגייל במ"ש לדהע"ה ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול ודרז"ל זאת מכלל דאיכא אחריתי ואפ"ל דכוונת אביגייל על זמן שהיה רדוף מן אבשלום ור"ל שאם אתה תחזיק עצמך כעת למלך ותרצה להרוג נבל מדין מורד במל' אף שאתה כעת רדוף משאול ואתה סומך על שכבר משחך שמואל למלך א"כ תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול בז' היותך רדוף מאבשלום ולא תהרוג אז לשמעי מדין מ"ב משום דהטעם שלך שאין לך אז דין מלך ונמצאת עביד תרתי דסתרן וכמובן:

וזה רמז דהע"ה לאבישי ב"ץ כשחזר שמעי והתנפל לפני דהע"ה ענהו אבישי לדוד התחת זאת לא יומת שמעי כיון דהוא מורד במל' וח"מ השיבו דהע"ה מה לי ולכם ב"ץ כי תהיו

לי היום לשטן היום ידעתי כי אני מלך בישראל כלומר היום אני מלך ולא קודם בהיותי רדוף מאבשלום ולא היה אז לשמעי דין מורד במל' וכמדובר:

ובכן ז"ש דהע"ה כל היום חרפוני אויבי על שלא הרגתיו לשמעי מדין מורד במל' ולא מצאו מקום פטור לי ממה שלא הרגתיו לשמעי כי אם מפני זעמך וקצפך עלי כי בתחילה נשאתני ר"ל רוממתני להיות מלך ואח"כ ותשליכני הורדתני ממלכותי בהיותי רדוף מאבשלום דאז אין לי דין מלך ואולם הם לא ידעו הטעם האמיתי שלי דהט' שלא הרגתיו לשמעי משום דעתיד לצאת ממנו מרדכי ואסתר ולא יכולתי לגלות להם הסוד הזה כדי שלא יתרשלו ישראל שבאותו הדור מלשוב אל ה' וז"ש פנה אל תפלת הערער שהוא דהע"ה עצמו שכבר התפלל אל ה' זכרני ה' ברצון עמך כנז"ל וגם לא בזה א"ת של דור מרדכי ואסתר ועי"ז שתהיה התשועה ע"י מרדכי ואסתר שהם מזרע שמעי אז יכירו וידעו כל ישראל דהט' דידי שלא הרגתיו לשמעי בו בפרק והדר תני ומפר אימתי יהיה האות הזה ומי הם אלו שלא בזה א"ת וביאר ואמר תכתב זאת לדור אחרון בימי מרדכי ואסתר וסיבת שתיקותי שלא גיליתי אז טע"ז הוא כדי שעם נברא יהלל יה שישובו בתשו' שלמה ויצעקו אל ה' בצר להם דאל"כ היו מתרשלים מתשו' כי לבם בטוח בה' שיושיעם מיד שונא ע"י מרדכי ואסתר כנז"ל וק"ל:

והרב שמנה לחמו ז"ל פי' המאמר הנז' דזוכרני ה' ברצון עמך וכו' באו"א בהק' פלוגתא דקמאי במי ששלח לחבירו לעיר אחרת ובדרך נהרג השליח ההוא אם חייב המשלח לעשות תשו' וכפרה יען כי בשליחותו נהרג שלוחו דהגאון מהרי"ו ז"ל ס"ל דחייב המשלח והביא ראיה מדאמרינן בפ' חלק דאמ"ל הקב"ה לדוד עד מתי עון זה טמון בידך על ידך נהרגו נוב עיה"כ וכו' ע"כ אלמא אע"ג דדהע"ה לא הרגם בידו רק שעל ידו באה תקלה להם מ"מ נענש עליהם כ"ש השולח לחבירו דבשליחותו באה הרעה הזאת לשלוחו אתד"ק: והגאון מהר"ן כ"ץ ז"ל פליג עליה וס"ל למר דפטור המשלח ואותה ראיה מפ' חלק הנז' אדרבא משם ראיה להפך דפירוש הגמרא הכי הוי דהקב"ה מוכיחו לדוד על חטאו שהרג ז' בני שאול והוקיעם נגד השמש וע"ז אמ"ל עד מתי יהיה העון הזה טמון בידי"ך דייקא ר"ל מה שעשית בידים ושפכת דם נקי אבל מה שנהרגו על ידך ר"ל בגרמתך נעה"כ ודואג וכו' שרי ושביקנא לך משום דהוא גרמא בעלמא אבל אינו בידך ולכך אין לחייבך רק על עון שהוא בידך דייקא וא"כ מכאן מוכח דלא כמהרי"ו ז"ל ופטור המשלח אתד"ק:

ואיתא במד' ילקוט דבראות המן להתך יוצא ונכנס בעט בו והרגו ולכך לא נזכר עוד התך במג"א כלל וכתבו התוס' דהתך זה דניאל ולפי"ד מהרי"ו ז"ל דהמשלח חייב לא היה מן

הראוי לעשות ה' נס ע"י מרדכי ואסתר כיון דבשליחותם נהרג התך דכל שחבירו נענש ע"י וכו' וכ"ש אין עושין נס ע"י וכל ימיו של דוד היה מצטער ומתיירא שמא יתחייב עונש על שנהרגו בגרמתו נעה"כ ודואג וכו' דשמא הלכה כמהרי"ו דחייב הגורם דאילו על מה שהרג ז' בני שאול והוקיעם כבר נתכפר לו ע"י יסורין שקבל עליו כדאיתא בפ' חלק ונשאר בידו עון גרמא בנזקין דעל ידו נהרגו נעה"כ וכו' ולמהרי"ו גם על אלו חייב ולא היה לדוד ראיה ברורה להראות לשונאיו דאין הלכה כמהרי"ו ז"ל בזה אם לא ע"י שיעשה ה' תשועת ישראל בדור המן ע"י מרדכי ואסתר דאי איתא דהל' כמהרי"ו ז"ל לא היו ראוים מר' ואס' להיות הנס על ידם כיון דבגרמתם נהרג התך אם לא שמזה ראיה ברורה דלית הל' כמהרי"ו וא"כ גם הוא פטור ע"מ שנהרגו נעה"כ בגרמתו וז"ש זכרני ה' ברצון עמך כשתעשה התשועה ע"י מרדכי ואסתר זכרני ה' וכו' אתד"ק יע"ש:

ובזה אפ"ל כוונת מאמרז"ל וז"ל מלמד שהראהו הקב"ה למרע"ה דור דור וכו' וראה לשאול נדקר בחרב אמ"ל רבש"ע מלך ראשון ידקר בחרב אמ"ל הקב"ה ולי אתה אומר אמור אל הכהנים שהם מקטרגים עליו עכ"ל וי"ל במ"ש מרע"ה מלך א' דמוכח דכל תמיהתו היא דלמה יענש מלך א' ולא מלך ב' שהוא דהע"ה ומהו כוונתו בזה אמנם מרע"ה הוה ס"ל דהל' כמהרי"ו דחייב הגורם ולזה תמה דמה טעם מלך א' ולא מלך ב' ג"כ שהוא דהע"ה שבסיבתו נהרגו נעה"כ לזה השיבו ה' לך ואמור אל הכהנים שהם מהר"ן כ"ץ ודעמיה ז"ל דס"ל שמלך ב' פטור דאינו אלא גרמא בעלמא והם אינם מקטרגים רק על שאול דהוא החייב עונש עליהם הוא דוקא ההורג אותם ולא הגורם וכיון דלדידהו דהע"ה פטור הו"ל ס' נפשות להקל משא"כ שאול שהרגם בידים לכ"ע חייב וק"ל:

ועפי"ז פירש הרב אשה"ן ז"ל הנז' שם כוונת מאמרז"ל בפ"ק דמגילה ע"פ לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן חמש ח"ש דבר שנצטער אותו צדיק בו אפשר יכשל בו זרעו והיכי עביד איהו מילתא בבנימין דליהוו אחוהי מקנאי ביה אמ"ר בנימין רמז רמז להם שעתיד לצאת ממנו בן שיוצא מלפני המלך בה' לבושי מל' ומאן הוא מרדכי כמש"ה ומרדכי יצא וכו' ע"כ וי"ל דאמאי לא רמז להם על שאול שהיה מבנימין ומלך ראשון על ישראל דקודם למרדכי ודאי הלא דבר:

וחוץ מדרכנו פי' הרב הנז' ז"ל במ"ש בפ"ג דהוריות מתני ליה רבי לר"ש בריה אחרים אומרים אילו היה תמורה לא היה קרב אמ"ל ר"ש בריה מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים אמ"ל אלו בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך אמ"ל ר"ש בריה גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה אמ"ל רבי האויב

תמו חרבות לנצח אמ"ל ר"ש בריה ה"מ היכא דאהנו מעשייהו הני לא אהנו מעשייהו וכו' ע"כ:
ובזה פי' עט"ר הרמ"ז הרב מהרח"א ז"ל כה"כ לא ישטמנו יוסף דהוא לשון ס' כלו' שמא יסבור כרבי דאפי' לא אהני מעשייהו עכ"ז חרבות לנצח והשיבם יוסף אתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה וכיון דלא אהנו מעשייכו איני נוטר איבה כדס"ל לר"ש בריה דר' וק"ל:
וזהו כוונת שמעי בחזרתו דהע"ה ממלחמת אבשלום וכה אמ"ל שמעי הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף ואיתא בילקוט שאמ"ל מה יוסף גמלוהו אחיו רעה והוא גמלם טובה כך אני גמלתיך רעה גמול עמי טובה עכ"ל. והענין שמעי קלל לדוד קללה נמרצת וכה אמ"ל צא איש הדמים השיב ה' עליך רעה כל דמי בית שאול ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך וכתב הכיל"י שכל מגמת שמעי בקללתו היינו שימותו דוד ובניו ותתקיים המלוכה ביד אבשלום בנו ויהיה ב"ד בית הדמים כבית שאול אלא דלא אהנו מעשיו דשמעי ונסתפק שמעי שמא דוד יסבור כרבי דהגם דלא אהנו מעשייהו אכתי חרבות לנצח ולכך אמ"ל הנה באתי היום ראשון לכל ב"י להורות לדוד דהל' אזלא כר"ש בריה דר' דהיכא דלא אהנו מעשייהו אין לנטור איבה כלל וראיה מיוסף עם אחיו וסבר וקביל מניה דהע"ה דהל' כר"ש ברבי וז"ש יוסף לאחיו ועתה אל תעצבו וכו' כלומר עתה דלא אהנו מעשיכם ואדרבא כל בתר איפכא שמני אלהים לאב וכו' איני נוטר איבה כלל וכר"ש ברבי וכדי שלא יהיה לאחיו ספק בלבם שאמ"ליוסף בין מן השפה ולחוץ ולעולם דס"ל כרבי לזה נתחכם יוסף דלכולם נתן לאיש ח"ש ולבנימין נתן חח"ש ורמז להם דעתיד למיפק מיניה מרדכי ומזה יתאמת להם בבירור דמ"ש להם ועתה וכו' הוא מלב ומנפש דהל' כר"ש ב"ר דאל"כ לא היה יוצא מרדכי לעולם אלא היה תופס דוד דהל' כרבי והיה הורג לשמעי ומכח טענת שמעי שטען לדוד מה יוסף וכו' מחל דוד לשמעי ופסק הל' כר"ש ברבי מזה נתוודע להם דאין בלב יוסף עליהם שום איבה כלל אתד"ק עש"ב:
ועפי"ז אפ"ל כה"כ בשמואל ב' סי' י"ט ויען אבישי ב"צ ויאמר התחת זאת לא יומת שמעי כי קילל את משיח ה' ויאמר דוד מ"ל ולכם ב"ץ כי תהיו היום לשטן היום יומת איש מישראל היום ידעתי כי אני מלך היום בישראל וי"ל במ"ש אבישי התחת זאת דמשמע מכלל דאיכא אחיני כדאמרינן הכי בעלמא והכא מאי אחריתי איכא:
אכן עפי"ה א"ש בהק"ע מ"ש הרמ"ה ז"ל בחי' להוריות והו"ד בעין יעקב שם דרמי ומק' תרי קראי אהדדי דכתיב גם אהבתם וכו' כבר אבדה וכתיב האויב תמו חר"ל ומאי חזא רבי דעביד כהאי קרא דחר"ל ליעביד כאידך קרא דגם אהבתם וכו' ותו מאי אהדר ליה

ר"ש בריה ה"מ היכא דאהני וכו' ומנ"ל דקרא בהכי מיירי אלא הכי פי' כי כתיב גם אהבתם וכו' בשנאה גרידתא אבל בני אדם שבקשו להחריב ולעקור כבודך וכב"א אעפ"י שמתו לא יתמו דהחרבות שהחריבו לנצח והיינו דכ' האויב תמו חר"ל ובתמיהא קאמר קרא כלום אפשר היתמו חרבות שהחרבת לנצח כלומר שישכחו לנצח ואמטו"ל מהדר ליה ר"ש ב"ר ה"מ היכא דאהנו מעשייהו וכו' עכ"ל עש"ב. למדנו מד"ק דרבי ס"ל דקרא דגם אהבתם איירי בשנאה וקנאה חיצונית שאינה נוגעת לעקירת כבוד אך קרא דהאויב תמו איירי בקנאה ושנאה דעקירת כבוד אפי' דלא אהני מעשייהו ור"ש בריה ס"ל דקרא האויב תמו אמת דמיירי בעקירת כבוד אמנם הי"ד היכא דאהנו מעשייהו אבל היכא דלא אהנו תפסינן כאידך קרא דגם אהבתם וכו' אפי' בשנאה דעקירת כבוד וכבר כתב הכל"י דכל מגמת שמעי היתה לעקור כבוד דוד לגמרי כנז"ל. וזש"ה התחת זאת לא יומת שמעי זאת דייקא דהיא שנאה וקנאה דעקירת כבוד וזאת מכלל דאיכא אחריתי דהיא שנאה חיצונית שאינה נוגעת בעקירת כבוד דהתם הוא דאמר קרא גם אהבתם וכו' ברם התחת זאת דאיכא עקירת כבוד לא יומת שמעי, אתמהא ? דהגם דלא אהנו מעשיו והאויב תמו מ"מ חרבות לנצח וכדס"ל לרבי אמנם דהע"ה ס"ל כר"ש ברבי דגם בכה"ג דאיכא עקירת כבוד כיון דלא אהני מעשייהו בהא נמי שייך קרא דגם אהבתם וז"ש דהע"ה היום ידעתי כי אני מלך בישראל ולא אהנה מעשה שמעי כלל ואין ראוי לי לנטור איבה ולנקום נקם ממנו גם בכה"ג דעקירת כבוד וכדס"ל לר"ש בר' וק"ל:

ובזה אפ"ל המשך הכתובים הנאמרים באמת בתהלים סי' מ"א וכה תוארם אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו, ואם בא לראות שוא ידבר לבו יקבוץ און לו יצא לחוץ ידבר. יחד עלי יתלחשו כל שונאי עלי יחשבו רעה לי. דבר בליעל יצוק בו ואשר שכב לא יוסיף לקום. גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב. ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם. בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי. ואני בתומי תמכת בי ותציבני ל"ל. ברוך ה' וכו' ע"כ. ולא נאריך בדקדוקים כי רבו ומתוך הביאור יובנו הדקדוקים וע"ע בפירש"י וברד"ק ז"ל על הכתו' הללו יע"ש. ועפ"י האמור בפלוגתא דרבי ור"ש בריה ובמ"ש הרמ"ה ז"ל הנז"ל הכל יע"ן ונקדים עוד משז"ל בפ"ב דמכות אמריב"ל מ"ד שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקב"ה שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בנו ב"ה ונעלה לרגל ושמחתי אמ"ל הקב"ה כי טוב לי יום וכו' ע"כ. והקושי מבואר דלפי דרשא זו דדבריו של דהע"ה היו נגד האומרים עליו מתי ימות זקן זה ובית ה' נלך איך הסמיכה נמשכת בדבריו שהוא סומך לזה עומדות היו רגלינו בשעריך ירוש' והרב הקדוש עט"ר

מהרח"א ז"ל בס' עץ החיים בפ' בשלח פירש משם הרב מהר"א צמ"ח ז"ל במה ששנינו בדפ"ב דר"ה י"ט של ר"ה שח"ל בשבת במקדש אבל לא במדינה ואפליגו בה רבוותא ז"ל במקדש הי"ד מקדש אבל לא במדינה ירוש' כולה ולהרמב"ם מקדש נקראת ירוש' כולה ע"ש בביאור המשניות א"כ איכא יש לבע"ד לחלוק מי זה אמר דמאמרם בית ה' נלך על המקדש הם אומרים ודילמא על ירושלם הם אומרים כמ"ש הרמב"ם דירוש' כולה תקרא מקדש ומאין הרגלים לחושדם שהם חפצים במיתת דוד, ע"כ אמר דוד עומדות היו רגלינו בשע"י ורצונו בזה כי לא יתכן זה יען אם בזמן שעומדות היו רגלינו בשע"י היו אומרים בית ה' נלך א"כ עכ"ל שפירוש בית ה' נלך הוא בהמ"ק ואעפ"כ שמחתי אתד"ק. והביד"ק הרב שא"י ז"ל בדרוש פ' צו וסיים עלה וז"ל ודפח"ח וש"י יע"ש וע"ע בס' פתח עינים בפ"ב דמכות שגם הוא ז"ל הביד"ק וגמגם עלה קצת והדר אישר וקיים ד"ק בדרך הנז' יעש"ב: עוד נקדים את הידוע מדרז"ל דשונאי דוד ובפרט דואג ואחיתופל היו מטילים מום בק' בדהע"ה ומרננים עליו דאתי מרות המואביה והוא פסול לבא בק"ה ומכ"ש להיות מלך ישראל גם ידוע שאחיתופל יעץ לאבשלום עצה רעה על דוד אביו לילך עליו לרמותו במדבר במקום אשר הוא חונה בברחו מפני אבשלום בנו לולא חושי הארכי שיעץ לאבשלום כל בתר איפכא ובראותו אחיתופל שלא נתקיימה עצתו הרעה תכף חזר לביתו ויצו אל ביתו ויחנק כמבואר כ"ז בשמואל ב' שם. גם ידוע משז"ל דבעון שאמרו נדב ואביהוא על משה ואהרן מתי ימותו ב' זקנים הללו וננהיג את הדור אני ואתה מיד ותצא אש מ"ה ותאכל אותם:

ובכן נבא לביאור הכתו' הנ"ל ויאמר דוד אויבי יאמרו רע לי ומה היו אומרים מתי ימות כמ"ש ריב"ל שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בנו בהמ"ק וכו' אמנם האמת הוא דאין כוונתם כי אם רע לי דהיינו מתי ימות יאבד שמו ולא היתה כוונתם באמת על בנין בהמ"ק לעלות לרגל כמו שהיו אומרים כן בפיהם אלא כוונתם דווקא מתי ימות ואבד שמו וגם אין לומר דכוונתם היתה לעלות לירוש' שגם היא תקרא מקדש בית ה' וכד' הרמב"ם ז"ל הא נמי ליתא ואם בא אדם ללמד זכות בעדם ולומר שאין כוונתם כי אם על ירוש' וכהרמב"ם ז"ל הא ודאי שוא ידבר רק לבו יקבוץ און לו והלב מחשב להרע לי דוקא משום דאל"כ היה להם לדבר כזאת בהיותם חוץ לירוש' וז"ש יצא לחוץ ידבר ע"ד מ"ש הרב מהר"א צמח ז"ל ע"פ עומדות היו רגלינו בשע"י כנז"ל ומדהא ליתא הא נמי ליתא דאין כוונתם על בנין בהמ"ק כלל כי אם אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו לגמרי ולא די להם זה אלא שמבקשים ג"כ לעקור כבודי יכביד בית אבי בחיים חייתי כי יחד עלי יתלחשו כל שונאי שאני פסול לבא בקהל ומכ"ש שאיני ראוי להיות

מלך ישראל משום דאתינא מרות המואביה וגם עלי יחשבו רעה לי שחטאתי בבת שבע ע"ד מש"ה ואיך אעשה הרעה יכו' וראש המדברים רע לי בזה הוא דואג דבר בליעל יצוק בו ע"ד משז"ל מילתא מיגנייא דאית בך קדים ואמרה לחברך דכל הפוסל במומו פוסל ואשר שכב שהוא אחיתופל מחמת שראה שלא נתקיימה עצתו ויצו אל ביתי ויחנק לא יוסיף לקום בתח"ה דאין עפרו ננער בתח"ה כיון שגם הוא היה איש שלומי שהיה לבי עליו ושקט עמו אוכל לחמי אשר בטחתי בו להטיב לי במועניתיו הוא עצמו הגדיל עלי עקב ויעץ לאבשלום להרע לי וכדפירש"י ז"ל בתהלים ע"פ שלח ידיו בשלומיו דקאי על אחיתופל שהיה דוד שלם ושקט עמו יע"ש וה"ה הכא גם איש שלומי קאי על אחיתופל כנז"ל. וא"נ גם איש שלומי גם לרבות דואג ואחיתופל שהם תופסי התורה והמה חכמים אשר בחרתי בהם מטעם דאפי' זונות הם מפרכסות זא"ז ת"ח לכ"ש ועכ"ז הם המה הגדילו עלי עקב יותר משאר שונאים עלי:

ועם כל זה אני בעי ומתחנן לפניך אתה ה' במדת רחמיך חנני והקימני על מלכותי ע"ד מש"ה ויקם משה את המשכן ואשלמה להם טובה תחת רעה כדפירש הרד"ק ז"ל על פסוק זה עצמו, משם הגאון ז"ל יע"ש. והטעם משום דאני סובר כדס"ל לר"ש בריה דרבי דהיכא דלא אהנו מעשייהו אפי' ששנאתם וקנאתם היתה לעקור כבודי וכב"א עכ"ז אין לנטור להם איבה ולא לשלם להם רעה כלל אלא אני משלם להם טובה תחת רעה כיון דלא אהנו מעשייהו וקורא אני עליהם גם אהבתם וכו' וז"ש בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי ובתומי תמכת בי ותציבני ל"ל והם לא אהנו מעשייהו כלל ואען ואומר ברוך ה' אלה"י וכו' וק"ל:

ועפי"ד הגאון הרב שמ"ל ז"ל הנז' בכוונת המד' זכרני ה' וכו' בפלוגתא דמהרי"ו ומהר"ן כ"ץ ז"ל כנז"ל פירש הרב אשה"ן ז"ל כוונת מאמרז"ל ע"פ לכולם נתן וכו' כנז"ל ובהק"ע מ"ש הרב נח"ב ז"ל במס"א על יעאע"ה ששלח ליוסף ונתפס בשליחותו ולדעת יעקב נהרג בדרך א"כ מצא בע"ח מהה"ד לגבות א"ח ומטע"ז מיאן יעקב להתנחם הואיל, ובשליחותו נהרג לדעתו אף דשליח מצוה הוה מ"מ היכא דשכיח היזקא שאני ול"ד מהרי"ו ז"ל ולא היה ראוי להיות הנס ע"י מרדכי ואסתר כיון דבשליחותם נהרג התך זה דניאל וכו' כנז"ל וז"ש לכולם נתן וכו' דבר שנצטער בו אותו צדיק יעאע"ה וכו' וכו' ולא רצה להתנחם משום דס"ל דהל' כמהרי"ו דהגורם חייב והדר עביד איהו מילתא לבנימין דיקנאו ביה אחוהי ואם ח"ו יארע לבנימין איזה רעה מאחיו מקנאתם ממנו יתחייב יוסף כיון דהוא הגורם ומאי כוונתו בזה לז"א ר' בנימין דאדרבא כל בתר איפכא דמשום דידע יוסף דאביו ס"ד כמהרי"ו ו"ל נתן לבנימין חמש ח"ש לרמוז דעתיד למיפק מניה

מרדכי ואי איתא דהל' כמהרי"ו דחייב הגורם איך ה' עשה הנס, ע"י מר' ואסתר אשר הם הנגרמים דהריגת התך אל"ו דס"ל להקב"ה דהגורם פטור וכדס"ל להגאון מהר"ן כ"ץ ז"ל דלא כמהרי"ו ז"ל וכיון דאחיו יכירו וידעו זה, הרמז דמה שנתן לבנימין חמש ח"ש הוא לרמוז לאביו דלית הל' כמהרי"ו ז"ל הא ודאי לא יקנאו בו אחיו כלל אתד"ק יע"ש: ובזה אפ"ל כוונת מד' תמוה וז"ל ועשית עמדי חסד ואמת עם דוד ע"כ דידוע דיעאע"ה לא רצה ליקבר במצרים שלא יעשוהו המצריים ע"ז וגם שלא יהיה עי"ז נענש על שגרם ליוסף צע"ג בשליחותו מר ממות כי לעבד נמכר יוסף ושבי כולהו איתנהו ביה כמשז"ל אשר מטע"ו מיאן להתנחם ועאע"ה על יוסף כנז"ל ברם ע"י שיוליך יוסף את אביו ליקבר בא"י, ולא יענש ליקבר במצרים זה מורה להדייא דהל' אזלא כד' מהר"ן כ"ץ ז"ל דס"ל דהמשלח או הגורם פטור דלא כמהרי"ו ז"ל ובזה תעשה חסד עם דוד שלא יהיה נענש על שנהרגו עה"כ וכו' בגרמתו כנז"ל וק"ל:

ה דרוש לשבת זכור

דרוש ה' לשבת זכור שמת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל. ושטת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבנ"י: שנו חכמים בפ"ק דמגילה וז"ל אמר"ל גלוי וידוע ל מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו וכו' עכ"ל מילתא דאמור רבנן ומזקנים אתבונן כי שבת היום לה' לזכרון קאתי זכור ושמור לזכר עולם הימים האלה נזכרים ונעשים. מפלאות תמים דעים על ולהלל מאיש עד אשה מעולל על הנסים ועל הפורקן וערוך במלין קולן של סופרים הן מעלין הולך נכוחות לדבר צחות במדב"ר בערב"ה עובר לפני התיבה מזכירין מעשה נסים מעשה ה' כי נורא. ראשית גוים עמלק שחיק טמייא זה עם לא היה זרע מרעים אליפז ואביו הנה אלה רשעים וירם יד במלך מלכו של עולם וילחם עם ישראל ש'ר צילם קרא את הקריאה למרבה המצרה. לעשות נקמה והמם מהומה וה' הפגיע בו בגשת וקרב לבו וירם משה ידיו רב לו וכפיו פרושות רב חילו תלמיד המחכים יצא בחילו הטיל חלשי"ם ויחלוש יהושע ויבן לו פח יוקשים מלחמה לה' בעמלק ל"ו יומתו אבות על בנים בשלח יעבורו בתער השכירה. נשבע ה' ולא ינחם להעביר גלולים מן הארץ העכבר והשרץ ומדי שנה בשנה יומא כי האידנא קבעוה חובה דלימטייה שיב"ה בסוד קדושים רבא אגב אסיפא אסיפת זקנים הקטנים עם הגדולים לדרוש להם מילי דדרשא עבוד פריש"ה אשר חכמים הגידו דרוש וקבל שכר דובב שפתי למען תזכור את אשר עשה ה' לנו פלאי פלאות בימי המן הרע אשר ביקש להכרית כרם ה' צבאות

לא חמל ע"כ נאות לולא ה' עזרתה לנו כמעט גוועו כולנו אבדנו כסדום היינו כמהפכת סדום ועמורה. טרם מכה ציץ רפואה פרח וכאור בוקר יזרח רפואות תעלה ישראל עלה במחשבה תחילה במדה ובמשקל הקדימו שקליהם ה' צבאות הגין עליהם מצוה שקבלוה בשמחה היא שעמדה לאבותינו בעידן ריתחא ושב יעקב גדולה תשו' שדוחה כתריס בפני הפורענות קיימו וקבלו התורה והמצוה כי נעים נאוה וישב ה' עמלו בראשו ויעל באשו נין עמלק לבז היה ותלו אותו ואת בניו חשך טמון לצפוניו ויקם עדות ביעקב שועתי לפניו ויט אליו חסד וצפצני בסוכו וירום מאגג מלכו חרק עליו שניו אסתר בת אביחיל מצאה חן בעיניו כי גדול מרדכי לפני המלך וכל הגויים כאין נגדו כי נבהלו מפניו טובים השנים מזהב פרוים לנו לעינים מרדכי ואסתר בשושן הבירה:

אם בכל הימים לרבות הלילות חייב אדם להודות להלל ולשבח לאלהי עולם אדון כל הנשמות עאכ"ו יגדל החיוב ביום טובה ריוח והצלה כי הפליא חסדו על ישראל עמי וצאן מרעיתו בימים האלה ובזה"ז וטרם מכה הקדים תרופה וציץ רפואה פרח הקדים שקליהם לשקליו וכאשר חכמים הגידו במאמר הניצב בפתח השער הנז"ל אמר"ל גלוי וידוע וכו' כנז"ל:

ויש לחקור לענ"ד על המן הרע ההוא שלא נתן עינו הרעה רק במצוה זו בשקלים ונדר לשקול כנגדם עשרת אלפים כ"כ בעד עם ה' אלה ואמרז"ל שכיון המן הרשע לתת כנגד שקלי ישראל שנתנו במדבר וכ"ת התוס' והמפז"ל שהוא מכיון כנגד ס' רבוא ישראל ששקלו מחצית השקל שעולים יו"ד אלפים כ"כ וצל"ד דהא ראה המן כי יתן את עינו במצוה זאת דייקא ורצה לשקול כנגדם כדי שלא תועיל להם מצוה זו כאלו אין להם מצות אחרות והלא תרי"ג מצות ה' קיימו וקבלו היהודים עליהם וע"ז ויש להם ע"מ שיסמוכו עאכ"ו מצות ח"ח ומה בצע אם שקל כנגד שקלי ישראל הא אכתי יש בידם תרי"ג מצות ה' שיגינו עליהם. ועוד יש להבין מ"ש ר"ל הנז' שאמר לפיכך הקדים שקליה' וכו' דמה ה"ל או' הקדים דודאי דידהו קדמי זאת ועוד דכל כוונת המן הרשע בשקליו אינו אלא כדי לכוף לשקלי ישראל כמשז"ל שרצה המן הרע לחלקם לעניים וז"ש להביא אל גנזי המלך מלכו ש"ע וכמו שעשו בלק ובלעם שבנו ז' מזבחות והקריבו עליהם ז' פרים וז' אלים כדי לכוף קרבנות ישראל ואם ישראל לא היו שוקלים במדבר את שקליהם גם המן לא היה שוקל כנגדם כלל ומהל"א הקדים שקליהם:

וכדי ליישב חקירה, זאת נחקור עוד חקירה אחרת כמשז"ל בשבת בפ' אמרע"ק ע"פ ויתיצבו בתחתית ההר אמ"ר אב"י מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית וכו' אמר אב"י מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבה אעפי"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש שנא' קו"ק

היהודים קיימו מה שקבלו כבר ע"כ וצל"ד דמה ראו אותו הדור לקבל עליהם את התורה מחדש בלב שלם כנראה דעיקר הנס תלוי בזה ולנו לדעת מאי שיאטיה דקבלת התורה בעת ובעונה ההיא דאדרבא היה להם לישראל שבאותו הדור להגדיל התימה על עצמם דמאחר שהיה להם טענת מודעה רבה לאורייתא א"כ אין בהם עון אשר חטא אם לא יקיימו את התורה ולמה יענשו:

וראיתי להרב מהרמ"ג ז"ל בס' הבהיר דברי מרדכי בד"פ ע"ג שכבר עמד בחקי' זאת השנית נ"ט לשבח עפי"ד הרשב"א ז"ל בחי' לשבת שם שהק' ע"ד רבה שאמר הדור קבלוה וכו' דמה קבלה זו עושה מסוף העולם וע"ס ואם קודם אחש' לא היו מצווין למה נענשו וכו' ותי' דמתחי' אפי' שהי"ל מודעא מ"מ לא נתן להם הם את הארץ אלא כדי שייקיימו את התורה כמש"ה ויתן להם אר"ג וכו' ולכך כשעברו עהת"ו עמד והגלם מן הארץ ומשגלו חזרה המודעה וכו' עכ"ל יעש"ב:

וזאת היתה כוונת המן הרשע באומרו ישנו עם אחד וכו' דנראה לכאורה דהא קשיתיה להמן רשיעא דכיון דהוו ישראל מפוזר ומפורד למה דתיהם שונות וכו' ויל"ד היאך תלוי זה בזה אכן עפי"ד הרשב"א ה"נ דכל תמיהת המן היתה זאת על ישראל דמאחר שזה העם כעת הוא מפוזר ומפורד בה"ע וגלו מן הארץ דהשתא הדרא להו טענת מודעה למקומה ומצו למיהוי כוותן ואין עליהם שום דין שמים כיון די"ל טענת מודעה ואפי"ה אכתי דתיהם שונות מכל עם זה פלא דאם מפני יראתם מד"ש אינם עוברים על דתם הא מצו פטרי נפשייהו בטענת מודעא אלא ודאי בהכרח שאין זה כי אם רוע לב לעבור על דתי המלך במרד ובמעל וז"ש ואת דתי המלך אינם עושים כלו' אין זה אלא בזדון לעבור ע"ד המלך וא"כ למלך אין שוה לה ניחם וכו': ובזה יונעם מ"ט לקבלה זו חדשה אשר קבלוה כעת והדבר מבואר דכיון שראו שבאו לידי סכנה מהמן הרשע מכח דקבלתם התו' בא' היתה באונס ודא גרמא ליה להמן רשיעא לבא עליהם בטרונייא אמטו"ל המה ראו לבטל הסיבה ולחזור לקבלה ברצון דמעתה לא יהיה עוד פ"פ לאוה"ע לטעון על ישראל בואי והשוו עמנו אתד"ק יעש"ב והפח"ח:

וקודם שאבא ליישב החקו' הנז' כולם כפי הנלע"ד כאשר יבואר לקמן בס"ד אמרתי הנה באתי לפ' לענ"ד עפי"ד דרך ק"ק של הרב מהרמ"ג ז"ל הנ"ל כוונת מאמרז"ל וז"ל אמר הקב"ה להמן אלמלא לא מת משה יפה אמרה עכשיו שמת משה ותלו אותו וא"כ עה"ע עכ"ל והוא תמוה מאד דמה ענין זל"ז וגם משז"ל וז"ל כיון שראתה שרה דמשה לא נכנס לארץ מיד אמ"ל לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כ"ל וגם מאמר זה תמוה טובא ורבים מהמפז"ל הביאו המאמרים הנ"ל וכל אחד לדרכי פנה ע"ע הלא בס'. ונם

הני אענה חלקי בפי' המאמרים הנז' והוא עפ"י הקדום מתורת הרב מהרמ"ג ז"ל דכל חיליה דהמן רשיעא להלשין על ישראל אינו אלא מכח טענת מודעה דהוה להו לישראל ככל הנז"ל ולזה השיבו הקב"ה תשו' נצחת דאלו לא מת משה היה הדין עמך והענין דהנה השב התנא ז"ל בפ' דרכים כת דלא מחייבי ישראל בקיום התורה מכח דקי"ל דינא דמלכותא דינא ואפי' היו אנוסים בקבלתה משום דכתב הר"ן ז"ל דהאי דינא דמל' דינא איני אלא במלכי אוה"ע דהארץ שלו ויכול המלך לאמר לעמו אם לא תקבלו גזירתי אגרש רש אתכם מארצי אבל במלכי ישראל לא דה"ה כיון שאין הארץ שלו וא"כ אי אמרי' דא"י היא מוחזקת, לנו מאבותינו בתורת ירושה א"כ דינו ית כמלכי ישראל דל"א בהו דד"ד ברם א"א דא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו אזלא לה ט' מודעה ומכח דינא דמל' דינא חייבים אנו עם בנ"י לקיים התורה והמצות אתד"ק יעש"ב: עוד נקדים מ"ש המפז"ל דהט' דמרע"ה לא נכנס לארץ דהוא מלך וקיל"ן מלך פורץ גדר לעשות לו דרך לעצמו ואם היה נכנס משה לא"י היה נוטל חלק בארץ מדין כל האמור בפ' מלך מלך מותר בו וכתבו התוס' ז"ל בסנהדרין דהאי דינא דכל האמור בפ' מלך ממ"ב לא נאמר אלא בדבר הלקוח או הנותן במתנה אבל במה שיורש אדם מאבותיו אין מלך מותר בו יע"ש ולפי"ז כיון דכל עיקר טעמא דלא נכנס משה לארץ אינו אלא מטעם כל האמור בפ' מלך היה נוטל חלק בארץ א"כ אם נאמר דא"י היא מוחזקת לנו מאבותינו בתו' ירושה ובירושה אי המלך רשות לפרוץ כלל ולא היה נוטל חלק בארץ ולמה לא הכניסו ה' לארץ אלא ודאי דהאמת הוא דא"י אינה מוחזקה לנו מאבותינו כלל כי אם מתנה נתונה לנו מאתו ית' והט' דמשה דלא נכנס לארץ כדי שלא יפרוץ גדר לעצמו מדין מלך ויטול חלק בארץ כנז"ל, וישמעאל היה עע"ז דהוה עתיד ה' לאוסרה על ישראל משום דס"ל דאית להו לישר' טענת מודעה על קבלת התורה וגם מכח דינא דמל' לא היו מחייבי משום דס"ל נמי דא"י היא מוחזקת ובירושה לא שייך דינא דמל' ברם כיון שראתה שרה דמשה לא נכנס לארץ הט' משום דא"י א"מ לנו מאבותינו והיה נוטל חלק בארץ מדין מלך א"כ הדר דינא דאפי' היו אנוסים ישראל בקבלת התו' ויש להם עכ"ז חייבים ישראל לקיים התו' והמצות מכח דד"ד ולזה מיד אמ"ל גרש האמה וכו' וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו כלו' דא"י הנקראת לקח טוב נתתיה לכם בתורת מתנה וכמש"ה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם וכו' כי ה' דיבר טוב על ישר' וכו' והיה הטוב ההוא וכו' הרי דנקראת מתנה ונקראת טוב ה"כ תורתי אל תעזובו בטענת מודעא דאפי"ה אתם חייבי' בה מט' דינא דמל' כנז"ל וק"ל: ובזה יובן ג"כ כוונת מאמר מרז"ל ע"פ משכני אחריך נרוצה ממה

שנתת לנו, נתתה דייקא בתורת מתנה ולא בתו' ירושה א"כ בדין הוא אחריך נרוצה מדין דינא דמל' דינא וק"ל:

וזה אפשר כוונתם ז"ל במ"ש הקב"ה להמן אלו לא מת משה וכו' והוא הדבר דראה הוא ית' להמן הרשע דהלשון על ישראל לפני אחשורוש וכל חיליה מכח דהשתא הוא מפוזר ומפורד בה"ע והדרא להו טענת מודעא בכל מ"ש הרב מהרמ"ג ז"ל ע"ז השיבו ה' דאלו לא מת משה בחי"ל והיה נכנס לא"י ולא היה נוטל חלק בארץ מדין כל האמור בפ' מלך וכו' משום די"ל דא"י היא מוחזקת להם מאבותיהם אז יפה אמרת בטענתך דהיו יכולים ישראל להשוות עמכם לעע"ז כיון דהם היו אנוסים בקבלתם התורה ואית להו טענת מודעא ואינם מתחייבים מכח דינא דמל' כיון דא"י היא מוחזקת להם מאבותיהם ברם השתא דמת בחו"ל ולא נכנס לארץ א"כ עכצ"ל דהעיקר הוא דא"י אינה מוחזקת להם מאבותיהם רק בתורת מתנה נתתיה להם והדין עם ישראל לקיים התורה אפי' שקבלוה באונס מכח דינא ד"ד וא"כ ותלו אותו וכו' וק"ל: וזה אפשר כה"כ בפ' עקב וכ"ת והיה אם שכח תשכח את ה"א והלכת אחרי א"א ועבדתם והשתחוית להם העידותי בכם היום וכו' שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וכו' והקושי מבואר דמאי אתה דקאמר ואולם עם האמור הנה נכון ור"ל דמכח שאתם רואים בעיניכם דאתה דוקא עובר את הירדן ולא אני עמכם מכאן תדעו לכם נאמנה דהט' הוא שאיני נכנס משום שלא אטול חלק בארץ מדין מלך ומזה תדעו ותבינו שא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו דאי הות מוחזקת לא הייתי יכול ליטול חלק בארץ מהזולת כיון שזכו בה מדין ירושה ומלך אינו יכול לפרוץ גדר לעצמו כי אם בדבר הלקוח או הניתן במתנה ומדאתם רואים שאני איני נכנס לארץ צ"ל דהעיקר הוא דא"י אמ"ל מאבותינו רק במתנה נתנה לכם וחשש הוא ית' שאם יכניסני עמכם אטול חלק בארץ מדין מלך וכיון שכן דא"י אמ"ל מאבותינו א"כ דינא יתיב דחייבים אתם לקבל עול מלכותו ית' ולשמור התורה והמצוה מדינא דמל' אפי' שעיקר קבלתכם התורה היה באונס. וז"ש והיה אם שכוח תשכח וכו' בטענת מודעא ואונס העידותי בכם היום וכו' דהא שמע ישראל אתה דייקא ר"ל אתה ולא אני עובר היום את הירדן וכו' ומכח זה חייבים אתם לקיים התו' מדינא דמל' אפי' שקבלתוה באונס ככל הנז"ל וק"ל:

וזה אפשר כה"פ שם בפ' עקב ושמרת את כל המצוה וכו' כי ה"א מביאך אל ארץ טובה וכו' דר"ל כיון שה' אלהיך מביאך לך לבדך ולא גם אני עמכם מוכרח דא"י אינה מוחזקת ואתם חייבים בדינא דמל' לשמור את כל המצוה וכו' ככל האמור ומדובר וק"ל:

וזה אפ' כה"כ כי אנכי מת בארץ הזאת וכו' אינני עובר את הירדן וכו' השמרו לכם פן תשכחו את ה' וכו' דיל"ד דמה נ"ט הוא זה דמשום שהוא מת בחו"ל שלא ישכחו את ה' וכו' וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש הגאון הרב העשיל אשכנזי ז"ל הבי"ד הרב שמע יעקב בפ' חיי שרה בכוונת מ"ש בירוש' פ"ג דבכורים ע"פ מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אני קיימתי מצות עמידת זקן תחילה ע"כ. והוא תמוה והוא ז"ל פי' במאי דק"ל בתלמודין דב"ב הלכתא חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב והלכתא אין חולקין ומשני ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה רביה יקרא ולזה כשציוה הקב"ה לקום מפני שיבה ולהדר פני זקן שלא יסברו ישראל דס"ל להקב"ה כהלכתא דחולקין כבוד לתלמיד בפני הרב ומזה יטעו ויחלקו כבוד לאלהים אחרים לז"א ויראת מאלהיך דהא שאני כבוד זקן שאני חלקתי לו כבוד תחילה וכיון דפליג ליה רביה יקרא מותר לחלוק לו כבוד גם אתם משא"כ בע"ז אתד"ק. ובזה יובן אצלי כה"כ ועתה כי הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלד"י וה"ה כמבואר עפ"י האמור דלבן טעה בדמיונו וסבר דכל אפייא שווין ובכולהו הלכתא חולקין ולזה תמה ואמר ועתה וכו' למה וכו' וכמובן והוא לא ידע חילוק הש"ס בין פליג ליה רביה יקרא או לא וק"ל:

וזה עצמו כוונת סמוכות הני מק"ק האמורים בפ' קדושים איש אמו ואביו תיראו וכו' אל תפנו אל האלילים וכו' ועפ"י האמור ה"ה כמבואר דכבר כתבי המפז"ל דכל טענת אוה"ע העע"ז הוא דס"ל דדינא הוי דחולקין כבוד לתלמיד במה"ר כנז"ל והנה מדחזינן דמת משה בחו"ל ולא נכנס לא"י מזה מוכח בבירור גמור דהלכתא היא דאין חולקין כבוד לתלמיד בפה"ר כמשז"ל דהט' שלא נכנס משה לא"י משום דכבר הגיע מלכות יהושע תלמידו ואין מל' נוגעת בחברתה וכו' עם שבקש מרע"ה מהקב"ה אכנס לא"י ואהיה תלמיד אצל יהושע לא הסכים עמו הקב"ה משום דמ"מ היו עושים לו כבוד לפני יהושע או היו עושים כבוד ליב"ן בפני משה רבו ודינא היא דאין ח"כ לתבה"ר: וזש"ה כי אנכי מת בארץ הזאת בחו"ל אינני עובר א"ה אפי' לעשות עצמי תלמיד ליהושע לא קבל ממנו הקב"ה משום דדינא הוא דאין חולקין כבוד לתלמיד בה"ר א"כ השמרו לכם פן תשכחו את ה"א ועשיתם לכם פסל בטענה דחולקין כבוד לתבה"ר דהרי ממני תקחו ראיה דהלכתא היא דא"ח כבוד לתבה"ר וכנז"ל וק"ל:

ובזה ג"כ אפ"ל כה"כ הנז' והיה אם שכוח וכו' שמע ישראל אתה עובר וכו' אתה דייקא ולא אני ועפ"י האמור ה"ה כמבואר. וזה עצמו כה"כ ושמרת וכו' כי ה' אלהיך מביאך וכו' מביאך דייקא לך ולא לי והט' הוא משום דדינא הוא דאח"כ לתבה"ר לכך אני מזהירך

ושמרת וכו' וק"ל. ועפי"ז פי' מהר"ש פרימו ז"ל כוונת מרע"ה בתוכחתו לישראל וחצרות ודי זהב שע"י מחלוקת קרח בחצרות נתעורר עליהם עון העגל מט' הנז' כמבואר: ובזה פי' הרב קול יעקב שאול ז"ל מאמרז"ל וז"ל מה ראה קרח לחלוק על משה פרה אדומה ראה ועפי"ה ה"ה כמבואר יעש"ב. ובהכי יבואר ג"כ כה"כ וישמע משה ויפול ע"פ דיל"ד מה טעם שנפל ע"פ פה במח' קרח דוקא ורש"י ז"ל נרגש מזה יע"ש ועפי"ה יע"ן והוא כששמע מרע"ה טענת קרח שטען דאח"כ לתבה"ר ורא"יתו עצומה מכח פרה אדומה א"כ לפי"ז חוזר ונעור עליהם עון העגל כמ"ש מהרש"פ ז"ל א"נ חשש מרע"ה על עצמו שלפי"ז לא יזכה ליכנס לארץ אפי' שיהיה תלמיד אצל יהושע כיון דאין ח"כ לתבה"ר ולזה וישמע משה כלו' דסבר וקביל טענת קרח ויפול ע"פ משום חששתו על עצמו וק"ל: ובזה אפ"ל כוונת מאמרז"ל וז"ל וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא פרה אדומה שמע ובא להתגייר עכ"ל והוא תמוה ועפי"ה יע"ן וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש הרב ב"ל ז"ל כה"כ רחיק מרשעים ישועה כי חוקיך לא דרשו דמי שאינו מקיים המצות שהם חוקה אין ראי' לקבלו בתשו' כיון דהתשו' ג"כ היא חוקה ואין בה טעם כלל וז"ש דהע"ה רחוק מרשעים ישועה שהיא התשו' כיון דחוקיך לא דרשו אתד"ק. ובזה פי' הרב אשד הנחלים ז"ל כוונת רז"ל ע"פ אל תפן אל מנחתם אל תקבלם בתשו' יעש"ב ויתרו הוה ס"ל דאינה מועלת התשו' כיון שאין בה טעם להועיל לאדם והיא חוקה ממש ומנלן דהקב"ה מקבל תשו' הרשע ולזה כיון שראה פרה אדומה שהיא ג"כ חוקה והקב"ה ציוה עליה לעשותה מזה הוכיח דא"כ גם התשו' שהיא ג"כ חוקה מהניא והקב"ה חפץ בה ולזה אמרז"ל פרה אדומה שמע ובא לעשות תשו' ולהתגייר וק"ל:

א"נ באו"א במשז"ל גדולה תשו' שמגעת עד כסא הכבוד ור"י אמר עד ולא עד בכלל דפלוגתייהו הוי אי גם לע"ז וג"ע וש"ד מהנייא תשו' או לא. ובזה פי' ז"ל תשב אנוש עד דכ"א ר"ת ד"ם כ'פירה א'שה שהם ע"י וג"ע וש"ד כידוע. ויתרו היה חושש שמא עד ולא עד בכלל ולזה היה נמנע מלעשות תשו' ברם כמשמע מצות פרה אדומה שבאה לכפר עון העגל מזה תבין דגם בע"ז מהנייא תשו' ועד ועד בכלל ולזה תכף בא לחזור בתשו' ולהתגייר וק"ל:

אמנם עפ"י דרכינו בדין אם חולקין כבוד לתבה"ר או לא א"ש המאמר הנז' והוא דהן קדם הוה ס"ל ליתרו דח"כ לתבה"ר ומשו"ה היה עע"ז דמגדולת העבד גדולת האדון נודעת ובראותו ובשומעו דה' ציוה לישראל על פרה אדומה לכפר עון העגל מזה נתברר לו דהאמת הוא דס"ל להקב"ה דאח"כ לתבה"ר דאל"כ לא חטאו ישר' בעגל ואינם צריכים לכפרה כלל ולזה תכף כשומעי מצות פ"א בא להתגייר וחזר בו מסברתו הא' וק"ל:

נחזור לפ' קרא כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן וכו' השמרו לכם וכו' עפ"י דרכנו הראשון והוא דמרע"ה מזהיר לישראל שלא לעע"ז בטענת אונס ומודעא דלא היא דמדינא דמל' חייבים אתם לקיים התורה והמצות אפי' באונס ואם כה תאמרו דאפי' מדינא דמל' אין אתם חייבים משום דא"י מוחזקת לנו מאבותינו תדעו לכם שאתם טועים בזה והאמת הוא דא"י אינה מוחזקת לנו כלל רק במתנה נתנה ה' לנו ולא בתו' ירושה וראיה לזה מדאנכי מת בחו"ל ואינני עובר את הירדן משום שלא אטול חלק בארץ מדין כל האמור בפ' מלך ואי איתא דא"י מוחזקת לנו מאבותינו בתו' ירושה הא אפי' אכנס לארץ לא הייתי יכול ליטול חלק בארץ כיון שהארץ ירושה להם מאבותיהם ולא נגמר דין כל האמור בפ' מלך כי אם בדבר הלקוח או הניתן במתנה ולמה לא הכניסני עמכם לארץ אלא ודאי האמת הוא דא"י א"מ לנו מאבותינו ומדינא דמל' חייבים לשמור התו' ומצותיה ולזה השמרו לכם וכו' וק"ל:

א"נ אפ"ל הכתובים הנז' והמאמרים הנ"ל באו"א בהק"ע מ"ש הרב פר"ד ז"ל שם בביטול טענת מודעא רבה לאורייתא מכח דינא דמל' דינא כנז"ל וסיים הרב ז"ל שם דהגם דלא אמרינן דינא דמל' דינא אלא דוקא היכא דמשוה גזירותו ע"כ בני אומתו וא"כ אם אוה"ע מצווים הם ג"כ א"כ חייבים ישראל לקבל התורה ומצוותיה מט' דינא דמל' שהרי השוה גזירותיו ואי אמרינן דאוה"ע אינם מצווים א"כ בטלה לה טענת דינא דמל' וחזר הדין דישר' י"ל טענת אונס ומודעא בקבלת התורה ולא מיחייבי מט' דינא דמל' שהרי לא השוה גזירותיו ע"כ באי עולמו:

עוד נקדים מח' רז"ל בפי' הכתוב ראה ויתר גויים דאיכא מ"ד התיר ממונם לישראל ואיכא מ"ד התיר להם ז' מצות ב"ן והנה למ"ד התיר להם ז"מ ב"ן א"כ אית לישראל טענת אונס ומודעא גם בהני ז' מצות ב"ן אשר ראה והתירם לב"ן וא"כ הרי לא השוה גזירותיו בהם ולא מחייבי ישראל בהו נמי מדין דינא דמל' כיון דלא השוה גזירותיו בהם ולמ"ד ראה והתיר ממונם דוקא ולא ז' מצות וכפי"ז הרי הקב"ה השוה גזירותיו ואין להם לישר' עוד טענת מודעא דהם חייבים לקבל גזירותיו מדינא דמלכותא שהרי השוה גז"י. והנה מדחזינן דהקב"ה נטל מהכנענים את ארצם ונתנה לישראל מכאן ראיה דס"ל להקב"ה דפי' הכתו' דראה ויתר גויים היינו התיר ממונם לישראל דאל"כ היאך זכו ישראל בנחלת שדה וכרם שלהם אל"ו צ"ל הפי' ראה ויתר גויים ר"ל התיר ממונם ולפי"ז עדיין אוה"ע מצווים הם בז"מ דידהו והשוה גזירותיו ומדינא דמל' חייבים ישר' לקבל גז"י ואינם יכולים ללכת לעבוד אלד'ים אחרים בט' מודעא כלל שהרי הם חייבים בכח דינא דמל' ואין לטעון דלא השוה גז"י שהרי גם ב"ן מצווים הם ג"כ ופי' ראה ויתר גויים היינו התיר

ממונם וא"כ ישראל חייבים הם לקבל עול מל' שמים ושלא לעע"ז מכח דינא דמלכותא והרי השוה גז"י:

וזש"ה והיה אם שכוח תשכח את ה' אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים בט' מודעא לזה בא מרע"ה להודיעם כי לא צדקו בטענתם זאת והעידותי בכם היום כי אבוד תאבדון שהרי הביטו וראו שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וכו' וא"כ איגלאי מילתא דפי' ראה ויתר גויים ר"ל התיר ממונם ובזה מצאנו מקום היתר לבא לרשת ארצות גויים שהרי התיר ממונם שהרי מפרשינן לקרא דראה ויתר גויים דהתיר ממונם ולא התיר להם ז' מצות אלא עדין הם מוזהרים בהם וא"כ איך אתם תעבדו ע"ז אחר שאוה"ע ג"כ מוזהרים בהם ואין לכם פיטור בט' מודעא כיון שהשוה גזירותיו והרי אתם מתחייבי' מכח דינא דמל' ולכן אני מזהיר אתכם שלא תלכו אחרי אלהים אחרים כלל וק"ל:

וזה עצמו כוונתם ז"ל במשז"ל אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא וכו' ועפ"י האמור ה"ה כמבואר וק"ל. וזאת היתה כוונת ישראל שאמרו משכני אחריך נרוצה ממה שנתת לנו ארעא טבתא אח"ן כנז"ל וגם מאמרז"ל אם נכנסין בניך לארץ הם מקבלים אלהותי ועפי"ה ה"ה מבוארים מאליהם וק"ל: וזה ג"כ כה"כ בפ' וארא והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי וכו' ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' דיל"ד דתיבות אני ה' הם שפת יתר ומה סמיכות ושייכות יש לזה לנתינת הארץ ועם האמור ה"ה כמפו' וק"ל: וזה אפ' ג"כ כוונת מאמרז"ל בילקוט איכה וז"ל אמרו ישראל לפני ה' כיון שהגלית אותנו בדין הוא שלא נשמור מצוותיך עכ"ל וק"ט לכאו' מהיכן יצא להם משפט מעוקל זה ולפי האמור הנה נכון ור"ל דכ"ז שהיו ישראל יושבים על אדמתם איש תחת גפנו וכו' ש"מ דפי' דראה ויתר גויים היינו התיר ממונם ולא ז"מ ובטלה לה טענת מודעא שהרי השוה גזירותיו ומיחייבי ישראל מכח דד"ד אבל כיון שהגלה אותם לבין האוה"ע איגלאי מילתא למפרע שהארץ גזולה היתה בידם דלא התיר להם ממונם אלא ז"מ דידהו ונמצא דלא השוה גזירותיו ואית לישראל ט' מודעא א"כ הוא בדין הוא שלא נשמור מצוותיך מכח דאית לן מודעא כנז"ל וק"ל:

וזה ג"כ כה"כ בפ' עקב ושמרת את כל המצוה וכו' כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וכו' וה"ה כמבואר וק"ל:

וזאת היתה כוונת המן הרשע באומרו ישנו עם אחד מפוזר וכו' דכיון שגלו מארצם איגלאי מילתא דהארץ היתה גזל בידם ופי' ראה ויתר גויים ר"ל התיר להם ז"מ וא"כ חזרה להם ט' מודעא למקומה ולא מיחייבי מדד"ד כיון דלא השוה גז"י ועכ"ז את דתי המלך אחש' אינם עושים וא"כ למלך אש"ל דכיון דיש להם מקום פטור בט' מודעא

ועכ"ז דתיהם שונות וכו' ואת דתי המלך א"ע אין זה אלא במרד ובמעל ומורד במל' ח"מ ולזה למלך אין שוה להניחם וק"ל:

א"נ אפ"ל רוב הכתו' ומאמרז"ל הנ"ל באו"א בקצר אמיץ וכמדבר על הידוע והוא זה דאיתא בדרז"ל דמשנולד יצחק התחיל המנין ולפי"ז צ"ל דא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו וגם צ"ל דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו וטעם מרע"ה שלא נכנס לארץ משום שסירב בשליחותו של מקום והיה טעמו דמרע"ה משום דס"ל דצריך השי"ת בכבודו ובעצמו להוציאם ממצרים לקיים מ"ש ואנכי אעלך ג"ע ולז"א משה מי אנכי וכו' ברם הקב"ה ס"ל דשאר גליות הם משלימים המנין ול"א משנולד יצחק התחיל המנין ואי הוה מוציאם הוא עצמו ממצרים לא היה אפשר עוד להיותם בגלות אחר כלל דישראל נושע בה' תשועת עולמים ומרע"ה ס"ל דיצאו בזמנם כנז"ל כמ"ש כ"ז המפז"ל עיין ברא"ם ס' לך לך ע"פ כי גר יהיה זרעך וכו' ובאשד הנחלים דע"ב ובשאר מפז"ל וקי"ל פשיעה בבעלים פטור כמ"ד מקרא נדרש לפניו ולפ"פ כדאיתא בש"ס מציעא דצ"ד ע"א והנה מדאנן חזינן דהאדם עתיד ליתן דין וחש' ועונש רע ומר לרשעים עוברי בריתו מוכח דהלכתא אזלא כמ"ד פשיעה בבעלים חייב ומקרא נדרש לפניי דוקא ולא לפ"פ וראיה לזה ממשה לא נכנס לארץ ונענש על סירובו כנז"ל:

וזש"ה כי אנכי מת וכו' ר"ל בחו"ל דנענשתי על סירובי בשליחותו ש"מ ולא ידעתי טעמו משום דלא היה אפשר הוא עצמו כי עדיין לא נשלם הזמן וצ"ל בגלות אחר להשלים המנין ול"א משנולד יצחק התחיל המנין משום דס"ל להקב"ה דמקרא נדרש לפניו דוקא ולא לפ"פ וא"כ מזה תדעו ותבינו דלדידיה דקובה"ו ס"ל דפשיעה בבעלים חייב וכיון שכן השמרו לכם פן תשכחו כו' דפשיעה בבעלים חייב. וזש"ה והיה אם שכוח וכו' שמע ישראל אתה עובר היום וכו' אתה דייקא ולא אני וה"ה כמבואר. וזש"ה ושמרת וכו' כי ה' אלהיך מביאך וכו' מביאך דייקא לך ולא לי וק"ל:

וזה אפ' כוונת רז"ל דאמ"ל ה' להמן אלו לא מת משה וכו' וגם משז"ל כיון שראתה שרה דמשה ל"ן לארץ וכו' וה"ה כמבוארים עפ"י האמור וק"ל: ועפי"ד רז"ל הנז' דאמ"ר מכאן מודעא רבה לאורייתא וכ' הרב תנא ז"ל דמכח דינא דמל' חייבים לקבל התו' אפי' שהיו אנוסים בכפיית ההר כנז"ל אפ"ל כה"כ בתהלים צ"ח וכ"ת שמעה ותשמח ציון וכו' ע"ס המזמור ורבו בהם הדקדוקים ומתוך הביאור יובנו שפיר בהק' עוד משז"ל ע"פ משמים השמעת דין ארץ יראה ישקטה וכו' כידוע והק' המפז"ל דאיך נבראת הארץ על תנאי זה דישראל יקבלו התורה והלא אפשר דלא יקבלוה והיה צריך לחזור העולם לתוהו ובוהו ותירצו דכיון דהתי' קדמה לב"ע וכתיב בה ויתיצבו בתחתית ההר ודרז"ל

שכפה עליהם ההר וכו' א"כ כבר שמעה וידעה הארץ דודאי יקבלו ישראל ואין ה העולם חוזר לתו"ב משו"ה היא נבראת תחילה. והנה יש לחקור דכיון דישראל ידעי דיצר לב האדם רע ואינם יכולים להנצל ממנו כלל וגם ידעי לה דאינם יכולים למפטר בטענת אונס ומודעה כיון דמדינא דמל' הם חייבים אפי' הם אנוסים חיובא רמייא עלייהו לקיים גזירת מלכם מדינא דמל' וכמ"ש הפר"ד ז"ל וכנז"ל א"כ איך נתרצו לקבלה אפי' באונס וכי תימא דהתורה היא תבלין ליצה"ר כדרז"ל אכתי ק' איך אפשר להם להגות בתו' יומם ולילה ובעידנא דלא עסיק בה מה תהא עליהם אכן בגמ' דסוטה איתא התם הגיע לפ' דרכים ניצול מכולם מאי פרשת דרכים דסליק ליה שמעתתא אליבא דהל' וכתבו התוס' ז"ל משום דתמיד מהרהר בד"ת ואינו מהלך ד"א בלא תורה ובזה ניצול מיצה"ר וידוע דלא כל אדם זוכה להיות מסיק שמעתתא אליבא דהל' כדאיתא בפ"ב דיומא לא משכחת צו"מ דמורה אלא דאתי מלוי וישכר ופריך ואימא מיאודה דכתיב יאודה מחוקקי ומשני אסוקי שמעתתא אליבא דהל' קאמינא הרי דדיקא שבט לוי וישכר הם דזכו לזה לאסוקי שמעתתא אליבא דהל' ותו לא. והמפז"ל הקשו מדאמרי' בפ' חלק הלכה כדוד בכ"מ שנא' וה' עמו מלמד שהלכה כמותו וכן הק' היפ"ת בפ' ויחי ע"פ חכלילי עינים דאמרי' התם דרוב הסנהדרין היו משבט יאודה וק' מסוגייא דיומא הנז' ותי' במ"ש המפז"ל ע"פ תורת אמת היתה בפיהו וכו' דהכוונה במשז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בה תחי' שנא' והמכשלה הזאת תח"י דר"ל שאם אינו אומר חלוקה כוזבת בתחי' אינו זוכה לומר החלוקה האמיתית אח"כ כמ"ש בש"ס בכמה דוכתי מהו דתימא או סד"א וכו' קמל"ן וכו' וכן בפוס' אומרים בתחי' לכאורה נראה וכו' ובתר הכי אומרים אמנם האמת וכו' כידוע כ"ז בש"ם ובפוס' ז"ל וזאת היתה מע' אהרן הכהן שתורת אמת היתה בפיהו שמתחי' וראש היה אומר החלוקה האמיתית ועולה שהיא החלוקה הכוזבת לא נמצא בשפתיו כלל וא"כ זאת המעלה עצמה היא היתה לשבט לוי ולישכר דהוו מסקי שמעתתא אליבא דהל' בלתי שום חלוקה כוזבת בתחי' כלל משא"כ בשבט יאודה היו צ"ל חלוקה הכוזבת בתחי' כדי לכוין אח"כ אל האמת עכתד"ק ז"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ בירמיה וכ"ת וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ וכו' דישר' שבאותו הדור לא היו עושים כן לומר חלוקה כוזבת תחי' כדי לכוין אח"כ אל האמת אלא מתחי' וע"ס כזבי"ם הם לכל דבריהם וז"ש וידרכו את לשונם קשתם שקר וא"ת הלא כך היא המדה לומר תחי' חלוקה כוזבת ואח"כ באים אל החלוקה האמתית לז"א לא היתה כוונתם לכך וז"ש ולא לאמונה גברו בארץ ר"ל אפי' בסוף לא היו באים

אל החלוקה האמיתית כלל אלא שוא ידבר איש את רעהו כזב ושוד ירבה ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידבר כלל וק"ל:

והרב חוזה דוד ז"ל תי' דשאני דהע"ה והסנהדרין שהיו עוסקים בתו' ובג"ח, שאין לך ג"ח גדו' מזאת שהיו נושאים משאם של ישראל להדריכם בדרך ישרה ולהורות להם את הדרך אשר יעשון וכל כה"ג זוכה לבינה כישששכר כדאי' בקמא די"ד והוו מסקי שמעתתא אליבא דהל' וניצולים הם מהיצה"ר. ואיתא בקי' בכל יום יצרו של אדם מתגבר עליו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול ל שנא' צופה רשע וכו' וכתב מהרש"א ז"ל דצופה רשע הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלה"מ והקב"ה עוזרו ושומר נשמתו ואיתא בפ"ק דע"ז לעת"ל מביא ה' ס"ת בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרי. וטוענים אוה"ע ישראל שקבלוה היכן קיימוה ואו"ל ה' יבואו מכם ויעידו בכם בישראל שקיימוה שנא' יתנו עידיהם ויצדקו והנה ידוע דאע"ג דקי"ל דשכר מצות בהאי עלמא ליכא עכ"ז אנו זוכים ונהנים בעה"ז משום דיש כמה מצות דאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והק"ק לעוה"ב כמו הצדקה וג"ח והכנסת אורחים וכדומה דומה אכן הניחא למי שיש לו ממון ויכול לעשותם ברם מי שאין לו ממון לעשות צדקה וג"ח אמרז"ל דע"י השמחה שאדם שמח בעשותו מצות ה' ליכול וליחדי ואמרי' בב"ר יהי אור אלו מעשיהם ש"ץ נמצא דמלת אור הוא כינוי למצות ואיתא בש"ט ע"פ בצאת ישרא' ממצרים אמר"פ הקב"ה זורע מעשיהם ש"ץ ועושה פירות ע"כ ומלת צדיק הוא כינוי לעושי צדקה כמשז"ל ע"פ אין אדם צדיק בארץ אמר"ש וכי יש צדיק שאינו טוב אלא אלו מחלקי צדקה לעניים שנותנין שלא כהוגן להגון ובילקוט שמואל איתא ע"פ בנות ישראל אל שאול בכינה ר"ן אומר בנות ישראל אלו הסנהדרין הנאות שבישראל יע"ש:

ובכן נבא לביאור הכתו' דכבר אמרנו דתנאי התנה ה במ"ב אם ישר' וכו' חע דהארץ נבראת תחי' ולא חששה לומר דאפ' דישראל לא יקבלו את התורה משום דכבר ידעה ושמעה מ"ש הקב"ה לישר' דעי"כ היה לה שמחה ובטוחה כי בודאי מקבלים ישר' את התורה ואין העולם חוזר לתו"ב וז"ש שמעה ותשמח ציון וטעם דציון לבד שמחה הוא משום דא"י נבראת תחי' כמ"ד מוקדם בבריאה עדיף וא"כ לציון לבד הי"ל שו"ש שהיא היתה עיקר בבה"ע תחי' ולציון יאמר אם ישראל מקבלים את התורה וכו' משו"ה כשומעה שכפה עליהם ההר וכו' צהלה ושמחה ואולם השתא הכא דנתן לישר' את התורה היה לה פחד דאפ' דלא יוכלו ישראל לקיים התו' והמצות מסיבת היצה"ר ומה תרופה יש לזה להנצל מיצה"ר בעי דנא דלא עסיק בתורה לז"א ותגלנה בנות יהודה אלו הסנהדרין דאתו מיאודה כנז' דהוו מסקי שמעתתא אליבא דהל' והוא למען משפטיך

שהיו נושאים משאם של ישר' להורות להם את הדרך ילכו בה ואין לך ג"ח גדול מזה ועי"כזוכים לבינה כיששכר וא"ת דהלא בלאו"ה אית לישראל טענת אונס ומודעא ע"י כפיית ההר ואין פחד אלהים לנגד עיניהם אם לא יקיימו התו' והמצות לז"א הא ליתא כי אתה ה' עליון ע"כ הארץ ובמלך ליכא טענת אונס משום דדינא דמ"ד ומשו"ה סיים דהע"ה ואמר אוהבי ה' שנאו רע דהוא היצה"ר שנקרא רע כידוע. וכ"ת דהלא יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום להמיתו ואיך כל אדם יוכל להנצל מיצה"ר שומר נפשות חסידיו דהקב"ה עוזרו ושומרו כמ"ש ה' ל"י בידו וא"ת סו"ס שכר מצות בהע"ל ומתן שכרם ש"ץ הוא לעת"ל ואז מי יעיד בנו והלא טוענ' אוה"ע עלינו ישראל שקבלוה וכו' לז"א מיד רשעים יצילם הרשעים עצמם הם יעידו בהם וא"צ עדים מבחוץ וכ"ת היאך אנו נהנים בעוה"ז כיון דש"מ בהע"ל לז"א אור שהם המצות זרוע לצדיק שהקב"ה זורעם ומפירותיהם צדיק אוכל לש"ן בעוה"ז והק"ק לעוה"ב וכ"ת זה ניחא דוקא שיש לו ממון ועושה צדקה וג"ח וכו' אך מי שאין לו ממון מה תהא עליו בעוה"ז לז"א ולישרי לב שמחה וק"ל:

מעתה נשוב אל הבאר לעיקר חקירתנו דכתיבנא בריש אמיר דמה ראו אותו הדור לקבל את התורה מחדש מלב ונפש ומה ראה המן הרשע לשקול כנגד שקלי ישראל ככל הנז"ל וכבר כתבנו משם הראשוני' ז"ל שרצה המן לחלקם לעניים וזהו כוונתו באו' להביא אל גנזי המלך מלכו ש"ע ואולם הדבר צ"ת להבין מהל"א הקדים שקליהם לשקליו דודאי דידהו קדמי זאת ועוד כיון שכל כוונת המן בשקליו אינו אלא כדי לכוף לשקלי ישראל כמו שהקריב בלק הקרבנות בעצת בלעם כדי לכוף קרבנות ישראל א"כ אם ישראל לא היו שוקלים שקליהם גם הוא לא היה שוקל כנגדם ואמאי הוצרך ה' מעיק' לצוות לישר' לשקול שקליהם:

וכדי לבא אל הישוב נקדים משז"ל במד"ר וז"ל כיון שאמרו ישר' נעשה ונשמע מיד אמ"ל ה' פ' כי תשא ופ' ויקחו לי תרומה עכ"ל והוא תימה דמאי אולמייהו דהני פרשתא מכל פרשיות שבתו':

ברם עפ"י הקדום בענין המודעא רבא לאורייתא א"ש הכל דידוע משז"ל דפ' ויקחו לי תרומה בג' תרומות הכתוב מדבר וחדא מנייהו תרומת בקע לגולגולת וכדפירש"י ז"ל התם והנה הקב"ה צפה והביט דהמן הרשע עתיד לשקול כנגדם וגם ה' צפה והביט כי ישראל עתידי' לטעון מודעא היו דברנו וכאשר היו בדעת זאת עד אותו הדור וא"כ הו"ל כמי שאינם מצווים ועושים דאין שכרם כ"כ גדול להגין עליהם ע"כ צרה שלא תבא ויקטרג השטן עליהם שהוא שרו של עמלק ולא יהיה כח בשקלי ישראל לעמוד נגד שקלי

המן הואיל ויהיו ניתנים באונס כשאר כל מצות שבתורה כע"כ השי"ת ברחמיו ובר"ח טרם מכה צר"פ ותכף שאמרו נו"ן בלי שו"ז אונס כי עדיין לא כפה עליהם ההר תכף ומיד ה' ל"ו ציוה פרשת ויקחו לי תרומה וכי תשא כנז"ל שבהם נצטווינו על השקלים והרי הם מתנדבי' בלב שלם כדי להיות מצוה זו בצביונה ובקומתה בלי אונס למען תוסיף תת כחה ויכולה היא שתגן ע"כ צרה של"ת והמן הרשע היה יודע שאין בכל מצות ה' לישראל כח וזכות להפיץ מהם הצרה הזאת אך בזאת שהם השקלים שקבלום ברצונם בלי אונס וכפיית ההר ומשו"ה ביקש תחבולות לשקול כנגדם כדי לכוף שקליהם לז"א ר"ל לפיכך הקב"ה הקדים שקליהם לשקליו הקדים דייקא ר"ל מיהר לצוותם על השקלים בהיותם ברצון טוב בלי אונס כפיית ההר כדי שיכופו לשקלי המן ולא יחרוך רמיה צידו ולא תעשינה ידיו תושיה:

וזה אפשר רמז הכתוב ואת פרשת הכסף וכו' דמלת פרשת אין לה הבנה לכאו' גם תיבת להראות משמע דקאי גם על פ' הכסף ומאי ראייה שייך בה: ברם מרדכי הצדיק הבין בדברי אסתר המלכה ששלחה לו ע"י התך לדעת מה זה ועמ"ז ר"ל באיזה זכות יכולה להצילם מאחר כי עם ה' אלה אין להם ע"מ שיסמוכו ולית להו צד זכות לעמוד נגד שקלי המן הרשע לבטל מהם הגזירה כי ע"כ התורה טוענים עליה אנוסים היינו וגם השקלים שקלום אחר שהיה להם טענת אונס ומודעא דע"כ רצה מרדכי הצדיק להודיע ולהראות לאסתר דאף שהם נתנו שקליהם אחר כפיית ההר ברם אין להם בה טענת אונס יען וביען קדמה ואתיא פ' שקלים תכף לאומרם נו"ן א"כ אחר שכבר קבלו המצוה הזאת עליהם ברצונם הטוב אין להם עוד לטעון טענת אונס בנתינה כלל: וז"א ואת פרשת הכסף וכו' שהוא פרשה ממש כמשמעה, וכפשטיה דקרא וקאי על פ' תרומה וכי תשא אשר אמר המן לשקול כנגדם כדי לכוף לשקלי ישראל שלח להראות לאסתר שהיא נאמרה תכף לאומרם נו"ן ותהיה בטוחה בה' שיש במצוה הזאת כח גדול לכוף לשקלי המן וכמובן:

וזה אפשר כוונתם ז"ל דאמר משה לפני הקב"ה במה תרום קרנם של ישראל אמ"ל בכי תשא עכ"ל והוא תמוה לכאורה ודשו בו רבים מן המפז"ל: וחוץ מדרכנו שמעתי באומרים לי ומטו בה משם הרב הקדוש מהר"א שרעבי ז"ל במ"ש משם קדוש הרב החסיד מר זקנו זצוק"ל שפי' בדרך דרש סוד שבירת הכלים יאמר מר משם רבינו הק' האר"י ז"ל זיע"א דכל מה שהיינו בגלות מצרים וגלות ד' מלכיות הכל הוא מסיבת שבירת הכלים והוא דבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא וענין הטלת זוהמא זו הוא זה דידוע דיש שתי שכינות שכינתא עילאה ושכינתא תתאה ובשעה שבא נחש. על חוה גרם להפריד כ"י מתיבת שכינה ונעשית כ"י שנ"ה וידוע דכ"י באתב"ש יעלה כ"ל י"ם

דהיינו מי שכינתא עילאה וכ"י שכינתא תתאה ובכן כ"י ול"ס הם כלים וזה סוד שבירת הכלים. ובזה פי' הרב הק' מהר"ש שרעבי ז"ל עצמו שז"ס הפ' ידוע תדע כ"י גר יהיה זרעך וכו' כלו' מסיבת אותיות כ"י שנפרד מתיבת שכינה גר יהיה זרעך בארץ ל"ל וכו' כדי לתקן ולחבר אותיות כ"י עם שנ"ה ויהיה שכינה. וז"ש משה להקב"ה במה תרום קרנם ש"י אמ"ל בכ"י תשא ר"ל כשתשא אותיות כ"י הנפרד מן שכינה כשתשאהו ותחברהו עם שנ"ה ויהיה שכינה אזי תרום קרנם ש"י עכתד"ק ודפח"ח:

ועפ"י ד"ק אפ"ל שז"ס כה"כ רני ושמחי בת ציון כ"י הנני בא ושכנתי בתוכך וה"ה כמבואר עם האמור וק"ל:

ועפ"י דרכנו נמי ה"ה כמבואר עפ"י הקוטב הנ"ל דאין לנו שום מצוה שיכולה להגן עלינו כי אם מצות השקלים שבפ' כי תשא שקדמה לאונס כפיית ההר וכמדובר וק"ל:

ובכן ישראל שבאותו הדור המה ראו מעשה ה' כי נורא הוא שלא עמד להם למגן וצינה שום מצוה מתרי"ג שצות זולת מצות השקלים שקבלוה קודם האונס וקבלוה לעשותה מטו"ר היא שעמדה להם כתריס בפני הפורענות וה' אלהינו עשה זאת לטובת ישראל להקדים פרשת כסף השקלים קודם האונס כדי שיהיה בה כח גדול לעמוד לפני צר ולא הגינה עליהם שום מצוה אחריתי מתרי"ג מצות שבתורה להיותם כי היו אחר האונס דכפיית ההר כנז"ל כע"כ נתעוררו עתה לקבל התורה כולה מחדש בלב שלם ובנפש חפצה בראיתם כח השקלים שהיו מקובלים עליהם מטו"ר מצוה זאת היא שעמדה להם למעז ולמחסה אשע"כ הדור קבלוה להתו' כולה בימי אחש' ברצוה"ט וכמדובר: ובזה אפ"ל טעם כעיקר למאי דתנינן בפ"ק דשקלים ר"י אומר גם שקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול סלעים וכו' דצל"ד למה זה עשו כזאת להוסיף על הסלע ולתת יתר על מחצית השקל הכתוב בתורה שהוא עשרה גרה ובפרט בעלותם מהגולה שהיו אז עניים כידוע. אמנם ישר' המה ראו כי להיות הסכום כתוב בתו' מצא המן את חשבונם ונתן כנגד מה שנתנו כל ישראל במדבר כמ"ש החזקוני ושאר המפז"ל דחשב המן שכל איש ישראל נותן בכל ימיו חמשים בקעים וימי שנותינו בהם ע' שנה דל מנייהו עשרים דלא מיחיב נמצא בחמשים שנה נותן אדם ן' בקעים ולפי"ז ששים איש מישראל נותנים ביניהם שנים מנה א"כ ס' רבוא נותנים עשרת אלפים ככר כסף בעבור זה בצאתם מהגלות התחילו להוסיף כדי שלא ימצא החש' איזה צר ואויב אחר ואח"כ התחילו לגרוע וק"ל: ועפ"י האמור מה למעלה אפ"ל כוונת סמיכות הכתו' במג"א וכ"ת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם קיימו יקבלו וכו' ויל"ד מהי אי' מה ראו על ככה וכו' אכן עם האמור א"ש דנותן טעם לשבח דמה ראו על ככה

לקבל התורה מחדש ונ"ט משום כי כי ראי מה הגיע אליהם מהמן הרשע שהניח כל מצית התו' ולא בחר כי אם במצות השקלים והאלי"ת הפר עצתו וקלקל מחשבמו במה שהקדים שקליהם לשקליו קודם האינם והיא שעמדה להם והצילתם מצרת המן להיותה מקובלת עליהם מטו"ר משו"ה קיימו וקבלו וכו' דהיינו קיימו מחדש מה שקבלו כבר כדרז"ל וכמדובר:

א"נ אפ"ל כה"כ מה ראו על ככה וכו' במ"ש הגאון הרב יערות דבש ז"ל לתרץ משה"ק התוס' ז"ל בפ"ק דמגילה ד"ז דאמר שמואל התם דאסתר ברוה"ק נאמרה שנא' קיימו וקבלו קיימו למעלה מש"ק למטה ואמוראי אחריני אייתו ראיה מכמה קר א אחריני ואמ"ר התם דלכולהו אית להו לבד מדשמואל והק' התוס' התם דלשמואל נמי י"ל פירכא דהא רבא גופיה אמר התם בגמ' שבת קיימו מש"ק כבר ותי' הגאון ז"ל הנ"ל דבאמיתות לשמואל לית ליה פירכא דדא ודא חדא היא ובזה יתורץ ג"כ דלמה דוקא בימי אחש' הדור קבלוה ולא קודם והוא בהק' משז"ל בהא דאמ"ר מכאן מודעא רבה לאורייתא דק"ל דהא כבר אמרו מטו"ר נו"ן ותי' דזה היה בפה מיראת האש הגדו' אבל לא בלב כדכ' ויפתוהו בפיהם וכו' עכ"ל א"כ נמצא שכל קבלתם התורה היה בפה לבד דוקא ואם נאמר דהכל הולך אחר הפה דוקא ודברים שבלב אינם דברים א"כ מוצא מקום עשיו לגבות שכר מצות כבוד אביו אף כי היה מורה טלפיים וקרא מעיד כי ציד בפיו ולבו בל עמי מ"מ אם קבלת התורה חשיבא קבלה מטעם ברית כרותה לשפתיים והעיקר הוא הפה זכה עשיו במה שכיבד לאביי בפיו ותנן זכותו על זרעו נין עמלק וע"כ מצא מקום המן לגבות זכות הוריו עשיו הרשע וביקש להשמיד וכו' ולכן הוצרכו ישראל שבאותו הדור לקבל התורה מחדש בכל לב ונפש להבין ולהורות כי דבר שפתים אך למחסור ורחמנא לבא בעי ולא כן עשיו כי לבו בל עמו ויצא נקי המן כי אין בידו שום זכות לכן נהפוך הוא ותלו אותו ולכך ברפידים שאמרו היש ה' בקרבנו א"א ודרז"ל אם יודע מה שאנו מהרהרים בלבנו נעבדהו ואם לאו וכו' וכפי"ז נמצא שיש ס' בידם גס ה' משגיח על המחשבות שבלב או"ד הכל הולך אחר הפה דוקא ולזה סמיך לזה ויבא עמלק כי זכות עשיו בידו כי ציד בפיו א"כ נמצא שכל עיקר קבלת התורה מחדש בימי אחש' לא היתה כי אם לסי' להורות בעצמם שהיא קבלה גמורה בכ"ל וא"כ עדין יש ס' בדבר מהיכן ידע מרדכי שכל ישראל קבלוה מחדש בלב שלם ובנ"ח ואין ברוחם רמיה אולי עושים או מאהבת מרדכי ואסתר או מפחדם מהמן הרשע וע"כ בא זה וגילה ע"ז קיימו למעלה מש"ק למטה וא"כ מן השמים הסכימו כי היא קבלה גמורה ומזה נדע נאמנה דאסתר ברוה"ק נאמרה עכתד"ק ודפח"ח:

ובכן זהו אפ' כה"כ מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם קיימו וכו' ובבואה אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה וכו' ועם האמור ה"ה כמבואר ור"ל מה ראו ע"כ לקבל התירה מחדש בכל לבם בעת ההיא ולא קודם לזה השיב ואמר הלא תראה מה הגיע אליהם ע"י קבלתם התו' מקודם בפה לבד ולבם בל עמו ית' דעי"ז בא עליהם המן הרשע לגבות זכות זקנו עשיו כנ"ל ולזה קו"ק היהודי' את התורה מחדש בלב ונפש ועי"ז ישוב מחשבתו הרעה של המן הרשע אשר חשב וכו' בכח זכות עשיו הרשע וכמדובר:

ובזה אפ"ל ג"כ כה"כ ותשלח אסתר להתך וכו' לדעת מ"ז ועמ"ז ויגד לו מרדכי את כל עשר קרהו ודרז"ל בן בנו של קרהו וכו' וצל"ד מאן דכר שמיה דעמלק הכא וגם מהו כוונתה באו' לך כנוס וכו' אכן עפ"י האמור הנה נכון דשאלה אשה היא אסתר לדעת מה זה הצרה הזאת ועל מה באה עליהם הצרה הזאת ומרדכי הבין שאלתה ושלח להודיעה כי בא המן בזכות זקניו עשיו ועמלק בכשמצות כבוד אביו שכיבדו בפה כנז"ל וע"ז שלחה לו אסתר לאמר לו דא"כ עשה זאת איפא לך כנוס וכו' שיקבלו התורה מחדש בכ"ל כדי שלא תגן על המן הרשע זכות כבוד של הפה דוקא כנז"ל וע"י התענית ג"י לילה ויום שהקריבו חלבם ודמם לפני ה' בתעניתם הוברר הדבר שהם מקבלים עליהם התורה מחדש בכל לבם וממילא הורע כחי דהמן רשיעא לגמרי וכנז"ל וק"ל:

מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו אשתחוה ואבואה לפני הדום רגליו בעי' ומתחנן לפני אנא עבדא זעירא דמן חברייא. נא לשון בקשה לישדר לן מר הכהן המשיח ואסף נדחי ישראל כל כנסייה. ייתי ונחמיניה והוא יתן מעדני ובית מקדשנו יבנה תוככי ירוש' הבנויה. ונשמע קול מבשר איש בשורה ליהודים היתה אורה כמו שהבטחתנו הנה אנכי שולח לכם אל אליה. מבשר ואומר פנו וסעו לכם לארעא טבתא וקדישתא הללו יה. ושם נקריב לפניך תמידי' כסדרם ומוס' כהלכתם בשרא עם תרבייא . ועלו מושיעים בהר ציון ומלכנו בראש משה איש האלהים רעיא מהימנא והיה ה' למלך ע"כ הארץ ויהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמייא. יה"ר שיהיה זה בעגלא ובז"ק בב"א:

א דרוש שבת הגדול

דרוש א' לשבת הגדול

ידוע ה'דבר ו'מפורסם ה'ענין שבכל דור ודור אחת בשנה חייב אדם בכל עת וזמן להודות ולהלל ולשבח לה' אלהינו על הנסים והנפלאות אשר עשה עמנו לטובה אות בצאת ישראל ממצרים וכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח. ובפרט על מה שחישב לנו את הקץ משנולד יצחק אע"ה וכאשר חכמים הגידו במאמר הניצב פתח השער וז"ל בשעה

שיצאו ישראל ממצ' עמד עוזא שר מצרים לפני הקב"ה וטען לפניו רבש"ע יש לי דין על אומה זו וכו' אתה גזרת עליהם ת' שנה ולא ישבו כי אם רד"ו שנים תן לי רשות להחזירם וכו' כשם שאתה חו"ק כך שבועתך קיימת. השיבו ה' כלום נתחייבו בני אלא בשביל דיבור א' שאמר אברהם אביהם במה אדע וכו' ואני אמרת לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ ל"ל גלוי וידוע לפני שמשנולד יצחק התחיל המנין וכו' עכ"ל. ובמאמר זה דשו רבים מהמפז"ל וכל א' לדרכו פנה כידוע:

ואענה חלקי גם אני בעניותי דאפ"ל בהק' מ"ש מרן שארנו הרב מהרח"א בד' ז"ל בס' הבהיר נשמת חיים בדרוש שה"ג בכוונת מאמרז"ל דבפ"ק דברכות א"ר ינאי דבר נא אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך לך אמור לישראל ושאלה אשה וכו' כדי שלא יאמר אותו צדי' וכו' ע"כ והקושי מבואר ופי' הוא ז"ל כמין חומר במאי דקי"ל בריא בחיובא וס' בחזרה חייב וקושי השעבוד דהשלים המנין א"נ תי' דמשנולד יצחק התחיל המנין שני התי' הללו תלויים בפלו' דרבוותא להרשב"א ומרן ב"י ז"ל בדין שטר שכתוב בו אני יב"ש נר"ו אי נרו קאי לאב דסמיך ליה והוי סימן או"ד נרו קאי ליוסף ב"ן ולא הוי סי' דלד' הרשב"א הוי סי' ולד' מרן לא הוי סי' כמ"ש מרן ז"ל ח"מ בב"י סי' מ"ט יע"ש ובכן תי' זה דמשנולד יצחק אתי כמרן ז"ל דנר"ו קאי אלפני פניי ותי' קמא דקושי הש' השלים המנין אתי כהרשב"א דס"ל דנר"ו קאי אדסמיך ליה וכ"כ הגאון הרא"ם ז"ל דמאמר ת' שנה קאי אלפ"פ על כי גר י"ז וכו' והיינו כמרן ז"ל והרב אש דת בפ' וארא תלה זה במח' הרשב"א ומרן ז"ל הנז"ל עש"ב. מעתה ניחזי אנן דכיון דאיכא צדדים לכאן ולכאן דבמח' שנויה הא ודאי מיד ס' ס' ל"ן וכיון דישראל הם מוחזקים בגופם שוהד"ן דאין כח למצריים לשעבדם בקושי הש' להשלים המנין כיון די"ל דהאי ת' שנה קאי לגירות נמי וכדאמרן: וגם במ"ש בתר הכי ואח"כ יצאו בר"ג אמרז"ל דנתקיים זה בפי החירות והט' משום דס"ל דאחרי מופלג וא"צ שיהיה זה סמוך ממש לצאתם ממצ' וידוע דגם בזה איפליגו רז"ל אם גם אחרי הוא סמוך ולא מופלג ומדאמרי' בפ' חלק גבי גביהא ב"פ מבואר דהרכוש היה כדין שכר פועלים חלף עבודתם אשר עבדום א"כ שוהד"ן ברכוש להיות תכף ומיד דהו"ל המצריים ב"ב וס' בפרעון דיש ס' בפרעון אם אחרי מופלג או סמוך וא"צ לפרוע להם הרכוש תו"מ לצאתם או"ד גם אחרי הוא סמוך וחייבים ברכוש תו"מ דב"ב וס' בפרעון חייב נמצא עכשיו אם אינם לוקחים הרכוש מיד יוצא הכל בתר איפכא קאזיל בגזירת קושי הש' דהוי ספק אי ת' שנה קאי אלפניו אי גם אלפ"פ והיו ישראל פטורים מקושי הש' דהממע"ה וישר' הם המוחזקים בגופם ואפי"ה נשתעבדו בהם בקשוי הש' עפ"י סברת המצ' דקאי דוקא לועבדום וע"א אף דס' הוי כנז' וז"ש כדי

שלא יאמר אותו צדיק ועוע"א קיים בהם אף דשוה"ד בהפך כנז' ואח"כ יבר"ג דמן הדין הגמור כיון דס' הוי אי סמוך או"מ הו"ל ב"ב וס"ב וחייבים המצריים תו"מ לא קיים בהם נמצא דבכולם לא נהג בהם עפ"י הדין לכן כדי שלא יאמר וכו' אתד"ק בקיצור יעש"ב:

ויש להרחיב ד"ק יותר כמתלמד מד"ק דהנה עיקר הגזירה של ת' שנה הוא חוב ברור ונפל הס' בפרעון אי האי ת' שנה קאי נמי לגירות או"ד דוקא קאי לועבדום יע"א והו"ל ישר' ב"ב וס' בפרעון של ק"ה ועכ"ז קיים בהם גם ק"ה ותפס השיטה כמ"ד דגם בשניהם טוענים ס' והשמא אינו גרוע עכ"ז חשיב ב"ב וס"ב ואילו בא ברכוש אם לא יפרע להם השכי' תו"מ ויתפוס השיטה כמ"ד דב"ב טוענים ס' והשמא אינו גרוע לא הוי ב"ב וס"ב וא"כ לפי"ז מצא דעביד בהו תרתי דסתרן דבעוע"א תפס השיטה כמ"ד דגם בכה"ג חייב וברכוש תפס איפכא וכולהו בחד גופא בישר' ואי משום דהמצריים מוחזקים בממונם הא גם ישראל מוח' בגופם ולא עוד אלא דבעיקר גזירת ת' שנה בה עצמה נפל הס' ולא בפרעון ועכ"ז ועוע"א קיים בהם וכו' וכ"ז כדי של"י אותו צדיק דלגבי דידי פשיטא לי דהאי ת' שנה לא קאי רק אדסליק מניה וכדס"ל להרשב"א ז"ל בתיבת נר"ו ולהכי הוצרך ק"ה להשלים המנין וליכא ס' קמאי כלל ומה שתירצתי לעוזא גלוי וידוע וכו אינו אלא דחייה בעלמא וק"ל:

ובכן נבא לביאור מאמר עוזא הנ"ל דהנה כבר נתבאר דבחוב ת' שנה גופיה נפל הס' וגם בחוב הרכוש איכא ס' אי אחרי סמוך או מופלג ולהכי המתין עוזא עד שעת צאתם ממצ' ברכוש ג"כ אז עמד וטען דמאחר דחייבת את המצריים ברכוש סמוך ממש הגם דס' הוי מט' דהו"ל ב"ב וס"ב א"כ גם השעבוד של ישר' צריך שיהיו במצ' ת' שנה מטע"ז גופיה דב"ב וס"ב חייב וא"כ תן לי רשות להחזירם וס' שכו' להחמיר לזה השיבו ה' דל"ד אהדדי חיוב הרכוש עם חיוב השעבוד דשאני חוב הש' דכבר גלוי וכו' וליכא ס' קמאי כלל דלא אמרתי אלא בארץ ל"ל ולא הוי ב"ב וס"ב ואין כאן שום ס' שבועה כלל כיון דבריא לי הכי וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א מאמר עוזא הנז' בהקדים מה שי לחקור בב' התי' דמשנולד יצחק התחיל המנין וגם בתי' הב' שתי' המד"ר והמפז"ל דשאר גליות השלימו המנין דעל שני התי' אלו מצאה החקירה מ"ל דהרי אשכחן גבי שופר אמרי' בר"ה דכ"ו ע"א שופר אחד אמר"ח ולא ב' וג' שו' ועע"ש ד' ז"ך ע"ב והרב הלק"ט ז"ל בח"ב סי' רמ"ה כ' דאם תקע בב' שו' לא יצא מט' הנז' יע"ש וע"ע בברכ"י א"ח סי' תקפ"ו יעש"ב. ודכוותה אמרי' בב"ק ד"מ ע"א כופר א' אמר"ח ולא ב'. ועי"ש בתוס' בד"ה כופר אחד וכו' מ"ש ע"ז וכמו כן גבי גט אמרינן ספר אחד אמר"ח ולא ב' ומה"ט אם גירש בב' גטין בב"א פסול כמ"ש

התוס' בסוטה די"ז ע"ב בד"ה כתבה על ב' פין יע"ש וכן גבי אתרוג אמרי' פרי א' אמר"ח ולא ב' כדאיתא בסוכה דל"ה ע"א ועמ"ש התוס' ז"ל שם בזה וכן פסק מרן ז"ל בא"ח סי' תרנ"א יע"ש וכן ביומא די"ג אמרינן בית א' אמר"ח ולא ב' בתים יע"ש וא"כ ה"נ כיון דכ' בארץ ל"ל לשון יחיד ולא אמר בארצות ל"ל כדחזינן בחכמי ישראל שהעתיקו התורה לתלמי המלך שהוצרכו להוסיף בכתוב דמושב בני ישר' אשר ישבו במצ' ובשאר ארצות ת"ל שנה כידוע והט' כדי שלא יקשה להם דבמצ' לא ישבו רק רד"ו ואיך תכתוב התורה ת"ל שנה לזה הוסיפו לו ובשאר ארצות וא"כ אחר האמת דלא כתיב בתורה רק בארץ ל"ל אמאי לא נימא דבארץ אחת אמר"ח ולא בב' וג' ארצות כיון דלא אמר בפי' בארצות ל"ל ואיך יכו"ל דמשנולד יצחק ה"ה או שאר גליות השלימו המנין הא ודאי אתמהא טובא לכאורה:

והגם דחזינא להרב הפרישה ז"ל בח"מ סי' רמ"א הבי"ד הרב מגדל עז שבפ"ג מהל' זו"מ שכ' ליישב דעת הרמב"ם ז"ל שפסק דהכותב לחבירו קרקע מנכסי מכור לך וכו' הואיל ולא סיים הדבר שנתן לו ל"ק כלום עד שיסיים המקום שנתן לו אבל אם אמ"ל חלק כו"ך בשדה פ' הואיל וסיים השדה אעפ"י שלא סיים החלק נותן לו הפחות ותמה עליו הטור שם דמ"ש קרקע מנכסי לחלק כו"ך מהשדה ותי' הרב מ"ע ז"ל דשם קרקע הוא שם כולל מיני קרקעות הרבה והוא סוג לכל הנכללים בו דזה הוי ודאי דשא"מ והרב הפרישה שם קלסיה טובא כיעו"ש וא"כ ה"נ נימא הכי ליישב החקירה הנז' וכמובן:

אמכם האמת יורה דרכו דאין מקום בנ"ד לומר הכי דשאני התם דהוא לשון בנ"א לא כן אנן עסקינן בל' תורה ומדחזי' בל' תורה דקפיד בקרא אחרינא לו' את כל הארצות האל ש"מ דבכ"מ שלא אמר כן רק בארץ דוקא אמרי' ארץ אחת ולא בב' דהכי איתא בכמה דוכתי לשין תורה לחוד ולשון בנ"א לחוד כידוע וא"כ הדק"ל דאמאי לא אמרי' הכא בארץ אחת אמר"ח ולא ב' וג' ארצות וכמדובר:

והכי חזינא להתוס' ז"ל במנחות דק"ד ע"ב בד"ה מפני מה נשתנית מנחה שנאמר בה נפש כתבו וז"ל דאי משום שאינה באה בשות' היל"ל איש או לשון אחר דמ"ש יחיד דוקא עכ"ל מוכח מד"ק דס"ל לש"ס דתיבת נפש או איש מש' אחת ולא ב' וכ"ש יותר:

אך קל"ט ע"ד התוס' הללו דנר' דהם הפך סוגייא ערוכה בערכין ד"ה וזה פריה בערכך להביא ערך סתום ד"א בערכך להביא ערך כולו ולא ערך איברים יכול שאני מוציא אפי' דבר שתלויה בו הנשמה ת"ל נפשות. נפשות ולא המת אוציא אני את המת ולא אוציא את הגוסס ת"ל והעמיד והעריך כל שישנו וכו'. ד"א נפשות אין לי אלא איש שהעריך איש או אשה אבל אשה שהעריכה איש או אשה מנין ת"ל נפשות ד"א נפשות להביא

מנוול ומ"ש ופריך והא אפיקתיה להנך ומשני הנך לצ"ק שקולים הם כי אצט"ק למנוול ומ"ש ופירש"י שקול הוא דאי הוה כתיב נפש הוו אתו כולהו וכו' דנפש מש' אשה ומש' נפשות הרבה עכ"ל וזה הוי הפך סו' והתוס' דמנחות הנז' והדבר תמוה טובא לכאורה: ושו"ר להתוס' בזבחים ד"ד ע"ב בד"ה נפש וכו' שכ' וז"ל משמע דמנפש קא דריש וכן בסוף מנחות דק"ד קתני הכל בא בשות' חוץ מן המנחה ותימה דבת"כ דריש נפש ולא ציבור קרבנו ולא שות' ונראה דרישא דקרא מייתי בכ"מ עכ"ל מוכח להדיא כפי"ד התוס' הללו דגם בסוגיית מנחות הנז' לא מתיבת נפש דריש דאין ב' מתנדבים בשות' משום דתיבת נפש מש' נפשות הרבה אלא מתיבת קרבנו דריש וכדדריש בת"כ ותו לק"מ הסוגיות אהדדי כמובן:

אך פשט דברי התוס' דמנחות הנז' לא מתיישבי בהכי כמשי"ר המעיין ושו"ר להרב מנחה טהורה ז"ל דרמי ומק' דברי התוס' הנז' אהדדי יע"ש וכבר ידוע דאין להק' על התוס' ממס' למס' אחריתי כי רבים הם בעלי התוס' ומ"ש זו ל"ש זו כידוע ואילו מסוגיית ערכין הנז' לא נרגש כלל גם ראיתי מ"ש הרב קרבן אהרן ז"ל עמ"ש בת"כ קרבנו ולא שות' כ' וז"ל ובגמ' פי"ב דמנחות יליף לה מדכ' נפש ותנא דת"כ לא יליף מנפש לפי שכבר דרש נפש ולא ציבור אבל השות' יחידים מיקרו ובכלל נפש הוו אילולי דאתא מיעוטא דקרבנו וכו' עכ"ל ולא ראה להתוס' דזבחים הנ"ל דכת' להדיא דש"ס דילן ות"כ שוו בשיעורייהו דכולהו דרשי מקרבנו למעט שות' ולא מנפש קא דריש והש"ס רישא דקרא נקט כנז"ל ובדוחק י"ל דברי התוס' דמנחות הנז' דמ"ש התוס' דאי משום דאינה באה בשות' כלו' כפי פשט הש"ס דמנפש קא דריש ברם קושטא קאי דמנפש ילפינן ולא ציבור וכדדריש בת"כ ובזבחים ואפי"ה תק"ל דלמה נאמר בה נפש דאי לומר דאינה באה בציבור הול"ל איש דבכ"מ אמרי' איש ולא ציבור או לשון אחר דמש' לשון יחיד ר"ל ולא ציבור ומדנקט נפש ש"מ לדרשא אחריתי נקטיה ולעולם דמינה ילפינן נמי דאינה באה בציבור כנ"ל אלא דזהו דוחק עצום כמבואר:

ועל דברי רש"י דערכין שכ' דתיבת נפש כוללת נפשות הרבה כמ"ש ונפש אדם מן הנשים כנז"ל קל"ט לכאורה מדאיתא בשבת דצ"ב וז"ל ת"ר ואם נפש אחת תחטא בשגגה מע"ה בעשותה העושה כולה ולא העושה מק' כיצד וכו' רי"א אם לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו ב' חייבים ואם לאו פטורים לכך נאמר בעשותה יחיד שעשאה רש"א אפי' שלא יכול א' להוציאו והוציאוהו ב' פטורים לכך נאמר בעשותה יחיד שעשאה ואמרי' עלה בש"ס דפליגי בהאי קרא נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא ור"ש סבר הכא מיעוטי כתיבי ופירש"י נפש תחטא נפש מש' אחת ולא נפשות הרבה עכ"ל הרי דרש"י

גופיה ס"ל דנפש מש' אחת ולא נפשות הרבה הפך ממ"ש הוא עצמו בסוגיין דערכין הנ"ל והפך קרא דנפש אדם מן הנשים והוא ממש כאותה סוגייא דמנחות הנז' כפשטא דסוגייא וכפשט דברי התוס' דמנחות הנז' ולכאו' ק"ט אם לא שנאמר לפי חומר הנושא דשאני הך סוגייא דשבת דכתיבי נמי בקרא כולהו לשון יחיד נפש אחת תחטא בעשותה משא"כ היכא דלא כתיב רק תיבת נפש לבד כהא מצ"ל דמשמע נמי נפשות הרבה וכסוגיין דערכין הנז' וכדכ' ונפש אדם וכו' וההיא דמנחות צ"ל כמ"ש התוס' בזבחים הנז' ותו לק"מ רק ע"ד התוס' דמנחות הנז' אכתי הדבר צ"ע קצת:

ועור אני תמיה טובא ע"ד התוס' דמנחות הנז' במ"ש דאי משום דאין מנחה באה בשות' הול"ל איש ולשון אחר דמש' לשון יחיד כנז"ל דנראה בהדיא דס"ל דכל היכא דכ' איש מש' א' ולא ב' וזהו לכאורה הפך ש"ס ערוך בפסחים דס"ו וז"ל אשכחן פסח ותמיד דדחי שבת מנל"ן נמי דדחו טומאה אמרי' כי היכי דילפינן פסח מתמיד לשבת ה"נ ילפינן תמיד מפסח לענין טומאה ופסח גופיה מנל"ן אמ"ק איש איש כי יהיה טמא איש נדחה ואין ציבור נידחין והק' שם התוס' דהכא מש' דלא ממעטינן מאיש אלא רוב ציבור ואילו בפ"ק דסנהדרין דרשינן את האיש ההוא או את האשה איש ואשה אתה מוציא ואין אתה מוציא את כל העיר וכו' הרי דאפי' למעט שבט אחד ל"מ מאיש לא כן הכא דבעי' רוב ציבור ותי' הש"ס דטובא איש ואשה כתיבי בפ' עיה"ן לכך ממעטי' אפי' שבט עכ"ל נר' בהדיא דאפי' אי כתיבי טובא איש ל"מ רק למר עיר אחת ולמר שבט אחד ואיך קאמרי התוס' במנחות דאי הוה כתיב איש הוה ממעטי' שות' אפי' ב':

איברא דלא על התוס' הנז' אני תמיה דאנכי הרואה דדבריהם הוא ש"ס ערוך בקידושין דע"ב דתניא התם רי"א מנין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בה"ע וכי כל הקהל שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד אלא מכאן שכל ישראל יוצאין בפסח אחד שליח ב"ק מנל"ן מניה דילמא שה דאית ליה שות' בגוויה אלא מהכא דכ' ויקחו להם איש שה לב"א התם נמי אית ליה שות' בגוויה א"כ תרי קראי למ"ל אא"ע לדשייך ת"ע לדל"ש האי מבע"ל לדרי"ץ איש זוכה ואין קטן זוכה ההוא מאיש לפי אכלו נפקא ואכתי מבע"ל דשוחטין הפסח על היחיד ס"ל כמ"ד דאין שוחטין על היחיד ע"כ הרי להדיא דרצה הש"ס להוכיח דשוחטין על היחיד מדכ' איש וא"כ משו"ה כתבי התוס' דמנחות דאי הוה כתיב איש נמי הוה מש' יחיד וילפינן מניה דקרבן מנחה אינו בא בשות' והשתא ק"ט תרי סוגיאי דפסחים ודר"י הנז' אהדדי דל"ל דשאני הכא בסו' דקידושין דכ' נמי לפי אוכלו לשון יחיד א"כ גם תיבת איש דידה לשון יחיד דהא גם התם בפסחים כתיב איש כי יהיה טמא לשון יחיד ואפי"ה לא ממעטינן אלא

רוב ציבור וגם אין לומר דש אני הכא דכ' איש איש תרי זימני ומשו"ה לא מעעטינן רק רוב ציבור דהא' בסוגיית סנהדרין דאייתו התוס' דפסחים הנ"ל לא כתיב יש ואפי"ה לא ממעטינן אלא או עיר או שבט. אחר העיון היטב ראיתי דל"ק הסוגייאות הנז' כלל משום דהא דרצה הש"ס לאוכוחי מתיבת איש דשוחטין הפסח על היחיד הא ודאי דר"ל גם על היחיד ומכ"ש דשוחטין על הצבור וא"כ התם נמי בסנ' ופסחים מאיש נפק"ל הכי מוהוצאת את האיש ההוא דממעטינן מניה דוקא או שבט או עיר אבל אם הם יו"ד או ך' בני אדם מול ואין אותם ומ"מ קרא לא נפיק מפשטיה דאפי' אם היה אחד מוציאין אותו וכן לענין פסח בטומאה דממעטינן דוקא ציבור לאפוקי אם הי כ' או ל' בנ"א טמאים דהם נדחין לפסח ב' ומ"מ כ"ש אם ה היה אחד טמא דנדחה לפ"ב דקרא ל"ן פשטיה וכן הכא רצה להוכיח דשוחטין על היחיד ג"כ וכ"ש על הצבור ולא למעט מאיש דדוקא על היחיד נשחט והשתא כל הסוגיות הנז' עולות בקנה אחד ול"ק אהדדי כלל וכמובן והדק"ל ע"ד התוס' דמנחות הנז' וצל"ע כעת:

וחזינא מ"ש רש"י ז"ל בסנהדרין דע"ח דס"ל להדיא כד' התוס' דמנחות הנז' דאיש דכ' בקרא בא לומר א' ולא ב' שכ"כ ק גבי פלוגתא דרבנן וריב"ב גבי הכוהו יו"ד בנ"א ביו"ד מקלות דלרבנן בין הכוהו כולם בב"א בין בזא"ז כולם פטורים וריב"ב ס"ל בב"א פטורים בזא"ז האחרון חייב וקאמר עלה בש"ס דפליגי בקרא דאיש כי יכה כ"ן רבנן סברי עד דאיכא כוליה נפש וריב"ב סבר אפי' כד"ן כ' רש"י ע"ד ריב"ב וז"ל ומיהו היכא דהכוהו בב"א לא קטלינן להו דאיש אמר"ח ולא ב' שהכוהו עכ"ל הרי להדיא דס"ל לרש"י נמי דכל מקום דכ' איש אתא למעט ב' וכדס"ל להתוס' דמנחות הנז' וק"ט עליו ג"כ מסוגיית פסחים וסנהדרין הנ"ל ועם דרש"י כ"כ בס' ריב"ב ומשמע דלרבנן דריב"ב לא אצט' איש לעעוטי ב' או יו"ד שהכי כיון דרבנן ס"ל כל נפש עד דאיכא כ"ן ולא צריכי רבנן למעוטינהו מתיבת איש דרחוק הדבר לומר דרבנן וריב"ב פליגי בתיבת איש דלרבנן לא ממעטינן מאיש אלולי דכ' כל נפש ולריב"ב תי בת איש אתא למעוטי ב' ויו"ד שהכו בב"א כיון דמצ"ל שפיר דלרבנן נמי ס"ל דאיש אתא למעט ב' ויו"ד אלא דס"ל דבלאו מיעוט דאיש נמי שפיר ממעטינן ב' ויו"ד מתיבת כל נפש עד דאיכא כ"ן ולעולם דגם רבנן דריב"ב ס"ל נמי דאיש אתא למעט ב' והשתא ק"ט גם ע"ד רש"י מסוגיית פסחים וסנהדרין הנז' וכמובן:

ושו"ר סוגייא ערוכה בזבחים דק"ח ע"א גבי פלו' דר"ש ור"י כמבואר שם להדייא דבין לר"י בין אילו הוה כתיב תיבת איש לחוד הוה ילפינן מינה א' ולא ב' רק משום דכתיב בפ' איש איש ה"ל לר"ש דאתא לרבות ב' שהעלו בחוץ ור"י ס"ל דאיש איש דב"ת כלבנ"א

יע"ש וא"כ השתא הכא כא א"ש סוגיית פסחים הנז' דמרבינן גם ב' ייותר לדחותם לפ"ב מדכ' איש איש כי יהיה טמא דכיון דריבה ב' ה"ה יותר דתרי כק' וילפינן מניה דאין ציבור נדחה ולזה הק' התוס' שפיר מן אותה סוגייא דסנהדרין דמאיש ממעטי' שבט או עיר ולא בעינן רוב ציבור וע"ז תי' שפיר דטובא איש כתיב התם בפ' עיה"ן א"נ וכו' ובכן השתא א"ש הכל ולק"מ תו ע"ד התוס' דמנחות הנ"ל וכמובן והגאון מהריט"א ז"ל בס' הבהיר שמיו"ט סי' נ"ט תמה ע"ד ר"ש דזבחים הנ"ל דריבה ב' שהעלו מאיש איש דחייבים דכיון דאיהו גופיה ס"ל בשבת דצ"ב דז"י וז"י וזא"ז וזא"י דפטירי מקרא דאם נפש אחת תחטא א"כ אמאי מחייב ב' שהעלו ואי דשאני הכא דגלי קרא איש איש לרבות ב' שהעלו הא ליתא דכיון דמקרא דאם נפש אחת תחטא ילפינן לכל חטאות שבתו' דב' שעשאוה פטורים א"כ נימא דה"ה ב' שהעלו ואיש איש דב"ת כלבנ"א ותו ק' דמוכח מדר"ש דעשה הק"י לפטור ב' שהעלו ולכך אצט' איש איש לחייבם וק"ט דבל הק"י אצט' לחייבם דאל"כ הוו פטירי מקרא דאם נפש וכו' והצ"ע יע"ש ונלע"ד לישב והוא דחזינן בריש סוגיין דזבחים דאצט' ההוא למעט ב' ששחטו בחוץ דפטירי ותק"ל דאמאי אצט' ההוא לפוטרם תפ"ל לר"ש ז"י וז"י וזא"י וזא"י כולהו פטורי מקרא דאם נפש אחת תחטא ולמ"ל ההוא אל"י דאצט' ההוא לפטור כי היכי דלא נילף מק"ו לחייבם מדין ב' שהעלו כדאיתא הכי להדייא בת"כ וז"ל דם יחשב לאישה ההוא אחד ששחט אבל ב' ששחטו פטורים והלא דין הוא ומה במקום שהמעלה להדיוט פטור חייב לב' שהעלו מקום שהשוחט להדיוט חייב אינו דין שמחייב לב' ששחטו ת"ל דם שפך א' ולא ב' עכ"ל א"כ מיעוטא דדם יחשב וכו' ילפינן לחייב ב' שהעלו וא"כ הגם דנימא דאיש איש דב"ת כלבנ"א וכר"י עכ"ז מקרא דדם שפך דאצט' למעט ב' ששחטו כי היכי דלא נילף מב' שהעלו לחייבם ש"מ דפשיטא ליה לתנא דת"כ בב' שהעלו חייבים וא"כ שאני ב' שהעלו דחייבים לר"ש דגם דבעלמא ס"ל ב' שעשאוה פטורים בין ז"י וז"י בין זא"י וזא"י מ"מ שאני ב' שהעלו דחייבים מדאצט' קרא דדם שפך למעט ב' ששחטו וכנז"ל וע""ע קרוב לזה במשל"מ בפ"ו מהל' חמץ ומצה הא דרמי ב' ברייתות דת"כ אהדדי וע"ע בדרכי הים בד"א לשה"ג מ"ש בזה וממנו נקח לנ"ד דאצט' איש איש ואצט' ההוא וכל חד אצט' הק"ו וכמובן ידו"ק היטב ואכמ"ל עוד בזה: איך שיהיה הדרן לחקירתנו הנז' דאמאי לא נימא בהאי קרא דבארץ ל"ל דארץ אחת אמר"ח ולא ב' וג' ארצות ואין מקום לתי' דמשנולד יצחק או שאר גליות השלימו המנין וכמדובר:

והיה נ"ל ליישב חקירה זאת עפ"י מ"ש הרב תנא ז"ל במשל"מ פ"ג מהל' עבדים דין י"א דהק' שם דאמאי לא אמרינן גבי עבד דאם היה לרבו ב' נשים ב' נשים דאינו נרצע דכ'

כי אהבך ואת ביתך ובית א' אמר"ח ולא ב' בתים כדאמרי' גבי כ"ג ותי' דשאני התם גבי כה"ג דאיכא טעמא למילתא משום שמא ימשך לבי אחריהם ויבא לידי טומאה וכמ"ש הראב"ד ומשו"ה אמרי' דנקט ביתו למעוטי ב' בתים אבל הכא גבי עבד דליכא טעמא למעט ב' בתים לי"א דביתיך אתא למעט ב' בתים אלא לומר דצריך שתהיה לו בית וכו' עכ"ל יע"ש:

ואגב אורחין את זה ראיתי משה"ק הרב מלך שלם ז"ל בדכ"ב ע"א שתמה עליו ממ"ד בפ' החולץ דמ"ד דמי שהיה נשוי ב' נשים ומת דביאת או חליצת אחת מהן פוטרת צרתה ופריך ונייבם לתרווייהו ומשני אמר קרא בית אחיו בית א א' הוא בונה ולא ב' בתים והצ"ע יע"ש. ואחהי"ר נלע"ד דלק"מ דגם ביבום איכא טעמא רבה למעט ב' בתים דכיון דכבר קיים בחדא מנייהו מצות יבום או חליצה ממילא צרתה קיימא עליה באסור אשת אח שלא במקום מצוה ומשו"ה מיעטה קרא לשנייה מדנקט בית אחיו בית א' ולא ב' בתים הוא בינה וק"ל. ושו"ר בסו"ס הרב מלאכת שלמה ז"ל שקדמני בתי' זה יע"ש וזכיתי שכיוונתי לדעת עליון תלי"ת. נמצ"ל מדברי הרב תנא ז"ל הנ"ל דהיכא דליכא טעמא למעט ב' לא ממעטי' וא"כ ה"נ בקרא דארץ ל"ל ליכא שום טעמא למעט ב' וג' ארצות ובפרט דקי"ל דסדנא דארעא חד הוא ומאי דנקט ארץ לשון יחיד דבר"ת כלבנ"א וכמ"ש הרב מגדל עז והפרישה ז"ל וכמש"ל:

אלא דראיתי לכמה רבני האח' ז"ל דעמדו ע"ד המשל"מ ז"ל הנ"ל ונצבו עליו כמו נד ודחו דב"ק בב' ידים כמשי"ר הרואה בס' גט מקושר להגאון מהריט"א ז"ל בדמ"ה ולהגאון הברכ"י ז"ל בא"ח סי' תקפ"א ובאה"ע סי' ל"א ולהגאון החק"ל ז"ל בא"ח דרמ"ג ועד אחרון הרב המגיד ז"ל שבס' שלמי חגיגה מדשי"ב ואילך שהאריכו בזה יעש"ב ואכמ"ל ובכן לדידהו ז"ל מצאה החקירה דילן הנ"ל מקום לנוח וכמובן:

ולכן הנלע"ד בישוב חקירתנו זאת הוא עפ"י מ"ד בירוש' דסוכה ריש פ' לולב הגזול דאיתא התם תני ר"ח ולקחתם לכם משלכם ולא גזול שופר של ע"ז ושל עיה"ן תני ר"ח כשר תני ר"א פסול הכל מודים בלולב שהוא פסול מה בין לולב לשופר הכא בגופו יוצא התם בקולו יוצא ואין הנאה בקול אתמהא רי"א התם ולקחתם לכם ולא משל איסורי הנאה הכא יום תרועה יהיה לכם מ"מ עכ"ל הירוש' יע"ש מבואר יוצא מד' הירוש' הללו דכל היכא דכ' תיבת יהיה אתייא תיבת יהיה ומבטלת למיעוט דכ' בקרא כמו תיבת לכם והכי אמרי' במנחות דק"ד ע"א דתנא דברייתא התם דריש מקרא דכל האזרח יעשה ככה דתיבת אזרח אתיא ללמד שמתנדבין נסכים בלא קרבן וכמה ג' לוגין ופירש"י דבציר מהכי לא חזי למידי ע"כ ומנין שאם רצה להוסיף מוסיף ת"ל יהיה מ"מ ופירש"י דקאי

אקרא דחצי ההין יהיה לפר לישנא אח' דבפ' נסכים כתיב ככם כגר יהיה עכ"ל הרי דגם ש"ס דילן דריש מתיבת יהיה דאתייא ללמד שאם רצה להוסיף על שיעור חצי ההין רשאי דאתייא תיבת יהיה ומבטלת למיעוט דנפיק מחצי ההין כמובן:

ובכן ה"נ בגזירת ת' שנה דכ' בארץ ל"ל הגם דלמעוטי אתא ב' וג' ארצות מ"מ כיון דכ' כי גר יהיה זרעך אתייא תיבת יהיה דמש' מ"מ באיזה מקום שיהיה ומבטלת למיעוט דנפיק מתיבת בארץ ל"ל דתיבת יהיה באה לרבות גם שאר ארצות וכמובן:

ובזה אפ"ל כוונת פרעה במ"ש הן רבים עתה עם הארץ וכו' דהנה פרעה הרשע ידע דהגזירה היתה ת' שנה וכמשז"ל כבע"ח ושטרו בידו ולא ישבו עדיין רק רד"ו שנה ומידע ידע דמשה ואהרן באים אצלו להוציאם תו"ז בטענה שתים זו או משנולד יצחק או ששאר גליות ישלימו המנין והוא ס"ל דל"מ הני תרי טענתי משום דקרא כ' בארץ ל"ל דארץ אחת אמרי"ח ולא ב' וג' כחקירתנו הנז"ל ולא ידע התי' לזה דאתיא תיבת יהיה ומבטלת למיעוט הנז' ולזה טען פרעה ואמר דאי כדבריכם דמשנולד יצחק ה"ה או ששאר גליות ישלימו המנין נמצא דהן רבים עתה הארצות והגזירה היתה בארץ א' ולא יותר וז"ש הן רבים עם הארץ ר"ל עם הארץ הזאת רבו הארצות ולא כן גזר עליהם כי הוא אמר שארץ א' ולא ב' וא"כ והשבתם אותם מס' אתמהא וק"ל:

וזה אפשר רמז הכ' אחת דיבר אלהים ר"ל ארץ אחת אמר"ח ולא ב' וג' ארצות ואיך יוציאם תו"ז לז"א שתים זו שמעתי לתרץ חדא משנולד יצחק וזאת שנית ששאר גליות הם ישלימו המנין כי עז לאלהים דכתב בתחי"ד הגזירה כי גר יהיה זרעך ואתיא תיבת יהיה לרבות שאר ארצות ומבטלת למיעוט דבארץ כי העז לאלהים והפה שאסר שאר ארצות הוא הפה שהתיר מתיבת יהיה זאת ועוד ולך ה' חסד שהשכינה השלימה המנין כמשז"ל ע"פ אנכי ארד עמך מצ' ואנכי אעלך ג"ע ומה גם כי אתה תשלם לאיש ישראל כמעשהו בנסכים שאם רצה להוסיף מוסיף דנפק"ל מתיבת חצי ההין יהיה או מככם כגר יהיה מ"מ גם הכא תשלם להם כמעשיהם וכמובן וק"ל:

וזאת היתה טענת עוזא שר מצרים אתה גזרת על אומה זו שישבו ת' שנה בארץ ל"ל ור"ל בארץ אחת ולא בב' וג' ארצות ואינם יכולים להשלים המנין בשאר גליות דארץ א' אמרת ולא ב' וג' וכן אינך יכו"ל משנולד יצחק התחיל המנין א"כ תן לי רשות להחזירם לזה השיבו הקב"ה תשוו' נצחת דאתיא תיבת יהיה לרבות שאר ארצות ומבטלת למיעוט דנפיק מתיבת בארץ ל"ל ולהכי הוצרך הקב"ה להאריך ולהביא כל לשון הגזירה וכה השיבו כלום נתחייבו בני גלות אלא משום דיבור אחד שאמר אברהם אביהם במה אדע ואני אמ"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' דלכאו' יל"ד דאמאי אצט' ה' להביא כל לשון

הגזירה דהוה סגי ליה לומר כלום במצרים אמרתי ל בארץ ל"ל אמרתי אכן בא לרמוז לו התי' הנז' דמתיבת יהיה מרבה אני ארצות הרבה וכבר גלוי וידוע לפני וכו' וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל הנהו מק"ק הנאמרים באמת במלכים א' סי' ח"י וכ"ת ויאמר אליאו לכל העם עד מתי אתם פוסחים וכו' גשו אלי ויגשו וירפא את מזבח ה' ההרוס ויקח י"ב אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו ישראל יהיה שמך ויל"ד דמה טיבה של הגשה זו ומה תועלת יש בה גם אומרו וירפא וכו' דאמאי לא ריפא אותו קודם הגשה זו. ועוד אינו מובן אומרו אשר היה וכו' דמאי אתא לאשמועינן בזה דמקרא מלא בתורה וזיל קרי בי רב ומה כיון בזה אליהו זל"ט דבודאי הלא דבר:

אכן עם האמור הנה נכון בהק' עוד משז"ל בסוטה דיו"ד ע"ב ע"פ ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום וכו' הני תמניא בני למה שבעה לאסוקיה מז' מדורי גהינם וחד אי"ד דקריב רישיה לגבי גופיה ואי"ד לעיוליה לעלמא דאתי והק' התוס' ז"ל שם מדאמרי' בקי' דאבא לא מזכי ברא ותי' דאבשלום לא עע"ז א"נ ע"י תפלה אבא מ"ב ע"כ ונראה דלתי' קמא דהתוס' אם הבן אינו עע"ז אבא מ"ב ולתי' ב' אפי' הבן עע"ז אבא מ"ב ע"י תפלתו בעד בנו: אשר בזה אפ"ל כוונת הק"ו שעשה מרע"ה הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ורבים תמהו דק"ו פריכא הוא דשאני ישראל מאי דלא שמעו אליו הוא מק"ר ומע"ק כדמסיים קרא:

ואולם עם האמור א"ש בהק"ע מ"ש הרב מהרמב"ח ז"ל בס' תוס' יוה"כ דכ"ח ע"א דע"כ ל"א דאבא למ"ב אלא דוקא אם הבן חוטא מעצמו בלי שגרם לו אביו לחטא דאז ל"מ ליה ז"א להצילו מן העונש אבל אם אביו גרם לו אותו העונש אז ודאי אבא מ"ב יע"ש.

והנה נודע דעיקר טעם גלות מצרים ת' שנה היה בעבור אאע"ה שאמר במה אדע לזה גזר ה' ידוע תדע וכו' נמצא דאאע"ה גרם לבניו הגלות ובהיותם בגלות מצרים היו עע"ז גוי מק"ג מה אלו אף אלו ואמרז"ל מע"ק מע"ז שבידם וכיון דאאע"ה גרם להם הגלות בכגו"ד אבא מ"ב ולזה בתחי"ד ה' אל משה אמ"ל וארא אל אברהם וכו' ודרז"ל כדאי ז"א להגין עליהם להוציאם ממצרים:

ובכן ז"א וידבר משה כן אל בנ"י שז"א כדאי להגין עליהם ולא שמעו אל משה מק"ר ומע"ק שבידם דס"ל לישראל דבהיות הבן עע"ז בכה"ג אבא למ"ב וכתי' קמא דהתוס' ז"ל הנז"ל ולא שמיע להו החי' דהרמבנ"ח ז"ל הנז' והשתא א"ש הק"ו הן בנ"י שדיברתי להם בשם ה' דכאי ז"א להגין עליהם כחי' הרמב"ח ז"ל עכ"ז לא שמעו אלי לחי' זה ואיך ישמעני פרעה להאמין לחי' זה כיון דסתם אמרינן דאבא למ"ב:

א"נ ה"ק הן בנ"י שבידם לפרוש עצמם מע"ז לגמרי ותגין עליהם ז"א ועכ"ז לא שמעו אלי כלו' לא רצו לפרוש עצמם מע"ז ואיך ישמעני פרעה ביודעם ומכירם ליש' שהם עע"ז ובודאי לא תועיל להם ז"א דבע"ז אבא למ"ב כתי' א' דתוס' וכנז"ל:

וזה אפשר כוונת הקב"ה בתשו' הרמתה לעוזא כלום נתחייבו בני אלא בשביל דיבור א' וכו' דרמז לו בזה חי' מהרמב"ח ז"ל דהוא הגורם לבניו ובכגו"ד אבא מ"ב וק"ל:

וזה אפשר רמז להם פרעה באומרו למה תפריעו את העם הלא ממעשיו שהם עע"ז מזה תבינו דל"מ להו ז"א וכתי' קמא דהתוס' וכנז"ל וק"ל: עוד יש לחלק בד' התוס' ז"ל דלא כתבו דבע"ז אבא למ"ב אינו אלא בהיות הבן עע"ז במזיד דוקא ברם אם הבן עע"ז בשוגג או באונס ודאי דבכה"ג אבא מ"ב דכיון שהוא באונס או בשוגג מה יעשה אותו הבן ולי"ח דשגיאות מ"י ואנוס רח' פטריה וראיה לזה דארז"ל דאבשלום נתגאה בשערו וכל המתיהר כעע"ז ואיך כתבו התוס' דאבשלום לא עע"ז אלי"ו דכוונת התוס' דאבשלום לא עע"ז במזיד ועוד ראיה ממשז"ל דהמקדש והמזבח מכפרי' על שגגת ע"ז וא"כ ה"ה דאבא מ"ב גם בעע"ז בשוגג דומיא דמקדש ומזבח דמאי שנא וברור:

אשר בזה אפ"ל שלזה כיוון הקב"ה בתשו' להשר של מצרים כשטען לפניו בשעת קי"ס מה אלו אף אלו השיבו ה' שוטה אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון כדאיתא במד"ר וכידוע דהקב"ה רצה לזכות את ישראל בזכות אבות העולם וכמשז"ל וארא וכו' כדאי הוא ז"א וכו' כנז"ל ושר מצרים טען עליהם דכיון דאית בהו לתא דע"ז תי ל"מ להו ז"א וכתי' קמא דהתוס' ז"ל לזה השיבו ה' שוטה אתה דן שוגג כמזיד וכו' דבשוגג גם התוס' ז"ל מודו דאבא מזכה ברא כנז"ל:

ואפ"ל דמטע"ז עמד הקב"ה והביא ליעקב אע"ה והעמידו על רגליו בשעת קי"ס על הים כדאיתא ברז"ל דהט' כדי להגין עליהם זכות אבות והעמידו ליעקב אע"ה דאית ביה זכותו וזכות אבותיו ויבא יעקב שלם ועמד על שפת הים להגין על ישראל וכמדובר:

וזה אפשר כה"כ ויחל משה את פני ה"א ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך וכו' דהנה ישראל במעשה העגל נידונין כשוגגין וכדכתיב לא ידענו מה הי"ל ועוד כתיב חטא העם הזה ואתם חטאתם וכו' ואין נקרא חטא אלא כשהוא חוטא בשוגג דוקא כידוע והקב"ה היה סבור דבדאית בהו לתא דע"ז אפי' בשוגג תו ל"מ להו ז"א דאבא לא מ"ב כשהבן עע"ז כתי' קמא דהתוס' ז"ל וע"ז טען לפניו ית' מרע"ה חדא ויחל משה את פני ה"א שם שם אפי' דעע"ז כנז"ל ועוד טען ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך לכלותם ולמה לא תגן עליהם ז"א כשם שהגינה עליהם ז"א בצאתם ממצרים דגם שהיו גוי מק"ג ומה אלו אף אלו והיינו ודאי מטעם דהיו שוגגין א"כ אוף ה"נ בעגל שוגגין היו וכדאי ז"א

להגין עליהם וז"ש אשר הוצאת וכו' וכו' וא"כ זכור לאברהם וכו' וק"ל. וע"ע בס' אש דת בפ' וארא ובשא"י די"ב ובס' פתח עינים על סנהדרין דק"ד ובמדבר קדמות מע' א' אות ל"ז מ"ש בזה ואכמ"ל: נחזור לקראי דאליהו זל"ט רק נק"ע משז"ל דאין הגשה אלא תפלה וכמשז"ל ע"פ ויגש אליו יהודה כידוע. והנה ישראל שבאותו הדור היו שוגגין בע"ז וכמש"ה עד מתי אתם פוסחים וכו' ואולם היו סוברים רמז לתי' ב' של התוס' ז"ל דע"י תפלה אבא מזכי ברא כתי' א' דהתוס' ז"ל דבע"ז ל"מ להו ז"א ואפי' בשוגג ולזה אמ"ל אליהו זל"ט גשו אלי ר"ל התפללו עמי אל ה' וע"י תפלה דידי ודידכו תועיל לכם ז"א אפי' לסברתכם הגם בשוגג אבא למ"ב מ"מ ע"י תפלה שאני וכתי' ב' דהתוס' ז"ל וכנז"ל. ולזה ויגשו שעמדו בתפלה אל השי"ת:

ועוד הסביר להם דבשוגג גם התוס' ז"ל בתי' קמא מודו דאבא מזכי ברא דאין הקב"ה דן שוגג כמזיד וראיה לזה ממזבח דמכפר על שגגת ע"ז וז"ש וירפא את מזבח ה' ההרוס דלפי סברתכם שאתם סבורים דגם בע"ז בשוגג ל"מ ז"א א"כ גם המזבח היה ראוי שלא יכפר על שגגת ע"ז וא"כ נמצא לדידכו המזבח של ה' הרום דאינו מכפר כלום אל"ו כשם וכי היכי דהמזבח מכפר על שגגת ע"ז גם ז"א מגין על הבנים העע"ז שוגג דבשוגג אבא מ"ב. ולהורות נתן לזה ויקח י"ב אבנים כמספר שבטי יעקב כדי שתגין עליהם זכותם של השבטים ולדעתכם איך יועיל זכותם הא קי"ל דבע"ז אבא למ"ב אלא ודאי דאין לומר כן דהא אשר היה דבר ה' אליו ישראל יהיה שמך דיל"ד דתיבת יהיה שפת יתר דהיל"ל כי אם ישראל שמך אל"ו דר"ל ישראל יהיה שמך יהיה מ"מ בין בז' שעושין רש"מ בין שא"ע רש"מ וכמ"ש בירוש' הנ"ל ע"פ יום תרועה יהי"ל ועדשז"ל אעפ"י שחטא ישראל הוא דאינו דן ה' שוגג כמזיד וכל שהחטא בשוגג אפי' בע"ז לכ"ע אבא מזכי ברא וכמדובר. ובהכי מינח ניח"ל סברת ר"מ דס"ל דהגם דישר' א"ע רש"מ קרויים בנים ואפי עע"ז מדכ' בנים משחיתים דהט' דר"מ משום דכ' ישראל יהיה שמך יהיה מ"מ דאפי' א"ע רש"מ הם במדרגת ישר' ור"י דפליג על ר"מ ס"ל דבז' שא"ע רש"מ הם במדרגת יעקב וקרויים עבדים ובזמן שערש"מ אזי קרויים בנים וקרא דבנים משחיתים מוקי ליה ר"י בנים שהיו כבר נעשו משחיתים כמשז"ל עבדי שהיה כבר כמ"ש בעניותי בזה במ"א ומשם באר"ה:

עפי"ז נחה דעתי ממאי דהוה קל"ט על מ"ש הרב שמע יעקב ז"ל בכמה דוכתי משם רבני אשכנז ז"ל שנתנו טעם לשבח על חקירתם שחקרו דאמאי בישר' מחשבה רעה דידהו אין ה' מצרפה למעשה זולת במחש"ר דע"ז ובאוה"ע כל מין מחשב"ר שלהם הקב"ה מצ"ל דאטו מ"פ יש בדבר דמאי שנא אוה"ע מישר' והם אמרו דהט' משום דישראל י"ל דין בנים למקום וה' בוחן לבות דוקא ואין אב מעיד על בנו משום הכי מח"ר דישראל

איני מצ"ל דאין מי שיעיד על מה שבלבם זולתו ית' אבל במחש' ע"ז דאז יצאו מכלל ישראל וי"ל דין עבדים הנם ככל אוה"ע די"ל דין עבדים יכול להעיד עליהם ולזה מחש"ר דע"ז דישראל וכל מין מח"ר דאוה"ע מצ"ל אתד"ק ז"ל:

והדבר הק' לכאורה שדברי רבני אשכנז ז"ל הללו אתו דלא כר"י ודלא כר"מ דאילו ר"י ס"ל דאפי' בשאר עבירות י"ל דין עבדים ור"מ ס"ל דאפי' בע"ז קרויים בנים כמ"ש בפ"ק דקידושין וכיון שכן לר"מ למה במח"ר דע"ז מצ"ל כיון שדין בנים י"ל ואין אב מעיד על בנו והיותר ק' לס' ר"י דס"ל דאפי' בשאר עבירות דין עבדים י"ל דא"כ הרי הם ככל הגויים והי"ל לצרף גם בישר' כל מין מח"ר דידהו למעשה. ושו"ר להרב חיד"א ז"ל במד"ק מע' מ"ם אות י"א שנרגש מזה מסברת ר"מ ותי' יעש"ב. ואולם עפי"ה י"ל דע"כ לא אמר ר"מ דאפי' עע"ז קרויים בנים הי"ד בעע"ז בשוגג דעכ"פ משחיתים מיקרו ומ"מ י"ל דין בנים וכמש"ל דבע"ז בשוגג אבא מזכי ברא דומיא דמזבח דמכפר על שגגת ע"ז אבל בעע"ז במזיד גם לר"מ יצאו מדין בנים וי"ל דין עבדים והשתא א"ש דברי רבני אשכנז ז"ל וטעמם ונימוקם עמם ודבריה' ז"ל הם אליבא דר"מ דפליג ע"ד ר"י בהא וכמ"ש הרשב"א ז"ל בתשו' והבי"ד הרב חיד"א ז"ל שם במ"ק כיעו"ש. ועפ"י האמור אפ"ל כוונת רז"ל בגיטין דנ"ז וז"ל מעשה בתינוק אחד שהיה חבוש ברומי ואמ"ל לריב"ח וכו' הלך ריב"ח ועמד בפתח בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב וכו' ענהו אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו וכו' ע"כ וכבר דשו בו רבים דמה מצא בו דבר חכמה ? ועם הקדום הנה נכון דידוע דכשאין ישראל, ערש"מ מכונים בשם יעקב וכשערש"מ בשם ישראל יכונו וריב"ח רצה לנסות התנוק בתמיהתו זאת דאיך יעניש ה' הרעים והטובים לכולם יחד וז"ש מי נתן וכו' ולמה לא הגין עליהם זכות אבות ראשונים וזכות הצ"ג שבדור לזה חדית ליה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו ח"ל כלו' דשאני הכא דאית בהו לתא דע"ז וכמש"ה חטא העם הזה ח"ג היינו דדייק תיבת לו ר"ל דנגענו בכבודו ית' להחליפו בע"ז ובכה"ג אבא לא מ"ב וכתי' א' דהתוס' ז"ל ומשו"ה לא הועיל לנו ז"א ובהדי הוצא לקי כרבא וכמש"ה בעון רשע ידלק עני ולא תימא דהיה חטאם בע"ז בשוגג כדמוכח מתי בת חטאנו לו דלא היא אלא במזיד היה חטאם בע"ז כדמסיים ואזיל לא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו והיינו במזיד גמור דבכה"ג לכ'"ע ל"מ להו ז"א וכשמוע דבריו ריב"ח מיד אמר מובטחני וכו' וק"ל:

ועוד אפשר לתרץ עוד עיקר החקירה הנ"ל במ"ש התוס' ז"ל בב"ק ד"מ ע"א בד"ה כופר א' אמר"ח ולא ב' כופרים וז"ל ואע"ג דלגבי חטאת אמרי' בפ' המצניע דצ"ב המוציא ככר לרה"ר הוציאוהו ב' חייבים ומסתמא כל חד וחד חייב חטאת. התם כיון דכל חד

מיחייב אזדונו כרת מיחייב נמי אשגגתו חטאת ועוד חטאת דלגבוה אזלא אין להקפיד אם מביאים ב' חטאות אבל כופר דלחבירו למה ירויח זה במה שהשור לב' עכ"ל יע"ש: וז"ש הקב"ה לעוזא כלום נתחייבו בני אלא וכו' וכיון שכן הו"ל ממש כדין חטאת דלגבוה אזלא אין להקפיד אם ישלימו שעבודם בב' וג' ארצות כיון דהחיוב שלהם הוא נוגע לי וכמובן:

ועפ"י האמור דבדאית בישר' עון ע"ז במזיד ל"מ להו תו ז"א כנז"ל אפ"ל כוונת מאמרז"ל הובא בס' פרח לבנון בפ' וירא וז"ל זכרוניכם משלי אפר לגבי חומר גביכם אם תקיימו מצות זכירת עמלק אזי זכ' משלי אפר תהיו נקראים בני אברהם אביכם שאמר ואנכי עפר ואפר ואם לאו לגבי לגבי חומר גביכם תשתעבדו פעם אחרת במצרי' בחומר ובלבנים עכ"ל וצריך ביאור: אכן כבר הקדמנו משז"ל וארא אל אברהם כדאי ז"א וכו' ובדאיכא סרך ע"ז במזיד אבא לא מ"ב וידוע משז"ל דטענת עמלק הרשע היתה על כי היו מולים כל העם היוצא ממצ' דאם ה' חפץ במילה למה לא בראם מהולים וכמו כן י"ל בע"ז אם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה הוא עצמו והתי' לב' אלה דמעשה ב"ו עדיף. וזה נראה כה"כ אשר קרך בדרך וכו' ואמרז"ל שהיה חותך ערלות ישר' וזורקן כלפי מעלה מכח טענתו הנז' ומזה הוכיח עמלק דח"ו אינו יכול כב"י לבוראם מהולים ולא לבטל הע"ז ולז"א ולא ירא עמלק אלהים כדפירש"י התם. וז"ש אם תקיימו זכור וכו' ותסברו דשלא כדין טען עמלק על המילה משום דהעיקר אצלי הוא דמב"ו עדיף וממילא אזדא לה נמי טענת אם אינו חפץ בע"ז וכו' אזי תהיו נקראים בני אברהם אביכם כלו' אזי תועיל לכם ז"א דבדלית בכו עון ע"ז אבא מ"ב וכדין יצאתם ממצ' אפי' קודם הזמן דזכות אבות הגינה עליכם כיון דלא היתם עע"ז במזיד אלא בשוגג ובאונס ואם לאו דתסברו גם אתם דבדין טען עמלק על המילה א"כ מינה נפיק לטעון כן על ע"ז דאם אינו חפץ בע"ז וכו' ועי"ז אפי' מחשבת ע"ז מצ"ל ובדין הוא דצריכים אתם להשתעבד פעם שנית בחומר ובלבנים וז"ש לגבי חומר גביכם וק"ל א"נ אפ"ל המד' הנז' באו"א בהק מ"ש הרב נ"ב ז"ל במצוה א"ך ס"א דאדה"ר נעבד היה והוא אוצר כל הנשמות וכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש לפיכך נגזר גלות מצרים דידוע דמי שנתחייב שריפה נחש מכישו פרעה הוא התנין הגדול מכיש את ישראל לפיכך היה ת' שנה דאמרי' בשבת והתוית תי"ו וכו' מאי שנא תי"ו ת"ת ת"ת מעתה ישראל שהיו חייבים שריפה ממש ונחש מכישו ימות עשה תי"ו שנה גלות וכו' כמו שריפה וכיון שבאו לרד"ו שנים ראה ה' שהיו נכנסים בנש"ט ביקש להם פתח אחר והענין כלפי מ"ש בש"ר זכור לאברהם וכו' למה מזכיר כאן זכות ג' אבות אמר משה אם שריפה הם חייבי' זכור לאברהם שנתן נפשי על קדושת שמך

בכבשן האש וכו' עכ"ל. נמצא באותה מדה שמסר עצמו האב על ק"ה יכול להציל לבניו אם נתחייבו מיתה זו ונראה דזה נלמד בק"ו ממדת פורענות ממ"ש רבינו הק' האר"י ז"ל לתרץ הני קראי דק' אהדדי דכ' פוקד עון אבית ע"ב וכתיב לא יומתו אבות ע"ב ומפרק לה דבחטא קל ל"י אבות ע"ב דאיש בחטאו יומת אבל בעון מזיד החמור פוקד וכו' ע"כ וא"כ ק"ו למדה טובה דמצוה רבה שעשה האב פוקד אותה לבניו ומצילם מאותה מיתה עצמה והנה לא מצינו רמז בתורה דאברהם הפיל עצמו לכ"ה רק במ"ש על עצמו ואנכי עפר ואפר ואמרי' בב"ר דאמר אברהם אילו הרגני אמרפל לא הייתי עפר? בתמיהא, אלו שרפני נמרוד בכב"ה לא הייתי עפר ל בתמיהא: ענ"ק משז"ל דאם, עמלק חטא זרעו מה חטא אלא הוא הדבר אשר דיברו האר"י ז"ל דכיון שהוא עון פוקד ע"א ע"ב ועמלק גדול עוונו מנשוא וז"ש אם תקיימו מצות זכרון עמלק א"כ עי"ז תהיה משלי אפר בני אברהם אביכם שזכותו יגן עליכם להצילכם מאותה מיתה עצמה דק"ו למדה טובה ויחשב לכם השריפה שלו ואם לאו לגבי חומר גביכם תהיו משועבדים שנית כדי שיתקיים בכם עונש שריפה בת' שנה תמורת תי"ו הנ"ל וק"ל:

ועפי"ד רז"ל שאמרו דשאר גליות השלימו המנין הנה בזה אפ"ל קרא כדכ' ביחזקאל סי' ל' ויהי דבר ה' אליו לאמר בן אדם הנבא ואמרת כה אמר ה"א הילילו הה ליום כי קרוב יום לה' יום ענן עת גוים יהיה ע"כ וי"ל דאמאי נקט לשון זה הילילו הה ומהו הבנת הה דקאמר. אכן כבר הקדמנו משז"ל דשאר גליות השלימו המנין אך אכתי יש להסתפק אי גם הבטחת ואח"כ יצאו בר"ג מתקיימת גם בשאר גליות או"ד הבטחת ה' הנז' דוקא בפ"א בצאת ישראל ממצ'. ובמד"ר איתא הכי וז"ל וגם את הגוי לרבות אומות אחרים שהיו במצרים והיו משעבדים בישראל נידונו עם המצריים וא"כ תיבת את אתיא לרבות אותם כיון שהיו במצ' אבל לשאר אוה"ע שבשאר גליות שיהיו בכלל גזירת דן אנכי וכו' זו לא שמענו אם לא שנאמר כמש"ה כימי צאתך וכו':

אמנם כתבו ז"ל דגם שאר גליות נרמזו ג"כ בתיבת ה"א דגם את הגוי אשר יעבודו וכו' דאות ה"א דהגוי יתירה היא דהיה סגי לומר וגם גוי אש"י וכו' ומדקאמר הגוי שם רמז לד' גליות עם גלות מצ' הו"ל ה' וכמ"ש הרב שמע יעקב ז"ל משם רז"ל ע"ש:

עוד נק' מ"ש מהרש"פ ז"ל דע"י שישראל שקבלו התו' וקיימו העולם שלא יחזור לתי"ב הותר לנו ליהנות מעוה"ז אפי' יותר מכדי חיותנו דהו"ל כמציל מזוטו של ים וכו' כידוע וזה נפק"ל מדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום ה'ששי בה"א יתירה ללמד שתנאי התנה ה' עם מ"ב שאם ישראל מקבלים את ה' חומשי תורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר העולם לתו"ב שנא' אם לא בריתי וכו' א"כ ישראל הם סיבה עצמית לקיום העולם וא"כ

העכו"ם האוכלים ממון ישראל בחזקה בטענתם דלהם לבדם ניתנה העוה"ז אחר דיעקב ועשיו חלקו העולמית ואין לישר' שום זכות והנאה בעוה"ז יותר מכדי חיותם ואת היותר גזל הוא ביד ישראל א"כ כל מה שלוקחים מישר' הוא משלהם דוקא. הנה לפי האמת לא צדקו העכו"ם בזה כיון דאית לישראל דין מציל מזש"י ונהפוך הוא כפי"ז דכל מה שהעכו"ם גוזלים מישראל גזל גמור הוא בידם וחייבים להשיב הגזילה לישראל וידוע משז"ל דלא נחתם גז"ד של דור המבול אלא על הגזל ובכן גם לעת"ל לא יחתם גז"ד אלא על הגזל הנז' כיון דמכח ה"א יתירה דיום הששי הו"ל ישר' כדין מציל מזש"י וכו' וכנז"ל: ובזה אפ"ל כה"כ אחת דיבר אלהים וכו' כלו' כיון דיעקב ועשיו ח"ע א"כ אין לישר' כי אם עולם הבא וז"ש אחת דיבר אלהים ולא ב' דהיינו גם עוה"ז ומאין הותר לישראל ליהנות גם מעוה"ז ביתר שאת לז"א ב' זו שמעתי ר"ל ב' תי' שמעתי לתרץ קו' זו, חדא כי עז לאלהים זאת התורה שקבלוה ישראל והו"ל דין מציל מזש"י ועוד ולך ה' חסד וכו' דכיון דהם עשו מעשה שקבלו התו' והמצוות בדין הוא שיטלו שכרם שקיימו העולם גם בעוה"ז וק"ל:

וזה אפשר כה"כ ויתן להם ארצות גוים אפי' שהוא חלק עשיו ונ"ט בעבור ישמרו חוקיו שהם חוקות שמים וארץ ונקט ישמרו עתיד במקום עבר שכן דרך המקרא כמו וגבר ימות ויחלש כמשז"ל כידוע:

ובכן ז"א הנבא ואמרת כה אמר ה' הילילו ה"ה כלו' מכח ב' ההי"ן דהם ה"א יתירה דגם את ה'גוי וה"א דיום ה'ששי ידין בגוים מלא גויות כי מכח ב' ההי"ן הללו מוכח כי קרוב יום אידם יום לה' יום ענן עת עכו"ם יהיה לדון אותם כפעלם ולהוציא בולעם מפיהם כמשז"ל ע"פ מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו וכו' כידוע וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ בהושע י"ב ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי הון לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא. ואנכי ה' אלהיך המעלך מאמ"ץ עוד אושיבך באהלים וכו'. ויל"ד דאיך ולמה ע"י שנתעשר לא יחשוב ה' לו עון ועם שנאמר דע"י שהרבה ה' לו כסף וזהב זה גרם לו לחטא כמשז"ל על עון העגל כידוע מ"מ קשה הדבר לומר שבזה ינצל מעון אשר חטא עיל"ד סמיכות הכ' שלאחריו ואנכי ה"א וכו' דמה שייך זה לטענת אפרים שנתעשר: אכן עפי"ה יע"ן בהק"ע מ"ד בחולין די"א מנל"ן דאזלינן בתר רובא דליתיה קמן אתייא מעגלה ערופה דכ' ירחצו א"י על העגלה הערופה ה"א יתירה דהערופה ללמד דשלימה היתה וניחוש שמא טריפה היא אל"ו דאזלינן בת"ר יע"ש והרב מהרי"ך ז"ל כתב ביטול לטענת רובא דאוה"ע במ"ש מהרימ"ט ז"ל דהגם דקי"ל רובא וחזקה רובא עדיף מ"מ חזקה אלימתא דאתיא מסברא כגון חזקה דאין אדם פורע תו"ז עדיפא מרובא וה"נ אית

לן חזקה אלימא טובא לעבוד את ה' דוקא ולא אזלינן בת"ר דידהו מכח יצי"מ באותות ובמופתים ובי"ח הנה ודאי חזקה כהאי עדיפא טובא מרובא דידהו ובזה פי' ז"ל כה"כ אנכי ה"א אשר הוצאתיך וכו' לי"ל א"א וכו' וכמובן. וז"א ויאמר אפרים אך עשרתי וכו' ואיך הותר לי העושר כיון דיעקב ועשיו חלקו העו' וח"ו גזל הוא בידי מאוה"ע אלא עכצ"ל דדרשינן ה"א יתירה דיום ה'ששי לומר דתנאי התנה וכו' כנז"ל ועי"ז אית לן דין המציל מזש"י וכו' כנז"ל ובזה הותר לי כל העושר וא"כ דרשינן ה"א יתירה דהששי ודאי דה"ה דדרשינן ה"א יתירה דהערופה ללמדנו דשלימה תהיה ומינה מוכח דאזלינן בת"ר דליתיה קמן נ"ש רובא דאיתיה קמן דרובא נינהו לגבי דידן ובזה כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא על שנטיתי אחרי רבים דידהו כיון דדינא הוא דאזלי' בת"ר וכנז"ל:

ובזה פי' ז"ל כה"כ ברצח בעצמותי חרפוני אויבי וכו' דבש"ס התם יליף נמי דאזלי' בת"ר מרוצח ומשבירת עצם בפסח כיעו"ש ומכח ב' אלה שהם ברצח ובעצמותי חרפוני אויבי דהרי אתם מודים דאזליתו בת"ר וא"כ איה אלהך ושפ"י:

ולזה השיבו הקב"ה לאפרים דהלא אנכי ה"א המעלך מאמ"ץ ואין לך חזקה סבריית גדולה מזו דעדיפא מרובא דידהו וא"כ לא מיבעיא עתה דישראל שרויים על אדמתם ואית להו דין קביע ואזדא לה טענת רובא דאוה"ע אלא אפי' דהנה ימים באים דעוד אושיבך באהלים ואזדא לכו קביעותייכו עכ"ז מכח חזקה אלימתא דיצי"מ אינכם יכולים לנטות בת"ר דידהו לעע"ז כלל וק"ל:

וז"א כה"כ ועתה ה"א אשר הוצאת וכו' חטאנו רשענו כלו' דמכח יצי"מ דהוי חזקה אלימתא ועדיפא מרובא דאוה"ע אנו מתוודים ומודים לפניך כי חטאנו רשענו בנטותנו בת"ר דידהו וק"ל:

וז"א כה"כ שמע עמי ואעידה בך וכו' לא יהיה בך אל זר וכו' ולא תחוש לטענת רובא דידהו כי אנכי ה"א המעלך וכו' והוי חזקה אלימא טובא דעדיפא מרובא דידהו וק"ל:

וז"א כה"כ מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' ולא אמרו איה ה' המעלה וכו' וק"ל. ועד"ז נוחים כמה כתובים כאשר ירדוף הקורא:

ובאו"א אפ"ל כה"כ דיחזקאל הנ"ל כה אמר ה' הלילו הה וכו' בהק' מ"ד בב"ר ע"פ והיה זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ דייש לכל באי עולם כן ישר' יהיו דייש למלכיות ד"א מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים כן ישראל אינם מתברכים אלא ע"י התורה שנמשלה למים ע"כ והנראה עיקר כפי' הב' הנז' והענין כמשז"ל ע"פ וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת א"י ע"כ נמצא דהיכא דכתיב הארץ בה"א הידיעה ויתירה בא לומר דקאי על א"י ולז"א הארץ הידועה וכמש"ה כי הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה וכו' למטר

השמים תשתה מים וא"כ גם קרא דוהיה זרעך כעפר הארץ בה"א הידיעה ויתירה בא לדמותם לעפר א"י ומאי רבותיה דעפר ארץ ישראל אינו אלא משום דאינו מתברך אלא במים כך ישראל אינם מתברכים אלא בתורה שניתנה מן השמים דומיא דמים היורדים מן השמים למדנו מזה דהעיקר כפי' הב' של ד"א ולא כפי' הא' דישראל יהיו דייש למל' כעפר דא"כ הול"ל כעפר ומאי הארץ ותו דהול"ל כעפר ארץ מאי הארץ בה' הידיע' ויתיר' אל"ו דהעיקר כמ"ש הה' הנז' ובכן ז"ש כה אמר ה' הלילו ה"ה כלומר דמכח ה"א יתירה דכתיב בפ' והיה זרעך כעפר הארץ מוכר דלא נתכוונתי לדמות לישראל שיהיו דייש למל' כלל אלא כוונתי שיתברכו בתורת ה' דא"י שנמשלה למים וא"כ מכח ה"ה הנז"ל יתחייבו אוה"ע בהשתעבדם בישראל וז"ש כי קרוב יום לה' וכו' וק"ל:

וז"א כה"כ ביחזקאל ט"ז יען אשר לא זכרת את ימי נעורייך ותרגזי לי בכל אלה וגם אני ה"א דרכך בראש נתתי ולא עשית את הזימה ע"כ תועבותיך כלו' שאני כבר רמזתי לכם באות ה"א יתירה בפ' כעפר הארץ ואית בה ב' פי' כנז"ל ואם הייתם שומרים ומקיימים התו' בא"י הייתם מתברכים כפי' הב' של ד"א והייתם ניצולים מפי' הא' אמנם יען אשר לא זכרת א"ן זמן קבלת התורה נתקיים בכם הפי' הא' הנז' בב"ר וק"ל. והמפז"ל פי' כה"כ והיה זרעך כעפר הארץ ואז ופרצת ימה וכו' ע"ד מש"ה כי שחה לעפר נפשנו וכו' קומה עזרתה לנו וכו' ובזה פי' ז"ל כה"כ נפלה ולא תוסיף אזי קום בתולת ישראל וה"ה כמבוארים וק"ל. בילאו"א:

ג דרוש לשבת הגדול

דרוש ב' לשבת הגדול. ישתבח הבורא ויתעלה היוצר יתברך שמו כעל כל אשר גמלנו ברחמיו וברוב חסדיו בצאת ישר' ממצרים עאכ"ו טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו וחובה עלינו להודות ולשבח לשמו ית' בכל עת וזמן וכל המרבה לספר ביצי"מ הרי זה משובח:

והנה נודע חקירת חכם הר"ן ז"ל בדרשותיו הובד"ק בהרב הכותב ז"ל שבעין יעקב בפ"ק דברכות שחקר לדעת דע"מ וע"מ הוצרך ה' לצוות למרע"ה שיאמר לפרעה נלכה נא דרך ג' ימים וכו' ואילו לישר' הודיעם שרצונו להוציאם לחירות לגמרי ולתת להם ארץ כנען וגם למה זה הוצרך ה' לבקש ממרע"ה שיאמר לישראל ושאלה אשה וכו' וישאלו וכו' אשר כ"ז נראה כתחבולה אנושית ח"ו אטו הקצור קצרה ידו ית' ח"ו להוציאם בפי' בלתי תחבולות הללו וגם כשנודה דכל מה שלקחו ישר' מהמצריים היה היתר גמור חלף עבודתם כדאיתא בפ' חלק יגדל התימה יותר דא"כ היה ראוי שיצוה ה' למצריים בפי'

בלי המצאה ותח' שיתנו לישר' סך ידוע ואם ימאנו לתת יהרגם כאשר הרג בכוריהם ולישוב החקירה הנז' תריץ יטיב הר"ן ז"ל גופיה דבאשר היתה כוונתו ית' ליפרע מהם מדה כנגד מדה שיהיו נטבעים בים לעונש כל הבן הילוד וכו' לכך הוצרך לנהוג עמהם בתחבולת דרך ג"י במדבר ובזה יחשבו שכל דברי משה היו בתחבולות שלו ולא במאמרו ית' ובזה יחזקו לבם לרדוף אחריהם עד הים ושם נעשו נסים בקי"ס לישראל וטביעת המצריים בים מה שלא היה כן אם היו יודעים המצריים שרוצים לצאת לגמרי הליכה בלא חזרה וכו' אתד"ק יעש"ב:

ולכאורה נראה שלזה כיוון רש"י ז"ל בביאורו על קרא כי ברח העם וז"ל איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו ג' ימים שקבעו ללילך ולשוב וראו שאינם חוזרים למצרים חזרו והגידו לפרעה וכו' עכ"ל דהט' דשלח איקטורין בעבור שהיו חושבים שעתידין לחזור וכ"ד הר"ן ז"ל. ברם כפי מ"ש הגאון הרא"ם ז"ל בכוונת דברי רש"י ז"ל הנ"ל נראה שאינו סובל דברי הר"ן ז"ל שכ"כ וז"ל וא"ת מהכא משמע שלולא האיקטורון שבאו והגידו לפרעה שברח העם והחוזק שחיזק ה' את לבו לא היה נהפך לב פרעה לרדוף אחריהם וא"כ מה תועלת בציוי וישובי ויחנו י"ל שפרעה כבר הסכים שילכו להם במוחלט שלא יחזרו עוד בחושבו שהיא גזירה אלהית ולולא ציווי ה' שישובו ויחנו כדי להטעות את פרעה שיחשוב שהם תועים בדרך וישפוט מזה שאין הליכתם עפ"י הגזירה האלהית שא"כ היה מנהיגם בדרך הישרה ולא היו תועים ונבוכים אבל לא נתחזק לרדוף אחריהם אעפ"י שהגידו לו שאינם חוזרים למצ' מפני שכבר נתן להם רשות במוחלט שילכו לרצונם אנה שירצו וז"ש ויוגד למ"מ כי ברח העם כדמות עבדים בורחים ולא כדמות ב"ח וכו' ומפני זה כששמע מהאיקטורין שלא היו רוצים לחזור נהפך לבו ורדף אחריהם עכ"ל יע"ש:

הרי להדיא דס"ל להרא"ם ז"ל בד' רש"י ז"ל דכששלחם פרעה שלח אותם בהחלט ע"מ שלא לחזור וא"כ כשראו אותם נוסעים בכספם ובזהבם בודאי עשו יאוש בעלים כיון דהליכתם היא בלא חזרה וכפי"ד הרא"ם הללו נראה דהאיקטורין ששלח עמהם היו ללא צורך כיון ששלחם לגמרי ואולי דעשה כן משום הערב רב שיצא עמהם וכיון שראום תועים ונבוכים בקשו להחזיר גם לישראל:

והגם דכפי"ז מצאה החקירה מ"ל דכיון דפרעה שלחם לגמרי למה זה הוצרך ה' לצוות שיאמרו לפרעה דרך ג' ימים וכו' הנה המפז"ל כתבו טעם נכון דיען דפרעה היה לו בישראל קנין הגוף ורצון ה' שיתן להם פרעה גט שיחרור מטוב רצונו ואם היה אומר לו מתחי' שישלחם לגמרי נמצא דלא שיחררם מטו"ר אלא בע"כ והו"ל גט מעושה ואינו

גט ולא יצאו לחירות דאכתי עבדי פרעה נינהו ולכן הוצרך לומר לו בתחי' דרך ג' ימים וכו' ולזה כאשר אח"כ שלחם בהחלט הוי מרצונו הטוב ואינו גט מעושה ושפיר נפקי לחירות:

עכ"פ כפי"ד הרא"ם ז"ל דפרעה ידע דהליכתם בהחלט לא תצדק תשו' הר"ן ז"ל לחקירתו שתירצה דמה שציוה אותם שישאלו דרך שאלה הוא כדי שלא ידעו ולא יבינו שהולכים לגמרי דא"כ לא ירדפו אחריהם דהא הרי נודע הדבר דפרעה שלחם לגמרי ועשאם בני חורין והכי איתא במד"ר וז"ל כשאמר פרעה קומו צאו מתוך עמי אמ"ל משה מפני מה אתה מתייירא אמ"ל פרעה מפני שאני בכור אמ"ל משה א"כ אמור לישר' הרי אתם בנ"ח הרי אתם לעצמכם עכ"ל ונראה דזה סותר תי' הר"ן ז"ל הנ"ל אמנם י"ל דכ"ז היה בדעת פרעה ומשרתיו אשר היו איתו עמו בה שעתא ולא בידיעת עמו וצאן מרעיתו המון העם המצריים כי הם היו עסוקים באבלם כי אין בית וכו' ולא ידעו שהליכתם היא החלטית שאם היו יודעים ודאי היה שלא יעזבום ללכת בממון שלהם אחר דנתנום להם בדרך שאלה ע"מ להחזיר דב"ן נהרגים על פחות משו"פ ואם לא היו לוקחים ממונם לא היו רודפים אחריהם כדאיתא במכילתא ע"פ ויהפך לבב פרעה ועבדיו וז"ל אילו לקינו ושילחנו ולא נטלו את ממוננו וכו' וכ"כ רש"י דעכשיו נהפך לבם לרודפם בשביל ממונם שהשאילום עכ"ל וכפי"ד הרא"ם בד' רש"י דפרעה ידע שהליכתם היא בהחלט א"כ כבר עשו יאוש בעלים מכל מה שהשאילום אל"ו בהכרח צ"ל דהליכתם בהחלט לא ידעו בה רק פרעה ועבדיו ומשרתיו דוקא ולא שאר כל העם המצריים והט' שנתעוררו שאר כל העם בעבור ממונם שהשאילום לפי שסבורים היו דיחזרו ישראל למצרים עם מה שהשאילום:

ובהכי א"ש תי' הר"ן ז"ל דהקב"ה לימדם לישראל חכמה יתירה שלא לתבוע בפרסום שכר עבודתם משום דאי הכי לא הוו אזלין בתריהון ולא היו נעשים כל אותם הנסים בקי"ס ותשלום מדה כ"מ:

וזה אפשר רמז הכתוב ויוגד למ"מ כי ברח העם ויהפך וכו' והקושי מבואר דלא יאמר לשון הפיכה אלא כשנהפך ממה שהיה כבר והכא לא כן הוא דמעיק' אמ"ל שילכו דרך ג' ימים וכו' ע"מ לחזור וכאשר ראה שרצונם ללכת בהחלט היטב חרה לו וה"ט שיצא לרדוף אחריהם ורש"י ז"ל כתב ויהפך נהפך ממ"ש כבר שהרי אמ"ל קומו צאו מ"ע ע"כ ולא נתקן כפי"ז כי מ"ש קומו צאו מ"ע אינו מורה שיצאו לגמרי וגם צל"ד עבדיו דהכא מי הם ואי קאי על אומת מצרים למה קרא אותם כאן עבדיו ובתר הכי קראם עמו כמש"ה ואת עמו לק"ע ומה גם דאי עבדיו דהכא הם עמו א"כ מה הלשון או' לקח עמו

פירש"י לקחם בדברים מאחר דכבר נהפך לבבם כלבבו דבחדא מחתא מחתינהו קרא כדכ' כ' ויהפך לבב פרעה ועבדיו אכן כפי מש"ל דכל הויכוח שעבר בין פרעה ומרע"ה לא ידעו מזה רק פרעה ועבדיו שהם משרתיו ברם שאר העם המצריים לא ידעו מזה כלל דעיקר חכמת ה' אשר ציוה לשאול דרך שאלה היא היתה כדי שלא יבינו שהליכתם הוא בהחלט וכד' הר"ן ז"ל בהכי יתפרשו הני קראי שפיר ויוגד למ"מ כי ברח העם דעד עכשיו היה סבור שיד ה' עשתה זאת להוציאם ממצרים וכאשר הוגד לו שהם תועים בדרך שפט מזה דודאי דלא ה' פעל כ"ז רק משה מעצמו עשה זאת ומטע"ז נהפך לבו ולב עבדיו היודעים שכבר שלחם לגמרי וניתן ליאמר בהם לשון הפוכה אחר ששילחם לגמרי ואחר שעארים רצו לחזור ולשעבדם והיינו דקא רתחי ואמרי מה זאת עשינו כי שילחנו א"י מעובדינוכלו' כי שילחנו בגט שחרור מלשון ושילחה מביתו דבלא"ה הם דברים משוללי הבנה דאיך אמרו דשילחום מעובדם דהלא מה ששילחום היה לדרך ג' ימים ע"מ לחזור ברם כפי האמור הנה נכון דהמה ראו דמה ששיחררם בגט שיחרור היה בטעות בחושבם כי הכל היה מיד ה' ומכח התעותם בדרך ניכר שהם בורחים ולא ה' פעל כ"ז והט' דבתר הכי אמר ואת עמו לקח עמו ולא אמר עבדיו דבעמו לא יאמר הפיכה והוצרך ללוקחם בדברים בשביל ממונם שהשאילום אדעתא להחזירם בחזרתם למצרים וכמדובר:

ולהבין מ"ש מרע"ה לפרעה א"כ אמור הרי אתם בנ"ח וכו' דלכאורה יל"ד דהו"ל גט מעושה ולא מהני ועיל"ד או' מפני מה אתה ירא דלשון מפני מה מורה דיש ב' סיבות ליראת פרעה ולזה שאול שאל האיש משה מאיזה סיבה מהם הוא מתייירא והכא לא חזינא יראה אחריתי. ותו מאי נפ"מ לדעת מפני מה הוא ירא וחרד:

ואפ"ל בהק' מ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' עבדים דעבד שהניח לו רבו תפילין או שהניחו לקרות ג"פ בס"ת בצבור וכל כיוצא בזה שאינו חייב בו אלא בן חורין יצא לחירות וכופין לרבו לכתוב לו ג"ש עכ"ל והנה פרעה אמ"ל קומו צאו מ"ע ולכו עבדו את ה' כדברכם ופירש"י וז"ל הכל כמ"ש וכו' ומהו גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות קחו ולכן כאשר דברתם עכ"ל. והנה ממה שנתן להם זבחים ועולות הו"ל כמי שהניח לו רבו תפילין או אמ"ל שיקרא ג"פ בס"ת בצבור דיוצא לחירות וכופין וכו' ואולם מרע"ה חשב שמה פרעה כל יראתו הוא מהמון העם המצריים כאשר ראה ושמע צעקה גדולה נתיירא לנפשו שמא יהרגוהו אם עודנו מחזק את לבו ולזה קרא למשה ולאהרן ונתן להם כל חפצם שלא יהרגוהו המצריים ובטרם יקומו עליו הקמת עם אמ"ל קומו צאו וכו' וא"כ הו"ל גט מעושה כי לא מלבו. או אפשר דיראת פרעה היא מיראת עונשי שמים כי הוא הבכור

ונמצא דבאומרו להם שיקחו משלו כדי לזבוח לה' כמו ששאלו ממנו הוא ודאי מרצונו הטוב כי האמין שיד ה' עשתה זאת וחייב לשלחם והו"ל כהלבישו רבו תפילין וכיוצא דכל אשר לאיש יתן בע"ן לכך שאל אותו מרע"ה מ"מ אתה מתיירא אם מיראת ב"ו או מיראת העונש בידי שמים וכל כוונת מרע"ה בשאלתו זאת היתה כדי להציל את ישראל הצלה גמורה מיד פרעה עפ"י הדין ולא יהיו ישראל מעוכבים ג"ש ממנו וכשהשיבו פרעה דהוא מתייירא מיראת עונשי שמים כי הוא בכור אז אמ"ל מרע"ה דא"כ דכל יראתך הוא מהאל ית' ואתה מאמין בה' כי ידו החזקה עשתה זאת ונתת להם משלך זו"ע לעבוד את ה' הו"ל כהלבישו רבו תפילין שיצא העבד לחירות וכופין לרבו לשחררו וא"כ אמור להם הרי אתם בנ"ח וכו' וק"ל:

ובזה אפ"ל דלזה כיון יתרו באומרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתח"י מצרים. ויל"ד דאחר שאמר אשר הציל אתכם מיד מצרים אמאי חזר ואמר אשר הציל את העם, וגם אומרו מתח"י מצרים הלשון כבד מאד:

אכן עפי"ה הנה נכון דפרעה שיחררם כדין וכהל' אחר שהיו קנויים לו קה"ג וזה עשה פרעה באין מבין העם שלו וז"ש ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ועיקר השבח לה' הוא אשר הציל אתכם מיד פרעה שהוא אשר הציל את העם הישראלי מתח"י מצרים ע"י ששיחררם בפרק הנסיעה כי לולא זה עדין היתם תח"י מצרים לעבדים כי לא הייתם משוחררים כלל. גם יומתק בזה קרא שלאחריו באו' עתה ידעתי וכו' כי בתחי' היה מסופק בכל ניסי מצרים באשר שמע הענינים שהיו בעקיפין ובתחבולה אנושית באו' דרך ג"י וכו' ושאלה אשה וכו' דאין זה דרך ה'. ברם כשומעו מעשה ה' כי נורא הוא מפלת מצרים בי"ס אז הבין וידע דהכל הוא מאת ה' היתה זאת כדי לדונם מכ"מ וז"ש עתה ידעתי וכו' כי בדבר וכו' וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ ויושע ה' ביום ההוא וכו' ויל"ד דמאחר דפרעה כבר שלחם בהחלט ולולא שחזרו לאחוריהם וחשבם לתועים לא היה רודף אחריהם ואולם האלי"ת רצה לפרסם שמו ית' בקי"ס ולא יש בזה צורך להצלת ישראל כי הם היו ניצולים בלאו"ה ועיל"ד למה נתפעלו ליירא בה שעתא ולא מקדמת דנא ועיל"ד כפל ויירא וירא בפ' מהו זה ? ועם האמור הנה נכון דעד קי"ס טינא היתה בלבם וחוסר אמונתם בהשי"ת כי המה ראו דבא בתחבולות בנ"א באו' דרך ג"י במדבר ושאלה אשה שכל זה מורה באצבע שזה ח"ו תחבולות אנושיות ממרע"ה וא"כ לא ניכר להם עדין תשועת ה' אשר עשה להם במצרים כי לא ידע טעם כעיקר לאיזה צורך תחבולות אלו אך כאשר המה ראו הנם הגדול דקי"ס דהוא עונש מכ"מ אזי ידעו והכירו כי הכל היה מאת ה' ולא ממר ע"ה וז"ש

ויושע ה' וכו' וירא ישראל וכו' דבה שעתא ראו בעין השכל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים כי הבינו שהכל היה מאת ה' לדונם מדה כנגד מדה וכמדובר:

ובזה יע"ן מאמרז"ל ע"פ ויאמינו בה' וכו' וז"ל אם במשה האמינו בה' מיבעיא מת"ל ובמשה אלא ומר לך שכל המאמין ברועה וכו' עכ"ל וכל בעלי הפרשי'ם נתחבטו בזה דהול"ל מת"ל בה' ולדרכם פנו, ועיל"ד דלמה זה ישראל נקטי טינא בלבייהו על מרע"ה לחשוד בו ח"ו עד עתה:

ואולם נראה דעד כען טינא רבתי הוה בלבייהו כנז"ל והיו מאמינים בהשי"ת אלא דבענין דרך ג' ימים וכו' ושאלה אשה וכו' היו חושבים כי מרע"ה מעצמו אמרם דלא יתכן שכן ציוה ה' לעשות תחבו' בנ"א כי לא ידעו טעם כעיקר למה הוצרך ה' לזה וכעת שראו הנס דקי"ס וטביעת המצריים בים הכירו וידעו כי השי"ת בחכמה עשה כן כדי לדונם מכ"מ כנז"ל מעתה יע"ן תמיהת רז"ל מה ת"ל ובמשה מאחר דאמר ויאמינו בה' מוכח שהאמינו שהכל היה מיד ה'. וגם תחבו' דרך ג"י ושאלה אשה הכל היה מאיתו ית' ולא מרע"ה מעצמו עשה כלום וא"כ לא הול"ל ובמשה דמאומרם ויאמינו בה' נפקא אלא ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאילו מאמין בהקב"ה וק"ל: וז"א כוונת מאמרז"ל וישמע יתרו מש"ש ובא להתגייר קי"ס שמע ע"כ ועפי"ה ה"ה כמבואר וגם ז"א כה"כ ויאמר מצרים אנוסה וכו' כי עתה נתברר לנו כי ה' נלחם להם במצרים ולא משה מעצמו כמדובר:

ולעיקר חקירת ז"ל הנ"ל חזינא בס' הבהיר ראש דוד ובס' שמחת הרגל להרב חיד"א ז"ל שנ"ט נכון והוא עפ"י מ"ש הוא ז"ל שם משם אחד קדוש מדבר ז"ל בכתיה"ק שנ"ט לשבח לצאת ישראל ממצרים קודם הזמן והוא במ"ש בש"ס דכתובות אמר"ן ב' שטרות היוצאים על שדה אחת בזא"ז ביטל ב' את הא' ואי אוסיף ביה דיקלא לתוס' כתביה אי בעי בהאי גבי א"ב בה"ג ונחלקו הראשו' ז"ל בפי' האי דינא דהרי"פ ורש"י ז"ל סברי דאי כתב תוס' בשני דאמרי' א"ב בה"ג וכו' לא שיהיו ב' קיימים אלא רצה בשטר הא' יגבה השדה בלא דקל ואם ירצה לגבות בשטר הב' גובה הדקל ג"כ ומפסיד זמן שטר הא' לענין אי לוה ביני ביני:

אכן הרא"ש ודעימיה ז"ל ס"ל דלא ביטל הב' את הא' אלא הב' לתוס' כתביה ושטר הא' קיים לענין הזמן והב' לגבות בו את הדקל וב' השטרות ליקח בידי המקבל כמבואר כ"ז בטור וב"י ח"מ סי' ר"מ יעש"ב:

והנה במעמד בין הבתרים נתן ה' את ארץ כנען לישר' ע"מ שיהיו בגלות ת' שנה שכ"כ שם במה אדכ כי אירשנה והשיבי ה' ידוע תדע וכו' אכן בעת ציווי לאאע"ה על המילה חזר

ה' ונתן לו את הארץ לרשתה ולא הזכיר לו תנאי הגלות כלל ומיהו הזכיר לו תנאי אחר דהוא והייתי להם לאלהים ע"מ שיקבלו אלהותי ית' א"כ נמצא דמתנת הארץ נהיתה בב' שטרות היוצאים בזא"ז והוסיף בב' דדינא הוא דאי בעי בהאי גבי וא"ב בה"ג והנה בטעם יצי"מ ק"ז אמרז"ל דאמר ה' למשה בזכות בהוציאך וכו' דאף דהיו גוי מק"ג ומה אלו אף אלו היינו משים דהיו סבורים לסבול צרת השעבוד ת' שנה בלתי קבלת אלהותי ית' ורצו לזכות במתנת הארץ עפ"י השטר הא' דבבין הבתרים ברם שוב ראו דקשה עליהם מאד כיבד הגלות ת' שנה ולכן חזרו וקבלו לגבות בשטר הב' של המילה ולקבל אלהותו ית' בלי שום גלות ושעבוד א"כ כפי"ז הי"ל כשני שטרות במתנת הארץ והוסיף בשטר הב' של המילה קבלת אלהותו ית' א"כ לסברת הרי"פ ורש"י ז"ל הרצון תלוי בישראל אי בעו גבו בשטר הא' דבין הבתרים ויקיימו תנאי הגלות ת' שנה ואי בעי גבו א"י בשטר הב' של המילה ויקיימו תנאי קבלת אלהותו ית' ופטירי מהגלות של ת' שנה:

אמנם להרא"ש ודעי' ז"ל דסברי דלא ביטל ב' את הא' ושניהם קיימים ואיתיה לתרווייהו דהיינו לתנאי הגלות ולתנאי קבלת אלהותו ית' וישראל אחר רד"ו שנה המה ראו דאם ישארו במצרים עוד היו נשקעים לגמרי כע"כ נפשם אוותה ויעש לגבות בשטר הב' של המילה בתנאי קבלת אלהותו ית' ויהיו פטורים מהגלות וכדעת הרי"ף ורש"י ז"ל וה' ברחמיו קבל כוונתם לטובה וביטל השעבוד הב' בשטר הא' כיון שנתרצו לקבל התנאי הב' בשטר הב' יפסק כד' הרי"ף ורש"י ז"ל ולזה הוציאם ק"ז וזשרז"ל אנכי ה"א אשר וכו' ע"מ כן הוצאתיך ע"מ שתקבלי אלהותי והיינו עפ"י שטר הב' דמילה אתד"ק דאחד קדוש מדבר ז"ל:

ועפיד"ק כתב הרב חיד"א ז"ל שם דמטע"ז השי"ת בחכמה ציווה כה יאמרו לפרעה נלכה נא דרך ג"י וכו' משום דדעת ישראל לגבות מתנת הארץ בשטר הב' ולהפטר מן הגלות כד' הרי"ף ורש"י ז"ל אבל כבר ידוע דאכתי יש לדון דשמא הלכה כהרא"ש ודעי' דס"ל דשני השטרות קיימים ואכתי חייבים להשתעבד ת' שנה ואם יאמרו לפרעה שרוצים לתפוס כשטר הב' ולצאת לגמרי הוה מצי פרעה המוחזק בהם לטעון קי"ל כהרא"ש ודעי' כיון שעדין תפוס בהם וב' השטרות קיימים ואכתי עבדי פרעה אנן לזה הוצרך ה' לצוותם לומר לו דרך ג' ימים כדי לצאת מרשות פרעה שלא יהיה עוד מוחזק בהם לטעון קי"ל וכיון דיצאו מרשותו פקעה חזקת פרעה מנייהו ואז מצו ישראל לטעון קי"ל כהרי"ף ורש"י ז"ל דאי בעי גבי בשטר הב' וביטל ב' את הא' ותו לאו עבדי פרעה אנן רק עבדי ה' דוקא ושטר בין הבתרים חלף הלך לו אתד"ק יעש"ב:

ובזה אפ"ל כה"כ מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' ולא אמרו וכו' כלומר דכיון דלא יצאו ממצרים תו"ז כי אם בכח שטר הב' של המילה הכתוב בו תנאי קבלת אלהותו ית' ועי"ז ביטל ב' את הא' א"כ איך רחקו מעלי וכו' אתמהא טובא:

וזה עצמו כה"כ שמע עמי ואעידה בך וכו' ועפי"ה ה"ה כמבואר וק"ל. ועד"ז נוחים כמה קראי כמובן:

ובזה נ"ט לשבח הרב חיד"א ז"ל שם לציווי ה' אותנו בעלותנו ממצרים על דם פסח ודם מילה משום דכיון דעיקר יצי"מ תו"ז הט' משום דביטל ב' את הא' ורצונם לקיים את שטר הב' של המילה אשר בו התנה עלינו קבלת אלהותו ית' לכן האי דישנא להאי פרדישנא הוא אמר ויהי הוא ציוה משכי ידיכם מע"ז וקחו צאן של מצוה ושחטו הפסח לבטל אלוה מצרים וגם דם הברית מוכרח מאד כי עתה באים מכח שטר המילה וצריכים לימול לקיים שטר המילה אתד"ק ודפח"ח:

ועפיד"ק אפ"ל כוונת מאמרז"ל וז"ל וטבלתם בדם אשר בסף מה ראה להגן עליהם בדם אלא לזכור להם דם מילתו של אאע"ה ובזכות דמים הללו דם פסח ודם מילה נגאלו ישראל ממצרים הה"ד ואעבור עלייך וכו' בדם פסח ודם מילה והגעתם אל המשקוף זה אברהם ואל שתי המזוזות אלו יצחק ויעקב וכו' עכ"ל והק' המפרז"ל דאמאי אצט' תרתי זכות אבות ודם פסח ומילה תיסגי בחדא היינו ז"א הקודמת והם אמרו דאבא לא מזכי ברא וכתבו התוס' בפ"ק דסוטה דכשאין הבן עע"ז אבא מזכי ברא וכיון דישראל היו שם גוי מק"ג עע"ז א"כ כדי שתועיל להם ז"א נתן להם ה' מצוות דם פסח ומילה המורים על ביטול ע"ז כדי שיגין עליהם ז"א. וז"ש במד' מה ראה להגין עליהם בדם ר"ל מאחר שכבר י"ל ז"א א"כ די להם ז"א לז"א כדי לזכור להם דם מילת אאע"ה ושם היה התנאי קבלת אלהותו ית' ובזולת זה לא יועיל להם ז"א יען הם עע"ז וכשהבן עע"ז אבא למ"ב אבל ע"י דם פסח ומילה המורים על ביטול ע"ז א"כ אז אבא מ"ב. ובזכות ב' דמים הללו נגאלו כיון שנתכפר להם עון ע"ז בב' דמים הללו הגין עליהם ז"א הק' אתד"ק: ואולם עפי"ד אחד קדוש מדבר ז"ל הנ"ל יע"ן ויתורץ נמי מה שיל"ד דלמה הוצרך להם לזכור מילת אאע"ה דוקא ולא מצוה אחרת ברם כפי"ה הנה נכון והוא דנהי דהי"ל ז"א מ"מ ל"מ להו כעת אחר שכבר גזר ה' בבין הבתרים דכדי לזכות בארץ צריך שיהיו בגלות ת' שנה לקיים שטר הא' ולזה נתן להם שטר המילה בתנאי קבלת אלהותו ית' ומצות שחיטת הפסח המורה על ביטול ע"ז ודא אהניא להו לתפוס עיקר כשטר הב' ולבטל הא' וז"ש מה ראה להגין עליהם בדם פסח ומילה כלו' דמה טעם נתן להם מצות מילה ג"כ בעת ההיא לז"א כדי לזכור להם דם מילת אאע"ה שהוא שטר הב' דלא נזכר בו תנאי הגלות כי אם תנאי

קבלת אלהותו ית' והט' דנקט דם מילת אאע"ה דשם נאמר השטר הב' ובעבור זה ציוונו על המילה בעודנו שם במצרים כדי שעי"ז יתפוס עיקר כשטר הב' ויבטל הא' ויפסוק הדין כהרי"ף ורש"י ז"ל וזהו דמסיים המד' ואמר והגעתם אל המשקוף זה אברהם ואל שתי המזוזות זה יצחק ויעקב דלא הזכיר להם במתנת הארץ תנאי הגלות כלל א"כ מהם מוכח דליכא עלייהו חיובא להשלים ת' שנה של הגלות ובלבד שיקבלו אלהותו ית' הכ' בשטר הב' וק"ל:

ובזה אפ"ל כוונת רז"ל במד' אתם למה ודבריכם למה ודשו בו רבים מהמפז"ל וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש בש"ס בפ' הגוז"ק דצ"ה דרמי הש"ס התם לרב דאמר עבדא כמקרקעי דמי דהאמר"ד ב"ק אמ"ר התוקף בעבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור ואי ס"ד עבדא כמק"ד אמאי פטור והא ברשות מאריה קאי ומשני הבמ"ע שלא בשעת מלאכה ופירש"י בשעה שאינם רגילים לעשות מלאכה או שאין לבעלים עכשיו מלאכה לעשות ופריך ומי ניחא ליה דליכחוש עבדיה ומשני הכי נמי ניחא ליה דלא ליסתריה לעבדיה ופירש"י, שלא יהיה רגיל להיות בטל ומתעצל עכ"ל נמצ"ל דהתוקף בעבדו של חבירי אם מבטלו ממלאכת רבו חייב ואם לאו פטור ואפי' דכחיש עבדיה:

והנה אין ס' דאנו עם בנ"י עבדים להקב"ה כמש"ה עבדי הם ופרעה תקף בהם ועשה בהם מלאכה ואם היו ישראל במצרים עסוקים במלאכת רבם הקב"ה ודאי דהיו המצריים ופרעה חייבים לשלם להם שכר פעולתם לפי שהיו מבטלים אותם ממלאכת רבם ואם ישר' בטלים ממלאכת רבם ודאי דפטירי פרעה וצאן מרעיתו מתשלומי שכר פעולתם כיון דבלאו"ה הם בטלים ממלאכת ה' רבם ואדרבא ראוי להחזיק להם טובה דבסיבת השעבוד לא היה להם פנאי לחטא וכבר הקדמנו משז"ל ע"פ מקוצ"ר ומע"ק מע"ז שבידם ואמרז"ל ע"פ כי שמרי אמרתך ששבט לוי אפי' במצרים היו חסידי עליון א"כ אם היו גם שבט לוי משועבדים במצרים היו חייבים המצריים שלם להם שכרם כדין התוקף בעבדו ש"ח וז"ש פרעה אתם למה לא נשתעבדתם בגלות אינו אלא משום דאתם עוסקים במלאכת ה' ואינו בדין להשתעבד בכם משא"כ ישראל דבלאו"ה הם בטלים וא"כ דבריכם למה שאמרתם שלח עמי וכו' כיון שהם עזבו את ה' א"כ אין שום חיוב עלי אדרבא ראוי להחזיק לי טובה כנז"ל וזה שסיים עלה המד' הנ"ל ואמר ריב"ל שבט לוי לא נשתעבד והיה פנוי וכו' ע"כ וק"ל. והט' דשבט לוי לא נשתעבד כיון דהם היו עובדים את ה' במצרים א"כ איני יכול פרעה לשעבדם שהיה מתחייב בתש' כדין התוקף בעבדו ש"ח וכנז"ל: א"נ באו"א אפ"ל כוונת מאמז"ל אתם למה וכו' במשרז"ל לעולם אל ישנה אדם בנו מבין בניו שהרי בשביל משקל ב' סלעים מילת שעשה יעאע"ה ליוסף

נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ע"כ מוכח מזה דגלות מצרים היה בעוון מכירת יוסף או קושי השעבוד כמס' התוס' ז"ל שם והמפרז"ל כידוע וקשה ע"ז כיון דשבט לוי היתה יד אביהם במעל במכ"י יותר משאר אחיו אמאי לא נשתעבד והגם דשבט לוי יצא לחלק ה' אטו משא פנים יש בדבר ותי' המפרז"ל במ"ש הרב טירת כסף ז"ל בפ' שמיני משם המפרז"ל בכוונת מארז"ל וז"ל אמר יוסף לאחיו עתידים אתם לעשות אלמים אלמים לפני עגלים דירבעם ב"ן דר"ל כמשז"ל דמה שהיו רוצים השבטים לאבד ליוסף מה"ע הוא בעבור שראו ברוה"ק שעתיד לצאת ממנו ירב"ן ולזה טען עליהם יוסף טענה מספקת וכה אמ"ל בשלמא אם אין אתם עושים עגל בחורב קודם שיבא ורב"ן בזמן רב היה הדין עמכם לאבדני מה"ע כדי שלא יצא ממני ירב"ן אמנם אתם עתידים לעשות העגל לפני ירב"ן ר"ל קודם ממנו א"כ אדרבא הוא למד מכם א"כ אין הדין עמכם לאבדני עכ"ל. נמצא דאם ישראל לא היו עושים את העגל היה הדין עמהם לאבד ליוסף ח"ו כדי שלא יצא ממנו ירב"ן וכיון שכן זכינו לדין דמדשבט לוי ל"ן אפי' שהיה הוא העיקר במכ"י צ"ל דהט' מפני שהם לא עשו את העגל ובדין מכר ליוסף לוי אביהם לאבדו ח"ו דלא ליפוק מניה ירב"ן. וז"ש פרעה למשה ואהרן אתם למה ל"ן במצרים הגם שאביכם היה עיקר במכ"י עכצ"ל משום דאתם אינכם עתידים לעשות העגל א"כ דבריכם למה שאומרים לי לשלח את העם כיון שהם עתידים לעשות את העגל בחורב קודם לירב"ן וא"כ שלא כדין מכרו ליוסף לאבדו בטענתם שעתיד לצאת ממנו ירב"ן דהא הם קדמו ועשו את העגל בחורב וא"כ הם חייבים בשעבוד מצרים בעון מכ"י כנז"ל וק"ל:

ואולם עפי"ד הרב אחד קדוש ז"ל הנז"ל יובן מד' הנז' אתם למה באו"א והוא דהנה יוצא לנו נפקותא רבתי בין שטר הא' דבין הבתרים לשטר הב' של המילה דכפי שטרא קמא הדין נותן שלא יזכו בארץ רק עד שיהיו בגלות ושעבוד ת' שנה א"כ מי שלא נשתעבד בגלות מצרים אין לו ליטול חלק בארץ ברם כפי שטר הב' של המילה כל אפייא שוו דכל ישראל י"ל חלק בא"י אפי' מי שלא נשתעבד בגלות מצרים כלל כיון שכולם קיימו וקבלו מצות המילה ואלהותו ית' וידוע משז"ל דהט' דשבט לוי של"ן במצרים משום שלא נטל חלק בארץ א"כ מזה מוכח דנקטי' עיקר כשטר הא' דבין הבתרים דוקא דאי איתא דהעיקר כשטר הב' דמילה מה טעם שלא יטלו שבט ליי חלק בארץ וז"ש אתם למה ר"ל אתם שכבר קבלתם עליכם מצות מילה ואלהותו ית' למה לא תטלו חלק בארץ אל"ו דהט' שאין לכם חלק בארץ מפני שלא נשתעבדתם במצרים א"כ זו ראיה חותכת דהעיקר כשטר הא' דבין הבתרים א"כ דבריכם למה שרצונכם להוציאם קודם זמנם בכח שטר הב' של המילה הא ודאי אתמהא טובא וק"ל:

ובקוטב זה אפ"ל כה"כ ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים וכו' ותעל שועתם וכו' ויזכור אלהים א"ב א"א וא"י וא"י וירא אלהים את בנ"י וידע אלהים ודרז"ל שראה בעוניינו כמש"ה וירא את עניינו וכו' ויל"ד דאמאי אצט' לברית האבות תפ"ל משים שועתם ונאקתם דישראל ועיל"ד דנראה דטרם כל שמע ה' לנאקתם ואח"כ זכר להם ברית אבות ושוב ראה את עוניים והלא הכל גלוי וצפוי לפניו ית':

אכן לפי הקדום יע"ן לפי כשצעקו בנ"י מן העבודה היה להם לומר הטעם שבעבורו יוציאם ה' תו"ז והם לא אמרי כלום אלא שנאנחו מן העבודה ומה להם כי יצעקו הלא גזירה קדומה היא במעמד בין הבתרים אך האלי"ת ברחמיו שמע קולם ולשונם שאמרו דיש בו טענות להכריע שיצאו תו"ז אף שהם לא כיוונו לו כלל כי אם אמרו סתם מן העבודה דר"ל שהם בצרת השעבוד והוא ית' פי' כוונתם ויזכור אלהים את בריתו א"א א"י וא"י שהוא הברית ושטר המילה שנאמר לאברהם עצמו שלא נזכר בו תנאי הגלות והשעבוד כלל וגם את יצחק ואי"ע שהבטיחם במתנת הארץ ולא הזכיר להם תנאי השעבוד כלל וא"כ כשיתפסו ישראל זה השטר הב' יתבטל שטר הא' לגמרי כדס"ל להרי"ף ורש"י ז"ל ולז"א וירא אלהים את בנ"י שהיא התפי' ופי' כוונתם ויזכור להם את שטר הב' דהמילה שזהו כוונתם לתפוס אני שטר הב' ולבטל הא' ואח"כ יידע אלהים שזהו בקשתם ממני ומצא להם זכות גדול ומקום פיטור מן הגלות והשעבוד כיון שתפסו עיקר לשטר הב' לקבל אלהותי וק"ל:

וזה אפשר כוונת רז"ל ע"פ ראה ראיתי וכו' שאמר ה' למשה אתה רואה ראייה אחת ואני ב' ראיות וכו' ע"כ הכוונה דמרע"ה היה רואה לסברת הרא"ש וסיעתיה ז"ל דס"ל דשני השטרות קיימין והיה סבור דסברתם מוסכמת ולית מאן דפליג עלה ולז"א מי אנכי וכו' וכי אוציא וכו' כיון דהדין מוסכם דשטר הא' קיים ובאיזה זכות וטענה אוכל על פרעה להוציאם תו"ז לזה השיבו הקב"ה תדע לך דאני רואה עוד דאיכא חולקין על הרא"ש ודעי' שהם הרי"ף ורש"י ז"ל וסברי דביטל ב' את הא' לגמרי ואני פוסק הלכה כוותייהו וק"ל:

ובזה פי' עוד הרב שמחת הרגל ז"ל שם דנ"ה ע"א כה"כ וגם הקימותי א"ב וכו' לכן אמיר לבנ"י וכו' כלו' הקימותי א"ב וכו' שם רמז לברית בין הבתרים כי גר י"ז וכו' וז"ש את ארץ מגוריהם אג"ב לכן אמור לבנ"י אני ה' שם של רחמים גמורים אני מלמדכם להועיל לבחור בשטר הב' של המילה וכד' הרי"ף ורש"י ז"ל דס"ל דביטל ב' את הא' לגמרי וה"נ נתבטל הגלות והשעבוד וכלפי דיש לדון הב' השטרות קיימין וזוהי מדת רחמיו ית' דתופס עיקר כד' הרי"ף ורש"י ז"ל לז"א וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם וכו' כלו' הלא תדעו כי אני ה' מדה"ר שבשביל דאני ה"א אני מוציא אתכם והבאתי אתכם אל הארץ

כתנאי שטר הב' עם שהיה מקום לדון כהרא"ש דב' קיימין אך זו מדה"ר לרחם עליכם לתפוס כהרי"ף ורש"י לבטל שטר הא' לגמרי ולקיים שטר הב' ובקבלתכם עיל מלכותי תהיו נקיים מהגלות עכ"ל עש"ב ודפח"ח:

ואפשר להמתיק עפ"י דרכו דרך הק' רישא דקראי הנז' שאמר וארא וכו' באל שדי וכו' דפירש"ידי לאברהם הוא במילה שאמ"ל אני אל שדי ושם רמז של המילה וגם ליצחק וליעקב שהבטחתים שיש שטר ב' של המילה במתנת הארץ ולא אמרתי להם תנאי הגלות וגם הקימותי ר"ל ביטלתי את בריתי דבין הבתרים כפי' הרב ז"ל ואזכור את בריתי שהוא שטר הב' של המילה ואני תופס אותו לעיקר לבטל שטר הא' לכן וכו' ככל מ"ש הוא ז"ל וק"ל: ובזה אפ"ל כוונת הק"ו דמרע"ה הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך יש"פ וכו' דרבים שאלו דק"ו פריכא הוא אכן עם האמור א"ש והכי קאמר תחי' דיבר וידבר משה כן אל בנ"י לקבל עליהם אלהותו ית' ולתפוס עיקר כס' הרי"ף ורש"י ז"ל לקיים שטר הב' של המילה כמו שלימדם להועיל ה' ברחמיו שעי"ז יצולו מהגלות ולא שמעו לו מק"ר ומע"ז שבידם שלא רצו לפרוש מע"ז ולקבל אלהותו ית' וז"ש הן בנ"י שבנקל יכולים לפרוש מהע"ז ולקיים שטר הב' לקבל אלהותו ית' כדי שיצאו תו"ז ועכ"ז לא שמעו אלי ואיך יש"פ להוציאם תו"ז בכח שטר הב' דהמילה אחר דישראל גופייהו לא קבילו עלייהו לעשות כן ולפי"ז נמצא דק"ו חזק הוא ולית ליה פירכא וכמובן:

וזה אפשר כה"כ דנחמיה אתה הוא ה' הא' אשר בחרת באברם וכרות עמו הברית שם רמז לשטר הב' דהמילה לתת לו א"א כנען וכו' ועי"ז ותרא את עוני אבותי' ותפסת עיקר כהרי"ף ורש"י דס"ל דביטל ב' את הא' לגמרי והוצאתם תו"ז וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וכו' ואביא אתכם אלי כלו' שתפסתי עיקר שטר הב' דמילה וכהרי"ף ורש"י ז"ל והוצאתי אתכם תו"ז מטעם ואביא אתכם אלי שקבלתם אלהותי הכ' בשטר הב' דמילה ולזה אני מזהיר אתכם שתתמידו בזה וז"ש ועתה אם שמע תש"ב ושמרתם את בריתי זו ברית מילה כמשז"ל והיית"ם ל"י סגול"ה ס"ת מילה הכתובה בשטר הב' בתנאי קבלת אלהותי אם כן תהיו תמיד גם אני אעשה זאת לכם אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו"ק שאיני ממליך ולא משליט עליכם שום אומה ולשון אלא אני לבדי מלך עליכם כמשז"ל וק"ל:

ובזה פי' עוד הרב חיד"א ז"ל שם מאמר ר' ינאי דבר נא אין נא אלא לשון בקשה לך ואמ"ל וישאלו וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' ע"כ והקושי מבואר דהא עצום עושה דברו ועם האמור יובן דהנה איכא ט"א בדרז"ל ליצי"מ תו"ז מט' דמשנולד יצחק התחיל המנין וזה אינו למ"ד דא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו אך למ"ד מוחזקת ל"מ טע"ז דבארץ

ל"ל כתיב ועכצ"ל דנקטינן עיקר כשטר הב' של המילה וכד' הרי"ף ורש"י ולפי"ד אינו מן הדין לזכות ברכוש כיון דקרא דואח"כ יצאו בר"ג שם נאמר בשטר הא' דבין הבתרים וכבר בטולי בטליה וא"כ אינו חייב בדין הקב"ה לתת לנו רכוש מצרים כלל אכן כדי שלא יאמר אותו צדיק דכבר נשלמו ת' שנה משנולד יצחק ונמצא דועבדום וע"א קיים בהם וכו' עם דלדידי אין האמת כן כיון דא"י מוחזקת להם וטעם יצי"מ תו"ז אינו אלא משום דתפסתי עיקר כשטר הב' וא"כ לית להו שום זכות ברכוש מ"מ כדי שלא יאמר א"צ וכו' וק"ל אתד"ק וש"י:

ואני ברגליו אעבורה לפרש לענ"ד מאמר ר' ינאי הנז' באו"א בהק' מ"ש בש"ס דביצה ד"ך ההוא דאמר הבו ת' זוזי לפ' ולינסוב ברתי אמר"ה ת' זוזי שקיל וברתיה אי בעי נסיב וא"ב ל"ן והרז"ה ז"ל בס' המאור פי' דהט' מפני שהקדים המעשה לתנאי דהתנאי בטל והמעשה קיים ולכך זוזי שקיל וברתיה אי בעי נסיב והשיגו הראב"ד ז"ל דכל מ"ש חכמים תנאי כפול ותנאי קודם למעשה אינו אלא כשהמעשה נעשה מיד כגון נתינת גט בתנאי שאין התנאי מבטל נתינת הגט שנעשה למפרע אא"כ נעשה התנאי כראוי כבגוב"ר שהיו מבקשים המעשה שיתן להם נחלתם מיד וע"כ הוצרך משה לתנאי כפול ותנאי קודם למעשה שאם לא יקיימו אותו ינטל אותה נחלה מידם וכו' אבל בדבר שלא נעשה בו שום מעשה מיד כגון ז"ש הבו ת' זוזי לפ' ויקח בתי לית דין ול"ד שאם לא יקח לא יטול אף שלא כפל התנאי אבל הט' כמ"ש הרב דהם ב' מתנות ואינם תלויים זב"ז כיון שלא אמר אם עכ"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל במלחמות וז"ל ויש לשאול כפי"ד הראב"ד הא גבי נדרים אמרו לחולין שאוכל לך אסור והט' משום דמכלל הן אתה שומע לאו ומ לאו אתה שומע הן ואמרי' בש"ס סברוה מאי לחולי חולין ליהוי אלא קרבן מני מתני' אי ר"מ לית ליה לאו אתה ש"ה ע"כ וכפי"ד הראב"ד אפי' תימא ר"מ הכא דליכא מעשה מיד ועוד הק' ממ"ש בשבועות א ויברכך ויטיב לך ר"מ מחייב וחכמים פוטרים והא ר"מ לית ליה מכלל לאו אש"ה ומשני איפוך ולפי"ד הראב"ד מאי קו' לעולם לא תיפוך כי לית ליה במעשה הנעשה מיד אבל היכא שהמעשה לבסוף אית ליה מכל וכו' ולכך מחייב ותי' דלא אמרה הראב"ד דאית ליה לר"מ מכלל וכו' כשהמעשה אינו מיד כי אם דוקא לבטל דבר שלא נגמר בו המעשה התם דוקא אית ליה מכלל וכו' אבל לא אלים ליה מכלל וכו' להיות נידר כגון לא חולין דמשמע אלא קרבן ויהיה נדור אסור לאכול משל חבירו וכן לא אלים מכלל וכו' לעשות מעשה שיהיה מוכה ומקולל דמעשה מכללא לית ליה עכ"ל יעש"ב:

ויש להבין לסברת הראב"ד והרמב"ן ז"ל דס"ל דכשלא נעשה המעשה מיד לא בעינן משפטי התנאים דא"כ מאי פריך בש"ס דקידושין לרחב"ג מקראי דאם תטיב וכו' ואם תאבו וכו' ומקראי אחריני דהרי בהני קראי לא נעשה המעשה מיד וא"כ מאי פריך בשלמא לר"מ וכו' והלא גם לר"מ ק"ט למאי אצט' בהו הכפל ואם כה נאמר כתי' הרמב"ן ז"ל דמעשה מכללא לית ליה לר"מ ובהני קראי אית בהו מכלל וכו' מעשה העונש ולכך אצט' הכפל לאשמועינן המעשה דלא הוה שמעינן לה מכללא א"כ מאי פריך לרחב"ג למה לי הלא גם לרחב"ג נימא הכי דלכך אצט' הכפל ולא פליגי ר"מ ורחב"ג בהא ואם המקשן לא ידע מזה הי"ל לתרצן להשיבו דלדידך מי ניחא אלא מאי אית רנה לך לומר דמעשה מכללא לית ליה לר"מ א"כ גם לרחב"ג נימא הכי ואחר החיפוש ראיתי בס' הרב כסא אליהו באה"ע סי' ל"ח שהק' כן להראב"ד ודעי' והצ"ע יע"ש:

ולפי חומר הנושא נלע"ד ליישב במ"ש התוס' ז"ל במס' קידושין דמ"ט גבי קדשה אביה בדרך וקידשה עצמה בעיר וה"ה בוגרת רב אמר ה"ה בוגרת לפנינו ושמואל אמר חיישינן לקידושי ב' ואוקמה בש"ס דקדיש ביומא דמשלם שית רב אמר מדהשתא בוגרת בצפרא נמי בוגרת ושמואל אמר השתא הוא דאיבגרה ופריך לשמואל מאי שנא ממקוה שנמדד ונמצא חסר וכו' ומשני ש"ה דהעמד טמא ע"ח ואיכא ב' לריעותא הכא חדא לרי' והק' התוס' שם דלרב נמי ק' דע"כ ל"א רב אלא משום דליכא חזקת נערות אבל אי הוה ח"ן מודה רב דמוק' לה אחזקתה וה"נ גבי מקוה וכו' ותי' די"ל דלרב נמי ק' ונקט שמואל משום דפריך ליה בהדיא טפי עכ"ל למדנו מד"ק זה כלל גדול דהיכא דאיכא לאקשויי לתרי תנאי או אמוראי מקשי תלמודא למאן דקשיא עליה בהדיא טפי וא"כ ה"נ בסוגיין בפלוגתא דר"מ ורחב"ג לא פריך אלא לרחב"ג משום דק' עליה בהדיא טפי ואנה"ן דלר"מ נמי ק' וכמובן:

ועי"ל דאם לא היה כופל בהני קראי דקין ודישראל חשש הכ' שמא יתפסו קין וישראל כדס"ל להרז"ה ז"ל דגם שאינו נעשה המעשה מיד רק אחר קיום התנאי עכ"זבעינן משפטי התנאים וסמכא דעתייהו דקין וישראל דקין סמוך לבו לא ייירא שבודאי יהיה לו שכר גם בלתי שייטיב כי התנאי בטל והמעשה קיים הואיל דלא כפליה לתנאיה לכך הוצרך הכ' לכפול כי היכי דליתי שפיר. גם לס' הרז"ה ז"ל ברם לרחב"ג דאמר דאפי' כשהמעשה קדים לא בעינן משפטי התנאים א"כ כ"ש כאן שלא היה צריך לכפול אכן לר"מ דס"ל דבעי' משה"ת כשהמעשה קדים ל"ק עליה ול"מ מהני קראי משום די"ל דאתא הכפל לאפוקי מ"ד הרז"ה ז"ל דאם לא היה כופל היו אומרים קין וישראל דהל' כהרז"ה ז"ל דס"ל דגם בכה"ג בעינן משה"ת וכיון דלא כפלינהו התנאי בטל והמ"ק אבל האמת

הוא דכאן נמי כיון דלא נעשה המעשה מיד עדין לא היה צריך משה"ת וכדס"ל להראב"ד והרמב"ן ז"ל וכמדובר: והרב המאירי ז"ל הביי"ד הרב קול יעקב שאול ז"ל בתשו' כי באה בסוף ספרו הבהיר הנז' הבין בפשי' בד' הרז"ה ז"ל דגם בממונא ולא נעשה המעשה מיד בעי נמי תנאי כפול ג"כ אלא שהרב קי"ע ז"ל הנז' שם תמה עליו ממ"ש הרז"ה גופיה בפ' השולח דכ' להדיא התם דלא בעינן תנאי כפול רק בגט שכ"מ יעש"ב עכ"פ נקטינן דלד' המאירי ז"ל כד' הרז"ה ז"ל דבעי' נמי הכא תנאי כפול ושאר משה"ת:

ולפי"ז נמצ"ל דהיכא דהמעשה לא נעשה מיד רק אחר קיום התנאי אי בעינן בכה"ג נמי כל משה"ת וגם תנאי כפול או לא הנה נתבאר דדין זה במח' הוא שנוי דלדעת הרז"ה ודעי' גם בכה"ג בעי' תנאי כפול וכל משה"ת ואי בציר חד מנייהו התנאי בטל והמ"ק ולהראב"ד והרמב"ן כל היכא דלא נעשה המעשה מיד לא בעי' משה"ת ולא תנאי כפול כלל א"כ ביד בעל התנאי שלא לקיים המעשה אם לא שכנגדו התנאי שהתנה עליו וכמדובר:

והנה במאמר הקב"ה לאאע"ה ידוע תדע וכו' ואח"כ יצאו בר"ג נמצא דלא נתן להם הרכוש אלא בתנאי שישתעבדו ת' שנה ודמי ממש לדינא דההוא גברא דאמר הבו ת' זוזי לפ' ולינסוב ברתי עם שלא אמר לשון אם כנז"ל וכיון דה"נ לא כפליה ה' לתנאי בפי' שאם לא ישתעבדו ת' שנה אינם זוכים ברכוש א"כ אתאן לפלו' דקמאי ז"ל הנז"ל. ואם הקב"ה ירצה להוציאם תו"ז נמצא דלא נתקיים תנאי השעבוד ת' שנה והגם דלהראב"ד והרמב"ן ז"ל לא בעו תנאי כפול ושאר משה"ת כיון דהמעשה דנתינת הרכוש לא נעשה מיד וכנז"ל ולדידהו נפ"מ דפטיר ועטיר הקב"ה מחיוב נתינת הרכוש כיון שלא קיימו ישראל כל התנאי ת' שנה מ"מ הרי הרז"ה ודעי' ס"ל דגם בכה"ג דאינו נעשה המעשה מיד בעי' נמי תנאי כפול לבטל המעשה וכל דלא כפליה לתנאי התנאי בטל והמ"ק ולדידהו נפק"ל הכא דהגם דישראל לא קיימו התנאי כולו חייב השי"ת לקיים הבטחתו במעשה נתינת הרכוש כיון דלא כפליה לתנאיה וכמדובר:

ולפי"ז מצאנו טו"ט ליישב חקירת הר"ן ז"ל הנז"ל דלמה זה הוצרך האלי"ת לבא בעקיפין לומר לפרעה דרך ג"י ושאלה אשה בדרך תחבו' בנ"א כנז"ל ועפי"ה נחה שקטה חקירה זו לגמרי דכיון דמוכרח ה' ברחמיו להוציאם תו"ז כדי שלא יהיו ישראל נשקעים בנש"ט כידוע אמטו"ל אם היה מגלה דעתו יתי' לפרעה ולכל עמו שרצונו להוציאם בהחלט וליקח מהם הרכוש חלף עבודתם היו פרעה ועמו יכו"ל קי"ל כהראב"ד והרמב"ן ז"ל דלדידהו אנן פטירי מחיוב הרכוש כיון דלא נתקיים התנאי ת' שנה ולא בעינן בכה"ג משה"ת ותנאי כפול כלל כיון דהמעשה פרעון הרכוש אינו נעשה מיד רק אחר קיום כל

התנאי לזה הוצרך ה' לומר לו דרך ג' ימים וכו' ושאלה אשה וכו' דרך שאלה בעלמא ע"מ לחזור ולהחזיר להם ממונם שהשאילום ובהיותם חוץ מתחום מצרים היו ישראל הם המוחזקים בגופם וברכוש ובכן יאמר נא ישראל קי"ל כהרז"ה ודעי' דכיון דלא נכפל התנאי התנאי בטל והמ"ק וא"כ אנו זוכים ברכוש חלף עבודתינו וזה על דרך שדרך בה הרב חיד"א ז"ל בישוב חקירת הר"ן ז"ל עפ"י דרכו דרך הק' וכמש"ל:

וזה עצמו כוונת ר' ינאי שאמר דבר נא וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' כלומר דלדידי הוינא מצינן למפטר נפשין מן חיוב הרכוש כד' הראב"ד והרמב"ן דס"ל דלא בעינן תנאי כפול בכה"ג ופטור אני מחיוב הרכוש כיון דלא נתקיים התנאי מצידם ומחמתם שאם היו שוהין וכו' אך כדי שלא יאמר אותו צדיק דהל' כהרז"ה ודעי' דס"ל דגם בכה"ג בעינן תנאי כפול וכל שלא נכפל התנאי בטל והמעשה של פרעון הרכוש קיים ומה גם דעכ"פ נתקיים בהם חצי תנאי השעבוד ולפוטרם בלא כלום חלף עבודתם א"א ואם כה אעשה לחייב למצריים בפי' לתת לישר' הרכוש יטענו המצריים קי"ל כהראב"ד והרמב"ן ז"ל כיון שהם מוחזקים בשלהם אי לזאת בבקשה ממך וכו' וישאלו וכו' דרך שאלה דוקא וכמדובר:

וזה אצלי טעם נכון למשז"ל דביזת הים היתה גדולה יותר מביזת מצרים דהט' משום דתחי' רצה הקב"ה לזכות את ישר' בחצי הרכוש חלף עבודתם שעבדו חצי זמן הגלות ואחר צאתם ממצרים ונעשו ישראל הם המוחזקי' רצה ה' לצאת יד"ח סברת הרז"ה ודעי' דמתחייב הוא ית' ברכוש גדול כמו שהבטיח לאאע"ה כיון דלא כפליה לתנאיה א"כ התנאי בטל והמ"ק הוא מעשה הרכוש כנז"ל וק"ל:

ובקוטב זה אפ"ל המשך הכתו' בשופטים סי' י"א וכ"ת ויאמרו אל יפתח לכה והיית לנו לקצין ונלחמה בבני עמון. ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמה בב"ע והיית לנו לראש. ויאמר יפתח אם משיבים אתם אותי להלחם בב"ע ונתן ה' אותם לפני אהיה לכם לראש. ויאמרו וכו' אם לא כדברך כן נעשה ע"כ. ויל"ד דמאי נפ"מ ליפתח לזכור להם עונות ראש' אחר דכעת נכנעו ובאו לפניו להמליכו עליהם. ותו יל"ד מה כוונתם באו' לו לכן עתה שבנו וכו' דהיה להם לפייסו ליפתח בדברי פיוסים ולא שיודו לו על העבר דבזה תגדל השנאה יותר. ועיל"ד על יפתח שחזר וכפל דבריו באומרו אם משיבים וכו' דמה חידש בזה דהלא כבר הם עצמם אמ"ל כן בתחי"ד:

ואולם עם האמור יע"ן דהנה האי עניינא דיפתח עם זקני גלעד דמי נמי ממש להההוא גברא דאמר הבו ת' זוזי לפ' ולינסיב ברתיה דאתאן למח' הראשו' ז"ל הנ"ל וכאן גבי יפתח זקני גלעד הקדימו לומר לו המעשה קודם לתנאי דתחי' אמ"ל לכה והיית לנו לקצין והדר אמ"ל התנאי ונלחמה בב"ע הפך משפטי התנאים דבעינן תנאי קודם למעשה וכיון דלא נעשה התנאי כדין לד' הרז"ה ודעי' התנאי בטל ומעשה המלוכה קיים וא"כ דינא יתיב להרז"ה ודעי' דהגם דיפתח לא יקיים תנאי להלחם בב"ע מ"מ המעשה שהוא יהיה לראש ולקצין קיים וכיון שכן אתאן למ"ש הרב פ"מ ז"ל בח"ב סוס"י ק"ב דבכגו"ד דנ"ד דמי לנדרי שגגות וגם המעשה בטל דאילו הוו ידעי דבין הכי ובין הכי נזירות חיילא עלייה לא היה נודר והו"ל כנדרי שגגות וכו' עכ"ל וכ"כ הרב פ"מ ז"ל ביו"ד סי' י"ג יעש"ב. וא"כ גם בנדון יפתח יכולים זקני גלעד לטעון כן ולומר שאם היינו יודעים שהמעשה מתקיים אף בלתי קיום התנאי מחמת שהקדימו המעשה לתנאי לא היינו עושים כן ואזי מתבטלת גם המעשה:

ולזה כשמוע יפתח את דבריהם שפתחו לו תחי' במעשה קודם לתנאי נגד דינא דמשה"ת שפט בדעתו שבמרמה ובשנאה דיברו אליו כן לזרזו כדי שילך להלחם להם בב"ע ואח"כ יפשטו לו את הרגל בטענתם הנז' דהו"ל כנדרי שגגות שהתירום רז"ל לגמרי ואפי' ילחם להם יפתח עם ב"ע וינצחם עכ"ז יכו"ל עליו כן כיון דעיקר נדרם ושבועתם היתה בין ינצחם או לא ילחם להם עם ב"ע כלל עכ"ז הוא יהיה להם לראש ויטענו עליו אח"כ שאם היינו יודעים שהתנאי בטל והמ"ק מכח שהקדימו המעשה קודם לתנאי לא היינו נשבעים כן כלל ואזי גם המעשה בטל וא"כ לריק יגע יפתח ויוצא קרח מו"מ ולזה נתרעם עליהם יפתח ואמ"ל הלא אתם שנאתם אותי וכו' דאילו הייתם אהובים עמי מקדמת דנא לא הייתי חושד בכם דאל"כ מדוע באתם אלי לדבר עמי בסדר זה ואפי' עתה כאשר צר לכם לא כבשתם השנאה הקדומה:

והזקנים ענוהו דבר בחכמה דאין לך לחוש מצד זה כלל והוא עפ"י מ"ש הרב מהר"מ אלשיך ז"ל בסי' ק"ג והרפז"מ ז"ל עצמו בח"א סי' כ"ו דע"כ ל"א דאי בציר חד ממשהי"ת התנאי בטל והמי"ק אינו אלא כשתכלית המבוקש הוא המעשה אבל כשתכלית המבוקש הוא התנאי שלחזק דברו גדר עצמו במעשה בכה"ג ל"ל דאם לא נעשה התנאי כהלכתו שיהיה התנאי בטל והמ"ק יעש"ב. וע"ע בתשו' המ"מ סי' י"ג הנ"ל ובס' אמ"ט באה"ע סי' ל"ח מ"ש בזה ואכמ"ל:

ובזה יע"ן תשו' זקני גלעד ליפתח ופיהם פתחו בח' ואמ"ל דאדרבא התרעומת שלך עלינו היא עצמך תשובתנו עליה דבשלמא אילו היינו אוהבים אותך אז היה אפ"ל דתכלית

מבוקשנו הוא לעשותך לראש וקצין עלינו ואז היה צריך לתנאי קודם למעשה כנדון דבגוב"ר ואם הקדמנו מעשה לתנאי אז היה התנאי בטל והמ"ק ובאנו לסברת הרפ"מ דח"ב והמ"מ סי' י"ג הנ"ל דהו"ל כנדרי שגגות ואז היתה מתבטלת גם המעשה כנז"ל ברם השתא הכא דאנן בדידן שונאים אותך ולא באנו אליך אלא עתה כאשר צר לנו א"כ היא הנותנת להועיל לך דאין אנו יכולים לבא בטענה הנז' עליך כלל דלפי"ז נמצא דתכלית מבוקשנו הוא תנאי המלחמה דוקא אלא דבההיא הנאה אתה תהיה לנו לראש ולקצין וז"ש לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בב"ע שזהו תכלית מבוקשנו שתלחם לנו עם ב"ע ואין תכליתנו המעשה שתהיה עלינו לראש ולקצין כדי לאצרוכי להיות משפטי התנאים כהלכתן כיון דהכי הוא סברת מהרמ"א והרפ"מ ז"ל וכנז"ל וא"כ הגם שהקדמנו בדברנו אליך המעשה, קודם לתנאי לא אכפת לן בדין ובודאי לכשיתקיים התנאי שהוא תכלית מבוקשנו חיובא רמי עלן לקיים את המעשה והיא והיית לנו לראש וקצין עכ"פ ויפתח השיבם דמה לי ולצרה הזאת להכניס עצמי עמכם בדו"ד דאפשר המצא ימצא חולקים ע"ד מהרמ"א והפ"מ ז"ל ותטענו בתר הכי טענת קי"ל כס' החולקין לכך אני רוצה תנאי מפורש כמשפטו דהיינו תנאי קודם למעשה וז"ש אם משיבים אתם אותי להלחם בב"ע ואנצחה וז"ש ונתן אותם ה' לפני אזי אהיה לכם לראש שהוא המעשה שלא אהיה לראש אלא אם אלחם בב"ע שזהו התנאי אם תרצו בתנאי מפורש בזה שאין לכם עוד לטעון טענת נדרי שגגות כלל אזי אני אקבל התנאי ואשנס מתני לצאת עמכם למלחמה ויאמרו לו זקני גלעד ה' יהיה שומע בינותינו דהיינו שנשבעו לו בה' אם לא כדבריך כ"ן בלתי שום ערמה ושום טו"ת כלל וק"ל:

נחזור לעיקר חקירת הר"ן ז"ל הנז' בריש אמי"ר דלמה זה הוצרך הקב"ה לצוות לומר לפרעה דרך ג' ימים וכו' דמלבד מש"ל בישוב חקירה זו עוד לאלוה מלין לתרץ חקי רה זו לענ"ד באו"א על דרך מ"ש הרב חיד"א ז"ל לפי דרכו דהיינו כדי שלא יטענו קי"ל וכו' כנז"ל גם והוק עפ"י מ"ש הרב תנא ז"ל בם ני עני ברגליו אעבורה לישב עד"ז חקירה הנז' באו"א פר"ד אתם למה וד"ל שפי' הוא ז"ל במשז"ל ע"פ ך אל ארץ א כ מפני יעקב אחיו מפני השט"ח אמר עשיו אלך לי מכאן ואיני נוטל חלק בארך ולא אתחייב בפרעון השט"ח עי"כ נמצא דמי שזכה, בארץ חייב לפרוע השט"ח ועשיו כיון ל נטל חלק קפ טור לפרוע משט"ח כלל וה"ט דשבט לוי ע באר שלא נטל חלק בארץ ואיתא במד"ר שטען מרע"ה נשתעבדו זרע יעקב ולא זרע עשיו שהרי הם ג"כ מירע ש ה ופרעה היה יודע שגזירת השעבוד היתה ת' שנה אלא דמשה בא להוציאם בחצי הזמן בטענתו הנז' דחצי הב' ק על זרע עשיו ולזה השיבו פרעה בעצם אתם למה ר"ל למה לל"ן במצרים אטו

אין אתם מזרע אברהם אל"ו מאי אית ק לי' דהט' משום שלא נטלתם חלק בארץ א"כ דבריכם למה וכו' אתד"ק יעש"ב, יתמה עליו הרב קול יעקב שאול ז"ל בדרוש שה"ג דהרי עשיו נמי ירש הר שע יר כמש"ה ואתן לעשיו את הר שעי לר רשת אותו ותי' במ"ש בש"ס דערכין גבי סתם חרמים דמקרקעי דחו"ל כמטלטלי דמו ומכאן למדו הגאונים הוב"ד בטור ח"מ סי' צ"ד דהא דאין נשבעים על הקרקעות הי"ד בשל א"י אבל קרקעות של חו"ל נשבעים עליהם מהת"ו והראב"ד ז"ל פליג וס"ל דאין חילוק ביניהם לענין שבועה כלל וכן לענין אונאה וההיא דערכין שאני דגבי חרמים דאינו נוהג אלא בז' שהיובל נוהג כמ"ש כ"ז בעה"ת בשם הראב"ד ז"ל יע"ש. א"כ לד' הגאונים ז"ל הדין נותן דזרע עשיו פטירי משעבוד מצרים לגמרי הגם דירשו הר שעיר דמקרקעי דחו"ל כמט' דמו ופרעה ס"ל כד' הגאונים ז"ל ומשו"ה טען על משה ואהרן אתם למה וכו' וסלקי שפיר דברי הרב תנא ז"ל עפי"ד הגאונים ז"ל אתד"ק יעש"ב:

ובהיותי בזה אגב אורחין ראיתי בס' הרב בית חדש ז"ל ביו"ד סי' רצ"ד שצירף לרבי' יונה ז"ל לד' הגאונים הנז' ז"ל ובהכי תריץ וטב תמיהת מרן ז"ל בב"י שם ע"ד רבי' יונה ז"ל דס"ל התם בדין נטע רבעי דמצי לחללו על ש"פ בחו"ל אפי' לכתחי' וחיליה מדאמר שמואל דהקדש שוה מנה שחיללו על ש"פ מחולל ואמרי' עלה בש"ס אימור דאמר שמואל בדיעבד לכתחי' מי אמר ומשני התם כיון דבארץ בדיעבד בחו"ל אפי' לכתחי' ותמה מרן ז"ל ע"ז דבסוגיא הנז' מבואר דלא חילקו בחילול ש"פ בין חו"ל לארץ אלא בין כ"ז שבהמ"ק לזה"ז ולא נזכר חילוק בין חו"ל לארץ אלא לענין שדה החרם לא לענין נטע רבעי והרב ב"ח ז"ל הלין בעד רי"ו ז"ל דאזיל רי"ו כשיטת הגאונים דמהך דערכין ילפינן לכל דוכתא וכו' יעש"ב. והקשה עליו הרב יקר הערך ז"ל בדקי"ד ע"ב דמה ענין זל"ז דמ"ש הגאונים דנשבעין על הקרקעות שבחו"ל הוא דס"ל דכיון דאתמר בסוגיין דמקרקעי דחו"ל כמט' דמו א"כ לכל מילי נאמרה מימרא זו דלא פלוג רבנן ומשו"ה פסקו כן לענין שבו' אבל לענין מ"ש שמואל דהקדש שוה ק' שחיללו על ש"פ מחולל לא חי' בסוגיין בין חו"ל לארץ אלא מ"ש הוא בין לפני הבית לשלא לפני הבית וכו' וכמ"ש מרן ב"י וז"פ ודברי הרב"ח צל"ע עכ"ל יע"ש: ואנכי לא ידעתי מאי קק"ל דהא גם הרב"ח ז"ל אזיל ומודה דבסוגיין לא חי' אלא בין בז' שבהמ"ק או"ל ובכל מ"ש מרן ז"ל בב"י ועלה קאי הרב"ח ז"ל וע"ז תי' דס"ל לרי"ו בד' הגאונים דמהך דערכין למדינן לכל דוכתא וכו' וסיים עלה וז"ל וסמכו על הך דערכין דאתמר כי לגבי חרמים וה"ה לכל דוכתא וכו' עכ"ל הרי להדיא דכבר הרגיש הוא ז"ל מזה וכתב דה"ה לכל דוכתא כדס"ל להגאונים ז"ל וא"כ מאי מק' עליו תו קו' מרן ב"י עצמה והוא פלא ודבריו ז"ל הם באמת צ"ע:

ועפ"י האי פלוגתא דהגאונים עם הראב"ד ז"ל הנ"ל אפ"ל המשך מק"ק שבפ' חוקת וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו' ויל"ד דמה לו להזכיר האמור כאן ומה צורך לכל הצעה זו והיה די לומר לו אעברה בארצך וכו': אכן עפי"ד הנה נכון דכבר הקדמנו דמרע"ה היה טוען החצי חוב השעבוד הוא מוטל על זרע עשיו כנ"ל וצ"ל דס"ל למרע"ה כהראב"ד ז"ל דגם מקרקעי דחו"ל דינייהו כמק' דא"י ממש וא"כ כדי שלא יטעון עליו מלך אדום הוא עשיו אבי אדום דיצאו תו"ז ויצא להלחם בם להחזירם למצרים להשלים הזמן כדחזינן לעמלק הרשע שנלחם עם ישר' להחזירם למצרים להשלים הזמן כמשז"ל כמו כן חשש מרע"ה פן יטעון כן מלך אדום לזה הוצרך מרע"ה להציע לו כה אמר אחיך ישראל להודיעו כי כולנו בני איש אחד נחנו ועל שנינו יחד מוטל לפרוע חוב אבינו הזקן ואנן בדידן כבר פרענו חצי החוב המוטל עלינו שהרי אתה ידעת וכו' והסכים לזה הקב"ה שאין עלינו לפרוע עוד החצי הב' וז"ש ויוציאנו ה' ממצ' בחצי הזמן משום דעליך מוטל לפרוע החצי הב' שהרי אתה ג"כ ירשת את הר שעיר וז"ש והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך נעברה נא בארצך דייק לומר גבולך ובארצך לרמוז לו שהוא ג"כ ירש קרקע ועליך מוטל פרעון החצי הב' ואינך יכול לערער עלינו שיצאנו תו"ז כיון דהקב"ה הסכים עמנו והוציאנו תו"ז ויאמר אליו לא תעבור בי כלו' לא תכניס עצמך לנגוע בי בכח טענתך זו דהל' כהראב"ד ז"ל פן בחרב אצל"ק להחזירך למצ' להשלים הזמן כאשר עשה לך עמלק דהעיקר כד' הגאו' ז"ל דס"ל דמקרקעי דחו"ל כמט' דמו לכל מילי ואין עלי שום חיוב בפרעון החצי הב' אלא עליכם מוטל לפרוע כל החוב וק"ל: ובזה אפ"ל עוד מאמרז"ל של עוזא הידוע והוא דעוזא ס"ל כד' הגאונים ז"ל דס"ל דמקרקעי דחו"ל כמט' דמי וא"כ אין על זרע עשיו שום חיוב לפרוע חצי הב' כיון דלא ירשו קרקע בא"י מאביהם ולזה דייק עוזא לו' אתה גזרת על אומה זו דייקא כלו' לאפוקי זרע עשי א"כ תן לי רשות להחזירם להשלים הזמן והגם דידענא דהראב"ד פליג ע"ד הגאו' מ"מ כיון דאיכא הכא שבועה הו"ל ס' שבועה ולהחמיר וכשם שאתה קיים כך שבו' קיימת ולזה נשתתק מיכאל משום דמספק"ל הל' כמאן ודינא קא משתעי עוזא דס' שבו' להחמיר ולזה השיבו ה' ג' תשו' בדבר חדא דכלום נתחייבו בני אלא בשביל דיבור אביהם כלו' כיון שכן כל זרע אברהם נתחייב בפרעון חוב אביהם ואני פוסק הדין בפשי' דהל' כהראב"ד דגם מק' דחו"ל דין קרקע גמור י"ל כמק' דא"י וליכא שום ס' קמאי כדי לחוש לס' שבועה להחמיר כיון דברור לי הדין דהל' כהראב"ד דוקא ועוד שנית דאפי' את"ל דהל' כס' הגאונים כלום במצרים אמרתי בארץ ל"ל אמרתי ושאר גליות הם ישלימו

המנין ותו כבר גלוי וידוע לפני דמשנולד יצחק התחיל המנין וא"כ מכמה צדדים אין על ישראל עוד שום טו"ת ודו"ד להחזירם למצ' כלל וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ ביהושע סי' כ"ד וכוונת המגיד שהביא האי קרא ואקח את אביכם וכו' ואתן ליצחק אי"ע וא"ע ואתן לעשיו את ה"ש לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרימה וסיים עלה המגיד ברוך שומר הבטחתו ב"ה וכו' דיל"ד בהאי קרא דמאי נפ"מ להזכיר את עשיו הרשע ושנתן ה' לעשיו את הר שעיר לרשת אותו ומה זו סמיכות המגיד ברוך שומר וכו' ועפי"ה הנה נכון דיהושע והמגיד באו לתרץ דאיך יצאו ישראל תו"ז ולז"א ואתן ליצחק אי"ע וא"ע א"כ שניהם הם זרע אברהם ושניהם חייבים בפרעון חוב אביהם הזקן ולא תימא דעשיו אין עליו שום חיוב בפרעון חצי החוב הנז' כיון דלא ירש מאביו קרקע לז"א דלא היא דהא ואתן לעשיו את ה"ש לרשת אותו נמצא דכבר ירש קרקע ואפי' בחו"ל חשיב כמק' דא"י כדס"ל להראב"ד ודעי' ואל החיוב על זרע עשיו לפרוע חצי החוב והגם דעשיו ברא אל ארץ אחרת כדי שלא לפרוע חצי החוב מ"מ דינא יתיב דכופין את היתו' לפרוע חוב אביהם כיון שכבר ירש הר שעיר ויעקב ובניו ירדו מצרימה לפרוע חלקם באוב הנז' ולזה סיים המגיד ואמר ברוך שומר וכו' שפסק כהראב"ד וחישב את הק"ץ שנים שנשארו שהם על זרע עשיו והוציא את עמו ישר' אחר שכבר פרעו חלקם לקיים מ"ש לאאע"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' זרעך דייקא שהם זרע יעקב ועשיו דעל שניהם מוטל לפרוע חוב אביהם כיון דשניהם ירשו קרקע וכשיטת הראב"ד ז"ל וק"ל:

ובכן עפי"ז נחה שקטה חקירת הר"ן ז"ל הנ"ל דאפ"ל שזהו טעמו ונימוקו של הקב"ה לציות לומר לפרעה דרך ג"י וכו' ושאלה אשה וכו' משום דכ"ז דישר' הם בתוך מצרים הנה פרעה ועמו הם המוחזקים בישראל ויכו"ל קי"ל כס' הגאונים דס"ל דמקרקעי דחו"ל כמט' דמו גם לענין שבו' ואונאה וכיוצא וא"כ אין חיוב לזרע עשיו לפרוע כלום אלא הכל מוטל על ישראל וגם אינם חייבים המצריים ברכוש כלל כיון שלא השלימו הזמן דהל' כמ"ד דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף לכן רצה ה' לזכות לישראל לעשותם מוחזקים לומר הם קי"ל כהראב"ד ודעי' וחצי מנין השעבוד מוטל על בני עשיו לכך ציוה ה' לומר דרך ג' ימים כדי שבצאתם ממצ' ותחומה אזי יהיו ישראל מוחזקים בגופם בממון שהשאילום והם יטענו קי"ל כהראב"ד ודעי' ע"ד מ"ש הרב חיד"א עפ"י דרכו כנז"ל:

עוד לאלוה מלין דנלע"ד לתת עוד טעם נכון עפ"י דרך הק' של הרב חיד"א ז"ל למה שהוצרך ה' לבא בעקיפין עם פרעה והוא במ"ש רבינו הטור ז"ל בח"מ סי' ע"ב מח' הראשונים ז"ל במלוה לחבירו לזמן ובתו"ז ראה המלוה ללוה שהוא מבזבז נכסיו ורוצה

לעקל נכסי הלוה עי' ב"ד דלד' ר"י גאון והר"מ ז"ל אין ב"ד נזקקין לו לעכב נכסי הלוה עד שיגיע הזמן ולהרי"ף והרא"ש ז"ל נזקקין ב"ד לעכבם וכתב מרן ב"י ז"ל דנקטינן כהרי"ף והרא"ש וכ"פ בש"ע:

והנה הקב"ה הלוה לפרעה את ישר' לזמן ת' שנה וראה ה' דפרעה מבזבז בישראל מאד כמשז"ל וגם אילו היו שוהים וכו' לזה פסק ה' הדין כהרי"ף והרא"ש והוציאם תו"ז כמ"ש כ"ז המפרז"ל ולפי"ז א"ש דהס' דהוצרך ה' לומר לפרעה דרך ג"י וכו' משום שלא יטעון פרעה המוחזק בישר' טענת קי"ל כר"י גאון והר"מ ז"ל דס"ל דאין ב"ד נזקקין כדי שאח"כ בצאת ישר' מתחום מצרים יהיו ישר' הם המוחזקים בגופם ובממונם ועליהם להרים דגל דקי"ל כהרי"ף והרא"ש ודעי' ובפרט דמהרשד"ם ח"מ סי' ז"ן כתב בשם הריב"ש ז"ל דהיכא דהמלוה תפוס ומוחזק בנכסי הלוה יכול לעכב לכ"ע יע"ש וא"כ אחר צאת ישראל מתחום מצרים נעשה ה' תפוס ומוחזק בישראל והוא וישראל יטענו קי"ל כהרי"ף והרא"ש ז"ל דב"ד נזקקין ובדין יצאו תו"ז ולקחו להם רכוש מצרים חלף עבודתם וכמדובר:

ובזה אפ"ל כה"כ וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י אשר מצרים מעבידים אותם וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם דהנה כבר הקדמנו דשט"ח של ת' שנה מוטל ע"כ זרע אברהם ויצחק שהם יעקב ועשיו וגם ידוע הטעם שכתב הרמב"ם ז"ל על הבטחתו ית' וגם את הגוי אש"י דן אנכי דהט' משום דפרעה ומצרים עובר ומתעבר על ריב לא לו כיון דהגזירה היא בארץ ל"ל מי הכניסם לפרעה ועמו בתגר זה וגם טעם המבזבז הנ"ל וטעם אילו היו שוהים וכו' א"כ מכל הני טעמי תריצי הללו הסכים ה' להוציאם תו"ז וכולם רמזם הכתוב הנז"ל:

וז"ש וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י כלומר הנואקים דלמה נפל הגורל עליהם דוקא שהם בני ישראל ולא גם על בני עשיו ג"כ דהלא אח עשיו ליעקב וגם זוהי שקשה אשר מצרים דהם הכניסו עצמם בתגר זה ואני לא אמרתי אלא בארץ ל"ל וגם מעבידים אותם בע"ז שלהם ואילו היו שוהין וכו' וגם ראיתי את הלחץ וכו' כלו' דמבזבזים בהם הרבה מאד מכל אלין טעמי תריצי הסכמתי וארד להצילו וכו' וק"ל:

וזה אפשר כה"כ ותרא את עוני אבותינו במצרים וכו' כי ידעת כי הזידו עליהם דדייק לומר במצרים דמי הכניסם בתגר זה וגם כי ידעת כי הזידו עליהם שבזבזו בהם מאד ע"ד אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה וכמ"ש הראב"ד ז"ל ותעש לך שם כהיום הזה להוציאם תו"ז ולפסוק הדין כהרי"ף והרא"ש ז"ל וכמדובר:

ובזה אפ"ל כה"כ עתה תראה אשר אעשה לפרעה וכו' דיל"ד מאי עתה דקאמר אכן הכוונה הוא עתה שגזר פרעה תכבד העבודה וכו' ומרע"ה נתרעם למה הרעות וכו' לז"א עתה שהכביד פרעה עולו עליהם ואין לך מבזבז גדול מזה תראה אשר אעשה לפרעה דעי"ז בדו"ד בי"ח ישלחם וכו' עפ"י הדין הגמור שאני פוסק הלכה כהרי"ף והרא"ש ז"ל דב"ד נזקקין למלוה אפי' בתו"ז וכנז"ל וק"ל. וע"ע בס' דרכי איש בד"מ ע"ג דפי' הכ' הנז' עד"ז באו"א וגם בזה פי' הכ' ויאמר ה' ראה ראיתי וכו' יעש"ב:

עוד נלע"ד ט"א לישוב חקירת הנז' עד"ז עפ"י מ"ש הרב אש דת ז"ל דהא דארז"ל משנולד, יצחק התחיל המנין מתלא תלי בפלו' דהרשב"א עם מרן הב"י בח"מ סי' מ"ט בשטר שכתוב בו אני יוסף ן' שמעון נר"ו ויש. בעיר ב' יב"ש אחד אביו מת ואחד אביו חי דתיבת נר"ו להרשב"א ז"ל קאי על האב דסמיך לנרו והוי סי' ולמרן ז"ל תיבת נרו על יוסף אלפני פניו וגם קרא כי גר יהיה זרעך ועוע"א ת' שנה האי ת' שנה למרן ז"ל קאי נמי אגירות דלפ"פ ושפיר מנינן משנולד יצחק אכן להרשב"א ז"ל לא קאי ת' שנה רק על ועוע"א ולא יתכן לומר תי' משנולד יצחק אתד"ק יעש"ב: ובכן לפי"ז זוהי סיבה שהוצרך ה' לו' לפרעה דרך ג' ימים וכו' כדי שלא יטעון קי"ל כהרשב"א ז"ל וכמש"ל וזה אפ"ל דרך צחות כה"כ ויקם מלך חדש ע"מ אשר לא ידע את יוסף שנתחדשו גזירותיו לטעון קי"ל כהרשב"א ז"ל אשר לא ידע את יוסף כלו' לא שמיע ליה כלו' לא ס"ל סברת מרן ב"י ז"ל דפליג ולדעת מרן ז"ל שפיר מנינן משנולד יצחק וכמדובר:

ועוד אפ"ל ט"א לישוב חקירת הר"ן ז"ל עפ"י משז"ל דקושי השיעבוד השלים המנין וכתבו ז"ל דתי' זה לא יכון אלא למ"ד ו' לחלק וה"נ או ועבדום או ועינו והם דעבדו תרתי ב' רעות עבדות ועינוי א"כ י"ל ק"ה ה"ה כן למ"ד ו' להוסיף לא יכון תי' זה ולזה כשהסכים ה' להוציאם תו"ז כמ"ד ו' לחלק הוצרך לומר דרך ג"י כדי שלא יטעון פרעה קי"ל כמ"ד ו' להוסיף וכמדובר ובזה פי' הרב שמע יעקב כה"כ ויקם מלך חדש על מצרים אשר ל"י א"י יעש"ב:

עוד אפ"ל ט"א לישוב חקירת הר"ן ז"ל בהקדים לפרש לענ"ד מאמר ר' ינאי דאמר דבר נא אין נא אלא לשין בקשה וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' והקושי מבואר ואפ"ל בהק' סברת הרמב"ם ורבותיו ז"ל דבפי"א דמכירה דס"ל דאין אדם מתחייב בדשא"ק אעפ"י שקנו מידו כגון שאמר הריני חייב לזון לפ' ה' שנים לא נשתעבד שזה כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה ומפני מה אמרו הפוסק עם אשתו לזון את בתה ה' שנים שחייב מפני שפסק בעת הנישואין וכו' עכ"ל. והשיגו הראב"ד ואמר דאינו יודע מאין הורו שהרי הקשו מאותה משנה לר"ל וסייעו לר"י והיו סבורים שאינה

בשטרי פסיקתא ור"ל הוא שהעמידה בכך וכו' עכ"ל והרב המגיד ז"ל שם כתב ע"ז וז"ל ובאמת דהכי הוא וכו' ומ"מ אין זו ראיה שלא היה ק' ג"כ לר"י אחר שהוא דשא"ק ולימא ר"ל וליטעמיך דשא"ק הוא אלא מאי איל"ל בש"פ וכו' שהרי בכ"מ יכו"ל וליטעמיך ואינו מק' אבל לדין המחבר ורבותיו איני יודע להם ראיה ודעת הרמב"ן והרשב"א כד' הראב"ד עכ"ל: והדבר הקשה ע"ד הה"מ ז"ל הללו במ"ש דהוה מצ"ל וליטעמיך וכו' כאילו הדבר פשוט אצלו דר"י ור"ל ס"ל דאא"מ בדשא"ק וקל"ט דהא איפכא שמעינן להו לתרווייהו דאדם מתחייב ומשתעבד בדשא"ק כדאיתא בגיטין בפ' הניזקין בד"ן ע"ב גבי מתני' דאין מוציאים לאכילת פירות ולש"ק ולמזון האשה והבנות מנ"מ ואמרי' עלה בש"ס מ"ט אמר עולא אמר"ל לפי שאינם כתובים ופריך והא מזון האשה והבנות דכמאן דכתיבי דמי וקתני דאין מוציאי' ומשני מעיק' הכי אתקון כתובים הם אצל בנ"ח ולא אצל משו' וכן אמר"א אמר"י לפי שאין כתובים וכו' ר"ח אמר לפי שאין קצובים אבע"ל לר"ח קצובין וכתובים בעי או"ד קצובים אעפ"י שאינם כתו' וכו' מיתיב ר"ה מתו בנותיהן ניזונות מבנ"ח והיא ניזונת מנ"מ וק' לעולא ומשני הכא כשקנו מידו אי הכי בנות נמי ותי' כשקנו לזו ול"ק לזו וכו' ע"כ הסוגייא:

הא קמן דר"י ור"ל תרווייהו ס"ל דאדם משתעבד בדשא"ק דקא יהבי טעמא למתני' לפי שאינם כתו' אף דלא הוו קצובין לא אכפת להו בהא כלל. ועל מאי דבעי הש"ס אליבא דר"ח אי בעי קצו' וכתו' כתבו התוס' שם דלר"ל לא קא מבע"ל אי כתו' וקצו' בעי או"ל עכ"ל ור"ל דהאמת דלר"ל ור"י לא מצ"ל דבעו קצו' נמי דא"כ מאי פריך מהבנות שאי"ן מנ"מ כיון דהו"ל דשא"ק ולא היה התרצן מכניס עצמו בדוחקים לו' דמעיק' הכי תקון וכ"כ הרב פני יהושע ז"ל בכוונת דברי התוס' ז"ל יע"ש:

והרב ש"ך ז"ל בח"מ סי' ס' סקי"ב כתב דהרמב"ם ז"ל פסק כר"ח דאשכחן בירוש' דר"י דאיהו גופיה מד' דירוש' אייתי דברי ר"ח לבד וכו' יע"ש ולא ידעתי מה ראיה היא זו שלא הבי"ד ר"ל אחר דר"י עצמו ס"ל בש"ס דילן כר"ל ואין לומר דר"י הדר ביה בירוש' דהא תלמוד ירוש' קדים טובא לתלמודא דידן כידוע וליכא למימר דסתמא דש"ס דילן לא ידע דהדר ביה ר"י דהא קי"ל דהיכא דהירוש' פליג עם הבבלי נקטי' כתלמוד בבלי וה"ט משום דתלמוד דידן ידע הש"ס ירוש' ופליג עליה ונקטי' כש"ס דילן דהוא בתרא וכיון שלא הביא ר"י את דברי עצמו בירוש' היה צריך שלא להביאם בש"ס דילן דהרי בודאי דהדר ביה אל"ו דאין מזה שום הוכחה וכמובן ועיין בס' י"מ בכללי ב' התלמודים מ"ש בזה יע"ש. ועל משה"ק הרש"ך ז"ל שם ע"ד הרמב"ם דהגם דנימא דפסק כר"ח הרי ר"ח גופיה ס"ל דמבני חרי מיהא גבי אף דאינו קצוב והצ"ע תריץ יטיב הרב פנ"י ז"ל

שם שיש לחלק בין שחייבוהו ב"ד להיכא דחייב הוא את עצמו דהיכא דחייבוהו מב"ד מודה ר"ח דאפי' דאינו קצוב מתחייב הוא מבנ"ח ברם במחייב א"ע גם מבנ"ח לא גבי יע"ש. ולא נחה דעתי להעמיס חי' זה לס' ר"ל ור"י נמי ולומר כן בדעתם דע"כ לא ס"ל דגם בדשא"ק משתעבד גם לגבות ממשעבדי אלא בחייבוהו ב"ד אבל במחייב א"ע אפי' מבנ"ח לא גבי דזה ודאי דוחק עצום חדא דבעינן למיחת ב' מדרגות דבחייוב ב"ד גבי גם ממשעבדי ובמחייב א"ע גם מבנ"ח לא גבי זאת ועוד הן אמת דחי' זה מהני לתירוצא ולא לאקשויי לר"י כמ"ש הה"מ ז"ל דהוה מצ"ל וליטעמיך כאילו הוא דבר ברור לו שכן דעתו ומנ"ל הא ומי הכריחו לדחוקיה נפשיה בכ"ז ואי איתא דאסיק אדעתיה הה"מ ז"ל להדין חי' דחייב עצמו שאני להנצל מהשגת הראב"ד א"כ הול"ל דרבינו פסק כר"ח ואין לומר דכן דעת ר"י ור"ל דא"כ הוא כ"ש וק"ו דה"נ פשי"ל נמי דכן דעת ר"ח ולא הי"ל דלא מצא ראיה להרמב"ם אחר דפשיט אצלו שכן דעת ר"י ור"ל ומכח פשיטות זה היה יכול להק' גם לר"י וכעת צל"ע: גם ע"ד מר"ן ז"ל שבכ"מ שם קל"ט שהביא ראיה להרמב"ם ורבותיו ז"ל מדאמרי' בפ' הנושא הבנות דלא הוו בשעת קנין לא טרפי ממשעבדי ובעי הש"ס לאשכוחי בנות בשעת קנין כגון דגירשה ואהדרא ופסק עמה לזון את בתה ואם הקנין מהני בדשא"ק לאוקמה בילדה בת והתנית עמו לזונה אלא ודאי דהקנין ל"מ אלא בשעת נישואין משום דהוי דשא"ק עכ"ל:

ולכאורה ק' דהתם בעינן לחייבו גם ממשעבדי ואילו הרמב"ם גם מבני חרי ס"ל דפטור ומהיכן רצה להביא ראיה לדינו וכיון דמרן רצה להביא ראיה על משעבדי א"כ ודאי דלא ניח"ל לחלק כחי' הפנ"י ז"ל ולומר דרבינו פסק כר"ח ותמיהני היכי שתיק מכל מאי דאמרן ? ועל הרש"ך ז"ל קל"ט דאיהו פריך על הרמב"ם מסברת ר"ח דס"ל דגבי מבנ"ח ולא אסיק אדעתיה חי' הפנ"י ז"ל ולא ידעתי מה זו שתיקה ע"ד הה"מ ז"ל אחר שהביא כל דבריו. ולדברי מרן ז"ל עכצ"ל כחי' הפנ"י ז"ל וכל עיקר כוונתו לומר דאפי' בקנין ל"מ דהתם לענין משעבדי דאיהו גופיה קא משעבד נפשיה לא הועיל לנו הקנין וה"ה בכל מקום שבא לחייב עצמו אינו מועיל הקנין ומר"ח אין ראיה לענין דשא"ק:

וכזאת קל"ט ע"ד הרב גד"ת ז"ל שכתב לתרץ קו' הראב"ד ז"ל ותוד"ק הוא דכד פריך ממתני' דבפ' הנושא ליכא לתרוצי בשטרי פסיקתא גם לר"י כי היכי דמוקי לה לר"ל דלר"י מיירי באתם עדי אלא התרצן ידע לקושטא דמילתא דבין לר"י בין לר"ל קשייא מתני' משום דהוי דשא"ק ולכך הוצרך לאומרו לכ"ע בשטרי פסיקתא יעש"ב ודבריו תמוהים דמאי קו' דהרי סוגיית הניזקין מכרזת ואו' דבין לר"י בין לר"ל תרווייהו ס"ל דמצי משתעבד בדשא"ק ואם עלה בדעתו לחלק כחי' הפנ"י ז"ל לא היה צריך לכ"ז

דלימא דפסק כר"ח. וזוהי שקשה על מ"ש הרב סם חיי בתשו' סי' ל"ה וז"ל והואיל ואתא לידן דברי הרמב"ם ראיתי לכתוב מאי דקי"ל מההיא דפ' הנושא וכו' דבשלמא לשאר פוס' דס"ל דלשון חיוב מהני גם לדשא"ק ניחא דההיא דפ' הנושא צ"ל דבל' חיוב מיירי ולכך פריך שפיר פשיטא אבל להרמב"ם דס"ל דגם בל"ח ל"מ וכו' א"כ מאי פריך פשיטא דאין לך חידוש גדול מזה דבעלמא אפי' בל"ח ל"מ ואילו הכא אפי' דהוא דשא"ק וליתיה בעולם חייב וצ"ע עכ"ל וכפי האמור דהרמב"ם ז"ל פסק כר"ח ומאי דמותיב הש"ס פשיטא הוא לד' ר"י ור"ל דס"ל דאדם משתעבד בדשא"ק בכל מקום הדבר ק' איך העלים עין מכ"ז והוא פלא ודו"ק:

הדרן לדאתן עלה דהנה בענין חיוב השעבוד ת' שנה וחיוב הרכוש תרווייהו הוו דשא"ק דאין ידוע שיעור העבדות והעינוי כמה הוא ועד היכן מגיע ולא אמר שיתחייבו באיזה מלאכה ידועה כדין הפועלים וגם הרכוש הוא דשא"ק וכפי"ד הרמב"ם ורבותיו ז"ל לא נתחייבו ישר' בשעבוד וגם הקב"ה לא נתחייב ברכוש וגם המצריים אינם חייבים ברכוש כיון דהוי דשא"ק והם מוחזקים בשלהם. ואולם אשכחן לרש"י ז"ל דס"ל דכשהשנים הם קצובים מתחייב בדשא"ק שכתב גבי המתחייב לזון את בת אשתו ה' שנים דהוי קצובין וקושיית ר"ה היא לר"י ולר"ל דס"ל דבאינם כתובים ל"מ והרמב"ם ס"ל דגם אם השנים קצובות הו"ל דשא"ק ול"מ והקב"ה מצ"ל קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל דכיון דהרכוש הוא דשא"ק ל"מ ופטור מלקיים הבטחתו שהבטיח לאאע"ה ואח"כ יצאו בר"ג וגם המצריים המוחזקים בשלהם מצו לפטור עצמם מלתת רכוש חלף עבודתם בט' קי"ל כהרמב"ם ורבותיו דאין אדם מתחייב בדשא"ק לגמרי ובעבדות ובעינוי מצי הקב"ה אשר בידו נפש כל חי לחייב לישראל בעבדות ועינוי בט' קי"ל כרש"י ודעימיה דס"ל דכיון דהשנים ת' שנה הם קצובות שפיר חשיב ד"ק ומתחייבי ישראל בעבדות ובעינוי ופטור הוא ית' מהבטחת הרכוש בט' קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל וכמדובר: וז"ש ר' ינאי כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' כלומר דעם דהקב"ה מצי פטר נפשיה מחיוב הרכוש ולחייבם לישר' בעבדות ועינוי בט' קי"ל כנז"ל מ"מ להיות הנדון בחד גופא דהיינו בישראל עצמם שהם גוף אחד לטעון כנגדם קי"ל כהרמב"ם להפקיע זכותם מן הרכוש ולחייבם בשעבוד בט' קי"ל כרש"י זוהי שקשה ואית ליה לאותו צדיק אברהם אביהם תרעומת עלי דידי דאי אנא סבור כהרמב"ם א"כ אסבור כוותיה נמי גם אם השנים קצובות ואצילם מהשעבוד ולא אדון בהם כבי תרי דברכוש אסבור כהרמב"ם ובשעבוד כרש"י הגם דדינא יתיב דהמוחזק בידו לטעון קי"ל כפ' פוסק בהא ולא בהא כידוע מ"מ חיישנא לתרעומת וז"ש כדי של"י א"צ ועוע"א קיים בהם כרש"י ואח"כ יצאו בר"ג לא קיים בהם בה"ם דייקא

דר"ל דתרווייהו בחד גופא ממש וכנז"ל וכבר ראיתי בראש דוד ובס' שני אליאו שדרכו בזה בביאור מאמר ר' ינאי בדין דשא"ק ואולם הרואה יראה דלא דרכיהם דרכי ולא קרב זא"ז כלל וכיעו"ש:

ובזה נחה שקטה חקירת הר"ן ז"ל הנז"ל והיינו כדי שלא יטעון פרעה קי"ל כרוב הפוס' החולקים ע"ד הרמב"ם ורבותיו וס"ל דאדם מתחייב בדשא"ק או קי"ל כרש"י דס"ל דאם השנים הם קצובין הו"ל דבר קצוב וגם שלא יטענו המצריים קי"ל כהרמב"ם דאא"מ בדשא"ק ויפטרו עצמם מהרכוש לזה הוצרך ה' לבא בעקיפין וכו' וכמובן:

ועפי"ז אפ"ל כוונת מרע"ה באומרו למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת וכו' דיל"ד או' אשר הוצאת וכו' כאילו חדשות הוא מגיד ומי לא ידע בכל אלה והנראה שבאומרו אשר הוצאת וכו' בא טעון מרע"ה איזה טענה בעד ישראל להצילם מעונש עון העגל ואין איתנו יודע איך בדבריו אלה ינצלו ישראל מעון העגל. וחוץ מדרכנו אפ"ל כוונת מרע"ה במשז"ל דהתחיל הקב"ה לומר ביו"ד הדברות אנכי ולא אמר אני כמ"ש במ"א דחד אמר משום דאנכ"י בגימ' א"ף להודיע לישראל דאם ח"ו יעברו על יו"ד הדברות יחרה אפו עליהם וחד אמר דדיבור אנכי הוא לשון מצרי דכן נהגו במצרים לומר אנכי במקום אני ודיבר הכ' בל' מצרי שהיו רגילים בו ישראל בהיותם שם: ובזה מובן דהנה הקב"ה ס"ל כמ"ד קמא דאנכי בגימ' אף ולז"א הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם שבכוונה מכוונת דיברתי בל' אנכי העולה בגימט' אף לרמוז להם שכל העובר על יו"ד הדברות ישלח בו חרון אפו ומרע"ה לימד זכות על ישראל ואמר למה ה' יחרה אפך דייקא דלמה תפסת כלישנא קמא הלא אשר הוצאת וכו' וזהו לשון מצרי הרגילים בו במצרים וכמ"ד בתרא ומשו"ה לא נחתי להבין מפני האף וק"ל:

א"נ אפ"ל עוד חוץ מדרכנו באו"א במשז"ל דבקי"ס עמד שר מצרים וטען לפני ה' מה אלו אף אלו וכו' והשיבו ה' שוטה אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון ע"כ א"כ נמצ"ל דהקב"ה הציל לישראל בטענת אונם דאנוס רחמנא פטריה א"כ גם בקבלת התורה אנוסים היינו ע"י כפיית ההר וז"ש למה ה' יחרה אפך בעמך על עון העגל הלא הם אנוסים בקבלת התורה ע"י כפיית ההר וא"ת דמנל"ן דאנוס פטור הוא מדיני שמים ג"כ לז"א דהא אשר הוצאת וכו' בטענת אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון ואין לך ראיה גדולה מזו וק"ל:

אמנם עפ"י דרכנו יתפרש באו"א דכבר הקדמני דמה שהוציאנו ה' ממצרים תו"ז אינו אלא מכח טענת קי"ל כהרמב"ם ורבותיו דס"ל דאא"מ בדשא"ק כנז"ל. והנה נודע חקירת חכם הרב מתתיה ז"ל בפ' תשא והשא"י ז"ל בפ' שלח לך דכיון דתוה"ק ארוכה מארץ

מדה ורחבה מני ים וכו' א"כ הו"ל דשא"ק ואיך מתחייבים ישר בקבלת התורה מאחר דמנ"ל קי"ל כהרמב"ם ורבותיו דאא"מ בדשא"ק וכמה תי' נאמרו ע"ז:
וזהו טענת מרע"ה למה ה' יחרה אפך בעמך על שעברו על אנכי ולי"ל כיון דלא נתחייבו ישראל בקיום התו' דמצ"ל קי"ל כהרמב"ם ז"ל דאא"מ בדשא"ק וא"ת דהל' אזלא כרוב הפוס' דפליגי וס"ל דאדם מתחייב בדשא"ק אתמהא טובא דהלא אשר הוצאת וכו' בכח טענת קי"ל כהרמב"ם וכנז"ל וא"כ למה ה' יחא"ב ב כיון דהם ילפי מינך דמצ"ל קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל ולית עלייהו חיוב לקיים התו' כיון דהיא דשא"ק וק"ל:
ובזה אפ"ל כה"כ ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור וכו' בהק"ע מ"ש הרב משל"מ ז"ל בפי"א דמכירה משם הריטב"א ז"ל וז"ל וסבור הייתי לומר דמודה הרמב"ם במי שמקבל שכר לזון זמן ידוע דהוא חייב שלא אמר אלא דרך מתנה וג"ח ואין זה בדבריו דא"כ בפוסק לזון את בת אשתו הוא שכר שנשאת לו האשה הזאת ועוד ערב יוכיח שהלוווהו זה על אמונתו ואפי"ה ס"ל להרמב"ם דערב על דשא"ק פטור אל"ו דלא שאני ליה מהאי להאי עכ"ל: ולא זכיתי להבין ד"ק בראייתו מדין ערב דהא האי טעמא דמשום דעל אמונתו הלוהו גמר ומשעבד נפשיה לא נאמר בש"ס רק לסלק ריעותא דאסמכתא ערבות דסתם ערבות הוי אסמכתא וא"כ דיינו לסלק האסמכתא מטע"ז אך לא יפה כח טע"ז לסלק ג"כ הריעותא בדשא"ק דהו"ל בערב תרתי לריעותא דהם אס' ודשא"ק דהא דס"ל להרמב"ם ורבותיו דאא"מ בדשא"ק לאו מטעם אס' נגעו בה כלל אלא משום דהו"ל כמתנה ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה וכמ"ש כן להדיא הרמב"ם ז"ל כנז"ל וא"כ הגם דנימא דאם המתחייב בדשא"ק קבל הנאה ושכר מן המקבל בעד מה שנתחייב לו דשא"ק מודה הרמב"ם דחייב עכ"ז בערב על דשא"ק יודו הרמב"ם ורבותיו ז"ל דלא משתעבד בדשא"ק כיון דאית ביה ב' לריעותא וכנז"ל ולא אהני האי טעמא דעל אמונתו הלוווהו להיות נחשב ג"כ כאילו קבל הנאה ושכר על ערבותו דשא"ק כדי שנאמר דחל עליו חיוב ערבותו אפי' שהוא דשא""ק אלא הו"ל כאילו ערב בחינם על דשא"ק דל"מ ודי שנאמר דאהני האי טעמא דעל אמונתו הלוווהו לסלק האסמכתא לבד דרכו דלא לוסיף עלה:
אמנם כבר כתב עוד המשל"מ ז"ל שם שמהרש"א והרפז"מ ז"ל הכי ס"ל בד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל דאם המתחייב בדשא"ק קבל שום הנאה ושכר כדי שיתחייב חיוב זה בדשא""ק מודי דמתחייב שפיר דאגב הנאה דידיה גמר ומשעבד נפשיה גם בדשא"ק וכ"כ הרב חש"ש ז"ל בסי' ס' הגב"י אות ל"ב משם כמה פוס' ז"ל ושו"ר שכ"כ הרב עה"ש ז"ל בח"מ סי' ס' אות י"ד יע"ש וע"ע במ"ש אני עני בסה"ק פנ"י ח"א סי' כ"ד יעש"ב:

עכ"פ דין זה מידי פלוגתא ל"ן אכן הקב"ה ס"ל להלכה כד' הפוס' דס"ל דאם קבל המתחייב בדשא' ז"ק איזה הנאה ושכר בעד חיובו לדשא"ק מהני ושפיר מתחייב הגם דהוא ושאי"ק ולהכי נתן לישראל ארצות גויים ועמל לאומים בירושה ומתנה כדי שעי"ז שקבלו הנאה ושכר שפיר מתחייבי בקיום התו' והמצות אפי' שהם דשא"ק וז"ש ויתן להם ארצות גויים וכו' בעבור ישמרו חוקיו וכו' דאל"ה היו יכולים לפטור עצמם מקבלתם התוה"מ בט' קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל דס"ל דאא"מ בדשא'"ק כנז"ל:

וזה אפשר כה"כ כי לקח טוב נתתי לכם שהיא ארצות גויים וכיון שכן מאחר שקבלתם ממני שכר והנאה מרובה א"כ תורתי אל תעזובו בט' קי"ל דבכה"ג דקבלתם שכר והנאה לכ"ע מהני להתחייב גם בדשא'"ק לדעת כמה מהפוס' ז"ל דס"ל הכי, ואני סובר דהלכתא כוותייהו אזלא וק"ל:

וזה אפשר כוונת המן הרשע באומרו ישנו עם אחד שהיה שרוי עם זה במקום אחד על אדמתם להם ה' בשכר קבלתם התי' כדי שלא יטענו קי"ל כהרמב"ם ורבותיו וכעת הוא מפוזר ומפורד בה"ע ודתיהם שונות מכל עם שאין לדתיהם קצבה וגבול כלל ויכולים לטעון כעת קי"ל כמ"ד דאא"מ בדשא"ק ועכ"ז את דתי המלך אינם עושים במרד ובמעל עם שיש להם מקום פטור לפטור עצמם מקיום התו' בט' קי"ל א"כ למלך אין שוה להניחם וק"ל: ובקוטב זה אפ"ל כוונת משז"ל דאמר ה' למרע"ה אם סלח נא אתה מבקש בטל אעב"ן ואם אעב"ן א"מ בטל סלח נא דהכוונה ממ"ן אם ס"ן א"מ בטענתך בעדם שיכו"ל קי"ל כמ"ד דאא"מ בדשא"ק אפי' קבל המתחייב בדשא"ק שכר והנאה א"כ גם אני חוזר בי ממתנת הארץ להם דלא שדי איניש זוזי בכדי ולפי טענתך בעדם הנז' א"כ בטל אעב"ן דהדרי בי מליתננה לישראל דאעיק"ד לא נתתיה לכם אלא בשכר שיקיימו התו' הגם דהוי דשא"ק ככת הפוס' דסל"ה. ואם אעב"ן א"מ וס"ל כס' הפוס' דס"ל דאם קבל המתחייב הנאה ושכר שפיר מתחייב גם בדשא"ק לכ"ע א"כ למפרע מתחייבי ישראל בעון העגל וא"כ בטל ס"ן דלא יוכלו לטעון עוד קי"ל כהרמב"ם ורבותיו ז"ל וכמובן וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כוונת המד' הנ"ל במ"ש הרב שא"י ז"ל בפ' ש"ל בישוב חקירת הרב מתתיה ז"ל הנ"ל והוא דמדין בנים מתחייבים ישר' בקיום התו' עם שהיא דשא"ק וגם א"י אין אנו זוכים בה כי אם מדין בנים דאילו מדין עבדים ל"מ יעש"ב מילתא בט' לפו"ד: וז"ש אם ס"ן א"מ מט' דהתורה חשיב דשא"ק ואתה סבור דישראל דין עבדים לי יש להם א"כ בטל אעב"ן דלית לכו זכות בגווה ואם אעב"ן א"מ דאתה סבור דזכו בה ישר' מדין

בנים א"כ בטל ס"ן דלפי"ז לא מצית תו לטעון בעדם טענת דשא"ק כלל כיון דדין בנים י"ל וק"ל:

וזה עצמו כה"כ כי לקח טוב שהיא א"י נתתי לכם מדין בנים א"כ תורתי אל תעזובו בט' דשא"ק וק"ל. וז"ש ויתן להם ארצות גויים וכו' מדין בנים בעבור י"ח וכו' ולא יטענו טענת דשא"ק וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ ויוציאם בכסף וזהב וכו' והוא דידוע דע"י שעבוד מצרים זכינו בארץ כמ"ש במה אדע וכו' ידוע תדע וכו' וגם ארז"ל וילך אל ארץ וכו' ושבט לוי לא נשתעבד והט' מפני שלא נטל חלק בארץ כנז"ל וזה אפשר כוונת אתם למה ור"ל דפרעה הבין דמרע"ה בא להוציאם תו"ז בטענה דהשעבוד הוא דשא"ק ול"מ כדס"ל להרמב"ם ורבותיו ז"ל וע"ז טען פרעה אתם למה לא נשתעבדתם אינו אלא משום שלא נטלתם חלק בארץ א"כ אתם מודים דמי שנשתעבד זיכה בארץ וא"כ הו"ל ישראל קבלו הנאה ושכר כדי להתחייב בשעבוד הגם דהיא דשא"ק דשפיר חל החיוב כד' רוב הפוס' ז"ל וא"כ דבריכם למה שאתם באים להוציאם תו"ז בכח טענת דשא"ק כיון שאתם מודים דבקבל המתחייב שכר והנאה שפיר מתחייב גם בדשא"ק ופרעה לא ידע דהריטב"א ודעימיה פליגי ע"ז ויכולים ישראל לטעון קי"ל כוותייהו וק"ל:

וזה ג"כ אפשר כה"כ הן רבים עתה עם הארץ דייקא דלהם ניתנה הארץ הידועה כמשז"ל ע"פ וזהב הארץ וכו' כנז"ל שנתן להם ה' הארץ בשכר השעבוד וא"כ שפיר מתחייבי ישר' בשעבוד הגם דהוי דשא"ק וא"כ והשבתם אותם מסב' תו"ז אתמהא וק"ל:

ובדרך זו אלך להבין בזה ויכוח מרע"ה עם יתרו הנאמרים באמת בפ' בהעלותך וכ"ת ויאמר משה לחובב וכו' נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה איתנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישר'. ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי וא"מ אלך. ויאמר אל נא תעזוב אותנו כי ע"כ ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעינים. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר יטיב ה' עמנו והט"ל ע"כ. ויל"ד במ"ש כי ה' דיבר טוב על ישר' מה כוונתו בזה ועיל"ד במ"ש יתרו לא אלך וכו' ואמרז"ל שאמר יתרו לא אניח את הודאי ואטול את:

הספק ועיל"ד דמה חידש לו מרע"ה במה שחזר לומר לו אל נא תעזוב אותנו כע"כ ידעת ח"ב ודרז"ל אתה ידעת חן שניתן לאבותינו במצרים ונסים שנעשו לנו במדבר. עיל"ד או' והיית ל"ל והיה כי תלך עמנו וכו' דלמה חזר לו' לו כן אחר שכבר אמ"ל לכה איתנו והט"ל וכבר בדרושים אחרים פירשתי בעניותי המשך הני מק"ק בפנים שונים ומשם באר"ה:

ואולם עפ"י דרכנו אפ"ל באו"א דכוונת מרע"ה לומר ליתרו דמתנת הארץ נתנה ה' לנו בשכר קבלת התורה כדי שלא לטעון בקבלת התו' קי"ל כהרמב"ם ורבותיו דס"ל דאא"מ בדשא"ק ולכן נתן לנו הארץ ובזה לא נוכ"ל קי"ל לדעת רוב הפוס' דס"ל דאם קבל המתחייב בדשא"ק שכר והנאה שפיר מתחייב גם בדשא"ק וזה רמז לו באו' כי ה' דיבר טוב ע"י ואין טוב אלא תורה כידוע א"כ לכה איתנו והט"ל והשיבו יתרו לא אלך וכו' לא אניח את הודאי וכו' כלומר כיון דאיכא הריטב"א ודעימיה דס"ל דאפי' קבל שכר המתחייב בדשא"ק עכ"ז ל"מ לד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל א"כ הו"ל ס' ומידי פלו' ל"ן ולמחר יטענו ישראל קי"ל כמ"ד הכי דל"מ וקי"ל כהרמב"ם ויחזור ה' ממתנתו דלא שדי זוזי בכדי כנז"ל וא"כ הו"ל ספק ולא אניח את הודאי וכו' חזר מרע"ה להוכיח לו שכבר הקב"ה פסק הדין דאדם מתחייב בדשא"ק כשקבל המתחייב שכר והנאה דהא אתה ידעת חן שניתן לנו במצרים וזכינו ברכוש חלף הנאת המצריים בעבודתנו להם וגם הנסים שעשה ה' לנו במדבר דאין לנו הנאה גדולה מזי ואחר שקבלנו שכר והנאה בעד קבלתנו התי' מטעם שכן פסק ה' הדין הו"ל אנן כאילו קבלנו עלינו סברת הפוסק שסובר כן ואין אנו יכולים לטעון עוד שום קי"ל וגם אתה והיית לנו לעינים ובההיא הנאה שנקבל מינך והיה הטוב וכו' והט"ל הגם דאנו מתחייבים לך בדשא"ק וק"ל:

א"נ במ"ש השא"י דמדין בנים זכינו בא"י כנז"ל וז"ש משה כי ה' דיבר טוב על ישר' שקראם בני בכורי ישראל וידוע דר"מ סבר דישר' קרויים בנים לה' אפי' עז"ז כמש"ה בנים משחיתים ור"י פליג עליה וס"ל דבזמן שאערש"מ אית להו דין עבדים ולזה השיבו יתרו לא אניח את הודאי וכו' דאפשר דהלכה כר"י וכשאין ישר' ערש"מ נוטל את הארץ מידם דאינם זוכים עוד בה כיון דהדר דינייהי כעבדים לזה השיבו מרע"ה אל נ"א תע"א בטענה זו על לעתיד שמא יחטאו ישראל ויהיה דינם כעבדים כס' ר"י דלעת עתה כולנו עושין רש"מ וז"ש אל נ"א ר"ל עכשיו ואין לך לעזוב אותנו בעבור העתיד להיות ועוד כע"כ ידעת ח"ב חן שניתן לנו במצרים בני בכורי ישראל והנסים שעשה ה' לנו הגם דבמצרים היו גוי מק"ג ומה אלו אף אלו ועכ"ז קראם בנים מזה מוכח דפסק ה' הדין כר"מ דאפי' בז' שא"ע רש"מ דין בנים לה' יש לנו והיה כי תלך עמנו והיית לנו לעינים לגייר גיורים גם אתה יהיה לך דין בן לה' והיה הטוב וכו' כי כמונו כמוך ממש וק"ל:

ועפ"י הקדמתנו בדין דשא"ק הנ"ל אפ"ל עוד כוונת המגיד במ"ש ברוך שומר הבטחתו לישראל ב"ה וכו' בהק"ע מ"ש בפ' חלק דבימי אלכסנדרוס מוקדון באו בני מצרים ותבעו לפניו מישראל תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממצרים והשיבם גביהא ב"פ ממ"ש בתורה ומושב וכו' תנו לנו שכר עבודתינו ת"ל שנה יע"ש ואפ"ל דבני מצרים היו סבורים דיצאו

ישר' ממצרים ק"ז משום דהעבדות הו"ל דשא"ק ול"מ לד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל ופסק ה' הל' כוותייהו ולזה הוציאם תו"ז וא"כ לפי"ז גם הם אינם חייבי' ברכוש מטע"ז גופיה דהו"ל דשא"ק דא"א לדונם כבי תרי ולכך השיבם גב"פ ממ"ש בתורה ומושב וכו' ת"ל שנה ונשתעבדו ת"ל שנה הגם דהוי דשא"ק כד' רוב הפוס' דפליגי ע"ד הרמב"ם ורבותיו ולפי"ז גם הם בני מצרים חייבים ברכוש הגם דהוי דשא"ק והשתא הכא כשבאו לדון עם ישראל על הרכוש ישראל הם המוחזקים בביזת מצרים ומצ"ל קי"ל כרוב הפוס' החולקין ע"ד הרמב"ם כנ"ל אכן הקב"ה מצי פטר נפשיה הוה מחיוב הרכוש מט' דהו"ל דשא"ק ומצ"ל קי"ל כהרמב"ם ועם דבעבדות ועינוי תפס השיטה דלא כהרמב"ם ור' שאני התם דעכ"פ השנים הם קצובין ומצ"ל קי"ל כרש"י וכמש"ל א"נ דהוה מצ"ל קי"ל כמהרש"ח והפ"מ דס"ל דבקבל המתחייב בדשא"ק הנאה ושכר שפיר מתחייב לכ"ע וכאן נתן להם הארץ בשכר השעבוד כנז"ל וז"ש המגיד ברוך שומר וכו' כלו' דהגם דלפו"ד הוה מצי ה' לפטור עצמו מהבטחת הרכוש כנז"ל עכ"ז בה' עצום עושה דברו לפנים משוה"ד ונתן לנו רכ"ג כמו שהבטיחנו וא"ת דאכתי לא הועלנו כלום דלמחר יבואו בני מצרים ויתבעונו בדין להחזיר להם כל רכושם כאשר כן היה מעשה באמת בימי אל"מ כנז"ל לז"א אין לחוש מהם כלל שהרי הקב"ה מחשב את הק"ץ שנים החסרים וכתב בתורה ומושב וכו' ת"ל שנה כדי שלא יטענו כן בתר הכי בני מצרים וא"ת אחר האמת איך חייבם ה' למצריים ברכוש אחר די"ל טענת קי"ל כהרמב"ם דאא"מ בדשא"ק לזה השיב המגיד בעצם לעשות מ"ש לאאע"ה וכו' כלו' עשה כן כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' כדפי' בד' ר' ינאי כמש"ל:

וכתב הרב ברכת מועדיך לחיים ז"ל בח"ב בדרוש שבת זכור דכי היכי דס"ל לכ"ע וגם הרמב"ם רבותיו דהפוסק לזון בת אשתו ה' שנים דחייב הגם דהוי דשא"ק מטעם דפסק בשעת נישואין דאגב חדוותיה מתחייב גם בדשא"ק דה"ה והוא הטעם ככל דוכתא דאית ליה שמחה למתחייב בדשא"ק שפיר חל החיוב עליו אגב חדוותיה וכמו כן הנודר בעת צרתו אפי' נדר דשא"ק חייב לשלם נדרו כמש"ה וירד יעקב נדר וכו' יעש"ב:

ובכן ז"ש ויוציאם בכסף וזהב שהוא הרכוש שלקחו וינצלו א"מ ולא תחשוב דח"ו גזל הוא בידם דשלא כדין לקחוהו כיון דהוא דשא"ק לז"א ואין בשבטיו כושל דלא נכשלו ח"ו באיסור גזל יען דבכה"ג לכ"ע מתחייבים המצריים ברכוש משום כי שמח מצרים בצאתם ואגבחדוותייהו מתחייבי שפיר ברכוש כדין הפוסק לזון בשעת נישואין ועוד דחשיבי המצריים כנודר מתוך צרה כמש"ה ותחזק מצרים על העם וכו' וא"כ שפיר

מתחייבי גם בדשא"ק כי נפל פחדם עליהם דהו"ל ממש כנידר מתיך צרתו דשפיר מחייב נפשיה גם בדשא"ק כמדובר:

ועפי"ז אפ"ל כוונת רז"ל במ"ש ע"פ ויקם מלך חדש כבע"ח ושטרי בידו ע"כ בהק"ע מ"ש הרב כנה"ג בח"מ סי' ר"ז הגהט"ו אות כ"ד משם מהרא"ג ז"ל דאם כתב החיוב בדשא"ק בשטר לכ"ע חייב דאלימא מילתא דשטרא וכ"כ המ"ץ ז"ל בח"ב סי' יו"ד דאם כתוב בשטר כל ח"ס ויפו"ך מהני להתחייב בדשא"ק לכ"ע אכן הרב שמחת יהודה הבי"ד הרב במל"ח ז"ל שם פליג בזה יע"ש וז"ש כבע"ח ושטרו בידו לרמוז דעם דחיוב השעבוד הוי דשא"ק מ"מ כיון דאיכא שטרא וקי"ל מלוה הכ' בתו' כמלוה בשטר דמי ועדיף טפי משטר דעלמא ומשום דהרב שמחת יהודה פליג בזה להכי נקט כבע"ח בכ"פ הדמיון לרמוז דאין זה מוסכם מכל וק"ל:

ובזה יובן ג"כ כה"כ בפ' עקב ושמרת וכו' כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וכו' ר"ל חיובא רמי עלך לשמור את מצות ה' ולא תוכל לטעון קי"ל כהרמב"ם ור' דאא"מ בדשא"ק ונ"ט יען כי ה"א מביאך וכו' וכיון דקבלתם הנאה ושכר לכ"ע מתחייבים אתם אפי' בדשא"ק:

וזה אפשר כה"כ והיה אם שכוח תשכח וכו' שמע ישראל אתה עובר היום אה"י ועפי"ה ה"ה כמבואר וכן משז"ל ע"פ משכני אחריך נרוצה ממה שנתת לנו ארעא טבתא אחריך נרוצה ע"כ וכן משז"ל אם נכנסים בניך לארץ הם מקבלים אלהותי עפי"ה ה"ה כמבוארים וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כוונת מדרז"ל דעוזא שר מצרים טען לפני ה' להחזירם לישר' כדי להשלים הזמן כנז"ל דיל"ד דאמאי המתין עוזא לטעון כן עד צאתם ממצרים ולא קודם צאתם ועיל"ד או' כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת דמוכח מזה דכל כחו לטעון כן אינו אלא מכח השבועה וזה אי נו דבלאו"ה עצום הוא ע"ד ועיל"ד בתשו' ה' לעוזא כלום וכו' דהוה סגי להודיעו דמשנולד יצחק הת"ה:

אמנם עפי"ה א"ש ה כל דכיון דהשעבוד והרכוש הכל הוא דשא"ק ואם יתחייבו המצריים ברכוש גם ישראל מתחייבים בשעבוד כיון דתרווייהו הוו דשא"ק ואם יצאו ישר' תו"ז בט' קי"ל כהרמב"ם א"כ גם המצריים פטירי מחיוב הרכוש בט' קי"ל וידוע פלוגתא דמהריב"ל עם מהרשד"ם אי אמרינן קנין אין כאן גם שבועה אין כאן או"ד הגם דקנין אין כאן מ"מ שבו' יש כאן וס' שבו' להחמיר וכתבו ז"ל דהאי פלוגתא לא שייכא רק לגבי ב"ו דאית ליה ספק בדין כיון שנשבע מחית נפשיה להתחייב גם מספק ברם לגבי הקב"ה דליכא ספיקא קמיה כי לפניו נגלו כל תעלומות א"כ כשנשבע חייב לקיים

שבועתו מתורת ודאי ולא מכח ס' שבועה להחמיר וגם מהריב"ל ז"ל יודה בכה"ג דחייב ודאי וכבר הקדמנו לעיל דמתנת הארץ לא זכינו בה כי אם בתנאי לקיים העבדות ת' שנה וע"י מתנת הארץ חל עלינו חיוב השעבוד עם שהוא דשא"ק כנז"ל ולכן קודם שזכינו ברכוש לא היה יכול עוזא לטעון על ישראל שיצאו תו"ז דחשש שמא קי"ל להקב"ה כד' הרמב"ם ורבותיו דאא"מ בדשא"ק ולכך הוא ריצה להוציאם תו"ז אמטו"ל המתין עוזא עד אחר שכבר יצאו עם הרכוש ומזה נתברר לו דהקב"ה פסק כשאר רוב הפוס' דס"ל דאדם מתחייב בדשא"ק מדנתן לישר' הרכוש אף שהוא דשא"ק אזי קם לטעון על ישראל דכיון דהדין הוא דאדם מתחייב בדשא"ק א"כ תן לי רשות להחזירם להשלים הזמן וזה דייק מ"ש בשעה שיצאו וכו' בשעה דייקא ולא קודם לכן עוד טען לפניו ית' דהגם דגבי ב"ו איכא מ"ד דקא"כ גם הדמיון שבו' אין כאן דבהאי דינא דדשא"ק פליגי בה רבוותא אפי' בדאיכא שבועה ולגבי ב"ו אזלינן בה לחומרא מתורת ס' אבל אתה ה' לפניך נגלו כת"ע ובידך להכריע הל' כמאן וליכא שום ס' קמך א"כ כשם שאתה קיים וכו' ולא מצ"ל קי"ל כמהריב"ל דקא"כ וכו' ע"ז השיבו השי"ת דמעיק' טועה אתה בדין זה דבנ"ד גם הרמב"ם ור' יודו דחל חיוב השעבוד על ישראל אפי' דהוי דשא"ק דכלום נתחייבו אלא בשביל דיבור וכו' א"כ נמצא דעיקר שעבודם לא היה אלא בעבור שנטלו הארץ בירושה מאביהם וכיון דאית להו הנאה ושכר שפיר מתחייבי בדשא"ק לכ"ע וא"ת א"כ יחזרו ישר' להשלים המנין הא נמי ליתא דכלום באמ"ץ אמרתי וכו' כבר גלוי לפני משנולד וכו' ולגבי דידי שחייבתי המצריים ברכוש הט' משום דאנא ס"ל כרוב הפוס' דאדם מתחייב בדשא"ק ובכן אין מקום עוד לכל טענותיך וק"ל:

ועפ"י האי חילוקא דכתיבנא דאיכא בין גבי ב"ו דאיכא ס' קמיה ללגבי ה' דליכא ס' קמיה אפ"ל שלזה כיוון דהע"ה במ"ש מה רב טובך אצ"ל שכר הרוחני לעוה"ב דעין לא ראתה הגם דהוא דשא"ק והט' משום כי פעלה לחוסים ב"ך דייקא בך אתה ה' דליכא ס' קמך נגד בני וזה אפשר כוונתם ז"ל במד' ע"פ משכני אחריך נרוצה דאמרה כנס"י ממה שנתת לנו ביזת מצרים אחריך נרוצה ועפי"ד יע"ן דמביזת מצרים מוכח דס"ל לה' להל' כרוב הפוס' דאדם מתחייב בדשא"ק א"כ גם אנן בדינן חיובא עלן לקיים התורה דגם דהיא דשא"ק ואחריך נרוצה וק"ל:

ובזה אפ"ל משז"ל כשיצאו ישר' ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זע"ז ע"כ. ויל"ד דהא בלאו"ה מדינא חייבים לעשות כן ולמה אצט' לכרות ברית ע"ז אכן בראותם שיצאו תו"ז שפטו מזה דהדין הוא דאא"מ בדשא"ק וא"כ גם מצות הצדקה ההיא נמי דשא"ק ואין לה קצבה בתורה דהא כתיב די מחסורו א"כ גם הם פטורים ממצוה זו ולזה הוצרכו לכרות

ברית לעשות חסד בתורת חסד ולא בתי' חיוב דמדינא הם פטורים מט' דהו"ל דשא"ק וכדס"ל להקב"ה ביצי"מ שהוציאם תו"ז וק"ל:

א"נ אפ"ל לאידך גיסא דמעיק' הוה ס"ד דישראל דפטירי ממצות צדקה כיון דהוי דשא"ק מצ"ל קי"ל כהרמב"ם ור' דאא"מ בדשא"ק וזכורני שראיתי בס' המפרז"ל שכבר עמדו בחקירה זו במצות הצדקה מדין דשא"ק והם ז"ל פי' בזה כה"כ ולא ירע לבבך בתתך לו לטעון דהו"ל דשא"ק ואין אתה חייב לתת לו כי בגלל וכו' וכיון דאית לך הנאה מרובה ממצוה זו א"כ לכ"ע אתה מתחייב אף דהוי דשא"ק כשיצאו ממצ' וזכו ברכוש הבינו דאדם מתחייב בד שא"ק א"כ גם במצות הצדקה הם מתחייבים ולזה תו"מ כרתו ברית לקיים מצוה זו וק"ל:

ועפ"י האי פלוגתא דהרמב"ם ורבותיו ז"ל עם רוב הפוס' ז"ל בדין דשא"ק הנז"ל ראיתי כתוב בכת"י דרוש נפלא מאד ומטו בה שהוא מעט"ר מר"ז הרה"ג כש"ת כמהר"ר יששכר אבואלעפיא ז"ל בן לאותו צדיק עט"ר מר"ז הרב הקדוש מהרח"א ז"ל שפירש עפ"י פלוגתא דרבוותא ז"ל הנז"ל ועפ"י הקדמות אחרות המשך הכתובים שבס' מלכים סי' ה' וכה תארם וישלח שלמה אל חירם לאמר אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכול לבנות בית לשם ה' מפני המלחמה וכו'. ועתה הניח לי ה' מסביב כי אין שופ"ר והנני אומר לבנות בית לשם ה' כאשר דיבר ה' אל דוד אבי לאמר. בנך אשר ניתן לך תחתיך על כסאך הוא יבנה הבית לשמי. ועתה צווה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון ועבדי יהיו עם עבדיך ושכר עבדיך אני אתן לך. כי אתה ידעת כי אין בנו איש יודע לכרות ארזים עצים כצידונים. ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה וישמח מאד. ויאמר ברוך ה' היום אשר נתן לדוד בן חכם על העם הרב הזה. וישלח חירם אל שלמה שמעתי את אשר שלחת אלי אני אעשה ה את כל חפצך בעצי ארזים ובעצי ברושים. עבדי יורידו מן הלבנון ימה ואני אשימם דוברות בים עד המקום אשר תשלח אלי ונפצתים שם ואתה תשא. ואתה תעשה את כל חפצי לתת לחם בני ביתי. ויהי חירם נותן לשלמה עצי ארזים ועצי ברושים וכל חפצו ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כור חטים וכו' ע"כ. ומני"ר הרב מ"ז זלה"ה הנז' דרשינהו להני קראי כסיני וכדי להיות דובב שפתי צדיק ואיידי דחביבין ע עלי ד"ק ז"ל דרשתים אני עני ברבים בק"ק יע"א בדרוש שה"ג משמו הטוב זצוק"ל ואמרתי אני אל לבי להדפיסם בעז"ה ובישועתו והנני מעתיק פה את כל ד"ק בביאור הכתו' הללו כמות שהם וז"ל הטהור:

והנה הדקדוקים במק"ק אלה רבו זה יצא א' לנו לדעת דלאיזה צורך הוכרח שהע"ה להאריך ולהציע לחירם ולומר לו אתה ידעת וכו' ולא אמ"ל בקיצור צווה את עבדיך וכו'

גם אומרו מפני המלחמה יל"ד דאיך המלחמה מונעתו מלבנות הבית וכבר נרגשו מזה המפז"ל והם אמרו דאמ"ל כן לבל יקשה לו חירם מה לך לבנות הבית מה שלא בנה דוד אביך לזה הודיעו דאביו לא היה יכו"ל מפני המל' ור"ל יכול היה אלא שלא הי"ל פנאי מפני המל' כי לא נצטווינו לבנות המ"ק בהיות המל' רק אחר המנוחה כמש"ה והניח לכם מכ"א וכו' אזי לשכנו תדרשו וכו' אתד"ק ז"ל:

ולענד"ן ליישב דקדוקים אלו לבדם בהק' משז"ל בפ' כל כתבי דק"ט אין מבטלין תשב"ר אפי' לבנין בהמ"ק ע"כ ופשטן של דברים מורה דעם דעי"ז ישאר בהמ"ק חרב ושמם אפי"ה אין מבטלין. ולפי"ז קל"ט דבש"ס מ"ק די"א אמרי' התם כתיב כל חפציך ליש"ב הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב כל דמשמע אפי' חפצי שמים ומשני כאן במצוה דאפ"ל ע"י אחרים אזי אפי' חפ"ש לישוב כאן בשא"א לעשותה עי"א מבטלים ת"ת מפניה כדי שלא תתבטל המצוה לגמרי ובפ' הטויו"ד סי' רמ"ו ומרן ב"י שם לא הראנו מקור דין זה ונר' פשוט דהוא מסוגייא הנ"ל ולפי"ז א"כ היכי אמרינן התם דאין מבטלין תשב"ר אפי' לבנין בהמ"ק דמש' דאף אם ישאר בהמ"ק חרב ושמם אין לבטלם מת"ת אתמהא טובא לכאורה ונר' דיש לחלק בין לימוד תו' דגדולים ללימוד הקטנים דהא דאמרינן דבא"א עי"א דאז מבטלים ת"ת לעשות המצוה הי"ד בגדולים דכל רביתייהו בלימוד אינו אלא לקיים מצוות והגית בו וכו' ועיקר מצוה זו יכולים לקיימה בקביעות זמן מה למכדא"ל ולמכדא"ל בפ' ב' הלחם דצ"ז אפי' לא שנה אדם רק פרק א' וכו' ולמד אפי' ק"ש קיים לא ימוש ואף דכל המרבה ה"ז משובח מ"מ כיון שבאה המצוה לידו שאא"ל עי"א עדיף טפי לעשות המצוה תחי' מה שלא תתבטל לגמרי ואח"כ יחזור ללימודו לא כן בתשב"ר שצריך ללמדם בכל יום תמיד כדי שיתלמדו יפה ולזה אין מבטלים אותם מפני שום מצוה בין דאפ"ל עי"א בין לאו ואמרינן בילקוט תהלים רמז תשכ"ב ע"פ ריבה ה' את יריבי וכו' אמר דוד לפני ה' הבה לנו עזרת מצר אמ"ל ה' דוד עסוק בתורה ואני נלחם מל' וכן משה אמר ע"כ יאמר בס' מל' ה' אתם עוסקים בתו' ואני נלחם מלחמותיכם ע"כ ובודאי דמה שציוה ה' לדוד שיעסוק בתו' היינו כדי שיהיה מתמיד בתו' כל מאי דאפ' יום ולילה לא ישבות והיה שכרו שהוא ית' לוחם מל' דאין סברא לומר דמה שציוהו ה' לעסוק בתורה היינו שיקבע, עתים לתורה דלזה לא היה צריך דהע"ה ציווי וזירוז דודאי מלך חסיד כמותו אין לומר עליו דלא יקיים מצות לא ימוש למכדא"ל כנז"ל אל"ו מחוורתא כדאמרן דר"ל שיעסוק בתורה בהתמדה כעין ת"ת של תשב"ר דכוליה יומא צריכים ללמוד בתורת ה' כמדובר:

ולכן זאת הודיע שהע"ה לחירם דמפני המלחמות אשר סבבוהו לדוד אבי והוא נצטווה לעסוק בתורה בהתמדה להכניע אויביו מפניו דא גרמא ליה לדוד אבי דלא יכול לבנות בית לשם ה' שכן בדין שאין מבטלין ת"ת התדירי תדיר ולא פסיק אפי' לבנין בהמ"ק אכן עתה שהניח ה' לי מסביב יכול אני לבנותו כי עסק התורה אינו מעכב אותי דיכול אני לקבוע עתים לתורה ואח"כ אני עוסק בבנין בהמ"ק ואף דמצוה עלי ג"כ להרבות בעסק התו' כל מאי דאפשר דכל חפצים ליש"ב מ"מ כיון דמצות בנין בהמ"ק היא מצוה דאא"ל עי"א מן הדין עושה המצוה ואח"כ יחזור לימודו:

עוד אפ"ל מעין האמור דהא דאמר מפני המלחמה הכוונה דר"ל דעסק התורה דנצטווה דהע"ה מפי ה' שיעסוק בתו' והוא נלחם מל' היינו עסק התו' של רבים דזכותו וזכות תורה דרבים אגוני מגנא דהקב"ה לוחם מלחמותיו: ואפשר דלז"א דהע"ה פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי כלו' שהשי"ת פדה נפשו מקרב המל' הבאה עליו בזכותא דרבים שהיו לומדים עמו והשתא כיון דהתו' שנצטוה דיד היינו ת"ת דרבים הנה ודאי דבנין בהמ"ק נדחה מפני תורה דרבים דהא תורה דרבים דוחה העבודה כדאי' בפ"ק דמגילה דפריך תלמודא עמ"ש מכאן סמכו של בית ר' שמבטלין ת"ת ובאים לשמוע מ"מ ק"ו מעבודה דפריך ועבודה חמירא מת"ת והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וכו' ומשני ל"ק הא דרבים הא דיחיד ע"כ ור"ל דת"ת דרבים דיהושע הוה ולהכי גדול מעבודה וכיון דאשכחן דת"ת דרבים אין עבודה דוחה אותו כ"ש שאין בנין בהמ"ק דוחהו שהרי עבודה דחמירא דדחי, שבת אינה דוחה ת"ת דרבים כ"ש בנין בהמ"ק דקי"ל מעבודה דאיני דוחה שבת:

ובכן זאת היתה כוונת שהע"ה במ"ש לחירם אתה ידעת וכו' דר"ל דכיון שהיה עוסק בת"ת דרבים משו"ה דחה לבנין בהמ"ק שכן הדין דאין מבטלים ת"ת דרבים מפני בנין בהמ"ק כנז"ל ואולם עתה שהניח ה' לי מסביב ואין אני עסוק בת"ת דרבים דאין אני צריך להכניע אויבי ע"י עסק תורה דרבים דאין שופ"ר כע"כ יש לי פנאי לעסוק בבנין בהמ"ק והנני אומר לבנות בית לשם ה':

נחזור להני מק"ק דשהע"ה עם חירם דתו יל"ד דלאיזה צורך אמר לחירם שאמר ה' אל דוד אביו בנך וכו' גם תיבת לי יתור נפיש דהוה סגי לו' ויכרתו ארזים גם או' אתן לך תיבת לך יתירה דהוה סגי לו' אני אתן גם או' כי כי אתה ידעת כי אין בנו יודע לכרות עצים אין זה טעם נכון כיון שלא יחסר דבר מהמלכות וגם אם את"ל שאין לו יודעים למה לו לגלות זה לחירם יכחידנה תחת לשונו ולימא ליה כי ידעתי בעבדיך יודעים לכרות עצים וממילא יובן החסרון וככתוב בד"ה ב' סי' ך' ויתכן שיובן הענין למעליותא דאף

שיש איתו יודעים מ"מ כיון שהמלאכה מריבה בנין הבית להיער הסמוך לירושלם לא יספיק אותו יער וצריך לו ג"כ מיער של חירם וכיון שיודע שבעבדי חירם יש שיודעים לכרות עצים לא הוצרך שהע"ה לשלוח מעבדיו אשר בירוש' היודעים לכרות עצים וא"כ לאיזה סיבה הוצרך שהע"ה להודיעו חסרון עבדיו בזה הלא דבר. גם יל"ד מה חכמה מצא חירם בדברי שלמה עד שבירך חירם לה' שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו עיל"ד במ"ש חירם שמעתי את אשר שלחת אלי דתיבת אלי יתירה גם אומרו ובעצי ברושים דנדרש ללא שאלוהו כי שהע"ה לא ביקש ממנו רק עצי ארזים ואם כוונת חירם היתה משום דעצי ברושים הם יותר משובחים א"כ מדוע לא שאל מהם שהע"ה כיון שהם חשובים יותר. ולדקרוק זה י"ל דמה שהוסיף חירם לו' גם עצי ברושים לאו למעלייותא נתכוון אלא לגרעון דשהע"ה שאל ממנו רק עצי ארזים וידוע דך' מיני ארזים יש בעולם כמ"ש בישעיה סי' מ"א ארז שיטה והדס והוסיפו עליהם רז"ל ג' כמ"ש בש"ס דר"ה דכ"ג וחד מנייהו כסותא ופירש"י שהוא מין עץ העולה בקרקע הים ושמו קרואל"ו יע"ש וא"כ כוונת שהע"ה היתה לשאול ממנו כל מיני ארזים וגם אותו שגדל בקרקע הים הנק' קוראל"י ומ"ש מן הלבנון קאי לשאר מיני ארזים ולזה פירש חירם דבריו ואמ"ל אני אעשה חפצך בעצי ארזים וברושים אבל לא מה שגדל בים דטריחא מילתא טובא דאופן עקירתו מן הים קשה עד מאד כמ"ש בר"ה דכ"ג יע"ש וא"כ לא השיבו לעשות לו חפצו גם בארז הגדל בים משום דבים ההוא שבארצות חירם אינו מצוי וכן מפורש בד"ה ב' סי' ב' שאמר ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלמוגים מהלבנון ופי' המפז"ל שאלמוגים הם העולים בים שקורין קוראל"ו ואומרי מהלבנון חוזר לארזים וברושים והיינו ודאי שהבין כן עזרא דשאלת שהע"ה מחירם היתה כוונתו ע"כ מיני ארזים וגם על הקוראל"ו ולכן פירש דברי שלמה ארזים וברושים ואלמוגים: והרב מהרי"א ז"ל בפי' למלכים דחה פי' המפז"ל שפי' דאלמוגים הם קוראל"ו לפי דבתשו' חירם לא נמצא זכר לאלמוגים ולא נכנסו בכל מלאכת הבנין ולכן פירש שהם ארזים היותר טובים ואדומים ביותר יע"ש ולפי דרכינו אין מקום לדחות פי' המפז"ל וכמובן:

עיל"ד במ"ש חירם עבדי יורידו מהלבנון ואני אשימם דוברות דכ"ז הוא ללא צורך דמה טעם יש להודיעו איך יוציאם ויביאם וכי עתה הוא תח"י מעשיו של חירם אתמהא דהא כבר בימי דהע"ה שלח כזאת כך' בשמואל ב' סי' ה' וישלח חירם מ"צ אל דוד וכו' ועצי ארזים וא"כ כאשר שלח לדוד כן יעשה כעת ולאיזה צורך האריך לומר ואני אשימם דוברות ופי' המפז"ל נהוגות דבקצור היל"ל אני אעשה חפצך וגם אתה תעשה חפצי וכו' גם אומרו ואתה תשא הוא יתור נפיש דבאומרו ונפצתים שם א"כ ממילא מש' שלא

יטפל עוד הוא בהם אלא שהע"ה הוא יטפל בהם מיפו לירוש' גם צל"ד השינוי שבד' חירם כתוב ויהי חירם נותן לשון הווה ובד' שלמה כתוב ושלמה נתן לחירם לשון עבר שינוי זה למה ? הלא דבר:

ולהבין כ"ז נקדים מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א דבית הבחירה ה"ד וז"ל אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הק' ואם נעשו מתחי' להדיוט אין עושין אותם לגבוה אבנים וקורות שחצבן מתחי' לשם בהכ"ן אין בונין אותם להר הבית וכו' עכ"ל:

והרב משל"מ ז"ל בפר"ד תמה ע"ד הרמב"ם מדקי"ל הזמנה לאו מילתא היא ועוד הק' מדתניא בפ' הקומץ רבה ובפ' פרת חטאת על העצים אשר על המזבח מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ופריך והכתיב ראה הבקר לעולה וכלי הבקר לעצים ותי' בחדתי מוכח דאין נאסרים לגבוה אלא בשימוש הדיוט אבל בהזמנה לא והצ"ע יעש"ב:

ולענד"ן לישב והן קדם אשא עיני בד' מרן הכ"מ שם כ' שדברי רבי' הם מהתוס' דקתני קורות ואבנים שחצבן להדיוט וכו' ומש' לרבינו דהדיוט היינו לבהכ"ן דלגבי הר הבית הדיוט קרי ליה ויש לתמוה מי דחקו וכו' עכ"ל מפורש יוצא מד"ק שדעת הרמב"ם דהחציבה לשם הדיוט בקורות ואבנים פוסל ואין לבנותם בהר הבית אלא כשחצבן לשם הק' והיינו משום דס"ל דהך דינא דקורות ואבנים נאחז בסבך עם הדין הקודם דא"ע כל הכלים מתחי' אלא לשם הק' ודברי תימה הם שהרי פסק הרמב"ם בפ"ח דמעילה ה"ד דכשבונין בהמ"ק אין לוקחים עצים ואבנים מן הק' ולא בונין את הבנין ע"ד שהוא קדש אלא בונין את הכל מן החול גזירה שמא יהנה בצל הבנין או ישען על אבן או קורה בשעת מלאכה כו' עכ"ל. ובש"ס פ"פ ולד חטאת אמרו ה"ט דבונין בחול דלא ניתנה תורה למלאכים כלו' דבדין הוא דכוליה מקדשי בעינן שתהיה עשייתן לשם הק' כדמש' מדכ' ועשו לי מק' לי לשמי אלא משום גזירה שמא יבא לידי מעילה בונין הכל מן החיל ולפי"ז נמצא דטפי עדיף כשחצבן שלא לשם קדש ולא מיבעיא החציבה בעלמא אלא אפי' מעשה הבנין ותיקונו בונין הכל מן החול ע"ד שלא לשם קדש וא"כ עכצ"ל דמ"ש בהל' בה"ב אבנים וקורות שחצבן לבהכ"ן לא כמ"ש מרן דחציבה לשם הדיוט פוסלת לד' הרמב"ם וכדאי' בתוס' דעכצ"ל דהאי תוס' דחה אותה הרמב"ם מקמי ההיא דבונין הכל מן החול ומעולם לא כיון הרמב"ם לפסול החציבה לשם הדיוט כלל ויש לפרש דבריו באו"א וכמו שאבאר בס"ד: ואומר דמ"ש הרמב"ם דאין עושין כל הכלים וכו' דוקא כלים נקט ולא שאר מילי דשייכי לבנין בהמ"ק והט' דבדין הוא דכוליה מקדש בעינן שתהיה, עשייתו מתחי' לשם הק' כדאמרן ורק משום גזירה שמא יבא לידי מעילה בונין הכל מן החול ע"ד שאינו קדש א"כ בכלים דליכא למיחש בהו שמא יבואו לידי מעילה

בשעת עשייתם דאין הכלים מתקדשים למעול בהם אלא עד אשר ישרתו בם בק' תלאן הכ' בשירות כמ"ש הרמב"ם בפ"א דכלי מקדש לכך בעינן עשייתם מתחי' לשם הק' ומ"ש שאם עשאן מתחי' להדיוט אין עושין אותם לגבוה לאו היינו משום דנאסרו משום דהזמינם להדיוט דודאי הזמנה לאו מילתא היא רק נאסרו משום דנעשה בהם מעשה שנעשו כלים ונגמר תיקונם לשם הדיוט ובכלים דלא שייכא בהו מעילה עד אשר ישרתו בם בק' בעינן שתהיה עשייתן לשם קדש וכמדובר:

ומ"ש עוד הרמב"ם קורות ואבנים שחצבן לבהכ"ן וכו' לאו משום דבהכ"ן קיל מהר הבית הדיוט קרי ליה כמ"ש מרן ז"ל אלא הטעם משום ההיא דתנן בנדרים בפ' רשו"ת הריני עליך חרם ואתה עלי ב' אסורים וב' מותרים בדבר של עולם כהר הבית והעזרות וכו' כלו' דהפקר נינהו ולא דשות' ואסורים בדבר של אותה העיר כרחבה ומרחץ ובהכ"ן וכו' כיון דשות' הם בעיר אוסרים זע"ז ופסקה הרמב"ם בפ"ז דנדרים ועיין בלח"מ ובש"ע יו"ד סי' רכ"ה ובתוס' יו"ט שם משו"ה פסק הרמב"ם כאן דקורות ואבנים שחצבן לבהכ"ן דשות' אין לבנותם בהר הבית שלא מדעת כולם שלא יהיו נכשלים בעון נדרים וחרמות כשיאמר אדם לחביריו הריני וכו' דאז אסורים בבהכ"ן ומותרים בהר הבית משום דהפקירום ב"ד ובודאי דאין מפקירין ב"ד אלא דבר שמביא האדם להר הבית לדעתו דאדעתא שיפקירוהו ב"ד הביאו ברם דבר של שות' כיון דחד מהשות' לא הביאו מדעתו לא הוי הפקר דמעיק' מאן מחיל ליה אלא כל היכא דאיתיה ברשותיה איתיה ולפי"ז נמצא דמעולם לא פסל הרמב"ם החציבה לשם הדיוט והעיקר הוא כדמשמע מדברי ראב"ש דאמר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים וכו' מוכח דמשמוש ואילך הוא דמתסרי אבל מקמי הכי אף שחצבן לשם הדיוט ונעשה בהם איזה תיקון לשם הדיוט לא מתסרי ואדרבא טפי עדיף שלא לחוצבן לשם קדש שלא יבואו לידי מעילה ומטע"ז כתב הרמב"ם בהל' מעילה דעושין אותם מן החול דכיון דאם מתחי' עשה אותה לשם הק' מועל בהם טפי עדיף לעשותם מן החול וא"ש ההיא דארוונה המוריגין וכלי הבקר דאפי' שעשאם לשם הדיוט כיון שלא נשתמש בהם הדיוט עדיין כדאוק' הש"ס בחדתי טפי עדיף לעשותם לשם חול ולא לעשותם מתחי' לשם הק' כדי שלא ימעלו בהם ודוקא בכלים דאין בהם מעילא אלא עד אשר ישרתו בם בק' הוא דכ' הרמב"ם דאין לעשותם מתחי' אלא לשם הק' וכמדובר:

והרב המבי"ט ז"ל בסי' ק"ס כתב דמ"ש הרמב"ם קורות ואבנים שחצבן לבהכ"ן וכו' הט' הוא משום דחמירא קדושת בהכי"ן מקדושת הר הבית לפי שבהכ"ן הוא בית תפלה בקבע יע"ש ולכאורה יש סמך לד"ק מדאשכחן דמדמו רבוותא קדושת בהכ"ן לקדושת

בהמ"ק כמ"ש המרדכי בפ"ק דשבת הוב"ד בב"י א"ח סי' קנ"א לענין עלייה שע"ג בהכ"ן דאית דמדמו לה לעליית המקדש דקי"ל גגות ועליות נתקדשו ואית דמדמו לה לעליית היכל שנתקדשו מדכ' ואהיה להם למק' מעט יע"ש ועיין בתשו' מהרימ"ט יו"ד מ"ש ע"ד המרדכי הנ"ל ולפי"ז שפיר נוכ"ל דדעת הרמב"ם כהני רביותא דקדושת בהכ""ן חמיר להו למר כק' היכל ולמר כק' העזרה ולכך פסק דקורות ואבנים שחצבן לבהכ"ן א"ע אותם לה"ה משום דקדושת בהכ"ן חמיר טפי ומעלין בק' וא"מ וכד' המבי"ט ז"ל:

ואולם זוהי שק' לפי' הרב ז"ל דהגם דנימא דהכי ס"ל להרמב"ם ז"ל דחמירא קדושת בהכ"ן מהר הבית הי"ד בבהכ"ן שכבר התפללו בה ונתקדשה ע"י תפלה בקבע ברם בחציבה בעלמא לשם בהכ"ן היאך נחשבת כבהכ"ן אפי' למ"ד הזמנה מילתא היא מדי דהוה כטווי לארוג דליכא מאן דאסר וכדאיתא בפ' בני העיר אמ"ר האי בי כנישתא חילופה וזיבונה שרי אוגרתא ומשכונה אסיר מ"ט בקדושתה קאי לבני נמי חילופייהו וזיבונייהו שרי אוזיפנהו אסיר וה"מ בעתיקי אבל בחדתי לית לן בה ואפי' למ"ד הזמנה מילתא היא ה"מ כגון האורג בגד וכו' ע"כ ועיין בתשו' הרשב"ץ ח"ב סי' ק"ע יע"ש.

וכדי לקיים דברי הרב המבי"ט ז"ל י"ל עם מ"ש הרב אבא מארי ועט"ר מהרח"א ז"ל בס' מק"ק דקכ"ד בישובו לקו' הרמ"ך ולקו' דידיה ע"ד הרמב"ם שבפי"א מה' תפלה שכ' דאם גבו מעות לבהכ"ן אין משנין וז"ל ורבינו שלא חילק בלבנים להתיר החדשים מאחר שגבי והותירו מותר אבל גבו ולא קנו מהם אוסר רבא וה"ה החדשים וצ"ל דמ"ש בגמ' ה"מ בעתיקי סתמא דש"ס אמר כן ול"ק דידיה אדידיה והבן עכ"ל. ועפי"ז הנה נכון דשפיר מצינן לפרש כמ"ש המבי"ט ז"ל דמ"ש הרמב"ם ז"ל קורות ואבנים שעדיין לא נבנו לבהכ"ן אית בהו קדושה דהרמב"ם ז"ל אזיל לשיטתיה דאפי' גבו מעות ס"ל דאין משנין ומאי שנא קורות ואבנים ודו"ק: והרב בת"כ בבית וועד ארי עלה ונס' אם התיך הכלי שנעשה להדיוט ועשאו מחדש לגבוה אי מהני או לא דממ"ש הרמב"ם מתחילתם וכן ממ"ש ואם נעשו וכו' אין עושין אותם לגבוה ולא אמר נפסלו לגבוה וכו' משמע דכל שנעשה מתחי' להדיוט אינו חוזר לגבוה ויש צד לומר דלאו דוקא עכ"ל: ואנכי לא ידעתי מאי מספק"ל למר דכגו"ד מפורש בתו' הק' דכלי הדיוט נכשרים לגבוה ע"י היתוך ולא מיבעיא היכא דנעשו להדיוט ועדין לא נשתמש בהם הדיוט אלא אפי' שכבר נשתמש בהם הדיוט והתוכן ועשאן מחדש הוכשרו לגבוה ומראות הצובאות יוכיחו והיינו מראות ממש שרואה האשה את פניה בה כדפירש"י ז"ל ואפי"ה עשו בהם הכיור יכנו וידוע דהכיור הוא מכלי המקדש כמ"ש הרמב"ם בספ"א דבית הבחירה יע"ש איברא דיד הדוחה נטויה דאי מהא לא אירייא דשאני מראות הנז' דאינם עשויין רק לראות

בהם פניהם הנשים ולא חשיבי כלים כדי שנאמר דהוו כלים שנעשו להדיוט והיינו דומיא למאי דקי"ל לענין טומאת כלים דתנן בסוף מס' כלים אספקלריא טהורה ופירשו הר"ש והרא"ש ז"ל דהיינו מראות שהנשים מסתכלין בהם וי"ל בית קבול קצת אפי"ה אין שם כלי עליהם לפי שאינם עשויין לקבל רק לראות וכו' יע"ש וכן פי' הר"ב ז"ל שם ודכוותה הכא הו"א דכיון דאינם עשויין רק לראות צורת הפנים לאו מידי הוא מה שנעשה ונגמר תיקונם לשם הדיוט אפי' נשתמש בהם הדיוט דאין פוסל מה שנעשה לשם הדיוט רק מידי דחזי לאשתמושי ביה בפועל ולא בראייה בעלמא. א"ה יא"ה ס"ט דחייה זו א"כ לכת הפוס' דס"ל איסור מטומאה ילפינן אך למ"ד איסור מטו' לא ילפינן ליתא להך דחייה וכמובן וכבר הארכתי קצת בזה במ"א ואכמ"ל ע"כ יא"ה ס"ט]. ברם עינינו הרואות דבכלל התרומה למלאכת המשכן ואהל מועד ולכל עבודתו שם נאמר כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב הרי לפנינו מקרא מלא בתורה קרי בחייל דהגם דכל הכלים הללו הם כלים שנעשו ונשתמש בהם הדיוט קבלום למשכן ובודאי דהט' דכיון דיש תקנה להכשירם ע"י היתוך ולעשותם מחדש לגבוה מהני ושפיר דמי וזה פשוט. [א"ה יא"ה ס"ט:

הנה גם בפ' מטות כתוב ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד יכו' לכפר ע"ן וכו' ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב וכו' ויביאו אותו אל אה"מ וכו' וכתב הרמב"ן שם בביאורו עהת"ו וז"ל יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ומסרום לצבור לזכרון לכל בנ"י שיעשו בהם עבודת ה' לדורות וכו' עכ"ל יע"ש ובודאי דהט' משום דהוכשרו ע"י היתוך גם לכלי שרת הגם דמתחי' היו כלי עכו"ם ונשתמשו בהם העכו"ם עכ"ז הוכשרו לגבוה ע"י היתוך ואין מקום עוד להסתפק בזה כלל וכמובן זו בלבד יש לחקור דבודאי כלי עכו"ם הללו הם טמאים בטומאת אהל שלהם ואיך נטהרו ע"י היתוך הרי משנה שלמה שנינו בפי"א דכלים מ"א דכלי מתכות פשוטיהן ומקבליהם טמאים נשברו טהרו חזר ועשה מהם כלים חזרו לטומאתם הישנה יע"ש יאולי י"ל דכיון דזה שאמרו חזרו לטו' הישנה אין זה אלא גזירת חכמים ז"ל כדאי' בפ"ק דשבת וכמ"ש הר"ב והתוי"ט ז"ל שם אבל מן התורה כיון שנשברו טהרו לגמרי ובזמן המשכן עדיין לא גזרו חכמים עליהם משו"ה הותרו לגבוה ע"י היתוך וכמובן. וע"ע בס' בני בנימין וקרב איש ח"א סי' ל"ז מ"ש בזה ויש לעמוד על דב"ק ואכמ"ל יא"ה ס"ט]:

איך שיהיה לכל הדיברות הניתנים למעלה בביאור דברי הרמב"ם ז"ל למדנו דקורות ואבנים שחצבן מתחי' להדיוט הנה לפי הבנת מרן ז"ל בכוונת דברי הרמב"ם אסירי לגבוה אפי' בחציבה בעלמא לשם הדיוט ולפי מ"ש אנן בעניותין והוכחנו ממ"ש

הרמב"ם עצמו בהל' מעילה שעושין הכל מן החול לשם חול אינו פוסל לגבוה כלל דאדרבא לא בעינן שיהיה מתחי' לשם קרש ודוקא גבי כלים דלית בהו משום מעילה עד אשר ישרתו בם בק' בעינן בהו שיהיו מתחי' לשם קדש אבל מידי דאית בהו משום מעילה משעה שמקדשן כגון קורות ואבנים אדרבא עדיף טפי לעשותם שלא לשם קדש כדי שלא ימעלו בהם ומעולם לא פסל הרמב"ם ז"ל החציבה לשם הדיוט וכמדובר:

עוד נקדים סברת הרמב"ם ורבותיו ז"ל בפי"א דמכירה דס"ל דאין אדם מתחייב בדשא"ק אפי' בקנין שזה כמו מתנה ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה והרב בני שמואל והרפ"מ ז"ל כתבי דע"כ לא ס"ל הכי אלא במתחייב בדשא"ק בלא כסף ובלא מחיר אך אם נתן לו שום מה כדי שיתחייב בחיוב זה דדשא"ק חל החיוב עליו דאגב זוזי גמר ומש"ן והריטב"א ז"ל הבי"ד המשל"מ שם פליג ע"ז וס"ל בד' הרמב"ם ז"ל דבכל ענין אא"מ בדשא"ק יע"ש:

ענ"ק מ"ש הרב ב"ז ז"ל בסי' ר"פ על ראובן שהי"ל בן נה . ע יחיד וחלה וקרא לרופא מובהק לרפאתו ונדר לו ן' פרחים אם יתרפא ונתרפא ע"י והרופא תבע מאביו הם סך הנז' וראובן סירב ואומר שלא יתן לו אלא שכר הראוי והשיב הרב ז"ל שהדין עם הרופא וראיה ממ"ש הסמ"ג בא' שנגנב ממונו ונדר לאחד ק' דינר שיעשה השבעת שדים לידע מי הגנב וכן עשה ולא רצה הנודר לפריע לו וחייבו ר"י לשלם כולם וכן כל כיוצא בזה וכן לענין הרפואות דרך בנ"א לתת דמים מרובים וכו' ומכאן דן הב"ז ז"ל הנ"ל שחייב ראובן לפרוע כל מה שנדר ואפי' שלא ציער עצמו הרופא אלא באמירתו ציוה לעשות כו"ך חייב לו שכר אמירה ובסו"ד כתב וז"ל כ"ש שהוגד לי דראובן זה ת"ח וחזקה על ת"ח שאינו משנה מדיבורו וכו' ולאו"ד ת"ח וותיק אלא אפי' מי ששואלין איתו דבר הל' בכ"מ וכו' עכ"ל, ועין רואה להה"מ ז"ל בפי"ב דגזילה שכ' משם הרשב"א ז"ל דלענין רפואות חייב לשלם כמו שהתנה דחכמתו מכר לו והיא שוה דמים הרבה והבי"ד מרן ז"ל בב"י יו"ד סי' של"ו ס"ג ומור"ם ז"ל בח"מ מ סי' רס"ד ס"ו יע"ש נמצ"ל דדבר שהוא חכמה כענין הרפואות שדים וכל כיוצא בהם יש לו לשלם כמו שנדר דחכמה מכר לו והיא שוה דמים הרבה:

עוד למדנו דהיכא דהחיוב הוא לחבר ות"ח עם דמדינא מצי פטר נפשיה מ"מ יש להחמיר עליו לחייבו משום דחזקת ת"ח שאינו משנה מדיבורו וגמר ומשע"ן גם במה שהוא פטיר מן הדין ולא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה וכ"כ מהרימ"ט ז"ל בח"א ח"מ סי' ס"ט במתחייב בדשלב"ל דאם המתחייב הוא ת"ח אפי' שלא ב"ל חיוב הוא מתחייב כיון שיודע דדשלב"ל אינו נקנה מסתמא אינו מאנהו אלא חזקה עליו שנתחייב ונשתעבד

גופו לתתם עכ"ל: ענ"ק סברת כמה רבוותא דס"ל בדין אסמכתא דאינה אלא בתולה בדעת עצמו לפי שהוא בוטח בעצמו וסבר לעשות מ"ש ולכך אינו מתנה בדוקא אבל, התולה בד' אחרים בדוקא מתנה ואין בזה שום אס' והביי"ד מרן ז"ל בב"י ח"מ סי' ר"ז מחו' מ"ז יע"ש ונשאל המביט ז"ל בא"ב סי' ע' על ראובן שמכר לש' חפץ השוה ב' בח' והתנו ביניהם דזמן הפרעון הוא לכשתבנה חומת טבריא ועתה נבנית בשלימות וטען ש' כי לא היה שוה רק דבר מועט אלא דרך שחוק והיתול כתב לו כן כי לא חשב שתבנה חומתה עד שיבא המשיח והוי אס' והשיב הרב ז"ל דאיכא לדמויי לדיני ס' דהו"ל כאומר אם לא תבנה ח"ט זה החפץ שנתתי לך לא אתבע ממך דבר ואם תבנה ח"ט תתן לי יותר ממה שאני נותן לך והוי אס' ול"ק ואפי' כתב עליו שטר ולא אמר לשון אם הוי אס' ואסיק עוד דאפ"ל למשחק בקוביא דכ' ר"ת דכל מ"ש זה כנגד זה לא הוי גוזמא וקני וכו' ומה שכנגד החפץ מיהא חייב לשלם יעש"ב:

מעתה נבא לבאר כה"כ הנ"ל דהנה שהע"ה נדר לחירם בעד שכר פועלים אשר יכרתו לו הארזים ובעד דמי עצי ארזים עצמם שהם ביער הלבנון שבארץ חירם ביותר מכדי שכרם ושיווים שכ"כ ושכר עבדיך אתן לך כל אשר תאמר ותיבת לך יתירה שם רמז דתרתי קאמר דמלבד כי אתן שכר פעולת עבדיך עוד זאת גם לך אתן דמיהם ככל אשר תאמר דשהע"ה מרוב חיבתו ושמחת לבו על בנין הבית נדבה רוחו לתת ולפרוע פי ב' שוה מנה במאתים:

ברם פן יחוש חירם שאין בחיובו ממש מצד הדין דהו"ל אס' סמך דעתו לעשות כן אבל לא גמר בדעתו ואף שיבנה הבית כמו שסמך דעתו יכול אח"ך לפטור עצמו ולבא בטענה על חירם דכה"ג לאו דינא ולא חל החיוב דהוי אסמכתא שנתחייב ביותר מכדי שכרם ודמיהם ותלה השכר לעת"ל דהיינו לזמן בנין בהמ"ק שכן נדר ואמר אתן לך ככל אשר תאמר כלו' לאחר גמר הבנין והי"ל כאומר אם יבנה הבית על ידי אתן לך ככל אש"ת ואם לאו לא אתן לך כלום וכעין תשו' המביט ז"ל דאסיק שהוי אס' כנז"ל וה"נ הוי אס' כי יטעון שהע"ה שלא חשב שיבנה הבית על ידי בדוקא וא"כ זהו אס' כאילו אמר אם יבנה על ידי אתן לך ככל אש"ת ואם לא יבנה ע"י לא אתן לך ואפי' אמר לשון אם הוי אס' וכמ"ש. המביט ז"ל כנ"ל:

לכן לסלק טענה זו לבל יחוש ממנה חירם כלל הוצרך שלמה בחכמתו להציע ולהקדים לומר לו אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכול לבנות בית לה' מפני המל' כלו' יכול היה אלא שלא היה רשאי מפני המל' ר"ל שלא נצטווה לבנות בהמ"ק אלא אחר המנוחה כמש"ה והניח לכם וכו' לשכנו תדרשו כמשז"ל ועתה הניח לי ה' מסביב אין שופ"ר כלו'

שאין לי דבר שמונע הבנין ואין ס' דודאי יגמר הבנין על ידי וליכא למיחש תו בחיובי משום אס' כלל:

אמר עוד והנני אומר לבנות בית לשם ה' אלהי כאשר דיבר ה' אל דוד אבי בנך וכו' והואיל שכן שאני תולה בדעת המב"ה הרי כתבנו משם מקצת דס"ל דאין אס' אלא בתולה בד' עצמו וסבור שיעשה מה שאמר ולכך אינו מתנה בדוקא אבל בתולה בד' אחרים גמר ומשתעבד א"כ כ"ש וק"ו שאני סומך על אדון הכל ה' אלהי אשר דיבר אל דוד אבי בנך וכו' ולכן אני אומר בדוקא כי אין ס' כי כה יעשה ה' ודבר אלהינו יקום לעולם ואין לחוש כלל מדין אס' וכמובן:

אמר עוד ועתה צוה ויכרתו לי ארזים וכו' הנה בד"ק הללו כיוון לומר כדי שלא יאמר חירם דנהי דמשום אס' אין לחוש מה"ט הנז"ל מ"מ אכתי איכא למיחש שאין בחיובי הנז' ממש כיון דהו"ל דשאק ולד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל אפי' בקנין ל"מ ולהריטב"א ודעימיה בכל ענין אמרוה הרמב"ם ורבותיו אפי' אם קבל המתחייב הנאה ושכר לא נשתעבד ואפי' לפי"ד מהרש"א והרפ"מ ז"ל דס"ל דאם קבל המתחייב הנאה ושכר מודו כ"ע דמתחייב הנה בחיובי הנז' הוי דשא"ק כדכ' אתן לך ככל אש"ת הו"ל חיוב זה בכדי בלא כסף ובל"מ ובלתי שום הנאה לשהע"ה כלל כי הארזים שיתן חירם לבנות בית לשם ה' אינו יכול שהע"ה ליהנות מהם כלל יען דמשעת כריתתם וחציבתם מוקדשים הם ועומדים לגבוה דחציבתם בעינן לשם קדש ולא לשם הדיוט וכמ"ש הרמב"ם קורות ואבנים וכו' כנז"ל דאפי' אם חצבן לבהכ"ן אין בונין אותם להר הבית, והבין מרן בכ"מ דבהכ"ן לגבי הר הבית הדיוט קרי לה כ"ש לשם הדיוט ממש דאין לבנותם בהר הבית לדעתו ז"ל וכמש"ל וא"כ כיון דחיובי זה הוי דשא"ק ובכדי חינם אין כסף דלא יוכל ליהנות מהם הנה כ"ע מודו דל"מ לד' הרמב"ם ורבותיו ז"ל כיון דהוי דשא"ק וכמדובר:

לזה הוצרך שהע"ה לומר לו ועתה צוה ויכרתו לי ארזי' תיבת לי דייקא כלו' דלא כמו שאתה סבור דהכריתה תהיה לשם גבוה דלא דלא היא אלא הכריתה תהיה לי לשמי דוקא ולא לשם ה' וחדית ליה דאדרבא בקורות ואבנים דמשעה דמתקדשין מועלין בהם לכך בעינן אדרבא דהכריתה והחציבה תהיה מתחי' לשם הדיוט ולא לשם קדש כדי שלא ימעלו בהם וכמ"ש הרמב"ם גופיה בהל' מעילה דבונין הכל מן החול ודברי הרמב"ם שבפ"א דבית הבחירה שכ' קורות ואבנים וכו' לא לענין זה נתכוון וכמש"ל שלא כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ כנז"ל וכיון דלא בעינן הכריתה והחציבה לשם הק' אלא אדרבא צריכה שתהיה לי לשמי א"כ לא הוי חיובי דשא"ק בכדי כי אני מקבל הארזים לעצמי לעשות מהם לביתי מה שלבי חפץ אלא שזה חפצידאח"כ אני מקדישם אחר בניינם ולכך הריני

בריא בחיובא לפרוע לך ככל אשר תאמר לסברת הפוס' ז"ל הנז' דס"ל דמידו הרמב"ם ורבותיו ז"ל היכא דמקבל הנאה ושכר בעד חיובו בדשא"ק ודלא כדס"ל להריטב"א ודעימיה ז"ל וכמובן:

ואמר המעתיק יצ"ו לפי"ד הרב ז"ל אכתי יש מקום לחירם לחוש שמא אח"כ יטעון שהע"ה קי"ל כהריטב"א וכמרן כ"מ ז"ל ויפטור עצמו מחיובו בדשא"ק כמובן. אמנם נלע"ד דכוונת שהע"ה היא באומרו לחירם ויכרתו לי ארזים בתיבת לי שם רמז למ"ש הרב נחלת בנימין ושאר מפרז"ל דהמלך זה כחו יפה מכל שאר אינשי דעלמא דיכול להתחייב גם בדשא"ק וכדחזינן לשאול הע"ה שהכריז ואמר האיש אשר יכנו יעשרנו המלך ע"ג אתד"ק ובכן כדי שלא יחוש חירם שמא יפטור עצמו שהע"ה בט' קי"ל וכנז"ל. לזה הוצרך שהע"ה תחי"ד להציע לחירם להודיעו בפי' כי פי ה' דיבר אל דוד אביו לאמר בנך אשר אתן לך תחתיך על כסאך הוא יבנה הבית לשמי שבהצעתו זאת הודיעו כי הוא מלך על ישראל עפ"י הדיבור ומלך יכול להתחייב בדשא"ק וז"ש לו ועתה שאני מלך צוה ויכרתו לי ל"י דייקא שאני מלך וא"כ אין לך לחוש עוד משום לתא דדשא"ק באופן ששהע"ה בחכמתו רצה לסלק לחירם שלא יחוש משום דשא"ק לכ"ע ובזה יצאנו יד"ח הריטב"א והכ"מ ז"ל ג"כ וכמובן ע"כ הגהת הכותב יא"ה ס"ט]:

אמר עוד כי אתה ידעת כי אין בנו איש יודע לכרות ארזים כלומר דמלבד כל האמור שאין לי מקום פטור מצד הדין עוד זאת חיובא רמי עלי מצד אחר לפרוע פרעות ואפי' שנדרתי לתת יותר מהראוי לשכר עבדיך ודמי עציך יען אתה ידעת כי אין בנו איש יודע לכרות עצים וא"כ אני חייב לתת כל אשר תאמר מידי דהוה לדברים שרגילים ליתן בעדם שכר הרבה כחכמת הרפואה וכהשבעת שדים וכיוצא שהוא חייב לשלם ככל מה שהתנה כי חכמתו מכר לו כמ"ש הראשו' ז"ל כנז"ל דכוותה נמי בחיובי שנתחייבתי לתת יותר מכדי שכרם ושיווים כיון שהם כוונתו לומר האמת כי שמעתי את כל אשר שלחת אלי היודעים והבקיאים בכריתת ארזים חל החיוב עלי מאחר דאנן בדידן אין בנו איש יודע נמצא שחכמה אתה מוכר לי והחכמה שוה דמים הרבה ובדין הוא שתטול ככל אשר תאמר כאשר נדרתי אשלמה ע"כ באו דברי שהע"ה אל חירם וכנז"ל:

ויהי כשמוע חירם את כל דברי שהע"ה וירד לעומק כוונת דבריו שמח מאד ויאמר ברוך ה' אשר נתן לדוד בן חכם הכוונה כאשר שמע והבין תוכיות דברי שלמה שהוא מצדד בדבר הלכה לבל יחוש חירם משום צד שמא אח"כ יטעון עליו איזה טענה לפטור עצמו מן הדין כלל זה ראה חירם ושמח בלבו ובפה מלא אמר דהן לו יהי שיש עוד צד ואופן מצד הדין דהוה מצי פטר נפשיה מחיובו הנז' לפו"ד אפי"ה שלמה בחכמתו שנא ושנא

אחר היותו בן חכם כל כך הנה הוא מתחייב גם בדשא"ק לכ"ע דבת"ח כמוהו יש לו לחייב עצמו מדין ת"ח אף דמצד הדין פטור וכהוראת הב"ז ומהרימ"ט ז"ל וכמש"ל: אמר עוד וישלח חירם אל שלמה שמעתי את אשר שלחת אלי אני אעשה כל חפצך בעצי ארזים ובעצי ברושי' עבדי יורידו מהלבנון ימה ואני אשימם דוברות בים שרצונך לשלוח לך כל מיני ארזים ואפי' אותו שעולה מקרקעות הים הנק' קוראל"ו ברם כשאני לעצמי אין אני יכול לשלוח לך כי אם עצי ארזים וברושים שהם מאותם שיורידו עבדי מהלבנון דייקא ולא מן הים ואני אשימם דוברות בים ברם אותו שעולה מהים איני יכול להביאם לך דטריחא עלי האי מילתא טובא:

א"נ אפ"ל תשו' חירם באו"א והוא זה שמעתי את אשר שלחת אלי ר"ל שאמרת ושכר עבדיך אתן לך ורמזת לי בתיבת לך דחוץ ממה שתתן לעבדי שכר פעולתם עוד זאת תתן אלי ג"כ בעד דמי הארזים עצמם כיון שהם בארצי וזה דייק אומרו את אשר שלחת אלי דייקא ואני אומר לך אני אעשה חפצך בעצי ארזים וברושים בחינם אין כסף כי ביני ובינך מה היא אכן אני נוחל שכר פעולתי דוקא ומה היא פעולתי לז"א עבדי יורידו מהלבנון ימה ומשם יסתלקו הם ומשם ואילך אני אטפל בהם ואני אשימם דוברות בים ואנהיגם עד הגיעם ליפו ואקח שכר פעולתי מן הדין כשכר פעולת עבדי:

אמר עוד אתה תשא ואתה תתן לחם ביתי ר"ל בההיא הנאה שאתחייב אני להנהיגם עד ים יפו אחת שאלתי בל תאחר שכר פעולתי עד אחר תבנה הבית כמובן מדבריך שאמרת אני אתן לך ר"ל באחרונה עד גמר הבנין וכמש"ל. אלא אחלה פניך כשאתה תשא אתה תתן כלי' כשתשא הארזים להעלותם לירוש' תכף ומיד אתה תתן לי לחם ביתי ולא תאחר אותם עד גמר הבנין: [א"ה יא"ה ס"ט. לענ"ד אפ"ל דחירם בדבריו אלה כיוצץ למלך עצה טובה שהיותר טוב לפרוע תכף לנטילת הארזים כי דבר תורה מעות קונות דוקא ואין מן הראוי לבנות בית אלהים בהלוואה בקנין משיכה דמדרבנן דלא אתי דרבנן ומפיק מידי דאורייתא כמ"ש הפוס' ז"ל בדין אתרוג דמצוה וכיוצא כידוע וז"ש אתה תשא ואתה תתן וק"ל, ע"כ הגהה יא"ה ס"ט]. ושהע"ה מרוב שמחתו וחיבתו בבנין הבית הוסיף על שאלתו והקדים לו שכרו וז"א ויהי חירם נותן לשלמה וכו' ושלמה נתן וכו' כלומר שבעודו חירם נותן ארזים וחוזר ונותן כי עדין לא סיפק כל צורכו ושלמה כבר נתן לחירם לחם ביתו ע"כ השנה וכן כל זמן שהתעסקו עבדי חירם עם שלמה זה היה מעשהו ושלמה נתן בתורת מוקדם כאמור עד אשר נגמר בית קדשנו. כן האלי"ת יזכנו לראות בבנין בית קדשנו שיבנה ב"ב יראו עינינו וישמח לבנו ויגל כבודנו ואמר כל העם אמן ואמן:

ג דרוש לשבת הגדול

דרוש ג' לשבת הגדול. הלא שרי מודעת זאת כמה וכמה חובה עלינו להודות ולשבח ולפאר ולרומם לה' אלהינו על הנסים והנפלאות אשר עשה עמנו לטובה אות בהוציאו אותנו ממצרים בעזוזו ובנפלאותיו נוראותיו יגבירותיו אשר אין די בא"ר מאל"ף ועד תי"ו:

והנה נודע חקירת הר"ן ז"ל בדרשותיו דלמה זה הוצרך הקב"ה לבא בעקיפין עם פרעה בדרך תחבולה אנושית לומר לו דרך ג' ימים וכו' ושאלה אשה וכו' וכי היד ה' תקצר לגזור על פרעה להוציאם בהחלט בפי' ולחייבו בפי' לתת לישראל רכוש גדול חלף עבודתם אצלו וכבר בדרושים אחרים לשה"ג כתבתי בעניותי בזה כמה ישובים באופנים שונים בכמה פנים ומשם באר"ה:

והן עתה רחש לבי דבר טוב בישוב החקירה הזאת לענ"ד באו"א ואגב אורחין נבין כמה מק"ק ומאמרז"ל כמ"ש לקמן בס"ד:

והוא בהק' מ"ד בש"ס גיטין בפ' המגרש וז"ל המגרש את אשתו ואמ"ל הרי את מותרת לכל אדם אלא לפ' ר"א מתיר וחכ"א ואמרי' עלה בש"ס בעי רבא מר"ן האומר היום אין את אשתי ולמחר את אשתי מהו תיבעי לר"א ולרבנן תיבעי לר"א ע"כ ל"ק ר"א אלא דלמאן דקא שרי קא שרי לעולם אבל הכא לא או"ר לט שנא תיבעי לרבנן ע"כ ל"ק רבנן התם אלא משום דלא פסקה מניה לגמרי אבל הכא כיון דפסקה פסקה כיון דפסקה מניה היום לגמרי אצל כל אדם פסקה לכל לכל אדם לעולם ישוב אינה אשתו עד שיקדשנה הילכך אין תנאי זה כלום עכ"ל בתר דבעיא הדר פשטה מסתברא בין לר"א בין לרבנן כיון דפסקה פסקה והרי"ף ז"ל השמיט כ"ז וכ' הר"ן ז"ל דה"ט דהרי"ף משום דלא קי"ל הכי מדאמרי' לקמן דרב אתקין בגיטי נשים יומא דנן ולעלם לאפוקי מדבעא מיניה רבא מר"ן אלמא דליתא להא דרבא וזה דעת הרמב"ם וכו' שכ' התנה ואמר היום א"א אשתי ולמחר א"א אינה מגורשת: אך דעת שאר הפוס' ז"ל דלא דחינן פשיטותא דרבא מקמי ההיא דרב דמ"ש לאפוקי לאו לאפוקי ממש אלא משום שופרא דשטרא אתקין הכי כדי שלא תטעה לומר שאינה מגורשת אלא אותו היום וכדי שלא להוציא לעז על הגט תקין הכי וכו' עכ"ל:

עוד כתב הר"ן ז"ל בחי' משם הרא"ה ז"ל דמהא שמעינן שהנותן קרקע לחבירו גוף ופירות ליום אחד שזכה בה המקבל לעולם דהא אסיקנא כיון דפסקה פסקה יע"ש וכ"כ הריטב"א ז"ל משם רבו הרא"ה ז"ל הנז' יע"ש. אכן הרמב"ם והטוש"ע בח"מ סי' רי"ב פליגי על הרא"ה ז"ל יע"ש וכתב הרב המגיד ז"ל בפכ"ג דמכירה ה"ח רבינו מדמי דין

זה למוכר בז' שהיובל נוהג דעושה בו הקונה כל פצו ורצונו אפי' שיודע שתחזור אותו קרקע לבעליה ביובל כן הדין במוכר לזמן קצוב וכו' עכ"ל ולד' הרא"ה ז"ל כתב הרב או"ג לימוד מ"ז ומ"ח דשאני מוכר שדהו ביובל דאפקעתא דמלכא היא שכך גזרה חכ' ית' יעו"ש. ועפי"ד הה"מ בד' הרמב"ם ז"ל מתורץ אצלי משה"ק הרב שם יוסף ז"ל בחי' להרמב"ם שם בפכ"ג דמכירה ממ"ש הרמב"ם ז"ל עצמו בפי"א דמכירה דהמוכר קרקע לחבירו והתנה המוכר עם הלוקח ואמ"ל כשיהיו לי מעות תחזיר לי הקרקע דהפירות של המוכר דכל שהמוכר מתנה אין הלוקח אוכל פירות ואיך כתב כאן שהמוכר לזמן קצוב דהוי מכירה והלוקח אוכל פירות ואמאי ל"ח לאיסור רבית כדחיישי' התם ונדחק ליישב יעש"ב. ועפי"ד ה"ה ז"ל ניחא טובא כיון דהרמב"ם ז"ל יליף דינו מדין מוכר בז' היובל וא"כ כי היכי דהתם ביובל חוזרת הקרקע לבעליה חינם אין כסף גם במוכר לזמן קצוב בהגיע הזמן חוזרת הקרקע לבעליה חינם ואין חיוב על המוכר להחזיר ללוקח דמי הקרקע כלל וכדין היובל ממש ולהכי סתם הרמב"ם וכו' בסיף תחזור הקרקע לבעליה ולא כתב שהמוכר יחזיר ללוקח מעותיו ש"מ דבחינם חוזרת לו כדין היובל לא כן התם דהמוכר מחזיר ללוקח מעותיו א"כ אם יאכל הלוקח הפירות הוי רבית וכמובן וזה פשוט. וכן ראיתי בתשו' הרב אשדות הפסגה ח"מ סי' י"ב שכ"כ משם הרפ"מ ז"ל לתרץ משה"ק ע"ד מהריט"ץ ז"ל שהביא ראיה מדברי הרמב"ם אלו הפך מ"ש מהרש"י ז"ל דאין ראיה כלל מדברי הרמב"ם אלו דשאני התם דמוכר לו לזמן קצוב בלתי תנאי חזרת המעות והו"ל כשכירות וכו' יע"ש וע"ע בתשו' המכת"ל סי' כ"ו יעש"ב:

איך שיהיה נמצ"ל דדין זה דהמוכר או הנותן לחבירו שדהו לזמן קצוב גוף ופירות דלד' הרמב"ם ודעימיה בהגיע הזמן חייב הלוקח להחזיר הקרקע לבעליה ולד' הרא"ה והריטב"א מצי הלוקח להחזיק בה לעד לעולם דכיון דפסקה פסקה והלוקח שירד לתוכה הוא המוחזק ומצ"ל קי"ל כהרא"ה ודעימיה וכנז"ל:

ובזה פירש הרב כסא שלמה ז"ל בדרוש שה ה"ג כה"כ ויאמר ה' אל משה ראה ראיתי וכו' דהנה הקב"ה גזר על ישראל גלות ושעבוד ת' שנה ואח"כ יצאו ודמי הא למוכר שדהו לזמן קצוב דלהרמב"ם ודעימיה בהגיע הזמן ע"י קושי השעבוד יוצאים וחוזרים לבעלים הראשי' שהוא הקב"ה ולד' הרא"ה והריטב"א כיון שזכה בהם פרעה לזמן זכה בהם לעולם דכיון דפ"פ כדאסיק רבא בגט וה' ברחמיו פסק להל' כהרמב"ם ורוב הפוס' ז"ל דעמיה דס"ל דל"א בממין כיון דפ"פ וראיה לזה דהכי ס"ל להקב"ה מדחזינן ליה דתחי' נתן הארץ לכנענים גוף ופירות לזמן קציב כמש"ה ודור ד' ישובי הנה וכי' ובהגיע הזמן נטלה מהם ינתנה לישר' ולא הועילה לבני כנען טענת כיון דפ"פ ולז"א ראה ראיתי

ב' ראיות וכו' וארד להצילו מ"מ ולהעלותו וכו' ויאמר משה מי אנכי וכו' כיון דהאי דינא במח' הוא שנוי מצי פרעה לו' קי"ל כהרא"ה וכי אוציא אבנ"י וכו' לזה הודיעו ה' טענה חדשה שכ' האו"ג ז"ל דשאני הכא דהוי אפקעתא דמלכא דומייא דיובל וה"נ דכוותא כי הוא אמר ואח"כ יצאו ודבר אלהינו יקום לעולם וז"ש כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך באפקעתא דמלכא הוא בהוציאך יכו' שהרי כתבו ז"ל דעיקר טעם גלות מצרים לא היה רק כדי שיהיו ראויים לקבל התורה ואי איתא דיכו"ל פרעה קי"ל כהרא"ה א"כ מקום לגאולתם ומאין יבא עזרם לקבל התורה וכו' אתד"ק והיא כפתור ופרח דפח"ח:

ובכן אפ"ל דלזה הוצרך ה' לומר לפרעה דרך ג' ימים וכו' משום דכל זמן שישראל הם תוך מצרים ותחומה פרעה הוא מוחזק בהם ויכו"ל קי"ל, כהרא"ה ודעימיה דזכו בהם לעולם דכיון דפ"פ משא"כ אחר צאתם מתחום מצרים וכמ"ש בדרוש אחר על דרך שכתב הרב חיד"א ז"ל יעש"ב:

ובזה אפ"ל שזהו כוונת פרעה הרשע במ"ש לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח כלו' דכיון דבדיני אדם המוחזק מצ"ל קי"ל הרי גם אני מוחזק בהם וטוען אני קי"ל כהרא"ה והריטב"א דס"ל דכיון דפ"פ זכיתי בהם לעולם ואם כה ה תאמר דבשמים ממעל פסק ה' הלכה כהרמב"ם ודעימיה א"נ משום דהוי אפקעתא דמלכא הנה אנכי לא ידעתי את ה' כלו' לא בשמים היא ולכך אף כי הוא אמר גם את ישראל לא אשלח דאני טוען קי"ל כהרא"ה ז"ל וכנז"ל:

ובדרך זו אלך להבין מק"ק ויאמר משה אל ה' למה הרעות וכו' עתה תראה וכו' ודרז"ל ולא במלחמת ל"א מלכים ויל"ד דלמה זה הענישו ה' כעת בזה דלאו מכ"מ הוא לכאורה: ואולם עם האמור הנה נכון דכבר כתבנו משם הרב כסא שלמה ז"ל דכל עיקר טענת מרע"ה באו' מי אנכי וכו' הוא משים דס"ל למרע"ה דמצי פרעה לטעון קי"ל כהרא"ה ז"ל ולזה אמר כאן למה הרעות כלו' הלא כה דברי תחי' וראש שאמרתי לפניך מי אנכי וכו' דכל חששתי היתה זאת שירא אנכי שמא יטעון פרעה קי"ל כהרא"ה ז"ל והדין עמו לטעון כן להיותו מוחזק בישראל וכאשר דימיתי כן היה כי מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך כי אתה פסקת הדין כהרמב"ם וכך גזרה חכ' והוי אפקעתא דמלכא לא הטה אוזן שכפר בעיקר ואמר לא ידעתי את ה' וא"כ למה זה שלחתני כיון דאתה יוד שיטעון כן והדין עמי בדיני אדם דלא בשמים היא ולכך השיבו ה' דא"כ לפי סברתך דהדין עמו לפי"ז עתה תראה ולא במל' ל"א מלכים דכפי סברתך דמצ"ל פרעה קי"ל כהרא"ה גם הכנענים יכו"ל כן וזכו בארץ לעד לעולם:

אף שנתתיה להם לזמן קצוב וא"כ לשיטתך אינו בדין שתכנס לארץ כיון שלדעתך זכו בה הכנענים לעולם וגזל היא בידך אם תכנס לארצם ותקחנה מהם וק"ל:

וזה אפשר טענת פרעה למשה ולאהרן אתם למה ודבריכם למה כמשז"ל דפרעה מידע ידע כמה סירב מרע"ה מלבא אליו בשליחות המב"ה וכל טענתו וטעם סירובו אינו אלא מכח דכיון דדין זה במח' הוא שנוי מצ"ל אנא קי"ל כהרא"ה ז"ל והענישו ה' עתה תראה וכו' כנז"ל דאע"ג דהאי קרא דעתה תראה כתיב בתר הכי אין מוק' ומאי' בתורה וז"ש אתם למה אינכם נכנסי' לארץ אינו אלא משום דלפי סברתכם זכו בה הכנענים לע"ל מכח טענת קי"ל כהרא"ה ז"ל א"כ דבריכם למה דהא גם אני אטעון קי"ל כהרא"ה וק"ל:

וזה אפשר טעם הכ' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו דיל"ד דכיון דכבר אמר נתתי לכם איך חזר ואמר תורתי דאחר שכבר נתנה לישר' תו לאו תור דיליה היא גם אומרו אל תעזובו דאמאי נקט לשון עזיבה ול"א אל תעברו עליה וכיוצא:

אכן כתבו המפרז"ל טעם נכון לבטול טענת מלה"ש שטענו על התורה מדינא דבר מצרא דה"ט משום דקי"ל מצוות בטלות לעת"ל והו"ל נתינת התורה לישראל כמוכר או נותן לזמן קצוב דלית ביה משום דדב"מ אתד"ק. וז"ש כי לקח טוב נתתי לכם שהיא התירה ולא תסברו שזכיתם בה לעולם ועד בט' קי"ל כהרא"ה דס"ל דכיון דפ"פ דאין הדין כן אלא היא עדין נקראת תורתי אי משום דאני פוסק הדין כהרמב"ם ואי משום דאפקעתא דמלכא הוי וא"כ אל תעזובו מלשון עזוב תעזוב שתחזקו בה לעולם וק"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל המשך מק"ק וכ"ת ייאמר משה לחובב נוסעים אנחנו וכו' ודרשו ז"ל לא אניח את הודאי וכו' ויאמר אל נא תעזוב אותנו כע"כ ידעת ח"ב ודרז"ל אתה ידעת חן שניתן לאבותינו במצ' ע"כ ויל"ד דמה ספק י"ל ליתרו עד שאמר לא אניח וכו' ועיל"ד דמה חידש לו מרע"ה בדברות שניות ומה שייכות מגיע לו באותו החן עם מה שהבטיחו לתת לו דושנה של יריחו כמשז"ל:

ואולם עפי"ד הנה נכון וז"ש נוסעים אנחנו אל המקום אשר אשר ה' אותו אתן לכם שם רמז תרתי לטיבותא חדא אשר אמר ה' שכך גזרה חכ"י ואפקעתא דמלכא הוי דומיא דמוכר שדהו בז' היובל וזאת שנית אותו אתן לכם דפ' ה' הל' כהרמב"ם דל"א כיון דפ"פ ודלא כהרא"ה וראיה לזה כי ה' דיבר טוב שנתן התורה לישראל ולא זכו בה מלה"ש בט' דדב"מ משום דגם לישר' לא נתנה אלא לזמן דמצוות בטי' לעת"ל ולא מצו ישר' לזכות בה לעולם בט' קי"ל כהרא"ה דאי איתא דהל' כהרא"ה דגם במוכר לזמן זכה בה הלוקח לעולם א"כ הול"ל דאית בה משום דדב"מ ואכתי ט' מלה"ש במק"ע אל"ו דלית הל' כהרא"ה כלל ומשו"ה המוכר לזמן לית ביה דדב"מ א"כ גם מטע"ז אנו זוכים בארץ

ולא מצו הכנענים לטעון קי"ל כהרא"ה וא"כ לא תחוש מזה כלל ולכה איתני והטבנו לך מגוף הארץ כנז"ל:

אכן יתרו אכתי ספיקי מספק"ל בהאי דינא דאפשר עדין הכנענים יטענו קי"ל כהרא"ה ולא בשמים היא ואי משום דהוי אפקעתא דמלכא ס"ל ליתרו דל"א הכי אלא במוכר שדהו בז' היובל כדס"ל להרא"ה וכמ"ש האו"ג ז"ל כנז"ל וחושש לספק גזל ולז"א לא אניח וכו' ולזה השיבו מרע"ה תשו' נצחת אל נא תעזוב אותנו משום ס' דילך דאין כאן ס' כלל דהא אתה ידעת ח"ב חן וכו' שכבר עשה ה' מעשה רב ביצי"מ דלא הועיל לפרעה טענת קי"ל כהרא"ה והיה כי תלך עמנו מאיתו הטוב יטיב ה' עמנו והטבנו לך כמונו כמוך וק"ל:

ובזה אפ"ל עוד הנהו מק"ק שבפ' חוקת וכ"ת וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום לאמר כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה וכו' נעברה נא וכו' ויל"ד דלמה זה הוצרך מרע"ה להציע לו כ"ז דלכאורה נראה דהוא ללא צורך דבקצור היל"ל נעברא נא וכו' ואולם עפי"ד א"ש דמרע"ה חשש פן יעכב עליהם מלך אדום ולא יניחם לכבוש ארץ כנען כיון שיכו"ל קי"ל כהרא"ה ואיך יטלוה מהם שלא כדין לזה הוצרך להציע לו דכבר נפסקה הל' עפ"י ה' כהרמב"ם ביצי"מ ועשה מעשה רב לזה השיבו מלך אדום דאיני מעכב עליכם רק כל כוונתי שלא תעבור ב"י דייקא ולא אעכב בשביל אוומה אחרת וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כוונת מק"ק שבפ' כי תבא וכ"ת והיה כי תבא אל הארץ אשר ה"א נותן לך נחלה וכו' ולקחת מראשית וכו' וענית ואמרת וכו' וירד מצרימה וכו' ועתה הנה הבאתי וכו' וכל בעלי הפרשי"ם דקדקו דמה ענין יצי"מ למצות ביכורים גם אומרו ועתה וכו' נראה כאילו מצות ביכורים נמשכה מכח יצי"מ ולכאורה אין להם שייכות זע"ז כלל:

אכן עם הקדים הנה נכון דהן קדם הציע ואמר אשר ה"א נותן לך ל"ך דייקא שנטלה מהכנענים ונתנה לך והט' משום דפסק הלכה למעשה כהרמב"ם ודלא כהרא"ה ולזה דייק קרא לומר ג"כ אשר תביא מארצך דייקא ואינה גזל בידך וראיה לזה וענית ואמרת וכו' דמזה מוכח דס"ל לה' כהרמב"ם וסי' א"כ מינה ילפינן שפיר דגם ארץ כנען בדין זכינו בה מהם ושפיר אמרינן מארצך ואשר נתת לי ה' לי דייקא גם ה' דייקא דהוי אפקעתא דמלכא וז"ש בתר הכי ושמחת בכל הטוב זו תורה אשר נתן ל"ך דייקא ולא למלה"ש מטע"ז עצמו דהמוכר לזמן לית ביה דדב"מ דקי"ל מצות בטילות לעת"ל גם באומרו ה"א שם רמז טעם דהוא אפקעתא דמלכא שכך גזרה חכמתו ית' לתת לך התורה הק' ולא למלה"ש מטע"ז וק"ל:

וזה אפשר רמז הכ' בפ' ואתחנן במ"ש ואותנו הוציא משם לתת לנו ולמען הביא אותנו דעפי"ה ה"ה כמבואר דיצי"מ היא הוכחה עצומה לזכייתנו בתורה ובארץ כנען וכנז"ל:
ועפי"ז אפ"ל עוד במאי פליגי עוזא עם ה' ועפי"ה א"ש דכל כוונת עוזא הוא כדי להחזירם ויזכה בהם פרעה לע"ל כדס"ל להרא"ה ואת"ל דהל' כהרמב"ם עדיין לא ישבו רק רד"ו שנה וא"כ בין למר ובין למר תן לי רשות להחזירם ולזה נשתתק מיכאל כי לא ידע אם הל' כהרמב"ם או כהרא"ה לזה השיבו ה' על ראשון ראשון דעל טענתו הא' השיבו כלום נתחייבו בני וכו' שאני הבטחתיו לתת לו הארץ לרשתה מיד הכנענים ואברהם אביהם נסתפק אי הל' כהרא"ה או כהרמב"ם ולכך אמר במה אדע ואני השבתיו ידוע תדע וכו' ואח"כ יצאו ואי איתא דהל' כהרא"ה לא הייתי מבטיחו ואח"כ יצאו וגם לא הייתי מבטיחו במתנת הארץ אל"ו מכ"ז מוכח דאנא סבור דהל' כהרמב"ם ולא כהרא"ה ועל טענתך הב' כדי להשלים הזמן כלום וכו' ומיום שנולד יצחק התחיל המנין ותל"מ וק"ל:
ובזה אפ"ל כה"כ וזה לך האות וכו' שבהוציאך א"ה ממצ' תקבלו אתם התורה ולא מלה"ש מט' הנז' ומזה ראיה כי אנכי שלחתיך וכו' דאני פוסק הל' כהרמב"ם דיקא. וזה אפשר כה"כ ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד פרעה שרצה לזכות בכם לע"ל בט' קי"ל כהרא"ה וה' פסק הדין כהרמב"ם וגם מיד מצרים כמ"ש ה' לעוזא כלום במצרים אמרתי וכו' ובזה ניצולו מתש' הזמן תחת יד מצרים דכבר נשלמו דמלידת יצחק התחיל המנין או יושלמו בשאר גליות או השכינה השלימה המנין וז"ש ברוך ה' וכו' כי הוא ית' השלים המנין כמש"ה אנכי ארד וכו' וק"ל:
וזה אפשר כה"כ ויתן להם ארצות גויים וכו' כלו' מכח שאני ניתן להם א"ג עם שהיתה כבר ביד הכנעני וטעמא דידי שנטלתיה מהם משים שנתתיה להם לזמן כמש"ה ודור רביעי י"ה דגם שיכו"ל קי"ל כהרא"ה עכ"זלא שמעתי להם ופסקתי הדין כהרמב"ם ונתתיה לישראל כ"ז עשיתי בעבור ישמרו חוקיו יכו' ולא יחשבו שהתורה גזל בידה ממלה"ש אלא אדרבא היא ראויה לכם דיקא כיון שהמוכר לזמן לית ביה דדב"מ וראיה לזה מדלקח הארץ מהכנענים ונתנה להם וק"ל:
ואפשר דזאת היתה כוינת שאלת החכם מה העדות יכו' דעיקר שאלתי היתה דמ"ט זכינו בתורה ולא מלה"ש כיון דיש להם טענה חזקה משום דדב"מ וזה דייק תיבת אתכם ר"ל ולא למלה"ש לז"א אף אתה אמיר לו כהל' הפסח דמידי היא טעמא שהוציאנו ה' ממצרים הגם דהיה לפרעה טענת קי"ל כהרא"ה אינו אלא דפשי"ל לה' הל' כהרמב"ם וא"כ מטע"ז עצמו זכינו בתורה ולא מלה"ש מטע"ז כנז"ל וק"ל:

אכן הרשע פסק הדין בפשיטות כהרא"ה דגם במוכר לזמן זכה בה הלוקח לע"ל ואית ביה דדב"מ ולפי"ז חזר הדין עם מלה"ש לזכות הם בתורה ולא ישראל ועשה עצמו כאילו לא ידע דעיקר יצי"מ אינו אלא מט' דלית הל' כהרא"ה ולז"א מה העבודה התורה הזאת לכם ולא למלה"ש לז"א אף אתה הקהה את שיניו ואמ"ל בעבור זה וכו' ולשיטתיה דרשע אילו היה שם לא היה נגאל מדויל ידיה משתלים וק"ל:

ברם הבן תם שאול שאל בתמימות לבו מה זאת כינוי לזאת התורה כלומר הודיעוני נא מ"ט זכינו בתורה ולא מלה"ש כיון די"ל טענת דדב"מ ולז"א ואמרת אליו בחוזק יד וכו' כלו' דכבר פסק ה' הלכה כהרמב"ם ודלא כהרא"ה ולזה אין הדין נותן לתת התורה למלה"ש וכנז"ל:

וזה אפשר סמיכות הכתו' ואותנו הוציא משם לתת לנו וכו' וסמיך ליה ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו ולא למלה"ש דיצי"מ ומתנת הארץ והתורה כולהו מחד טעמא דלית הל' כהרא"ה וכמדובר: ובזה אפ"ל מד' תמוה וז"ל משכני אחריך נרוצה אמרו ישר' להקב"ה ממה שנתת לנו ארעא טבתא אחריך נרוצה ע"כ דישראל בקבלתם התורה ולא נתנה למלה"ש הוה מספק"ל דילמא הל' כהרא"ה וגזל היא בידם ממלה"ש אכן אחר שזכו בארץ מיד כנען הוברר להם דאין הל' כהרא"ה ז"ל ולפי"ז ה"ה כמבואר: ועפי"ז אפ"ל כה"כ זכור את אשר עשה לך עמלק וכו' והיה בהניח וכו' ויל"ד דאמאי תלה מחיית עמלק בכיבוש הארץ הלא דבר. ועפי"ה יובן דאמרז"ל דעמלק רצה להחזירם למצרים להשלים המנין ועי"ז יזכה בהם פרעה לע"ל בט' קי"ל כהרא"ה וממילא גם הכנעני' יזכו בארץ לע"ל ולז"א זכור אאעל"ע בדרך בצאתכם ר"ל בעבור צאתכם ממצ' תו"ז וכל חיליה מסברת הרא"ה וא"כ כל זמן שלא כבשתם ארץ כנען אין בידכם מופת חותך להוכיח לו דאין הל' כהרא"ה אך והיה בהניח וכו' אז יוודע בעמים דלית הל' כהרא"ה ואז תמחה אז"ע דשלא כדין בא להלחם בכם:

ובזה אפ"ל דהט' דישראל שהיו בגלות בבל היו טוענ' אשה שגירשה בעלה וכו' יש זע"ז כלום משום דהקב"ה מכרם לנ"נ לזמן ע' שנה ולד' הרא"ה זכה בהם נ"נ לעולם דכיון דפ"פ לזה השיבם ה' העולה על רוחכם היה ל"ת דהל' אזלא כהרמב"ם דל"א כיון דפ"פ וכנז"ל וק"ל:

וכאו"א אפ"ל טעם דתלה ה' מחיית עמלק בירושת הארץ משום דס"ל לעמלק ולפרעה דהגם דגזירת השעבוד היתה בארץ לא להם מ"מ פרעה זכה בהם יותר משאר אומות מדין בן המצר לפי דארץ מצרים היא היא סמוכה לא"י יותר משאר חו"ל והגם דס"ל להרשב"א ז"ל דהמוכר לזמן לית ביה דדב"מ וישראל נעברו לזמן ת' מאות שנה מ"מ

י"ל דהרשב"א ס"ל כמ"ד קנין פירות לאו כקהג"ד אבל למ"ד כקהג"ד גם במוכר לזמן אית ביה דבב"מ הכי ס"ל לפרעה ועמלק ולכך נלחם עמלק בישראל להחזירם למצרים כדי להשלים המנין במצרים דוקא מדין מצרנות ומדחזינן דהקב"ה הוציאנו ממצ' תו"ז א"כ צ"ל דהאלי"ת ס"ל כמ"ד דק"פ לאו כקהג"ד והמוכר לזמן לית ביה דבב"מ ולא זכה בהם פרעה מדין מצרנות ויכולים להשלים המנין בשאר גליות או משנולד יצחק התחיל המנין כמ"ש כ"ז המפרז"ל ועיין לה' יושב אהלים ז"ל בפ' שמות וארא יע"ש גם מדנטל הארץ מבני כנען ונתנה לישראל מוכח נמי הכי דק"פ לאו כקהג"ד כיון דמעיק' לא נתן ה' הארץ לכנענים לחלוטין רק לפירות כמ"ש כן הרב הנז' יע"ש ולפי"ז שלא כדין בא עמלק להלחם בישראל:

וזש"ה זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בעבור צאתכם ממצרים תו"ז דרצה להחזיר אתכם למצ' להשלים המנין משום דס"ל דק"פ כקהג"ד וזכה בכם פרעה מדין מצרנות ואין הדין עמו כלל אכן כל זמן שלא כבשתם ארץ כנען אין לכם הוכחה ברורה דלא כוותיה דעמלק אמנם והיה בהניח וכו' אז יתברר לכל דדינא:

יתיב דק"פ לאו כקהג"ד ואז תמחה אז"ע כיון דשלא כדין בא להלחם בכם וק"ל:

וזה טעם הכתוב שתלה מצות ביכורים ביצי"מ ובירושת הארץ כדדייק או' אשר ה' נותן ל"ך ואשר נתת ל"י ואשר תביא מארצ"ך ולא מן הגזל ואי ק"פ כקהג"ד א"כ זכו הכנענים בארץ וח"ו גזל היא ביד ישראל ואיך ציוונו ה' להביא ממנה ביכורים הלא הקב"ה שונא גזל בעולה אל"ו דהדין הוא ק"פ לאו כקהג"ד וראיה לזה מיצי"מ תו"ז. וז"ש והיה כי תבא וכו' וענית ואמרת וכו' ועתה הנה הבאתי וכו' כמש"ל בדרך ראשון וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ אל מיציאם ממצרים וכו' ודרז"ל דאמר בלעם לבלק אתה אמרת הנה עם יצא ממצ' מעצמם יצאו אינו כן אלא אל מוציאם ממצרים ע"כ והוא דבלק רצה לעכבם שלא יכנסו לארץ כמ"ש ואגרשנו מן הארץ דס"ל לבלק דזכו בה כנען דס"ל דק"פ כקהג"ד ויצי"מ דמינה מוכח דק"פ לאו כקהג"ד ס"ל לבלק דאינה ראיה דמעצמם יצאו ולכן השיבו בלעם דאינו כן אלא אל מוציאם ממצ' דפסק ה' הדין כן דק"פ לכקהג"ד ובדין הוציאם תו"ז ולתת להם את ארץ כנען וק"ל:

וזהו סמיכות הכ' לכן אמור לבנ"י אני ה' והוצאתי אתכם וכו' והבאתי אתכם וכו' וק"ל. וז"א כה"כ דרחב הזונה ידעתי כי נתן לכם ה' את הארץ, כי שמענו וכו' וזה כה"כ ואותנו הוציא משם לתת לנו את הארץ וק"ל. וגם בזה יובן ויכוח יתרו עם מרע"ה הנז' וה"ה כמבואר:

וז"א כה"כ וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך וכו' תעבדון וכו' שכבר הק' דהט' שזכו ישר' בתורה ולא מלה"ש מדין מצרנות משום דלא נתנה לישר' רק לזמן דמצוות בטילות לעת"ל והמוכר לזמן אין בו דין מצרנות ומינה נפיק דק"פ לכקהג"ד כנז"ל ומרע"ה היה סבור דק"פ כקהג"ד ולזה סירב מי אנכי וכו' ולזה השיבו ה' וליתא וזה לך האות וכו' דאתם תזכו בתורה ולא מלה"ש מטע"ז כנז"ל וק"ל. וז"א ויתן להם ארצות גויים וכו' בעבור י"ח דתרווייהו טעם אחד להם דק"פ לכקהג"ד וגם זהו כוונת רז"ל במ"ש ממה שהכנסתנו לארץ אחריך נרוצה וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ כי לקח טוב נתתי לכם שם רמז אל הארץ הטובה היא שנטלה מכנענים ונתנה לנו מטעם דק"פ לאו כקהג"ד וא"כ מטע"ז עצמו ג"כ אתם זכיתם בתורה ולא המלאכים:

ובכן תורתי את"ע בטענה דגול היא בידכם ממלה"שדלא היא וכמדובר. וגם עפ"י הקדמתנו הא' דל"א במידי דממונא כיון דפסקה פסקה וכד' הרמב"ם אשר מטע"ז זכינו בארץ ישראל ובתורה יובן שפיר קרא הנ"ל כי לקח טוב נ"ל שהיא א"י דלא זכו בה הכנענים לעולם ועד בטענה דכיון דפ"פ וה"ה והוא הט' לתורה כיון דהתורה ניתנה לנו לזמן כנז"ל וא"כ תורתי אל תעזובו ולא תחושו לגזל כלל וק"ל:

ועפ"י האמור בטעם יצי"מ תו"ז משום דקי"ל ק"פ לאו כקהג"ד וכנז"ל אפ"ל כוונת המסרה וז"ל מטרף בני עלית, כי עלית משכבי אביך, עלית למרום שבית שבי ע"כ ונקדים עוד משז"ל דטעם השבטים שהיו קורין לבני השפחות עבדים משום דס"ל דהשפחות הם נ"מ ואין ליעאע"ה בהם רק פירות ולא מהני שיחרור שלו להם דק"פ לאו כקהג"ד כיון שהוא שיחררם בלתי רשות רחל ולאה כמש"ה הנה אמתי בלהה וכו' וקי"ל וולד שפחה כמוה משו"ה היו קורין להם עבדים ויוסף הוה ס"ל דק"פ כקהג"ד ואינו מן הדין לקרותם עבדים אתד"ק ז"ל:

וזה אפשר כה"כ והנה אנחנו מאלמים אלומים וכו' דכתב הלק"י ז"ל בטעם מצות ביכורים ותרו"מ משום דהאלי"ת הוציאנו ממצרים להיות לו לעבדים כי עבדי הם וכו' ונתן לנו א"י ותמן תנינן הכותב נכסיו לעבדו ולא שייר לעצמו קרקע כ"ש יצא לחירות לכן ציוה ה' אותנו להפריש תרו"מ וביכורים דהו"ל כשייר לעצמו קרקע כ"ש כמ"ש הש"ך על התורה יע"ש וצ"ל לפי"ז דק"פ כקהג"ד ותנן במס' ביכורים כיצד מפרישין ביכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה וכו' קושרה בגמי וכו' ע"כ וז"ש והנה אנחנו מא"א כלו' ממה שאנחנו מאלמים אלומים לביכורים מוכח שהדין עמי דק"פ כקהג"ד ולא כמו שאתם סבורים וא"כ לא מן ה' לקרותם עבדים וק"ל: ענ"ק מ"ש הרב

דת ודין וז"ל דראובן שבא על בלהה ס"ל נמי דק"פ לאו כקהג"ד והיא אנוסת ומפותת אביו והיא נ"מ ואין שיחרורו מועיל וא"כ מותרת לראובן כיון דאינה אשת אביו וקי"ל נושא אדם אנוסת ומפותת אביו יע"ש:

ובזה יובן מדרז"ל אמר יעקב לראובן אני איני מרחקך ולא מקרבך עד כי יבא שילה זה משה דכתיב ביה ומשה עלה אל האלהים ע"כ כלו' אנא מספק"ל דהלכה אי כמ"ד ק"פ לאו כקהג"ד או לא לכן אני תולה הדבר אם משה יקבל התורה לישראל ולא יזכו בה מלה"ש אזי יתברר הדין דק"פ לאו כקהג"ד והו"ל כמוכר לזמן ואז מוכח דהדין עמך וק"ל:

וזה אפשר כוונת משז"ל בשעה שאמר ה' למרע"ה כי לא תעבור אה"ה אמר משה יחי ראובן וא"י ע"כ כלו' כיון דהעניש ה' למרע"ה שלא יכנס לארץ על שסירב בשליחות ה' משום דהיה ס"ל למרע"ה דק"פ כקהג"ד והדין עם פרעה כנז"ל ולזה השיבו ה' עתה תראה ולא במלחמת ל"א מלכים א"כ ש"מ דהל' כמ"ד ק"פ לאו כקהג"ד וידוע דמכירת יוסף היתה בעצת יהודה שאמ"ל לכו ונמכרנו ואחר זה אמר יעקב טרוף טורף יוסף:

וזהו כוונת המסרה מטרף בני עלית כלו' מסיבת שנטרף בני ונמכר בעצתך מזה גרם לך מעלה ועילוי ונתעלית על אחיך וזכה שיצא ממנו דהע"ה ובן ל' שנה מלך כנגד יוסף שמלך גם הוא בן ל' שנה גם בזה רמז יעאע"ה ליהודה דאין לו עון אשר חטא במכירת יוסף דיפה עשית וכדין הורית לפי שהאמת הוא עם השבטים דס"ל דק"פ לאו כקהג"ד וראיה לזה מראובן כי עלית מ' אביך ואיך הותרה לו אם לא שנאמר כן דק"פ לכקהג"ד וגם ראיה לזה עלית למרום ש"ש ואיך זכו ישראל בתורה נגד מלה"ש אם לא מטע"ז וק"ל: ובזה מבואר מאליו מדרז"ל דבראות מרע"ה דהענישו ה' שלא יכנס לארץ מוכח דס"ל להקב"ה דק"פ לכקהג"ד ולזה אמר א"כ יחי ראובן וא"י דא"כ אין בו עון אשר חטא וכמדובר:

ובזה אפ"ל כוונת מדרז"ל ויגרש מפניך אויב זה המן כמש"ה איש צר ואויב ע"כ ולדעת סמיכות הכ' שאחריו שאמר וישכון ישר' ב"ב עין יעקב וגם להבין מדרז"ל אילו לא מת משה יפה אמרת וכו' ובודאי דר"ל אילו לא מת משה בחו"ל אלא בא"י דלא שייך לו' אילו לא מת כלל כיון דהמיתה גזורה ע"כ החיים ומקרה אחד לצדיק ולרשע אלא מוכ' דר"ל אילו לא מת משה בחו"ל כנז"ל וצל"ד מה ענין ושייכות מיתת מרע"ה בחו"ל עם מעשה המן הרע. אמנם עפי"ה א"ש דארז"ל דצרת המן היתה בעוון מכירת יוסף כמשז"ל אתם מכרתם בנה של רחל וכו' וס"ל להמן דהדין עם יוסף דק"פ כקהג"ד ושלא כדין מכרוהו אחיו וממתנת הארץ מוכח איפכא דק"פ לאו כקהג"ד וז"ש ויגרש מפ"א זה המן

שלא צדק בטענתו וראיה לזה ממתנת הארץ וז"ש וישכון ישראל בטח בדד וז"ש אילו לא מת משה בחו"ל והיה נכנס לארץ ולא היה נענש יפה אמרת וכו' וק"ל:
ולכן בצאת ישראל ממצרים לקח משה את עצמות יוסף עמו משום דיוסף נמי הוה ס"ל הכי דק"פ כקהג"ד לכך לקח משה את עצמות יוסף עמו משום דיוסף נמי הוה ס"ל הכי דק"פ כקהג"ד וכמו שיהיה ליוסף כן יהיה בו ג"כ דתרוויהו בחדא סברא קיימי וכנז"ל וק"ל:
וזה אפשר כוונת רז"ל שאמר משה להקב"ה רבש"ע עצמות יוסף נכנסים לארץ ואני איני נכנס כלו' דאני והוא בחדא סברא קיימינן והשיבו ה' יוסף הודה בארצו כמש"ה כי גונוב גונבתי מארץ העברים ראוי ליקבר בארצו ור"ל דהגם דיוסף נמי ס"ל דק"פ כקהג"ד עכ"ז ראוי ליכנס לארץ משום די"ל דס"ל דא"י בחלקו של שם נפלה והכנענים גזלוה מהם וכמ"ש רש"י ז"ל על פסוק והכנעני אז בארץ וכשחזרו ישראל ונטלוה מהם שלהם נטלו ולכך אמר מארץ העברים ומטע"ז זוכה ליקבר בארץ אבל אתה ששמעת אומרים עליך איש מצרי ולא מחית בידם לומר עברי אנכי משום דאתה סובר דבדין זכו בה הכנענים דק"פ כקהג"ד א"כ לסברתך אפי' עצמות שלך אינם יכולים ליכנס וליקבר בארץ וק"ל:
ובאו"א אפ"ל כוונת מאמרז"ל בויכוח שעבר בין שר מצרים עם הקב"ה כנז"ל:
והן קדם נבין כוונת מאמרז"ל שבפ"ק דברכות ע"פ דבר נא באזני העם אמ"ר ינאי אין נא וכו' כדי שלא יאמר וכו' דהקושי מבואר מאי קאמר כדי של"י דהא עצום הוא עושה דברו:
ואפ"ל בהק' פלוגתא דקמאי בדין הקנאת אדם לחבירו דבר שאינו מסויים דהרי"ף ומהריב"ם ורש"י והרמב"ם ז"ל ס"ל דאמ"ק דשא"מ ורוב הפוס' פליגי כידוע והרב מחנ"א בהל' זכייה סי' א' כתב דע"כ ל"א הראשו' דאמ"ק דשא"מ אלא בשדה ובית וכיוצא דבר שאין מינו שוה דאז אין הלוקח יכול לברר מקחו שהמוכר יכול לדחותו מזל"ז אבל במקנה מידי שמינו שוה אין טעם למוכר לדחות ללוקח וכו' יע"ש. עוד חילקו מרן החבי"ב ז"ל בתשו' בע"ח ח"מ סי' קמ"א והרב בני אהרן בדקכ"ה דהיכא דשניהם רוצים במקח בקיומו קנה יע"ש ומרן מהריט"א ז"ל בשמיו"ט סי' מ' העלה דעיקר שורש דין זה תלוי במאי דקי"ל אין ברירה ונודע דחי' יש בין תולה בדעת עצמו לתולה בד' אחרים דבתולה בד"ע כיון דהוא עצמו מסופק לא גמר ומקני ברם כשתולה בדעת אחרים גמר ויהיב למה שגמר בדעתו האחר ולא מספק"ל יע"ש:
והנה בעיקר החיוב והשעבוד והרכוש תרווייהו הוו דשא"מ ולד' הראשו' הנז' לא זכו המצריים בישר לשעבדם כיון דהחיוב הוא סתמי כי גר י"ז וכו' ובזה נכללו כל זרע אברהם ויצחק שהם גם ישמעאל ועשיו דמאן פלג לון כיין דכולהו זרע אברהם נינהו הגם

דאינהו זרע פסול חשיבי זרעי כדאי' בקידושין דס"י בן גרושה ובן חלוצה עבודתם כשרה דאמר קרא והיתה לו ולזרעו אחריו בין ז"כ בין ז"פ והק' התוס' שם דבריש מכילתין אמרינן וזרע אין לה אין לי אלא זרע כשר ז"פ מנין ת"ל אין לה משמע דלשון זרע ל"מ אלא כשר ותי' דשאני הכא דזרעו מייתר דהיה מצ"ל ולבניו שהרי בנות אינם בכלל עבודה אבל התם אינו מייתר דבת ובן שוים עכ"ל אוף ה"נ הוה מצ"ל כי גר יהיו בניך ולמה אמר זרעך שהרי הנשים לא היו בכלל גזירת השעבוד כלל כידוע א"כ מדאמר זרעך נכלל גם זרע פסול ומה גם למשז"ל דגם ישראל היו אז גוי מק"ג א"כ כולם שוים בפיסול וחזר הדין דהוו"ל דשא"מ ולא נתחייבו ישראל לבדם בשעבוד לד' הרמב"ם ורבותיו וגם המצריים לא נתחייבו ברכוש כיון דהוו"ל דשא"מ ומצ"ל קי"ל: אכן לד' הרב מחנ"א ז"ל בחי' הנז' כל מין האנושי נקרא מינו שוה ולא מצי המוכר לדחות ללוקח כלל ומתחייבי ישראל בשעבוד כיון דזה ה כל האדם ודבר דמינו שוה חשיב:

וגם לפי חי' מהריט"א ז"ל בתולה בד' עצמו ללדעת אחרים נתחייבו גם המצריים ברכוש אפי' שהוא דשא"מ כיון דהקב"ה תלה חיוב הרכוש בדעת ישראל המשתעבדים כמש"ה ואח"כ יצאו בר"ג אכן ישראל גופייהו לא נתחייבו בשעבוד מטע"ז כיון דלא תלה ה' גזירת השעבוד בד' המצריים בפי' דבארץ ל"ל כתיב ועוד דאמר כי גר י"ז והוי כתולה בד' עצמו דוקא ול"מ:

והנה עוזא בראותו לישראל שיצאו ברכוש גדול נתברר לו דהט' הוא משום דתלה ה' הרכוש בד' ישראל וחשב בדעתו דה"ה השעבוד תלוי בד' אחרים שהם המצריים ולזה טען ואמר אתה גזרת וכו' ודייק לו' בשעה שיצאו וכו' וא"כ לכ"ע נתחייבו ישראל בשעבוד לבדם הגם דהוי דשא"מ דומייא דרכוש וא"כ תן לי רשות להחזירם ומה גם דבשעבוד איכא ט"א דהוי מינו שוה וכחי' המחנ"א הנ"ל ולזה השיבו ה' דאינו כן דכלום וכו' ולא תליתי השעבוד כי אם בד' ישראל וזרע אברהם כולם ול"מ לד' מהריט"א ותו כלום במצרים אמרתי הלא לא אמרתי אלא בארץ ל"ל וא"כ מכח זה לבד הו"ל דשא"מ דלא סיימתי מקום השעבוד כלל והו"ל תולה בד' עצמו וגם לא כל הארצות והמלכיות שוים והו"ל דבר שאין מינו שוה ולא דמי לחיוב הרכוש ואף את"ל דחשיב השעבוד תולה בד' אחרים וגם הו"ל דבר דמינו שוה וליכא לתא דדשא"מ הנה כבר גלוי וכו' דמשנולד וכו' וק"ל:

ולז"א ר' ינאי כדי שלא יאמר וכו' כלו' דלדידי ניחא דהוה מצינא לפטור המצריים בט' קי"ל כיון דהרכוש הוי דבר שאין מינו שוה לא כן חיוב השעבוד על רע אברהם הוי דבר דמינו שוה ברם כדי שלא יאמר א"צ וכו' ועבדום וע"א קיים בה'ס דייקא הגם שלא

תליתי אותו בד' אחרים כלל אלא בהם דוקא ואח"כ יצאו בר"ג התליי בד' ישראל ולכ"ע חייבים המצריים ברכוש לא קיים בה'ם דייקא כלו' דתלוי הדבר של הרכוש בהם וכחי' מהריט"א ז"ל וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ ויוציאם בכסף וזהב וכו' דכבר הק' דכל ששניהם רוצים המקח קיים לכ"ע וז"ש ויוציאם בכסו"ז שהוא הרכוש וא"ת דהלא היו זוכים המצריים בט' קי"ל ונכשלו ישר' בגזל ח"ו לז"א דלא היא אלא אין בשבטיו כושל מחשש גזל כלל יען כי שמח מצ' בצאתם והיכא דב' רוצים בקיום המקח אין כאן חשש גזל מט' דשא"מ כלל וק"ל:

ובזה אפ"ל כה"כ הן רבים עתה ע"ה וכו' בהק"ע משה"ק הרב בני אהרן ז"ל שם דאמרי' בש"ם כתב לו שדי מכורה לך וכו' ה"ז מכורה אע"ג דלא סיים השדה ותי' דההיא במוכר שדה מפני רעתה דכי היכי דמהני אפי' לא נתן דמים ה"נ דמהני גם בדשא"מ יע"ש וישראל היו במצרים גוי מק"ג והו"ל ממש כמוכר שדהו מ"ר דקנה אע"ג דלא סיים ומרע"ה בא אל פרעה להוציאם ממצ' בט' דשא"מ הן מצד דהגזירה היא ע"כ זרע אברהם והן מצד דבארץ ל"ל כתיב ולזה השיבם פרעה הן רבים עע"ה כלו' דרובם הם ע"ה ריקים ופוחזים ומה אלו אף אלו וא"כ הו"ל כל זרע אברהם דבר דמינו שוה וגם הו"ל כמוכר שדהו מ"ר כיון דישר' היו עע"ז וא"כ והשבתם אותם מס' בטענת דשא"מ אתמהא דהא בכה"ג לכ"ע ליכא דשא"מ וק"ל:

ובזה יימתק סיומא דקרא שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם דהו"ל ממש כמוכר שדהו מ"ר דלא עינן דבר מסויים דמרוב פחדם מחלו והקנו הרכוש ישר' לגמרי מפני הפחד שלא תבא רעה עליהם עצמם ולכך אין בשבטיו כושל וק"ל:

וזה אפשר כה"כ ותחזק מצ' על העם כי אמרו כולנו מתים כלומר הסכימו לשלחם עם הרכוש משום כי אמרו כ"מ והו"ל ממש כמוכר שדהו מ"ר וק"ל: וזה אפשר טענת ס"מ שטען בקי"ס מה אלו אף אלו ולמה אתה עושה נס לישר' ומטיע המצ' בים וכל טענתו היתה זאת דכיון דמה אלו וכו' הו"ל כמוכר שדהו מ"ר ונתחייבו בשעבוד ת' שנה לכ"ע דלא חשיבי דשא"מ וא"כ הדין עם פרעה ועמו להחזיק בישר' עד תש' ת' שנה ולמה אתה עושה כן לדון המצריים בעונש אחר כי האמת איתם לזה השיבו ה' שיטה אתה דן וכו' וכיון דישר' עע"ז בשוגג ובאונס תו לא חשיבי כמוכר שדהו מ"ר והו"ל דשא"מ וק"ל ועי"ל דטענת עוזא דפתח דבריו ואמר רבש"ע וכו' דשם רמז למ"ש הרב דרכי איש בדכ"ג ע"ג דמלך זה כחו יפה להקנות גם דשא"מ דדינו כרבים דמצו להקנות דשלב"ל ודשא"ק דציבור לא הדרי בהו וסמכא דעת הקונה וגמירי מלכותא לא הדרא יע"ש ובהכי ניחא לגבי הרכוש שהקנה ה' לישראל מהמצריים דזכו בו ישראל הגם דהוא דשא"מ דכיון

דהשי"ת מלך עולם מצי להקנות גם דשא"מ ולזה פתח עוזא ואמר רבש"ע מלך עולם מצית לאקנויי דשא"מ ועם דהשעבוד חשיב דשא"מ הן דחל ע"כ זרע אברהם ולא פירש בגזי' איזה מהם יתחייב בשעבוד והן מצד השעבוד גופיה אינו מסויים מ"מ כיון שאתה רבון העולמים מצית לאקנויי דשא"מ דמה"ט זכו' ישר' ברכוש וא"כ גם השעבוד מצית את מלך עולם להקנותם למצרים ת' שנה ותן לי רשות וכו' ולזה השיבו ה' דאכתי מצו ישר' פטרי נפשייהו מהשעבוד מב' טענות חדא דכלום בארץ מצ' אמרתי וכו' ומצו לה להשלים בשאר מלכיות ועוד גלוי וכו' וק"ל:

וזה אפשר כוונת פרעה שאמר אתם למה ר"ל למה לא נתחייבתם בשעבוד אינו אלא משום דאתם עושים רש"מ ולא חשיבי אתם כמוכר שדהו מ"ר א"כ דבריכם למה שבאתם אלי בט' דשא"מ דהלא המוכר שדהו מ"ר לא בעי סיום לכ"ע וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל האי קרא דהן רבים עתה וכו' בהק' מ"ש מרן שארנו הרב מהרח"א בד' ז"ל בס' הבהיר נש"ח בדרוש שה"ג שנתן טעם לשבח לריבוי זרע ישראל במצרים שלא כדרך טבע דהענין דלפי הטבע לעולם העם המועטים הם כפופים למרובים וכי ינצו אנשים מע' מול מערכה השכל מחייב שהכת המרובה היא הנוצחת וא"כ אם היו ישראל בגלות מצ' מתי מעט וכנגדם המצריים חייל גדול לא היתה שם הוכחה ברורה דמה שהיו ישראל בגלות מצרים עפ"י מאמרו ית' מאחר די"ל דמסיבת שהם מועטי' מאד לגבי המצריים דין גרמא להו להיות כפופים למצריים אך כיון דישראל היו מרובים יותר מן המצריים בכפלי כפלים ואפי"ה שלטו בהם המצריים הפך מנהג וטבע העולם זה מורה היית הדבר גזור מאיתו ית' והט' שהרבה אותם להודיע גדולתו אשר בידו נפש כל חי ומשום דכל פעולה הנעשית חוץ מן הטבע היא הוראה עצומה דיד ה' עשתה זאת אתד"ק יעש"ב:

ובכן אפשר דזאת היתה טענת פרעה באומרו הן רבים עתה וכו' כלו' דלא יתכן להאמין כי אתם באים בשליחותו של מקום כלל שהרי הן רבים עתה ע"ה שלא כדרך טבע וא"כ ודאי דאין זה אלא אלא כדי להודיע גדולתו ית' דיד ה' עשתה זאת דעם היותם רבים מאד מהמצריים עכ"ז הם כפופים תח"י המצריים לקיים גזירת ועבדום וכו' ואילו היו ישר' מתי מספר לא היה שום הוכחה דיד ה' עשתה זאת וכיון שכן הוא רצונו ית' איך עתה תאמרו לי משמו שלח עמי וכו' קודם תשלום זמן גזירתו ית' והשבתם אותם מסב' אתמהא דהלא זה נגד רצונו ית' ולזה קודם לזה אמר פרעה למה תפריעו את העם ממעשיו דדייק לו' משה ואהרן בפי' והוה סגי לו' למה תפריעו כיון דעמהם היה מדבר ולמה פרט שמם בפי' אכן הוא הדבר דר"ל דאתם מעצמכם באתם אלי להפריע אה"מ ולא ה' של ח

אתכם אלי כלל מט' הנז"ל וק"ל: א"נ באו"א אפ"ל המשך הני מק"ק וכה תוארם, ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' שלח עמי ויחוגו לי במדבר ויאמר פרעה מי ה' וכו' לא ידעתי א"ה ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך ג"י וכו' פן יפגענו בדבר או בחרב ויאמר אליהם מלך מצ' למה מש"ו תפריעו את העם ממעשיו לכו לסב' ויאמר פרעה הן רבים עתה ע"ה והשבתם אותם מס' ע"כ ותחי' יל"ד דמאחר דכבר אמ"ל משם ה' שלח עמי וכו' והוא השיבם בעזות מצח לא ידעתי את ה' א"כ מה זה שחזרו לומר נלכה נא וכו' גם תחי' אמר מלך מצ' ואח"כ אמר ויאמר פרעה מהו זה השינוי גם באמירה ב' דפרעה הן רבים וכו' מה בא להוסיף על מ"ש כבר למה תפריעו גם אומרו לכו לסב' אי קאי על משה ואהרן כדפירש"י ק"ט דמאי איכפת ליה לפרעה אם יתבטלו ממלאכת ביתם ודי היה לו' לכו מלפני או לכו לדרכיכם וכדומה: ואפ"ל בהק' מ"ד בש"ס דסוכה דכ"ה ע"א שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה. מנה"מ דת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה וכו' והעוסק במצוה מהכא נפקא והא מהתם נפקא דתניא ויהי אנשים אשר היו טמאים מי היו נושאי ארוני ש"י היו וכו' אלא עסוקים במת מצוה היו שחל ז' שלהם בע"פ שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא הא למחר יכו' היו וצריכא דאי מהתם הו"א התם שאני דלא מטא זמן חיובא דפסח כלל אבל הכא דמטא זמן ק"ש אימא לא צריכא ואי מהכא משום דליכא כרת אבל התם דאיכא כרת אימא לא צריכא ופירש"י דמ"מ ש"מ דה העוסק במצוה פטור מן המצוה וכו' ואעפ"י שטומאה זו תעכב ע"י אכילת פסח אלמא מצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני החמורה העת"ל עכ"ל ובש"ס דמנחות דמ"ט אבע"ל תמידין דלמחר ומוספין דהשתא תמידין עדיפי שכן תדיר אי"ד מוס' עדיפי שכן מקודש ולא אפשיטא וכתב הרמב"ם בספ"ט דקרבנות וז"ל לא מצאו אלא ב' כבשים וכו' הרי הדבר שקול אם הקריבים למוסף היום הקריבו ואם רצו להניחם למחר לתמידין יעשו ע"כ:

וכתבו התוס' ז"ל בסוכה שם בד"ה משום דלא מטא זמן חיובא וכו' דאין להק' ממ"ד בריש טבול יום ההולך לשחוט את פסחו מיטמא למת מצוה מולאחותו אפי' לאחר חצות דמת מצוה שאני והא דדייק ה הכא מברייתא דקתני למ"מ נטמאו לאו מ"מ ממש קאמר אלא כלומר לקרובים כדפי' הקונט' דלאחר חצות הוא דאינו מיטמא כדקתני התם אמרת לא יטמא אבל קודם חצות יטמא כדאי' התם ביוסף הכהן וכו אבל ק' לרבא דאמר התם אידי ואידי לאחר חצות כאן קודם ששחטו וזרקו עליו כאן לאחר ששוז"ע אלמא מיטמא לקרובים אפי' היכא דמטא זמן חיובא דפסח כיון שלא שוז"ע ואין לומר דהיא גופה ילפי' מחתן דפטור מק"ש דשאני ק"ש דלית בה כרת כדקאמר הכא ולא אתי מניה

פסח דאיכא כרת ומטא זמן חיובא עכ"ל ובסה"ק פנ"י ח"ד בהאי כללא דעוסק במצוה וכו' הקשיתי לשאול ע"ד התוס' ז"ל הללו במאי דק"ל מדברי רבא דהתם לא אמר רבא דמי שמת לו מת אחר חצות קודם ששו"ע שיטמא אלא מ"ש רבא התם הוא דאף דלר"ש אנינות לילה מדרבנן אפי"ה אם מת לו מת קודם ששוז"ע העמידו חכמים את דבריהם במקום כרת ולא יאכל פסח:

והכי איתא התם בזבחים דצ"ט ע"ב גבי מתני' דטבול יום ומחוס"כ אינם חולקין בק' לאכול לערב אונן נוגע ואינו מקריב ואינו חולק לאכול לערב ופריך עלה בש"ס מיפלג הוא דלא פליג וכי מזמני ליה אכיל ורמינהי אונן טובל ואוכל פסחו בערב אבל לא בק' אמר"י מדפתי ל"ק כאן בפסח כאן בשאר ימות השנה בפסח איידי דאכיל פסח אכיל נמי שאר קד שים אך בשאר ימי השנה דלא חזי לא חזי ופירש"י אוכל פסח לערב אבל לא בק' מפרש בפסחים קסבר אנינות לילה דרבנן דאנינות דאורייתא חד יומא דכתיב ואחריתה כיום מר גבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת גבי קדשים העמידו דבריהם במקום עשה דאכילת קדשים וכו' ע"כ:

ואיתא תו התם מאן תנא אנינות לילה דרבנן ר"ש היא דתניא אנינות לילה מן התו' דבר"י רש"א מד"ס תדע שהרי אמרו אונן טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בק' ומי סבר ר"ש אנינות לילה מדרבנן והא תניא רש"א שלמים כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אינן מנין לרבות את התודה מרבה אני את התודה שכן נאכלת בשמחה כשלמים מנין לרבות בכור ומעשר ופסח שכן אינם באים על חטא וכו' קתני מיהת פסח אמר"ח פסח כדי נסבא אביי אמר ל"ק כאן שמת ק"ח כאן שמת לא"ח ק"ח דלא איחזי לפסח חיילא עליה אנינות לא"ח דאיחזי לפסח לא ח"ע אנינות ופירש"י אידי ואידי ביום מיתה ולעולם אנינות לילה מדרבנן לר"ש והא דקתני בברייתא פסח אינו בא באנינות כשמת ק"ח דרחמנא דחייה מהאי קרא דדרשי' ליה כשהוא שלם מביא ולא כשהוא אונן והא דקתני בפסחים אונן טובל ואוכל פסחו לערב אלמא מייתי ליה אונן כשמת א"ח דקדמה חובת שחיטת הפסח לאנינות ותו לא דחיא ליה אנינות מלשלח קרבנות ומיהו ע"כ ש"מ אנינות לילה דרבנן דאי מדאורייתא היא האי לא הוה אכיל נהי דקדמה חיבת שחיטה לאנינות אבל חובת אכילה לא קדמה ואכילת פסחים לא מיעכבא אלא משום דאנינות לילה מדרבנן והם לא העמידו דבריהם במקום כרת דדילמא מימנע ולא שחיט וכו' עכ"ל רש"י ז"ל:

תו איתא התם ומנא תימרא דשאני לן בין ק"ח ללא"ח דתניא לה יטמא מצוה לא רצה מטמאין אותי בע"כ ומעשה ביוסף הכהן וכו' ורמינהו ולאחותו מת"ל הרי שהלך לשחוט

א"פ ולמול א"ב ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שלא יטמא לאחותו כך א"מ למ"מ ת"ל לאחותו היא דא"מ אבל מיטמא הוא למ"מ לאו ש"מ כאן ק"ח כאן לא"ח ממאי דילמא לעולם אימא לך אידי ואידי לא"ח והא ר"י והא רבנן דתניא לה יטמא רשות דברי"ש רעק"א חובה לא ס"ד דרישא דההיא רע"ק קאמר וכו' ופירש"י וז"ל וממאי דטעמא דקמייתא הוא משום דקדמה אנינות הוא דמתוקמא לר"ש דאמר אין אונן מביא פסחו במת ק"ח וכרע"ק דילמא טעם רע"ק לאו משום דמת ק"ח והיכא דלא איטמי במת ואפי' במת ק"ח בעי למיעבד פסח והכא משום דאיטמי הוא ואפי' מת א"ח נמי קאמר רע"ק יטמא משום דס"ל מצוה שאין לה תשלומין היא הילכך מטמאינן ליה וממילא אזיל ליה כרת דהו"ל טמא ופסח י"ל תש' בב' והא דתני לא יטמא רי"ש היא דאמר רשות הילכך לא תדחייה מצות פסח בשביל רשות הטומאה ולעולם בין לרי"ש בין לרע"ק אונן שלא נטמא מביא פסחו ואפי' מת ק"ח הטעם דהכא לאו משום אנינות הוא עכ"ל רש"י ז"ל. ועלה אמר רבא התם אידי ואידי א"ח ול"ק כאן קודם ששוז"ע כאן לאחר ששוז"ע ופירש"י רבא אמר וכו' אמילתיה דר"ש קאי לשנויי דר"ש אדר"ש אידי ואידי לא"ח ואפי' מת לא"ח קודם ששוז"ע אית ליה לר"ש לא יביא את פסחו דרחמנא דחייה כדדרש ואזיל שלמים קרבנו וכו' ודקתני אונן טובל ואוכל פסחו לערב כשמת לאחר ששוז"ע וכו' ע"כ הסוגייא ופירש"י ז"ל עלה:

הרי להדיא דכוונת רבא אינו ר"ל שיטמא לא"ח אלא הכוונה היא לתרץ ברייתות דר"ש אהדדי ואמר כי מדרשת כשהוא שלם דכיון דנעשה אונן מקודם ששחט נדחה לפ"ב הטעם דאם כבר שחט אוכל כיון דאנינות לילה מדרבנן ואם לא שחט אידחייא ליה מחמת אנינות ברם להטמא בידים הא ל"ש לן דאמר רבא שיטמא ולא ידעתי מאי מקשו לרבא:

ועלה במחשבה לומר דהתוס' ז"ל מפרשי בסוגיית זבחי' הנ"ל פי' אחר והוא זה דרבא לא בא לתרץ בריתות דר"ש אהדדי אלא בא לחלוק על אביי במ"ש להשוות מילתיה דרע"ק דמיירי כאן ק"ח כאן לא"ח ועלה קאמר רבא דרע"ק אית ליה דאפי' לא"ח מיטמא קודם ששוז"ע כיון דהוא מדאורייתא ופסח י"ל תש' וכוונת קושייתם דמה יענה אליבא דרע"ק למיעבד צריכותא בהא דהעוסק במצוה:

ואולם מלבד שזה דוחק גדול דמי הכריחם לפרש פי' רחוק כזה דלא כרש"י ולהקשות על רבא זאת ועוד פי' זה לא ניתן ליאמר בד' רבא שבא לחלוק על אביי באוק' בריתות הטומאה כנז"ל דהא חזינא לרבא גופיה בפסחים דצ"ח ע"א גבי הפריש פסחו ומת דמשני התם דמיירי ק"ח דנראה הפך דבריו כאן כפי הפי' הנז' והאמת יורה דרכו דכאן בזבחים

איירי רבא אליבא דר"ש לבד וכדפירש"י ז"ל וע"ע בהרמב"ם בהק"פ הט"ו ובכ"מ שם שכתב דלא פליגי אביי ורבא ועיין לח"מ שם ולהרב חק נתן בחי' לזבחים שם ואכמ"ל:
ושו"ר להתוס' ז"ל עצמם שם במ"א בד"ה אמר רב וכו' שפירשו כד' רש"י ז"ל כמ"ש:
המורם מד' התוס' דאחר שהגיע זמן הפסח משום דהוי עשה דכרת לא אמרי' דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא אמרינן ליה שלא יטמא וכדאקשו התוס' דמק"ש לא נפיק אף דמטא זימנה משום דלית בה כרת ואולם עשה דאית בה כרת ומטא זימנא לא ניתן לידחות:
ענ"ק מ"ש הרב מהרי"א ז"ל בפ' שמות אהני קראי וז"ל ואפשר הן רבים עתה שאמר פרעה למש"ו ידוע תדעו כי כאשר שמתי תוכן הלבנים על העם דבר קצוב היו אנשים מועטים ועתה נתרבו הרבה וז"א הן רבים עתה ע"ה והיה ראוי להוסיף במלאכתם ועתה לא די לכם שאיני מוסיף לכם עבודה אלא והשבתם אותם מסב' ולכן כנגד בנ"י שהיו שם אמ"ל לכו לסב' יע"ש: ובכן נבא לביאור המשך הני קראי דמתחי' הם אמ"ל דהאלי"ת ציום ללכת במדבר לחוג את החק"פ הוא לה' וסירב פרעה באומרו ל"י א"ה וגם וכו' ולזה אח"כ באו משה ואהרן בטענה חזקה לפי"ד לחייבו לשל' וזהו דכל סירוב פרעה לבלתי שלחם הוא בטענתו דהם חייבים לעבוד ת' ה שנה לזה הם אמ"ל נלכה נ"א ר"ל עתה שכבר הגיע זמן ק"פ ואמ"ל פן יפגענו וכו' בזה רמזו לו שהיא מ"ע שיש בה כרת וכבר הורוני התוס' דבמצוה שיש בה כרת לא נאמר האי דינא דהעוסק וכו':
ולזה בא פרעה תכף לסתור להם טענת הכרת באו' ויאמר אליהם מלך מצרים דכיון דהוא מלך והעובר על מצות המלך אחת דתו להמית א"כ למה תפריעו את העם ממעשיו ואמר לבנ"י לכו לסב' דכ"ז שהם בטלים ממלאכתם עדין טענת מרע"ה במק"ע דיען פסח הגיע זמנו ובהיותם בטלים ואינם עסוקים במצות שעבודם הם שוים ובאנו לבעיית מנחות גבי מוספין דהאידנא ותמידין דלמחר הי מנייהו עדיף ולא אפשיטא ופסק הרמב"ם דמה שירצו יעשו גם מרע"ה אפ' ירבה עליו ריעים לשלחם כיון דלענין דינא אין איסור בדבר ולכך אחר ששלח לישר' לעבוד עבודתם אמר למשה ואהרן ויאמר פרעה הן רבים עתה ע"ה שהם עוסקים במצות העבדות איך תשביתו אותם מסב' אחר שכבר עוסקים בה דזו לא שמענו דכל בעיית הש"ס דמנחות אינו אלא אם לא התחילו במוספין דהאידנא כלל אכן אחר שכבר התחילו במצות היום בזה אין שום ס' דמצוה דעסיק בה כבר עדיפא וז"א והשבתם אותם מסבלותם אחר שעוסקים בה אתמהא דזה ודאי לא אמרו אדם מעולם וכמדובר:

א"נ באו"א בהק' מ"ש המפז"ל משם הרב ברכת שמואל ז"ל דפרעה הי"ל זכות בגופם של ישראל לזמן ת' שנה וצריכים ממנו ג"ש מטוב רצונו ונראה דזכייה שזכה פרעה בגופן של ישראל הוא מפני שזה ניתן לו בשכרו שישתעבדו בידו ת' שנה כדאיתא בגמ' בשכר ד' פסיעות וכו'. ומזה הק' עט"ר הרמ"ז הרב הקדוש מהרח"א ז"ל דא"כ למה יומת פרעה מה עשה כיון דבא בשכרו ואפ"ל דאפי' אם היתה הגזירה שישתעבדו במצרים מ"מ כיון שלא ציוה ה' לכל יחיד מהמצריים אין להם מקום פטור מגזירת דן אנכי ודו"ק: ונק"ע כמה חי' דינים הנאמרים באמת בענין אין או"ל חטא בשביל שיזכה חבירך דאפשר דבהא פליגי פרעה עם משה ואהרן דיען דגזירת בין הבתרים היתה ועוע"א ת' שנה א"כ ס"ל לפרעה דאם ישלחום תו"ז קא עבר אמימרא דרחמנא וכדין משחרר עבדו כנעני דעובר בעשה דלב"ת וכדין בבלה יובאו ושמה יהיו וכיון דהקב"ה גזר אומר ועוע"א ת' מאות שנה וכבר פרעה זכה בהם בשכר שליווה ד' פסיעות לאאע"ה ומאת ה' היתה זאת לו שישתעבדו ישראל אצלו במצרים א"כ אפשר פרעה חושש לזה וגם אם נאמר דעשה דועוע"א לא קאי על פרעה אלא על ישראל אפי"ה מונע שילוחם מדין אין או"ל חטא כדי שתזכה וכדאיתא בש"ס דשבת ד"ג בעי רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור ע"ש עם חשיכה התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת או לא התירו היכי דמי אילימא בשוגג ולא אידכר ליה למאן התירו אלא לאו דהדר ואידכר מי מיחייב והתנן כל חייבי חטאות אינם חייבים עד שתהא תחי' וסופן שגגה אלא במזיד קודם שיבא לידי איסור סקילה מבע"ל אמר"ש לעולם בשוגג ולמאן התירו לאחרים מתק"ל ר"ש וכי או"ל חטא כדי שיזכה חבירך אלא אמר"א לעולם במזיד ואימא קודם שיבא לידי איסור סקילה רב אחא בריה דרבינא מתני הכי הדביק פת בתנור ע"ש ע"ח התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה ע"כ הסוגייא:

והנה עם דרב אחא ס"ל בפשי' דהתירו לו לרדותה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה מ"מ י"ל דאפשר דדוקא בכגו"ד דרדיית הפת דאינו אלא איסור דרבנן דחכמה היא ואינה מלאכה כדאי' בר"ה דכ"ט וכתבו התוס' בסוגיין דמ"מ מדרבנן אסור לרדות הפת ומשו"ה אמרינן דירדנה קודם שיבא לידי איסור סקילה. ברם לעבור על עשה דאורייתא כגון האי עשה דועוע"א אפשר דלא התירו:

והתוס' ז"ל שם בד"ה וכי או"ל חטא הקשו מדאמרי' בפ' בכל מערבין ניח"ל לחבר דליעביד איסורא זוטא וכו' והכי איתא התם תניא האומר לחבירו צא ולקוט תאנים מתאנתי אוכל מהם עראי ומעשרן ודאי מלא לי כלכלה זו מתאנתי אוכל מהם עראי ומעשרן דמאי בד"א בע"ה אבל בחבר אוכל וא"צ לעשר דברי רבי רשב"ג אומר בד"א

בע"ה אבל בחבר אינו אוכל עד שיעשר לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף אמר רבי נראין דברי מדברי אבא מוטב שיחשדו חבירים לתרום שלא מ"ה ולא יאכילו לע"ה טבלים וכו' במאי קמיפלגי רבי ס"ל ניח"ל לחבר וכו' ורשב"ג סבר ניח"ל לחבר דליעביד ע"ה אי"ר ואיהו אפי' איסורא זוטא לא ליעביד ע"כ ובכן מקשו התוס' שפיר על אתקפתא דר"ש דפריך וכי וכו' דכפי"ד רבי מתוקמא שפיר בחבר דניח"ל דליעביד איהו איסו' זוטא וכו' ותי' התוס' דהתם כדי שלא יאכל ע"ה טבל על ידו פי' דאמ"ל מלא לי כלכלה זו תאנים וכו' וחזקת חבר שאינו מוציא דשא"מ מתח"י אבל הכא שלא נעשה על ידו האיסור אין אול"ח כדי שיז"ח ואומר ריב"א דאפי' למדביק עצמו אין לפשוט משם להתיר דהתם לא נעשה עדין האיסור ומוטב שיעשה איסור קל ולא יבא לידי איסור חמור על ידו אבל הכא המעשה של האיסור כבר נעשה וממילא יגמר ולא יעשו איסור קל בידים וכו' עכ"ל:

והרב שורשי הים ז"ל ח"א בשורש זה דאין אול"ח פירש דברי ריב"א הללו וז"ל וכוונתם דהוק"ל דכיון שבא החטא לחבירו על ידו התיר רבי וכו' א"כ משם היה יכול רב ביבי לפשוט בעייתו דודאי המדביק עצמו יכול הוא לרדותה כיון שהחטא בא ע"י עצמו ולזה תי' ריב"א דדוקא התם התירו מה"ט דהחטא בא ע"י משום שחבירו עדיין לא התחיל לעשות איסור וכדי שלא יתחיל ויחטא התירו לו לתרום שלא מן המוקף אבל גבי הדביק פת שהתחיל באיסור וממילא יגמר מספק"ל לר"ב אי שרי ליה לעשות איסור קל כדי שלא יגמר האיסור החמור שהתחיל ולפי מאי דמסיק הש"ס הכא בהדביק פת דשרינן ליה לרדותה עד שלא יבא לידי איסור סקילה שמעינן דאפי' התחיל הוא באיסור ונגמר ממילא אפי"ה או"ל שיחטא באיסור קל דרדייה כדי שלא יחטא באיסור מלאכה דשבת ודוקא לעצמו ולא לאחרים ושמעינן נמי דע"כ לא התירו לאחרים לחטוא כשהחטא בא על ידו אלא דוקא כשלא התחילו האחרים באיסור אבל כשהתחילו באיסור אין או' בזה חטוא כדי שי"ח אפי' שהחטא בא ע"י דדוקא גבי ההיא דתאנים שעדין לא התחיל חבירו לאכול טבל הוא שהתירו לחבר לתרום שלא מן המוקף אבל אם יהיה האופן שהתחיל חבירו באיסור וממילא יגמר אפשר שאין אנו או' חטא כדי שי"ח אפי' שהחטא בא ע"י ומבואר יוצא מתו"ד ריב"א דיותר סברא הוא להתיר לחטוא קודם שהתחיל באיסור כלל כדי שיזכה שלא יתחיל לחטוא באיסור כההיא דצא ולקוט תאנים ממה שנתיר לו לחטוא אחר שהתחיל באיסור כדי שיזכה שלא יגמר האיסור ממילא כהא דהדביק פת בתנור ובכן אני תמיה ע"ד מרן בתשו' אה"ע סי' ג' שהשיג על א' מהמורים שרצה להתיר לאשה מינקת להנשא תוך כ"ד חדש משום שהיתה מזנה וחד מטעמי ההיתר

מפני שאו"ל חטא כדי שתזכה כההיא דהדביק פת בתנור וכתב עלה מרן ז"ל דל"ד דהתם שאני שאם לא ימהר לרדותה יבא לידי איסור סקילה ומשו"ה התירו אבל הכא דלא יבא האיסור אלא בקו"ע לא יתירו עכ"ל מרן ז"ל ולפי מ"ש בשם ריב"א נראה שראיית המורה מרדיית הפת במכ"ש אתיא דאם לגבי איסור שכבר התחיל בו וממילא יגמר התירו לו לחטא כדי שיזכה כ"ש באיסור שעדין לא התחיל ולא יבא ממילא אלא בקו"ע וכההיא דצא ולקוט תאנים וכו' עכ"ל השו"ה ז"ל: ולענד"ן דלק"מ דעיקר טעמיה, דמרן שדחה ראיית המורה הוא מפני שלא מצינו בשום מקום להתיר איסור לכתחי' כדי שלא יבא לעשות איסור יותר חמור במזיד דזה לא ראינו ולא שמענו והא דהדביק פת בתנור שאני דממילא נעשה ובכן מותר לרדותה והן אמת דהיה מקום להחמיר משום דממילא נעשה כמ"ש ריב"א הוא הטעם דכיון דנעשה בלי שום מעשה והאיסור שהתחיל כבר התחיל והט' התירו לעצמו לאפוקי בדין מלא כלכלה זו התירו גם לאחר משום דלא התחיל כלל באיסור ואם יעשנו הוא שוגג משום חזקת חבר שא"מ דשא"מ מתח"י ברם אם החששא הוא שבמזיד יעשה איזה איסור בהא אין מי שיעלה ע"ד להתיר שום איסור כלל וז"ש מרן וז"ל אבל הכא לא יבא האיסור ממילא אלא בקו"ע לא התירו כלו' שהוא קו"ע איסור במזיד וכמו שהיה המעשה ההיא שאם לא יתירוה להנשא תוך כ"ד חדש תזנה והוא במזיד ודברי מרן ברורים:

עוד הק' הרב שו"ה ז"ל שם ע"ד מרן ז"ל הללו ממ"ד באותה סוגייא דשבת ד"ג ע"ב בעי אבייי ידו של אדם מהו שתיעשה ככרמלית מי קנסוה רבנן לאהדורה לגביה או"ל ת"ש היתה ידו מלאה והוציאה לחוץ תני חדה אסור להחזירה ותניא אידך מותר להחזירה מאי לאו בהא קמיפלגי וכו' לא דכ"ע ככרמלית דמיא ול"ק כאן מבע"י לא קנסוה רבנן כאן משחשיכה קנסוהו רבנן אדרבא איפכא מס' מבע"י דאי שדי להו לא אתי לידי חיוב חטאת ליקנסוה רבנן משחשיכה דאי שדי להו אתי לידי ח"ח לא ליקנסוה רבנן ומדלא משנינן הכי תיפשוט דר"ב ב"א דלא התירו הא ל"ק ותיפשוט וכו' ע"כ והשתא לד' מרן מאי פשיטותא איכא לדר"ב מהכא דשאני בעיא דר"ב דממילא יגמר האיסור ומשו"ה מספק"ל אי שרינן ליה איסור דרבנן אבל הכא שאין האיסור נגמר מאליו אלא בקו"ע דשדי להו לפירות בחוץ מידו שפיר י"ל דלא חיישי רבנן להכי וקנסוה שלא יחזירנה אלא ודאי כל שיעשה איסור וקרוב הדבר אפי' במקום קו"ע או"ל חטא כדי שתזכה וצ"ע עכ"ל: ולא ידעתי למה לא קבע קושייתו זאת על ריב"א עצמו דלפי דעתו דמפני שהתחיל באיסור וממילא יגמר משו"ה מספק"ל לר"ב א"כ איך אפשר לפשוט ממה שלא אסרו

היכא שהוציא ידו מבע"י וגזרו בהוציא ידו משחשיכה דהתם אין האיסור נעשה ממילא אלא בקו"ע משו"ה קנסו:

אלא דלא ירדתי לסו"ד בקו' זאת דאפי' אם החששא היתה דנגזרה משחשיכה שלא יחזירנה דילמא שדי להו במזיד עכ"ז לק"מ דהא דגזור רבנן שלא, יחזירנה הוא משום קנסא בעלמא ואפי' איסור שבות ליכא כמבואר שם בסוגייא א"כ בהדרגה זו הוה מצי למיפשט בעיית ר"ב הכא משום קנסא העמידו דבריהם ואף שהוא במקום חשש קו"ע אמנם כלפי הקנס שהוא קיל טפי הו"ל למיחש ולא יגזרו כיון דהוא גזירה בעלמא דון מינה לענין רדיית הפת שלא יתירו לו אף דהאיסור ממילא נעשה ואולם רדיית הפת הוא איסור גמור דרבנן וכמו דאשכחן דאמר"י שלא יחזירנה והעמידו גזירתם הקלה בקו"ע גם כאן יעמידו שבות החמור בשוא"ת וכ"כ התוס' ישנים שם וז"ל וא"ת היכי תיפשוט דהא הא דר"ב ודאי אתי לידי איסור חטאת וי"ל וכו' א"נ נל"ל דהא דר"ב אע"ג דאתי ודאי לידי חיוב חטאת ליכא איסור בחזרה עכ"ל והוא כדברינו. גם לתי' קמא שכת' התוס' שם דגם בהוציא ידו יקרא ודאי אתי לידי חייב חטאת משום דא"א לתפוס ידו שם כל היום עכ"ל והוי כממילא יגמר האיסור:

אמנם בקושטא אין אני צריכים לזה דהכא אינה החששא דילמא שדינהו במזיד דהתם ודאי לא בא לבית הס' שהעמידו גזירתם במזיד זולת החששא היא דילמא שדינהו בשוגג דהכי איתא התם אדרבא איפכא מס' מבע"י דאי שדי להו לא אתי לידי ח"ח ליקנסוה רבנן משחשיכה דאי שדי להו אתי לידי ח"ח לא ליקנסו רבנן ע"כ הרי בהדיא דחששת שוגג הוא דוקא וכפי"ד ריב"א יכול לפשוט במכ"ש בעיית ר"ב לאיסור דהתם האיסור ממילא נעשה וכמובן ואין ע"ד מרן שום אתקפתא מכאן:

ואנכי הרואה דמסוגייא זו ראיה ברורה לחילוק מרן ז"ל שחילק בין שוגג למזיד דמשום שמא יעבור במזיד לא ביטלו גזירתם והוא ממאי דסיימו באותה סוגייא ואבע"א לא תיפשוט ול"ק כאן בשוגג כאן במזיד בשוגג לא קנסו רבנן במזיד קנסו רבנן ופירש"י בשוגג ל"ק רבנן ודר"ב לא תיפשוט מהכא לא לאיסור ולא להיתר דהאי דל"ק בשוגג לאו משום חששא דדילמא שדי להו מידו אלא משום דלא עבד איסורא במזיד והחזרת ידו אינה אפי' שבות אם לא משום קנסא והכא לא קנוס אבל רדיית הפת שבות היא ונגזרה במנין ומשום קודם שיבא לידי חיוב חטאת לא ביטלו גזירתם ולאיסור נמי לא תיפשוט מדקנסו במזיד דהתם ליכא למיחש דילמא לישדינהו שיתחייב מב"ד אבל הכא אי קנסינן ליה מלרדות ע"כ יתחייב מב"ד עכ"ל הרי להדיא דמעמידים גזירתם במזיד ואינם חוששים דילמא שדי להו במזיד וברדיית הפת משום דהוי ממילא וה"ה בשוגג

כההיא דמלא כלכלה זו ל"ק אבל במזיד כגון הוראת המורה להתיר שתנשא תוך כ"ד חדש משום שלא תזנה במזיד זו אינה הלכה לד' מרן ז"ל וכאמור:

עוד הק' הרב הנז' שם ע"ד מרן ז"ל וז"ל ותו ק' שהרי התוס' בשבת וכו' הכריחו מהא דחציה שפחה וחב"ח שנהגו בה מנהג הפקר וכפו את רבה לשחררה דמשום שלא יכשלו בה רבים בלאו דקדשה התירו לרבה לשחררה וא"כ ה"נ שהיתה אשה זאת מזנה ונכשלים בה רבים באיסור נדה ולאו דקדשה כמ"ש המורה למה לא נתיר לו איסורא דרבנן עכ"ל ואפ"ל דאין מכאן סתירה למרן ז"ל דלא נאמר דבר זה אלא גבי חצייה שפחה וחב"ח דלא חזיא לא לעבד ולא לישראל התם הוא דאיכא למיחש טובא שמפקרת עצמה וכמ"ש התוס' ודומה לאנוסין והוא כסוגיין משא"כ גבי אשה בת חורין כגון זאת דמרן דהזמן גורם ובתר הכי חזיא לנישואין יכולים לשומרה ככל האפשר עד עת קץ הכ"ד חדש והלכה והיתה לאיש והכי איתא התם אליבא דאביי הכי השתא וכו' דהס"ד היה להתיר השחרור משום לתא דזנות וסתמא דתלמודא דחה סברא זאת דלא נאמר זה רק גבי חציה שפחה דאינה מצפה לתיקון אחר ולא אפשר לשומרה לעולם משא"כ בנדון מרן יכולים לשומרה ע"ס כ"ד חדשים כמדובר: ושו"ר להרמב"ם ז"ל בהל' עבדים פסק כרבינא דאפי' בכולה שפחה מזנה התירו לשחררה ואכמ"ל בזה כעת:

עוד נקדים מ"ש בפ' השולח כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלב"ת מיתיבי מעשה בר"א וכו' מצוה שאני ת"ר לב"ת רשות דבר"י רעק"א חובה ודילמא ר"א ס"ל כמ"ד רשות לא ס"ד דתניא ר"א חובה וכתבו התוס' בפ"ק דבתרא די"ג גבי מי שח"ע וחב"ח דכופין את רבו לשחררו הקשו היכי כפינן ליה וכו' וכ"ת מצוה שאני וכי אול"ח ור"א גופיה עשה מצוה וכו' עכ"ל והר"ן כתב דלאו עשה גמור הוא וכו' וי"מ שלא אמרה תורה לב"ת אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו עביד אלא לצורך עצמו וכו' עכ"ל:

ענ"ק מ"ש בפסחים דנ"ט אין לך דבר שקודם לתמיד ש"ש ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד דבה"ע אלא הטבת הנרות ופסח ומחוסר כיפורים בע"פ שטובל ואוכל את פסחו לערב ריב"ב אומר גם מח"כ בשאר ימות השנה טובל ואוכל בק' לערב בשלמא לת"ק יבא עשה דפסח שיש בה כרת ותדחה עשה דהשלמה שאין בה כרת אלא לריב"ב מאי אולמיה דהאי עשה מה"ע הכא במ"ע בחטאת העוף שאין למזבח אלא דמה וכו' והק' התוס' שם משם ריב"א הא בעידנא דמיעקר עשה דהשלמה לא מקיים עשה דאכילת פסח דאינה אלא בלילה ותי' דמיירי ששחטו פסח עליו קודם שידחו עשה דהשלמה דשוחטין וזורקין על טבול יום וכו' ור"י תירץ דדוקא בל"ת דחמיר בעינן בעידנא וכו'

עכ"ל וכתב הרשב"ץ בח"ב סי' כ"ג הו"ד בשרשי הים שם דאין להביא ראיה מהא דדחינן עשה דהשלמה למח"כ דאו"ל חטא כדי שי"ח די"ל דכהנים כיון דשלוחי ישראל שוינהו רחמנא ובמקום בעלים עצמם קיימי הו"ל כאילו הבעלים עצמם עברי אמ"ע דהשלמה ואו"ל חטא כדי שתזכה וכעין זה כתב הרב משו"ש סי' ק"ך יע"ש:

ובזה תריץ יטי"ב הרב שו"ה שם משה"ק הרב מהרי"ז ז"ל על תי' הרב מר"ז ז"ל שתי' על משז"ל גדולה תשו' שדל"ת שבתורה דהיינו רבותא דתשו' דהוי בתרי גברי והק' מהרי"ז ז"ל דגם עשה דהשלמה עברי כהני כדי שיקים המח"כ מ"ע דפסח וכו' ותי' השו"ה ז"ל דלפי"ד הרשב"ץ לק"מ יע"ש: ולענד"ן לתרץ לפי"ד ר"י בתוס' הנ"ל דס"ל דבעשה דדחי עשה לא בעינן בעידנא א"כ הה"ן דלא בעינן דליהוו תרווייהו בחד גברא ברם בעשה דל"ת כי היכי דבעינן בעידנא ה"ה נמי דבעי' דליהוו תרווייהו בח"ג והיינו רבותא דתשו' וכמובן:

ענ"ק מ"ש עוד התוס' שם בשבת דק"ל ממ"ש ניח"ל לחבר וכו' ותי' דדוקא היכא דפשע אמר"י אאל"ח וכו' וא"ש מ"ש דאתי עשה דפסח ודחי עשה דהשלמה וכו' וגבי חציה שפחה וכו' והו"ל נמי כמצוה דרבים עכ"ל וכ"כ התוס' בכמה דוכתי דהא דהדביק פת בתנור הו"ל פושע דהדביק משחשיכה יע"ש: והנה כפי"ד התוס' בחילוק זה ר"ל דשוגג יקרא פושע לענין זה דהא הכא דמק' הש"ס וכי אול"ח וכו' על שוגג קאימנא דקאמר לעולם בשוגג ולמאן התירו לאחרים דכיון דהוא שוגג דכיון דהוא שוגג לא אפ"ל דקאי עליה דא"כ אינו שוגג דבעינן תחי' וסופו בשגגה מזה נראה דהשוגג לענין זה פושע קרי ליה א"כ תק"ל איך כתבו דאתי שפיר ההיא דפסחים דעוברים הכהנים על עשה דהשלמה דהרי לפי"ד דשוגג הוי פושע א"כ גם ההיא דהשלמה הוי פושע כדהכא וכ"כ רש"י ז"ל שם וז"ל מחוסר כיפורים כגון מצורע וזב ששכחו ולא הביאו כפרתם קודם לתמיד ואם לא יביאנה לא יאכל פסח דמחו"כ לא יאכל בק' וענוש כרת עכ"ל הרי להדיא דגם הכא הוי פושע דשכח להביא כפרתו וגרם שיעברו הכהנים עשה דהשלמה ואם נאמר דהתוס' אינם מפרשים כפירש"י אלא ס"ל דמיירי בנאנס ולא הביא כפרתו אבל שכח לא א"כ לא הול"ל סתמא דההיא דפסחים את"ש אחר דהוי דלא כפירש"י וליכא לפלוגי בין שוגג דקו"ע לשוגג דשוא"ת וע"ע להתוס' דעירובין שם שכתבו להדיא דאע"ג דהדביק פת הו"ל לאסוקי אדעתיה יע"ש:

והרב שו"ה ז"ל כתב עוד כלל אחר בדין זה דל"א אאל"ח כדי שתזכה אלא היכא דחוטא באיסור קל כדי שיזכה באיסור חמור אי במצוה רבה דאי לא מאי חזית למידחי הא מקמי הא וכ"ש כשעובר על מ"ע בקי"ע כדי שלא לבטל מצות תפלה בשוא"ת ולהכי הוצרך

לשנויי מצוה דרבים שאני ומשו"ה ניתן לעבור על מצוה אחרת אפי' בקו"ע דאומרים לאדם חטא כדי שתזכה וכו' עכ"ל והוא דבר ברור ופשוט:

ענ"ק משז"ל דגלות מצרים היה בעון מכירת יוסף כידוע:

ובכן עפ"י כ"ז יתבארו בס"ד הנה מק"ק הנ"ל דהנה פרעה בא בטענה דכיון דהשי"ת גזר אומר ועוע"א ת' שנה הוי עשה גמור אלא דלא ביאר הכ' על מי קאי האי עשה אם על המשעבדם או קאי על ישראל עצמם שישתעבדו וז"ש וגם את ישראל לא אשלח בין אם האי עשה דועבדום רמיא עלי דידי או על ישראל בכל אופן לפו"ד לא אוכל לשלחם וכל חיליה דפרעה מאותה בעיא דרב ביבי דהדביק פת בתנור דהתירו לו דוקא לרדותה ולא לאחרים משום דאאל"ח כדי שיז"ח א"כ אם עשה דועבדום קאי על פרעה לא יוכל פרעה לעבור על עשה דידיה כדי שיזכו ישראל ואי האי עשה דועבדום קאי על ישראל דוקא א"כ אינו חייב לשלחם דגבי רדיית הפת התירו לו דוקא לעבור על שבות דרבנן כדי שלא יבא לידי חיוב סקילה ברם הכא האי עשה והאי עשה מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה הנה זאת היתה טענת פרעה ולהכי הדר יאמר וגם אי"ש ל"א לפו"ד ור"ל דאף אם הייתי מכירו לשעבר עכ"ז לא הייתי שומע לכם במה שתאמרו לי משמו לעבור על דת ולא הוחזקו בעיניו לנביאי ה' כאליהו ז"ל בהר הכרמל שהתיר הבמה:

ובכן נביאי ה' משה ואהרן הקדושים בראותם לפרעה שתקע עצמו לדבר הלכה גם המה בחכמתם באו לסתור את טענתו להודיעו שהיא דלא כהלכתא ולז"א לו נלכה נא כלו' דהאי עשה דועבדום על ישראל דוקא רמיא וחייבים ישראל לבטלה וללכת עמנו לפי שגם אנחנו חייבים ללכת לעבודת ה' וליראתו וצריך שתהיה ברוב עם בקיבוץ כל ישראל ואם כה תאמר וכי חייבים ישראל לבטל עשה דידהו דועבדום אתמהא לזה כללו עצמם דיען דשבט לוי לא נשתעבד א"כ כדי שנזכה אנחנו חייבים כל ישראל לבא עמנו ג"כ וכההיא דר"א אשר שחרר עבדו להשלים המנין ונ"ט התוס' משום דגם הוא זוכה עמהם בתפלת ציבור והוא שייך באותה מצוה גם הכא הם ג"כ שייכי עמנו בעבודת ה' והויא האי עשה אלים טובא דזוכים ומזכים ובדין הוא שיבטלו עשה דועבדום וילכו עמנו:

ואם כה תאמר דאפשר דהאי עשה דועבדום עליך רמיא ואתה אינך עמנו במצוה שלנו החמורה לז"א לו ונזבחה לה"א רמזו לו בזה ההיא דפסחים דמחוסרי כיפורים כזב ומצורע שלא הקריבו כפרתם קודם תמיד בה"ע מקריבין הכהנים כפרתם אחר התמיד דבה"ע הגם דהני כהני קא עברי על עשה דהשלמה בשביל שיזכו אחרים כיון שהיא מצוה רבה כנגד עשה דהשלמה דבכה"ג אול"ח כדי שיז"ח גם כאן זבח פסח הוא לה' ואין לך מצוה רבתי גדו' מזו וראוי אתה ג"כ שתעבור על עשה שלך דועבדום כשם שהכהנים

עוברים על עשה דהשלמה: ועוד רמזו לו שלא יטעון דאין ראיה מעשה דהשלמה דהוא ס"ל כס' התוס' דבפ"ק דשבת דהתם מה שלא הביאו כפרתם קודם התמיד הט' מפני שהיו אנוסים דוקא כמש"ל ודלא כפירש"י דשכחו משום דשכחה הויא פשיעה כההיא דהדביק פת דקרו ליה התוס' פושע ול"א בזה אול"ח וכו' לז"א לו פן יפגענו בדבר א"ב ופירש"י דלכבוד המל' ל"א פן יפגעך וכו' ובזה הורו לו התי' הב' דהר"ן ז"ל שתי' דלא אמרה תורה לב"ת אלא משום שלא יתן להם מת"ח דלא תחנם כתיב וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה דידהו עביד אלא לצורך עצמו והו"ל כנותן דמי עצמו כמש"ל וזה רמזו לו דכיון דאם לא תשלחם איכא סכנת מות עליו דפגיעתו רעה פן יפגענו וכו' א"כ אין לך לחוש על ביטול עשה דידך דועבדום דהכא לאו משום הנאה דידהו קא עבדת אלא להנאתך ולצורך עצמך דהו"ל כאילו נתן דמי עצמו וכד' הר"ן ז"ל גם רמזו לו במ"ש פן יפגענו דעשה דועבדום קאי על ישראל עצמם דחיישי לכרת דאית בעשה דק"פ וה"ט דהני כהני דעברי אעשה דהשלמה כדי לקיים ישראל עשה דפסח דחמיר בכרת וה"נ דכוותה ממש וכמובן:

ובכן גם פרעה ברשעתו חכם להרע נתחכם להשיבם ע"כ טענותיהם עפ"י הדין לפי דעתו ובזה יומתק אומרו למה משה ואהרן דיל"ד דהלא עמהם קא משתעי ואולם בחכמה הזכירם בפרטות וכה אמר למה משה ואהרן וכו' הכוונה שבעבורכם אתם רוצים להחטיאם לישראל ולהעבירם על עשה דועבדום כמו שאמרתם לי נלכה נא דר"ל שבעבורנו הם מותרים לבטל עשה דידהו דועברום ע"ז קא מתמיה דאיך תאמרו כן שכדי שתזכו אתם שרי להו לישר' לעבור על עשה דידהו וכל חילייכו מההיא דר"א ששיחרר עבדו להשלימו ליו"ד דהוי גם הוא שייך במצוה זאת תדעו לכם דזה אינו דאנא נפשאי ס"ל כתי' קמא דהר"ן שתי' דעשה דלב"ת לאו עשה גמור הוא גם מההיא דחציו עבד וחב"ח אין ראיה לנ"ד כיון דלב"ת לאו עשה גמור הוא וזה רמז להם במלת למה שהוא לשון תימה. עוד רמז להם במלת ממעשיו דר"ל דאם כה תאמרו דעשה דועבדום קאי אדידי וצריך אני לעבור עליה כדי שתזכו אתם כעשה דהשלמה דעברי עלה הכהנים הא נמי ליתא דכבר כתב הרשב"ץ ז"ל דהני כהני שלוחי ישר' נינהו וכאילו המחוסרי כיפורים עצמם עוברים אעשה דהשלמה ואין ראיה משם שאול"ח וכו' וז"ש ברמז ממעשיו שאתם רוצים להביא ראיה ממעשה עצמו שהוא העובר על עשה דהשלמה כדי לקיים הוא עצמו עשה דפסח דזו אינה ראיה כלל גם רמז להם עוד בתיבת ממעשיו לתי' התוס' ז"ל דהיכא דפשע וע"י פשיעתו הביא האיסור עליו אאל"ח כדי שיזכה הפושע וגלות מצרים הוא בעון מכירת יוסף כנז"ל וז"ש למה תפריעו את העם בטענתכם שאני

חייב לעבור על עשה דידי כדי לזכותכם במצוה אחרת כיון שהם גרמי לשעבודם מכח מעשיהם הרעים במכ"י וכיון שע"י מעשיהם ופשיעתם נתחייבו בשעבוד בכגו"ד אאל"ח וכו' ובתר הכי חדית להו חי' אחר וז"ש ויאמר פרעה הן רבים עתה ע"ה כלו' אפי' את"ל שכדבריכם כן הוא דכדי שתזכו אתם עצמכם הותר לישראל לעבור על עשה דידהו וראייתכם מר"א ששיחרר עבדו דעו לכם דהתם שאני משום דהוי מצוה דרבים כדאיתא בש"ס ובתוס' א"כ לא הותר אלא ליחיד שיעבור כדי לזכות את הרבים אבל להתיר לרבים שיעברו כדי שיזכה יחיד זו לא שמענו וה"נ הכא הוי הכי דכללות ישראל הם הרבים ושבט לוי כיחיד לגבייהו דמי ואיך יעלה על דעתכם להחטיא להעביר רבים על עשה דידהו כדי שתזכו אתם היחידים וז"ש הן רבים עתה ע"ה גם רמז להם בתיבת ע"ה דר"ל דאם כה תאמרו דהרי מצינו דניח"ל לחבר דליעביד איסורא זוטא ולא ליעביד ע"ה איסורא רבה ונתנו טעם התוס' משום דע"י של חבר בא לו האיסור באומרו מלא כלכלה זו וחזקת חבר וכו' גם כאן ע"י מכירת יוסף בא להם האיסור שנתחייבו בשעבוד לזה טען ע"ז דדוקא חבר הוא דניח"ל וכו' ובהפך לא אמרו דניח"ל לע"ה דליעביד איסורא זוטא כדי דלא ליעביד חבר איסורא רבה והכא הוא להפך דהרבים שאתם רוצים להעבירם הם ע"ה ואתם החברים גם הוסיף לומר והשבתם אותם מסבלותם קודם שתקיימו מ"ע דק"פ אתמהא דאנן בעינן בעידנא וכו' כדכתבו התוס' בשם ריב"א כנ"ל והכא והשבתם אותם בטרם יקיימו מ"ע האחרת אתמהא דשלא כדין הוא זה:

ובזה יובן כה"כ נרפים אתם נרפים ע"כ הם צועקים נלכה נזבחה לה"א דכיון דאינם עסוקים במצוות השעבוד ליכא לתא דבעידנא כע"כ יתעסקו במלאכת השעבוד ואין להם מקום פטור וכמובן:

מעתה אשא עיני לנ"מ הנה הר"ב הטורים ז"ל סמך ב' ידיו קדש אל סמיכות הפרשיות דבסוף פרשה הקודמת כתיב ושמרתם את משמרתי שאם שומר האדם את עצמו מן החטא שוב אין חטא בא ע"י ומקדשין אותו מלמעלה יע"ש וכמתלמד מד"ק ארחיב הענין והוא בהק' את הידוע מדרז"ל שדימו החמץ ליצה"ר והמצה ליצה"ט וכמו שנתחייבנו לבער החמץ ולשורפו כן ג"כ חייבי' לשרוף היצה"ר באש התו' וכמשז"ל בראתי יצה"ר וכו' וזהו ביטולו והשבתתו וכמו שחייבונו רז"ל לבדוק על חמץ בחורין ובס' ע"י נרות ולחטט אחריו ככל האפ' כן חייב אדם לתור ולחפש לסלק מעלי היצה"ר ולפשפש במעשיו לחשוב מחשבות טהורות ולתקן מדותיו הן בינו למקום הן בינו לחבירו וכמו שאפי' אם יבטל החמץ לא יצא יד"ח בדיקה שהיא מצוה דרבנן כן ג"כ אם יעסוק בתורה שהיא ביטול היצה"ר בטרם יעשה מצות בדיקה לפשפש במעשיו ולתקנם לא

יועיל כלום וכמשז"ל כל שיראת חטאו וכו' כן הדבר הזה ראיתי בסש"ץ ז"ל שכל מעשה המצוות והתורה שיעשה החוטא קודם התשו' הם חלק הסט"א ונותן בסט"א כח גדול. וכמו שאחר בדיקת והשבתת החמץ אנחנו מתקדשים בקדושת החה"ק הזה וכמ"ש חכמי אמת בטעם שואלין בהל' פסח קודם לפסח ל' יום שבכל יום מהם מוציא ה' חלק נפשות ישראל מהסט"א ובליל חהק"פ יוצאי' נפשות מישראל מאפילה לאורה ומשעביד הסט"א לגאולת עולם ומתקדשים ונעשים חלק גבוה כן ג"כ ע"י עסק התו' אחר השבתת החמץ הוא שטן הוא יצה"ר קדוש יאמר לו כי קדוש הוא לה' ונקרא קדוש וידוע כי הגלות הוא בעון ביטול תורה כדאיתא בתנא דב"א שכל הצרות והחרבנות הבאים על ישראל הכל על ביטול תורה כמש"ה ע"ע א"ת ובפשע יעקב כל זאת ואיתא בז"ח דהגאולה העת"ל בב"א היא בזכות מרע"ה ר"מ והוא תובע יקרה דאורייתא והתו' הק' אגוני מגנא מהיצה"ר וזה רמז בקראין ושמרתם א"מ שהיא עסק התו' שמירה מהיצה"ר ותרויחו בזה לבלתי עשות מחוקות התו' ואגוני מגנא מהיצה"ר ואם כה תעשו קדושים תהיו וכו' וק"ל. בילאו"א:

ד דרוש לשבת הגדול

דרוש ד' שה"ג ולמצות הצדקה. איתא בפ"ק דברכות דבר נא באזני העם אמ"ר ינאי אין נא אלא לשון בקשה וכו' כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' ע"כ. והקושי מבואר כי עצום הוא עושה דברו וכבר המפז"ל עמדו בזה וגם אני בעניותי במ"א כתבתי בזה מה שנלע"ד: והרב אש דת ז"ל בפ' בא פי' כמין חומר בהק' מ"ד בפ' חלק שפעם אחת באו בני מצרים לפני אלכסנדרוס מוק' ותבעו לישר' תנו לנו כסף וזהב שנטלתם משלנו כמ"ש בתורה וינצלו את מצרים והשיבם גביהא ב"פ תנו לנו שכר עבודה של ס' ריבא ת"ל שנה ולא מצאו תשו' למדנו מזה דמה שנטלו רכוש מצרים היה כדין פועלים חלף עבודתם אשר עבדום וקי"ל בדין פועלים שאם השליח שכר פועלים לבעה"ב ואמ"ל שכרכם עלי ולא נתן להם שכרם ביומא דשלים זמנייהו השליח עובר על לא תלין פ"ש ואם אמ"ל שכרכם על בעה"ב הבעה"ב עובר ואם השליח שכרם לפועלים סתם בעה"ב חייב לשלם ולא השליח ושמין אותה עבודה כמנהג המדינה כמה היא שוה וישלם להם ואם המלאכה ניכרת אין לפועלים תרעומת:

על השליח שכבר נוטלים שכרם מבעה"ב אבל אם המלאכה שעשו אינה ניכרת ושמין אותה כמות שהיא יש לפועלים תרעומת על השליח ששכר אותם למלאכה שאינה ידועה ולא קצב עמהם וטרחו באותה מלאכה ואינם נוטלים שכרם מבעה"ב חלף עבודתם

והשליח פטור ואין להם עליו אלא תרעומת יע"ש וה"נ במצרים אמרי' בגמ' דסוטה ויבן עמ"ס וכו' פליגי בה רב ושמואל ח"א פיתום בולעו וח"א רעמסס ראשון ראשון מתרוסס וכו' נמצ"ל דישראל היו עובדין במצרים מלאכה שאינה ניכרת שהרי פי תהום בולעו וכשהיו שמין אותם הערים אשר בנו ישר' יום ולילה לי"ש לבנות ונבנו החרבות הא ודאי היו שמין להם בכדי שיעשו ולא מה שהיה מתרוסס ופ"ת בולעו א"כ ועוע"א קיים בהם עבדות ועינוי שהיו עובדים מלאכה שאינה ניכרת אבל ה' שכרם סתם ולא אמ"ל שכרכם עלי כי הוא אמר יצאו בר"ג דר"ל מהמצריים ובאנו לדין פועלים ע"י שליח מעתה מדוקדקים דרז"ל שאמר"י אין נא וכו' דמפיק לקרא ממשמעותיה שלשון נא ר"ל בה שעתא משמע וכי היכי דלא נימא דהקב"ה חייב היה לשלם להם שכר עבודתם באותה שעה דוקא שהוא עידן משלם זימנייהו ואם אינו משלם להם תכף עובר על ל"ת פ"ש והקב"ה בתחי' לא אמר לאאע"ה שכר זרעך עלי וכיון שלא אמר כן לית ביה לאו דל"ת פ"ש וא"כ לשון דבר נא אינו כפשוטו שהוא לשון עכשיו כדי שלא אעבור על ל"ת אלא צ"ל אין נא אלא לשון בקשה ומה שמבקש מהם שישאלו שכר עבודתם היינו משום ששכר אותם למלאכה שאי"ן וי"ל לא"צ ולישר' תרעו"ד על ה' שהשכירם למלאכה שאי"ן וז"א כדי של"י א"צ אמירה בעלמה שהיא תרע"ד דועבדום וע"א קיים בהם למלאכה שאי"ן וזהו התרע"ד דואח"ך יבר"ג ל"ק בהם וכו' עכ"ל ודפח"ח:

ובזה אפ"ל כה"כ מה זאת עשינו כי שילחנו את ישר' מעבדנו ודרז"ל הגם לקינו בממוננו שלקחו דיל"ד דכיון דהם עצמם גירשום לישר' ושילחום לנפשם איך חזרו בהם ואמרו מ"ז עשינו דלכן הוכרחו רז"ל לומר דכל חרטתם אינו אלא על שלקו בממונם שהשאילום דכפי הדין היו פטורים לשלם להם שכר פעולתם כיון שעשו מלאכה שאינה ניכרת דפי תהום בולעו וא"כ לקחו ממונם בתורת גזל:

ועד"ז אפ"ל טעם לשבח במ"ש רבני אשכנז ז"ל דאמאי שכ"מ בהע"ל כיון דביומו תתן שכרו ול"ת פ"ש כתיב והם אמרו כיון דהתורה ניתנה לנו ע"י שליח מרע"ה אינו עובר הבעה"ב על ל"ת פ"ש. ובזה פי' ז"ל משז"ל דאין ישראל אוכלים בעוה"ז אלא בשכר אמונה דאנכי ולי"ל מפי הגבו' שמענום ולא ע"י שליח א"כ על אלו חייב לשלם לנו שכ"מ אלו בעוה"ז לקיים מ"ע ומל"ת הנ"ל:

אמנם לענד"ן דלכאו' ק' דהן אמת דשכירות פועל ע"י שליח אינו עובר הבעה"ב ברם עכ"פ השופט כל הארץ לי"מ דעכ"פ חייב לפרוע שכרם למחר ולמחרתו ואינו יכול לדחותו לגמרי וא"כ הדרא החקירה הנז' לדוכתה דאמאי עיכב ה' השכ"מ עד עוה"ב ולא בעוה"ז מאחר שבכל יום ויום אנו תובעים מאיתו ית' שכ"מ לשלם לנו בעוה"ז כידוע:

אכן לפי האמור א"ש דכל מה שאנו מסגלים מומע"ט בעוה"ז הוא מלאכה שאינה ניכרת בעוה"ז השפל אלא דוקא בשמים ממעל בעולמות העליונים וכמשז"ל דכל מצוה שעושה אדם בעוה"ז בורא מלאך רוחני עין לא ראתה אותו בעוה"ז ובכל מצוה מתקן עולמות כידוע לי"ח א"נ איפה מה כחנו יפה לתבוע מעם ה"א שישלם לנו שכר פעולתנו בעוה"ז אבל לעוה"ב בדין הוא שישלם לנו שכ"מ במשלם כיון דהתם אנו רואים בחוש הראות עין בעין כל מה שסיגלנו ועשינו ואז ניכרת פעולתנו הטובה לא כן בעוה"ז השב ישיב לנו ה' היכן הפעולה שעשיתם כיון דאינה ניכרת כלל בעוה"ז וק"ל:

וכפי האמור יש לדון דגם במצות הצדקה חשיב מלאכה ניכרת בעוה"ז דמחייה נפשות העניים ממש כמשז"ל הנותן פרוטה לעני וכי פרוטה נתן לי והלא ל נתן לו אלא נפשו הא כיצד היה הככר ביו"ד פרוטות ואין בידו אלא ט' ובא זה ונתן לו פרוטה ונטל ככר ואכל הרי השיב נפשו עליו וא"כ היא מלאכה ניכרת בעוה"ז ג"כ ולכך בדין הוא שיטול שכר הצדקה גם בעוה"ז ולז"א ז"ל ששקולה מצות הצדקה כנגד כל המצוות ואיתא ברז"ל דכל הזן ומפרנס לחבירו כאילו ילדו שנא' בני יעקב ויוסף סלה וא"כ אין לך מלאכה ניכרת בעוה"ז כמצות הצדקה ובדין הוא שישלם לנו השי"ת שכרה גם בעוה"ז:

וזה אפשר כוונת משז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כעע"ז ודקדקו המפז"ל דאיך נחשב כעע"ז החמורה והוי בקום עשה אם אינו רוצה לתת צדקה בשוא"ת ומה דמיון יש לזה עם זה וכפי האמור א"ש דהרי כשמעלים עיניו מן הצדקה מוכיח שאינו מאמין שהקב"ה פורע לו שכרה בעוה"ז כיון שהיא פעולה ניכרת בעוה"ז א"כ גם אמונה אין לו בהקב"ה שציוונו ושמענו מפ"ק אנכי ולי"ל שחייב לשלם לנו שכר אמונתנו אם אנו מאמינים בו ית' דהרי שקולים הם בשכרם וכאמור וק"ל:

וזה אפשר טעם כעיקר למשז"ל כשיצאו ממצרים כרתו ברית ישראל לעשות חסד זע"ז דהט' כיון שראו בענין הרכוש דבעינן מלאכה ניכרת ודוקא כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' כנז"ל משו"ה כרתו ברית לעשות חסד זע"ז דאין לך פעולה ניכרת גדולה מזו וק"ל:

וזה אפשר כה"כ ולא ירע לבבך בתתך לו כלו' שלא תחשוב שגם מצות הצדקה שכרה בעוה"ב תדע לך דזה אינו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה"א בעוה"ז כיון שאין לך מלאכה ניכרת בעוה"ז כמצות הצדקה ולזה דייק לו' בגלל הדבר הזה לאפוקי מצוות אחרות שאינו ניכר פעולתם כי אם בעוה"ב דוקא וכנז"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כוונת מדרז"ל וז"ל דרש ר"ל מי זה בא מאדום וכו' לעת"ל באים כל שרי מעלה דאוה"ע ואומרים לפני הקב"ה רבש"ע מה אלו אף אלו אומר ה' למיכאל שר ישראל החזר להם תשו' באותה שעה נשתתק מיכאל אמר הקב"ה אני מדבר בצדקה בזכות הצדקה

שעושים ישראל זע"ז הם נגאלים שאלמלא היא לא נתקיימו שמים וארץ עכ"ל. ויל"ד דמה תירוץ הוא זה לתמיהת מה אלו עע"ז אף אלו כיון דכבר ח"ו הם עע"ז ועפי"ה ניחא כיון דמצות הצדקה היא עדיפא מכל שאר מצות שבתורה כיון שהיא פעולה ניכרת ושכרה בעוה"ז כמו שכר האמנה והם קיימו מצות צדקה אלו עם אלו לקבל שכרה בעוה"ז משם ראיה דקיימו ג"כ אנכי ולי"ל שאין בה חסרון כיס כדי לקבל שכרה בעוה"ז א"כ ודאי שלא עע"ז מלב ונפש וזה טעם הכ' חיבור עצבים אפרים הנח לו כלו' הגם דלפי האמת ולפי מראית העין מוכח שהם עע"ז עכ"ז הנח לו כיון דהם אוהבים זל"ז בודאי שעושים צדקה זע"ז ומשם ראיה שעושים צדקה כדי לקבל שכרן בעוה"ז מטעם דמצות הצדקה היא פעולה ניכרת ובדין הוא ליטול שכרה וא"כ ודאי גם אמונה יש להם בהקב"ה כמדובר:

א"נ באו"א אפ"ל מאמר מי זה בא מאדום וכו' הנ"ל בהק' מ"ש מהרי"א ז"ל בביאור משז"ל כל המעלים עיניו מה"ץ כעע"ז דמי שעע"ז טוען דאם ה' אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה וגם מי שאינו נותן צדקה טוען דאם ה' אוהב העניים למה אינו מפרנסם א"כ הטענות שוות ומאן דעביד דא עביד דא ולז"א כל המעלים וכו' אחד"ק וידוע טענת אוה"ע דאחרי רבים להטות כתיב ותשו' ריב"ק לתלמידיו דעשיו שעובד לאלהות הרבה כתיב ביה נפשות ביתו וביעקב כתיב ע' נפש שהוא עובד לאלוה אחד וידוע דאינו יכול שום אחד מישראל לקיים תרי"ג מצות לבדו אם לא שכל ישראל נחשבים כגוף אחד ובמה יוודע איפה שכל ישראל נחשבים כגוף אחד אם לא במצות הצדקה דאיש את רעהו יעזורו דזה מורה אחדותם ואהבתם ל"ז דאל"כ על שום מה יתן חלקו ועמלו אשר טרח ויגע בו לאיש אחר אשר לא עמל בו ולא גידלו אלא ודאי מוכח שהוא עצם מעצמיו ובשר מבשרו כאחין שלא חלקו ואב אחד לכולם: אמור מעתה טענת אוה"ע שיטענו לעת"ל מה אלו אף אלו טענתם זו היא דלפי הנראה גם אלו עע"ז הם ולמה ישתנו אלו מאלו וע"ז משיבם ה' אני מדבר בצדקה שעושין זע"ז משם ראיה דח"ו לא עע"ז באמת דהרי עושין צדקה זע"ז כדרך אחין זל"ז דאב אחד להם ואילו היו עע"ז באמת לא היו עושין צדקה זע"ז כטענת אותו המין דאם ה' אוהב העניים וכו' כיון דכל חילייהו בע"ז הוא בטענה זו דאם אינו חפץ בע"ז וכו' אל"ו דלא עע"ז באמת וז"ש אני מדבר בצדקה וק"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל כה"כ בנחמיה סי' ה' וכה תארם ותהי צעקת העם ונשיהם אל אחיהם היהודים. ויש אשר אומרים בנינו ובנותינו אנחנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה וכו' ויש וכו' ויש וכו' ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו וכו' ויחר לי מאד כאשר שמעתי את זעקתם וכו' ואריבה את החורים ואת הסגנים וכו' ואתן עליהם קהלה גדולה וכו' ואומרה להם אנחנו קנינו וכו' ויחרישו ולא מצאו דבר ואומר לא טוב הדבר אשר

אתם עושים הלא ביראת ה' אלהינו תלכו מחרפת הגויים אויבנו וכו' ויאמרו נשיב וכו' ואקרא את הכהנים ואשביעם לעשות כדבר הזה וכו' ע"כ. והדקדוקים רבו חדא דהן אמת שה' ציוונו לקיים מצות נתון תתן וכו' ברם לא ציוונו לבזבז ממון רב והכא כאן נמצאו וכאן היו העם הצועקים רב ועצום הם ובניהם ונשיהם ואין ביכולת אחיהם העשירים לשאת אותם ולכך לא רצו לפזר ממונם לזולתם ובודאי שכבר היו עושים צדקה כפי יכולתם אבל לא היה מספיק לרוב דלת העם הצועקים על אחיהם העשירים לחלוק ממונם עמהם כמו אחין שלא חלקו נחלת אביהם שכן מורין דבריהם שאמרו ועתה כבשר אחינו בשרנו וכו' ואדרבא בדבריהם אלו ובצעקתם יותר מתקשה לב העשירי' עליהם דעל שום מה יתנו חלק ונחלה מממונם לאיש זר אשר איננו אח להם ולא קרובם באמת ולא עמל בו ול"ג כלל ואינו בדין ירושה עמו ויותר יגדל התימה על נחמיה ע"ה דהיטב חרה לו כשומעו את זעקתם וטענתם הנז' דבמקום שיתן להצועקים עצה טובה שלא יצעקו שלא כדין ואדרבא תחנונים ידבר רש ולחלות פני העשירים בלשון רכה בתחינה ובבקשה כדי שירחמו עליהם יותר ממנהגם לתת להם כל צורכם מה שאינם חייבים מן הדין ומלבד שלא דיבר נחמיה עמהם כן זאת עוד כי חרה אפו על העשירים והחורים והקהיל עליהם קהלה גדו' ונתן לענייי' יד וכח לצעוק יותר ועיל"ד למה החרישו ושתקו העשירים ולא השיבוהו תשו' ניצחת דאטו אחין שלא חלקו ממש אנחנו עמהם אתמהא ? ועוד צל"ד מהו כוונת נחמיה באומרו הלא ביראת ה' תלכו דמה ענין זל"ז ואמאי לא השיבוהו דבר דהגם דאנחנו יראים את ה' מ"מ אין אנו רוצים לפזר ממונינו לזולתינו. ועוד מה כוונתו במ"ש עוד מחרפת הגויים אויבנו ומה זו שבועה ומה זו קללה ? ולבא אל המכוון נקדים עוד מ"ש כת הקודמין ז"ל שכל מה שנותן האדם לצדקה אינו נותן כלום מממון שלו אלא הוא מחלק חבירו העני המופקד אצלו בתורת פקדון ונתנו טעם המפז"ל לזה כי הן האדם אשר חנני ה' עושר הוא נידון כדין הכותב נכסיי לא' מבניו לא עשאו אלא אפוט' דאומ"ד טובא שאינו מניח את שאר בניו ריקם לחזור על הפתחים כן הדבר במתת אלהים לאיזה בנ"א עושר רב דהיתכן שיתן השי"ת עושר גדיל לא' ולב' ולג' מבניו ויניח שאר ריקם אין ס' כי לא מינוהו מן השמים להעשיר אלא אפוט' דוקא כמ"ש כ"ז הרב מהר"מ אלשיך ז"ל בפ' ראה ובכמה מקו' יעש"ב והיא הקדמה אמיתית ומוסכמת מכל המפז"ל:

ומה שגמגם הרב נח"ב ז"ל במצוה ס"ז על הדמיון הנ"ל למי שכתב נכסיו לא' מבניו וכו' דלא דמי דההיא איירי בכותב כל נכסיו לא' מבניו ולא שייר האב מידי לשאר בניו

משא"כ הכא דלי הכסף יכו' יע"ש הנה כבר בא חכם גדול אחרון הגאון הרב שער אשר ז"ל בדרוש ח"י דתי' בטו"ט ופי' בזה כמה קראי יעש"ב:

אמור מעתה כוונת צעקת העניים על העשירים נראה דבאו בטענת אחוה ותחי' הם אמרו להם דבשר אחינו בשרנו וכו' כלו' דאנשים אחים אנחנו דהלא אב אחד לכולנו ובנים אנחנו לה"א וא"כ בואו ונחלוק עמכם הממון המסור בידכם מאת ה' בתורת פקדון ואינכם עליו כי אם אפוט' בעלמא כנז"ל וכשמוע נחמיה דבריהם אלה וצעקתם בטענה מספקת והעשירים לא הטו אוזן לטענתם אז היטב חרה לו על ככה מאחר דדינא קא בעו מנייהו העניים ועשה מריבה עמהם ואמ"ל משא איש באחיו אתם נושים איש באחיו דייקא כי הדין עמהם והקהיל עליהם קהלה גדולה כדי שיתביישו ויחרישו שלא מצאו מענה לטענתם ואז טען עליהם נחמיה ב' טענות חזקות והם עיקר ויסוד לתוה"ק. חדא דלא ביראת ה' תלכו שבזאת המצוה של הצדקה אתם מורים לאחדותו ית"ש שהוא אחד וישראל גוי אחד וא"כ כשישראל הם מחוברים יחד באהבה ואחוה ונותנים צדקה זל"ז אז מורה לכל דאב אחד הוא ית' לכולנו ועוד טענה שנית מחרפת הגויים אויבנו שאם אין אתם מרחמים על אחיכם העניים כמו אחין ממש א"כ תגלו דעתיכם שדין עבדים יש לכם עם ה' והדרא טענת אוה"ע לדוכתה דאם אוהב ה' את העניים למה אינו מפרנסם ואח"כ מי שטוען כן יבא לטעון ג"כ דאם אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה ז"א מחרפת הגויים עע"ז אויבנו דאין לך חרפה גדולה מזו ולזה השביעם וקילל למי שלא יעשה כן וק"ל:

עוד אפ"ל דכוונת נחמיה במ"ש לעשירים לא טוב וכו' הלא ביראת ה' תלכו וכו' דכוונתו להוכיחם דקא עבדי תרתי דסתרן דכיון דביראת ה' תלכו ר"ל אתם הולכים ואינכם עע"ז דלא שמיע לכו טענת אוה"ע דאם אינו חפץ בע"ז וכו' א"כ איך אתם קופצים ידיכם מליתן צדקה בטענת אוה"ע דאם ה' אוהב העניים וכו' א"כ אתון קא עבדי תרתי דסתרן וחרפה היא לכם מהעכו"ם אויבנו העע"ז המלעיגים עליכם דקא עבדי תרתי דסתרן וכן לא יעשה: עוד אפ"ל כוונת נחמיה בדבריו הנז' במ"ש הגאון הרב שער אשר ז"ל שם דכ"ח ע"א בד"ה ואולם וכו' דזה שכ' מהרמ"א ז"ל דהעשירים יש להם דין אפוט' כדין הכותב נכסיו לא' מבניו כנז"ל לא שייך לו' כן אלא כשישראל עושין רצונו ש"מ דאז אנו נקראים בנים למקום אך היכא דאין עושין רש"מ יצאנו מכלל בנים לה' ואית לן דין עבדים למקום כדס"ל לר"י בקו' דל"ו א"כ ממילא הוא שכל מה שנותן ה' לעשירים ה"ה שלהם דוקא ואם אינו רוצה העשיר ליתן לעני אין דין לחייבו ובזה פי' דבהא פליגי טרנוס' הרשע עם רע"ק וגם בזה פי' משז"ל מי זה בא מאדום וכו' יעש"ב ולזה הוכיחם נחמיה לעשירים

דלא טוב הדבר אשר א"ע יען וביען דהלא ביראת ה' תלכו בהווה וכיון דאתם עושים רש"מ לכ"ע דין בנים אתם לה"א י"ל והכותב נכסיי לא' מבניו לא עשאו אלא אפוט' ולאו מתנה גמורה הוא לכם ואם אין אתם נותנים צדקה לעניים גזל הוא בידכם ואיך לא תחושו מחרפת הגוים אויבנו אשר הם מרחמים על ענייהם ואז יאמרו בגוים:

דדין עבדים למקום יש לכם כנז"ל. וכשמוע ישראל קדושי' את דבריו וירדו לעומקן של דברים ראו והבינו כי דבר גדול דיבר עמהם ואז קיימו וקבלו העשירים את דבריו כיון ששמעו מפ"ק דעיקר אחדותו ית"ש וגד גדולת עמו ישר' שנקראים בנים למקום וקיום העולם וכל התרי"ג מצות שבתורה תלוי בזה וככל האמור ומדובר:

ובקוטב זה אפ"ל כה"כ ביאושוע סי' כ"ד וכ"ת ועתה יראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלה ים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים יעבדו את ה'. ואם רע בעיניכם לעבוד את ה' בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלה הים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את אלהי האמורי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי וביתי נעבוד את ה', ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזוב את ה' לעבוד אלהים אחרים כי ה"א הוא המעלה אותנו ואת אבותינו מאמ"ץ מבית עבדים ואשר עשה לעינינו את האותות הגדילות האלה וישמרנו בכל הדרך וכו'. גם אנחנו נעבוד את ה' כי הוא אלהינו וכו' ע"כ. ויל"ד אומרו והסירו וכו' דאטו בזמן יהושע עע"ז היו ישראל ח"ו עד שיאמר הסירו וכו' ומפרשי תנ"ך פי' פשוטן של דברים דצוה אותם הסירו מהלב מכל וכל מחשבת ע"ז וזה דוחק דמנה ידע יב"ן מה שבלבם כי ה' לבדו יודע מחש' ובוחן לבות וגם יל"ד או' אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים דמשמע דלא אסר להם כי אם אלו אבל שאר ע"ז דשאר אוה"ע לא אסרם להם וזה ודאי אינו וא"כ מה לו להאריך ולפרט ב' מקו' אלו והול"ל סתם הסירו את אלהים אחרים ותל"מ מ. ועיל"ד דמאי נפ"מ ליב"ן לידע למי יעבדו עד שיאמר להם בחרו לכם את מי תעבדון כיון דכולם עע"ז נינהו וגם בתשו' העם יל"ד דמה להם להאריך ולו' כי ה' אלהינו וכו' דבקיצור היל"ל חלילה לנו מלעזוב את ה' לעבוד אלהים אחרים ותל"מ:

וכדי לישב דקדוקים אלו אפ"ל דעם דידע בהם יב"ן דלית בישר' שום לתא דע"ז כלל עכ"ז ראה בהם שאינם עושין חסד זע"ז בטענת אם ה' אוהב העניים וכו' כדמוכח מדר"ל שאמרו משיצאו ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זע"ז ש"מ דמקמי הכי לא היו עושין חסד זע"ז ומזה שורש פורה ראש ולענה לעע"ז בטענה אם אינו חפץ בע"ז וכו' ולז"א הסירו את אלהים את לרבות טענת אם ה' אוהב את העניים וכו' דמזה נפ"מ חורבה לעע"ז ולא תעשו כמעשה ארץ מצרים שלא הייתם עושין חסד זע"ז ואם רע בעיניכם לעבוד את

ה' בחרו לכם היום את מי תעבדון וכו' כלומר אם רע בעיניכם לעבוד את ה' מכח טענת אוה"ע דאחרי רבים להטות כתיב ואוה"ע רובה נינהו ומטע"ז רע בעיניכם עבוד את ה' ורצונכם ללכת אחרי רבים לעע"ז דעו לכם דטענת הבל היא זו כמ"ש ריב"ק לתלמידיו דעשיו שעובד לאלוהות הרבה וכו' כנז"ל וז"ש יב"ן בחרי לכם את מי תעבדון אם וכו' ואם וכו' ור"ל דכיון שכל אומה מהם עובדים לאלוה אחד נמצא דישראל הם הרבים נגד כל אומה ואימה דאוה"ע ולזה הוצרך לו' בחרו לכם את מי תעבדון אם וכו' ואם וכו' לרמוז להם שלא יחושו לטענת רבים דאוה"ע ע. ולזה השיבו: לו ישראל דבלאו"ה יש ביטול גמור לטענת רובא דידהו משום דקי"ל חזקה דאתייא מסברא עדיפא מרובא ואין לך חזקה אלימתא כה"א בכל קראינו אליו אשר הוציאנו ממצרים באותות ובמופתים וחזקה זו עדיפא מן רובא דידהו כנודע תי' זה לבטל טענת רובא דידהו במפז"ל שכ"כ משם הרב מהרי"ך ז"ל וגם תי' דהגם דרוב וקרוב הרוב עדיף מ"מ קרוב דמוכח עדיף מרובא כידוע ולז"א כי ה"א היא המעלה אותנו וכו' ושמרנו וכו' ויגרש וכו' מפנינו ואין לך קרוב דמוכח טובא כזה וק"ל:

אכן אכתי איכא למיקם טובא במ"ש להם עוד יב"ן בתר הכי ויאמר יאושע לא תוכלו לעבוד את ה' כי אלהים קדושים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאתכם כי תעזבו את ה' ועבדתם אלהי נכר ושב והרע לכם יכולה אתכם וכו' ויאמר העם אל יהושע לא כי את ה' נעבוד ויאמר יהושע עדים אתם וכו' ע"כ:

והקושי מבואר לעין כל דמאי כוונתו דיב"ן שהיה מרשל ומפחיד לישר' בעבודת ה' בהפצר רב ולא זו הדרך להרחיקם מעבוד את ה' ועיל"ד דלכאורה דבריו סתרי אהדדי דבתחי' אמ"ל ועתה יראו את ה' וכו' וישר' הטיבו אשר דיברו בתשו' חלילה וכו'. וע"ז היתה תשו' יב"ן ויאמר אליהם לא תוכלו לעבוד את ה' דמעיק' מ"ס ולבסוף מ"ס ועיל"ד באו' ואנכי וביתי נעבוד את ה' דמאי אכפת להו לישראל בעובדו את ה' הוא וביתו:

והרב אש דת בפ' בראשית האריך הוא ז"ל בישיבם ועל מ"ש ואנכי וביתי וכו' פירש הוא ז"ל דר"ל להם שאם היו יראים מהקב"ה שתנאי התנה עם מ"ב אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר העולם לתו"ב א"כ אתם מוכרחים לעובדו בע"כ על צד העונש גמור לז"א להם ואנכי וביתי נעבוד את ה' ובשבילי מתקיימין שמים וארץ וכו' אתד"ק עש"ב:

ולענד"ן לכאורה דטענת יב"ן הלזו אינה טענה דהרי מצינו בתנחומא דכשביקשו ישראל בימי יחזקאל הנע"ה לפרוק עול כמש"ה ויהי בשנת הז' בה' בעשור לחדש באו אלי אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני ואמ"ל כהן הקונה עבד מהו שיאכל

בתרומה אמ"ל אוכל אמ"ל אם חזר הכהן ומכרו לישראל לא יצא מרשותו אמ"ל הן אמ"ל אף אנחנו כבר יצאנו מרשותו ונהיה כאוה"ע אמ"ל יחזקאל העילה ע"ר היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים לשרת עץ ואבן חי אני נאום ה"א אם לא ביד חזקה ובח"ש אמלוך עליכם בית ישראל כי בשביעה אתם עמדי למען הקים אותך היום לו לעם והוא יל"ל כאשר דיבר לך וכאשר נשבע לאבותיך וכו' ולא אתכם לבדכם אנכי כורת עמך את הברית הזאת אלא אף דורות העת"ל היו שם באותה שעה כי את אשר ישנו פה וכו' עכ"ל התנחומא יע"ש וכפי"ז יגדל התימה על יב"ן באומרו להם בחרו לכם את מי תעבדון כאילו הרשות נתונה בידם שהרי מושבעים ועומדים הם כאמור ומחוייבים לקיים שבועתם ואם אינם רוצים ביד חזקה ובז"ן ובח"ש הוא ימלוך עליהם ואפי' לדברי הרב אש דת הנ"ל דרצה יב"ן לומר להם שאין אתם חייבים לקבל התורה בע"כ כדי שיתקיימו שמים וארץ דלא יחושו מצד זה דהרי אני וביתי נעבוד את ה' וסגי בי ובביתי לקיום העולם הרי יחזקאל הנע"ה ג"כ ודאי שאפי' דישראל יפרקו עול מלכות שמים מעליהם מ"מ הוא וביתו נשארים עובדים את ה' כמ"ש יב"ן א"כ מוכרח שאין הדבר תלוי בהם לבד אלא אם כל ישראל מקבלים את התורה אז מתקיימין שמים וארץ וכבר קיימו וקבלו עליהם בשבועה כמש"ה כי את אשר ישנו וכו' וכדברי התנחומא הנז"ל:

והרב חיד"א ז"ל בחומת אנך פי' משם הרמ"ז החס"ל ז"ל דכוונת ישראל במ"ש ליב"ן חלילה לנו מעזוב את ה' ר"ל שיאמינו בה' ויקחו הע"ז לאמצעי וז"ש מעזוב וכו' ולז"א יב"ן לא תוכלו לעבוד את ה' בדרך זה כי אלהים קדושים הוא ואל קנוא הוא. ועוד רעה חולה דעבירה גוררת עבירה כי תעזבו את ה' ותעבדו אלהי נכר וגם הרואים יסברו שאתם עע"ז ויעזבו את ה' לגמרי ולכן השיבו לו כי נעבוד את ה' לבדו בלי אמצעי אז נתרצה יב"ן והעד עדים אתד"ק יע"ש וגם בזה לא איישבא דעתין מהקושי הנ"ל דמעיקרא אין בידם לעבוד את ה' אפי' באמצעי וכ"ש שאינם יכולים לעזוב את ה' לגמרי אחר שמושבעין ועומדין הן כבר מה"ס ובערבות מואב כנז"ל: והנלע"ד לפרש הכתו' הללו בהקדים חקירת הראשוני ז"ל דאיך חלה שבועת האבות דור המדבר על בניהם ובני בניהם וכולם מושבעין ועומדים בה"ס. והרב העקידה ז"ל האריך לתת טעם נכון ע"ז במשל ומליצה הטהור באריכותו אעפ"י שא"צ לענייננו וז"ל נערוך עליו משל נאות ומסכים לפי עניינו. הרימותי בחור מעם פקח ובעל זרוע בפקחותו עקב אנשים ובאונו שרה את נגידים ע"כ שנאוהו רבים ונכבדים וישטמיהו בעלי חצים ולא מצא מנוח לכף רגליו עד שבא להסתופף בחצר בית המלך לחסות תחת כנפיו וישנס את מתניו להתחזק בעבודתו ושמירת ביתו ועשה כרצונו והצליח עד שנשא חן בעיניו ויט אליו חסד ויאמר לו עמוד

על משמרתך והזדרז בעבודתך ואשימה עיני עליך להצילך מכל אויבך הקמים עליך ועוד אתן לך עושר ונכסים לרוב ואגדיל את כסאך למעלה ולכבוד ע"כ הסרים ואתנה בריתי ביני וביניך ובין זרעך אחריך רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת אחריך בכל עבודת הבית ומשמרתו וישבע לו על הדבר הזה וישמע הבחור ויטב לבו בעיניו ויקבל עליו עבודת בית המלך עם כל תנאיו ויעבדו אותו הוא ובניו וב"ב והצליחו בעבודתם ויגדלו עד מאד ובנו ערים וישבו שם והרבו עבדים וקבצו עושר וכבוד ונכסים עד כי חדל לספור ובדור ד' או ה' כאשר שמנו מאסו בעבודת המלך ומיאנו בשירותו ויפרו את בריתו ומיחו במה שעשה אביהם הא' מקבלת עול מלאכת המלך ושבועתו ופקפקו בה לאמר מי נתן כח לאבינו הזקן למכור אותנו ביד המלך לצמיתות הלא לנו ולבנינו רשות ויכולת לשוב מקבלת עול מלאכת המלך ולשוב מאחריו ולעזוב את עבודתו והיינו נקיים מאלתו ויאמר להם המלך עתה כדבריכם כן הוא אמנם אם הנקה תנקו מלהיות עבדים לפני גם אנכי נקתי הפעם מכל מה שהבטחתי לכם בנדרי וכל מוצא שפתי וילכו לדרכם גם המלך נסתלק מעליהם והעביר כרוז בכל מלכותו כי האנשים ההמה אינם תחת משמרתו ושלא יטלו עוד פרס מאתו גם העביר מהם כל כבודו וישמעו כל השרים אשר היו אויביהם לפנים ויקומו עליהם ויהרגו אנשיהם וילחמו בעריהם ויקחו את כל ארצם מידם ויבוזו את שללם עד אשר אבדו מן הארץ ורובם גוועו והנשארי' מהם דלי מאנוש נעו: ועתה האמור תאמר למלך שהענישם כ"ז העונש על שסרו מאחריו בהיות לאל ידם לסור אחר שלא היה כח לאביהם להחליט אותם לעבודה ההיא ודאי לא כי הוא לא הענישם על סורם מעליו כלל אבל אוולתם תסלף דרכם בסורם מעבודת המלך אשר יסר אותם אביהם כי הם פירשו ממנו והנה גם הוא עזב חסדו וטובו מהם והנה לזה א"א לשער שום בעל שכל שיסכים בדעתו לבטל החברה והשות' הזאת ולהפר בריתה בשום צד אבל יחויב שברית כזאת אם תהיה במציאות לא תופר לעולם כמו שהיא ברית כרותה עם כל בעלי שכל שלא יאבד נכסיו ושלא יהרוג את עצמו וכ"ש שיוחזק ויתקיים טבע זה הענין חיזוק וקיום נצחי בהיות אנשי הברית רבי המספר מצד אומה אחת שלמה: וכן הוא בעינו ענין קורבת האומה הזאת אל האלי"ת בלי ס' כי הנה יעא"ה בחיר מהאבות מתחי' עקב את אחיו ב"פ ובאונו שרה את אלהים עד שנשטמאחיו עשיו ויברח שדה ארם ועם לבן גר ובו התקוטט ובשובו נעכר להבאיש ביושב ארץ הכנעני והפריזי ולא הו"ל מניח מפניהם כי אם בבואו לחסות תחת כנפי השכינה כמש"ה לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בכל הדרך אשר הלכתי והנה לפי שישרו מעשיו ועבודתו הבטיחו ה' לשומרו מכל אויביו ולהצליחו בכל דרכיו וכרות עמו הברית וא"ת בניו עמו כמש"ה

והנה אנכי עמך וכו' אמנם הברית הזה עם כל תנאיו ביאר אותם באה"ט לבני בניו במעמד ה"ס ועתה אם שמוע תש' בקולי וכו' וה' האמירך היום וכו' סו"ד כל התורה כולה תבא ותעיד שבהיות ישראל על משמרתם גם הוא יהיה בעזרתם לשמור אותם וינטלם וינשאם כי"ע וכ"ז בתנאי כפול ומכופל וחזק מאד וכו' ועיקר הברית והאלה אשר לא תופר לעולם כי לא ישוער לאומה שתבחר בסורה מעל אלהיה בשום פנים כמו שישוער שיבחרו כל אנשיה לחנק יום אחד שאינו בחיק האדם וטבעו לעשותו הנה הוא נחשב לנמנע גמור בחיקו כמו שהיא ברית כרותה לעולם שלא יתבטלו אנשיו כולם מצד בחירתם בביטול פו"ר וכיוצא אעפ"י שאפשר שאחד מעיר יבחר לעשותו ולזה היתה הברית הכרותה בינינו יבינו ית' ברית עולם אשר לא תשוער הפרתו בשום צד מהצדדים:
אך אמנם צריך שתדע כי עבור אלה והפר ברית יאמר בב' מדות שהם ה' אם שיהיו כלל האומה נסוגים אחור נסוגה כוללת וכפירה מעיק' לומר אי אפשנו בו ובתורתו ח"ו והוא המיאון במעשה האבות כמש"ל. או שיהיו מכללם בלתי שומרי התו' עם היותם מודים בה ובלתי כופרים מעיק' בעיקרה. או שיהיו ב' חלוקות כאלה מעצמם באנשים מעטים ומתי מספר מהאומה:
והנה החלוקה הא' היא אשר הארכנו בבירור היות למניעות מציאותה טבע קיים כי שקר הוא שיאמר אפשרות כשהאומה בכללה תהיה כופרת בעיקר במה שהנחילוה אבותיה לגמרי מבלי השאיר לו שריד שורש וענף ושעל זה נסמכו הכתובים המקיימין הקשר האמיץ האלהי עמהם ברית מלח עולם:
אמנם החלוקה הב' היא באמת אפשרית והיא מה שיצאה מציאותה אל הפועל בעוה"ר ברוב הזמנים ועליה ולא על זולתה נכרתו כל כריתות שבתורה וכל התוכחות שעברו עלינו מאז שגלינו מארצנו ונתרחקנו מגבולנו ובכל זאת לא אבדה תקוותנו ולא נכזבה תוחלתנו כי נסמכנו על רחמיו הרבים ישמר לנו חסדו ואמתו יען לא סרנו מאחריו לנסוג אחור מהיות לו לעם ותורתנו בלבנו עם היות שלא שמרנוה כמשפט כמש"ה כל זאת באתנו ול"ש וכו' והכוונה שלא נסוג לבנו מאחריך עם היות דאשורנו נטו מני דרך במעשנו וכן אמרו אם שכחנו ש"א יכו' וזה עצמו מה שהבטיח בסוף הברית ואף ג"ז וכו' ונ"ט כי אני ה"א ור"ל שלא עזבוני בלבם ולא ימירוני באל אחר וכו' עכ"ל הזהב:
עוד נקדים מ"ש הרב מלאכת מחשבת ז"ל בביאור הכ' בפ' נצבים לעברך בברית ה"א ובאלתו אשר ה"א כורת עמך היום למען הקים אותך היום לו לעם והוא והי"ל לאלהים וז"ל אבל לא אמר והוא והי"ל היום לאלהים כמ"ש היום לו לעם והדבר הוא כי כאשר קבלנו עול מל"ש פ"א בלב שלם אין לנו עוד רשות לחזור בנו ולהנחם כי ה"א אל קנא

ונוקם וימלוך אז עלינו בחימה שפוכה ובז"ן והט' הוא כי השי"ת אינו כשאר אדונים אשר פעם יטיבו ופעם יריעו וכשלא יטיב עוזבים אותו אלא השי"ת טוב ומטיב, לכל וכאשר עלה במחשבתנו לקבלו לאדון ונשכיל בשכלנו שיש עילה ומצוי בירא שמים ונוטיהם וראוי לעובדו מדוע נעזבהו אנחנו אין זה כי אם מרוע לב ע"כ ראויים היינו לעונש אמנם שאר עמי הארץ אשר לא קבלו מל' ולא ידעו את ה' ולא הכירוהו אין מדין ומשפט להענישם ולהכריחם בע"כ לעיבדו ולמצוותיו והנה לך טעם נכון למה כל ע"ה יצליחו עתקו גם גברי חיל ואין להם שכר בעמלם זש"ה כורת עמך היום למען הקים אותך היום ל"ל וכו' כי כאשר יקים אותנו יום א' לו לעם והוא והי"ל לאלהים לע"ל אף בע"כ על אפינו ועל חמתנו עכד"ק יע"ש:

ובכן אמור מעתה יב"ן כשהכניסם לארץ וחילקה להם קיבץ את כולם ואמ"ל עתה יראו א"ה ועבדוהו באמת ובתמים רצה להודיעם דעיקר העבודה הוא עכשיו כוון דקודם לכן ירדו אבותינו למצרים והיו בעבדות ובעינוי וע"ק והקב"ה הפליא חסדו עמנו והוציאני ממצ' ובקע ים ויעבירם וינחם בענן יומם ויוציא נוזלים מסלע וימטר עליהם מן לאכול ויביאם אל גבול קדשו ויגרש מפניהם עכו"ם והאויבים הרודפים אחריהם גם בארץ ציה ועיף בלי מים והיו רואים בכל רגע בעיניהם השגחתו ית' עמהם שהפליא חסדו עמהם והשמיד את אויביהם וכלכלם בדרך כבני מלכים והנחילם א"י איש תחת גפנו וכו' אז נתפחד יב"ן שברבות להם רוב השפע ישכחו את ה' בחושבם כי כחם ועוצם ידם עשה להם כ"ז ויפרקו עמ"ש מעליהם באומרם נהיה ככל הגויים אשר ע"פ האדמה דאפי' דלא קבלו אלהותו ית' הם שקטים ושאננים כל אומה ולשון תחת מלכותם ואין שופ"ר דהנה אמת דיעאע"ה קבל עליו ולזרעו אחריו לעבוד ה' מלש"ע עם כל תנאיו היה סיבה מחמת שהיה יחידי ועקב את אחיו והיה מתפחד ממנו וברח לשדה ארם ועם לבן גר ובו התקוטט ולא הי"ל מנוחה כי אם בבואו לחסות תחת כנפי השכינה ומצא חן בעיניו עם התנאים שהתנה ה' עמו ולזרעו אחריו ואם ח"ו יהיה פורק עמ"ש גם הוא היה פטור מכל הבטחות והיה מעביר כרוז בכל מלכותו כי האנשים ההמה אינם תחת משמרתו ולא יטלו פרס מאותו נקטינן שהוא אינו מריע לנו כי אם שאיני משפיע עוד עלינו שפע ישועה ורחמים ואינו מציל מיד האויב והרי עכשיו הם רבים ככוכבי השמים לרוב ובכחם וגבורתם יכולים אם קמים עליהם אויביהם ככל הגויים שאינם תחת ממשלתו ית' ואעפי"כ כאיש גבורתו וא"כ גם הם מפירים חק וברית שקבלו אבותיהם. מזה היה מתפחד יב"ן ורצה לידע אם ממאנים או מקבלים עליהם עמ"ש מטו"ר והתחיל לומר להם ועתה יראו את ה' ועבדוהו בתמים ובאמת ועת"ה דייקא כאמור ואם רע בעיניכם

שאתם ממאנים מה שקבלו אבותיכם בטענה הנז' בחרו לכם היום דהבחירה בידכם ואם תאמרו כבר אנו מושבעים ועומדים בה"ס כמש"ה ואת אשר איננו פה ובחימה שפוכה מולך עלינו בע"כ כמ"ש בימי יחזקאל הנע"ה לא תחושו מזה דהן אמת דברית כרותה ברית מלח עולם אשר לא תשוער הפרדתו בשום פנים היינו שלא יתבטלו אנשיו כולם מצד בחירתם בביטול פו"ר וכיוצא אעפ"י דאפשר איזה מהם יבחרו לעשות כמש"ל א"כ אני וביתי נעבוד את ה' ואתם בידכם הבחירה וישיבו אותי העם גדולה תשו' חלילה לנו מעזוב את ה' כי הוא אלהינו וכו' וקבלנו עלינו את הברית כיון שכבר קיים לנו הוא ית' כל ההבטחות שהבטיח לאבותינו א"כ אנו מחוייבי' לעובדו וכשראה יב"ן שכבר קבלו עליהם את ברית אבותם אע"ג דאבותיהם היו בע"כ בתחי' מחמת הפחד כנז"ל ולא כן עתה וכמש"ל אז אמ"ל יב"ן כדי לחזק קבלתם לא תוכלו לעבוד את ה' כי וכו' וכוונתו היה כלפי מ"ש הרב מלאכת מח' ז"ל הנ"ל כי כאשר נקבל אותו ויקיים אותנו יום א' לו לעם הוא והי"ל לאלהים לעולם ועד אף בע"כ ע"א וע"ח כיון שעלה במחשבתנו לקבלו לאדון עלינו ונשכיל בשכלנו שיש עילה ומצוי בורא השמים ונוטיהם וראוי לעובדו מדוע נעזבנו אין זה כי אם מרוע לב וראויים לעונש גדול לא כן שאר ע"ה אשר לא קבלו מלכותו כנז"ל:

את זה רצה יב"ן לצוותם ולעוררם ע"ז דהן אמת שכבר:

קבלו עליהם כאבותם ואם אח"ז בא המסית והמדיח לפתותם לפרוק מעליהם עמ"ש באומרם אנחנו רבים ונהיה כגויים אשר לא קבלו מלכותו ואם הקב"ה ח"ו פורש מאצלינו הנה כמו שעושים הגויים כולם אנחנו עושים לזה הזהירם שלא יעלה בדעתיכם זאת הסברא כלל כי יש חילוק גדול בין אוה"ע לכם דאוה"ע מעולם לא קבלו עליהם עמ"ש ולא הכירוהו וא"כ אין מדין ומשפט להענישם ולהכריחם בע"כ אבל אתם שכבר רוצים לקבלו היום לאלוה ולאדון עליכם שוב אין אתם יכולים אח"כ למאן בו ולהפר בריתי וענוש יענשו ככל הכתוב בדברי האלות שבתו' וז"ש בזה הדעת שאתם רוצים לעובדו על שהעלה אתכם וכו' א"כ אתם סבורים שאם אח"ך תחזרו בכם לא יש עליכם עונש כי אם מניעת הטוב וא"כ היו תהיו ככל הגויים אשר אין ה' דורש אותם והם מוצלחים תדעו לכם דז"א ונ"ט משום כי אלהים קדושים הוא כלול כל הקדושות וכמשז"ל בפי' תיבת קדוש דר"ל שהוא מובדל ולכן נאמר בנזיר קדוש הוא כלו' מובדל ומיוחד לו ית' בהיותו נבדל מכל אשר יצא מגפן היין ומפני שצבאות העולם הם ג' סוגים שהם שכלים הנבדלים. והשמים וצבאותם. והארץ וצבאותיה לכן אנו משלשים קק"ק כלו' קדוש ומובדל מצבא המלאכים וקדוש ומובדל מצבא הגלגלים וגם קו"מ מצבא

התחתונים וז"א כי אלהים קדושים הוא כלול ג' קדושות א"כ כשתקבלו עליכם לעילת העילות בורא השמים ונוטיהם אין אתם יכו' לחזור בכם ואם ח"ו אתם חוזרים לא ישא לפשעכם וכו' והטיבו אשר דיברו לא כי את ה' נעבוד הגם דידענו כ"ז ויאמר יהושע עדים אתם וכו' וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל הכתו' הנז' בהק' מ"ד בכתובות די"א אמר"ה גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד ופריך מאי קמל"ן דזכות הוא לו וזכין לקטן של"ב וכו' ומשני מהו דתימא גוי בהפקרא ניח"ל כדקי"ל בעבד דבהפקרא נ"ל קמל"ן דה"מ גדול דטעם טעם חטא אבל קטן זכות הוא לו וכתבו התוס' ז"ל בהפקרא נ"ל וז"ל ואע"ג דרבנן פליגי אר"מ בפ"ק דגטין ולית להו טעמא דבהפקרא נ"ל ה"מ גבי עבד שאינו חושש בהפקר שמפקיע עצמו מן השעבוד בלי גבי גוי שאינו משועבד ניח"ל בהפקרא ע"כ וק"ק לכאורה דהא כל הפוס' פסקו כרבנן דאם רצה לחזור כעבד חוזר דזכות הוא לו וא"כ יש לדקדק מאי דקאמר הש"ס מ"ד גוי בהפקרא ני"ל דהא קי"ל בעבד בהפקרא ני"ל דק' לכאו' דהא דבעבד ני"ל בהפקרא היינו אליבא דר"מ והול"ל דהא רבנן אמרו בעבד כיון שיוצא לשחרור לא ני"ל בהפקרא וזכות הוא לו הא אחר דאינו עבד חוב הוא לו ואין חובין לאדם של"ב והיה מתרץ הש"ס דה"מ גדול אבל קטן לא אלא דנר' דלק"מ משום דרבנן דס"ל דבגוי ני"ל בהפקרא שמעינן לה מדיוקא דבעבד אמרו דלא ני"ל בהפקרא הא גוי אחר ס"ל דני"ל בהפקרא אבל לר"מ נראה בפי' דעבד ני"ל בהפקרא וכ"ש אחר וכיון שהוא מפורש יותר מס' ר"מ משו"ה נקט הש"ס הכא ס' ר"מ ולא רבנן:

נמצ"ל דקטן אליבא דכ"ע לא ני"ל בהפקרא ובעבד לר"מ ני"ל ולרבנן לא ני"ל כיון שיוצא מן השעבוד. והרב חוזה דוד ז"ל סי' צ"ה כתב דישראל בכל זמן נחשבים קטנים ואם יאמר נא ישראל דאנו גדולים ואין לנו דין קטן וטעמנו טעם איסור במצרים וניחא לן בהפקרא הנה מעתה אין חיוב על הקב"ה לתת לישראל את הארץ ולפרנסם מדין בן קטן שחייב אביו לפרנסו שהרי אתם גדולים ותפרנסו עצמכם יע"ש:

וז"ש יב"ן לישראל ועתה עבדו את ה' וכו' ואם רע בעיניכם לעובדו מט' שאתם עבדים וני"ל בהפקרא והיינו כר"מ בחרו לכם היום וכו' ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזוב את ה' כי ה"א הוא המעלה אותנו מבית עבדים כלו' דאין הל' כר"מ אלא כרבנן כיון שה' העלה אותנו מאמ"ץ מוכח דל"א גבי עבד ני"ל בהפקרא ואפי' את"ל דהל' כר"מ ה"מ גדול אבל קטן גם ר"מ מודה דל"א ני"ל בהפקרא ואנו י"ל דין קטנים שהרי עשה לעינינו את כל האותות וכו' ודן אותנו כדין בן קטן שחייב אביו לזונו ולז"א יב"ן לא תוכלו לעבוד את ה' כי ה' אם תעזבוהו ועבדתם אלהי נכר ושב והרע לכם אחר אשר הטיב לכם כלו' כיון

שאתם סוברים לעע"ז בטענת שאתם גדולים היינו כשיצאנו ממצרים וניחא לן בהפקרא לז"א אחר אשר הטיב לכם בחושבו אתכם שדין קטן י"ל ובקטן ל"א נ"ל בהפקרא לז"א חזרו לומר לא כי נעבוד את ה' וכו' וק"ל. וז"ש התנא אל תהיו כעבדים וכו' אלא וכו' ולא תחשבו שאין ה' חייב לתת לכם שכר ולזונם כדין גוי גדול דני"ל בהפקרא ותעזבו את ה' אלא עכ"ז ויהי מורא שמים עליכם וק"ל:

ובזה פי' הרב חוזה דוד ז"ל שם בכוונת הכ' בפ' בשלח הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו וכו' למען אנסנו הילך בתורתי וכו' יע"ש ועפי"ז אפ"ל כה"כ בפ' עקב כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וכו' וזכרת את כל הדרך וכו' למען ענותך לנסותך וכו' דכ"ז מורה שיש לכם דין בנים קטנים דחייב אביהם לפרנסם וא"כ אין אתם יכו"ל דאנו גדולים ובהפקרא ניחא לן דא"כ ע"מ עשה ה' ככה להאכיל אתכם את המן וכו' וק"ל:

וזה ג"כ כה"כ ורם לבבך ושכחת וכו' המאכילך מן וכו' דזה מורה היות לכם דין בנים קטנים וק"ל. וז"א מ"ש מרע"ה לישראל אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם וכו' וא"כ נמצא דאפי' דאתם גדולים כיון שהוציא אתכם מעבדות די ועוד ואולך אתכם מ' שנה וכו' א"כ זה מורה דדין קטנים יש לכם וז"ש למען תדעו כי אני ה"א וה"ה כמבואר וז"א והיה אם שמוע וכו' ונתתי מטר ארצכם וכו' השמרו לכם וכו' ועצר וכו' וה"ה כמבואר עפי"ה וק"ל:

ובזה אפ"ל כוונת המסרה יום לשנה ואותי יום יום יד' ילקטו אותו יום יום דכבר הקדמנו דקי"ל גר קטן מטבילים אותו ע"ד ב"ד דזכות הוא לו ואמרז"ל דישראל נחשבים כקטנים כמש"ה אחות לנו קטנה מעתה אין לישר' טענת אנוסים בקבלת התורה דגר קטן וכו' וכתב הרב ח"ד שם הטעם דנחשבים קטנים משום דבכל שנה הם שבים בתשו' ביוה"ך וכקטן שנול"ד ואם יטענו ישראל דהם גדולים ובהפקרא נ"ל א"כ אין חיוב להשי"ת לתת לנו הארץ ולזון אותנו שהרי הם גדולים ויפרנסו עצמם ולכן עיכבם במדבר מ' שנה והאכילם מן ואז בהכרח יודו שהם כבן קטן שחייב אביו לפרנסו וז"ש יום לשנה שהוא יוה"ך ששבים בתש' וכקטן שנול"ד וראיה לזה ילקטו אותו יום יום וא"כ חייבים הם דאותי יום יום ידרושון אותי דייקא ואינם יכולים לפרוק עמ"ש מעליהם וק"ל. בילאו"א:

דרושים

איתא בש"ס דמציעא בפ' הזהב דרש רבא מ"ד ובצלעו שמחו ונאספו קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ

ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על א"א מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לי חלק לעוה"ב ע"כ. והרב מהרש"א ז"ל בח"א שם פי' ולא עוד אלא בשעה שעוסקים בנגעים והיה להם ליזהר בלה"ר שהנגעים באים על לה"ר כדאמרי' בערכין על ז' דברים וכו' ואגב דנקט נגעים נקט אהלות וכו' יע"ש:

ועט"ר אבינו הזקן הרב הק' מהרח"א ז"ל במק"ק פי' דבערכין אמרי' על ז' דברים הנגעים באים על ג"ע וכו' ובלאו"ה כשהיו עוסקים לפניו בנגעים היה מתבייש על ג"ע דב"ש וש"ד דאורייה ולא די זה להם אלא שהיו שואלים לי הבא על א"א וכו'. עוד פי' הוא ז"ל עמ"ש ביומא דאפרעו מניה עין דב"ש בגופיה דששה חדשים נצטרע דוד וק"ל דהצרעת היתה מקודם שמלך בחברון שמלך ז' שנים וו' חדשים כמ"ש בפ' חלק דלא תשיב ו' חדשים שנצטרע ואילו מעשה דביש היה בירוש' סוף ימיו ואיך אפרעו מניה קודם על המאוחר וצ"ע ז"א אפי' בשעה שעוסקים בנגעים ורואים שנמחל לי וכמ"ש ביומא ע"ע דב"ש אפי"ה שואלין אותי הבא על א"א וכו' עכד"ק. ולעיקר קושייתו שהניחה בצ"ע עיין להרב חיד"א ז"ל בפתח עינים שם ובס' טוב עין ד"ד ע"ב אות י"ד מ"ש בזה יע"ש ובראש דוד פ' תזריע יע"ש: והרב קיל יעקב שאול ז"ל פי' וז"ל ושמעתי דאיתא בש"ס תרי חומרי דסתרי אהדדי כגון שדרה וגולגולת וכו' וכתב הרמב"ם אם פסק איזה דין שיבא תחילה יורה לחומרא ואח"ך בדין ב' יורה לקולא ואיתא כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי קרוביו אבל בטומאת מת היא בהפך דלקרובים הכהן מיטמא משא"כ לזרים ואלו ב' דברים תלויים בפלוגתא במס' גטין מה היא באותם הימים דאילו חזר הבעל לביתו באותם הימים קודם שחזרו מעורכי המלחמה כיצד דנין את האשה רי"א ה"ה כאשתו לכל דבר ר' יוסי אומר ה"ה כפנויה לכל דבר א"כ לפי"ז הוו תרי חומרי דסתרי אהדדי דגבי נגעים ר' יהודה מחמיר דאילו האשה היתה נגועה באותם הימים ובעלה כהן אינו יכול לראותה שהרי היא אשתו ולגבי אהלות איפכא דלר' יהודה לקולא ומיטמא לה מפני שהיא אשתו ולר' יוסי לחומרא דהרי היא כפנויה ולקולא לענין הנגע ודוד הוה ס"ל דסדר המשניות כך היא אהלות תחילה ואחך נגעים וא"כ כשבאים לשאול על מעשה כזה בתחילה על ט"מ צריך שישיב לחומרא כר' יוסי דהיא פנויה ואינו מיטמא לה ואח"ך כשבאים לשאול על עסקי נגעים צ"ל לקולא ורואה את הנגע שלה א"כ לא חטא דוד אבל שונאי דוד היו שונין בהפך נגעים תחילה וא"כ צריך להורות לחומרא כר"י דהיא אשתו לכל דבר ואינו יכיל לראות את נגעה ואח"כ שונין אהלות וצריכים להורות לקולא דמיטמא לה וא"כ ה"ה כאשתו לכל דבר וחטא דוד בב"ש וז"א בשעה

שהם עוסקים בנגעים ואהלות דייקא שהיו מקדימין דין נגעים בתחי' והיו שואלין וכו' עכתד"ק יעש"ב:

ואני ברגליהם אעבורה דאפ"ל באו"א בהקדים מאי דתנן בנגעים פ"ב בית האפל אין פותחין בו תלונות לראות את נגעו ופי' הר"ב ז"ל דכתיב כנגע נ"ל לי ולא לנרי יע"ש ובפי"ב דנגעים תמן תנינן כיצד ראיית הבית ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נ"ל בבית אפי' ת"ח ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע נ"ל בבית אלא כנגע וכו' ע"כ וכתב הרא"ם ז"ל הבי"ד התוס' יו"ט ז"ל כתב בשם רבותיו דכיון דבדיבורו לא יוכל לשפוט הילכך לא יאמר בל' ברור ע"ד אומרם למד לשונך לומר איני יודע ולי נראה מפני דרך ארץ שצריך לנהוג עם הכהן וכו' יע"ש וסיים התוי"ט שם דנ"ל שבכל הנגעים הדין כן שלא יאמר נגע וכו' יעש"ב. והרואה דברי הגאון הרא"ם ז"ל במקומם בעיניו יראה ששני התי' שכתב בשמו התוי"ט הם תירוץ אחד של רבותיו ז"ל שכ"כ שם וז"ל אבל שמעתי מרבותיו שאין הכתוב מקפיד כאן בין ודאי לספק מפני טומאת הנגע וטהרתו הלא מפני דרך ארץ בלבד שלא יאמר אדם טומאה אפי' על דבר הברור לו ודאי אלא ספק וזשז"ל למד לשונך לומר איני יודע ונכון היא עכ"ל יע"ש הרי דהרא"ם ז"ל לא תירץ מדיליה כלים וגם לא מפני דרך ארץ שצריך לנהוג עם הכהן וכו' א"נ שלא ימהר הכהן ויגזור טומאה כמ"ש התוי"ט ז"ל משם הרא"ם ז"ל דהכי מוכחי ד"ק מדכתב וז"ל ע"כ ואם מ"ש ולי נראה וכו' א"נ וכו' הם דברי עצמו לא הי"ל אח"ך ע"כ. איך שיהיה נמצ"ל מרבותיו של הרא"ם ז"ל דמשום דרך ארץ לא יאמר אדם לשין ודאי אפי' בדבר הברור לי שהוא כן אלא יאמר אותו בל' ספק כנז"ל וא"כ מכ"ש וק"ו הוא דבדבר המסופק אצל אדם דלא יאמר אותו בל' ודאי והנה ממ"ש הש"ס דשונאי דוד היו אומרים לו דוד הבא על א"א מיתתו במאי זה מורה דאפי' דעמו היו מדברי' היו אומרים לו בזה הלשון דוד הבא על א"א וכו':

ז"א ולא עוד אלא שבשעה שהיו עוסקים בנגעים דמשם ראיה ברירה דאפי' דבר הברור להם צריך שיאמר אותו בל' ספק ומכ"ש בזה המעשה דבת שבע שהיה ספק כמ"ש רבא נח לו לאדם שיבא על ספק א"א שר"ל שזאת המעשה היה ספק שכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו ע"מ שאם ימית תהא מגורשת מעכשיו וכל אותם הימים ס' מגורשת אפי"ה היו אומרים דוד הבא על א"א מיתתו בלשון ודאי ומאי דנקט נמי אהלות לאי דוקא כמ"ש מהרש"א ז"ל וכמדובר. וכבר אמרו רז"ל כל האומר דיד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד וכו' ויל"ד אומרם אינו אלא טועה בל' שלילה דהו"ל כל האומר דוד חטא טועה מאי אינו אלא טועה. ואפ"ל דהאי טועה דקאמר קאי על

דהע"ה עצמו והענין הוא בהקדים מ"ש המפרז"ל משה ס' הפליאה דדהעיה היה מכיר בתמורות וידע שהיא אדה"ר ואוריה הוא הנחש ובת שבע היא חוה יבקשו ממני אות שהוא הנחש ועשה בעקיפין ונתחייב הריגה ונהרג כי יבקשו ממני אות שהוא הנחש ועשה בעקיפין ונתחייב הריגה ונהרג כי מאריך אפיה וגבי דיליה ומה שנענש דוד על שמיהר ולא המתין לעשות משפטי אחד"ק גם אמרז"ל ראויה היתה ב"ש לדוד מו' י"ב אלא שאכלה פגה כידוע:

ובכן זהו כוונתם ז"ל במ"ש כל האומר דוד חטא אינו כלומר כל האומר דוד חטא שעשה אותה מעשה דב"ש בשביל חמדה ותאוה וחשק היצה"ר אינו ר"ל זה אינו אמת דח"ו לא עשה אותי מעשה מחמת שתקפו יצרו הרע אלא טועה היה דוד במה שמיהר לעשותו על ידו ולא המתין שהקב"ה יעשה אותו או יצוה לו אעפ"י שכבר היה יודע דוד התמורות וראויה היתה ב"ם לדוד מו' י"ב עכ"ז נענש מחמת שטעה ומיהר אפי' דלש"ש נתכוון וק"ל. א"נ אפ"ל באו"א והוא בהקדים מה שחקרו הראשונים ז"ל אם יש מציאות לחכמות וגזירות משפטי הכוכבים ואותות השמים אי לאו והרמב"ם ז"ל צחק עליהם אכן הראב"ע ז"ל מאמת הענין בכל כחו בראיות ברורות באומרו כי ודאי יש לכוכבים כח לפעול בגשמי וגזירת הכוכבים מורין דברים העתידים אלא היא כפתרון החלום כי א"א להסיג הדבר בשלימות או מסיבת החוזה או מפאת הכוכבים בעצמם כי אין השפעת הכוכבים כ"כ פסוקה וחלוטה שיהיה גזירתם והוראת עניינם וזה ההפרש שיש בין האורו"ת לתרפים כי התרפים שיש להם לאוה"ע בנוי על חכמת הכוכבים כפי מהלכן ובהם מתחכמין חכמי אוה"ע לדעת עתידות וקורות הזמן אבל אינם מגיעים לדבר ברור בשלימות בלי ספק ובזה נפלינו אנו מכל העמים אשר ע"פ האדמה דבאורו"ת הוא משיב דבר ברור בלי ספק באור השפעת אלהים חיים בצורות הקדש וכסא הכביד. אשר בזה פירש הרב הגאון מהר"י מפראג ז"ל ביע"ד ח"א דיו"ד ע"ג וט"ד כוונת מאמרז"ל בסוטה וז"ל ביקש יוסף לעשות צרכיו בא לפניו דיוקנו של אביו ואמ"ל עתידים אחיך שיעמדו על האפוד רצונך שימחק שמך מתוכם מיד חזר בו ע"כ יעש"ב:

ובכן אפיל ג"כ דזה היה טעות דהע"ה בענין ב"ש כי גם הוא היה חכם גדול בכל החכמות ולא נפלאת ממנו המתת החוזים בכוכבים ובמזלות יראה שהיה מתחבר עמה והיו לבשר אחד ומהם יצא זר"ק שלומי אמוני ישראל ויצא מהם שהע"ה שעתיד לבנות בהמ"ק כן ראה במשפטי וגזירות הכוכבים ועשה מה שעשה בחושבו כי מאת ה' היתה זאת אבל לא עשה כן מתאוות היצה"ר ח"ו כלל רק טעה במשפטי הכוכבים שהן אמת מה שראה בכוכבים ויוצא מהם זר"ק וראוי למלוכה אבל עדין לא הגיע זמנה כי אז היתה בעולת

בעל ז"א כל האומר דוד חטא ר"ל שכיוון לדבר עבירה ח"ו אינו כלו' זה אינו אמת כי אם דוקא אלא טעה היה במשפטי הכוכבים וכוונתו היתה לטובה כנז"ל: ועפ"י ב' דרכים הנ"ל אפ"ל כה"כ אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך ר"ל שהן אמת שהייתי אומר ומאמין כי ה' אתה ובראת השמים והארץ יש מאין אבל טעיתי בדמיוני לומר טובתי בל עליך כיון דב"ש היתה תמורת חוה ואוריה הנחש חשבתי שהתיקון הייתי חייב לעשותו בידי כנז' בדרך ראשון או כפי הדרך הב' שראה בגזירת משפטי הכוכבים שהיה מתדבק עמה והלכתי אחר גזירתם כי חשבתי שכך היה האמת שיש לכוכבים כח לפעול בגשמים ומורין דברים העתידים וז"ש טובתי בל עליך אבל שי"ר לקדושים אשר בארץ המה שהם אברהם ויוסף ששניהם טעו כן כמונו שאברהם היה טועה בתחי' שחשב שאינו מוליד שראה באצט' שלו וראה במזל שלו שלא היה ראוי להוליד עד שהוצרך הקב"ה ויוצא איתו החוצה צא מאצע' שלך וכו' ואח"ך ציוה לבניו לשמור דרך ה' ולא ילכו אחר המזלות גם כן יוסף וינס ויצא החוצה דבתחי' טעה אחר הכוכבים והמזלות ויבא הביתה וכו' עד שזכה וראה דמות דיוקנו דאביו וכו' כנז"ל ז"א לקדושים אשר בארץ המה שגם הם טעו בתחי' וחזרו בהם כי הוברר להם דאין ממש בגזירת הכוכבים רק הכל תלוי בהשגחתו יתברך:

וזה אפשר כה"כ חשבתי דרכי וכו' כלו' בתחילה חשבתי דרכי דיש ממש בגזי' הכוכבים ושוב הדרי בי ואשיבה רגלי אל עדותיך דוקא כנז"ל וק"ל:

ד דרוש לשבת תשובה

דרוש א' לשבת תשובה:

לאהבה את ה"א לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך ואורך ימיך לשבת על האדמה: איתא בפ"ק דר"ה דח"י אמר"ש ב"א אמ"ר מניין לגזר דין דצבור שאינו נחתם והכתיב נכתם עונך לפני אלא מניין שאפי' נחתם מתקרע שנאמר מי כה"א בכל ק"א והכתיב דרשו ה' בהמצאו התם ליחיד ויחיד אימת אלו יו"ד ימים שמר"ה עד יוה"כ ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל יו"ד ימים מאי עבידתיהו אמר"י אמ"ר כנגד י' לגימות שנתן נבל לעבדי דוד אמר"ן כנגד יו"ד ימים שמר"ה ועד יוה"כ ע"כ. ומימרא זו פסקה הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תשו' וז"ל אעפ"י שהתשו' יפה לאדם בכל עת וזמן בימ"ת יפה היא ביותר דכ' דרשו ה' וכו' עכ"ל ויל"ד דמהיכן יצא לו דיפה צעקה ותשו' לאדם בשאר הימים ובימ"ת יפה ביותר דהרי מבואר בגמ' הנ"ל דהציבור בכל עת מדכ' בכל ק"א ויחיד בימ"ת דוקא כנז"ל וכבר עמד ע"ז הרב פר"ד ז"ל בדרך הרבים ותירץ דרבינו פסק כרי"ץ דאמר יפה

צעקה לאדם בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד ודעת רי"ץ נמי הכי מכח קרא כדכ' דרשו ה' בהמצאו מש' דיש ימים שנמצא לכל עכד"ק יע"ש. ולענ"ד דאכתי קשיא ע"ד מרן ז"ל בכ"מ שם שציין בסתם מימרא דרב ב פ"ק דר"ה ובמימרא דרב מפורש להיפך. ואשר אני אחזה לי ליישב לענ"ד והוא במ"ש מר שארנו הר' מהרח"א ב"ד ז"ל בדרוש תשו' המובא בסו"ס אשדות הפסגה שדקדק בהאי מימרא דרב במה ששאלו בש"ס ויחיד אימת דנראה דהשתא נפלה הקו' דיחיד אימת והרי אפי' מקודם לס"ד דאיירי בצבור עדין יש לשאול אימת ותי' דלפי הס"ד דאיירי האי קרא דדרשו בצבור י"ל עפ"י מ"ד בפ"ק דברכות מנין ליו"ד שמתפללים ששכינה שרויה ביניהם אלדים נצב בעדת אל וה"פ הכ' דרשו ה' בהמצאו דהיינו בציבור כל בי עשרה שכינה שורה ועם כל זה קראוהו בהיותו קרוב דוקא קודם גז"ד אבל אחר גז"ד לא אבל השתא דאמר דגז"ד דצבור אפי' נחתם מתקרע ואוקים קרא דדרשו ביחיד לזה שאל ויחיד אימת מצוי לו ואמר אלו ימ"ת שאפי' נחתם גז"ד מתקרע קראוהו ב"ק דהיינו בשאר הימים קודם גז"ד עכתד"ק יע"ש. ולפי"ז י"ל דגם הרמב"ם ז"ל הוק"ל כן בסוגיא כקו' הרב ז"ל והוכרח לתרץ כתי' הרב ז"ל דמעיק' הוה ס"ד דמיירי בצבור ומטעם שכינה שרויה בציבור אבל השתא דאיירי ביחיד חלה השאלה דיחיד אימת ותי' הש"ס בימ"ת שהם זמן תשו' לכל ונקרע הגז"ד וקראוהו ב"ק צ"ל בשאר הימים דמ"מ יפה לאדם הצעקה דמהניא לקודם גז"ד אבל בימ"ת יפה ביותר שמקרעת גז"ד גם דיחיד ולפי"ז ה"ט דפשיטא ליה למרן ז"ל בכ"מ שכ' בסתם מימרא דרב פ"ק דר"ה משום דחילוק מוכרח שם בסוגיא ומוכרח מקרא דקראוהו ב"ק וכמובן: ואגב אורחין למדנו מתורת הרב מהרח"א ז"ל הנ"ל טעם כעיקר דגז"ד דצבור מתקרע בכל עת דה"ט משום השראת שכינה דכיון דשכינה ביניהם הוא עונה אותם בכל עת וזמן זיש להביא קצת סעד לטע"ז מדכתיב כי מי גוי גדול אשר לו אלקים ק"א וכו' ודרשוהו בש"ס הנז' על הצבור והוי מטעם שקרוב ה"א ושרוי עמהם כב יכול וכמ"ש הר' התנא בדרך הרבים שם דאפי' יתפללו הרבים בכל לשון אין תפלתם נמאסת משום דהשכינה עמהם דכל בי עשרה ש"ש כנז"ל:

ובהכי ניחא לי מ"ש הרמב"ן ז"ל ע"פ כי יבא אלי העם לדרוש אלקים להתפלל על חוליהם במקום המשפט והתבודדות ע"כ. לפי"ז שהיו באים לשם בעבור שהוא מקום המשפט והלימוד כמשז"ל נכנס אהרן ושנה לו פרקו וכו' כי שם מקום השראת שכינה דאלקים ניצב בעדת אל ויכול לקרוע גז"ד של החולים ולז"א לדרוש אלדים כאורחיה בכ"מ על דרך ודרשת את ה"א ומצאת שהוא לשון תפלה. וע"ע ברא"ם ז"ל בפ' תולדות ע"פ לדרוש את ה' בד"ה בבמ"ד ש"ש מ"ש ע"ד הרמב"ן כי אין דרך המתפללים לשכון ברחוב וכן

משה"ק עוד ממ"ש הרמב"ן עצמו וכן ההיא דרחב"ד אם חי אם מת כל זה יתיישב לשיטה זו ועיקר הדרישה היא התפלה אלא ע"י התפלה הם מבחינים אם יחיד וכו':

ולפי"ז אפ"ל כונת רז"ל במ"ש כל מי שדעתו שפלה עליו כאילו הקריב כל הקרבנות כולם ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת דכבר כתבנו דצבור דוקא דתפלתם נשמעת בכל עת והיחיד דוקא בימ"ת ודצבור אפי' בכל לשון וכמ"ש הרב תנא ז"ל ומטי בה ממ"ש בתענית גבי חולה דכיון דהשכינה מראשותיו א"צ למלה"ש שיהיו נזקקין לו להכניס תפלתו אפי' שמלה"ש אין נזקקין אלא ללה"ק יע"ש. וידוע דציבור אפי' ויפתוהו בפיהם וכו' אין תפלתם נמאסת דקרא כתיב הן אל כביר ל"י וא"כ לפי"ז דהטעם הוא משום השראת שכינה בזה א"ש דגם העניו שהוא מרכבה לשכינה כידוע דאני את דכא כתיב לכן אמר דאפי' דמן הראוי היה שאין תפלתו נשמעת בכל עת דכתיב דרשו ה' בהמצאו דדוקא בימ"ת לכך אמר אין תפלתו דייקא אפי' שהוא יחיד ואפי' בכל עת ובכל לשון מתקבלת לקרוע גז"ד ומאי דנקט אין תפלתו נמאסת בלשון זה לימדנו להועיל דדינו כרבים דכתיב בהו הן אל כביר לא ימאס וחד טעמא אית להו דהי"ט משום השראת שכינה:

ובזה יש להבין ג"כ משז"ל למי נושא עון למי שעע"פ לשארית נחלתו אליה וקוץ בה למי שמשים עצמו כשיריים ע"כ. וצל"ד דמאי אולמיה. ועם האמור הנה נכון דכחו עדיף כרבים דמי ובידו יכולת לקרוע גז"ד אפי' בכל זמן ובכל לשון וכנז"ל:

ובאו"א אפ"ל כונת אומרם ולא עוד אלא וכו' בהק' מ"ש הרב פני דוד ז"ל בפ' וישלח ע"פ קטונתי מכל החסדים שכתבו המקובלים דכשהאדם בעת צרה צריך שיזכיר צדקותיו לפני המב"ה כדי שירחם עליו ולא יזכיר חטאתיו משום מדה"ד המתוחה עליו ויעאע"ה מרוב הענוה אמר קטונתי וכו' יעו"ש. ולפי"ז י"ל מי שדעתו שפלה עליו נראה לו כל מה שעושה הוא כאין נגדו וכמו זר נחשב בעיניו להזכיר צדקותיו לפני המב"ה והשגחתו בעין החמלה ע"כ ברואיו בכל עת ועונה, ומזה ימשך להעניו שלא להזכיר צדקותיו ולאידך גיסא אפי' חטא קל יחשוב אותו לגדול לפניו ית"ש ואדרבא יצדיק עליו את הדין ומזה יגרום לעצמו נזק מחמת דמדה"ד מתוחה לו כעת. לזה בא לומר כל מי שדעתו שפלה עליו וכו' ולא עוד אלא שאין תפלתו דייקא שמתפלל בעת צרתו בכל עת הצריך לו והיה מן הראוי שתהיה תפלתו נמאסת דצריך שיזכיר צדקותיו ולא חטאיו והוא אינו עושה כן והיה מן הראוי שתהיה נמאסת תפלתו קמל"ן דאפי"ה אינה נמאסת יען שהוא עושה כן מרוב הענוה שבו כמדת יעקב אע"ה:

נחזור למ"ש מר שארנו הרב מהרח"א ב"ד ז"ל הנז"ל דכל חיליה דמני"ר אינו אלא משום דאיכא בציבור השראת שכינה וכנז"ל ולפקענ"ד יש לגמגם בד"ק דא"כ חולה נמי דהשכינה מראשותיו ה"נ דנענה בכל עת וזמן לקרוע לו גז"ד וכעין מאי דאשכחן לענין שאין מלה"ש נזקקין אלא ללה"ק וכתב רש"י ז"ל שם במס' תענית דאם התפלל בכל לשון אין מלה"ש נזקקין להביא תפלתו להקב"ה אמנם החולה שאני דהשכינה מראשותיו וא"צ למלה"ש והבי"ד הרב תנא שם כנז"ל ולפי"ז תק"ל ממ"ש בר"ה די"ו כמאן מצלינן האידנא אקנירי ואמרייי וכו' ולא אשכח לאוקומא אלא או כר"י דס"ל אדם נידון בכל יום או כרי"ץ ואמאי נימא דשאני חולה דהשכינה מראשותיו והו"ל דינו כרבים דקורה, להם גז"ד בכל עת:

ולזה י"ל כמ"ש ז"ל דיותר מעולה תפלת החולה על עצמו ממה שמתפללין עליו הזולת וראיתם מחזקיה מלך יאודה ואפשר דה"ט משום דהשכינה מראשותיו ואנה"נ אפי' אחרים שמתפללים עליו בביתו של חולה מועלת לו משא"כ כשמתפללים עליו במ"א אבל מ"מ עדיין קשה לפמ"ש התוס' שם בד"ה כמאן מצלינן וכו' דהוק"ל מההיא דהנכנס לבקר את החולה אומר יה"ר וכו' ונדחקו לתרץ יע"ש ואי איתא הול"ל דנכנס לבקר שאני דהיינו דאהניא ליה משום דשכינה מראשותיו של חולה ומתקבלת תפלתו כל עת ותו דבלאו"ה מתפללים מסתמא על החולה בבהכ"נ דהתם הש"ש ואעפי"כ לא אהניא ליה בכל עת דאמרז"ל לא זזה שכינה מב"כ וב"מ וההיא דתפילת החולה עצמו דאהניא ליה בכל לשון שאני דקרוב ה' לנשברי לב אלא ודאי דאין לומר הטעם דנענין הציבור בכל עת משום הש"ש ולא תליא בהכי כלל אלא דעיקר הטעם דנענין בכל עת לקרוע גז"ד ה"ט משום כי גדול כבוד ציבור ומלך יוכיח דדינו כרבים ולא אשכחן בגמ' דבמלך קדמה שכינתא ואתיא אלא ודאי משום כבודו של מלך נידון בכל יום ומועלת לו תפלתו לקרוע לו גז"ד וכן הציבור. ועוד נלע"ד דגם הרב ז"ל הנ"ל לא אמרה למילתיה אלא לס"ד דמקשה ויחיד אימת אבל למסקנא לא קיימא הכי אלא דציבור שאני משום דגדול כבודם וכנז"ל:

איברא דעדיין קשה דמבואר יוצא מדברי הרב מהרח"א ב"ד ז"ל דרב דאמר מנין לגז"ד של צבור וכו' ויחיד אימת ומשני בימ"ת כולהו ס"ל כר' יוסי דאמר אדם נידון בכל יום דאלת"ה מאי האי דקאמר ויחיד אימת אלו ימ"ת וכתב הרב הנז' ז"ל דנמצא פי' הכתוב דרשו ה' בהמצאו אלו ימ"ת אפי' אחר גז"ד קראוהו וכו' כשאר הימים היינו קודם גז"ד כנז"ל והיאך ימצא כשאר ימות השנה קודם גז"ד הרי לרבנן מבואר יוצא לעיל בההיא סוגייא דכמאן מצלינן וכו' דלרבנן ולכ"ע ביוה"ך כבר נחתם הגז"ד וליכא למיקם עלה דמילתא אלא אם נאמר כר' יוסי דאדם נידון בכל יום לז"א אפשר דעיינו בדיניה וקודם

שיחתם גז"ד וכן מבואר שם בדברי הרב ז"ל שכ"כ עלה ההיא דרב דבפ"ק דע"ז שניות יושב ודן וכתב רש"י ז"ל כר"י דאמר אדם נידון בכל יום וכתב שם הרב ז"ל דלפי דרכו יובן דליכא לאוקומא כי אם דוקא כר"י וכמ"ש וא"כ לפי דבריו ההפרש שבין ימ"ת לשאר הימים הוא שבימ"ת כל יום ויום מהניא תפלתו ותשו' שאפי' כבר נחתם גז"ד נקרע ובשאר הימים דוקא בג' שעות ראשונות מן היום ולפי"ז רב פליג עם ריו"ח דאמר לעיל בר"ה ג' ספרים נפתחים בר"ה דזה דלא כר' יוסי בהכרח דאליבא דר"י ביוה"ך נגמרים הכל. ולפי"ז קשה דרבינו פסק להא דריו"ח בפ"ג דהל' תשובה ופסק הכא כההיא מימרא דרב כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ וכנז"ל. ועו"ק לפ"ז מ"ש הרב דלפי הס"ד קרא מיירי ברבים משום דאיכא הש"ש וכשאמר רב דברבים אפי' אחר גז"ד מהנייא תפלה ודרשו ה' בהמצאו קאי על היחיד משו"ה הקשו ויחיד אימת דבשלמא רבים שכינתא קדמה ואתיא וכו' ולענ"ד ק"ל דשפיר מתוקם קרא ביחיד דהרי אמרי' התם דאפי' יחיד כינה עמו והקשו דאחר דאפי' יחיד וכו' ומשני קדמה ואתיא א"כ י"ל ביחיד שישב תחילה ועסק בתורה ובאה השכינה אצלו והיינו דרשו ה' בהמצאו שהוא נמצא לו קראוהו בהיותו קרוב דהיינו קודם גז"ד והיינו כדס"ד מעיק' לגבי ציבור ומה נתחדש לו עתה עד ששאל ויחיד אימת והדרא קושיית הרב לדוכתה והתרצן ג"כ למה הוצרך לחלק בין ימ"ת לשאר הימים וכעין זה יש לעמוד בדברי הרב התנא ז"ל שם בענין שהמתפלל בכל לשון כמו חולה ובמ"ש דרבינו פסק כרי"ץ יע"ש והרי רבינו פסק להא דר' יוחנן וכל הענין שם: ולכן נלע"ד עיקר כדכתיבנא דמלך וציבור דנידונין בכל יום היינו משום כבודם ועי"ז הם מתפללים ויכולין לקרוע הגז"ד דידהו וכמו כן כתב הרב יפה מראה בפ"ק דר"ה סי' ו' עלה דההיא דר' מלך וציבור נידונין בכל יום דלחשיבותייהו נידונין בכל יום משא"כ ביחיד ומאי דמצלינן האידנא אקצירי וכו' הוי דוקא כר' יוסי ואע"ג דאמרו בגמ' ואבע"א כרי"ץ וכרבנן אפשר דר' לא ס"ל הכי והרב תנא ז"ל שם בפר"ד כתב ע"ז דאיך אפ"ל דבר זה וכו' והא אמרינן לעולם כרבנן וכרי"ץ וכו' יעו"ש ולענד"ן דדברי מהרש"י ז"ל ברור מללו דרבנן מצו סברי כרי"ץ דהיינו שנידון בר"ה וביוה"כ ואח"כ יכול לקרוע גז"ד כרי"ץ מ"מ רבי עצמו לא אפ"ל דס"ל הכי דאם נאמר דגם רבי הכי ס"ל א"כ מאי חשיבותייהו דמלך וציבור הרי אפי' יחיד יכול לקרוע הגז"ד אלא ודאי מאי דמצלינן וכו' מוכרח כתי' קמא דר' יוסי וכי תימא אמאי לא נימא כרי"ץ כיון דר' גופיה לא ס"ל לא כמר ולא כמר א"כ נימא שמתפללים או כר' יוסי או כרי"ץ אמינא לך דאה"נ אפ"ל כן אבל בגמרא שהוצרכו לומר ואבע"א כרי"ץ כדי לתרץ דאפי' כרבנן מצלינן וכדס"ל לרי"ץ אבל לס' רבי בירוש' דלא אתי ככ"ע מאי איכפת עם רי"ץ להכי סבר כר' יוסי דלא נפק"ל מידי:

ברם חל עלינו חובת ביאו' לשון הסוגייא דר"ה דבעי ויחיד אימת ותמה הרב מהרח"א ז"ל הנ"ל דמעיק' נמי יש לשאול כזאת כנז"ל ולענ"ד אפ"ל במ"ש ז"ל בפ' הזהב מיום שחרב בהמ"ק ננעלו שערי תפלה והרב המוסמך הרי"פ ז"ל הקשה דהכתיב בכל קראנו אליו ודוחק לומר דהתם בזמן שבית המקדש קיים ותי' דהכא ביחיד והתם בצבור דהיחיד אינו נענה אלא בזמן שהצבור מתפללין כי אם בימ"ת וכו' עכ"ל. ובזה אפ"ל כונת הגמ' דהמקשן היה סבור דקרא דבכל קראנו בזמן שבהמק"ק ולמדנו זה מדברי הנביא שביאר דברי מרע"ה ואמר דרשו ה' בהמצאו ר"ל בהמצאו ע"ד מ"ש בתורה בצר לך וכו' כי תדרשנו בכ"ל וזהו בז' שאין בהמק"ק קראוהו בהיותו קרוב בזמן שבהמ"ק קיים והיינו דדייק קרא בתחי' לשון דרישה ובסוף לשון קריאה ע"ד בכל קראנו אליו בלי טירחא מרובה אבל דרשו הוא לשון חקירה ודרישה שצריך טרחא רבתי ע"ד כי תדרשנו בכ"ל ולפי"ז אין זה דוחק כמ"ש הרי"ף ז"ל דמדברי הנביא דייק הכי והשתא לפי"ז הא דכתיב סתם תפלתי איכא לאוקומי קרא ביחיד ובזה"ז דאינה מתקבלת תפלתו עד שיתפלל בצבור בכל עת וזמן אפי' בימ"ת והצבור נמי בזה"ז אינה מועלת תפלתם כי אם שתהיה בכל לבבם השתא דחידש רב דתפלת צבור מהניא כאילו לא נחתם גז"ד וליה קאמר רב מתחילה דגז"ד של צבור אינו נחתם וקשה דמעיק' הול"ל מתקרע אלא דרצה להשמיענו מילתא אגב אורחיה דאפי' בזה"ז א"צ שיתפללו בכל לב דגז"ד דידהו כמי שלא נחתם דמי ואייתי ראיה מהכ' כה"א בכל קראנו ע"ז הוק"ל להש"ס והכ' דרשו ה' בהמצאו דבזה"ז צריך טירחא כל לב לזה משני כאן ביחיד אבל בציבור אין הפר מקודם שחרב בהמ"ק לאח"ך ולפי"ז דביחיד נמי נמצא לו אפי' בזה"ז ע"ז שאול שאל ויחיד אימת נמצא לו בזה"ז והוא נענה הא לא אפשר דידוע דשערי תפלה ננעלו כדכ' סתם תפלתי אם לא שתאמר דגם בזה"ז נשאר זמן מה שגם היחיד נענה וזה אימתי ועז"א אלו ימ"ת וכמ"ש הרי"ף ז"ל:

ועי"ל קרוב לזה דהמקשן היה סובר מעיק' דהגם דידע מעיק' ההיא מימרא דר' יוחנן דאמר לעיל גדולה תשובה שמקרעת גז"ד ש"א ואסיקנא לעיל דאיירי בצבור ובההיא לא ק"ל מידי דמ"מ ס"ל דבעי תשו' ותפלה מעלייתא בכל לב דאהניא להו לקרוע גז"ד והיינו ע"ד כי תדרשנו בכ"ל והיינו דכ' דרשו ה' בהמצאו אימתי הוא נמצא קראוהו ב"ק ע"ד קרוב ה' לכ"ק וכו' דהיינו רומז ונרמז ממש להההוא קרא דכי תדרשנו בכ"ל וזה היה סבור מכח מ"ד ושב ורפא לו איזהו דבר דבעי רפואה הוי אומר זה גז"ד דאילולי קודם לא יצדק לשון רפואה כדמשני לעיל אליבא דריו"ח וההיא דשב בנתיים ופירש"י בין ר"ה ליוה"כ אין הכונה לקרוע גז"ד אלא ע"ד דאמר ריו"ח ג' ספרים וכו' בינונים תלויין וכו'

ועז"א השב בנתיים דשמא הוא מכת הבינונים ואזי א"צ רפואה דהיינו תפלה וטירחא אלא תשו' דיו ומוחלין לו דאי כבר נחתם היה ס"ד אפי' הביא וכו' ולזה דאוקים קרא דרשו ה' ביחיד דהיינו תפלה ודרישה מועיל ומוכרח לפי"ז אחר גז"ד דאי קודם גז"ד לא בעי רפואה שבאה ע"י טירחא כדמשני לעיל וע"ז שאל אימת שהרי אחר גז"ד אפי' הביא וכו' כמש"ל לז"א בימ"ת ובריית דקתני בנתיים כפשטה וכ"כ התוס' ז"ל בנידה ד"ע ע"ב בד"ה כאן וכו' לזה הק"ל איך אמר רב גז"ד דצבור נקרע כלאחר יד והכ' דרשו ה' בהמצאו וכו' דהגם דכבר ידענא דמקרעין גז"ד אבל מ"מ כלאחר יד כ"כ מנלן. לזה תירץ כאן ביחיד וע"ז בעי במאי איירי ביחיד וזהו דקאמר ביחיד אימת דמי אמרינן דביחיד ע"י טירחא מרובה ותפלה בכל לבו דיכול לקרוע גז"ד שנחתם כדמשמע מקרא דדרשו ה' ע"ד ובקשתם משם אה"א ומצאת כי תדרשנו או נימא דביחיד אינו מועיל אלא קודם שנחתם הגז"ד וכמש"ל בברייתא לזה השיב לו אין הכונה בהמצאו ע"ד ובקשתם וכו' ומצאת עד שתכנס בספק בין קודם גז"ד לאחר גז"ד אלא הכונה על ימ"ת שהקב"ה מצוי באלו הימים בין קודם בין אחר גז"ד לא יש הפרש באלו הימים וליכא תמיהא כלל בקריעת הגז"ד ליחיד אמנם קשה עדיין כיון שאמר שבאלו הימים זמן תשו' לכל הוא ואינו חוזר ריקם והוי כרבים בשאר ימות השנה א"כ כדי להבין סוף המקרא דאמר קראוהו ב"ק ודאי הוא אפי' בשאר הימים דהכונה ע"ד קרוב ה' לכ"ק לכל אשר יק"ב ונמצא אפילו בשאר ימים יש מקום לקריאתו לז"א ויגוף ה' את נבל וכו' אמ"ר כנגד יו"ד לגימות וכו' שזכות זה תלה לו אפי' שלא עשה בלב שלם ואפי"ה תלה לו הזכות וכ"ש דהתשו' תולה להגן מן היסורין עד זמן ר"ה ויקרע גז"ד וכמ"ש ז"ל תשו' תולה וכו' ומעתה א"ש דברי הרמב"ם ומרן ז"ל בכ"מ דלעולם פסק כרב ומ"ש דבשאר ימות השנה יפה תשובה היינו להגן מהיסורין אבל אינה מקרעת לגמרי ובימ"ת יפה ביותר דמקרעת לגמרי וא"ת דלפי"ז מאי קא בעי בש"ס כמאן מצלינן וכו' דנימא להגן עליו מן היסורין ואתיא ככ"ע לזה אומר אני דהתירוץ לזה פשוט הוא דשם שכבר הגז"ד נמתח והתחילו היסורין לא אפשר לסלקם ע"ד שאמרו ז"ל לעולם יתפלל אדם קודם שיחלה וכו' וכן יש סמך לזה ממ"ש בפ' יוה"ך תשובה המוחלטין מעכבת הפורענות. ופי' שם הרי"ף ז"ל לחד פי' דמעכבת שלא להביאם מהרה יעו"ש והיינו כדכתיבנא:

אמנם ק"ל ממ"ש התוס' ז"ל שם בד"ה כמאן מצלינן וכו' דהקשו ממ"ד בשבת הנכנס לבקר את החולה וכו' ותי' מתי יחלה נגזר מתי יתרפא לא נגזר ולהכי אומרים המקום וכו' אפי' לר"י עכ"ל. וזה נראה היפך דברינו ממש איברא דלכאורה קשה דאמאי לא משני הכי בגמ' עלה דכמאן מצלינן עד שהוצרכו לאוקומי כר' יוסי אלא לענד"ן דהתוס' ז"ל

איירי בנגזר עליו מעט יסורין לפי שעה ואח"כ יתרפא ואפי' דאנן לא ידעינן לכן מתפללין עליו שאם לא נגזר עליו מיתה שיקרב רפואתו ובגמ' רצו לומר לענין שמתפללין עליו ועושים לו שינוי השם להצילו ממיתה ולקרוע לו גז"ד לכך הוצרכו לאוקומה כר' יוסי. ועדיין יש לעורר בדברי התוס' ז"ל מההיא דע"ז שאמרו ע"פ וחלאים רעים ונאמנים וכו' ביום פ' וע"י סם פ' וכו' ועיין למהרש"א ז"ל בח"א שם ובתשו' מ"ץ ח"א סי' ס"ז ובמהר"א טולידו ז"ל בס' דברי חפץ דקי"ט:

נחזור למאי דאתינן עלה דרבינו ז"ל פסק כרב ולא כר' יוסי ולא כרי"ץ וכדמוכח מד' מרן ז"ל בכ"מ ולפי"ז ק"ל לכאו' קשה דרב אדרב דבפ"ק דע"ז אמר התם שניות יושב ודן ופירש"י ז"ל כר' יוסי דאמר אדם נידון בכל יום ואליבא דרש"י ז"ל אפ"ל דההיא דר"ה דרב ושמואל בר אונייא לא שמט מרב עצמו אלא דהכי שמיע ליה על דרך שאמרו בעלמא תרי אמוראי אליבא דרב ועיין להרב תנא שם שהק' כן קרוב לזה דאמאי לא אמרו דההיא דע"ז איירי במלך וצבור דנידונין בכל יום יעו"ש וגם לפי שיטת הרמב"ם ומרן ז"ל ליכא לאקשויי מדרב אדרב די"ל דהתם במלך וצבור איירי וכמ"ש הרב תנא ז"ל ולרש"י ז"ל סוגיא כפשטה דאתייא כר"י וכרי"ץ:

ולעיקר קו' הרב התנא ז"ל שם ע"ד רש"י ז"ל דאמאי לא פי' דמיירי במלך וצבור הנה הרב מר שארנו מהרח"א ז"ל שם תירץ לפי שיטתו בפי' הסוגיא דרב ס"ל כר' יוסי יע"ש ולדידי נ"ל דס"ל לרש"י ז"ל סוגיא בדוכתה עדיפא וסוגיא דר"ה לא סברא הכי דאי סוגיא דר"ה ס"ל דמלך וצבור נידונין בכל יום וה"ט משום חשיבותייהו כמ"ש מהרש"י ז"ל ולכך אם התפללו נענין א"כ קשיא דמאי רבותייהו דמלך וצבור שהרי אפי' יחיד קורע הגז"ד כרי"ץ כדאמרי' לעיל בגמ' ואבע"א כרבנן וכרי"ן אלא ודאי דסוגיין דר"ה לא ס"ל הכי לכך אמרו כר' יוסי והיינו כתי' קמא דבסו' דר"ה ומתיישב יותר מתי' בתרא להכי נקט רש"י ז"ל כתי' קמא:

המורם מזה דאפי' בשאר ימות השנה אחר גז"ד מ"מ מהניא התפלה לענין שדוחה לפי שעה היסורין שמתעכבים לבא כמ"ש הרי"ף ז"ל במס' יומא היינו ליחיד וכן דעת הרמב"ם ומרן ז"ל:

והנה מתבאר מדברי הרמב"ם ז"ל דתשו' היחיד דמהניא בימ"ת לקרוע הנז"ד כדאמרי' בסוגיין דר"ה דבעי ויחיד אימת ומשני אלי ימ"ת דמשמע משם דבימ"ת גדול כח היחיד כרבים שגז"ד מתקרע ומזה יש לדקדק ע"ד התוס' דנידה ד"ע בד"ה כאן בעושין תשו' שפירשו לא שב בנתים קודם גז"ד יע"ש דמשמע דגם בימ"ה בעינן דוקא קודם גז"ד אבל רש"י ז"ל בר"ה די"ז כתב על ההיא דלא שב בינתיים סתם בין ר"ה ליוה"ך יע"ש משמע

מד"ק דבכל אופן אפי' נחתם גז"דמ"מ מועיל לו תשו' וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל וכנז"ל וכ"כ הרב תנא ז"ל שם ואפשר דגם התוס' ס"ל הכי וכ"כ בחי' אגדות למהר"ש ן' יודא ז"ל ואפשר דרע"ק דאמר כאן קודם גז"ד כאן וכו' ס"ל כר' יוסי דאדם נידון בכל יום אמנם הרמב"ם ז"ל דלא מחלק בהכי ס"ל כחילוק הב' כאן בעבירות שבין אדם לחבירו וכן מצאתי בהג"מ בפ"ג דתשו' ע"ד הרמב"ם ציינו ע"ז דשאלו וכו' כתיב לא ישא פנים וכו' כאן בעבירות וכו' ויותר נ"ל דמה שחילקו מקודם גז"ד לאח"כ הוא לכ"ע והכונה כגון שעשה עבירות אחר יוה"כ ועשה תשו' אותה תשו' מועילה בין קודם גז"ד לכשיבא יום הדין ר"ה יתהפך לו לטובה ע"ד ד' חלוקי כפרה שהיה ריש"ש דורש עבר על עשה וכו' אבל אם כבר נחתם הגז"ד שלו מיום ר"ה שעבר אינו יכול לקרוע ביחיד אבל מועיל לעכב לדחות לפי שעה היסורין ובהכי מתיישבי נמי דברי הר' שארנו מהרח"א ז"ל עלה ההיא דבעי הש"ס ויחיד אימת וכו' הוינן בה לעיל דאיך אשכחן קודם גז"ד בשאר ימות השנה ולפי"ז ניחא וכמובן ובמאי דכתיבנא לעיל טעם הצבור משום דגדול כבודם וכדאמרי' בירוש' פ"ק דר"ה סי' ו' דמלך וצבור נידונין בכל יום ופי' מהרש"י ז"ל משום חשיבותייהו נידונין בכל יום כדי שיהיו נענים בתפלתם כנז"ל:

ובזה נלע"ד לפרש מאמרז"ל בפ"ק דברכות וז"ל אמר"ה מ"ד מי כהחכם וכו' מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין ב' צ"ג הללו חזקיהו וישעיהו דחזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי וכו' מה עשה הקב"ה הביא יסורין על חזקיהו וכו' אמ"ל כה אמר ה' כי מת אתה ולא תחיה יכו' אמ"ל כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב מע"ל ש"א אל יתייאש מן הרחמים ע"כ ויש לחקור דבמאי פליגי חזקיה וישעיה וחזינן דאהניא ליה צלותיה ונקרע גז"ד שלי: והרב מהר"א טולידו ז"ל בס' דברי חפץ דקי"ז ע"ג תירץ לזה משום דאלים זכותיה וכמ"ש בפ' חלק שנעץ חרב על פתח בהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב ובימיו לא נמצא איש ואשה תינוק ותנוקת שלא היו בקיאין בדין טו' וטהרה עד"ש מן בזכות משה וכו' עוד תי' דבחולה לא בעינן שישתתף עם הצבור וראיה מפ"ק דשבת דשאני חולה דשכינה עמו עכתד"ק והנה מ"ש דאלים זכותיה ואייתי ראיה ממרע"ה אדרבא משם תברא דעכ"ז זכותיה לא הועיל לעצמו וכמ"ש לקמן משם הרשב"א סי' ק"ט ומהרימ"ט ז"ל דהגם דמהני לאחרים אבל לדידיה ל"מ דאין חבוש מתיר עצמו וכ"כ שם הר' הנז' גופיה שם דקי"ח ע"ד יע"ש ואבע"א כמ"ש לקמן בס"ד דהגם דמן הראוי שתקובל תפלתו מ"מ הקב"ה מדקדק ע"ח כמשז"ל בפ' יוה"כ יע"ש ולתירוצו הב' משום כינה כבר כתיבנא לעיל דטע"ז דשכינה ל"מ לקרוע גז"ד אפי' בשאר הימים ודוקא לענין לשון ארמי מהני האי טעמא דא"צ למלה"ש שיקריבו תפלתו אל ה':

אמנם לפי דרכנו כבר כתבנו דהחולה שמתפלל על עצמו בעת נרתו בשברון לב הקב"ה יחון עליו אף שלא כדין ממדות רחמיו כי רחום וחנון הוא כגון ההיא דעבוט שבא ליד חבירו כדין ואפי"ה שומע צעקתו וכמ"ש התוס' בר"ה די"ז בד"ה י"ג מדות בהגה יע"ש ולחזקיה גופיה בלאו"ה לק"מ כמ"ש מהירוש' דמלך וצבור נידונין בכל יום לחשיבותייהו וכמ"ש מהרש"י ז"ל כנז"ל ולהכי מהנייא צלותיה לקרוע גז"ד ומ"ש כך מקובלני וכו' י"ל דתלה במדתו של הקב"ה שהוא חנון כנז"ל ולא רצה להשתמש בשרביטו ש"מ מרוב ענוותנותו אבל ישעיה אפשר דלא ס"ל כהירוש' דאמר מלך וצבור נידונין כל יום:

נמצ"ל אדם שמתפלל בעת צרה. כב יכול במדת חנון שלו הוא מחונן עליו אף שלא כדין כמ"ש התוס' ז"ל:

פש גבן להבין אמרי בינה מ"ש עוד הרמב"ם ז"ל בסוד"ק וז"ל בד"א ביחיד אבל צבור כ"ז שעושין תשו' וצועקין בלב שלם הם נענין שנא' כה"א בכל ק"א דלפי מש"ל דפסק כרב משמע דאתא רב לאשמעינן דצבור בכל אופן הם נענים ולהכי אמר רב שאינו נחתם וכן מ"מ ויפתוהו בפיהם וכו' ואף עפי"כ והוא רחום א"כ ק"ט מ"ש וצועקים בלב שלם וכבר עמדו על זה כמה מהמפרז"ל והרב שא"י ז"ל דקל"ט כתב דהרמב"ם אזיל לטעמיה שכ' בהל' מגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלים ת"ת וכו' ופריך מקרא דעתה באתי ומשני כאן ביחיד כאן ברבים דת"ת דרבים שאני והרמב"ם ז"ל לא חילק ותי' דצריך נבור דומיא דהתם ביאושוע שכל ישראל היו שם אתד"ק עש"ב: ולענ"ד אכתי לא איפרק מחולשא דממ"ש רב דאינו נחתם משמע בכל אופן מתקרע ורב קאי בזה"ז ודליכא כל ישראל ומשני כאן ביחיד כאן בצבור משמע דריהטא דש"ס ס"ל דצבור גם בזה"ז לענין קריעת גז"ד ובפרט לענין מש"ל דהיינו ס"ד דמקשן ומשני דליתא אמנם הנלע"ד דמ"ש הרמב"ם בלב שלם לאו דוקא שיהיו כולם בלב שלם אלא דבצבור לא יבצר שיהיה מהם יחידים שמתפללים בלב שלם ועוד דבכללותם יהיה בלב שלם דזה מכוין דעתו ולבו בחדא וחבירו באידך משא"כ יחיד לבדו והשתא מ"ש רב שאינו נחתם על סמך זה והמקשן היה סובר דעכ"ז אינו מועיל מכח קרא כדכתיב דרשו ה' ותי' כאן ביחיד וכו':

ואגב יש להעיר עמ"ש שם הרב מהר"א טולידו ז"ל בס' דברי חפץ דקט"ו ובדקל"ג דהיחיד בימ"ת נענה אפי' ביחיד אבל בשאר השנה אם הוא קודם גז"ד אפשר שתשמע תפלתו אבל אחר גז"ד צריך בצבור או בשעה שהצבור מתפללין וכדאיתא בפ"ק דע"ז (דף ד ע"ב) לא ליצלי אינש תפלת מוסף בג' שעי קמייתא ביומא קמא דר"ה ביחיד מ"ט זמנין דמפקיד עליה דינא ומעייני בדידיה וכו' א"ה דיחיד דצפרא נמי לא. כיון דאיכא צבור

דמצלי לא מדחי יע"ש. ודברים תמוהים הם דהראיה שהביא הוי ראיה לסתור דבריו הקודמין דבימ"ת אין צריך נבור אפי' אחר גז"ד דהא יום ר"ה בכלל ימ"ת הוא:
ודע דהא דאמרינן דנקרע הגז"ד היינו היכא דליתא בתקנתא כגון שיתקיים הגז"ד ויעשה רצונם אבל היכא דאיתיה בתקנתא לא דהכי אמרינן בר"ה די"ז אמר"י גדולה תשו' שמקרעת גז"ד ש"א וכו' שנא' ושב ורפא לו ואימא קודם גז"ד ורפא לו כתיב מיתיבי עיני ה"א בה וכו' שאם פסק להם גשמים מרובים וחטאו מה עושה וכו' ואם פסקו להם גשמים מועטים וכו' מורידן בעתם וכו' ותי' הא בדאפשר ע"כ. וכ' הרב תנא ז"ל שם דה"ה ליחיד אם אפשר להפך כעין זה ה"נ וכן מש' בתוס' ושוב עלה ונסתפק אם הגז"ד נכתב לטובה וחזרו בהם ולא אפשר לתקן כעין זה אם נקרע או לא ומר שארנו הרב מהרח"א ז"ל שם כתב דהדבר פשוט דאלת"ה מאי גדולה תשו' אלא ודאי היינו כחה של תשו' דמקרעת אבל המדה כך היא מטובה לרעה אינו נקרע עכתד"ק. ולענ"ד עדיין יש להסתפק את"ל דאינו נקרא דכך היא המדה מי נימא דבאה להם הטובה על דרך כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה וכו' או"ד שהעבירה מעכבת את הטובה והיינו גדולה תשובה שמקרעת אבל העבירה לא מקרע קרעא ולא מתקיים הטובה ונדחה קרו ליה עד שישוב או מרובה מדה טובה ממדת פורענות ולא אפשר עד שתתקיים הטובה תכף בזמנה וכעת הדבר הזה צל"ת: ועפי"ד רז"ל דכתיבנא לעיל דהקב"ה מדקדק עם חסידיו ואין תפלתו מקרעת גז"ד כנז"ל אפ"ל בזה כונת מאמרז"ל ע"פ אתה החילות וכו' במן ע"כ והרב התנא ז"ל פי' שם במשז"ל פרנסה בשביל רבים והמן היה בזכות משה ולזה טען אתה החילות במן שבא בזכותי וא"כ דיני כרבים ויכול לקרוע הגז"ד יע"ש ומר שארנו הרב מהרח"א ז"ל שם הוק"ל דא"כ מה השיב לו רב לך כיון דטענת מרע"ה אלימתא היא יע"ש ולענד"ן חוץ מדרכנו אפ"ל כמ"ש הרב מהרח"א ז"ל הנז' שם לקמיה ע"ד הרב מהר"י מולכו ז"ל משום דגז"ד שיש עמו שבו' הוא וטענת משה היתה להתיר לו שבועתו וכן פי' שם במד"ר אתה החילות השבועה בעגל ומשה"ק ע"ז הוא ז"ל לקמיה שרצה לדמות תפלת משה לגז"ד של צבור והק' עליו דזה אינו דומה אלא לגז"ד שיש עמו שבועה וחוץ מדרכנו אפ"ל דהשבועה לא היתה אלא על לכן לא תביאו דהיינו לדבר אחד לדור ולמנהיג אבל לא על עיקר הכניסה לארץ ולפי דרכנו יתיישב נמי דכונת משה משום השבועה אין לחוש דהיה רוצה להתיר לו נדרו וא"ת מאי שנא מגז"ד של צבור י"ל שאני מרע"ה דהוא בעלה דמטרוניתא כמ"ש המפרז"ל כידוע כ"ז לפי דרכו של הרב ז"ל: אמנם לפי דרכנו בפשיטות י"ל דלעולם טענת משה טענה אלימתא היא ואפי"ה לא ויתר לו הקב"ה לקרוע לו הגז"ד הגם שהדין עמו והענין מבואר בגמ' להדיא בפ' יוה"כ דאמרינן

התם אשריהם משה ואהרן שלא נשא להם פנים וכו' ע"כ. וכונת הגמ' לענ"ד כמו שנבאר לקמן בס"ד דהא דנושא פנים עם התשו' וכל חד כדיניה בין קודם גז"ד בין אחר גז"ד לצבור וזהו כונת הגמ' דאפי' דאפשר לו שיעשה להם נשיאות פנים לקרוע להם הגז"ד כדין אפי"ה לא עשה שכך היא מדתו יתברך לדקדק עם חסידיו כחוט השערה ולא לוותר להם כדי להגדיל שכרם בעה"ב וכ"כ הרי"ף ז"ל בחי' שם והכי דייק לשון אשריכם דנקט ועל דרך זה יתיישב מ"ד התם בגמ' אוי לאחאב שנשא לו פנים בעוה"ז ולא הביא הרעה בימיו דאמרי' התם שאת פני רשע לא טוב זה אחאב ב"ע דאפי' מן הראוי היה שלא ישא ל פנים אפי"ה נשא לו פנים לרעתו ועי"ש בהרי"ף ז"ל ועפי"ז מתבאר מ"ש קודם לזה בגמ' התם תשו' המוחלטין מעכבת הפורענות ואפי' לאחר שנחתם גז"ד והק' הרי"ף ז"ל מהא דאמרינן כי אם תכבסי וכו' וחילק בין שיש עמו שבועה לאין עמו שבו' עוד חילק שמעכבת לפי שעה שלא להביא הפורענות כמש"ל יעו"ש. עוד תי' דהתם איירי בפושעי ישראל בגופן עכד"ק. והנה על תי' זה האחרון דהתם מיירי בפושעי ישראל בגופן ק"ק לענ"ד ממ"ש התוס' ז"ל בר"ה די"ז בד"ה קרקפתא וכו' וז"ל וכל הני וכו' בשלא עשה תשו' אבל אם עשה תשו' הא אמרי' ביומא דתשו' תולה ומיתה ממרקת עכ"ל והיינו דאמרי' התם על ד' חלוקי כפרה יעו"ש משמע מדבריהם דפושעי ישראל בגופן נמי יש להם תשו' ומדברי הרי"ף ז"ל נראה דהא דאם תכבסי איירי בפושעי ישראל בגופן דאין להם תקנה ונמצא דאינה תולה להם התשו' וליכא למימר דקאי על מ"ש קודם דאיירי בגז"ד שיש עמו שבועה ולהכי ל"מ דהרי מוכח דלתירוצו האחרון לא בעבור השבועה כי אם בשביל פושעי ישראל בגופן והוא היפך דברי התוס' ועוד דברי התוס' הם מוכרחים מן הסוגיא דיומא דעדיפא מינה אמרי' התם ביומא חילול השם תשובה תולה ומיתה ממרקת אמנם י"ל דהא ל"ק כל כך לדעת הרי"ף ז"ל דמ"מ הא דתשו' תולה אפ"ל דהיינו עם היסורין ולאו דוקא כמ"ש התוס' וזה ברור ולכן כתב דהתם דאין מגין מן היסורין איירי בפושעי ישראל בגופן וכ"ז לשיטת הרי"ף ז"ל אכן לפי דרכנו א"ש דמ"ש בגמ' תשובת המוחלטין דוחה ומעכבת הפורענות היינו לפי שעה ואינו לטובה ח"ו ואפי' שהיה מן הראוי שלא ישא להם פנים אפי"ה נושא להם פנים לרעתם וכמו שהביאו אחר זה סמוך ונר' שאת פני רשע לא טוב זה אחאב ב"ע וכמש"ל וראיתי בעין יעקב כתנות אור שם הגהה וז"ל אפי' תשובת המוחלטין ע"כ ולפי דרכנו א"צ לזה ואדרבה תשו' המוחלטין שמעכבת כמ"ש לעיל:

ובזה אפ"ל מאמרז"ל וז"ל אין שלום אמר ה' לרשעים מכאן שהקב"ה אוהב את הרשעים ע"כ והוא תמוה וכבר דשו בו רבים מהמפרז"ל וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש ז"ל במד"ר

בפ' בחוקותי וז"ל ונתתי שלום בארץ שמא תאמר כיון שאין שלום אין כל ת"ל ונתתי ש' בארץ ע"כ ובזה מבואר המד' הנ"ל דה' חפץ למען צדקו להשאיר לרשעים זכות לכן אפי' שנותן להם שפע רב אם אינו נותן להם שלום אין כל והכל תלוי בו וז"ש כשאין שלום אמר ה' לרשעים מכאן שאוהב ה' לרשעים שלא יחשב להם כל השפע שיש להם לכלום בעד מתן שכ"מ בעוה"ז וק"ל ועפ"י דרכנו א"ש טפי דהא דהתשו' מעכבת הפורענות היינו תשו' המוחלטין דהיינו לגמרי משא"כ שאר רשעים אינו נושא להם פנים והיינו אהבה שאוהב את הרשעים:

ונמצ"ל דאם האדם חסיד וקדוש אפי' שהיה באפשרות עפ"י הדין לוותר ולקרוע לו גז"ד כההיא דמרע"ה עכ"ז אין הקב"ה נושא לו פנים ואדרבא מדקדק:

עמו כדי להרבות שכרו בעוה"ב וכן להיפך ברשע גמור נושא לו פנים שלא כדין ע"ד ומשלם לשונאיו וכו' וכבר כתבנו לעיל דאם נמשכה תשו' עד ר"ה אזי קורע לו גז"ד וכד' חלוקי כפרה שהיה רי"ש דורש כל חד לפי מעשיו. ועפי"ז אפ"ל כונת התוס' ז"ל בר"ה די"ז על מ"ש ריו"ח גדולה תשו' שמקרעת גז"ד ש"א ת"ש שאלה ברוריה כתיב לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד וכתבו התוס' בד"ה ישא ה' פניו וז"ל והא דלא הק' מן וישא ה' את פני איוב י"ל דהתם חס עליו מפני צדקו עכ"ל כך גירסת התוס' שלפנינו אמנם מהראנ"ח ז"ל בדרוש בפ' ויקהל גריס בדברי התוס' מפני צדקה יע"ש והרב מהרימ"ט ז"ל בדרוש פ' נשא תמה ע"ד התוס' דמההיא דאיוב לק"מ דבשביל אחרים נשא פניו לו כמ"ש בלוט הנה נשאתי פניך לבלתי הפכי ובמשה כתיב לולא משה בחירו ואעפ"כ לעצמו דקדק עליו כחוט השערה ושמא ט"ס הוא וצ"ל משום דחס על אחרים עכ"ל וזהו על דרך שכתבתי לעיל. איברא דהראיה שהביא מלוט לא זכר שר מ"ש התוס' ז"ל במס' נידה דע"א יע"ש גם הראיה דאייתי ממרע"ה ל"מ דשאני מרע"ה מרוב גדולתו דקדק עמו כחוט השערה אעפ"י דמדינא היה ראוי שיעתר לבקשתו:

אך מ"מ קושייתו ז"ל היא קו' עצומה הגם שאין ראיותיו מוכיחות דהסברא שלו נכונה היא דהתם בשביל אחרים וכנז"ל:

ועפי"ז אפ"ל הני תרי מאמרי רז"ל בב"ר סדר וירא זה יצא ראשונה ע"פ ההרה המלט בזכות אברהם ע"כ והב' שם בפ' נו"ן סי' כ"א וז"ל אמ"ר חלפתא הנה נשאתי פניך וכו' ומה אם לוט ע"י שכיבד את המלאך נשאתי לו פנים לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך ישא ה' פניו אליך עכ"ל. והנה לכאורה נראה דהני תרי מאמרז"ל סתרי אהדדי וכ"כ הרב היפה ז"ל שם ולענ"ד יל"ד עוד במ"ש מפניך ומפני אבותיך דאחר דלמדנו ק"ו מלוט מה צריך עוד לומר מפניך ומפ"א ועפי"ד מהרימ"ט ז"ל הללו אפ"ל דלא פליגי דיש

שני מיני סוגים דנשיאות פנים הא' שישא פנים לדבר אחר כגון שיציל אחרים בעבורו כגון ההיא דאיוב וכמ"ש מהרימ"ט ז"ל והסוג הב' שיצילהו בזכות אחרים כלוט שניצול בזכות אברהם וז"ש ומה לוט ע"י שכיבד את המלאך נשא לו פנים שהציל לאחרים וכדכ' לבלתי הפכי אה"ע ואכתי ליכא קו' אלא להצלת אחרים אבל כשמתפלל על עצמו מנין לז"א מפניך ומפני אבותך שזכות אברהם הגין להצילו ללוט מכ"ש שיצילך בזכות אבותיך כן נלע"ד ליישב לפי"ד מהרימ"ט ז"ל. איברא דסברת מהרימ"ט ז"ל הנז"ל איכא למיקם עלה טובא חדא דהתוס' ז"ל לא ס"ל הכי ועוד דהרב היפה ז"ל כתב שם להיפך וז"ל דמהכא משמע דבכבוד האכסניה ניצול ונשא פניו ומכ"ש שיספיק להציל את עצמו ע"כ וזה ממש דלא כסברת מהרימ"ט ז"ל:

ועוד נלע"ד להוכיח כסברת מהרש"י ז"ל ממ"ש במד"ר בפ' וילך דמרע"ה אמר לנח אני גדול ממך שהצלתי עצמי ולכל בני דורו וכו' משל וכו' הרי לך כסברת מהרש"י ז"ל ודלא כמהרימ"ט ז"ל ובזה עלו דברי התוס' כהוגן דשפיר מקשו מההיא דאיוב:

אמנם אי קשייא הא ק"ל מאי דהק' בתוס' דנידה דע"א מההיא דלוט והרי בב"ר מוכח דמה שניצול הוא בזכות אברהם והכי איתא בש"ס בפ"ק דברכות וז"ל אמריו"ח אפי' בשעת כעסו זוכר לצדיקים שנאמר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט יעו"ש ועיין בנח"י בפ' וירא בד"ה ולא גילה הדבר שפי' ע"י מי שגומל חסד עם הצדיקים עכ"ל ובזה א"ש דברי התוס' ז"ל ובלא"ה כבר כתב הרב היפה ז"ל דדבר זה במח' הוא שנוי וע"ע בילקוט בפ' נשא סי' תשי"א:

ומ"מ נמצ"ל דאע"ג דמצד עצמו אין תפלתו נשמעת מ"מ מצד זכות אבותיו או זכות אחרים מתקבלת תפלתו ולדעת מהרימ"ט ז"ל מועילה תפלתו לאחרים יותר ממה שמועיל לעצמו ולדעת מהראנ"ח ז"ל גם שאינו ראוי מפני צדקה נושא לו פנים לפי גירסתו בתוס' ז"ל:

ודע דמן סוגייא זו יש להוכיח דהא דמועיל התשו' היינו מטעם דהקב"ה נושא פנים לישראל כדכתיב ישא ה' פניו אליך וממילא נמי הא דנושא פנים לישראל הי"ד עם התשו' מדהקשו על ריו"ח מהא דישא ה' פניו אליך שאלה ברוריה וכו' כאן קודם גז"ד וכו' ומאי קו' דנימא דהיינו כחה דתשו' דמקרעת גז"ד ואפי' ליחיד אלא ודאי חד טעמא אית להו דנושא להם פנים ומקבלן בתשו' ולכל חד כי אורחיה ליחיד בימ"ת ולצבור בכל עת וכן מצאתי להג' יערות דבש ז"ל ח"א דכ"א שכ' דהא דנושא פנים הוא ע"י התשו' וחיליה מהתרגום שתרגם ישא ה' פניו בתיובתא וכן איתא בנידה דע"א עכד"ק ולענ"ד הכי מוכח

מן הסוגייא הנז"ל לכן תירצו כאן בישראל כאן באוה"ע וכן נמי איתא בילקוט בפ' נשא ובתנחומא וה"ט דתשו' אינה מועילה לב"ן דלא כתיב ישא ה' פניו כי אם בישראל דוקא: ולפי"ז יש להוכיח דאפי' המיר דתו וחזר בתשו' נושא לו פנים כיון דעיקר טעם נשיאות פנים הוא ע"י התשו' ואין לך דבר שעומד בפני התשו' אך אם התרו בו לקטלא לכל מידי שחייב עליו מיתה מיתתו כפרתו עם התשו' והיינו מטעם נשיאות פנים:

והרב מהראנ"ח ז"ל בדרשותיו סדר ויקהל כתב על מאמרז"ל דמ"מ נתחייבו שש"י כלייה וכו' והשיבם רשב"י מפני שהשתחוו לצלם והוק"ל א"כ משוא פנים י"ב והוק"ל להרב ז"ל דבשלמא בעגל אפי' קודם גז"ד וכו' אבל בענין שהשתחוו לצלם מנ"ל שהיה שם גז"ד עד שיקשו וכי מ"פ י"ב עכ"ל יע"ש. ואנכי עפר תמהני על תמיהתו דמשמע מדבריו דהא אם נתברר שהיה גז"ד היה מקשה שפיר וכי מ"פ י"ב והא ודאי ליתא דהא אסיקנא בגמ' כאן ביחיד כאן בציבור מוכח להדיא דבציבור אפי' אחר גז"ד נושא להם פנים ואין חולק בזה וכ"כ הרב מהרח"א ב"ד ז"ל בדרושו הנז"ל יע"ש: ועוד ק"ל ע"ד מהראנ"ח ז"ל במ"ש לתרץ לתמיהתו הנז' והכי אמר מר דהא דנושא פנים היינו בשאר עבירות אבל בע"ז אין ליחס נשיאות פנים כלל משום דמומר לע"ז הרי הוא כעכו"ם לכל דבריו יע"ש. והדברים תמוהים טובא דלפי מה שהוכחנו מבואר דאין שייך נשיאות פנים כלל בלי תשו' דאז מקבלו בתשו' בטעם נשיאות פנים וא"כ אפי' עע"ז נמי אם שב בתשו' הנה הוא ככל המון ישראל דאעפ"י שחטא ישראל הוא ואפי' אם הוא כהן עולה לדוכן ונושא כפיו כמ"ש הפוס' ז"ל ואם התרו בו למיתה גם בשאר עבירות כל חד כדינו למיתה או לכרת או למלקות וכפרתו עם התשו' ויש ליחס לו נשיאות פני כל חד לפום שיעוריה ואם לא עשה תשו' אפי' בשאר עבירות נמי אינו נושא פנים למחול לו:

עוד תירץ הרב ז"ל שם דעשו תשו' אבל לא היתה ראויה לענין עון ע"ז ואפי"ה נשא להם פנים משום שהם לא עשו אלא לפנים יע"ש. ודבריו בתי' זה נאמנו מאד ומסכים למאי דכתיבנא בעניותין:

ולעיקר תמיהתו דמנ"ל שהיה גז"ד אפ"ל דכבר מבואר במד"ר ע"פ אם על המלך טוב שהלך אליאו זל"ט אצל מרע"ה ואמ"ל שכבר נחתם גז"ד יע"ש. דמזה מוכח בהכרח שכך היתה קבלה בידם וכן מבואר עוד שם ע"פ ויאמר המן וכו' באותה שעה נטל הקב"ה אגרת חתומה וכו' וקרעה אבל מ"מ יש לתמוה בהני תרי מאמרי שאמרו שם ששאל מרע"ה לאליאו ז"ל אם בדם נחתמה מאי דהוה הוה ואם בטיט ראה אם יש צדיק ביניהם וכו' והשיב לו דאיכא מרדכי:

ולפי האמור דבצבור אין הפרש דאפי' אם נחתם מתקרע וקרא דנכתם עוונך לפני אוקמו ליה בש"ס דביחיד איירי וא"כ מאי דעתיה דמרע"ה אם נחתמה בדם או בטיט הא בצבור אנן עסקינן אמנם איתא תו התם במד"ר דנטל הקב"ה אותה אגרת חתומה בטיט וקרעה והרב היפה ז"ל פי' בב' אופנים הא' אם בשוגג או במזיד דאם חתומה בדם היינו שחטאו במזיד ולפי"ז אתי שפיר דבמזיד לא סגי בתשו' אלא צריך שיקבלו עונשם ודין ד' מיתות לא בטלו ואפי' שאינם מותרין מ"מ מזיד בלא התראה בכרת:

עוד תי' הרב ז"ל שם דאם בטיט מוכח משום דנהנו מסעודתו של א"ר ואם בדם מוכח משום ע"ז יע"ש וצ"ל דדבריו אלו אבמזיד קאי ופשוט: ואשר אני אחזה לענ"ד לפרש הני מאמרי ובכונת תלמידי רשב"י שהוק"ל וכי מ"פ י"ב והוינן בה דמאי ק"ל דאפי' נימא נחתם גז"ד הרי הצבור נפיש זכותייהו וגדול כחם לקרוע גז"ד ולישא פנים להם. ואפ"ל כמש"ל דלפעמים אפי' דאין בידם זכות או תשו' מעליא מ"מ הם ניצולים בזכות אחרים כגון לוט שניצול בזכות אברהם וכן לולא משה בחירו שזכותו הגין עליהן וה"נ חזינן דישראל שבאותו הדור לא היו ראוים להנצל מצד עצמם וכן אמרי' התם במס' מגילה מר דרור זה מרדכי וכו' וכתב הרב זרע אברהם ז"ל בפי' למד"ר ע"פ ויאמר לה המלך שהוא היה הקטן שהספיק זכותו לעצור המגפה מעליהם ואע"ג דאמרינן התם דהדור קבלוה בימי אחש' אפ"ל דהיינו אח"כ שחזרו ע"י מרדכי הצדיק ומעיק' לא נתנו לבם לשוב ואף עפי"כ ניצולו בזכותו ולז"א מרע"ה אם בטיט מועיל להם זכות אחרים אבל אם בדם דר"ל בשביל ע"ז לא יועיל להם זכות אחרים אם הם לא יתעוררו בתשו' דאם לא יעשו תשו' ל"מ להו זכות זולתם. ואל תשיבני מקרא דלולא משה בחירו דהתם קודם גז"ד נמי וכמ"ש מהראנ"ח ז"ל שם והגם דנימא דהיה שבועה והתיר לו מרע"ה מ"מ י"ל דאפי"ה לא נחתם גז"ד ועל השבועה שהיה כבר התיר לו. אמנם כל זה שהוצרכו לזכות אחרים אינו אלא בעבור שהם לא שבו מעצמם אבל אם היו שבים בתשו' מעצמם ודאי דהיו ניצולים בזכות עצמם דאין לך דבר עומד בפני התשו' כנז"ל וכ"כ הרב מהראנ"ח ז"ל שם בסוד"ק יע"ש:

איברא דאכתי יל"ד ממ"ש שם במד"ר ע"פ ויאמר המן וכו' רבש"ע קטני עמך וכו' באותה שעה טל הקב"ה אגרת חתו' בטיט וקרעה נמצא דחם עליהם הקב"ה ולא בזכות מרדכי וכו' וי"ל דאפשר דזכות קטניהם וזכות מרדכי הא והא גרמא ולא זכות תשובתם:

ובזה א"ש שאלת תלמידי רשב"י וכי משוא פנים י"ב לז"א הם תחילה שלא היה לישראל עון כי אם שנהנו ולעון זה מועיל להם זכות אחרים וכשאמ"ל רשב"י מפני שהשתחוו

לצלם הקשו בעצם איך נשא להם פנים בשביל אחרים לזה השיבם הם לא עשו אלא לפנים וכו':

ומעתה למדנו דעיקר טעם שנושא פנים לישראל הוא עם התשו' דוקא וליחיד קודם גז"ד ולרבים אפי' אחר גז"ד ולישראל דוקא הוא דמהניא להו תשובה ומ"מ בשביל זכות אחרים נושא פנים לישראל אפי' בלי תשו' וממילא אפי' לאוה"ע כגון וישא ה' את פני איוב פני צדקו כנז"ל ולוט בשביל אברהם או מפני אכסניא או מפני צדקה נושא להם פנים ולדעת מהראנ"ח ז"ל בע"ז אין כאן נשיאות פנים אבל לשיטתנו דלא שייך נשיאות פנים בלתי תשו' א"כ גם בע"ז איכא נשיאות פנים דאין לך דבר עומד בפני התשו' אך אם נושא פנים בשביל אחרים אז גם בע"ז אין לקרוע גז"ד משום נשיאות פנים אבל קודם גז"ד אפי' בע"ז יש נשיאות פנים דאפי' כעכו"ם יחשב מ"מ בשביל זכות אחרים נושא להם פנים וכמדובר:

ולפי"ז צל"ד טעם כעיקר מדוע נושא פנים לישראל יותר מאוה"ע ורז"ל בפ"ג דברכות הם אמרו וז"ל דשאלו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתו' אשר לא ישא פנים והלא אתה נושא פנים לישראל דכ' ישא ה' פניו אליך אמ"ל ולא אשא פנים לישראל שכ' בתו' ואכלת ושבעת וכו' והם מדקדקים ע"ע עד כזית וכו' ע"כ. מוכח מזה דטעם שנושא פנים לישראל ה"ט משום דאוכלים מעט ומברכים ברהמ"ז:

ובזה אפ"ל כונת הנביא שהוכיח לישראל במתק דבריו וז"ל למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשובעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם. והכונה שהם גוזלין וחומסין ועושים עבירות בסומכי עצמם על ברהמ"ז שאוכלים מעט מזער ומברכים ברהמ"ז כדי שישא פנים להם הקב"ה ע"כ פשעיהם ולזה הנביא צווח ככרוכיא למה תשקלו כסף גזלות וחמסים בלא לחם שאין אתם אוכלים לחם לשובעה והדר מפרש ויגיעכם בלא לשובעה ותסמכו בזה שישא לכם פנים שמעו אלי ואכלו טוב לשובעה ותתענג בדש"ן ולא תצטרכו להרעיב נפשכם וזה ע"ד מ"ש המפרז"ל בכוה"כ צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר כידוע:

ויש לחקור על מלה"ש בשאלתם הנז' דאיך נעלם מהם דכמה תי' נאמרו בזה בש"ס דר"ה די"ו ובנדה דע"א ובילקוט שמעוני פ' נשא כנז"ל וצ"ל דעיקר שאלת מלה"ש למען דעת טעם כעיקר וכנז"ל ואי הכי מה השיבם הקב"ה ועדין צריכים הם לדעת כיון דכל מדותיו של השי"ת לשלם גמול מכ"מ וכאן היכי הוי מכ"מ לישא פנים לישראל בעבור שמדקדקים וכו' והיאך הקב"ה ח"ו עובר עמ"ש בתורה אשר לא י"פ בשביל שהם מדקדקין וכו' וכבר רבים מהמפרז"ל נתחבטו בזה ומכללם מהרימ"ט ז"ל בפ' נשא הגדיל

כח החקירה הלזו לפמשז"ל ע"פ ולא יקח שוחד אינו לוקח שוחד מצוה כנגד עבירה וכו' והדברים ק"ו אם מצוה שהוא מצווה ועושה דחשיבא יותר כידוע דגדול המצווה ועושה וכו' אפי"ה אינו נוטל שוחד וכו' וכ"ש למצוה זו שאינה אלא גדר מדרבנן שאינו מצווה בה שאינו נוטלה כנגד עבירה וא"כ מה זו תשו' של הקב"ה למלה"ש. ואני עני אשוב אתפלא במ"ש הקב"ה בלשון תמיהא ולא אשא פנים וכו' ומה זו תמיהא והיל"ל בניחותא בשביל שהם מדקדקין גם אני אשא להם פנים ולא היל"ל ל' תמיהא כאילו נראה דמן החיוב הוא ולא אפשר בלאו"ה. והרשב"א ז"ל בחי' כתב דה"ט בשביל שעושין בשמחה ומעבירים על מדותם על דרך משז"ל למי נושא עון למי שעע"פ וכו' יע"ש. ומהרימ"ט ז"ל בפ' ויקהל והרב דברי שלמה שלם ז"ל בפ' במדבר דע"ג כתבו כמו כן עד"ש הנותן מלא עומסו נותן לו ה' מלא עומסו כמדתו מכ"מ לפי' מעשיהם שלא כשיעור יע"ש. והרב ספרי דבי רב בפ' נשא כתב דה"ט משום דמצוה לבצוע והיינו קודם שידע הדין ואפי' שהכל גלוי וידוע לפניו ית' מ"מ מלאכי הדין קודם גז"ד עדין לא ידעו הדין לכן נושא פנים משא"כ אחר גז"ד אינו יכול כב יכול מפני מדה"ד. ועפ"י ד"ק אפ"ל חילוק נכון דבא"י שהיא תחת ממשלת הקב"ה לחוד ולא ע"י מלאך השפעתם יכול לישא פנים אפי' אחר גז"ד וכל זה הוא ממדת טובו וחסדו ית' שהוא משלם מכ"מ ועושה לפמשוה"ד כב יכול וא"כ לא יעלה ארוכה לתמיהתנו דמה זו תמיהא שתמה הקב"ה ולא אשא פנים כאילו מן החיוב הוא זה ולא סגי בלאו"ה עפ"י הדין הגמור:

ואני בעוניי נלע"ד לתרץ לחקירה זו במ"ש הרב מהרש"י ז"ל בס' יפ"מ שכתב אהא דמדקדקין עד כזית וכו' דלכאורה נראה דברכה שא"צ היא וכשם דאסור לברך ברכה לבטלה וכו' אלא דה"ט הוא משום דכל מה שברא ה' בעולמו היש לו הנאה של כלום ח"ו ולא ברא אלא לכבודו כדכ' ולכבודי בראתיו וכו' והכל לפרסם אלקיותו וגדולתו ית' וא"כ מי שמברך ומדקדק עד כזית הוא מורה באצבע שמגדיל בשבח המב"ה דאלת"ה הי"ל לעשות חיובו המוטל עליו מן התורה בדוקא אלא ודאי כונתו להגדיל בשבח המב"ה שזהו תכלית הבריאה וע"ז הותר לברך אפי' עד כזית שיותר מוכיח להדיא שכונתו להורות ולפרסם גדולתו ית"ש ולכן נושא פנים אחד"ק. ועדיין צריך ביאור דמה מכ"מ היא זו ומה חיוב יש בדבר ולהבין הענין נקדים מ"ד בש"ס דברכות מברכותיו של אדם ניכר אם הוא ת"ח האומר מטובו ה"ז בור ובטובו ה"ז ת"ח ופירש"י מטובו ה"ז ממעט בשבח המקום דמשמע מקצת טובו בטובו ה"ז מגדיל בשבח המקום עכ"ל. ולכאורה צל"ד דלמה זה יקרא בור וזה ת"ח אבל לפי"ד מהרש"י ז"ל הנ"ל יובן שפיר דמי שממעט בשבח המב"ה הוא בור יען כי עושה המצוה מצות אנשים מלומדה מן החיוב המוטל

עליו ואין לו לב מבין להשכיל דעיקר כל מה שברא ה' בעולמו תכלית הכל להגדיל ולפרסם אלק'ותו ית"ש ולזה יקרא בור משא"כ מי שניתן לב להבין תכלית הבריאה להכיר גדולתו ית"ש וע"ז מוסיף יותר מן החיוב המוטל עליו. כדי להודיע התכלית ועיקר הבריאה ע"כ יקרא ת"ח וכנז"ל:

ענ"ק משה"ק בספרי כתיב לא ישא פנים וכתיב וכו' ומשני כאן בעושין רצונו ש"מ כאן וכו' והרב ספרי דבי רב שם כתב דה"ט לפי מאי דקי"ל בדין ת"ח צריך להקדימו לדין היתום ולקום מפניו אפי' לפני בע"ד ול"ח דמסתם טענתיה דאידך בשביל עשה דכבוד תורה עדיף ואע"ג שאמרו ולא ע"ה חסיד אבל צדיק מיהא הוי ולכן כשעושין רצונו ש"מ דינם כת"ח ולכן נושא להם פנים עכ"ל, ויל"ד דאמאי יקראו חכמים דאע"ג דתנן ולא ע"ה חסיד אבל צדיק מיהא הוי ע"י ששואל הדין לת"ח ועושה עפ"י דבריהם כידוע מ"מ שיהיה איהו גופיה ת"ח זו לא שמענו. ותו ק"ל על מ"ש שדין הת"ח קודם לדין היתום שזהו היפך הש"ס והפוס' ז"ל כמ"ש בח"מ סי' ט"ו שכתב הטור ז"נ שם דדין היתום קודם לדין אמנה ואלמנה קודמת לת"ח ות"ח לע"ה ואשה קודמת לאיש עכ"ל. וכ"ה הרמב"ם ומרן ז"ל שם וכתב הרב ב"ח ז"ל שם דנפק"ל מדכתיב שפטו יתום ריבו אלמנה וכ"כ הכנה"ג בהגב"י אות א' יעו"ש וכ"כ האח' ז"ל ועיין בחש"ש שם אות ג' יעו"ש ועיין מ"ש ע"ז הגאון הרב מערכי לב ז"ל בח"א ד"ג ע"ג יע"ש ואין ספק דט"ס נפל בד"ק צ"ל בד"ק דדין ת"ח קודם לדין ע"ה או לאיניש דעלמא. ואגב אורחין ראיתי להרב כנה"ג ז"ל שם בהגהט"ו אות ו' שעלה ונסתפק בדין אשה מי קודם אם האשה או הת"ח וכתב דל"ל ממ"ש ודין האלמנה קודם לת"ח משמע דבסתם אשה שאינה אלמנה הת"ח קודם לה דאימא הא סתם אשה ליכא בהו דין קדימה עכ"ל. והרב חשק שלמה ז"ל שם דממ"ש ודין האשה קודם לאיש משמע הא לת"ח לא עכ"ל:

ולענ"ד דאין זה הכרח דאימא דאשה קודם לאיש דעלמא בפשוט וכן אלמנה לת"ח אבל אשה ות"ח לא ידענא מי קודם למי ואין בהם דין קדימה והא דאצטריך לכתוב דין האשה דקודמת לאיש ה"ט משום דס"ד דהאיש קודם לאשה משום דחייב בכל המצות קמל"ן דאשה קודמת מפני דבושתה מרובה וכמבואר בסוגיין דיבמות ועיין למרן ז"ל בב"י שם ואדרבא מדכתב ודין הת"ח קודם לע"ה ודין האשה קידם לאיש ולא כתב בסדר אחר דהיינו דין אלמנה קודם לת"ח ודין ת"ח קודם לאשה ודין אשה קודם לאיש משמע דדין ת"ח עם דין אשה שקולים הם ולכן כתב הכנה"ג דמדקדוק הלשון ליכא הכרע. וכתב עוד הרב כנה"ג ז"ל דבת"ח דאיכא עשה דכבוד תורה עדיף מזילותא דאתתא ונרגש דהא חזינן דזילותא דאלמנה עדיף מכבוד תורה אם לא שנאמר דה"ט דאלמנה משום עינוי

דכתיב כל אלמנה ויתום ל"ת ע"כ. וכונתו ז"ל לענד"ן בפשיטות דכבר ראה וידע מ"ש הרב ב"ח ז"ל דעיקר הילפותא מדכ' שפטו יתום ריבו אלמנה אך טעמא דקרא אתא לאשמועי' או משום זילותא או משום עינוי ובזה נסתלקה תמיהת הרב חש"ש ז"ל שם. ומ"ש עוד הרב חש"ש ז"ל דלפי"ד הי"ל להק' האלמנה קודם היתום אינו תימה דהתם בעיקר דינא קאמר קרא לענין משפט וגם חילק ביניהם באומרו שפטו יתום ריבו אלמנה לכן מוכח שפיר שדין היתום קודם ודוק. ואחז"ר ראיתי בס' הר' פנים במשפט ז"ל בסי' ט"ו אות י"ד שהביא שם דהרב מחזה אברהם ז"ל בדפ"ט ע"ד והרב חלקו של ידיד ז"ל ס"ל דדוקא אלמנה קודם לדין ת"ח אבל לא דין יתום יע"ש מילתא בטעמא והוסיף הוא ז"ל דגם הגאון מהרש"א בח"א דכתובות ס"ל הכי יע"ש. ובכן אפ"ל דגם הרב ספרי דבי רב ז"ל הנז"ל אזיל בשיטתייהו וא"צ עוד להגיה בד"ק כלום וכמובן:

המורם מכל האמור שדין ת"ח קודם לשאר כל אדם ואמרינן התם בגמ' דאע"ג דכתיב לא תשא פני דל וכו' מ"מ מצוה לקום מפני ת"ח העומד בדין עם איניש דעלמא ולהושיבו ולהפך בזכותו כדאמ"ר לא מסגינא רישא אבי סדייא עד דמהפיכנא בזכות הת"ח משום דעשה דכבוד תורה עדיף. ועיין בב"י וב"ח ובש"ך ובמט"ש ובפנים במשפט שם שהעלו דהגם דלית לן דין ת"ח דשואלין אותו דבר הלכה בכ"מ וכו' לענין ליטרא דדהבא. מ"מ דין צו"מ אית לן לדין זה דקדימה ולהנז"ל משום עשה דכבוד תורה עדיף. וא"כ מינה ילפינן דלא בעינן שיהיה ת"ח דשואלין וכו' אלא כל היכא דמגדיל בשבח המב"ה יש עליו דין ת"ח דמצוה לקום מפניו ולהדרו ולהקדימו בדין ולהפך בזכותו מדינא דאורייתא משום דעשה דכבוד תורה עדיף וע"ז תמה הקב"ה על טענת מלה"ש דאיך לא אשא פנים וכו' דכיון שהם מדקדקים ע"ע עד כזית וכו' ומברכים ברהמ"ז. וקשה דאיך מברכים ברכה שא"צ ומוכרח לומר בהם דקדקו והבינו בשורשן של דברים וירדו לעומקן דתכלית כונתי בעיקר הבריאה והם מורים באצבע ומגדילים יותר דשבח המב"ה א"כ יש להם דין ת"ח כדין האומר בטובו הרי זה ת"ח ולכן עשה דכבוד תורה עדיף ומוכרח אני בדינא ובדיינא לישא להם פנים נגד כל העמים ולהקדים דינם ולהפך בזכותייהו ואפי' מסתתמן טענת בעל דינם לא איכפת משום עשה דכבוד תורה וחייב להכריעם לכן זכות בכל מה דאפשר:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ בפ' יתרו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. והכונה דהא דנושא פנים לישראל הי"ד עם התשו' גם בספרי תירצו כאן בשעושין רצונו של מקום וכו' וידוע משז"ל ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. נמצא דסתם לשון שמירה הוא גדר וסייג בתוספת

על החיוב ע"ד שאמרו עד כזית וכו' דבזה הוכחה גדולה שידעו והבינו עיקר תכלית הבריאה להגדיל שמו ואלקו'תו דאל"כ מה הנאה יש לו ית"ש דהעולם ומלואו שלו הוא כי אם כדי לפרסם אלק'ותו וגדולתו ובזה יקראו ת"ח ונושא להם פנים נגד כל העמים. וידוע משז"ל אין ועתה אלא תשו'. וז"ש ועתה היא התשו' צריכה רבה קודם כל דבר שעל ידה תזכו שאשא לכם פנים וגם אם שמוע תשמעו בקולי ותעשו רצוני עד"ש בספרי כאן בעושין רש"מ גם ושמרתם את בריתי תיבת ושמרתם שם רמז כמ"ש עשו משמרת ותיבות את בריתי שם רמז לברהמ"ז עד"ש שכל מי שאינו אומר בברהמ"ז ברית ותורה לא יצא יד"ח ברהמ"ז ונשים ליתנהו בברי ותורה ועיין בגמ' דברכות ותוס' שם בדין אם מוציאים לאנשים. וז"ש ושמרתם עשו משמרת לאת בריתי ברית ותורה דברהמ"ז עד כזית וכו' אזי בזה והייתם לי סגולה שנא ושנא מכם לכל העמים דאזי אני נושא לכם פנים ולהפך בזכותכם כדין ת"ח שהרי כי לי כל הארץ ומה הנאה לי בעולמי אם לא כדי לפרסם אלק"ותי ולהגדיל שמי בעולם דבזה יש לכם דין ת"ח ואשא לכם פנים להפך בזכותם וזהו הסגולה שאעשה לכם דהיינו שאשא פנים ולא לאוה"ע וכדהשיב הקב"ה למלה"ש וכנז"ל:

ובזה יובן כה"כ מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך לעוה"ב וגם פעלת לחוסים בך שאתה נושא פנים להם בעוה"ז נגד אוה"ע המכונים בכינוי בני אדם כמ"ש התוס' ז"ל דאע"ג דאוה"ע אינם קרויים אדם מ"מ בני אדם איקרו דכולהו בני אדה"ר נינהו כידוע:

ואל זה אביט כוה"כ בקהלת סי' ז' החכמה תעז לחכם מיו"ד שליטים וכו' כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. הכונה כמש"ל דלפעמים נושא ה' פנים לאדם בשביל אחרים כנז"ל ולז"א דמי שהוא חכם אין צריך לזכות אחרים אלא דנושא פניו ה' אליו מצד עצמו יותר ממה שישא פניו ה' אליו בשביל אחרים כי אם יהיה בזכות אחרים אינו מן החיוב אלא מצד רחמיו ית"ש דחס רחמנא עליו כנז"ל בענין מרדכי הצדיק שחס הקב"ה על דורו מפני קטניהם משא"כ אם יהיה בשביל זכות עצמו הוא מד"ת שישא ה' פניו אליו ויקבלה בתשו' ע"ד שפירש"י ז"ל שם בקהלת על תעז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשו' יע"ש כי יועצת אותו בטענה אלימתא דלא ישא ה' לו פניו כי אם ע"י התשו' וכי תימא אמאי צריך לנשיאות פנים כיון שעושה רצונו ש"מ לז"א יען כי אין אדם צדיק בארץ וכו' ועל כן משדלתו לשוב בתשובה דאז מוכרח השי"ת לפו"ד לקבלו בתשו' ולישא לו פני ולהפך בזכותו כנז"ל:

וזה אפשר כה"כ יאר ה' פניו אליך בתורה מאירת עינים ועי"ז תזכה שישא ה' פניו אליך ר"ל בזכותן ולא בזכות אחרים וק"ל:

ובזה יובן הני קראי דקהלת שם סי' ט' גם זה ראיתי בחכמה וכו' עיר קטנה וכו' ומצא בה איש מסכן וחכם ומילט את העיר בחכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה וכו' וידוע כי רז"ל דרשו להני קראי על יצה"ט ויצה"ר ולפי דרכנו אפ"ל עפ"י פשוטו של מקרא דהיצה"ר נותן בלב אדם דכיון שחטא שוב אין לו תרופה לזכות לנשיאות פנים מאתו ית' ולקבלו בתשו' בטענתו דהא דכתיב ישא ה' פניו הי"ד כשעושין רצונו ש"מ ולזה מיעצו לרעה דכיון דאין לו תקומה א"כ יעשה אדם מה שלבו חפץ ולז"א שהע"ה ראיתי חכמה דטענת החכמה היא טענה גדולה בדינא ובדיינא להצילו מפח מוקש ומצודים של היצה"ר כמשז"ל דתורה שבו מחזירתו למוטב וז"א עיר קטנה וכו' ובנה עליה מצודים ללוכדו בפח יוקשים וכבר מילתא אמורה דע"י הענוה נמי נושא ה' פנים לעניו וז"א ומצא בה איש מסכן וחכם ואפי"ה הענוה לחודה לא הועילה לו יען כבר כתבנו דעיקר נשיאות פנים לא מטעם שכינה ועוד את"ל משום השכינה וכדס"ל למ"ש הרב מהרח"א ז"ל מ"מ אינו בדין לישא לו פנים אלא ממדת החסד ולזה העניו אינו יכול להנצל ולסלק מטענת היצה"ר אכן החכם בא בטענה אלימתא עפ"י הדין ומילט את העיר בחכמתו שבדין הוא לישא פנים ולקבלו בתשו' משום דעשה דכבוד תורה עדיף ולזה ואדם לא זכר את האיש המסכן דבלא"ה נושא לו פנים הקב"ה ומקבלו לעניו בתשו' יען דכך היא מדתו ית"ש לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשיריים ולז"א טובה חכמה מגבורה ע"ד האמור לעיל דכשהאדם צועק בעת צרתו כב יכול עונה אותו כמ"ש התוס' ז"ל בר"ה שם די"ז דיש לו כח לחון עליו אף שלא כדין וסיימו התוס' שם שזהו ממדת חנון כגון ההיא דעבוט שבא ליד חבירו כדין ואפי"ה שומע צעקתו והיינו גבורה ע"כ. ובזה רמז הכ' טובה טענת החכם מטענת שעונה אותו ממדת חנון שעושה גבורה וכח לחון עליו שלא כדין משא"כ טענת החכמה היא בדינא ובדיינא:

ובזה אפ"ל כה"כ שם בקהלת סי' ח' מי כהחכם יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישונה אני פי מלך שמור וכו' וחוץ מדרכנו אפ"ל על דרך שאמרו כל המשחיר פניו על דב"ת תלמודו מתקיים בידו וכן בדהע"ה אמרז"ל שהיה נמלך במפיבושת רבו וכו' וה' עמו מלמד שהלכה כמותו וז"א מי כהחכם יודע פש"ד לדון דין אמת לאמיתו בין אדם לחבירו והל' כמותו לז"א מי שהוא משחיר פניו על דב"ת וזהו אפי' שחכמת אדם תאיר פניו לא כן הוא עושה אלא נמלך ברבו יפה דנתי כדהע"ה שהיה מבייש את עצמו דלכך נקרא רבו מפיבושת וז"ש ועז פניו ישונה על דב"ת אזי מורה הוראה כדין וכהל' ודבריו נשמעין וזהו או' אני פי מלך שמור ע"ד כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה

יבקשו מפיהו וק"ל. אמנם עפ"י דרכנו יובן באו"א בהק' משז"ל מי כהחכם אלו ישראל וזהו אומרו חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישונה למעליותא ע"י שנושא להם נים וזהו שעושין פשרה בין ישראל לאבינו שבשמים ונושא להם פנים ויהפך בזכותם ובזה יצהיל ויאיר פניהם וא"ת במה זכו לזה לז"א מטעם אני פי מלך שמור ע"ד עשו משמרת למש' דבזה נקראים ת"ח וסיים ואמר ועל דברת שבועת אלקים יובן במשז"ל מי כהחכם זה משה שעושה פשרה שנשא לו פנים בעגל ועשה פשרה בין ישראל לאבינו שבשמים וז"ש חכמת אדם תאיר פניו וכו' כי הקב"ה נושא פניו אני פי מלך שמור פירש"י לפיכך אני צריך לשמור פי מלכו ש"ע ר"ל ע"ד שאמרו הנהו בריוני דהוו בשביבותיה וכו' השתא מאן משגח עלן וז"ש אני פי מלך שמור דמשה היה נושא לו פנים אנן מאן משגח עלן עוד פירש"י שם אני נכון לשמור פי מלכים המושלים בנו ועל דברת שבועת אלקים אך על דבר שאת אומר עלנא לעע"ז את ולא מלך וז"ש אני פי מלך שמור חוץ מענין ע"ז דאז נהיה כגוים לכל דבריהם ואינו נושא פנים כמ"ש מהראנ"ח ז"ל דאפי' דבשאר עבירות נושא פנים לישראל למחול להם מ"מ בע"ז ליכא נשיאות פנים וכנז"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל כונת המשך כמה מק"ק הבאים בפ' ואתחנן מתחילת קרא דועתה ישראל שמע אל החוקים וכו' וכו' עד ולא ישכח את ברית אבותיך ולא נאריך בדקדוקים כי רבו ועפי"ד אפ"ל בהק"ע מאי דבעי רבא בפ' הגוז"ק דק"י כהנים בגזל הגר דגר שמת ותחת ידו גזל הוא לכהנים וע"ז בעי רבא אי כהנים בגזל הגר בתו' מתנה או בתו' ירושה וכו' יע"ש. והרב נחלת בנימין דקס"ז כתב דנפ"מ שאם הזיק הכהן לאיזה אדם ולא נמצא לו ליפרע ממנו כי אם מגזל הגר שלקח הכהן אם הוא בתורת מתנה שקיל ליה הכהן ליכא לאשתלומי מניה האי ניזק דהא זכי ליה רחמנא למען יחזקו בתורת ה' לא לפרוע מה שהזיקו והם ירעבו ולא יהיה בהם כח לעמוד בהיכל המלך מלכו ש"ע לעובדו ולשומרו אבל אם בתורת ירושה שקיל ליה מצי שפיר לגבות ממנו בע"ח ודומה לזה קי"ל בטויו"ד סי' רנ"ג בעני שגבה צדקה דאין נפרע מהם בע"ח דלו ולא לבע"ח וידוע דא"י ניתנה לישראל בתורת תרומה למען יחזקו בתורת ה' כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור וכו' ומעתה היאך גבה הקב"ה א"י ונטלה מהם בחובם ובחטאם הא אין עליך לומר אלא בעבור שהיה בידם ביטול תורה ואין נותנין מתנות לכהן ע"ה ע"כ והביד"ק הרב מטעם המלך ז"ל ח"ה די"ב יע"ש וכתב עוד הרב הנז' ז"ל עכו"ם ששבת ח"מ לפי שהוא תחת המזל וכוכב שבתי שהוא מזל יום שבת בבוקר מורה עמל ויגיעה ובני נח שהם תחת המזל אם שמר שבת הוא מורד במל' משא"כ ישראל הם למעלה מן המזל ואיתא בזוה"ק דת"ח אינם תחת המזל ואפ"ל דלזה אמרו ז"ל דת"ח איקרי שבת ובזה

פי' הרב ז"ל משז"ל כיון שהגליתנו מארצנו בדין הוא שלא נשמור שבת יע"ש. וכבר ביארנו לעיל דה"ט דתשו' מהניא לישראל הוא מכח נשיאות פנים גם כתבו ז"ל דמי שאינו שומר החוקים גם התשו' שהיא חוקה ל"מ ליה ובזה פי' הרב"ל ז"ל כה"כ רחוק מרשעים ישועה שהיא התשו' רחוקה מהם יען כי חוקך לא דרשו יע"ש. ועל כן מרע"ה בא להוכיח ולהזהיר את ישראל על התשובה ולזה בא להודיעם סדר התשו' וטעמיה ותנאיה ופרטיה ופירש"י ז"ל שמע אל החוקים והכל מחול לך וקשה דמה ענין המחילה הכא אכן עפי"ד א"ש והיינו דקאמר ועתה דהוא כינוי לתשו' ועיקר התשו' משום נשיאות פנים ולז"א שמע אל החוקים שתקיים שאר מצות שהם חוקים שאין בהם טעם כדי שעי"ז תועיל לך התשו' דאז ישא ה' פניו אליך וכדרז"ל בספרי ישא ה' פניו אליך כאן כשעושין רצונו ש"מ וע"כ אמר שמע אל החוקים דאז ישא ה' פניו אליך ויקבל אותך בתשו'. ולזה פירש"י והכל מחול לך ע"י התשובה. ובש"ס דנדה דע"א הק' כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכתיב לא אחפוץ וכו' ומשני כאן קודם גז"ד וכו' לז"א עוד אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו כי לא אחפוץ במות המת אלא אדרבא אני מלמד אתכם את הדרך שתחיו בה ובאתם וירשתם את הארץ לשמור חוקותי ותורותי וא"ת דכיון דמדין ירושה זכינו בא"י א"כ אם נחטא לה' הרי הוא נוטלה מידנו בחובו לז"א אשר ה"א נותן לכם במתנה בשביל שתחיו ותשמרו מצותיו ית' וליפות כחכם נותנה לכם בתו' מתנה כדי שלא יטלה מכם בחובו כדין עני הנז"ל דלא נתנו לו הצדקה אלא אדעתא שיחיה בהם לעמוד בהיכל המלך מש"ע וכדין מתנות כהונה כי הארץ זכו בה מדין תרומה שהיא אחת ממתנות כהונה וא"ת והיאך זוכין בה מדין מת"כ והא אין נותנים מת"כ לכהן ע"ה לז"א לא תוסיפו וכו' דמכח זה אית לכו דין ת"ח:

והרב מהר"א טולידו ז"ל בס' דברי חפן שם הק' דהיאך יכול אדם לברך ברהמ"ז על כזית ועובר על בל תוסיף ותירץ דהכא הוי כמו הרחקה וסייג בעלמא ולא דמי לחמש פרשיות שבתפילין וכמ"ש יע"ש ולז"א עוד לא תוסיפו על הדבר ופירש"י כגון חמש פרשיות דתפילין לדרכנו בא להזהירם שיעשו משמרת למש' דבזה יזכו לנשיאות פנים מצד שיהיו נקראים חכמים כמש"ל בס"ד ולז"א מתחי' וראש אני מצוה אתכם שלא להוסיף ולגרוע כלל כגון חמש פרשיות כנז' לשמור את מצות כי אם כה תעשו בכל המצות אין כאן הוכחה שאתם עושים כן כדי להגדיל שמו ית' אבל כשאין אתם גורעין ומוסיפין במצות ה' רק דלפעמים איזה דבר תעשו בו סייג ומשמרת כגון ברהמ"ז על כזית ואזי יש לשאול דמאי שנא כקו' מהרא"ט ז"ל הנז"ל וצ"ל ולחלק בין שמירת המצות כגון חמש פרשיות בתפילין לכזית ולכביצה כנז"ל ומזה נפקא לן שעושין כן לברך על

כזית להגדיל שבח המב"ה ואזי יקראו ת"ח ולזה קודם כל ציוה לא תוסיפו וכו' דזה לא חשיב סייג ומשמרת וכמש"ל. עוד כתבנו לעיל משם הרב מהרת"א ז"ל דציבור מהניא תפלתם בכל עת וזמן משום דכל בי יו"ד ש"ש וע"ז נושא להם פנים ולז"א עוד ואתם הדבקים בה"א ע"י התו' והמצות וא"י שכי' שרויה ביניכם כהיום הזה ששכי' שרויה ביניכם ותפלתכם מתקבלת ע"י ית"ש כן מטע"ז תזכו בא"י להשרות שכינתו ביניכם והוא ית"ש מוחל לכם מטעם השראת שכינה. אמר עוד ראה לימדתי אתכם וכו' כאשר ציוני ה"א לא פחות ולא יותר לעשות כן גם אתם לא כן כל איש אשר הלך אחרי ב"פ לא נשא לו פנים כי אתם שנא ושנא מן אוה"ע וההולך אחריהם דאינו נושא פנים רק לכם שאתם הדבקים בה' וא"ת דיש לתמוה כתמיהת מלאכי השרת דמאי שנא שנושא פנים לישראל ומקבלם בתשו' משא"כ אוה"ע וההולכים אחריהם לזה הזהירם מרע"ה ואמר עוד ושמרתם ועשיתם ע"ד עשו משמרת למשמרתי וע"ז תפול החקירה דהרי עובר על בל תוסיף וצ"ל דשמירה וסייג שאני דזה יורה שעושין להגדיל שמו ית"ש ע"ד עד כזית ועד כביצה כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ובזה מוכרח הוא בדינא ובדיינא לישא לכם פנים ולמחול לכם ולא מצד חסד ולזה יאמרו העמים רק עם חכם ונבון הגוי הג' הזה כי גדול כבודם לפני המב"ה וחייב לישא להם פנים כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקנו בכל קראנו אליו ודרז"ל מזה דתפלתם מקרעת גז"ד בכל עת וזמן ובודאי דאין זה אלא משום דגדול כבודם והמה חכמים והדין נותן שישא להם פנים ולא מצד חסד דהגם שמצאנו נשיאות פנים גם באוה"ע כגון וישא ה' את פני איוב היינו בשביל אחרים ומתורת חסד משא"כ אתם ישראל בכל עת והיינו ודאי מצד דין תורה וז"א מי גוי גדול אשר לו חקים ומש"ק דהיינו מצד הדין ולא בתורת חסד כאוה"ע והרב מהר"ש אלגאזי ז"ל דקדק במ"ש רק עם חו"ן ופי' הכונה דכשאומר על עם בני ישראל שהם עם חו"ן ה"ז ממעט בכבודם וראוי לקרות אותם אלקים יע"ש ולדרכנו יובן שכבר כתבנו דאינו מוכרח שיהיה חכם גדול כדי שישא ה' לו פניו אלא אפי' בזה"ז דאין לנו דין ת"ח מ"מ לדין זה דהיינו בדבר מועט יקראו חכמים נבונים ונושא להם פנים כמש"ל ובזה את"ש דהיינו השמירה כדקאמר קרא ושמרתם ועשיתם דהינו בדבר מועט כזה לברך על כזית לסייג ולמשמרת יקראו חו"ן ונושא להם פנים כנז"ל ומ"ש הכתוב בל' יחיד מי גוי וכו' אשר לו. בא לרמוז מ"ד בר"ה כתיב לא ישא פנים וכ' ישא ה' כאן בעבירות שב"א למקום כאן בעבי' שב"א לחבירו דנמצא דצריך שלא יהיה פירוד ביניהם ולא יחטאו בין א"ל וז"ש בל' יחיד אשר לו וכו' שם רמז על האחדות ביניהם ואינם חוטאים זע"ז ולכך נושא להם פנים משא"כ שאר אוה"ע. גם במ"ש ואתם הדבקים

שם רמז להם דהם אינם תחת המזל אלא דבקים בו ית"ש ולזה יכול ה' לישא להם פנים מטעם דמצוה לבצוע והיינו קודם גז"ד דאם אחר גז"ד שידעו המלאכים הדין אינו יכול ח"ו לבצוע כמ"ש הרב ספרי דבי רב ז"ל משא"כ כשהם אינם תחת המזל וא"צ למלאכים ואדרבא הם למעלה מן המזל והמלאכים ממילא יכול לבצוע אפי' אחר גז"ד כנז"ל. ובזה יש לרמוז מ"ש אלקים קרובים אליו דייקא לא כן אוה"ע דהשפעתם ע"י אמצעי המזל לכן האמצעי אינו יכול לישא להם פנים ומטעם שישראל הם עם חכם נבון זכו להיותם למעלה מן המזל. כמ"ש בזוה"ק ולז"א רק עם חכם כלו' בודאי מטעם החכמה שגרם להם להיות גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו ודאי משום דהמה חכמים וחכמים הם למעלה מן המזל משו"ה קרובים אליו שהם למעלה מן המזל. רק השמר לך פן תשכח וכו' יום אשר עמדת וכו' הכונה על דרך מ"ש רש"י דאם תשכחו תחשבו שוטים ולא חכמים דהיינו שהראה לכם גדולתו ואם תשכחו גדולתו אזי תפסידו ולא תהיו נקראים חכמים ואותי ציוה ה' דהיינו שלא ע"י מלאכים נתן לכם התורה כי אתם למעלה מן המלאכים כנז' ונשמרתם מאד וכו' פן תשחיתון וכו' דכל זה הנז"ל לא מהני לכם אלא בעד שאר עבירות אבל לא לע"ז דבע"ז לא יתייחס נשיאות פנים כמ"ש מהראנ"ח ז"ל. אמר עוד ופן תשא עיניך וכו' ר"ל אל תטעו לעשות לכם איזה אמצעי ככל אוה"ע דשאני אוה"ע דהם תחת המזל וז"ש אשר חלק ה' לכל העמים שיהיו תחת המזלות ואתכם לקח ה' לחלקו להיות לו כי אם כה תעשו לכם אמצעי כאוה"ע אזי לא ישא לכם פנים חדא דאז לא יוכל ח"ו לקרוע גז"ד שלכם יען המלאכי ידעו ואינו יכול עוד לבצוע כנז' ועוד שהת"ח הם למעלה מן המזל ואם יעשו אמצעי אזי יקראו שוטים ועמי הארן למטה מן המזל ואו יהיו כעכו"ם לכל דבריהם וא"ת שהרי ויתר לכם על מעשה העגל ונשא פנים לכם הא ליתא דהתם לי נשא פניו ולא פנה לכם וז"ש וה' התאנף בי ע"ד וישבע לבלתי עוברי יען שהשיבו ה' ב' שבועות נשבעתי. לבטל שניהם לא אפשר ואם סלח נא אתה מבקש בטל אע"נ וכו' כמשז"ל ואני קבלתי על עצמי שבועתו שנשבע עלי בשבילכם ובעבור כבודי הוא שויתר לכם ובשביל אחרים אפי' תהיו כאוה"ע עע"ז נושא פנים לכם כדחזינן בלוט שניצול בשביל אברהם ולזה השמרו לכם כי אנכי מת ואין עוד מי שיעמוד לכם בפרן להתפלל בעדכם בארץ ההיא ובענין ע"ז אני מזהיר אתכם אזהרה אחר אזהרה יען כי אל קנא הוא ואינו מוותר בע"ז ולא נושא פנים וחוששני עליכם כי אבוד תאבדון מהר לאפוקי מ"ש לעיל דלפעמים נושא ה' פנים לפי שעה לעכב הפורענות ע"כ אמר דבע"ז אינו כן וכיון דבע"ז אינו נושא פנים ודינייהו כע"ה וככל העכו"ם כנז' ממילא יאבדו מהר מעל הארץ יען כי לא עשה להם יפו"ך לתת להם הארן כדין מתנה אלא כשיש

להם דין ת"ח אבל כשדינם כע"ה הא קי"ל אין נותנין מתנה לכהן ע"ה וא"כ הויא הארץ מדין ירושה ונוטלה מכם בחובו וז"ש מעל הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה מדין ירושה דוקא ולא מדין מתנה. אמר עוד והפיץ ה' אתכם בעמים ועבדתם שם א"א שתהיו שם תחת ממשלת המזלות ככל העכו"ם ועכ"ז לא יעלה על רוחכם לטעון ולומר כיון שהגליתנו מארצנו בדין הוא שלא נשמור השבת כאוה"ע ממש דזהו שלא ע"י תשובה מעליא וכמש"ל משם מהראנ"ח ז"ל אבל בתשו' מעליא אין לך דבר וכו' וז"ש ובקשתם משם אה"א ומצאת כי תדרשנו בכ"ל וכו' משא"כ בא"י ובשאר עבירות אפי' ויפתוהו בפיהם וכו' עכ"ז נקרע גז"ד משא"כ בע"ז בעי תשו' מעליא בכל לב ונפש ועוד בצר לך וכו' על דרך שכ' התוס' ז"ל דממדת חנון עונה בצרה היפך הדין וז"ש בצר לך וכו' ושבת וכו' כי אל רחום וכו' וזהו גבורה שעונה בצרה אז אפי' היפך הדין ולא ישכח את ברית אבותיך דמצד זכות אחרים נושא פנים לכם כמו לוט בשביל אברהם על כן אין להתייאש מן הרחמים וז"א כי אל רחום ה"א וק"ל:

ועפ"ז אפ"ל ג"כ כונת דהע"ה באומרו אברכה את ה' בכל עת וכו' עד רבות רעות צדיק וכו' ואין להאריך בדקדוקים כי רבו:

ועפי"ה אפ"ל שבא דהע"ה ללמדנו תוכחת מוסר וגדולת האלי"ת אשר עונה לאדם בכל עת וה"ט מצד נשיאות פנים כנז"ל לז"א אברכה את ה' היינו ברהמ"ז בכל עת ואפי' ק' פעמים אוכל קמעא ומברך ולא חשיבא ברכה לבטלה או שאינה צריכה יען כי תמיד תהלתו בפי להגדיל בשבחו ית"ש ובה' תתהלל נפשי דמזון הנפש היא הברכה ובכן ישמעו ענוים וישמחו כמש"ל דהעניו אינו צריך לזה יען לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשריים:

ובזה אפ"ל ג"כ כה"כ יאכלו ענוים וישבעו שאינם צריכים להרעיב עצמם לאכול קמעא ולברך כדי שישא ה' להם פניו דבלא"ה מצוי הוא ית"ש עמהם ונושא פנים להם אך שאר בני אדם שאין בהם מדת ענוה צריך שיהללו ה' דורשיו שמגדילים שמו ית' אזי יחי לבבכם לעד:

וחוץ מדרכנו הנז' אפ"ל יאכלו ענוים וכו' במשרז"ל עד שיתפלל אדם שיכנסו דב"ת לתוך פיו יתפלל שלא יכנסו מאכלים מעדנים לתוך פיו דאין ארי נוהם מתוך קופה של תבואה אלא מתיך קופה של בשר ואיתא בירוש' בפ' כיצד מברכין וז"ל טובתי בל עליך אם אכלת ושבעת וברכת מבלה כל טובתי בקרבך וכתב הרב דברי שלמה בפ' במדבר שע"י שמברך אין לו לחוש עוד מהיצה"ר דבמקום שהברכה שורה השכינה שורה יע"ש וז"א יאכלו ענוים וישבעו ואל יחושו ליצה"ר יען שהענוים שכינה שורה בהם כמש"ה

אני את דכא ולאנשים דעלמא יהללו ה' דורשיו שע"י הברכה שכינה עמהם ואז ינצלו מהיצה"ר המתגרה בהם מכח ריבוי אכילת המעדנים ולא ירשיעו ויחי לבבכם לעד בעוה"ז ובעוה"ב ע"ד בן איש חי לא כן הרשעים דאפי' בחייהם ק"מ והצ"ג יחיו לעד גם אח"מ קרויים חיים וק"ל:

ועפ"י דרכנו הקודם אפ"ל ג"כ כה"כ כי רוצה ה' בעמו ר"ל לעשות רצון עמו יפאר ענוים בישועה שאינם צריכים לצירוף כל העם לישא פנים להם מדין ציבור וק"ל וז"ש דוד המלך ע"ה ישמעו ענוים וישמחו כי עונה ה' להם בפרטות להם הישועה כמשז"ל לשארית נחלתו כנז"ל גם במ"ש וישמחו שם רמז מש"ל משם הרשב"א ז"ל במ"ש ז"ל עד כזית דה"ט משום דמוסיף מוכח דעובד בשמחה וז"א וישמחו שעובדין בשמחה ועכ"ז נותן להם דהע"ה עצה ותבונה להצטרף ג"כ לרבים וז"ש גדלו לה' אתי ונ"ש יחדיו יען כי מע' הרבים שנא ושנא למעליותא דהן אל כביר ל"י ואפי' ויפתוהו בפיהם וכו' משא"כ יחיד וז"א דרשתי את ה' וכו' על דרך כי תדרשנו בכ"ל משא"כ הרבים ועוד כי הרבים לבם בטוח שישא להם פנים כי גדול כבודם דמלך וציבור נידונין בכל יום ומן הדין הוי משא"כ ביחיד דהוא מצד החסד והחנינה והיפך הדין:

וזה אפשר כה"כ פדה בשלום נפשי מקרב לי שנתקרב לי האלי"ת ונשא פנים לי וה"ט משום כי ברבים היו עמדי שתפלתי ובקשתי היתה ברבים שהם הציבור וק"ל. אמר עוד הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו ופי' רד"ק ז"ל שינהרו אליו במרוצה ולא יבושו בבטחונם. וחוץ מדרכנו אפ"ל במשז"ל דעיקר טעם ביאת הנשמה לעוה"ז הוא כדי ליזון בזרוע ולא יהיה כמאן דאכיל דלאו דיליה כמאז וכמקדם וז"א גדלו לה' אתי וכו' ובזה ניזונים כולנו בזרוע ובזה נרויח הביטו אליו ונהרו ופניהם אי"ח כמאן דאכיל דל"ד וכו' וק"ל. ועפ"י דרכנו יובן שפיר כי הרבים ירוצו למגדל בפנים צהובות כי הם בטוחים שיענה אותם ואל יחפרו בבטחונם ועוד זה עני קרא וכו' חונה וכו' ע"ד מה שכתבו התוס' ז"ל דעונה ה' בצר ליחיד ממדת חנון כשקורא מתוך צרה אף שלא כדין שלפי טענת המלאכים אין לו לישא פנים וזהו ליחיד דהכי אוקמוהו בגמ' להאי קרא דישא ה' פני אבל הרבים ליתנהו בכלל זה כי מן הדין הם נידונים בכל יום כנז' לטובתם לקרוע להם גז"ד וז"ש זה עני קרא וה' שמע ומכל צרותיו דייקא דהישועה הבאה לו דוקא בצר לו ממדת חנון מושיעו בעת צרה משא"כ הרבים אפי' חונה מלאך ה' סביב ליריאיו שהם רבים ומדה"ד מתוחה כנגדם שלא ישא להם פנים עכ"ז ויחלצם ר"ל יוותר להם ויפטרם מהעונש וקורע להם גז"ד ולזה לא אמר ויחלצם מצרותיהם יען דאפי' קראוהו שלא בעת

צרה עכ"ז ויחלצם שקורע להם גז"ד משא"כ היחיד מדה"ד מעכבת ואינו יכול ח"ו לישא פנים ליחיד אם לא כשקורא אל ה' בצר לו וממדת חנון כנז"ל:

א"כ מכל אלין טעמו וראו בידיעת השכל כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו דמצד טובו הגדול מה שעושה ליחיד בכל אופן הוא דוקא ממדת חנון משא"כ לרבים מדינא אכן בין למר ובין למר הוא יתברך שמו נושא פנים למר כדאית ליה וכו' וטוב ה' לכל לרבות היחיד ורחמיו על כ"מ אבל מ"מ יראו את ה' קדושיו ע"ד שאמרו כאן בעושין רצונו ש"מ כאן וכו' ע"כ אני מזהיר אתכם יראו את ה'. ואמר עוד קדושיו כמ"ש רד"ק ז"ל המונעים עצמם מרוב התאוה עד"ש המזיד עצמו מן היין נקרא קדוש והיינו אפי' אוכלים קמעא היינו ביראה ומונעים עצמם כדי שיהיו קדושיו אזי נושא להם פנים כי אין מחסור ליריאיו כשעושין רצונו ש"מ ודאי ישא ה' פניו להם כדמוקי לקראי הללו הכי בספרי כנז"ל:

ועפ"י דרכנו לא מיבעיא דהאי חילוקא דספרי כאן בעושין וכו' כאן באין עושין וכו' דא"ש לסברת ר' יאודה בקידושין דס"ל בזמן שישראל עושין רש"מ קרויים בנים והוא ממש כתי' הספרי אלא גם לד' ר"מ דס"ל בנים משחיתים וכו' י"ל דהא דנושא להם פנים גם כשאין עושין רצונו הוא דוקא ע"י התשו' ולדעת מהראנ"ח ז"ל בפ' כי תשא דס"ל דהא דנושא פנים לישראל הוא דוקא בשאר עבירות חוץ מע"ז דבע"ז הרי יצאו מכלל ישראל ואינו נושא להם פנים כמש"ל בשמו הא ודאי דאין זה אלא לד' ר"י אבל לר"מ דאפי' בנים משחיתים עע"ז קרויים בנים וכמ"ש הרב יושב אהלים ז"ל בדקכ"ה א"כ הדין נותן דגם בע"ז נושא פנים להם דהבן לא יצוייר שלא יהיה בן וכמ"ש הרב התנא בפר"ד ז"ל כידוע:

אמר עוד דהע"ה כפירים שהם הכופרים הרשעים רשו ורעבו שהם מרעיבים עצמם לאכול קמעא ולברך כדי לישא פניו להם ע"כ חטאתם לא יועילו במעשיהם אבל עכ"ז ודורשי ה' כלומר אם חוזרים בתשו' מעליא לדרוש את ה' בכל לבם ע"ד כי תדרשנו בכ"ל לא יחסרו כל טוב לזה אני מזהיר אתכם לכו בנים ש"ל ביראת ה' אלמדכם ואל תתנו לב לכפירים שבאים בטענת יצה"ר. אמר עוד מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב בכל ימי השנה ולאו דוקא בימ"ת נצור לשונך מרע וכו' ופי' הרד"ק ז"ל שלא ידבר רע בבני אדם ואחת בפה וא' בלב וזהו סור מרע וכו' יע"ש ולדרכנו יובן עפ"י התירוץ דכאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו דבעבירות שב"א לחבירו אינו נושא פנים אפי' בימ"ת וכ"ש בשאר ימות השנה לז"א נצור לשונך מרע וכו' כפי' רד"ק ז"ל ובקש שלום ורדפהו אם חטא לחבירו יפייסהו ואז ישא ה' פניו לו ועכ"ז חזר והודיע כי פני ה' בעושי רע וכו' דלא תחשוב דמה שאינו נושא פנים לעושי רע הוא שלא

להטיב לו דוקא אלא גם להכרית מארץ זכרם ע"ד מש"ל כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכו' וז"ש פני ה' בעושי רע להכרית מ"ז:

א"נ בא לרמוז חי' אחר המובא לעיל דאוי לו לאחאב שנשא פניו לרעתו וז"ש פני ה' בע"ר וכו' שנשא לו פנים לרעתו. אמר עוד צעקו וה' שמע וכו' הכונה במש"ל דאם נשא להם פנים לפי שעה לעכב מלבא עליו הפורענות ואם במאי דביני ביני חזרו בתשו' בזמן המועיל אזי יקבל תשו' לסלק הפור' לגמרי וז"ש צעקו וה' שמע הוא ובית דינו ומכל צרותם הצילם ר"ל לאפוקי שמתחי' עיכב להם הפור' ולא סילק הצרה וע"י צעקתם מסלקה ומכל צרותם הצילם ולענוים יתן חן קרוב ה' לנש"ל וכו' רבות רעות צדיק דאפי' שהוא יחיד יצילהו ה' מכולם ולזה דייק לעיל לומר צעקו וכו' לשון רבים והכא בעניו אמר בל' יחיד מכיון אל האמור וק"ל:

ובזה אפ"ל דרך רמז בכה"כ מזבח אדמה תעשה לי וכו' וחוץ מדרכנו יובן במשז"ל אם פגע בך האי מנוול משכהו לבהמ"ד וכו' וז"ש מזבח אדמה רמז ליצה"ר הנמשל לחומר כעפר אדמה שהכל דשין בו דידוע דהיצה"ר הוא טבע החומרי כמ"ש הראשונים ז"ל ועיין בס' אור החיים להרב הקדוש מהר"ח ב"ע ז"ל וזבחת עליו א"ע דזאת התורה לעולה וכו' ומי שדעתו שפלה עליו מע"ע כאילו הקריב כל הקרבנות כולם וא"ת באיזה כח יכול אני עליו לז"א בכ"מ אשר אזכיר א"ש וכו' דמכאן למדו רז"ל דאפי' יחיד העוסק בתו' שכינה עמו כידוע א"כ ע"י עסק התו' היא זובחת ליצה"ר וכאלו הקריב כהק"כ וק"ל:

א"נ וזבחת עליו ר"ל על היצה"ר א"ע וא"ש וא"ת תינח בז' שבהמ"ק קיים אבל בזה"ז מאי איעביד אנא לבטל היצה"ר לז"א בכל מקום וכו' כדרז"ל הנז' דע"י עסק התורה מסתלק היצה"ר וכנז"ל וכן אמר הקב"ה לדהע"ה כי טוב לי יום בחצירך וכו' כדדרז"ל כידוע:

ועפ"י דרכנו אפ"ל מזבח אדמה וכו' ע"ד מש"ל דהיצה"ר הוא החומר כנז"ל ע"י וזבחת עליו א"ע וא"ש כאילו הקריב וכו' כנז"ל ולא עוד אלא בכל מקום אפי' ביחיד ואפי' בשאר הימים ע"י עסק התו' תפלתו מתקבלת ועונה אותו בכל עת וק"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל כה"כ ישישו וישמחו בך כל מבקשיך כמש"ל משם הרשב"א ז"ל דמפני השמחה נושא פנים ועונה אותו ויאמרו תמיד יגדל ה' שמגדילים שמו לכן נושא להם פנים ואני איני צריך לכ"ז יען כי עני ואביון אני דע"י שמשפיל עצמי ה' יחשוב לי ממעל לחש"ב ע"ד לשארית נחלתו ולזה עזרי ומפלטי אתה. וכן בזה יובן כה"כ חטאת נעורי וכו' טוב וישר ה' וכו' במש"ל דטעם נשיאות פנים דמצוה לבצוע ואפי' שהשי"ת יודע הדין מ"מ כל שמדה"ד לא ידעה הדין יכול לבצוע ולישא פנים וז"ש חטאת וכו' א"ת למען טובך ה' טוב וישר ה' דמדתו לבצוע משום ועשית הישר והטוב ע"כ יח"ב

וא"ת התינח קודם גז"ד אבל אחר גז"ד שידעה מדה"ד את הדין אז א יוכל לבצוע ומאי אית תקנה לזה לז"א ידרך ענוים במשפט דאיהו מדה"ד כדאיתא בזוה"ק צדק איהו דין משפט איהו רחמי כידוע דלענוים יתן חן וחסד ורחמים לישא להם פנים אפי' אחר גז"ד ולקרוע גז"ד שלהם וא"ת התינח למי שהוא עניו ושפל אך לשאר בני אדם הוי אליה וקוץ בה כדאיתא בגמ' אמר רב אליה וקוץ בה לשארית נחלתו וכו' לז"א כל אורחות ה' חסד ואמת לנוצרי ברית"ו ועדותי"ו כמש"ל ברית ותורה קאי על ברהמ"ז דכתיב התם ברית ותורה ונוצרי היינו משמרת ע"ד נוצר תאנה י"פ והיינו שאוכלין קמעא ומברכים ברהמ"ז וז"ש לנוצרי בריתו ועדותיו היינו ברית ותורה דבברהמ"ז אפי' על כזית וכביצה כנז"ל וק"ל:

מעתה חזרתי לנושא"י מקדם והנוש"א בא לאהבה את ה' אלקך לשמוע בקולו וכו' שם רמז הרומ"ז למ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב דתשובה וז"ל ומה היא התשו' שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנא' יעזוב רשע דרכו וכו' כדי שלא יהיה דומה לטובל ושרץ בידו וצריך להתודות ויתנחם על שעבר וכו' מדרכי התשו' להיות השב צועק תמיד לפני ה' בבכי ובתחנונים ועושה צדקה בכל כחו וכו' וגילה ממקומו שגלות מכפרת עון וכו' ולהיות עניו ושפל רוח. אין התשו' ולא יוה"כ מכפרים אלא על עבירות שב"א למקום וכו' אבל שב"א לחבירו וכו' אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו וירצהו וכו' ואפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו עד שימחול לו וכו' עכ"ל:

והנה ממ"ש הרמב"ם ז"ל ודקדק בלשונו הזך לומר בלשון שלילה אין התשו' וכו' אלא וכו' ולא כתב כמ"ש לעיל על חלוקה אחרת וז"ל בד"א בעבירות שב"א לחבירו אבל וכו' א"צ לפרסם חטאו עכ"ל וה"נ הול"ל הכי במד"א בעבי' שב"א למקום אבל וכו' מדלא כתב כן אלא נקט בל' שלילה אין וכו' מוכח מזה דס"ל כמ"ש הרב המוסמך מארי דאתרין הרי"ף ז"ל בחי' לפרק יוה"ך דעבי' שב"א למקום תלויים עם עבי' שב"א לחבירו ואם לא פייס את חבירו גם חלק המב"ה אינו נמחל כיעו"ש ואין הכונה דאין יוה"ך מכפר על עבירות שב"א למקום כולם חלילה אלא על דרך שכתב הגאון הרב חיד"א ז"ל בספריו הקדושים דכשחוטא אדם לחבירו ולא פייסו לא מלבד חטאו עם חבירו יש עליו עונש אלא גם הוא פוגם בכבוד המב"ה וגורם צער לשכינה וזהו אעפ"י שהתודה וכו' מ"מ כ"ז שלא פייס לחבירו גם חלק הנוגע למקום באותו חטא שחטא עם חבירו אינו נמחל לו שהעון שעשה עם חבירו מעכב כפרתו גם בחלק המב"ה עכתד"ק יע"ש:

והענין הוא כי החוטא לחבירו חטא זה שורש פורה רוש ולענה ומלבד צער המגיע לשכינה עוד בה יוליד כמה תולדות רבות רעות תולדה כעין אב אבי אבות הטו' תחילה כי ימשך מזה לה"ר וש"ח וחשדא בכשרים שאפי' רואה את חבירו מדבר עמו דברי שלום לאמר הלב חורש מחשבות און משנאה ואיבה וקנאה ותחרות וחשדות לכף חובה כידוע ועובר על לאו דלא תשנא אא"ב ועל מ"ע דואהבת לרעך כמוך כמשז"ל וז"ל אם אתה מקיים ואהבת לרעך כמוך אתה מקיים ואהבת את ה"א ואם אין אתה מקיים וכו' אין אתה מקיים וכו' והכונה עפי"ד רבינו האר"י הקדוש ז"ל ע"פ לא תשא א"ש ה"א לשוא דר"ת תש"א תחרות שנאה איבה כי בצלם אלקים עשה א"ה דהיינו שם הויה ב"ה מצויר באדם ב' עינים הם תרין יודי"ן והחוטם הוא וי"ו הרי כ"ו כמספר הוי"ה. גם הראש הוא יו"ד וב' ידים שיש בהם יו"ד אצבעות הם ב' ההין והגוף הוא וי"ו הרי הוי"ה ב"ה וז"א לא תש"א וכו' וזהו אם אתה מקיים ואהבת לרעך אתה מקיים וכו' כי בצלם אלקים וכו' ואם אין אתה מקיים וכו' כנז"ל הרי לפניך דחטא זה יוליד כמה חטאים עד שיעבור על לאו דעשרת הדברות שדיבר ה' לא תשא שבו נזדעזע כל העולם כדאיתא בפ' שבו' הדיינין יע"ש:

עוד זאת גורם מניעת עשות מצות צדקה וחסד וגורם רעה לעצמו דאם יהיו כולם באהבה ואחוה יחד אפי' אם נתגבר יצרו של אדם עליו שלא לוותר מממונו לצדקה וחסד מ"מ ע"י אהבתו עם בני עירו הם המדברים עמו בטוט"ו ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עמנו למלאת נפש רעבים ומפני הבושה והבוחר באהבה איש לרעהו יכפה את היצה"ר ויתן ויחזור ויתן יותר מהראוי לא כן אם היה ניגוד ושנאה ביניהם אז דבר בהופכו יעשו לאהבת הניגוד והניצוח דאפי' מה שהיה בדעתו ליתן צדקה הן רב הן מעט להכעיס לחביריו לא יתן כלום ומדלא יתן הוא גם אחרים לא יתנו דממנו יראו וכן יעשו וזה שלא כרצונו ית' ולא כרצון יריאיו ומתיש חיליה דפמליא ש"מ כב יכול וגבר הסט"א ומכביד הגלות דאין ירוש' נפדית אלא בצדקה תכונני רחקי מעושק הסט"א כמ"ש רבינו הק' האר"י ז"ל וכמ"ש אני עני בשמו במ"א:

באופן דעון זה כמה פורה רוש ומגיע השמימה חלק הגבוה וע"ז החלק גבוה אמר דכ"ז שלא פייס את חבירו אפי' חלק הגבוה הנז' אין יוה"ך מכפר כמ"ש הרב ז"ל ועל זה קונן ירמיה ה הנביא ע"ה נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה עד ה' כי תחילה צריכים אנחנו שנחפש בדרכנו בין איש לרעהו ושוב ונשובה עד ה' לבקש ממנו מחי' על חלקו הגבוה שפגמנו בחטאינו בין אדם לחבירו אזי תועיל כפרתנו ואם לא נעשה כן לא תועיל לנו הכפרה אפי' לחלק הגבוה כי עון שב"א לחבירו מעכב כפרתנו גם לחלק המגיע ממנו

אל ה' ולזה חזר ואמר נחנו פשענו ומרינו בינינו לחבירינו ולא פייסנו את חבירו אתה לא סלחת כלו' גם אתה דייקא ר"ל חלק הרע המגיע לך ע"י חטאינו בין אדם לחבירו לא סלחת וק"ל: ובפרט בימים האדירים האלה ימ"ת טרם יצא דבר המלך ודתו, מלך יושב על כסא דין יומא דר"ה ובני האלקים מתייצבים על ה' וביותר יגבר תגבורת הדין הוי בעון זה דלא תש"א על דרך שכתב הגאון הרב חיד"א ז"ל בס' דברים אחדים דק"א ע"ג וז"ל דיום ג' דתשרי הוא נגד דיבור ג' שהוא לא תשא ולכן אירע שבו נהרג גדליה בן אחיקם וכו' עכ"ל ואגב אורחין תמיהני דלכאורה נראה שדבריו ז"ל הללו הם נגד הסוגיא דר"ה בדי"ט וכ"כ מרן ז"ל בב"י א"ח סי' תקמ"ט בשם רבינו ירוחם ז"ל דבר"ה נהרג ומשום יו"ט ר"ה נדחה התענית ליום ג' תשרי יע"ש והכי מוכחי קראי כמ"ש הרב מטה יאודה עייאש ז"ל שם והגם שהרב יד אהרן ז"ל שם תריץ יטי"ב סוגית הגמ' הנז' ולפי ד"ק אין להק' מסוגית הש"ס הנז' מ"מ אין כן דעת מרן ז"ל ורי"ו ז"ל ולא הי"ל לסתום דבריו נגד מרן ורי"ו ז"ל בסתם כאילו דבר פשוט שו"ר בס' הדורות שכתב משם סדר עולם בפכ"ו שנהרג גדליה ג' תשרי נ"ב יום אחר החורבן וסי' גדלי"ה גימט' נ"ב ומשם הרד"ק ז"ל בירמיה מ"א כתב דבר"ה נהרג וקבעו הצום ג' לתשרי מפני שהוא יו"ט יע"ש ואיך שיהיה עכ"פ כיון דאירע חבהמ"ק וירוש' והריגת גדליה ונשארה הארץ שממה וחריבה הכל הוא מצד דיבור לא תשא ולזה צריכים אנו שנחדל מעושק ידינו לתקן המעוות כי ארך קצנו עבר קציר וכו' וכלו כל הקצין וכו' וכ"ש שלא נוסיף על חטאתינו פשע לדחוק רגלי השכינה בגלות המר והנמהר הזה:

ואל זה אביט כונת הושע הנביא ע"ה באומרו שובה ישראל עד ה"א קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פ"ש ויל"ד דפתח בל' יחיד וסיים בל' רבים ועוד תיבת עמכם יתור נפיש ועוד אומרו כל תשא עון משולל ההבנה ורז"ל פי' מקרא מסורם ור"ל כל עון תשא ולדרכנו י"ל קרא כפשטיה וזהו שמזהיר הנביא שובה ישראל דהיינו שיהיו באחדות אחת אזי מגעת הכפרה גם למה שנוגע אליו יתברך דהכלל הוא דיחיד דוקא בימ"ת כמש"ה בהמצאו וציבור בכל עת כמש"ה בכל קראנו אליו ואם לא יהיו באחדות לא יכופר אפי' חלק הגבוה ועל זה מזהירם הנביא דאם יש פירוד ביניהם תחילה קחו עמכם דברים דהיינו במה שנוגע בין אדם לחבירו וכל אחד יתפייס אדם עם חבירו ואזי יהיו באחדות ושובו אל ה' לבקש סליחה בחלק הנוגע לה' ומי שאינו מתפייס ואינו חפץ לבקש מחילה מחבירו אמרו אליו אמירה רכה דברים המתיישבים על לבו להודיעו טעם כעיקר דזה מעכב הסליחה שכל התשו' תלוי זה בזה

העון תש"א ר"ת תחרות שנאה איבה היא שהחריב את ביתנו ועל עון זה אנו מעוכבים בגלות בעון ש"ח ואין לך מעכב הסליחה גדול מזה שדוחק רגלי שכינה:
או אלי קאי לה' דלעיל מיניה כינוי להקב"ה כפשטיה דקרא ושם רמז לשלשה דברים שהקדמנו לעיל מ"ש הרמב"ם ז"ל ואלו הם עזיבת החטא וידוי דברים נחמה ר"ת עו"ן גם תש"א שם רמז לג' דברים מ"ש גם כן הרמב"ם והם תחנונים שפלות אחדות ר"ת תש"א וקח טוב עסק התורה כי לקח טוב וכו' וכן צדקה דכתיב טוב מעט בצדקה דהיינו שימעט מפרנסתו וממזונות ביתו ויפזר מעותיו בצדקה מדלא כתיב טוב מעט צדקה וכן הטעם של הפסוק מוכח הכי טוב מעט אתנחתא ואח"כ בצדקה ואילולי כן היה לו להיות הטעם בתיבת טוב באתנחתא ואח"כ מעט בצדקה וכן פי' המפרז"ל והיינו כמ"ש הרמב"ם ז"ל שיתן צדקה כפי כחו ולא ימעט ואחר עשות כל סדר התשו' הנז' אזי ונשלמה פרים שפתינו היא התפילה במקום קרבן מתקבלת ומתעלית השכינה וגבר ישראל חילא דלעילא ויהיה יחודא שלים ויתיש כח הסט"א ואז יהיה השם שלם והכסא שלם ובא לציון גואל והו"א יכוננה עליון:
ובכן זה רמז הכ' לאהבה את ה' שם רמז אל השכינה הנרמזת באות ה' כידוע לי"ח לשמוע בקולו ולדבקה בו דהיינו שיעשה כל מעשים הללו שכ' הרמב"ם ז"ל לשם יקבה"ו וז"ש ולדבק ה' שהיא השכינה בו ר"ל בוי"ו יקבה"ו כ"י ר"ת כנס י' הו"א אותיות ה"ו מן הוי"ה ואות א' מן כסא החסרים כעת עתה ע"י הצדקה ותשו' ומע"ט ואהבת שלום בין אדם לחבירו שגורם לאהבה את ה' כנז"ל והכל לש"ש יחודא שלים אזי תחזור ותתעלה השכינה לאתרהא ואות א' החסר מן כסא בכס"א ליום חגנו כי חק ליש' הו"א והיה ה' למלך ע"כ הארן וכו' ונחיה בצלו לשבת על האדמה בונה ירוש' ה' נדח"י יכנס בב"א:

ב דרוש לשבת תשובה

דרוש ב' לשבת תשובה שדרשתי בק"ק ווהראן יע"א בהיותי שד"ר מרבנן קדישי דעיה"ק צפת ת"ו. לאהבה את ה"א לשמוע בקולו ולדבקה בו וכו': אמרתי בתחי' דברי והנוש"א בא לאהבה את ה"א וכו' שם רמז למ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' תשו' וז"ל אעפ"י שהתשובה והצעקה יפה לעולם ביו"ד הימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שלא' דרשו ה' בהמצאו במד"א ביחיד אבל ציבור כל זמן שעושים תשו' וצועקים בלב שלם הם נענים שנא' כה"א בכל קראנו אליו עכ"ל, וכתב מרן ז"ל בכ"מ וז"ל פ"ק דר"ה די"ח אמר"ש אמר רב מנין לנז"ד ש"ן שאינו נחתם אינו נחתם והכתיב נכתם עוונך

לפני אלא מנין שאפי' נחתם מתקרע שנא' בכל קראנו אליו והכתיב דרשו ה' בהמצאו התם ליחיד הכא לציבור ויחיד אימת אמר"ן וכו' אלו יו"ד ימים שבין ר"ה ליוה"כ עכ"ל: והנה הרואה יראה דסוגיא זו שהביא מרן ז"ל לומר דרבינו יליף מינה מקור דין זה לכאורה נראה דהסוגיא הלזו היפך הדין שכ' הרמב"ם ז"ל שהרי בסוגיא זו לא חילקו ביחיד בשאר ימות השנה כדחילק רבינו ז"ל כלל ועיקר אלא דהכלל ביחיד דוקא בימ"ת דכ' בהמצאו וציבור בכל עת דכ' בכ"ק אליו ומהיכן יצא לו לרבינו ביחיד יפה צעקה בכל ימי השנה ובימ"ת יפה ביותר כי לא הראה לנו מרן ז"ל מקור דין זה בש"ס וכבר הרב התנא ז"ל בס' פר"ד בדרך הרבים עמד בזה ותי' דרבינו פסק כר' יצחק דאמר בפ"ק דר"ה יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד וס"ל לרי"ץ נמי הכי מכח קרא כדכ' בהמצאו משמע דיש ימים שנמצא לכל יעש"ב. ולענ"ד דלא הרווה צמאוננו בזה דאכתי קשייא ע"ד מרן ז"ל דתחילה הי"ל לאתויי בידיה סברת רי"ץ דמיניה מקור הדין דכ' הרמב"ם ז"ל ואח"כ יבאר טעמו ממימרא דרב מדכ' בהמצאו ומה גם דסברת רב נראית היפך מדרי"ץ ואיך שביק להא דרי"ץ שהיא מימרא מפורשת בס' הרמב"ם ואייתי בידיה מימרא דרב הנראית להיפך מן הקצה אל הקצה ודוחק לומר דהרב התנא ז"ל אמרה למילתיה דלא כמרן ז"ל ולא עוד אלא דיש מקום לומר דרי"ץ ס"ל דכל העתים שוים דיפה צעקה בכל יום מדלא ביאר הא דבימ"ת יפה ביותר והכי מוכח מסוגיא דלעיל מזה דאמרי' התם כמאן מצלינן וכו' ואבע"א כרבנן וכרי"ן יע"ש משמע דלרי"ן תפלה מקרעת גז"ד אפי' בשאר ימות השנה וא"כ זה שכ' רבינו דבימ"ת יפה ביותר לא ידענו מנ"ל הא ועם דלזה יש לדחות ופשוט מ"מ הפשט אינו כן ודברי מרן ז"ל לא יכונו לפי שיטה זו. וכבר בדרוש אחר לתשו' עמדתי בזה ותירצתי דברי מרן ז"ל עפ"י. מ"ש הרב מר שארנו מהרח"א ב"ד ז"ל בדרושו אשר נדפס בסו"ס אשדות הפסגה דשם דקדק הרב ז"ל על מ"ש בגמ' ויחיד אימת דגם לס"ד שהיה סבור דכולהו קראי משתעו בציבור יש מקום לשאלה זו אימת נמצא הגם דמתחי' היה מק' דעדיפא מינה רומיא דקראי אהדדי ובתר דמשני ליה התם בציבור וכו' רמי ומק' ויחיד אימת מ"מ לא הי"ל בזה"ל ויחיד אימת אלא הי"ל אימת סתם אבל השתא דנקט ויחיד אימת משמע דהוא רומיא דרמי ליה על מאי דמשני ליה הכא ביחיד וא"כ ק"ט ולדידיה שהיה סבור כולהו קראי בציבור מ"מ קשיא אימת נמצא ותריץ יתיב הרב ז"ל במשז"ל בברכות מנין לעשרה שמתפללין וכו' שכינה עמהם שנא' אלקים נצב בעדת אל ולזה מעיקרא לפי שיטתו דהוה מוקים לקרא בציבור לא הוה ק"ל אימת דכל בי עשרה ש"ש ועכ"ז קראוהו בהיותו קרוב דהיינו קודם גז"ד אבל אחר גז"ד לא ברם השתא דאמר רב דציבור מתקרע גז"ד בכל עת וקרא

דבהמצאו אוקמוהו ביחיד לזה תמה דא"כ דקרא איירי ביחיד ויחיד אימת מצוי לו לקרוע גז"ד לזה השיבו בימ"ת יחיד דינו כרבים שנמצא לו כמו ציבור באותם הימים וקרא דקראוהו ב"ק היינו קודם גז"ד בשאר ימות השנה עכתד"ת יעש"ב ובזה תריצנא דעת הרמב"ם ומרן ז"ל דרבינו בנה דייק בל' הגמ' דבעי ויחיד אימת וצ"ל כפי' הרב מהרח"א ז"ל הנ"ל והשתא נפק"ל דיחיד בימ"ת יפה ביותר דמתקרע גז"ד כמו ציבור בשאר ימות השנה מדכ' בהמצאו ובשאר הימים מ"מ יפה קודם גז"ד מסיפיה דק' קראוהו ב"ק דל"ל דאפי' בימ"ת ודוקא קודם גז"ד מכח סיפא דקרא דקראוהו ב"ק אבל אחר גז"ד דיחיד אינו נקרע כלל שהרי לדברי רב מוכח דהיכא דנמצא מועיל אפי' לקרוע גז"ד שכן הוי הטעם דציבור דמקרעין גז"ד בכל עת מחמת דמצוי להם בפל עת כמ"ש בגמ' ויחיד אימת בימ"ת הוי דינו כרבים בשאר הימים וא"כ קראוהו ב"ק מוכרח לומר אפי' בשאר ימים והיינו קודם גז"ד והיינו דצעקה יפה בכל עת ובימ"ק יפה ביותר לקרוע גז"ד ולאפוקי מדר' יצחק דס"ל דיפה צעקה בכל עת ומקרעת גז"ד ולזה מרן ז"ל לא הביא מימרא דר' יצחק כי אם מימרא דרב ומאי דשקו"ט עלה בגמ' דמשם הוראה יוצאה למ"ש רבינו ז"ל למעיין היטב באותה סוגיא מה גם דלא אפ"ל דגם ריי"ץ ס"ל הא דיפה צעקה בכל עת הי"ד קודם גז"ד שהרי בגמרא לעיל כדאמר רבי יוחנן דאחר גז"ד אפי' הביא כל אילי נביות ליחיד אינו מועיל ואמרו בגמ' כתנאי ע"ש בש"ס דאוקמוה למילתיה כר"א ואי איתא מצי אתיא שפיר כריי"ץ ועוד שהרי להדיא פליג על ר"א ואמר יפה צעקה ואפי' אחר גז"ד מיהו הא לאו ראיה היא די"ל ר"א ס"ל אפי' בימ"ת אחר גז"ד ל"מ משא"כ לריי"ץ ולהכי נמי אוקמוה לדריו"ח כר"א וכמ"ש לקמן מתוס' דנידה יעו"ש אלא דמ"מ מסתמיות דברי ריי"ץ נראה דאפי' בשאר הימים מהניא צעקה ולזה דייק היטב מרן ז"ל ולא אייתי רק מימרא דרב וכמובן:

אמנם אני בעניותי בדרוש תשו' הנז' עמדתי ע"ד מ"ש הרב מהרח"א ז"ל הנז"ל דאי איתא לד"ק א"כ גם כדאוקמוהו לקרא דבהמצאו ביחיד הוה מצי לפרש קרא כפשטיה שהרי התם בברכות סיימו ומנין אפי' אחד וכו' ומאחר וכו' ומשני יו"ד קדמה שכינתא ואתיא א"כ היה יכול לתרץ קרא דבהמצאו ביחיד נמי ואפילו בשאר ימים וכגון שהיה עוסק בתורה יחידי ושוב שכינה שורה עליו ואזי התפלל וצעק אל ה' שהרי באותה שעה מצויה עמו השכינה ומאי קא בעי ויחיד אימת ועוד הארכתי בעניותי שם להכריח דלא כהרב מהרח"א ז"ל ומשם באר"ה ואכמ"ל:

ולעיקר דקדוקו על מאי דבעי ויחיד אימת נלע"ד לפרש הסוגיא באו"א וטרם כל יש לדקדק בדברי רב שאמר מנין לגז"ד ש"ץ שאינו נחתם ותכף הקשו עליו שאינו נחתם

והכתיב וכו' ואוקמו לדברי רב דר"ל דאף שנחתם מתקרע ונראה משם דתלמודא פירשו דברי רב הכין אפי' דהוא עצמו לא אמר אלא בזה"ל שאינו נחתם וא"כ אכתי קשה דמה הל' אומרת שאינו נחתם הי"ל לרב לפרש שיחותיו ולימא מנין לגז"ד דציבור שמתקרע ולא לומר סתם שאינו נחתם עד שיבואו לטעות בדבריו. ותו ק"ל מלבד משה"ק הרב הנז"ל בבעיית ויחיד אימת כנז"ל עוד ילה"ק דאיך השואל ויחיד אימת עשה עצמו ואחר עמו כאילו לא ידעו האי חי' דימ"ת והרי לעיל מזה באותה סוגיא עצמה על מ"ש ריו"ח גדולה תשו' שמקרעת גז"ד ש"א הקשו עליו מברייתא דלא שב בנתיים אין מוחלין לו ומשני ל"ק כאן ביחיד כאן בציבור ופירש"י השב בנתיים מוחלין לו בין ר"ה ליוה"ך עכ"ל. הרי מבואר שם האי חילוקא דבין יחיד לציבור ובין עימ"ת לשאר ימים ומכח זה צריך לדחוק ולומר דהאי שקו"ט דשקו"ט אמילתיה דרב נאמרה בבי מדרשא קודם להההיא דריו"ח וזה דוחק עצום דאמאי קבעו מימרא דרב בסוף הסוגיא וידוע דבחד עניינא לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר. ועוד יל"ד דריו"ח אמאי הביא ראיה מקרא דנביאי דהשמן לב העם ולא אייתי מקרא מפורש בתורה בכל קראנו אליו וממילא לא תחול קו' ר"פ משה"ק לאביי לעיל שהק' ודילמא קודם גז"ד שהרי בכל קראנו אליו כתיב ועוד שהרי הא דעימ"ת ברייתא היא כמ"ש רש"י ז"ל לעיל. ועיל"ד דמה זו סמיכות דקא סמך תלמודא הא דויגוף ה' את נבל דעשר לגימות עם האי מימרא דרב דאין לה קשר ושייכות לכאורה: אשע"כ כדי ליישב כ"ז אפ"ל דר' יוחנן אזיל לטעמיה דלעיל בדי"ו ע"ב איתא אמר"כ אמריו"ח ג' ספרים נפתחים בר"ה א' של רשעים גמורים וא' וכו' בינוניים תלויין מר"ה עד יוה"ך זכו נכתבין לחיים וכו' ע"כ וס"ל לריו"ח דהא דגדולה תשו' דמקרעת גז"ד דציבור היינו תשובה גדולה וצעקה רבה וטירחא רבתי מיהא בעי דאע"ג דאוקי שמואל אמורא עליה ודרש ויפתוהו בפיהם וכו' ואעפי"כ והוא רחום י"ע היינו קודם גז"ד והתם דאמרי' אין תפלתו של אדם נשמעת וכו' לשון שלילה אין וכו' מוכח בכל גוונא לכך הקשו מהא דשמואל אבל הכא אחר שנחתם גז"ד שאני דבעי צעקה גדולה ומרה ע"ד שאמר הכ' בצר לך וכו' ושבת וכו' כי תדרשנו בכ"ל וב"ן וע"ז אייתי קרא המפו' בנביא השמן וכו' ושב ורפא לו ורב פפא בתחי' לא הבין דבריו לזה הק' דאימא קודם גז"ד ומשני ליה אביי ורפא לו כתיב וכו' וממילא אשמועי' דהו"ל כמו חולה שעלה למיטה שאמרו בגמ' דומה לו וכו' ע"ד דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו כידוע ה"נ הוי חולה דצריך לו רפואה וע"ז הק' מיתיבי לא שב בנתים ואחר שנחתם אפי' הביא כל אילי נביות וכו' ומשני הא ביחיד אבל ציבור אע"ג דנחתם מ"מ תשו' מעליא טובא כנז' מתקרע ולכך לא הביא ריו"ח ראיה מק' דבכל קראנו אליו לאשמועי' דאע"ג דבכל ק"א מ"מ בעי ע"י

טירחא מרובה דהשתא הוי כמו חולה שעלה למיטה כדמשמע ליה מק' דהשמן ורפא לו גם לשיטת ריו"ח ביחיד ס"ל אחר חתימת הגז"ד כלל כלל לא והא דמהני בעשי"ת היינו שיחזיק עצמו לבינוני דכיון שהוא תלוי ועומד אזי שב בנתים מוחלין לו ואם לאו אפי' הביא כל אילי נביות וכו' ואפי' נחתם בר"ה וכו' אם חזר בתשו' אין אחר חתימה כלום וכן הבינו התוס' ז"ל במס' נדה ד"ע ע"ב בד"ה כאן וכו' בפי' הברייתא דהשב בנתיים יעו"ש: אבן רב רוח אחרת איתו עמו ובא ללמדנו האי חידושא עדיף מההיא דריו"ח ופליג עליה בציבור דגדול כבודם ונפיש זכותייהו בנקל יכולים לקרוע גז"ד אפי' בשאר ימות השנה וביחיד נמי כמו ציבור בימ"ת דוקא אבל בשאר הימים אינו יכול לקרוע הגז"ד שלו אפי' הביא כל אילי נביות כמ"ש בברייתא לא שב בנתיים אפי' הביא אח"ך כל אילי נביות וכו' אבל השב בנתיים אפי' כבר נחתם הגז"ד מתקרע וזהו שדקדק רב ואמר מנין לגז"ד ש"ץ שאינו נחתם ר"ל דכך לי נחתם כאילו לא נחתם והו"ל כאילו לא נחתם דבנקל מתקרע על דרך ויפתוהו בפיהם וכו' והמקשן לא הבין כונת דברי רב והוק"ל דהכתיב נכתם וכו' ולזה הסביר לו התרצן דאין כונת רב דאינו נחתם כמו שחשבת אלא כונתו כאילו לא נחתם דאפי' נחתם בנקל מתקרע ולזה אייתי ראיה מבכל קראנו אליו ר"ל אפי' אחר גז"ד בכל דהו קראנו אליו יעננו ביום קראנו דכל אפי' כל דהו משמע ע"ד ויפתוהו וכו' דכלל הכל בתיבות בכל קראנו לאשמועי' הני תרי כללי דאפי' אחר גז"ד ואפי' ויפתוהו וכו' כנז"ל כמש"ל דאין שום דבר עומד נגד כבוד ציבור דנפיש זכותייהו ולזה הק' מקראי דדרשו ה' בהמצאו דסתמו כפי' דיש פעמים שאינו נמצא והיינו משום דאחר גז"ד בעי טירחא מרובה ע"ד קרא כדכ' בצר לך וכו' כי תדרשנו בכ"ל וב"ן ושם נאמר ובקשתם משם את ה"א ומצאת לשון מציאה ואם לאו לא ימצא ומוכח דבעי עכ"פ אחר גז"ד טירחא מרובה ואע"ג דהאי קרא דתורה כתוב בל' יחיד מ"מ על הרבים נאמר כמ"ש הנביא דרשו ה' בהמצאו והא דכתיב ויפתוהו בפיהם וכו' היינו קודם גז"ד וז"א קראוהו בהיותו קרוב וכן נמי לא ק"ל קרא דבכל קראנו אליו דהיינו לכלול אפי' אחר גז"ד וכשיטת ריו"ח דלעיל ברם לשיטה זו דרב רמי ומק' קראי ולדידיה ניחא ולזה משני ליה אליבא דרב דקרא דדרשו ה' בהמצאו ביחידים נאמר ולא לציבור וע"ז תמה ואמר ויחיד אימת משום דלדידיה ס"ל דהאי קרא דדרשו רומז ונרמז להההוא קרא דבצר לך וכו' ומצאת כי תדרשנו וכו' והיינו אחר גז"ד וכמש"ל אליבא דריו"ח ואי איתא שהוא ביחיד במאי מיתוקם קרא אי אחר גז"ד הרי תנא בברייתא דלעיל אפי' הביא כל אילי נביות וכו' דלא מצינו שום רפואה בשום זמן ליחיד אחר גז"ד וההיא דשב בנתיים בבינוני משתעי וקודם גז"ד וכמש"ל אליבא דריו"ח ואי איירי קודם גז"ד הא ודאי לא בעי שום רפואה

וטירחא אפי' ליחיד וכן מוכח לשון הברייתא דלעיל דנקט השב בנתיים ר"ל בתשו' לחודא סגי ליה מדלא אמר השב וצועק בנתיים ועדיפא מינה כתב הרב לח"מ ז"ל בפ"ג דתשו' על מ"ש הרמב"ם ז"ל ההיא דג' ספרים נפתחים כריו"ח כמ"ש מרן ז"ל בכ"מ שם הקשה הוא ז"ל דכיון שהוא בינוני שקול היאך מכריעין אותו לחובה כיון שלא חטא עוד אע"ג דלא שב וניח"ל דמשום דלא שב יחשב לו לעון יע"ש משמע דאי שב מלחטוא עוד וקבל עליו שלא ישוב לכסלה יספיק לו שלא יכריעוהו לכף חובה וממילא כף זכות מכרעת לו ויחתם לחיים וברור ולפי"ז נקוט מיהא דלא אפשר לפרש קרא ביחיד וקודם גז"ד דקרא משמע בהמצאו ע"ד ומצאת כי תדרשנו בכ"ל וכו' והיינו בחולה שצריך רפואה ואי בקודם גז"ד לא בעי רפואה ואי אחר גז"ד לא מצינו רפואה ליחיד אלא ודאי בציבור וזאת היתה תמיהתו ויחיד אימת דבקודם גז"ד לא בעי רפואה ואי אחר גז"ד לא מצאנו רפואה ליחיד אלא ודאי בציבור וע"ז השיב לו אלו ימ"ת שבין ר"ה ליוה"ך ודקדק בלשונו באומרו אלו ימ"ת ולא בעי"ת כיון דשאל אימת הול"ל בקיצור בעימ"ת והאריך לומר אלו וכו' רצה להסביר לו דלא כמו שעלתה על דעתך דפי' קרא דדרשו ה' בהמצאו הוא על דרך כי תדרשנו בכ"ל ומצאת כמו מציאה דבעי חיפוש מחיפוש עד שימצא דבר האבוד הא ליתא אלא הכונה הוא על הימים שהוא נמצא לכל ליחיד כמו לרבים ולעולם אפי' אחר גז"ד והגם דנחתם גז"ד ביום ר"ה מ"מ אם שב בנתיים מתקרע כמו גז"ד דרבים בלי טירחא ופי' בהמצאו הוא על הימים שהוא נמצא לכל אליבא דרב ומ"ש בברייתא אפי' הביא וכו' היינו אחר עבור יוה"ך ואז אפי' הביא כל אילי נביות וכו':

ולפי שיטה זו סיפא דקרא דסיים קראוהו בהיותו קרוב הוא כפול במלות שונות דאי בימ"ת וקודם גז"ד פשיטא דאפי' אחר גז"ד מתקרע ואי בשאר הימים לקודם גז"ד לא אתי קרא שפיר משום דמשמע ליה קראוהו בהיותו קרוב על דרך קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ובשלמא לשיטת ריו"ת דס"ל דקרא איירי בציבור ואחר גז"ד א"כ קרא להכי תנא והדר מפרש לאשמועינן אופן הקריאה אל ה' דהיינו פי' בהמצאו ע"י קריאה בלב שלם ע"ד כי תדרשנו בכ"ל והיינו בהיותו קרוב דאימתי הוא קרוב לכל קוראיו הו"ד לכל אשר יקראוהו באמת ולא כמו ויפתוהו וכו' אלא לשיטת רב דס"ל דקרא דבהמצאו קאי על ימים שהוא נמצא ובכל גוונא מתקרע אפי' ביחיד א"כ קראוהו בהיותו קרוב אי ליחיד בימ"ת לא בעי קריאה כל כך משום דאותם הימים כך לי יחיד בימ"ת כציבור בשאר ימות השנה ואי קאי אשאר ימות השנה וקודם גז"ד ג"כ לא בעי כל כך קריאה כמ"ש שהרי בלאו"ה הוא תלוי ועומד עד בא יום ר"ה דאז ג' ספרים נפתחים

ובאותו זמן בנקל יוצל דאפי' יחתם גז"ד מתקרע ומכ"ש קודם גז"ד וא"כ למאי הלכתא כל כך קריאה ואמאי בעי הכא קריאה בלב שלם:

ולזה סיים עלה ואייתי סמוכות ההיא דנבל דיו"ד לגימות שנתן לעבדי דוד דתלה לו זכות החסד והצדקה אע"ג דכבר נגזר ונחתם גז"ד מ"מ יש זכות תולה ולא מקרע קרעינן לשטריה ולאו מגבא גבינן ביה ואע"ג דאמרינן בבריתא אפי' הביא וכו' היינו למקרע שטריה לגמרי אבל מ"מ זכות תולה לו וא"כ מזה יכו"ל דקרא איירי אפי' בשאר ימות השנה שכבר נחתם הנז"ד מ"מ ע"י הצדקה וקריאה יום אחר יום להיות תלוי עומד לעכב את הפורענות יום אחר יום עד ר"ה הבא ואז יקרע הגז"ד על דרך שכתב הרי"ף ז"ל בפיוה"ך גבי תשו' המוחלטין מעכבת הפורענות לחד פי' שפי' התם יעו"ש וזהו לשיטת רב אבל לריו"ח דס"ל דאם נחתם בר"ה שוב אפי' שב בנתיים אפי' הביא כל אילי נביות וכו' אינו נקרע גז"ד דיחיד א"כ לשיטתו לא אפשר שיועיל דסו"ס לא אפשר לקרוע דאפי' יבא ר"ה אח"כ מ"מ שטר עצמו אינו נקרע וא"כ לא אפשר ליקרע משום דעומד ליגבות ולא סגי בלאו"ה וכגבוי דמי אבל לסברת רב דאיתיה בתקנתא לבסוף לכן אתא קרא לומר דאפי' בשאר ימות השנה וכבר נגזר מר"ה והיה מה שהיה ביוה"ך מ"מ קראוהו בהיותו קרוב הזמן דר"ה הבא וה"נ יש זכות תולה בכל יום ויום אחר יום עד בא ר"ה הבא ויקרע לגמרי:

מעתה לפי"ז עלו ובאו דברי הרמב"ם ומרן ז"ל בכ"מ כהוגן דיפה התשובה והצעקה בכל עת והיינו להגן לפי שעה ואפי' לאחר גז"ד דמ"מ אע"ג דל"מ למקרע שטרא דגז"ד מהני מיהא דלא מגבא גבינן ביה השתא ולא מקרע קרעינן ליה עד בא ר"ה הבא ואז מקרע נמי קרעינן ליה ובימ"ת היינו דיפה ביותר דמקרע שטרא לגמרי והיינו מילתיה דרב ודלא כר' יצחק וכמש"ל ודלא כריו"ח וזהו דעת מרן ז"ל וקיצר כמובן ולא הוצרך להאריך משום דפשיטא ליה שהרי לא מיתוקם מילי דרב ומאי דשקו"ט בגמ' אליביה אלא בהכי ואע"ג דפסק להההיא דריו"ח דג' ספרים נפתחים בר"ה והיא ברייתא שם מ"מ רב לא פליג אהאדג' ספרים אלא דס"ל דעכ"ז תשו' דיחיד בימ"ת מועלת לקרוע ובשאר ימות השנה לעכב היסורין והגז"ד כמש"ל: אלא דלפי"ז עמדה ונשאת הקו' העצומה אשר הק' הרב שא"י ז"ל בדקל"ט על מ"ש הרמב"ם דהציבור כ"ז צועקים בלב שלם ותמה עליו ממ"ש בתענית ד"ח דאמר ר"א דאין תפלתו של אדם נשמעת וכו' והא אוקים שמואל וכו' ויפתוהו וכו' ומשני כאן ביחיד כאן בצבור יעו"ש. ולענ"ד דאי מהא ל"ק כ"כ דהיינו יכול לומר דרבינו פסק כריו"ח והא דלא משני התם כאן קודם גז"ד כאן וכו' י"ל משום דעדיפא מינה משני דהוא מילתא דפסיקא דכ"ע מודו בזה או משום דנקט בל' שלילה

אין וכו' כמש"ל אבל לפי האמת דרבינו ז"ל תפס במושלם שיטת רב ודלא כריו"ח ק"ט דהא דהצריך בציבור צעקה בלב שלם מאן דכר שמיה דלב שלם הכא:
והנה הרב שא"י ז"ל שם איהו מותיב ואיהו מפרק לה דרבינו ז"ל אזיל לטעמיה שכתב גבי מקרא מגילה דת"ת דרבים שאני דאין מבטלין ורבינו ז"ל לא חילק משום דבעינן ציבור דומיא דיאושוע שכל ישראל היו שם עש"ב: ולדענ"דן דתירוץ זה לא ניתן ליאמר כי אם גבי ההיא ברייתא דמגילה דקתני בזה"ל תניא נמי הכי כהנים בעבודתם וכו' מכאן סמכו שלב"ר שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מ"מ ק"ו מעבודה והקשו מההיא דיאושוע וילן בעמק ותי' הא ביחיד הא בר ים יע"ש. להכי י"ל דרבינו פסק כההיא דמכאן סמכו של בית רבי דמסתמא היו יותר למעלה מיו"ד דאוכלי שולחנו ותלמידיו היו רבים ומשרתיו רבים כידוע ועכ"ז כיחידים דמו ות"ת דידהו לא עדיף ממקרא מגילה ופסק רבינו כסתמא דברייתא שם אבל בההיא דתענית דרבי אמי דאמר אין תפלת של אדם נשמעת וכו' והקשו מההיא דשמואל ויפתוהו בפיהם וכו' מסתמא על בני דורם הוא דקא דרשי ודינא קמל"ן לבני דורם ומאי דמשני כאן ביחיד כאן בציבור הוא ג"כ כפשטיה דכל בי עשרה ציבור אקרי אפי' בזה"ז ולאו על דורות הקודמין כשהיו כל ישראל יחד דא"כ מאי ק"ל מההיא דשמואל וכן נמי ההיא דרב הכא בסוגיין דר"ה דאשמועינן גז"ד דציבור אינו נחתם מסתמא לדורו קאמר ולא אתא לדרוש על העבר כן מוכחי קראי דויפתוהו וכו' וקרא דבכל קראנו אליו משמעותייהו בכל זמן משא"כ בההיא דיאושוע דכתיב עתה באתי וכו' וכן וילן בעמק דהם מעשה שהיה בו בפרק לכך אין ללמוד משם כי אם דומיא דידיה שהיו כל ישראל ביחד ולשון הבריתא מכאן סמכו של ב"ר הוא על זמן העתיד ולא קרב זא"ז ואין דמיונו עולה יפה לענ"ד אחהמ"ר הראויה אליו דרב המרחק ביניהם וברור: אמנם לענד"ן הדבר פשוט וא"צ לפנים דציבור לא אפשר שלא ימצא בהם מי שהתפלל בלב שלם דלא פחית עלמא מל"ו צדיקי כמשז"ל ומה גם ע"י הערבות דכל יעז"ל וזה מכוין בברכה אחת וזה באחרת ובכללותם ובצירופם יחשבו כולם צועקים בלב שלם וקרא דויפתוהו ברוב מיירי דרוב הקהל אע"ג דויפתוהו וכו' מ"מ מצטרפים עם המועטים הצועקים בלב שלם ונענים כולם והיינו מה שתי' בש"ס דתענית כאן בציבור היינו בכללותם. וכן נמי ההיא דרב דבש"ס ר"ה דמשני כאן בציבור הוא על הכללות וברור:
ובזה אפ"ל כה"כ למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא הכונה דבעי ומתחנן למען שמך ה' שהוא הוי"ה פשוטה מדת הרחמים שתסלח לעוני שאני יחיד לקרוע לי גז"ד שלי בימ"ת אפי' שכבר נחתם בר"ה ובשאר ימות השנה לעכב הפורענות כנז"ל משום דקי"ל הלכתא כרב וכדפסק הרמב"ם ז"ל וז"א כי ר"ב הוא דס"ל הכי והל' כוותיה וק"ל:

וזה אפשר כה"כ טחו בו בכל עת וה"ט דיפה התשו' והצעקה בכל עת להגן מהיסורין ואפי' לאחר גז"ד עד יבא ברנה יום ר"ה הבא דאז אפי' שנחתם הגז"ד מתקרע לגמרי וכדס"ל לרב דהל' כוותיה וכנז"ל ויומתק יותר דקאי נמי לציבור וכדי לצאת יד"ח מסברת וריו"ח קאמר קרא בטחו בו בכל עת עם שהם הציבור דאפי' שכבר נחתם הגז"ד שלכם מתקרע אך בתנאי וע"מ שפכו לפניו לבבכם דהיינו טירחא מרובה בצעקה גדולה דבזה גם מדה"ד שהוא אלהים מחסה לנו סלה ר"ל מסכמת עם מדה"ר לקרוע ה הגז"ד אפי' אחר חתימה וכמדובר:

מעתה הבא נבא לבאר בדרך רמז לשון מרן ז"ל בשה"ט א"ח סי' תקפ"ו בדיני שופר עניינא דיומא וז"ל שופר של ר"ה מצותו בשל איל וכפוף ובדיעבד כל השופרות כשרים בין פשוטים בין כפופים ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים ושל פרה פסול בכל גוונא וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם זכרות מבפנים פסולים וכו' היה קולו עב מאד כשר שכל הקולות כשרים בשופר עכ"ל:

והנה מ"ש מרן ז"ל תחי"ד דשופר של ר"ה מצותו בשל איל וכפוף פי' הרב ט"ז ז"ל דלאו בחדא מחתא נינהו דכפוף הוא עיקר המצוה לכתחי' דלא יצא יד"ח לכתחי' בפשוט אבל בשל איל לא מיקרי לכתחי' אלא מיקרי מצוה מן המובחר וכן מ"ש בטור והתכלית דמצוה מן המובחר לחזר אחר של איל לזכור עקידת יצחק לא מצא יוצא בכפוף אפי' לכתחי' לא מצא אזי יתקע אפי' בכבש פשוט או בעז שה כבשים ושה עזים חוץ משל פרה דאפי' בדיעבד אבל מ"מ כל שאינו כפוף לא קיים מצוה לכתחי' דבעינן כפוף מכל מין שיהיה או עז או כבש אתד"ק יע"ש:

הנה מבואר מד"ק ומלשון מרן ז"ל דהא דבעינן שופר של איל אינו אלא למצוה מן המובחר ולא לעיכובא כלל והכי רהטי לישנא דרוב הפוס' ז"ל דאינו אלא למצוה מן המובחר כמשי"ר המעיין. ולכאורה הדבר קשה דאמאי לא ליהוי לעיכובא נמי ושלא יצא יד"ח רק בשל איל דוקא כיון שהרמב"ם והגאון מהרא"מ ז"ל בס' יראים עמוד זמנים סי' קי"ז ס"ל דבעינן של איל מדאורייתא כמ"ש כמה מרבוותא ז"ל שכן הוא דעת עליון הרמב"ם ז"ל ע"ע הלא בס' ואכמ"ל וכן הבין הגאון הגמי"י ז"ל בדעת מהר"א ממיץ ז"ל הנ"ל דלעיכובא בעי שופר של איל והכי מוכח לכאורה מדאמרינן בגמ' דר"ה דט"ז ע"א אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק וכו' ע"כ. ודברים אלו מוכיחים שהוא דאורייתא ממ"ש למה תוקעין דנראה שכבר קדם לזה משנה או ברייתא דצריך דוקא של איל וא"כ צל"ד אמאי עלתה הסכמת הפוס' ז"ל דאינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר ואיך העולם אינם

נזהרים בזה לחזור אחר שופר של איל לעיכובא מיהו מהא דר' אבהו דאמר למה תוקעין וכו' איכא למידחי דקאי אמנהגא דעלמא שנהגו לתקוע בשופר של איל ולזה אמר למה נהגו כן וכ"כ הרא"ש ז"ל בפסקיו בפ' ראוהו ב"ד והר"ן ז"ל שם וכ"כ הגאון מהרש"א ז"ל בחי' אגדות שם אהא דר' אבהו משם הר"ן ז"ל יע"ש וכדבריהם ז"ל מוכח מדקאמר ר"א למה תוקעין וכו' ולא. אמר מפני מה אמרה תורה וכו' כדקאמרי בש"ס בתר הכי מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת ונסכו מים לפני בחג וכו' יע"ש ודאי דה"ט משום דבתורה לא כתיב לא שופר ולא של איל כלל וכדפירש"י ומהרש"א ז"ל דגמרא גמירי לה והכי נהוג עלמא ועלה קאמר ר"א למה תוקעין וכו' וכמדובר. אך אכתי ק"ט מסברת הרמב"ם והרא"ם ז"ל דס"ל דהוי מדאורייתא ולעיכובא כנז"ל אם לא שנאמר דמזה מוכח להדייא כסברת הפוס' ז"ל דס"ל דגם בדאורייתא יש לחלק בין לכתחי' לבדיעבד וכמ"ש בשמם הרב זוכרנו לחיים ח"א דכ"ג והגאון הברכ"י ז"ל בח"מ סי' טו"ב סק"ו וביו"ד סי' ער"ב סק"ה ובס' גנזי חיים למוה"ר החבי"ף ז"ל די"ב ע"ד ובס' מקנה אברהם ח"ב דז"ך ע"ג יע"ש אך להפוס' דפליגי בזה וס"ל דבדאורייתא אין חילוק מדיעבד ללכתחי' אכתי קשיא וצריך להתיישב בזה ואכמ"ל בזה כעת:

איך שיהיה הנה הרב הקדוש ב' לוחות הברית ז"ל בהל' שופר דכ"א עמד וימודד אר"ש טובה ורחבה ופירש לשון מרן ז"ל הנז"ל בדרך מוסר על בעל תשו' דבעל תשו' יקרא שופר ע"ד שפי' הרמב"ם ז"ל וז"ל אעפ"י שתקיעת שופר מצוה מ"מ רמז יש בה כלומר עורו ישנים וכו' ושפרו מעשיכם וכו' יעש"ב:

ואני הדל ברגליו אעבורה לפרש בדרך רמז באו"א עפ"י אמות הקודם דהיינו שהתשו' באלו הימים שהם עימ"ת עד יוה"כ ועד בכלל כולם נקראים בשם יומא דר"ה יומא אריכתא יען כי בכולם מלך יושב על כסא דין המלך המשפט ושערי תשו' פתוחים בהם לכל הן ליחיד הן לרבים ופותח בהם בעה"ב את ידו לקבל שבים והוא ית"ש מקבל תשו' מאהבה וזה רמז באומרו שופר של ר"ה ר"ל שפירו נאה ויאה דר"ה מעין שופרי ולא ראי זה כראי שאר ימות השנה דהגם דהתשו' והצעקה יפה בכל עת מ"מ בר"ה שהם עימ"ת יפה התשו' ביותר כמ"ש הרמב"ם ז"ל:

אמר עוד מצותו בשל איל ופי' הרט"ז ז"ל דזו חלוקה בפ"ע ונקראת מצוה מן המובחר ואין ערוך אליה ובזה רמז לנו למשז"ל במד"ר סדר אמור בפרשת מוספי יומא דר"ה ע"פ ועשיתם עולה וז"ל והקרבתם מבע"ל מה ת"ל ועשיתם אמ"ל הקב"ה לישראל עשו לפני כסדר הזה מעלה אני עליכם כאילו עשיתם את עצמכם וכאילו היום בראתי אתכם בריה חדשה עכ"ל. הרי דק"ל אומרו ועשיתם דמאי שנא מכל הקרבנות דכתיב בהו והקרבתם

והכא כתיב ועשיתם ואמרו ללמדנו בא שבשעה שמקריבין איל לעולה קרבן מוסף היום מעלה עלינו כאילו בראתי אתכם בריה חדשה דאילו בשאר קרבנות דתמידים ומוספים של כל השנה אפי' שכולם מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו מ"מ לא יהיו מנוקים מכל וכל דיש מהם דאין מתכפרין אבל בימים אלו דעימ"ת יהיו נקיים מכל מום מכל וכל כקטן שנולד וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בריש הל' תשו' ולח"מ ז"ל שם וזה אינו אלא בזמן שבהמ"ק קיים אבל בזה"ז היה רבי ישמעאל דורש ד' חלוקי כפרה וכמ"ש הרמב"ם והלח"מ ז"ל שם וע"ז בא הרמז שופרי דר"ה היינו בזמן הבית שבהמ"ק קיים והיו כל ישראל איש בנחלתו ומקריבין שם איל לעולה כסדר האמור בפרשה והרמז שם זכר לעקידת יצחק מה גם דבאותו זמן זכות אבות לא תמה אליבא דכ"ע וכל ישראל יחיד או רבים יהיו מנוקים מכל מום מכשול ועון אשר חטא לגמרי ואז יהיו כבריה חדשה כנז' במד"ר הנז"ל. עוד בא הרמז שפורי דר"ה שאפי' אוכלים ושותים ושמחים ולובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין וכו' כמ"ש הטור ז"ל ריש הל' ר"ה ומ"מ מקבלם בתשו' יותר משאר ימות השנה דתשו' דשאר ימות השנה תענית שק וכו' משא"כ בימים אלו ועכ"ז יהיו נקיים מכל עון ואשמה ונעשו כבריה חדשה והיינו בזמן שבהמ"ק קיים כנז"ל וזהו יופי ביותר דר"ה ועימ"ת בכלל:

אמר עוד לא מצא בשל איל וכמ"ש הרב ט"ז ז"ל דמחזירין על המצוה מן המובחר עכ"פ איתיה בתקנתא מצוה לכתחי' בכפוף יותר מן הפשוט כאן רמז על זמן אחר חבהמ"ק בית ראשון שבעוה"ר אפי' בבית ב' שהיו מקריבין כעין בית א' וכסדר הנז' בתורה מ"מ נחסרו בבית ב' חמשה דברים בבהמ"ק גופיה שהיו בבית א' מה גם דבבית ב' לא עלו כל ישראל כי אם מעט מזער שעלו מן הגולה עם עזרא כידוע מה גם דהיו ג"כ כפופין ומשוע' תחת ממשלת מלכי אוה"ע וחסרונות אלו מעכבין את הכפרה פורתא דהמלך לחודיה דינו כרבים ושקול ככל ישראל כדאמרי' בגמ' דר"ה דט"ז מלך וציבור מלך נכנס תחי' לדין מ"ט דלאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי א"נ מקמי דליפוש חרון אף ונידון בכל יום כדכ' לעשות משפט עבדו וכו' כדאי' בירוש' פ"ק דר"ה סי' ו' דדינו כרבים וא"כ אפי' בשאר ימות השנה כח המלך עדיף כרבים לקרוע גז"ד ובבית ב' אין מלך בישראל ועוד דבבית ב' ליכא דין רבים לשיטת הרב שא"י ז"ל בד' הרמב"ם ז"ל דמצריך ציבור כל ישראל כמו בימי יאושוע שהיו כל ישראל יחד וא"כ בבית ב' כיחידים דמו ואילו היו כל ישראל ביחד ומלכם בראשם כבזמן בית א' היו נטהרים ומנוקים מכל חטא ולא לן אדם בירוש' ובידו עון אשר חטא גם מקמיה דאתי ר"ה ועימ"ת אלא דבר"ה ובעימ"ת היו נטהרים ביותר בתוס' טהרה אחר טהרה וקדושה יתירה והו"ל כקטן שנולד וכבריה

חדשה לא כן בבית ב' דחסר לן כמה טובה כפולה ואינן מן המובחר כמו בזמן בית א' אמנם סו"ס עדיפי מזה"ז אחר חורבן בית ב' דעכ"פ היו מקריבין איל מוסף היום כסדר האמור בפ' ועושין מצותן ככל דיני התורה והוו מיהא כבריה חדשה:

אמר עוד ובדיעבד כל השופרות כשרים בין פשוטים בין כפופים ומצוה בכפופים יותר וכו' שם רמז בהק' עוד מ"ש במד' וז"ל פנה אל תפלת הערער וכו' רבי פתר קרא בדורות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא ולא או"ת ולא כהן ומקדש וכו' אלא תפלה אמר דוד לפניו ית' רבש"ע אל תבזה תפלתם תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה עכ"ל הרי שהתפלל דהע"ה ע"כ ישראל שיקבל תפלתם אפי' בזה"ז שאין מקדש ולא קרבנות ולא או"ת ועכ"ז שיהיו לפניו כבריה חדשה כדמסיים ועם נברא יהלל יה כמ"ש שם ולזה רמז הכא. ובדיעבד ר"ל שחרב מקדש והיה לאין מחמד כל עין ולא נשאר לנו כי אם שיח שפתותנו בתפילתנו ואפי' לדור אחרון כדור היתום הזה שלא נשאר לנו כי אם תפלה פשוטה לפניה ולאחריה כעם ככהן כקטון כגדול נוסח תפלה אחת לכל ישראל אשר סידרו לנו אנשי כנה"ג ואין איתנו יודע עד מה לכוין כונת כל תפלה כלל והמכוין בתפלתו אפי' פי' המלות אשר מוציא מפיו פשטן של דברים חכם יקר ומי כמוהו מורה עכ"ז כבר התפלל דהע"ה גם לדור אחרון שתקובל צעקתנו לפניו ית"ש כאילו הקרבנו תמידין ומוספין ומוספי ר"ה כהל' ואלק'ינו מרחם יקיים דברו הטוב ויעלה עלינו תפלתנו כקרבנותינו ויעשה אותנו כבריה חדשה הא מיהא ג' מדרגות יש בין מקדש א' דהוא דומה למצוה מן המובחר ובזמן בית ב' עדיף מינן פורטא וגרע מזמן בית א' שהיה מלך וציבור ואו"ת וכו' אבל מ"מ עדיפי מינן שהיה כה"ג ובגדי כהונה ועבודת הקרבנות ועכשיו בעוה"ר חסרים מכל טוב ובדיעבד סו"ס יוצאים יד"ח וכל הקולות כשרים בשופר הרי ג' חלוקות הנאמרים באמת וכמ"ש הרט"ז ז"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ כי רצו עבדיך וכו' ויראו גוים וכו' כי בנה ה' ציון וכו' פנה וכו' כי השקין וכו' וכו' ויל"ד דקאי בשבח המגיע לציון וירוש' ומה שייכות להם למ"ש פנה א"ת הערער וכו' ומאי ס"ד איכא לבזות לתפלתם עד שאמר פנה ולא בזה ותו מה נ"ט כי השקיף וכו' ועוד דכינה לבני הגלות בני תמותה ולא אמר יושבי חשך וצלמות כדכ' במ"א: ועפי"ה יובן שהרי מבואר יוצא דגם בזה"ז דאין לנו כי אם שיח שפתותנו אפי' שאין איתנו יודע לכוין כראוי מ"מ המקום ברחמיו יקיים את דבר דוד עבדו ותפלתו עומדת לעד לדור אחרון שיעשה אותנו בריה חדשה נקיים מכל עון אשר חטא:

אלא דאכתי י"ל דעכ"ז לא יצאנו יד"ח ממ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"ת ה"ב וז"ל שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה וכו' ע"כ עבירות שבתורה הקלות והחמורות בין שעבר בזדון

בין שעבר בשוגג בין שנודע לו וכו' והוא שעשה תשו' אבל לא עשה תשו' אינו מכפר אלא על הקלות ולא החמורות כגון שחייבים עליהם מב"ד או כרת וש"ש ושקר וכו' בזה"ז שאין בהמ"ק וכו' התשו' מכפרת ע"כ עבירות אפי' רשע כל ימיו וכו' ועיצומו של יום מכפר ואעפ"י שהתשו' ועיצומו של יום מכפר לשעתן יש עבירות שאין מתכפרין אלא לאח"ז כיצד עבר עמ"ע וכו' עבר ע"כ ומב"ד תשו' ויוה"ך תולין ויסורין גומרין לו הכפרה וכו' אבל אם ח"ה מיתה מכפרת וכו' עכ"ל. הרי מוכח מד"ק שאלו ד' חלוקי כפרה ותשו' עם כולם היינו בזה"ז אבל בז' בהמ"ק אין מי מעכב הכפרה אלא תשו' עם השעיר מכפר על הכל ועל הקלות שעיר מכפר אפי' בלתי תשו' וכ"כ הרב לח"מ ז"ל שם וא"כ כיון שעדיין על החמורות בעי יסורין ויש מהם ביסורין ומיתה בזה"ז א"כ היאך הוו כבריה חדשה ואנה פנה תפלת דהע"ה אם עדיין צריכים כפרה ואם לא תועיל תפלתו כי אם למי שאין בידו עבירות חמורות אין זה חידוש ועוד שהרי קאמר תכתב זאת לדור אחרון והיינו לכל הדור שיעשו בריה חדשה והיאך יתכן זה ואם על הרוב מדבר הכ' תן לי ערב והרי ראיתי בני עליה והנם מועטים אלא ודאי הכתוב מדבר על כללות כולם וישראל ערבים זל"ז והיאך יהיו בריה חדשה:

ואפשר ללמד זכות על ישראל במשז"ל בפ' בתרא דכתובות אמר"א כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנא' ובל יאמר שכן חליתי וכו' אמ"ל רבינא אנן בס"ח מתנינן לה אמ"ר ענן כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח וכו' ע"כ וכתב הרמב"ם בפ"ה דמלכים הי"א וז"ל אמרו חכמים גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי א"י ואבניה ומתפללים על עפרה וכה"א כי רצו וכו' כל השוכן בא"י עונותיו מחולין שנא' ובל יאמר וכו' אפי' הלך בה ד' אמות זוכה לחיי עוה"ב וכן הקבור בה וכו' שנא' וכיפר אד"ע עכ"ל וכתב מרן ז"ל בכ"מ שם בגמ' וכו' ע"כ וכתב עוד הרמב"ם ז"ל שם דהגם דאינו: דומה קולטתו מחיים וכו' ואעפי"כ היו מוליכים מתיהם לשם ע"כ הנה מבואר ממ"ש רבינו וכן הקבור וכו' משמע דלאו דוקא וכיפר אדמתו עד שימות ויקבר שם אלא אפי' הלך ד"א וכ"ש הדר מ"מ אויר א"י קדוש ומפקיע מידי שעבוד מה שהיה חייב אלא מ"ש רב ענן כל הקבור לרבות אפי' מת בחו"ל והעלו את מטתו לא"י הוי המקום הקבור בו מזבח כפרה ולכן היו מוליכים מתיהם לא"י ונמצא דהרמב"ם פסק דלא כרבינא דבעי תרתי יסורין וא"י כמ"ש אנן בס"ח מת"ל אלא בא"י לחודה בלתי יסורין שרוי בלא עון דהקדש מפקיע וכיפר אדמתו וה"ט דהרמב"ם ז"ל משום דסמך על הברייתא שהביאה הרב כלי יקר ז"ל וז"ל תניא ר"מ אומר כל היושב בא"י א"י מכפרת עליו שנא' וכיפר אדמתו עמו וכן היה ר"מ אומר כל הדר בא"י וקורא ק"ש שו"ע ומדבר בלה"ק ה"ה בן עוה"ב ועונותיו מתכפרין שנא' וכיפר אד"ע

וכן אמר ההולך ד"א וכו' עכ"ל נמצ"ל דקרא דכיפר אד"ע לאו דוקא בנקבר בא"י אלא אפי' בחייו ויליף לה מקרא דכיפר אד"ע ומ"ש ובל יאמר שכן חליתי וכן משז"ל דא"י נקנית ע"י יסורין הטעם כמ"ש בזוה"ק בפ' ויקרא וכ"כ הרב שא"י ז"ל בדס"ד דיסורי א"י הם מזבח כפרה על עון חו"ל וכמו שהצ"ג לוקין בעון הדור כן נמי א"י לוקה בעון הדור אלא שהצ"ג כל צדיק וצדיק לבני עירו אבל בא"י לכל העולם ועל כן בל יאמר שכן חליתי ויתרעם על היסורין כי א"א שיהיו כל העולם נקיים כולם כאחד ולכן לא פסקי יסורין בא"י. ונק"ע מ"ש הרב שער אפרים ז"ל בתשו' על עשיר אחד שנדר לעלות לא"י ומכר כל נכסיו אדעתא למיסק ושוב לא הניחו שר העיר ללכת לא"י וכתב הרב ז"ל דכמה פוס' ס"ל דנדר לא"י אין לו התרה ולכן תקנתו שיחזיק במקומו לת"ח בא"י והו"ל כאילו הוא עצמו יצא מחו"ל לא"י וקיים נדרו לכ"ע יעש"ב והבאתי ד"ק במ"א ופירשתי בעניותי עפיד"ק כה"כ לא יחל דברו וכו' יע"ש:

אמור מעתה דמי שנתחייב יסורין או מיתה בעונו הרי מצינו לו תרופה מן התורה ע"י שיחזיק לת"ח הדר בא"י ועי"ז יחשב לו כאילו הוא עצמו דר שם בא"י דשש"א כמותו ובזה יפקיע מעליו שעבודא דאורייתא שהיה מוטל עליו לסבול יסורין לכפר עליו הרי שלוחו הדר בא"י ומחזיק הוא בידו סובל יסורי א"י בעדו וכיפר אד"ע ואם היה מחויב מיתה ג"כ כגון שיש בידו ח"ה ומיתתו זוהי כפרתו הנה ע"י שהוא מחזיק ביד עמלי תורה שבא"י חיה יחיה דזהו עדיפותא וכיפר אדמתו עמו אפי' בחיים חיותו עץ חיים היא למחזיקים בה ונקראת ארץ החיים כי אוירא דא"י קדוש וטהור ומפקיע מידי שעבוד ואפי' דלא מצי לילך לא"י מהני ליה ע"י שיחזיק במקומו לת"ח שבא"י דהו"ל כאילו דר שם וממילא מפקיע שעבודיה כאילו הוא הלך להתם: וז"ש דהע"ה כי רצו עבדיך את אבניה כי היו מנשקין את אבניה ואת עפרה יחוננו משום דהם קדושים וטהורים לכפר עון אפי' מחיים דהא דכ' וכפר אדמתו לאו דוקא במיתה וקבורה משתעי קרא אלא אפי' דר בה או הלך בה ד"א אוירא דא"י מפקיע מידי שעבודא דאוריתא ומצילתו מעונש מיתה ויסורין ומכפרת עליו כל חטא ועון אפי' החמורות ולזה ויראו גויים את שם ה' וכל מלכי הארץ את כבודך השרוי בא"י ולא יתן המשחית לבא כל צר ואויב כמש"ה לא האמינו מלכי ארץ כי יבא צ"ו בשע"י כי בזמן שישראל עושין רצונו ש"מ ושכינה שרויה עליהם אין כל אומה ולשון יכו' לשלוט בהם יען כי בנה ה' ציון נראה בכבודו ולאו דוקא בזמן שבהמ"ק קיים וע"י הקרבנות התמידין לא לן אדם בירוש' ובידו עון וממילא אין לאוה"ע שליטה בהם אלא גם אחר חבהמ"ק פנה אל תפלת הערער וכו' שבזמן שישראל מפוזרים הו"ל כערער בערבה וכיחידים דמי ועכ"ז לא בזה את תפלתם

לנקותם מכל מום מכשול ועון ואינם יכו' אוה"ע לפגוע בהם כי ע"י התשו' והצעקה נעשו כבריה חדשה וכקטן שנולד דמי וכי תימא שהרי סו"ס לא יבצר מיסורין או לפעמים מחיוב מיתה דאפי' יוה"כ תולה ולפעמים יוה"כ ויסורין תולים וממילא ימצא מזכרת עון לשלוט בהם ואפי' שדהע"ה כבר התפלל ואמר תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא וכו' הרי יש ד' חלוקי כפרה שהיה ר"י דורש ובשלמא בזמן שהיה בהמ"ק קיים ועיר ירוש' על תילה בנויים ומשוכללים ניחא דשעיר מכפר על הכל אבל בזה"ז דליכא מקדש וכהן שיכפר בעדינו מאי הוי עלן לז"א גם מזה ליכא למיחש דמ"מ אלקינו מרחם לעשות ולקיים את דבר דוד עבדו ועם שבזה"ז נסתלקה שכינה למרום בעוה"ר עכ"ז תמיד עיני ה"א בה בארעא קדישתא כמ"ש ארץ אשר ה"א דורש וכו' וז"ש כי השקיף ממרום קדשו ה' משמים אל ארץ הביט כדכ' עיני ה"א בה ולדרים עליה ובקדושתה עומדת ולא מיבעיא לדרים עליה אלא גם כל המחזיק בהם זוכה ושומע אל אביונים לשמוע ה' אל אנקת אסיר בגלות בחו"ל ואינו יכול לעלות לא"י אפי"ה עונה בעת צרה לפתח בני תמותה שאפי' היה חייב מיתה או יסורין עכ"ז יפתח מוסרותיהם ינתק יען שעיניהם תלויות וצופיות מרחוק בבנו"ת הארץ בחי"ן ומחזיקים לדרים עליה העוסקים בתורה. לספר בציון שם ה' ותהלתו בירוש' וע"י אהבתם וחמלתם עם הדרים בארץ ומחזיקים בידם ינצלו גם מד' חלוקי כפרה ויפטרו מיסורין וממיתה שהיו כבר מחויבים בהם בעוונם וקרא אותם בני תמותה ופי' הרד"ק ז"ל דקרא לבני הגולה בני תמותה מחמת העבירות המתחייבים עליהם מיתה ויסורין ועכ"ז א"י ת"ו אימא מרחפת בכנפיה עלינו תמיד בזכות ארעא קדישתא דמגינא ע"כ העולם וק"ל:

ובקוטב זה אפ"ל ג"כ כה"כ לך דומיה תהלה אלק"ים בציון ולך ישולם נדר שומע תפלה עדיך כב"י דברי עוונות גב"מ פשענו א"ת אשרי תבחר וכו' נוראות וכו'. והכונה עפ"י האמור לך דומיה תהלה אלקים שהוא מדה"ד שאינה יכולה לקטרג בסבת ציון וז"ש בציון ר"ל בעבור ציון כי א"י בכללותה נקראת ציון כמ"ש הר' מהרש"א ז"ל בס' פני שלמה יע"ש ולא לדרים עליה אלא גם להרחוקים ממנה יושבי חו"ל יען כי לך ישולם נדר. אפי' שנדרו לעלות לא"י ולא יכלו לקיים נדרם ללכת הם עצמם איתנהו בתקנתא לשלם נדרם ע"י שמחזיקים במקומם לת"ח העוסקים בתורה על הארץ הטובה יחשוב ה' להם כאילו הם עצמם עלו לא"י כמ"ש הרב שע"א ז"ל כנז"ל אשר בזה נחה שקטה החקירה אשר שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו בתפילה ובתחנונים הגם כי דברי עוונות גברו מני עכ"ז פשענו אתה תכפרם וכ"ש לדרים עליה שלא ימצא בהם מזכרת עון כי קדושת הארץ מפקיע שעבודא דאורייתא ועליהם נאמר אשרי תבחר ותקרב י"ח נשבעה

בטו"ב קדוש היכליך והקדש מפקיע מידי שעבוד ולאו דוקא לדרים עליה אלא גם כל המחזיק בידם זוכה בזה וז"ש נוראות בצדק תעננו ר"ל בצדקה שנותנים בני חו"ל לא"י ולענייה ולחכמיה ומחזיקים בידם מממונם נוראות יעננו ומבטח לכל קצוי ארץ וים רחוקים ליושבי חו"ל וכנז"ל וק"ל:

ובדרך זו אלך לפרש כה"כ רצית ה' ארצך שבת ש"י שאתה מקבלם בתשו' וסולח ליעקב המכונים בשם יעקב כשאינם עושין רש"מ כמשז"ל ולא מיבעיא היושבים בארצך הקדושה שזכותה מגן עליהם לכפר להם אלא גם בזכותה נשאת עון עמך המחזיקים ביד בני א"י כסית כל חטאתם סלה דקדושת הארץ מפקיע מידי שעבודא דאו' אפי' כל עון וחטאה ומלבד זה עוד זאת אספת כל עברתך השיבות מח"א שאפי' היו חייבים עונש יסורין או מיתה אתה פוטרם מהם לגמרי בזכות ארצך וק"ל:

ונחזור לבאר דרך רמז סיום לשון מרן ז"ל שבסי' תקפ"ו הנז"ל דסיים ואמר עוד חוץ משל פרה פני שהוא קרן ופסול שם רמז למה שיש לחקור בזה דמאחר שהקב"ה ברחמיו מעביר אשמותינו ראשון ראשון בכל שנה ושנה ולפי האמור דהו"ל כבריה חדשה וכקטן שנולד דמי והקב"ה חפץ לזכות את ישראל א"כ מי מעכב על ידו מלגאול אותנו ויחזיר עטרה ליושנה שהרי לא נשאר למדה"ד לעכב כלל וכבר עמדו ע"ז המפרז"ל וכמה תי' נאמרו בזה וחד מנייהו עדיף במה שחקרו עוד חקירה אחרת דע"מ כל החרדה שנחרב בעבורה בית ב'. ומה צרה היתה שם דבשלמא בית א' נחרב על כמה. עבירות חמורות שהיה בידם כידוע אך דא עקא דבית ב' היה בידם תורה ומצות ומע"ט ולא היה בידם שום ע"ז וג"ע וש"ד כלל כי אם עון ש"ח ולה"ר והיה בהם צ"ג מגינים על הדור תנאי קמאי כריב"ז וכיוצא בו אשר כל אחד מהם שקול כעולם ומלואו ואפי"ה לא נשא ה' להם פנים ונחרב הבית ב' וניחא להו במשל לחולה שחלה חולי כבד ונתרפא מחוליו דמ"מ רוח קמעא עוכרתו לא כמו שהיה קודם חוליו בריא עדיף שאפי' ישן בטחב לא יכהו שרב ושמש כידוע. וידוע דעון העגל הוא הנקרא חולי כבד ואפי' שנתרפא בו בפרק מ"מ ביום פקדי ופקדתי וכו' שאפי' חטא קל יחזירנו לחוליו הכבד דהושרשו בו מתחי' ושינו בו ושלשו בו בחטאם בע"ז בבית א' והנביא הזהירם יום יום ולא הטו אוזן וא"כ כ"ז דנעשים בריה חדשה היינו על חטאות הציבור והיחיד שעושין בסדר השנים על החדשים אנו בושין ומתחרטין ושבים אליו בכל לב על כל אלה יקבל בתשו' ואלקינו מרחם ועושה אותם בריה חדשה לא כן על מעשה העגל דכתיב ביום פקדי וכו' והוא מושרש בגופם שורש פורה רוש ולענה וצריך תשו' גדולה בהתמדה יום אחר יום עד שימחק העון הזה עד גמירא וה' ברחמיו באורך הזמן מברר ומצרף אותם כמטהר וכמצרף כסף סיגים דור

אחר דור עד זמן קץ שם לחושך ואז יעביר גלולים מן הארץ ויגאל אותנו וישיב בנים לגבולם לכן בא הרמז בלשון מרן ז"ל במ"ש חוץ משל פרה כלו' העגל בנה של פרה ע"ד משז"ל תבא פרה ותקנח צואת בנה ולתא דע"ז עון העגל פסול לגמרי מפני שהוא קרן לשון חוזק שהוא מושרש וחזק כדכ' וביום פקדי או לשון קרן קיימת כי אחר שנטהרו ישראל במ"ת וחזרו להיות כמלאכי מעלה וחירות ממה"מ ומש"מ ע"י מעשה העגל חזרו לזוהמת הנחש ס"מ כידוע כמה גרם עון העגל וממנו שליטת ס"מ וגונדא דיליה וכל שאר העבירות הם כולם פירות ופ"פ והקרן קיימת הוא העגל שאילו לא חטאו בעגל מאותו זמן היה גמר תיקון העולם כמו זמן אדה"ר קודם שחטא ופסקה זוהמת נחש הקדמוני הוא שטן הוא ס"מ ובחטאם בעגל נתקלקלו לגמרי עד שיתוקן דור אחר דור ואז את רוח הטו' יעביר מן הארץ ובא לציון גואל:

אמר עוד וכן קרני רוב החיות פסולים מפני שהם עצם אחד ואין להם זכרות מבפנים אפ"ל שבא לרמוז לפי דרכנו שביארנו בשבח המגיע ליומא דר"ה ועימ"ת כמה מעלות טובות מה יופיו מה טובו יותר מכל החגים והמועדים שיהיו ישראל נקיים מכל מום חטא ועון כבריה חדשה לכך בא לרמוז ולהודיענו שכ"ז לפום אתערותא דלתתא בתשו' ובתפלה וצדקה ומע"ט ולא כמו שחושבין בני אדם שע"י שלובשים לבנים ואוכלים ממתקים לסימנא מילתא ועושים העיקר טפל והטפל עיקר לובשים לבנים ותחתיהם תעמוד הבהרת נשמתם לובשת שחורים אלא העיקר הוא לתקן כלאי בגדי הנפש מבפנים מתחת למדיו ע"י התשו' בכל לבם לרחוץ בגדי הנשמה מכל לכלוך עון ואשמה ולהסיר בגדים הצואים שהיו עליה ונק"ה ל"ו ינקה חלוקא דרבנן וסלף בוגדים תחי' וראש ואז יהיה נכון לבו בטוח בה' אלקי המשפט שיצא בדימוס בדינו מלפניו ית"ש ולאיש אשר אלה לו אחר כלותו מעשות כל אלה יאכל ממתקים ליכול וליחדי וילבוש לבנים דע"י ששב בתשו' סמוך לבו כי ה' אלק"ינו מרחם ויקבל תשו' כי אינו חפץ במיתת חייבים כי אם בשובו מדרכיו וחיה ישוב אל ה' וירחמהו וכו' ובוטח בה' באמת ובתמים ונותן בה סימנים טובים לסימנא מילתא גדולה הבטחה כמ"ש רבינו הטור ז"ל שם וז"ל דהעכו"ם כשהדין מתוח לפניהם לובשים שחורים וכו' משא"כ ישראל לובשים לבנים וכו' ובטוחים בה' וכו' דבר ציוה ה' ליעקב יום הדין הגדול והנורא יומא דר"ה וכל העכו"ם אין נותנים לב לשוב לא כאלה חלק יעקב שהם יודעין יום הדין הגדול והנורא יומא דר"ה יום אדיר בימי שנה ואוכלים ושותים ובטוחים בה' וכו' עכ"ל. הרי מוכח דישראל נותנים לב ליום הדין לשוב ולובשים לבנים ואוכלים ובטוחים והיינו דאהניא להו ונמצא דהעיקר היא התשובה וכ"כ רבינו האר"י ז"ל והבי"ד הרב באה"ט ז"ל שם

שמתוודים בין התקיעות בין תשר"ת לתש"ת וכו' יע"ש. ואיתא במד"ר ע"פ יכרסמנה חזיר מיער דהעכו"ם נמשלו לחיות רעות שביער וכן תמצא בדניאל ע"פ וארו חיוותא וכו' ושינין דברזל לה אכלא ומדקא וכו' יעו"ש וכמ"ש מהרש"א ז"ל בחדא"ג כידוע:

וע"ז בא הרמז וכן קרני רוב החיות שהם העכו"ם חיות טמאות פסולים מלקבלם בתשו' מפני שהם עצם אחד ואין להם זכרות מבפנים כלומר שהם קשים בדעתם ואינם מעלים בזכרונם את יום הדין לשוב בתשו' כמו ישראל אומה הישראלית יודעת את אופייה של אלד"יה ואין עושים בפרט זה תוכם כברם אלא בהעלם מבפנים זוכרים ומרגישים את יום הדין ומתוודים בינם לבין עצמם בשעה שהדין מתוחה ומתתקנים מבפנים ולהם לב טהור נקי ובר מכל לכלוך עון אשר חטא אשר עשו מקודם ושבים מלב ומנפש ובטוחים בה' לצאת בדימוס בדינם ומראין סימני טהרה לובשים לבנים ואוכלים מעדנים ושמחים ובטוחים וכו' משא"כ העכו"ם בשעה שיודעים שהדין מתוח להם לובשים שחורים וכו' וכל רואיהם יכירום כי כלתה אליהם הרעה כי יודעים בעצמם שאין להם תקומה וא"כ הם עצם אחד מבית ומחוץ מה גם ביום הדין שהוא יום ר"ה לא ידעו ולא יבינו שהוא יום הדין ואין נותנים לב לשוב ואינם מרגישים וא"כ אין להם זכרות מבפנים אפי' במחשבה בלב כלום עד בא יבא עליהם יום דינם בצרה וצוקה וע"כ לא יקומו ר"ב אבל ישראל היינו שבחייהו דאעפ"י שהם אוכלים ממתקים ולובשים לבנים מ"מ ברנה יגילו ברעדה ונותנים לב מבפנים לזכור כל מעשיהם הרעים שקדמו ומתוודים עליהם ושבים בכל לב טרם מכה ציץ רפואה מקדימים תפלה ותשו' לצרה ובוטחים בה' והבוטח בה' חסד יסובבנו ואפשר עוד לרמוז במ"ש ואין להם זכרות מבפנים ועוד כתב מרן ז"ל שם בסט"ו וז"ל לא הוציא זכרותו אלא נקב את זכרותו וכמ"ש הרב ט"ז ז"ל בסקי"ז כשר עכ"ל דהיינו שמתחלה השופר יש בו עצם ממלא את החלל וצריך לכתחי' להוציא את העצם שהוא הזכרות הממלא את חללו ואם לא הוציאו אלא נקב את זכרותו ותקע בו יע"ש רצה לרמוז בזה כי העיקר הוא התשו' כמש"ל ויש ב' אופנים בבעלי תשו' כמ"ש לעיל בסי' תקפ"א שצריך בכל חדש אלול לקום באשמורת וכו' והספרדים נהגו לומר סליחות ותחנונים בכל יום והאשכנזים תוקעין בכל יום אחר התפלה שחרית כדי לעורר בתשו' מקודם ימי הדין ובשבוע סמוך לר"ה גם האשכנזים אומרים סליחות באשמורת ושניהם מקרא אחד דרשו קרא כדכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו מדאמר קרא ליום ול"א ביום. משמע דר"ל שלשים יום של חדש הרחמים שהם קודם לחגנו והאשכנזים דרשי לקרא כפשטיה תקעו מקודם סמוך ליום חגנו וקדמיה לרשיעא הוא סט"א קודם שמלך יושב על כסא דין ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' וישראל עושה חיל מתורה ומצות

ולא ע"ד שפירש רבינו האר"י ז"ל משז"ל אחורי ארי ולא אחורי אשה כידוע אבל אוה"ע אינם חושבים שום מחשבה לדין הבא עליהם ועד שיבא הדין הם כלים מאליהם וגם ביום ר"ה אינם יודעים שהוא יום הדין לשוב משא"כ ישראל הגם שיש בהם דלת העם דאפשר שלא יתנו לב לשוב מקודם מ"מ ביום הדין כולם נותנים לב לשוב ולזה בא הרמז דלכתחילה יוציא הזכרות מקודם ויהיה חלל נקי מבית ומחוץ מקודם ושופר מלשון שפרו מעשיכם מקודם ואז ביום ר"ה יתקע יותר התשו' בלבו בשופר שפירו נאה יותר ביום ר"ה בתפלה וצעקה עד יצא כנוגה צדקו ויהיה אז כבריה חדשה ואפי' לא הוציא זכרותו מקודם אלא שנקב הלב לבית חללו את הזכרות ר"ל עם הזכרות דהיינו תיכף את יום הזכרון יום ר"ה והעלה בזכורו כל מעשיו הרעים ונקב הלב הסתום ואטום בהרהורי עבירה כל השנה והיום התודה בלבו והרהר בתשובה אפי"ה עכ"פ כשר שמועיל לו לקבלו האלי"ת בתשו' לא כן אוה"ע שאינם מרגישים ביום הדין יום ר"ה הרי הם סתומים בעצם אחד בעבירות ואינם מרגישים עד שכבר נגזר עליהם גז"ד ובאה עליהם הגזירה כסופה יעברו:

עוד יש לרמוז דהא דבעינן שיהיה להם זכרות מבפנים שם רמז למ"ש המפרז"ל ע"פ ועתה מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וכו' כי ועת"ה גי' תפ"א גימט' פלונית שהיא לילית עם הכולל ותיבת מה א"ת מה אלא מאה כמשז"ל ותיבת מאה גימט' ס"מ בעלה הנז"ל שע"י היראה ותפלה וצדקה נכנעים וכלים לגמרי ולזה נלע"ד טעם שאנו אומרים בתפילת ר"ה והרשעה כולה בעשן תכלה דביומא דר"ה ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' כידוע ואנו מבקשים בלשון נסתר ומלכותו בכל משלה וצריך לכוין בתפלתינו בעיקר זה:

עוד אפשר לרמוז שופ"ר גימט' תקפ"ו ולכן רבינו הטור ומרן ז"ל קבעו הל' שופר בסי' תקפ"ו דאותיות הנעלמים שהם המילוי של אותיות ראש השנה שהם מאות רי"ש תניח אות ר' העיקרית ותקח המילוי דהיינו י"ש ומאות א' תקח המילוי ל"פ ומן אות שי"ן תקח י"ן המה יעלו גימט' ת"פ שם רמז לת"פ מחנות של לילי"ת ע"ד שפי' המפרז"ל רמז הכ' ותקח מרים הנבי' את התף כידוע. גם תיבת השנה שני ההין לרמוז על ב' מילוין של ב' ההי"ן ה"י ה"ה הם מספר ט"ו ואות שי"ן דהשנה תקח י"ן המילוי שלה ומאות נו"ן ו"ן הרי ט"ו י"ן ו"ן גימט' קל"א כמספר סמא"ל. וסמא"ל ולילי"ת עולין תרי"א גימט' תורה שע"י התורה ניתש כח הסט"א הנז' כמשז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וכתב הטור ז"ל כשיש שופ"ר אין שטן ואין פגע רע ועיין מ"ש הרט"ז זלה"ה בסוס"י תקפ"א יעו"ש ולזה נלע"ד לרמוז שופר גי' תקפ"ו שע"י תוקפו של שופר אזי מסתלקים

הדינים שהם כח ס"מ ונוק' דיליה הנרמזים במילוי אותיות ראש השנה כנז"ל דכשיש שופר נעלם הדין בר"ה ומשתקעים בתהומא רבה וזה רמזו הטור ומרן ז"ל בקובעם דיני השופר בסי' תקפ"ו כנז"ל וכעין זה כתבו המפז"ל על דיני נפילת אפים שקבעום הטור ומרן ז"ל בסי' קל"א לרמוז שע"י ההכנעה והענוה שהיא ג"כ גימ' קל"א דלזה רמז דהע"ה במזמור קל"א עי"ז מכניעים ישראל הסמא"ל שהוא גימט' קל"א כידוע וע"ז בא הרמז שופר של ר"ה בעינן שיהיה לו זכרות מבפנים דהיינו שיכוין כל מחשבותיו להכניע ולשבר כח הסט"א הנרמזים באותיות הנעלמות דמילויים הנז' כי מלבד המצוה עוד בה התכלית להכניע כח ס"מ ונוק' הן ע"י מצות תקיעת שופר הן ע"י התפ"א ולימוד התורה ובזה הרשעה כולה בעשן תכלה ואז מלכותו בכל משלה דכשיש שופר אין שופ"ר כמ"ש הטור ז"ל וכנז"ל:

וכן מצינו בענין הצדקה ובפרט בימים הללו ימ"ת ירבה בצדקה כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מה' תשו' יעו"ש וכ' רבי' האר"י ז"ל דמלבד כח מצות הצדקה כי רב הוא עוד זאת דאין עבירה מכבה אותה כמ"ש בצדקה תכונני ועי"ז רחקי מעושק הסט"א וכמ"ש הגאון הרב חיד"א ז"ל בס' ראש דוד ובשאר ספריו הקדושים כידוע:

ובזה יש לרמוז לענ"ד משז"ל אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה והוא כמשז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין כנז"ל ובש"ס דסוטה איתא דאין עבירה מכבה תורה אבל מכבה מצוה ולפי"ד רבינו האר"י ז"ל דצדקה דומה לתורה דאין עבירה מכבה אותה א"כ מוכרח לומר שהצדקה עם עמלי תורה הוי על ידי הצדקה מתרבה התורה ולכן אין עבירה מכבה אותה ותור"ה גימט' תרי"א כמספר סמא"ל ונוק' וזה רמזו לנו רז"ל אם בקשת לעשות צדקה להכניע ס"מ ונוק' ע"ד רחקי מעושק עשה עם עמלי תורה ובהקדים עוד מ"ש הרב חיד"א ז"ל במדבר קדמות מע' עי"ן סי' נו"ן על תיבת עשי"ר דידוע מלח ממון חסר לפי שאותיות המילוי של תיבת עשיר הם י'ן י"ן ו"ד י"ש הם כולם גי' מת לרמוז שאם חפצו של אדם במילוי ולא יחסר ממונו אזי מיד הוא מת וכל המרחם מרחמין עליו מה"ש וצדקה תציל ממות עכ"ל. ולפי דרכנו יחסר ממונו וימלא חסרונם של עמלי תורה במילוי ובריוח כדי שבזה יוכלו לעסו"ק אהב בתורה בכונת הלב בלי שום טירדא ולזה בא הרמז במילוי של אותיות עמל"י תורה מאות ע' י"ן מן אות מ' מ' מן למד מ"ד מן יו"ד ו"ד מספרם של המילוי קנ"ד גם מן אות התי"ו דתורה המילוי שלה י"ו ומן אות רי"ש המילוי י"ש ומן אות ה"א א' סך כל המילוי עולה שפ"ז ועם קנ"ד סך הכל גימט' תפ"א ומילוי אות וא"ו דתיבת תורה גימט' ז' ימים של כל שבוע שם רמז שיהיה מלא ופונה לבו כל השבוע לעסוק בתורה ועי"ז הוא מכניע כח הסט"א גם המילוי של

תיבת מ"ם דסמיכה לעמלי תורה מן אות עי"ן י"ן מן אות מ"ם ס' עולין מאה ע"ד אל תקרי מה אלא מאה להכניע כח הס"מ גימט' מאה כנז"ל ע"ד אינו דומה מי ששונה פרקו ק' פ' לשונה ק"א כידוע כי כח הס"מ הוא כח הדין ואותיות א"ל דסמא"ל הוא חסד ולעת"ל יפריד ס"מ לחוד וא"ל לחוד וישאר הטוב שבו חסד אל ואת רוח הטו' יעביר מן הארן והיה ה' למלך וכו':

ברם כ"ז שכתבנו שצריך לכוין היינו למי שחננו ה' חב"ד כל חד לפום חיליה אכן בדור יתום כזה אנן יד עניי אנן אבל עיקר תפלותינו ליקב"ה לד' רשב"י ור"א בנו ויב"ע ורבי' האר"י הק' זיע"א ואין איתנו יודע עד מה ולכן נקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי לצרף מחשבתנו וכוונתנו אבל עכ"פ צריך האדם לידע מה שמוציא מפיו כל אדם כפי ידיעתו והשאר יסמוך ויכלול תפלתו עם תפלת היודעים לכוין כהוגן ולזה בא הרמז כל הקולות כשרים בשופר ויחיד מאן דהוא בעימ"ת דינו כרבים בשאר ימי השנה לקבל האלי"ת תפלתו ברצון וכנז"ל וק"ל:

מעתה אלכה ואשובה לנ"מ לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך וכו' שם רמז אל האמור למעלה לצרף האדם תפלתו עם תפלות היודעים לכוין כהוגן זו בלבד לידע מה שמוציא מפיו וז"א לשמוע כלומר הבן בקולו ולדבקה בו לדבק תפלתו אל ה' עם היודעים לכוין כי הוא חייך וא"י לשבת על האדמה על ארצינו וע"ן אבותינו בביאת מש"ץ בב"א:

ג דרוש לשבת תשובה

דרוש ג' לשבת תשובה שדרשתי בקהל קדוש הלועזים הספרדים יכב"ץ פה ק"ק דמשק בשנת התרל"ו ליצירה ידוע הדבר ומ"ה כמה חובה עלינו להודות לה' אלקינו שברוב רחמיו וחסדיו פתח טוב פתח לעוברים ושבים אליו יתברך וכמ"ש אדוננו דהע"ה במזמור ס"ה שיר לך דומיה תהלה אלקים בציון ולך ישולם נדר שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם. אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתיך קדוש היכלך נוראות בצדק תעננו אלקי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים מכין הרים בכחו נאזר בגבורה משביח שאון ימים וכו' יושבי קצוות מאותותיך מוצאי בוקר וערב תרנין ע"כ. והנה הדקדוקים באלה מק"ק רבו כמו רבו זה יצא ראשונה במ"ש שיר לך דומיה דנראה מזה דטפי עדיף לידום מלומר שירה וזה תימה דאדרבה איפכא מסתברא דהקב"ה חפץ מאד בשירות ובתשבחות של כל יצורי עולם ודהע"ה בעצמו ריווה להקב"ה בשירותיו ובתשבחותיו כמשז"ל ואיך הכא ההוא אמר שיר לך

דומיה. ועוד מה נ"ט לזה באו' אלקים בציון וכו' דמאי נפ"מ ומהו כונתו באו' ולך ישולם נדר דאטו עד השתא אכתי לא ידענא דלו ישולם נדר. עיל"ד במ"ש שומע תפלה וכו' דמהו הכונה. ותו אומרו עדיך כל בשר דהול"ל עדיך כל אדם יבואו דכל בשר משמע דגם הבהמות וחיות השדה בכלל והא ודאי ליתא דרוח הבהמה יורדת היא למטה ולית עלה דין וחש' כלל ועיל"ד במ"ש אשרי תבחר ותקרב וכו' ויתר הכתו' אין להם קשר והבנה לפי פשוטן ובפרט במ"ש נוראות בצדק תעננו ופירש"י ז"ל בצדקתך תעננו לעשות נוראות בגויים ע"כ. מה ענין זה להקודם ומה ענין ההרים לכאן באו' מכין הרים וכו' ומהו כונת קצוות מאותותיך ומה ר"ל באו' מוצאי בוקר וע"ת באופן שכל הכתו' הללו צריכים ביאור דלכאו' באו הדברים סתומים כס' החתום:

וכדי לבא אל הביאור נקדים את הידוע חקירת המפז"ל דכיון דיעקב ועשיו חלקו העולמות ביניהם ועשיו נטל העוה"ז בחלקו ויעא"ה בחר לו ולזרעו עוה"ב כמשז"ל א"כ איפה איך הותר להם לישראל ליהנות מעוה"ז יותר מכדי חייהם והרב מהר"ש פרימו ז"ל תי' דע"י שקבלו ישראל את התורה הו"ל כמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר דהרי הם לעצמו וה"נ אם לא היו יש' מקבלים התורה היה חוזר העולם לתוהו ובוהו כמשז"ל בב"ר ע"פ ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם מקבלים ישראל חמשה חומשי תורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר העולם לתו"ב וכו' יע"ש א"כ בקבלתם ישראל את התורה הו"ל כמציל מזוטו ש"י וזכו גם בעוה"ז אתד"ק דהרב מהרש"פ ז"ל כידוע:

אשר בזה פי' בעניותי את כונת הכתוב אחת דיבר אלד'ים שתים זו שמעתי כי עז לאלקים ולך ה' חסד וכו' דלכאו' אינו מובן מה היא האחת ומה הם השתים דקאמר וכמה דרכים נאמרו בזה בס' המפז"ל כידוע:

אכן עם הקדום אפ"ל דזו היתה תמיהת דהע"ה כחקירתם ז"ל הנז' דאחת דיבר אלקים מדת הדין דעפ"י הדין אין לנו אנן עם בני ישראל רק עולם אחד שהוא עוה"ב כיון שכבר חלקו העו' יעא"ה עם עשיו כי יעקב בחר לו את עוה"ב ומאין יבא עזרנו ליהנות מהעוה"ז יותר מכדי חיינו וח"ו גזל הוא בידנו מחלק עשיו וז"ש אחת דיבר אלקים ועתה עינינו הרואות דזכו יש' בשתים זו דהיינו גם בעוה"ז לז"א שמעתי תירוץ נכון ע"ז והוא משום כי עז לאלקים ואין עז אלא תורה הנקראת עז לאלקים דע"י שקבלו ישראל את התורה הו"ל כמציל מזש"י ולכך הותר לישראל ליהנות מן העוה"ז יותר מכדי חייהם ולזה סיים ואמר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש יש' כמעשהו דע"י קבלתם את התורה וקיימו עולם ומלואו באו בשכרם ליהנות מהעוה"ז יותר מכדי חייהם וכנז"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כונת מאמז"ל בילקוט תהלים וז"ל צדקתך כהררי אל מה הרים הללו אין להם סוף גם הצ"ג אין סוף למתן שכרם ומה הרים הללו כובשים את התהום שלא יעלה ויציף את העולם גם הצ"ג הם כובשים את הפורענות שלא תבא ותשרוף את כל העולם עכ"ל. ויל"ד דמה צריך לימוד לענין מתן שכרם של הצ"ג מן ההרים הא כבר מפורש יוצא מכמה מקראי קודש דשכרם של צ"ג הרבה מאד עין לא ראתה כידוע:

ואולם עם האמור א"ש והכי קאמר מה הרים הללו אין להם סוף גם הצ"ג א"ס למ"ש וא"ת דאיכא למיפרך דכיון דיעקב ועשיו חלקו העו' מהיכא תיתי שיהיה שכר לצ"ג גם בעוה"ז לז"א מה הרים כובשים לתהום וכו' גם הצ"ג וכו' וה"ל הצ"ג כמציל מזוטו של ים וכו' וק"ל:

עוד נקדים מה שתירצו המפז"ל משם רבני אשכנז ז"ל לעיקר החקירה הנז"ל דאנן עבדי ה' אנן והוא כה"ג וקי"ל חולקין תרומה לעבד בפני רבו וא"י ת"ו הנה היא תרומתו של עולם ולכך נתן ה' לישראל את הארץ ועשיו סבר וקביל לתת את תרומת ה' כדאיתא בב"ר דעשיו היה שואל מאביו כיצד מעשרין את התבן ואת המלח כידוע ומהאי דינא דחולקין לעבד וכו' הותר לישראל ליהנות מהעוה"ז בריוח גדול מדין תרומה אתד"ק:

אשר בזה כתבו ז"ל משם הרב ש"ך על התורה דה"ט דשמיטת קרקעות כדי שלא נקנה הארץ מדין חזקה דכיון דא"י היא תרומתו ש"ע להקב"ה ונתנה לנו כדין חולקין תרומה לעבד בפני רבו כנז' א"כ הו"ל כדין הכותב כל נכסיו לעבדו אם לא שייר קרקע כל שהוא קנה העבד ויצא בן חורין לכך ציוונו ה' על השמיטה כדי שנדע דהדרא ארעא למארה ואין אנו אלא כעבדים וידוע טענת המין אם אלק"יכם אוהב את העניים וכו' משל לעבד וכו' והשיבו רע"ק משל לבן וכו' וכ"ז לגבי דידהו דאוה"ע אבל לגבי דידן לא אצטריכנא לכ"ז דאף אם יש לנו דין עבדים מצוה עלינו לפרנס העניים כי הוא אמר ויהי לתת צדקה לעניים וחובה עלינו לקיים גזירת מלך מלש"ע: וזה אפשר כה"כ בפ' ראה כי יהיה בך אביון וכו' לא תאמץ וכו' פתוח תפתח את ידך וכו' השמר לך וכו' לאמר קרבה שנת השבע וכו' נתון תתן לו וכו' ועפי"ה ה"ה כמבוארים וק"ל:

עוד נקדים משז"ל בב"ר בפ' נח מצינו אומרים מקצת שבחו של הקב"ה בפניו שנאמר אמרו לאלקים מ"ן מעשיך וכולו שלא בפניו כמש"ה הודו לה' כי טוב כל"ח ע"כ. ובזה פירשו ז"ל כונת הכ' בקהלת אלקים בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים. במשז"ל בברכות ההוא דנחת לפני התיבה ואמר האל הגדול וכו' אמרו. ליה סיימתינהו לשבחי דמארך ע"כ. וז"ש אלקים בשמים כלו' כשהשכינה למעלה ואתה על הארץ א"כ הו"ל שלא בפניו על כן יהיו דבריך מעטים בשבחי דמארך דוקא מ"ש אנשי כנה"ג ולא

יותר כיון שאם תוסיף יאמרו לך סיימתינהו וכו' ובשלמא אם השכינה למטה תוכל להוסיף שבחי ה' כל מה שתרצה דיאמרו שזהו מקצת שבחו מאחר דהוא בפניו וק"ל. וגם בזה פי' ז"ל כה"כ גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו הר קדשו וכה"כ נכבדות מדובר בך עיר האלקים סלה וכה"כ כי עזי וזמרת יה וכו' זה אלי ואנוהו ועפי"ה ה"ה כמבוארים וק"ל:

ענ"ק להבין כוונת רז"ל במ"ש אין תפלתו ש"א נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר כמש"ה יבא כל בשר וכו' דמהל"א משים עצמו כבשר? ואפ"ל במשז"ל בחולין דפ"ד אמר"א ב"ע מי שיש לו מנה יקח ליטרא ירק יש לו ק' מנים יקח בשר בכל יום אמר"י צריכים אנו לחוש לדברי זקן אמר"י אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנן מי שי"ל פרוטה יריצנה לחנוני ליקח בשר אמר"ן כגון אנו לווין ואוכלים וכו' יע"ש ואין ספק דמשום דאין דנין אפשר מא"א הוא דס"ל הכי לר"י ולר"ן שהיו חלושים מאד ולא אפשר להו בלא בשר משו"ה היו אוכלים בשר אף שאין להם ק' מנים ולא ילפי מראב"ע ורב"י שהיו בריאים ואפ"ל בלא בשר ועיין בס' כס"ן אשכנזי ז"ל מ"ש בהא דאין דנין אפ' מא"א יעש"ב:

וידוע מ"ש המבי"ט ז"ל בס' בית אלק"ים בדפ"א דבימים הראשונים בזמן הנביאים לא היו מתקבצים ישראל יחד כדי להתפלל עם מנין אלא כל אחד היה מתפלל להקב"ה והיה מספר בשבחיו והיה שואל צרכיו הגם שלא היה בנוסח זה שאנו מתפללים אלא כל אחד כפי צחות לשונו יען כי מימות מרע"ה עד אנשי כנה"ג היתה השכינה מתגלית במקום קרבן והיתה תפלת כל או"א נשמעת ולא היה להם נוסח מיוחד עכ"ל. ונלע"ד דאנשי כנה"ג ז"ל דתקנו לנו נוסח מיוחד לתפלת כל ישראל ובמנין אין ס' דמשום אין דנין אפ' משא"א נגעו בה ולכך עשו סדר תפלה דבר חדש נוסח אחד לכל איש ישראל משום דא"א לדורות אחרונים להדמות להראשו' ולא ילפינן מהראשו' דאין דנין אפ' משא"א לעשות כדרך הראשו' שלא להתפלל במנין ושלא כנוסח אנשי כנה"ג ובודאי שהעושה כן בזה"ז לא יצא יד"ח ואינה מתקבלת תפלתו ועביד איסורא דמשנה ממטבע שטבעו חכמים ז"ל:

ולז"א רז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר כלומר כשם דבאכילת בשר חזינן דאף דרב"י אמר צריכים אנו לחוש לדברי זקן עכ"ז באו ר"י ור"ן ואמרו כגון אנו וכו' מטעם דאין דנין אפ' משא"א כן ג"כ העושה שינוי בתפלתו כדורות הראשונים אין תפלתו נשמעת אלא העיקר הוא כתיקון אנשי כנה"ג דשאני דורות ראשו' מאח' דאין דנין אפ' משא"א כמ"ש באכילת בשר דשאני דורות ראשו' מאח' דשוב נתמעטו הלבבות ואפסו הכחות ואין דנין אפ' משא"א כנז"ל וק"ל:

ענ"ק משז"ל דה"ט דקי"ל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט משום דהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ובכל מקום שיקדיש האדם איזה הקדש לגבוה באמירה בעלמא הו"ל כאילו מסר אותו הקדש לגבוה וכשם דבהדיוט זוכה המקבל בארבע אמותיו של אדם גם לגבוה כן דיתיב קובה"ו בד' אמות של כל אדם אתד"ק: ענ"ק משה"ק המפרז"ל עמ"ש רז"ל לא לן אדם בירוש' ובידו עון כי תמיד ש"ש היה מכפר על עונות הלילה ותמיד של בין הערביים מכפר על עונות היום והק' המפז"ל דהתמידין לא היו מכפרים רק על השגגות דוקא ולא על עונות שהם במזיד ואיך אמרו לא לן וכו' ובידו עון דהול"ל ובידו חטא שוגג דעון מזיד הוא כידוע והם ז"ל תי' עפ"י דרכם ואני ברגליהם אעבורה לתרץ לזה עפי"ד המבי"ט ז"ל שכ' לעיל דהשכינה היתה מתגלית במקום קרבן וא"כ כל העבירות דשוגג ומזיד בזמן הקרבנות אזדי להו דהו"ל פשיעה בבעלים דקי"ל דפטור אבל כ"ז שהשכינה אינה עמנו למטה רק למעלה אז לא מצינן למפטר נפשין מדין פשיעה בבעלים וזשרז"ל לא לן אדם בירוש' ובידו עון משום דע"י הקרבנות מתקרבת השכינה אצלם וכמ"ש מהרימ"ט ז"ל בדרשותיו ע"פ את קרבני לחמי וכו' תשמרו להקריב לי וכו' כידוע ובהיות השכינה מתגלית במקום קרבן הו"ל דין פשיעה בבעלים דפטור גם במזיד וכנז"ל וק"ל:

וזה אפשר סברת התורה ששאלו אותה חוטא מהו עונשו והיתה תשובתה יביא קרבן ויתכפר ולכאו' ק' כי קושיין הנז"ל דודאי השאלה היתה בין על החוטא בשוגג בין במזיד ואיך התורה הק' תשיב אמריה יביא קרבן ויתכפר דהקרבן אינו מכפר רק על השוגג ולא על המזיד אכן עם האמור ניחא שפיר דכיון דהשכינה יורדת למטה ומתגלית במקום הקרבת הקרבנות א"כ גם המזיד נתכפר ע"י הקרבן דהו"ל פשיעה בבעלים דקי"ל דפטור גם ממזיד וכנז"ל וק"ל:

מעתה נבא לביאור הכתובים שיר לך דומיה כלומר יכול אני לשיר לך הרבה שירות ותשבחות שזהו רצונך וז"ש לך אך אמנם דומיה תהלה לשיר לך הרבה כדי שלא יאמרו לי סיימתינהו לשבחי דמארך וכמשז"ל ע"פ אלקים בשמים וכו' כנז"ל וכי תימא איכא למפרך דשאני הכא כי אלקים בציון דלא זזה שכינה וכו' והוי כההיא דאמרינן אומרים מקצת שבחו ש"א בפניו ושרי לן לשיר ולשבח הרבה כיון דהוי בפני השכינה וכי תימא דדוקא בציון שרי משום דלא זזה כינה מכ"ה והו"ל בפניו אבל לא במקום אחר דהתם הו"ל כשלא בפניו ואסור לשבוחי הרבה משום טענה דסיימתינהו וכו' לז"א דהא נמי ליתא שהרי ולך ישולם נדר אפי' שהוא בדיבור בעלמא וקי"ל אמירתו לגבוה כמסי' להדיוט וע"כ דה"ט משום דמלא כל הארץ כבודו א"כ גם על הענין השירות ותשבחות יכולים אנו להוסיף כהנה וכהנה ואמאי קא אמרת דומיה תהלה מאחר דבכל מקום

הו"ל כבפניו דמלא כ"ה כבודו כדין הנדרים וההק' כנז"ל לז"א דאין הדמיון שוה שהרי שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו כלומר תדע ותשכיל מזה דאין תפלתו ש"א נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר ור"ל דכשם דבאכילת בשר אין דנין אפשר משא"א כן בתפילה כנז"ל דא"א לעשות כדורות הראשו' להתפלל כל אחד ביחיד ובנוסח אשר יחפוץ דשאני דורות הראשו' שהשכינה היתה מתגלית במקום קרבן והיתה תפלתם נשמעת מאחר דהיו מתכפרים העונות ע"י קרבנות ותמידים ש"ש ושל בה"ע וכמש"ל לא לן אדם וכו' כנז"ל א"כ אוף אנן נמי בענין השירות ותשבחות מאחר דהשתא הכא בזה"ז ליכא קרבנות וממילא ליכא השראת שכינה כמאז וכמקדם א"כ אסיר עלן להרבות בשירות ותשבחות משום דהכא בזה"ז ליכא קרבנות וממילא ליכא השראת שכינה משום טעמא דסיימתינהו לשבחי דמארך וכנ"ל: וראיה לזה משום דתק"ל דרז"ל שאמרו לא לן אדם וכו' ובידו עון דעון מזיד הוא ואינו מכפר הקרבן רק על השוגג ואיך אמרו ובידו עון וז"ש דברי עונות ר"ל זה שאמרו ובידו עון גברו מני דמה הלשון אומרת ובידו עון הול"ל ובידו חטא שהוא שוגג אלא ע"כ מאי אית לך למימר לתרץ קו' זאת אינו אלא משום דע"י הקרבנות איכא השראת שכינה למטה והו"ל פשיעה בבעלים ופטורים גם מפשעים וז"ש פשעינו אתה תכפרם א"כ עכצ"ל דבזמן דאיכא קרבן שאני דאית תמן השראת שכינה משא"כ בזה"ז דליכא קרבן ליכא השראת שכינה והוי כשלא בפניו ולא אשתרי לן להרבות בשירות ותשבחות משום טעמא דלא לימרו סיימתינהו וכו'. וההיא דקי"ל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לאו משום טעמא דמלא כל הארץ כבודו כדאמרת מעיקרא אלא מעלה עשו בהקדש גבוה טפי מהדיוט. וכי תימא דכפי"ז תק"ל דא"כ דבזה"ז ליכא השראת שכינה א"כ איך הותר לנו ליהנות מהעוה"ז יותר מכדי חיותנו כיון דכבר יעקב ועשיו חלקו העולמות ואין חולקין תרומה לעבד אלא בפני רבו וכיון דהשתא ליכא קרבן ליכא השראת שכינה למטה בינינו זה ואיך הותר לנו מהנאות עוה"ז ביתר שאת דתי' רבני אשכנז ז"ל הנז' חלף הלך לו בזה"ז כנז"ל. לז"א אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך אלו בתי מדרשות כמו שדרז"ל ע"פ כי טוב לי יום בחצריך מאלף בחרתי וע"י עסק התורה שקבלנוה בסיני אית לן דין מציל מזוטו של ים וכתירוץ הרב מהרש"פ ז"ל הנז"ל ובזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשיו ועי"ז נשבעה בטוב ביתך גם בזה"ז וכמו שהיה ביהמ"ק קיים וז"ש קדוש היכליך והנה כי כן נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו לעשות נקמה בעכו"ם האוכלים את ישראל בטענתם דעוה"ז הוא חלקם ונחלתם מעשיו ואין לזרים איתם כנז"ל דלפי"ז הבל יפצה פיהם ולפי"ז לאו דוקא לבני ישראל היושבים בא"י הותר להם ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת ע"י עסק התורה וז"ש מבטח כל

קצוי ארץ וים רחוקים דע"י עסק התו' הו"ל כמציל מזוטו של ים וכדברי מהרש"פ ז"ל הנ"ל וראיה לזה מדין הרים בכוחו נאזר בגבורה כי הצ"ג נמשלו להרים וכמש"ל ע"פ צדקתך כהררי אל מה הרים הללו הכינם ה' להתאזר בגבורה נגד התהום שלא יעלה ויציף את העולם כן הצ"ג הם כתריס בפני הפורענות ע"כ צרה שלא תבא ואין לך מציל מזוטו של ים גדול מזה ומה הרים הללו אין להם סוף כן הצדיקים גמורים אין סוף למתן שכרם כנז"ל ויש להם כח הצ"ג להשביח שאון ימים שאון גליהם כדחזינן לכמה גדולים צ"ג כרפב"י וזולתו שגזרו על הימים והנהרות כידוע בדרז"ל ועי"ז הותר להם גם המון לאומים מדין מציל מזוטו ש"י וכו' כנז"ל:

וכי תימא דאעיקרא דדינא פירכא דמנלן הא דאמרת דע"י עסק התו' הו"ל כמציל מזוטו של ים לז"א ויראו יושבי קצוות מאותותיך כלומר משני אותיות ה"א ה"א חדא ה"א יתירה דיום הששי ועוד איכא אות ה"א יתירה אחריתי בפסוק והיה זרעך כעפר הארץ ואמרינן בב"ר מה עפר הארץ דייש לכל באי עולם כן ישראל דייש למלכיות דבר אחר מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים כן ישראל אינם מתברכים אלא בתורה שנמשלה למים עכ"ל. וכתבתי בעניותי במ"א שיש להכריח כפי' בתרא של הדבר אחר הנז' מדאמרינן בב"ר וכמה דוכתי ע"פ וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת א"י וכו' נמצא דהיכא דכתיב הארץ בה"א הידיעה אמרינן זו א"י כמ"ש בתורה כי הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא וכו' למטר השמים תשתה מים לז"א והיה זרעך כעפר הארץ הידועה זו א"י שאינה מתברכת אלא במי גשמים היורדים מן השמים כן ישראל אינם מתברכים אלא מן התורה שניתנה מן השמים:

ובזה פירשתי בעניותי שם כו' הכ' ביחזקאל סי' ל' וזה תוארו ויהי דבר ה' אלי לאמר בן אדם הנבא ואמרת כה אמר ה' אלק"ים הלילו הה ליום כיקרוב יום וקרוב יום לה' יום ענן עת גוים יהיה והכתוב הזה הוא תמוה באין מובן למ"ש הלילו הה ברם עפי"ה א"ש שכבר הקדמנו חקירת הראשונים ז"ל דכיון דיעקב ועשיו חלקו העולמות ויעקב בחר לו עוה"ב איך הותר ליעקב ליהנות מהעוה"ז יותר מכדי חייו ותי' מהרש"ף ז"ל דע"י התו' הו"ל כמציל מזוטו של ים וכנז"ל. עו"ן משז"ל דשאר שעבוד מלכיות וגליות שגלו ישראל מארצם הם השלימו המנין של גלות מצרים וזה נפק"ל לרז"ל מאות ה"א יתירה דכתיבא בפסוק וגם את הגוי אשר יעבודו דגלות מצרים ושאר ד' גליות הו"ל ה"א כידוע וא"כ ממילא נפק"ל דגם הבטחת המב"ה שהבטיחו לאברהם אע"ה ואח"כ יצאו ברכוש גדול קאי נמי על ד' מלכיות מלבד המצריים כיון דנתרבו לעבוד בישראל מאות

ה"א יתירה דהגוי א"כ הה"נ דנתרבו ג"כ לצאת ישראל מארצם ברכוש גדול ומקרא מלא דיבר הכתוב כימי צאתך מאמ"ץ א"ן ופשוט:

נמצינו למדין דתשלום ד' מאות שנה של שעבוד וגלות מצרים נשלמו בד' מלכיות מריבוי ה"א יתירה דהגוי דהוי ד' מלכיות ומצרים הרי ה"א וגם מכח תוס' ה"א יתירה דיום הששי הותר לישראל ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת ואין בהם משום לתא דגזל הגוי משום דע"י קבלתנו את התו' איתי לן דין מציל מזוטו של ים וכנז"ל וא"כ הנה אלה רשעים אוה"ע העכו"ם האוכלים את ישראל בכל חוזק ותוקף באומרם דמאחר דיעקב ועשיו חלקו העולמות ויעקב בחר לו לחלקו העוה"ב א"כ אין להם עוד שום זכות בעוה"ז כי שלהם היא וגזל הוא בידם של ישראל וא"כ כל מה שהם לוקחים מישראל וחומסים מהם הוא כדין וכהלכה ואדרבא מה שהם מניחים לישראל ליהנות קצת מהעוה"ז כדי חייהם הוא לפנים משוה"ד אכן לפי האמת אינו כן דעוה"ז דידהו הוי וגזל הוא ביד ישראל וכנז"ל:

אמנם הנה אמת כל טענתם של העכו"ם הנ"ל הכל הבל ורעות רוח מכח תרי ההי"ן הנז' ולפי"ז אדרבא גזל הוא ביד העכו"ם כל מה שהם לוקחים מישראל חיובא רמיא עלייהו להשיב את הגזילה לישראל השבה מעליא הם ופירותיהם כמ"ש רז"ל ע"פ מנחה ישיבו כנודע. וידוע מ"ש רז"ל והבי"ד רש"י ז"ל ע"פ קץ כל בשר בא לפני וכו' דלא נחתם גז"ד אלא על הגזל ע"כ ורבים שאלו דהא יש בידם עבירות חמורות מגזל שהם ע"ז וג"ע וש"ד ואיך לא נחתם גז"ד אלא על הגזל והרבה תי' נאמרו בזה חדא דאמרו רז"ל דז' מצות ב"ן נפק"ל מדכתיב ויצו ה' אלהים על האדם וכו' ודרז"ל ויצו זו ע"ז לאמר זה ג"ע אכל תאכל ולא מן הגזל ויען כי עון דור המבול היה כי השחית כל בשר וכו' ועון זה דהשחתת שז"ל הוא בכלל ג"ע דנפק"ל מתיבת לאמר ודרז"ל נמי עלמא לאמר לדורות והשתא אי לא הוה בידייהו עון הגזל הוו מצו דור המבול למיפטרי נפשייהו מכל ז' מצות ב"ן בטענה דלא ציוה ה' על ז' מצות הללו רק לאדה"ר לבדו דעמו היה מדבר בלשון יחיד ואי משום דכתיב לאמר דרשינן ליה בעלמא לאמר לדורות הא הכא אפיקתיה לג"ע ברם השתא הכא דה' ל"ו ציוה גם על הגזל ואי איתא לאדה"ר לבדו נצטוה בכל הז' מצות ממי יגזול אדה"ר כיון דהוא לבדו היה דר בכל העולם אלא ודאי מדציוהו ה' גם על הגזל מוכח להדיא דכל הז' מצות לא לאדה"ר לבד נאמרו אלא גם לדורות הבאים אחריו וז"ש רז"ל לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ר"ל מכח שציוה ה' לאדה"ר על הגזל דמזה מוכח דז' מצות ב"ן לאדה"ר ולכל זרעו אחריו נאמרו וק"ל:

עוד תירצו המפ' ז"ל במשז"ל במד"ר בפ' טהרה דאין בעל הרחמים פוגע ב"ת ממי אתה למד מאיוב וכן במצרים אף מחלון וכליון כן פגעה מדה"ד בממונם תחילה וכו' והקשה הרב יפ"ת ז"ל שם דא"כ למה מת אלימלך קודם שילקה בממונו תחילה ותי' דאלימלך גדול הדור היה וכל העניינים הם התראות שיחזור בו וגדול הדור אין צריך התראה ועוד י"ל דזקן מאד היה ומיתתו טבעית כדרך כל הארץ עכ"ל ולא זכר שר מ"ש בש"ס דמציעא דצ"א וז"ל ת"ר אין יוצאין מא"י לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתיים בסלע אמר ר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפי' עמד סאה בסלע אינו יוצא וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מהארץ לחו"ל ע"כ:

אשר בזה אפ"ל בס"ד כוה"כ אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני וכי תימא דכבר שכחתני שהרי יצאת מא"י לחו"ל לז"א הטעם שיצאתי מא"י לחו"ל משום תדבק לשוני לחכי מפני הרעב ואם לא היה הרעב כבד מאוד אזכרכי ולא הייתי יוצא לחו"ל וק"ל:

עכ"פ נמ"ל דבין אלימלך ובין בניו כולם גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו א"כ אם כדבריו ז"ל דלאדם גדול אין צריך התראה א"כ גם בניו לא היו צריכים התראה ועוד הרי מבואר בש"ס הנז' דגם מיתת אלימלך היתה דרך עונש ולא טבעית ולעיקר קושייתו נלע"ד לתרץ דאיתא במד' רות ע"פ וימותו גם שניהם איתא התם נמי דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ממי אתה למד מאיוב וכו' גם מחלון וכליון בתחילה מתו סוסיהם וכו' ואח"כ וימת אלימלך ואח"כ וימותו גם שניהם וכו' עכ"ל. הרי בהדיא שגם אלימלך לקה בממונו תחילה ומה שמת קודם בניו משום שהיו גדולים בשנים ואין בניו של אדם מתים בעון אביהם כ"א בקטנותם דוקא ובאיוב אירע לו כן כדי לנסותו ובעלמא העיקר הוא שפוגע בממונו תחילה קודם נפשו ופשוט:

ולפי"ז יקשה דאמאי בדור המבול פגע בנפשותם תחילה והתי' לזה פשוט הוא דעיקר הטעם דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה אינו אלא כדי להתעורר ולשוב בתשובה ולפשפש במעשיו ובש"ס דב"ב דפ"ח אמרינן קשה עונשן של מדות יותר משל עריות דבעריות כתיב כי את כל התועבות האל עשו ובמדות כתיב כי תועבת ה' כל עושה אלה כל עושה עול דעריות אפשר בתשובה ואילו במדות לא אפשר בתשובה ופירש"י ז"ל שהיתה מועלת להם תשו' מעליא כמש"ה שובו בנים שובבים אבל בגזל א"א בתשו' אלא עד שישיב הגזל דכתיב והשיב את הגזלה א"נ ובגזל רבים אינו יודע למי ישיב ואע"ג דאמרי' יעשה בהם צורכי רבים אין זה תשובה מעליא מאחר דאינו מחזיר למי שגזל אלא שבחרו לו המוטב:

ועוד י"ל ט"א על דור המבול דלא לקו בממונם תחי' משום דכל ממונם היה גזל וחמס שהיו גוזלים וחומסים זה את זה כמש"ה כי מלאה הארץ חמס מפניהם וכמש"ל כידוע וא"כ כשיבא ממון לאדם בהיתר הוא מצטער ונכוה בחמי חמין ומתעורר תיכף לפשפש במעשיו ולשוב בתשו' שלימה משא"כ אם בגזל בא לידו אינו מצטער עליו כשיאבד ממנו ולזה ארז"ל דלא נחתם גז"ד שלקו בגופם תחילה אלא על הגזל ר"ל בעבור עון הגזל שבידם הן מחמת שאי אפשר בתשו' מעליא והן מחמת שאינו מצטער עליו כשיפסידם כנז"ל וק"ל: נמצינו למדין כמה רע ומר עון הגזל ובפרט גזל רבים דננעלו ממנו שערי תשו' ולוקה בגופו תחילה ובנפשו דיבר וע"ז ידוו כל הדוים כי כל הנושא ונותן אי אפשר שלא יכשל בעון הגזל וכמ"ש רז"ל רובם בגזל ומיעוטם בעריות:

ובזה פי' ז"ל כו' הפ' הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל יש לו נתן בידי ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקי"ם ועם האמור ה"ה כמבואר וק"ל וא"כ יחרד האיש וילפת להזהר מאוד לבל יגזול אפילו פחות משוה פרוטה בין מישראל בין מגוי דגם גזל הגוי אסור כמ"ש כל הפוס' ופסקו מרן ז"ל בריש הלכות גזילה דאסור לגזול בין מגוי בין מישראל יע"ש ובפרט לפי מ"ש רבינו האר"י ז"ל אשר גילה סודו דהגוזל מגוי גדול עונו יותר מנשוא ולא ניתן למחילה ולכפרה אפי' במיתה וקבורה שהרי שרי כל הגוים למעלה ראש מלכיהם ושריהם שרים ש"מ הם מקטרגים ע"כ איש ישראל הגונב והגוזל מאוה"ע לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אתה כתבת בתו' לא תגנוב ול"ת והרי בניך בכל יום גונבים וגוזלים כמה וכמה מה נענה ומה נאמר מ"ן ומה נצטדק נשכבה בבושתינו ותכסינו כלימתנו מה נעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה נשיבנו ודי כעת בהערה זו:

איך שיהיה עכ"פ למדנו מכל הנז"ל דלא נחתם גז"ד אלא על הגזל ובכן העכו"ם האוכלים את ישראל בכל עז בגזל וחמס ושוד באומרם כיון דיעקב ועשיו חלקו העולמות ואין לישראל חלק ונחלה עמנו בעוה"ז וכיון שנהנים ישראל מן העוה"ז שאינו שלהם יותר מכ"ח א"כ כל ממון ישראל להם יאותה הא ודאי דאין בדבריה אלו ממש וגזל הוא ביד העכו"ם מכח ה"א יתירה דיום הששי דמינה ילפינן דע"י שקיבלו ישראל את התורה הו"ל כמציל מזוטו של ים וכנז"ל. מעתה ז"א בכו' הפ' הנז' וז"ל הנבא ואמרת כה אמר ה' הלילו ה"ה ר"ל מכח תרין ההי"ן הללו אחת דבמצרים כתיב וגם את הגוי אשר יעבודו בה"א יתירה ללמד שהקב"ה ידין את העמים אשר יעבודו בישראל במשפט חרו. וברכוש גדול וגם מכח ה"א יתירה דיום הששי מוכח להדיא דכל מה שיגזלו מישראל הוא גזל גמור בידם וא"כ כי קרוב יום לה' יום ענן ועת גוים יהיה לדון אותם במשפט חרוץ ותחת הנחושת אביא זהב וכו' וק"ל:

א"נ אפ"ל כו' הכתוב באו"א עפ"י האמור למעלה דמכח ה"א יתירה דיום הששי וה"א יתירה דכתיב בפ' והיה זרעך כעפר הארץ מכח ב' ההי"ן הללו יתרים דכתיבי בפ' יום הששי וכו' נפק"ל היתר גמור לישראל ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת ע"י קבלת ישראל את התורה דהו"ל כמציל מזוטו של ים וכסברת הדבר אחר הנאמר בפ' והיה זרעך כעפר הארץ וכדאיתא בב"ר וכנז"ל:

וז"ש כה אמר ה' הלילו ה"ה ר"ל מכח ב' ההין יתרים דכתיב בפ' יום הששי ובפ' והיה זרעך כעפר הארץ דמוכח גם מהכתוב הזה דלאו לעשותם דייש למלכיות קאמר דא"כ הול"ל כעפר ארץ אלא ה"א יתירה באה ללמד שיתברכו ישראל בתו' שנמשלה למים וא"כ יתחייבו הגוים בהשתעבדם בישראל שעושים אותם דייש להם כעפר בחושבם דהעיקר כפי' קמא דב"ר וליתא דהעיקר כפי' בתרא של דבר אחר הנז' ולזה הם ראויים לעונשים גדולים קשים ומרים וז"ש כי קרוב יום וכו' יום ענן וע"ג יהיה וק"ל:

וזה אפשר כוה"כ ביחזקאל סי' ט"ז יען אשר לא זכרת את ימי נעוריך ותרגזי לי בכל אלה וגם אני ה"א דרכך בראש נתתי ולא עשית את הזימה ע"כ תועבותיך ע"כ. כלומר שאני רמזתי לכם בה"א יתירה דיום הששי כי שם רמז לקבלתכם את התורה ובה' יתירה דכעפר הארץ דאית בה ב' פירושים כנז"ל בב"ר ואם הייתם מקיימים את התורה שקבלתם בזמן נעוריכם בהר סיני הייתם מתברכים בתורה שתוכלו ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת וגם הייתם ניצולים מפי' קמא דב"ר מלהיות דייש למלכיות אמנם יען אשר לא זכרת את ימי נעוריך זמן שקבלתם התורה וגם עברתם על התורה ותרגזי לי כל אלה אף שכבר אני ה"א דרכך בראש נתתי בתחילת התורה להתרות בכם ורמזתי לכם ולא נרמזתם לשוב בתשובה מכל תועבותיך כפי' הרד"ק ז"ל לכן אמרתי לכם הנני מקבץ וכו' וק"ל:

הדרן לבאר סיום דברי דהע"ה שבמזמור ס"ה הנז"ל דאחר שהכריח ממכין הרים בכוחו דנמשלו הצ"ג להרים שהם כתריס בפני הפורענות ואין לך מציל מזוטו של ים גדול מזה ובזה הותר לנו ליהנות מהמון לאומים כל הנז"ל לזה נרגש שמא תאמר דאעיק' דדינא פירכא דמנלן הא דאמרת דע"י קבלת ועסק התורה הו"ל כמציל מש"י כט"ל לזה השיב ואמר ויראו יושבי קצוות מאותותי"ך ר"ל מאות ה"א יתירה דיום הששי ומאות ה"א דוהיה זרעך כעפר הארץ כנז"ל שהרי עיקר הדרשא הזאת של התנאי שהתנה הקב"ה עם מ"ב אינו אלא נפק"ל וז"ש מוצא"י ר"ל שיצא לימוד זה ממ"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי וז"ש מוצאי בוקר וערב ועל ידי זה תרנין ממון לישראל. גם פקדת הארץ שם רמז למש"ה והיה זרעך כעפר הארץ ובא הדמיון לומר דמה עפר הארץ הידועה שהיא

א"י כמש"ה וזהב הארץ ההיא טוב אינו מתברך אלא במים כן ישראל אינם מתברכים אלא בתורה וכו' כנז"ל ועי"ז זכו ישראל ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת וז"ש רבת תעשרנה לכנ"י דמה הארץ פלג אלקים מלא מים תכין דגנם כי כן תכינה לכנ"י וכמש"ל וק"ל:

ועפ"י תי' מהרש"פ ז"ל דתי' לחקי' הנז' דאיך הותר לישראל ליהנות מהעוה"ז ביתר שאת מאחר דיעקב ועשיו חלקו העולמות ותי' מהרש"פ ז"ל דע"י קבלת התו' הו"ל כמציל מזוטו של ים כנז"ל אפ' לרמוז בס"ד כו' הכ' בתהלים וז"ל שרים רדפוני חינם ר"ל דטוענים עלי האומות דכל מה שאנו נהנים מהעוה"ז הוא שלא כדין רק חינם וגם אני מדברך שצויתני בתורה לא תגזול פחד לבי אמנם יש לי תי' לזה להשיבם דע"י עסק התו' הו"ל כמציל מש"י וז"ש שש אנכי על אמרתך שהיא התורה ועי"ז יש לי דין מציל מש"י וז"ש כמוצא שלל רב שם רמז למציל משלילותו של נהר דהרי הם שלו ולית ביה משום לתא דגזל וק"ל:

וזה ג"כ רמז הפ' שלום רב לאוהבי תורתך דע"י שנהנה מהעוה"ז ביותר מכדי. חייו נעשה שלום רב בבית בין איש לאשתו כמשז"ל כדכליא שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא כמש"ה השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך וזה לאוהבי תורתך שקבלו התו' והו"ל מציל מש"י ובזה אין למו מכשול דגזל כלל וק"ל:

א"נ אפ"ל כו' הפ' שש אנכי על אמרתך כש"ר דיל"ד דמי נתלה במי דהא כתיב יקרה היא מפנינים ולא יערכנה זהב וכו' ואולם אפ"ל דהנה ידוע דתופשי התו' שהם הת"ח והצ"ג הם נתפסים בעון הדור לכפר על הדור ותמן תנינן מברך על הטובה מעין הרעה היכי דמי כגון שמצא מציאה ואם ישמע המלך חובטו במקלות ומוציאה מידו מ"מ מברך על הטובה כיון דהשתא מיהא טיבותא היא לגביה ופי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כי לא תדע מה ילד יום והרעות הם באפשר ושמא לא יבואו ולא יאונה אליו כל און. וז"א שש אנכי על אמרתך הגם דאפשר שיבא היזק ממנה כיון שהוא ת"ח וצ"ג שמא יתפס בעון הדור או שמא אם לא זכה נעשית לו ס"ה כמשז"ל הנה עכ"ז שש אנכי על אמרתך השתא מיהא הגם דאפשר שיבא היזק ממנה ושמא תאמר מי אמר זאת ותהי מהיכן אתה למד זה ולשמחה מה זו עושה לזה השיב ואמר כמוצא שלל רב דדינא הוא לברך כי הגם דאיכא למיחש שמא ישמע הדבר למלכות ויגיע לו נזק ואפי"ה לא חיישינן וא"כ הה"נ הכא וק"ל:

א"נ אפ"ל כו' הפסוק הנז' באו"א כי הנה דרשו רז"לפ' זה על המילה כידוע והרב שא"י ז"ל בכו"ס תזריע דקדק דאמאי דימה מצות המילה למוצא שלל רב יע"ש בדכ"ח ע"ב מ"ש בזה ולעד"ן לומר עפ"י מ"ש הרב עצמו ז"ל שם בדכ"ד ע"ג בכונת רז"ל שאמרו

אריב"ל כל התענוגים שאוכלים ישראל בעוה"ז הכל בזכות המילה וחקר הרב ז"ל שם דמה מצוה זאת ומ"ט יש בה למה שיאכלו ישראל האוכלים למעדנים בעוה"ז וניחא ליה עפ"י מ"ש רז"ל יעקב ועשיו חלקו העולמות כנז"ל ולפי"ז כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז יותר מכדי חיותם מצד הדין גזל הוא בידם דבשלמא עיקר מזונות כדי חייהם מה שאינו מסוג התענוג רק כדי הסיפוק לבד לא עלה על לב לעולם שהתנה יעקב עם עשיו לבלתי היות לו חלק בעוה"ז ולמות ברעב ח"ו רק התנאי הוא על התענוגים והמותרות חל התנאי וגזל הוא בידם אך אמנם ע"י קיום העולם בעבור קיום המילה שעל ידה מתקיים העולם כמש"ה אם לא בריתי וכו' א"כ חזר הדין דהו"ל כמציל מן הנהר ומשלילותו של ים דהרי הם שלו וקנו את העוה"ז להיות משלהם והוא הנראה באו' ריב"ל כל התענוגים וכו' הכל בזכות המילה עכד"ק יעש"ב:

ובזה מובן כו' הכ' שש אנכי דר"ל דמה שאני שש ומתענג בעוה"ז עם שיעקב ועשיו חלקו העולמות ה"ט הוא מפני קיום מצות המילה וז"ש על אמרתך יען היא סיבה לקיום העוה"ז דאל"ה ימותו כל מוסדי ארץ וכיון שכן חזר הדין דהו"ל כמציל מש"י וכו' דה"ה שלו וז"ש כמוצא שלל רב דהו"ל ממש כמציל את העולם מזוטו ש"י וכוי וק"ל:

ולהבין סמיכות הכתוב הבא אחריו שקר שנאתי ואתעבה וכו' עפי"ד רז"ל שדרשוהו על המילה כבר השא"י ז"ל שם בדכ"ו ע"ב עמד ג"כ בזה יע"ש ואני ברגליו אעבורה לפרש בדרך אפשר עפ"י מ"ש עוד הרב הנז' ז"ל שם בדל"א ע"ג משם מהר"ש הלוי ז"ל עמ"ש רז"ל בפ' התכלת על דהע"ה כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו לאחר שיצא משם אמר עליה שירה אמר למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני דקשה מה היא השירה אשר ש"ר ל"ו נאמר על המילה וענתה השירה הזאת לאמר הושיעה ה' כי גמר חסיד וכו' יכרת ה' כל שפתי חלקות וכו' ואין זכרון בשבח דאתי ממילה כלל וכל המזמור הזה מיירי במדבר שקרים ולה"ר כמ"ש כי פסו אמונים וכו' יכרת ה' וכו' ופי' הרב הנז' ז"ל עפ"י מ"ש חכמי האמת ששתי בריתות המה ברית הלשון וברית המעור מכוונים והם בכף מאזנים כי בשומרו ברית הלשון יהיה שמור גם ברית המעור אבל אם יפגום ברית הלשון ממנו פורה רוש ולענה פגם ברית המעור כל קבל דנא אמר הודות והלל לה' על המילה שניתנה בח' מ"מ נהפך לבו בקרבו על כי ראה כי לא הועיל ענינה לדור ההוא שהיה דור דובר שקרים ומספרי לה"ר ולא שמרו ברית הלשון כי עי"ז המילה אבדה כלי חמדתה כי אין העיקר אל המילה לבדה רק בשמירה שלא יפגום בה וכיון שהיו משקרים בברית הלשון תכריע לברית המעור: להיות פגום בסוד וטמא טמא יקרא ע"כ ד"ק ודפח"ח:

וזהו קשר הכתובים שש אנכי על אמרתך דהיינו מצות המילה וכדרז"ל וכדי שלא נטעה ולומר דעיקר המצוה היא המילה לבדה לא זולת לזה סיים ואמר לא זו הדרך רק העיקר הוא השמירה שלא יפגום בה ולז"א שקר שנאתי ואתעבה כדי שעי"ז יהיה שמור גם ברית המעור כי שניהם בכף מאזנים ושקולים הם ויבואו שניהם וכן אמר דהע"ה עצמו לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה ירצה אימתי אהיה שמור ולא אפגום ברית המעור כשמוצא שפתי לא אשנה וכנז"ל וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כונת הכתוב הנז' שש וכו' במונח דקאי על המילה וכדרז"ל הנז"ל בהקדים מ"ש רז"ל כל מצוה שקבלוה עליהם ישראל בשמחה כגון. מילה עדיין עושים אותה בשמחה גם אמרי' בגמרא ע"פ כי עליך הורגנו כל היום זו מילה ופירש"י ז"ל דאף דאיכא למיחש דימות הילד ח"ו דכמה זימנין דמית ינוקא ע"כ וכבר הקדמנו לעיל מ"ש רז"ל חייב אדם לברך על הטובה מעין הרעה כגון דמצא מציאה וחושש שמא ישמע הדבר למלך ויהא חייב שיגיע לו נזק אפי"ה כל עוד שלא נשמע מברך ואם נשמע דיה לצרה בשעתה וז"ש שש אנכי על אמרתך דהיינו המילה וש"ת ולשמחה מה זו עושה דשמא ימות הילד מצער המילה ויהי כמשיב כמוצא שלל רב דדינא הוא לברך הטוב והמטיב לפי שעה ולא חיישינן שמא ישמע למלכות וק"ל: ועפ"י חקירת המפ' ז"ל דכיון דיעקב ועשיו חלקו העולמות ויעקב בחר לו עוה"ב איך ישראל נהנים מהעוה"ז יותר מכדי חייהם כנז"ל אפ"ל כו' הכ' בהושע סי' י"ב וז"ת ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא ואנכי ה' אלהיך המעלך מאמ"ץ עוד אושיבך באהלים כימי מועד. ויל"ד דאיך ולמה בעבור היותו עשיר לא ימצאו לו עון אשר חטא. עוד יל"ד דמהו כו' הקב"ה באמור להם אנכי ה"א. המעלך מאמ"ץ ומהו כונתו באומרו עוד אושיבך באהלים וכו' ואולם עפ"י החקי' הנז' יובן בדרך אפשר ובהק' עוד כל טענת ישראל שהיו עע"ז ככל הגוים ה"ט משום דנטה דעתם לטענת אותו המין שטען לריב"ק כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות מפני מה אין אתם משוים עמנו בע"ז מאחר שאנו מרובים מכם ולזה היו ישראל בבית ראשון עע"ז ככל הגוים דס"ל דאזלינן בתר רובא דידהו אכן כתבו הראשונים ז"ל כמה טענות לביטול טענת אותו המין דלא ניזיל בתר רובא דידהו חדא דכל זמן שישראל שרוים על אדמתם יש להם דין קבוע וקי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי וזאת שנית כתבו ז"ל משם מהרימ"ט ז"ל דהא דקי"ל רובא וחזקה רובא עדיף ה"ד חזקה דלא אתייא מכח סברא כגון העמד דבר על חזקתו ואוקי גברא אחזקתיה דליכא סברא למימר הכי בהכרח ובכגו"ד היא חזקה רעועה ברם חזקה דאתיא מכח סברא כההיא חזקה דאין אדם פורע תו"ז דהלואי שיפרע אדם בזמנו הך חזקה

עדיפא מרובא וא"כ אוף ה"נ דאנן אית לן חזקה אלימתא ומסתברא טובא דאין אלוה מבלעדי ה' וראיה לזה מיצי"מ באותות ובמופתים וביד חזקה א"כ הויא חזקה אלימתא בסברא גדולה ועדיפא מרובא דידהו ובהכי בטלה לה טענת אוה"ע מקרא דאחרי רבים להטות ובזה פי' מהרימ"ט ז"ל גופיה כו' הכ' אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ואין לך חזקה גדולה ואמתני תקיפא מזאת וא"כ לא תהיה אחרי רבים לרעות לעע"ז וז"ש בתר הכי לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אתד"ק וש"י:

עו"ן מ"ש בש"ס דחולין בדי"א מנלן דאזלינן בת"ר דליתיה קמן ר"ש בריה דרב אידי אמר אתייא מעגלה ערופה דאמר ירחצו ידיהם על העגלה הערופה ה"א יתירה דהערופה ללמד דשלימה תהיה וניחוש שמא טריפה היא אלא דאזלינן בתר רובא ע"כ. למדנו מזה דמכח ה"א יתירה דהערופה ילפינן דאזלי' בת"ר וכבר הקדמנו לעיל דמכח ה"א יתירה דיום הששי למדנו דתנאי התנה הקב"ה עם מ"ב אם ישראל וכו' וכיון שישראל קבלו את התו' הו"ל כמציל מש"י וכתי' מהרש"ף ז"ל וכנז"ל:

מעתה נבא לכו' הכ' בהושע הנז' ויאמר אפרים אך עשרתי וכ"ת מהיכא תיתי לך העושר מאחר דיעקב ועשיו חלקו העולמות וא"כ גזל הוא בידך מאוה"ע לז"א לא היא כי מצאתי און לי מדכתיב ה"א יתירה דיום הששי ללמדנו דתנאי התנה הקב"ה עם מ"ב וכו' עי"ז אית לן דין מציל מש"י וכנ"ל וא"כ דרשינן ה"א יתירה דיום הששי הה"נ דדרשינן ה"א יתירה דהערופה דאתיא ללמד דבעינן שתהיה שלימה ול"ח שמא טריפה היא דאזלי' בת"ר אפי' דליתיה קמן א"כ מכ"ש דניזיל בת"ר דאיתיה קמן דהם רובא דאוה"ע עע"ז וא"כ השתא הכא כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא אפי' יעבדו ע"ז ככל הגוים כיון דאזלי' בת"ר מדדרשינן ה"א יתירה דהערופה כנז"ל: ולזה השיבם הקב"ה דטעה אפרים בדמיונו יען דחזקה אלימתא דאתיא מכח סברא עדיפא מרובא דאנכי ה"א אשר הוצאתיך מאמ"ץ ואין לך חזקה אלימתא גדולה מזאת דעדיפא מרובא דידהו וא"כ לא מיבעיא דאתם עתה שרוים על אדמתכם ויש לכם דין קבוע ובטלה לה טענת רובא דידהו בלאו"ה אלא אף אם עוד אושיבך באהלים ואזדא לה הקביעות אפי"ה מטעם חזקה אלימתא הנז' אינכם יכולים למגרר אבתרייהו דאוה"ע דחזקה אלימתא כהאי עדיפא מרובא דידהו וכנז"ל:

וזה אפ' כו' הכ' מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' ככל הכתוב אצלי בדרוש אחר ומשם באר"ה ועפי"ה לעיל בכו' הכ' הלילו ה"ה וכו' אפ"ל כו' הכ' כימי צאתך מאמ"ץ אראנו נפלאות וה"ה כמבואר וק"ל:

ועפ"י החקי' הנז' עצמה דאיך ישראל יכולים ליהנות מהעוה"ז יותר מכ"ח כיון שכבר יעקב ועשיו חלקו העולמות ויעקב בחר לו עוה"ב ותי' מהרש"פ ז"ל דע"י התו' הו"ל כמש"י דאל"ה נמוגים ארץ וכל יושביה ומטע"ז זכו יש' בעוה"ז ובעוה"ב וטענת אוה"ע עליהם הנז' מהבל תמעט. הנה בזה אפ"ל סמי' הכתובים בהושע וכ"ת ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך תמיד כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב דיל"ד דמה סמיכות יש לקרא זה עם פ' שלפניו הנז' אך עם החקי' ותי' מהרש"ף ז"ל הנז' בהק' מ"ש רז"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנא' שמרו משפט וכו' והמפ' ז"ל הוק"ל דמייתי ראיה לסתור דמן הפ' משמע דבעינן תרתי משפט וצדקה לקרב הישועה. והם אמרו דכו' הכ' הכי הוי שמרו משפט דהיינו שישמרו ישראל את המשפט שיש להם עם הקב"ה שחייב לגואלם מצד השבועה שנשבע להם ולא יזכרו טענה זאת בפיהם אלא יעשו צדקה דע"י הצדקה מתקרבת הישועה וכ' רש"י ז"ל בפ' נצבים ע"פ ושב ה"א את שבותך דהול"ל והשיב את שבותך רז"ל למדו מכאן דכביכול השכינה שרויה עם יש' בגלותם וכשגואלם הכ' מבטיחם שגואל עצמו שהוא ישוב עמהם עי"ש. נמ"ל שיש לנו הבטחה גדו' זאת שכשישוב ה' מן גלותנו נשוב יחד כנז"ל, וז"א ואתה באלהיך תשוב כלו' תהיו בטוחים שכשישוב ה' מגלותנו נשוב יחד וז"ש ואתה באלהיך תשוב אבל אם תרצה לקרב הגאולה והישועה תעשה חסד שהיא הצדקה ואותו משפט שחייב הקב"ה לגואלך מצד השבועה שמור בלבך ולא ישמע על פיך ואם תעשה זאת קוה אל אלהיך תמיד בכל יום ויום שגדולה צדקה שמקרבת הגאולה ומ"מ אין לסמוך ע"ז לישב בטל בלא תו' ובלא דינים אלא צריך אתה להזהר בשתים אלה דהם חסד שהיא התו' כמש"ה ותורת חסד ע"ל דחסד הוא כינוי לתורה וגם למשפט שהם הדינים ואח"כ קוה אל אלהיך תמיד להיותך מובטח אתה שתגאל מן הגלות ותנחול את עוה"ב ולא אוה"ע ושמא תאמר דמה מצוה זו ומ"ט יש בה דכיון שאנו מובטחים שיושיע אותנו מן הגלות ונזכה לחיי העוה"ב מה צורך עוד לתורה לז"א תדע לך דכנען בידו מאזני מרמה כלו' הביטו וראו דה"ט שאני מזהיר אתכם ע"ז שעכ"פ צריכים אתם לשמור התו' והדינים משום דכנען שהוא השר של אוה"ע הנק' כנען כמשז"ל ע"פ והכנעני אז בארץ וז"ש כנען שהוא השר בידו מאזני מרמה שהוא שוקל המרמה דאוה"ע הטוענים דכיון דיעקב ועשיו חלקו העו' א"כ גזל הוא בידם וכמו שאתם בית ישראל לקחתם מחלוקת עוה"ז דעשיו כך עשיו יטול מחלק עוה"ב של יעקב ומשו"ה אני מזהיר אתכם שתשמרו לעשות חסד ומשפט כדי שישיב להם הקב"ה תשו' ניצחת שע"י התו' אתם מקיימים העולם דהו"ל כמציל מש"י וק"ל. וז"ר הכתוב עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי ועפי"ה ה"ה כמבואר וק"ל:

א"נ יובן באו"א כו' הכ' הנז"ל והוא בהק' מ"ש הרב חוזה דוד ז"ל במזמור י"ג ול"ג דידוע שאנו עם הקב"ה כדין אשה ע"ב וכשם שהבעל חייב לפדות את אשתו אם נשבית כן הקב"ה חייב לפדותינו מגלותנו אכן קי"ל באשת איש שנשבית ראשונה חייב בעלה לפדותה שניה רצה פודה אם לא רצה חייב ליתן לה כתובתה והיא פודה את עצמה אבל בלא"ה חייב לפדותה ופי' הרב בית שמואל ז"ל שאם אינו רוצה לגרש חייב לפדותה ואמנם על ידי משפט וצדקה שישראל עושים זה עם זה חייב הקב"ה לגאול אותנו והוא שהצדקה הוא פירות נ"מ שאוכל עמנו ה' וחייב לפדות והמשפט מורה היות השכינה שורה עמנו בדין כמש"ה אלהים נצב בעדת אל וכיון שהשכינה עמנו ואינו רוצה לגרש חייב לפדותנו אפי' פעם ב' אתד"ק יעש"ב. וז"א עשיתי משפט וצדק א"כ בל תניחני לעושקי. וגם זה רמז הכתוב ואתה באלהיך תשוב חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך תמיד ועפי"ה ה"ה כמבואר וק"ל. וה"ט לשתי מצות אלו משפט וצדקה דסמיכי אהדדי בכמה מקראות שבתנ"ך כאשר ירדוף הקורא נעים ועם האמור הנה נכון:

א"נ באו"א אפ' לתרץ החקירה הנז' דחזינן בתנ"ך כשמזכיר מצות הצדקה מזכיר עמה המשפט כמ"ש בתו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. בנביאים שמרו משפט ועשו צדקה. בכתובים עשיתי משפט וצדק וכאלה רבים וצל"ד מה ענין ב' מצות אלו הסמוכות זו לזו משא"כ בשאר המצות וכמו שחקר כן הרב חיי עולם בד"ל ע"ב וע"ש מה שתי' גם שאר המפ' ז"ל נתנו טעם לזה כפי מה שחננם ה':

ואני ברגליהם אעבורה לתת טו"ט לזה כפי הנלע"ד והוא בהק' מ"ש מרן שארנו הרבי נשמת חיים ז"ל בדח"ק ע"א משם הרמ"ז ז"ל כי מצינו לפעולות אדם על עשה ועל ל"ת השכר והעונש אינו נמשך מצד הפעולה עצמה הטובה היא אם רעה דיתכן הפועל עצמו מגונה ואחר שהנמשך ממנו הוא טוב נאמר בו כי טוב ע"ש התכלית המשל בזה ראו הביא לנו הרב אזני יאושוע ז"ל לאיש צורף ינפח האש לעשות בזהב ובכסף לא משום זה בשם יקרא בר נפחא כי צורף הוא ע"ש תכליתו כי הכל הולך אחר החיתום והתכלית כענין יעל עם סיסרא דאילו היתה הורגתו מבלי זיווגה עמו בודאי טוב וישר היה אבל מאחר שלא תוכל להורגו בלתי הפועל המגונה ההוא לא מפני זה יגונה כ"כ כיון שהתכלית היה טוב וכמשז"ל גדולה עבירה לשמה וכו' כי עפי"ז פי' הוא ז"ל כו' הכ' הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כ"ל ואנכי בראתי משחית לחבל דיל"ד אומרו בראתי מש"ל דמורה דאיכא משחית לתקן והרי כשמו כן הוא ושמו מוכיח עליו דמגמתו להשחית ולא לתקן: אך עם האמור יובן ובהק' עוד מ"ד בזוה"ק בפ' תרומה וז"ל רעותא דקב"ה דיהון ב"נ תדיר בפולחניה וכו' והיכי אתי עבדא בישא ואסטי לב"נ

לאורחא בישא וכו' אלא רעותא עביד למלכא דהו"ל בר יחידא ופקיד ליה דלא יקרב גרמיה לאיתתא בישא וכו' לזמן אמר מלכא בעינא למחמי רעותא דברי גבאי קרא להההיא זונה ואמ"ל זילי ותפתי לברי וכו' מה עבדת אזלת אבתריה שראת לחבקא ליה וכו' אי ההוא ברא יאות לא אצית לה כדין אבוהי חדי בבריה מאן גרס כל האי יקרא הוי אימא ההיא זונה ודאי אית לה שבחא וע"ד כתיב והנה טוב מאוד דא מה"מ דאיהו ודאי טוב מאוד למאן דאצית פקודין דמאריה וכו' עכ"ל. וז"ש הנה אנכי בראתי חרש משובח ומפואר חרש חכם נותנין לו את השבח עם היות דא"א לחרש הזה בלתי שינפח באש פחם שהוא פועל מגונה לא בשביל זה יקרא נפח אלא זה שמו חרש ע"ש סופו ותכליתו שמוציא כלי למעשהו וזה שמו צורף וא"כ אין הפה יכו"ל תו דאנכי בראתי מש"ל אף שפעולתו מגונה לפתות את העם לסור מאחרי מ"מ כיון שתכלית היוצא מן הקטרוג הוא טוב שגורם יקרא לבריה ההוא יקרא טוב מאד ע"ש תכליתו וכמ"ש בזוה"ק הנז"ל אחד"ק וש"י:

והנה גם בנתינת הצדקה צריך לעשותה בסתר ולא תפאר האדם בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר אלא ענוש יענש עליה כנודע. אלא דעכ"ז לימדנו להועיל מהרש"י ז"ל דאם נהגו לעשות צדקה בפירסום לא חיישינן ליוהרא ואריך למעבד הכי מאחר שנמשך מזה ריבוי צדקות שלומדים זמ"ז להתנדב בלב שלם ול"ח ליוהרא דהגם דהפועל הוא מגונה דאיכא חשש יוהרא מ"מ כיון שהתכלית הנמשך מהפרסום הוא טוב מאד שעי"ז מרבים העם להביא צדקות מותר ואריך למעבד הכי וכבר דבר זה נלמד מהקב"ה כ"י שברא את היצה"ר לפתות בנ"א לסור מאחרי ה' ולכאורה נראה שהוא פועל מגונה אלא דכיון דאם האדם מתגבר על היצה"ר ולא יאבה לו ולא ישמע אליו הנה שכרו אתו וחדי ביה קיב"ה ואין קץ לשכרו הטוב הגנוז לו לעוה"ב וא"כ נמצא שהתכלית הנמשך ממנו הוא טוב מאד כי זה אפשר רמז הכתוב וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך בצדקה תכונני וכו' והכונה וכל בניך לימודי ה' שלומדים לעשות דרך ה' במה שברא ליצה"ר והוא פועל מגונה משום התכלית הטוב היוצא ממנו ועי"ז ורב שלו בניך בצדקה שמתרבה הצדקות בהם במה שעושים אותה בפירסום שלומדים זה מזה אתד"ק:

ועפי"ז אפ"ל כו' הכ' כי צדיק ה' ר"ל צדיק ה' במה שברא היצה"ר שעי"ז צדקות אהב ר"ל שמתרבה הצדקות כשהם בפרסום וכ"ת הרי הפועל של בריאת יצה"ר והצדקה בפרסום פועל מגונה הוא כנז' לז"א לא איכפת ליה להקב"ה בעיקר הפועל אם הוא מגונה ואינו מביט רק אל התכלית הטוב היוצא ממנו וז"ש ישר יחזו פנימו וק"ל:

עו"כ הרב נש"ח ז"ל משם הרמ"ז ז"ל דענין המשפט ג"כ לפעמים הפועל עצמו נראה שהוא מגונה אבל הנמשך ממנו הוא טוב מאד דארז"ל הפקר ב"ד הפקר ומוציאין מזה ונותנים לזה ולכאורה נראה דאין פועל מגונה גדול מזה להפקיר ממון אחרים ולהוציא מזה וליתן לזה וגם ארז"ל ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולפי הנראה דגם הפועל הזה הוא מגונה שהרי אסור להכות את חבירו ואפי' להרים ידו ע"ח אסור ונק' רשע כנודע ואיך אמרו דמכין ועונשין שלא מן הדין אלא ע"כ צ"ל דכיון דהנמשך ממנו אינו אלא ליישר הדורים אשר המה רואים כי הדור פרוץ ולכן כל בתר איפכא לצדקה תחשב הפועל המגונה ההוא כי עפי"ז פי' הוא ז"ל כו' הכ' רחצו הזכו וכו' חדלו הרע למדו היטב דרשו משפט וכו' אשרו חמוץ וה"ה כמבואר ובזה פי' הרב נש"ח ז"ל כו' הכ' ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה וידונו מש"ץ ואפי' שיעשו שלא כדין להוראת שעה אל ירע בעיניך ותבא להרהר אחריהם דשלא כדין עשו כיון דמהפועל ההוא המגונה נמשך צדקה ומשפט ואח"כ יתאמת לך כי יקרא עיר הצדק קריה נאמנה אתד"ק יעש"ב:

המורם מכ"ז דענין המשפט והצדקה שוו בשיעירייהו דבשניהם מצינו לפעמים פועל מגונה ואמנם כיון שתכלית היוצא מהם הוא טוב זכות הוא הפועל המגונה ההוא וכנז"ל. והשתא יפה נדרש סמיכות המשפט עם הצדקה בכמה מק"ק מהתנ"ך כנז' דהט' הוא משום דתרוייהו אית בהו לפעמים פועל מגונה ולא חיישינן ליה וכבר נתבאר דענין זה נלמד יפה מהקב"ה כ"י שברא היצה"ר כנז"ל וק"ל:

וזה אפ' רמז הכ' ועז מלך משפט אהב אפי' דלפעמים יעשו שלא כדין רק להוראת שעה והפועל הוא מגונה עכ"ז כיון שתכליתו טוב הוא אהוב לפני המב"ה יען מו"ק כה"ג אתה עשית ממך נלמד לעשות כן ממה שבראת יצה"ר כנ"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' מכל אורח רע כליתי רגלי למען אשמור דבריך ממשפטך לא סרתי כי אתה הורתני כלו' מכל אורח הרע שהפועל מגונה ותכליתו טוב כגון מעשה יעל עם סיסרא והצדקה בפרסום כלי רגלי מהרע היוצא ממנו מן האורח רע ההוא ואין כונתי באותו האורח רע שאני עושה שהוא פועל מגונה אלא למען אשמור דבריך ר"ל לתכלית הטוב היוצא ממנו דוקא ומכח זה ממשפטך לא סרתי אפי' שהוא שלא כדין רק להוראת שעה ליישר הדורים דוקא וכ"ז למדתי ממך לעשות כן כי אתה הורתני במה שבראת יצה"ר וכנז"ל וק"ל:

ובזה יתיישב אומרו מכל או"ר דהול"ל מכל רע ומאי אורח דקאמר אכן עם האמור הנה נכון וכנז"ל וק"ל. א"נ במשו"ל עמ"ש הוי רץ למצוה קלה ובורח מה"ע שמצוה גו"מ וענו"ע דר"ל הוי רץ למצוה קלה אפי' של"ש דמתוך ש"ל ב"ל ובורח מה"ע אפי' לשמה

ונו"ט משום שמצוה גו"מ ועבירה גו"ע כידוע וז"ש מכל או"ר שהאורח הוא רע אבל היא עבירה לשמה עכ"ז כליתי רגלי נמנעתי ממנה וה"ט למען אשמור דבריך ר"ל שלא אהיה נכשל בעבי' אחרת של"ש אכן ממשפטיך לא סרתי דאף אם לפעמים אני שופט לאחרים שלא כדין רק ליישר הדורים ועכ"פ הפועל הוא מגונה עכ"ז לא סרתי ר"ל לא נמנעתי מלעשותו ונ"ט לזה כי אתה הורתני כמש"ה והיה ה' עם השופט וק"ל. וזה אפ' כו' הכ' שבע ביום הללתיך עמ"ש אפי' שלפעמים אני עושה שלא כדין רק ליישר הדורים ועכ"ז הם משפטי צדקך ובזה שלום רב דשלום כינוי לצדקה שנא' והיה מעשה הצדקה שלום ר"ל דאני עושה צדקה בפרסום להרבות בצדקה ואין למו מכשול מחשש יוהרא וק"ל. בילאו"א:

ד דרוש לשבת תשובה

דרוש ד' לשבת תשובה הלא שרי מודע לבינה גודל מע' מצות התשובה כי רבה היא ובפרט בימים הנוראים והאדירים הבע"ל ר"ה ויוה"כ שהם ימי הדין והקב"ה ברחמיו וברב חסדיו מתנהג עם בריותיו עמו וצאן מרעיתו יעקב חבל נחלת במדת החסד ומקבל תשובת כל אדם השב אליו בתשו' שלימה לפניו ית' אפי' שעשה תשובה ביחיד שלא בציבור וכאשר חכמים הגידו ע"פ דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב ודרז"ל אלו י' ימים שבין ר"ה ליוה"כ שהקב"ה מצוי בהם לקבל תשובת היחיד כנודע:

ויש לחקור בזה דלמה זה לא בחר ה' לדון את האדם כ"א בר"ה וביוה"כ דוקא ולא בזמן אחר ובודאי כי טעמו ונימוקו עמו ומי יעמוד בסוד ה' ואין לנו עסק בנסתרות וצל"ד לפי הפשט טעם כעיקר לזה:

ואולם נראה פשוט טעם הדבר בהקדים על חקירה אחרת גדולה ועצומה אשר חקרוה שרים הראשונים ז"ל נ"ן בעיקר מהות ועשית התשובה שהיא צריכה רבה שיתוודה אדם על חטאיו בוידוי פה ועזיבת החטא וחרטה דמעיקרא ולקבל עליו שמכאן ולהבא לא ישוב עוד לכסלה ויעיד עליו בזה יודע תעלומות כמ"ש כ"ז הרמב"ם ז"ל בהל' תשובה יעש"ב. וע"ז מצאה החקירה מקום לנוח דהיה די בעזיבת החטא והחרטה ולקבל עליו שלא ישוב עוד לכסלה ולהעיד עליו יודע תעלומות דכ"ז תלוי בלב ומנפש ברם הוידוי בפה מלא ובביטוי שפתים ע"כ העבירות שעשה כבר זהו ללא צורך ואדרבא מיחזי כי אפקירותא וחריפותא כלפי שמייא בהזכירו בפיו ובשפתיו מעשיו הרעים את אשר כבר עשהו וכמספר בכפירה דמי ולאיזה הכרח זה הוידוי בפה ולכאורה מגרעות נתן והיה

די לשוב אל ה' בלבו ולעזוב החטא ולקבל עליו שלא לעשותו עוד ולהעיד עליו יודע תעלומות ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק:

ובישוב חקירתם זאת הם אמרו דאדרבה הוידוי בפה הוא צורך גדול לעיקר מע' התשובה ולא תקובל תשובת האדם ולא יכופר עונו כ"א עד שיתוודה בפה מלא ע"כ פרטי עונותיו אחת לאחת בפי' אתמר בביטוי שפתים דוקא וכל דלא עביד הכי לא מהניא ליה תשובתו כלל וה"ט משום דנפש החוטאת היא חייבת בעונשין מדין קנס דיש לחוטא דין מזיק בפמליא של מעלה ודינו כשור תם שהזיק דפלגא נזקא קנסא הוא וא"כ ע"י הוידוי הו"ל מודה בקנס ופטור באופן שטעם הוידוי הוא מדין מודה בקנס ופטור וכמ"ש כן הרב צפנת פענח ז"ל בערך וידוי וכתב עוד שם דהתינח אם חטא בשוגג דהוי דינו כשור תם שהזיק דהוא חייב בחצי נזק וקנסא הוא אבל אם חטא במזיד דהו"ל כשור מועד שהזיק שחייב בנזק שלם וממונא הוא ולא קנסא ואדרבא מחייב עצמו בהודאתו דהודאת בע"ד כקע"ד ואפי' אי אמרי' כדעת ר"י דס"ל דאפי' בשור מועד מ"מ צד תמות שבו במקומה עומדת מ"מ משכחת לה דהוידוי מכפר על חצי המזיד דהיינו על צד תמות שבו אבל עדיין נשאר חצי המזיד דהוא ממון ולא שייך למימר ביה מודה בקנס הוא ופטור אמנם כ' הרב ז"ל דהתשובה משלמת את הכל דגדולה תשו' שזדונות נעשות כשגגות וא"כ אם עשה תשו' עם הוידוי נעשה גם אידך פלגא קנסא הוא וע"י הוידוי הו"ל מודה בקנס ופטור וז"ש תשובה עושה מחצה עכ"ל:

אשר עפ"י ד"ק אפ"ל כו' הכתוב חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי דהיינו השוגג אני מתודה עליהם ואגב החטא השוגג גם עוני שהוא המזיד לא כסיתי הגם שהוא ממונא ולא קנסא משום כי אמרתי אודה עלי פשעי לה' הגם שהם מזיד מ"מ ע"י התשובה שאני עושה ג"כ עתה נשאת עון חטאתי סלה דע"י התשו' הזדונות שהם העון נעשה חטאת שוגג והיינו ע"י התשו' וזהו שסיים על זא"ת שהיא כינוי לתשו' כמשז"ל ע"פ וזאת המצוה וכו' כידוע יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים שהם כינוי לעונשין על הזדונות אליו לא יגיעו לא יענש עוד על הזדונות כלל וק"ל ובמ"א פי' בעניותי הכתוב הזה באו"א יעש"ב:

ובזה ג"כ אפ"ל כו' הפ' שומע תפלה ר"ל התפלה של התשו' עדיך כל בשר יבואו בין החוטאים בשוגג בין החוטאים במזיד וא"ת דלמה לא יספיק הוידוי לבדו לכפר מדין מודה בקנס דפטור לזה השיב משום כי דברי עונות גברו מני ועל העונות שהם הזדונות לא מהני הוידוי לבד דלא הוו קנסא אלא ממונא כדין שור מועד ולזה צריכה רבה התשובה שהיא התפלה עם הוידוי כדי שעי"ז גם פשעינו אתה תכפרם דהזדונות נעשו

שגגות ע"י התשובה וע"י הוידוי הו"ל מודה בקנס ופטור מן הכל כנז"ל וק"ל: וזה אפשר כו' הפ' מחיתי כעב פשעיך שהם הזדונות וכענן חטאתיך שהם השגגות אך בתנאי וע"מ שובה אלי שצריך אתה ג"כ לשוב לפני בתשו' שלימה כדי לכפר גם על הזדונות כנ"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' הפ' שובה ישראל עד ה"א שצריך אתה לשוב בתשו' לפני ה"א ולא יספיק לך הוידוי לבדו לכפר מדין מודה בקנס משום כי כשלת בעונך ר"ל שיש בידך תרתי שוגג ומזיד ועל המזיד לא יועיל הוידוי לבדו דממונא הוא ולא קנסא אי לזאת קחו עמכם דברים שהם דברי וידוי. כמשז"ל וגם ושובו אל ה' בתשו' שלימה ובזה אמרו אליו כל תשא עון המזיד והשוגג ולא עוד אלא וקח טוב דתשובה מאהבה הזדונות נעשו זכיות וכ"ת הרי התורה אמרה יביא קרבן ויתכפר והאידנא ליכא קרבנות לז"א ונשלמה פרים שפתינו וכמ"ש רז"ל ע"פ זאת התו' לעולה וכו' כידוע וק"ל: וזה אפ' כו' הכ' הסתר פניך מחטאי שהם השוגג וגם כל עונותי מחה שהם הזדונות וכ"ת התינח החטאים שהם השגגות הם מתכפרים ע"י הוידוי מדין מודה בקנס דפטור אך העונות שהם הזדונות שהם ממונא ולא קנסא במה יתכפרו לז"א לב טהור וכו' כלו' שאני עושה תשו' בלב טהור וברוח נכונה וע"י התשו' והוידוי מתכפרי גם הזדונות כנז"ל וק"ל:

והנה הא דקי"ל דמודה בקנס פטור נפק"ל בש"ס דב"ק ובכמה דוכתי בש"ס מקרא דאשר ירשיעון אלק'ים פרט למרשיע את עצמו ברם הי"ד אם הודה עצמו וליכא עליו עדים כלל על אותו דבר שעושה שהוא חייב עליו קנס בזה הוא דקי"ל דאם הודה מעצמו פטור הוא מעונשין שהם מדין קנס ואין חולק בזה כלל. אך אם הודה בקנס מעצמו ואח"כ באו ב' עדים עליו אי גם בכה"ג פטור הוא מקנס כיון דקדמה הודאת עצמו לעדות העדים או"ל בהא איפליגו רב ושמואל בב"ק דע"ד דלרב ס"ל מודה בקנס אפי' אח"כ באו עדים עליו פטור ושמואל ס"ל התם כיון שבאו עליו עדים אחר הודאתו חייב בקנס והתם בש"ס פריך לרב מדתניא מעשה בר"ג שסימא את עין טבי עבדו והיה שמח לפי שעבד כשר היה והיה מתאוה לשחררו והוה חייש למ"ד כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו כתיב והיה שמח במה שסימא את עינו שבזה יצא לחירות מצאו ר"ג לר"י ואמ"ל אין אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות אמ"ל למה אמ"ל לפי שסמיתי א"ע אמ"ל אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים הא יש לו עדים חייב ש"מ דמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב וקשיא לרב ומשני הש"ס שאני ר"ג דלאו בפני ב"ד הודה ופריך והא ר"י אב"ד הוה ומשני שלא בב"ד הוה ופירש"י ז"ל לא היו ב"ד יושבים ולא מקום ישיבת ב"ד אלא בשוק הודה לו. עוד פריך הש"ס התם לשמואל דס"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים

דחייב מדתניא ראה עדים שממשמשים ובאים ואמר גנבתי וכו' אינו משלם אלא קרן אמ"ל שמואל האיכא ר"א דקאי כוותי דר"א פליג את"ק וס"ל יבואו עדים ויעידו ואסיק התם הש"ס דלשמואל ודאי תנאי הוא אבל לרב מי נימא תנאי אמ"ל רב אנא דאמרי אפילו לר"א ע"כ ל"ק ר"א התם אלא משום דקא מודה מחמת ביעתותא דעדים אבל הכא דקא מודה מעצמו אפי' ר"א מודה דפטור אפי' דבאו עדים אח"כ יע"ש הסוגייא בדוכתה. נמצ"ל דבמודה בקנס ואח"ך ב"ע איפליגו בה רב ושמואל רב ס"ל דפטור ושמואל סבר דחייב ולענין הלכה קי"ל הלכתא כרב דס"ל מו"ב ואח"כ ב"ע פטור וכדפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' גניבה יע"ש ולא, עוד אלא דאפי' מודה מחמת ביעתותא דעדים שראה אותם ממשמשים ובאים להעיד עליו אם הודה קודם ביאת העדים פטור כיון שקדמה הודאתו לפני ב"ד קודם העדאת העדים ואפי' יעידו העדים עליו אח"כ פטור כמבואר בסו' הנז' ובהרמב"ם ז"ל שם:

והנה נודע דיש על האדם החוטא כו"כ עדים אפי' יחטא בחדרי חדרים תחילה וראש השמים והארץ הם המה מעידים עליו כמש"ה העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וכתיב האזינו השמים ואדברה וכדאיתא ברז"ל דעתידה כנ"י לו' רבש"ע הרי עדי קיימים ואו"ל הקב"ה הריני מעבירם שנא' כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ע"כ. ותו איתא בש"ס דתענית ובחגיגה שמא תאמר מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידין בו. ב' מה"ש המלוים לו לאדם הם מעידים עליו. נשמתו של אדם ואיבריו מעידים עליו ע"כ נמצ"ל דהאיכא כו"כ עדים על האדם כשחוטא כנז"ל. ועלית על כולנה דהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא העד הוא הדיין כדאי' באבות כידוע וכ"ת דא"כ הוא העד הוא הדיין למאי צריך תו לכל העדים הנז"ל כיון דהוא העד הוא הדיין כנז' וכבר עמדו המפ' ז"ל ע"ז והם אמרו דהקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו אינו חפץ שהוא בעצמו יחייב את החוטא עונשין בעונו בעדותו כלל רק עפ"י עדים זולתו כנ"ל וה"ט דכיון דמאי דמהני הוידוי לאדם החוטא אינו אלא משום דהוי מו"ב ופטור אפי' ב"ע אח"כ כנז"ל משא"כ הקב"ה הוא יודע מחשבות שבלב ומלא כ"ה כבודו ואפי' אם יסתר איש במסתרים הוא ית' רואהו ותיכף כשעובר העבירה הוי הוא העד הוא הדיין קודם שיתוודה אדם על חטאיו ואז ל"מ ליה תו הוידוי דבתר הכי מאחר שכבר באו עדים ואח"כ הודה דמתחייב בקנס משו"ה אינו חפץ הוא ית' להיות הוא בעצמו העד ומביא על האדם עדים זולתו ית' כדי שאם יודה האדם קודם שיעידו עליו יהיה פטור מהקנס ויצא זכאי בדינו:

ועפי"ז פי' רבני אשכנז ז"ל כו' הכ' עפ"י ב' עדים או עפ"י ג"ע יומת המת לא יומת עפ"י עד אחד והוא דכבר הקדמנו מ"ד בש"ס דב' מלה"ש מעידים על האדם וז"ש עפ"י ב'

עדים היינו ב' מלה"ש יומת המת דרשעים בחייהם קרויים מתים וגם לס' י"א דאייתי הש"ס דאבני ביתו וקורות ביתו ש"א או נשמתו זש"ה או עפ"י ג' עדים היינו לפי י"א יש עוד עד אחד או קורות ואבני ביתו או נשמתו והוו ג' עדים יומת המת לא יומת עפ"י עד אחד היינו השי"ת הנק' עד אחד שהוא יחודו ש"ע מטעם הנז"ל או מטעם דאין עד נעשה דיין וק"ל:

וכ' רבינו האר"י זיע"א דצריך לכוין באות ע' ובאות ד' דשמע ואחד שהם אותיות עד שהם מעידים בטובת האדם לא ברעתו ואותיות עד של בשכמל"ו הם מעידים ברעת האדם ולזה בכל ימות השנה אנו אומרים בשכמל"ו בחשאי זולת ביוה"כ דאין שטן ואין פג"ר אומרים אותו בקו"ר אכן זה דוקא בשאר עבירות שבתו' אינו מצטרף הע"ד של שמע ואחד להעיד לרעה חוץ מעון שבועת שוא ושקר לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא שגם אותיות ע"ד של שמע ואחד מעידים עליו גם לרעתו וז"ש רז"ל לא יקום ע"ד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה גם ע"ד דאחד ושמע להעיד על האדם אפי' לרעה אתד"ק יעש"ב ז"ל:

איך שיהיה נמצ"ל דעפ"י עדות הקב"ה עצמו לא הוה מצינן להפטר מעונשין מדין מודה בקנס דפטור כיון דהקב"ה הוא העד הוא הדיין וקדמה עדות ה' נאמנה להודאת האדם כנז"ל ולזה אפ"ל כו' דהע"ה באומרו מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה משרים. וחוץ מדרכנו אפ"ל כו' הכ' במה שיש לדקדק עוד באומרו משפטי יצא דהול"ל שופטני ה' וכמ"ש בשאר כתובים ומה הלשון אומרת מלפניך מ"י דאין לו מובן לכאורה ואפ"ל עפ"י מ"ד בהקדמת זוה"ק ד"ח וז"ל דוד מלכא בשעתא דאירע ליה ההוא עובדא, דחיל בההיא שעתא סליק דומה קמי קוב"ה ואמ"ל מארי דעלמא כתיב בתורה ואיש אשר ינאף את אשת רעהו וכו' דוד דקלקל ברית בערוה מהו אמ"ל קוב"ה דוד זכאה איהו וגלי קדמי דאזדמנא ליה בת שבע משום ימ"ב אמ"ל אי קמך גלי קמיה לא גלי וכו' באופן דלא נמצא בדהע"ה עון א"ח. וסו"ד אמר דומה מלה חדא אית לי גביה דאיהו פתח פומיה ואמר חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת ואיהו דן לנפשיה אמ"ל לית לך רשו דהא אודי לגבאי ואמר חטאתי לה' ואע"ג דלא חב יעש"ב ולפי"ז א"ש הכתוב הנ"ל דהנה אחר דלא יכול לו דומה עכ"ז תפס אותו לדהע"ה עפ"י דיבורו דבן מות הוא כמשפטו אשר חרץ הוא א"ע לזה ביקש דהע"ה מהקב"ה מלפניך מ"י כלו' אותו המשפט שלי אשר חרצתי בפי ובשפתי ודנתי א"ע הוצא אותו החוצה מלפניך ואל תדיינני בו אלא עיניך תחזינה משרים אם יש בי עון א"ח או אם זך אני בלי פשע וק"ל:

אכן עפ"י דרכנו אפ"ל דהכי פירושא דקרא מלפניך מ"י ר"ל שלא תדיינני במשפט ע"פ עדותך ונ"ט משום כי אתה עיניך תחזינה משרים תומ"י בשעת העבירה קודם שיודה האדם על חטאו ועפ"י עדותך בודאי יהיה האדם חייב בדין ואין לו מקום פטור מדין מו"ב כלל וכנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' דהע"ה באומרו ואל תבא במשפט א"ע כי לא יצדק לפניך כ"ח דכיון דהוא העד קודם שיודה האדם על חטאיו לא אפשר שיצא שום אדם זכאי בדינו מדין מודה בקנס ולזה ביקש דהע"ה מלפניו ית' ואל תבא במשפט א"ע דפשיטא עפ"י עדותך לא יצדק לפניך כל חי וכמובן וק"ל:

וזה אפשר תמיהת איוב באומרו האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר בתמיהא דזה לא אפשר בעולם כלל וק"ל. וזה אפשר כו' הפ' ועמי תלואים למשובתי שהם מסופקים אי מהני להו התשו' והוידוי מדין מודה בקנס יען כי אל על יקראוהו שהוא אל עליון ועיניו צופיות באדם בעת עשותו העון והוי העבירה והעדות ביחד וא"כ לא ירומם לאדם החוטא ע"י התשו' והוידוי וע"ז באה התשו' מאת ה' ב"ה איך אתנך וכו' יחד נכמרו ריחומי לא אעשה חרון אפי וכו' דברוב רחמיו וחסדיו אינו דן את האדם עפ"י עדות עצמו אלא מצריך להשטן המקטרג להביא עדים מבחוץ ואדביני ביני יקדימו ישראל טוב להודות לה' ע"כ חטאתם ובהכי יצאו יש' זכאים בדינם וכסברת רב דס"ל דמודה בקנס אפי' ב"ע אח"כ דפטור וכנז"ל וק"ל: והכי איתא בזוה"ק ובמד"ר דבר"ה הקב"ה יושב ודן את העולם ויבא גם השטן לקטרג על ישראל על עונותיהם שעשו אומ"ל הקב"ה הבא עדים הולך להביא עדים ובאה החמה להעיד עליהם ואומ"ל הקב"ה אין עד אחד נאמן הולך השטן להביא את הירח להעיד על ישראל אז הירח מתכסה שנאמר בכסא ליום חגנו יעש"ב וידוע דהשט'ן גי' שס"ד כמנין שס"ד ימות החמה חוץ מיוה"כ דאין רשות לשטן לקטרג על ישראל והנה עם דקי"ל הלכתא כרב דס"ל מודה בקנס ואח"כ ב"ע פטור והיה די בתשו' ובוידוי פה שיעשו ישראל מ"מ חייש קב"ה לס' שמואל דס"ל דחייב ויקטרג השטן מסברתו:

אשר בזה אפ"ל כו' הכ' וסלחת לעוני כי רב הוא דס"ל לרב דמודה בקנס ואח"כ ב"ע פטור והלכתא כוותיה אכן לשמואל ודאי דחייבים החוטאים בעונשין מדין קנס אפי' שיודו תחי' משום דס"ל לשמאל מו"ב ואח"כ ב"ע חייב ולזה כיוין הכתוב ואמר אוי מי יחיה משמוא"ל וקרינן לה ברמז משמואל שלסברתו מי יחיה בדין וכמדומה שראיתי בס' המפ' ז"ל שקדמוני ברמז כתובים אלו וכעת איני זוכר מי בעל דברים וק"ל:

ולזה כדי שלא יקטרג השטן לטעון דילמא הלכתא כשמואל בדיניה דמחייב אמטו"ל ה' ברחמיו וברוב חסדיו בחר לו יה ימים נוראים הללו ר"ה שמתכסית בו הירח מלהעיד על ישראל ויוה"כ דאין רשות לשטן לקטרג בו ביום כדי לזכות ולפטור את ישראל מדין מו"ב ובזה יצאו ישראל זכאים בדינם לגמרי משא"כ אוה"ע דדינייהו בעד אחד ולהכי ל"מ להו תשו' וכמו שארז"ל וק"ל:

ועפי"ה אפ"ל כו' הכתוב אנא חטא העם חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב ועתה אם תשא חטאתם וכו' כלומר דהם מודים שחטאו חט"ג ואינו אלא בשוגג ומוד"ב פטור וא"ת דאין עונם אלא מזיד עכ"ז ועתה שעשו תשו' דאין ועתה אלא תשו' וע"י התשובה זדונות נעשות כשגגות והדר דינא דמוד"ב פטור וכמ"ש הרב צ"פ ז"ל וכמדובר וק"ל:

וזה אפשר כו' ספיקו של מרע"ה באומרו ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם כלו' אף דעשיתם תשו' וגם וידוי כנרמז במילת ועתה עכ"ז אעלה אל ה' אולי יפסוק הלכתא כרב דסבירא ליה דמוד"ב ואח"כ ב"ע פטור כי חוששני שמא יפסוק הקב"ה הלכתא כשמואל דס"ל דחייב וק"ל:

ורש"י ז"ל בפי' התו' ע"פ אלה פקודי המשכן משכן העדות. עדות הוא לישר' שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם עכ"ל והרב כסף נבחר אשכנזי ז"ל הק' ע"ד רש"י ז"ל אלו דהא פירש"י המשכן משכן שנתמשכן ב"פ על עונותיהם של ישראל וא"כ מאי זה עדות שויתר וכו' ופירש כמין חומר דהמפ' ז"ל הקשו דהיאך פירש"י ז"ל דמשכן משכן לדרשא הלא חד משכן איצטריך לגופיה וצ"ל דמדשני קרא דא"כ ליכתוב המשכן המשכן או משכן משכן אלא מדשני קרא ילפינן מיניה תרתי ותמן תנינן בב"ק אם המצא תמצא בידו הגנבה המצא בעדים תמצא בדיינים פרט למרשיע א"ע שהוא פטור דהיינו מודה בקנס פטור ופריך והאי להכי הוא דאתא והא מבע"ל לכדתניא אם המצא תמצא בידו אין לי אלא ידו גגו חצירו וקרפיפו מנין ת"ל תמצא מ"מ ומשני א"כ ליכתוב המצא המצא או תמצא תמצא מדשני קרא ואמר המצא תמצא ש"מ תרתי וא"כ שפיר, ילפינן מיניה פרט למרשיע א"ע שהוא מוד"ב דפטור וא"כ תשו' מהניא ואז יש תי' לישראל על מעשה העגל להורות תשו' והשתא ניחא אלה פקודי המשכן משכן למה ב"פ צ"ל משום דנתמשכן ב"פ בעונותיהם של ישראל וק' והא מבע"ל חד לגופיה אלא ע"כ צ"ל מדשני קרא דאל"כ ליכתוב משכן משכן או המשכן המשכן לכך ילפינן מיניה תרתי א"כ ה"ה מקרא דאם המצא תמצא ילפינן מיניה תרתי דמו"ב פטור וגם גגו חצירו וקרפיפו מדשני קרא וא"כ שפיר ילפינן מניה מו"ב פטור וא"כ תשו' מועיל והשתא יש לישר' תי' על מעשה העגל להורות תשו' כנז"ל וא"כ כ' רש"י דעדות

יש לישראל שויתר להם על מעשה העגל דלכאורה הוו תרתי דסתרן אהדדי אם נתמשכן ב"פ בעונותיהם של ישר' מאי עדות לישר' שויתר להם דאין לומר כפירש"י שהרי השרה שכינתו זה הפי' אינו שייך כאן רק לקמן בפ' ולא יכול משה לבא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן שם היל"ל המשכן עדות ושפיר הוה ילפינן מניה עדות הוא לישר' שויתר להם וכו' ולא כאן עכ"ל ודפח"ח מד"ן וחריפים:

ועפיד"ק אפ"ל מאמרם ז"ל שאמ"ל הקב"ה למרע"ה אתה אוחז החבל בשני ראשין אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא ואם ס"נ א"מ בטל א"נ ע"כ ולכאורה הדברים תמוהים דאטו לא מצי הקב"ה למיעבד ליה תרתי לטיבותא והיכי תלאם זב"ז אמנם עפי"ה א"ש בהק' משרז"ל דאם היה מרע"ה נכנס לארץ והיה בונה ביהמ"ק לא היה נחרב כלל כידוע ולזה אמ"ל אם אעב"ן א"מ א"כ אין ביהמ"ק נחרב להתמשכן בעונותיהם ש"י כלל ולפי"ז ליכא למימר מדשני קרא לומר המשכן משכן דאתא ללמד דעתיד להתמשכן ב"פ וא"כ גם בפ' דאם המצא תמצא לא אמרינן מדשני קרא ולא הוה ילפינן דין דמודה בקנס פטור ומינה דל"מ התשו' וא"כ בטל ס"ן לעון העם הזה ואם ס"ן א"מ א"כ בטל אעב"ן וה"ה כמבואר וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הפ' רבים אומרים לנפשי אין ישו"ל ב"ס ואתה ה' וכו' קולי אל ה' אקרא ויענני וכו' ואמרו במד' רבנן פתרי ליה להאי קרא באוה"ע שאומרים על ישראל אומה ששמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך ובסוף מ' יום עשו את העגל כלום י"ל תקנה ואולם ארז"ל דלא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא כדי להורות תשו' לרבים כידוע דאוה"ע ס"ל דל"א מדשני קרא ש"מ תרתי ולפי"ז גם מרשיע א"ע שמודה בקנס חייב ולזה אמרו אומה ששמעה וכו' כלום י"ל תקנה אמנם אתה ה' מג"ב וכו' קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו שנתמשכן ב"פ בעונותיהם של ישראל ונרמז זה בקרא דאלה פקודי המשכן משכן שעתיד להתמשכן ב"פ וכו' ולפי"ז נפק"ל דאמרינן מדשני קרא א"כ גם גבי אם המצא תמצא אמרי' מדשני קרא ומזה ילפינן שפיר דתשו' מהניא מדין מוד"ב מדשני קרא וכנז"ל וק"ל:

וזה אפשר כו' הכ' בדניאל סי' ט' ה' ככל צדקותיך ישוב נא אפך וכו' כי בחטאינו וכו' ירוש' ועמך לחרפה וכו' ועתה שמע אלהינו וכו' כלו' דכיון דחזינן דנתמשכן ביהמ"ק בחטאינו ובעונות אבותינו ע"כ צ"ל דנפק"ל מדשני קרא לכתוב המשכן משכן א"כ איפה ועתה רמז לתשו' בדין הוא שתקבלנו בתשו' דגם בפ' דהמצא תמצא דרשינן תרתי מדשני קרא וש"מ דמרשיע א"ע דהיינו מוד"ב פטור ותשו' מהניא מדין מוד"ב וכנז"ל וק"ל:

נמצינו למדים דעיקר הפיטור והכפרה דאהניא לן ע"י התשו' והוידוי אינו אלא מדין

מוד"ב תחילה אפי' דאח"כ ב"ע קי"ל כרב דפטור וה"נ הגם דאית עלן סהדי שהם השמים והארץ והירח ואבני וקורות ביתו ונשמתו של אדם וככל הנז"ל מ"מ כיון דקדים האדם ומודה קודם שיעידו עליו העדים הנ"ל הו"ל מוד"ב ופטור אפי' ב"ע הנ"ל אח"כ ואסהידו עלוהי דאיניש וככל הנז"ל:

והן אמת דכד דייקינן שפיר כל העדים הנ"ל לא חזו ולא מידי לפו"ד כלל שהרי הקורות ואבני ביתו ודאי דלא חזו להו לאסהודי דדינייהו הוי כדין אלם וחרש דלאו בר הגדה נינהו דבעינן שיעידו בפיהם וליכא גם השמש והירח השמים והארץ מלבד דפסילי מטעם זה תו פסילי נמי מטעם דאינם בכלל המצות מידי דהוה אעבדים דפסילי לעדות מפני שאינם בכלל כל המצות וגם שמים וארץ אית להו דין עבדים לאאע"ה כדאי' בב"ר שהקב"ה הגביה לאאע"ה למעלה מכיפת הרקיע והקנה לו שמים וארץ כדי שיזכו בניו בתורה מדין חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו ולסלק מהם טענת מלאכי השרת מדין מצרנות כידוע:

וכבר ראיתי בס' לקט יוסף בערך שמים וארץ שחקר כזאת דאיך מרע"ה יחד לעדות על ישראל את השמים ואת הארץ והלא הם עבדים לאברהם ועבד פסול לעדות ומה שתי' הוא ז"ל דכשמת אברהם והוא יש לו דין גר וגר שמת יצאו עבדיו לחירות יע"ש דבריו ז"ל קשים לשמוע דזהו דוקא אם לא הניח בנים דאז זכו עבדיו בגופם ויצאו לחירות דקונים את עצמם במיתת האדון. ברם אאע"ה הרי הניח בנים יורשי נחלתו ולא יצאו עבדיו לחירות כלל וא"כ הדק"ל. ועוד תק"ל דבלאו"ה הם פסולים לעדות משום דאינם בכלל מצות ולאו בר הגדה נינהו וכמו כן השמש והירח פסילי לעדות מטעם הנ"ל וכנז"ל. גם אבריו ונשמתו ש"א מלבד דפסילי לאסהודי מט' הנ"ל עוד זאת דהם נוגעים בדבר כיון שהקב"ה מרכיב הנשמה תוך הגוף ודן אותם יחד כמו שדרז"ל ע"פ יקרא אל השמים מעל וכו' וכדא"ל רבי לאנטונינוס משל לחיגר וסומא וכו' כידוע וא"כ אין לך נוגע בדבר גדול מזה ולא חזו לאסהודי על גוף האדם:

פש גבן עדות מלה"ש המלוין לאדם שהם מעידין עליו כדאיתא בש"ס כנז"ל הנה ראיתי להרב משכה"ר ז"ל במע' ע' אות כ"ה ארי עלה ונסתפק במלה"ש המתראים כבני אדם וכדאי' בקי' דל"ב דהמלאכים שנתראו לאאע"ה כדמות ערביים נדמו לו אם העידו על מה שראו אם מקבלים עדותם ואי שרי להו מארייהו להדמות כבנ"א ולבא לב"ד להעיד על מה שראו דהב"ד טועים הם בחושבם דבנ"א נינהו הא מיהא לדידהו הוי כרמאות ותיבעי לך הא לכשת"ל דמלה"ש בני הגדה נינהו היינו בידועים מקבלינן סהדותייהו אבל להדמות ולהתראות כצורת בנ"א ואין בהם מכיר אפ' דלא אריך למעבד הכי ואייתי

בידיה משרז"ל בב"ר קומו השרים זה מיכאל וגבריאל משחו מגן וכתבו שהבכורה ליעקב נראה דמלה"ש משוו ליה שטרא מעליא דבני הגדה נינהו ומיקרו אנשים שפיר וכו' והתבוננתי בדבר וראיתי בלבי דודאי מלה"ש לאו בני הגדה נינהו דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וליכא אלא שמדברי רבינו שכתב עדות שאין אתה יכו"ל בדי"ן הדר ספקין בדיני ממונות וכו' והרב שמע יעקב בפ' תולדות מייתי בידיה מד' הנ"ל ולפי דרכו פי' שהיה ליאע"ה דין שטר יע"ש ולפי המשוער ק' לשמוע וכו' עכ"ל יעש"ב: הרי לפנינו דבתר דבעיא הדר פשטה דגם מלה"ש לא חזו לאסהודי משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וליכא ככתוב בד"ק הנז'. ותו יש לפקפק בעדות השמש והירח והשמים והארץ והנשמה דפסילי לאסהודי משום דכתיב ועמדו ב' האנשים ודרז"ל בש"ס בפ' שבועת העדות אלו העדים ובעדים הכתוב מדבר דמה"ט נשים פסולות לעדות יע"ש ובשלמא מלה"ש חזינן דנקראו איש דכתיב והאיש גבריאל אך השמש והירח וכל הנ"ל ודאי דלא נקראו איש כלל ולא מתכשרי לעדות גם מלה"ש לא חזו לאסהודי הגם דנקראו איש עכ"ז לא חזו מטעם שכ' הרב משכה"ר ז"ל דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וליכא והכא בדיני נפשות עסקינן גם עדות ה' נאמנה על אדם החוטא מלבד מאי דקיל"ן דאין עד נע"ד עוד זאת דקיל"ן דמלך אינו מעיד והרב משכה"ר ז"ל שם אות א"ך כ' וז"ל מלך שהעיד עדותו בטילה דלאו בר הגדה הוא דקי"ל כרבא דאמ"ר לא תעביד אי עביד ל"מ יע"ש נמצא דגם עדות ה' ממה"מ ל"מ מט' הנ"ל:

אמנם חזיתיה למר הרב קול יעקב שאול ז"ל בד"ל ע"ב שכ' וז"ל וכבר ידוע דכל הדינים הללו אינם אלא לגבי בנ"א דאין עד נעשה דיין אי משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכו' ואי משום דלא מצי למהדר אזכותיה וכו' ובזה פי' הוא ז"ל מתני' דאבות הוא העד הוא הדיין והוא עתיד וכו' ואין לפניו לא עולה וכו' דאפי' ראה בשעה שאינו ראוי לדון עכ"ז לגבי ה' עד נע"ד והוא עתיד לדון אפי' שראה עדות בלילה וכו' יעש"ב. אכן ראיתי במפ' ז"ל שחלוקים עליו בזה וס"ל דגם לגבי הקב"ה שייך האי דינא דבעינן עדות שאתה יכול להזימה ואין עד נע"ד כיון דגם הקב"ה מקיים כל משפטי התורה ודיניה כנודע ומה"ט אינו מעיד על עבירות שעושים ישראל ומצריך להביא עדים זולתו עליהם כנז"ל: אשר עפ"י דבריהם ז"ל אפ"ל כו' הכתובים הנאמרים באמת בפ' תשא וכ"ת ויקח מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויאמר חג לה' מחר וישכימו ממחרת ויעלו עולות וכו' ויקומו לצחק וידבר ה' אל משה לך רד כי שיחת עמך עשו להם עגל מסכה וכו' ועתה הניחה לי וכו' ויל"ד דהי"ל לאהרן לומר להם שיעשו אותו היום עצמו חג ולמה הניח להם החג עד למחר ועוד יל"ד דבתר דהשכימו ממחרת

אמר ה' למשה לך רד וכו' ולמה לא אמ"ל כן באותו היום עצמו שעשו את העגל ואמאי המתין עד למחר אחר שעשו מה שעשו:

אכן עפי"ה הנה נכון ובהק' עוד מ"ש רז"ל דדינם של ישראל בלילה בשעה שהם ישנים מן העבירות ושל צדיקים ביום בשעה שהם עסוקים במצות ולפי"ז מצינו חוטא נשכר שהרי קי"ל אין עד נע"ד ועיין להרב דת ודין ז"ל בפ' וישב וכ' התוס' ז"ל ושאר פוס' ז"ל דכשרואה הדיין איזה עדות בשעה שאינו ראוי לדון אז הוא דקי"ל זין עד נע"ד ולהכי כיון דישראל עשו את העגל ביום וחטאו לה' מאד אמ"ל אהרן חג לה' מחר ולא רצה אהרן שיעשו אותו היום חג לפי שארז"ל ע"פ כי בושש משה באו שש ולא בא משה נמצא דאחר עבור שש שעות מהיום נקהלו על אהרן ועד שיצא העגל ובנה להם אהרן מזבח בכבודו ובעצמו וידיו מלוכלכות בחומר ובלבנים הוא ולא אחר כדמשמע ממ"ש ויבן אהרן מזבח וכל כונתו כדי דמאי דביני ביני אפ' דיבא משה ולטובת ישראל נתכוון כדי לזכות את יש' וכמ"ש רש"י ז"ל שם ועד שנגמר בנין המזבח כבר היה עת ערב ואם אמור יאמר אהרן לישראל שיעשו אותו היום חג ודאי דימשכו עד הלילה ונמצא דחטאו בלילה ושפיר מצי הקב"ה לדונם בלילה דבכה"ג ענ"ד כיון שראה העדות בשעה שהוא ראוי לדון כס' התוס' ושאר פוס' ז"ל מאחר דדינם של רשעים בלילה והוי שפיר בשעה שהוא ראוי לדון וח"ו לא יזכר שם יש' עוד ולהכי אמ"ל אהרן חג לה' מחר דמחר ביום אפי' יעשו מה שיעשו אין להם חטא משפט מות דלא מצי הקב"ה לדונם דביום שרואה העדות אינו ראוי לדון כיון דדינם של רשעים בלילה ובכה"ג אמרי' אין ענ"ד וכל כונתו של אהרן אינה אלא לטובת ישראל ברם לא עלתה בידו דהם השכימו ממחרת בעוד לילה ובשעה שהוא עדין לילה כדמשמע לישנא דקרא וישכימו וכו' ויקומו לצחק בע"ז ובג"ע ובש"ד כדפירש"י ז"ל ומ"ג דהיה ענין זה בימות הקיץ דהלילות קצרות והימים ארוכים וכיון דהשכימו ודאי דהיה זה בתשלום י"ב שעות של הלילה אפי' שכבר האיר היום מאד מ"מ נחשבים אותם שעות ללילה כי בשמים ממעל היום והלילה שוים י"ב שעות לילה וי"ב שעות היום כידוע ולהכי תומ"י ויאמר ה' אל משה לך רד וכו' דעד השתא לא היה יכול ה' לו' למשה כלום שהרי מעשה העגל והמזבח היה ביום וכל כה"ג יש ליש' מקום פטור דהם חטאו ביום ודינם של רשעים הוא בלילה ובכה"ג אין עד נע"ד אבל השתא דהשכימו בבוקר השכם וחטאו בלילה ובאותה שעה הוא ראוי לדון ובכה"ג הרי עד נע"ד אמטו"ל אמ"ל בה שעתה לך רד וכו' ויחר אפי בהם וכו' דהא שפיר מצי אנא לדונם להתם ולכלה ולכך אז עמד משה בתפילה ויחל משה וכו' וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל ג"כ כו' מארז"ל וז"ל ויהי בחצי הלילה אמ"ל פרעה למשה לילה אמ"ל משה לפרעה לילה אמר פרעה למשה הרי כולנו מתים אמ"ל משה לפרעה וה' הכה כל בכור ע"כ והוא תמוה מאוד לכאורה. וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש במד"ר וז"ל ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור ובמקום אחר הוא אומר ביום הכותי כ"ב אמר"י אעפ"י שהכה אותם בחצי הלילה היתה נפשם מפרכסת בתוכם עד הבוקר כדי שידעו ישראל באיזו מיתה מתו שונאיהם ע"כ. ותנן בפ' נגמר הדין אין דנין שנים ביום אחד ומסיק הש"ס התם דזהו דוקא כשיש לכל אחד חטא בפ"ע ומיתה בפ"ע אבל אי תרוייהו עבדו עבירה אחת ומיתה אחת דנין שניהם ביום אחד יע"ש:

והנה ברור דכל זה הוא בדיני אדם דאין דנין ב' ביום א' דלא מצו לאפוכי בזכות כל או"א כדפירש רש"י ז"ל שם אבל לגבי קוב"ה ודאי דשניא האי דינא ומצי לדון כמה ב"א בבת אחת דמידע ידע לאפוכי בזכות כל או"א וזוהי שאלת פרעה דכיון דקרא כתיב ביום הכותי כל בכור נמצא דהמיתה צ"ל ביום וא"כ ע"מ וע"מ רוצה להורגם בלילה ולהכי צווח פרעה לפני משה לילה והשיבו משה לילה כלו' תחילת המיתה שלהם היא בלילה ומ"מ תהיה נפשם מפרכסת בתוכם עד אור היום כנז"ל הדר פרעה ותמה למשה הרי כולנו מתים וקי"ל דאין דנין ב' ביום אחד כנז"ל והיכי עביד קב"ה הכי ? וע"ז השיבו מרע"ה ב' תשו' בדבר חדא וה' הכה דשאני קב"ה מדיני אדם כנז' ועוד שנית הכה כל בכור דוקא ואינו הורג כל המצריים עם הבכורות אלא כל בכור דוקא דהם שחטאו בישׂ' ולהכי פרע להם ה' מכ"מ וכיון דכל הבכורות חטאו בחטא אחד ונתחייבו מיתה אחת בכה"ג אסיק הש"ס דדנין ב' ביום אחד כנז"ל וק"ל:

אמנם עפ"י דרכנו יע"ן והוא שכבר הקדמנו דאע"ג דקי"ל אין עד נע"ד אינו אלא אם ראה העדות בזמן שראוי לדון אבל אם עדותו היתה שראה בזמן שאינו ראוי לדון עד נע"ד כנז"ל גם כבר הקדמנו מ"ש בש"ס ירוש' דר"ה ותענית דדינם ש"ק ביום ושל רשעים בלילה וכפי"ז מצינו חוטא נשכר דהרי תנן באבות הוא העד הוא הדיין והיכי עביד הכי להיות הוא העד הוא הדיין דהא קי"ל דאין ענ"ד ואיך הקב"ה מביא על המצריים מכת בכורות בלילה מאחר דהם חטאו בישראל ביום ודין רשעים בלילה והו"ל כב"ד שראו עדות בשעה שאין ראוים לדון ואין עד נע"ד וא"כ יגדל התימה על הקב"ה איך דן מיתה לבכו' בלילה עפ"י עדותו:

ואפ"ל במ"ש רז"ל ששוטרי בנ"י היו קוצבים קצבה לכל או"א כמו ג' אמות חומה וכמעט שהיה לילה ולא היו משלימים היו הורגים את בנו והיו מניחים אותה בחומה לאבן ובזה היו משלימים הקצבה נמצא שהם חטאו בלילה שהיו הורגים את בניהם בלילה

ולכך גזר עליהם מכת בכורות והכי אי' בילקוט ובפר"א בההוא מעשה שבי"ד בניסן בנכדתו של מתושלח ושמה רחל שהיתה מעוברת ולקחו אותה ואת בעלה והעמידום תוך הטיט ועמדו רגלי המצריים עליה והכו אותה ברגליהם עד שיצא התינוק מתוך כריסה והניחוהו תוך החומה להשלים חובת היום ובאותה שעה בא מלאך מיכאל ולקח התינוק והוליכו לפני כסא הכבוד ובאותה לילה הסכים הקב"ה וב"ד ונגזרה גזירה להביא עליהם מכת בכורות יעש"ב. מוכח מזה דהמצריים הכו את האשה בלילה שהרי לעת ערב היו משלימים חובת היום וכן נראה מדקאמר באותה שעה ובאותה הלילה וכו' נראה שאותה שעה כבר היה לילה דאל"כ הול"ל ובאותו היום וגם מוכרח לו' דאותה אשה היא היתה מעוברת פעם ראשונה וזה התינוק הוא בכור שלה ולהכי פרע להם ה' מכ"מ מכת בכורות וא"כ שפיר הביא ה' עליהם מ"ב בלילה הגם דמשפט רשעים בלילה והם עושים עבירות ביום והוי כב"ד שראו עדות בזמן שאינו ראוי לדון ובכה"ג אמרי' אין עד נע"ד שניא הכא במכת בכורות משום שחטאו בלילה כנ"ל וזה שאלת פרעה למשה לילה כלו' דמשפט רשעים בלילה וכיון דאנו חטאנו ביום בכה"ג לא מצי ה' לדון אותנו דאין עד נע"ד ומשה השיבו לילה ר"ל דהם ג"כ חטאו בלילה ובכה"ג עד נע"ד ולכך תמה פרעה ואמ"ל הרי כולנו מתים כלו' היכי מצית למימר שחטאו בלילה והרי כולנו דייקא אטו מצית אמרת שכל המצריים חטאו בלילה לזה השיבו משה וה' הכה כ"ב כלו' כן דברת דכולם לא חטאו בלילה ואולם מה שרוצה ה' להרוג הוא כל בכור דוקא שהם חטאו בלילה כנז' ודינם של רשעים בלילה ולכן באותה שעה הם ראוים לדון ובכה"ג עד נע"ד וא"כ אדם שאינו בכור שלא חטא בלילה אנה"ן דלא יהרג משום דאין עד נע"ד כנז"ל וק"ל. ועיין להרב עיר דוד ז"ל דצ"ח ע"א שפי' בזה כו' רז"ל ע"פ וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכו' ויאמר ה' אמחה את האדם וכו' ואמרו רז"ל מלמד שהפך ה' היום ללילה וה"ה כמבואר עיש"ב: הדרן לקמייתא דעיקר הפיטור והמחי' והתשו' שמקבל אותנו הקב"ה הוא ע"י הוידוי פה שאנו מתודים בפה מלא עם התשו' שעשה ובזה הקב"ה מוחל וסולח ע"כ עונותינו מדין מודה בקנס ואפי' אח"כ באו עדים דפטור וכרב דס"ל הכי והלכתא כוותיה וכנז"ל:

ועל מ"ש בתענית ובחגיגה דאבני ביתו וקורות ביתו ואיבריו ונשמתו וב' מלה"ש המלוים אותו הם המה מעידים עליו ואנן בעניותין פקפקנו ע"ז דלא חזו לאסהודי מטעמים הנז"ל חזינא להרשב"א ז"ל בפי' שכ' דמלת עדות פה מושאלת והנחתה הראשונה מי שמפרסם דבר הנעלם בפני אחר והשואל לכל דבר המתפרסם דבר אתר אפי' לא נתפרסם פירסום מוכרח רק שניכר ממנו באומד הדעת שהוא בא מאותה סיבה כאומרו ויקם בי כחשי

בפני יענה ומה שבא בכאן הוא מן הענין הב' ור"ל המקרים שישיגהו יתפרסם מעשיו ומ"ש כי רהיטי אדם וקורותיו מעידין בו רצה בו שעם היותו אוכל ומתענג א"א שלא יתפרסם בהשגחת שכניו וכיוצא בזה. והב' הוסיף כי מתוך המקרים אשר ישיגוהו לעין כל יתפרסם ענינו כלו' שיכשל במעשיו ויונח למקרים כאיל אין עליו שמירה וכענין מ"ש והסתרתי פני מהם וכו' והמלאכים המשמרים אותו יסתלקו ממנו כלו' ההשגחה תסולק ולא תשמרנו מן המזיקין ור' חדקא אמר שאם לא ישיגהו מקרים בעוה"ז כי יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצ"ג על מצות קלות שעשו בעוה"ז על כרחו תענה בו נשמתו בעוה"ב ר"ל שיענש וזוהי העדות שמעידה ומפרסמת ענינו וי"א שאבריו של אדם מעידים בו כי לפחות יענש בגופו והם המעידים על מעשיו כעין יבושת ידו של ירבעם וסימוי עיני צדקיהו וכבר יעודי התו' פעמים תזהיר ביעודי המלאכות שאמר בכל משלח ידך אשר תעשה ופעמים במקרי הגוף בשחפת וקדחת וכו' ופעמים ביעודי הבטחות כאו' למען יטב לך וכו' עכ"ל הטהור ובאמת כי דבריו נאמנו מאוד וזהו האמת והצדק וקרובים מאוד אל השכל בלתי ס' כלל:

ועכ"פ אפי' נניח במונח גמור שעדות גמורה יעידו על האדם כענין הראשון שכתב הרשב"א ז"ל הנ"ל וגם נאמר דמהניא עדותייהו לכ"ע לפו"ד מ"מ כל האדם מקדים להתודות ולשוב בתשו' הא קי"ל כרב דאמר מוד"ב ואח"כ ב"ע פטור ואפי' הודה משום בעיתותא דעדים שראה אותם ממשמשים ובאים להעיד עליו עכ"ז כל שהודה מקודם הו"ל מודה בקנס ואפי' אח"כ ב"ע והעידו עליו פטור הוא מכלום וכרב דסל"ה ובלבד שיודה לפני ב"ד של ג' מומחין דהם הקב"ה וב"ד וכדאסיק הש"ס הנז' על ר"א שהודה לפני ר"י שסימא את עין טבי עבדו דלא יצא העבד לחירות משום דאף דהודאתו היתה לפני אב"ד כיון דשלא במקום ב"ד הוה ל"מ ההודאה ההיא וכדאיתא כ"ז בסוגיין הנ"ל: אשר בזה חזיתיה למר הרב הגדול מארי דאתרין מהרמ"ג ז"ל בס' הבהיר דברי מרדכי בד"ק ע"א דדרשינהו להני קראי כסיני וכ"ת דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב דלפי פשוטו יל"ד שהרי כתיב מי כה' אלהינו בכ"ק אליו ואיך יאמר בהמצאו וגם אומרו בהיותו קרוב דמשמע דיש זמן שאינו קרוב ומצוי ח"ו ותו יל"ד כפל הענין במילות שונות דהיינו בהמצאו היינו בהיותו קרוב ואולם עפי"ה יע"ן בהק' עוד מ"ש רז"ל בש"ס דע"ז דבג' שעות מן היום יושב הקב"ה ודן את כל העולם ואח"ז תו ליכא ישיבת דיינים כלל דבתר הכי יושב לזון ולעסוק בתו' וכו':

ולזה מזהיר הנביא לישראל ומורה להם דרכי התשו' והוידוי אשר עי"ז יצא האדם זכאי בדינו מדין מוד"ב דפטור וקמל"ן דהודאה זאת צריכה שתהיה בישיבת הדיינים וכביכול

בשבתו על כסא דין ובב"ד ש"מ לדון שאם יודה שלא במקום ב"ד לא הוי הודאה ואכתי מתחייב בקנס אם יבואו עדים ויעידוהו וז"ש דרשו ה' בהמצאו ר"ל בעת היותו מצוי בב"ד דוקא כ"א תדרשנו להודות לפניו ע"כ דבר פשע בזמן שאינו מצוי בב"ד לא הויא הודאה להפטר מן הקנס:

אמר עוד קראוהו בהיותו קרוב כלו' תמהרו להודות לפניו בהיותו קרוב לשבתו בב"ד תכף סמוך שהרי עדים נמי אין עדותם מתקבלת אלא בב"ד וכיון שכן אינהו נמי לא מצו להעיד בכם עד שישב ה' וב"ד בב"ד וכיון שאתם תקדימו להודות תצאו בדימוס הגם הלום שנראה מזה שאתם מודים מחמת בעיתותא דעדים שהם ממשמשים ובאים הא אמרינן דלית הל' כר"א אלא כת"ק דאף דמודה מחמת בעיתותא דעדים אפי"ה שפיר הו"ל מודה בקנס ופטור: ובזה פי' עוד הרב הנז' ז"ל שם כו' הכ' ביואל וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאוד מחנהו כי עצום עושה דברו כי גדול יום ה' ומי יכילנו ויל"ד מהו כונת אומרו נתן קולו לפני חילו ומי לא ידע כי רב מאוד מחנהו וגם להבין אומרו כי גדול יום ה' דמה נתן טעם אל הקודם: אכן עפי"ה הנה נכון ונקדים עוד מ"ש הרמב"ם ז"ל שם בהל' גניבה דאם הודה בפני ב' מב"ד ל"מ דבעי' שיודה בב"ד ובפני ב"ד של ג' מומחין יע"ש והיינו משום דדיני קנסות דינייהו בג' ב"ד מומחין וכבר כתבנו דאליבא דר"א צריך שלא תהיה ההודאה שלו מחמת בעיתותא דעדים וז"ש וה' כביכול הוא וב"ד נתן קולו כרוזא קרי לכל איש ישראל אשר בידו עון אשר חטא שיבא ויודה ויצא בדימוס כדין מודה בקנס לפני חילו ר"ל טרם שיבא חילו מל"ח להעיד עליו ביום הדין מעשה איש ופקודתו יקדים אדם לבא ויודה להפטר כדין מידה בקנס וכ"ת שאין כאן ב"ד של ג' ואיך תועיל ההודאה לז"א כי רב מאוד מחנהו היושבים כסאות למשפט וא"כ אם כה יעשה האדם עצמה ירבה כי עצום הוא עושה דברו שאמר בתורה אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע א"ע שאם ימתין האדם לאותו יום הדין הגדול והנורא לבא להודות על חטאיו אף כי ימהר להודות טרם ביאת העדים מ"מ כיון דהוי יומא דדינא שהעדים ממשמשים ובאים א"כ אליבא דר"א לא הויא הודאה שפירתא יען כי גדול יום ה' ונורא מאוד ומי יכילנו ומשום בעיתותא דעדים בני האלהים אשר יבואו להתיצב על ה' להעיד ע"כ מעשה איש ופקודתו כי ע"כ עצה טובה קמל"ן שיבואו ויודו טרם בא אותו יום דמעתה יצאנו י"ח אפי' אליבא דר"א אתד"ק ודפח"ח:

ועפיד"ק אפ"ל כוה"כ שובה ישראל עד ה"א ר"ל קודם בא יום הדין וז"ש עד ה"א שהם ה' וב"ד כי כשלת בעונך כלו' תודה לפניו ית' ולפני בית דינו שכשלת בעונך ותמצא נקי ותצא בדימוס מדין מודה בקנס דפטור קחו עמכם דברים הכתובים בתורה דהוא קרא

דאשר ירשיעון אלהים דמניה נפק"ל פרט למרשיע את עצמו ובזה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב שהיא התשו' ונשלמה פרים שפתינו שהוא הוידוי בביטוי שפתים וכנז"ל וק"ל: אמנם אכתי יש לעמוד בטעם זה שכ' ז"ל דהתשו' והוידוי אהנו לן להפטר מדין מודה בקנס לסברת רב דסל"ה והלכתא כוותיה וככל הנז"ל דלכאורה נראה דבכה"ג דנ"ד דע"י הודאת האדם הוא פטור מכלום אפי' רב גופיה אזיל ומודה דאם באו עליו עדים אחר הודאתו דחייב ולא מפטר מדין מודה בקנס כלל דהכי אמרינן להדיא בסוגייא דקמא הנז' וז"ל אמר רב המנונא מסתברא מילתיה דרב באומר גנבתי ובאו עדים שגנב פטור מן הכפל שהוא קנסא שהרי חייב עצמו בקרן אבל אמר תחילה לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי ומכרתי ובאו עדים שטבח ומכר חייב שהרי פטר עצמי מכלום ופירש"י שאין זה הודאה שהרי אינו בא להשיב כלום עפ"י הודאתו דיודע דמודה בקנס פטור ולכך לפטור עצמו נתכוון ע"כ וכ"פ הרמב"ם ז"ל בה"ג שם דכל הודאה שאינו מחייב עצמו בקרן מיהא אינה הודאה ואפי' הודה קודם העדים אם ב"ע עליו אח"כ חייב יע"ש וא"כ לפי"ז נפל פיתא בבירא דלפי"ז לא יועיל הוידוי מדין מודה בקנס ואח"כ ב"ע דפטור אליבא דרב ככל הנז"ל שהרי אפי' לרב כל שבהודאתו הוא פוטר עצמו מכלום חייב וכשמתודה האדם על חטאיו הנה בהודאתו זאת רוצה לפטור עצמו מכלום ואפי' לרב חייב בדין אם באו עדים עליו אח"כ ומה הועילו חכמים בתקנתם להתודות בפה מלא כדי לפטור עצמו מעונשין מדין מודה בקנס הלא בכה"ג דפוטר עצמו מכלום חייב אליבא דכ"ע וכמבואר:

אכן אשכחנא לה פתרי עפ"י מה שראיתי להרב משל"מ ז"ל שם בפ"ג מהל' גניבה ה"ח דהוקשה לו מהאי סוגיין דקמא הנ"ל למאי דאבע"ל בפ' שה"ע דל"ג משביע עידי קנס וכו' מהו וכו' וכ' ליישב דסוגייא זאת דשבועות אתייא אליבא דשמואל וכו' וס"ל דרבנן ור"א פליגי בהאי דינא וס"ל כר"א וכו' אך כתב עוד דאכתי יש לתמוה על רבינו דכאן בפ"ג פסק כרב וכרב המנונא ובפ"ט מהל' שבועות פסק דמשביע עידי קנס פטורין מקרב שה"ע ולפי מה שכתבנו הוו תרתי דסתרן אהדדי וצ"ע עכ"ל יעש"ב:

וראיתי עוד להרב מהריט"א ז"ל בשמחת י"וט סי' ס' דעמד בשתי הסוגיות הנ"ל ובדברי הרב משל"מ ז"ל הנ"ל ודחה ד"ק במ"ש בישוב הסוגיות ועל משה"ק להרמב"ם ז"ל דדבריו סתרי אהדדי והניח בצ"ע כנ"ל עמד הוא ז"ל וכתב ליישב בג' פנים יעש"ב ועל הפן הב' שכתב הרב ז"ל אני תמיה טובא הן בישובו בדעת הרמב"ם ז"ל הן בראיה שהביא הוא ז"ל לדבריו ז"ל דהיכי ניחא ליה למר מה שפ' הרמב"ם ז"ל בסתם דמשביע עידי קנס פטורין דמיירי באופן שכ' הוא ז"ל דא"כ הי"ל להרמב"ם ז"ל לפרש דבריו דאיירי בכה"ג

דוקא כדי שלא נטעה לו' בדעתו דס"ל למר דכל עידי קנס פטורים ותוק' דכיון דהאי אוקמתא ומציאות שכ' הוא ז"ל אינה עולה יפה לישוב הסו' דשבועות הנז' מדמייתי לפשוט הבעיא מהמשביע עדי חצי נזק למ"ד דהוא קנסא א"כ מהיכן הוציא הרמב"ם ז"ל דין זה כיון דאינו נלמד האי דינא מתוך הסו' הנ"ל ובפרט דהעיקר המציאות שלו חסורי מחסרא בד' הרמב"ם ז"ל וכמדובר:

ועל הראיה שהביא לדבריו ז"ל ממתני' דשבועות דהיו ב' כתי עדים וכו' ועל הפן הג' שכ' הוא ז"ל בישוב קו' המשל"מ ז"ל ע"ד הרמב"ם ז"ל דסתרי אהדדי כיעו"ש כבר תמהתי על ד"ק בסה"ק פנ"י ח"ד במע' ד' אות נ"ט דמ"ט ע"ג וע"ד יעש"ב ואין צורך לכפול הדברים עי"ע ומשם בארה:

והילכך מחוורתא כמ"ש מרן מהריט"א ז"ל גופיה שם בפן הראשון קודם כל הנז"ל בישוב השמועות ובדעת הרמב"ם ז"ל והוא דס"ל להרמב"ם ז"ל כדעת י"ח שהביי"ד הרב המאירי ז"ל והביי"ד הר"ב ז"ל בש"מ לקמא בפ' מרובה דסברי מרנן דדוקא בגניבה לחוד הוא דאמרה רב למילתיה יעו"ש וביאר טעמם ונימוקם דיש חולקין הללו דאנן בדידן קי"ל כר"ה ור"ח דגבי עובדא דר"ג וכיוצא דליכא הוכחה לא אמרינן הכי ול"א דחייב אלא גבי גניבה דאיכא הוכחה דהוחזק כפרן וכו' והכי דייקי ד' הרמב"ם וכו' אתד"ק יעש"ב והוא האמת והיותר נכון לענ"ד בישוב דעת עליון הרמב"ם ז"ל ושפיר פסק בפ"ט מהל' שבועות בסתם דהמשביע עידי קנס פטורים דה"ט משום דמו"ב ואח"כ ב"ע פטור וככל מ"ש הגאון מהריט"א ז"ל בפן הא' שלו הנז' והוא העיקר אצלי וכמדובר:

וא"כ ה"ה וה"ה בנד"ן בענין התשו' והוידוי של החוטא דהגם שבהודאתו שחטא הנה הוא פוטר עצמו מכלום לית לן בה ושפיר מיפטר בהודאתו אפי' שב"ע עליו אח"כ כיון שלא הוחזק כפרן בתחי' והנה הוא אזיל ומודה שחטא וכל כוונתו לשוב בתשו' שפיר מהניא הודאתו לצאת בדימוס בדינו ופטור מקנס העונשין לגמרי וכד' הרמב"ם והי"ח שהביי"ד הרב המאירי ז"ל וכנז"ל:

ועם דלסברא קמייתא שכ' הרב המאירי ז"ל פליגי ע"ז וס"ל דכל אפייא שוים דבין בהודאה דגניבה בין בשן ועין וכיוצא אם הודה ואח"כ ב"ע חייב דלא כס' יש חולקין הנ"ז כיעו"ש ולסברתם ז"ל לא מצאנו ידינו ורגלינו בביהמ"ד להועיל להמתוודה ושב בתשו' שיהא פטור מעונשין מדין מודה בקנס כמובן מ"מ הנה אלהינו זה ברחמיו וברוב חסדיו על עמו יש' המתוודים ושבים לפניו בתשו' שלימה פוסק הלכה לקולא כס' הרמב"ם וי"ח הנז' ופוטר אותם מכלום מדין מודה בקנס ואח"כ ב"ע פטור לגמרי: וזה אפשר כו' הפ' בפ' ואתחנן בצר לך ומצאוך וכו' ושבת עד ה"א ושמעת בקולו והוא ית' מקבל תשובתך

ופוטר אותך מהעונשין לגמרי מדין מודה בקנס וכו' ולא תיחוש מס' רב המנונא הנז' ולהפוס' כוותיה דהיכא דבהודאתו זאת פוטר עצמו מכלום אם אח"כ ב"ע עליו חייב בין בגניבה בין בשן ועין וכיוצא כסברא קמייתא הנז' דכפי סברתם לא תקובל תשובתך לפני הקב"ה לא תחוש מזה כלל משום כי אל רחום ה"א לא ירפך ולא ישחיתך ותופס לקולא כשי' הרמב"ם והי"ח הנז' ומקבל אותך בתשו' ולא ישחיתך בשום עונש כלל וק"ל:

וזה אפשר כו' הכ' ועמי תלואים למשובתי כלו' מסופקים אם אני אקבלם בתשו' מדין מודה בקנס וכו' וכל ספיקא הוא משום דשמא אנא וז"ש ואל על אנא סבור דכל מודה בקנס ואח"כ ב"ע היכא דבהודאתו הוא פוטר עצמו מכלום חייב בין בקנס דגניבה בין בקנס דשן ועין וכיוצא כרב המנונא וכסברא קמייתא דאייתי הרב המאירי ז"ל דכל אפייא שוין דכולהו קנסות שוו יחד בדינייהו וז"ש יקראוהו יחד ר"ל כל הקנסות יחד שוו בשיעורייהו ותורה אחת ומשפט אחד להם ואין חילוק ביניהם כלל או כונת לא ירומם ר"ל דאם יסבור כן הקב"ה א"כ בודאי לא ירומם אותנו ע"י תשובתנו כלל כיון שאנו פוטרים עצמינו מכלום וע"ז השיבם הקב"ה איך אחנך אפרים וכו' יחד נכמרו ריחומי דאני ברחמנותי עליכם אתפוס ההלכה לקולא כס' הרמב"ם והי"ח הנז' וק"ל. וזש"ה יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ר"ל שהוא ית' ירחמהו שיתפוס הדין לקולא כנז' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח וק"ל:

והרב מהרמ"ג ז"ל שם נרגש עפ"י דרכו מס' ר"ה הנז' וכ' דע"י הסגופים והתעניות שעושה האדם שעי"ז מתמעט חלבו ודמו ונפשו א"כ הרי נמצא דאינו פוטר עצמו מכלום ובזה פי' הוא ז"ל כו' הכ' שובה יש' וכו' בהק' משרז"ל בילקוט וקח טוב וקח נפש אמרו יש' הרי חלבנו ודמנו נתמעט ממנו ונפשנו יה"ר מלפניך שתהא כפרה עלינו עכ"ל. וז"ש שובה ישראל עד ה"א ר"ל שתשוב בתשו' ותודה ע"כ ד"פ עד ר"ה כלו' בהיותו יושב בב"ד דבהכי הויא שפיר הודאה להפטר מדין מודה בקנס ולכן קחו עמכם דברי וידוי ושובו אל ה' וכ"ת דל"א מוד"ב וכו' פטור א"ד במחייב עצמו בשום דבר ? לז"א דליתא אלא אמרו אליו כל ת"ע כלו' אע"ג שע"י ההודאה הרי כל העון הוא נשוי וא"כ הרי פוטר עצמו מכל תש' עונש העון מ"מ וקח נפש הרי אנו באים לשלם קצת דהיינו חלבנו ודמנו של נפשותינו בתעניותנו וכו' עוד זאת וכו' כן אנחנו שפתינו אתנו משלמים אנו בהם בלימוד תורה ותפלה וכו' ואין כאן פוטר עצמו מכלום אתד"ק וש"י ודפח"ח:

ואני ברגליו אעבורה לו' לענ"ד דמלבד הטעם הנז' דע"י התענית מתמעט חלבו ודמו של אדם כנז"ל עוד זאת נ"ל לו' דכיון דהחוזר בתשו' הנהו משתדל לפזר ממונו לתת צדקה לעניים לכפר על חטאיו וכמ"ש דניאל וחטאיך בצדקה פרוק והכי נהוג עלמא כידוע

א"כ איפה לא חשיב תו בהודאתו פוטר עצמו מכלום לכ"ע וחשיב שפיר מודה בקנס פטור אפילו ב"ע אח"כ כיון דמתחייב מיהא בצדקה שנותן לעניים וכמובן:

וזה אפ' כו' הכ' ביחזקאל ח"י וכ"ת והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות. כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה. החפוץ אחפוץ מות רשע הלא בשובו מדרכיו וחיה. ובשוב רשע מרשעתו א"ע ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. ועפי"ה ה"ה כמבוארים מעצמם וק"ל:

ובזה אפ' דפליגי החכמה והנבואה עם התו' והקב"ה כדאיתא ברז"ל שאלו לחכמה חוטא מה עונשו והיתה תשו' חטאים תר"ר לנבואה השיבה הנפש החוטאת היא תמות לתו' יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה ואמר יעשה תשו' ויתכפר הה"ד טוב וישר ה' וכו' עכ"ל כידוע דהחכמה והנבואה ס"ל כסברא קמייתא שה ביא הרב המאירי ז"ל הנז' דכל דמוד"ב דפוטר א"ע מכלום ל"מ וחייב ולזה השיבו תרוייהו כי החוטא משפטו חרוץ יסורין או מיתה כיון דל"מ ליה תשובה והוידוי מדין מוד"ב כיון דפוטר עצמו מכלום ול"מ לכ"ע והתורה סברא דכיון דהחוטא מביא קרבן א"כ אינו חשיב פוטר, עצמו מכלום כיון דהא מיהא חסריה ממונא אמנם הקב"ה אמר יעשה תשובה ר"ל תשובה שלימה בתעניות וסיגופים ובוידוי פה ובמתנת ידו צדקה לעניים כנהוג בכל בעלי תשו' כנז"ל ויתכפר לו לגמרי גם בלתי קרבן וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם דלכאו' יל"ד במ"ש מכסה פשעיו ל"י דאם כונתו דאינו עושה תשו' כלל א"כ מה הלשון אומרת לא יצליח דמשמע לא יצליח ולא יענש והא ודאי ליתא דאדרבא ענוש יענש על חטאיו אמנם עפי"ה א"ש דר"ל מכס"פ דהיינו שעושה תשו' בלבו כדמ"ל אבל אינו מפרט ולא מתוודה על חטאיו כלל בחושבו כי אין צורך לוידוי בפה כלל ואדרבא מגרעות נתן וכחקירת הראשו' ז"ל הנ"ל ולזה הוא שב בכל לבו ומכס"פ שלא להתוודות עליהם ולז"א איש כזה לא יצליח בתשובתו שעשה כלל כי עיקר הכפרה והמחי' תלויה בוידוי פה עם התשובה מדין מוד"ב וז"ש ומודה ועוזב ירוחם וכמדובר וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הפ' לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל ביש' ה"א עמו ותרועת מ"ב ופירש"י ז"ל כשעובר' ע"ד אינו מביט באווניות שלהם ובעמלן וכו' ע"כ. וי"ל דהא ארז"ל כל האומר הקב"ה ותרן וכו' אכן עפי"ה א"ש והכי קאמר הכתוב כשחוזרים בתשו' לפניו ית' ומתוודים על עונותיהם הוא מקבלם בתשו' ופוטר אותם מעונשין מדין מוד"ב אפי' אח"כ ב"ע פטור וא"ת התינח לרב דסל"ה אכן לשמואל דס"ל דחייב ואפי' לרב היכא דפוטר א"ע מכלום ס"ל לרב המנונא דגם רב מודה דחייב כדאיתי משמיה דרב גופיה

וא"כ איך יקבלם ה' בתשו' ויפטרם מעונשין כיון דהוו פוטרי' עצמם מכלום לז"א ה"א עמו שברוב אהבתו וחמלתו על ישראל תופס לקולא כס' הרמב"ם וי"ח שהבי"ד הרב המאירי ז"ל וגם ותרועת מ"ב דע"י תקיעת ותרועת השופר דתוקעים ומריעים ביום הדין שהוא ר"ה מתערבב השטן ואינו יכול לקטרג עוד על ישראל כמשז"ל וממילא ליכא עדים על ישראל כלל ולכ"ע מוד"ב בדליכא עדים כלל עליו פטור לגמרי א"נ ה"א עמו כי הוא אמר יעשה תשו' ויתכפר דלא כדס"ל להחכמה והנבואה והתו' כנז"ל וק"ל: א"נ אפ"ל כו' הכ' לא הביט און וכו' באו"א ולהבין ג"כ סמיכות הכתוב הזה עם שלאחריו שאמר אל מוציאם וכו' דמה סמיכות יש לזה עם הקודם ואפ"ל בהק' חקירת רב מתתיה ז"ל שחקר בענין נתינת התו' לישראל מדאיתא בגטין האו' לאשה הרי את מגורשת ממני ע"מ שתתני לי ר' זוז מי יכול למחול לה אח"כ מי אמרי' דלהנאת עצמו קא מכוין ומצי מחיל או"ד לצעורה קא מכוין והא לא ציערה ואסיקנא דל"מ מחיל דודאי דלצעורה קא מכוין והא לא ציערה וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ח דגירושין יע"ש וא"כ ה"נ בנתינת התו' לישראל מי אמרינן דלהנאתו ולטובתו של הקב"ה דהוא נהנה ומשתעשע בישראל כשהם לומדים בתורתו ומקיימים מצותיו ית' וא"כ נ"מ כשחטאו יש' ויחזרו בתשו' יכול למחול להם ואין פ"פ למקטרגים או"ד דלצעורינהו לישראל קא מכוין כדי שאם יחטאו ויעברו על התו' יתנקם ה' מהם ולפי"ז ל"מ מחיל אפי' יעשו תשו' ל"מ להו כלל כיון דאמרינן דכל כוונתו לצרף בהם הבריות וכמשז"ל במד' דמה לו הנאה אם ישחוט מן הצואר וכו' וא"כ אינו יכול למחול דהא לא ציערם ויש פ"פ למקטרגים והנה אם נאמר דלהנאת עצמו מכוין א"כ ודאי גדול כח החוטא שפוגם בכבודו ית' ומצי מחיל משא"כ אם כל כוונתו לצרף את הבריות דוקא אינו כ"כ גדול כח החוטא ולא ניתן למחילה:

ובזה פי' הרב מתתיה ז"ל גופיה כו' הפ' אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וכו' ועתה וכו' דיל"ד דמה לו למרע"ה להגדיל המדורה כ"כ אכן מרע"ה בא להכריח להקב"ה דכל מה שציוה אותם בתו' הוא להנאתו ית' וכיון שכן יכול למחול לכן אמר אנא חטא העם הזה ח"ג וא"כ מזה מוכח מגדולת החטא דהתו' והמצות להנאתך לכן החטא הוא פוגם הרבה וא"כ יכול אתה למחול ועתה אם תשא חטאתם ע"י התשובה:

וזהו ג"כ כונת הפ' וסלחת לעוני כי רב הוא וה"ה כמבואר:

ושו"כ הרב הנז' גופיה דיש הוכחה עצומה לפשוט הס' הנז"ל דודאי נתינת התו' והמצות לישראל הוא להנאת הקב"ה ולא לצעורינהו לישראל וזה מיצי"מ קוה"ז בכח גדול ובי"ח ואם מכוין לצערם מ"ל לטרוח בעדם כ"כ אדרבא הי"ל להניחם שם עד תומם א"כ מוכרח דעם שהיו גוי מקר"ג דמה אלו אף אלו וכו' ולא היו ראוים מצד עצמם ועכ"ז כיון דחזרו

יש' ושבו בתשו' במצרים מחל להם הקב"ה ועשה עמהם נסים ונפלאות ודאי דאין זה אלא מאהבתו אותם ולזה נתן להם התורה להרוחה דידיה ולהנאתו מכוין ולא לצעורינהו כלל וא"כ אפי' הם חוטאים יכול למחול להם כשחוזרים בתשו' אתד"ק בפ' כי תשא יעש"ב. ועיין בתשו' הרב עדות ביעקב ז"ל בסי' ל' ובסי' ס"ה דאייתי בידיה ל' הירוש' בגיטין בפ' מי שאחזו דפליגי רבנן ורשב"ג בקי' ג"כ דאי אמ"ל הרי את מקו"ל ע"מ שאתן ליך ר' זוז רשב"ג או' אביו ואחיו נותנים לה אם מת וזקוקה ליבום וחליצה יע"ש הרי דבקי' נמי דלקריבה מכוין ופליגי בה רבנן ורשב"ג אי לצערה מכוין או לא ומזה הק' למהרימ"ט ז"ל יע"ש ועיין בכהונת עולם בסי' קע"ד שהבי"ד ותי' יע"ש וע"ע להרב מחנה אפרים ז"ל בהל' זו"מ סי' כ"ב מ"ש בזה ובס' בני בנימין ח"ב ח"מ סי' א"ך יע"ש ואכמ"ל בזה:

נמצ"ל דחקירת הרב מתתיה ז"ל הנ"ל שייכא שפיר גם בנתינת התו' לישראל דהוו קי' ע"י לוחות התו' כמשז"ל ונלמד יפה מדין קי' גופייהו וכנז"ל וכמובן וראית הרב מתתיה גופיה ז"ל מכח יצי"מ ראיה נכונה היא דודאי להנאתו מכוין ולא לצערם וכמבואר:

ובכן נבא לביאור הכתו' הנ"ל וז"ש לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל וכפירש"י ז"ל הנ"ל וה"ט משום כי ה"א עמו ומאהבתו אותם נתן להם התו' והמצות להשתעשע בישראל ולהנאת עצמו ולהרווחה דידיה קא מכוין וכ"ת דילמא דלצעורינהו מכוין ואין להם תיקון בתשו' שיעשו למחול להם וכדינא דש"ס הנז' לז"א דהא ליתא דהא אל מוציאם ממצרים ומשם הוכחה עצומה שנתן התורה לישראל להרווחה דידיה דוקא ולפי"ז מהניא להו מחילה ע"י התשובה דאלת"ה למה טרח להוציאם ממצרים באותות ומופתים ובי"ח הי"ל להניחם שם עד כלותם ח"ו אלא ודאי מכאן מוכח דיש מחילה לשבים ולכך אינו מדקדק אחריהם ומקבלם בתשו' כנז"ל וק"ל: ועפי"ז אפ"ל הצעת הכתו' הבאים בפ' שלח לך וכ"ת ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך ע"ע ובע"ע אתה הולך לפניהם וכו' והמתה וכו' ואמר וכו' מבלתי יכולת ה' וכו' ע"כ ויל"ד דמה צורך לכל ההצעה הזאת ומה ענין יצי"מ והליכתו עמהם בעמוד ענן ובעמוד אש למה שיאמרו מבלתי וכו' ובקצור הול"ל שיאמרו מבלתי וכו':

אכן עפי"ה ה"ן וכונתו לומר דכיון דמכח יצי"מ בכח גדול מוכח דיש מחילה לשבים וכמו כן מהליכתו עמהם בענן ובאש מוכח דמאהבתו אותם הוא טורח עמהם כ"כ א"כ ודאי דלא נתן להם התו' והמצות רק להנאתו ולא מכוין לצערם כלל וא"כ כשישחטם במדבר ח"ו ולא יקבל תשו' שיעשו ולא ימחול להם לא יאמרו העמים דבשביל שחטאו לפניו המיתם דאילו בעבור חטאם היה מוחל להם וא"כ בע"כ יאמרו הגוים מבלתי יכולת ה'

וכו' ולכך הוצרך מרע"ה להציע תחי' ענין יצי"מ והליכתו וענינו עמהם דמנייהו מוכח בבירור דמהנייא להו תשו' ומחילה דאם לא היה מקדים כ"ז פשיטא שיטעון מרע"ה שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' וכו' היה יכול להשיבו דלא היא אלא היו תולים הגוים שבעבור חטאם דלא ניתן למחילה הענישם ולא נתן להם התו' אלא לצערם ולצרפם ול"מ תשו' ומחי' כלל ולכן הוצרך מרע"ה להציע ולהקדים הצעות הנז' דמהם ראיה חותכת דאין מקום לתלות כי בחטאם מתו שא"כ היה מוחל להם כנז"ל וק"ל:

וזה נלע"ד טעם נכון לומר למה שהוצרך הקב"ה לו' בתחי"ד בקדשו אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארמ"ץ מב"ע לא יהיה לך וכו' דלכאורה יל"ד דאמאי איצט' לו' אשר הוצאתיך וכו' דמי לא ידע בכל אלה שהוא ית' הוציאם ממצרים מב"ע ולא היל"ל אלא אנכי ה"א לא יהיה וכו' ברם עפי"ה א"ש דרצה הקב"ה לצוותם ולהזהירם ביו"ד הדברות וכדי שלא יאמרו דנתן להם התו' לצערם ח"ו לזה הציע להם תחי' וראש אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארמ"ץ מב"ע ומשם ראיה חותכת דאיני מכוין לצער אתכם ולהתנקם מכם ח"ו כמ"ש רב מתתיה ז"ל כנז"ל ומזה תדעו ותבינו כי גם התורה והמצות אינה אלא להרוחה דידי אני מכוין ולא לצער אתכם כלל ובכן לא יהיה לך וכו' וק"ל:

אשר בזה אפ"ל ג"כ כו' הכ' ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת וכו' דגם פה יל"ד דלמאי איצט' לו' לו אשר הוצאת וכו' דכבר ידוע להקב"ה זה והוא ית' אמ"ל למרע"ה לעיל מזה כי שיחת עמך אשר הוצאת וכו' אמנם כלפי שאמ"ל הקב"ה למרע"ה ועתה הניחה לי וכו' דר"ל דאיני מקבלם בתשובה כלל רק ויחר אפי בהם ואכלם לזה טען לפניו מרע"ה למה ה' יחרה אפך אפי' שיעשו תשו' וז"ש בעמך ע"ד משז"ל בעמך בעושה מעשה עמך דהא אשר הוצאת וכו' ומשם ראיה גמורה דלא לצעורינהו מכוין כמ"ש הרב הנז' ז"ל כנז"ל וא"כ יכול אתה ה' לקבלם בתשו' ולמחול להם וכנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' מחיתי כע"פ וכו' שובה אלי כי גאלתיך. וכה"כ בדניאל ועתה ה"א אשר הוצאת וכו' חטאנו רשענו וכו'. וגם כה"כ מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' ולא אמרו איה ה' וכו'. וגם כו' הכ' ה' צבאות השיבנו וכו' גפן וכו'. וכה"כ למה אלהים זנחת לנצח וכו' זכור עדתך ק"ק וכו'. וכה"כ הלעולמים יזנח ה' וכו' גאלת בזרוע וכו'. וכה"כ ואף גם זאת בהיותם וכו' וזכרתי להם וכו' אשר הוצאתי וכו'. וכה"כ אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וכו' ועתה אם שמוע וכו' והיתם לי סגולה וכו' אשר כל הכתובים הללו ה"ה מבוארים עפי"ה וק"ל:

א"נ אפ"ל כה"כ ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו' באו"א והוא בהק' מ"ש הרב כף זכות ז"ל בכה"כ וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו' ונתן לי לחם לאכול וב"ל והיה ה' לי לאלהים במ"ש הרב מחנה אפרים ז"ל בהלכות שבועה ס"ו על מי שנשבע לחבירו סתם להיות שותף עמו ונשתתף עמו זמן מה אם יצא מידי שבועתו ומצ"ל דעתי היה כ"ז שארצה להיות שותף והעלה הרב ז"ל שם בסוד"ק דמצ"ל הכי וכיון שנשתתף עמו זמן מה יצא י"ח והא דאמרינן בפ"ד דנדרים נודרים להרגין וכו' היכי נדר א"ד דאמר יאסרו כל פירות שבעולם עליו אם אינם של בית המלך ופריך וליתסרו עליה ותי' באומר בלבו היום דמשמע כל סתם לעולם משמע ה"ד במי שבא לאסור ע"ע שלא לאכול ולא לשתות דהוי מידי בשוא"ת בכה"ג לעולם משמע אבל במידי דהוי בקום עשה אפי' יום אחד משמע והכי מפלגינן במשפטי התנאים היכא דהוי דבר בקום עשה לשוא"ת דכל שהוא בשוא"ת כגון ע"מ שלא תשתי יין לעולם מש' ובקום עשה כגון ע"מ שתניקי את בני אפי' הניקתו יום א' סגי עכ"ל והרב קהלת יעקב אלגאזי ז"ל בלשון בנ"א סי' קי"ד תמה עליו מתשו' הרשב"א ז"ל הביאה הב"י על המקבל לזון א"ח סתם דלעולם מש' וכמו דאסר ע"ע סתם שלא לאכול מן המינים דאסור בו לעולם כדאמרי' נודרין להרגין וכו' אלמא סתמא לעולם מש' ע"כ הרי דהשוה דין המקבל לזון א"ח לדין אוסר פירות ולא שנא ליה דהתם שאני דהוי בשוא"ת והכא בקום עשה יע"ש:

וזה מ"ש הכתוב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים למען יטב להם ולבניהם לעולם והכונה דלחילוק הרב מחנ"א ז"ל ח"ו יש ביד ישראל לו' דקבלת עול תו' ומצות דסתמא לעולם מש' דהוי בקום עשה ויכולים להפטר ביום אחד ותו לא והא ליתא להך חילוקא ממ"ש הרשב"א ז"ל דכל המקבל לזון א"ח סתם לעולם מש' כנז' דהוי נמי בק"ע ואפי"ה לעולם מש' וא"כ הקב"ה חייב ביעודים לזון ולפרנס אותנו לעולם ואינו יכול להפטר ביום אחד לבד א"כ גם אנחנו מחוייבים לעולם וז"ש מי יתן והיה לבבם זה להם וכו' אף דקבלו בסתמא מ"ע יהיו סבורים דאף במ"ע שהם בק"ע סתם לעולם מש' ויהיו כל הימים אשר הם חיים עה"ת ועל העבודה בקיום מצותיו ולא יוכלו להפטר ביום א' כחי' המחנ"א ז"ל וכפי"ז דפסקי' הדין דכל סתם לעולם מש' גם במידי דקו"ע ועובדים את ה' בקו"ע כל הימים א"כ גם אני פוסק כוותיהו הלכתא הכי בכל היעודים שיעדתים לזון ולפרנס למען יטב להם ולבניהם בעבור שכר המצות לעולם יהיה כשיטתייהו דגם בקו"ע סתם לעולם מש'. עו"ן מ"ש רז"ל ע"פ הבן יקיר לי אפרים כ"מ שנא' לי אינו זז לעולם יע"ש והנה כאן יאע"ה עלה ונסתפק אי בקו"ע לעולם מש' או"ל ורצה לידע אמיתות הענין הלכה כמאן אי כמ"ד דגם בקו"ע סתם לעולם מש' א"כ גם

אני מחויב בחגו"ש לעובדו לעולם ועד כל ימי חיי אף דבקו"ע הוא או"ד דביום א' יכול להפטר כחי' המחנ"א ז"ל לז"א אני פוסק כמ"ש בשמים ממעל אם אני רואה להקב"ה שנתן לי לעולם לחם לאכול וב"ל בשכר קבלת עול תו"מ נמצא דהל' כמ"ד דהמקבל לזון א"ח דהוי בקו"ע סתם לעולם מש' א"כ גם אני והיה ה' לי ר"ל לעבודתו ית' לעולם וז"ש לאלהים אף דהוא בקו"ע סתם לעולם מש' עכ"ל ודפח"ח וע"ע בס' דרכי איש להרב הנז' ז"ל בד"ז ע"ג מ"ש עוד בזה יעו"ש:

ובכן זה אפ' כו' הפ' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי דהיינו מ"ע וגם ושמרתם א"ב דהיינו ל"ת ע"ד שארז"ל השמר פן ואל הם ל"ת והייתם לי ר"ל לעולם תעשו כן כדרך שאני עושה לכם לזון אתכם לעולם וז"ש כי לי כל הארץ כלו' שאני זן ומפרנס לכל הארץ לעולם כנרמז בתיבת לי דר"ל לעולם וא"כ גם אתם צריכים שתפסקו הלכה כמותי דגם במידי דקו"ע סתמא לעולם מש' ובמדה שאדם מודד בה מ"ל ואתם תהיו לי ר"ל לעולם ממלכת כהנים וג"ק מדה כנגד מדה וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי לא יהיה בך אל זר ול"ת ל"ן אנכי ה"א וכו' הרחב פיך ואמלאהו וחוץ מדרכנו אפ"ל במשז"ל דמרע"ה טען לפניו ית' טענת לי צוית ולא להם כדי להציל יש' מעון העגל והק' מהר"ש יפה ז"ל ע"ז דאיך יתכן האי תי' דמרע"ה דהא קרא קאמר אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאמ"ץ ואי קאי על מרע"ה לבד הא שבט לוי לא נשתעבד עכתד"ק:

למדנו מזה דהאי תי' דמרע"ה דלי צוית ול"ל הוא מופרך כנז' ולית להו לישראל למסמך עלוהי וז"ש שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע טענת לי צוית ול"ל שטען מרע"ה לא תסמוך עליו לעע"ז וז"ש לא יהיה בך אל זר וכו' יען כי אנכי ה"א המעלך מאר"מ ולא אפ"ל דקאי על מרע"ה דהא בלאו"ה היה יוצא מרע"ה דשבט לוי לא נשתעבד וכקו' מהרש"י ז"ל וכנז"ל וק"ל:

אמנם עפ"י דרכנו אפ"ל דהכי קאמר ישראל אם תשמע תיבת לי שאמרתי לכם ואתם תהיו לי וכו' דלעולם מש' ותבטחו בזה שאפי' תעבדו עבודה זרה איני זז מכם לעולם תדעו לכם דלא היא אלא לא יהיה בך אל זר ר"ל לא אמרתי לכם תיבת לי אלא בתנאי דלא יהיה בך אל זר ול"ת ל"ן דוקא כמו שאמרתי לכם בתחילת דברי אם תשמעו בקולי וכו' והייתם לי וכו' וחייבים אתם בזה דהא אנכי ה"א המעלך מאמ"ץ בתנאי זה כמשז"ל ע"פ אנכי ה"א אשר הוצאתיך וכו' ע"מ כן הוצאתיך כנודע ואם כה תעשו גם אנכי אעשה לכם כן לזון ולפרנס אתכם לעולם מכ"מ ז"ש הרח"פ ואמלאהו אמר עוד ולא שמע עמי בקולי ויש' לא אבה לי כלו' שלא שמע ולא אבה להיות לי לעולם ואשלחהו וכו' וא"ת

מנלן דלא אבה לי לעולם לז"א לו עמי שומע לי ר"ל אם סבר וקביל לתיבת לי להיות לי לעולם היו הולכים בדרכי וז"ש ישראל בדרכי יהלכו כמו שאני זן ומפרנס לעולם ועד היה צריך שגם הם ילכו בדרכי ומדנטו מדרכי ודאי שלא אבו לי להיות לי לעולם וק"ל: וזה אפ' כו' הפ' ועתה הניחה לי ויחר אב"ו דיל"ד דתיבת לי משוללת הבנה כידוע לכאורה והמפ' ז"ל הם אמרו דבא לרמוז לו שיניח תי' לי צוית ול"ל לצד אחד שלא יטעון לפניו כן ויחר אפי וכו' ומזה למד מרע"ה לטעון כזאת לי צוית ול"ל ע"כ. אכן עפי"ד הנז"ל א"ש נמי דבא לרמוז לו דהגם שאמרתי ליש' ואתם תהיו לי מ"כ וכל מקום שאמר לי לעולם מש' עכ"ז עתה שישראל חטאו בעגל ולא דרשי תיבת לי לעולם כמו שאמרתי להם אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי לעולם מש' א"כ גם תיבת לי שאמרתי להם ואתם תהיו לי דלעולם מש' תניח אותה לצד אחד לדון אותם כשיטתם ויחר אפי בהם וכו' וק"ל:

ועפ"י חילוק הרב מחנ"א הנ"ל ז"ל דכל מידי דהוא בקו"ע סתמא לאו לעולם משמע ובשוא"ת סתם לעולם מש' כנז"ל אפ"ל כו' הכ' במלכים סי' י"ט וכ"ת והנה דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה אליאו ויאמר קנא קנאתי לה' וכו' כי עזבו בריתך בנ"י את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואיותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה ויל"ד דמה זו שאלה מה לך פה אטו לא ידע ח"ו על מה הוא בא ומה היתה כונת אליהו ז"ל בתשובתו הנז' כיון דהכל גלוי לפניו יתברך ותו דלמה לו לאליאו ז"ל להאריך כ"כ והיה די שיאמר כי עזבו בריתך בנ"י ותו לא וממילא נכלל הכל:

ואולם עפי"ד הרב מחנ"א ז"ל בחילוקו הנז' הכל יע"ן דהנה ישראל קבלו התו' ונתחייבו לשמור ולקיים רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת והקב"ה שפיר ידע דעזבו יש' את התורה. ברם מצו יש' למטען דמה שנתחייבו בקיום התו' והמצות הוא סתם וביום אחד או יומים נפטרו מחיובם וז"ש מה לך פה אליהו לבקש קטיגורייא על יש' אם הוא על שלא קיימו מ"ע הלא מצו מיפטרי נפשייהו ביום א' או יומים דבמידי דקו"ע סתם לאו לעולם מש' וא"כ מה כחך יפה לקטרג עליהם לזה השיבו אליאו ז"ל קנא קנאתי וכו' כי עזבו בריתך שהם מ"ע וגם את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו דעברו על מ"ע ועל מל"ת ובכה"ג שעברו על מ"ע ומל"ת דבמל"ת סתמא לעולם מש' ולכך הם ראויים לעונשם ואילו היה חטאם במ"ע לבד החרשתי וק"ל: ובזה אפ"ל מארז"ל בפ' הניזקין מעשה בריב"ח שהלך לכרך גדול של רומי ואמ"ל יש תינוק אחד בבית האסורים יפה עינים וטו"ר וקוצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד בפתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו

בתורתו אמר ריב"ח מובטחני וכו' וכבר דשו ביה רבים למען דעת מה דבר חכמה מצא בתינוק זה ועפ"י דרכנו א"ש דריב"ח רצה לנסותו אם יודע התינוק החי' של הרב:
מחנ"א ז"ל הנז' או לא וז"ש מי נתן וכו' כיון דישראל מצו להיפטר מהתו' והמצות ביום או יומים דסתמא לאו לעולם משמע וא"כ למה גלו ישראל והיו למשיסה ולבוז לזה ענהו אותו תינוק ואמ"ל דהניחא אם היו עוברים על מ"ע לבד אנה"ן דהיה להם מקום פטור ביום או יומים דבמידי דקו"ע סתם לאו לעולם מש' אכן הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו וכו' כלו' דישראל חטאו לה' במ"ע ובמל"ת ולכ"ע במל"ת סתם לעולם מש' וכנז"ל ולזה כשמוע ריב"ח את דבריו אמר מובטחני וכו' כי מצא בו דבר חכמה וכמובן וק"ל:
א"נ באו"א כו' מארז"ל דריב"ח והתינוק הנז' ולהבין מ"ש התוס' הנז' שם דמופלג בחכמה היה עי"ש ולכאורה הדבר תמוה דאטו על שסיים קרא כדכתיב יהיה חשוב דמופלג בחכמה הלא זיל קרי בי רב הוא. ועיל"ד דאטו אבדה חכמת חכמיו ולא ידעו ולא יבינו כי חטא ישראל עד שהודיעם אותו תינוק כי חטאו לה' והלא מוזרות בלבנה יודעות כהנה וכהנה דחטא חטאה ירוש' וכו' כתיב. ועוד יל"ד בתשו' התינוק דאמר הלא ה' זו חטאנו לו דאמר. לל"ל הלא ה' זו היה די שישיב כי חטאנו לו ומאי האי דקאמר הלא ה' יתר. ועיל"ד במ"ש התינוק עוד לא אבו וכו' ולא שמעו וכו' דכ"ז הוא שפת יתר דכיון דקאמר זו חטאנו לו פשיטא דממילא מוכח דלא אבו ולא שמעו וכו':
ואולם אפ"ל בהק' מאי דקי"ל מן התורה כל היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק כגון המטמא טהרותיו של חבירו פטור אלא דמדרבנן קנסוהו כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' חו"מ יע"ש אמנם אמרי' בש"ס דגיטין בפ' הניזקין דהגם דפטור מן התורה בהיזק שאינו ניכר הי"ד בדיני אדם אבל בדיני שמים חייב דפריך התם בש"ס למ"ד היזק שאינו ניכר שמיה היזק מהא דתניא העושה מלאכה במי חטאת ובאפר חטאת חייב בד"ש ופטור מדיני אדם ואי אמרת שמיה היזק בדיני אדם נמי ליחייב מוכח דלמ"ד לא שמיה היזק ופטור היינו בד"א אבל בד"ש מיהא חייב. וידוע דעיקר חומר החטא הוא מפני שהאדם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ונפש החוטאת פוגמת במדות העליונות ובעו' העליונים והו"ל כמטמא טהרות חבירו והיזק שאי"נ הוא דבד"א פטור ובד"ש חייב. עו"ן מ"ש הראשו' ז"ל והבי"ד השא"י ז"ל בפ' פינחס דשכר מצות ל"ת שהם בשוא"ת שכרם בעוה"ז וז"ש רז"ל ישב אדם ולא ע"ע נותנים לו שכר כעו"מ ול"א דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אינו אלא בשכר מ"ע שהם בקו"ע דהשכר שלהם הוא שכר רוחני מאוד ולא אפשר לקבלו אלא בעוה"ב אבל בקיום מל"ת שהם סור מרע בלבד שכרם גשמי וזוכה בשכרם גם בעוה"ז יעש"ב:

ובזה נבא לביאור המאמר הנז' דריב"ח הוה ק"ל בהאי ענינא ע"מ עשה ה' ככה כ"כ גזירות רעות וצרות רבות מה חרי האף הגדול הזה אם הוא בעבור שחטאו ישראל חטאה גדולה הא מצו מפטרי נפשייהו בטענה דכל חטאם אינו אלא היזק שאינו ניכר ופטורים הם בדין וא"כ ע"מ עשה ה' ככה ליש' יכול על מגן ל ולזה כיוין באומרו מי נתן למשיסה יעקב ויש' לבוזזים והלא מן הדין פטורים הם דהו"ל מטמא טהרות חבירו דהוא היזק שאי"נ לש"ה ופטור מדיני אדם אבל בד"ש מיהא חייב והכא עסקינן בד"ש וז"ש הלא ה' ר"ל בדיני שמים חייב המזיק אפי' בהיזק שא"נ וכ"ת דאנה"ן דחטא יש' ובד"ש חייבים אבל סו"ס ש"מ בה"ע איכא ואין לך אדם מיש' שאין בידו מצות ומע"ט וא"כ מן הראוי שיגינו עליהם המצות שעשו ולא יביא עליהם הפורענות הזה דאטו אינם שקולים כל זכיותיהם כנגד חטאם לזה סיים לו אותו תינוק ואמר לא אבו וכו' ולא שמעו וכו' ר"ל דאנה"ן אם היו מקיימים הלאוין שהם בשוא"ת לא היה בא עליהם את כל הרעה הזאת בשכר מל"ת גם בעוה"ז אלא זו רעה חולה שלא אבו בדרכיו הלוך שהם מ"ע ולא שמעו בתורתו שהם קיום מל"ת וכיון שכן מאין יבא עזרם ויבואו על שכרם וק"ל ועיין בס' אשד הנחלים בדנ"ה סוע"א:

א"נ באו"א אפ"ל כו' המאמר הנז' והוא בהק' מאי דקי"ל בדין המוכר שדהו היפה ועייל ונפיק אזוזי אפי' דלא פש גבי הלוקח רק זוז אחד לא קנה הלוקח את כולה ויכול לחזור בו ובזה פי' הרב אהבת עולם ז"ל כו' הכ' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי א"ת דר"ל אפילו דלק"ט נתתי לכם והו"ל מוכר שדהו היפה ודמי הלקח הם העסק והיגיעה בתו' ובמצות ובכל יום ויום בעה"ב דוחק הוא הקב"ה דעייל ונפיק אזוזי להזהיר לישראל לשמור מצותיו חקותי ותורותיו מ"מ בבקשה מכם תורתי א"ת כדקי"ל בעלמא המוכר שדה היפה ונפיק ועייל אזוזי דגם לוקח יכיל לחזור בו יע"ש ולפי דבריו ז"ל יש לחקור א"כ אמאי העניש הקב"ה לישראל על עוזבם את תורתו וזוהי סיבה לכמה גזירות וצרות אשר עברו עלינו בזמן החורבן וכמ"ש בתורה אם בחקותי תמאסו וכו' וכן בכל התורה מגדיל העונש על מי שמרפה עצמו ועובר עמ"ש בתורה ונכרתה הנפש ההיא:

ואולם התשובה לזה פשוטה עד מאד דהא דקי"ל הכי דהמוכר שדהו היפה ועייל ונפיק אזוזי דל"ק הלוקח ומצי לוקח לחזור בו אינו אלא משום דכיון דעייל ונפיק אזוזי לא גמר מוכר להקנותו אלא עד שיגיע לידו כל מעות השדה שלו ולהכי עייל ונפיק אזוזי שצריכים לו לאכול או לקנות ד"א תמורת השדה שמכר וטעם זה לא שייך רק בבני אדם דוקא ברם כלפי ליה הקב"ה לא שייך טע"ז כלל דהרי לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות וכל כונתו ית' לתלות קנין התו' בקיום המצות ולהיות דוחק ועייל ונפיק אזוזי אינו אלא

כדי להרבות כר לישראל אי משום כי גדול המצווה ועושה ואי משום דיכולים היו לחזור מן המקח ועכ"ז הם מחזיקים בתורה ובמצות ואם ח"ו יעברו על התורה והמצות ענוש יענשו דהרי כיון דמכר לישראל את התורה עם דהויא שדה פה כבר קנו ישראל ול"מ למיהדר בהו מכח דין הנז' משום דמאי דעייל ונפיק אזוזי הקב"ה הוא דוקא לטובתינו ולהרבות שכרנו דהרי הקב"ה א"צ למעות דלי הכסף וכו' ואם צדקת מה תתן לו כי הוא זן ומפרנס לכל אבל גבי בני אדם דצריך למעות ומוכר שדהו היפה ועייל ונפיק אזוזי התם הוא דלא קנה הלוקח ומצי לחזור:

עו"ן מ"ד בש"ס דשבועות תניא היה ר"מ או' ע"כ עבירות שבתו' בין עשה תשו' בין לא עשה תשו' עצומו של יוה"כ מכפר חוץ מלא תשא יע"ש אמור מעתה זהו כו' המאמר דריב"ח תמ"ה יקרא דע"מ עשה ה' ככה לארץ הזאת אי משום דעזבו התו' והמצות ה"ה פטורים בדין דה"ז דומה למוכר שדהו היפה ועייל ונפיק אזוזי דמצי לוקח לחזור בו. וא"כ על מה וע"מ נתן למשיסה יעקב ויש' לבוזזים. לזה ענהו אותו תינוק ואמר הלא ה' כלו' דלגבי הקב"ה לא אמרי' האי דינא דמדעייל ונפיק אזוזי לא גמר להקנותו עסק"א דהרי הוא ית' אמר לי הכסף וכו' ואינו צריך למעות כנז"ל וכל כונתו ית' במאי דעו"ן אזוזי הוא דוקא להרבות שכרנו ולהכי כיון שהם עברו עה"ת ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצ"ג וכ"ת דעדין שערי דחיה לא ננעלו שהרי הגם שעברו עה"ת וחטאו מ"מ הרי אר"מ ע"כ עבירות שבתו' יוה"כ מכפר ובודאי היו עושים יוה"כ כיון דהוא יום לשנה לזה השיב או"ת ואמר זו חטאנו לו כלו' זה הדבר מת הוא דיוה"כ מכפר אפי' לא עשה תשו' ברם זהו דוקא אם חטאנו לו בכל עבירות שבתו' חוץ מלא תשא והיו שומרים מצות לא תשא א"ש ה"א לשוא דהיא חמורה מאד אמנם הכא בישראל לא אבו בדרכיו הליך ולא שמעו בתורתו כלל אפי' מצות לא תשא עברו עליה וע"כ באה עלינו כל הצרה הזאת רח"ל וכשומעו ריב"ח את דברי התינוק הזה והבין דבריו אמר מובטחני וכו' ולזה כתבו התוס' ז"ל דמופלג בחכמה היה וק"ל:

והואיל ואתא לידן האי קרא דכי לקח טוב נ"ל תורתי א"ת נימא ביה מילתא דאפ"ל בהק' מאי דקי"ל בדין מקבל מתנה מחבירי דאם אמר המקבל מאונס קבלתיה שומעין לו ובמכר קי"ל איפכא דאם אמר הלוקח באונס קניתיה איו שומעין לו דבמכר אמרי' אגב אונסיה גמר ומקני לדעת רובא דרבוותא ז"ל: תו יש הפרש בדין בין מכר למתנה דבמכר אמרינן בב"ב דע"ה המוכר את הבית לא מכר את הבור ולא את הגת עד שיפרש בד"א במכר אבל בנותן מתנה נתן את כולם ובגמרא פריך מ"ש מכר ומ"ש מתנה זה הי"ל לפרש וזה לא הי"ל ופי' רשב"ם ז"ל דהנותן מתנה כיון דרגיל ליתן בעין יפה אי

איתא דהאי לאו בעין יפה יהיב הי"ל לפרש ולשייר בזה בור וגת ומדלא שייר הפסיד אבל מוכר זוזי אנסוהו למכור ולא מכר אלא מה שפי' וכו' עכ"ל למדנו מזה דיש חי' בין מכר למתנה דבמכר לא מכר אלא מה שפירש אבל במתנה נותן את כולם גם מה שלא פי' דמאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב כדאמרינן הכי להדיא בסו' הנז' יע"ש ובמס' עירובין דכ"א אמרינן אמר רבא מ"ד ויותר מהמה בני הזהר הזהר בד"ס יותר מבדברי תו' וכו' שמא תאמר מ"מ לא נכתבו עשות פרים וכו' וכ' התוס' ז"ל דגם בהל"מ לא ניתנו כדי שלא ישתכחו עכ"ל נמ"ל דבמתנה איכא חדא לטיבותא דהנותן בעין יפה הוא נותן וזכה בכלה המתנה אע"ג דלא פירש וחדא לריעותא דאם אמר באונס קבלתיה שומעין לו ותחזיר המתנה לבעלים:

ובמכר נמי איכא חדא לטיבותא דאי אמר באונס קניתיה אין שו"ל דאם אנסוהו לקנות גמר וקני וחדא לריעותא דהמוכר בעין רעה הוא מוכר ולא קנה הלוקח אלא מה שפי' לו המוכר כנז"ל ולפי"ז יש לדון בנתינת התורה לישראל מהקב"ה דאם היתה במתנה כשטוענים ישראל באונס קבלנוה שומעין להם ותחזור המתנה להקב"ה דבמתנה אינו קונה אותה באונס אכן אם היתה בתורת מכר כשיטענו יש' דבאונס קבלוה אין שו"ל דאנסוהו לקנות אגב אונסיה גמר וקני עוד נ"מ אחריתי בנתינת התורה ליש' דאם היתה במתנה הרי זכו ישראל גם במה שחידשו סופרים נמי דהו"ל כההיא דאמר הבו ליה ביתא דמחזיק ק' גולפי ואשתכח דהוה מחזיק ק"ך דאמרי' התם בש"ס דיהבינן ליה דמאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב וה"נ דנתן לנו הקב"ה תרי"ג מצות דוקא ואח"כ נמצאו יותר ויותר מה שחידשו סופרים ודאי דזכו ישראל בכולם דמאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב ברם אם היתה נתינת התו' ליש' בתורת מכר יש צד לו' דלא זכו ישראל כ"א בתרי"ג מצות לבד שהם מפורשים בתורה ולא במה שחידשו סופרים כמ"ש רשב"ם ז"ל דמוכר זוזי אנסוהו למכור ולא מכר אלא מה שפי' דהיינו התרי"ג מצות ולא מה שחי' סופרים שהרי לא ניתנו בהר סיני וכמ"ש התוס' ז"ל:

אלא די"ל דאף אם היתה נתינת התו' ליש' בתורת מכר זכו ישראל גם בחי' סופרים משום דכל טעמיה דמ"ד דבמכר לא מכר אלא מה שפי' אינו אלא משום דהמוכר זוזי אנסוהו למכור כנז' וטע"ז ל"ש גבי הקב"ה דכ"ע דיליה הוא וכתיב לי הכסף וכו' וא"כ ל"ש לומר לגבי דידיה זוזי אנסוהו למכור וא"כ הו"ל כדין מתנה דנתן את הכל דא"א דלאו בעין יפה יהב הו"ל לפרש ולשייר בור וגת ה"נ י"ל א"א דלא מכר הוא ית' גם תי' סופרים הו"ל לפרש ולשייר ומדלא פי' בודאי י"ל דהכל אשר לכל מכר לנו כמ"ש כ"ז ויותר מזה הרב שנות ימין ז"ל בדרוש א' לס"ת יעש"ב:

ובכן נבא לביאור כו' הכ' כי לקח טוב נ"ל תו' א"ת דיל"ד דתחי' אמר לקח הוא ל' מכר והדר אמר נתתי ל' מתנה אתמהא ועיל"ד במ"ש אל תעזובו מהיכא תיתי שיעזבוה אחר שכבר זכו בה אם במכר אם במתנה ועיל"ד אומרו תורתי דהיכי אמר הכי אחר שכבר נתנה לישראל או במתנה א"כ תו לאו תורה דיליה היא כלל:

אמנם עפי"ה אפ"ל באחד משני פנים הפן הא' אפ"ל דהכי קאמר דאף שאני אומר לכם כי לקח שהוא לשון מכר ומכח זה תאמרו דאין אתם חייבים לקיים רק התרי"ג מצות שאמרתי לכם בפי' ולא שאר מצות דרבנן וחידושי סופרים תדעו לכם דלא היא דהכא הלקח הזה הוא טוב ובעין יפה מכרתי לכם את הכל דהדר דינא כמתנה ממש וז"ש נתתי לכם דייקא כיון דלא שייך גבי דידי ההוא טעמא דזוזי אנסוהו למכור מאחר דלי הכסף וכו' וכ"ע דילי וכיון שכן השמרו לכם ותורתי שהם שאר מצות דרבנן וחי' סו' שלא באו בתו' בפי' בשעת המכר ה"ה ג"כ קנוי לכם ואל תעזבו אין לכם טענה לעוזבם כלל וק"ל:

הפן הב' אפ"ל דהכי קאמר קרא כי ל"ט נתתי לכם כלו' דאף שאמרתי לכם לקח שהוא ל' מכר תדעו נאמנה שאינה אלא במתנה נתתיה לכם וזכיתם בה ובכל מצות דרבנן וחי' סו' כנ"ל אך ורק בבקשה מכם תורתי אל תעזובו בטענה שיכולים אתם לטעון דבאונס קבלתם אותה וממילא הדרא המתנה לדידי אני הנותן ועשית תורתי ר"ל תורה דילי כמש"ל דבדין מתנה אם טען המקבל באונס קבלתיה שו"ל ותחזור המתנה לבעליה כנז' הכא אל תעזובו בטענה זאת וק"ל בילאו"א:

ה דרוש לשבת תשובה

דרוש ה' לשבת תשובה שדרשתי אותו בקהל רב פה עוב"י דמשק יע"א בביהכ"נ של הלועזים יכב"ץ:

איתא במדרש וז"ל שאלו לחכמה חוטא מה עונשו ל אמ"ל חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מה עונשו אמ"ל הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה אמ"ל יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה אמ"ל יעשה תשובה ויתכפר הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך עכ"ל:

ידוע הדבר ומפורסם הענין גודל מעלת מצות תשובה כי רבה היא וה' אלהינו מרחם כה אמר ה יעשה תשובה ויתכפר וכאשר חכמים הגידו במאמרם ז"ל הניצב פתח השער ולכאורה הדבר תמוה מאוד דמה זו שאלה חוטא מה עונשו הלא מפורש בתורה לכל עון ולכל חטאת עונשו בצידו ועוד יל"ד דתחילה השאלה היתה על נפש אחת כי תחטא

דקאמר חוטא מה עונשו בל' יחיד והשיבה החכמה בל' רבים חטאים תרדף רעה ותו יל"ד במאי פליגי דמר אמר הכי ומר אמר הכי:

והרב יקרא דשכבי ז"ל בדס"ב ע"א דקדק עוד דאיך אפשר דפליגי וכו' וכ' וז"ל ונראה לי דמר א"ח ומא"ת ול"פ והוא עפ"י ד' חלוקי כפרה דמייתי בפ' יוה"כ דהקב"ה מיירי במי שעובר על מ"ע דוקא שאמרו שם אם עשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו והתורה מיירי בעובר על ל"ת דתשו' תולה ויוה"כ מכפר לז"א יביא קרבן ויתכפר דהיינו שעיר המשתלח והחכמה מיירי בעובר על כריתות ומיתות ב"ד דתשו' ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין לז"א חטאים ת"ר דהיינו יסורין והנבואה מיירי בעון חילול ה' שאין כח בתשו' לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולם תולין ומיתה ממרקת עכ"ל יעש"ב:

וטרם אענה אני חלקי בביאור המאמר הנז' ראיתי לעמוד בעיקר הברייתא דארבעה חלוקי כפרה הנז"ל הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא בס"ד וז"ל הברייתא דאייתי הש"ס בפ' יוה"כ בד"פ וז"ל שאל ר' מתיא ן' חרש את ראב"ע שמעת ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש אמר לו שלשה הם ותשובה עם כל או"א עבר אדם על מ"ע ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו שנא' שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם עבר אדם על מל"ת תשו' תולה ויוה"כ מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשו' תשו' ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין שנא' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל מי שיש בידו חילול ה' אין כח בתשו' לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא הכל תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני ה' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון עכ"ל: והנה מפירש"י ז"ל בהאי ברייתא מפורש יוצא דס"ל למר דארבע כפרות אלו שחלוקים בכפרתם השלשה הם הנחלקין אלו הם א' עבר על ל"ת ב' עבר על כריתות ומב"ד ג' מי שבידו ח"ה ברם חלוקה קמייתא דהיינו עבר על מ"ע מפיק לה ממניינא לפי שהיא צריכה לכל העבירות כמ"ש ראב"ע ותשו' עם כל או"א יע"ש:

אמנם הרב העקידה ז"ל בשער ס"ג פירש דהחלוקה ראשונה דהתשו' מכפרת על עשה היא מכלל הג' חלוקות ומאי דמפיק ממניינא היא ההיא דחילול ה' דלית ליה כפרה עד שימות דכיון דמיתתו היא כפרתו אינה מן המנין דאין ראוי להכניס במנין החלוקות אלא חלוקי כפרה שמכפרים לאדם בעודם בחייהם יע"ש ונראה דלרש"י ניח"ל טפי לפרש כפירושו הנז' דחלוקה קמייתא אינה מן המנין משום דהוה גריס הכי בירוש' בפ' בתרא דיומא ובר"פ חלק דמייתי ברייתא זו דר' מתיא בן חרש דקאמר ג' הם חוץ מן התשו' ולזה

פי' כפירושו בש"ס דילן כדי להשוותו עם הירושלמי ופשוט: וראיתי למרן ז"ל בכ"מ סוף פ"א מהל' תשו' שהביא ברייתא זו וז"ל ותשו' עם כל או"א כלו' ג' הם הנחלקין שיש עבירה שהיא צריכה לכולם עכ"ל ועט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל במק"ק ד"ט ע"ב כתב דמרן ז"ל בכ"מ כיוין למ"ש הרב העקידה ז"ל דעון ח"ה שאין לו כפרה רק במיתה לא קחשיב משו"ה אמר מר דיש עבירה שהיא צריכה לכולם דהיינו ח"ה יע"ש. וכ"כ הרב מהרמב"ח ז"ל בס' תוס' יוה"כ יע"ש:

ואי לאו דמסתפינא מינייהו מלכי הוה אמינא דאדרבא מרן ז"ל ס"ל כפירש"י ז"ל דחלוקה קמייתא דוקא אינה בכלל וחלוקה דח"ה היא מן המנין וכונת מרן ז"ל כ' שיש עבירה שהיא צריכה לכולם היינו כאילו אמרה שיש כפרה שהיא צריכה לכולם והכי קאמר שיש עבירה דהיינו חלוקה קמייתא דהיא עבר על מ"ע שכפרתו תשו' שהיא צריכה לכולם וכמ"ש ג' הם ותשובה עם כל או"א וכיון דכפרה זו דהיא התשו' היא צריכה לכולם לכך מפיק לה ממניינא וכדפירש"י ז"ל וכמדובר:

ועוד נלע"ד דאף דנימא דמרן ז"ל בכ"מ כיוין לפי' הרב העקידה ז"ל כדעת הרבנים ז"ל הנז' דמ"ש מרן שיש עבירה שהיא צ"ל דהוא עון ח"ה מ"מ נראה דלאו מטעמא דיהיב הרב העקידה ז"ל דמשום דכפרת עון ח"ה אינה אלא לאח"מ משו"ה אינה מן המנין רק טעמו הוא משום דמ"ש ג' הם חלוקי כפרה ר"ל ג' חלוקי כפרה לג' עבירות מחולקות חדא עבר על עשה שכפרתו התשו' שנית עבר על ל"ת שכפרתו תשו' ויוה"כ שלישית עבר על כריתות ומב"ד שכפרתו יסורין אבל מי שיש בידו עון ח"ה שמיתתו כפרתו אין המיתה כפרה מיוחדת לעבירה מיוחדת רק היא כפרה כללית לכל העבירות המחולקות דאפי' לא עבר רק על מ"ע שכפרתו התשו' אם בשעה שעבר היה ח"ה אין כח בתשו' לבדה לכפר עד שימות וכיון דכפרה דח"ה היא צריכה לכל העבירות ואינה כפרה מיוחדת לעבירה מיוחדת מפיק לה ממנינא דל"ד להנך חלוקי כפרה וז"ש מרן ז"ל שיש עבירה שהיא צ"ל ר"ל שיש עבירה שהיא ח"ה שכפרתה צריכה לכולם ר"ל לכל העבירות ואפי' אם עבר על עשה והיה בדבר ח"ה תלויה כפרתו עד שימות וכדאמרן:

והרב יפה מראה ז"ל בפי' על הירוש' בברייתא הנז' כ' טעם לדבר על שאין התשו' מכלל החלוקות וז"ל ול"נ דמשום דכפרה בכ"מ ע"י עונש אם בקרבן או במלקות או ע"י עונש אחר שע"י הצער ההוא יכופר עונו וקרוב לשון כפרה ללשון כופר כמש"ה נתתי כפרך מצרים וכשיתן החוטא כופר הקרבן או הצער הניתן לו תמורת נפשו יצדק לשון כפרה על כן לא תהיה מכלל ח"כ התשו' שמוחלין לו בלי שום צער ועונש והיינו דבכולהו קראי דמייתי איכא לשון כפרה או פקידה ואילו קרא דשובו בנים שובבים שהוא על התשו'

לבדה לא כתב אלא רפואה והכי דייק לישנא דתני תנא ג' הן חוץ מן התשו' דמשמע ג' הן זולת התשו' שהיא ג"כ מן א' מהחלוקות אלא שבמספר חלוקי כפרה לא תבא דהנהו ע"י כפרה וזוהי ממילא ויוה"כ הוא ע"י צער התענית וקרבן השעיר מכפר עכ"ל יע"ש:
ואנכי לא ידעתי איך החליט מאמרו לו' דלא יצדק לשון כפרה אחלוקה קמייתא והרי בהדיא תנן במתני' התם תשו' מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת שניתק לעשה וכו' וכן בברייתא דמייתי הש"ס קודם הברייתא דר"מ בן חרש תני נמי לשון כפרה על התשו' כדתניא על מה תשו' מכפרת וכו' וכהנה רבות ודבריו ז"ל נפלאו ממני:
ואיכא למידק במאי דקא' תנא עבר על מ"ע ועשה תשו' אינו זז וכו' ומייתי ראיה דכ' שובו בנים שובבים כנז"ל דמנ"ל דהאי קרא דשובו בנים איירי על עבר אמ"ע דמהאי קרא לא שמעינן רק שיש עבירה שמתכפרת בתשו' לבדה והיינו מדכתיב בתר הכי אתאנו לך כי אתה אלהינו וכו' בה' אלהינו תשועת ישראל וכו' נשכבה בבושתנו וכו' כי לה' אלהנו חטאנו וכו' דכ"ז הוא וידוי דברים דהנביא מלמדם לו' כן וכמ"ש רש"י ז"ל יע"ש אבל לא שמענו דמיירי דוקא במי שעבר על מ"ע ורש"י ז"ל תיקן לזה משום דאשכחן ד' ח"כ בהני קראי מסברא מוקמינן האי קרא אקלה ביותר דהיינו מ"ע יע"ש כלומר דמסתברא להקל עונש עובר על עשה בעלמא דיושב ואינו עושה מעובר על ל"ת דהיינו בקום עשה וכמובן. אכן מהרש"א ז"ל כתב שדימה הכתוב חולי הנפש לחולי הגוף שיש חולי בגוף שמתאוה לאכול אבל מתוך שאינו מתעמל בשום מלאכה יבא לו חולי בגוף כמש"ה תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות וכמש"ה בזעת אפך תאכל לחם והיינו בחולי הנפש ארפא משובתם פי' מנוחתם שהיה להם כבר שלא עמלו לקיים מ"ע שבה מגיע להם חולי הנפש ובשובו ממנוחתו לעשות מ"ע מתרפא מיד ואזי אינו זז משם עד שמו"ל ומתרפא לו וכו' אתד"ק יעש"ב:
ואולם זוהי שקשה היכי פסיק מהאי קרא דמיירי על מ"ע והלא קראי מוכחי בישראל השבים מע"ז כמ"ש רש"י ז"ל בירמיה ג' אכן לשקר וכו' הרים שעבדנו שם ע"ז וכן פי' עוד שם בפ' והבושת יכו' בושת ע"ז שעבדנו וכו' יעו"ש ומהרמב"ח ז"ל בתוס' יוה"כ שם הוק"ל כן ותי' וז"ל ואפ"ל דקרא מיירי בגדולי ישראל שלא היו מוכיחים לדורם על ע"ז והיו הגדולים עוברים אעשה דהוכח תוכיח ועליהם נאמר שובו בנים משובתכם דעברתם על עשה דתוכחת דכיון דתשובו בתשובה ארפא משובתכם מכאן למדו עבר על עשה וכו' עכד"ק:
ולי הדל תמיה אני על דבריו ז"ל הללו מדאמרינן בפ' שבועת הדיינים דט"ל וכשלו איש באחיו מכאן שכל ישראל ערבים זל"ז ובשבת דנ"ה מוכח דאפי' בספק אם בידו למחות

מדאמרי' התם וממקדשי תחלו אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו ואפי' שאמר הקב"ה גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחים אותם לא היו מקבלים אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי הרי דנתחייבו מיתה גדולי ישראל על שלא הוכיחום וביטלו מ"ע דהוכח תוכיח ואעפ"י שגלוי וידוע לפניו ית' שלא יקבלו תוכחתם עכ"ז נתחייבו מיתה כיון שלפניהם אינו גלוי ולפי"ד הרב יפ"מ ז"ל דבתשובה סגי אביטול מ"ע דהוכח תוכיח ק"ט דא"כ למה נתחייבו מיתה גדולי ישראל שבאותו הדור על שלא קיימו מ"ע דהוכח תוכיח הא ודאי אתמהא טובא:

ויותר יש לתמוה ע"ד הרב ז"ל הנ"ל דבחלוקה דלקמן על כריתות ומב"ד דיסורין ממרקין כתב שם כמ"ש שם בשבת דבשלמה כתיב ויעש הרע בעיני ה' על שהי"ל למחות בנשיו ועל מה ששקל הכתוב בשלמה דעשה הרע מה שלא מיחה בנשיו על שבנו הבמה ועל שעבדו ע"ז כאילו היא עשה הרע וע"ז נאמר ופקדתי בשבט פשעם דמתכפר לו ע"י יסורין יע"ש והרואה יראה דדב"ק הללו הם היפך ממ"ש אחלוקה קמייתא כנז"ל והוא פלא:

ונראה לקיים פי' הרב הנז' ז"ל שכתב דקרא דשובו בנים שובבים נאמר על גדולי ישראל שיעשו תשובה על אשר עברו על עשה דהוכח תוכיח כנז"ל די"ל דהאי קרא מיירי בידוע דלא מקבלי תוכחה דאז פטור מעונש מיתה אבל מ"ע דהוכח תוכיח אכתי חיובא דעשה זו רמיא עליה וכמ"ש הסמ"ג ועט"ר הרמ"ז מהרח"א ז"ל בישרש יעקב שם בחי' לשבת והביא דבריהם ז"ל הרב פתח עינים ז"ל בחי' לשבת דנ"ה יעש"ב ובכה"ג א"ש דבהכי מיירי קרא דשובו בנים דעל העשה לבד תשובה מכפרת מיד כמ"ש שובו בנים שובבים על אשר עברו על מ"ע דתוכחה דבכה"ג דידוע דלא מקבלי תוכחה ליכא רק עשה ובתשו' לחוד מוחלין לו מיד וכמדובר:

ועוד נלע"ד לחלק בין הני תרי קראי הנ"ל במאי דאיפליגו רב ושמואל ור"י בגמרא דערכין דט"ז על מ"ע דתוכחה אי עד הכאה או עד נזיפה או עד קללה ולפי"ז אפ"ל דההיא דנתחייבו מיתה על שלא מיחו מיירי שלא מיחו כלל לא מינה ולא מקצתה אפי' לפי סברת המקל מכולם ולכך נתחייבו מיתה אבל ההיא דשובו בנים י"ל דלעולם הוכיחו קצת אבל לא היתה תוכחתם כדין אליבא דהלכתא דבעינן עד הכאה ולזה בתשובה סגי להו לחוד וליכא עלייהו עונש מיתה כלל ברם אכתי קושיא בתרייתא ע"ד הרב הנז' ז"ל דאקשינן עליה מדידיה אדידיה אכתי במק"ע וכמובן:

פש גבן להבין אמרי בינה במ"ש עבר על עשה ועשה תשו' אינו זז משם עד שמוחלין לו דמאי איני זז משם דקא' דעד כמה הוה ס"ד לו' דתלויה כפרתו עד דאיצט' לו' דאינו זז משם וכו' ועיין בדרשות מהרימ"ט ז"ל דרל"ב. וראיתי במפ' ז"ל שפי' במ"ש רז"ל על טבח

שיצאה טריפה מתח"י יהוא חשיד להאכיל טריפות לישראל אין לו תקנה עד שילבש שחורים וילך למקום שאין מכירים אותו ויחזיר אבדה בדבר חשוב כדאיתא בפ' ז"ב וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפי"ד מה' עדות והטוש"ע ח"מ סי' ל"ד וביו"ד סי' קי"ז יע"ש ולזה אמר התנא כאן בעבר על עשה ועשה תשו' אינו זז משם וכו' כלו' דאינו כדין הטבח שצריך לזוז ממקומו לילך למקום שא"מ אותו וכו' אלא במקומו מתכפר לו ע"י התשובה וק"ל. ובזה פי' רז"ל כו' הכתוב (בקהלת י' ד') אם רוח המושל שהוא היצה"ר תעלה עליך מקומך אל תנח וש"י:

ולעד"ן לפ' כו' אומרו אינו זז משם וכו' דלפי דאמרי' בפ' יוה"כ דפ"ו ע"ב דהיכי דמי בע"ת באותו פרק באותו מקום באותה אשה יע"ש ולפי"ז הוה ס"ד לו' דהא דהתשובה מכפרת על העובר על עשה היינו כשעשה תשובה כתיקונה דהיינו דחזר והשתדל שתבא לידי אותה מ"ע עצמה שעבר עליה וקיימה דומיא דבאותו פרק וכו' דכה"ג הוא דהוי תשובה מעלייתא ומכפרת לאפוקי מזה אמר ר"י אינו זז משם ללמדנו דבמ"ע אינו כן רק מיד מוחלין לו ואינו צריך לזוז ממקומו לחזור אחר אותה מ"ע לקיימה אלא בתשו' לחוד סגי ליה לכפר ונסלח לו וק"ל:

עתה אקום ע"ט לדבר בחלוקה תניינא מד' חלוקי כפרה עבר אדם על ל"ת תשו' תולה ויוה"כ מכפר והק' הרב מהרמב"ח ז"ל שם בתוס' יוה"כ דמנ"ל לאוקומי האי קרא דכי ביום הזה לכפר עליכם בעובר על ל"ת גרידא הלא פשטיה דקרא מוכח דלכל חטאות האדם יוה"כ מכפר. איברא דרש"י כתב דחלוקי כפרה מסברא נפקי מוקמינן הקל לקלה וכו' מ"מ צריך לבקש איזה רמז בפסוק דלא איירי אלא בל"ת ועי"ש מה שתי' הוא ז"ל ע"ז יעש"ב: ואנא עניא נלע"ד לישב דר' ישמעאל דייק מדכתיב בהאי קרא לפני ה' תטהרו דאמרי' בש"ס בכריתות בפ' המביא אשם עלה דמתניתין דקתני התם חייבי אשמות תלויין שעבר עליהם יוה"כ פטורין מנה"מ אמר"א אמר קרא מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו חטא שאין מכיר בי אלא המקום יוה"כ מכפר וידוע דחייבי אשמות תלויין היינו בחייבי לאוין שחייבים על זדונם כרת נמצא דקרא איירי בל"ת ועל לא הודע דאין בו כרת רק לאו גרידא אשם תלוי או יוה"כ מכפר והה"נ לכל ל"ת גרידא דיוה"כ מכפר ובהדיא מדמי התם בכריתות חייבי מלקיות שעבר עליהם יוה"כ מכפר היכא דלא אתרו ביה וחייבי אשמות תלוין דפטורין וחייבי אשמות ודאין וחייבי מלקיות דאתרו בהו שעבר עליהם יוה"כ חייבים יע"ש הרי מבואר דהאי קרא דכי ביום הזה וכו' איירי בל"ת גרידא דיוה"כ מכפר וכמובן:

ותו איכא למידק דנראה לכאורה דר' ישמעאל הכא פליג אמתני' דתנן תשובה מכפרת על עשה ועל ל"ת ומר אמר דעל ל"ת תשו' תולה ויוה"כ מכפר ואולם אפ"ל דלא פליגי דר"י מיירי בל"ת גמור שיש בו מלקות ולכך צריך יוה"כ לכפר ולא סגי בתשובה לחוד ומתני' מיירי בל"ת הניתק לעשה דהיינו עשה וכדמוקי לה הש"ס התם הכי ומאי דקתני דעל החמורות היא תולה עד שיבא יוה"כ היינו לאוין גמורים שיש בהם מלקות דאילו חמורות שהם כריתות ומב"ד הא אמר ר"י דתשו' ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין. ברם התוס' ז"ל בחגיגה ד"ה בד"ה הא יראוני וכו' כתבו וז"ל גבי עושק שכר שכיר כתיב דהו"ל ל"ת ופליגא דר"י בפ' בתרא דיומא דאמר תשו' תולה ויוה"כ מכפר וכו' עכ"ל ולא ידעתי מי הכריחם לו' דפליגי ולולא דבריהם ז"ל י"ל דלא פליגי וכדאמרן דר"י מיירי בלאו שיש בו מלקות אבל בלאו הניתק לעשה מודה ר"י דתשו' לחודה מכפרת וההיא דחגיגה בהכי מיירי בלאו הניתק לעשה דהיינו בעושקי ש"ש ודדמי ליה דהם ניתקו לעשה ואין לוקין עליהם כידוע:

וראיתי להתוס' ז"ל בפ"ק דשבועות די"ב בד"ה אינו זז משם וכו' שכתבו וז"ל ואע"ג דתנן בפ' בתרא דיומא על עשה ול"ת תשו' מכפרת ואמרי' נמי בחגיגה ד"ה כל העושה דבר ומתחרט בו מיד מוחלין לו אפי' בשאר עבירות לאו מחילה גמורה אלא שמקילין לו הדין אבל במ"ע מוחלין לו לגמרי עכ"ל:

והנראה דק"ל להתוס' ז"ל דאדמקשי הש"ס התם מר"י אמאי לא הק' הש"ס התם ממתני' דיומא דכוללת יותר גם ל"ת ותי' ע"ז. אך ק"ק דמאי מקשו התוס' ז"ל הא התם ביומא פריך למתני' דהתם השתא על ל"ת מכפר על עשה מבעיא ומשני ר"י דאימא על ל"ת הניתק לעשה וא"כ היינו עשה ומאי מק' התוס' ז"ל וכבר ראיתי בס' רצוף אהבה סי' ש"י דהק' כן ע"ד התוס' ז"ל ותי' דרב יאודה בתר דתריץ בשבועות למאי דפריך אמתני' היינו קלות היינו עיל"ת חמורות היינו כריתות ומב"ד הדר ביה ממ"ש ביומא דאימא על ל"ת הניתק לעשה דגם ביומא י"ל מה הן קתני ועל ל"ת גמור הוא דקתני דתשו' מכפרת ומשו"ה ק"ל להתוס' דהו"ל להק' ממתני' דיומא וכו' עכ"ל יעש"ב. ואחר המחי"ר הראויה אליו נלע"ד דתי' זה אינו מעלה ארוכה דלפי דק' הקו' שהק' הש"ס ביומא השתא על ל"ת מכפר על עשה מבעיא הנה קו' זאת אכתי במקומה עומדת:

ומרן זקני ועט"ר הרב מהרח"א ז"ל בליקוטיו שבס' עץ החיים דק"ס ע"ד ובישרש יעקב דקי"ז ע"ב דחה תי' הרב הנז' ז"ל מכח תרי פירכי דפריך עליה חדא דאי מה הן קתני מתני' דיומא הול"ל נמי מה הן החמורות כמ"ש במתני' דשבועות ועוד דמוכרח ר"י לפרש ל"ת הניתק לעשה מכח הברייתא שהביאו שם ביומא על מה תשו' מכפרת על עשה ועל

ל"ת הנ"ל כלו' ומסיים הברייתא ועל מה תשו' תולה ויה"כ מכפר על כריתות ומב"ד ול"ת גמור וכו' אלא דכונת התוס' לומר דהו"ל להש"ס להק' ממתני' דיומא הכוללת גם ל"ת הניתק לעשה ודומיא להה"א דחגיגה דכובש ש"ש דהוי ג"כ ל"ת הניתק לעשה אתד"ק יע"ש. ולפי ד"ק בכונת דברי התוס' ז"ל מפו' יוצא דסבור ז"ל דל"ת הניתק לעשה הוא יותר חמור מעשה גרידא ולכך הוא דק"ל להתוס' ז"ל דהו"ל להק' ממתני' דיומא דכו' גם ל"ת הניתק לעשה ולפי"ז קל"ט דא"כ מאי משני ר' יאודה התם על מאי דפריך הש"ס השתא על ל"ת מכפר על עשה מבעיא ומשני ר"י על ל"ת הניתק לעשה ואי איתא דעשה הניתקת מל"ת חמירא ממ"ע גרידא א"כ אכתי יש להקשות השתא על ל"ת הניתק לעשה מכפר על עשה גרידא מבעיא אלא ודאי מדניחא ליה לתלמודא בהאי שינוייא מכח דס"ל לסתמא דש"ס דשוו בשיעורייהו עשה גמור ול"ת הניתק לעשה וא"כ היינו עשה ולפי"ז אין מקום לקו' התוס' ז"ל דהו"ל להש"ס להק' ממתני' דיומא הכוללת גם ל"ת הניתק לעשה דמאי רבותיה דל"ת הנ"ל טפי ממ"ע גרידא הלא סתמא דש"ס ס"ל דשקולים הם וכדאמרן:

ברם יתבארו דברי התוס' ז"ל עפ"י דרכנו דרך הקודש של עט"ר הרמ"ז ז"ל דכונת התוס' להק' דהו"ל להש"ס להק' ממתני' דיומא הכוללת גם ל"ת הנ"ל דחמיר ממ"ע גמור ואף עפי"כ לק"מ ממאי דמשמע דס"ל לסתמא דש"ס דשוים הם וכמש"ל והענין במ"ד במס' קידושין דמ"ט ע"מ שאני צ"ג אפי' הוא רשע גמור מקו' שמא הרהר תשו' בלבו וכ"פ הרמב"ם פ"ח מאישות והטור אה"ע סי' ל"ח ומרן בב"י הביא משם רי"ו ז"ל שכתב משם י"מ דאם הוא רשע גמור לבריות כגון גזלן וכיוצא בו אינו יכול להיות צ"ג עד שישיב הגזילה וי"מ דכיון דהרהר תשו' ה"ה צ"ג עכ"ל:

ואפשר דהתוס' ז"ל בשבועות הנז' ס"ל כדעת י"מ בתרא שהביא"ד ריי"ו ז"ל דאפי' גזלן וכיוצא בו כגון שהרהר להשיב ה"ה צ"ג אעפ"י שלא השיב הגזילה עדיין ולהכי ק"ל על הש"ס דהו"ל להק' ממתני' דיומא הכוללת גם ל"ת הניתק לעשה והיינו רבותא טפי דגדולה כחה של תשובה שמכפר גם על ל"ת הניתק לעשה למן היום אשר נתן בלב להשיב עפ"י שעדין לא השיב וכדס"ל להי"מ בתרא הנ"ל בתרא הנ"ל וכמדובר ולסברא זו מתני' דיומא דייקא שפיר דנקט התנא תרוייהו כחדא התשו' מכפרת על עשה ועל ל"ת הנ"ל ר"ל שהרהר להשיב ואינה תלויה כפרתו עד שישיב ושמא תאמר דאכתי קשה למאי דמשני ר"י דמיירי בל"ת הניתק לעשה אכתי תיקשי השתא על ל"ת הנ"ל דתשובה מכפרת משהרהר להשיב אפי' שעדין לא השיב על עשה גרידא מבעיא ? הא ודאי ל"ק כלל משום דאי לא הוה תני תנא רק תשו' מכפרת על לא תעשה הניתק לעשה הוה

אמינא דתשובה על ידי הרהור הלב מספקת לכפר לעובר על עשה גמור והוה אמינא דמאי דתני תנא דמתני' דתשו' מכפרת על ל"ת הניתק לעשה לאו היינו משהרהר להשיב לבד אלא ע"י תשובה גמורה דהיינו שישיב את הגזילה ממש לבעליה ואינו יכול להיות צ"ג בהרהור לבד וכדס"ל הכי להי"מ קמא שכ' בשמם רי"ו ז"ל וכנז"ל:

ותו הוה אמינא דגם בעובר על עשה גמור לא יכופר עונו בהרהור תשו' לבד אלא עד שתבא לידו מ"ע כמוה ויקיימנה ולהכי הוצרך התנא דמתני' למינקט עשה ול"ת הנ"ל ללמדנו דעת דבתרוייהו במהרהר בלבו תשו' סגי ליה לכפרה להיות נקרא בע"ת וצ"ג וכדס"ל להי"מ בתרא הנ"ל והתוס' ז"ל קיימי כוותייהו דאילו לסברת הי"מ קמא הוה סגי ליה לתנא דמתני' למנקט תשובה מכפרת על ל"ת הניתק לעשה אלא ודאי מדאיצט' למיתני עשה ול"ת יש ללמוד כסברת י"מ בתרא הנ"ל וכמובן:

ואבא עתה לחלוקת כפרה השלישית דתני ר"י עבר על כריתות ומב"ד תשו' ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין הנה מבואר דס"ל לר"י דבעינן יסורין עם התשו' ובלתי יסורין לא סגי ואילו במתני' דאבות בפ"ד משנה שלימה שנינו תשו' ומע"ט כתריס בפני הפורענות הרי מפורש במשנתנו זאת דגדולה תשו' לחודה שמצלת מן הפורענות דהיינו יסורין דלא כרי"ש וכבר ראיתי למהרש"א ז"ל בס' מד"ש ולהגאון התוי"ט ז"ל שעמדו בזה יע"ש ולעד"ן לישב ולומר דלא פליג רי"ש עם תנא דאבות הנז' כלל והיה בהניח הנח"ה סובר"ת דרי"ש דאמר יסורין ממרקין היינו בתשו' גרידא אכן אם במעשה התשו' שעשה עשה ג"כ מצות ומע"ט ה"ז ניצול לגמרי מהיסורין דתו אין צריך לסבול יסורין עוד כדי למרק דהתשו' והמצות והמע"ט שעשה סגי ליה להתכפר כפרה גמורה שהרי אפי' בגזר דין שיש עמו שבועה כמש"ה אם יכופר עון הזה לבית עלי בזבח ובמנחה ע"ע אמרז"ל בש"ס דר"ה דח"י וביבמות דכ"ד ע"א בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתו' ובג"ח דכתיב בחסד ואמת יכופר עון יע"ש והיינו דתנן באבות תשו' ומע"ט כתריס בפני הפורענות דתרתי קאמר דמלבד התשו' עושה ג"כ מע"ט ויש כח בהם לכפר כפרה גמורה ולא קללה ולא יסורין באים עליו ובהכי ניחא דדייק תנא דאבות למינקט תרתי תשובה ומע"ט דלכאורה ק' דמאחר שעשה תשו' מה צורך עוד למע"ט הלא קי"ל דאין לך דבר עומד בפני התשו' וכבר ראיתי להרמב"ם ז"ל בפי' המשנה נרגש מזה וניחא ליה דתשו' ומע"ט הם ב' דברים חדא התשובה אחר המעשים רעים שכבר פעל ועשה וזאת שנית תשו' ומע"ט מתחילתו שלא יפול שם תשו' וכו' יעש"ב ועם כי דבריו נאמני מאוד דיותר טוב לאדם שלא יצטרך לתשובה אלא מתחי' יעשה מע"ט מ"מ כפי האמור לעיל שפיר י"ל דתרוייהו איירי אחר המעשים רעים וצריכי תרוייהו תשו' ומע"ט להיות כח בהם

לכפר עליו כפרה גמורה אפי' על החמורות כריתות ומב"ד ועון ח"ה דמיתתו כפרתו הנה ע"י התשו' והמע"ט נמחלין לו לגמרי בלתי יסורין ומיתה ולזה הוא דהוצרך התנא באבות לי' תשו' ומע"ט דתרוייהו בעינן להגן עליו מהיסורין דבלאו"ה לא סגי וכמדובר: ושו"ר בס' קרא דשכבי דקל"ג ע"ג דהביא קו' זאת משם מהר"ש מטוליטולה ז"ל וחילק בתחי"ד בין תשו' מיראה למאהבה ושו"כ דהתי' הנכון אצלו דודאי אם לא יתחזק במע"ט יבואו עליו יסורין או יסורין ומיתה על ח"ה אבל בהתחזק במע"ט יגינו משניהם עכ"ל והוא ממש כדכתיבנא בעניותין ושש אנכי כי כוונתו לדעת קדושים ז"ל גם ראיתי עוד להרב קול יעקב שאול ז"ל בדרשותיו בדכ"ט שהביא עוד תירוצים אחרים נכוחים למבין משם מהר"ש ז"ל הנ"ל מלבד הב' תי' הנ"ל והוא זה שיש לחלק עוד בין יחיד לרבים דברבים תשו' לחודה סגי ומתני' דאבות ברבים מיירי אבל יחיד לא סגי תשו' לחוד ובעי יסורין או מיתה ובריית דר"י ביחיד קא מיירי ודייקא דקתני עבר אדם וכו' ועו"כ שם אח"ז חי' אחר מהרב הנז' דאם השיב רבים מעון אחר ששב נמחל עונו מחילה גמורה ובהא מיירי מתני' וא"צ עוד יסורין או מיתה יע"ש:

אשר עפ"י ב' תי' הללו האח' אפ"ל כו' דהע"ה באומרו גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו דהיינו תשו' ברבים ובזה ג"כ הו"ל רבים השיב מעון ובזה דרשתי את ה' ועננני ומכל מגורותי הצילני שאיני צריך עוד ליסורין כלל וק"ל:

וגם בזה אפ"ל כו' הכ' פדה בשלום נפשי מקרב לי ר"ל בשלום בלתי יסורין כלל יען כי ברבים היי עמדי שם רמז דתשו' רבים הנז' וגם ע"י תשובתו רבים השיב מעון כחילוק הב' הנז' ולזה סיים ואמר ישמע אל ויענם וכו' הן מצד תשו' ברבים והן מצד כי רבים השיב מעון והן אל כביר לא ימאס וק"ל:

וזה ג"כ אפ"ל כו' הכ' אל תקצוף ה' עד מאוד ואל לעד תזכור עון הן הבט נא עמך כולנו כלו' אל תקצוף וכו' ליסרנו ביסורין כדי למרק מלבד התשובה שעשינו וכדאמרי' בברייתא דרי"ש דהא הן הבט נא עמך כולנו דהתשו' שלנו היא תשו' רבים וברבים תשי' לחודה סגי להיותה כתרים בפני הפורענות וא"צ ליסורין למרק ובזה אפ"ל כו' הכ' מי אל כמוך נושא עון ועובר ע"פ בתשו' לחוד בלתי צורך ליסורין למרק כלל והיינו משום לשארית נחלתו ר"ל כיון שהתשו' היא ברבים ובזה לא החזיק לעד אפו להצריכם ליסורין כלל אלא ישוב האדם בתשובה לחודה ירחמנו יכבוש עונותינו לגמרי בלתי יסורין כלל וק"ל:

ועפ"י חי' האחרון הנז' דאם השיב רבים מעון אחר ששב לה' מהנייא ליה להנצל מהיסורין ומיתה כנז"ל אפ"ל בזה כו' הכ' אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו דהיינו דאני משיב רבים מעון עי"ז הצילני מדמים וכו' ר"ל מהיסורין ומיתה כנז"ל:

וזה אפ' כו' הכ' בישרתי צדק בקהל רב דצדק הוא כינוי לתשו' כמש"ה נוראות בצדק תעננו בקהל רב דהיינו שהייתי משיב רבים מעון כי כן אתה ה' לא תכלה רחמיך ממני וכו' להגין עלי מהיסירין כנז"ל וק"ל: עוד יצא לחלק הרב קול יעקב הנז' ז"ל מסברתיה והכי אמר מר כל דמתני' מיירי במי ששב מכל עבירות שבידו ועשה תשו' כללית ע"כ עונותיו תשובה מעליא כי היא מגנא ומצלה בלי יסורין או מיתה אבל כששב מאותה עבירה דכרת וכיוצא ולא שב משאר עונות וחטאים בהא ודאי תשו' לחוד ל"מ וצריך יסורין או מיתה ובהא מיירי הברייתא עכ"ל יע"ש ועפיד"ק אפ"ל כו' הכ' חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה ע"פ לה' ואתה נשאת עון ח"ס דלכאורה יל"ד דפתח בל' יחיד חטאתי ועוני וסיים בל' רבים עלי פשעי לה' ותו יל"ד דאחר דסיים בל' רבים כנז' חזר ואמר ל' יחיד עון חטאתי אכן עפ"י החי' הנז' א"ש והוא דהאמת הוא דהוא עושה תשו' על עון פרטי אחד אך כדי להיות תשובתו על אותו עון הפרטי רצויה ומקובלת לפניו ית' בלתי שיביא עליו יסורין למרק בחכמה יסד אר"ש לעשות תשו' כללית על כל עונותיו ופשעיו וז"ש חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי שהוא עון פרטי שאני מתודה ועושה תשו' עליו ברם כדי להרויח בתשו' זאת להגין עלי מן היסורין אמרתי אודה עלי פשעי כולם לה' אני עושה תשו' כללית על כולם כאחד ועי"ז אתה נשאת עון חטאתי העיקרי סלה בלתי שום צורך ליסורין כלל וק"ל:

עו"כ הרב קול יעקב הנז' ז"ל חי' אחר דמשמע מדברי רבינו יונה ז"ל דאיכא ב' סוגי בעלי תשובה חדא שעושה תשו' וסובר שכבר נמחל חטאו ולא יעלה עוד על לבו להרהר ולדאוג על אותו עון לזה צריך עוד יסורין או מיתה ובהא מיירי הברייתא דרי"ש ויש עוד סוג אחר שתמיד מתפחד ומתחסד עם קונו ומתמיד עצמו בתשו' ולעשות חבילות של מצות בהא ודאי תשו' לחודה מהניא ובהא מיירי מתני' ודייקא נמי דקתני תשו' ומע"ט כלומר תשו' שיש עמה מע"ט עכ"ל יע"ש:

וזה אפ' רמז הכ' כי לך ה' הוחלתי אתה תענה ה' אלהי כי עוני אגיד אדאג מחטאתי כי אמרתי וכו' כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד וחוץ מדרכנו אפ"ל במ"ש הרי"ף ז"ל בכסף מזוקק בפ' נצבים והבי"ד הרב החסיד ז"ל בשארית יעקב שם ע"פ על רוב עונך עצמו חטאתיך דר"ל דמתחילה קודם חטאו במזיד שגיאות מי יבין ולא באו בחשבון כי לא יחשבנו ה' לעון אבל ע"י העון הבא אחרי השגיאות סופו הוכיח על תחי' ונחשב

החטא לפשע ומגלגלין עליו את הכל וז"ש על רוב עונך גרמת שעצמו חטאתיך שעלו ובאו לכלל חש' עכ"ל וז"א כשהיה מציאות שעשיתי איזה עון וצריך אני להגיד בוידוי פה עליו כדי לעשות תשו' לא די שאדאג על העון עצמו אלא ג"כ אדאג מחטאתי שעשיתי מקודם דעד השתא לא היו נחשבים החטאים לכלל עונות כי שגיאות מי יבין אבל השתא ע"י העון נחשב גם החטא שוגג לפשע ולכן אדאג מחטאתי וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' הרב כבסני מעוני וכו' כלו' שאני מתפלל ומתחנן לפניך עכשיו שעשיתי עון מזיד בזה נכללו ג"כ החטאים בשם עון ולכן בבקשה ממך הרב כבסני מעוני ומחטאתי ג"כ טהרני דעד היום לא היה לי פחד על החטאים כי שגיאות מי יבין כי פשעי אני אדע ועי"ז וחטאתי נגדי תמיד דאם לא היו הפשעים לא הייתי דואג על החטאים כנז"ל וק"ל:

וזה אפ' לו' באו"א כו' הכ' הנז' וכו' במ"ש מהרש"פ ז"ל במ"ש ז"ל לא לן אדם בירוש' ובידו עון דהתמידים היו מכפרים ולכאורה ק' דהקרבנות אינם מכפרים רק על השוגג ופי' הוא ז"ל דר"ל דהקרבנות אנה"ן אינם מכפרים רק על השוגג אלא דהיצה"ר אינו יכול להביא האדם לידי עון מזיד עד שיחטיאנו בחטא קל שוגג ושוב בנקל יחטיאהו גם במזיד באמור אליו כבר חטאת ואכלת שום וריחך נידף חזור ואכול נמצא כי החטא הוא האב וממנו יצאו תולדות עון מזיד עכ"ל וז"א הרב כבסני מעוני שתמחול לי העון המזיד אך ורק שגם מחטאתי טהרני דאל"ה שהחטאים נשארים מה בצע במחילת העון שעדין ע"י החטאים שבי היצה"ר מפתה אותי לעשות עוד עונות אחרים ולכן בבקשה ממך כבסני מעוני ומחטאתי ג"כ טהרני שלא אכשל עוד בעון מזיד ועיין בשא"י פ' נצבים מ"ש בזה שם:

וזה אומרו ג"כ כי פשעי אני אדע וכו' כלו' אני יודע בעצמי ומתוודה כי מחטאתי באו הפשעים וז"ש כי פשעי אני אדע כלו' מי גרם להם שיבואו הפשעים משום וחטאתי נגדי תמיד כי היצה"ר השיאני לחטוא בשוגג וכיון שעשיתי החטא והוא לנגד עיני דין גרמ"א שהיצה"ר פיתני לעון ומאי תקנתי שלא לעשות אפי' חטא שוגג כי שגיאות מי יבין לז"א תמיד שם רמ"ז למ"ש מהרש"פ ז"ל דתמיד ש"ש ושל בה"ע היו מכפרים על השוגג ולהכי לא לן אדם וכו' וכדי להנצל מן החטאים שלא לבא לידי פשעים התיקון הוא ה' ל"ו יבנה בית ושם נעלה קרבן התמיד ויכופר השוגג וממילא בטלה טענת היצה"ר באומרו אכלת שום וכו' ואיני בא לידי עון מזיד וק"ל: אמנם עפ"י חי' הרב הנז' ז"ל ממתני' דאבות לברייתא דרי"ש משם רבינו יונה ז"ל כנז"ל א"ש נמי כו' הפ' כי לך ה' הוחלתי ומובטחני בך כי אתה תענה ה' אלהי יען כי עוני אגיד ותמיד אני דואג מחטאתי ולא זז מלבי כלל

יען כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי ביסורין שהיו חושבים שיבואו עלי כדי למרק ולא סגי בתשו' לבד אמנם מאחר שאני מכאובי שהוא עוני נגדי תמיד ואיני עושה היסח הדעת בזה אני מובטח דבתשו' לחוד סגי בלתי צורך ליסורין למרק כלל וכנז"ל וק"ל:

ועפ"י חי' זה עצמו הנז' אפ"ל הכתובים הנאמרים באמת בפ' וילך וכ"ת ויאמר ה' אל משה הנך שוכב ע"א וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני והפר את בריתי ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומנאוהו רעות רבות וכו' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני מהם ע"כ הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים וכו' והקושי מבואר דאיך אחר שמתודה יאמר ואנכי הסתר אסתיר וכו' והמפ' ז"ל נרגשו מזה ולדרכם פנו. אמנם על פי תי' רבינו יונה ז"ל הנז' א"ש דהגם שהתודה ואמר על כי אין אלהי בקרבי וכו' מ"מ לא דאג עליו עוד והסיר דעתו ממנו לגמרי ובכה"ג לא סגי בתשו' לחוד כיון דביום ההוא התודה ולא עוד ולהכי דייק לו' ואמר ביום ההוא לו' דדוקא ביום ההוא התודה והסירו מלבו שוב לגמרי ולהכי לא סגי בתשו' זו לחודה וצריך נמי יסורין למרק לז"א ואנכי הסתר אסתיר פני ליסרם ביסורין משום דאחר הוידוי פנה לדרכו והסירו לאותו עון מלבו לגמרי וכנז"ל וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א בהק' עוד חי' אחר שהביא הרב קול יעקב ז"ל שם משם מהר"ש הנז' ז"ל דמתני' דאבות מיירי בעובר עבירה פעם אחת דוקא ולא שנה בה כלל ולהכי סגי בתשו' לחוד ולא בעי יסורין למרק. אמנם הברייתא דר"י מיירי בעובר עבירה ושנה בה לכך בעי יסורין ומיתה עכ"ל יע"ש וז"א ואנכי הסתר אסתיר פני מהם עכ"ה א"ע גם אחר הוידוי והתשו' חזר ופנה אל אלהים אחרים ולא שב והתודה רק ביום ההוא דוקא ובכה"ג לא סגי ליה בתשו' לבדה ובעי נמי יסורין למרק וכמדובר וק"ל:

פש גבן להבין כפל הסתר אסתיר שאמר הפ' דבחדא מינייהו הוה סגי גם למה הוצרך להאריך לבאר ולומר טעם להסתרת פניו מהם ע"כ הרעה א"ע וכי פנה אל אלהים אחרים והיה די באומרו ע"כ הרעה א"ע או יאמר על כי פנה אא"א ותו דכבר אמר בתחי"ד וזנה אחרי אלהי נכר הארץ וכו':

אמנם לפי"ד הברייתא דרי"ש הנז' שהיה דורש ד' חלוקי כפרה כנז' אנחנו למדים דהרבה עבירות חמורות יש שאינו מספיק להם התשו' לחודה אלא צריך גם ליסורין ויש צריך למייתה לכפר וידוע דעון ע"ז הוא חמור מאוד וא"כ אותו הדור שזנו אחרי אנ"ה שעע"ז אף כי ידעו שגדול עונם וחזרו בתשו' ומתוודים ואומרים על כי אין א"ב וכו' עכ"ז עדין לא ניצולו מהיסורין שהם אספלנית ורטיה לרפואתם ובעבור זה אמר אפי"ה אנכי הסתר

אסתיר וכו' ר"ל אפי' שכבר הסתרתי פני מהם בעשותם העון עוד אסתיר פני מהם אחר התשובה ובא בנ"ט עכ"ה א"ע כי רעתם רבה כי פנה אל א"א שהוא עון ע"ז החמור וק"ל: ובדרוש אחר אשר לי לתשו' פי' בעניותי הני קראי באו"א ליישב במה שיל"ד עוד דבקרא קמא אמר ועזבתים והסתרתי פ"מ ולבסוף אמר ואנכי הסתר אסתיר פ"מ ולא אמר ואעזבם ובודאי דלא על חינם שינוי זה גם מק' כי פנה אא"א הול"ל כי זנה אאנ"ה כמ"ש בקרא קמא:

אכן פ"ל דהדור הרע ההוא ב' עבירות היו בידם ועל אחת מהם חזרו בתשובה והתוודו ועל הב' לא חזרו בתשו' ועוד ידם נטויה והוא בהק' מ"ש רז"ל ע"פ ואלה המשפטים את"ל ולא לפני עכו"ם ואמר הפ' ואויבינו פלילים כי כאשר האיש הישראלי יעזוב תורת ה' ומשפטיו ויקריב משפטו לפני העכו"ם הוא מגביר כח הסט"א והתו' חוגרת שק ואפר דמשום הנאת ממון מואס בתורת ה' תמימה ומייקר תורת העכו"ם וזהו לתא דע"ז וכופר בתורת ה' ומעיד על עצמו שאין לו חלק באלהי ישראל ובתורתו רח"ל אוי לעינים שכך רואות וז"ש וקם העם הזה וזנה אחרי אנכ"ה וכו' זהו ע"ז ממש ויש עוד אחרת ועזבני והפר את בריתי שאינו עע"ז ממש אלא ועזבני שהוא עוזב דברי אלהים חיים והולך לדון לפני העכו"ם וזהו הפרת ברית וז"ש והפר א"ב ועז"א וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והס"פ מהם וכו' והדור ההוא בחושבם שאינו מענישם כ"א על עון ע"ז שעבדו ממש ומתוודים ע"ז ולזה על עון הב' שהוא לתא דע"ז שלא חזרו בתשו' ממנו אמר ה' ואנכי הסתר אס"פ מהם מכ"מ הם הסתירו פניהם, מד"ת הק' גם אנכי הסתר אס"פ מהם ונ"ט כי פנה אל א"א שאינו עע"ז ממש אלא פונה להם לדון בדיניהם דזה להא דע"ז וכנז"ל וק"ל:

הן עתה אדברה נא בחלוקה הד' מד' חלוקי כפרה דהיא החמורה שבחמורות דמי שיש בידו ח"ה אין כח בתשו' לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולם תולים ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני וכו' ופירש"י ז"ל ח"ה חוטא ומחטיא ע"כ ויל"ד דהיכא רמיזא בקרא דאיירי בחוטא ומחטיא והרב מהרמב"ח ז"ל בתוס' יוה"כ שלו תי' וז"ל י"ל דהא כתיב בישעיה מ"ב ויקרא ה"א צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וכו' כלו' דהקב"ה מיצר על ישראל על חורבן ביהמ"ק בד' צומות כנגדן אמר ד' לשונות בכי וכו' וכתיב אח"ז והנה שחוט בקר והרוג צאן וכו' כלו' דהקב"ה כי אבל לפניו וכו' ויש אנשים חוטאים ומחטיאים ועושים מרזחים וכו' ואו' לחבריהם הרוצים להתענות פרוש מן הציבור וכו' ועליהם נאמר אם יכופר וכו' עכ"ל יעש"ב. ולעד"ן הגם דנימא דקרא מיירי בפורש עצמו מן הציבור אכתי ק' היכן רמוז בקרא דמיירי בחוטא ומחטיא דהעיקר

חסר מהמקרא מ"ש הוא ז"ל שאומרים לחביריהם וכו' דפשטא דקרא משמע ברשעים שפירשו עצמם דוקא מן הציבור ולא שאמרו לאחרים לפרוש ולא שאחרים אמרו להם לפרוש. והנלע"ד לו' דודאי דקרא בחוטא ומחטיא מיירי והיינו דמדה זו דמאכל ומשתה כדכתיב הנה שו"ש וכו' מפורש יותר בדברי ישעיה הנביא סי' מ"ו שאחרי אומרו דרשו ה' בהמצאו זו וכו' שצעק והכריז על התשו' היה קובל ומתרעם על גדולי ישראל שלא היו מזהירים אותם לחזור למוטב ואמר והמה רועים לא ידעו הבן איש לדרכו פנה וכו' אתיו נקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יותר מאד ופירש"י ז"ל אתיו אקחה יין וכו' כך היו אומרים זל"ז והיה כזה יום מחר במאכל ומשתה וכו' ע"כ הרי מפורש בקרא, דמדה זו דמאכל ומשתה הרוג בקר ושחוט צאן בחוטא ומחטיא איירי שאומרים זל"ז נקחה יין ונסבאה שכר וכו' דלא די שחוטאים אלא שמחטיאים לאחרים כיון שמדה זו ביד גדולי ישראל להחזירם למוטב כמש"ה והמה רועים לא ידעו הבן וכו' נמצא חוטא ומחטיא שאחרים למדים מהם והיינו ח"ה וע"ז נאמר אם יכופר להם וכו':

אך יל"ד בחלוקה זו הד' דעל ח"ה מיתה ממרקת לכאו' ק"ק דהלא בלאו"ה היה מת וסוף כל אדם למות כי זה כל האדם בין מי שיש בידו ח"ה בין מי שהוא נקי והמפ' ז"ל תי' דודאי לא מסתבר לו' דמיירי במת בעתו רק היינו לו' שימות בלא עתו בכרת וכתבו עוד וא"ת זקן שחילל ה' לית ליה תקנה י"ל דמ"מ יאספנו ה' ימי מספר בלא עתו ג"כ בכרת דיומי כדאיתא בסוף מ"ק עכ"ל. ולדידי נ"ל דזקן שחילל ה' י"ל תקנה במיתתו כפרתו ואע"ג דבלאו"ה היה מת מ"מ ימות ע"י יסורין במיתה קשה ומשונה א"נ יגיע לו עונשין לאח"מ ועי"ז יתכפר לו כפרה גמורה דומיא למ"ש התוס' ז"ל בפ"ק דשבועות דף י"ג בד"ה בעומד במרדו וכו' גבי רבנן דלא אמרו רבנן מיתה ממרקת אלא ע"י יסורין והדינים שדנים אותו לאח"מ ועי"כ אי נו נכרת לעוה"ב יעו"ש דכוותה י"ל אליבא דר"י דס"ל דעל עון ח"ה מיתה מכפרת שאם הוא זקן שחילל את ה' מתכפר לו ע"י המיתה עם היסורין והעונשים שדנים אותו לאח"מ כאמור:

אשר בזה אפ"ל כו' דהע"ה באומרו יסור יסרני יה ולמות לא נתנני פתחו לי שע"ץ וכו' דהנה דהע"ה בא להודיע ברבים שאין בידו עון ח"ה בענין בת שבע ולא בזולתה כלל וראיה לזה כי יסור יסרני יה בעוה"ז ולא המתין עציו לסלקו בכרת דיומי כיון שהוא זקן ולהענישו לאח"מ וז"ש ולמות לא נתנני ר"ל להענישו לאח"מ ש"מ דאין בידו עון דח"ה ובן עוה"ב הוא ובכן פתחו לי שע"ן דעה"ב אבא בם אודה יה וק"ל:

פש גבן להבין מ"ש ר"י בחלוקה זו הד' אבל מי שיש בידו ח"ה וכו מאי אבל ל דקאמר דמשמע דמשונה כפרה זו משום דעון ח"ה שייך בכל עבירות שבתורה הקלות והחמורות

שאם חילל את ה' בעוברו מ"ע אין כח בתשו' לתלות וכ"ש לכפר וכן אם היה ח"ה בל"ת אין כח ביוה"כ לכפר ואם היה בכריתות ומב"ד אין כח ביסורין למרק אלא תשו' ויוה"כ ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת לכן קאמר אבל וכו' לו' דכאן הושוו הקלות והחמורות אתד"ק:

ואני ברגליו אעבורה לפרש לענ"ד אומרו אבל וכו' משום דמשונה כפרה זו דידוע דעון ח"ה חמור יותר דאפי' הוא שוגג נענש כדתנן בפ"ד דאבות אחד שוגג ואחד מזיד בח"ה משא"כ בחלוקה דכריתות ומב"ד דאינם אלא במזיד וכן מבואר בירוש' שהביא ברייתא זו פירש ואמר עבר על כריתות ומב"ד יסורין ממרקין ובחלוקה דח"ה אמר אבל מי שמתחלל ש"ש ע"י וכו' מורה דר"ל דאפי' אם נתחלל בשוגג ונראה דה"ט לפי שח"ה שייך אפי' בדבר קל כדאיתא התם בש"ס ה"ד ח"ה אמר רב כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר והנ"מ באתרא דלא תבעי וכו' דעי"ז מתחלל ש"ש שחושבים אותו לגזלן ולמדין ממנו כדפירש"י ז"ל שם והואיל וח"ה שמדבר ר"י בגוונא דאמרן ע"כ אפי' שוגג עונשין אותו שכן בדין אצל אדם גדול כדתנן התם בפ"ד דאבות ששגגת תלמוד עולה זדון כמובן:

הדרן למאמר רז"ל הנז' בריש אמי'ר וז"ל שאלו לחכמה וכו' ליישב כל הדקדוקים שבו הנז"ל אפ"ל לענ"ד דמא"ח ומא"ח ול"פ והענין במ"ד בש"ס בפ"ק דר"ה אמ"ר כרוספדאי ג' ס' נפתחים בר"ה א' של צ"ג וא' של רשעים גמורים וא' של בינוניים של צ"ג נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ושל רשעים נו"ן לאלתר למיתה ושל בינונים תלוים ועומדים מר"ה עד יוה"כ זכו נו"ן לחיים לא זכו למיתה ע"כ ופי' הרב מהרש"א ז"ל בח"א דצדיקים היינו שיש בהם חטא שוגג בלבד כמש"ה אין צדיק בארץ וכו' והרשעים היינו שיש בהם פשעים ומרדים והבינוניים היינו שיש בהם חטא מזיד בלבד עכ"ל והק' הרי"ף ז"ל דלמה בבינונים אמר שהם תלויים ועומדים עד יוה"כ אם זכו וכו' והלא הקב"ה רב חסד ומטה כלפי חסד כדברי ב"ה לעת"ל ומדוע לא כן יעשה גם עתה ומ"ג שאם לא זכו משמע שלא עשו שום תוס' זכות וגם לא חטאו עוד ולמה יכתבו למיתה כיון דשקולים הם במעשיהם ותי' הרי"ף ז"ל ב' תי' הא' דלא זכו היינו שלא שבו בתשובה וכיון שלא חזרו בתשו' אין לך חטא גדול מזה ומכריע על השאר שהרי התשו' היא אחת ממ"ע וכיון שלא שב ה"ז חוטא ומכריע עצמו למיתה ועוד תי' שביום הדין אין ביד האדם לתקן כי אין מעשה וחשבון בשאול אשר הוא הולך שמה ולכך עושה עמו חסד אבל בעוה"ז שבידו לתקן ביוה"כ מניחים אותו לבחירתו ואם לא נתן לב מעצמו איהו דאפסיד אנפשיה:

עוד הק' הרי"ף ז"ל שם דלמה הוצרכו ג' ספרים כי היה די בב' והבינוניים אם זכו יהיו נכתבים עם ספרן ש"ץ ואם לא זכו יכתבו בס' של רשעים וג' ספרים למה לי ותי' דיש הפרש בין רשע גמור שנו"ן למיתה לבינוניים שלא זכו עד יוה"כ ונכתב אז למיתה דרשע גמור אע"ג דעוד בשנה זו ישוב בתשו' שוב אין לו תקנה ובאותה שנה הוא מת לפי שכבר נמחק שמו מספר תולדות אדם שקצובים שם מדת ימיו ולזה דקדק לו' שהרשעים נו"ן לאלתר למיתה שאין אחר חיתום גז"ד כלום אבל בבינונויים אמר נכתבים לבד שאעפ"י שנכתב למיתה לא נמחק שמו מס' ת"א הנז' ואם באותה שנה יעשה תשובה קורעים לו גז"ד ועליהם אמר"י אדם נידון בכל יום וכן אותם הבינוניים שנכתבים לחיים אם יחטאו עוד בתוך השנה הם נידונים בכל יום משא"כ בצ"ג שנו"ן לחיים מר"ה דאעפ"י שיחטאו אח"כ הם נידונין בר"ה הבא שני עכ"ל יעש"ב:

מעתה הבא נבא לכו' המאמר דהחטאים האנשים שואלים הלכו לכל או"א שאלה בפ"ע ומא"ח ומא"ח ול"פ זה יצא ראשונה שאלו לחכמה חוטא מה עונשו כלו' אמאי אמר"כ דהרשעים נו"ן לאלתר למיתה ולמה לא ימתין עליהם הקב"ה עד יוה"כ שמא יעשו תשו' ולמה יעשה להם זאת בר"ה תומ"י נו"ן למיתה וז"ש חוטא מ"ע ר"ל מפני מה נענש תומ"י ונכרתה הנפש ההיא הלא אפשר שיעשו תשו' ויהי כמשיב חטאים תרדף רעה ר"ל כיון דהרשע הזה יש בידו חטא ופשע ומרד בודאי שלא יעשו תשו' וכמ"ש הרב ז"ל כנז"ל ולז"א חטאים בל' רבים דבעבור דהרשע הזה י"ל ג' חטאים דין גרמ"א תרדוף רעה בו לעד לעולם וא"צ לו לשוב בתשו' ולהכי נו"ן למיתה לאלתר בר"ה. שאלו לנבואה חוטא מ"ע ר"ל למה בבינוניים אם לא זכו נו"ן למיתה מפני מה עונשן הקב"ה כיון דשקולים הם במעשיהם והוא ית' רב חסד ומטה כ"ח וכקו' הרי"ף ז"ל ויהי כמשיב דנפש החוטאת דלא שב בתשו' בימים שבינתיים דהתשו' היא מ"ע וכיון דלא עשה תשו' אין לך חטא גדול מזה ולכך היא תמות ר"ל נכתב למיתה וכתי' הרי"ף ז"ל הנז"ל. חזרו ושאלו לתו' מה ששאלו לנבואה אף היא תשיב אמריה דהן אמת דהקב"ה רב חסד מכ"ח היינו ליום הדין לעת"ל דאין ביד האדם לתקן הדבר שם אבל בעוה"ז שבידו לתקן דהיינו יביא קרבן ויתכפר וכיון דלא תיקן איהו דאפסיד אנפשיה ולהכי נו"ן למיתה. גם שאלו להקב"ה חמ"ע ר"ל כיון דהבינוניים ה"ט שנו"ן למיתה ביוה"כ משום דלא עשו תשו' בימים שבינתיים או לא תיקנו מעשיהם בקרבן וכדומה א"כ איפה מפני מה עונשו הוא חלוק מעונשם של רשעים גמורים וצריכים ספר בפ"ע דממ"ן אם לא עשו תשו' וחטאו במה שלא עשו תשו' ולהכי נכתבין למיתה היה די להכניסם ולכותבם בס' של רשעים ולמה הוצרכו לס' מיוחד להם כנ"ל לזה השיב הקב"ה יעשה תשו' ויתכפר כלו' אפשר שיעשו

תשובה ויתכפר להם דעל הבינוניים נאמר אדם נידון בכל יום ולהכי צריכים ספר בפ"ע דאם היו נכתבים למיתה בס' של רשעים אזי אפי' שיחזרו בתשו' בתוך השנה גז"ד שלהם שכבר נחתם ביוה"כ לא היה נקרע כמ"ש הרי"ף ז"ל כנז' דלא ראי זה כראי זה ולהכי צריך ס' ג' לבינוניים בפרטות דהרשעים אין להם תקנה והבינוניים י"ל תקנה בתשו' וז"א טוב וישר ה' ע"כ יורה ח"ב דכיון דהוא טוב וישר וצפה והביט דלבינוניים אין להם עונות יותר:

מזכיותיהם דשקולים הם לכך ייחד להם ס' בפ"ע להורות להם דאעפ"י שנכתבו למיתה איתנהו בתקנתא דתשו' בתר הכי בשאר ימות השנה ואדם נידון בכל יום כזה כי לא חפץ במות רשע כ"א בשובו מדרכיו וחיה וק"ל: והנה ממ"ש הרב המוסמך הרי"ף ז"ל למדנו דבעוה"ז הקב"ה אינו מטה כ"ח כיון שביד האדם לתקן מעשיו ולהכי אם לא זכו נכתבין למיתה ויש לחקור ע"ז ממ"ש רז"ל מוכח דגם בעוה"ז עושה ה' עם יש' לפנים משוד"ה ומוחל להם על עונותיהם והוא דאיתא במד' תהלים ע"פ נשאת עון עמך וז"ל כשבא יום ר"ה בא השטן להשטין על ישראל לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע כמה זדונות ופשעים ומרדים עשו יש' אומר לו הקב"ה ולא עשו ג"כ מצות וזכיות ויעלו על המשקל ומשים הזכיות בכף מאזנים והעונות בכף שניה וכשרואה הקב"ה דכף העונות מכרעת מכה בה שתעלה למעלה ומכרעת כף הזכיות זהו נשאת עון עמך שנושא אותם למעלה עכ"ל. והש"ך ז"ל בפרשת אח"מ חקר ע"ז דאטו משוא פנים יש בדבר ותי' דאין כאן ח"ו מ"פ כלל דמה שמכה הוא ית' בכף מאזנים משום דהוא היודע שלא עשו אלא מאונס היצה"ר והם קרוב לאנוסים יע"ש והרב אשד הנחלים ז"ל בדק"ך ע"א תי' דאין כאן ח"ו שום משוא פנים כי עפ"י הדין עושה כן הקב"ה והענין הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' תשו' וז"ל כל אחד יש לו עונות וזכיות מי שזכיותיו מרובין מעונותיו צדיק ומי שעונותיו מרובים מזכיותיו רשע מחצה על מחצה בינוני מי שעונותיו מרובים הוא מת ברשעו ושיקול זה אינו לפי מנין העונות והזכיות אלא לפי גודלם יש זכות שהוא כנגד כמה עונות שנא' יען נמצא בו דבר טוב ויש עון כנגד כמה זכיות כמ"ש וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ואין שיקול זה אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע איך עורכין הזכיות נגד העונות עכ"ל. מעתה אין כאן מקום לתמוה ולומר וכי מ"פ יש בדבר חלילה כיון שהוא ית' יודע השיקול אף דיש עונות מרובים בכף אחת ומצות מועטות בכף ב' יש מצוה דשקולה כנגד כמה עבירות לכך הוא ית' שיודע השיקול מכרעת כף הזכיות: ועוד תי' הרב הנז' ז"ל שם במ"ש משל למדינה שהיתה חייבת למלך ובא המלך לגבות מהם וכשהגיע קרוב למדינה יצאו גדולי המדינה לקראתו וחילו פניו ומחל להם שליש

וכו' כך יש' בער"ה מתענים ועושים תשו' ומוחל להם שליש וכו' והשטן אינו יודע שמחל להם שליש ומביא כל העונות כולם בר"ה והוא ית' מוציא מהם השליש שמחל להם אתמול בתעניתם ותשובתם והיינו הכרעת כף הזכיות עכ"ל יעש"ב:

ועפיד"ק אפ"ל כו' הפ' הנאמרים בפ' אח"מ וכ"ת והיתה לכם לחוקת עולם בחודש הז' ביו"ד לחודש תענו א"ן כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' לפני ה' תטהרו שבת שבתון היא לכם ועניתם א"ן חוקת עולם וי"ל במ"ש לפני ה' תטהרו דהם שפת יתר יתו"ר נפיש דכיון שכבר אמר כי ביום הזה יכ"ע בודאי דהוא ית' המכפר והמוחל ומטהר ולמה לי תו למימר לפני ה' תטהרו ותו צל"ד מהו סמיכות כי ביום הזה וכו' ואח"כ אמר שבת וכו' ועיל"ד במ"ש בתר הכי ועניתם א"ן דאמאי חזר לאומרו כיון שכבר אמר בתחי' בעשור לחו' תענו א"ן אכן עפי"ה ה"ן דתחילת דיבר ה' דהגם דהשטן בא יבא ברינה ביום ר"ה ושוליו מלאים חבילות של עבירות מטומאת בנ"י ומפשעיהם לכ"ח עכ"ז ביום כפור הזה יכפר עליכם ה' מכ"ח דהיינו שמכה בכף מאזנים ועולה למעלה כף העונות ומכרעת כף הזכיות ובזה אין עוד פ"פ לשטן לקטרג כלל כיון דעינו ראתה דכף הזכיות מכרעת וכ"ת דהיכי עביד קב"ה הכי וכי מ"פ יש בדבר לז"א תדע לך דאין כאן ח"ו שום מ"פ כלל אלא משום דלפני ה' תטהרו דהוא היודע והשוקל המצות והעבירות שזה תלוי בשיקול אל דעות כמ"ש הרמב"ם ז"ל וכנז"ל דיש מצוה אחת שהיא שקולה כנגד כמה מצות שבתורה וגדולה מכולם מצות שמירת שבת וז"ש שבת שבתון היא לכם דמצות שבת יכולה היא שתגן על כמה עונות ופשעים וכמ"ש רז"ל באגדת בראשית ע"פ שמעו את דבר ה' אין דבר אלא שמירה כמד"א ממצוא חפצך וד"ד אמר הקב"ה אם עברתם על יו"ד הדברות שמרו שבת ואסלח לכם וכן אז"ל אשרי אנוש יעשה זאת ש"ש מחללו אפי' עע"ז כאנוש מחול לו ע"כ נמצא דמצות שבת גדולה היא מאוד וראויה לכפר אפי' אם עבר על יו"ד הדברות וז"ש לפני ה' תטהרו הוא השוקל המצות ואין לפניו עולה ולא מ"פ דע"י ש"ש היא לכם זכות גדול ומכרעת לכף העבירות ובכה"ג ליכא מ"פ דהדין הוא כן דאם יש לכם זכות גדול הוא מכריע את כף העונות וכדברי הרמב"ם ז"ל וכתי' ראשון של הרב הנז' ז"ל. ועוד בה ועניתם א"ן כבר בער"ה וכבר וויתר לכם השליש של העונות קודם בא יום ר"ה יום הדין וכשיבא יום ר"ה ויבא השטן לקטרג ועלה בקב"ץ בידו חבילות ש"ע לשוקלם בכף מאזנים והוא לא ידע שכבר מחל לכם הקב"ה השליש מהם ולזה כף הזכיות מכרעת את כל הנשארים וכתי' הב' של הרב הנז' ז"ל וכנז"ל ולזה דייקי קראי דתחי' אמר תענו א"ן לשון עתיד דקאי איו"כ וכמ"ש בעשור לחו' תענו ובקר בתרא אמר ועניתם א"ן לשון עבר כלו' ועוד שכבר עניתם א"ן בער"ה וכמובן:

וזה אפ' כו' הכ' אלמדה פושעים דרכיך וחטאים א"י כי הן האדם בראותו שהוא עובר על מצות המלך מש"ע בכל יום תמיד בכמה מיני עבירות א"כ יאמר נא ישראל דאיך אפשר שהקב"ה ימחול לנו ע"כ העבירות כי רבים הם כנגד הזכיות שלנו והשטן יורד ומשטין ועולה ומקטרג ליום הדין לפניו ית' שאין לפניו לא עולה ולא מ"פ ח"ו וא"כ היאמן כי יסופר דהאל ית' יקבל אותנו בתשו' וניקה האיש מעון לגמרי דאטו מ"פ יש בדבר ח"ו לז"א אלמדה פו"ד שאתה מכה בכף מאזנים של העבירות כדי שיהיו כף הזכיות מרובים והיינו דר"ל שכבר מחלת להם השליש מער"ה וכסיל הוא השטן לא יבין את זאת והוא לא ידע שכבר נמחל להם השליש ולזה כף הזכיות מכרעת וזהו דרכיך שויתרת להם שליש כבר בער"ה וכמש"ל משל למדינה וכו' וזהו כתי' הב' של הרב הנז' ז"ל ועוד וחטאים אליך דייקא ישובו שאתה ה' שוקל העבירות והמצות ומה"ט כף הזכיות מכרעת ואין כאן מ"פ ח"ו כלל וכתי' א' של הרב הנז' ז"ל וכנז"ל וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כו' הפ' הנז' אלמדה פ"ד וכו' במשז"ל דה"ט דהקב"ה מקבל תשובת השבים לפניו ית' דעם דקי"ל מלך שמחל ע"כ אכ"מ מ"מ שאני הקב"ה דכ"ע דיליה מ"מ ליקריה כידוע. עוד חקרו רז"ל דאיך הקב"ה מוריד גשמים בשבת כיון דהוא ית' מקיים כל מצות התו' ותי' כתי' הנז' דמשום דכ"ע דיליה לא הוי מוציא מרשות לרשות רק כמטלטל בחצירו מבית לבית וכמו כן מוריד גשמים בשבת זו על עיר אחת ובשבת שניה על עיר אחרת וכעזה"ד כידוע וה"ט דכ"ע דיליה ודרכים רבים לפניו ית' להוריד גשמים פעם בזו ופעם בזו וכמש"ה על חלקה אחת אמטיר וכו' וז"ש אלמדה פו"ד שאתה מוריד גשמים בשבת וגם בדרכים רבים שלך פעם בכאן ופעם בכאן וה"ט משום דכ"ע דילך והכל הו"ל כחצר אחד ועי"ז וחטאים א"י ולא יחושו משום דקי"ל מלך שמע"כ אכ"מ וק"ל:

והנה לכאורה יש לחקור דע"מ וע"מ הרשעים נו"ן לאלתר למיתה וכדברי ר' כרוספדאי הנ"ל וקושיא לאלהינו למה ידין ה' עמו ביד חזקה ובז"ן להרוג ולאבד מאחר דאנוס רחמנא פטריה והם אנוסים מצד היצה"ר המסית והמדיח אותם וכה אמר ה' ואנכי בראתי משחית לחבל וכדאיתא בש"ס בפ"ק דבתרא אמ"ר ביקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר רבש"ע בראת שור וכו' בראת ג"ע בראת גהינם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ופירש"י הם אנוסים ביד היצה"ר מאי אהדרו ליה חברוהי אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תו' תבלין ע"כ: אשר עפי"ז אפ"ל כו' הכ' וכ"ת ולרשע אמר אלהים מ"ל ל"ח וכו' ואתה שנאת מוסר וכו' אם ראית גנב וכו' פיך ש"ב וכו' תשב ב"ת באת"ד וכו' אלה עשית וכו' ויל"ד במ"ש

מה לך לספר חוקי מהו הכונה בדברים אלו דהול"ל ולרשע אמר אלהים מדוע א"ע את מצות המלך מלכו ש"ע ותו מהו דקאמר ותשא בריתי ע"פ מהו הברית הזה ואהיכא קאי עיל"ד במ"ש ואתה שנאת מוסר ואנחנו לא אדע מהו המוסר ששנא הרשע ותו במ"ש ותשלך דברי אחריך מהו הכונה דהול"ל ואתה עברת ע"כ התורה כולה ועיל"ד במ"ש אם ראית נב וכו' ועם מנאפים חלקך למה פרט ב' העונות הללו דוקא עיל"ד אומרו פיך שלחת ברעה דאין מובן לדברים הללו לכאורה כלל עיל"ד במ"ש בבן אמך ת"ד מהו הכונה ותו יל"ד במ"ש עוד דמית היות אהיה כמוך וכו' דמשמע מזה דאי האי דינא דנין אותו בב"ד של מטה לא היו מענישים אותו ותו אומרו ואערכה לעיניך דתיבת לעיניך יותר"ת הכב"ד:

ואשר אני אחזה לי בפי' הכתובים הללו בדרך אפשר דהדברים מגיעים למ"ש רבינו ירוחם ז"ל הבי"ד מרן ז"ל בב"י יו"ד סי' רל"ו דשנים שנשבעו על דבר אחד ועבר אחד מהם על שבועתו השני פטור ושם הובאה ס' זקן אחד דס"ל דעדין הב' באיסורו עומד יעש"בוהרא"ש ז"ל בתשו' גבי ב' שנשבעו על הליכת א"י והבי"ד הטור ביו"ד סי' רכ"ח ס"ל כרי"ו ז"ל יע"ש ומוהר"מ מפאדוה ז"ל כ' דגם לסברת רי"ו ז"ל דוקא בשנים שנשבעו אבל אם היו ג' או יותר ועבר אחד מהם אין הב' הנשארים פטורים, יע"ש אבל המבי"ט ז"ל בח"א סי' רס"ד ובח"ג סי' פ"א דלאו דוקא אם הם ב' אלא ה"ה אם הם עשרה יע"ש וכ"כ הרב מהר"י אדרבי ז"ל בסי' ז' וכ"ן מדברי הרב משפטי שמואל סי' ק"י יע"ש והרב מהרימ"ט ז"ל בח"א סי' י"ד כ' דאם האחד עבר באונס על השבועה אין השני פטור יע"ש והרשד"ם ז"ל ביו"ד סי' פ"ח ומהרש"ך בח"ב סי' ן' ומהרימ"ט ח"ב סי' ק' ס"ל דאם באותה שבועה יש פעולות מחולקות ועבר האחד על פעולת אחת אין הב' פטור יע"ש והרב מ"צ ז"ל ח"ב סי' מ"ח כ' דדוקא כשעבר האחד בקום עשה אבל אם בשוא"ת לא הותר הב' לכ"ע עי"ש וע"ע בתשו' מהר"מ איסארלאס סי' פ"ג ובתשו' הפ"מ ח"א סי' כ"א כ"ב וח"ב סי' כ"ה ובהגמ"ר דשבועות סי' תשס"ג יע"ש וכ' עוד מהר"מ מפאדאוה ז"ל סי' ס' הנ"ל דס' הזקן עיקר דאף דהאחד עיכב והעביר הזמן וממאן לקיים את אשר נתקשר בו מ"מ הב' באיסורו עומד דאולי הא' ישוב ויחזור בתשו' לקיים שבועתו אשר נתקשר בה יע"ש ומהרימ"ט ח"ב סי' ק' כתב דהזקן הנז' טעם זקנים יקח יע"ש וכ' הכנה"ג משם מהרשד"ם דרבו מהרי"ט ז"ל הורה הל"מ כהזקן יע"ש וע"ע בס' כהונת עולם שם והחכם עיניו יחזו להרב אחי וראש ז"ל בדרוש ד' לשבת זכור שהביא כל החילוקי דינים הנז' וכל סברות גדולי הפוס' ז"ל הנז' באר רחובות ופי' הוא ז"ל בזה כמה מק"ק ומאמרז"ל ברוחב מבינתו יעש"ב ואני הדל הבאתי הסברות והחילו' דינים הנז' בקיצור נמרץ בסומכי נפשי

על המעיין בס' ש"ץ גדולי הפוס' ז"ל ומשם באר"ה ואכמ"ל בפרט זה: והנה נודע מ"ש בפ' הניזקין את ה' האמרת היום ישראל נשבעו להקב"ה שלא יחליפוהו באל אחר וגם הקב"ה נשבע להם שלא יעבירם באומה אחרת והכי איתא נמי במד"ר ס' משפטים ע"פ ויבן מזבח ויעל עולות והובא בילקוט פ' משפטים יע"ש וכ"כ המפ' ז"ל דה"ט שנק' חג השבועות רמז לשתי השבועות הנז' דאנו נשבענו ה' שלא להחליפו ח"ו באל אחר והוא ית' נשבע לנו ג"כ שלא יחליף אותנו באו"א כידוע וכשעוברים יש' על שבועתם ויעבדו ע"ז באנו למח' הפוס' ז"ל הנז' אי פטור הקב"ה משבועתו או לא והנה הרשע שעובר על מצות ה' ס"ל דאף כי הוא יעבור על שבועתו ויעבוד ע"ז עכ"ז נכון לבו בטוח דשבועת ה' עדיין קיימת לכ"ע בטענתו שהוא אנוס מצד היצה"ר המסיתו והמדיחו ולמה בראו הקב"ה וכיון שהוא עובר באונס חייב הקב"ה לקיים שבועתו לכ"ע כמ"ש מהרימ"ט ז"ל כנ"ל וכ"כ הרב בע"ח ח"מ סי' קי"ט דאם האחד עבר באונס הב' חייב לקיים שבועתו יעש"ב: וז"א ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי שתאמר שאפי' תעבור ע"כ התורה עכ"ז אני חייב לקיים שבועתי בטענתך כי אתה אנוס מכח היצה"ר שהוא אונסך ומפתה אותך וכל כה"ג שאתה עובר באונס שבועתי קיימת וז"ש ותשא בריתי ע"פ דהיינו שבועת הברית שכרתי עמך שלא להחליפך באו"א היא קיימת מכח טענתו שאנוס אתה מצד היצה"ר וידוע דברית הוא כינוי לשבועה כדאיתא בפסחים דל"ז ע"ב יע"ש ולזה קובל הקב"ה ומתרעם על הרשע ואומר לו אך שקר נחלת בטענת אונס היצה"ר שאתה טוען כן דלא דמי למ"ש הפוס' ז"ל דאם האחד עבר באונס הב' בשבועתו קאי דהן אמת דהיצה"ר אנסך ואנכי בראתי משחית לחבל ואשר הרעותי ברם בראתי יצה"ר בראתי לו תו' תבלין וכמו שהשיבו חביריו לאיוב כנז"ל וז"ש ואתה שנאת מוסר שהוא כינוי לתורה וכמשז"ל בפ' חלק ק על דואג שעליו נאמר והוא ימות באין מוסר שישכח תלמודו עי"ש וכיון שאתה לא עסקת בתורה דמגנא ומצלא מיצה"ר א"כ לא שמיה אונס וא"כ באנו לס' ריי"ו ז"ל דאם האחד עבר על שבועתו הב' פטור וכיון שהרשע הוא עבר תחילה על התורה ועל שבועתו תחי' א"כ גם אני ה' פטור משבועתי וכס' ריי"ו ודעימיה ז"ל ושמא תאמר דהתינח בת"ח ויודע ס' ללמוד בתורה לא הוי טענתיה דאנוס הוא מיצה"ר טענה שהרי ברא לו תו' תבלין ויכול ללמוד בתו' להנצל מיצה"ר אבל ברשע שהוא ע"ה שאינו יודע ללמוד בס' התו' כלל מה יעשה ולא יחטא כדי להנצל מיצה"ר וא"כ בכה"ג הוי טענתיה טענה הנשמעת דאנוס הוא מיצה"ר ועם דעבר הוא תחי' על השבועה עדין שבועתי אני ה' בדוכתה קאי לז"א ותשלך דברי אחריך דאפי' לע"ה בראתי לו תבלין ע"י שמירת שבת וכבר כתבנו דדבר הוא כינוי לשבת ממ"ש ממצוא חפצך ודבר דבר כנז"ל ואיתא

בילקוט פ' בשלח שהשומר שבת מתרחק מן העבירה שנא' ושומר ידו מעשות כ"ר ע"כ וכיון דאתה רשע השלכת דברי שהם שבתות ה' ולא קיימת אותם לכך בא עליך היצה"ר ובכה"ג לא הוי אונס דבידך היה להנצל מיצה"ר ע"י שמירת שבת כנז"ל וא"כ כשעברת אתה תחי' על שבועתך לי גם אני ה' פטור משבועתי לך כרי"ו ודעימיה:

וזה אצלי כו' הכתוב כי אקח מועד דהיינו שבת דאיקרי מועד אזי מישרים אשפוט גם למי שהוא ע"ה כנז"ל וק"ל מצית לטעון דאתה הרשע עברת על שבועתך בשוא"ת דלפי ס' הרב מ"ץ ז"ל בב' שנשבעו זל"ז דאם עבר הא' בשוא"ת הב' עדין חייב לקיים שבועתו לכ"ע כנז"ל דדוקא בעובר בקום עשה ס"ל לרי"ו דהב' חייב כמש"ל לז"א דהא נמי ליתא הכא דהא חזינן דעברת על השבועה בקו"ע ג"כ דהא אם ראית גנב ותירץ עמו בקו"ע ואפי' תימא דזה נמי לא הוי בקו"ע לפי שלא גנבת אתה בידים אלא הלכת עמו במרוצה והליכה עמו לא חשיבא מעשה ולא גנבת אתה אלא הגנב הוא שגנב ואתה חלקת עמו אכתי יש בידך עבירה אחרת במעשה גדול דעם מנאפים חלקך ובודאי אין לך מעשה רע ומר גדול מזה ובודאי גם המ"ץ ז"ל יוד בכה"ג דאם עבר הא' הב' פטור וא"כ מה שאתה רוצה לפטור עצמך משבועתך ולחייבני לקיים שבועתי עמך בטענת אונס מיצה"ר או בטענת שעברת בשוא"ת הכל הוא הבל ורעות רוח וז"א פיך שלחת ברעה דאומרו שלחת הוא כינוי לפיטור כדפירש רש"י ז"ל ע"פ ושילח לכם את אחיכם אחר כתרגומו יפטר לכון ית אחוכון וכלו' כל מה שרצית לפטור עצמך בפיך ר"ל בטענותיך אשר דיברת בפיך הכל הוא ברעה ולא עפ"י הדין ולשונך תלמוד מרמה ידוע דמרמה שייך לו' ע"כ טענה ותחבולה שאינה של היתר כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות בפי"א דחולין משנה ב' יע"ש:

א"נ אפ"ל כונת אומרו פיך שלחת ברעה וכו' כדי שלא יוכל הרשע לטעון דכל העבירות שפעל ועשה המה היו בשוגג ולא במזיד וכל שהא' עבר על שבועתו בשוגג דינא יתיב דלכ"ע הב' בשבועתו הוא עומד כדכתב הרב פ"מ ז"ל בח"א סס"י ע"ה יע"ש וז"ש דלא מצית לטעון דכל מה שעשית היה בשוגג דהא פיך שלחת ברעה דהיינו במזיד גמור ולשונך תצמיד מרמה לו' שהיית שוגג בתמיהא וק"ל:

וא"ת דהתו' היא תרי"ג מצות ואתה עברת על קצתם דוקא ובכה"ג כ' מהרשד"ם ז"ל ביו"ד סי' פ"ח דאם יש בשבועה פעולות חלוקות ועבר הא' על פעולה אחת הב' חייב לכ"ע וא"כ תאמר דשבועת ה' עדיין קיימת ?לז"א דגם זו אינה תשו' מספקת כלל שהרי תשב באחיך תדבר לשוה"ר וכל המדבר לה"ר על חבירו כאילו כופר בהקב"ה כדאיתא בפ"ג דערכין ובמד"ר ס' תצא וז"ל אין אדם מדבר לה"ר עד שכופר בה' כמ"ש אשר אמרו

ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ע"כ וכ' הרב יפה מראה ז"ל שם מדוע נאמר בעבירה זו שכופר בה' יותר משאר עונות משום דהכא מדבר במומי בני אדם ע"ד שארז"ל בפ"ג דתענית אמור לאומן שעשאני וז"ש תשב באחיך תדבר לה"ר ובכה"ג הוא כופר בה' והו"ל כעובר ע"כ הפעולות והב' פטור וא"ת ולמה כ"כ חמור עון לה"ר דחשיב הוא ככופר בה' לז"א כי בבן אמך ת"ד ותיבת בן דהכא הוא מל' בן אדם ולא בן ממש אלא כמו בן עיר בני בבל בני א"י ותיבת אמך הוא כינוי לכנ"י כדאי' במד' חזית לא זז מחבבן עד שקראם אם כמד"א הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב וז"ש בבן אמך ר"ל בבני כנ"י אמך תתן דופי לומר עליו כמה מכוער הוא זה ועד"ש הרב י"מ ז"ל לו' לך לאומן שעשאני וא"כ כיון שעשית כל העבירות האלו כ"ע יודו בדין זה דאם האחד עבר ע"ש הב' פטור וז"ש אלה עשית והחרשתי שלא להביא עליך רעה מצד שבועתי אתמהא דהלא פשוט הוא דבכה"ג אני פטור משבועתי וכ"ת דעדין שבועתי קיימת משום דאתה עושה תשובה ותחזור בך וכס' הזקן דאפילו הא' עבר ע"ש הב' חייב מטע"ז דאפשר דהא' יחזור בו ויעשה תשו' וכ' מהרימ"ט ז"ל דדברי הזקן יש בו טעם זקנים ומהרי"ט ז"ל הורה: למעשה כס' הזקן כנז"ל וא"כ אף דעבר הרשע ע"כ התו' מצי טעין דעדין שבועתי קיימת עמו שלא להביא עליו רעה מה"ט דאפ' שיעשה תשו' לז"א דמית היות אהיה כמוך ר"ל דה"ט דאפ' שיעשה תשו' לא נאמר אלא בבן אדם לחבירו דאם האחד עבר שבועתו הב' חייב משום דאינו יודע האדם דודאי הא' שעבר לא יעשה תשו' כי הנסתרות לה"א אבל לגבי הקב"ה כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים וכיון דהוא רשע כמש"ה ולרשע אמר אלהים וכו' וברור להקב"ה שזה הרשע לא יעשה תשו' כלל כמ"ש הרב מהרש"א ז"ל בטעם דהרשעים נו"ן לאלתר למיתה ואינו ממתין להם שמא ישובו בתשו' דה"ט משום שיש בהם חטא ופשע ומרד וזה בודאי לא:

ישוב בתשו' וז"ש דמית היות אהיה כמוך לו' שמא ישוב בתשו' אלא מעתה אוכיחך ואערכה לעיניך:

א"נ אפ"ל אומרו אוכיחך ואערכה לעיניך דלא תוכל לטעון עוד דאכתי אית ביש' כמה צ"ג שלא עברו על שבועתם ובעבורם לא מצינא אנא לעבור על שבועתי להחליפם באו"א וכמ"ש הרב פ"מ ז"ל בח"א סי' כ"ה מ"ד מהרשד"ם ז"ל יו"ד סי' חל"ק יעש"ב ובזה סמוך לבו הרשע ולא ייראו לז"א דהא ליתא דאוכיחך ואערכה לעיניך דע"י עונותיך ומעשיך הרעים הכרעת את כל העולם לכף חובה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' תשו' יע"ש ובכה"ג גם הרב פ"מ ז"ל בתשו' הנז' אזיל ומודה כיון דבכה"ג הוא מכריע את כל העולם לכף חובה

ובהדי הוצא לקי כרבא והא קמן אוכיחך ואערכה לעיניך כל חשבון עונותיך ותראה בעיניך כן א"נ תיבת לעיניך שם רמז דא"ת:

וא"ת דאכתי איכא טענה אחרת לך לפטור את עצמך משום דאתה סומא שסימא אותך היצה"ר בעונות וחטאים ואמרי' בפ' החובל דפ"ח דר"י פוטר את הסומא מכל מצות שבתו' לז"א לעיניך דהאי דינא דר"י לא נאמר אלא בסומא ממש אבל הכא לעיניך עינים להם ולא יראו ובכה"ג חייב בכל המצות גם לר"י וק"ל:

ועפ"י קוטב זה אפ"ל כו' הכתובים בתהלים נ"ג וכ"ת אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו והתעיבו עול אין עושה טוב אלהים משמים השקיף וכו' אין עושה טוב אין גם אחד הלא ידעו פועלי און וכו' אלהים לא קראו שם פחדו פחד לא היה פחד כי אלהים פזר עצמות חונך הכא"מ מי יתן מציון ישועות יש' וכו' יגל יעקב ישמח יש' ע"כ וי"ל בהו טובא חדא באומרו אמר נבל דאמאי כינהו בשם נבל דרשע הול"ל ולא נבל תו י"ל כי תחילה פתח בל' יחיד אמר וכו' וסיים בל' רבים השחיתו וכו' ומדפתח בלשון יחיד נראה דהפוטר מים תחילה הוא הנבל והוא באחד ואח"כ נאספו אליו ג"כ הרבה בני אדם והשחיתו הם ג"כ וצל"ד דאמאי הוה הכי דהרבים לא עשו עול והשחתה עד שכבר התחיל הנבל ותו י"ל במ"ש אין גם אחד דמשמע דאם היה נשאר מהם אחד ירא אלהים לא היה מביא עליהם רעה ואטו מ"פ יש בדבר מי אשר חטא לו רעה תבא אליו ותו במ"ש הלא ידעו וכו' דמה היה צריך להם לידע ותו אומרו אלהים לא קראו מי הם אלו אשר אלהים ל"ק אי קאי על חברת פועלי און כבר אמר עליהם בתחי"ד השחיתו והתעיבו עול ותו אומרו שם פחדו פחד אנחנו לא נדע אהיכא קאי ומה היה פחדם ויראתם ותו אומרו בתר הכי לא היה פחד שניהם לא יכונו ועוד במ"ש כי אלהים פיזר ע"ח אין מובן לדברים אלו לכאורה עוד צל"ד מהו כונת אומרו הבישות כי אלהים מאסם ותו במ"ש יגל יעקב ישמח ישראל דלמה לא אמר יגל יעקב ישמחו אברהם ויצחק:

אמנם עפי"ה אפ' דהכל יע"ן והוא דכבר הקדמנו דס"ל לרי"ו ודעימיה דשנים שנשבעו זל"ז ועבר הא' ע"ש הב' פטור ומיהו מהר"מ מפאדווה ז"ל ס"ל דדוקא ב' אבל אם היו ג' שנשבעו או יותר ועבר אחד מהם השאר חייבים לקיים שבועתם והמבי"ט ושאר גדולי הפוס' ז"ל הנז"ל חלקו ע"ז וס"ל דאפי' בג' ויותר אם עבר אחד מהם השאר פטורים כמש"ל ושורש דין זה דב' שנשבעו וכו' הוא ממשז"ל במד' תהלים וז"ל קרוב מצדיקי מי יריב אתי כשהקב"ה נתן התו' לישראל הוא להשיב תשו' לאומות כשהלך יואב לעשות מלחמה עם ארם אמרו לו אין אתה בנו של יעקב וכך היו התנאים ונאמר ועתה נכרתה ברית אני ואתה עד הגל הזה וכו' אמ"ל יואב והלא הם עברו תחי' שנא' מן ארם ינחני בלק

וכו' כפרתם באותה שבועה וכו' יעש"ב נמצ"ל דכיון דמואב התחיל לקלל את ישראל וכפרו בשבועתם גם יש' פטירי משבועתם דאל תצר את מואב וכו' וכ' המ"ץ ז"ל בח"ב סי' מ"ח דלפי"ד מהרמ"מ ז"ל דס"ל דדוקא שנים אבל אם הם ג' או יותר ועבר א' מהם השאר חייבים הך דמואב תברתיה דהרי הכא בלעם לבד עבר ברית והשאר לא מצינו שעברו ע"ש ואפי"ה חשיב לכולהו דעברו הברית לפטור ישראל משבועתם ותירץ שאחר שהיה בלעם נביאם ועבר הברית הו"ל כאילו עברו כולם שעל פיו היו מתנהגים והנה דהע"ה ברוח קדשו נתנבא על ישראל שעתידים להשחית ולעבור על שבועתם שנשבעו לה' שלא יחליפוהו באל אחר אכן היו יראים ומתפחדים מלעבור על שבועתם הנ"ל הם תחילה עד שיבקשו ומצאו איש אחד נבל הוא ונבלה עמו דכבר השחית התעיב ועבר על השבועה ובראותם כן עברו גם הם בסומכי נפשם למ"ש רי"ו ז"ל דהדין הוא דב' שנשבעו וכו' דהב' פטור וכאן כל ישראל כאחד נשבעו יחד שלא להחליפו באל אחר וכיון דאותו נבל כבר עבר גם הם פטורים וז"א אמר נבל בלבו (דאין להתפחד מהקב"ה שמא יביא עליו רעה בעוברו הוא על שבועתו ובעשותו עבירות) דנבל הוא כינוי לחוטא ולחטא עצמו כדאי' בתיקונים לא תלין נבלתו דאיהו חובה דחב ואמר נבל בלבו דאין להתפחד מהקב"ה שמא יביא עליו רעה בעוברו הוא על שבועתו ובעשותו עבירות מאחר דהקב"ה ג"כ מושבע ועומד שלא יחליפנו באו"א ועם דלס' רי"ו ז"ל דהב' פטור מ"מ לס' מהרשד"ם ז"ל ביו"ד סי' פ"ח כ' דכיון דהרמב"ם והסמ"ג והטור ז"ל לא הביאו דין זה מוכח דלא סל"ה ואם הא' עבר הב' חייב וכס' אותו זקן יעש"ב וא"כ הנבל עושה מה שלבו חפץ ואין פח"א לנגד עיניו בסומכי נפשו שלא תאונה אליו רעה מט' הנ"ל. וע"ז שאר העם שהיו יראים לעבור על שבועתם הנה בראותם כעת שהנבל חטא ועבר ע"ש השחיתו והתעיבו עול גם הם ואין עושה טוב דבטח לבם בסומכי נפשם דעכשיו שכבר עבר אותו נבל ע"ש גם הם פטורים משבועתם להקב"ה כהסכמת רוב הפוס' הר' מהריב"ל בח"א סי' ל"ו וח"ג סי' ע"ח ומהר"י סי' ס"א ומהרש"ך ח"ב ובני שמואל סי' כ"ד ושאר פוס' דסל"ה אלהים משמים רוצה להענישם ואולם מושבע ועומד וס"ל כמהר"מ מפאדווה ז"ל דס"ל דדוקא ב' וכו' דהב' פטור אבל בג' או יותר חייב וכיון דכל יש' היו מושבעים הגם דהא' עבר הוא הנבל הראשון עכ"ז השאר חייבים לקיים שבועתם וכיון שעברו גם הם ראוי להענישם ברם מה יעשה הקב"ה דהוא ג"כ מושבע ועומד ודוקא גבי ב' וכו' הוא דאמרי' דהב' פטור משא"כ ג' או יותר דאז צריך שיעברו כולם על שבועתם ואזי שפיר פטיר ועטיר משבועתו ולכן אלהים משמים השקיף עבנ"א לראות היש משכיל דורש את אלהים דאם המצא ימצא אחד מעיר דורש את אלהים ומקיים חוקיו ותורותיו

אזי חייב ה' לקיים שבועתו וכס' מהרמ"מ ז"ל וכיון שראה שכולו סג יחדיו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד ובכה"ג גם מהרמ"מ ז"ל יודה דהקב"ה פטור משבועתו ג"כ ולכך העניש ה' ויתשם מעל אדמתם ונחרב הבית וכ"ת ע"מ עשה ה' ככה לארץ הזאת מאחר דהנבל והבאים אחריו לא עברו בפועל רק במחשבה לבד וכמ"ש אמר נבל בלבו דייקא בלבו חשב רע ולא בפועל וגם הבאים אחריו נאמר בהם אין עושה טוב דמשמע לא טוב ולא רע והא כיצד השחיתו התעיבו עול אלא צ"ל דבלבם דוקא היו חושבים לעשות עבירות וכיון דבמחשבה היו חוטאים ומחשבין לעבור על שבועתם מנלן דגם בכה"ג הב' פטור דע"כ לא אמרינן דאם עבר הא' פטור השני אינו אלא בעבר בפועל ובמעשה ולא במחשבה לז"א הלא ידעו פועלי און אוכלי עמי אכלו לחם בתמיהא כדפירש"י ז"ל שם וידוע דלשון אוכל הוא ל' כליה כמש"ה אכלני חורב באש אוכלת אש אוכלה ארץ אוכלת דכל אלו הם מל' כליה ור"ל דלא ידעו פועלי און הפועלים רע במחשבה כמו און אם ראיתי בלבי לא ידעו שאוכלי עמי שהם עמון ומואב שהיו רוצים בלבם להתם ולכלה שונאיהם ש"י ושלחו אחר בלעם לקללם אע"ג דלא עבד בלעם מעשה והנה בירך ברך אפי"ה בזמן יואב אכלו אותם ישראל ונטלו הלחם שהוא כינוי לארץ כמ"ש הרד"ק ז"ל ע"פ מאשר שמנה לחמו יע"ש מטעם שהם פרצו הגדר תחילה ועברו ע"ש כנז"ל ונמצא כי אף הא' לא עבר במעשה ובפועל רק במחשבה הב' פטור וכמ"ש מהרימ"ט ח"מ סי' ק' וא"כ אוף ה"נ אפילו שעברו במחשבה אתם חייבים ואני פטור וכנז"ל. וכי תימא אם כל טעמא דיואב וישראל הוא משום דהם פרצו הגדר תחילה בזמן בלק ובלעם הלא התם לא עברו כל עמון ומואב ע"ש רק בלק ששלח אחר בלעם וכיון שכן הוי כדין ג' בנ"א שנתבעו ועבר האחד דהשנים הנשארים חייבים לקיים שבועתם כמ"ש מהרמ"מ ז"ל וא"כ היאך עברו ישראל על שבועתם לז"א אלהים לא קראו בתמיהא דידוע דתי' אלהים הוי כינוי לנביא וז"ש אלהים שהוא בלעם לא קראו וכיון שהיה נביא שלהם הו"ל כאילו עברו כולם שעל פיו מתנהגים כמ"ש המ"ץ בח"ב סי' ח"י כנז"ל וכ"ת דגבי מואב שעברו על שבועתם היו אנוסים מפני הפחד כמש"ה ויגר מואב וכו' וכל שבאונס עברו עדין חייבים ישראל לקיים שבועתם כמ"ש הרב בע"ח ז"ל וכנז"ל וז"ש דשאני מואב שם פחדו פחד ובאונס עברו ע"ש לז"א לא היה פחד כלו' לא היה צריך לפחוד מישראל כנז"ל כי אלהים הוא כינוי לשבועה כדאיתא בב"ר ע"פ וחטאתי לאלהים לה' לא נאמר אלא לאלהים נשבע ליצרו ואמר בשבועת אלדים אנכי אשבע שאיני עושה דבר זה וא"כ הכא גבי מואב לא היה פחד להם מישראל כלל כי אלהים שבועת האלהים מושבעים ועומדים היו ישראל שלא לערוך שום מלחמה על מואב וכיון שכן נחשבים המואבים שהם פרצו

הגדר תחילה ונמצא כי עפ"י הדין עשה בהם ה' שפטים ויתשם ה' מעל אדמתם אבל עכ"פ הבישות את יש' חרפה ובושה י"ל דעכשיו יאמרו אוה"ע כי אלהים מאסם ולקח לו אהובים אחרים ועזב שבועת האבות אשר נשבע להם ארבה את זרעכם וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם ונחלו לעולם מי יתן מציון ישועות ישראל כי ידוע דהישועה באה מציון ובעז"ה בשוב ה' את שיבת ציון יגל יעקב אבינו ישמח ישראל שהוא כינוי לאברהם ויצחק אע"ה כמ"ש בב"ר פס"ג יצחק נק' ישראל אברהם נק' ישראל שקיימת בהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכו' וק"ל: ועפ"י הקדמות אלו אפ"ל התכת הפ' הנאמרים באמת בפ' כי תשא וכ"ת ויאמר ה' אל משה לך רד כי שיחת עמך וכו' סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה וכו' ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו ויחל משה א"פ ה"א ויאמר למה ה' וכו' זכור לאברהם וכו' אשר וכו' ויל"ד בהני קראי טובא חדא דלמה הוצרך ה' לארו"ך במילין כ"כ לו' סרו מהר וכו' והיה די במ"ש לך רד כי שיחת עמך ועתה וכו' ותו יל"ד אומרו ואעשה וכו' דאמאי הבטיחו עתה בעידן ריתחא ורז"ל דרשו דא"ת מה אעשה לשבועת האבות ואעשה אותך וכו' ולכאורה קשה דא"כ מאי אהדר ליה תו מרע"ה באומרו זכור לאברהם וכו' אשר נשבעת להם וכו' והלא כבר נרגש הקב"ה משבועתו לאבות וניחא ליה באומרו ואעשה אותך וכו' עוד יל"ד בדברי מרע"ה באו' למה ה' דתיבת ה' יתו"ר נפי"ש דהוה סגי לומר למה יחרה אפך כיון דעמו היה מדבר וכבר נאמר ויחל משה את פני ה"א ועיל"ד במ"ש בעמך דהקב"ה אמ"ל כי שיחת עמך ומרע"ה השיבו בעמך מה כונתו בזה ודברי רז"ל בזה ידועים גם אומרו אשר הוצאת מאמ"ץ וכו' מה בא ללמדנו בזה וכבר הקב"ה אמ"ל כן כ"ש עמך אשר הוצאת מאמ"ץ וא"כ מה חידש לו מרע"ה באומרו אשר הוצאת מאמ"ץ גם אומרו בכח גדול ובי"ח למאי אצטריך ליה לו' הכי דמאי נפ"מ אם הוציאם בכח גדול ובי"ח או"ל עוד יל"ד במ"ש זכור לאברהם וכו' דכיון דבניהם חטאו להקב"ה מה טענה יש להאבות ע"ז וכמש"ה באיוב ח' אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם:

אמנם עפי"ה אפ' דהכל יע"ן שכבר הקדמנו פלו' דרבוותא דרי"ו והר"ש משאנץ ז"ל ודעימיהו סברי מרנן דב' שנשבעו לקיים דבר אחד וחד מינייהו עבר ע"ש הב' פטור והזקן שהביא הר"ש משאנץ ז"ל בתשובה הנז' ס"ל דאפי' דהאחד עבר ע"ש עדין הב' חייב לקיים שבועתו ככל הנז"ל ומהרי"ט רביה דמהרשד"ם ז"ל הורה הלכה למעשה כד' הזקן ז"ל וגם מהרימ"ט ז"ל כ' דדברי הזקן יש בו טעם זקנים כנז"ל והכי קי"ל ספק שבועה להחמיר ומיהו מהר"מ מפאדוה ז"ל בסי' ס"ו העלה דגם הזקן לא אמרה למילתיה דאפי' עבר על השבועה אחד מהם הב' חייב עדין לקיים שבועתו אינו אלא כשעבר הא'

בשוא"ת אבל אם עבר בקו"ע גם הזקן מודה דהב' נפטר משבועתו וה"ט משום דהוא כשעבר בשוא"ת י"ל אולי ישוב בו ויחזור בתשו' לקיים שבועתו ולכך אין לשכנגדו פיטור משבועתו משא"כ אם עבר הא' בקו"ע וכמ"ש כן להדיא המ"ץ ז"ל בח"ב סי' מ"ח בכונת חילוק מהר"מ מפאדוה ז"ל הנ"ל וסיים שם דדעת רי"ו ומהריב"ל ומהרשד"ם ז"ל כדעת הר"ש משאנץ ז"ל דליכא הפרש בין כשעבר הא' בשוא"ת לעבר בקו"ע דבכל גוונא הב' פטור משבועתו יעש"ב גם מבואר יוצא מד' המ"ץ ז"ל בסי' הנז' דאפי' לד' הרב מהרמ"מ ז"ל דס"ל למר דאם רבים נתקשרו בשבועה יחד לקיים איזה דבר כל שעבר אחד מהם לא הותרו הנשארים אפי' לד' המרדכי והר"ש משאנץ ז"ל ורי"ו ז"ל היינו דוקא כשלא עברו רובא דרובא מנייהו אבל אם עברו רובא דרובא הא ודאי דלכ"ע הותרו הנשארים וכ' ע"ז הרב אחי וראש ז"ל שם די"ז ע"ד דבזה אין חולק ומילתא דמסתבר הוא עכ"ל יע"ש עוד כתבנו לעיל ס' מהרי"ו סי' קל"ז ופסקה מורם ז"ל בסי' רל"ו שאם האחד עבר באונס לא נפטר בזה הב' לכ"ע יע"ש וכ"כ הרב החבי"ב ז"ל בתשובת בע"ח ח"מ ח"ב סי' קי"ט יעש"ב וכן הסכים הט"ז שם סי' רל"ו סק"ג יע"ש אכן הרב ב"ח ז"ל שם רב תנא הוא ופליג ע"ד מהרי"ו ז"ל הנז' וכ' דאפי' עבר הא' באונס הב' פטור דאדעתא דהכי נתקשרו יחד וע"ש ומ"מ כל זה כשעבר הא' באונס ברם אם עבר הא' ע"ש בשוגג לכ"ע הב' הוא בשבועתו עומד כמ"ש הרב פ"מ ז"ל בתשו' ח"א סס"י ע"ה יע"ש וכנז"ל:

עוד נקדים מ"ש הרב מערבי לב ז"ל בדרשותיו ח"ב דר"ו ע"א שעמד בעיקר מאמרז"ל ע"פ את ה' האמרת היום וה' האמירך היום כבר נשבענו זל"ז שאין אנו מעבירין אותו באל אחר וגם הוא נשבע לנו שלא יעביר אותנו באומה אחרת כנז"ל דהרי זה סותר למ"ש בש"ס פסחים דפ"ז ע"א ע"פ תחילת דיבר ה' בהושע אמר הקב"ה להושע בניך חטאו. היל"ל בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב הם גלגל רחמיך עליהם לא די שלא אמר כך אלא אמ"ל רבש"ע כל העולם שלך העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה ע"כ ואם איתא שהקב"ה כבר נשבע שלא להעבירם באו"א איך יאמר הושע להקב"ה שיעבירם באו"א מאחר דבזה ח"ו מעבירו על שבועתו וניח"ל למני"ר קו' זאת עפי"ד רי"ו והמרדכי ז"ל הנ"ל דשנים שנשבעו ועבר האחד הב' פטור וכיון דישראל והקב"ה נשבעו זל"ז ועברו ישראל על שבועתם שעבדו ע"ז והעבירוהו באל אחר א"כ גם הקב"ה פטור משבועתו ויכול גם הוא להעבירם באו"א אלא דאכתי קשה לדעת הרב הזקן שכתב משמו מהר"ש משאנץ ז"ל דס"ל דאף אם עבר הא' הב' עדין בחיוב שבועתו עומד איך יאמר הושע להקב"ה העבירם באו"א הפך סברת אותו זקן וכתב דבהא פליגי הושע והקב"ה דהקב"ה ס"ל כס' אותו זקן שהביא המרדכי משם מהר"ש משאנץ ז"ל

דהב' עדין בשבועתו עומד והושע ס"ל כרי"ו ודעימיה ודלא כאותו זקן וז"ש הקב"ה מה אעשה לזקן זה ר"ל שיש זקן אחר דפליג על הושע ומחייב הב' לקיים השבועה אפי' אם עבר הא' אתד"ק יעש"ב. ועיין למר בריה דרב הרב נדיב לב ז"ל בח"ב יו"ד בד"ז ע"ד מ"ש לתרץ ולקיים דברי הגאון מר אביו ז"ל הנ"ל ממה שהק' עליו הרב דרש אברהם ז"ל יע"ש:

עו"כ הרב הגאון מער"ל ז"ל שם דמ"מ אין היתר לשבועת ה' עם ישראל אפי' דישראל עברו על שבועתם מתרי טעמי חדא דקשר האב עם הבן לא ינתק לעולם ע"כ דבר פשע ואף דישראל חוטאים בנים מיקרו ובזה פי' הוא ז"ל כו' רז"ל במאמרם הנז' דהול"ל בניך בני בחוניך הם בני אי"ו דר"ל בניך הם וקשר האב עם הבן לא ינתק לעולם ותו בני בחוניך הם בני אי"ו ומהאבות נכנסו כמ"ש ז"ל ע"פ יעקב חבל נחלתו והם לא חטאו וא"כ שבועת ה' במק"ע יע"ש ועוד טעם שני כ' הרב ז"ל שם דאין היתר להקב"ה להעבירם לכ"ע והוא דזה שייך דוקא בב"א לחבירו שאם בא שכנגדו לעבור ע"ש אין בידו למחות בו שלא יעבור אבל גבי הקב"ה שבידו למונעם שלא יעברו ועם דנתן בידם הבחירה ויכולים לעבור בבחירתם מ"מ בידו ית' להחזירם למוטב דמעמיד להם מלך קשה כהמן ועושין תשו' וכמ"ש רז"ל והתשובה עוקרת החטא מעיקרו וא"כ בכי האי אין צד היתר להקב"ה דהו"ל כעובר הוא תחילה אתד"ק יע"ש:

ובזה אפ' לומר דזה רמז הכתוב באומרו מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שם רמז על אותו זקן שהביא המרדכי משם מהר"ש משאנץ ז"ל דס"ל להזקן בב' שנשבעו ועבר אחד מהם דהב' חייב לקיים שבועתו כנז' וז"ש והדרת פני זקן לחוש לסברתו ויש בדבריו טעם זקנים ומהרי"ט רביה דמוהרשד"ם הורה כדבריו הל"מ כנז"ל וגם דקי"ל ס' שבועה להחמיר ואולם לא תבטח בזה ותעשה מה שלבך חפץ בעבירות ותעבור על שבועתך שביני לבינך ותאמר בלבך כיון שהקב"ה עצמו מזהירני לחוש לס' הזקן ואפי' אני אעבור על שבועתי שלא אחליפנו באל אחר ואעבוד אלהים אחרים עכ"ז הקב"ה קשור בשבועתו שנשבע שלא ימירנו באו"א לז"א דלא היא אלא ויראת מאלהיך והטעם משום כי אני ה' דהגם דלפי האמת אין היתר לשבועתי מתרי טעמי הנז' והאחרון הכביד כי אני ה' ודין זה דשנים שנשבעו אינו אלא בבן אדם לחבירו דאין ביד אחד מהם למחות לשכנגדו לבלתי יעבור אבל אני ה' בידי להחזירם למוטב ע"י שאעמיד להם מלך כהמן ועי"ז עושין תשו' ונעקר החטא מעיקרו ע"י התשו' שיעשו לתקן את אשר עיותו ולזה אני מצוה אותך ויראת מאלהיך כי אני ה' ולא דמי לב"ו אלא אני ה' נאמן ליפרע וק"ל: והנה נודע דזה שנשבענו להקב"ה אנחנו עם ב"י שלא להחליפו באל אחר והוא ג"כ נשבע לנו שלא יחליפנו באו"א

כדרז"ל ע"פ את ה' האמרת היום וכו' כנז"ל הנה נודע כי זה היה במעמד ה"ס קודם קבלת התו' כדאיתא הכי להדיא במד' ויקרא רבה פ"ו עמ"ש בפ' משפטים גבי עולות שהקריבו ישראל במדבר דכ' התם ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח דעי"ז עשה הקב"ה קומפרוסמאות (דהיינו קומפרומיסו בלעז כמ"ש מהרש"י ז"ל שם) עם יש' שאינו כופר בהם והם אינם כופרים בו כמלך כשהוא משביע את לגיונותיו אינו משביעם אלא בסיף וכו' כך ויקח משה חצי הדם עכ"ל מתבאר להדיא דשבועת ה' עם ישראל ושבועת יש' להקב"ה המה היו בשעה שהקריבו יש' עולות במדבר וזש"ה בתר הכי ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דיבר ה' נו"ן והגם דמדברי הגאון הרב מער"ל ז"ל שם דשבועה זאת היתה בימי האבות אי"ו אכן בנקל נוכ"ל דחזרה השבועה שנית במדבר בשעת קבלת התו' כדי להשביעם ליש' וכמשל המלך הנז' כמ"ש כ"ז הרב אחי וראש ז"ל בדי"ט ע"ג יע"ש:

עוד נקדים מ"ש עוד הרב מער"ל ז"ל שם בדר"ט ע"ג דבכלל מאי דנשבע ה' שלא ימירנו באו"א היינו שלא יעשה ג"כ כליה ח"ו בישראל יע"ש: מעתה נבא לבאר התכת הכתו' דבפ' תשא הנ"ל דהנה בראותו הקב"ה לישראל שעבדו העגל והחליפוהו באלהים אחרים ועברו על שבועתם הנז' שנשבעו בשעת קבלת התו' כנז"ל רצה הקב"ה לפטור עצמו ג"כ משבועתו שנשבע לישראל שלא יחליפם באו"א ושלא יעשה בהם כליה ח"ו כנז"ל כיון שהם פרצו את הגדר תחילה וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב וכדס"ל לרי"ו והר"ש משאנץ ומרן ז"ל דפסק כוותייהו בב' שנשבעו ועבר אחד הותר הב' וז"ש לך רד כי שיחת עמך והיינו שיחת עמי ועברו על שבועתם שנשבעו לי שלא ימירוני באל אחר וז"ש סרו מהר מן הדרך אשר צויתים ולא תימא דלא עברו אלא בשוא"ת ולא בקום עשה דאם עברו בשוא"ת אית לן לחוש לסברת הזקן שהבי"ד מהר"ש משאנץ ז"ל דלא הותר הב' משבועתו וממילא דגם אני שנשבעתי לישראל שלא אחליפם באו"א ושלא אעשה בהם כלי' אין מקום היתר לשבועתי אפי' שהם עברו תחילה כיון שלא עברו רק בשוא"ת וכסברת מהרמ"מ ז"ל בסי' ס"ו בדעת הרב הזקן וכנז"ל תדע לך דהם עברו על שבועתם בקו"ע וז"ש עשו להם עגל מסכה וכל כה"ג דהוי בקו"ע לכ"ע הותר הב' משבועתו ולא תימא דבאונס או בשוגג עבדו העגל וכל שהוא באונס באנו לפלו' דרבוותא דמהרמ"מ ומורם והט"ז והרב החבי"ב ז"ל בתשו' הנז' ס"ל דלא הותר הב' משבועתו ולדעת הרב ב"ח ז"ל גם בעבר הא' באונס הותר הב' משבועתו וגם כל שעבר הא' בשוגג לכ"ע לא הותר הב' משבועתו ככל הנ"ל לזה הוצרך הקב"ה להודיעו למרע"ה דכ"ז ליתנהו בישראל במעשה העגל אלא וישתחוו לו ויזבחו לו וגם ויאמרו אלה אלהיך ישראל דכ"ז מורה דבמזיד

עברו ולא באונס ולא בשוגג כלל וא"כ השת"א הכא לכ"ע אני פטור ג"כ משבועתי ובכן ועתה שעברו על שבועתם בקו"ע ובמזיד וכנז"ל ואין מקום להחמיר אני בשבועתי א"כ הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם והגם דאמרז"ל דשבט לוי כולו לא עבד העגל עם ישראל ובמשרז"ל ע"פ מי לה' אלי וכו' כידוע מ"מ כיון דרובא דרובא דישראל חטאו בעגל הו"ל כאילו חטאו כולם וכמ"ש מהרמ"מ והמ"ץ ז"ל גבי בלק ובלעם וכמ"ש הרב אחי וראש ז"ל וכנז"ל ואפילו נאמר שלא עבדו העגל רק הע"ר דוקא ולא שאר הישראלים כלל עכ"ז הרי מבואר בתשו' מהרשד"ם ז"ל שביו"ד סי' חל"ק בענין המוכסין השות' שנתפשרו עם היאודים הסוחרים בב' למאה בתנאי שלא יעלימו מהם כלום והסוחרים ג"כ קבלו עליהם בחרם שלא להעלים כלום וקצת מהם עברו שבועתם והעלימו ופסק מהרשד"ם שם שהמוכסין השות' הנז' הותרו משבועתם יע"ש הגם דלא עברו על השבועה רק קצתם דוקא ולמה הותרו המוכסין משבועתם אף לגבי האחרים שלא העלימו וכמשה"ק כן הרב פ"מ ז"ל בח"א סי' כ"ה ע"ד מהרשד"ם ז"ל הנז"ל ונדחק ליישב דבריו יעש"ב עכ"פ מדברי מהרשד"ם ז"ל הללו אנו למדים דאף שקצתם עברו והשאר לא עברו עכ"ז הותרו שכנגדם משבועתם וכנז"ל וה"ה והוא הטעם בנדון זה דמעשה העגל אפי' שקצתם עברו ולא רובם עכ"ז הותר שכנגדם משבועתם לד' מהרשד"ם ז"ל וכנז"ל וא"כ אין כאן עוד שום ספק להחמיר בשבועתי ולזה אני רוצה דיחר אפי בהם ואכלם לגמרי אמנם כדי לחוש לס' הרב פ"מ ז"ל דפליג ע"ד מהרשד"ם ז"ל בנדון המוכסין הנז' דכיון שלא עברו אלא קצתם דוקא לא הותרו המוכסין שכנגדם משבועתם לגבי שאר הסוחרים שלא העלימו מהם וכנז"ל גם הכא נימא הכי לחוש לשבועתי אעשה אותך לגוי גדול אותך דייקא שלא היית עמהם במעשה העגל וגם אתה אינך מאומה אחרת אקיים שבועתי עמך שאתה אחד מהם ולא היית עמהם כנז"ל:

ולזה השיבו משה רע"ה בתפלה למשה איש האלהים ויאמר למה ה' יחרה אפך כלו' דגם עמהם אינך יכול לפטור עצמך משבועתך עמהם לכלותם חדא דלמה ה' יחרה אפך כיון דאתה ה' דייקא דלא דמי אתה ה' לבין אדם לחבירו ואין מקום היתר לשבועתך דכל עיקר הטעם בב' שנשבעו זל"ז ועבר האחד בקו"ע ובמזיד דלכ"ע הותר הב' שכנגדו משבועתו אינו אלא משום דאי למונעו ולהחזירו בתשו' למוטב משא"כ אתה ה' דבידך למונעם ולהחזירם בתשו' לתקן את אשר עיוותו וע"י התשו' נעקר החטא לגמרי וכאילו לא חטאו כלל הוו והיינו כחילוק הב' שכ' הגאון הרב מער"ל ז"ל וכנז"ל ממש וז"ש למה ה' יחרה אפך עליהם לכלותם כיון שאתה ה' ובעמך ע"ד שדרז"ל ע"פ ונשיא בעמך ל"ת בעושה מעשה עמך וכיון שיכולים לתקן עוותתם ע"י התשו' ואפי' חטאו בקו"ע אין לך

דבר שעומד בפני התשו' וז"ש בעמך שבידם לשוב בתשו' ויהיו עושין מעשה עמך וחזרה השבועה למקומה דידך ודידהו:

ותו אשר הוצאת מאמ"ץ וידוע מדרז"ל וכל המפז"ל דמכח יצי"מ מוכח דדין בנים אית לן להקב"ה וכמש"ר בני בכורי ישראל וכמו שהאריכו בזה הרב החסיד מהרי"א ז"ל בשמע יעקב ובשאר מפז"ל כידוע וז"ש דתו איכא טעמא תריצא אחרינא לחלק בין הקב"ה לבין אדם לחבירו ואין מקום היתר כלל לשבועתך עמהם דהא אשר הוצאת מאמ"ץ וקשר האב לא ינתק ע"כ דבר פשע דאף כשישראל חוטאים בנים מיקרו וכחילוקא קמא דכ' הגאון הרב מער"ל ז"ל שם כנז"ל ועוד אפילו את"ל דישראל לא יעשו תשו' מאליהם ומעצמם לתקן עוותתם עכ"ז איתנהו בתקנתא גבך להחזירם בתשו' בעל כרחם וז"ש בכח גדול וביד חזקה ע"י שאתה מעמיד להם מלך קשה שגוזר גזרות רעות כהמן ומוכרחים לחזור בתשו' שלימה וכמשז"ל וכנז"ל:

ותו זכור לאברהם וכו' כלומר דמטעם זכות אבותיהם אי"ו אשר נשבעת להם בך לא תוכל לפטור עצמך משבועתך עמהם וכמ"ש המער"ל ז"ל עמ"ש ז"ל בניך בני בחוניך בני אי"ו דר"ל דכיון דמהאבות נכנסו לברית כמשז"ל ע"פ יעקב חבל נחלתו והם לא חטאו א"כ הגם דנימא דתוכל לפטור עצמך משבועתך הב' שנשבעת להם במדבר בשעת קבלת התורה כנז"ל בטענה הנז' מה תעשה לזכות אבותיהם ולשבועתך הראשונה עם האבות שלהם דכיון שהם לא חטאו א"כ שבועתך להם במק"ע וז"ש זכור לאברהם וכו' ר"ל לזכות אבותיהם וגם אשר נשבעת להם והם לא חטאו ועוד אשר נשבעת להם בך וכשם שאתה חי וקיים לעד כך שבועתך קיימת לעד ועוד מה שאמרת לי ואעשה אותך לגוי גדול לקיים שבועתך בי הא ליתא דהא ותדבר אליהם ארבה את זרעכם וכיון שכן אמרת אליהם אם אתה מכלה אותם עכשיו אפי שתעשה אותי לגוי גדול סוף סוף הרי נתמעט זרע אי"ו היפך מה שאמרת להם ארבה א"ז וכשמוע הקב"ה כ"ז אזי וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו דהסכים עם מרע"ה בכל תשובותיו הנז' שהם טובים ונכוחים וק"ל:

ובזה אפ"ל עוד כו' הכ' בפ' בלק וכ"ת לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו ותרועת מלך בו אל מוציאם ממצרים וכו' והוא דידוע דכשאין ישראל עושים רש"מ מכונים בשם יעקב וכשהם עושים רש"מ הם מכונים בשם ישראל כמשז"ל כידוע וז"ש לא הביט און ביעקב כלו' דאפי' בזמן שאין עושין רש"מ והם חוטאים ועוברים על שבועתם לה' עכ"ז אינו מכלה אותם ואינו מעבירם באו"א וה"ט משום דלא ראה עמל בישראל הכשרים והצ"ג שבישראל דכיון דקצתם הם החוטאים המכונים בשם יעקב

וקצתם הם צ"ג המכונים בשם ישראל א"כ אינו יכול הקב"ה לפטור עצמו משבועתו דומיא למ"ש הרב פ"מ ז"ל בח"א סי' כ"ה ע"ד מהרשד"ם ז"ל בענין המוכסין דנ"ד ונקטינן להחמיר דלא כמהרשד"ם ז"ל שם דפטר המוכסין משבועתם גם בכה"ג דקצתם העלימו ועברו על שבועתם והשאר לא העלימו ולא עברו על שבועתם כלל דס"ל להפ"מ ז"ל דלא נפטרו המוכסין משבועתם לאותם האנשים שלא העלימו וכאן תפס הקב"ה ההל' להחמיר כסברת הרב פ"מ ז"ל וז"ש לא הביט אין ביעקב להפר גם הוא שבועתו משום דלא ראה עמל ביש' הצ"ג ושבועתו עמהם במק"ע וכנז"ל ועוד ה' אלהיו עמו ואף שיחזרו גם המכונים בשם יעקב בתשו' והבא ליטהר מסייעין אותו וז"ש ה' אלהיו עמו ועוד ותרועת מלך בו דיכול הקב"ה להעמיד להם מלך קשה שגוזר גזרות קו"ר כהמן ומחזירם בתשו' וז"א ותרועת מלך בו ועוד אל מוציאם ממצרים ומשם מוכח דאית לן דין בנים וקשר האב עם הבן לא ינתק לעולם ע"כ דבר פשע כנז"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור באומרך דכיון דאנחנו חטאנו לך ועברנו על שבועתנו שנשבענו לך גם אתה ה' פטור משבועתך לנו וכס' ריו"ו והמרדכי והר"ש משאנץ ז"ל ומרן ז"ל ודעימייהו לז"א ישראל להקב"ה דהא ליתא דלא מצית למפטר עצמך בטענה זו דהלא אתה תשוב תחיינו בתחה"מ ומשם מוכח דאית לן דין בנים עמך כמ"ש התנא בפ' ושאר מפרז"ל כידוע וז"ש הלא אתה וכו' וקשר האב עם הבן לא ינתק ע"כ ד"פ וכמ"ש המער"ל כנז"ל וק"ל.

ובזה נוחים כמה מק"ק בתנ"ך המדברים בענין התשו' וסמוך לו ענין יצי"מ כאשר ירדוף הקורא נעים וזה כיוין הכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וה"ה כמבואר וק"ל:

ו דרוש לשבת תשובה

דרוש ו' לשבת תשובה ישמחו היראים ויעלצו השבים אליו יתברך וימינו פשוטה לקבל שבים והנביא מפי ה' מכריז ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו ויל"ד דקרי ליה מכשול שהוא שוגג והדר קרי ליה עון שהוא מזיד וכבר רז"ל נרגשו מזה בגמרא ועיל"ד מהו כונת אומרו וקח טוב ואפשר שיובנו הכתובים הללו בהק' מ"ש המרדכי ז"ל בכתובות בפ' מי שהיה נשוי וז"ל וכללו ש"ד אין השותף יכול לסלק חבירו בע"כ כ"ז שלא שינה התנאי ביניהם וכו' אמנם אם כשתבע ראובן ללוי ליתן חלקו ולוי אמר שאינו חפץ ליתן הרי שינה השותף ונעקר מהם משותפותם עכ"ל ומרן ז"ל בב"י

ח"מ סי' קע"ו כ' וז"ל והיכא דשינה התנאי צ"ע אם סובר הרמב"ם ז"ל שיסלקנו ויותר נ"ל שלא יסלקנו ויפרע ההפסד שנמשך מביטול תנאי זה עכ"ל. ולכאורה יש לעמוד ע"ד מרן ז"ל הללו ממ"ש מני"ר גופיה בב"י יו"ד סי' רל"ו דהתם ראו הביא לנו וז"ל כ' ר"י משם מהר"ש משאנץ ז"ל שהיה מקובל בענין שידוכי איש ואשה שקבלו עליהם חרם לינשא לזמן פ' דמי שעיכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מותר וא"צ היתר חכם וגם המעכב מותר בלא התרה לאחר שנשא שכננדו עד שבא זקן אחד ואמר לי כי שניהם אסורים וכו' ונומיתי לו יכונו דבריך כשקבלו עליהם ח"ס אבל במפרש שהמעכב יאסר אין לאחר התנאי כלום ובין כך כיון שנשא האחד אף שנשא באיסור שכנגדו מותר לאלתר וא"צ התרה עכ"ל וכ' ע"ז מרן ז"ל בב"י שם ז"ל ודברי ר"י ודברי קבלת ר"ש נכונים בטעמם ודברי הזקן ההוא אפשר שהם לפי מנהג מקומו שעל דעת כן הסכימו הקהלות ההם בחרם עכ"ל וכ"פ מרן ז"ל בש"ע שם וז"ל ב' שנשבעו עשות דבר אחד ועבר אחד מהם על שבועתו הב' פטור ואין צריך התרה לפיכך איש ואשה שנשתדכו' זל"ז וקבלו חרם לינשא לזמן קבוע מי שעיכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מותר וא"צ התרה וגם המעכב עצמו מותר בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו ע"כ והדבר הקשה, דהתם בח"מ ס"ל למרן ז"ל דאם עבר השותף על התנאי אין השיתוף מתבטל וכנז"ל א"כ איך פסק ביו"ד סי' רל"ו היפך ס' הזקן ובפרט במקום שבועה דקי"ל ס' שבועה להחמיר. וכבר עלה במחשבה לו' דמ"ש מרן ז"ל בב"י ח"מ דישלם ההפסד ולא יתבטל השיתוף היא לד' הרמב"ם ז"ל. וליה לא סל"ה וראיה לזה שבש"ע ח"מ סי' קע"ו הנז' לא פסקה להא כלל רק כתב שם וז"ל השותפין שהתנו ביניהם שיעמידו השות' לזמן קצוב כל אחד מהם מעכב על חבירו ואינו יכול לחלוק עד שיגיע הזמן וכו' ע"כ ולא הזכיר שם דאם עבר השותף ושינה תנאי השות' מה הדין נותן אם להשלים ההפסד והשות' קיימת אי לא רק מורם ז"ל כ' ב' הסברות הנז' וזו ראיה למה שכתבתי:

אבל היותר נראה לענ"ד לומר דלעולם ס"ל למרן ז"ל כמ"ש בב"י ח"מ לדעת הרמב"ם ז"ל דמשלם ההפסד והשות' קיימת ולא דמי האי דינא להההיא דאיש ואשה שנשבעו דבשותפין עיקר טעם תנאיהם שעושין זה עם זה אינו אלא מפני שלא יפסידו ממון השות' וכליא קרנא וכשמשלם זה ששינה ההפסד שגרם הוא בעובר על התנאי הו"ל כמי שלא עבר על תנאו ולהכי ס"ל למרן דהשות' קיימת משא"כ בשנים שנשבעו לעשות דבר אחד דהגם שהאחד מהם יכול לקיים תנאו מאחר שחבירו עבר על שבועתו יכול הב' לול אדעתא דהכי לא נשבעתי ולכך הותרה משבועתו לגמרי כנלע"ד נכון. ואגב אורחין חזיתיה למר הרב משאת מש שה ז"ל בתשו' ח"מ ח"ב סי' מ"ד בדקכ"ב שכתב וז"ל ומידי

עוברי ע"ד מהראד"ב ז"ל בתשו' הנז' עמדתי מרעיד במה שתפס במושלם דכיון דתנאי היו הדברים אשר לא יצא ערב שום א' מהם לשום אדם ועבר הגבול והפסיד לכיס השות' דהותר האחרון ונתבטל השיתוף ולכאורה וכו' הנה דעת מר דאפי' אם שינה השותף מהתנאי ושלא מדעת שותפו לא יסלקנו אלא דיפרע ההפסד המתהווה. מחמת שינוי התנאי וכו' ומה גם שכבר הורה זקן דאפי עבר האחד אין חבירו מותר וכו' והגם הלום מרן מהריק"א ז"ל דחה דברי הזקן וכו' מ"מ אין זה מ מעלה ארוכה דאם אמרו דהותר האחרון היכא דעבר הא' אינו אלא הכא דלא אפשר להתקיים מאז עבר הראשון כגון ב' שנשבעו לישא זא"ז כי מאז עבר הא' א' הותר חבירו דאין מקום לו' שזה יקיים שבועתו כיון דלא סגי בכך כ היכא דהב' מצי לקיומי לשבועתיה אף אם עבר אחד מהם מאן אחליה לשבועתיה דאידך ובכגו"ד גם מרן יודה לקבלת הזקן אלא דכלפי מה שהפרי על המדה דבכל גוונא הב' אסור הוא דדחה דבריו ותלאן במקום שנהגו וע"כ צ"ל בכך לד' מרן דאל"כ תק"ל דאיהו ס"ל דאין השיתוף מתבטל בשנותו א"ט והיכי מצי סבר שלא כדעת הזקן אע"כ כדכתיבנא עכ"ל יעש"ב:

ונוראות נפלאתי ע"ד הרב מ"מ ז"ל הללו דאיך לא זכר שר מ"ש מרן ז"ל גופיה בשה"ט יו"ד סי' רכ"ח סמ"ד וז"ל שנים שנדרו ללכת יחד לא"י תוך שתי שנים והא' מתעכב חבירו פטור ע"כ וה"ז הב' יכול לבדו לקיים שבועתו הגם שחבירו, מתעכב ואפי"ה פטרו מרן ז"ל וזהו היפך ממש ממאי דאסיק הוא ז"ל בד' מרן ז"ל כמבואר והוא פלא:

ומ"ש עוד הרב מ"מ ז"ל שם דאיברא דאין דחיית מרן ז"ל דחייה גמורה דבלשון אפשר אמרה למילתיה ע"כ. תמיהני טובא דכיון דמרן ז"ל בשה"ט יו"ד בסי' רכ"ח ובסי' רל"ו הנז' פסק בפי' היפך ס' הזקן והיפך חילוקי של הרב ז"ל הנ"ל היאך נאמר דבל' אפשר אמרה והא קמן בשה"ט פ' דלא כוותיה ונמצא שדחה דברי הזקן בב' ידים סו"ד דבריו ז"ל שגבו ממני וצל"ע:

וצופה אנכי להרב יד שלמה ז"ל בד"ג ע"א בדרוש תשו' שכ' וז"ל והנה מהרש"ך ח"ב סי' ן' והלח"ר סי' קי"ט נשאלו בראובן ושמעון שנשתתפו לזמן ג' שנים והתנו ביניהם שלא ישחקו בקוביא ושלא לצאת ערב בעד שום אדם והא' מהם עבר על התנאי והשותף הב' עסק בעסקיו לו לבדו כי אמר דנתבטלה השות' כיון שחבירו ביטל התנאי והשיבו הרבנים הנז"ל דשוהד"ן דכל שביטל התנאי שהיה ביניהם דנתבטל השות' כמ"ש רי"ו דב' שנשבעו וכו' והמ"מ תמה דאיך פסקו דנתבטל השות' כיון שעבר על התנאי כדעת המרדכי ולא חששו לס' הרמב"ם ז"ל דס"ל דכל שפורע ההפסד השות' קיימת ע"כ ואחהמ"ר דבריו תמוהים במ"ש דלד' הרמב"ם כה"ג לא נתבטלה השות' דהרי לד'

הרמב"ם אעג"ב דהוא בעוברו על התנאי אינו מתבטל השות' אפי"ה צריך שיפרע מה שהפסיד אבל כ"ז שלא פרע אפי' לד' הרמב"ם ז"ל מתבטלת השות' וא"כ בנדון הרבנים ז"ל הנז' מה ששחק בקוביא ויצא ערב אין בידו לתקנו והו"ל כאילו לא פרע דמתבטל השות' אפי' לד' הרמב"ם וצ"ע עכ"ל יע"ש:

ולא זכיתי להבין ד"ק דהרי הרמב"ם ז"ל לד' מרן ז"ל לא חילק במין התנאים אלא בכל אופן שיהיה שינוי בתנאים מצד אחד מהשות' ושילם ההפסד השות' קיימת ואדרבא התנאי הזה שהתנו שלא ישחקו בקוביא ושלא יצאו ערבים היא היתה לקיום השות' כדי שלא תפסד השות' ולד' הרמב"ם ז"ל פשוט דכשמשלם ההפסד הרי תיקן הכל וכאילו לא עבר על התנאי והשות' קיימת כ"כ הרבנים ז"ל הנז' בנ"ד שעבר הגבול והפסיד לכיס השות' דהותר האחרון ונתבטל השיתוף ע"כ הרי להדיא דהעיקר הוא משום דהפסיד לכיס השות' בעוברו על התנאי ולכך כתבו דמתבטלת השות' וא"כ לד' הרמב"ם דמשלם ההפסד והשות' קיימת א"כ גם בנדון זה הדין כן וזוהי תמיהת המ"מ ז"ל עלייהו ז"ל דלמה לא חששו לס' הרמב"ם ז"ל ופסקו את הדין בסכינא חריפא דבטלה השות' כס' המרדכי ז"ל וא"כ מאי רמי ומק' ע"ד המ"מ ז"ל והנה דבריו ז"ל ברור מללו ושפיר קא מותיב עלייהו מלכי ואם כוונתו של הרב יד שלמה ז"ל להק' ע"ד המ"מ ז"ל דכיון דהתנו ביניהם שלא ישחקו בקוביא ושלא יצאו ערבים הו"ל כאילו נשבעו איש אל רעהו דבדרך זו יתקיים השיתוף ואם אין ביניהם לא יהיה הגם שיפרע ההפסד ובהא מודה גם הרמב"ם ז"ל דבטלה לה השות' גם זה קשה לשמוע דהרי המ"מ ז"ל גופיה כתב כן כדי להסכים דברי הרבנים ז"ל הנ"ל עם מ"ש הרמב"ם ז"ל וז"ל הגם הלום חזיתיה להרב ז"ל דעיקר טעמיה משום דהוו דברים שהשות' תלוי בהם ובקיומם והכי מתבאר ממ"ש מהרש"ך ז"ל למימרא דס"ל דהו"ל כאילו נשבעו איש אל רעהו דבדרך זו יתקים השות' ואם אין לא יהיה ע"כ ושו"כ דעכ"ז לבו נוקפו משום דדעת הרמב"ם ז"ל ודעימיה מוכחא מילתא דלא חילקו ובכל גוונא נמי אין זה נפטר מהשבועה והשלמה בעי וצ"ע בדעת הרבנים ז"ל הנז"ל דלא למשויינהו חולקי' ע"ד הרמב"ם ז"ל עכ"ל סו"ד שגם דברי הרב יד שלמה ז"ל בזה צ"ע וראיתי להרב הק' מהרח"ף ז"ל בס"ה ברכת מועדיך לחיים ח"א בדע"ו ע"ד שהביי"ד הרב י"ש הנז' ולא נתעורר עליו מזה כלל ואיהו ז"ל תריץ יתיב מדיליה תמיהת המ"מ ז"ל ע"ד הרבנים ז"ל הנז"ל בטו"ט ודבריו נאמנו מאוד כמשי"ר המעיין ודוק:

ושו"ר להרב שנות ימין ז"ל בדכ"ט ע"א וע"ב שהביי"ד המ"מ ז"ל הנז' שהבין בד' מרן ז"ל דס"ל כד' הרמב"ם דאפי' עבר השותף ושינה מתנאי השות' לא נתבטלה השות' אלא ישלם ההפסד והכי ס"ל למרן ז"ל גופיה וכ' הוא ז"ל שכ"כ הרב בני אברהם ז"ל ג"כ

דהכי ס"ל למרן ב"י ז"ל ותמה עליהם הוא ז"ל דמנלן לו' כן בד' מרן כיון דבל' אפשר אמרה למילתיה והכריח דבריו ממ"ש מרן ז"ל ביו"ד סי' רל"ו דפ' להדייא בש"ע כרי"ו והמרדכי דלא כס' הזקן וא"כ מכ"ש וק"ו דה"ן ס"ל בשות' ומזה תמה על מורם ז"ל בח"מ סי' קע"ו דפ' בפי' דאפי' שינה לא נתבטלה השות' ואילו ביו"ד סי' רל"ו הסכים לפ' מרן ז"ל דפ' כרי"ו והניח הכל בצ"ע יעש"ב: וכשאני לעצמי לא כן אנכי עמדי דודאי דעת מרן ז"ל ברורה כשמש דס"ל להלכה דאפי' שינה השותף מתנאי השות' לא בטלה השות' רק משלם ההפסד וכמ"ש מרן ב"י דכן נ"ל יותר וכן הבינו בדעת מרן והרמב"ם ז"ל כל הפוס' והמפז"ל כמשי"ר הרואה והוא ברור ולעיקר ראייתו ממ"ש מרן ז"ל ביו"ד סי' רל"ו לעד"ן דהחי' ברור וכדכתיבנא בעניותין לעיל בריש אמיר והוא פשוט וברור ואכמ"ל עוד בזה ועיין להרב חוקי חיים ז"ל בסי' ג"ל שכ' בתוד"ק דמרן ז"ל בש"ע סי' קע"ו פ' כד' הרמב"ם ז"ל דאף אם שינה לא נתבטלה השות' יע"ש ולא ראה יפה שהם דברי מורם ז"ל דוקא ואילו מרן ז"ל לא הזכיר מזה בש"ע כלל כמש"ל:

איך שיהיה הנה נתבאר דשותף ששינה ועבר על איזה תנאי מתנאי השות' וגרם הפסד לשות' אי מצי שותפו לחלוק תו"ז השות' או"ל מבואר יוצא דדין זה במח' הוא שנוי בין הרמב"ם והמרדכי ז"ל דלדעת הרמב"ם ז"ל כל דמשלם ההפסד ל"מ שותפו לחלוק השות' בתו"ז כלל ולד' המרדכי אפי' דמשלם ההפסד יכול חבירו לבטל השות' אפי' תו"ז והיכא דלא שילם ההפסד כלל לכ"ע יכול לבטל השות' תו"ז וכמו שנתבאר:

וכתב מהרש"ך ז"ל בח"ב סי' ק"ך דאע"ג דס"ל להמרדכי דשותף ששינה מת' השות' אע"ג דפורע ההפסד מ"מ ראובן ששלח לפאטור שלו בגד שיתנהו לבאטאן ויודע ראובן שהבאטאן היה פרוץ ומעותד למקרה ופגע הגנבה ואפי"ה שלח לו יש לנו לפטור לבעל הבאטאן דאמרינן דאדעתא דהכי קא עביד וסיים עלה הרב כנה"ג ז"ל בסי' קע"ו ח"מ הגהט"ו אות פ"ח דמזה יש ללמוד בשותף שיודע בחבירו דישנה ממנהג המדינה וילך למ"א או יקיף ואעפי"כ נשתתף עמו אדעתא דהכי נחית ואין השות' מתבטלת עכ"ל: עוד נלע"ד לו' דאפי' להמרדכי ודעימיה ז"ל דס"ל דבשינה התנאי השות' האחד וגרם הפסד לשות' אפי' דמשלם ההפסד נעקרה ונתבטלה השות' היינו דוקא אם עבר ושינה התנאי במזיד גמור משא"כ אם בשוגג או באונס עבר על התנאי גם המרדכי ודעימיה ז"ל יודו דלא בטלה השות' ע"ס הזמן המוגבל דה"ז דומה לב' שנשבעו זל"ז לעשות דבר אחד ועבר א' מהם ע"ש באונס או בשוגג דלכ"ע לא הותר הב' משבועתו כדכ' מורם ז"ל ביו"ד סי' רל"ו ושאר פוס' ז"ל ע"כ הלא בספרתם:

ועוד נלע"ד לו' דכי היכי דקי"ל דמת א' מהשות' נתבטלה השות' כ' מהרשד"ם ז"ל בח"מ סי' קנ"ג דאם היו ג' או ד' שות' ומת אחד מהם לא נתבטלה השות' לגבי שאר השות' הנשארים רק לגבי יורשי המת דוקא אפי' לד' הרמב"ם ודעי' יע"ש א"כ מינה נילף נמי להיכא דהיו ג' או ד' שות' ויותר וא' מהם עבר ושינה מהתנאים שהתנו ביניהם דאפי' לד' המרדכי ודעימיה לא בטלה השות' רק לגבי אותו שותף ששינה התנאי אבל לגבי שאר השות' הנשארים שלא שינו התנאי עדיין שות' קיימת ואפי' דאיכא חולקים ע"ד מהרשד"ם ז"ל וס"ל דגם לגבי שאר השות' בטלה השות' וכמ"ש הרב משא מלך ז"ל וכמו שהאריך בזה הגאון מהריט"א ז"ל בסי' כ"ג מ"מ העלה שם דאי איכא שבועה בין השות' אזלינן לחומרא דס' שבועה להחמיר יעש"ב וגם נלע"ד לו' דאם רוב השות' עברו על תנאי השות' רק מיעוטם לא עברו בהא ודאי אמרי' לד' המרדכי דהמיעוט בטלי לגבי הרוב ובטלה השות' לגמרי אפי' תו"ז דדוקא במת אחד מהשות' והרוב חיים עדנה הוא דס"ל למהרשד"ם דלא בטלה השות' לגבי הרוב אבל אם רוב השות' מתו ונשאר מיעוטן בחיים בהא ודאי גם מהרשד"ם אזיל ומודה דבטלה השות' לגמרי גם מהמיעוט דבטילי לגבי הרוב וה"ה נ"ל אם עברו הרוב על התנאים של השות' בטלה השות' גם לגבי המיעוט וז"ב לע"ד:

עו"ן מ"ש הרב יושב אוהלים ז"ל בפ' וילך דלחלק יצא דאם השותף הב' הוא ניהו דהוי גרמא לשותף הא' לעבור על התנאי ולהפסיד דלכ"ע אפי' המרדכי מודה דלא מצי חבירו לבטל השות' תו"ז כלל ומכ"ש היכא דבידו של השותף למונעו להשינוי ואפי"ה ראה ושתק דאז ודאי מחל ואינו יכול עוד להפריד השות' תו"ז ובזה פי' הוא ז"ל מאמרי רז"ל יעש"ב:

ועפ"י כל האמור נלע"ד דאפ"ל בזה כו' הפ' הנאמרים באמת בפ' כי תשא וכ"ת ויאמר ה' אל משה לך רד כי שיחת עמך אשר הוצאת מאמ"ץ סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול ויחל משה א"פ ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מאמ"ץ בכח גדול ובי"ח וכו' זכור לאברהם וכו' אשר נשבעת להם בך וכו' והדקדוקים רבו וכבר בדרוש אחר לתשו' ביארתי כל הדקדוקים שבאלו הפסוקים ופירשתים בעניותי שם באו"א ומשם בארה וכעת נלע"ד לפרשם באו"א עפ"י הדין הנז"ל בהק' עוד מ"ש רז"ל בפ"ק דקי' ג' שות' באדם אביו ואמו והקב"ה ואמרי' בש"ס דנדה ד"ל וז"ל כי לך תכרע כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה ומה היא השבועה שמשביעין אותו: תהי צדיק וכו' והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו

טהורים ונשמה שנתן בך טהורה אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הוא נוטלה ממך ע"כ נמצא דעל תנאי כן נברא האדם לקיים התורה והמצוה וכשחוטא האדם ועובר על התנאי לפי סברת המרדכי הרי נתבטלה השות' והקב"ה נוטל חלקו ממנו שהיא הנשמה חלק אלוה ממעל וימות האדם וזהו ביטול השות' ולד' הרמב"ם ז"ל דס"ל דמשלם ההפסד והשות' קיימת גם האדם החוטא מצי לתקן בתשו' את אשר עיוות כי לכל עון יש תשו' כנגדו לכלוא הפשע ולהתם חטאת והשות' קיימת וכ' הרב קול יעקב שאול ז"ל בדרוש תשו' דאפי' לד' המרדכי דס"ל דאפי' שילם ההפסד בטלה השות' אם מלבד דשילם ההפסד שילם ג"כ ריוח שהיה מרויח באותו ממון אם לא יהיה משנה תנאי השות' בכה"ג גם המרדכי ודעי' מודו דהשות' קיימת ע"ס אותו זמן הקצוב ביניהם יע"ש וידוע משז"ל ביומא דתשו' מיראה זדונות נעשות לו שגגות ומאהבה נהפכין לזכיות יע"ש נמצא דכשעושה תשו' מאהבה מלבד דשילם ההפסד עוד זאת חשיב נמי דמשלם ריוח ג"כ שהם הזכיות שהרויחו ע"י תשו' מאהבה:

ועיין להרב אש דת בס' ואתחנן ומשה"ק עליו הרב דברי שלמה בס' תולדות והרב נח"ל ח"א דצ"ד ע"א וע"ב והרב ברכת מועדיך לחיים דע"ז ובדרוש הנדפס בס' בני בנימין וקרב איש ח"ב אחר ההקדמה יעש"ב ואכמ"ל בזה: עו"ן מ"ש גדולי הפוס' ז"ל דאם השותף האחד לא מכר הסחורה בזמנה ועיכב מלמכור ועבר זמנה וגרם הפסד לכיס השות' בעיכובו לא חשיב שינוי מתנאי השות' כיון דהוי בשוא"ת ומצי טעין לטובה נתכוונתי כידוע. וכמ"ש מהריט"ץ סי' קל"ה ומהרימ"ט ח"א סי' ק"י ושאר פוס' ז"ל ועיקר שורשוהי מד' הרמב"ם ז"ל שהביאם מהריט"ץ ז"ל שם כמשי"ר המעיין ולפי"ז מ"ש הרב אש דת ז"ל בפ' ואתחנן וז"ל א"כ איפה נפש כי תחטא ושינה מתנאי השות' בקו"ע או בשוא"ת לס' הרמב"ם שות' במק"ע וכו' עכ"ל יע"ש הא ודאי דזה שכתב או בשוא"ת אינו אלא לס' הרמב"ם ז"ל דוקא אכן להמרדכי דס"ל דבטלה השות' לגמרי ודאי דאינו אלא שינה ועבר בקו"ע דוקא לא אם שינה בשוא"ת וכמדובר וזה ברור:

מעתה נבא לכו' הני מק"ק הנז' ויאמר ה' אל משה לך רד כי שיחת עמך כלו' דעברו על תנאי השות' אשר התניתי עמהם ביום הלידה כנז"ל וז"ש סרו מהר מן הדרך אשר ציותים ביום הלידה וא"כ הרי נתבטלה השות' לגמרי אשר ביני לבינם ולא תימא דעברו בשוא"ת ולא בטלה השות' רק עשו להם עג"מ בקו"ע במעשה גמור ולא תימה דבשוגג ובאונס עברו על התנאי אלא במזיד וברצונם הטוב עברו על התנאי שהרי וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה א"י מכ"ז מוכח בבירור דבמזיד וברצונם הטוב עברו על התנאי שהרי בטלה השות' לגמרי וא"כ אפי' שיעשו תשו' הרמוזה בועתה דאין ועתה אלא תשו'

כידוע עכ"ז הניחה לי כלו' לא שמיע לי ולא ס"ל דאנא סבור כד' המרדכי דאפי' דישלמו ההפסד בטלה השות' לגמרי ומצי אנא לחלוק השות' וליטול חלקי מהם שהיא הנשמה אפי' בתו"ז וז"ש ויחר אפי בהם ואכלם ואולם אתה שלא היית עמהם בעון העגל ולא עברת על התנאי אני מקיים שותפותי עמך ע"ס הזמן וא"ת שאתה מועט והם הרבים שעברו על התנאי ובטל המיעוט לגבי הרוב כדין מתו רוב השות' וה"ה אם עברו על התנאי רוב השות' דהמיעוט בטל לגבי הרוב לא תחוש מזה כלל כי אני אעשה אותך לגוי גדול ותהיה אתה ג"כ רוב ולא מיעוט ומוכרח אני לקיים השות' עמך ע"ס הזמן:

ולזה ויחל משה את פני ה"א ויאמר למה ה' כלו' למה נקרא שמך ה' משום דשם הוי"ה ב"ה הוא רחמים גמורים וא"כ יחרה אפך בתמיהא והלא מידתך רחמים גמורים והיה ראוי לך לפסוק כהרמב"ם ז"ל דלא בטלה השות' כלל וכ"ת דאפי' להרמב"ם ז"ל עכ"פ בעי מיהא שישלמו ההפסד כדי לקיים השות' ע"ס הזמן המוגבל לז"א בעמך ר"ל עד"ש ז"ל ונשיא בעמך ל"ת בעושה מ"ע כלו' גם הכא איתנהו בתקנתא שיעשו תשו' ולא עוד אלא דיעשו תשו' מאהבה כרמוז בתיבת בעמך דהיינו בעושה מ"ע השבים מאהבה דבכה"ג מלבד מה דמשלמים ההפסד עוד זאת דמשלמים ריוח ג"כ דזדונות נ"ל זכיות ובכה"ג לכ"ע אינה מתבטלת השות' כנז"ל. ועוד מטעם אחר אינך יכול לבטל השות' מהם תוך זמנם דהא אשר הוצאת מאמ"ץ ואתה ידעת אותם שישנו מהתנאי כיון שהיו גוי מקרב גוי ומה אלו גם אלו כמ"ש רז"ל ובכה"ג לכ"ע אינה מתבטלת השות' כדיליף לה הכנה"ג ז"ל מתשו' מהרש"ך ז"ל וכנז"ל. ועוד מטעם אחר אינך יכול בדין לחלק השות' מהם תו"ז והוא שהם אנוסים מיצה"ר ואתה גרמת להם לחטוא כיון שבראת יצה"ר להחטיאם כמש"ה ואשר הרעותי ונאמר ג"כ ואנכי בראתי משחית לחבל ואתה יודע כי אין אדם צדיק בארץ וכו' אשר מטע"ז ארז"ל ביומא דפ"ו אדם עובר עבירה פ"א ופ"ב ופ"ג מוחלין לו דהן כל אלה יפעל אל פעמים שע"ג יע"ש וכיון שכן שאתה הגורם להם לחטוא כ"ע מודו דל"מ השותף לחלוק תו"ז כלל וז"ש בכח גדול שם רמז דהם אנוסים מכח גדול הוא היצה"ר כדרז"ל בפ"ג דנדרים ע"פ ובא אליה מלך גדול זה היצה"ר יע"ש:

ועוד ט"א שבידך למנוע השינוי ואפי"ה ראית ושתקת ולא מנעת אותם ביד חזקה שלך א"כ הא ודאי דאינך יכו"ל השות' מהם תו"ז וכמ"ש הרב יו"א ז"ל וכנז"ל וז"ש וביד חזקה שם רמז להאמור דמלבד דהם אנוסים מן היצה"ר המחטיאם בכח גדול עוד זאת יש ט"א וז"ש ובי"ח שלא היית יכול למונעם מלשנות ומלעבור על התנאי כנז"ל. ותני והדר מפרש אומרו בכח גדול שהוא היצה"ר כנז' דלמה יאמרו מצרים כיון שהוא יתי ברעה שהוא היצה"ר הנק' רע הוציאם מבטן אמם כמש"ה לפתח ח"ר ויצר לב האדם

רע מנעוריו ועתה רוצה להענישם להרוג אותם בהרים ולכלותם מע"פ האדמה אתמהא טובא כיון שהוא הגורם להם שיחטאו ע"י שברא להם היצה"ר והוא יודע בהם שעלולין לחטוא מכח היצה"ר ובידו היה למונעם ועכ"ז רוצה להרוג אותם וכו' הא ודאי לא מן השם הוא זה כלל ועוד דהא איכא קמן ס' שבועה דקי"ל להחמיר וז"ש זכור לאברהם וכו' אשר נשבעת להם בך וכיון דאיכא ס' שבועה היאך אתה יכול לבטל השות' מהם הם תו"ז הא ודאי אתמהא וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' מאמרם ז"ל במנחות דנ"ג:

וז"ל בשעה שהחריב הקב"ה את ביהמ"ק מצאו הקב"ה לאברהם אע"ה עומד בביהמ"ק אמ"ל מה לידידי בביתי אמ"ל על עסקי בני באתי אמ"ל בניך חטאו וגלו אמ"ל שמא בשוגג חטאו אמ"ל עשותה המזמתה אמ"ל שמא מיעוטם חטאו אמ"ל הרבים אמ"ל הי"ל לזכור במילה שבבשרם אמ"ל ובשר קודש יעברו מעליך אמ"ל שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשו' אמ"ל כי רעתכי אז תעלוזי מיד הניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה ואמר שמא ח"ו אין להם תקנה יצתה ב"ק ואמרה לו זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מה זית זה אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן ע"כ. ויל"ד במעשה זה טובא חדא במ"ש ע"ע בני באתי דמשמע שיודע בהם שגלו מארצם והוא בא על עסקיהם וצל"ד מה עסק יש לו בהם דאל"כ לא הול"ל אלא בני היכן הם ותו יל"ד במ"ש היה לך לזכור ברית מילה דמהיכא תיתי שבעבור שהם נימולים ימחול להם הקב"ה ע"כ פשעיהם וחטאתם ועיל"ד במ"ש עוד אם המתנת להם היו חוזרים בתשו' דא"כ אין לדבר סוף ולעולם לא מצי הקב"ה להעניש לשום חוטא כנגדו בכח טענה זו דשמא יעשה תשו' ועיל"ד במ"ש הקב"ה כי רעתכי אז תעלוזי מה זאת תשו' לשאלת אאע"ה שאמ"ל דאם היה ממתין להם היו חוזרים בתשו' והרב ח"א ז"ל פי' דר"ל דגלוי וידוע לפני שלא היו חוזרים בתשו' שהרי כי רעתכי וכו' ופירש"י ז"ל שם דכשהיו עוברים עבירה היו שמחים בה עכ"ל ועוד יל"ד במ"ש יצתה ב"ק ואמרה זית רענן וכו' מה כונתו בזה הפסוק והח"א ז"ל פי' עפ"י משרז"ל דהקב"ה מעמיד מלך קשה כהמן בגזרותיו ועי"ז חוזרין בתשו' וזהו דמיון כמו זית שאינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה כך ישראל אינם חוזרים בתשו' אלא ע"י יסורין ע"כ ולדרכנו יע"ן עפ"י דרכו דרך הקודש:

ונקדים עוד מ"ש רז"ל בב"ר בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית נברא העולם כמש"ה קודש ישׂ' לה' ראשית תבואתו ע"כ וא"כ אם אין ישׂ' בעולם ח"ו אין עולם כלל ואי' במס' נדרים גדולה תורה שאלמלא תו' לא נתקיימו ש"ו שנא' אם לא בריתי יו"ל חש"ו לא שמתי ועוד איתא התם גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו ש"ו שנאמר אם לא

בריתי וכו' ע"כ נמצא דעל כל אחד משתים אלה דהם התו' והמילה העולם עומד וכמובן מעתה נבא לכונתם ז"ל דהנה כשאמ"ל הקב"ה לאברהם אע"ה מ"ל בביתי השיבו ע"ע בני באתי שיש לי דין ודברים עמך על עסקיהם השיבו הקב"ה מה יש לך לטעון בעדם כיון שחטאו ועברו ע"ת השות' שביני לבינם הרי המרדכי ודעי' ס"ל דנעקרה השותפות לגמרי ולזה גלו מארצם והפרדתי שותפותי עמהם ואפי' לד' הרמב"ם ז"ל דס"ל דלא בטלה השות' מודה מיהא דעכ"פ צריך לשלם ההפסד כדי שתהיה השות' קיימת ע"ס הזמן וכאן ישראל חטאו ונשארו בחטאם ולא עשו תשו' לשלם ההפסד כלל וא"כ לכ"ע בטלה השות' אפילו תוך זמנם השיבו אברהם שמא בשוגג חטאו שעברו על התנאי בשוגג ולא בטלה השות' כלל כנז"ל השיבו הקב"ה עשותה המזמתה ר"ל במזיד חטאו ולא בשוגג השיבו אברהם שמא מיעוטם חטאו ויבטלו במיעוטם כנגד הרבים שלא חטאו ואינך יכול לבטל השות' כלל עם הרבים שלא חטאו אמ"ל הרבים כלו' הרבים הם שחטאו ולא המיעוט וכיון שרובם חטאו בעולם נידון אחר הרוב ובטלה השות' והעולם לגמרי השיבו אברהם דכיון דע"כ אחד מב' דברים העולם: עומד עה"ת ועל המילה כמש"ה אם לא בריתי וכו' א"כ הגם שחטאו ועברו עה"ת שהעולם מתקיים עליה עכ"פ הי"ל לזכור להם ברית מילה שבבשרם שהעולם עומד עליה כנז' והיאך אתה יכול לבטל השות' ולאבד עולמך כיון שהם מקיימים המילה יש קיום לעולם ומלואו השיבו הקב"ה שגם מצוה זו דמילה ביטלה כמש"ה ובשר קודש יעברו מעליך טען לפניו ית' אאע"ה ואמר שמא אם המתנת להם היו חוזרים בתשו' ומשלמים ההפסד וגם ריוח דע"י תשו' מאהבה הזדונות נ"ל זכיות ואמאי עקרת וביטלת השות' מהם מאחר דאפ' דיעשו תשו' השיבו הקב"ה כי רעתכי כי אז וכו' כלו' גלוי וידוע לפני דלא יחזרו בתשו' וכמ"ש הח"א ז"ל כנז"ל:

וכראות אאע"ה שע"כ טענותיו שטען בעד בניו השיבו הקב"ה תשו' ניצחת וסגר עליו המדב"ר חשב אברהם דאין להם תקומה עוד ח"ו ולזה מיד הניח ידו ע"ר והיה צועק ובוכה ואמר דא"כ אין להם עוד תקנה ח"ו לקיים שותפותם עמך יצתה ב"ק ואמרה זית רענן וכו' מה זית זה אחריתו בסופו ע"י כתישה אף יש' אינם חוזרים בתשו' אלא ע"י יסורין ובזה חידש לו הקב"ה דיש זכות תולה ליש' לקיים השות' עמהם משום דזה הדין ששותף ששינה תנאי השות' דאפליגו ביה המרדכי והרמב"ם ז"ל אי בטלה השות' או"ל זה שייך דוקא בבין אדם לחבירו דאם בא אחד מהשות' לעבור על תנאי השות' אין ביד השותף שעמו למונעו ולמחות בידו שלא יעבור משא"כ הקב"ה אשר בידו נפש כ"ח דאף שנתן הבחירה ביד האדם לעשות מה שלבו חפץ ולא יעשה תשו' מאליו ומעצמו לתקן אשר עיוות מ"מ בידו להחזירם בע"כ שמעמיד עליהם מלך קשה כהמן וגוזר עליהם

גזירות קו"ר ועי"ז חוזרים בתשו' וכמשז"ל והתשו' עוקר החטא מעיקרו וא"כ אין צד היתר להקב"ה לבטל השות' מהם כלל כיון שבידו של הקב"ה למונעם ולהחזירם למוטב וכמ"ש כן הרב מער"ל ז"ל בח"ב דר"ו ע"א לפי דרכו יע"ש וק"ל: ועפי"ז אפ"ל ג"כ כו' מאמרם ז"ל בפ"ק דמגילה וז"ל שאלו תלמידיו לרשב"י מ"מ נתחייבו שש"י שבאותו הדור כליה אמ"ל אמרו אתם אמ"ל מפני שנהנו מסעודתו וכו' אמ"ל א"כ שבשושן יהרגו וכו' אמ"ל אמור לנו אתה אמ"ל מפני שהשתחוו לצלם אמ"ל וכי מ"פ יש בדבר אמ"ל הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה וכו' ע"כ והדקדוקים מבוארים חדא במ"ש מפני מה דהול"ל מה חטאו יש' עד שנתחייבו כליה כי באומרם מפני משמע דהם יודעים טעמו ש"ד רק דק"ל דלפו"ד לא הי"ל לחייבם ועוד יל"ד במ"ש ישראל שבאותו הדור אמאי דייקי בלישנייהו למימר הכי דלא הול"ל אלא מ"מ נתחייבו בימי אחשורוש כליה והרב קול יעקב שאול ז"ל דמ"ד ע"א פי' לפי דרכו דשאלתם היתה אמאי נתחייבו הצדיקים שבשם ישראל יכונו יע"ש עוד יל"ד במ"ש מפני שנהנו וכו' אטו לא ידעו הדחייה דא"כ של שושן וכו' וגם תק"ל לדידהו מי ניחא וכי מ"פ י"ב עיל"ד במ"ש רשב"י דה"ט מפני שהשתחוו לצלם דא"כ של בבל לבד יהרגו וכו' ומהרש"א ז"ל כ' שם דבאותו פרק כל ישר אל היו בבבל יע"ש:

אמנם עפ"י הקדום אפ"ל דהכל א"ש דהם הוו ידעי דחטאם היה משום שנהנו וכו' ואולם הוה ק"ל דהתינח לגבי אותם שחטאו בטלה לה השות' לגבי דידהו כיון שהם מיעוט ישראל ורוב ישראל לא נהנו ולגבי הרוב לא בטלה השות' וא"כ מ"מ נתחייבו ישראל שבאותו הדור כולם כאחד כליה הכשרים והצ"ג עם מה שנהנו ורשב"י הבין מדבריהם שיודעים הטעם אך דא קשייא להו ולז"א אמרו אתם ואמ"ל דהטעם אשר אנו יודעים הוא מפני שנהנו ורשב"י ביאר קושייתם על טע"ז דא"כ של שושן וכו' כנז"ל לז"א להם א"כ אמור לנו אתה טעם העיקרי ואמ"ל מפני שהשתחוו לצלם ובו בפרק היו כל ישראל ולפחות רובא דידהו שם בבבל כמ"ש מהרש"א ז"ל כנז"ל וכיון שרובם חטאו בטלה השות' מכולם דבטל המיעוט נגד הרוב וע"ז הקשו לו לאידך גיסא דא"כ מ"פ י"ב ולמה ניצולו כיון דבטלה השות' לגמרי כיון דחטאו בע"ז ולא עשו תשו' לכ"ע בטלה השות' אפי' תו"ז כנז"ל לזה השיבם רשב"י תדעו לכם דמדינא לא מצי הקב"ה לבטל השות' ולכלותם לגמרי דכבר הקדמנו הא' ע"ת השות' באונס או בשוגג לא מצי אידך לבטל השות' לכ"ע וז"ש הם לא עשו אלא לפנים כלו' באונס ובשוגג וכל כה"ג אין מקום לבטל השות' כלל ומטע"ז ניצולו וק"ל:

ובזה פי' הרב קול יעקב שאול ז"ל בדרשותיו לתשו' קראי דיחזקאל סי' ג"ל וכ"ת ואתה בן אדם אמור אל בית ישר' כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה אמור אליהם חי אני אם אחפוץ במות הרשע כ"א בשובו מדרכיו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל ע"כ ויל"ד בשאלת ישראל כי פשעינו וכו' ואיך נחיה דאם חזרו בתשובה איך אמרו איך נחיה הא אין לך דבר שעומד בפני התשו' ואם לא חזרו בתשו' פשיטא ודאי דלא יחיו ותו במ"ש ובם אנחנו נמקים מהו הכונה בזה ותו דמה זו תמיהא ואיך נחיה דמי גרם להם ואינהו דאפסידו אנפשייהו ותו במ"ש אם אחפוץ במות הרשע דמה צריך לזה דהם לא שאלו כ"א תיקון לחיות ולא הול"ל כ"א בשוב רשע מדרכו וחיה ותו כפל שובו שובו ותו בית ישראל הוא שפת יתר דעמם היה מדבר:

אכן עם הקדום הכל א"ש דישראל שבאותו הדור הוה ס"ל כס' המרדכי דכל ששינה מתנאי השות' אפי' משלם מה שהפסיד נתבטלה השות' אפי' תו"ז וא"כ כל שחטאו ופשעו ששינו את תנאי השות' אפי' שיעשו תשו' ויפרעו מה שהפסידו השות' נתבטלה וצריך למות דלא זכה פוחתין לו וז"ש כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים נשחתים ואיכא הפסד וא"כ אפי' אנו עושין תשו' איך נחיה הא נתבטלה השות' וע"ז השיב הקב"ה ה אם אחפוץ במות הרשע כלו' אפי' לס' המרדכי הוא כשהשותף האחד רוצה לחלוק אבל אני אם אחפוץ במות הרשע אין רצוני לחלוק השות' ואעיקרא דדינא הלכה כהרמב"ם ז"ל דכל דמשלם מה שהפסיד אינו יכול לחלוק כ"א בשוב רשע מדרכו:

וחיה כיון דמשלם מה שהפסי' וחיה ועוד שובו שובו דהיינו מירא' ומאהבה וכל דאי' תשו' מאהבה שזדונות נעשות זכיות כדאמרי' ביומא א"כ מלבד דמשלם מה שהפסיד הוא נותן ריוח ג"כ וכל תמותו בית ישראל דאעיקרא אין כאן שות' דא"כ אין העולם מתקיים דמיד שיחטא האדם ימות בעונו כמ"ש הרב אש דת ז"ל שם כ"ש רבים החוטאים וכ"ש אומה כי הא אפי' המרדכי אזיל ומודה דצריך לקיים השות' ועוד דלמה כללית וא"כ מוכרח דאין שות' זו גמורה לו' דהרשות בידו לחלוק דלמה תמותו ובפרט כללות ב"י ואפ' דבפלוגתא דא תליא פלוג' דהקב"ה עם ישראל שארז"ל דהקב"ה אומר שובו אלי ואשובה אליכם ויש' אומרים השיבנו ה' אליך וכו' ע"כ וצל"ד במאי פליגי ועם האמור ניחא דישראל ס"ל כס' המרדכי דאפי' משלם ההפסד מתבטלת השות' כל ששינה מהתנאי והשותף הב' בידו לחלוק ומשו"ה אמרו ישראל דאם הקב"ה חפץ בקיום השות' יעשו תשו' וישלמו מה שהפסידו אבל אם אינו רוצה בקיום השות' א"כ מה תועלת בתשו' כל שהשות' מת' וז"א השיבנו ה' אליך שתחפוץ לקיים השות' ונשובה אמנם

הקב"ה ס"ל כהרמב"ם דהל' כוותיה דכל דמשלם מה שהפסיד חייב השותף הב' לקיים השות' עד זמן הקבוע ואינו יכול לחלוק תו"ז כלל וז"א שובו אלי ותשלמו ההפסד ואשובה אליכם בהכרח כס' הרמב"ם ז"ל אתד"ק ודפח"ח:

ובדרך זו אלך לפרש לענ"ד כו' מאמרם ז"ל בפסיקתא ובירוש' דר"ה וז"ל שאלו לחכמה חוטא מה עונשו אמ"ל חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה אמ"ל הנפש החוטאת ה"ת שאלו לתורה אמ"ל יביא קרבן ויתכפר שאו להקב"ה אמ"ל יעשה תשו' ויתכפר הה"ד טוב וישר ה' וכו' עכ"ל והקושי שבזה המאמר הנה הוא מבואר ונגלה לעין כל חוזה דמה זו שאלה ואולם כבר הקדמנו מח' הרמב"ם ודעי' עם המרדכי ודעי' דשותף ששינה ועבר על תנאו דלס' הרמב"ם ישלם ההפסד והשות' קיימת ולד' המרדכי ז"ל אפי' ישלם ההפסד נתבטלה השות' מעיקרה כנז"ל:

עו"ן מ"ש הרב ראש דוד ז"ל בדע"ג ע"א בכונת מאמרם ז"ל שאמרו אוה"ע לבלעם למה ציוה ה' לישראל שיביאו קרבנות ולנו לא ציוה אמ"ל בלעם הקרבנות אינם אלא שלום למי שקבל התו' וכו' ע"כ וחקר הוא ז"ל דמה שייכות יש להתו' עם הקרבנות וניח"ל דבקבלת התורה נעשו יש' עם הקב"ה כדין אשה ובעלה שהדין נותן שהבעל יביא קרבנות שהאשה חייבת בהם וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפיו"ד דשגגות ה"ו וז"ל כל קרבנות שהאשה חייבת בעלה מביא על ידה ע"כ ועליה דידיה דהקב"ה לבקש טהרתה וכפרתה ושלומה וכו' עכ"ל. גם כתבו המפ' ז"ל דהקב"ה מקיים מצות השבת אבידה במה שהורס בנין הסט"א ומוציא את בולעו מפיו שמציל מהם התו' והמצות שהיו עד עתה עשוקים בידה קודם שישוב האדם בתשו' וזה עושה הקב"ה לפנים משוה"ד משום דמדינא פטור הקב"ה מלהשיב אבידה כלל כדין זקן ואינה לפי כבודו כמ"ש כן כל המפ' ז"ל כידוע:

ובכן יבואר מאמר הפסיקתא הנז' דהנה החכמה ס"ל דהאדם עם הקב"ה יש להם דין שותפין זע"ז וכמו שארז"ל ג' שות' יש באדם וכו' כמ"ש הרב אש דת ז"ל כנז"ל וכשחוטא האדם עובר על תנאי השות' שהתנה הקב"ה עמו בעת הלידה תהי צדיק ואל וכו' וע"י מעשיו הרעים הורס ומקלקל ופוגם מה שלמעלה ודינא הוא דישלם ההפסד בעשותו תשו' ומע"ט וישוב ויבנה חורבות באופן שיסלק הרע דהיינו ההפסד שגורם שהלכה רווחת כהרמב"ם ז"ל דישלם מה שהפסיד וגרם והשות' קיימת וז"ש החכמה חטאים ת"ר כלו' שאין על החוטא שום חיוב כ"א יתקן את אשר עיוות ברעה אשר עשה ותול"מ והשות' קיימת אכן הנבואה ס"ל כדעת המרדכי ודעימיה דכל ששינה השותף מתנאי השות' נעקרה ונתבטלה השות' מכל וכל ואפי' ישלם ההפסד ל"מ ולזה אמרה הנבואה הנפש החוטאת היא תמות דבטלה השות' והקב"ה נוטל חלקו שהיא הנשמה וממילא

ימות האדם אפי' בתו"ז וכנז"ל ברם התו' הקדושה דרכיה ד"ן ס"ל דדין ישראל עם הקב"ה כדין אשה עם בעלה וחייב הוא ית' בכפרתהוראיה לזה מהקרבנות שחייב הבעל להביא בעד אשתו וכדברי הרב ראש דוד ז"ל הנז"ל וז"ש יביא קרבן ויתכפר ומה מתוק לפי"ז מה שהתורה עצמה זאת אומרת יביא קרבן משום דע"י קבלת התורה זכינו לקרבנות כמ"ש הרב ז"ל וכנז"ל:

ואולם אלהינו מרחם יצא לידון בדבר חדש דעליה דידיה רמיא לקיים מצות השבת אבידה וכמ"ש הרב ראש דוד ז"ל בדקל"ט ע"א שכתב שהקב"ה מקיים מצות התו' וע"י התשו' שעושה האדם הקב"ה הורס הבנין של הסט"א ומוציא לאור כל חלקי התו' והמצות שהיו עשוקים עד עתה ביד הסט"א ובזה מקיים מצות השבת אבידה וז"ש הקב"ה יעשה תשו' ויתכפר פי' שאני מחזיר הכל לאיתנו הראשון וכדי שלא תאמר דאינו מחוייב הקב"ה לעשות זה מדין זקן ואינה לפי כבודו כ"א לפנים משוה"ד וז"ש הה"ד טוב וישר ה' וכו' לרמוז למ"ש הרמב"ם ז"ל דמי שהולך בדרך הטוב והישר יכול להחזיר אבידה אפי' שאינה לפי כבודו וק"ל:

מעתה הדרן לקראי דהושע הנביא ע"ה ההוא אמר שובה ישראל עד ה' אלהיך והוא יתברך מקבל אתכם בתשובה ולא יחפוץ להפריד השות' כלל משום דהלכתא אזלא כהרמב"ם ז"ל דאם משלם ההפסד השות' קיימת וא"ת דמאן מוכח דהלכה כהרמב"ם דילמא יתפוס הקב"ה השיטה כס' המרדכי דס"ל דאף דמשלם ההפסד בטלה השות' לגמרי ומה נועיל כי נשוב בתשו' לזה סיים הנביא עפ"י ה' ואמר דלא תחוש מזה כלל ונ"ט משום כי כשלת בעונך כלו' דאפי' המזיד שלך מכשול יתקרי דהיינו שוגג והטעם משום דאני דן אתכם כאנוסים מצד היצה"ר שבראתי משחית לחבל ואשר הרעותי וידעתי ג"כ כי אדם אין צדיק בארץ וכו' ואפי"ה נשתתפתי עמכם ובכגו"ד דידע השותף בחבירו שיעבור על התנאי ואפי"ה נשתתף עמו וגם כשאני הגורם לכם לחטוא ע"י היצה"ר שבראתיהו בכה"ג גם המרדכי יודה דל"מ השותף לחלוק תו"ז כיון דידע והוא הגורם נמצא סבר וקביל והשות' קיימת ע"ס הזמן אבל בתנאי וע"מ קחו עמכם דברים ודוי ופיוסים ותחנונים ושובו אל ה' תשו' מאהבה ועי"ז אמרו אליו כל תשא עון כל לרבות דל"מ דהזדונות כבר נהפכים לשגגות ע"י התשו' אפי' מיראה אלא עתה שתעשו תשו' מאהבה גם השגגות חלפו הלכו למו והזדונות נעשו זכיות ונמצא שנתתם ריוח אזי אפי' המרדכי ודעימיה יודו דלא בטלה השות' וז"א וקח טוב ר"ל ריוח ובזה שילמתם הכל וז"ש ונשלמה וכו' וק"ל:

ואני הדל מ"כ בכ"י הק' ולא ידעתי למי מקדושים שפי' הני מק"ק דהושע הע"ה באו"א ודרשינהו כסיני ולהיות כי ערבים עלי ד"ק מאוד מאוד אמרתי להעתיקם ולדורשם משם אומרם יהי מכירו ברוך וז"ל שובה ישראל וכו' עד אשור לא יושיענו וכו' והרואה יראה כמה יל"ד בכתו' אלו ויובן בהק' מ"ד ביומא גדולה תשו' שדוחה את ל"ת שבתורה שנא' הן ישלח וכו' ושובו אלי נאום ה' והק' המפ' ז"ל דלפי האמת היאך עבר הקב"ה על ל"ת כדי להחזיר יש' בתשו' והרבה תי' נאמרו בזה בס' ש"ץ המפ' ז"ל והצל"ע אני אביא שבעה תי' הנאמרים באמת שרמזם הושע הע"ה בד"ק הנז' שובה ישראל וכו'. ראשון בקו' פי' מהרימ"ט ז"ל כו' הכ' איזה ס' כריתות אמכם א"ש דהכונה לו' לישראל כלום יצאתם ממני ע"י גט כי ענין הקב"ה כשקידש את ישראל דומה למי שקידש אשה בתנאי וע"מ שלא תזנה שאם זינתה הופקעו הקי' למפרע ונעקרו לגמרי ומעתה ודאי דלא נאסרה לבעלה אפי' אם זינתה אח"כ כי הקב"ה התנה עמנו לקבל אלהותו ית' דוקא ולא יהיה לנו אלהים אחרים א"כ כשעבדו ע"ז וילכו אחרי ההבל נתבטל התנאי ונתבטלו הקי' וזש"ה איזה ס' כריתות אמכם וכו' של היו הגירושין ע"י ג"כ כלל כ"א בפשעכם שולחה אמכם בלתי גט דבטלי להו הקי' למפרע וכנז"ל:

שני בקודש תי' הרב מהרי"א ז"ל משם הראשונים ז"ל דלשון הקי' הוא הרי את מקודשת לי ולא איפכא כגון שאומר לה הריני מקודש לך דזה ל"מ וכדאיתא בקי' ויליף לה מדכתיב כי יקח איש אשה ולא כי תקח אשה לאיש וכאן לפי מ"ש במד' דהלוחות המה היו הקידושין שנתקדשו בהם ישראל להקב"ה ובכונה מכוונת כתב בשטר הקי' אנכי ה' אלהיך דהו"ל כאומר הריני אישך. דאין כאן קי' כדי שלא ידונו כאשת איש:

שלישי בקו' משרז"ל בספרי עתידה כנ"י לו' רבש"ע כתבת בתו' לאמר הן ישלח איש וכו' אמ"ל הקב"ה כלום כתבתי בתו' אלא איש כבר כתבתי כי אל אנכי ולא איש וכו' ואם כן אין כאן עליו הלאו דלא יוכל וכו' כלל וכמובן:

רביעי בקו' תי' התוס' ז"ל בשבת ד"ד ובכמה דוכתי גבי משרז"ל בשבת אין אומרים לו לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך דק"ל להתוס' ז"ל התם גבי ההיא דר"א דשיחרר עבדו והשלימו לעשרה ותי' דמצוה דרבים שאני יע"ש וכמו כן בעשה דתשו' היא מצוה דרבים ומותר לו להקב"ה לעבור ח"ו על ל"ת כדי שיזכו יש' בתשו' שהם רבים וכמובן:

חמישי בקודש עפ"י מ"ש הרב משפטי שמואל ז"ל בתשו' דהא דקי"ל אין או"ל חטוא כדי שי"ח וכו' אין זה אלא כהלכה ואין מורין והכי דייק לישנא דאין או"ל וכו' אבל אם מאליו ומעצמו רוצה לעבור עלי איסור כדי שיזכה חבירו אין מוחין בידו יע"ש וה"נ בעשה

דתשו' דכוותה דהקב"ה מעצמו אינו חפץ כ"א בשוב רשע מדרכו והוא ציוה ושבת עד ה"א אפי' שעי"ז הוא עובר ח"ו על ל"ת כיון שהוא מאליו ומעצמו חפץ כך מותר לו:
ששי בקו' תי' הרב שא"י ז"ל בהדיא דתנן בעירובין הניתנין במתן אחד שנתערבו בניתנין מתן אחד ינתנו במתן אחד ופירש"י ז"ל כגון דם בכור אחד בדם בכור אחר ינתנו במתנה אחת דזריקה אחת עולה לזה:
ולזה. מתן ארבע במתן ארבע ינתנו במתן ארבע ופירש"י דם חטאת בדם חטאת אחר מתן ד' במתן אחד כגון דם בכור בדם חטאת ר"י או' ינתנו במתן אחד והק' התוס' דליתי עשה ולידחי ל"ת דבל תוסיף וינתנו במתן ד' ותי' די"ל דל"ד כלל לכלאים בציצית דהכא ע"י פשיעה הוא בא והיה יכול לקיים העשה בלא דחיית הלאו והק' הראשו' מההיא דפ' אלו נערות גבי אונס דאמרי' אם היתה ממזרת לא ישאנה ופריך הש"ס דליתי עשה דלו תהיה לאשה ולידחי לא תעשה דממזרת ומשני דהכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל ע"כ ואי איתא מאי קו' הא אונס את הבתולה ע"י פשיעה הוא בא ומצי פריך הש"ס דליתי עשה ולידחי ל"ת ותי' לזה דבאונס אע"ג דהוא פושע פריך שפיר משום דעיקר עשה זו דלו תהיה לאשה אי אפשר להתקיים אם לא ע"י פשיעה משא"כ במתן ארבע וממנו נקח למ"ע דתשו' דא"א להתקיים אם לא ע"י חטא ופשע בכה"ג אתי עשה ודחי ל"ת וה"ה וההי"ט לענין אין או"ל חטוא דאע"ג דגבי פושע אין או"ל חטוא וכו' כמ"ש התוס' שם גבי הדביק פת בתנור שאני עשה דתשו' דלא יתכן זכותה עד דייתי ויפש"ע והאי עשה דתשו' דמיא למילה בצרעת דאמרי' בה אתי עשה דמילה ודחי ל"ת דצרעת כיון דלא אפ' לקיומי העשה אם לא בדחותו הל"ת וכמו כן התשו' א"א לקיימה אם לא חטא אדם לפניה וידוע דמלת טוב הוא כינוי למילה עדש"ה ותרא אותו כי טוב הוא כידוע:
שביעי בקו' תירוץ הרב המוסמך מהר"מ גאלאנטי ז"ל שכ' דכיון דיש ליש' עם הקב"ה דין אשה ובעלה הרי כ' הרמב"ם ז"ל בפי"א מה"ג הפקח שגירש את אשתו והלכה ונשאת לחרש או לסריס אם נתגרשה מהם מותרת לחזור לבעלה הראשון הפקח עכ"ל יע"ש וה"נ דכוותה שעזבו אלהים חיים ומלך עולם ועבדו ע"ז עץ ואבן מותר לבעלה הראשון להחזירה לו ובזה פי' הוא ז"ל כו' הכ' ועבדתם שם א"א עץ ואבן אשר ל"י ול"י וכו' ובקשתם משם את ה"א ומצאת כי תדרשנו ועפי"ה ה"ה כמבואר ודפח"ח. וא"כ ליכא הכא שום דחיית לאו דלא יוכל וכו' כלל וכמובן:
ובכן נבא לכה"כ שובה ישראל עד ה"א וא"ת היאך יכול הקב"ה לקבל אותנו בתשו' והא קעבר על לאו דלא יוכל וכו' דאין או"ל חטוא וכו' וע"ז באה התשו' ראשונה כי

כשלת בעונך שם רמז לתי' מהרימ"ט ז"ל הנ"ל ור"ל כי אני קדשתי אתכם לי בתנאי וע"מ שלא לזנות ועכשיו שעברתם על התנאי וזניתם אחרי אלהי נכר הארץ פקעי הקי' למפרע ובפשעכם שולחה אמכם כתיב ולא נתגרשה ממני בגט כלל וז"ש כי כשלת בעונך וכמש"ה הן בעונותיכם נמכרתם וכו' כמדובר:

ועוד שנית קחו עמכם דברים לשון הקי' קול דברים אתם שומעים בה"ס שקידש אתכם בלשון אנכי ה"א דהוי כאומר הריני אישך או הריני מקודש ליך דל"מ ואינם אלא דברים בעלמא ולא תפסי בכו הקי' ודינכם כפנויה והוא תי' הרב מהרי"א ז"ל וכנז"ל:

יבא הג' ושובו אל ה' שם רמז למשרז"ל בספרי שהשיב הקב"ה לישראל כלום כתבתי בתו' אלא יש. אל אנכי ולא איש וז"ש ושובו אל ה' דייקא דלית ביה לאו דלא יוכל בעלה כנז"ל:

ואת רב'ע אמרו אליו כל שם רמז למ"ש התוס' ז"ל דבמצוה דרבים או"ל חטוא כדי שיזכו רבים משום מצוה דרבים שאני דאין אדם צדיק בארץ וכו' וכולם צריכים כפרה כנז"ל:

וחמישיתו תשא עון שם רמז לתי' הרב משפטי שמואל ז"ל הנ"ל דהא דאין או"ל חטוא הוא הלכה ואין מורין ואם עושה מעצמו אין מוחין בידו כנז"ל וז"ש תשא עון מעצמך ובכה"ג שרי:

ששי בקו' וקח טוב שם רמז למילה דאתי עשה דמילה ודחי ל"ת דצרעת משום דלא סגי בלאו"ה וגם הכא לא אפ' לקיומי מ"ע דתשובה אם לא בדחותו הלאו דלא יוכל וכו' וז"ש וקח טוב שהיא המילה ומינה ילפינן ונשלמה פ"ש כי כן היא התשו' דומה בדומה למילה דא"א לקיומי מ"ע דתשו' אם לא שיחטא וכמ"ש השא"י ז"ל וכנז"ל:

שביעי בקודש אומרו אשור לא יושיענו וכו' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידנו כלו' דכמו דאשור לא יושיענו כשיבא לעזור אותנו במלחמה ועל סוס לא נרכב דסוס מוכן למלחמה ושקר הסוס לתשועה כי לה' הישועה כן לא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו שהיא הע"ז שאין בה ממש וה"ז דומה לפקח שגירש אשתו ונשאת לחרש או לסריס ונתאלמנה או נתגרשה ממנו דמותרת לחזור לבעלה הראשון כמו כן הכא ממש וכתי' הרב מהרמ"ג ז"ל וכמש"ל וק"ל אתד"ק ודפח"ח:

וכזאת וכזאת יש לרמוז לענ"ד בדרך אפשר בכונת הכתובים הללו וכ"ת מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וכו' ישוב וכו' ואין צורך להאריך בדקדוקים אמנם עפ"י קצת מהתי' הנ"ל א"ש ובהק' עוד מה שתי' המפ' ז"ל במ"ש ז"ל בעירובין דניח"ל לחבר דליעביד איסורא זוטא ולא ליעביד ע"ה איסורא רבא ועם דהתוס' ז"ל בפ"ק דשבת גבי הדביק פת בתנור הקשו עלה הא דעירובין מדקי"ל אין או"ל חטוא וכו' ותירצו דהיכא

דע"י פשיעת החבר בא האכי' עליו מוטל לתקנו וכו' יע"ש ה"נ ע"י ית' בא החטא לאדם ממ"ש ואשר הרעותי ואנכי בראתי מש"ל ובזה שפיר אמרי' דניח"ל לחבר וכו' ומזה הטעם עצמו הותר הקב"ה לירד למצרים עיר מל"ג הגם דאיכא עשה ול"ת דטומאת כהנים והיינו משום ה"ט דניח"ל לחבר וכו' כמו שהאריך בזה הרב דרכי איש בדמ"א ע"ב:

ובזה פי' הוא ז"ל שם מארז"ל וז"ל וידע אלהים ראה שעתידין לעשות העגל ולו' אלה אלהיך ישראל ע"כ דידוע מ"ד בגמרא לא היו יש' ראוים לאו"מ אלא כדי להורות תשו' לרבים והיינו מדינא דניח"ל לחבר וכו' ולהכי כאן הקב"ה אמר ליאע"ה ואנכי אעלך ג"ע וחייש לטו' כהנים דאמ"ן מל"ג ולכן בפסק שפ' יש' לעשות העגל מדין ניח"ל לחבר וכו' בזה עצמו דן יתש"ל להוציאם בעצמו מדין ניח"ל לחבר וכו' עכ"ל:

ועפ"י ד"ק אפ"ל כו' מרע"ה בתפלתו וכה אמר ויחל משה א"פ ה"א וכו' דיל"ד אומרו למה ה' דלא הול"ל אלא למה יחרה אפך בעמך כיון דעמו היה מדבר ועוד תיבת בעמך יתירה דעלייהו קאי כמ"ש ויחר אפי בהם ואכלם ועיל"ד במ"ש אשר הוצאת מאמ"ץ דהלא הקב"ה יודע כן וכבר הוא ית' אמ"ל לך רד כי ש"ע א"ה מאמ"ן ומה בא לחדש לו באומרו אשר הממ"ץ ואולם ע"פ מ"ש בספרי הנז' דהשיב הקב"ה ליש' כי אל אנכי ולא איש ולית ביה איסור לאו דלא יוכל כנז"ל וגם מט' הנז' דניח"ל לחבר וכו' כנז' והנה הקב"ה אמר למרע"ה ועתה הניחה לי כלו' אפי' דישראל יעשו תשו' הרמוזה בתיבת ועתה כידוע עכ"ז הניחה לי שאיני מקבלם בתשו' כיון שעבדו העגל וקאי הוא ית' באיסור לאו דלא יוכל וכו' ואין או"ל חטוא כדי שיזכה חבירך. ולזה השיבו משה רבינו ע"ה ואמ"ל להשי"ת למה ה' כלו' דאתה ה' ולא איש ועוד דאיך יחרה אפך בהם כיון שיעשו תשו' וחוזרים להיות בעמך כלו' בעושים מעשה עמך כמ"ש רז"ל ע"פ ונשיא בעמך ל"ת בעושה מעשה עמך ועוד אשר הוצאת מאמ"ץ מט' דניח"ל לחבר וכו' וה"ה וה"ה לישראל שלא חטאו בעגל אלא להורות תשו' ומדין ניח"ל לחבר וכו' אתו עלה ולמדו כן ממך אשר הוצאתם מאמ"ץ מטע"ז עצמו וכמ"ש הרב דרכי איש ז"ל הנ"ל וק"ל: וזה אפ' כו' הפ' מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כ"ג כלו' מזה הטעם שיש לי ברדתי למצרים מל"ג לגאול אתכם משם תדעו ותבינו כי גם כשתחזרו בתשו' אני מקבל אתכם הגם דאיכא לאו דלא יוכל וכו' משום ההוא טעמא דניח"ל וכו' וק"ל:

וכמו כן יבואר קרא כדכ' ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת מאמ"ץ כיום הזה חטאנו רשענו. וגם קרא אלהים צבאות השיבנו וכו' גפן ממצרים תסיע וכו' ומובנים מאליהם וכן כמה קראי דסמיכי התשו' ליצי"מ ועפי"ה כמבוארים כאשר ירדוף הקורא וק"ל:

מעתה נבא לבאר הכתו' מי אל כמוך וכו' שם רמז למ"ש רז"ל בספרי הנז' כלום כתבתי בתו' אלא איש אל אנכי ול"א וז"ש מי אל כמוך וליכא למיחש אין אומרים לו חטוא וכו' כלל ועוד מטעם אחר שאני סובל ונושא עלי איסור עון דלא יוכל וכו' כדי לעבור ע"פ שלכם דהוא יותר חמור מאיסור עון שלי וה"ט משום דניח"ל לחבר וכו' וז"ש אני נושא עלי עון שאני עובר על לאו דלא יוכל כדי לעבור ע"פ של יש' החמור יותר ובזה אתם תהיו מקיימים מ"ע דתשובה:

ועוד מטע"א איני חושש לעבור על לאו דלא יוכל וכו' אע"ג דקי"ל אין או"ל חטוא וכו' משום דהוי מצוה דרבים וכתי' התוס' ז"ל דרבים שאני כנז' וז"ש לשארית נחלתו שהם רבים ועוד מטע"א כמשרז"ל בש"ס בפ' חלק וכי אתם גרושים לי בית ישראל כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם וכו' דאין כאן גירושין בגט כלל כדי לו' דאנא קאי בלאו דלא יוכל דאין כאן רק הסתרת פנים בעלמא שהסתרתי פני מכם וכמ"ש תי' זה המפ' ז"ל וז"ש דאעי' דדי' אין כאן אלא חרון אף ולא החזיק לעד אפו. ועוד מטע"א והוא במ"ש הרב משפטי שמואל ז"ל דהא דאמרי' אין או"ל חטוא וכו' אינו אלא הלכה ואין מורין ואם ירצה לחטוא כדי שיזכה חבירו אין מוחין בידו כנז'. וז"ש כי חפץ חסד הוא מאליו ומעצמו חפץ חסד הוא וזה חפצו לחטוא ח"ו בלאו דלא יוכל וכו' כדי שיזכו יש' בתשו' והוא יתי' מאליו חפ"ח הוא מכל הטעמים הנכונים הנ"ל ישוב ירחמנו וכו' וק"ל:

ועם הטעם האמור דניח"ל לחבר וכו' וראיה לזה מיצי"מ אפ"ל כימי צאתך מאמ"ץ מט' דניח"ל לחבר וכו' אראנו נפלאות כן יעשה ה' לקבלנו בתשו' לפניו יתי' מה"ט גופיה וק"ל:

ועם מ"ש הרב משפטי שמואל ז"ל הנז' אפ"ל כו' הכי' ובא לציון גואל ולשבי פשע וא"ת היכי מצי הקב"ה לקבלנו בתשו' לעבור הוא ח"ו על לאו דלא יוכל וכו' והא אין או"ל חטוא וכו' לז"א נאום ה' דהוא חפץ מעצמו וק"ל יה"ר שימהר ויחיש לגאולנו גאולה שלימה בב"א:

ז דרוש לשבת תשובה

דרוש ז' לשבת תשובה איתא בפסיקתא והובא בילקוט יואל רמז תקל"ד וז"ל וה' נתן קולו בר"ה בחילו כי רב מאד מחנהו אלו ישראל כי עצום עושה דברו כי הוא מעצים כחן ש"ץ שיעשו רצונו כי גדול יום ה' זה יוה"כ ומי יכילנו ג' ספרים נפתחים עכ"ל:

ידוע הדבר ומפורסם הענין גודל אהבת הקב"ה וחיבתו לנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו שמקבל אותנו בתשו' ומקרבנו לעבודתו ולירא‌תו כי הוא ידע יצרנו וטרם מכה ציץ רפואה פרח היא התשו' שיעשה האדם ומרפא אותנו הוא יתברך ברחמיו וברוב חסדיו

וכמ"ש ישעיה הנביא סי' נ"ח וכ"ת דרכיו ראיתי וארפאהו ואשלם ניחומים לו ולאבליו בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ויל"ד באלו הפסוקים מהו הכונה ומהו הסמיכות דקא סמיך קרא דבורא ניב שפתים עם קרא דלעיל מיניה:
ואפשר בהקדים מאי דתמן תנינן בכתובות בפ' המדיר המקדש את האשה ע"מ שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת ע"מ שאין בה מומין ונמצאו בה מומין אינה מקודשת ואיתמר עלה התם דע"ד ע"ב בברייתא הלכה אצל חכם והתירה מקודשת רופא וריפא אותה אינה מקו' מה בין חכם לרופא חכם עוקר הנדר מעיקרו רופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא ע"כ ופירש"י ז"ל חכם עוקר הנדר מעיקרו נמצא כמי שלא היו עליה בשעת קי' ע"כ מכאן ולהבא וכו' נמצא דבשעת קי' הטעתו ע"כ וכתבו התוס' ז"ל שם בד"ה חכם וכו' וז"ל ודוקא הלכה אצל חכם והתירה קודם ידיעת הבעל אבל לאחר ידיעת הבעל ל"מ להו היתר כדק' במתני' נמצאו עליה נדרים אי"מ ולא מפליג בין בני היתר ללאו בני היתר וטעמא דע"מ כן מקדשה שאם לא ירצה לבטל הקי' מחמת הנדרים שיהיו קידושיו קי' והיכא דידע קודם שהותרו הרי מיד רוצה שיהיו מבוטלין דשמא לא יהיה להם היתר אבל בהותרו קודם ידיעתו הא לא רצה לבטלם מפני הנדרים שאין עתה שום קפידא עכ"ל וכ"כ רבינו הטור ז"ל באה"ע סי' ט"ל כדברי התוס' ז"ל דדוקא שהתירה חכם קודם שנולד לבעלה יע"ש וכ' עוד הטור בסס"י הנז' וז"ל נמצאו בה מומין והלכה אצל רופא וריפא אותם א"מ אבל נתקדשה לו ע"מ שלא יהיה בה מומין ונמצאו בה מומין וריפאם הרופא הרי זו מקודשת עכ"ל ופליגי בהא התוספו' עם הטור ולד' התוס' ז"ל לאו משום דבלישנא תליא מלתא אלא ה"ט דנמאסת בעיניו בזוכרו אעפ"י שהלכה ונתרפאה אמנם לד' הטור ז"ל בלישנא תליא מלתא דאי אמר ע"מ שלא יהיה בה מומין ר"ל דלא יהיו בה מכאן ולהבא ואם היו בה ונתרפאת לא קפיד. וכל עיקר הקפידה שלא, יהיו בעודן עליה אבל אי אמר ע"מ שאין בה כל שהיו בה הרי לא קיימה תנאה דהרי התנה שאין בה והיו בה משא"כ בע"מ שאין עליה נדרים כיון דחכם עוקר את הנדר. מעיקרו כאילו לא היו בה כלל הוי כמשי"ר המעיין בשורשן של דברים וידוע דהקב"ה קידש את ישראל בלשון ע"מ שלא יהיו בה מומין נגעי הנפש דהיינו שלא יהיה בהם צד מינות כלל וכמש"ה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי. סגולה מכ"ה ואתם תהיו לי וכו' וכמומין הפוסלים בכהנים שיהיו ככהנים נקיים מכל מומין בגופם כן יהיו ישראל נקיים וברים מכל נגעי הנפש ואם חטאו ועוו ואח"ך שבו בתשו' דהוי כהלכה אצל רופא ונתרפאה הקי' קיימים לד' הטור ז"ל אמנם לד' התוס' ז"ל יש לפקפק דמידי מיאוס לא נפקא והקי' בטלים כמ"ש כ"ז ויותר מזה הרב אש דת בפ' נצבים והרב

קול יעקב שאול ז"ל בדרשותיו דכ"ה ע"א והרב דרכי איש ז"ל דפ"ג ע"ג משם הרב ר' אבהו ז"ל וסיים עלה הרב דרכי איש משם הרב מר אביו ז"ל שם וז"ל אמנם אם הגע עצמך באחד שראה וידע בנערה אחת שהיתה מלאה מכל מום ואח"כ נתרפאה וקידשה אפי' שראה שהיו בה מומין והתנה שלא יהיו בה מומין והיו בה מומין ונתרפאה בכה"ג אפשר דהתוס' יודו דע"כ:

לא כתבו התוס' אלא על הסתם אבל היכא דגלי דעתיה דראה ואיפייס אומדנא דמוכח דעיקר קפידתו אינה אלא. שלא יהיו בה מומין קבועים לגמרי ואם היו ונתרפאו לא: קפיד בכה"ג מודו התוס' דהקי' קיימים וה"נ דהיו ישראל במצרים גוי מקרב גוי מה אלו אף אלו ואח"כ שבו בתשו' כמ"ש רז"ל ואח"ך עמד הוא ית' וקידשם לעצמו ע"מ שלא יהיה בהם מומין ונמצא דליכא טענת מיאוס ויודו התוס' בזה:

עוד בנ"ד יודו התוס' ז"ל מטעם אחר דהלא עיקר בריאת העולם להורות תשו' ולהוציא י"ג מדותיו מן הכח אל הפועל כמ"ש רבינו האר"י זצוק"ל בכה"ג:

לא אירייא כלל לנדון זה:

ובזה פי' הוא ז"ל שם משם הרב ר' אבהו ז"ל כו' הכ' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לא ס"ל טענת מיאוס של התוס' כדי לו' בנ"ד להפר ולבטל בריתי אתם ברית הקי' חדא כי אני ה' אלהיהם כלו' להודיע אלהותו ית' להוציא י"ג מדותיו מכח לפועל וזכרתי להם ברית ראשונים אתיא ראשית ראשית במעשה בראשית דעיקר בריאת העולם לצוות לזה ולא איריא כמדובר ועוד אשר הוצאתי אותם מאמ"ץ וידעתי את מכאובם שהיו גוי מקרב גוי וליכא מיאוס אפי' לד' התוס' עכ"ל ודפח"ח:

ולע"ד יומתק יותר אומרו כי אני ה' אלהיהם כלפי מ"ש הרב אש דת והרב קול יעקב שאול ז"ל שם דהאחרונים ז"ל נסתפקו בההיא דמקדש ע"מ שלא יהיו בה מומין והלכה אצל הרופא ונתרפאת שהיא מקודשת לס' הטור ז"ל אם היינו כשלא נודעו לבעל קודם שנתרפאת או אפשר אפי' אחר שנודעו מקודשת שהרי כשנתרפאוהרי נתקיים התנאי ולא היתה הקפידה אלא שלא ישארו בה או דילמא כשנודעו לו קודם אפשר שהיה סובר הבעל שאין להם רפואה כלל ומבטל הקידושין ויש צדדים לכאן ולכאן וסיים שם הרב אש דת ז"ל דכל שהבעל הוא הרופא דאינו יכו"ל כשנודעו לו קודם רפואה לא הייתי יודע שיהיה להם רפואה שהרי הוא הרופא ויודע ודאי וכל כי האי ודאי מקודשת ובזה פי' הרבנים ז"ל הנז' כמה מק"ק ומאמרז"ל יעש"ב:

עו"כ הרב דרכי איש ז"ל שם משם האחרונים ז"ל דכל שהבעל רופא אפי' התוס' מודו דאין כאן מיאוס כיון דעסיק בכל יום לרפאות כל חולי וכל מכה וה"נ הקב"ה רופא כל

בשר וליכא טענת מיאוס ובזה פי' הוא ז"ל כו' הכ' לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו וקרא כדכתיב ראו עתה וכו' מחצתי ואני ארפא יעש"ב. וז"ש לא מאסתים ולא געלתים לכלותם ולהפר בריתי של הקי' איתם בטענת מיאוס כדס"ל להתוס' ז"ל דשאני הכא כי אני ה' אלהיהם רופא כל בשר בכל יום תמיד ואני יודע שיתרפאו המומין שלהם ע"י התשובה ואין אני יכול לטעון טענת מיאוס כלל וכמדובר וק"ל: ובכן הבא נבא לביאור כו' הכתו' דישעיה נ"ח הנז"ל וז"ש דרכיו ראיתי וארפאהו בהיותם במצרים גוי מקרב גוי וארפאהו ע"י שיעשו תשו' ובזה ואשלם ניחומים לו ולאבליו דאפי' שאחר צאתם ממצרים קדשתי אותם לי ע"מ שלא יהיו בהם מומין והיו בהם מומין שהם החטאים והעונות אפי"ה אם יעשו תשו' אני מקבלם בתשו' ולא פקעי הקי' הראשונים מהם כלל אפי' שידעתי במומיהן קודם שיתרפאו בתשו' שיעשו דבעלמא גבי ב"ו איכא ספיקא אי פקעי הקי' או לא כמ"ש הרב אש דת ז"ל דיש צדדים לכאן ולכאן עכ"ז ראיתי וארפאהו כלו' שאקבלם בתשובה וקידושין לא פקעי כלל והטעם לזה משום כי אני רופא כ"ב וידעתי בחולי זה שיש לו רפואה בדוקה ומנוסית שהיא התשובה וז"ש בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק שהיה רחוק במעשיו הרעים וחזר בתשו' ונעשה קרוב כדרז"ל אמר ה' ורפאתיו כלו' אמר ה' דיקא ורפאתיו ולא דמי לב"ו בעלמא וגם באיניש דעלמא אם הבעל הוא הרופא לכ"ע מקודשת בודאי וכמדובר וק"ל:

וזה אפשר כו' הכתוב הסולח לכל עונכי וא"ת דהיאך סולח ולא חייש לטענת מיאוס כמ"ש התוס' ז"ל לז"א הרופא לכל תחלואייכי משום שהוא רופא כל בשר לכל חולי ולכל מכה וגם הגואל משחת חייכי כלו' שגאל אותנו ממצרים והצילנו מרדת שחת קודם שיהיו נשקעים בן' ש"ט הגם שהיו גוי מקרב גוי ועכ"ז ראה ואיפייס ככל הנז"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכתוב בפ' ואתחנן בצר לך וכו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ולא תחוש לומר שמא הקב"ה יסבור ול"ו ידע כס' התוס' ז"ל דחיישי לטענת מיאוס כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך בטענה זו משום דלא ישכח ברית אבותיך כי שאל נא לימים ראשונים וכו' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו' וכיון דידע במומין שלכם וקבל תשובתכם וראה ואיפייס ש"מ דלא ס"ל כס' התוס' ז"ל ואינו חושש לטענת מיאוס כלל וק"ל:

וזה אפשר כו' מאמרם ז"ל בש"ט מזמור פ"ה ע"פ שובנו אלהי ישענו וכו' וז"ל אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אם אנו עושים תשו' אין אתה מקבלנו הלא אתה תשוב תחיינו עכ"ל ולכאורה אינו מובן ואולם עפי"ה אפ' דישראל בההוא פחדא הוו יתבי שמא יתבטלו הקידושין שבינם לבינו ית' מחמת שחטאו ונעשו בעלי מומין ומידי ספקא ל"ן

משום דידע הקב"ה והכיר במומם קודם ששבו בתשו' ונתרפאו כיון דיש צדדין לכאן ולכאן כמ"ש הרב אש דת ז"ל וכנז"ל וגם הוה ס"ד דישראל דשמא הקב"ה ס"ל כהתוס' ז"ל דחייש למיאוס ופקעי הקי' לגמרי ולזה שואלים הלכו בו אם אנו עושים תשו' ומרפאים את תחלואי נפשנו אין אתה מקבלנו משום דידעת המומין שלנו מקודם וכדס"ל הכי לי"א דאם ידע בהם הבעל קודם שנתרפאת דפקעי להו הקי' משום דסובר דאין להם רפואה וגם אפ' דס"ל כהתוס' ז"ל דפסלי הקי' מטעם מיאוס וכנז"ל לז"א דכ"ז לא שייך גבך דהא הלא אתה תשוב תחיינו ולשון תחיה הוא רפואה כמ"ש הרד"ק ז"ל ע"פ יחיינו מיומים וכו' ור"ל דאתה רופא מובהק ויודע בתחלואי נפשנו שיש להם רפואה וגם בכל יום תמיד אתה רופא חינם לכל חולי וכל מכה ולית לך למטען טענת מיאוס גם לד' התוס' ז"ל ולא פקעי הקי' לכ"ע וצריך שתקבל אותנו בתשובה וק"ל: וזה אפ' כו' הכתוב חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה ע"פ לה' ואתה נשאת עק"ס ור"ל שאני איני מכסה ממך המומין שבי אחת לאחת עם שלפניך נגלו כל המומין שבי מקודם התשו' ואיני מתייראי שמא תסבור כהתוס' ז"ל דחיישי למיאוס וגם דכיון שאתה יודע בהם קודם התשו' שמא תסבור דאין להם רפואה כמו איניש דעלמא אלא אמרתי אודה ע"פ לה' כי שנא ושנא מאדם דעלמא ונ"ט לזה משום כי אתה נשאת עון חטאתי סלה כלו' דאנכי הרואה שאתה רופא מובהק וכמה פעמים כבר נשאת עון חטאתי ורפאתני מחולי הנפש בכל יום תמיד ובכגו"ד הקי' במקו"ע לכ"ע וק"ל:

ואחשבה שזה אפ' כו' אנשי כנה"ג ז"ל שתיקנו לנו בתפלה לו' בברכת רפאנו ה' ונרפא כו' והעלה ארוכה ומרפא וכו' וא"ת מאחר שהוא ית' ידע בתחלואי נפשנו קודם התשו' וגם מט' מיאוס הרי פקעי הקי' וכהתוס' ז"ל לז"א דהא ליתא משום אל רופא וכו' אתה וכיון שאתה הוא הרופא הנאמן אין שום חשש עוד וכנז"ל ולכך אנו מבקשים ממך רפאנו ה' ונרפא וק"ל: ובדרך זו אלך להבין כו' הכתובים הנאמרים באמת בהושע הע"ה וכ"ת שובה ישראל וכו' שהנביא או' לישׂ' שישובו בתשו' שלימה כדי שיתרפאו המומין שבהם מתחלואי הנפש מפשעיהם לכל חטאתם כדי שלא יתבטלו הקי' מכח כי כשלת בעונך ואם לא ישובו בתשו' לרפאת את עצמם מהמומין הנז' הרי הם נכשלים שיתבטלו הקי' למפרע ויסתיר הקב"ה פניו מהם לגמרי וכדי שלא תאמרו עוד היום דהגם שנשוב בתשו' ונתרפא לא הועלנו כלום מאחר שהוא ית' ידע במומינו קודם הרפואה לזה אני אומר לכם דלא תחושו מזה ולא מט' מיאוס כלל משום שה' אלהיך שאני וז"ש שובה יש' עד ה"א כיון שהוא ית' הרופא לשבורי לב ובזה כ"ע מודו דמהניא תשובתכם ומקובלת לפניו ית' וז"ש קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דייקא ומה הן הדברים שתקחו עמכם אמרו אליו

דייקא שהוא רופא נאמן וכל שהבעל רופא ל"מ למטען שמא אין להם רפואה או טענת מיאוס ולכ"ע בכה"ג הקי' במק"ע וא"כ כל תשא עון שאתה הוא היודע לרפאת כל מין חולי שיהיה מאיזה עון ובזה נחזור לקדמותינו נקיים וברים וז"ש וקח טוב דבזה יהיה הליקוחין שיש לו בנו הם טובים ונכוחים ונהיה שלמים וז"ש ונשלמה פרים שפתינו וק"ל: וזה אפ' כו' מאמרם ז"ל שובה ישראל עד ה"א עד ההוא שאמר אנכי ה"א וכו' עכ"ל והוא תמוה לכאורה אכן עפ"י מ"ש הרב דרכי איש משם הרב מר אביו ז"ל בכו' הכתוב ואף גם זאת וכו' אשר הוצאתי אותם וכו' דר"ל דכיון דבמצרים היו יש' גוי מקרב גוי ושבו בתשו' ואח"כ עמד וקידשם א"כ ראה ואיפייס וליכא תו טענת מיאוס כלל כנז' א"כ ז"ש שובה יש' וכ"ת שמא יטעון הקב"ה טענת מיאוס הא ליתא גבי דידיה דהקב"ה דהא התשו' שתעשה היא עד ה"א שאמר אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאמ"ץ עם דידע בכם דהייתם במצרים גוי מק"ג ומה אלו אף אלו וא"כ ראה ואיפייס וליכא תו טענת מיאוס גבי דידי וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' מרע"ה במ"ש ויחל משה את פני ה"א ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מאמ"ץ בכח גדול ובי"ח ולא נאריך בדקדוקים ועפי"ה אפ' דמרע"ה הבין בדברי הקב"ה שאמ"ל לך רד כי שיחת עמך וכו' דר"ל דנעשו בעלי מומין בעונם ומאיסי תו עלי דידי ופקעי הקי' שקידשתי אותם בתנאי וע"מ שלא יהיה בהם מומין וכעת שנעשו בע"מ פקעי הקי' מנייהו ואפי' שיעשו תשו' לרפאת מומם וז"ש ועתה אין ועתה אלא תשו' כידוע עכ"ז הניחה לי תשובתם לצד אחד דמאיסי עלי אפי' אחר עשותם תשו' כדס"ל להתוס' ז"ל ויחר אפי בהם ואכלם ומ"ג כי ידעתי את מומם קודם עשותם תשו' וכשנודעו המומין לבעל קודם הרפואה יש צד לו' דל"מ תו הרפואה שיעשו אח"כ וכנז"ל ואנא סבור כהאי צד וא"כ אין תקומה להם זולת ויחר אפי בהם ואכלם ואי משום מ"ש רבינו האר"י זצוק"ל דעיקר בריאת העולם הוא להודיע אלהותי ולהוציא י"ג מדותי אל הפועל כנז"ל הנה אנכי מקיים זה בך ובזרעך וז"ש ואעשה אותך לגוי גדול ולזה עמד בתפלה לפניו ית' ויחל משה א"פ ה"א ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך כלו' אפי' שיעשו תשובה ויהיו בעושין מעשה עמך ויתרפאו ממומין שבהם אפי"ה יחרה אפך בהם מטענת מיאוס ומט' שידעת במומן קודם התשו' שהיא הרפואה שלהם מאחר דאתה בעצמך הוצאת אותם מאמ"ץ בכח גדול ובי"ח עם שהיו במצרים בעלי מומין גוי מק"ג ומה אלו וכו' ועכ"ז כששבו הם בתשובה קבלת אותם וקדשת אותם קי' גמורים א"כ הרי ידעת וראית ונתפייסת בהם ולא חששת למיאוס כלל א"כ מה ראית עכשיו לטעון עליהם טענת מיאוס שוב מחרון אפך וכו' וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל כלו' דאפי' יהיו בע"מ בעונותם עכ"ז אינו מביט הקב"ה באון ובעמל שלהם לבטל הקי' מט' מיאוס כדס"ל להתוס' ז"ל אלא הוא מקבלם בתשו' שיעשו לפניו ויתרפאו מכל המומין שהיה בהם מתלתא טעמי חדא כי ה' אלהיו עמו והוא רופא כל בשר ויודע שיש רפואה למומין שבהם ע"י התשו' וגם כיון שהוא רופא לא שייך גביה טענת מיאוס וגם להודיע אלהותו ומדותיו ית' מן הכח אל הפועל ועוד ותרועת מלך בו שהוא הגורם לאדם שיחטא כמש"ה ואשר הרעותי וכיון שהוא הגורם ויודע שאין אדם צדיק בארץ וכו' א"כ מוכרח הוא ית' לקבלם בתשו' ועוד אל מוציאם ממצרים שהיו שם גוי מק"ג וראה ואיפייס וכמש"ל וק"ל:

ואפשר זה עצמו היה ספקו של מרע"ה באומרו ליש' ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם דלכאורה יל"ד דבמה היה מסתפק מרע"ה כיון דישראל עשו תשו' הא אין לך דבר שעומד בפני התשו' אמנם עפי"ה א"ש דמרע"ה היה מספק"ל אי הלכתא כהטור ז"ל דל"ח למיאוס אי"ד כהתוס' ז"ל דחיישי למיאוס ושמא הקב"ה יסבור כהתוס' ז"ל א"נ אפי' לס' הטור ז"ל כיון דידע הקב"ה במומין קודם שישובו בתשו' דבכה"ג אפ' דפקעי הקי' כחד צד הנ"ל בדברי הרב אש דת ז"ל ולז"א ועתה אפי' שעשיתם תשו' הרמוזה בתיבת ועתה עכ"ז אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם וכו' וק"ל:

וזה אפ' כו' מאמרם ז"ל במד' איכה כי אם מאוס מאסתנו וז"ל אם מאיסא היא לית סבר ואם קציפא הוא לית את סבר עכ"ל דר"ל דאם בא יבא הקב"ה עלינו בטענת מיאוס ויפסוק הדין כהתוס' ז"ל דפסל הקי' מט' מיאוס א"כ לית סבר אין עוד תקוה לנו לקבלנו בתשו' ולהחזיר העטרה ליושנה ואם אינו בא עלינו בטענת מיאוס רק בשצף קצף הסתיר פניו ממנו א"כ יש לנו פתח תקוה לקבלנו בתשו' לפניו ית' וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' בדניאל ועתה ה"א אשר הוצאת א"ע מאמ"ץ וכו' חטאנו רשענו. ה' ככל צדקותיך ישוב נא אפך וכו' כלו' דכיון דהוצאת א"ע מאמ"ץ וכו' וראה ואיפייס א"כ עתה גם כי חטאנו רשענו. ה' ככל צדקותיך שעשית עמנו במצרים עם שהיינו גוי מק"ג ועכ"ז עשינו:

תשובה וקבלת וקדשת אותנו מחדש גם עתה שעשינו תשו' הרמוזה במלת ועתה תקבלנו בתשו' ולא תטעון טענת מיאוס כלל וק"ל:

וזה עצמו אפ"ל בכה"כ מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי ואני מקבלך בתשובה ואיני חושש למיאוס וראיה לזה כי גאלתיך כבר מאמ"ץ ולא חששתי אז למיאוס כלל וק"ל:

ועד"ז אפ"ל כו' הכ' לא שמרו ברית אלהים וכו' וישכחו עלילותיו וכו' נגד אבותם ע"פ וכו' ובכו' הכ' ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושע. וכו' הכ' למה אלהים זנחת לנצח וכו' זכור עדתך קנית קדם וכו' גאלת בזרוע וכו' ועפי"ה ה"ה כמבוארים מעצמם וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א כו' הכ' ויחל משה וכו' וכל הכתו' הנ"ל בהק' להבין כו' הכ' בירמיה סי' ב' וכ"ת כה אמר ה' מה מצאו אבותכם בי עול כי רחקו מעלי ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מאמ"ץ וכו' ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וכו' הכהנים לא אמרו איה ה' ותופשי התורה לא ידעוני והרועים פשעו בי והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועילו הלכו לכן עוד אריב אתכם נאום ה' ואת בני בניכם אריב והדקדוקים באלו הכתו' רבו מאוד כאשר ירדוף הקורא נעים ירגיש בהם עד שאין צורך לבארם. וחוץ מדרכנו אפ"ל דהדברים מגיעים למ"ש רז"ל בפ' חלק שטענו ישראל לפני הנביא עבד שמכרו רבו כלום יש לזע"ז כלום יע"ש והיינו משום שהיו סבורים יש' שבאותו הדור דדין עבדים יש להם עם הקב"ה דאם היו סבורים דיש להם דין בנים נתבטלה טענתם וסברתם הנז' דהבן לא יצוייר שלא יהיה עוד בן וקשר האב עם הבן לא ינתק לעולם כמ"ש המפ' ז"ל כידוע והנה מצאנו ראינו כמה ראיות נכוחות ועצומות להוכיח במישור מהם דדין בנים למקום יש לנו ולא דין עבדים חדא מדירד הקב"ה בכבודו ובעצמו למצרים במכת בכורות ועם שהוא כהן עכ"ז נטמא ח"ו בגילולי מצרים בעבור ישראל שהם בניו וכמ"ש הקב"ה בתחי"ד בני בכורי ישראל גם מתח"ה מוכח דיש לנו דין בנים למקום וכמ"ש הרב התנא בפר"ד יעש"ב גם מדנתן לנו א"י וזכינו בה אין זה אלא מכח דאית לן דין בנים דאילו היה לנו דין עבדים לא היה לנו מקום לזכות כלל בה כמ"ש הרב שא"י ז"ל ושאר מפ' ז"ל כידוע גם מנתינת התו' לנו עם בני ישראל ולא זכו בה מלה"ש בטענת מצרנות ה"ט נמי משום דאית לן דין בנים והמוכר לבנו לית ביה דב"מ כידוע במפז"ל וגם מבנין ביהמ"ק מוכח דיש לנו דין בנים למקום כמשז"ל עשו בית לאב וכו' וכמ"ש רז"ל כידוע ועוד יש לבטל טענתם שטענו עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה משום דאעיקרא דדינא לא נמכרו בדמים כלל ועדין ברשות הקב"ה הם כמו שהשיבם הקב"ה דהן בעונותיכם נמכרתם ואפי' את"ל דנמכרו בדמים לע' מה שקנה עבד קנה רבו וכמ"ש התם בפ' חלק. ובזה פי' הרב בינה לעתים ז"ל כו' הכ' והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות ואין קונה כידוע. ורש"י ז"ל בירמיה סי' ג' פי' ע"פ ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי אנכי אמרתי בלבי ולכך הנחלתיה לאבותיכם איך אשיתך בבנים את עדתי ואומתי מערבת בין האומות ולכך בחרתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים

ע"כ ומקרא מלא דיבר הכתוב ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך ופירש"י ז"ל כאשר ישא איש את בנו כמ"ש אצל ויסע מלאך האלהים משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים נטלו מלפניו ונתנו לאחוריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו באו לסטים לפניו וזאבים לאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו וכמש"ה ואשא אתכם ע"כ נשרים וכו' ע"כ וידוע דהבנים הם יצאו ערבים בעד אבותיהם במת"ת כמ"ש רז"ל ע"פ מפי עוללים ויונקים י"ע וכשח"ו ישראל חוטאים הוא נפרע מן הערבים שלהם שהם הבנים כמש"ה ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני ואיתא בתנחומא מהו גם אני אמר הקב"ה גם אני מצטער עליהם יעש"ב:

ובכן נבא לביאור הכתובים וז"ש מה מצאו אבותיכם בי עול וילכו אחרי ההבל ויהבלו שהיא הע"ז ולא רצו לשוב בתשובה בטענתם לפני הנביא עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה וכו' והמה טועים בזה שסוברים דישראל דין עבדים יש להם דלא היא אלא דהם דין בנים יש להם עמי ומי שהוא בן לא יצוייר שלא יהיה עוד בנו דקשר האב עם הבן לא ינתק לעולם והא לכם כמה ראיות ברורות דאתם דין בנים יש לכם חדא מיצי"מ ע"י עצמי שאני כהן ועכ"ז ירדתי לגילולי מצרים ונטמאתי שם בעבור הצלתכם ואין זה אלא מכח שאתם בנים ואב מטמא לבנו וז"ש ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מאמ"ץ ועוד ראיה שנית המוליך אותנו במדבר וכו' כאשר ישא איש את בנו כנז"ל: ועוד ראיה שלישית ואביא אתכם אל ארץ הכרמל שלא זכיתם בא"י אלא מדין בנים כנז"ל ועוד ראיה רביעית מביהמ"ק וז"ש ונחלתי שהוא ביהמ"ק שמתם לתועבה שלא רציתם לידע דמכח ביהמ"ק משם ראיה דדין בנים יש לכם והכהנים שהוזהרו שלא יטמאו למת זה לא אמרו איה ה' שהרי נטמא במצרים והוא ג"כ עתיד להחיות מתים אעפ"י שהוא כהן ואיך יהיה זה אם לא שנאמר מדין בנים גם תופסי התורה עשו עצמם כאילו לא ידעוני דאעיקרא לא זכו יש' בתורה הם ולא מלה"ש אינו אלא משום דלגבי בן ליכא דינא דב"מ כידוע וגם טענתם שאשה שגירשה בעלה וכו' גם טענתם זאת ליתא כלל דאין כאן גירושין כלל דהן בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שולחה אמכם וז"ש והרועים שהם הסנהדרין והמלכים פשעו בי וישלחם ביד פשעם וגם את"ל דהיה כאן גירושין ממש עכ"ז מותרים אתם לחזור אלי וליכא כאן לאו דלא יוכל בעלה וכו' והן ישלח וכו' דהא הנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועילו הלכו ההמיר וכו' ועמי המיר וכו' שם רמז למ"ש מהרמ"ג ז"ל לתרץ קו' הראשו' ז"ל דאיך יעבור הקב"ה ח"ו על לאו דלא יוכל בעלה וכו' כדי שישראל יקיימו מ"ע דתשו' דהא קי"ל אין אומרים לו לאדם חטוא וכו' ותי' הוא ז"ל דישראל יש להם עם הקב"ה כדין אשה ובעלה וכ' הרמב"ם ז"ל בפי"א מה"ג

דפקח שגירש אשתו והלכה ונשאת לחרש או לסריס אם שוב נתנרשה או נתאלמנה מהם מותרת לחזור לבעלה הא' הפקח יע"ש וה"ה נ"ב כיון דזנו אחרי אלהי נכר הארץ עץ ואבן דומם דלא יועיל ולא יציל. אם ישובו בתשו' מותר הקב"ה להחזירם לו כדין הפקח הנז':

ובזה פי' הוא ז"ל כו' הכ' ועבדתם שם אלהים אחרים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא יריחון ולא ישמעון וכו' ובקשתם משם את ה"א ומצאת כי תדרשנו וכו' ועפי"ה הדין הנז' ה"ה כמבואר וז"ש כאן והנביאים נבאו בבעל עץ ואבן ואחרי לא יועילו הלכו ההמיר וכו' וא"כ אפי' את"ל דיש לכם דין אשה שגירשה בעלה מותרים אתם לחזור אלי ולכן עוד אריב אתכם וגם את בני בניכם אריב כי הם ערבים שלכם כנז"ל וא"כ אחר כל הראיות הללו היתכן לו' העבד יש' אם יליד בית הוא כלו' בתמיהא כרמוז בה"א התימה באומרו העבד ישראל בתמיהא כלו' איך יכולים לו' דדין עבדים יש לכם לבא בטענת עבד שמכרו רבו וא"כ איך ולמה מדוע היה לבז לפרוק עול ויאמרו לאל סור ממנו ח"ו וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כו' הכ' מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' בהק' מ"ש רז"ל ביומא אמר"י גדולה תשו' שדוחה ל"ת שבתורה שנא' הן ישלח וכו' והק' המפ' ז"ל דמאי רבותא דתשובה הלא בכל התורה כולה הכי קי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת ותי' דשאני תשו' דאיכא כנגדה תרי לאוי לאו דלא יוכל בעלה ואחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה והיינו רבותא דתשו' דעם היות דאיכא תרי לאוי ובעלמא לא דחי העשה תרי לאוי הכא בעשה דתשו' דחייא תרי לאוי משום דעשה דתשו' עשה אלים דהצלת רבים הויא וז"ש ר"י גדולה תשו' שדוחה ל"ת שבתו' כלו' תרי לאוי כמ"ש הן ישלח וכו' ואת זנית רעים רבים ואפי"ה ושובו אלי נאום ה'. והרב או"נ ז"ל תי' דכנגד עשה דתשו' איכא עשה ול"ת דכהונה ולז"א גדולה תשו' שדוחה את ל"ת שבתו' ר"ל עשה ול"ת דכהונה דבעלמא קי"ל דלא אתי עשה ודחי עשה ול"ת כלל הכא בעשה דתשובה דאלימא טובא גדול כחה דדחיא עשה ול"ת דכהונה:

ודכוותה אשכחן ביצי"מ כמ"ש ז"ל גדולה חיבתן של יש' לפני הקב"ה שנגלה עליהם במצרים במקום טינופת וכו' משל לכהן שנפלה לו תרומה בביה"ק וכו' כך אמר הקב"ה מוטב שאכנס למקום טומאה וכו' והק' הרב שא"י ז"ל בדרוש שה"ג דהא גבי טומאת כהן איכא עשה ול"ת והצלת ישראל שהם כמו תרומה היא עשה ולא אתי עשה ודחי עשה ול"ת דכהונה ותי' דעשה דהצלת יש' אלים טובא שאילו היו שוהים שעה אחת היו נשקעים בן' ש"ט ולא היה להם עוד תקנה לצאת והיה ח"ו ח"ה בדבר ולכך חשיב עשה

דהצלת ישראל אלים והיא מצוה רבה ומצוה דרבים ודחי עשה ול"ת דכהונה אתד"ק יעש"ב: נמצינו למדים דמכח יצי"מ ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו מוכח להדיא דעשה אלים ודרבים דחי עול"ת דכהונה והה"נ דדחי תרי לאוי מטע"ז דעשה אלים ומינה ילפינן דגם עשה דתשובה דאלימא טובא ודרבים דחי נמי תרי לאוי א"נ עול"ת דכהונה דעשה דתשו' נמי אלימא דהוי מצוה דרבים וזש"ה כה אמר ה' מ"מ אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי ולא רצו לשוב בתשו' לפני וילכו אחרי ההבל לעע"ז תדיר ולא פסיק וכמש"ה ואת זנית רעים רבים וזהו כפל הכתוב וילכו אחרי ההבל ויהבלו דאילו היה שעבדו ע"ז פעם אחת דוקא החרשתי משום כי יצר לב האדם רע וכו' אבל עתה אנכי הרואה כי הם רחקו מעלי ועע"ז תדיר יום ולילה לא ישבותו ונתייאשו מלעשות תשו' וש"ת דלא במרד ובמעל עשו כן אלא ה"ט דידהו דאתם חושבים שלא תועיל לכם התשו' עוד משום מאי דקי"ל בעלמא דלא אתי עשה ודחי תרי לאוי וגם לא אתי עשה ודחי עול"ת דכהונה לז"א הא ליתא וטעות היא בידם לסבור כזאת דלמה לא אמרו איה ה' המעלה אותנו מאמ"ץ וכו' ואמאי לא הביאו ראיה מדהוצאתי אותם מאמ"ץ וכו' דמשם ראיה חותכת דאתי עשה אלים דרבים ודחי עול"ת דכהונה וא"כ ה"ה וה"ה נמי דאתי עשה דתשו' דאלימא והיא מצוה דרבים ודחי עול"ת דכהונה וגם דחי נמי תרי לאוי וכמדובר: ובזה אפ"ל כו' הכ' בהושע סי' י"א וכ"ת ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראוהו יחד לא ירומם איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה וכו' וחוץ מדרכנו אפ"ל באו"א במ"ש רז"ל משם המפ' ז"ל ובשא"י ז"ל ד"ט ע"ד דבמקום דאיכא ח"ה אתי עשה ודחי ל"ת ועשה וגם דחי תרי לאוי יעש"ב וכנז"ל עו"כ השא"י ז"ל משם עט"ר הרמ"ז מרן מהרח"א ז"ל בכו' הכ' לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד ואת זנית רעים רבים ושובו אלי נאום ה' דכו' הכ' הוא להודיע כמה גדול כח עשה דתשו' שדוחה תרי לאוי לפי מ"ש בפ"ק דיבמות אחרי אשר הוטמאה זו סוטה שנסתרה וזינתה תחת בעלה וז"א לאמר הן ישלח איש וכו' והלכה והיתה וכו' דאיכא ל"ת וכ"ת מאי אולמיה דתשו' והלא מדה היא בכל התו' אתי עשה ודחי ל"ת לז"א ואת זנית וכו' כלו' דאיכא עוד לאו שני שזינתה תחתיו ואף עפי"כ ושובו אלי עכד"ק ודפח"ח וז"ש ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראוהו כלו' דישראל מצפים לי שאקבלם בתשו' מצד דאיכא ח"ה ובכגו"ד אתי עשה ודחי עול"ת וגם דחי תרי לאוי מצד שאני אל עליון יקראונני ואם לא אקבלם בתשו' יהיה ח"ו ח"ה בדבר ולזה אפי' דאיכא תרי לאוי וז"ש יחד לא ר"ל תרי לאוי יחד ירומם ר"ל ידחה אותם וטעמם משום ח"ה דידי שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' משום שאינם יודעים הגוים דדינא הוא דלא אתי עשה ודחי תרי לאוי ולכך מוכרח

אני לקבל תשובתם ולשוב אלי וטעמם ונימוקם עמם כי איך אתנך אפרים וכו' נהפך עלי לבי ולא אעשה חרון אפי ונ"ט לזה משום כי אל אנכי ולא איש ואיכא ח"ה גדול בדבר וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א חוץ מדרכנו במ"ש השא"י ז"ל בדצ"א ע"א דהא דקי"ל בכל דוכתא דאתי עשה ודחי ל"ת הי"ד היכא דהוו העשה והל"ת בחד גברא שהדוחה ל"ת הוא עצמו מקיים העשה כמילה בצרעת אבל שידחה אחד הל"ת כדי שיקיים חבירו מ"ע לא מצינו דאין אומרים לאדם חטוא וכו' יעש"ב וז"ש ועמי תלואים למשובתי כלו' הם מסופקים בתשו' אי מהניא או לא דלדעתם שלא אקבלם בתשו' כיון דאני עובר הלאו דלא יוכל והם מקיימים העשה דתשו' וז"ש ואל על יקראוהו יחד כלו' דאם העשה ול"ת הם יחד בחד גברא אזי לא ר"ל הלאו דלא יוכל בעלה וכו' ירומם ר"ל ידחה זהו הספק שלהם אבל דעו לכם דאם הוא להצלת רבים ודאי דאתי עשה ודחי ל"ת גם בתרי גברי וכמ"ש כן התוס' ז"ל בכמה דוכתי בעבור מצוה דרבים שאני כידוע וז"ש איך אתנך וכו' כלו' שאתם רבים ולכך יחד נכמרו ריחומי לעבור על הלאו בשביל שתזכו ותעשו תשו' ולזה לא אעשה חרון אפי בכם כי אל אנכי רב חסד חפץ לזכות אתכם וק"ל:

אמנם עפ"י דרכנו אפ"ל עד"ז דכבר הקדמנו דאיכא ב' טעמים נכונים להקב"ה לקבל תשובתנו לפניו ברצון ואין לחוש משום תרי לאוי ולא משום עול"ת דכהונה כנז"ל וישראל הוה ס"ל דמה שהותר להקב"ה לעבור על תרי לאוי או על עול"ת דהוא משום הטעם דאיכא ח"ה בדבר כנז"ל וז"ש ועמי תלואים ר"ל מצפים שאקבלם בתשו' מטעם דאל על יקראוהו שהוא אל עליון ויאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' ובזה יחד ר"ל תרי לאוי יחד ירומם ר"ל ידחה אותם מטעם ח"ה וכדחזינן להקב"ה דעבד הכי ביציא"מ וכנז"ל ולזה הודיעם הקב"ה דלא צריכי להאי טעמא דח"ה דאפי' נאמר דליכא ח"ה כלל תפ"ל משום דהויא עשה דתשו' דידכו היא עשה דרבים ואלימא טובא לדחות אני עול"ת ותרי לאוי וז"ש איך:

אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבויים דשאני התם דרבים הוו ואתי עשה דרבים ודחי תרי לאוי ועול"ת דכהונה וק"ל: ובכן אפ"ל דזהו כו' מרע"ה באומרו להקב"ה ויחל משה את פני ה"א ויאמר למה ה' יהרה אפך וכו' דהנה הקב"ה אמ"ל למרע"ה לך רד כי שיחת עמך וכו' עשו להם עגל מסכה שזנו אחרי אלהי נכר הארץ ואפי' שיעשו תשו' הרמוזה בתיבת ועתה עכ"ז הניחה לי שאיני חפץ לקבלם בתשו' ולעבור אני על עול"ת דכהונה ועל תרי לאוי דלא יוכל בעלה ואחרי אשר הוטמאה משום דלא אתי עשה ודחי עול"ת ותרי לאוי לזה השיבו מרע"ה דלמה ה' דאתה ה' אל עליון ולא

איש ואיש כתוב בפרשה ועוד איך יחרה אפך בעמך שהם רבים ומצוה דרבים שאני דדחי תרי לאוי ועול"ת דכהונה דהא אשר הוצאת מאמ"ץ כלו' מטע"ז הוצאת אותם מאמ"ץ ונטמאת ח"ו בגילולי מצרים הרעים ועברת על עול"ת דכהונה בעבור הצלת רבים ועוד איכא התם ביצי"מ טעמא אחרינא דהוא משום ח"ה ואוף ה"נ דכוותה איכא ח"ה גדול דלמה יאמרו מצרים וכו' וק"ל:

ובזה ג"כ אפ"ל כו' הכ' לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו ותרועת מלך בו אל מוציאם ממצרים וכו' ר"ל דהקב"ה אינו מביט בעבירות. שעושין ישראל אם יחזרו בתשו' הוא ית' מקבלם אפילו שהוא עובר על עול"ת ועל תרי לאוי משום כי ה"א עמו ואל הוא ולא איש וראיה לזה מיצי"מ וז"ש אל מוציאם:

ממצרים מט' שהוא אל ולא איש הוציאם ממצרים ואיכא לגבי דידיה ח"ה גדול וק"ל:

וזה אפשר כו' הכ' בדניאל ועתה ה"א אשר הוצאת:

א"ע מאמ"ץ מט' ח"ה ומט' דאתה אל ולא איש' ודחית עול"ת דכהונה כדי שיזכו הם בעשה דתשו' א"כ גם אנן שחטאנו רשענו ועשינו תשובה הרמוזה בתיבת ועתה ה"א אנו מתתננים לפניך ה' ככל צדקותיך אשר עשית עמנו במצרים גם עכשיו תקבלנו בתשו' וישוב נא אפך וכו' וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי ואל תחוש מצדי שלא אקבל תשו' שלך דהא כי גאלתיך כבר עשיתי מעשה רב מקדמת דנא וגאלתיך ממצרים וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' לא שמרו ברית אלהים וכו' וישכחו עלילותיו וכו' וה"ה כמבואר וק"ל

וזה אפ"ל בכו' מאמרז"ל שובה יש' עד ה"א עד ההוא שאמר אנכי ה"א:

אשר הוצאתיך וכו' ועם האמור ה"ה כמבואר וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם ל"מ ול"ג לכלותם כי אני ה"א וגם וזכרתי להם ברית ראשונים וכו' ועם האמור ה"ה כמבואר. ובזה פי' המפז"ל כו' הכ' ה' צבאות השיבנו האר פניך ונושעה' גפן ממצרים תסיע וכו' וכה"כ למה אלהים זנחת לנצח וכו' זכור עדתך ק"ק גאלת שב"ן וכו' ועם האמור ה"ה כמבואר וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כו' הכ' הנז"ל בהק' מ"ש הרב כסנ"א ז"ל בפ' בראשית בביאור קראי דהושע שובה ישראל וכו' ובביאור כו' הזוה"ק בפ' פינחס דאיתא התם וז"ל גער חית קנה וכו' במצרים היא שלטא ומינה נפקין כמה שולטנין לזנייהו וכולהו ברזא דחמץ וכיון דתבר קוב"ה לחי"ת ונעשית מן חמץ מצה דאתוון דדין כאתוון דדין עכ"ל וכ' הוא ז"ל דכונת הזוה"ק מבוארת דפרעה היה אוחז בחי"ת ולא היה מניחם לצאת משם וכיון

דתבר קוב"ה לקנה דחי"ת ונעשה מן חמץ מצה עי"ז נפקו מתמן וע"ז ק"ל להרב ז"ל דהיכי תליא הא בהא דכ"ז שהיתה חי"ת לא היו יכולים לצאת משם וכשנעשית ה"א יצאו משם אתמהא וניח"ל למר במ"ש הרב ב"ש ז"ל משם הירושלמי דבזמנם היו כותבין צורת ח' במקום ה"א דהיינו מוקפת מג' רוחות כצורת ח' כך צורת ה"א וכ' ע"ז דזה אינו דמוכרח לו' דצורת הה"א היא כמו ה"א שלנו דתליא כרעיה דה"א מדאמרי' בש"ס דשבת דט"ל מלאכות דשבת ילפינן להו מדכתיב אל"ה הדברים גי' ל"ו דברים תרי הדברים תלת הרי ט"ל ואי איתא להא דצורת ה"א היתה כצורת אות ח' אמאי בעינן דברים הדברים הא מאלה לחוד נפק"ל ט"ל דה"א אחרונה דאלה נחשבת כחי"ת אלא ודאי דהויא כמו ה"א שלנו ומשו"ה בעינן דברים הדברים אכן תמן תנינן במנחות מ"ט תליא כרעיה דה"א דאי הדר בתשו' דליעול בהך פתחא וליעול באידך לא מסתייעא מלתא וכו' ע"כ וז"א שובה יש' עד ה"א מה תאמר דצורת ה"א כצורת ח' והפתח סתום ואין סיוע לשוב כשישוב לז"א קחו עמכם דברים דהיינו אלה הדברים האמורים בשבת דמשם מוכח דהויא הה"א כמו שלנו דתליא כרעיה דה"א דאל"כ אמאי בעי דברים הדברים מאלה לחוד נפקי אלא ודאי דהויא כמו דידן ומסתייעא מילתא לשוב בתשובה ע"י פתח העליון ומשו"ה אני מזהיר אתכם ושובו אל ה':

וזה עצמו היתה כו' פרעה שהיה אוחז באות ח' ור"ל שלא היו יכולים לצאת יען דצורת הה"א היא כמו ח' ול"מ מילתא לשוב בתשו' ויש' שבאותו הדור היו גוי מקרב גוי מה אלו אף אלו ולא היו יכולים לצאת משם ע"י התשו' וכנז' וכיון דתבר קובה"ו לקנה דחי"ת ונעשה מן חמץ מצה והיינו ה"א הרי דתליא לכרעיה דה"א ומסתייעא מילתא לשוב בתשו' ויכולים לצאת משם ע"י התשו' וכו' אתד"ק יעש"ב:

ועפיד"ק אפ"ל כו' הכ' בפ' יתרו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכה"ע וכו' אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י ופירש"י ז"ל וז"ל אלה הדברים לא פחות ולא יותר עכ"ל ולכאורה ק"ט דמי חשיד מרע"ה להוסיף או לגרוע עד שהוצרך ה' לצוותו ולמה לא הזהירו כזאת בשאר מצות האמורות בתו' רק כאן דוקא בודאי דהלא דבר ? ואולם עם האמור דט"ל מלאכות ילפינן להו מדכתיב אלה הדברים ולא אלה לחוד א"כ מכאן ראיה עצומה דצורת ה"א תליא כרעיה כצורת ה"א שלנו ומינה ילפינן דתשו' מהנייא וכנז"ל ותי' ועתה היא רמז לתשו' ותו איתא במד"ר ושמרתם את בריתי זו ברית שבת ע"כ ונלע"ד דמפקי לה דזו ברית שבת מתי' שמוע תשמעו בקולי ר"ת שבת וידוע דעיקר הגאולה תלויה בשמירת שבת כמ"ש ז"ל אלמלא שמרו יש' שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין ואין כל אומה ולשון שולטין בהם גם ידוע שאלתם דאיך

הקב"ה מוריד גשמים בשבת והוי מוציא מרשות לרשות כיון שהקב"ה מקיים כל התו' ותי' לזה דכ"ע דיליה והו"ל כמטלטל בחצרו כידוע וז"ש ועתה אם תעשו תשו' אני נותן לכם עצה טובה שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי זו ברית שבת ועי"ז והייתם לי סגולה מכה"ע דאין שום אומה ולשון שולטת בכם ותזכו לגאולה כנז"ל ואל תתמהו עלי דידי דאיך אני מוריד גשמים בשבת דשאני אני כי לי כל הארץ וכ"ע דילי ומותר אני לטלטל בחצרי כנז"ל א"נ אפ"ל כונת אומרו והייתם לי סגולה מכה"ע במשז"ל דהתשובה ל"מ רק לישראל ולא לאוה"ע וכבר המפרז"ל נתנו לזה כמה טעמים נכונים ואמתיים לא ע"ט האסף פה ובש"ס הקשו עמ"ש התם מלך שמחל על כבודו אכ"מ והא כתיב וה' הולך לפניהם יומם ותי' שאני קובה"ו דכ"ע דיליה יע"ש:

וז"ש ועתה רמז לתשו' כנז' שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי זו ברית שבת דמשם תורה יוצאה דתשובה מהנייא מדנפק"ל איסור ט"ל מלאכות מדכתיב אלה הדברים כנז' והייתם לי סגולה מכל העמים דלכם דוקא מהניא תשו' ולא לשאר העמים ותני והדר מפרש היכא רמיזא התשו' בשמירת השבת לז"א אלה הדברים ופירש"י לא פחות ולא יותר כלומר לא פחות משתי תיבות הללו דאלה הדברים ולא יותר מהם דמתרוייהו דוקא ילפינן איסור ט"ל מלאכות דשבת דתיבת אלה לחודה לא תספיק כדאיתא בש"ס דשבת כנז"ל נמצא דגם מתחילה וראש היתה רגל הה"א תלויה ומינה מוכח דמהניא לן התשו' וק"ל: ובזה אפ"ל מאמרז"ל וז"ל ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר בעת ההא כתיב כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כשם שאות הה"א פתוחה לפניך כך יהיו שערי תפלתי פתוחים לפניך לקבל תפלתי והיינו בעת ההא עכ"ל והוא תמוה לכאו' דמה ענין פתיחת אות ה"א לקבלת תפלתו ואולם עפ"י האמור יובן ובהקדם מ"ד ביומא בפ' יוה"כ אמר"י גדולה תשו' שדוחה ל"ת שבתורה וכו' וכל המפרז"ל הקשו דמאי רבותא דתשובה דהא בכל דוכתא הכי קי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת ותירצו דהכא שאני דהוי בתרי גברי דהוא יתברך עובר ח"ו על ל"ת דלא יוכל כדי שיקיימו ישראל עשה דתשו' והקשו ע"ז דהא אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך ותי' מצוה דרבים שאני ואיתא בלק"י דה"ט שנענש מרע"ה שלא נכנס לארץ משום ששיבר את הלוחות ומרע"ה דעתו בשבירת הלוחות כדי שידונו ישראל כפנויה וחטא ח"ו בשבירתם כדי לזכות את ישראל שהם רבים ואע"ג דאין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך מצוה דרבים שאני וכן אמרז"ל ע"פ וארא והנה חטאתם לה"א ראה שאין לישראל עמידה חיבר עצמו עמהם ושיבר את הלוחות אמר להקב"ה הם חטאו ואני חטאתי אם אתה מוחל לישראל מחול לי וכו' עכ"ל ויל"ד דאיך השוה עצמו מרע"ה שהוא יחיד לישראל שהם רבים אך כל חיליה דמר

דעיקר התשו' נפק"ל מדתליא כרעיה דה"א ושהוא ית"ש עובר ח"ו על לאו דלא יוכל כדי שיזכו ישראל בתשו' ומטעם מצוה דרבים אתי עלה קוב"הו וכנז"ל וזשרז"ל בעת הה"א רמז לאות ה"א ואמר כשם שאות ה"א פתוחה לפניך לקבל. שבים משום מצוה דרבים שאני א"כ גם אנכי יהיו שע"ת:

פתוחים לפניך לקבל תפלתי ליכנס. לארץ כי גם אנכי לא חטאתי בשבירת הלוחות אלא כדי לזכות הרבים כדי שידונו כפנויה כנז"ל וק"ל: ועפ"י הקדום דט"ל מלאכות דשבת נפק"ל ממ"ש אלה הדברים ומינה ילפי' דתליא כרעיה דה"א להורות דמהניא תשו' לישראל כנז"ל פירשתי בעניותי בדרוש אחר לתשו' הנהו קראי' דירמיה סי' ג' וכה תארם ויאמר ה' צידקה נפשה משובה ישראל וכו' הליך וקראת את הדברים האלה וכו' וכו' עפ"י הקדמה הנז' ובהקדמות אחרות יעש"ב ועפ"י קוטב זה אפ"ל כונת מאמרז"ל ע"פ ויצא קין פגע בו אדה"ר ואמ"ל מה נעשה בדינך אמ"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי אמר אדה"ר כ"כ גדול כחה של תשו' מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת עכ"ל וצל"ד מה ענין שבת עם התשובה ברם עפי"ה הנה נכון דעיקר התשו' דמהנייא אינו אלא מדילפינן ט"ל מלאכות דשבת מדכ' אלה הדברים דמזה מוכח דמעיק' תליא כרעיה דה"א להורות דתשו' מהנייא ואדה"ר מקודם לא היה יידע דתשו' מהנייא מהיכן ילפינן לה וכשאמ"ל קין עשיתי תשו' וכו' נתבונן בדעתו היטב דאין זה אלא מדילפינן ט"ל מלאכות דשבת מקרא דאלה הדברים מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת שהוא עיקר הלימוד ממנו לתשובה דמהנייא אשר מטע"ז ג"כ אפ"ל דה"ט דקרינן לשבת בנתיים בשם שבת תשובה שהוא שבת ראשון לבריאת העולם להורות דמכח מצות שבת מניה ילפינן דמהנייא התשו' וק"ל:

ובכן נחזור לבאר כה"כ ויחל משה וכו' והוא דמקמי הכי אמר הקב"ה למרע"ה לך רד וכו' ועתה הניחה לי וכו' ור"ל דאפי' שיעשו תשו' הרמוזה בתיבת ועתה איני חפץ לקבלם בתשו' וז"ש הניחה לי התשובה שיעשו לצד אחד ויחר אפי בהם ואכלם שאיני מקבלם בתשו' ולזה טען מרע"ה לפניו ית' למה ה' יחרה אפך בעמך דאינך חפץ לקבלם בתשו' דהא אשר הוצאת מאמ"ץ דמשם מוכח דמהנייא להו התשו' כיון דתבר קובה"ו קנה דחי"ת ומן חמץ נעשה מצה ותלה כרעיה דה"א כדי להורות לפרעה דמהני לישר' התשו' והוצאת אותם משם מטע"ז וא"כ מאי שנא עתה הפעם דאינך חפץ לקבלם בתשובה הא ודאי אתמהא ואז יאמרו בגוים מבלתי יכולת וכו' וק"ל: ובזה אפ"ל כה"כ לא הביט און ביעקב וכו' אל מוציאם ממצרים וכו' וגם כה"כ מה מצאו אבותיכם בי עול וכו' ולא אמרו איה ה' וכו' וגם כה"כ ועתה ה' אלקינו אשר הוצאת וכו' חטאנו רשענו וגם כה"כ

מחיתי כעב פשעיך וכו' שובה אלי כי גאלתיך וגם כה"כ ה"א צבאות השיבנו וכו' גפן ממצרים תסיע וגם כה"כ למה אלקים זנחת וכו' זכור עדתך ק"ק וכו' ועד"ז נוחים כמה מק"ק כאשר ירדוף הקורא וכמובן:

א"נ אפ"ל כונת כל הכתו' הנז' בהקדים מ"ש הרב הון רב בד"פ ע"ד מהרב ז"ב ז"ל דהא דתשו' מהנייא לחוטא אינו אלא משום דקי"ל בח"מ סי' ס"ו המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול וידוע דכל עון שיעשה האדם נברא ממנו מלאך רע כדאי' באבות קנה לו קטיגור אחד והקב"ה מוסר אותו לחוטא ביד אותו קטיגור ליפרע ממנו בסוד תיסרך רעתך ותמוגגנו ביד עוונינו כמוכר שט"ח לחבירו וכשאותו רשע חוזר בתשו' לפניו ית"ש אז הקב"ה מוחל לאדם החוטא אותו חוב א"כ נמצא זה ממש דומה למוכר שט"ח לחבירו וח"ר ומחלו ללוה שהרי מתחי' כשחטא הוי כאילו מכרו הקב"ה לאותו מלאך שמסר אותו בידו ליפרע ממני ובשובו בתשו' חזר ה' ומחל אותו החוב ע"י התשו' והרי הוא מחול כדין המוכר שט"ח וכנז"ל:

והואיל ואתא לידן האי דינא דהמוכר שט"ח לחבירו וכו' נימא ביה מילתא אגב אורחין והוא דגרסינן בקידושין בדמ"ז ע"ב אמ"ר המקדש במלוה אינה מקו' דמלוה להוצאה ניתנה נימא כתנאי התקדשי לי בשט"ח זה או שהי"ל מלוה ביד אחרים והרשה אותה עליהם רמ"א מקו' וחכ"א א"מ האי שט"ח היכי דמי אי דאחרים היינו שהי"ל מלוה ביד אחרים מא לאו בשט"ח דידה ובמקדש במלוה קא מפלגי ומשני לעולם בשט"ח דאחרים ול"ק הכא במע"פ ובמלוה בשטר קא מיפלגי במלוה בשטר פליגי בדשמואל דאמ"ש המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ר"מ לית ליה דשמואל ורבנן אי"ל דשמואל ואבע"א דכ"ע אית להו דשמואל והכא באשה ס"ד קא מיפלגי ר"מ סבר אשה ס"ד מימר אמרה לא שביק דידי ומחיל לאחריני ורבנן ס"ל אשה לא ס"ד. ובמע"פ פליגי בדר"ה אמ"ר דאמר מנה לי בידך תנהו לפ' במע"ג קנה ר"מ סבר ל"ש מלוה ולש"פ ורבנן ס"ל אי אמ"ר ה"מ בפקדון דאיתיה בעיניה וכו' ע"כ הסוגיא והקשו התוס' ז"ל שם וז"ל וא"ת אמאי לא קאמר דכ"ע אפי' במלוה אמ"ר והכא בדשמואל קא מיפלגי או באשה ס"ד וכו' וי"ל דאפי' שמואל מודה במע"ג דאינו יכול למחול והא דאמר המוכר וכו' הי"ד שלא היה הלוה בשעת מכירה עכ"ל והק' מפרשי הש"ס ע"ד התוס' הללו דא"כ במלוה בשטר נמי נימא דפליגי בעע"ג דלכ"ע אינו יכול למחול רק דפליגי אי אמ"ר ה"מ בפקדון דאיתיה בעיניה וכן הק' הש"ך ז"ל בח"מ סי' ס"ו סקצ"ו ומכח קו' זאת הוכי דאין שטר נקנה במע"ג דלא כהתוס' ז"ל ודעימייהו יעש"ב ולענ"ד נראה לתרץ בהקדים ליישב משה"ק הרשב"א ז"ל בחי' על דברי ר"ת ז"ל שכתבו התוס' ז"ל בשמו דה"ט דס"ל לשמואל דהמוכר שט"ח

לחבירו וחזר ומחלו מחול משום דמכירת שטרות דרבנן ולא להפקיע זכות הלוה יכול המלוה למחול לו החוב ותמה ע"ז הרשב"א ז"ל דא"כ איך אמר ר"מ מקודשת דמשמע דאם בא אחר וקידשה אין בקי' ב' כלום הא מדאורייתא מקו' היא לשני ובמה הפקיעו קידושי ב' ותי' דבאמת דלר"מ מקו' מדרבנן קאמר ע"כ ותמה עליו הגאון פני יאושוע ז"ל בחי' שם, דאם כן הא דקאמרי רבנן א"מ היינו דא"צ גט אפי' מדרבנן והא ודאי ליתא דהא קתני בברייתא דשמין את הנייר אם יש בו ש"פ מקו' והנה מבואר דהמקדש בפחות מש"פ חוששין לקי' שמא ש"פ במדי וא"כ לרבנן נמי מצרכי גט ובמאי פליגי על ר"מ אתד"ק יע"ש ולענדין לתרץ לעיקר תמיהת הרשב"א ז"ל ע"ד ר"ת ז"ל הנז' עפ"י מ"ש הראשו' ז"ל דטעמא דאמו"ר מכירת שטרות רבנן משום דההלואה הכתובה בשטר אינה בעין והשטר אינו אלא לראיה בעלמא ועיקר המכירה היא בשעבוד קרקעות וקי"ל כרבא דאמר בע"ח מכאן ולהבא הוא גובה והו"ל כאומר לחבירו שדה זו לכשאקחנה קנויה לך דאינו כלום דאאמ"ק דשלב"ל וחוב אפי' בשטר הוי דשלב"ל וכדבר שאינו ברשותו אכן ר"מ גופיה ס"ל בעלמא דאדם מקנה דשלב"ל כידוע וא"כ לדידיה מצינן למימר דס"ל לר"מ דמכירת שטרות דאורייתא ואפ"ל דלזה כיוין הש"ס דקי' הנז' דאמר דר"מ לית ליה דשמואל כיון דס"ל דאדם מקנה דשלב"ל והא דאמר הש"ס בתר הכי ואבע"א כ"ע אית להו דשמואל וכו' היינו משום דכתבו הראשונים ז"ל הבי"ד הרב ש"ך ז"ל בח"מ רס"י ס"ו דנתנו טעם אחר לשמואל דס"ל דיכול למחול אף למ"ד מכירת שטרות מדאורייתא דה"ט משום דשני שעבודים אית למלוה על הלוה שעבוד גוף ושעבוד ממונו שעבוד גופו אינו נמכר ולא פקע עד שימחול לו דאז פקע שעבוד הגוף וממילא פקע נמי שעבוד ממון יע"ש ובזה סרה מהר קו' הרשב"א ז"ל ע"ד ר"ת ז"ל וכמובן וגם בזה יתורץ שפיר תמיהת מפרשי הש"ס והש"ך ז"ל הנז"ל דליכא למימר דפליגי במלוה בשטר במע"ג כיון דעיקר דין מע"ג הוא מדרבנן כדאיתא בגטין די"א וא"כ אי אמרינן דגם במלוה בשטר פליגי ר"מ ורבנן במע"ג אי הוי דוקא בפקדון או גם במלוה הוה ק"ט דהיכי קאמר ר"מ מקו' דמשמע מקו' גמורה ואם בא אחר וקידשה אין קי' ב' כלום הא מדאורייתא מקו' לשני כיון דעיקר דין מע"ג הוא מדרבנן וכתמיהת הרשב"א ז"ל הנז' דאין לומר כתירוצו דר"מ מקו' מדרבנן קאמר להצריכה גט דהא לרבנן נמי צריכה ט בעבור הנייר שמא ש"פ במדי וכדק"ל להרב פנ"י ז"ל הנ"ל א"כ מכ"ז מוכרח דמאי דפליגי ר"מ ורבנן במלוה בשטר לאו במע"ג פליגי כלל ברם במע"פ קאמר הש"ס שפיר דפליגי במע"ג משום דמצ"ל באמת דהא דקאמר ר"מ מקודשת הי"ד מדרבנן ולאצרוכה גיטא ורבנן דר"מ ס"ל דא"מ כלל ולא בעיא גט דהא במע"פ ליכא נייר ודוק:

נחזור לענייננו דכ' הראשו' ז"ל דמדין מוכר שע"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול מניה נפק"ל דתשו' מהנייא לכל עון ולכל חטאת וכנז"ל עו"כ הרב ז"ב והרב תן רב שם דמטע"ז הוציא הקב"ה את ישראל קודם הזמן הגם שהיה עליהם שט"ח של ד' מאות שנה ובתחי' מסר אותנו ה' ביד פרעה להשתעבד תח"י לפרוע השט"ח הנז' ואח"כ מחל ה' לישראל תשלום פרעון החוב ויצאו תוך זמנם יעש"ב נמצ"ל דגם מיצי"מ קודם זמנם הוברר הדבר דס"ל לקובה"ו כשמואל דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול וממילא מוכח דתשו' מהנייא לישראל מדין הנז"ל וכמדובר:

ובזה יובן כה"כ מחיתי כעב פשעיך כשתשוב בי בתשו וכ"ת וכ"ת מנלן דמהנייא לן התשובה לז"א שובה אלי וראיה לזה כי גאלתיך ממצרים קודם הזמן מדין המוכר שטח"ל וחזר ומחלו מחול ומזה תבין ותדע דהתשו' מהנייא מדין הנז' וק"ל:

וזה אפשר כה"כ כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה"א עמך המעלך מאמ"ץ ויל"ד דהיה די לומר כי ה"א עמך ואמאי איצט' לומר ג"כ המעלך מאמ"ן אמנם אפשר דבא לרמוז מלחמת חובת האדם עם היצה"ר וגונדא דיליה וז"ש כי תצא למלחמה מלחמת מצוה וחובה על אויביך שהוא היצה"ר אויב פנימי וראית סו"ר עם רב שהם מלאכי רעים וקטיגורים שנבראו ממך מהעבירות שעשית כנז"ל ומתיירא אתה מהם ומספקא לך אם תועיל לך תשובה מדין מוכר שט"ח וכו' או לא. לזה אני אומר לך לא תירא מהם ולא תתרשל מלשוב בתשו' דליכא ספיקא גבאי כלל לומר אי מחול או לא משום כי ה"א עמך המעלך מאמ"ץ דמהתם מוכח בבירור דמהנייא התשו' כיון שכבר פסקתי הלכה שם דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול וכנז"ל וק"ל:

ובזה פי' הרב נאוה תהלה ז"ל כה"כ ה"א צבאות השיבנו האר פניך ונושע גפן ממצרים תסיע וכו' וה"ה כמבואר יע"ש ובזה אפ"ל כה"כ למה אלקים זנחת לנצח וכו' זכור עדתך ק"ק וכו' גאלת בז"ע וכו' וגם כה"כ לא שמרו ברית אלקים וכו' וישכחו וכו' וגם כה"כ לא הביט און וכו' אל מ"מ ופסוק דניאל הנז' וה"ה כמבוארים וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כה"כ בפ' ואתחנן ושבת עד ה"א וש"ב כי אל רחום ה"א וכו' כי שאל נא וכו' השמע עם וכו' או הניסה אלקים וכו' ככל א"ע לכם במצרים לעיניכם וצל"ד מה ענין מתן תורה ויצי"מ למצות התשו' ומה נ"ט הוא זה באו' כי שאל נא וכו':

ואולם עפ"י הקודם א"ש בהקדים עוד מ"ש הרב הון רב שם דלמ"ד המלאכים השלימו המנין צ"ל דס"ל דהמוכר שטח"ל וחזר ומחלו אינו מחיל ולזה הוצרכו המלאכים לירד למצרים להשלים המנין אבל מנתינת התו' לישראל ולא למלה"ש מוכח דלא ירדו מלה"ש למצרים כלל וכמו שהשיבם מרע"ה כלום למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם. וא"כ

קשה איך הוציאם קודם זמנם ועכצ"ל מדקי"ל המוכר שטח"ל וחזר ומחלו מחול וא"כ מכח מתן תורה לישראל דוקא ולא למלה"ש מוכח דהמכר שטח"ל וחזר ומחלו מחול ומינה ילפינן נמי דתשו' מהנייא וכמובן:

וזה אפשר כה"כ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון א"ה עה"ה כלומר מיצי"מ ק"ז מטעם דקי"ל המוכר שטח"ל וחו"מ מחול מטע"ז ג"כ תזכו אתם בתורה ולא מלה"ש וכמובן:

וזה אפשר ג"כ כה"כ לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעוניי כלו' לולי תורתך שעשועי ולא זכו בה מלה"ש דמינה מוכח דמהנייא תשו' לישראל אז אבדתי בעוניי מהעבירות שבידי דלא הוה מהנייא לי התשו' אכן עתה מכח מ"ת לישראל ולא למלה"ש מוכח דלא יצאו ישראל ממצ' תו"ז רק מדקי"ל כשמואל כנז' ומינה ילפינן דתשו' מהנייא כנז"ל:

ובזה יובן ג"כ כה"כ זדים הליצוני עד מאד באו' דלא מהנייא תשו' דלא קי"ל כשמואל אכן אני מתורתך לא נטיתי לדעתם כלו' מכח תורתך שנתת לנו ולא למלה"ש מוכח איפכא מנייהו דאדרבא קי"ל כשמואל ומניה ילפי' דמהנייא תשו' ולזה סיים ואמר זכרתי משפטיך מעולם ה' ואתנחם אתחרט ואשוב בתשו' וזלעפה אחזתני מרשעים במה שאינם שבים בתשו' מחמת שהם עוזבי תורתך דלא רצו ללמוד דמהנייא התשו' מהתורה שנתת לנו ולא למלה"ש וכמדובר וזה אפשר כונת משז"ל שובה ישראל עד ה"א עד ההוא שאמר אנכי ה"א אש"ה וכו' וה"ה כמבואר עפ"י האמור וק"ל:

וזהו כונת הני מק"ק דבפ' ואתחנן הנז' ושבת עד ה"א וש"ב והקב"ה יקבל תשו' כי אל רחום ה"א וכו' לא ירפך ול"י לפסוק הדין דלא כשמואל כי ברוב רחמיו יפסוק הל' כשמואל ומטע"ז מהני לך התשו' ותדע לך ראיות ברורות שכן פוסק הדין כשמואל כי שאל נא וכו' השמע עם וכו' והרי ממ"ת לישראל ולא למלה"ש וגם מכח יצי"מ תו"ז וז"ש או הניסה וכו' משתים אלה מוכח להדיא דס"ל להקב"ה כשמואל ומהם תדעו ותבינו דתשובה מהנייא לכו וכנז"ל וק"ל:

וזה אפשר טענת מרע"ה באו' למה ה' יחרה אפך בעמך שלא רצית לקבלם בתשובה כנרמז במ"ש ועתה הניחה לי כנז"ל וכ"ת דתשו' ל"מ הלא קי"ל כשמואל הלא אשר הוצאת מאמ"ץ בתו"ז מטע"ז דקי"ל כשמואל כנז"ל וק"ל: וזה אפשר כה"כ ביחזקאל ט"ז יען אשר לא זכרת את ימי נעורייך ותרגזי לי בכל אלה וגם אני הא דרכך בראש נתתי ולא עשית את הזימה ע"כ תועבותייך ע"כ ולכאו' דברי הנביא הללו משוללי הבנה הם אמנם כבר הקדמנו דמכח יצי"מ תו"ז מוכח דתשו' מהנייא מדין המוכר שט"ח וכו' כנז"ל גם הקדמנו לעיל דהט' דתליא כרעיה דה"א ללמד דתשו' מהניא כנז"ל וז"ש יען לא

זכרת ימי נעורייך דהיינו יצי"מ דמשם ראיה דמהנייא התשו' מדין המוכר שט"ח כנז"ל ועכ"ז ותרגזי לי בכל אלה במעשה העגל שאמרת אלה אלקיך ישראל ולא עשיתם תשו' עפ"י סברתכם דס"ל דלא כשמואל וגם אני ה"א דרכך בראש נתתי תליתי כרעיה דה"א כדי להורות דתשו' מהנייא לכו ועכ"ז לא עשית את הזימה לשוב בתשו' ע"כ תועבותיך וכמ"ש הרד"ק ותרגום יב"ע וק"ל:

וזה אפ"ל ג"כ כה"כ מה מצאו אבותיכם ב"ע וכו' ולא אמרו וכו' וגם בזה יובן כה"כ הלעולמים יזנח ה' גאלת בז"ע וכו' וגם כה"כ ואמרו כל הגוים ע"מ עשה ה' ככה וכו' ואמרו וכו' ועפי"ה ה"ה כמבוארים מעצמם ובזה נוחים כמה מק"ק דתלי התשו' ביצי"מ כאשר ירדוף הקורא נעים:

ואחשבה לדעת דזה אפשר היה ספקו של מרע"ה במעשה העגל במ"ש ליש' אתם חטאתם חט"ג ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם ויל"ד כיון שכבר ישראל עשו תשו' כנרמז בתיבת ועתה הניחה לי א"כ איך נסתפק מרע"ה אם יקבלם ה' בתשו' או לא הא אין לך דבר שעומד בפני התשו':

והרב שא"י ז"ל בדקמ"ז ע"א פירש דספקו של מרע"ה היה במאי דפליגי ר"י ור"ל בפ' יוה"ך דר"ל אמר גדו' תשו' שמגעת עד כה"כ ור"י אמר עד ולא עד בכלל ופריך והאמר"י גדולה תשובה שדוחה ל"ת וכו' ומשני ל"ק הא בציבור הא ביחיד וכ' הר' ז"ל דמ"ד עד ועד בכלל ס"ל דגם על עון ע"ז תשו' מכפרת ומ"ד עד ולע"ב ס"ל דעל עון ע"ז ל"מ התשו' רק דבציבור שאני דמהנייא תשו' להו גם על ע"ז ובזה פי' הוא ז"ל כה"כ אל תקצוף ה' עד מאד וא"ל ת"ע הן הבט נא עמך כולנו יעש"ב וסיים הוא ז"ל דזה היה ספקו דמרע"ה באו' אולי אכפרה בעד חטאתכם כלו' אתם חטאתם בע"ז ובכגו"ד ספק אי עד ועד בכלל או לא וז"א אולי אכפרה בעד ר"ל שיחשוב לכם עד ועד בכלל בעבור שאתם רבים אתד"ק:

ועפי"ד אפ"ל כה"כ שובה ישראל עד ה"א כלו' שאם אתה יחיד שב בתשו' תשובתך מגעת עד ה"א ולא עד בכלל כיון שיש בידך עון ע"ז וז"ש כי כשלת בעוונך שהוא עון ע"ז שאין לו כפרה בתשו' להגיע עד ועד בכלל כדס"ל לר"י אבל אם אתם רבים השבים בתשו' אז גם על עון ע"ז מועלת התשו' שלכם להגיע עוע"ב ובכן קחו עמכם דברים שאמרם הקב"ה בעצמו לאמר הן ישלח איש א"א וכו' ואת זנית רעים רבים ושובו אלי נאום ה' הנה דברים אלו תקחו אותם בפיכם ושובו אל ה' בתשובה שלמה ואמרו אליו כל תשא עון כלו' מטעם כל כללות ישראל השבים שהם רבים תשא עון ע"ז ג"כ דבכה"ג עד וע"ב וק"ל:

וזה אפשר כה"כ מי אל כמוך נ"ע ועובר ע"פ לשארית נחלתו שהם רבים לא החזיק לעד אפו לומר עד ולע"ב כי חפץ חסד הוא וכו' וק"ל:

ואגב אורחין ראיתי בס' כפות תמרים בחי' ליומא שם בפלו' דר"י ור"ל הנז' אי עד וע"ב או עד ולע"ב דהקשה מדר"י לדר"י שהרי ר"י גופיה בפ' חלק אמר כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהם של בע"ת וידוע דמנשה חטא בע"ז והוא יחיד ואיך קבלו הקב"ה בתשו' ויעתר לו כיון דר"י גופיה ס"ל דביחיד עד ולע"ב יע"ש ולענד"ן לתרץ דכיון דקי"ל דמלך דינו כציבור כמ"ש הרשב"א ז"ל בתשו' כידוע א"כ הרי אסיק הש"ס דיומא דבציבור שהם רבים גם ריו"ח מודה דעד ועד בכלל כנז"ל ופשוט: אמנם עפ"י דרכנו הקדום אפ"ל דמרע"ה הוה מספק"ל למר אי הלכתא כשמואל דס"ל דהמוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ומטע"ז מהנייא התשו' לישראל או אינו מחול ול"מ התשו' ולז"א אתם חטאתם ח"ג ועת"ה שעשיתם תשו' אעלה אל ה' אולי וכו' דאפשר דס"ל להקב"ה דלא כשמואל או ס"ל דיש לחלק מדינא דשמואל לנדון התשו' ואני אתחנן לפניו שיפסוק הדין כשמואל ויקבל תשובתכם וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כונת ספקו דמרע"ה באו' אולי וכו' בהק' מ"ד ביומא דל"ו כיצד סדר הוידוי ר"מ ס"ל עויתי פשעתי חטאתי וכה"א בשעיר המשתלח והתוודה עליו את כל עונות בנ"י ואת כל פשעיהם לכל חטאתם וכן במשה הוא אומר נושא עון ופשע וחטאה והשיבוהו רבנן לר"מ מאחר דהתוודה על העונות והפשעים חוזר ומתודה על החטאים בתמיהא אלא כך הוא מתוודה חטאתי ע"פ אלא מהו ז"ש משה נעו"פ וחטאה כך אמר משה רבש"ע כשישראל חוטאים לפניך ועושים תשו' עשה להם זדונות כשגגות ע"כ והק' הרי"ף ז"ל כיון דגדולה תשו' מאהבה שזדונות נעשות זכיות למה התפלל משה: שיעשה ה' להם זדונות כשגגות ולא התפלל שיעשה אותם זכיות ותי' במשז"ל עבר אדם על ל"ת תשו' תולה ויוה"כ מכפר וא"כ על הזדונות בתשו' לבד אינם נעשים זכיות עד יוה"כ ונהי דאהני תשו' שלא יהיה נענש ויהיה העון של מזיד חשוב כשגגה ולכך התפלל משה בשעה שחוטאים לפניך במל"ת ועושים תשו' תהא מוריד עליהם העון שלהם לשגגה באותה שעה דייקא כלו' בשעה שחוטאים ועושים תשו' ועדין לא בא יוה"כ לכפר אינו נעשה זכיות עדין רק שגגות ולעולם בבא יוה"כ נעשים זכיות עכ"ל יע"ש: ולענד"ן לתרץ קו' הרי"ף ז"ל הנז' במשז"ל דזה שאמרז"ל דתשו' מאהבה נעשה להם זדונות כזכיות בכ"ף הדמיון לומר לך דאינו דומה ממש לזכיות הנעשים בפועל ונפ"מ דהזכיות הנעשים בפועל ממש הם נעשים חלוקא דרבנן לעוה"ב לא כן בזדונות שנעשים כזכיות אינו נעשה מהם חלוקא דרבנן זולתי השגגות אחר שעושה תשו' מאהבה נעשו זכיות ממש

א"כ איפה אפ"ל דזהו כונת מרע"ה בתפלתו על ישראל כי עשה יעשה ה' להם הזדונות כשגגות ר"ל כדין השגגות שהם בעצמם נעשים זכיות וק"ל:

ואגב אורחין ראיתי להרב קרבן אהרן ז"ל בת"כ שהובאה שם האי פלוגתא דר"מ ורבנן הנז' ודקדק בדברי רבנן דר"מ דקאמרי עונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים וחטאות אלו השגגות ומאחר וכו' דמה כונתם בזה ואמר מר דכונתם להק' על דברי ר"מ תרי קו' חדא דלא נקט לא ממטה למעלה ולא ממעלה למטה שנית מאחר שהתוודה וכו' והק' הוא ז"ל דמה יענה ר"מ לב' קו' אלו ותי' דר"מ ס"ל דאין הוידוי בקשת כפרה אלא הודאה בהכרת עונותיו כלומר ביודע ומכיר חטאו שעשה ולז"א שסדר הוידוי בהוראת הכרת עונותיו שבתחי' יאמר היותר מפורסם הידיעה שהם הפשעים שהוא חוטא להכעיס ואח"ך העונות שהוא חוטא לתיאבון והוא נרדף מהתאוה ואח"ך החטאים שהוא שוגג כמו אנוס אתד"ק יע"ש והדברים תמוהים דר"מ נקט תחי' עויתי ואח"ך פשעתי ולדבריו הי"ל תחי' פשעתי ואח"ך עויתי וכן פי' הוא ז"ל גופיה דזוהי קו' רבנן לר"מ דלא נקט לא ממטה למעלה וכו' וצ"ע ועפי"ד רבנן לר"מ דקאמ"ל מאחר וכו' ור"ל דכיון דהתודה על הזדונות והפשעים ונמחלו לו שוב א"צ לבקש על השוגג בזה אפ"ל כה"כ הרב כבסני מעוני וכו' כלו' כשתכבסני מעוני ונמחל לי העון איני צריך עוד לבקש מחי' על החטאים אלא ממילא ג"כ מחטאתי טהרני דאם העון נמחל מכל שכן השוגג כדקא"ל הכי רבנן לר"מ כנז"ל:

וזה ג"כ אפשר כה"כ נשאת עון עמך א"כ ממילא כסית כל חטאתם סלה דאם העונות נמחלו מכ"ש השגגות כנז"ל וזה ג"כ אפשר כה"כ אמרתי אודה עלי פשעי לה' שהם המרדים היותר מפורסמים ונמחלו לי א"כ ממילא ג"כ נמחל, לי עון השגגות וז"ש ואתה נשאת עון חטאתי סלה וק"ל:

וזה אפשר כה"כ אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתך לא אזכור ויל"ד כפל אנכי אנכי ומהו הכונה במ"ש למעני ותו אומרו וחטאתך ל"א קשה ממ"ן דאם עשה תשובה על החטאות פשיטא שלא יזכרו עוד ואם לא שב עליהם מה טעם שלא יזכרם:

ועפי"ה א"ש בהק"ע מ"ד בילקוט וז"ל אנכי אנכי הוא מנחמכם בסיני קבלו שני אנכי חדא אנכי ה' אלק'יך ועוד אנכי ה"א אל קנא והקב"ה מנחמם ב"פ אנכי אנכי עכ"ל וצל"ד מה ענין תרי אנכי הנז' להיותם נעשים מפתח לנחמת ישראל ולגאולתם והמפ' ז"ל פי' כלפי מ"ש לא יוכל בעלה הא' לשוב לקחתה ע"כ אמר ה' אנכי אנכי הוא מנחמכם כלו' דיבור אנכי ה"א ואנכי אל קנא אדרבא הם מפתח לגאולת ישראל והענין כמשז"ל בספרי דעתידה כנס"י לומר הן ישלח איש וכו' ומשיב להם הקב"ה כלום כתבתי אלא איש אל

אנכי ול"א ע"כ נמצא דאדרבא דיבור אנכי ואנכי דנאמר בהם אל הם רפואות תעלה לישר' עיין בס' שא"י דקל"ד:

עוד נקדים מ"ש המפרז"ל דהיכי אתי עשה דתשו' ודחי הקב"ה ל"ת דלא יוכל בעלה דא"א לאדם חטוא וכו' ותירצו דגם הקב"ה ע"י התשו' של ישראל גם הוא יתברך מקיים מ"ע דהשבת אבידה דהנפש החוטאת היא מוצאת לסט"א וכל המצות שעושה בעוד שלא שב בתשו' כולם נדדו הלכו לסט"א לעמקי הקלי' ואחר שישוב האדם בתשו' שלמה לפניו יתברך הקב"ה מוציא בולעם מפיהם בסוד חיל בלע ויקיאנו ובזה מקיים השי"ת מ"ע דהשבת אבידה וגם מקיים הלאו דלא תוכל להתעלם ואתו האי עול"ת דידיה ודחו הלאו דלא יוכל בעלה אתד"ק:

מעתה נבא לכה"כ דבא הכתוב להודיענו דכי יפלא ממך דבר לומר דמאחר דישראל עבדו ע"ז וזנו אחרי אלק"י נכר הארץ כלום יש להם עוד תקנה לשוב אל ה' והלא כתיב לא יוכל בעלה וכו' ואיך יכול הקב"ה לדחות לאו זה דלא יוכל כדי שיקיימו ישראל מ"ע דתשו' דאין או"ל חטא וכו' לז"א אנכי אנכי מוחה פשעיך כלו' כיון דבב' דברות הללו אנכי ה"א ואנכי אל קנא כתיב בתרוייהו תיבת אל ואל אנכי ולא איש וכיון שכן אין כאן גירושין ולכך אנכי אנכי מוחה פשעיך דאין כאן לאו דלא יוכל בעלה כלל דאיש כתוב ולא אל ותו אפי' את"ל דהכל אחד ויש כאן גירושין ועלי לקיים הלאו דלא יוכל עכ"ז אני דוחה לאו זה משום דהוא למעני כלומר מה שאני עובר על לאו דלא יוכל אינו אלא למעני בשביל עצמי כדי לקיים עול"ת דהשבת אבידה וכשאני מוחה פשעיך שהם היותר חמורים ומפורסמים ממילא ודאי דחטאתך שהם השגגות הקלות לא אזכור דאם הפשעים נמחלו מכ"ש השגגות וכדברי רבנן לר"מ וכנז"ל ועפי"ד הרי"ף ז"ל הנז"ל שכתב דכשהאדם חוטא בתוך השנה ועושה תשו' אז הזדונות נעשו שגגות עד בא יוה"כ דאז מתכפרים לו השגגות ג"כ וכנז"ל:

בזה אפ"ל כה"כ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם דהאי תיבת כל אתייא לרבויי בין הזדונות שעשה תשו' עליהם קודם בא יוה"ך ונעשו שגגות ובין על הזדונות ושגגות שלא שב עדין עליהם כלל עד יוה"ך על כולם הוא אומר כי ביום הזה י"ע מכ"ח ונעשו הכל זכיות וה"ט כי לפני ה' רחמים פשוטים תטהרו וק"ל:

ובכן זה אפשר שהיה ספקו של מרע"ה באומרו אתם חטאתם חטאה גדולה בע"ז ועת"ה שעשיתם תשו' קודם יוה"ך נעשו הזדונות שגגות ואינו מתכפר לגמרי עד יוה"ך והשת"א הכא קודם יוה"ך אעלה אל ה' רחמים גמורים ואתחנן לפניו אולי אכפרה ג"כ בעד חטאתכם שהם השגגות שנשארו בכם ולכן אמר אולי לשון ספק משום דדינא לא הוי

הכי שיהיו השגגות נמחלים קודם בא יוה"ך וכמשז"ל תשו' תולה ויוה"ך מכפר אלא דאפשר דעל ידי תפלתי ובקשתי מאת ה' יסלח לכם גם על השוגג וק"ל:

ח דרוש לשבת תשובה

דרוש ח' לשבת תשובה ידוע הדבר ומ"ה גודל מעלת בעלי תשו' כי רבה היא כאשר חכמים הגידו במקום שבע"ת עומדין אין צ"ג יכו"ל כידוע: והנה נודע חקירת המפרז"ל למען דעת מה היה דעתם של ישראל בימי יחזקאל הנע"ה שלא רצו לשוב אל ה' בתשו' שלמה עד שהגיעו לומר לא יתכן דרך ה' כמבואר ביחזקאל סי' ח"י וכה תואר של כתו' וז"ל ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיה יחיה לא ימות ואמרו ב"י לא יתכן דרך ה' הדרכי לא יתכנו ב"י הלא דרככם לא יתכן לכן איש כדרכיו אשפוט אתכם ב"י נאם ה"א שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו ב"י כי לא אחפוץ במות המת נאם ה"א והשיבו וחיו עכ"ל וצל"ד מה דעתם וסברתם של ישראל שבאותו הדור ובמאי היה הויכוח ביניהם ובמאי פליגי וכל בעלי הפרשים לדרכם פנו לישב ולבאר כונת הכתו' הללו:

ואענה גם אני חלקי בביאור הני מק"ק בדרך אפשר במשז"ל בפ"ק דב"ב דט"ז אמ"ר ביקש איוב לפטור את העו' כולו מן הדין אמר להקב"ה רבש"ע בראת ג"ע בראת גהינם בראת צדיקים בראת רשעים בראת יצה"ט בראת יצה"ר מי מעכב ע"י מאי אהדרו ליה חבריו אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא יצה"ר ברא לו תורה תבלין ע"כ ופירש"י ז"ל לפטור את העולם מדינו של הקב"ה כי אנוסים הם מהיצה"ר וכו' בראת רשעים ע"י יצה"ר לפיכך אין ניצול מידו מי מעכב אנוסים הם החוטאים ברא לו תו' הן תבלין שמבטלת את הרהורי עבירה וכו' הילכך לאו אנוסים נינהו שהרי יכולים להציל עצמם עכ"ל וכתב הרב ראש דוד ז"ל בדקי"ב ע"ג שפי' כת הקודמין דדעת איוב היה כדעת רבא בכתו' דנ"א ע"ב דס"ל אשת איש שנאנסה אף דסופה ברצון הכל חשיב אנוסה מהיצה"ר וכן כל אדם החוטא הוא אנוס מהיצה"ר ואף דסופו ברצון דנהנה מהעבירות פטור דיצריה אלבשיה וחבריו השיבוהו דכיון דאיכא תורה להנצל מהיצה"ר לא חשיב אונס עכ"ל יע"ש:

ענ"ק מ"ש הרב עיר דוד ז"ל סי' ר"ז דל"ח ע"ד דאם יטענו ישראל טענת אונס בקבלת התורה א"כ פקעי להו קידושיו יתברך שקידש לישראל בנתינת התורה דאין אשה מתקדשת בע"כ יע"ש וקי"ל בדין אם נשבית אשתו של אדם מן הדין חייב בעלה לפדותה

כמ"ש מרן ז"ל בש"ע אה"ע סי' ע"ח יע"ש: ואיתא התם בש"ס דכתובות דאבוה דשמואל פליג עליה דרבא וס"ל דאשת איש שנאנסה אסורה לבעלה משום דס"ל דתחילתו באונס וסופו ברצון כולו רצון מקרי יע"ש וכתב הרב כס"ן אשכנזי ז"ל בדי"ב הלכך ציונו ה' על פרה אדומה לכפר על מעשה העגל כמשז"ל תבא פרה ותקנח צואת בנה הגם דאנוסים הם בקבלת התורה והו"ל קבלת התו' תחי' באונס וסופו ברצון וא"כ ממילא אין עליהם שום אשמה בעון העגל ועכ"ז ציוה להם על פרה אדומה להורות להם דס"ל להלכה דתחי' באונס וסב"ר כולו רצון מיקרי וחטאו בעגל ובעי כפרה אתד"ק יעש"ב:

ועפי"ד הרב עיר דוד ז"ל הנז' שכתב דאם יטענו ישראל טענת מודעא על קבלת התורה א"כ פקעי להו הקי' דאין אשה מתקדשת בע"כ וא"כ ממילא נפק"ל דאין לנו עמו ית' דין אשה עם בעלה ואינו חייב הוא ית' לפדות אותנו מגלותנו ח"ו כנז"ל הנה בזה אפ"ל כה"כ כי עם קדוש אתה ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר ע"פ האדמה בהק"ע מ"ש הר' שא"י ז"ל דנ"ג ע"ד בטעם ביטול מודעא הנז' וז"ל וכתבו בזה כת הקו' ז"ל דמצד הדין אין כאן מודעא לפמ"ש מוהריק"ו ז"ל דאי מטי הנאה למי שאונסים אותו לא חשיב אונס לבטל המעשה דהו"ל כתליוה וזבין דז"ז משום דאמרינן דאגב אונסא דזוזי גמר ומקני ה"נ אגב אונסא דהנאה סברו וקבילו ובתורה יש ויש כמה יעודים טובים ובההיא הנאה גמרו וקבילו ע"כ והרמ"ז ז"ל שדי בה נרגא דשאני ההיא דמוהריק"ו דבשעת האונס עצמו מטי ליה ההנאה וכיון שבאו כאחד אמרינן דבא זה וביטל זה אבל ישראל בקבלת התורה באונס בה שעתא לא הי"ל שום הנאה ע"כ ולי נראה במ"ש בפ' האומנים ש"ש הם ופריך הא לא יהיב להו אלא שכר מלאכה ומשני בהנאה דשביק לכ"ע ואזיל לגביה נעשה ש"ש אמור מעתה אוף אנן בדידן נמי כיון דשביק הקב"ה לכ"ע ובחר בנו מכל העמים א"כ אין לך ט"ה גדו' מזו באותו פרק בא"מ כי כל הגויים כאין נגדו ואזל לגבייהו דישראל ואגב אונסא דהנאה זו כי נהיתה להם בההיא שעתא גמרי ומשתעבדי לו ית' עכ"ל עש"ב:

ובכן זה אפשר רמז הכתוב כי עם קדוש אתה לה"א כלו' שאתם מקודשים לו ית' קי"ג לה"א וכמ"ש השא"י ז"ל בפ' קדושים תהיו לשון קי' יע"ש וא"כ חייבים אתם לעשות רצונו ית' וכדי שלא תאמרו דהיו הקי' באונס דכפיית ההר ואניסי אנן ואין הקי' תופסין בנו בע"כ לז"א הא ליתא דבההיא הנאה דשבק לכ"ע ואתא לגבייכו בטלה לה טענת האונס כמ"ש הרב ז"ל הנז' וז"ש ובך בחר ה' וכו' וק"ל:

א"נ אפשר לרמוז בכתוב הנז' בא"א במשז"ל ע"פ הבן יקיר לי ביוקר עמדו לי וכו' וכתב השא"י ז"ל בדקכ"ח ע"ב משם המפז"ל דמשמע דפדאם יותר מכדי דמיהם וכ"ש בגאולה

העת"ל כמשז"ל אראה לבנים וכו' לכאו' ק' דאין פודין אה"ש יותר מכ"ד אבל לפמ"ש התוס' ז"ל בפ' הנזיקין דבת"ח מופלג בחכמה שרי לק"מ ע"כ והנה ישראל נקראו עם חו"ן ויש להם דין ת"ח מופלג ובכן מותר לפדותם ביותר מכ"ד וכבר נודע דיש לנו עם הקב"ה דין אשה עם בעלה וחייב כב"י לפדותנו אפי' ביותר מכ"ד וז"ש כי עם קדוש אתה לה"א כלו' שאתם מקודשין לו ית' קי"ג וחייב לפדות אתכם מהגלות וכדי שלא תאמרו דאנה"נ דחייב לפדותנו אינו אלא בכדי דמיהן ולא ביותר כדין השבויין וא"כ איך יתקיים בנו הבטחת אראה לבנים וכו' לז"א ובך בחר ה' וכו' שאתם עם חו"ן וזהו סגולה מכל העמים כשושנה בה"ח וכיון שכן שרי לפדות אתכם אפי' ביותר מכ"ד ולא תחושו מזה כלל וק"ל:

נחזור להבין הני קראי דיחזקאל הנז"ל והוא אומר ית' ויראה וישוב מכל פשעיו חיה יחיה וכו' דהקב"ה ס"ל כס' אבוה דשמואל דס"ל תחילתו באונס וסופו ברצון רצון מיקרי והחוטא פושע חשיב ולא מצי פטר נפשיה בטענת אונס מהיצה"ר וז"א וישוב מכל פשעיו שצריך לשוב בתשו' שלמה מכל פשעיו ואם לאו מתחייב עונש על מה שפשע דאע"ג דהוי תחי' באונס מהיצה"ר מ"מ סופו ברצון כיון שנהנה מן העבירה וישראל שבאותו הדור דיחזקאל ס"ל כרבא דאמר דכל שתחי' באונס אף דסב"ר כולו אונס מיקרי ולז"א בית ישראל לא יתכן דרך ה' דקרי להחוטא פושע דהא אנוס הוא מהיצה"ר והגם דסופו ברצון כולו אונס מיקרי ומעיקרא לא בעו כפרה ותשובה כלל דאנוס רחמנא פטריה והקב"ה השיבם הדרכי לא יתכנו הלא דרככם לא יתכן שאם אתם סוברים כן דאונס מיקרי א"כ אני דן אתכם כסברתכם וז"ש לכן איש כדרכיו אשפוט אתכם בית ישראל ור"ל שאם אתם תעמדו בסברתכם זאת דאונס מיקרי א"כ פקעי להו הקידושין אשר קידשתי אתכם לי במת"ת כיון דהיו הקי' באונס דכפיית ההר ואין אשה מתקדשת בע"כ וממילא אין לכם עמי דין אשה עם בעלה לפדותה אם נשבית וח"ו תשארו בגלות ואיני חייב לפדות אתכם כלל ובר מן דין בטלה טענתכם שאתם טוענים דאנוסים אתם מצד היצה"ר הגם דדינא הוא דכל שתחילתו באונס הגם דסב"ר הכל אונס מיקרי מ"מ הכא שאני משום דהן אמת דאנכי בראתי היצה"ר מ"מ בראתי כנגדו התורה שהיא תבלין ליצה"ר כתשובת חבירי דאיוב וז"ש נאום ה' שהיא תורת ה' ולכך אני אומר לכם שובו והשיבו מכל פשעכם ותודו לסברתי שאני סובר דתחי' באונס וסב"ר כולו רצון מיקרי ופושע הוי ולא תעמדו בסברתכם שאתם סוברים שהעון עצמו שהוא מזיד אינו אלא מכשול הוא מצד היצה"ר ואונס הוי וז"ש ולא יהיה לכם למכשול עון ועשו תשובה הראויה למי שחוטא במזיד ובפשיעה וז"ש השליכו מעליכם את כל פשעכם

אשר פשעתם בם וזה יהיה כשתעשו תשו' ועשו לכם לב חדש ורו"ח כלומר כשתחזרו בכם מסברתכם הראשונה ותודו לסברתי שאם לא תעשו כן הרי אתם גורמים לעצמכם שתשארו בגלותכם וח"ו יאבדו שש"י בין האומות וז"ש ולמה תמותו בית ישראל ודעו נאמנה דזהו לטובתכם וז"ש כי לא אחפוץ במות המת ר"ל עם גלותכם ודלותכם ולא תגרמו שיאריך הגלות יותר אלא והשיבו בתשו' וחיו מן הגלות וק"ל:

וזה אפשר כונת מאמרז"ל ביומא דפ"ו ע"ב אמר"י גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה שנאמר ובא לציון גואל וכו' ועפ"י האמור ה"ה כמבואר שע"י התשובה שיעשו ישראל גילו דעתם דס"ל דתחי"ב וסב"ר כולו רצון מיקרי וא"כ הקידושין שקידשנו לו האל ית' תפסי בנו ויש לנו באמת דין אשה עם בעלה ומתחייב הוא ית' לפדותנו מגלותנו וז"ש גדולה תשו' שמקרבת אה"ג דהא בהא תליא וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א הני קראי דיחזקאל הנז"ל במ"ש מהראנ"ח ז"ל בפ' נצבים משם הרב בעל העיקרים ז"ל דמצד רוממותו ית' כי רבה היא יתחייב כי לא ישא ע"ד פשע כלל ויהיה עונש החוטא לפניו ית' נצחי לעולמי עד גדול ורם בערך האל ית' שחטאו לפניו שהוא ית' בלתי בעל תכלית כי עם שמעשה החוטא עצמו הוא בעל תכלית לא יבחן אלא מצד המצוה לא מצד המעשה עצמו ואם הוא ית' לא יעניש אלא כפי מעשה החוטא שהוא בעל תכלית ולא בערכו ית' שהוא המצווה הנה זה חסד עליון מאיתו ית' וזש"ה ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו אתד"ק עש"ב וכ"כ הרב שפתי ישנים ז"ל שהאלי"ת נותן העונש תכליתי כערך האדם שהוא בן בעל תכלית דסוף אדם למות יע"ש ובזה פי' ז"ל כה"כ ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם וכו' וכה"כ כי אשא אל שמים ידי וכו' ועוד כמה קראי ומאמרי רז"ל כידוע:

ואפשר דזאת היתה סברת ישראל שבאותו הדור דהוה ס"ל דעונש החוטא אין לו סוף ותכלית כערכו ית' דאין לו סו"ת ולז"א לא יתכן דרך ה' דייקא שאומר לנו שנשוב בתשו' ונחיה דזה לא אפשר כלל כיון שהוא ית' בלתי בעל תכלית א"כ גם עונש החוטא לפניו צריך שיהיה בלתי סו"ת ואין קץ לעונשו ואיך יתכן דע"י התשו' יתכפר להם עונשם ולזה השיבם השי"ת הלא דרככם לא יתכן כי אני איש כדרכיו אשפוט כלו' דאני שופט האדם החוטא לפני כדרכו וכערכו כמו שהאדם י"ל סו"ת דסופו למות כן העונש שלו אני עושה לו סו"ת וראיה לזה ולמה תמותו ב"י דמכח המיתה דסוף אדם למות ויש לכם סו"ת גם העונש שלו י"ל סו"ת מצד רחמי עליכם וז"ש נאם ה' אלדים רחמים בדין ולכן שובו והשיבו וחיו ולא תחושו מזה כלל וק"ל: ועד"ז הדרשה תדרש בהנהו קראי דיחזקאל סי' ל"ג וכ"ת ואתה בן אדם אמור אל ב"י כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם

אנחנו נמקים ואיך נחיה אמור אליהם חי אני נאם ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרככם הרעים ולמה תמותו ב"י ע"כ והרי הם כמבוארים עפ"י דברי הרב העיקרים הנז"ל וכמו שנתבאר וק"ל: וזה אפשר כה"כ מי אל כמוך וכו' לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ישוב ירחמנו וכו' וה"ה כמבואר עפ"י האמור וק"ל:

א"נ אפ"ל הני קראי דיחזקאל הנ"ל במ"ש הרב עיר דוד ז"ל בסי' רנ"ח מדקי"ל נראה ונדחה אינו חו"ן ואיך מקבל ה' תשו' הרשע כיון שנדחה ותי' משם הרא"ש ז"ל דלא נאמר דין זה כי אם בבהמת הקרבנות:

כיון דסוף בהמה לשחיטה ואין לה תקומה עוד לחיות כלל משא"כ האדם דהגם דסוף אדם למות ג"כ מ"מ הוא חוזר לחיות ולקום בתח"ה ואעפ"י שמת כבהמה אינה נחשבת מיתתו לכלום ולכך חו"ן ומתקבלת תשובתו אתד"ק וכתב הרב מראה הגדול בד"ו ע"ג דהכונה היא מאחר שהאדם כשהוא חי הוא נראה וכשימות נדחה וכשיקום בתח"ה הוא חו"ן לעבוד את ה' ש"מ שאינו נוהג באדם דין זה דנר' ונד' אחו"ן עכ"ל יע"ש והרב דת ודין ז"ל תי' לעיקר החקירה הנז' דכיון דנקראים בשם ישראל לא ינתק שם זה מהם לעולם דאעפ"י שחטא ישראל הוא ולזה לא שייך בהו דין זה דנראה ונדחה אחו"ן יע"ש: ענ"ק משז"ל ביומא דפ"ו דע"י תשו' מאהבה זדונות נ"ל זכיות ותשו' מיראה זדונות נ"ל שגגות יע"ש מעתה נא"ה הני קראי דיחזקאל ח"י הנ"ל דהקב"ה ס"ל כתי' הרא"ש ז"ל דכיון שהאדם קם בתח"ה לא שייך ביה דין זה דנר' ונד' אחו"ן וגם ס"ל כטעם הב' דהרב דו"ד ז"ל משום דשם ישראל לא ינתק מהם לעולם כנז"ל ולז"א ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה ומתקבלת לפני תשובתו ולא יחוש האדם מדין נראה ונד' דאחו"ן דאדם שאני דאינו בדין זה כיון דעתיד לקום בתח"ה ולא ימות כמות הבהמה וז"ש חיה יחיה רמז בזה תי' הרא"ש ז"ל הנז' אבל ישראל ס"ל דלא שנא אדם ובהמה בכולהו אמרינן נר' ונד' אחו"ן ולכך אמרו ב"י לא יתכן דרך ה' דאמר שנשוב ונחיה ר"ל שנהיה חו"ן כיון דקי"ל נר' ונד' אחו"ן לזה השיבם ה' הלא דרככם לא יתכן שאם תחזיקו אתם בסברתכם זו איש כדרכיו אשפוט אתכם שלא יקומו בתח"ה להיות חו"ן לכן אני אומר לכם שובו והשיבו מכל פשעכם אבל בתנאי שתהיה התשו' מאהבה כדי שתהיו נראין לגמרי ויתהפכו לכם הזדו' לזכיות ולא תהיה התשו' מיראה וז"ש ולא יהיה לכם למכשול עון כלו' שלא יתהפכו לכם הזדו' לשגגות אלא תשובו תשו' מאהבה כדי שלא ישאר בכם שום רושם שוגג וז"ש השליכו מעליכם את כל פשעיכם כל לרבות אפי' שוגג ועשו לכם לב חדש ורו"ח כדי שיתהפכו לכם לזכיות ולמה ח"ו תמותו כלו' למה תגרמו לעצמכם שלא תקומו בתח"ה

ע"י סברתכם שאתם סוברים דאם באדם אמרינן נר' ונד' אחו"ן כי אני לא אחפוץ במות המת כלו' שלא ישאר המת מת לעולם ועד שלא יקום בתח"ה ולכך תחזרו מסברתכם והשיבו וחיו בתח"ה ולמה תמותו מיתה עולמית וגם תדעו לכם כי אתם בית ישראל ושם זה לא ימוש מכם לעולם דאעפ"י שחטא ישראל הוא וכמ"ש הרב דו"ד ז"ל וכנז"ל ועד"ז יובנו ג"כ הנהו קראי דסי' ל"ד ובמ"א הארכתי יותר בהקדמה זו ומשם באר"ה:

א"נ אפ"ל באו"א הני קראי דיחזקאל ח"י הנז' בהק' מ"ד בכתובות ד"מ ע"א נמצא בה דבר ערוה אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו ופריך וליתי האי עשה ולידחי ל"ת דלא יבא ממזר ומשני היכא אמרי' א"ע ודל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר דלא לקיומי העשה אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל ופירש"י ז"ל השתא נמי מלמדין אותה לו' איני רוצה עכ"ל והתוס' ישנים ז"ל שם הקשו משם הר' עזרא ז"ל דא"כ אמאי איצט' בפ"ק דיבמות דאין עשה דכבוד אב דוחה שבת מדכ' אני ה' כולכם חייבים בכבודי דתפ"ל משום דאי אמר האב לא בעינא לכבוד זה ליתיה לעשה כלל ולמ"ל קרא דאני ה' ללמד דלא דחי ותי' דהתם מיד כשציוה האב הוי עשה לעשות מצותו ועוד תי' דהכא גבי דידה ליכא עשה דהא אי בעיא אמרה לא בעינא ליה הילכך אין לה לעבור הלאו משום עשה דידיה דהא היא מצווה כמותו דהשוה הכ' וכו' עכ"ל:

וראיתי להר"ן ז"ל שכתב דכיון דאפשר למידחי העשה אי אמרה לא בעינא ליה עשה קיל הוא ולא דחי עכ"ל מבואר מד"ק דס"ל למר דאפי' אמרה השתא רוצה אני לא דחי הלא תעשה משום העשה קיל משא"כ לרש"י ז"ל דפי' דהשתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה בו מוכח דס"ל לרש"י דדוקא בשביל דאומר איני רוצה בו הוא דל"ד הל"ת אי אמרה רוצה אני א"ע ודל"ת ולכאו' קל"ט לד' הר"ן ז"ל דא"כ אמאי איצט' קרא דאני ה' ללמד דלא דחי מאחר דלפי פירושו נפק"ל דכל עשה דמצ"ל לא בעינא הוא קיל ול"ד הל"ת אף כי אמר בעינא וא"כ זוהי שק' קו' התו' ז"ל הנז' דאף שציווהו אביו לא הוי עשה גמור לעשות מצותו ולדחות הל"ת שכנגדו דהאי עשה קיל הוא: ואחר העיון היטב ראה ראיתי דלק"מ ע"ד הר"ן ז"ל הנז"ל דהר"ן ז"ל לאו כללא כייל לן דכל עשה דמצ"ל לא בעינא הויא עשה קיל ול"ד הל"ת אפי' דהשתא אמר בעינא כי היכי דתק"ל מסו' דיבמות הנז' דהוא ז"ל יתרץ כתי' ב' דתו' עצמם הנז' דמשום דהיא אין לה מ"ע שתנשא לו והא ראיה שיכו"ל לא בעינא ליה לכך הויא עשה קיל אפי' כי אמרה השתא בעינא ליה ולא דחי משא"כ בעשה דכבוד אב דמחויב הבן לקיים מצות אביו א"כ כי אמר בעינא הו"א דא"ע דכבוד ודל"ת דשבת להכי איצט' קרא לו' אני ה' ללמד דלא דחי וזה פשוט:

נמצ"ל דכל עשה דמצ"ל לא בעינא ליתיה להאי עשה ול"ד ל"ת ולזה כשאמר הנביא בשם ה' ויראה וישוב וכו' אמרו ב"י לא יתכן דרך ה' שאומר לנו לשוב כיון דאי אמר לא בעינא לכו ליתיה לעשה דתשו' כלל וא"כ לא א"ע כי האי ודחי ל"ת דלא יוכל וכו' והשיבם ה' הלא דרככם ל"י דדרך גבר בעלמא הדין הוא כן אפי' בעשה דכבוד ומשו"ה כתבתי בתורה אני ה' אבל גבי דידי דגם דיכול אני לו' לא בעינא מ"מ מאחר דאני מצווה אתכם על התשו' הוי מ"ע עליכם לשמוע בקולי מיד ודחי ל"ת וז"ש נאם ה"א שובו והשיבו מ"פ וכו' כי לא אחפוץ במות המת נאם ה' והשיבו וחיו כלו' דעוד זאת יתירה כי לא אחפוץ ר"ל דמידי הוא טעמא דלא א"ע דמצ"ל ל"ב ודל"ת אינו אלא משום דהעשה הוא בספק להתקיים אבל כאן דעו לכם כי בשום אופן לא יתכן לי לומר ל"ב משום דלא אחפוץ במות המת והוי כעשה גמור דלא מצ"ל ל"ב ודחי ל"ת ולכך שובו שובו וכו' וק"ל:

ובזה פי' הרב שא"י ז"ל קראי דיחזקאל סי' ל"ג יעש"ב אך אמנם חקרו הראשו' ז"ל דהיכי דחי הקב"ה לאו דלא יוכל כדי שישראל יקיימו מ"ע דתשו' דהא לא מצינו דא"ע ודל"ת אלא היכא דהוו תרוייהו בחד גברא העשה והל"ת והכא הוא ית' דוחה הלאו וישראל מקיימים העשה וזו לא שמענו והם אמרו דלהכי אמר ריו"ח גדולה תשו' שדל"ת וכו' מה שלא מצינו כה"ג בעלמא אלא דעליה אנו דנין דהיכי הוי הכי במ"ע דתשו' והיותר נכון מ"ש המפרז"ל דע"י עשה דתשו' דישראל הנה הקב"ה מקיים עול"ת דהשבת אבידה במה שמקבל ה' תשו' השבים דהנפש החוטאת היא מוצאת להסט"א וכל המצות שעושה בחטאו קודם עשותו תשו' כולם נדדו הלכו להקלי' ובעשות אדם החוטא תשו' אז הקב"ה ית"ש הוא מוציא מעמקי הקלי' כל התורה והמצות של החוטא ההוא וגם הנפש החוטאת עצמה מציל אותה מהקלי' ומחזירם לבעל התשו' ההוא בסוד חב"ו ובזה מקיים הקב"ה עשה דהשבת אבידה ול"ת דלא תוכל להתעלם ובכה"ג הוי הכל בגוף אחד ואתו עול"ת דאבידה ודחו לאו דלא יוכל בעלה אתד"ק ע"ע הלא בספרתם:

ועפי"ז אפ"ל המשך הכתו' בקהלת סי' ח' וכ"ת אני פי מלך שמור וע"ד שבועת אלקים אל תבהל מפניו תלך אל תעמוד בדבר רע כי כל אשר יחפוץ יעשה באשר דבמ"ש ומי יאמ"ל מ"ת שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם עכ"ל ורבו הדקדוקים באלו הכתו' חדא אומרו אני פי מלך שמור צל"ד על איזה מלך קאי אם על מלכי ישראל ויאודה או זולתם ואי קאי על ממ"ה הקב"ה הא ודאי פשיטא שצריך שישמור דבריו ולא היה הכתוב צריך לאומרו ועיל"ד במ"ש וע"ד שבו' האלקים צל"ד שבועה זו מאן דכר שמה ומאי בעיא הכא עיל"ד במ"ש אל תבהל מפניו תלך מהו הכונה בדבריו אלו ותו תיבת תלך שפת יתר היא דהיה די במ"ש אל תבהל מפניו ועוד צל"ד מה כונתו בזה

עיל"ד במ"ש אל תעמוד בדבר רע דהול"ל אל תעמוד ברע ומאי בדבר דקאמר ותו מ"ש כי כל אשר יחפוץ יעשה נל"ד מי הוא זה ואיזהו דכל אשר יחפוץ יעשה ואי קאי על הקב"ה הא ודאי פשיטא אשר בידו נפש כל חי ומה בא ללמדנו עיל"ד במ"ש באשר דמ"ש ולא פי' מהו הדבר הזה אשר בימ"ש ומה קשר יש לזה עם הקודם גם או' ומי יאמ"ל מ"ת הלא כיון שהוא מלך ודאי דאין מי ואמ"ל מ"ת ומה חי' אתא לאשמועי' גם או' שומר מצוה לי"ד דהול"ל שומר מצות ואמאי נקט מצוה חדא דתרי"ג מצות נאמרו מסיני ומה היא המצוה הזאת דקאי עלה וגם מי לא ידע בכל אלה דשומר מצוה ל"י ד"ר גם מ"ש עוד ועת ומשפט ידע לב חכם יל"ד דג"ז פשוט שאם לא ידע המשפט צריך לילך אצל חכם למען דעת את חוקי אלקים וא"ת ומה בא ללמדנו באופן שכל דברי הכתו' הללו המה באו סתומים וחתומים כספר החתום וקוראים בגרון דרשוני וחיו:

אכן עפ"י האמור אפשר דהכל יע"ן דהנה כבר הקדמנו מ"ש המפז"ל דע"י מ"ע דתשו' שיעשו ישראל עי"ז הקב"ה מקיים מ"ע ול"ת דהשבת אבידה כנז"ל וע"ז הק' המפז"ל דא"כ מאי אולמיה דתשו' כיון דגם בעלמא הכי קי"ל דאתי אפי' חד עשה ודחי ל"ת כ"ש היכא דמקיים עול"ת דודאי דחי ל"ת שכנגדם ומאי רבותא דתשו' ונאמרו ע"ז תי' רבים בס' המפז"ל והצל"ע מ"ש בס' ברית יעקב בדפ"א ע"ד שתי' דהיינו רבותא דתשו' דאפי' בדברים בעלמא בוידוי בפה והחרטה בלב דחי ל"ת דלא יוכל וכו' דאילו בעלמא בעינן שיקיים העשה בפועל בידים עסקניות כדי שידחה הל"ת יע"ש והרב או"ג ז"ל בדל"ח ע"ב תי' במ"ש התוס' ז"ל בפ' אלו נערות גבי אונס דשותה בעציצו דקתני התם נמצא בה ד"ע או שאינו ראוי לקיימה אינו רשאי וכו' ופריך וליתי עשה ולידחי ל"ת וכתבו התוס' שם דלאו על נמצא בה ד"ע פריך דהא אית ביה לאו ועשה וכו' ע"כ ש"מ דבנמצא בה ד"ע אית ביה לאו ועשה א"כ ק"ט בדר"י האמר גדולה תשו' שדל"ת שבתורה ופירש"י ל"ת דלא יוכל בעלה וכו' וכיון דישראל זנו אחרי א"א] הו"ל כאשה שזינתה ת"ב דאסורה לבעלה ואיך קאמר ר"י שדל"ת. גדולה מזאת הול"ל שדוחה עול"ת ולכן כתב הוא ז"ל דעשה אלים דוחה עול"ת וזהו דאמר"י גדולה תשו' וכו' ר"ל דמתוך גדולת התשו' סמי מכאן עשה דונטמאה כאילו לא היה וא"ע ודל"ת יעש"ב ובס' מגדנות נתן בחי' שבו' די"ב כתב תי' אחר משם הרב ח"ן ז"ל דהיינו רבותא דתשו' דא"א לקיימה כ"א בדחיית הל"ת משא"כ בעלמא דהעשה יש לה קיום בהיתר כמילה בצרעת דיש לה היתר כשאין צרעת וגם הלאו מתקיים כשאין מילה וכן כל הנהו עשין דבעלמא משא"כ מ"ע דתשו' שאין לה קיום רק בדחיית הלאו שדוחה אותו בכל גוונא ואין מי שעומד בפני התשו' אתד"ק יע"ש:

עו"כ הרב ברית יעקב שם לתרץ לעיקר הקו' דמאי רבותא דתשו' והוא עפ"י מ"ש הרב חיד"א ז"ל בישוב קו' הנח"ב ז"ל שחקר דכיון דקי"ל לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו א"כ כולהו לאוי שבתו' לא יהיה בהם עונש ומלקות דכולהו ניתקו לעשה דתשו' ותי' הרב חיד"א ז"ל דהתשו' ל"מ לפוטרו מעונש ב"ד דהגם כי ירבה בתעניות וסיגופים מאן לימא לן דכונתו רצויה היתה דהאדם יראה לעינים וכו' ומשו"ה לא מיקרי כולהו לאוי ניתקו לעשה אכן לגבי הקב"ה דוקא דחוקר כליות הוא דמהנייא התשו' ועפי"ז כ' הר' ברית יעקב ז"ל דלפי"ז היינו רבותיה דתשו' דאע"ג דל"מ לנתוקי ללאוי שיש בהם עונש ב"ד מהנייא לדחות ל"ת שבתורה כמש"ה הן ישלח וכו' ושובו אלי נאם ה' דייקא היודע לב וחוקר כליות אתד"ק יע"ש:

עוד חקרו המפז"ל דאיך ה' עובר ח"ו על לאו דלי"ב כדי שיקיימו ישראל עשה דתשו' כיון דקי"ל אין או"ל חטא כדי שיזכה חבירך והרב קול יעקב שאול תי' כתי' התוס' ז"ל דבפ"ק דשבת דההיא דהדביק פת בתנור שאני לפי שפשע עוד תי' התוס' דדוקא היכא דהוא לא היה הגורם לחבירו לחטוא אז א"א לאדם חטוא כדי וכו' אבל היכא דהוא היה הסוב"ב והגורם כגון ההיא דכלכלה של תאנים שהוא גרם לו לעבור במ"ש לו צא ולקוט וכו' בזה אמרינן ניחא ליה לחבר וכו' וא"כ כיון שהוא יתברך הגורם לאדם שיחטא דברא משחית לחבל הוא היצה"ר והוא אמר אשר הרעותי וכו' כל כי הא אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירו והרב משפטי שמואל ז"ל כתב דהא דאמרי' אין או"ל חטוא וכו' הוא דוקא לענין אם בא לישאל אזי אין או"ל חטוא אבל הרשות נתונה בידו אם ירצה לחטוא כדי שיזכה חבירו וא"כ הקב"ה מדידיה עביד דעובר על ל"ת כדי שיזכו ישראל בתשו' ובכה"ג הרשות בידו אם רוצה לחטוא לזכות את ישראל:

עוד תי' המפז"ל דמ"ש ריו"ח גדו' תשו' שדל"ת שבתו' ר"ל כן נראה לעינים כאילו הוא ח"ו עובר על"ת אבל אינו דוחה ל"ת ממש וה"ט כי התשובה מאהבה עוקר העון מעיקרו והזדונות נ"ל זכיות ולכך השב מאהבה נעשה כבריה חדשה דהא נעקר העון ונעשה זכיות באופן דאין זה מסוג א"ע ודל"ת כדאיתא בכתובות דנ"ד חכם עוקר הנדר מעיקרו וה"נ ע"י תשו' מאהבה מי כהחכם זה הקב"ה עוקר העון מעיקרו וכאילו לא זינתה עם אחר כלל ומותרת כנס"י לבעלה זה ה' וכאילו עשה זכיות ולאו משום דא"ע ודל"ת הוא רק לשון מושאל הוא זה ובכן תו לק"מ ונכון:

ועפ"י תי' הא' שכתבנו לעיל דהיינו רבותא דתשובה משום דהוי בתרי גברי דישראל הם המקיימים מ"ע דתשו' והקב"ה ח"ו עובר על לאו דלא יוכל כנז"ל בזה אפ"ל כונת המסרה הובאה בתוס' דיבמות דק"ז מ"ב ובבעל הטורים בפ' ראה תלת לא אבה ואלו הם לא אבה

ה' השחיתך לא אבה יבמי וישראל לא אבה לי ע"כ ולכאורה אין קשר ושייכות לתלתא מק"ק הללו אהדדי וקשה לזווגם יחד והמפרז"ל הם אמרו משם גאון ז"ל במ"ד ביבמות דק"ב אמ"ל ההוא מינא לר"ג עמא דחלץ ליה מאריה מניה דכתיב בצאנם ובבקרם ילכו ולא ימצאוהו חלץ מהם מוכח דפי' הקב"ה והוציא את עצמו מישראל ועזבם אמ"ל ר"ג שוטה מי כתיב חלץ להם דהוה מש' דהקב"ה פטר את ישראל ושילחם ע"י חליצה אלא חלץ מהם כתיב דהוא ית' קבל חליצה מהם ואילו יבמה דחלצו מינה אחין שהיבם קבל ממנה חליצה כמש"ה חלץ מהם מידי מששא אית בה יע"ש וז"ש לא אבה ה' השחיתך ותק"ל קו' המין הנז' דהלא לא אבה יבמי אלא נתן להם חליצה כמש"ה חלץ מהם לזה תי' וישראל לא אבה כתי' ר"ג לאותו המין דהיינו שהם נתנו חליצה לו ית' ובאמת דהאלי"ת לא עזבם דהחליצה אינה כלום ואכתי אגיד בהו אתד"ק ודפח"ח: אכן עפ"י הקדמתנו הנ"ל אפ"ל באו"א דהנה כיון דלימדנו להועיל ריו"ח במ"ש גדולה תשובה וכו' דהיינו רבותא דתשו' משום דהוי בב' גופים מאי דלא אשכחן הכי בעלמא בכל דוכתא דא"ע ודל"ת רק בהאי עשה דתשו' ולז"א ריו"ח גדולה תשו' וכו' וכנז"ל וא"כ זהו פתח טוב לישראל שחטאו בעגל כדי להורות תשובה לרבים משום דלא מצינן למילף מעלמא דא"ע ודל"ת בתרי גברי זולתי מתשו' ישראל בעגל:

אך קשה מדאמרי' בילקוט ובספרי פ' תצא לא אבה יבמי ולא שלא אבה המקום למעוטי עריות דל"ת ע"כ ואי איתא דבעלמא לא א"ע ודל"ת בב' גברי אמאי איצט' לא אבה למעוטי עריות תפ"ל דבלאו"ה לא א"ע דיבום ודחי ל"ת דעריות כיון דהיבם הוא מקיים העשה והיבמה עוברת על הל"ת דהיא לא מיפקדא על היבום וא"כ הן נסתר התי' דלא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשו' וכו' דה"ט משום דהוי בב' גופי והוא דבר חידוש שחידש הקב"ה במ"ע דתשו' דהרי מדאיצט' מיעוטא מוכח דגם בעלמא אתי עשה ודל"ת גם בתרי גברי וא"כ הדק"ל דמאי רבותיה דתשו' ואמאי הוצרכו ישראל לחטוא בעגל כדי להורות תשו' הא בלאו"ה הכי קי"ל בעלמא דא"ע ודל"ת גם בב' גופי: אך היה אפ"ל תי' אחר בעד ישראל שחטאו בעגל והוא מ"ש מרע"ה לי צוית ולא להם כידוע ולפי"ז אין בישראל עון אשר חטא בעגל ברם אשכחן לקרח ועדתו שסתרו לתי' מרע"ה הנז' באומרם כל העדה כולם קדושים ופירש"י כולם שמעו מפי הגבורה אנכי ולי"ל וכל ישראל שמעו ושתקו נמצא דהכי ס"ל דלא כמרע"ה והודו דגם לישראל נאמרו אנכי ולי"ל וכו':

וזהו כונת המסרה לא אבה ה' השחיתך בעון העגל דמן הראוי היה להשחיתם ח"ו בעון העגל אלא דמרוב רחמיו ית' לא אבה השחיתם וכ"ת הא י"ל דלא חטאו אלא כדי להורות

תשו' ומינה ילפינן דגדולה תשו' שדל"ת אף בב' גברי מאי דלא אשכחן הכי בעלמא לז"א לא אבה יבמי דמקרא זה ילפינן דגם בעלמא א"ע ודל"ת גם בב' גברי מדאיצט' קרא למעוטי עריות וכנ"ל וא"כ מאי אולמיה דתשו' ואמאי הוצרכו ישראל לחטוא בעגל כדי להורות תשו' מאחר דגם בעלמא אשכחן דא"ע ודל"ת אפי' בב' גברי אלא ודאי דאינו אלא מרוב רחמיו ית' לא אבה ה' השחיתם בעגל וכ"ת הרי יש לישראל תי' אחר על עון העגל והוא תי' מרע"ה לי צוית ולא להם וא"כ לא חטאו בעגל ולמה ישחיתם ה' בלא עון לז"א וישראל לא אבה לי כלו' הרי אשכחן לקרח ועדתו ולכל ישראל עמו ששתקו לו לא ס"ל האי תי' דלי צוית ול"ל כנז"ל וא"כ מוכרח דחטאו ישראל בעגל לסברתם ואין להם שום התנצלות והיו ראוים להשחתה רק כי השי"ת ברוב רחמיו לא אבה השחיתם וק"ל:
הדרן לביאור הני קראי דקהלת עפ"י כל הנז"ל והוא דכבר הקדמנו דא"ע דתשו' ודל"ת דלא יוכל וליכא למימר דלא הויא עשה אלים כמילה בצרעת מאחר דמצ"ל ה' לא בעינא כנז"ל הא ליתא דהרי כבר נשבע ה' לקבל אותנו בתשו' וכמש"ה חי אני נאם ה' וכו' וא"כ לא מצ"ל לא בעינא ושפיר הויא עשה דתשו' עשה אלים ודל"ת דלי"ב וכו' ואף דהדין היה נותן דאף שיעשו ישראל תשו' לא היה יכול ה' ליקח אותנו שנית לעם נחלה שהרי כתב בתורה לא יוכל בעלה וכו' אם לא מרוב רחמיו וחסדיו כי אל חנון ורחום הוא דבר ציוה שובה ישראל כי גדולה תשו' שדל"ת שבתורה כמש"ה הן ישלח איש וכו' ושובו אלי נאם ה':
וז"א אני פי מלך שמור כמשז"ל במד' קהלת אני פי מלך שמור זה ממ"ה הקב"ה כלו' דאע"ג דאיכא ל"ת דלא יוכל בעלה וכו' מ"מ אני מקיים עשה דתשו' כמש"ה ושבת עד ה"א וא"ע ודל"ת וכמ"ש הנביא בשם ה' ושובו אלי נאם ה':
וכי תימא דהלא בכה"ג לא אמרינן א"ע ודל"ת וכמ"ש בפ' אלו נערות אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה וכתבו התוס' דאפי' כי אמרה בעינא ליתא לעשה דל"ד למילה בצרעת וה"נ כיון דברצונו ית' תלוי אם ירצה או לאו בכה"ג לא א"ע ודל"ת לז"א ועל דברת שבועת ה' כלו' דכבר נשבע ה' חי אני אם אחפוץ וכו' וכיון שנשבע תו לא מצ"ל לא בעינא והוי עשה אלים וכיון שכן שפיר קאמינא אני פי מלך שמור דהוא אמר הן ישלח וכו' ושובו אלי נ"ה דא"ע ודל"ת וכיון שכן איעצך אל תבהל מעשות תשו' לומר בלבך באיזה פני אני חוזר בתשו' וכמשז"ל במד"ר בפ' ואתחנן דישראל הם מתביישים לעשות תשו' והכי איתא התם וז"ל הקב"ה היה משלח את ירמיה לומר לישראל חזרו בתשו' והיו ישראל או"ל באיזה פנים אנו חוזרים באלו הפנים נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו ע"כ ובמד"ר פ' נשא דרשו שם מפניו תלך אין פניו אלא כעס כמש"ה וצלם אנפוהי אשתני ואין הליכה

אלא מיתה שנאמר הולך למות ע"כ וז"ש אל תבהל מלעשות תשו' לומר באיזה פנים אשוב אל ה' כי חוששני מחטאת בעידן ריתחא שהוא בכעס מפניו תלך למיתה לא תחוש מזה כלל אלא ושבת עד ה"א בכ"ל וב"ן וא"ע דתשו' ודל"ת דלי"ב כי ה"א עמך והוא מקבל תשו' בספ"י ולא בפנים של זעם כלל כיון שכבר נשבע וכנז"ל וכ"ת ומאי רבותא דתשו' הלא בכל התורה הכי קי"ל דא"ע ודל"ת לז"א אל תעמוד לשאול כן כי שתי תשו' יש לזה חדא דמ"ע דתשו' הוא בדבר ר"ל בדברים בעלמא בוידוי פה וחרטה משא"כ כל שאר מ"ע דבעלמא דצריך שיקיים מ"ע בפועל לדחות הל"ת וכתי' הרב ברית יעקב ז"ל כנז"ל והיינו רבותיה דתשו'. ועוד שנית דבעלמא לא א"ע ודל"ת ועשה ואילו הכא א"ע דתשו' ודחי עול"ת דהרי עשיתם רע ואין רע אלא ע"ז כמשז"ל בילקוט ע"פ ויהי העם כמתאוננים רע וכו' וכיון שאתם עבדתם ע"ז האיכא לאו ועשה כמ"ש התוס' ז"ל בפ' אלו נערות דבנמצא בה דבר ערוה איכא עול"ת ועכ"ז א"ע דתשו' ודחי עול"ת וכתי' הרב או"ג ז"ל וכנז"ל:

וכי תימא דאעיקרא דדינא קשיא דהיכי מעניש הקב"ה להחוטא כיון דהוא ית' יודע תעלומות ויודע עתידות שיחטא האדם והוי כאילו נגזר עליו שיחטא כחקירת הרמב"ם ז"ל בה' תשו':

לז"א הא נמי ליתא דהא האדם בחירי ברצון ואין ידיעת ה' מכרעת כמ"ש הרמב"ם ז"ל בישוב חקירתו שם וז"ש כי כל אשר יחפוץ יעשה דהרשות נתונה בידו כמ"ש הרמב"ם ז"ל שם פ"ד מה"ת מפי עליון לא תצא הרעות והטוב כלו' אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב או רע דצדיק ורשע לא קאמר וכיון שכן זה החוטא בבחירתו הפסיד את עצמו וכל אשר יחפוץ יעשה ולכך חובה עליו לחזור בתשו' ואם לאו ענוש יענש:

וכ"ת דאכתי ק' דא"כ איך ע"י מ"ע דתשו' דישראל ידחה ה' הלאו דלי"ב וכו' כיון דקי"ל אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך לז"א שתי תשובות בזה שהוא ית' גרם שיחטא ישראל במה שברא ליצה"ר כנז"ל וז"ש באשר דבר מלך שלטון כי הוא אמר אשר הרעותי דין גרמא דניחא ליה הוא ית' לעבור על לאו דלי"ב כדי שיזכו ישראל וכתי' א' דהרב ק"י ז"ל וכנז"ל ועוד מי יאמ"ל מ"ת שם רמז לתי' הרב משפטי שמואל ז"ל דדוקא אם בא לישאל אין אנו או"ל חטוא וכו' אבל הרשות בידו לחטוא אם ירצה ואין מי יאמ"ל מ"ת וא"כ ה"נ גבי הקב"ה דאיהו גופיה חפץ לעבור על ל"ת כדי לזכות את ישראל מי יאמ"ל מ"ת כל דאיהו מנפשיה עביד:

וכ"ת דאכתי ק' דהיכי א"ע דתשו' ודל"ת דלי"ב הלא ע"כ לא א"ע ודל"ת אלא דוקא היכא דתרוייהו בחד גברא אבל בתרי גופי זו לא שמענו לז"א שומר מצוה הקב"ה דע"י

העשה דתשו' דישראל הוא ית' שומר מצות השבת אבידה ומקיים עול"ת וא"כ א"ע ול"ת דהשבת אבידה ודל"ת דלי"ב והכל בגוף אחד הוא הקב"ה וכנז"ל:

וכ"ת א"כ איפה השתא דאתי עשה דתשובה ודחי לא תעשה דלא יוכל בעלה וכו' א"כ הו"ל כולהו לאוי שבתורה ניתקו לעשה דתשובה כמי שאמר הכתוב ושבת עד ה' אלק'יך וא"כ מן הראוי היה שלא יהיה חייב החוטא מלקות ומב"ד כיון דניתקן הכ' לעשה דתשו' ואמאי יענישו ב"ד ע"ז וכחקירת הנח"ב ז"ל וכנז"ל לז"א לא ידע דבר רע כלו' לגבי ב"ו לא ידע דבר שהוא כינוי לתשו' כמש"ה קחו עמכם דברים ור"ל דבני אדם א"א להם לידע אם התשו' שעושה החוטא היא בלב שלם ובנ"ח הגם שריבה בסיגופים ובתעניות מאן לימא לן דכונתו רצויה דאפשר דהוא עדין רע בלבו דכל המתודה ולא גמר בלבו לעזוב החטא לגמרי הז"ד לטובל ושרץ בידו והאדם יר' לעינים ולכך לא דחי עשה דתשו' לכולהו לאוי שבתורה וענוש יענש החוטא איש כדרכיו בב"ד ברם לגבי הקב"ה דהוא ית' חוקר לב ובוחן כליות מהניא ליה התשו' לנתק לאו דלי"ב וכתי' הרב חיד"א ז"ל וכנז"ל:

אמר עוד ועת ומשפט ידע לב חכם שם רמז למשז"ל היכי דמי בעל תשו' מחוי ליה ר"י באותו פרק וכו' וידוע דתיבת ידע הוא לשון הכנעה כמו ויודע בהם אנשי סוכות ובא הכתוב הזה להודיענו דאעיקרא קו' ליתא למשה"ק דהיכי אתי עשה דתשובה ודחי ל"ת דלא יוכל כיון דהוי בתרי גברי כנז"ל והייינו משום דעת ומשפט שהוא עושה את העבירה ידע יכנע ויחזור בתשו' באותו פרק וכו' ובכה"ג תשובה כזאת אינה אלא תשו' מאהבה וזדונות נעשות לו זכיות ונעקר העון מעיקרו וכאילו לא חטא כלל וה"ז דומה ללב חכם שעוקר הנדר מעיקרו כדאיתא בש"ס דכתובות וכנז"ל ה"נ בענין התשו' נעקר העון לגמרי ולא חשיב שעובר הקב"ה ח"ו על לאו דלא יוכל וכו' כלל לפי שאין כאן חטא מעיקרא וזדונות נעשות לו זכיות וכנז"ל:

וכ"ת תינח כשעושה החוטא תשו' מאהבה דאז זדונות נ"ל זכיות ואולם כשהוא שב מיראה דנעשו שגגות ולא נעקר העון לגמרי א"כ היכי א"ע דתשו' ודחי ל"ת דלא יוכל ואשכחן דר"י סתמא קאמר גדולה תשו' שדוחה ל"ת שבתורה ומשמע בין שב מיראה או מאהבה דחי עשה דתשו' לל"ת וה"ט משום דאתי עשה ודל"ת ותק"ל קו' קמייתא דמאי רבותיה דתשו' הלא בכל התו' כולה הכי קי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת לז"א תדע לך דלק"מ משום כי לכל חפץ יש עת ומשפט וידוע דמלת חפץ הוא כינוי למצות כמ"ש ז"ל בילקוט ע"פ ועת לכל חפץ וכאן רמז לתירוץ הרב חק נתן ז"ל הנ"ל דהיינו רבותיה דתשובה דלכל חפץ שהם המצות יש להם עת לעשותם ומשפט לדחותם דיש זמן דיכול לקיים שתיהם העשה והל"ת כגון מילה שלא במקום צרעת וצרעת בלא מילה ולהכי

כשבאו שתיהם בב"א בדין הוא דליתי עשה ולידחי ל"ת לא כן עשה דתשובה דא"א לעשותה בלא דחיית הלאו והיינו רבותיה דתשו' וכנז"ל: וא"ת כיון דאמרי' בפ' יוה"כ עבר על"ת תשו' תולה ויוה"כ מכפר א"כ ע"מ עשה ה' ככה לקבוע יום אחד בכל שנה ושנה לכפר על הנפש הלא היה אפשר שיקבע יוה"כ אחד לכל ג' שנים או יותר לז"א תדע לך הטעם לזה משום כי רבה רעת האדם עליו שם רמז למ"ש הרב החינוך ז"ל בפ' אח"מ במצות תענו את נפשותיכם שכתב כי השי"ת ברוב רחמיו קבע יום אחד בשנה לכפר לכל עון ולכל חטאת דצפה והביט כי בלא זה אי אפשר שאם לא היה עושה זאת אם היו מתקבצים העונות שנה אחר שנה לרוב הימים תתמלא סאתם ויתחיבו כליה ח"ו ויהיה העולם שמם ולפיכך ראה בחכמתו כדי לקיים העולם לקבוע יום אחד בשנה לכפר לפניו ית' לשבים עכד"ק יע"ש וז"ש כי רבה לא היה קובע יוה"כ בכל שנה היתה מתרבה רעת האדם עליו ולפיכך ציוה לנו לעשות יוה"כ אחד בכל שנה לרוב רחמיו עלינו כי לא יטוש ה' את עמו וק"ל: נחזור לקראי דיחזקאל סי' ח"י הנז' דאפ"ל באו"א ולו' מאי בינייהו דישראל עם הקב"ה ובמאי פליגי דישראל אמרו לא יתכן דרך ה' והקב"ה השיבם הדרכי לא יתכנו הלא דרככם לא יתכן וכו' ואפ"ל דהדברים מגיעים למ"ש בש"ס בפ' המגרש בעי רבא האומר לאשתו היום אי את אשתי ולמחר את אשתי מהו וכו' בתר דבעיא הדר פשטה דהרי היא מגורשת לעולם משום דכיון דפסקה פסקה ואמרינן תו התם דרב אתקין למכתב בגיטא מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדבעא רבא וכו' יע"ש והרי"ף ז"ל בהלכותיו השמיט לבעיית רבא הנז' וכ' הראשו' ז"ל דדחה מהלכה סברת רבא מקמי דרב והרמב"ם ז"ל פ' להדיא לבעיית רבא דאינה מגו' כלל דה"ז גט בטל וכרב דאתקין מן יומא דנן ולעלם ואולם שאר רבוותא קמאי ז"ל פסקו כרבא דמגורשת לעולם מטעם דכיון דפסקה פסקה ומינה ילפי הרא"ה והריטב"א והר"ן ז"ל דה"ה וה"ה ג"כ במי שמכר לחבירו בית או שדה לזמן קצוב גופא ופירי דלדעת רוב הפוס' דס"ל כרבא דאמר בגט אשה כיון דפסקה פסקה א"כ זכה בה הלוקח לעולם דגם במוכר לזמן קצוב אמרי' כיון דפ"פ אך להרי"ף והרמב"ם דפסקו דלא כרבא דגם בגט אמרי' דגט בטל הוא ולא אמרי' כיון דפ"פ ה"ה במוכר לזמן קצוב ל"א כיון דפ"פ ובכלות זמן המכירה חוזרת הקרקע לבעליה וכ"פ הרמב"ם ז"ל להדיא בפכ"ב דמכירה והטור ומרן ז"ל בח"מ סי' רי"ב יע"ש וכ' הרשב"א ז"ל בתשו' דהאומר לחבירו שדי זו נתונה לך גופא ופירי עד שאעלה לירוש' וחזר הנותן וקנאה ממנו קודם שעלה לירוש' חוזר המקבל וזוכה בה דכיון דקאמ"ל עד שאעלה לירוש' מפרשינן דבריו דה"ק ליה לעו' תהא שלך עד שאעלה לירוש' דלא מצינן לפרש לישניה כפשטיה שלא נתכוון להקנותה לו אלא עד שיעלה

לירוש' בלבד ולא לאחר מכאן דהא א"א דהזכיה לא פקעה בכדי דזוכה בה לעולם דכיון דפ"פ כשיטת הרא"ה ודעימיה ז"ל וכיון שכן אמאי לא נתנה לו מתנה החלטית לעולם אלא עכ"ל דודאי הכי הוא דמתנה החלטית נתן לו ומה שאמ"ל עד שאעלה לירוש' הכי קאמ"ל דאם בתוך הזמן יחזור הנותן ויקנה אותה ממנו יחזור המקבל ויזכה בה אך לאחר שיעלה לירוש' אם חזר הנותן וקנאה ממנו פקעה זכות המקבל על ידי הקנאה זו כמ"ש כ"ז הרב גבול יאודה ז"ל בליקוטיו יעש"ב:

וכ' עוד הרב הנז' ז"ל בס"ה שרידי יאודה וז"ל והנה מודעת זאת שהאל ית' לא גזר גלות על ישראל רק לזמן ע' שנה דוקא וקודם שהגלה אותם גילה להם זמן הגלות ככתוב בירמיה סי' כ"ה שיעבדו את נ"נ ע' שנה וא"כ י"ל דכיון שהתנה ואמר שישתעבד בהם נ"נ ע' שנה הרי זה כאומר שדי נתונה לך עד שאעלה לירוש' דאפי' חזר וקנאה ממנו קודם שעלה לירוש' חוזר המקבל וזוכה בו אוף ה"נ דכוותה דאף אם ישובו ישראל בתשו' תוך ע' שנה וישיב ה' את שבותם אכתי עבדי נ"נ נינהו שהרי חוזר וזוכה בהם וכו' דלמאי איצטריך לגלות להם זמן הגלות ובהדי כבשי דרחמנא ל"ל אלא דרצה להודיע להם גזירה קשה דבתו"ז ע' שנה לא יועיל להם תשובה ומע"ט דאכתי עבדי נ"נ נינהו ובאנו לטענת עבד שמכרו רבו:

אלא דאכתי יש לדון אדרבא לאידך גיסא דהא אפי' הרשב"א לא אמרה אלא במקנה לחבירו קה"ג עד שיעלה לירוש' וכו' משא"כ אם לא הקנהו רק ק"פ וכו' התם ודאי מפרשינן לישניה כפשטיה דעד שיעלה לירוש' דוקא קאמר ואם חזר ולקחה ממנו תוך הזמן פקע, זכותיה דמקבל בההיא ארעא וה"נ י"ל דמה שמסרם הקב"ה לנ"נ עד ע' שנה לא היה דרך מכירה חלוטה בקה"ג אלא דרך יסורין בעלמא עד שישובו בתשו' והיא גופה קמל"ן בהגלות להם זמן מכירתם עד ע' שנה דזה לא יתכן במכירה בקנין גמור קה"ג דכיון דפ"פ וא"כ אכתי משועבדים הם למקום דהרי שייר גביה קה"ג והרי הם עבדים למקום ונפל פיתא בבירא ובטלה טענת עבד שמכרו רבו אבל זה אינו דהא נדון זה נמשל בכתובים לאשה שגירשה בעלה כמש"ה ואתן את ספר כריתותיה בידיה וכריתות לא מ"ל רק לחלוטין דבעינן דבר הכורת בינו לבינה דלא אגידא ביה כלל ותצא מרשות הבעל לגמרי וא"כ משמע דמכירתם לנ"נ מכירה גמורה היא ק"פ וקה"ג:

וכ"ז לדעת רבוותא דסברי בהיום אין את אשתי ולמחר את אשתי דכיון דפ"פ וה"נ אף דהיה הגט לע' שנה מ"מ גיטא מעליא הוי דכיון דפ"פ אך לדעת הרמב"ם ודעימיה דלא אמרינן כיון דפ"פ וגט בטל הוא ה"נ דכוותה דליכא גירושין רק הסתרת פנים מהם כיון דלא גירשן אלא לע' שנה והשתא י"ל דמכירה דומיא דגירושין שלא היה לחלוטין

אלא דרך הסתרת פנים בעלמא למסור אותם ביד נ"נ ופש גבי קוב"ה קה"ג ואכתי הם משועבדים למקום ובטלה לה לטענתם דעבד שמכרו רבו:

ובזה פי' הוא ז"ל שם כו' מאמרם ז"ל בחלק שטענו ישראל לפני הנביא עבד שמכרו רבו וכו' והשיבם ה' ע"י נביא איזה ס' כריתות אמכם וכו' דבזה היה ויכוח ישראל עם הקב"ה, דישראל ס"ל כשיטת הרא"ה ורוב הפוס' דפסקי כרבא דאמר באומר היום אי את אשתי ולמחר את אשתי דמגורשת לעולם משום דכיון דפ"פ והקב"ה ס"ל כהרמב"ם ודעימיה גבי גט דגט בטל הוא כרב דאתקין בגיטא מן יומא דנן ולעלם וה"נ המכירה לזמן קצוב לא אמרי' כיון דפ"פ ובזה פי' הוא ז"ל מאמרם ז"ל דפ' חלק הנז' דרשה ארי כמין חומר וקראי דירמיה הנביא ע"ה דפח"ח:

ועוד יצא לחלק חילוק נכון ומסתבר דאף לדעת רובא דרבוותא דס"ל דאמרי' כיון דפ"פ הי"ד גבי בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו דבבנ"א שייך לו' דאפי' פי' ואמר היום א"א אשתי ולמחר את אשתי אין בדבריו האחרונים כלום וכלא חשיבין דאין בידו לבטל הגירושין ומעשה הגירושין קיימין מידי דהוה במשפטי התנאים דאם חסר אחד מהם התנאי בטל והמעשה קיים ודברי התנאי בטלים לגמרי משא"כ לגבי הקב"ה דדבריו שרו"ק לעד ודאי ל"ל כיון דפ"פ וה"ה מגורשים לע"ל אלא לכ"ע גט בטל הוא כיון דלא פסקה ואין כאן גט כריתות ובזה פי' עוד הוא ז"ל שם מאמרם ז"ל בספרי וקראי הנביא ועמי תלואים וכו' יעש"ב וש"י:

אשר עפ"י דרכו דרך הקודש אפ"ל כו' הכ' למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא וחוץ מדרכנו אפ"ל כו' הכ' הנז' בפלוגתא דרב ור"י בזבחים ובשאר דוכתי בש"ס דר"י ס"ל בעלי חיים נדחין ונראה ונדחה אינו חוזר ונראה וה"ה לגבי אדם שקודם שחטא היה ראוי וכשחטא נדחה הוא אפי' שאח"כ יעשה תשו' ס"ד שלא תועיל לו התשובה להיות חוזר ונראה אכן רב ס"ל דאין בע"ח נדחין כלל וכבר האריכו המפ' ז"ל בזה וגם אני בעניותי הארכתי קצת בזה במ"א ומשם באר"ה:

וזש"ה בעי ומתחנן למען שמך ה' כי אתה הוא בעל הרחמים לא תפסוק הלכה כר"י דס"ל דבע"ח נדחין וממילא לא תקבל אותנו בתשו' אלא וסלחת לעוני מט' כי רב הוא דפליג ע"ד ר"י וס"ל לרב דאין בעח"ן וק"ל:

א"נ באו"א אפ"ל הכ' הנז' בהק' פלוגתא דרב ושמואל בפ' חלק דרב ס"ל כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשו' ומע"ט ושמואל אמר התם דיו לאבל לעמוד באבלו ופי' המפז"ל דהקב"ה עושה למען שמו הגדול המחולל בין הגוים וז"ש למען שמך ה' שלא יתחלל בגוים כסברת שמואל וכדי שלא יהיה מקום למדה"ד לקטרג שאין הדור ראוי

לכך לפיכך אני בעי ומתחנן שתסלח לעוני הגם שלא עשינו תשו' הראויה משום דרב הוא דסל"ה דאין הדבר תלוי אלא בתשו' ולכך אני מתחנן לפניך שתסלח לעוני ל למען שמך ה' וכשמואל דסל"ה וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א כו' הכ' הנז' במ"ש רז"ל בש"ס אמר רב היכי דמי חילול ה' כגון אנא דשקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר ע"כ ש"מ דכל שהוא אדם גדול ועושה איזה דבר ח"ה אפי' שהוא דבר קל לגבי דידיה הוי ח"ה גדול וכ"ש לגבי הקב"ה ממ"ה ית"ש וז"ש למען שמך ה' שלא יתחלל בגוים מוכרח אתה שתסלח לעוני הגם ש לא עשיתי תשו' כראוי משום דאיכא ח"ה גדול בדבר וז"ש כי רב הוא דס"ל לרב דאם הוא אדם חשוב אפי' בדבר קל איכא ח"ה ומכ"ש לגבי דידיה ית' דאיכא ח"ה גדול שיאמרו מבלתי יכולת ה' ח"ו וק"ל:

אמנם עפ"י דרכנו הנה נכון דכבר כתבנו משם הרב שרידי יאודה ז"ל דחילוק גדול יש מהקב"ה לבני אדם דלגבי בנ"א הוא דאמרי' דדבריו האחרונים בטלים וכיון דפ"פ לא כן לגבי הקב"ה וכנז"ל וזש"ה למען שמך ה' כלו' לא תעזוב אותנו לגמרי בטענת כיון דפ"פ כדס"ל לרובא דרבוותא דשאני אתה שמך ה' ולא דמי לדברי אדם לחבירו ועוד כי רב הוא דס"ל לרב דאתקין בגיטא מן יומא דנן ולעלם משום דס"ל דל"א כיון דפ"פ כלל וכנז"ל וק"ל:

ועפי"ז אפ"ל כו' הכתובים ביחזקאל סי' ל"ג וכ"ת אתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות רשע כ"א בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרככם הרעים ולמה תמותו בית ישראל ע"כ וצל"ד דהיכי הוה ס"ד דישראל שבאותו הדור דלא תועיל להם התשו' עד שהחליטו מאמרם לו' כן וגם יל"ד במ"ש הקב"ה חי אני וכו' דלמה הוצרך לו' להם כן גם יל"ד במ"ש ולמה תמותו ב"י דאטו אם ישובו בתשו' לא ימותו הלא סוף אדם למות כצדיק כרשע. [ועיין לקמן בסוף דרוש ט' לשבת תשו' שפירשתים באו"א יעש"ב]:

אכן עפי"ה בד' הרב שר"י ז"ל הנז' אפ' דהכל יע"ן ובהק' עוד מ"ש הרב ראש דוד ז"ל בפ' נצבים עמ"ש הרב מהרא"ג ז"ל אם הנשמה שנתן הקב"ה לבנ"א אם היא בתורת מתנה או בתורת פקדון ואסיק דשפיר מצ"ל דהיא מתנה לזמן ע"מ להחזיר בהשלים הזמן וכו' וע"ז כתב הרב ראש דוד ז"ל שם דהנה כי כן לדעת הרא"ה והריטב"א והר"ן דס"ל בנותן קרקע לחבירו גו"פ לזמן דזוכה בה המקבל לעולם דכיון דפ"פ יש לדון לכאו' דהנשמה שנותן ה' לאדם הוא לזמן קצוב ע' שנה ואם בגבורות וכו' וכיון שנתנה לאדם

גו"פ זכה בה האדם המקבל לעולם וח"ו נתרוקן ממנו רשותו ית' דכיון דפ"פ ולזה י"ל דלא נתרוקן רשותו ית' כלל אפי' רגע אחד ובידו להמית ולהחיות למחוץ ולרפאות וכו' אחד ד"ק יעש"ב:

והשתא יובנו הכתובים הנ"ל דישראל שבאותו הדור ס"ל דכיון דהקב"ה מכרם לנ"ל לע' שנה א"כ זכה בהם נ"נ לעולם לד' הרא"ה ודעימיה ולא תועיל להם התשובה שיעשו לא בתו"ז הנז' ולא לאח"ז הנז' דזכה בהם נ"נ לגמרי משום טעמא דכיון דפ"פ כד' הרא"ה ורוב הפוס' דפסקו כרבא בהאומר היום א"א אשתי ולמחר א"א דה"ז מגו' לעולם כנז"ל ולזה היו אומרים יש' כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה סבורים דאין להם תקנה עוד אפי' שיעשו תשו' כיון דמצי טעין נ"נ הרשע דזכה בהם לעולם כד' הרא"ה ודעימיה כנז"ל. וע"ז באה הנבואה עפ"י ה' אמור אליהם דטעו בדמיונם דקא מדמו דינא דבין אדם לחבירו ובין איש לאשתו לדינא דגבי דידי דשגו בחוזה דאנא שנא ושנא מבנ"א כי חי אני נאם ה"א וחילוק רב יש ממני לבנ"א וכחי' הרב שר"י והראש דוד ז"ל הנז"ל ולגבי דידי ל"מ למימר כיון דפ"פ ולא אחפוץ כ"א בשוב רשע מדרכו וחיה דתועיל לכם התשו' לחיות ולהנצל מהגלות ולא תחושו מדינא דרבא הנוגע בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו דהתם הוא דאמרי' כיון דפ"פ משא"כ לגבי דידי ועוד אם כסברתכם א"כ גם הנשמה שנתתי לכם לזמן קצוב כפי דבריכם הרי זכיתם בה לעולם ומן הראוי היה שלא תמותו בית ישראל כלל וא"כ למה תמותו ב"י כלו' איך ולמה ימותו כיון דזכיתם בנשמה לעולם אלא ודאי דטועים אתם בדמיונכם דשאני טובא ממני לב"א וכד' הרב שר"י והרב ראש דוד ז"ל:

וזה אפ' כו' הכ' אם תשוב ישראל אלי תשוב אלי דיקא וה"ה כמבואר. ובכן זאת היתה כו' הכ' ביחזקאל סי' ח"י דהקב"ה אמר לישראל דיעשו תשובה והוא ית' יקבלם בתשו' וזש"ה ויראה וישוב מכל פשעיו חיה יחיה ואמרו בית יש' לא יתכן דרך ה' הנז' כיון דדינא כרבא דאמר בגט אשה כיון דפ"פ ומינה ילפי הרא"ה ודעימיה דה"ה בנותן או מוכר קרקע לחבירו לזמן קצוב דזכה בה המקבל לעולם מט' הנז' כיון דפ"פ וא"כ הגם דהקב"ה מכר אותנו לנ"נ לע' שנה זכה בנו לעולם וא"כ מה נועיל בעשותנו תשו' ומע"ט כיון דסו"ס אכתי עבדי נ"נ אנן לעולם ואיך יאמר הקב"ה ויראה וישוב וכו' חיה יחיה הא ודאי לא יתכן זה דרך ה' לזה השיבם ה' ע"י הנביא הדרכי לא יתכנו הלא דרככם לא יתכן ולכן כדי להורות לכם כי אתם טועים בדמיונכם במאי דאתם סבורים דכל אפייא שוין ואין חילוק ממני לבנ"א דלכולנו דין אחד לנו דכיון דפ"פ לכן איש כדרכיו אשפוט אתכם בנ"י דבידי להמית ולהחיות למחוץ ולרפאות ולא נתרוקן רשותי מכם אפי' רגע

וה"ט משום נאם ה' אלהים דאנא שנא ושנא מבנ"א ולכ"ע לא אמרינן גבי דידי כיון דפ"פ כחי' הרבנים ז"ל הנ"ל א"כ שובו והשיבו מכ"פ ולא יהיה לכם טעות זו בידכם למכשול עון לכך תחזרו מסברתכם ועשו לכם לב חדש ורו"ח ר"ל סברא חדשה שלי שתועיל לכם התשו' להציל אתכם מהגלות ועוד דאם כסברתכם דגם בדידי אמרינן כיון דפ"פ א"כ למה תמותו ב"י הלא לא היה לכם למות כלל כיון דאתם זכיתם בנשמה שנתתי לכם לעולם אפי' שלא נתתיה לכם רק לזמן מטע"ז דכיון דפ"פ דאם אמת כדבריכם לא הייתי יכול להמית אתכם כי לא אחפוץ במות המת ומזה תדעו ותבינו כי אני נאם ה' אלהים שנא ושנא מב"א ולזה והשיבו וחיו מהגלות וק"ל:

ובקוטב זה אפ"ל כו' הכתובים בתהלים וכ"ת רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' מגן בעדי כו"ר קולי אל ה' אקרא ויעננני מהר קדשו סלה. דהנה אוה"ע אומרים על ישראל דאין להם עוד ישועה מגלותם ומשעבודם לאוה"ע כיון דהקב"ה מכרם להם אפי' שלא מכרם להם רק לזמן ידוע לו עכ"ז זכו בהם אוה"ע לעולם מטעם כיון דפ"פ וכד' הרא"ה ודעימיה ז"ל כנז"ל אמנם מדחזינן דהקב"ה נתן את הארץ לכנענים וחזר ונטלה מהם ונתנה לישראל הא ודאי דה"ט דהקב"ה לא עשה כן עמהם אלא משום דאעיקרא דדינא לא נתנה לכנענים רק לזמן קצוב כמש"ה ודור רביעי ישובו הנה כמ"ש המפז"ל ובכלות הזמן נטלה מהם וא"כ מכאן מוכח להדיא דלא ס"ל להקב"ה כהרא"ה ודעימיה אלא כהרמב"ם ודעי' דהמוכר או נותן קרקע לחבירו לזמן בהגיע הזמן חוזרת הקרקע לבעליה כנז"ל וכדין עשה הקב"ה שחזר ולקח את הארץ מיד הכנענים ונתנה לישראל א"כ מינה ילפינן נמי דהגם דהשם יתברך מכרנו בגלות לאוה"ע מ"מ כיון דאינו אלא לזמן ידוע לו לא אמרינן כיון דפ"פ ובהגיע זמן הגאולה ישיב ה' את שבותנו. א"נ אפי' דס"ל כהרא"ה ודעימיה אינו אלא לגבי בנ"א משא"כ לגבי דידיה וכחי' הרבנים ז"ל הנז"ל וז"ש רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו ב"ס מטעם כיון דפ"פ וכד' הרא"ה ודעי' ואולם שגו בחוזה ולא ידעו ולא יבינו לחלק בין הקב"ה לבין אדם לחבירו וז"ש ואתה ה' מגן בעדי דאתה שנא ושנא מבנ"א וראיה לזה קולי אל ה' אקרא ויעננני מהר קודשו סלה שהיא א"י דנטלה מז' עממין ונתנה לנו וה"ט משום דהקב"ה שנא ושנא מב"א א"נ משום דפסק הלכה כהרמב"ם ודעי' דל"א במוכר או נותן קרקע לחבירו לזמן כיון דפ"פ כמו באומר היום אין את אשתי וכו' דגט בטל הוא וכרב דתקין בגיטא מן יומא דנן ולעלם וכנז"ל וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' ע"מ אבדה הארץ ויאמר ה' ע"ע א"ת בהק' עוד דגם ממת"ת לישראל ולא זכו בה מלה"ש בט' דינא דב"מ שטענו תנה הע"ה כ' ז"ל דלא נתן הקב"ה התו' ליש'

רק לזמן קצוב דקי"ל מצות בטילות לעת"ל וכ' הרשב"א בתשו' דהמוכר לזמן לית ביה דינא דב"מ יע"ש ומינה ילפינן דסבירא ליה להשי"ת דהל' כהרמב"ם ודעי' ז"ל במוכר או נותן קרקע לחבירו דל"א דזכה בה המקבל לעולם משום דכיון דפ"פ דאלת"ה א"כ הדרא טענת מלה"ש למקומה מדדב"מ וכמו שהארכתי בעניותי בזה בדרוש שה"ג יעש"ב וא"כ כשאין ישראל מקיימים התו' והמצות באומרם דהתו' היא גזל בידם ממלה"ש שטענו דד"מ שמוכח דטענה אלימתא היא דהגם דלא יתן להם התורה ליש' רק לזמן עכ"ז זכו בה יש' לעולם כיון דפ"פ והרי יש בה דד"מ ולזה עוזבים את התורה לדעתם שגזל היא בידם ממלה"ש דס"ל דהלכתא כהרא"ה ודעי' וא"כ לפי שיטתם בדין הוא דגם הארץ תעזב מהם דלפי סברתם גם הארץ גזולה היא בידם מהכנענים דהגם דלא נתנה לכנענים רק לזמן מ"מ זכו בה לעולם כהרא"ה וסיעתיה וזש"ה על מה אבדה הארץ מיש' מאיזה טעם חזר ולקחה מיש' ונתנה לאוה"ע ויאמר ה' ע"ע א"ת דהקב"ה דן אותם כפי שיטתם וכמבואר וק"ל:

עוד כ' המפ' ז"ל דגם מיצי"מ מוכח להדיא דהקב"ה פ' להלכה כרב וכהרי"ף והרמב"ם ז"ל ומרן ז"ל דל"א דכיון דפ"פ דכיון שגזר ה' על יש' ועבדום ועינו אותם ת"ש היה הדין נותן לרבא והרא"ה ודעי' ז"ל שיזכה בהם פרעה לעולם ומדחזינן דהקב"ה הוציאם משם גם קודם הזמן מכמה טעמים שכ' ז"ל להשלים המנין כידוע ש"מ דס"ל להקב"ה דהל' כהרמב"ם ודעי' דל"א דכיון דפ"פ כמ"ש בעניותי בדרוש שה"ג הנ"ל יע"ש ומינה ילפינן נמי דתשו' מהניא לישראל להצילם מגלות נ"נ הגם שהיו לזמן קצוב ע' שנה ולגלות האחרון הזה שהוא לזמן הידוע לו כמשז"ל בעתה אחישנה זכו וכו' דאם יעשו תשו' שלי' יפדה אותנו מן הגלות אפי' תו"ז דהוי כחזר וקנאם תו"ז ול"א כיון דפ"פ וכמדובר:

וזה אפ' כו' הכ' בדניאל וכ"ת ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת א"ע מאר"מ בי"ח וכו' חטאנו רשענו ה' ככל צדקותיך ישוב נא אפך וכו' ר"ל ועתה שהיא התשו' בבקשה ממך ה"א כשם שהוצאת א"ע מאמ"ץ בי"ח אפי' קוה"ז ולא סברת כהרא"ה ודעי' דס"ל כיון דפ"פ א"כ מינה נמי כיון שאנו מתודים לפניך ואומרים חטאנו רשענו נא לשון בקשה ה' ככל צדקותיך שעשית עמנו באמ"ץ ישוב נא אפך וכו' ותקבל תשובתנו לפניך ברצון ותו דאעיקרא דדינא אין כאן מכר כלל לא לנ"נ ולא לשאר אוה"ע רק הסתרת פנים וחרון אף בעלמא לבד משום כי בחטאינו וכו' וכמש"ה הן בעונותיכם נמכרתם וכו' וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם ל"מ ול"ג לכלותם וכו' כי אני ה"א וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מאמ"ץ וכו' כי אני ה"א דיל"ד כפל אני ה' ב"פ וגם מה נ"ט הוא זה ומהו הכוונה:

אכן כבר כתבנו משם הרב שר"י והרב ראש דוד ז"ל שיצאו לחלק דלגבי הקב"ה ל"א כיון דפ"פ כנז"ל וז"ש ואף גם זאת דידוע דתיבת זאת היא כינוי לתשו' כמש"ה וזאת המצוה וכו' והכונה דכשיעשו ישראל תשו' בהיותם בגלות בארץ אויביהם אפי' שמכרתים לאוה"ע לזמן קצוב עכ"ז ל"מ ול"ג לכלותם ולפסוק כהרא"ה ודעימיה דס"ל כיון דפ"פ ול"מ תשו' דידהו משום כי אני ה"א ולגבי דידי ל"א כיון דפ"פ וכחי' הרבנים ז"ל הנ"ל ועוד וזכרתי להם ברית ראשו' אשר הוצאתי אותם מאמ"ץ וכו' דכבר פסקו הל' שם דלא כהרא"ה ודעי' רק כהרמב"ם ודעי' ועוד מט' הנז' כי אני ה"א שנא ושנא מבן אדם לחבירו וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך ולא תחוש שלא אקבל תשובתך מטעם הרא"ה דס"ל דכיון דפ"פ משום כי גאלתיך כבר מאמ"ץ ושם פסקתי הל' כהרמב"ם דל"א כיון דפ"פ ודלא כהרא"ה ודעי' וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצ"מ זכור עדתך ק"ק גאלת שב"ן ועפי"ה ה"ה כמבואר וק"ל:

וזה ג"כ כו' הפ' לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת באומרם דגזל היא בידם ממלה"ש שטענו טענת דדב"מ משום דס"ל כהרא"ה ודעי' דגם המוכר לזמן זכה הלוקח לעולם וכיון שכן ודאי דאית גם במוכר לזמן טענת דדב"מ וישכחו עלילותיו וכו' נגד אבותם ע"פ דהתם פסקתי הלכה דלא כהרא"ה ודעי' ז"ל וכמדובר וק"ל:

וזה עצמו כו' הכתוב הלעולמים יזנח ה' וכו' מט' הרא"ה דס"ל כיון דפ"פ האפס לנצח חסדו וכו' אתמהא טובא השכח חנות אל וכו' אזכור מעללי יה כי אזכרה מ"פ וכו' גאלת בזרוע עמך וכו' ושם פסקת הל' כהרמב"ם דל"א כיון דפ"פ וכנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' אלהים צבאות השיבנו האר פני ונושעה וכ"ת דל"מ התשו' דידן מט' דכיון דפ"פ וכדס"ל להרא"ה ודעי' דהא ליתא דהא גפן ממצרים תסיע וכו' ואתה פסקת הלכה שם דלא כהרא"ה ודעי' ז"ל וכנז"ל וק"ל: וזה אפ' כו' הכ' רצית ה' ארצך שבת ש"י דהיינו א"י שחזרת ונטלת אותה מהכנענים ונתת אותה ליש' מט' דנתינתך אותה לז' עממין היתה לזמן קצוב ופסקת הל' דל"א כיון דפ"פ דלא כהרא"ה ודעי' ועי"ז שבת ש"י נשאת עון עמך וכו' מטע"ז עצמו ועוד דמעיקרא לא מכרת אותם לאוה"ע קה"ג כלל רק הסתרת פנים וחרון אף בעלמא לבד ולא מכירה גמורה וע"י התשובה שיעשו אספת כל עברתך השיבות מחרון אפך כנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' ויוציא עמו בששון וכו' מטעם דל"א כיון דפסקא פסקא וגם ויתן להם ארצות גוים ג"כ מטע"ז עצמו וכ"ז עשה הקב"ה להם בעבור ישמרו חקיו וכו' ולא יחושו

לו' דגזל היא בידם ממלה"ש דכיון דפ' ה' דלא כהרא"ה דל"א כיון דפ"פ א"כ הדר דינא דהמוכר לזמן לית ביה דדב"מ ולא צדקו מלה"ש בטענתם כלל וכנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כו' הכ' הלעולם תאנף בנו וכו' הלא אתה תשוב תחיינו ואמרז"ל במד' אמרו ישראל לפני הקב"ה אם אנו עושים תשו' אין אתה מקבלנו הלא אתה תשוב תחיינו עכ"ל ויל"ד דבמה נסתפקו ישראל אי מהניא להו התשו' או לא הלא אין לך דבר שעומד בפני התשו' ומקרא מלא דיבר הכתוב ושבת עד ה"א ומאי הוה ס"ד דישראל שלא יקבלם ה' בתשובה:

וחוץ מדרכנו אפ"ל במש"ל משם המפז"ל בטעם שאמר ר"י גדולה תשו' שדוחה ל"ת שבתו' דהיינו רבותא דתשו' אי משום דהוי בתרי גברי ואי משום שאר טעמי שכ' ז"ל כמש"ל ובודאי דכ"ז החי' שכ' המפז"ל דבעלמא לא אתי עשה ודחי ל"ת בתרי גברי וכו' אינו אלא דוקא במקום דליכא פקוח נפש אבל במקום דאיכא פ"ן כגון דקי"ל שוחטין בשר לחולה בשבת וכיוצא ידוע דאדרבא מצוה בגדולים לדחות משום פ"ן כידוע א"כ זהו כונתם של יש' אם אנו עושין תשו' אין אתה מקבלנו מט' דלא אתי עשה ודל"ת בתרי גברי וכו' זה א"א דהא ע"י התשובה אתה תשוב תחיינו דהרשעים אפי' בחייהם קרוים מתים וכמש"ה לא אחפוץ במות המת כ"א בשובו מדרכיו וחיה וא"כ כיון דהוי חיות פ"ן חייב אתה לקבלנו עכ"פ כאמור וק"ל:

א"נ במש"ל משם המפז"ל דה"ט דהותר לו להקב"ה לעבור על ל"ת דלא יוכל משום דכנגד הל"ת הוא מקיים עשה ול"ת דהשבת אבידה וכנז"ל וז"ש אם אנו עושים תשו' אין אתה מקבלנו מט' דאתה עובר ח"ו על לאו דלא יוכל הלא אתה דייקא תשוב תחיינו דבהכי אתה תשוב תחיינו שתוציא מתוך הקלי' כל חיות שלנו שהם התו' והמצות ובזה אתה מקיים עשה ול"ת דהשבת אבידה וק"ל:

אמנם עפי"ה למעלה הנה נכון גם כן והוא דכבר כתבנו דאם נאמר דהלכתא כרבא וכהרא"ה דכיון דפ"פ א"כ היה הדין נותן שגם יש' המכורים בגלות ליד אוה"ע דזכו בהם אוה"ע לעולם מטע"ז דכיון דפ"פ ול"מ ליש' התשו' אמנם כבר כתבו הרבנים ז"ל הנ"ל וחי' מהקב"ה לב"א דלגבי דידיה דהקב"ה ל"א כיון דפ"פ לכ"ע ומצאתי להם ראיה גדולה לזה מתח"ה ליש' דהגם דסוף אדם למות וזכה בהם ס"מ ונעשו עפר עכ"ו קמים ישראל בתח"ה ול"א כיון שמת האדם וזכה בו ס"מ א"כ זכה בו לעולם דכיון דפ"פ ע"ד שכ' הרב עיר דוד ז"ל משם הרא"ש ז"ל דמכח תח"ה מוכח דל"א באדם מיש' כיון שנראה ונדחה אינו חו"ן כנז"ל דהרי תח"ה תוכיח וכמש"ל ומינה מוכח נמי ג"כ דל"א כיון דפ"פ וזש"ה הלעולם תאנף בנו וכו' משום טענת דכיון דפ"פ וכדרבא והרא"ה דסל"ה הלא אתה תשוב

תחיינו בתח"ה ול"א כיון דמת וזכה בו ס"מ זכה בו לעולם דכיון דפ"פ וז"ש במד' אם אנו עושין תשו' אין אתה מקבלנו מטע"ז דכיון דפ"פ זה א"א דהלא אתה ת"ת בתח"ה ול"א כיון דפ"פ וכאמור וק"ל:

וזהו טעם נכון לענ"ד למה שציוה ה' ליחזקאל הנביא ע"ה בשעה שהפיל נ"נ הרשע לחמ"ו לגו אתון נורא יקידתא לך והחיה מתים בבקעת דורא ובאו העצמות וטפחו לנ"נ ע"פ ומיד אמר נ"נ אתוהי כמה וכו' כדאי' בפ' חלק יע"ש והק' המפ' ז"ל דמה טעם לתח"ה בה שעתא ועיין להרב התנא ז"ל בפ"ד ובשאר מפ' ז"ל מ"ש בזה וגם אני עני כתבתי במ"א תרי ותלת טעמי בזה והשתא הכא עפ"י הקדום נלע"ד לו' דיען דנ"נ הרשע רצה לזכות ולהחזיק ביש' לעולם בטענת קי"ל כהרא"ה ודעי' דהמוכר לזמן קצוב זוכה בו הלוקח לעולם מט כיון דפ"פ לזה הוצרך הקב"ה בה שעתא להחיות מתים של ישראל להודיע ולהוכיח במישור לנ"נ דלגבי דידיה דקוב"ה ל"א כיון דפ"פ דלא נתרוקן רשותו מיש' כלל ואכתי עבדי ה' נינהו אפי' אחר מיתתם ולזה מיד עמד נ"נ והודה ואמר אתוהי כמה רברבין וכו' מלכותיה מ"ע וכו' דהאמת הוא דשנא ושנא הקב"ה מב"א כי הוא ית' מלכותיה מ"ע בין בחייהם בין אח"מ וכמדובר וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' לדור אחרון מספרים תהלות ה' ועזוזו ונפלאותיו א"ע ויקם עדות ביעקב ותורה ש"ב א"צ א"א וכו' למען ידעו דור וכו' וישימו ב"ך ולא ישכחו מע"א ומנותיו ינצורו וכו' דהכונה כי מעזוזו ונפלאותיו א"ע במצרים שם קבע הל' לדורות דלא כס' הרא"ה ודעי' ומטע"ז ויקם עדות ביעקב ותורה שם ביש' ולא נתנה למלה"ש כנ"ל וכ"ז עשה למען ידעו דור אחרון היושבים בגלות וישימו ב"ך דעתיד לגואלם ואינם יכולים נ"נ ואוה"ע להחזיק בהם בטענת דכיון דפ"פ ובזה לא ישכחו מעללי אל וישובו בתשו' ומצותיו ינצורו ויקבלם הקב"ה בתשו' ולא יחושו לט' דכיון דפ"פ דהא כבר קבע ה' הל' לדורות ביצי"מ ובמ"ת לישראל דוקא דל"א גבי דידיה כיון דפ"פ וכנז"ל וק"ל:

וזה אפ' כה"כ ראו עתה ר"ל תראו לעשות תשובה דאין עתה אלא תשו' ואני מקבל אתכם בתשובה ולא תחושו לו' דכיון דפ"פ כדס"ל להרא"ה ודעי' בגט אשר לזמן ובמוכר או נותן לזמן דס"ל דכיון דפ"פ דשאני אנא כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי ולגביה דידי ל"א כיון דפ"פ דלא נתרוקן רשותי מכם אפי' רגע וראיה לזה דאני אמית ואי איתא לס' הרא"ה גם לגבי דידי איך אמית הלא זכו בנשמה לעולם מטע"ז דהרא"ה וכחקי' הראש דוד הנז' וגם ואחיה אתכם בתחה"מ דמשם ראיה חותכת דל"א כדפ"פ וגם מחצתי ואני ארפא וכמ"ש הר"ד הנז' מכ"ז מוכח דלא נתרוקן רשותי מכם כלל ואין מידי מציל א"כ איפה התשו' שתעשו מתקבלת לפני לכ"ע וק"ל:

ובזה אפ"ל כוה"כ בפ' ואתחנן בצר לך וכו' ושבת עד ה"א וכו' כי אל רחום ה"א וכו' כי שאל וכו' השמע עם וכו' או הניסה אלהים וכו' והכונה שמבטיחו הכ' ושבת עד ה"א וכו' והוא ית' יקבל אותך בתשובה ולא תחוש שמא יפסוק הל' כהרא"ה דכיון דפ"פ כי אל רחום ה"א ע"ד שארז"ל אל אנכי ול"א ור"ל דשנא ושנא ה"א מבנ"א דלגביה דידיה ל"א כיון דפ"פ וראיה לזה ממת"ת לישׁ' ולא למלה"ש וגם מיצי"מ דכבר פ' הלכה בתרוייהו ל"א כיון דפ"פ וז"ש כי מי גוי גדול וכו' וכמובן וק"ל:

ועד"ז אפ"ל כו' הכ' כימי צאתך מאמ"ץ אראנו נפלאות ואמרז"ל אראה לבנים מה שלא הראיתי לאבות ע"כ והכו' דהנה בשעבוד גלות מצרים שם היה קצוב לת"ש ולזה מצ"ל דשם פ' הל' כהרמב"ם דל"א כיון דפ"פ דלא כהרא"ה ודעי' משא"כ בגלות האחרון הזה דלא נתבאר בפי' שהוא לזמן קצוב כלל רק ידוע לו ית' דוקא והוה ס"ד דהו"ל כסתם וזכה הלוקח לעולם לכ"ע וכמ"ש הר' ני אהרן ז"ל והבי"ד הראש דוד ז"ל שם לז"א דלא היא אלא כימי צאתך מאמ"ץ דלא כהרא"ה אראנו נפלאות לגואלם בזמן הקצוב הידוע לי ולא מצו אוה"ע לזכות בהם לעולם מטעם כיון דפ"פ ולזה אמרז"ל אראה לבנים מה שלא הראתי לאבות וכמובן יה"ר שיהיה זה בב"א:

ט דרוש לשבת תשובה

דרוש ט' לשבת תשובה ידוע הדבר ומפורסם הענין כמה גדלה מע' התשובה והימים האלה נזכרים ונעשים שהתשו' מתקבלת בהם קודם בא יום אדיר גדול ונורא זה יוה"כ יום סליחה וכפרה לכל בני ישראל וכדאיתא במד' ילקוט יואל רמז תקל"ד וז"ל וה' נתן קולו לפני חילו בר"ה כי רב מאוד מחנהו אלו ישראל כי עצום הוא עושה דברו כי הוא מעצים כחם ש"ץ שיעשו רצונו כי גדול יום ה' זה יוה"כ ומי יכילנו ג' ספרים נפתחים עכ"ל וצל"ד דמה קשר יש לתשו' עם מ"ש כי עצום הוא ע"ד ופי' כי הוא מעצים כחן ש"ן דכאן מדבר על התשובה כי ה' השמיע קול שופר בר"ה להעביר מחשבה פוסלת וכמש"ה אם יתקע שופר בעיר וכו' א"כ מהו זה דקאמר בתר הכי כי הוא מעצים וכו':

ואפ"ל בהק' מ"ש רז"ל בכל יום מתגבר היצה"ר על האדם ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו אשר עפי"ז פי' הגאון מהרש"א ז"ל בח"א מ"ש רז"ל שלעת"ל מראה הקב"ה לצדיקים את היצה"ר כהר תבור ולפני הרשעים כחוט השערה הללו בוכים וכו' והק' הר' ז"ל דבשלמא בכיית הרשעים מילתא בטעמא כי נטו אחרי ההבל ושע"ר בעצמו ונימא נקשרה לו וכל ימיו מסלס"ל בשער"ו שהיתה בעוכרו חוט השערה ולזה הנה אלה רשעים המה בוכים שלא יכלו לכוף את יצרם הדומה לחוט השערה ברם גדולים צדיקים

מן הראוי היה ישמחו יעלצו שו"ש ישיגו ע"כ הטובה שעמדו בנצחון היצה"ר ההר הגדול הזה נכנסו בשלום ויצאו בשלום וא"כ זוהי שקשה בכייתם הוי בכיה של חינם והוא ז"ל מפרק לה דיען כי המה ראו כן תמהו איך הר גבוה כתבור בהרים הרמים אשר הוא דבר בלתי אפשרי כי יוכל אדם ילוד שה לעמוד נגדו בלתי עזר וסיוע מעם ה' וכמשז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' ובעבור זה עיניהם ישיתו מקור דמעה לב בכות לצרה שמא ינוכה משכרם ועם זה פי' הר' הנז' ז"ל מ"ש דהע"ה אבן מאסו הבונים וכו' וידוע דאבן הוא כינוי ליצה"ר וכמש"ה והסירותי את לב האבן וכו' בונים הוא כינוי לת"ח והצ"ג וז"א אבן שהוא היצה"ר מאסוהו הבונים שהם הת"ח והצ"ג היתה לראש פינה כי הם רואים אותו כהר תבור ומאת ה' היתה זאת שעזרם להנצל ממנו ונ"ט היא נפלאת בעינינו שהוא דבר נפלא שילוד אשה יש כח בידו לכבוש הר גבוה כזה אתד"ק יע"ש:

ואני ברגליו אעבורה לבאר הכתו' הנ"ל עפ"י דרכו דרך הקודש ולפרש הכ' שאח"ז זה היום עשה ה' וכו' דלכאורה אינו מקושר יפה עם הכתוב דלעיל מניה כפי דרך הק' של הרב הנז' ז"ל:

אכן יראה עד"ז בהק' מ"ש עוד הרב הנז' שם לחד פי' דבכיית הצדיקים בראותם היצה"ר לפניהם כהר תבור הן היתה מרוב שמחתם שיכלו להתגבר על היצה"ר ההר הגדול הזה יע"ש עתה ז"א אבן שהוא היצה"ר מאסו הבונים שהם הת"ח והצ"ג ונצחוהו היתה לר"פ שנדמה להם הר גבוה מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו דלמה עשה ה' ככה כדי שישמחו הצדיקים במה שנתגברו ונצחו הר גבוה כזה וק"ל:

ועפי"ה אפ"ל כה"כ אחת דיבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו והקושי מבואר דמה היא אחת ומה הם השתים ומאי כמעשהו דקאמר בכ"ף הדמיון ועם האמור הנה נכון ובהק' עוד מ"ש רז"ל במד' חזית ע"פ פתחי לי אחותי פתחו לי פתח כחודו ש"מ ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם ע"כ. ש"מ שהאדם יתחיל במצוה והשי"ת יגמור בעדו וז"ש רז"ל בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו שנא' צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנא' ה' לא יעזבנו בידו כנז"ל והמפ' ז"ל פי' ג"כ סיפיה דקרא ולא ירשיענו בהשפטו עד"ז וכלו' דאל יחשוב אדם כיון דלעולם צריך לעזר אלהי א"כ לפי"ז לא יקבל אדם שכרו מושלם על כפיית יצרו כיון שהקב"ה עוזרו וינוכה לו משכרו כנז"ל ובבא האדם לדין לפני ה' לתבוע שכרו ירשיעוהו ר"ל יחייבו המקטרגים באומרם כי זה כל האדם מצד עצמו היה חוטא רק שהקב"ה היה בעזרו והצילו לז"א הכתוב לא תירא ולא תחת כי גם זה מחסדי ה' כי לא ירשיענו בהשפטו אפי' דמאת ה' היתה זאת להם שעזרם

לכבוש היצה"ר אפי"ה יבא על שכרו מושלם ונכ"ה לא ינכ"ה כאילו האדם מצד עצמו נצח ליצה"ר ולא ה' פעל כל זאת וכמשז"ל ע"פ גם בעיני יפלא כידוע:

וזה עצמו כו' מאמז"ל דסוכה בפ' החליל הנז' שאמרו שם דלצדיקים נדמה להם כהר תבור ולרשעים כחוט השערה כנז' דלכאורה הדבר תמוה דלמה ואיך יתכן לצייר בשכל אנושי שגוף אחד יתדמה לב' גוונים כהר תבור וכחוט השערה והרי הצדיקים והרשעים עיני בשר להם עינים להם ול"ו יראו והרי"ף ז"ל בפ' החליל ע"ד רז"ל הללו כ' דכל חד מנייהו בדידיה קא משער וכמ"ש רז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו וא"כ בדין הוא דלצ"ג יתדמה להם כהר תבור כיון שהם גדולי ישראל ויצרם גדול מהם דכולי האי ואולי יוכל לפתותם לא כן הרשעים שהם פחותים וקטני הערך מאוד א"כ די להם ביצה"ר כל דהו אפי' כמלא נימא לפתותם כיון שהם סרים למשמעתו אתד"ק יע"ש:

אמנם עם האמור הנה נכון דכבר הקדמנו מ"ש הקב"ה לישראל אתם פתחו לי פתח כחידו ש"מ וכו' כנ"ל והצדיקים לעת"ל יחשבו שבאמת הכל היו צריכים מצד עצמן לנצח היצה"ר וכן עשו הם הכל מעצמם בלתי סיוע אלהי כלל ובראותם את היצה"ר שהוא הר גבוה אז יאמרו שבודאי הגמור דרך טבע לא יתכן כי כחנו ועוצם ידנו היא שעמדה לנו לכבוש את היצה"ר ההר הגדול הזה אם לא כי מאת ה' היתה זאת לנו לעוזרנו ולזה הללו בוכים הם הצ"ג שלא עצרו כח לכבוש את היצה"ר ההר הגדול הזה רק מעט מזער ובאמת חסדי ה' כי רבו כי הוא אמר ויהי אתם פתחו לי פתח כחודו ש"מ וכו' אכן הרשעים בראותם כי צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם יבינו הדבר על בוריו כי ודאי היה ה' עזרם ומגינם להצ"ג ולולא עזרתו ית' לא יתכן לכבוש הר גבוה כזה אלא ודאי שרצונו ית' כי הן האדם יפתח לו פתח קטן כחש"מ וכו' ועל כן יבכיון מה הנה אלה רשעים באומרם דאיך לא יכלו לכבוש חוט השערה הזה כי אעפ"י שהוא הר גבוה ותלול מ"מ מכח שרואים גדו' צדי' בכבוד גדול מוכרח שרצון הקב"ה שהאדם יתחיל במצוה כחש"מ והוא יהיה בעזרו לגמור בכי טוב וכאמור:

ובזה נבא לכה"כ אחת דיבר אלהים ר"ל שהקב"ה ציוה אותנו לשמור ולקיים התורה והמצות והבטיחנו ע"ז כמה יעודים של שכר בעוה"ז ובעוה"ב אכן דא עקא דשתים זו שמעתי דלפי האמת קשה שהרי נאמר צופה רשע לצדיק וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ונמצא כי העז לאלהים ר"ל שהתגבורת שאנו מתגברים על היצה"ר אינה משלנו רק מאתו ית' א"כ מאין יהיה לנו כל היעודים והשכר הזה. ויהי כמשיב ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ע"ד שפי' הראשו' ז"ל ור"ל שהקב"ה לא עזב חסדו ואמיתו ורצונו ית' שנפתח לו פתח כחש"מ ועכ"ז מעלה עליו כאילו הוא עשה הכל בלתי סיוע

זולתו וז"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל כאילו היה הכל מעשה ידי אדם מאליו ומצד עצמו ממש וק"ל:

נחזור לכונת המאמר כי עצום הוא עושה דברו כי הוא מעצים כחם ש"ץ וכו' הכונה כלפי מ"ש במד' הביאו הטור ז"ל בריש הלכות ר"ה עם המשל הידוע דתענית הצדיקים בער"ה מכפר השליש כנז' שם א"כ ז"א וה' נתן בקולו לפני חילו למען ישובו בתשובה קודם ר"ה והוקשה לבעל המאמר כי המתענים בער"ה הם דוקא הצ"ג והם לא פעלו עולה וכל תעניתם ותשובתם הוא בעבור הרשעים והרשעים בעצמם שהם העיקר לא התענו לז"א כי עצום הוא עש"ד כי הוא מעצים כחן ש"ץ שיעשו רצונו ור"ל דאף דהם צ"ג אין כח בצדקתם להנצל מיצה"ר כי מאת ה' היתה זאת לעוזרם להנצל מיצה"ר ובעו כפרה ע"כ ד"פ כי אין צדקתם מכרעת עונותיהם מטעם האמור כמובן:

א"נ באו"א אפ"ל קרוב אל האמור במ"ש רז"ל בב"ר וז"ל והנה טוב זה יצה"ט מאוד זה יצה"ר ע"כ וז"ש וה' נתן קולו ל"ח למען ישובו בתשו' שלימה כי ישראל בעו כפרה יתירה כי רב מאוד זה יצה"ר רב מאוד למחנו של יש' ואם כה תאמר א"כ אין בתשו' ממש כי האלהים עשה שייראו מלפניו לז"א כי עצום הוא עוש"ד זה דרכו דרך הק' מעצים כחן ש"ץ וכאמור וק"ל: ולהבין מקרא שכתוב בתר קרא דה' נתן קולו וכו' וז"ת וגם עתה נאם ה' שובו עדי בכ"ל בצום ובכי וכו' ויל"ד מאי וגם עתה דקאמר ואפ"ל בהק' מ"ד בפ"ק דשבועות אין לי אלא התענה בו ולא עשה בו מלאכה לא התענה ועשה מלאכה מנין ת"ל יוה"כ מ"מ ע"כ נקטינן מהכא דיוה"כ הוא יום מסוגל למחול בו כל עונותינו אפילו לא עשה תשובה אם כן ביוה"כ עצמו יאמר האומר כיון דעיצומו של יום מכפר אין צורך להתענות ולשוב בתשו' ואולם זה אינו דכל אדם יבין מעצמו כי רב המרחק בין מי ששב בתשו' ביוה"כ דכפרתו מעולה מאוד לבין מי שאינו שב דאף שמתכפר לו מ"מ לא דמי להשב וכדאשכחן לרז"ל שמחלקים בין השב מיראה לשב מאהבה דמיראה זדונות נ"ל כשגגות ומאהבה נ"ל זכיות כדאיתא התם בפ' יוה"כ הר דאף לשבים מחלקים ביניהם כ"ש אם לא שב כלל זאת ועוד דיש עבירות דל"מ להו תשו' לחודה ולא יוה"כ לחוד כ"א בהצטרפות שניהם ויש דגם בתרוייהו ל"מ כ"א ביסורין ומיתה כדאיתא התם בפ' יוה"כ בד' חלוקי כפרה שהיה ר"י דורש יע"ש והכי איתא בפ"ק דשבועות י"ג: ובפ"ח דיומא דפ"ה:

ר' או' ע"כ עבי' שבתו' בין עשה תשו' בין לא עשה תשו' יוה"כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתו' ומפר ברית בשר שאם עשה תשו' יוה"כ מכפר ואם לא עשה תשו' אין יוה"כ מכפר, מ"ט דר' דתניא כי דבר ה' בזה זה הפורק עמ"ש ומג"פ בתו' ואת מצותו

הפר זה המפר ב"ב הכרת לפני יוה"כ תכרת לאחר יוה"כ יכול אפי' עשה תשו' ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה ע"כ:
ובכן ז"א וגם עתה שהוא יוה"ך דאדסליק מניה קאי כי גדול יום ה' שהוא יוה"ך לז"א וגם עתה ביוה"כ אל יקחך לבך לחשוב שהוא סגולה מכל הימים ומכפר להם גם בלי תשו' כדאמרן לז"א דלא היא אלא שובו עדי וא"ת דכבר אמרו מנין אפי' אכל ועשה מלאכה וכו' כנז"ל א"כ איני צריך להתענות כלל לז"א לא היא אלא בצום ובכי כי אינו דומה זל"ז וק"ל:
א"נ אפ"ל וגם עתה וכו' באו"א דקאי אל פני פניו דרישא דקרא דלעיל מניה הנ"ל בהק' מדרז"ל שהביאו הטור ז"ל הנ"ל ע"פ ולקחתם לכם ביום הראשין וכו' משל למדינה שחייבת וכו' כידוע וכנז"ל:
והנה מרן ז"ל שם בב"י הק' על מדר זה וז"ל דא"כ ער"ה חשיב כיוה"כ שהרי הוא מכפר בו שליש העונות כיוה"כ והוא חשוב כמו כל ט' ימים שבין ר"ה ליוה"כ שהרי בכל ט' ימים שבין ר"ה ליוה"ך אינו מתכפר אלא שליש ובער"ה לבדו מכפר שליש ותי' מרן ז"ל די"ל דשליש ראשון קל להתכפר ושליש שני קשה יותר ושליש אחרון ק' מכולם וכו' עכ"ל יע"ש ופשט ד"ק מובנים עוד ב' שלישים ושליש ב' ק' ממנו כי הוא מחצית הנשאר וישאר לו דבר מועט ושליש אחרון ק' יותר כי ישאר בלא כלום זהו תוכן ד"ק ז"ל לכל ישר הולך:
ברם ראיתי בס' חסדי דוד להרב מהר"ש חסאן ז"ל סי' תקפ"א דפירש כו' מרן ז"ל בתי' הנז' באו"א וז"ל ותי' מרן דאינו דומה כפרה שמכפר להם תחילה לכפרה שמכפר להם אח"ך דקשה הדבר לכפר אחר שכבר כפר זימנא אחריתי ושאני ר"ה שהוא זימנא קמייתא וא"כ החידוש של כיפור ועימ"ת הוא דמכפר אחר שכבר קדם כפרה אחרת עכ"ל יע"ש והן אמת שדברי מרן ז"ל הם סתומים וסובלים ב' פי' הנז' ועכ"פ הרווחנו תי' אחר מבין ב' הפי' הנז' וכמובן:
והרב פר"ח ז"ל שם תריץ יתיב לעיקר קו' מרן ז"ל וז"ל ואין זה דקדוק דמה בכך שהרי מה שנשארו מהעונות מכפר יוה"כ וגם אם לא היו מתכפרים השני שלישים קודם יוה"כ אעפ"י כן יוה"כ מכפר הכל משא"כ בער"ה והיינו רבותיה דיוה"כ עכ"ל וכ' עליו הרב חס"ד ז"ל הנ"ל דאין זה נכון דא"כ הניחא דתירץ לגבי כפור מה יענה בעימ"ת דאעפ"י דהי"ל מה לכפר לא כיפרו אלא שליש וכי עימ"ת דינם כמו יומא חדא שהוא ער"ה עכ"ל יע"ש ולעד"ן דדברי הפר"ח ז"ל נכונים בב' פני חדא י"ל שכונת הפר"ח ז"ל הוא לו' דהן אמת דקושייתו מעימ"ת נכונה ברם על יוה"כ אינה קו' או נאמר דאשכחן למרן ז"ל הק'

קושיתו שלא כסדר דבתחי' הו"ל להקשות מעימ"ת שהם יותר קרובים ובתר הכי הו"ל להקשות מיוה"כ שהוא יותר רחוק אלא ודאי דעיקר קושיתו הוא מיוה"כ שהוא עיקר הכפרה הכתובה בתורה ולא אפ"ל דכפרת ער"ה תהיה כמוה ואולם אם נתרץ ליוה"כ אח"ך בנקל נוכל לתרץ לעימ"ת כי גם שניהם לא הוזכרו בתו' ויכולים אנו לו' דמפני שנזדרזו ונתעוררו לשוב קודם בא יום הדין וכאלה רבים ברם מרן ז"ל אגב דקשיתיה מיוה"ך קשיתיה נמי מעימ"ת והפר"ח ז"ל בחכמה יסד אר"ש ולא העתיק מקו' מרן זולתי חלוקת יוה"כ כי היא העיקר והא דעימ"ת ממילא נפקא ופשוט: וכעין קו' הרב חס"ד ז"ל הנז' ע"ד הפר"ח ז"ל כנז"ל קל"ט ע"ד הרב י"א ז"ל שם בסי' הנז' דרצה לתרץ על קו' מרן ז"ל דשליש יוה"ך הוא כעין עשורייתא דבי רבי דהוא שליש הנשאר יע"ש וקל"ט דמה יענה לעימ"ת ורצונם היה לישב כדשנינן ע"ד הרב חס"ד ז"ל וכמש"ל ברם דחוק מאוד דיהיו עשרת ימי תשו' פחותים מער"ה וכמובן:

אכן אי קשיא ע"ד הפר"ח ז"ל הא ק"ל דמד"ק נראה דיוה"כ מכפר הכל ומאי דהשתא כיפר שליש הוא לפי שקדמו כפרתם של ב' שלישים הראשונים וזוהי שק' דא"כ למה זה תיקנו להתענות ער"ה ובעי"ת ללא צורך כיון דיוה"כ מכפר הכל לבדו. זאת ועוד דכפי המשל שהביא המד' נראה דאם לא היו מקדימים קודם שהגיע המלך לעיר לא היה מוותר להם כלום וכל הויתור הוא בעבור קדימתם והוא דומה לכפרת ישראל ודבריו ז"ל שגבו ממני ולא זכיתי להבינם אם לא שנאמר שהוא על צד היותר טוב ודוחק והיותר קשה ע"ד הפר"ח ז"ל מדאיתא בר"ה דטו"ב ע"ב מיתיבי השב בינתים מוחלין לו לא שב בינתים אפי' הביא כל אילי נביות אין מוח"ל ל"ק הא ביחיד הא בציבור ופירש"י ז"ל בינתים בין ר"ה ליוה"כ הרי להדיא דתשו' שבין ר"ה ליוה"ך צריכא טובא ליחיד ול"ל דמשל המד' לא מישתעי אלא בעון ציבור דאין זה נכון כיון דסתמא מיירי ע"כ עונות הציבור והיחיד ובדוחק י"ל דהשב בינתים דקאמר תלמודא אינו תענית אלא תשובה בעלמא והתענית לצד היותר טוב והוא דוחק:

איך שיהיה עפ"י דברי רז"ל במד' הנז' הנה נכון מ"ד קרא וגם עתה וכו' וז"ש וה' נתן קולו ל"ח זה ר"ה והקול שנתן הוא כי הנה יום בא לה' גדול ונורא זה יוה"כ שבו מתכפרים עונות יש' ע"י התשובה בצום ובכי שיעשו בו ביום ואולם וגם עתה שובו עדי נאם ה' בצום ובכי כלו' אף דיוה"כ הוא מכפר עכ"ז וגם עתה דהיינו מר"ה ימים שבינתים שובו עדי וגדולה תשו' באלו הימים שמר"ה עד יוה"כ אשר בהם מתכפר שליש עונותיהם כמו יוה"כ ויוה"כ לבדו אינו מכפר אלא שליש ולכן צריך לשוב גם עתה להתכפר שליש וכשיבא יוה"כ מכפר הכל כמ"ש במד' הנז' וכמדובר וק"ל: ועפיד"ק של הפר"ח ז"ל

הנז"ל אפ"ל כו' הכ' כי ביום הזה יכפר עליכם ל"א מ"ח וכו' די"ל תיבת כל מאי אתא לרבויי ואולם עם האמור מהפר"ח ז"ל הנה נכון דאתא לרבות כי ביום הזה יכ"ע ל"א מ"ח אפי' שלא היו מתכפרים הב' שלישים קודם יוה"כ אפי"ה יוה"כ מכפר הכל וכמ"ש הפר"ח ז"ל:

א"נ באו"א אפ"ל כה"כ הנז' בהק' לבאר כה"כ בפ' נצבים וכ"ת פן יש בכם איש או אשה וכו' אשר לבבו פונה היום מעם ה"א ללכת לעבוד וכו' לא יאבה ה' ס"ל וכו' ויל"ד מאי מעם ה' ומאי קאמר כי אז דנראה דר"ל תומ"י והנה מדת הקב"ה אינה כן אלא ארך אפים וכו':

ואפ"ל בהק' מ"ש רז"ל בר"ה דטו"ב ע"ב ע"פ ויעבור ה' וכו' אמר"י אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ והראה לו למשה סדר תפלה ואמ"ל כ"ז שישראל עושין לפני כסדר הזה אני מוחל להם ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני אחר שיחטא וכו' ע"כ ויל"ד דאחר שיחטא האדם ויעשה תשו' פשיטא שהקב"ה מקבלו דהתשו' היא אחת ממ"ע ואין לך דבר שעומד בפני התשו' ומאי למימרא אני ה' אחר שיחטא אמנם בהכרח לומר דהקב"ה מאריך אפו יותר מדאי או שגובה ממנו מעט מעט כדין בע"ח אהוב וכדאיתא בפ"ק דע"ז ע"פ רק אתכם ידעתי וכו' דאוהבו נפרע ממנו מעט מעט יע"ש והשתא ז"א פן יש בכם וכו' אשר לבבו פונה היום מעם ה"א דייקא מתיבת ה' הנאמרה בי"ג מדות דאיירי לאחר שיחטא האדם ואם עשה תשו' זאת אינה צריכה לפנים אלא ודאי מאריך אפו ביותר מדאי או גובה ממנו לאט לאט א"כ איפה יאמר נא הרשע נלכה נעבוד אלהים אחרים ואחר זמן מה נשוב אל ה' כי ירבה לסלוח או יפרע ממנו פרעון ברחמים לז"א לא יאבה ה' ס"ל לאיש אשר אלה לו אלא כל בתר איפכא כי אז תומ"י נפרע ממנו בב"א יעשן אף ה' ולא יאריך אפו עליו כלל וק"ל:

א"נ אפ"ל כה"כ הנז' באו"א קרוב לזה במ"ש מהרימ"ט ז"ל בס' האזינו בכו' דרז"ל הנז' במ"ש אני ה' קודם שיחטא דר"ל דאף שגלוי לפניו שעתיד לחטוא אינו דן אותו רק באשר הוא שם אני הוא לאחר שיחטא ויעשה תשובה ר"ל שיחטא אחר שעשה תשובה הוא דלא כר"מ שאמר בפ"ק דע"ז וכולם שחזרו אין מקבלים מהם אלא כמ"ד שובו בנים שובבים אפי' אחר כמה פעמים ע"כ נקטינן דמתיבת ה' הכתובה בי"ג מדות למדנו דאף שחטא ושב וחזר וחטא עכ"ז הקב"ה מקבלו והשתא יובנו הכתו' הנז' מעצמם ודייק לו' לא יאבה ה' ס"ל אלא כר"מ דאמר אין מקבלין וכמובן:

והא דדייק קרא בלישניה למינקט ללכת לעבוד א"א דמשמע דוקא עון ע"ז ולא עון אחר אפ"ל משום דישראל עשו את העגל ונכשלו בעון ע"ז וחזרו בתשו' והקב"ה קבלם בתשו'

כידוע וכיון דהוה ס"ל כר"מ דאין מקבלין א"כ בהכרח היה דעוד לא יכשל בעון זה לעולם כי לא תועיל להם התשו' ברם בשומעם הי"ג מדות ידעו דליתא לדר"מ ויחזרו לסורם להכי נקיט בלישניה עון ע"ז וכמובן:

ועפ"ד מהרימ"ט ז"ל הנ"ל אפ"ל מאמר רז"ל הידוע שאלו לחכמה חוטא מ"ע אמ"ל חטאים ת"ר לנבואה אמ"ל הנפש החוטאת היא תמות שאלו לתו' אמ"ל יביא קרבן ויתכפר להקב"ה אמ"ל יעשה תשו' ויתכפר עכ"ל וי"ל דמה הלשון אומרת חוטא מ"ע דמשמע לישנא דחוטא דהוא הוה חוטא והולך כמה פעמים והול"ל מי שחטא מ"ע ותו ק' דמה שאלה היא זו וזיל קרי בי רב בתנ"ך דתשו' מהניא לחוטא ותו ק' דאיך החכמה והנבואה נעלו דלת בפני החוטא שלא תועיל לו התשו' דזה היפך כמה קראי בתנ"ך דתשו' מהניא לחוטא:

ואולם עפי"ד מהרימ"ט ז"ל הנה נכון דשאלת היתה על החוטא ושב בתשו' וחוזר וחוטא זה רכו כסל תמיד כל הימים בכגו"ד באו לבית הספק דאפ' דהלכה כר"מ דאין מקבלין כזה החוטא ושב וחזר לסורו הרע כפעם בפעם ומשו"ה שאלו לנבו' ולחכמה ותרוייהו ס"ל דלאיש אשר אלה לו אין מקבלין תשובתו וכר"מ ומשו"ה דייק לו' חוטא מ"ע וע"ז מייתי קראי דמירי בכה"ג שהם קרא דחטאים שהם ל' רבים תרדף רעה וכן קרא דהנפש החוטאת דייקא בהוה תמיד היא תמות ובראותם אלו השואלים דכלתה אליהם הרעה מאת החכמה והנבואה שננעלו בפניהם פתחי תשו' לזה שאלו לתו' ואמ"ל שעכ"ז יביא קרבן ויתכפר ושאלו להקב"ה ואמ"ל דאף בכגו"ד יעשה תשו' ויתכפר דהלכה כרבנן דר"מ דס"ל שובו בנים שובבים אפי' אחר כמה פעמים וכדאמרן וק"ל:

וזה אפ' דרמז הכ' ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי דאין ועתה אלא תשו' ובזה ירום ראשי על אויבי סביבותי דהתשו' ל"מ רק לישראל ולא לאוה"ע וכ"ת דהרי הנבואה והחכמה ס"ל דגם לישראל ל"מ התשובה לז"א ואזבחה באהלו זבחי תרועה דהרי התו' אמרה יביא קרבן ויתכפר וגם אשירה ואזמרה לה' דאמר יעשה תשובה ויתכפר ודלא כס' הנבואה והחכמה וק"ל: וזה אפ' דרמז הכתוב כי ביום שזה יכפר עליכם לטהר אשכם מ"ח דהאי מכל אתא לרבויי עבירות ששב עליהם וחזר לסורו דעם כל זה הקב"ה כר"מ וק"ל: ואפשר שזה כה"כ בישעיה סי' נ"ה יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח וי"ל במ"ש וישוב אל ה וירחמהו וחזר ואמר ואל אלהינו כי ירבה לסלוח דמשמע דבעי תרתי רחמים וסליחה ברם עם הקדום א"ש דאיירי האי קרא במי שחטא ושב וחזר לסורו הרע דס"ל לר"מ דאין מקבלין לז"א

ישוב אל ה' וירחמהו ואם כה תאמר דבכגו"ד אין מקבלין לז"א ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ירבה דייקא אפי' ק' פעמים כאמור וק"ל:

א"נ אפ"ל באו"א בדיוק אומרו כי ירבה לסלוח מאי ירבה דקאמר והוא בהק' מ"ש בפ"ק דע"ז ע"פ רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד על יכם את כ"ע דשאל ההוא מינא זוהי חיבה יתירה שחיבבן וכו' אמ"ל משל לאדם שיש לו ב' בע"ח אחד אוהבו ואחד שונאו משונאו נפרע בב"א מאוהבו נפרע מעט מעט אין הזמן מגיע עד שנמצא פרוע כך הקב"ה נפרע מישראל ופוקד עליהם בכל יום ע"כ עון שעושים ונמצא ראשון ראשין בטל:

אשר על פי זה אפשר לפרש כונת ירמיה הנביא ע"ה בקינתו וכה אמר תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי ע"כ פשעי וכו' ויל"ד דאחר שאמר תבא כל ר"ל מהו זה שאמר עוד ועולל למו דכפי עונותיה הוא מענישם ועוד מאי כי רבות אנחותי דמה נ"ט הוא זה:

אמנם עם האמור הנה נכון ונק' עוד מאמרז"ל שהיו אוה"ע קוראים לישראל מוכים ומעונים בסובלי חולאים והיו אוה"ע מבזים אותם והוא צע"ג לישראל לשמוע חרפת נבל כל היום מלבד יסוריהם כע"כ ביקש ירמיה ע"ה מאת ה' תבא כל רעתם לפניך דהיינו שיפרע מהם בב"א כדרך בע"ח שונא ואולם ביקש שעולל למו כאשר עוללת לי עכ"פ הכונה חוץ מזה השב גמולם להם מעט בכל פעם כדרכך עמי ונ"ט לזה כי רבות אנחותי שהם מבזים אותי והייתי להם לחרפה מלבד צערי ואנחתי ולבי דוי וק"ל:

ובזה אפ"ל כו' הכ' חנני אלהים כחסדך כרוב רחמיך מח"פ הרב כבסני וכו' למען תצדק בדברך וכו' ויל"ד מאי הרב דקאמר דמשמע הרבה פעמים ותו להבין אומרו למען תצדק וכו' חוץ מדרז"ל בזה ועם האמור ה"ן דקאמר כרוב רחמיך מ"פ ופירש ואמר כיצד הם הרחמים ואמר שיהיה בפעמים רבות כדרך בע"ח אהוב ועי"ז תצדק בדברך אשר אמרת רק אתכם ידעתי וכו' ודלא כשאלת אותו המין וק"ל:

וזה עצמו אפ' כו' הכ' ישוב אל ה' וירחמהו כלו' אל תחוש כי תשוב אל ה' שיפרע ממנו ע"כ חטאתיו בב"א ונמצא כלה לגמרי לז"א ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ירבה דייקא בהרבה פעמים הוא נפרע וסולח וק"ל:

ואפשר שזהו ג"כ כו' הכ' הבא אחריו כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו' נאום ה' ר"ל דלא כמו שאתם חושבים שאני נפרע מכם בב"א נאום ה' ר"ל שכבר דברתי ואמרתי רק אתכם ידעתי וכו' כנז"ל וק"ל וכדי להבין מ"ש הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני דהקושי מבואר דכיון דביקש על העונות שהם הזדונות בודאי שיכפר על החטאות שהם השגגות

וכעין משה"ק רבנן לר"מ בסדר הוידוי שלו בפ"ג דיומא דמאחר שהתודה על העון שהוא מזיד איך חוזר ומתודה על השגגות יע"ש וא"כ זה עצמו קשיא בהאי קרא: ואפ"ל במ"ש רז"ל בפ' יוה"כ אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נ"ל כשגגות וכו' ופריך והא אמר ר"ל נ"ל כזכיות ומשני ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה כנז"ל. וז"א הרב כבסני מעוני היינו המזיד וש"ת דמה שאני מבקש הוא שיעשו הזדונות כשגגות כמימרא קמייתא דר"ל לזה חזר ואמר ומחטאתי טהרני כלו' עיקר בקשתי על הזדונות הוא שתטהרני גם מהשגגות שלא לבד יתהפכו הזדונות לשגגות אלא תטהרני טהרה גמורה גם מהשגגות שלא ישאר שום רושם כלל ואדרבא יהיו זכיות כאידך מימרא דר"ל יען דהתשובה שאני עושה היא תשו' מאהבה וז"א לך לבדך חטאתי וכו' למען תצדק בדברך כמשז"ל תצדק אתה ולא אני שלא יאמרו עבדא נצח וכו' וכיון דעיקר העון היה לחוש על כבוד קוני משם ראיה שהתשו' היא מאהבה ולפי"ז מהראוי הוא שיעשו כזכיות וכמדו' וק"ל:

ושו"ר למהראנ"ח ז"ל בפ' נצבים שכ"כ במקצת שינוי והרואה דבריו ז"ל שם יתמה דאייתי הני תרי מימרי דר"ל בשם י"א וי"א ולא יצדק לו' י"א וי"א אחר דתרוייהו הם מילתיה דר"ל והוכרח לבקש טעם מסברא דנפשיה למה יעשו לו כזכיות וכפי"ד הגמרא הנז' כבר תירץ כאן מאהבה כאן מיראה יעשד"ק ז"ל ודוק:

א"נ אפ"ל באו"א כו' הכ' הנז' בהק' מ"ש בזוה"ק בענין דהע"ה עם ב"ש דהשטן קטרג עליו ביותר והקב"ה השיבו דראויה היתה ב"ש לו משמת י"ב יע"ש ונודע הוא דהשטן נק' חטאת כמש"ה לפתח חטאת רובץ וה"נ אמרינן בזוה"ק ע"פ גם ה' העביר חטאתך לא תמות דהוא על השטן שקטרג לפניו על דהע"ה ובישרו הנביא שגם ה' העבירו מלפניו יע"ש וזה פי' הרב חיד"א ז"ל בחיימ"א כו' דהע"ה באומרו כי אני לצלע נכון ומכאובי נ"ת וכו' דר"ל כי אני לצלע שהיא האשה בת שבע נכון וראויה לי מו' י"ב אמנם אדאג מחטאתי שהוא השטן המקטרג עלי תמיד יע"ש וז"ש הרב כבסני מעוני שהוא עון ב"ש והעיקר מחטאתי שהוא השטן טהרני כי הוא המלמד עלי חובה כי פשעי אני אדע וכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה ואולם חטאתי שהוא השטן נגדי תמיד היא מנגדני ללמד חובה וסיים ואמר למען תצדק בדברך שאמרת ראויה היתה ב"ש וכו' וק"ל:

וזה אפ' רמז הכתוב כי ביום הזה י"ע לטהר אתכם מכ"ח לפני ה' תטהרו בהק' עוד מ"ש רז"ל דהשטן מקטרג על ישראל בכל ימות השנה חוץ מיוה"כ כמנין השט"ן כנגד ימות השנה בציר חד יומא שהוא יוה"כ שאין לו רשות לקטרג בו ביום והוא עצמו השטן מתהפך לרחמים בו ביום וידוע דשם הוי"ה ב"ה הוא מדה"ר ותמיד מדה"ד מנגדת למדה"ר כי הם ב' הפכים חוץ מיוה"כ שהם משתוים שניהם לרחמים וז"ש כי ביום הזה

י"ע כי יום זה שהוא יוה"כ הוא מסוגל ל"ע ולטהר אתכם ועלה יום זה במעלה רמה שגם מכל חטאתיכם העומד ומקטרג עליכם תמיד לפני ה' בשאר ימות השנה ביום הזה שהוא יוה"כ מתהפך לכם למדה"ר ותטהרו גם ממנו וק"ל:

ובהני קראי דדהע"ה דאמר כי אני לצלע נכון וכו' יש להרחיב הביאור בהם ע"ד שפי' החיד"א ז"ל ולהבין אומרו כי עוני אגיד דמה נ"ט הוא זה למ"ש לעיל מניה ואולם אפ"ל עמ"ש בהקדמת זוה"ק בד"ח ע"ב בויכוח דומה עם הקב"ה בעבור דהע"ה וסוף טענת דומה היתה בעבור שפצה פיו דהע"ה ושפט ואמר חי ה' כי בן מות הוא וכו' ואיהו דן לנפשיה ומשפטו חרץ אמ"ל הקב"ה לית לך דהא אודי לגבאי ואמר חטאתי לה' ואע"ג דלא חב וכו' ע"כ ובפ"ב דיומא איתא שם דו' חודשים נצטרע דוד ופירשו ממנו סנהדרין בעבור ב"ש יע"ש וכבר ארז"ל דראויה היתה ב"ש לדוד מו' י"ב אלא שאכלה פגה וז"ש כי אני לצלע נכון כנז' מהתיד"א ז"ל ואעפי"כ מכאובי שהם היסורין נגדי תמיד מה זה ועל מה זה מה טיבן של יסורין הללו ויהי כמשיב דה"ט משום כי עוני אגיד שפציתי פי וחרצתי משפטי ועונשי שאמרתי חי ה' כי בן מות הוא וכיון שדנתי הדין לעצמי לכן אדאג מחטאתי שהוא דומה וק"ל:

ובקרא דלפני ה' תטהרו אפ"ל באו"א במאי דתמן תנינן ביומא אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מט"ו וכו' והרב מהרמב"ח ז"ל בס' תוס' יוה"כ בדנ"ו ע"ג כ' וז"ל שיש לישראל אושר שסליחת העון והטהרה היא ביד הקב"ה שאם היה ביד מלאך היה קשה לישראל סליחת העון כי השליח מדקדק כי הוא מהכת שאינם חוטאים ועוד שאין השליח עושה אלא שליחותו אבל עתה שסליחת העון הוא ביד אביכם בשמים שהוא רחמן ואדון העולם הוא מיקל עליכם ע"כ עתה ז"א כי ביום הזה י"ע וכו' ואל תחשבו שהוא ע"י שליח והוא מכביד לדקדק עליכם לא כי אלא לפני ה' תטהרו שאני אדון העולם ורחמן ומיקל עליכם וק"ל:

וזה אפ' רמז הכתוב בתהלים כי אליך ה' נפשי אשא כי אתה ה' טוב וסלח דיל"ד דבתר אומרו כי אליך ה' מאי קאמר עוד כי אתה ה' הול"ל כי אליך ה' נפשי אשא כי טוב וסלח אתה ועם האמור הנה נכון דלהיות הסליחה ביד ה' הוא טובה לשבים לז"א כי אתה ה' אתה דייקא טוב וסלח אתה שהוא בידך ומרחם עלינו וק"ל:

הדרן לק' דישעיה יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו דיש לדקדק אמאי ברשע אמר דרכו ובאיש און מחשבותיו זאת ועוד יל"ד דכשם שברשע אמר דרכו הכי הול"ל באיש און מחשבתו ואמאי בחדא נקט לשין יחיד ובאידך לשון רבים ואפ"ל בהקדי' מ"ש

החיד"א ז"ל בס' כסא דוד דרוש א' וז"ל א"נ אפשר במ"ש הרב משכ"י הגם דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה מ"מ אם עבר עבירה ושנה בה אותה עבירה אם חשב בה עוד היא מצטרפת וז"ש עבר עבירה ושנה בה הותרה לו ופריך הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר הכונה עשית לו כמצוה דהמחשבה היא מצטרפת והגם דהלשון דחוק הענין מתוק וערב וחריף עכד"ק יע"ש וכבר ידוע מ"ש המפ' ז"ל דטעם הדבר דמחשבה טובה מצ"ל ביש' ולא באוה"ע ובמחש"ר להיפך דבגוים מצ"ל ולא בישראל משום דנשמת ישראל ממקום גבוה ממעל אלהים חצבה ומשו"ה חזקה דביש' מח"ר שלהם לא תבא לידי מעשה ומחש"ט בודאי אתיליד מעשה וכלפי לייא אוה"ע וכפי"ז א"ש דרבי סבר דבתרי הויא חזקה ולדעת רבוותא קמאי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והנמק"י ז"ל באיסור תורה קי"ל כרבי דבתרי הויא חזקה כידוע וא"כ זה שעבר עבירה ושנה בה א"כ הויא חזקה דיצרו מכשילו בעבירה זו ומשו"ה בתר דאיתחזק מחשבה רעה דעבירה זו מצט' לו דבזה איבד חזקתו הקדושה וקנה לעצמו חזקה להיפך וכו' ע"כ נ"ל דבעשותו העבירה ב"פ מכאן ואילך מחשבתו הוא כמעשה לז"א יעזוב רשע דרכו דלא עבר רק פ"א וראוי לקרותו רשע דרכו דייקא ואיש און דהוחזקה מחשבתו ונקרא איש און צריך שגם מחשבותיו יעזוב שלא יתור לבבו לחשוב באותם העבירות שעשאם פעמים ולזה דייק לי' באיש און מחשבותיו כי מחשבה דידיה מצטרפת ועל חלוקת הרשע אמר ישוב אל ה' וירחמהו ועל איש און אמר ואל אלהינו כי ירבה לסלוח אפי' שעבר ושנה וק"ל:

ועפ"י מש"ל משם הרב מהרימ"ט ז"ל דפי' אני ה' אחר שיחטא האדם דאתא לאפוקי מס' ר"מ דאמר וכולם שחזרו אין מקבלים מהם אלא כרבנן דפליגי על ר"מ וס"ל שובו בנים שובבים ואפי' מאה פעמים אפ"ל קראי דירמיה סי' ל"ה וכ"ת השיבני ואשו' כי אתה ה' אלק' כי אחרי שובי ניחמתי דאומרו כי אתה ה' צ"ב דמה נ"ט הוא זה וגם מלת כי הבאה אח"ז צ"ב וכפי האמור א"ש דקאמר השיבני וכו' כי אתה ה' אלהי דייקא דקאמר ה' ה' בי"ג מדות ואני ה' אחר שיחטא ונ"ט למה אמרתי כי אתה ה' הוא משום דאחרי שובי נחמתי חזרתי לסורי ור"מ ס"ל דאין מקבלין ולולא תורתך שעשועי שכתבת בתו' י"ג מדות ורישא דכולהו ה' ה' תרי זימני ופירש:

מהרי"ט ז"ל דבא לומר דאף ששב וחזר לסורו מקבלו עוד ולז"א כי אחרי שובי ניחמתי שאחר שחזרתי בתשו' חזרתי לסורי פ"ב ועליה דמר קא סמיכנא כי אתה ה' אלהי דייקא:

א"נ אפ"ל כי אתה ה' אלהי במ"ש רע"ק אשריכם ישראל וכו' ובמ"ש הרב מהרמב"ח ז"ל וכנז"ל והדברים:

הם פשוטים ומבוארים מעצמם וק"ל:

ואפשר יתפרש תחילת הכתוב ע"ס יסתרני ואווסר השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי במ"ש בגליון תוס' ז"ל בש"ס דר"ה דטו"ב ע"ב דתיבת ה' קמייתא דבי"ג מדות אינה מן המנין אלא הוא שמו של הקב"ה וכדי להשלים מנין הי"ג מדות הוכרחו לו' דרחום וחנון הם ב' מדות רחום קודם שתבא הצרה על האדם וחנון אחר ביאת הצרה מרחם עליו להעביר ממנו צרתו יע"ש והשתא ז"א יסרתני ואווסר שבאו עלי הצרות והיסורין ולז"א כי אתה ה' אלהי ר"ל שתשיבני אליך ותוציאני לרויה מהיסורין אף שכבר באו עלי היסורין תציל ני מהם כי אתה ה אל הי דייקא מילת ה' האמורה בי"ג מדות אינה מן המנין אלא אתה ה' אלהי שמו של הקב"ה ואינו מן המנין ולזה תיבות רחום וחנון הם ב' מדות קודם שתבא הצרה ואחריה אם כן השיבני ואשובה וכו' כמדו':

ועם זה יובן כוה"כ ביום צרתי ה' דרשתי דיל"ד דלמה דוקא ביום צרתו דורש ה' ואם ר"ל שביום צרה מבקש רחמים א"כ לא הול"ל אדנות אלא הוי"ה שהוא רחמים ואולם עפ"ה אפשר יתפרש דבהיות ה' קמייתא דבי"ג מדות אינה מן המנין צ"ל דרחום וחנון הם ב' מדות קודם הצרה ואחריה לז"א ביום צרתי ה' דרשתי הוא שמו של הקב"ה ואינו מה"מ וע"י זה ינצל מצרתו מכח דהוא חנון וכנז"ל:

וזה עצמו כוה"כ בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע וכו' וזה ג"כ כה"כ יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב והוא ממש מכוין לד' התוס' הנז"ל וכמובן. ועוד אפ"ל בזה כמה פסוקים כאשר ירדוף הקורא: והחיד"א ז"ל בצווארי שלל פי' כה"כ השיבני ואשובה וכו' עם חקירת המפרשי' ז"ל דאיך יועיל הוידוי והתשו' שהם דברי בעלמא לתקן מה שחטא במעשה כיון דקי"ל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה ותי' דעל ידי התשובה נעשים בריה חדשה ואתי מעשה שנעשו בריה חדשה ומבטל מעשה החטא וז"א השיבני ואשובה כי אתה אלהי כלו' אתה יכול להשיבני שהכל בידך אבל לגבי דידי כי אחרי שובי ניחמתי על העבירות בושתי וגם נכלמתי דזה דיבור ואחרי הודעי התשו' ספקתי ע"י דל"א דיבור ומבטל מעשה החטא ולכן ספקתי שלא עשיתי כלום ויאמר ה' הבן יקיר לי וכו' דנעשים ב"ח ומבטל למעשה הרע ותו ליכא ספיקא עכד"ק ודפח"ח:

ועפ"י ד"ק אפ"ל כונת הכ' בהושע שובה ישראל עד ה"א וכו' והדקדוקים רבו ועם האמור הנה נכון ונקדים עוד מ"ש רז"ל דהתשו' ל"מ רק ליש' ולא לעכו"ם ואפי' לישראל ל"מ רק מצד החמלה החנינה כי הם בני אל חי חלק ה' עמו וכמ"ש הרמ"ע מפאנו ז"ל וכידוע וז"ש שובה ישראל עד ה"א כי להיותך ישראל תועיל לך התשו' ותכון לפני ה"א לאפוקי אוה"ע כנז' ולא תחוש מצד התשו' והוידוי שהם דברים בעלמא ולא אתי דיבור ומ"מ כנז"ל אלא קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דבידו הכל אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב

ובזה נעשים אנו בריה חדשה ע"י התשו' והוי מעשה ומבטל מעשה ועוד דהכא שאני דהגם דהוא דיבור מ"מ וראיה לזה ונשלמה פרים שפתינו כמו שאמר הכתוב זאת התורה לעולה וכו' כידוע:

ועפי"ז אפ"ל כו' הכ' השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם וה"ה כמבואר מעצמו בתי' הנז' דע"י התשו' נעשים ב"ח וכמובן:

עוד אפ"ל כה"כ קחו עמכם דברים וכו' במ"ש הרי"ף ז"ל בפ"ח דיומא דראב"ע סבר עבי' שבין אדם למקום נמי אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו בעבי' שבין אדם לחבירו והא בהא תליא יעש"ב וכבר הקדמנו לעיל דתשו' מאהבה זדונות נ"ל זכיות יע"ש. ובכן ז"א שובה ישראל מעבירות שבינך לבין חבירך ובתר הכי תשוב עד ה"א מעבירות שבינך למקום דהא בהא תליא כנז"ל ותני והדר מפרש דהטוב הוא שתעשו תשובה בציבור ומאהבה וז"ש קחו עמכם לשון רבים דברים שם רמז מה שביניכם לבין חבריכם דברי פיוסים וריצויים תחילה ואח"ך ושובו אל ה' מה שביניכם למקום כנז' ובזה תרויחו ריוח גדול אמרו אליו כ"ת עון וק"ט רמז למ"ש דתשו' בציבור ומאהבה זדונות נ"ל זכיות ובמקום העון נעשה טוב ואף בזה"ז דליכא קרבן תועיל התשו' והוידוי וז"ש ונשלמה פרים שפתינו כנז"ל זאת התו' וכו' וק"ל:

ובאו"א אפ"ל הני קראי שובה ישראל וכו' בהדק עוד אומרו קחו עמכם דתי' עמכם יתירה דהול"ל קחו דברים וכו' אך יובן במ"ש מהרש"א ז"ל עמ"ש רפ"ק דר"ה ג"ס נפתחים בר"ה של צ"ג ושל רשעים גמורים ושל בינוניים וכו' ופי' הוא ז"ל דהצ"ג הוא דאין בהם רק חטא דאין אדם צדיק וכו' והרשעים הם שיש בידם פשע ומרד והבינוניים הם שיש בידם עון מזיד אבל לא פשע ומרד וכו' יעש"ב וידוע דסתם אדם הוא נחשב לבינוני והרי"ף ז"ל שם הק' דאמאי אם לא זכו הבינוניים נכתבים לאלתר למיתה דהרי הקב"ה רב הרי חסד וכו' הרי עכ"פ לא הוסיפו לחטוא ושקולים הם במעשיהם ותי' הוא ז"ל דע"כ ל"א רב חסד אלא דוקא לעוה"ב שאין בידם של הבינוניים לתקן בתשו' את אשר עיוותו כי במתים חפשי מן המצות ברם בעוה"ז שבידם לתקן בתשו' לא נאמר רב חסד דאם לא נתן לב לשוב עד יוה"כ איהו דאפסיד אנפשיה וכו' יעש"ב וז"א שובה ישראל עד ה"א ר"ל דיש בידך לחזור בתשו' אם בזמן שהרחמים והדין שקולים הם מצד מעשיך שאתה בינוני ולא תחשוב דכיון שאתה שקול א"כ הוא יתברך מטה כ"ח כדברי ב"ה ליום הדין משום כי כשלת בעונך דהוא נכשל בעונו הגם שהוא מזיד הוא מכת בינוניים וכמ"ש מהרש"א ז"ל וכנ"ל דהא ליתא ונ"ט לזה משום קחו עמכם דברים דייקא ושובו אל ה'

דכיון דהתיקון הוא עמכם ובידכם לתקן לא נאמר רב חסד ואם לא יזכה לשוב הוא בעונו ימות וכד' הרי"ף ז"ל וק"ל:

ובש"ס בפ' בתרא דיומא אמרי' התם אמר"ל גדולה תשו' שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה יש' עד ה"א וריי"א עד ולא עד בכלל ומי אמר"י הכי והאמר"י גדולה תשו' שדל"ת שבתו' ל"ק הא ביחיד הא בציבור ע"כ ופי' הגאון מהרש"א ז"ל בח"א שם דפליגי במ"ע דתשו' אי צריכה אמצעי להגיעה לפני המב"ה או לא משום מצינו הענין דיש אמצעים בין אדם למקום דהיינו דיש מלאכים מקטרגים מלהשמיע לפניו ית' תפלת האדם ויש מלאכים סניגורים ומליצים טובים להגיע התפלה לפניו ית' כפי הזכות ולז"א ר"ל כאן בתשובה אינו כן דאין כאן אמצעי אלא דהתשו' מצידה עולה מעצמה ומגעת עד כה"כ בלי סיוע משום אמצעי ור"י פליג ואמר דעדיין יש אמצעי בין התשו' של אדם עד הגעתה לפניו ית' והיינו דעד כה"כ ולא עד בכלל ומלאכים וחיות הנושאים את כה"כ הם אמצעים וכו' וכאן בציבור השבים א"צ אמצעי וכו' עכתד"ק יעש"ב:

ועפיד"ק אפ"ל כו' הכ' השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד ונק' עוד חקי' המפ' ז"ל דאיך תועיל התשו' כיון דקי"ל נראה ונדחה אינו חו"ן ומלבד מה שתירצו המפ' ז"ל כמו שנביא ד"ק לקמן עוד אפ"ל דהתי' שתי' המפ' ז"ל לאותה חקי' דלא אתי דיבור ומ"מ ותי' דע"י התשו' נעשו בריה חדשה וכנז"ל הנה בזה יש לתרץ ג"כ חקי' זו דכיון דנעשים ב"ח א"כ אינו זה אותו הגוף שנדחה כבר ע"י חטאו אלא פ"ח ב"ל וכקטן שנולד דמי וכמובן:

עוד אפ"ל בישוב חקי' זו עצמה דהא דאמרי' דכיון שנראה ונדחה שוב אינו חו"ן אין זה אלא בבע"ח דבהמה דנפסלו להקרבה עוד מטעם מיאוס וכמש"ה הקריבהו נא לפחתך וכו' לא כן לגבי דידן אנחנו עב"י לגבי אבינו שבשמים דאפי' חטא יש' הוא ומ"מ דיבר הכתוב לא מאסתים ול"ג וכו' ובפ"ק דברכות אמרי' מנין שאין הקב"ה מואס בתפילתן ש"ר שנא' הן אל כביר לא ימאס ואשכחן לר"מ דס"ל דבנים מיקרו אפי' שעע"זכא"כ אין כאן משום נראה ונדחה אחו"ן דאין כאן מיאוס וכמדובר. ושו"ר להרב דת ודין ז"ל שכ"כ בקצר אמיץ יע"ש:

כי עפי"ז אפ"ל מדרז"ל באיכה רבתי וז"ל כי אם מאוס מאסתנו אמר רשב"ל אם מאיסא היא לית סבר ואם קציפא היא את סבר דכל מאן דכעיס סופיה להתרצאה וכו' עכ"ל ור"ל אם מאיסא היא אם הרחקת אותנו מטעם מיאוס א"כ אין לנו תקוה עוד דטעמא דהקריבהו נ"ל מישך שייך בנו כמו הקרבן דאפי' שחזר ונראה אחו"ן כיון שנדחה כבר מחמת מיאוס ולכן אמר כ"א מאוס מאסתנו הרי אין תקוה אבל האמת הוא קצפת עלינו

עד מאוד ופי' המ"כ ז"ל עד מדה ושיעור כמ"ש ז"ל בכל מאודך בכל מדה וכו' כי כל הכועס סופו להתרצות כשיעברו פנים של זעם והכעס ובכן ז"א השיבנו ה"א נשובה בלתי אמצעי דומיא דקרא ושובו אלי יען כי אנו שבים אליך בציבור שכן מורה מלת השיבנו ל' רבים ונשובה ש"ר למ"ש הרי"ף ז"ל בד' ראב"ע דעבירות שב"א למקום אין יוה"כ מכפר עד שנשוב מעבירות שב"א לחבירו כנז"ל וז"ש השיבנו ה"א אימתי כשנשובה ממה שבינינו וכ"ת דכיון דנראה ונדחה אחו"ן לז"א חדש ימינו כקדם נעשים ב"ח וכקטן שנולד דמי וכנז"ל ועוד אית לן טעמא אחרינא דאין לחוש למאי דקי"ל נראה ונדחה אחו"ן משום כ"א מאוס מאסתנו כלומר דאם היה דמאוס מאסתנו אנה"נ אית לן למיחש למאי דקי"ל נרו"נ אחו"ן כנז"ל אבל האמת זה אינו אלא שקצפת עלינו עד מאד וכיון לא נדחינו מחמת מיאוס חו"ן כיון דאין כאן לתא דהקריבהו נא לפחתך וכדאמרן:

ועפי"ה אפ"ל כו' הושע הנביא ע"ה באומרו לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו יחיינו מיומים ביום הג' יקימנו ונחיה לפניו עכ"ל ויל"ד חדא דלמה אמר לכו ונשובה מאי ונשובה דקאמר שנית במ"ש אל ה' ול"א עד ה' שלישית יל"ד לפי התרגום יחיינו מיומים דתרגם על תח"ה מה כיוין בזה ומה הוכחה יש לתשובה מתח"ה:

וכבר ראיתי בבעלי הפרשי"ם ז"ל שדרכו בזה בביאור הכתו' הללו עפי"ה במקצת ומני ומנייהו ז"ל יתקלס עילאה והוא כבר הקדמנו משרז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כה"כ ובציבור עד ועד בכלל כנז"ל גם כבר הקדמנו חקי' המפ' ז"ל על התשו' מדקי"ל נראה ונדחה אחו"ן והם אמרו בישוב חקי' זו משם הרא"ש ז"ל דע"כ ל"א הכי אלא בבע"ח דבהמה אבל בבע"ח דאדם ישראל שאני דאפי' שנדחו בחטאים ע"י התשו' חו"ן שהרי מצינו שנדחה במיתה וחו"ן בתח"ה מזה מוכח בבירור דאדם ישראל ליתיה בכלל בע"ח דבהמה וכמובן:

ובזה פי' ז"ל כו' הכ' שובנו אלהי ישענו וכו' הלא אתה תשוב תחיינו ועם האמור ה"ה כמבואר ובזה נלע"ד לתת טעם נכון למה שארז"ל בפ' חלק שבשעה שהפיל נ"נ הרשע לחמ"ו לכבשן האש אמ"ל הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא ובאו העצמות וטפחו לנ"נ ע"פ וכו' פתח ואמר אתוהי כמ"ר וכו' והקושי מבואר דאמאי הוצרך הקב"ה להחיותם בה שעתא ואולם יען כי נ"נ הרשע היה סבור דגם בבע"ח דישראל אמרי' בהו כיון שנו"נ שוב אחו"ן ול"מ להו תו תשובה כלל לזה החיה המתים בה שעתא להודיעו דבע"ח דישראל ל"א בהו כיון שנדחה וכו' ובדרוש אחר הארכתי בעניותי בזה יותר יעש"ב:

ובכן זה אומרו לכו ונשובה הכונה מה מבינינו לחבירינו שהם עבירות שבין אדם לחבירו ואח"כ אל ה' דהיינו שאם נשוב אל ה' מעבירות שבין אדם למקום וכדברי ראב"ע כפי' הרי"ף ז"ל דהא בהא תליא כנז"ל ולהיות כי התשובה בציבור מגעת עד כה"כ עד וע"ב כמסקנת הש"ס הנז' דדייק הכי מקרא דכתיב ושובו אלי וכו' לז"א הכא ג"ב אל ה' דייקא והגם שהיא תשו' מיראה מחמת כי הוא טרף וכו' יך וכו' מ"מ כיון שהיא בציבור מגעת עד כה"כ וכמ"ש המפ' ז"ל דהוק"ל דאמאי לא תריץ הש"ס לרומיא דר"י אדר"י דכאן מיראה כאן מאהבה במקום התי' דכאן ביחיד כאן בציבור או יאמר ואבע"א כאן מיראה כאן מאהבה והם אמרו ישוב לזה דתי' הש"ס דכאן ביחיד וכו' הוא נרמז בקרא שובה יש' עד ה"א דשובה הוא ל' יחיד ובציבור כתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ולא אמר עד ה' ע"כ תד"ק ז"ל ומלת כי דהוא נ"ט יתפרש עד"ז דהנביא אומר לישראל לכו ונשובה אל ה' דר"ל בציבור וכ"ת ישובו אפי' ביחיד מאהבה ומגעת אל ה' עד וע"ב לז"א דאין לנו שום אופן לזכות למעלת עד וע"ב כ"א ע"י התשו' בציבור כמ"ש ונשובה אל. ה' ונ"ט לשבח יען כי הוא טרף וכו' ולא נתעוררנו לשוב קודם לכן עד שבאו יסורין עלינו ועי"ז אנו שבים מיראה פן יוסיף להכותנו ח"ו ולזה מוכרחים אנו לשוב בציבור למען נזכה למעלת עד וע"ב אל ה' ומשום דלא תק"ל דאיך תועיל התשו' ליש' כיון דקי"ל נו"ן אחו"ן לז"א יחיינו מיומים ופי' התרגום דאיירי על תח"ה וכיון שישראל עתידים לחיות בתח"ה מכאן ראיה דל"א הכי בבע"ח דאדם מישראל ושפיר מצינן לשוב בתשו' וכמדובר וק"ל:
א"נ אפ"ל כה"כ הללו באו"א והוא בהק' מ"ש המפ' ז"ל דהתשו' ל"מ רק לישראל שהם בנים לה' ואב שמחל ע"כ כ"מ לא כן אוה"ע שהם עבדים לה' ומלך שמחל ע"כ אכ"מ כידוע וכבר הוכיחו המפ' ז"ל דמהיסורין מוכח דאית לן דין בנים כמש"ה כי כאשר ייסר איש את בנו וכו' גם מתח"ה נמי מוכח דאית לן דין בנים כידוע וז"א לכו ונשובה אל ה' וא"ת מנלן דתועיל לנו התשו' ומאין מוכח דאית לן דין בנים לה' לז"א כי הוא טרף וכו' מהיסורין הללו מוכח להדיא דאית לן דין בנים ועוד יחיינו מיומים וכו' דאיירי על תח"ה ומתח"ה נמי מוכח דאית לן דין בנים וכדאמרן וק"ל: ובזה אפ"ל כו' מאמרז"ל ע"פ תכתב זאת לדור אחרון מכאן שהקב"ה מקבל את השבים ועם נברא יהלל יה מכאן שעושה אותם בריה חדשה עכ"ל והוא מובן עפי"ה דתחילה אמר שהקב"ה מקבל השבים וזה מוכרח דאית לן ד"ב ומנל"ן הא לז"א ועם נברא וכו' דהיינו בתח"ה ומתח"ה מוכח דדין בנים אית לן וכנז"ל וגם עפ"י חקי' המפ' ז"ל על התשו' ממאי דקי"ל נו"ן אחו"ן ותי' דשאני בע"ח דאדם מישראל וראיה מתח"ה כנז"ל גם בזה הנה נכון המאמר הנז' וכמובן וגם עפ"י אותה חקי' המפ' ז"ל דאיך תועיל התשו' והוידוי דהוי דיבור ולא אתי דיבור ומ"מ

ותי' דהקב"ה עשה אותם בריה חדשה והוא מעשה גדול וכנז"ל גם בזה א"ש המאמר הנז' וה"ה כמבואר מעצמו ולא יכולתי לחפש בס' המפז"ל אם קדמוני בזה לאפס הפנאי:
א"נ באו"א אפ"ל כה"כ לכו ונשובה וכו' והוא בהק' את הידוע אשר חכמים הגידו שכ"ז שהרשע עומד במרדו כל המצות והמע"ט שסיגל בעודו רשע הולכים לסט"א למקום הטינופת והקלי' ובשוב רשע מדרכו הרעה הנה הקב"ה ברחמיו מוציא מתוך הקלי' והסט"א כל אותם המצות והמע"ט מעלה אותם משם בסוד חב"ו ומחזירם אצ הק' פנימה וכיון שהקב"ה שומר ומקיים התו' והמצות כידוע הנה הוא מקיים בזה מצות השבת אבדה באופן הנז"ל וע"ז חקרו המפ' ז"ל חקי' גדולה ועצומה מההיא דאמרי' בש"ס דמציעא ד"ל ע"א וז"ל והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם וכו' הא כיצד היה כהן והיא בבה"ק או שהיה זקן ואינה לפי כבודו וכו' לכך נאמר והתעלמת והתעלמת למאי אצטריך קרא אילימא לכהן והיא בבה"ק פשיטא האי עשה והאי עול"ת ולא אתי עשה ודחי עול"ת וכו' ע"כ ולפי"ז מצאה החקירה מקום לנוח דאיך הקב"ה משיב אבדה כזאת שמחזיר ויורד למקום הטינופת והקלי' אותם המצות והמע"ט שעשה הרשע בימי מרדו כיון דהוא זקן ואינה לפי כבודו הוא ועליו נאמר והתעלמת וכו':
ואגב אורחין מידי עוברי בהך סו' דמציעא הנז' חזיתי בס' פקודת המלך שהק' בסו' זו וז"ל מאי מק' הש"ס למ"ל והתעלמת כיון דבלאו"ה לא אתי עשה ודחי עול"ת הלא לפי"ד ריב"א בחולין דקמ"א ע"א בד"ה לא צריכא דעבר ושקלה לאם דלאו עבריה וכו' שכתב ריב"א ז"ל דאף דבכל מקום אין עשה דחי ל"ת ועשה היינו לכתחי' אבל בדיעבד מי שקיים העשה ודחה בקיומה עול"ת אין לוקין על אותו ל"ת שדחה דהלאו ממילא נדחה מפני קיום העשה ולא עבר אלא על עשה ועל העשה אין לוקין עכ"ל ולפי"ז ק' הלא צריכה התורה לכתוב והתעלמת גם בכהן והיא בבה"ק כדי להורות שזאת העשה של השב תשיבם לא נאמרה על הכהן כשהאבדה מונחת בבה"ק וא"כ לא קיים שום עשה כלל כיון שלא נאמרה עליו ועבר בחינם על הלאו של טומאת כהן ולוקין עליו גם בדיעבד משא"כ אם לא היה כותב בתורה והתעלמת הו"א דעשה דהשב תשיבם נאמרה גם על הכהן רק שהיה יודע להזהר מליטמא הואיל ואין עשה דוחה עול"ת וכס' המקשה ובאמת כן היה יודע לכתחי' להזהר אבל בדיעבד לא היו מלקין אותו וכס' התוס' דחולין הנז' ולכן כתב בתורה והתעלמת לגילוי דעת למלקות על לא יטמא ומאי מקשה בש"ס ודוק היטב עכ"ל ולכאו' קו' אלימתא היא ע"ד הש"ס הנז' וכבר קדמו בקו' זאת הרב שער המלך ז"ל בפ"ג מהל' נדרים סוף ה"ו ותי' ב' תי' נכונים יעש"ב:

ולעד"ן לישב קו' זאת באו"א והוא דחזינן להתוס' ז"ל בפסחים דנ"ט ע"א בד"ה יבא עשה וכו' שכתבו משם ריב"א ז"ל גופיה דס"ל למר התם דלאו דוקא בעשה דדחי ל"ת בעינן דבעידנא דמיעקר לאו לקיים העשה אלא גם בעשה אלים דדחי עשה קיל בעינן נמי בעידנא ממש כמילה בצרעת יע"ש וא"כ תו לק"מ קו' הנז"ל ע"ד הש"ס דפריך למאי איצט' והתעלמת כנז"ל דאי משום מלקות אם עבר בדיעבד להא נמי לא איצט' קרא דוהתעלמת דבלאו"ה נמי אפי' דאיכא גביה עשה דהשב תשבים לא דחי הלאו דלא יטמא מאחר דלאו בעידנא הוא וכמ"ש הרב המגיד ז"ל בפי"א מה' גזילה הח"י על מ"ש הרמב"ם שם שכהן שראה האבידה בבה"ק אינו מתטמא להחזירה דלא אתי עשה ודחי עול"ת כ' ע"ז הה"מ ז"ל שם וז"ל ובאמת אין אנו צריכים לכך דתפ"ל דבעידנא דעייל לבה"ק אכתי לא מקיים העשה וכו' דהשב ואין עשה דוחה ל"ת אלא כגון כלאים בציצית ומילה בצרעת דבעידנא דעבר הלאו מקיים העשה וכו' עכ"ל יע"ש וא"כ מאחר דלאו בעידנא הוא אם עבר הלאו דלא יטמא כדי לקיים עשה דהשבה לקי א"כ שפיר מק' הש"ס למ"ל והתעלמת מה תאמר דאיצט' קרא דוהתעלמת לאשמעינן לכהן והיא בבה"ק דליתיה גבי דידיה עשה דהשבה כלל ושאם עבר הלאו לקי משום טומאה כנז' הלא בלאו"ה הוא לוקה דלאו בעידנא הוא וכמדובר ברם לפי"ז פש גבן להבין דברי התוס' ז"ל דבחולין הנז' דמקשו לד' ריב"א ז"ל דס"ל בפ' אלו עוברין דה"ט דקאמר התם בש"ס אחרישה לא ליחייב משום הואיל וחזי לכסוי דס"ל לריב"א התם דהגם דיו"ט עול"ת ולא אתי עשה דכיסוי ודחי ל"ת דיו"ט מ"מ אם עבר על עול"ת דיו"ט לא לקי דהלאו נדחה מפני העשה דכיסוי וכו' והק' עליו התוס' ז"ל התם בחולין דהכא משמע דכל זמן דלא עבר ושקלה לאם איכא עשה ול"ת ואי עבר ושקלה עבר על הל"ת ואמאי הא הל"ת נדחה מפני עשה דטהרת מצורע ותי' דס"ל וכו' ע"כ ולפי"ה בד' ריב"א דס"ל נמי דבעינן בעידנא ממש ואי לאו"ה לקי א"כ הכא בחולין דקאמר הש"ס לא צריכא דעבר ושקלה דלאו עבריה נראה לכאורה דלאו בעידנא הוא וכדס"ל הכי לר"י ז"ל בתוס' דפסחים דנ"ט הנז' יע"ש וא"כ תיקשי מאי מקשו התוס' ע"ד ריב"א ז"ל מההיא דפ' אלו עוברין נימא התם הוא בעידנא ממש וכמ"ש התוס' התם דמ"ז ע"ב בד"ה אחרישה לא ליחייב דמיירי אם היה דם צפור במקום חרישה וכו' יע"ש משו"ה ס"ל לריב"א התם דהלאו נדחה מפני העשה היכא דעבר הל"ת ברם הכא דלאו בעידנא הוא משו"ה הלאו לא נדחה ומאי מקשו לריב"א מהכא להתם כיון דשנא ושנא וכמובן:

אמנם אחר העיון י"ל דלק"מ שהרי הש"ס התם בחולין בסו' הנז' בתר הכי פריך הניחא למ"ד קיימו ולא קיימו וכו' דלא עבר על הלאו היכא דשקלה עד דאתרו ביה ואפי' בתר

דשקלה מדאתרו ביה אם קיים העשה מיד לא עבר על הלאו ואם לא קיים העשה מיד עבר וכדפירש"י ז"ל התם וא"כ תלוי העברת הלאו עד אחר ההתראה ואז עבר על עשה דתשלח ועל הלאו א"כ באותה שעה שייך שיקיים העשה דטהרת מצורע והו"ל בעידנא ממש כדהתם ושפיר מקשו התוס' ז"ל וכמובן ובהכרח לו' כן בד' ריב"א ז"ל שכתבו התוס' ז"ל בשמו בפסחים דנ"ט הנז' דפליג ע"ד ר"י ז"ל דס"ל התם דבעשה אלים דדחי עשה קיל לא בעינן בעידנא דלא כריב"א והביא ראיה ר"י ז"ל לדבריו מסוגיין דחולין הנז' יע"ש ולדעת ריב"א ז"ל צ"ל דאין ראיה מכאן כלל דה"נ הו"ל בעידנא כנז"ל וכבר ראיתי להרב יבין שמועה ז"ל בכלל ר"ך שעמד ע"ד ר"י ז"ל הנז' בראיה זו שהביא מסוגיין דחולין הנז' יעש"ב ואין לתמוה ע"ד הש"ס דמציעא דפריך פשיטא האי עשה וכו' כנז"ל דלפי האמור הוה מצי להק' דתפ"ל דלאו בעידנא הוא ולא דחי וכד' הה"מ ז"ל וכמש"ל דהא ודאי ל"ק כלל משום דלרווחא דמילתא פריך הש"ס הכי דהאמת הוא דהאי עשה והאי עול"ת ולא אתי וכו' כי לד' ריב"א ז"ל היכא דהוי עשה נגד ל"ת לחוד או נגד עול"ת נמי אם הוא בעידנא לא לקי כנז' ואי לאו בעידנא לא דחי העשה אפי' לאו גרידא ומאחר דהכא לאו בעידנא הוא מה לי אם העשה נגד עול"ת או אם העשה נגד ל"ת הכל לא דחי ולזה פריך הש"ס האי עשה והאי עול"ת כיון שכן הוא האמת וכדאמרן:

ושו"ר להנמק"י ולהר"ב ז"ל באסיפת זקנים שם במציעא על הסוגיא הנז' שהק' כן דתפ"ל דלאו בעידנא הוא ותי' משם הר"י והרמב"ן והרשב"א ז"ל דלרווחא דמילתא מק' הש"ס הכי וכדכתיבנא בעניותין וע"ע להרב שעה"מ ז"ל בסוד"ק שכתב דהה"מ ז"ל בפי"א מה"ג הנז' נראה להדיא דחולק ע"ד ריב"א הנז' יע"ש ולעד"ן דיש לצדד ולומר דל"פ והמעיין היטב ישפוט בצדק וע"ע בס' יבין שמועה בכלל רט"ו ור"ך ובס' אגו"ב בד"ט ע"ג ובברית יעקב דרוש ק' ושם ברנו ליעקב ובס' אהלי יצחק בונאן ז"ל בחי' לחולין ע"ד התוס' הנז' מ"ש בזה ויש לעמוד בדב"ק כמשי"ר המעיין ואכמ"ל עוד בזה:

אך את זה לא אכחד שהן אמת שהרב אורים גדולים ז"ל בדרוש פ' בשלח כ' שם דריב"א ס"ל כס' הר"ן שכ' הנמק"י ז"ל שם בשמו דס"ל דמכשירי מצוה חשיב בעידנא יעש"ב ולפי"ז ה"ן נסתר מ"ש בעניותי לישב משה"ק הרב שעה"מ ופקודת המלך ז"ל וכמובן ואולם כבר ראיתי להגאון החיד"א ז"ל בפת"ע בחי' לברכות בפ' הרואה וביעיר אוזן אות א' סי' כ' הביי"ד הרב יבין שמועה ז"ל שכ"כ כל מ"ש הראו"ג ז"ל דהוא המבין דהר"ן ז"ל אמרה למילתיה בכל ענין דאתי עשה ודל"ת ולא בהשבת אבדה לבד והוא ז"ל דחה ד"ק והעלה דהר"ן גופיה לא אמרה אלא דוקא בהשבת אבדה יעש"ב וכן ראיתי להרב

דרכי הים ז"ל שעמד ע"ד הראו"ג ז"ל ודחאם כנז"ל ולא זכר שר למ"ש החיד"א ז"ל כנ"ל ואכמ"ל עוד בזה:

איך שיהיה הדרן לחקי' המפז"ל דאיך מצי הקב"ה לקיים מ"ע דהשבת אבדה באופן הנז"ל כיון דהוא ית' כה"ג וזקן ואינה לפי כבודו והוא פטור ממצוה זו ועליו נאמר והתעלמת פעמים וכו' מאחר דאין זה כבודו ת' להטפל באבדה זו להחזירה כיון שהיא בבה"ק בעמקי הקלי' והטנופת וכנז"ל ובישוב חקירתם זו הם אמרו דשתי תשובות בדבר חדא שהרי כתב הרמב"ם ז"ל שם בהל' גזילה שההולך בדרך הטוב והישר עושה לפני משוה"ד ומחזיר בכ"מ יע"ש ואבינו שבשמים חסיד בכל מעשיו והגם שאין זה כבודו עושה לפנים משוה"ד זאת שנית דע"י היסורין שמיסר אותנו כדי לעוררנו לשוב בתשו' הו"ל כדין הכישה במקל דאף שאינו לפי כבודו מ"מ חייב ליטפל בה כיון שהתחיל והכישה במקל וה"נ ע"י היסורין שמביא על האדם כדי שיתן אל לבו לשוב הו"ל ממש כהכישה במקל דחייב להחזיר כמו שהאריכו זה המפז"ל ע"ע הלא בספרתם בחצריהם ובטירותם והרב חיד"א ז"ל בראש דוד ס' מסעי דקל"ד ע"א פי' עפ"י תי' הא' הנז' משם הרב מהר"ח נבון ז"ל כה"כ טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך ומאמרז"ל יעש"ב ובקונט' חסדי אבות להרב הנז' שבסו"ס שה"ג פי' בזה מתני' דאבות הכל צפוי וכו' הכל נתון וכו' והוא עפ"י ב' התי' הנז' וז"ש הכל צפוי והרשות נתונה כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהבחירה ביד האדם לעשות כחפצו וכ"ת מאחר דיצר לב האדם רע והרשות נתונה א"כ לא תהיה תקומה לז"א ובטוב העולם נידון כלו' לפנים משוה"ד וכד' הרמב"ם ז"ל דאף זקן ואינה לפ"כ מחזיר אבידה ממדת חסידות והטעם כמ"ש מרן הכ"מ שם דהכל לפי רוב המעשה וזהו כבוד שמים שיעשה למשוה"ד כיון שהדין כך בזקן מזה תבין דכב"י כי חסיד הוא ית' ועושה למשוה"ד ומחזיר אבידה לבעליה וכ"ת הניחא לד' הרמב"ם ז"ל אבל הרא"ש פליג עליה וס"ל דמזלזל בכבוד התו' ולדידיה מאי אי"ל לז"א הכל נתון בערבון ומצודה וכו' שכולם מתייסרין ביסורין והו"ל כהכישה במקל דכיון שהתחיל גומר לטובה עכד"ק ודפח"ח:

ואפשר דזה כיונו רז"ל במ"ש ר"י גדולה תשובה שדל"ת שבתו' וכו' והוו בה קמאי ובתראי ז"ל דמאי רבותיה דתשו' הלא הכי קי"ל גם בעלמא דאתי עשה ודל"ת והרבה תי' נאמרו בזה במפז"ל והארכתי בזה בענותי בדרוש אחר אשר לי לתשו' יעש"ב ועפי"ה י"ל דא"ש דהן אמת דהכי קי"ל בעלמא דאתי עשה ודל"ת ברם הי"ד היכא דמדינא מיחייב לקיים העשה ברם כל כה"ג דמדינא אית ליה להקב"ה מקום פטור מלקיים העשה דהשבת אבדה כיון דהוא זקן ואינה לפ"כ וכתיב ביה והתעלמת וכו' ולא מיחייב אלא

אי משום דהו כהכישה במקל דאיהו מדידיה מחייב עצמו בה ואי משום דהוא חסיד טוב וישר ה' ועביד למשוה"ד כנז"ל לא אשכחן בכה"ג בעלמא דעכ"ז אתי עשה ודל"ת משו"ה הם אמרו גדולה תשובה שדוחה וכו' מאי דלא אשכחן דכוותה עלמא ופשוט:

כי עפי"ה אפ"ל דברי ירמיה הנביא ע"ה בסי' ג' וכ"ת ויאמר ה' צידקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יאודה הלוך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' לא אפיל פני בכם כי חסיד אני לא אטור לעולם אך דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת ותפזרי את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן ובקולי לא שמעתם נאם ה' שובו בנים שובבים וכו' עכ"ל והדקדוקים רבו כמי רבו חדא במ"ש צידקה נפשה דמה הוא הצדקות אשר צידקה נפשה עד שאין עליה עון א"ח במה שלא חזרה בתשו' מאחר כבר אמר לעיל מזה אלי תשוב ולא שבה ותו אומרו הלוך וקראת את הדברים האלה וכו' דכ"ז הוא שפת יתר והיה די שיאמר הלוך ואמרת אליהם וכו' ומאי הדברים האלה ומאי נינהו הדברים הללו ועיל"ד אומרו לא אפיל פני בכם כי חסיד אני דמה נ"ט הוא זה לענין התשו' דנראה דאם לא היה חסיד לא היה מציאות שיחזרו בתשו' וצל"ד למה ? תו יל"ד אומרו דעי עונך כי בה' אלהיך פשעת דהול"ל לה"א פשעת אכן עפי"ה אפ"ל דא"ש ונק' עוד מ"ש הרב פרח לבנון ז"ל דע"ג והרב כס"ן אשכנזי ז"ל משם ילקוט חדש בכה"כ קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דמאי דברים דקאמר ורז"ל פי' שהם דברי וידוי והוא ז"ל פי' במ"ש במנחות דכ"ט מ"ט תליא כרעא דה"א דאי הדר איניש בתשו' מעיילי ליה מההוא פתחא וכו' ואמרי' בש"ס דשבת ט"ל מלאכות האסורים בשבת מניין ומפיק לה מדכתיב אלה הדברים אלה גי' ל"ו דברים תרי הרי ל"ח הדברים חד הרי ט"ל וכ' הרב ברכת שמואל ז"ל דמתיבת אלה לחוד נפק"ל ט"ל מלאכות שההה"א א עיקרה היתה כמו חי"ת רק ספרי דווקני תליוה לכרעיה דה"א וא"כ לפי סברתו ליכא למילף תשו' מאות ה"א כיון דמעיקרא היתה כמו חי"ת רק לפי שיטת הגמרא דט"ל מלאכות נפק"ל מב' תיבות אלה הדברים ולא מאלה לחוד א"כ צ"ל דס"ל להש"ס דשבת דמעיקרא נמי היתה תלויה כרעיה דה"א ומינה מוכח דתשו' מהניא וז"ש שובה ישראל וכו' וא"ת מנלן דמהניא תשו' לז"א קחו עמכם דברים דייקא דמינה ילפינן ט"ל מלאכות דשבת ומזה מוכח דתליא כרעיה דה"א מעיקרא כדי להורות תשו' ובזה ושובו אל ה' וכו' עכד"ק יע"ש:

אשר עפיד"ק פירשתי בעניותי בדרוש תשו' במ"א כה"כ ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו' אלה הדברים וכו' יעש"ב עו"ן מ"ש מהראנ"ח ז"ל בדרשותיו פ' ויקהל עמ"ש בפ"ק דמגילה שאלו תלמידיו לרשב"י מ"מ נתחייבו שש"י כליה וכו' והם אמרו מפני שנהנו וכו' ורשב"י הק' ע"ד דא"כ שבשושן יהרגו וכו' וההוא אמר מפני שהשתחיו לצלם וכו'

והק' עליו דא"כ מ"פ י"ב והשיבם הם לא עשו אלא לפנים וכו' והקו' מבוארת במאי דקי"ל וכי מ"פ וכו' דחק"ל לדידהו מי ניחא שאמרו מפני שנהנו וכו' וביאר הוא ז"ל דאף דליש' נושא פנים כמ"ש ישא ה' פניו אליך מ"מ יהיה זה דוקא בשומרם עקב סגולת יש' ובשם יש' יכנו אבל בהפסידם תואר הישראלות לא תוסיף תת כחה וזה מדה בתו' בכל דבר המתיחס לישראל להם לבדם ואין לזרים אתם לא ימצא להם אלא בשומרם עקב הישראלות וזהו קו' תלמידי רשב"י על דבריו דבשלמא לדידן ניחא דלא היו אלא כמומר אוכל נבלות לתיאבון ומ"מ בשם יש' יכנו וכך היא המדה להיות נושא פנים לישראל כמ"ש בברכות ואולם כאשר יהיה האופן שנכשלו והשתחוו לצלם הרי הפסידו תואר הישראלות ושוב אינו נושא להם פנים לזה הוק"ל ע"ד רבם רשב"י אטו משוא פנים יש בדבר וכו' עכתד"ק יעש"ב:

ועפיד"ק פי' מרן שארנו הרב נשמת חיים ז"ל כה"כ בפ' נצבים וכ"ת ואמר הדור האחרון וכו' וראו את מכות וכו' כמהפכת סדו"ע אשר הפך ה' באפו וכו' ואמרו וכו' ויתשם ה' וכו' דיל"ד דמה זו תמיהא ע"מ עשה ה' ככה כאילו דבר נפלא אשר לא היה לעולמים וה"ה אמר לעיל כמהפכת וכו' עיל"ד דעלסדו"ע אמר אשר כלה ה' באפו ובחמתו ובתמיהתו ע"מ עשה ה' ככה אמר מ"ח האף וכו' ולא הזכיר רק האף והעלים עיניו מן החימה כנראה דלא מצאה הקפידה מ"ל זולתי על אפו ולא יעיר כ"ח ושוב חזר ואמר ויתשם ה' באף ובחימה גם תיבת הגדול אינו מובן ופי' הוא ז"ל במ"ש ז"ל בפ"ק דע"ז כתיב חימה אין לי וכתיב נוקם ה' ובעל חימה ל"ק כאן ביש' כאן באוה"ע וכבר דבר גדול דיבר מהראנ"ח ז"ל דיש' מומר לע"ז מפקנא אית ליה מדין יש' ודינו ועונשו כמשפט הגוים דעפי"ז פי' הוא ז"ל ג"כ שם מש"ה פנחס ב"א וכו' השיב א"ח מב"י וכו' דר"ל דאף דביש' כתיב חימה אין לי מ"מ בעון ההוא לזנות את בנות הארץ הפסידו תואר והתפארת הישראלות וכו' ובכן יש' שבאותו הדור היו מעותדים לגור שמה מפני האף והחימה ופנחס השיב א"ח אל המקום אשר היתה שם בתחי' מופרש וכו' מעדת יש' וכו' וזהו כה"כ הנז' כי הדור האחרון והנכרי המה ראו ותמהו דבר פלא שכל אלו המקרים הרעים דהיינו גפרית ומלח וכו' כבר היה לעולמים בסו"ע ואולם כולם נעשו ובאו בב' הנה אף וחימה כדמ"ל לעם נכרי אשר לא מבנ"י הם דכתיב בהו נוקם ה' ובע"ח אבל ביש' כתיב בהו חימה אין לי ואין נידונין אלא באף גרידא א"כ אינו מן הראוי להביא עליהם את כל הקללה שקול כסדום וע"ז מתמיה מ"ח האף הגדול הזה ר"ל האף לחודיה הגדול הזה שיהיה שקול כב' אף וחימה כמו שקרה לסדום כיון דביש' נאמר חימה אין לי וע"ז השיב בעצם דלא כמו שאתה סבור שאין כאן אלא אחת דהיינו אף לחודיה דכיון דעזבו ברית ה' וילכו ויעבדו

א"א וכו' הרי הפסידו תואר הישראלות ויתשם ה' באף ובחימה בב' הנה דהדר דינייהו וש"י ודפח"ח:

והואיל ואתו לידן הני קראי דפ' נצבים הנז' אמרתי אל לבי לרמוז בהני מק"ק מאי דאשתכח השתא האלה ובזה"ז אינשי דלא מעלי ולא צייתי לדינא והולכים לערש"ג שזהו עון פלילי וחמיר טובא וכמה הפליגו הפוס' ז"ל בזה באיסורו דהוא איסור מדאורייתא כידוע ותחילה אפ' לרמוז בהנהו קראי דפ' וילך וכ"ת ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם וכו' והנמשך ויל"ד דבקרא קמא אמר ועזבתים והס"פ מהם וכו' ואילו בקרא בתרא אמר ואנכי הסתר אס"פ מהם ולא אמר ואעזבם גם מאי קאמר כי פנה אל א"א הול"ל כי זונה אחרי אלהי נ"ה כדאמר בקרא קמא ברם דשתי עבירות יש בידם ועל אחת מהנה חזרו בתשו' ועל השנית עוד ידם נטויה והוא בהק' דרז"ל ואלה המשפטים אשר ת"ל לפניהם ולא ל"ג ואמר הכתוב ואויבנו פלילים כי כאשר איש הישראלי יעזוב משפטי ה' אמת ויקריב משפטו לפני העכו"ם הוא מגביר כח הסט"א ומייקר דתי העכו"ם ותורה חוגרת שק ואפר כי משום הנאת ממון עזב דברי אלהים חיים תורת ה' תמימה ומודה שתורת העכו"ם אמת ומואס בתורת ה' וזהו לתא דע"ז ממש שכופר בתורה ומעיד ע"ע שאין לו חלק ונחלה בתורת ה' אוי לעינים שכך רואות ופוק חזי בספרי הפוס' ז"ל כמה הפליגו בעונש העושה זאת וזה אפי' שעדין לא נכנס לד"ת תחילה רק מתחי' וראש הניח ד"ת והלך לדון בעכו"ם כ"ש וק"ו במי שעמד כבר לדין עם חבירו בד"ת ואחר שלא זכה בדינו בד"ת הולך לו לדון אצל האומות ולא אבה לשמוע קול מורים ד"ת הק' הא ודאי זה יותר גדול עונו מנשוא ועונשו חמור יותר ויותר וע"ז אמר ועוזבי ה' יכלו רח"ל: וזהו כה"כ בדרך רמז וקם העם הזה וזנה אחרי אנ"ה אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני דזהו ע"ז ממש ויש עוד אחרת שהוא ועזבני והפר א"ב שאינו עובד ע"ז ממש אלא ועזבני והפר א"ב שהוא עוזב דברי א"ח והולך לדון לפני העכו"ם וזהו הפרת ברית ולז"א והפר א"ב ועל עובדם ע"ז ממש אמר וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים וגם והסתרתי פני מהם ג"כ על אשר עזבו את ברית ה' דלא צייתי לדינא והולכים לדון בעכו"ם ועל שתים אלה אמר ומצאוהו צרות רבות ורעות וכשחזר בו בתשו' ואמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני וכו' דנראה דלא התוודה אלא על עון ע"ז ממש ברם על עון הב' שעזבו ד"ת והלכו לדון בעכו"ם ועוזבים התו' הק' ט"ז סיים ואמר ואנכי הסתר אס"פ מהם הסתרת פנים לבד מדה כנ"מ שהם מסתירים פניהם מהתו' הק' אזי גם השי"ת מסתיר פניו מהם ומניחם למקרה ואמר על כל הרעה אשר עשה כי פנה אא"א כלו' שאינו עובד ע"ז ממש אלא פנה להם לדון בדיניהם כי זהו ג"כ לתא דע"ז

וכמעט שהוא עע"ז בטהרה כיון דמייקר דתי העכו"ם ומגביר כח הסט"א כנז"ל ועונשו חמור מאוד כעע"ז ממש וז"ש ע"כ הרעה א"ע דזה חשיב כאילו עשה כל הרעות יען כי פנה אא"א כנז"ל ובהכי ניחא מה שדקדקו המפ' ז"ל דכיון שהתוודה ואמר על כי אין אלהי וכו' איך יאמר אח"כ ואנכי הסתר וכו' אכן עם האמור ניחא וכמובן וק"ל. וזהו רמז בהני קראי דפ' נצבים ואמרו ע"מ עשה ה' ככה לארץ הזאת מ"ח האף הגדול הזה מאחר שהם יאודים כשרים שאינם עע"ז ואינם אוכלים נו"ט ומתפללים בכל יום תמיד שמ"ע א"כ מה פשעם ומ"ח לחרות אף ה' בהם כ"כ וז"ש מ"ח וכו' וע"ז באה התשו' על אשר עזבו א"ב ה' וכו' דהיינו דלא צייתי לדינא ועוזבים ד"ת הק' והולכים לדון לפני העכו"ם דעונשם חמור מאוד כאילו עע"ז ממש ולזה ויתשם ה' וכו' וק"ל:

נחזור להנהו קראי דירמיה הנז"ל ונק' עוד מ"ש הרב י"מ והמפ' ז"ל דהתשו' לא תועיל אלא לישראל לבד כיון דהם מצווים בתרי"ג מצות והתשו' היא אחת ממ"ע ונתיחדו בה ישראל על צד החמלה והחנינה ונלוה עליהם הגר אכן מי שאינו מצווה על כך לאו כל כמיניהו למחות כעב פשעיו וכו' יע"ש:

מעתה זהו כה"כ ויאמר ה' צידקה נפשה משובה ישראל והוא כי מה שצידקה עצמה שלא לשוב בתשו' הוא מכמה טעמי אשר לדעתם מכח הטעמים שלהם ננעלו ש"ת לפניהם חדא דהם דרשי ט"ל מלאכות דשבת מתיבת אלה לחוד כדברי הרב ברכת שמואל ז"ל הנז' דאלה לחוד הוא ט"ל שאות ה"א צורתה כחי"ת וא"כ ליכא למילף מינה להורות תשו' זאת שנית דהם חששו דלא יקבלם הקב"ה בתשו' מאחר דהוא ית' מחזיר למקום הקודש כל המצות של הרשע אשר עשה בהיותו עומד במרדו והו"ל כזקן ואינה לפי כבודו ואיכא איסורא משום והתעלמת וכו' כנז"ל גם את השלישית דהם סברי דגם בבע"ח דאדם נראה ונדחה אחו"ן ולא תועיל תשו' לחוטא וכיון שנראה קודם שחטא ונדחה ע"י החטא שוב אחו"ן כחקי' המפ' ז"ל ואת רבע כי בעון פלילי כזה דמומר לע"ז ה"ה כגוי לכל דבר ולא תכון אליו התשו' כדין העכו"ם כיון דהפסיד תואר הישראלות וכד' מהראנ"ח ז"ל כנז"ל וע"ז השיבם הקב"ה על ראשון ראשון וז"ש הלוך וקראת את הדברים האלה שם רמז דלא כמו שה סבורים דהט"ל מלאכות דשבת נפק"ל מתיבת אלה לחוד אלא כדרשת הש"ס דשבת דמפיק ט"ל מלאכות מתיבת אלה הדברים כנז"ל ומזה נלמוד דתליא כרעא דה"א להורות תשו' כדאיתא במנחות כנז"ל ועל מה שחשבתם שלא אקבל תשובתכם משום והתעלמת לא תחושו לזה כי חסיד אני וצריך אני לעשות למשוה"ד ע"צ הטוב והישר גם שאני זקן ואינה לפי כבודי כנז' ועל מה שחשבתם שלא תקובל תשובתכם משום מאי דקי"ל בבע"ח דבהמה נרו"נ אחו"ן וכן אמרתם לאמר רדנו

לא נבוא אליך עוד מכח דבע"ח נידחין תדעו לכם שגם זה אינו כי לא אטור לעולם כלו' שאין רדיתכם רדית עולם כבע"ח דבהמה דהא אתם חוזרין ונראין בתח"ה וכיון שאין דחייתכם דחיית עולם לא אמרינן בכו דאחי"ן וכתי' הרא"ש ז"ל וכנז"ל:

וע"מ שסברתם דלא תכון לכם התשו' אחר דעבדתם לז"א אך דעי עונך כי בה"א פשעת וכו' ועכ"ז אני אומר לכם שובו בנים שובבים וכו' וק"ל: וז"ש לכו ונשובה ולא תחושו שלא תקובל תשובתכם משום והתעלמת מתרי טעמי חדא שהתשו' שתעשו היא באה עד ה' שהוא טוב וישר ה' וחסיד בכ"מ כנז"ל ועוד שנית כי הוא טרף וכו' יך וכו' והו"ל כהכישה במקל דנתחייב ליטפל בה וגם לא תחושו ממאי דקי"ל בבע"ח דבהמה נו"נ אחו"ן דבע"ח דאדם שאני וראיה לזה מתח"ה יחיינו מיומים וכו' דקאי על תח"ה וכדפי' התרגום שם וכבר אמרנו דמתח"ה מוכח דבבע"ח דאדם אפילו נדחה חוזר ונראה וכדכתיבנא בדרך הראשון הנז' וכמדובר וק"ל:

ואפ"ל דידוע דהאדם ב' אוחזין בו יצה"ר ויצה"ט ז"א כולו שלי וז"א כולו שלי והו"ל כדין ב' אוחזין בטלית ובפ"ק דמציעא ד"ו אבע"ל תקפה אחד בפנינו מהו והוא דשתיק ולבסוף צווח ולא איפשיטא והרמב"ם פי דאין מוציאין מידו ואם חזר הב' ותקפה מיד התוקף הא' לד' הרמב"ם ודעמיה חולקין ואפי' צווח מתחי' וע"ם אך הרא"ש ודעמיה ס"ל דמפקינן מיד התוקף הב' כמו שכבר הארכתי בענין זה במ"א ומשם באר"ה. אמור מעתה אנחנו החומר טרם כל שולט בנו היצה"ר כמש"ה לפתח חטאת רובד וא"כ באנו לדין אם תקפה אחד בפנינו שהוא היצה"ר ושתק היצה"ט ולבסוף צווח דהנה להרמב"ם ז"ל אם חזר הב' ותקף מיד הא' אין מ"מ ולדעת הרא"ש מוציאין וישראל היו סוברים כהרא"ש דאם חזר הב' ותקפו מפקינן מניה ולכך אמרו כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנו נמקים ואיך נחיה שכבר היצה"ר תקף אותנו ושתק תחי' היצה"ט כבר החזיק בנו היצה"ר בתוקף גדול ובי"ח והיצה"ט אין יכולת בידו לתקוף בנו מידו כיון שהדין עמו וכס' הרא"ש ז"ל השיבם ה' חי אני וכו' דאנא ס"ל כהרמב"ם דיכול הב' לחזור ולתקוף מהא' כי כן שובו שובו וכו' כדי שיהי"ל ליצה"ט כח לתקוף אתכם מיד היצה"ר וא"ת דגם להרמב"ם דינא הוא שיחלוקו וא"כ כיון שנשאר ליצה"ר חלק בנו עדין יכול להסיתנו ולחזור ולתקוף בנו לזה חזר ה' ואמר שובו שובו ר"ל שובו אתם מעצות היצה"ר עד כדי שיוכל היצה"ט לתפוס בכם דבדבר דאין בו דין חלוקה דינו הוא דמאן דאלים גבר וכשאתם עוסקים בתורה שהיא תבלין ליצה"ר וגבר ישראל דבדין כל דאלים גבר כיון שגבר אחד מהם ותקפה מהא' שוב אינו יכול הא' לחזור ולתקוף ואי תקף מ"מ: וזה רמז לנו הנביא בשם ה' באומרו ב"פ שובו דשובו הא' מאצל היצה"ר כדי שיתקוף בכם יצה"ט

ואם חזר יצה"ר פ"ב ותקף בכם שובו פ"ב ג"כ ויכול לתקוף אתכם היצה"ט ובתלתא הויא חזקה גמורה ליצה"ט:

ואפי' לדעת התוס' ז"ל שם בסוגיא הנז' דס"ל דבדינא דכל דאלים גבר נמי יכול לחזור הב' ולתקוף מ"מ גם התוס' מודו דאם הקדישה הא' אינו יכול לחזור הב' ולתקוף א"כ ישראל קדושים הם מבטן ומהריון א"כ כשתשובו בתשו' וגבר היצה"ט ותקף בכם כבר קדושה ראשונה באה מאליה ואינו יכול עוד היצה"ר לשלוט בכם עוד כלל וק"ל. בילאו"א:

ת ו ש ל ב "ע השמטה משו"ת אה"ע סי' ז'. שאלה אשה אחת מכת הקראים באה לעיה"ק טבריא תוב"ב ושאלה אשה שרצונה להתגייר ולקבל עליה דברי חברות כדת משה וישראל, יורינו מורה צדק אם הדין נותן לגיירה ולקבלה לבא בקהל ה' ולהנשא לאיש ישראל כשר או יש איזה איסור בדבר ע"כ יבא דברו הטוב ושכמ"ה:

תשובה אל אלהים הוא היודע ועד השחק נאמן עלי דידי כי לא היה רצוני להטפל בדין עסק כלל ובפרט דלא צילה דעתי מכמה צרות הזמן הבוגד ויסור יסרני יה בחוש הראות ואני זקנתי ושבתי ולא אוכל עוד לשאת ולתת בדבר הלכה ולבא בארוכה כמאז ומקדם. ואולם להפצרת השואל אשר הפציר בי עד בוש וחביב עלי עד לאחת לא יכולתי להשיב פניו ריקם והנני בא להשיבו דבר הלכה ויהי הקצר אמיץ רק הנוגע בענין דינה הוא דוקא וזה החלי וה' אלהים יעזור לי. ואען ואומר כי אנכי הרואה בדין זה במחלוקת הוא שנוי בין רבוותא קמאי ובתראי כאשר אבאר בס"ד:

הנה מר"ן ז"ל בב"י אבן העזר סי' ד' כתב וז"ל מצאתי כתוב שהשיב רבינו שמשון ז"ל על הקראים שאסור להתחתן בהם לפי שנשותיהם מקודשים להם בכסף או בביאה ומגרשין נשותיהן שלא כדת ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בגיטין ונישאות לאחרים בחיי הבעלים נמצאו הבנים ממזרים מאשת איש עכ"ל:

וכן משמע בפי"י יוחסין דקאמר דכותים למ"ד גירי אמת הם וכהנים שנטמעו בהם כשרים היו מפני מה אסרום מפני שהיו מיבמים את הארוסות ופוטרים את הנשואות. ורמ"ק לטעמיה דאמר יש ממזר מחייבי לאוין ע"כ. והנה מרן ז"ל הביא תשובת ר"ש הנז"ל בקצר אמיץ. ואולם ה' המביט ז"ל בח"א סי' ל"ז ול"ח הביאה באורך וברוחב ושם נאמר שהנשים של קראים הן מקודשות לבעליהן בקדושין מן התורה בכסף או בביאה וגיטן אינו גט לכך הם אסורים משום חשש ממזרות יעש"ב:

גם מורם ז"ל בהגה שם סוף סי' ד' הביא תשובת ר"ש ז"ל להלכה יעו"ש. וכפי המובן מדברי הפוסקים ז"ל אשר הוב"ד בכנה"ג וביד אהרן שם האוסרים כרבינו שמשון ז"ל נראה מדבריהם ברור דכל הקראים אשר הם נשואים עם נשותיהן כולם נשואות

בקידושין גמורים מה"ת אך הגט שלהם אינו גט ולכך אוסרים משום חשש ממזרות כמו שיראה המעיין בשרשם של דברים של כת האוסרים. ועד אחרון עין רואה להגאון ה' נודע ביהודה אה"ע סי' ה' ו' שנשאל בזה והשיב בקיצור נמרץ דכיון דמורם ז"ל החליט הדין לאסור כסברת ר"ש ז"ל אין בידינו להתיר ולא לאסור יען שהקדמונים התירום לכתחילה יעו"ש:

והרב שערי תשובה הביא את דברי הגאון באה"ע סו' סי' ד' הנז' ראו הביא לנו תשובת הגאון ה' נו"ב הנז' וציין עליו בתוך דבריו שהמתירים ה"ה הרדב"ז ז"ל וה' בשמים ראש ז"ל וה' ברוך ז"ל שהם המתירים דלא כר"ש ז"ל. אכן הרדב"ז ז"ל בח"א סי' ע"ג התיר בשופי להקראים להתגייר ולבא בקהל ה' ככל הגוים הבאים להתגייר ואין כאן חשש ממזרות כלל שהם מקדשים את נשיהם בעדים שלהם דוקא א"כ גם הקדושין שלהם אינם קדושין וביאתם לנשיהם ביאת זנות ככל שאר אוה"ע. ואוקים הרדב"ז ז"ל שם לתשובת הר"ש ז"ל הנז' שכתב שהם מקו' מה"ת דמיירי בעידי ישראל ולא בעדים שלהם משו"ה אסר אותם ה' נו"ב ז"ל משום שגיטן אינו גט עי"ש: אמנם שאר הפוסקים ז"ל כולם כאחד הבינו בפשיטות בדברי ר"ש ז"ל הנז' דמיירי שנתקדשו לבעליהן בעדים שלהם שהם לדעתם כשרים לעדות כמו שהאריך בזה מוהר"ש גאויזון ז"ל הוב"ד בתשובת מוהרש"ך ח"ג סי' ט"ו שדחה דברי הרדב"ז ז"ל מהלכה והוכיח במישור שגם הקראים כשרים לעדות ומוהרש"ך ז"ל שם עם שדחה דברי מהרש"ג הנז' עכ"ז נטה דעתו לאסור כסברת ר"ש ז"ל יעש"ב:

והנה אמת דהכי דייקי דברי ר"ש ז"ל שכתב שמקדשין נשותיהן בכסף ובביאה והם קדושין גמורים מה"ת כנז"ל ולא ביאר דמיירי בעידי ישראל ומסתמא ודאי דס"ל דגם עדים שלהם כשרין לעדות כדכתב מוהרש"ג ז"ל הנז' אמנם הרדב"ז ז"ל שפיר קודמיה לאוקמתה תשובת ר"ש ז"ל דמיירי בעידי ישראל משום דס"ל בפשיטות דהקראים אינם כשרים לעדות וכדמובן. וכתב עוד הרדב"ז ז"ל שם בתשובה הנז' דגם ה' מוהר"י בי רב התיר אותם לבא בקהל אחר שיתגיירו. גם הרמב"ן ז"ל בתשובה מוכח מדבריו בהדיא להתירם יע"ש. עוד הביא לנו הרדב"ז ז"ל שם מעשה נורא שהביא ה' כפתור ופרח ז"ל שבזמן רבי אברהם הנגיד במצרים יע"א הותרו ע"י וע"י ב"ד וכל רבני מצרים שבזמנו קהל קראים ונתגיירו לא חששו לספק ממזרות כלל יעש"ב: נמצינו למדין כי רבו המתירין בהקראים לבא בקהל ה' אחר התגיירו ה"ה הרמב"ם ז"ל ורבני מצרים הקדמונים ז"ל הנז' והרב מוהר"י בי רב ז"ל וה' בשמים ראש ז"ל וה' מוהר"י ברוך ז"ל וגם הרב תפארת ישראל ז"ל בחלק אה"ע סי' כולם כאחד הסכימו להלכה ולמעשה להתירם

לבא בקהל ה' כנז"ל. אך אמנם נראה מדברי מרן שבב"י הנז"ל דעתו לאסור כסברת רבינו שמשון ז"ל הנז"ל מדסייעו לרב"ש ז"ל מסוגייא בפ"י יוחסין הנז' וכן דעת מורם ז"ל כנז"ל. והגם דמרן ז"ל השמיט דין זה בש"ע לגמרי לא אמרינן בכה"ג דהדר ביה דהכי ס"ל בקצת פוסקים ז"ל וה"ד בס' יד מלאכי בכללי מרן בש"ע ע"ש. דהכא שאני כ"ע מודו לא אמרינן הדר ביה משום דחזי ליה למרן ב"י ז"ל דאייתי סייעתא לסברת ר"ש ז"ל כנז"ל א"כ בודאי דהכי נקיט בפשיטות להלכה כר"ש ז"ל כמובן וזה פשוט:

וא"כ לכאורה נראה דאנן בדידן שקבלנו הוראות מרן ז"ל גם במ"ש בב"י א"כ אין בידינו להתירם להקראים לבא בקהל ה' אחר קבלתינו הוראות מרן ז"ל כנז"ל. ועם שיש לצדד ולומר דאפשר דס"ל למרן ז"ל כהרדב"ז ז"ל דאוקי לתשובת ר"ש ז"ל דמיירי בעידי ישראל דוקא אבל אם היו קדושין בעדים שלהם היה מתירם בשופי גמור לבא בקהל ה' כיון שביאתם ביאת זנות וכמ"ש הרדב"ז ז"ל בתשובה הנז' כנז"ל:

אכן כיון דמספיקא לן בדעת מרן ז"ל אי ס"ל כהרדב"ז ז"ל דפוסל עדים שלהם כנז"ל או ס"ל כשאר פוסקים המכשירים עדות הקראים כנז"ל א"כ אין כח בידינו להתירם בשופי כנז"ל:

ולולי דעת מרן ז"ל בקבלתינו הוראותיו ז"ל היינו יכולים להתירם לבא בקהל ה' בשופי גמור מטעם כיון דאיסור ספק ממזר אינו אלא מדרבנן דוקא א"כ הו"ל ספיקא דרבנן דקי"ל כל ספיקא דרבנן לקולא כידוע:

והגם דהדב"ז ז"ל שם בתשובה הנז' כתב בפי' שאם יסכימו עמו חביריו היה מתירם לבא בקהל נמצא שלא החליט הרדב"ז ז"ל להתיר בפשיטות אלא בהסכמת חביריו הא ודאי פירכא היא דאין זה אלא דרך ענוה כנהוג ברוב הפוסקים ז"ל כיון שלא כתב בפירוש הוא מטיל תנאי גמור שאינו סומך על דעתו כ"א בהסכמת חביריו א"כ לא כתב כן אלא דרך ענוה. עיין בס' ירים משה ובס' אורח משפט בכללי הקי"ל ובספר אהל יצחק.

ובפרט שהרדב"ז גופיה כתב שם שכן דעת מוהר"י בי רב ז"ל והרמב"ן ז"ל ורבני מצרים שבזמן רבינו אברהם הנגיד ז"ל א"כ למה הוא צריך עוד להסכמת חביריו כנז"ל הא ודאי אין לחוש מזה כלל כיון דאינו אלא דרך ענוה ודלא כדעת קצת חכמים שבזמן מוהרש"ג ומוהרש"ך ז"ל שפקפקו בזה שלא החליט ההתר בפי' ותלה הדבר בהסכמת חביריו כנז"ל הא ודאי דאין לחוש מזה כלל אלא דרך ענוה וכאמור. וכן מוכח מדברי כל הפוסקים ז"ל הבאים אחרי הרדב"ז ז"ל שכתבו בפי' שהרדב"ז ראש המתירים הוא ולא חששו למה שכתב הרדב"ז ז"ל אם יסכימו חביריו וכו' משום דפשיטא לה אין זה אלא דרך ענוה כנז"ל והדברים פשוטים:

ועכ"פ אן בדידן שקבלנו דעת מרן ז"ל אכתי אין בידינו להתיר לכאורה כיון שמרן ז"ל נראה שדעתו לאסור וכנז"ל א"כ הגם דאינו אלא ספיקא דרבנן אזלינן לחומרא מאחר שקבלנו היראות מרן ז"ל כנז"ל:

אמנם אשכחנא לן פתרי לצאת ידי חובת דעת מרן ז"ל משום דאיכא בנ"ד תרי ספיקי חדא דעיקר איסור ספק ממזר אינו אלא מדרבנן ואינה אלא משום ספיקא דמן התורה שרי וכמו שאמרו רז"ל ממזר ודאי הוא דלא יבא אבל ספק ממזר יבא. אכן מדרבנן אסרוהו מספק ובפי' אמרו דאסור מספק וא"כ הו"ל חדא ספיקא. תו איכא ספיקא אחרינא שמא הלכה כהרדב"ז ודעימיה דמתירין בפשיטות לבני מקרא הללו להתירן לבא בקהל ה' כנז"ל והו"ל תרי ספיקי והם אלו. חדא שמא ספק ממזר מותר גם בדרבנן ואת"ל דאסור מספק כרז"ל שאסרוהו מספק שמא בנ"ד הלכה אזלא כהרדב"ז ודעימיה ז"ל דמתירין בפשיטות דאין כאן חשש ממזרות כלל כנז"ל. ואין לומר דכי דחכמים ז"ל אסרו ספק ממזר א"כ עשאוהו כודאי ממזר ואין כאן עוד מקום לעשותו ספק ולצרפו עם ספק אחר דהא ודאי ליתא דכבר עמד על זה הגאון הרב שער אשר ז"ל ואנהרינהו לעינין בחלק אה"ע ח"א סי' כ"ה ד' פ"א ע"ד וז"ל גם אין לפקפק הכא בהאי ס"ס דנ"ד מטעם דכיון דאחד מהשני ספיקות הוא על אותו שטבע בים וכו' ומספקא לן אם חי אם מת כיון דזה הספק בעצמו כבר עשאוהו חכמים ז"ל והם אמרו וכו' הו"ל כאלו עשו אותו כודאי חי ותו לא פש לן שום ספק בזה אם כבר מת לצרפו עם אידך ספיקא כדי להתיר מתורת ס"ס רק בעינן שני ספיקות זולת אותו הספק שעשו חכמים. דומיא להההיא דכתב ה' או"ה והביאו דבריו ה' ש"כ והפר"ח ז"ל ביו"ד סי' ק"י בכללי הס"ס ס"ק ח"י בענין גבינות ישראל שהיו בבית הגוי דלא שרינן משום ס"ס ספק אם נחלפו וכו' ואת"ל נחלפו שמא לא הועמדו בעור קיבת נבלה דמאחר שאסרו חכמים גבינות הגוי מחמת אותו ספק דשמא הועמדו בעור קיבת נבלה הו"ל איסור ודאי ואינו ניתר בס"ס עד שיהא בו שני ספיקות מלבד הספק הראשון שאסרוהו חכמים עליו כמו שיע"ש:

וראיתי לה' שמחת יו"ט ז"ל וכו' הא ודאי נטולה היא הכא בנ"ד מטעם דכבר חדא זמנא מזה שנים רבות עמדתי על דבר זה ואנכי עשיתי אר"ש ויצאתי לחלק בזה מההיא דהרמב"ם והאו"ה מתלת טעמי והאחרון שבהם אני אמרתי דע"כ לא קאמרי רבנן דצריך שני ספיקות מלבד הספק שגזרו עליו אלא דוקא היכא דנפיק מפומייהו דרבנן דבר זה אסור בסתם הגם דידעינן שהיה מתורת ספק מ"מ כיון דגזרו ואמרו לאסור בסתם הו"ל כאלו השוו הדבר לודאי איסור. וכמו ההיא דדמאי שהיתה:

גזרתם בסתם כדאיתא בסוטה ד' מ"ח עמד והתקין להם הלוקח פירות מע"ה מפריש מהם מעשר הגם שמתורת ספק נגעו בהו שהיו מהם שאינם מעשרין מ"מ לא שבקו רבנן הדבר על הספק רק עשאוהו כודאי יגזרו ואמרו שצריך להפריש מהם מעשר משא"כ כה"ג דהכא בנ"ד דאמרינן בפי' דבר זה ספק ונותנים להם חומרי חיים וחו"מ ודאי דאינו אלא לומר לך דבנפול לנו ספק אחר שפיר יכול אתה לצרפו לאידך ספיקא ולהתיר הדבר דהא אפי' בספיקא דדינא כגון בעייא דלא אפשיטא או דסלקא בתיקו רבו האומרים. ודעת מרן ז"ל ביו"ד סי' ל' מכללם ד כי אית לן ספיקא אחרינא או דמציאות או פלוגתא דודאי מצרפינן ליה לספיקא דגמרא להתיר:

וכמו שראיתי לה' כרם שלמה ז"ל אה"ע סי' ד"ן דמייתי מה' עדות ביעקב ז"ל דעביד מר ס"ס להתיר כה"ג ועני מר ניהו ה' מוהרש"א ז"ל אבתריה ואמר ראויים הדברים למי שאמרם כמו שיע"ש:

וגם ה' פר"ח ז"ל שם בס"ק ב' דפליג ואמר דאינו נכנס תחת סוג ספק דספיקו כודאי איני אלא גבי ספיקא דדינא דנשאר בש"ס בספק כיון דלא הכריעו רבנן לצד אחד הו"ל לדידן כודאי משא"כ בספק מציאות כמו מי שנטבע בים ולא יצא שאמרו שנותנים להם ח"ח וח"מ גם כלפי דידן היה נופל הספק הזה ובנפול לנו ספק אחר היינו מתירים מתורת ס"ס פשיטא ודאי דעבדינן ליה. ועתה בא לידי ס' נאות דשא הנדמ"ח ושם ראיתי בסי' ט"ז שיצא לחלק בכה"ג מההיא דגבינות לשאר דברים שהעמידו רבנן עליהם בספק. ועיין עוד שם בסי' טו"ב עכ"ל ז"ל הצל"ע יע"ש באורך. וממנו נקח ונבין ונדון לנד"ד דעיקר איסור הם אמרו שהוא ספק ממזר לא יבא ומבואר שהוא משום ספק כנז"ל א"כ שפיר נוכל לצרף הספק הלזה בהדי ספיקא אחרינא דפלוגתא דרבוותא דהרדב"ז ודעימיה עם שאר פוסקים ז"ל כנז"ל כדי לצאת ידי חובת דעת מרן ז"ל ומה גם דגם בדעת מרן ז"ל יש לצדד דלא פסק כר"ש ז"ל דאוסר משום ספק ממזרות אלא היכא שנתקדשו נשותיהן קדושין גמורים בעידי ישראל וכדאוקים. להו הרדב"ז ז"ל כנז"ל וא"כ הא איכא ספיקא אחרינא בדעת מרן ז"ל והוו להו תלתא ספיקי וכמבואר. אשר בזה ניצולים אנחנו מכמה ריעותי דהוה ס"ד למיזל לחומרא אפי' דאינו אלא ספק איסורא דרבנן חדא משום ס' רבינו ברוך ז"ל שהביא המרדכי בפ' החולץ דס"ל למר דגם בס"ס או בספק איסור דרבנן אזיל מר לחומרא הגם כי הפוסקים רובם ככולם לא חשו לה מ"מ כיון שמצינו למהר"א אלפנדרי ז"ל בקו' אליה רבה ד' שהחזיק דבריו כן ה' מהר"י קובו ז"ל בתשובת גבעות עולם סי' נמשך אחריו וכן הרב שמחת יו"ט ז"ל וכמה מהאחרונים מבקשים פתח לצאת מידי סברתו. גם אנן בעקבותיהם נלך וכן מה שנמצא בדבריהם דרבנן חומרא אחרת

שיש מהם אומרים דשם פלוגתא דרבוותא חד הוא ואפי"ה בתרי ותלת ספיקי אזלינן להקל כידוע. עם דרוב האחרוני' לא חשו לזה מ"מ הכא בנד"ד כ"ע מודו דשפיר אזלינן להקל כיין דאינו אלא ספק איסור דרבנן ואיכא תלתא ספיקי כמדובר:

ועיין בס' אוזן אהרן מערכת ס' אות ח' שכתב וז"ל ס"ס סוגייא דעלמא להתיר בס"ס בפלוגתא רבוותא אף באיסור דאורייתא וגם באיסור אשת איש לה התירה לעלמא כמו שיראה המעיין בתשובת האחרונים וכו' כ"ש שיש להתיר בענין זה דאינו אלא משום לעז ופיסול דרבנן ה' ג"פ סי' קכ"ט ס"ק י"ג יע"ש עכ"ל. ודון מינה ואוקי באתן. ירעוד כתב הרב אוזן אהרן הנז' ז"ל שם אות ט' וז"ל ס"ס עיין בכפ"י ח"א ד' ל"ח ע"א שם זכרתי סברת הרא"ם ז"ל ח"א שכתב דאין לעשות מעשה לכתחילה בס"ס ועיין כנה"ג וכו' ולענין הלכה מהר"י לבית הלוי כלל ד' סוף סי' כ"ב תמה על דברי הרא"ם ז"ל וכתב דמדברי מהרשד"ם ז"ל באה"ע סי' ל"ג ויו"ד סי' צ"א משמע היפך:

והרב פ"מ ח"א סי' כ' דף נ"ב ע"א כתב אפשר דאין משם ראיה חדא דהרא"ם בלשון אפשר אמרה. ועוד דאותו הס"ס אינו מתהפך וכו' וכתב עוד ה' פ"מ ז"ל שם דאעפי"כ אי איכא מאן דסבר דהוי איסור דרבנן אף דרבים דהוי דאורייתא עבדינן ס"ס לכתחילה אף לדעת הרא"ם ז"ל איך שיהיה כלל זה הוא תמוה כי הוא הפך כמה סוגיות עכ"ד:

גם הפר"ח ביו"ד סי' ק"י בכללי לי ס"ס אות ד' חלק על הרא"ם ז"ל ומצא להדייא להרשב"א בסי' תצ"ו להיפך ע"ש והסכים עמו ה' מ"מ ח"א סי' ח"י ד' ע"ב סוע"ג וה' בני חיי וכו' עי"ש. גם ה' כרם שלמה ד' ע"ז ע"ב כתב דעתה כבר נתפשט המנהג לעשות ס"ס ולכתחילה להתיר בפלוגתא וכן הורו כל הרבנים. גם הרב בנו בד"מ ח"א סי' ל"ב ד' נ"ט ע"ג כתב כן. וכן כתב הרב מטה שמעון ז"ל בתשובת מירא דכייא ד' ל"ה סוף ע"ב וז"ל כבר עלתה הסכמת האחרונים ז"ל להתיר בס"ס לכתחי' דלא כהרא"ם ז"ל וכו' וכן נוטה דעת ה' ערוך השלחן א"ח סי' פ"ג את ב' ע"ש עכ"ל. ודון מנייהו ואוקי באתרין דאזלינן לקולא בס"ס אפי' לכתחי' גם לדעת הרא"ם ז"ל כמ"ש ה' פ"מ ז"ל כנז"ל הגם דנימא דדעת מרן לאסור בפשיטות כדעת ר' שמשון ז"ל ודלא כהרדב"ז ז"ל ודעימי' עכ"ז שפיר עבדינן ס"ס להקל לכתחי' אף נגד מרן ז"ל היכא שדעתו להחמיר בחד מהספיקות כמ"ש בארוכה בעניותי במ"א לא עת האסף פה. ועיין לה' אוזן אהרן ז"ל שם אות י"ד שכ"כ וז"ל ס"ס נגד מרן בש"ע אי עבדינן. ובסוף דבריו העלה וז"ל ומ"מ לענין הלכה נקטינן כוותיה דמהר"ח ז"ל דעבדינן ס"ס נגד מרן ז"ל וכן עמא דבר. ועיין בס' פני יצחק נר"ו ד' ז"ך ע"ד ובהשמטות ד' ר"ל ע"ב עכ"ד יע"ש. ולא עוד אלא לה' אוהל יצחק ז"ל עביד ס"ס להקל אף שהוא נגד מרן ז"ל בשני ספיקות וכבר עמד על דבריו ה' עבודת

ה' הנד"מ יורה דעה ד' ט' סי' א' יעש"ב וכ"ש בנד"ד דאפשר לצדד דדעת מרן ז"ל דאפי' ספק אחד מהשני ספיקות אינו ברור דדעתו לאסור אפי' אם יתקדשו נשותיהם בעידי קראים דאפ"ל בדעתו דלא אסר כ"א היכא דנתקדשו בעידי ישראל ובדיני ישראל וכדס"ל להרדב"ז ודעימיה כנז"ל דבהא ודאי עבדינן ס"ס להקל לכ"ע מאחר דיש לצדד בדבריו וזה ברור:

והגם דאשכחן פלוגתא אחריתי בדין ספק דרבנן אי אזלינן ביה לקולא היכא דאתחזק איסורא או לא לדעת ה' ש"כ ז"ל ביו"ד סי' ק"י בכללי הש"ס שלו אות כ' ס"ל למר דהיכא דאתחזק איסורא אזלינן לחומרא אפי' באיסור דרבנן יע"ש. והרב פר"ח ז"ל שם בכללי הס"ס שלו אות ט"ו רב תנא הוא ופליג על הש"ך ז"ל וס"ל למר דאזלינן בס"ס לקולא ואפי' היכא דאתחזק איסורא ואית ליה עיקר התורה וא"כ לכאורה י"ל דבנד"ד נמי כיון דאתחזק איסורא דהיינו ספק איסור ממזרות יש להחמיר בו כדעת הש"ך ז"ל. אמנם כבר הרב הק' מוהר"ח בן עטאר ז"ל בס' ראשון לציון בכללי ס"ס שלו אות ט"י כתב בפי' דלהל' אף ידי תכון עמו דאפי' באיסור דרבנן דאית ליה עיקר מה"ת בהיכא דאתחזק ס' איסור אבל אתחזק איסורא לא שרינן ספיקו בדרבנן דאית ליה עיקר מה"ת יע"ש:

א"כ כ"ש בנד"ד דלא אתחזק רק ס' איסור חשש ממזרות וגם לית ליה עיקר מה"ת כיון דמה"ת ספק ממזר יבא כנז"ל ואין איסורו כ"א מדרבנן משים ספק איסור דודאי דאזלינן ביה לקולא ככל ספק איסור דרבנן דעלמא. ועיין עוד לה' הגאון נו"ב ז"ל באה"ע סי' מ"ט שכתב שם דאפי' לדעת הש"ך אי איכא ס"ס שרי והוכיח כן וכו' וע"ש וא"כ כ"ש בנד"ד דאיכא תרי ותלתא ספיקי כנז"ל דודאי אזלינן ביה לקולה כיון דאינו אלא ספק איסור דרבנן ולית ליה עיקר מדאורייתא ואיכא ס"ס ודאי אזלינן ביה לקולא לכ"ע וליכא למיחש תו לשום חומרא לשום צד ככל האמור ומדובר לעיל והאריכות בזה עוד היא אך למותר:

וכל מה שצידדנו בדעת מרן ז"ל דאפי' דמיירי כר"ש ז"ל דנתקדשה בעידי ישראל וכמ"ש הרדב"ז ז"ל כמו כן יש לצדד בדברי מורם ז"ל דאוסר שפסק כתשובת רבינו שמשין ז"ל והייתי סבור ג"כ לצדד בדעתם ז"ל שלא אסרו כ"א בעומדים במורדן כמ"ש הרב כסא דהרסנא ז"ל על דברי הרב מוהר"ר ברוך ז"ל בתשובה הבאה בס' בשמים ראש הנז"ל ואף רבינו שמשון ז"ל וכו' מבואר ממנו ז"ל דדוקא בעומדים במורדן ולא נעלם מעיני הגאו' האלה מה שחשו חז"ל גבי בנית כותים בקידושין פרק האומר משום ס' ממזר או עבד דהתם חכמים גזרו עליהם ועשו תקנה להבדיל את הספחת הזה אבל באלה הרי כתב רבינו ברוך וכו' ועוד ראה ר"ב לתת טעם מפריד ביניהם וכו' עכ"ל. וא"כ י"ל גם מורם

ז"ל לא אסר כ"א בעומדים במורדן וכבר כתב ה' כסא דהרסנא ז"ל בהשמטות שאלו היה רואה מורם ז"ל תשו' מוהר"ר ברוך ז"ל הנז' היה מטה כלפי חסד להתיר. אלא דאנכי לא ידעתי איך אם אינם עומדים במורדן ויקבלו דברי חברות מכאן ולהבא איך בזה נסתלק מהם חשש ס' ממזרות אתמהא. איך, שיהיה עכ"פ דבר פשיט אפי' מי שקבלו עליהם הוראות מורם ז"ל להחמיר מ"מ הכא בנ"ד דאיכא כמה צדדים בדעת האוסרים ומורם ז"ל עמהם גם הם ז"ל אזלי ומודו דמותר לקבלם לדת ישראל כיון שיש ס"ס ואפשר נמי, לא אסרו ר"ש ז"ל ודעימיה, כ"א כשנתקדשו בעידי ישראל כדמו"י כמ"ש הרדב"ז ז"ל כנז"ל כמו שהסכימו האחרונים לעשות ס"ס נגד מרן המחמיר בצד אחד כמו כן נאמר בדעת מורם ז"ל ותול"מ: זאת תורת העולה דבנד"ד דשרי לן לקרב האשה הקראית הנז"ל שבאה לחסות תחת כנפי השכינה ואז הרי היא מותרת לינשא לישראל הראוי לה אם יסכימו עמי תרי מרבנן דפקיע שמייהו. וצור ישראל יצילנו משגיאות וימ"ן אמן. פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא:

הצעיר יצחק משה אבואלעפיא ס"ט:

וכדי שלא להשאיר הניר חלק, הדפסנו הענין הזה. כתב הרב משל"מ ז"ל בפ"ב מה' ב"מ ה"ו דאפשר דבדבר שאין איסורו אלא מדרבנן אף דלא מצי עביד מצי משוי שליח יעו"ש ואין להקשות על הרב ז"ל ממ"ש מני"ר גופיה בפ"ב מה' רוצח ה"ב דאף באיסור דרבנן אשלד"ע וכמו שציין הרב המגיה ז"ל וא"כ כיון דבמידי דרבנן נמי אשלד"ע א"כ אין כאן שליחות והיכי קאמר דכ"ג. אונן יכול לעשות שליח דהאי לק"מ דהתם קאמרינן הכי משום דהשליח נמי אסור כמו המשלח אבל הכא השליח של כ"ג אין לו שום איסור: ודע דממ"ש הרב משל"מ ז"ל בסמוך דאם עבד הכ"ג אונן בח' בגדים. וכו' דלא חילל כיון דאין איסורו אלא מדרבנן עי"ש וא"כ ה"נ הכ"ג אם עבד לא חילל וזה פשוט ואפי"ה קרי ליה הרב ז"ל לענין זה מילתא דלא מצי עביד וכו' ולפי דעתו מצאה חקירת האחרונים ז"ל מקום לנוח דמה הפרש בין אומרם אשלד"ע ובין אומרם כל מילתא דלא מצי עביד ותפ"ל נמי מהאי טעמא ולמ"ל טעמא דדברי הרב וכו':

ואיך שיהיה יש לתמוה דמאי מספק"ל להרב ז"ל ואנכי הרואה דמילתא כדנא ש"ס ערוך הוא בידינו במס' יו"ט די"ז דבעי הש"ס התם לענין מי שלא עירב ע"ת הוא נאסר וקמחו נאסר או"ד הוא נאסר ואין קמחו נאסר ונפ"מ דאי אמרת הוא יקמחו נאסר צריך לאקנויי קמחו לאחרים וא"א אין קמחו נאם א"צ לאקנויי זוהי גירסת הרי"ף ורב"י ורש"י והרא"ש והתוס' ז"ל שם תמהו ע"ז ב' תמיהות והשנית היא כי הוא נאסר ואין קמחו נאסר כיצד יוכל בלא הקנאה כי אחרים יכולים לעשות לו מה שהיא אינו יכול לעשות לעצמו ומכח

זה כתבו דכה"ג גרים דכשהוא נאסר ואין קמחו נאסר צריך הקנאה אבל כשהוא וקמחו נאסר ל"מ הקנאה יע"ש:

נמצא דלפי גירסת הרי"ף ורבינו ודעימייהו ז"ל במידי דרבנן כגון ע"ת מצי לעשות שליח אף שהוא אסור ועדיפא מינה מהספק של הרב משל"מ ז"ל דהתם הכ"ג אינו נהנה במה שעושה השליח והכא נהנה השליח ואפי"ה יכול לעשות וא"כ הרי נפשט ספיקו הנז' ולפי"ד התוס' ז"ל מתבאר בהפך דאפי' בדרבנן לא מצי עביד ואולי דגם התוס' ז"ל ס"ל כספק הרב ז"ל דמצי למעבד והכא הט' דלא משוי דנהנה במה שלא היה יכול לעשות וליהנות הוא ע"י עצמו ואף שתירצנו לפי"ז קו' התוס' שהק' לגי' הלזו וכאמור מ"מ עדיין יש לעמוד בזה דהרי קי"ל דאשלד"ע ואפי' במידי דרבנן וכמ"ש המשל"מ ז"ל וא"כ בשלמא למאן דס"ל בפ"ק דמציעא דאפי' השליח לאו בר חיובא לא מיחייב שולחו אתי שפיר אבל למ"ד דהיכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו א"כ איך יאכל זה בלא הקנאה ותק"ל ברייתא הלזו וי"ל דלא אמרינן דבשליח לאו בר חיובא דחייב שולחו אלא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן לא ואיך שיהיה יש לתמוה על הרב משל"מ ז"ל איך לא זכר שר לסוגייא זו:

והרב קול אליאו ז"ל בח"א אה"ע סי' ט"ז האריך בענין זה ואך בחלקו"ת ישית בין אומרם אשלד"ע ובין אומרם כל מילתא דלא מצי עביד וכו' דכל היכא דאמרו אשלד"ע הוא דאם היה המשלח הדבר ההוא שעשה השליח היה עשוי כגון לקדש אשה גרושה דרך משל אם היה מקדש אותה היתה מקודשת וכן עזה"ד אבל מילתא דל"מ עביד הוי שאם היה עושה הדבר ההוא המשלח לא היה עשוי וכגון ההיא דנזיר די"ג ושם הביא ג"כ ספק זה דבמילתא דרבנן אי אמרי' מילתא דלמ"ע וכו' יעש"ב:

וגם לפי"ז הנה מקום איתי לפשוט ס' זה מסוגייא דביצה הנז' והוא דהתם איתא בתר הכי אי עבר ואפה מהי ובעי למפשט מהך ברייתא הנז"ל דאסור ולבסוף לא אפשיטא והשתא לפי גי' רבינו ודעימיה אי איתא דבעלמא קי"ל מילתא דלמ"ע ל"מ שליח גם באיסור דרבנן יפשוט דמדקתני בברייתא דצריך הקנאת קמחי לאחרים מוכרח דכשהוא נאסר ולא קמחו א"צ הקנאה וכדפשיטא ליה להש"ס ואי איתא דבעבר ואפה אסור הא, קי"ל דמילתא דלמי"ע וכו' גם בדרבנן וא" כ היכי אמרינן דכשהוא לבד נאסר א"צ הקנאה ומיתר בלא הקנאה ואיך הש"ס רצה לפשוט מהך ברייתא להפך ואמאי נמי לא אפשי' בעיין אלא ודאי דבמידי דרבנן אמרינן גם דאיהו למ"ע כלל מצי משוי שליח וא"צ הקנאה ומשו"ה לא פשיט הש"ס בעיין מינה ולפי גי' התוס' ז"ל איכא למיפשט בהפך וכמובן. ולפום מאי דכתיבנא לעיל דגם התוס' ז"ל לא אמרו כן אלא במקום שנהנה י"ל שגם התוס'

ז"ל ס"ל הכי וכמש"ל: ולפי האמור יש לדחות הראיה שהביא מסוגייא דקמא דקי' על מאי דאמר רב אשי אם היה כ"ג ואונן נותנה לכל כהן שירצה ופריך הש"ס פשיטא וכו' והק' הרב הנז' דאי איתא דבאיסור דרבנן מצי משוי שליח לישני דהא אתא לאשמועינן אלא ודאי דלא מצי משוי שליח יע"ש ולפי האמור אין זה חידוש דהא ברייתא ערוכה היא והש"ס פשיטא ליה טובא ולפי התוס' נמי לא מצ"ל הכי כיון דהדין בהפך וכנז"ל: עוד הקשה הרב הנז' ז"ל שם דאי איתא דאמרינן דכל מילתא דלמ"ע וכו' גם במידי דאם עשה המשלח עשוי א"כ היכי אמרינן דמי שלוה מאשתו מנכסי אביה וגירשה לא יפרענה ע"י עצמו אלא ע"י אחר ואם איתא מאי תקנתא והלא כל מילתא דלמ"ע וכו' אל"ו וכו' יע"ש. ודברים אלו נכתבו שלא בהשגחה יפה ח"ו דאף דנימא דה"נ שייך כל מילתא דלמ"ע בכגון דא לאי אמרו דוכי בשביל זה תאבד האשה את מעותיה שחייב לה בעלה הא ודאי דברים אלו אין האוזן יכולה לשמוע וכעת אני נבוך בזה וכ"ז צריך ישוב, ואני אמרתי בחפז'י: